Universidad de Antioquia
Biblioteca

Universidad de Sevilla
Biblioteca

IUSTINIANI
NOUELLAE ET
FEUDA

CODEX
IUSTINIANI

Universidad de Deusto
Biblioteca

INSTITVTIONVM
SIVE
Primorum totius iurisprudentiæ elementorum Libri Quatuor.

DN. IVSTINIANI
Sacratissimi Principis authoritate iussuq; compositi.

Commentarijs Accursij, scholijs, intellectibus singularibus, atque obseruationibus & Clarissimorum Iurisconsultorum nouissimè illustrati.

Adiecimus I. C. epitomen uulgò Corpus legum appellatam, præcisis, ex quibus desumpta est, locis. Cui subiectę sunt Caii Institutiones.

AVGVSTAE TAVRINORVM.
Apud Hæredes Nicolai Beuilaquæ. M D LXXVI.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ordo libro rum iuris. Codex vet. Digesta. Institutio. Cod. nou. Nouellæ Iust. scripſ. de iucarnatione.

uit, ne demũ Nouellas, ſeu paruum, quod uocant Volumẽ in lucem emiſit, ut rectè ſcripſit Accurſ. in proœ. inſt. §. j. Hæc de iuris ſtructura à Iuſtinia. cõpacta Põponius Lætus, cæteriq; penè oēs hiſtoriarũ ſcriptores memoriæ prodiderũt. Addunt Anto. Sabel. & Platina in Bonifacio ij. Iuſtinianũ ipſum non modo iura condidiſſe, ſed de Chriſti quoq; incarnatione piè ſimul & eleganter ſcripſiſſe. Cęterum ita abeſſe putat Suidas Græcus iura à Iuſtiniano fuiſſe condita, ut eũ ne elementariũ quidẽ fuiſſe, ſed prorſus analphabetum ſcripſerit. Quod ſi ita habet, res fieri, me hercle, nõ poteſt vt homo ignariſſimus, & q ne abecedarias quidẽ nouit literas, tot ueterũ Iuriſconſultorũ ſcripta intellexerit, totq; leges callere, & in ordinẽ redigere potuerit. Conſequẽs igitur eſſe dicemus, nõ Iuſtinianũ, (ut potè literarũ omnino expertẽ, iuriſq; iuſtis prorſus imperitũ, inter porcos & armenta genitũ natũ & educatũ) ſed Tribonianũ eius quæſtorẽ, uirũ doctiſſimũ, Pãdectarũ fuiſſe, totiuſq; iuris architectũ quod & ipſe in proœmiis Inſti. Digeſtorumq; planè teſtatus eſt. Multum itaq; debet, cùm in rebus bellicis Iuſtinianus Beliſario, Narſeti, Ioanni, ac Mundo inclytis belli ductibus: tùm uerò in ciuilibus Triboniano, Doroteo, ac cęteris eiuſdẽ farinę viris, qui ipſius Iuſtiniani gloriã domi militięq; famigeratã reddiderũt. Nã cùm nulli vnq; interfuerit bello, nec legem nouerit vllã, multas tũ de hoſtibus victorias eũ retuliſſe iuraq; cõdidiſſe, & ea oĩa in ipſis cordis penetralib⁹ clauſa habuiſſe, cõſtãs fama pdicat. Qua ex re maiorẽ retuliſſe gloriã Iuſtinian⁹, quàm ſi impij fines lõgius ꝓtraxiſſet: nihilq; ei ad ſummã defuiſſet laudẽ, ſi ſons publici, priuatiq; iuris iniquo & peſtilẽti author caruiſſet. Ei nõ Triboniani viri, me hercle, improbi, impijq; opa in cõdẽdis legib⁹ vſus fuiſſet Iuſtinianus. Quod ſanè effecit, vt eius incõſtãtia nõ parũ ſuggilleret. vt ait Suidas, Tribonianus Græcus ac impius fuit, ois religionis cẽptor, & alienus in omnib⁹ à fide Chriſtiana, adulator, deceptor, & fraudulent⁹, qui Iuſtiniano regi pſuaſit eũ nõ eſſe mortẽ opetiturũ, ſed in cœlum vnà cum carne aſſumendũ. Fuit autem quæſtor Iuſtiniani, qui naturæ potentia, & dotibus pollens, ad tantum eruditionis faſtigiũ puenit, vt nemini ſui tẽporis facũdia, & eruditione cederet. Cæterũ ſtudio auaritiæ vſq; adeo deditus, vt ius faſq; venale haberet, ſinguĺis diebus (vt plurimũ) leges irritãs, ac ratas faciẽs, prout vſus eorum (à quibus pecunias accepat) requirebat: cùm annos multos in honore vixiſſet, morbo tandem deceſſit, ſtudio pecuniæ ſemp quo ad vixit feliciter incumbens, nec ob id vlla ꝓrſus iniu. ia ab aliquo affectus. Quod ſcilicet ſermone blando, comiq; erat, vt auaritię notã abũdantia eruditionis facilè obſcuraret. Procop. tamen libro belli Parthici primò refert fuiſſe Tribonianũ vnà cum Ioanne, vt populi ſeditiones ad temp⁹ ſedarent à Iuſtiniano qñq; deiectũ: vt non aſſimilẽ illi fuiſſe arbitrarer, quẽ Verg. lib. vj. not., qui leges fixit precio, atque refixit. Qui Procopi⁹ cùm Proclum laudare vellet. Erat, inquit, Proclus Impatoris aſſeſſor, magiſtratũ quęſtoris gerens, vir in primis iuſtus, & ꝓcul ab oi auaritia: ideo neq; aliquã legẽ in alicuius gratiã cõſcripſit: vt iam Triboniani improbitas nemini ignota eſſe debeat, tametſi eũ Iuſtinianus vbiq; laudet, verùm facile eſt indocto imponere regi. Adde quòd Tribonianus, & qui cum eo operam cõſarcinandis iuris ciuilis libris dederunt, immenſam illam legum multitudinem, inclemẽtium medicorum more ad viuum reſecantes, accíſas nobis Pandectas uerius quàm cõpendioſas, ut Gulielmus Budæus uir doctiſimus rectiſſimè ſcribit, dederunt. nimia enim religione verẽtes, ne de ſęce vt dicitur. xij. tabul. hauſiſſe aliquid viderẽtur, id eſt, de priſca nimis, & obſoleta antiquitate, dum de liquido tãtum, & nitido promere volunt, aridiora ꝓculdubio volumina, nec ſitim quorundam ſatis explẽtia reliquerũt ꝓrſus, vt in Pandectis ſtruẽdis dormitaſſe verius credantur quàm rectè aliquid & cõpendioſè digeſſiſſe. Iuſtinianus anno ex quo imperare cœpit quadrageſimo, vel, ut alijs placet, vñ quadrageſimo, quum annum agens quadrageſimũ imperij habenas. vſucepiſſet, amens & ſtultus iampridem factus, in ægritudinem tandem incidens Iuſtinum, ex filia nepotem, conſortem imperij fecit, caputq; eius diademate ornauit, fortunęq; fauentis ſignum in eius cubiculum miſit, nec multò poſt ingraueſcente morbo non ſanus mente deceſſit. Qui ex quo Auguſtalẽ adeptus eſt ſede, ueterem Romani imperij gloriam inclinatam iam prope, & lapſam in ꝑiſtinam vindicauit maieſtatem, eamq; mirum in modum auxit. & firmiorem quàm antea reddidit, maximus certè & auguſtiſſimus princeps, niſi auaritię & delirij Entichiani reus fuiſſet. Nam licet in ipſo principatus ſui limine orthdoxus in primis fuerit, atq; Chriſtia niſſimus auctoribus Suida Græco, ac Io. ij. pont. max. in epiſtola in ter claras. in fi. C. de ſum. tri. & fi. catho. & eius nomen Ioan. Fabr. in ſanctorum catalogo apud hiſtoricos ſcriptum ſe legiſſe dicat: uulgo que id multis iam ſeculis in Aureliorum, aliiſq; iuris ciuilis ſcholis receptum fit, earum videlicet bidellis Iuſtinianum inter diuos relatum palam proclamantibus, graui tamen poſtea hæreſis Eutichianæ infamia reſperſus eſt. Quum prius Calcedonenſe concilium, quo ipſius Eutichetis opinio damnata eſt, probare ſe aſſeruiſſet, literis ac de re vna cum muneribus ad Io. eum, quem nuper dixi ſecundum publicè miſſis. Quod & ipſemet teſtatur in l. 4. ad fi. C. de ſum. tri. & fi. ca. & in auth. de eccleſia. tit. coll. ix. A quo Agapetus primus pontifex maximus ad eũ à Theodato Gotho ad exconſandũ Amalaſiunt̃ę morte ora tor miſſus, de Eurichiana hæreſi diu tentatus cõſtantiſſime renuẽdo dixiſſe fertur. Ego ad Chriſtianiſſimũ principem venire optaui, ſed Diocletianũ inueni. qua ſermonis libertate effecit, ut permotus princeps ad ſanitatẽ redierit, Anthemiumq; eius auctorem mali, Conſtantinopolitanũ præſulẽ, in exiliũ miſerit, & Mennã catholicũ in eius lo

cũ ſuffeceri: in quam tamen hæreſim haud ita multo poſt relapſum eſſe eũ in confeſſo eſt, inſtigante præſertim Theodora auguſta, & Triboniano eius quæſtore, uiro à Chriſtiana religione prorſus alieno. Hæc ſi quidẽ Theodora cum Siluerio põtifici, mortuo Agapeto, iuſſiſſet, vt pulſo Menna Conſtantinopolitano antiſtite Anthemiũ ab exilio reuocare, idque negaſſet Siluerius ſe facturum; põtificia dignitate incolumi præſtari non poſſet, ex cãduit fœmina inſolẽs, & quæ ſibi nihil non licere arbitrabatur, ſcripſitque ad Beliſarium, vt Siluerio pulſo, Vigilium diaconum, cuius impulſu Anthemium reſtitui Theodora petebat, ĩ eius locũ ſuſtituat. Beliſarius rei bellicæ intentus Antoninæ coniugi negotium dat, quæ ſuborna⁹is à Vigilio teſtibus, qui Siluerium dicrẽt conſilia agitaſſe de urbe Rom. Gothis prodenda, hominem cogit ſe dignitate abdicare, pallioque depoſito monaſtica ſecula induere, ſicq; in Pontiam relegatus inſulam, breui poſt tempore deceſſit: ae tandem in martyrum ordinem relatus eſt, cuius feſtum celebratur xij. cal. Iulias. Qui Siluerij legendam, quam vocant ſcripſere, dicunt eum ab æmulis accuſatum, q; per literas & nuncios Vitigi pollicitus eſſet, Aſinariam ſe Gothis portam noctu parte facturum, Lateranenſi domui quam tuum pontifex incolebat proximam, eamq; ob rem à Beliſario appellatum. ibiq; accidiſſe, vt, cùm Siluerius ad ducem veniret, aſſideret ille Antoninæ coniugi, lecto, quæ ex Neapoli accerſita languebat adhuc ę uia, & vt eſt mulierum in poteſtatibus intemperies, inſolẽnſq;, & importuna loquacitas, ubi hæc Siluerũ ad ſe uenirẽ vidit, procul ſtolida uoce correptũ inclamat. Quome, ô bone uir, quo ve Beliſarii mei merito, tua Gothis prodimur opera? Sic illa, ac ne poteſtate quidẽ Siluerio diluẽdi criminis facta, pontificium ei cultum detraxit: ac ſeponi iubet. Et hæc quidẽ geſta ſunt Iuſtiniano palã non iubente, ne inconſtantiæ argueretur, cùm & ipſe Anthemium in exilium miſiſſet, ſed conniuenter omnia ferente, Siluerio ad hunc modum Vigilij fraude, & calumnia relegato, Vigilius ipſe ex Theodorę Auguſtæ, & Antoninæ Beliſarij coniugis ſententia, pontificiã ſedem arripuit: qui cum in creatione ſua Theodorę Imperatrici promiſiſſet, reuocaturũ ſe Anthemiũ, Paulò ante, ut dictum eſt, ob hęreſim Eutichianã à Conſtantinopoleos pontificatu pulſum, cępit imperioſa mulier inſtare, ut Anthemium reſtitueret, quod ſe facturum Vigilius cum pertinaciter negaret, malis promiſſis ſtandum non eſſe aſſerens, indignata Theodora Vigiliũ ad ſe adductum, & fœminæ mandata facere nolentem, ita cæſi iuſſit, vt parum ab internicione abfuerit, eumq; in Euphemiæ templum furtim elapſum, & inde à tortoribus violenter extractum, iniectoq; in eius collum laqueo per totam urbem, ad veſperam vſq; diſtractum, tandem in carceres mitti præcepit, ubi aliquandiu panis dumtaxat fuit illi cib. & aqua potus. Clerici autem qui eum ſecuti fuerant, partim in exilium acti, partim uero in metalla damnati ſunt. Tam fędam ignominiam, & uerbera, & laqueos, & carceres paſſus eſt Vigilius, in domo principali, Iuſtiniano ipſo, qui paulò ante uenientem eum Conſtantinopolim ſumma cum veneratione exceperat ac ꝓcedente clero, & populo ad Auguſtiſſimum Sophiæ templũ perduci iuſſerat, non ſolum, vt par eſt credere, audiente, ſed uidente etiã & patienter ferente. Adde quòd cum alterum iã annũ pcee exactum in uinculis fuiſſet Vigilius, tentauit Iuſtinianus per Pelagiũ, qui Roma ad eũ venerat rogandũ, ut Totilam ab euertenda vrbe Romana auerteret, flectere eius animũ, ut Anthemium reſtitueret. ad poſtremum, quia ſententiam mutare noluit, flagro adhibitus eſt permiſſu principis, ac p urbem iterum laqueo diſtractus, & demum in carceres reiectus, inde plures annos in vinculis fuit Vigilius, nec prius ſolutus, quam Narſes extremam ma ſum rebus Gothicis impoſuit. Hæc ideo ſcripſi, ut intelligat cupida legum iuuentus, non tam pium fuiſſe Iuſtinianum quàm Io. Pa. ſcripta prædicant. Verum fertur ipſe Iuſtinianus inclinante iam & ingraueſcente eius ętate parum fuiſſe, ut diximus, mentis compos, quam nacta occaſionem Theodora Auguſta, vt eſt mulierum animus gloriæ & principatus appetens, magnam adminiſtrationis partem ad ſe trahebat. Inciderunt in Iuſtiniani huius principatũ adminiſtrationes pontificum Romanorum ſeptem, quorum primus Felix quartus, qui ut morientes ungerentur inſtituit. Bonifacius ſecundus, qui ſanxit ne Epiſcopus ſibi ſacerdotij ſucceſſorem legeret, & profanam à clero plebem, cum res fieret diuina, diſcreuit. Tertio loco Io. ſecundus qui Anthemium hæreticum Conſtantinopoleos archiepiſcopum damnauit, cuius Iuſtinianus damnationem per literas publicè laudauit. l. 4. §. ſuſpicimus. uerũ. & ſanctorum patrum. C. de

Suidas. Iuſti. inter porcos ge nit⁹ & educatus.

Trib. iur. Architect⁹ Iuſtin. ne c bellũ geſſit vllũ, nec. l. nouit.

Tribo. (vir improb⁹ et a Chriſto alienus.

Tribonia ni mores & ingenium.

Tribonianus ſtudio pecuniæ ſe per incubuit.

Tribonianus leges fixit precio refixit.

Proclus vir ꝓbus.

Tribonianus accíſas magis quã copendioſas facit pãdectas.

Iuſtinianus uixit annis lxxx.

Iuſtinianus imperauit annis xl.

Iuſtinianus amens inter ijt.

Iuſtinianus auarus.

Iuſtinianus hæreticus.

Iuſti. Ioã Fab ſcribit inter diuos relatum.

Agapetus j. pontifex maxi. Agaperi libere dictum.

Anthemi⁹ hæreticus.

Menna Cõſtãtinopol. præſul.

Iuſtinianus in hęreſim relapſus.

Theodora auguſta ma

ſum. tri. & fi. ca. & grandia ad eum miſit dona, aureum ſcyphum, gemmis ornatum, & alia multi pretii munera, quæ Vaticano templo illata ſunt, uerũ eo mortuo, Iuſtinianus mutata mox voluntate in Eutichianam hæreſim lapſus, eam conſtantiſſimè eatenus amplexus eſt, donec ipſum Agapetus ad veram reduxit fidem, quam nec ille dum integram ſeruauit. Hic eſt ille Ioannes qui ſcripſit epiſtolam, inter claras. C. de ſum. tri. & fide catho. Agapetus quoq; primus, quem à Theodato Gothorũ rege, ad Iuſtinianũ imperatorem, q Amalaſiun tæ reginæ ultioni imminebat, miſſum fuiſſe nuper diximus, eumq; ab hiſſi Eutichiana ad orthodoxã reuocauit fidẽ, quo uita defuncto itehæreſim libera retur.

Agapet⁹ j. pont. max i. Siluerius j. pont. max. Vigil. j. põti. maxi.

Vigilij mors.

Synodus quinta.

Maria ⊛ ſ. Tomæ.

Theotoci mater Anna dicta.

lè ſentiens de fide.

Siluerius ponti. maxi.

Beliſarius Antonina Beliſarij vxor.

Siluerium pontificatu priuat.

Siluerius inter martyres relatus. Aſinaria porta.

Mulierũ in temperies.

Vigilius in Siluerii locũ ſuffect⁹.

Vigili⁹ mandatis ꝓmiſſis ſtare recuſat.

Vigilius cędit.

Vigilius ignominioſe a tortore p urbẽ.

Conſtan. trahitur.

Pelagius.

Vigil. iterũ per urbem Conſtan. diſtractus.

Vigilius Narſetis in ſeruentuvi culis ſolut⁹

Iuſti. inter diuos non fuit relatus.

Iuſti. extremis die mẽtis impoſ fuit.

Mulier principatus appetens.

Iuſti. imperante ſede rẽpõti. ro. vij. Felix iiij. pontif. max. Boni fac. ii. põti. max. l. iiij & epiſtolas inter claras. C. de ſũma tri. ſcripræ ſunt antequam.

Iuſt. in hæreſim libera retur.

Universidad de Deusto

Correctus locus in vita diuę Annę.

Gratianus quibusdā vi dei lapsus.

Iulii ponti. Ro. duo tātum fuere.

Iulius prior pontifi. maxi. sedit tpe Cōstantini magni.

Vigilius Iustiniani cūtēporane⁹.

Gratianus à calumnia defensus.

Pauli diaconi laps⁹.

Pelagius j. ponti. max.

Viri illustres tempore iu.

Casiodorus.

logo carcere fuisse detentum, ac tandem Nersetis precibus liberatū. Romamq; reuertentem calculi morbo Siracusis periisse. ab hoc Vigilio synodus quinta Constantinopoli, Iustiniano adhuc in humanis agente celebrata est. ubi contra Theodorum coriarium statutū fuit, vt virgo Maria Θεοτόκος id est, Deipara, seu Dei mater appellaretur, Anno à Christi natali 540. vnde & diuam Annam Theotoci. i. Dei genitricis matrem esse rectè dicimus, licet in ecclesiasticis illis libris, quæ breuiaria uulgò appellant, Theodoci matrem eam esse corruptè scriptum sit. Quod si uera sunt hæc, quæ de quinta synodo auctore eodem Vigilio sub Iustiniani principatu congregata scripsimus, sicuti certè uerissima esse nemo nescit literatus, à fide, haud dubiè abhorrent, ac velut ex diametro distant, quæ de eadem re in literas misit Gratianus in Decretis canonicis: is namque non Vigilij pontificatu, sed Iulii quintam ipsam synodum vniuersalem fuisse coactam auctor esse fertur, in c. sexta. & c. seq. §. quinta, xvj. dist. Quod nulla ratione fieri potuisse tam me hercle palam est, quàm cœli sydera clara. Nam duo tantum pontifices maximi, Iulii nomen fuere adepti, quorum uterque multis à Iustiniano distat seculis. De Iulio enim secundo nihil ambigitur, quippe quem uidimus ipsi, nongentis amplius post Iustinianum annis. Priorem autem Iulium Cōstantini magni principatus habuit, qui longo temporis interuallo eum, quē nuper dixi, Iustiniani imperii primordia, uiginti intercessere Romani pontifices. Ex quo constat quintum concilium non Iulio præside, ut sentire uidetur Gratianus, sed vigilio Iustiniani contemporaneo fuisse indictum. Cæterum malim ego dicere textum in d. §. quinta esse corruptum, & expuncta inibi dictione, Iulij, in eius locum, Vigilij, verbum esse substituendum, quam fateri tantum uitium tam fœdè, in re maximè aperta fuisse lapsum. Similiter errore laborauit Paulus diaconus in Iustiniano minore quintam synodum tempore Iulij factam fuisse falso asserens. Vigilio ita ut proximo est loco à nobis pro

ditum uita functo, Pelagius primus extremis Iustiniani temporibus sacram Romæ tenuit sedem, qui ut clerici septem horas canonicas, pensum seruitutis ecclesiasticæ quotidie obirent, constituit. Et ut hæretici secularium manu coercentur, si ad sanitatem trahi aliter non possent. Coniiciuntur in principis huius tempora uiri ingenio, & eruditione illustres, Cassiodorus Rauennas, qui ex consule monasticam amplexus uitam, non pauca de rebus diuinis scripsit, cū multa prius de republica scripsisset senator. Priscianus Cæsariensis, qui in grammatica arte tam multa scripsit, quàm nemo ante eum alius. Arator carminum conditor, quibus euangelicam est historiam complexus. Iustinianus Valentianæ ecclesiæ antistes, rerum diuinarum studio non obscurū nomen adeptus. Dionysius abbas, qui Romæ paschalē calculū mira arte cōposuit. Probantur & facundi scripta ea tēpestate in Euthichianos ædita. Adde & Amalasiuntam Atalarici Gothorum regis matrem, cui tantam fuisse indolem scribit Cassiodorus, vt sine venerationē eam viderit nemo, & pro miraculo fuerit audire loquentem, cum Græce Latinēq; sciret egregie, & linguas omnium gentium teneret, quibus aliquid adhuc commercij fuit cum populo Romano: quæ cum filium bonis artibus moribusq; instituere conata esset, optimo eius consilio nihil æque obstitit, ac eorum qui puerum regebant auaritia, nihil minus ad suas cupiditates explendas expedire arbitrantium, quàm frugi & moderatum habere principem. Habuit illud Iustiniani seculum & uiros sanctitate claros. Benedictum monasticæ uitæ institutorem in Cassino monte. Maurum eius discipulum, in Gallia Germanum: & Genouefam Parisiis. Apud Scothos Brigidam. In Italia Siluerium pontificem, martyrij lauream sub eodem Iustiniano adeptum. ac demum Clodoueum primum Gallorum regum Christianum, qui sub ipso ineuntis Iustiniani principatus articulo fatalem obiit diem.

FINIS.

Priscianus. Arator. Iustinianus antistes. Dionysius abbas. Facundus. Amalasiuntа regina. Græce Latineque docta. Auaritia tutorū licorū principi pernicio-sa. Principum institutores ab auaritiæ uitio alienos esse debere. Benedictus abbas. Maurus abbas. Germanus antistes. Genouefa. Brigida. Siluerius mar. Clodoueus rex.

AEGIDII PERRINI ARREMARENSIS,

In Iustiniani vitam, ad Clarissimum virum Ioannem Raguyerum, Abbatem Arremarensem, Epistola Nuncupatoria.

IVSTINIANI PRINCIPIS RES GESTAS memoratu dignas, in diuersis sparsas authoribus, summa vigilia, curaque nuper à nobis collectas, & in vnum veluti fascem compressas, tibi offerimus (clarissime vir) vt & ipsius Imperatoris, & eorum quibus cum illo, vel intercessit amicitia, vel efferbuit bellum, varios mores, ingenia, affectus, vitia, religionem, variasque virtutes contemplari queas: atque adeo, vt rerum omnium memorabilium per id temporis gestarum, multiplici notitia mētem recrees: magna enim te historiæ oblectatione, vt cæteras tuas virtutes omittam, teneri in confesso est. In quas ego totus iampridem incubuissem, nisi earum prædicationi, vnicam tuam reluctari modestiam subinde viderem. Quæ huiusmodi certè est, vt quum laudanda libenter facias, ea tamen feciſſe te non libenter audias. Ab his igitur (quoniam ita velle te haud dubie scio) prudens facesso, simulque te oro, vt si quando labor hic noster (quem tua suscepi causa) inuidæ multitudinis iudicio eleuatus, mordicus à detractoribus impetatur, quod vitare nemo mehercle poterit, nisi qui nihil omnino scribet, eius tu in primis assertor mihi sis, atque propugnator.

VALE.

Iustinianus Auiteni ex sorore nepos.

Iustinianus Auiteni filius.

Iustinianus à Iustino rerum potore adoptatus.

Declaratus Aug. locus.

Iustinianus ab regnare ppit.

Ammonius sacerdos à Iustiniano occisus.

Iustiniano rerum potiente.

Iustinianus imperare auspicatur.

Theodora vxor Iustiniani.

Theodoræ vxoris Iustiniani.

Theodora Iustiniani vxor.

Iustiniani vxoris filiā.

Iustiniani plectere viri si habuere

Theodosius dux

Iustinianus pr

Iustinianus Mau

Iustiniani opprimere Belisarij

Belisarius per Africā uincit.

Belisarius Gelimerum auspicatur.

Vandalorū finis.

Belisarius à Gelimero

Gelimer rex Vandalis auspicatur.

Gelimer Iustiniano adoratur

Gelimeri pleno

VSTINIANVS MAIOR, Iustini primi ex sorore nepos, genere Trax, ignotis parentibus, & obscuris natus, maiores nullos habuit claros, sed uel armentarios tantum uel suarios. In puritia Iustini auunculi, ex boum custode gregarij militis facti, satelles fuit pedisequus. hinc Iustino ex gregario, ad Imperatorium culmen fraude sublato, per omnes dignitatum honores gradatim ascendens, ab eo est ad Prætorij præfecturam euectus, consulque designatus. Nono autem Imperij anno Iustinus eundem adoptauit primum. de in consortem Imperij fecit: & quarto post mense decessit. Quo uita functo, Iustinianus imperauit solus. Non ergo naturalis Iustini filius fuit Iustinianus, ut uoluit glossa. in prœm. Institut. & a lius quidam non indoctus, sed adoptiuus solum. & ita intelligi debet tex. in §. est & aliud, de dona. & in §. penul. quibus non est permis. face. test. Insti. ciuili. Inciderūt autem Iustiniani principatus primordia in eum, qui quintus & uicesimus fuit supra quingentesimum humanæ salutis annum. Quo auspicio ad Imperatoriam peruenerit, dignitatem, scribit Ammonius monachus lib. 2. ubi multa narrat, quæ à fide historica mihi uidentur prorsus aliena. atque in primis Iustinianum ipsum, post acceptum Imperium uulgare scortum sibi matrimonio copulasse, & ob id in grande suorum procerum odium incidisse: ac plerosque ex eis capitali sententia damnasse. Duas habuit uxores, alteram Antoniam (si Ammonio credimus) Antoniæ Belisarij uxoris sororem, quam priuatus in delicijs habuerat concubinam. Alteram uero Theodoram, cuius ab eo frequens fit in Authenticis mentio, & huius meminerunt plerique omnes præter Ammonium, historici, qui de Iustiniani rebus scripsere: nihil tamen hic penitus liberorum ex duabus reliquit uxorib. præter unicam filiam Iustini iunioris matrem. Nec mirum. usu enim sæpe uenit quemlibet prope illustrium uirorum, aut sine liberis interire, aut tales plerunque filios habere, ut melius fuerit rebus humanis consultum, si sine posteritate decessissent. Sed ut propositum repetamus opus, plurima certè, & maxima bella, non suo, sed legatorū suorum marte gessit Iustinianus. Nam per Mundum, sui exercitus ducem, Dalmatiam inuasit: & Solonam urbem munitissimam uicepit. in qua uictoria Mundus ipse (cum filio suo) occisus est. Mauros quoque Aphricam infestantes, ductu Ioannis præfecti sui oppressit. Inde Belisarium Patritium hominē Græcū, militaris disciplinæ peritissimū, in Persas rebelles cum exercitu misit, quos ille breui deuicit, & iura Imperij Ro. toto Orienti asseruit. cum uictoria redeuntem, & aureo curru triumphātem, magna lætitia Iustinianus excepit, idemque dux triūpho insignis, & bello clarus in Aphricam mox profectus Vandalorum gētē deleuit, & Gilimerem eorum regem ui cepit, catenisq, aureis uinctum, quod ferro ligatum eum se non ducturum promisisset, Constantinopolim una cum uxore, & regia familia in triumphū egit, anno LXXIIII. ut scribit Volater. uel, ut Pau. Diaconus uult XCVI. ex quo Gensericus in Aphricam primum ingressus est. Cum autem ad conspectum Imperatoris uenisset, iussasq; esset rex adorare Iustinianum, fertur eum pleno ore semper risisse, atque interrogatum, dixisse ridere se fortunæ humanæ uicissitudinem, ut qui modo rex fuisset, iam seruiret. Hic Belisarij triumphus maior fuit quam Persicus, & pretiosior. Supellex enim Regis distincta auro, lapillisq; & margaritis, ac septem uasa auro plena, & nonnulla gemmis in triūphū acta sunt, us scribit Pōponius Lætus in rebus Gothicis. Post hęc Aphricam repetens, Vandalos reintegratis uiribus bellum renouantes, Iustiniano subdidit, ac penitus deleuit interfecto eorū rege Guntharith sub pacis dolo. Nam dolus, an virtus, quis in hoste requirat? Victor inde Romam reuersus, crucem auream librarum cē tum, pretiosis gemmis ornatam, in qua res ab eo gestæ, cælatæ fuerunt, diui Petri Basilicæ obtulit. Hic Vandalorum finis fuit, anno videlicet quinto supra centesimum, ex quo Aphricam primū occuparunt, ut ipsemet Iustinianus scribit in l. j. in prin. C. de ofi. præfe. præto. Aphri. & in procē. Insti. § j. cum ait, post tanta temporū spatia. Quāuis Procopius dicat Vandalorum finem fuisse, capto Gilimere, quod uerum esse nō potest, cum postea, ut diximus, uires ipsi redintegrarint Ob quas tam in signes uictorias, memorabile illud templum quod σοφίας Græci uocant: id est, sanctam sapientiam, Christo optimo maximo. (Et enim Christus patris sapientia) Constātinopoli incomparabili magnitudine cōstruxit. Cōdidit & sanctum Paulum, locum nutriendi pupillis, ut refert Suidas dicatum. His Iustiniani successibus perculsus Theodatus Gothorū rex per legatos conatus est bellum, quod ei à Iustiniano imminebat deprecari. Nam cum Amalasiunta mulier cordata, & Iustiniano cōfœderata, mortuo Aralarico eius filio Gothorum rege adhuc impubere, eum in regno sociū asciuisset, isq; beneficij collati immemor, ipsam iussisset necari audita Iustinianus eius morte, graui mox in Theodatum exarsit iracundia. Sentiens ergo Theodatus sibi infensum esse principem, apud eum factorum impunitatem impetrare adnixus est, nec eam obtinuit. fuissetq; ei continuo bellum illatum, sed ut sine maiore Italiæ motu ea res conficeretur, legati in Galliā missi sunt à Iustiniano, ad Clodomirū Francorum regē, qui magnis muneribus datis facile obtinuerunt, ut Theudebertus (alij Theudebertum uocant) eius necessarius ex Narboneñ. Gallia mihil moueret, dū in Italia bellaret. Hac igitur cura leuatus Iustinianus præceptas cōtra Theodatū belli uires in Vitigem, Theodato interim e medio sublato, conuertit. & Belisarium ad liberandam Italiam contra Gothos mittit, qui Neapolim primum ui cepit, hinc Romam cum exercitu uolente populo ingressus, uaria belli fortuna cum Vitige sæpe confligit: ac tandem eum apud Rauennam cum uxore, liberis præcipuisq; Gothorum proceribus, ac magna ui auri, atque argenti captum, ad Iustinianum Constantinopolim deduxit. Narrant historiarum scriptores, atque in primis Procopius, Theudebertum Francorum regem, fœderis cum Iustiniano prius icti uel immemorem, uel potius uiolatorem, huius belli initio octodecim Burgundionum millia, in Vitigis auxilium misisse: quem Vitigim cum Belisarius uicisset, Frāeos quoque ipsos belli socios, & auxiliares uicisse creditur. Adde q̄ idem Theudebertus Francorum rex, ut scribit Procopius, cum sexagita hominū millib. uel ut Volaterranus, Theodoric huius Theudeberti pater, cum armatorum milibus octoginta, in Italiam postea ueniens, & Gothorum & Belisarij copias improuiso impetu dissipauit: & mox cum pabuli penuria, in uarios languores inciderent, ut est Gallorum fatum Italiam in festo agmine pe-

ore semper ridet.

Fortunę humanæ vires.

Belisarij triūphus.

Guntarith vincitur.

cv. annos Vāda li Aphricā occuparunt.

Procopius Sophiæ templum à Iustiniano ꝑditū.

Sāctus Paulus.

Theodatus Gothor. rex.

Amalasiunta necatur.

Causa odij Iustinian. in Theodatum.

Clodomirus hic, rex erat Aureliorum filius Clodonei regis primi Francorū Christiani.

Theudebertus rex Metēsium & Galliæ Narbonēsis. Clodouici ex fratre nepos.

Vitigis Gothorū rex. vitigis à Belisario in captus triumphum agitur.

Theudebertus fœdifragus.

Theodoricꝰ Clodouei filius.

Franci Gothos simul Græcosque fundunt.

Universidad de Deusto

Bucellinus, Aming⁹ Frãci à Narsete superati.

Francus Iustinia. quare dictus.

Ioannes Faber nascitur historias.

Franci Galliam occupa runt ante tẽpora Clodouei.

Blondus historicus.

Regino monachus.

Narses.

Ioan. Tritemius.

Matthæus Palmerius.

Franci apud Cannetu uicti à Narsete.

Belisarij ad Theudebertũ epistola.

Totilas Gothorum rex.

Totilas Italiæ ciuitates miris cladibus afficit.

Roma incẽdit à Totila.

Roma sine ullo habitatore relicta.

Totilas flagellum Dei cognominatus.

Florẽtia fola æquata.

Rusticiana Boethij uxor Romæ inter medicantes inuẽta.

Thodoricus Gothorum rex.

Symmachus Theodorici iussu occisus Boethij philosophus & senator Ro.

Belisarij ad Totilam epistola.

Roma rerũ domina.

Romam Belisarius mira celeritate in staurat.

Belisarius missionẽ impetrat.

Gothi Belisarium regẽ facere uoluerunt.

Solent magni uiri miserabilem plerũq; exitum habere.

Belisarius

petentium, cum paucis est in Galliam reuersus, dimissionis in Italia Bucellino & Amingo ducib. qui & ipsi aliquanto post Narsete superati, & occisi, cũ reliquo exercitu in italia fuere, vt scribũt Antoñ. Sabel. Procopius, & Paul. Diaconus. Ob quas victorias Iustinianus forsan se Frãcũ vocat, q ãq Io. Fab. haud satis historie gnarus, i gẽ. Insti. ciuiliũ, nõ de nia, sed Germaniæ Frãcia Iustinianũ cognomẽto Francũ dici falsò putat. Nã ante tempora Clodouei ipsius Theudeberti aui, Frãcos ipsos Sicãbricos, seu, ut faber vul. Germanicos, & in peninsulam cõmigrasse Gallią, eamq; totam fere occupasse, nemo vel mediocriter doctus ignorat. Procopio adstipulatur Blondus Forliuẽsis de inclinatione imperij Romani, Fraucos à Iustiniano victos esse asserẽs. Ad hæc Regino monachus, libro Annaliũ primo, author est Narsetẽ Iustiniani Patritiũ, cũ Bucellino, & Amingo Theudeberti Francorũ regis ducibus, q Italią deprædabantur pugnasse, eosq; inter fecisse Reginoni subscribit Ioã. Tritemius de origine Francorũ, & ipse etiã Ammonius, ad Matthæus Palmerius Florẽtinus in chronico eosdẽ Francorũ duces, prope Tarentũ fuisse à Narsete oppressos affirmans. vel, vt Rapha. Volatera. scribit, apud Cannetũ Cãpaniæ oppidũ. Scribit Procopius in libro 2. de bello Gothico Balisarium in huius belli initio hæc ad Theudebertum scripsisse, Satius est secure sua, vt quilq; possideat, quã dum aliena nimiũ appetit, de suis rebus periclitetur. Superato Vitige, Gothi, q per Italiã remanserant, absente Belisario, regẽ sibi eligunt Totilã, magni animi virum, q confestim Florentiã obsedit, sed à Iustiniani ducibus quos Belisarius in Italia dimiserat, repulsus est, q cũ paruo interiecto tẽpore Neapolim cepisset, Balisarius ad curã belli Italici rursus à Iustiniano de lectus, in Italiã reuersus est. Interim Totilas rex, Italiæ ciuitates miris cladibus direptionibusq; afflixit, Romãque infenso agmine ingressus diripuit incenditq; , & partẽ murorũ euertit, ciuesque varie iactauit, & vrbẽ penitus desolatã, ac sine vllo habitatore reliquit. Narrat Procopius Romã quadraginta diebus in solitudine fuisse, & tredecim emicuisse flammã, pari crudelitate Florentiã, in Hetruria solo æquauit, q bus cladibus, Dei flagellũ cognominatus est, vt scribit Raphael Volateranus in gestis Gothorũ. Verũ Platina in Leone primo, nõ hũc, sed Attilã flagellũ Deo vocatũ esse vult. Blondus Forliuiensis de inclinatione Roma. Imperij author est capta à Totila vrbe, Rusticianẽ nobilẽ mulierem, Romæ iter mẽdicantes inuentã in iudiciũ à Gothis fuisse arreptã, q. Theodorici regis statuas frãgi fecisset, in partis sui Symma. hi & Boethij cõiugis vltionẽ, qui Theodorici iussu fuerant interfecti de facto nil ambigat. Cæterũ mulieris pietas, & amor in defunctos plus valuit apud Totilẽ, q̃ regia maiestas. absoluta a rege est, ac ne qua vis illi fieret diligenter cautum. Scribũt Proc. & Petr. Crinitus, Belisarium ad Totilã, cum his de euertenda vrbe Roma. cogitaret, vt eum à tã infando consilio deflecteret, literas his verbis misisse. (Si hoc bello victoria ad te declinabit, Romanam q; deleueris, tẽ haud sane alienã, sed tuã perditũ ibis, sin victus erit, seruata vrbe gratias immortales, deleta vero humanitatẽ nullã à victore expectare debes. Vale.) Quã quidẽ epistolã refert Procopius Totilã sæpe perlegisse, æquoque animo eius admonitionẽ accepisse, & ab incepto diruendæ vrbis opere destitisse. Verũ cum media iam plus parte deflagraret, tota fere in cendio cõsumpta est. Vnde & Francorũ rex Totilæ eius filiam obnixius vxorẽ petenti nuptui, quod diceret eũ nõ esse Italiæ regẽ, qui Romam rerum dominã, & Italiæ caput incendisset. Belisarius autẽ Romam desolatam, protinus occupat, & incredibili celeritate muniuit. Septẽ enim & viginti dierũ spatio fossa, vallo, propugnaculis, omnifariam q; munitionibus aduersus omnem vim extraneam, hostilemq; impetũ ipsam vrbẽ instruxit, Totilan q; iterũ reuertentẽ magna vi repulit. Quẽ si fugientẽ Belisarius fuisset persecutus, Gothicæ victoriæ laudẽ Narseti ademisset. post cuius digressum, claues vrbis Cõstantinopolim ad Iustinianũ misit, vt sciret vrbem iterũ à se in libertatẽ esse assertã. Denique cum imparem viribus se esse cerneret, nec fortuna (quæ ab initio fuit) perseueraret, p Antoninam vxorẽ, quam ipse præmiserat, à Iustiniano missionẽ impetrauit, vt scribit Procopius. Alij à Iustiniano reuocatum fuerunt ob falsam affectati imperij suspicionẽ, quod scilicet Vitige capto, Gothi ei omnes regnũ Italiæ obtulissent, quod tamẽ, vt scribit Procopius, omnino recusauit. vtcunq; res habeat, cõstat hercle eũ post multas victorias, & peractos triũphos, exitũ randẽ habuisse, magnis plerunq; viris, & optime de repub. meritis communẽ. Nam Iustiniani iussu siue Triboniani eius cancellarij, cuius pria apud ipsum principẽ erat auctoritas, odio, quin potius inuidia, seu veteris (vt dixi) belli suspicione, excæcatos est, eidemque oculi crudeliter exempti, qui tam graui, tamq; iniqua oppressus fortuna, tuguriolũ nisi, p viã constituit fecit, in quo reliquũ vitæ tranfigeret, victum quæritans, & hoc subinde prætereuntibus dictitans. Date stipem Belisario, quem rerum prospere gestarũ magnitudo extulit, inimicorũ inuidentia excæcauit. Hæc Procop & Pet. Crinitus. Ammonius vero monachus scribit reuocatum quidem à Iustiniano per inuidiam fuisse Belisarium, ac patritiatus dignitate priuatum, qui cum priuatam agẽs vitam, duodecim milia hominum semper secum haberet, Iustiniano imperio à Floriano deiectum restituit: atque ob id in Iustiniani gratiam eum red isse, Italiam quæ denuò, cum exercitu aduersus Francos petisse & ad postremum cum paucis contra multos Francos fortiter magis quam prudenter præliantem occubuisse. Et qui multarum sub triumpho gentium captiuos adduxerat reges, à Francorũ legato victum, vita simul & nominis sui gloria spoliatum esse. Quã in re tantũ abest, vt Ammonio accedam, vt nihil minus credã. Veri enim mihi simile non est, Belisarium à Iustiniano reuocatum, belli missionem turpiter, ac ignominiosè passum, omnibusq; dignitatibus priuatũ, duodecim milia hominum alere, vel cõsueuisse, vel potuisse, vt potè cui ex facultates vix esse potuerant, vt tantũ hominem toleraret, nec si tãtæ fuissem permississe Iustinianũ credã. Fuit autẽ Belisarius vir alioquin militaris disciplinæ peritissimus, tanta ad hæc comitate, quãta dux ullius ætatis, qd̃ sciã, nullus: vt iuxta diuiti inopique comis, facilisq; semp occurreret. Exegit hic à militibus seuere abstinentiã, vt ne ex humili quidẽ plebe paterẽt violari quẽquã, nec militaribus viis ex arboribus fruges, poma ve temere decerpi. Hæc disciplinæ militaris seueritas pclaras illi peperit victorias. Quid enim victoriarũ ab insolenti milite, quales hodie nostrates omneis fere videas, conseq; possis: Porro subuersa militię disciplina, cũ id militi licuit quod libuit, nihil expectari potest aliud in castris quã seditio, quam pauor, fuga, seruitus, & iniectũ ceruicibus iugum. Iam & in eo non paruũ bellicæ virtutis exemplũ extitit Belisarius: quod octo circiter Græcorũ milia, eius ductu ducenta fere Gothorum militia ex Italiæ possessione prope modũ deiecerũt. Et cũ bello talis esset Belisarius, religio pietasq; peipue illi curę fuit. Intulit enim ex Vandalorũ, vt diximus, manubiis crucẽ auream centum pondo, gemmis distinctã, beati Petri tẽplo. Ceroftrata itẽ duo magni pretij. Ædificauit ære suo xenodochia duo. Fanũ quoq; vnũ prædisq; ditauit, de cuius laudib. ita scribit Suidas: Belisarius dux, corporis tum pulchritudine, tum ꝓceritate ac faciei formositate, facile omnes superabat. facilẽ & accessibilẽ vnicuiq; se prębens allocuturo, adeo vt pauperi & in glorio cuiq; similis esset. Amor eiusin milites, & agricolas inexpugnabilis, in milites quidẽ omnium maxime sui tẽporis bona largiebatur, in agricolas tãta parsimonia, ac ꝓuidentia vtebatur, vt bellante Belisario nullũ v nquam violari cõtigerit. Vendebantur enim ab ipsis omnia venalia inxta sententia, egentibus vero, florentibus diligenter cauebat, ne alicuius præteriens iumentũ eas depasceretur. Fructus autẽ in arboribus maturos existentes, nulli omnino tangere licebat. fuit insuper prudens & valde fortis? Et in Belisario hæ quidẽ fuere virtutes. Cæteri Iustiniani, præter Narsetem, duces, q, post illum in Italia exercitũ habuerunt multo inferiores habendi consilio, comitate, abstinentia: quo contigit vt breui cũ ipso duce belli quoq; fortuna sit mutata. Alij dicunt nõ dignitate priuatũ Belisarium, sed fama belli Parthici, quod imminere videbat Iustinianus, ab eo à rebus Italicis in Græciam reuocatũ, idq; Pomponius Lætus, & Anto. Sabel. literarũ monumentis tradere. Eo autẽ in Græciam abscedente Germanus patritius Iustiniani Augusti frater patruelis, uir impiger, & militari disciplina clarus, contra Totilam, q, absente Belisario Romã receperat, & eã instaurare eiusq; reuocare studebat, missus, in Illyria morbo occubuit, in cuius locũ Narses eunuchus à Iustiniano saffectus, Totilam primũ, deinde Theiam reges superauit, & occidit. Valebat hic Narses plurimũ gratia apud Augustũ, administrabatq; eius aulã arbitrio suo: Vir ad omnia uirtutis opera natus, magnus q dem cõsilio, sed religione, ac pietate maior, q multo plura fie uotis cõsecutus, quã ui & armis. Iustinianus haud multo post, quã Italia à Gothis, à Vãdalis uero Aphrica armi uindicata est, atq; adeo postquẽ omnis Lybia Romano imperio reddita, multaq; ꝑterea ab eo interim bella feliciter gesta, ut eius gloria domi iuxta forisq; cõspicua esset ad ciuilem reipu. statũ in primis reparandũ animũ appulit, & immensã legũ cõgerię, ad communẽ studiosorũ usum, in breuẽ coercẽtauit formã, cũ incõdita prius, & sparsa ciuilis illa iuris corpuletia obrueret magis adolescentũ studia, quã instrueret. Nã ad duo fere milia librorũ uoluminа, in quinquaginta libros digesit, horũ congestũ Digesta appellant, sui q Pãdectas uncẽt, q iuris sciẽtiæ omnimodã cõtineant doctrina. Edidit & Epitomẽ legũ, partitus materiã. alioquin uberimã in quatuor libros, Institutiones passim uocãt. Nouas quoque leges, quas ipse statuerat, in unũ Codicẽ redegit, Nouellamq; nuncupari uoluit: hodie Voluminis nomẽ sibi uendicat. Omnes in principũ cõstitutiones, q̃ in multis sparsim uoluminibus habebãt, i duodecim cõtraxit libros. Iustiniani Codicẽ uulgo nuncupãt. Ex prædictis igitur palam est Iustinianũ Imperatorem, primũ quidẽ omnium post adeptũ ab eo imperiũ, bella in Gothos Vandalosq; gessisse, atque his prospere cõfectis, immensa veteris prudentię volumina in Epitomẽ redegisse: id quod ipse etiã testatur in prooe. Instit. §. quorũ vtranque. ibi post, tanta temporũ spatia. & in l. j. in prin. ibi post bella enim Parthica, &c. C. de uete. iure enucle. & in t. j. §. merito igitur. C. de Iustini. co. consi. Nec ob. C. de emẽda. codi. do. Iusti. in pri. §. igitur. vbi Accur. asserit Iustinianum leges prius mendasse, quã a ma tractasse. Nã licet in ipso imperij sui initio leges antea sparsas, in vnum corpus colligere ,ꝓposuerit, cœperitq; , bellis tũ uariis ab instituto auocatus, nihil ille perfectũ, aut absolutum reliquit, præter veterem illũ Codicem. quem finitis postea bellis subst tuit illi nouo Codice penitus abrogauit, Et nunc quidẽ in digerendis iuris uoluminibus ordinem seruauit. Nam antequam bella gereret Iustinianus, Codicẽ illũ, q, à nobis nunc desideratur, ex trib. veterib. Gregoriano s. Theodosiano, & Hermogẽiano codicib. edidit: de in bellis ab eo gestis ex multis legũ milib. quinquaginta Digestorũ libros cõtraxit. Tertio Institutiões ciuiles. Inde eũ q, hodie circũfert Codicẽ diuulgauit, ac demũ Nouellas, seu parua, q̃ uocãt Volume, i lucẽ

excæcatus.

Belisarius ꝑ pem à prætoribus.

peric.

Belisarium uirtus exercitũ inuidẽtia excæcauit.

Belisarius Iustinianum in regnũ restituit.

Belisarij à Francis occisi sum scribit Ammo. monachus.

Belisarij laus.

Milium disciplina sub Belisario ma xima.

Miles insolens nihil uictoriarũ pũ vit.

Belisarij, religio & pietas.

Germanus patritius Iustinian. frater patruelis.

Narsis eunuchus.

Totilas à Narsete uincitur.

Theias occiditur.

Narsetis laudes.

Narses plura uotis quã armis egit, cõsentiens.

Iustinianus leges ꝑ epitomen redigit.

Duo milia librorum leges olim cõtinebant.

Digesta.

Pandectæ.

Institutiones.

Nouella.

Volumen.

Codex Iustiniani.

Iustinianus prius bella gessit, de in tura digessit.

Accursius.

Codices duos fecit Iustinianus.

Et ideo constitutionem. 139
Et ideo constat. 44
Et in eo par. 176
Et in humanum. 157
Et in summa. 147
Et inuenimus. 150
Et his quidem. 301
Et ita diui. 294
Et lege antiqua. 179
Et libertas. 23
Et mortuo. 261
Et multo magis. 165
Et non ineleganter. 21
Et nouissimo. 189
Et omnes libertos. 19
Et quidem omnes. 63
Et plures. 189
Et post multam. 115
Et præterea. 61
Et primus quidem. 263
Et primo loco. 288
Et quia prima. 242
Et quia siue. 448
Et quidem naturali. 105
Et quidem. 56 100. & 347.
Et qui potestatem. 93
Et quod in castris. 170
Et ruptum. 199
Et seruus. 33
Et si creditori. 327
Et si ex disparibus. 190
Et si hæreditas. 488
Et si in rem. 487
Et si intra. 291
Et si plureis. 185. & 186
Et si tales 43
Et si vnum. 185
Et stipulandi. 309
Et tam filium. 54
Et tunc ex. 61
Et vix receptum. 136
Et vnum hominem. 104
Eum qui surdus. 208
¶ Examen quoque. 111
Excepta sola. 437
Exceptiones autem. 474
Exceptis iis. 171
Ex conditionali. 307
Excutiantur autem. 90
Ex diuerso. 119
Ex duobus. 310
Ex eadem. 73
Exemplo patronorum. 74
Exemplo cæterorum. 91
Ex eo autem. 200
Exhibitoria sunt. 476
Ex his illud. 25
Ex his itaque. 259
Ex hoc tamen. 384
Ex huiusmodi. 310. & 810
Ex maleficiis vero. 424
Ex maleficiis. 454
Ex non scripto. 20
Exposuimus: 138
Ex positis generibus. 360
Ex quibus iudicis. 485
Ex quibusdã tamẽ causis. 359
Ex quibus fere. 416
Extraneo uero. 196
Extraneis autem. 207
Fauos quoque. 111
Fœmine quoque. 55
Feræ igitur bestiæ. 109
Fideiussor &. 330
Fideiussoꝛ non tantum. ibid.
Fideiussores ita. 331
Filius fami. 59
Finitur autem. 135
Flumina autem. 105
Fratris vero. 44
Fructuarius. 159
¶ Fuerat antea. 435
Furiosus nullum. 310
Furiosus. 67
Furiosi quoque. 85
Furiosi autem. 273
Furti actiosiue. 370
Furti autem actio. 374
Furtiuæ quoque res. 139
Furtum autem fit. 370
Furtum est. 368
Furtorum autem duo. 369

Galinarum autem. 111
Generaliter iniuria 385

Habent autem. 185
Hactenus ostendisse. 270
Actionus. 160
¶ Hæc actio. 390
Hæc autem. 457. & 458
Hæc constitutio. 295
Hæc sunt quæ. 19
Hæc de seruitutibus. 138
Hæc exempli causa. 470
Hæ mortis causa. 146
Hæres quoque. 358
Hæres & purè. 185
Hæredes autem. 204
Hæredes instituere. 180
Hæreditas plerunque. 185
¶ Hi enim qui. 91
Hi qui in parentum. 374
Hi quos nunquam. 186
Hi uero qui. 57
Hinc descendit. 13
His autem verbis. 382
His igitur. 10
¶ Hoc amplius. 128 & 366
Hoc etiam. 261
Hoc loco. 268. & 465
Hoc loco necessarium. 268
Hoc quoque. 157
Hoc rescripto. 294
Hodie autem non ita. 472
Hodie tamen. 479
¶ Huic autem. 442
Huic proxima. 226
Hujus studij 11

Idem & in milite. 96
Idem & in pluribus. 84
Idẽ iuris est. 469. & 358. & 315
Idemque iuris est. 31
Idemque erit 185
Idem placet. 159
Ideo autem 132. & 74. & 108
Ideo nos. 35
Ideo autem plus. 441
Ideo autem istis. 335
Ideoque statuimus. 157
Ideoque si anserex. 112
Ideoque sic. 204
Ideoque cognoscę. 39
Ideoque si mutuam. 153
Ideoque si noxali. 48
Ideoque si mulier. 176
Ideoque si debitor. 154
Id priuilegium. 167
Idque eo maxime. 283
Idque lege Iulia. 177
¶ Igitur cum quis. 356
Igitur in pupillari. 193
Igitur liberi. 156
Igitur post. 7
Igitur quartam. 203
Idem rescripserunt. 98
Idem rescripserunt. 322
¶ Illud autem scire. 63
Iliud certum. 48
Illud certum est. 279
Illud expeditum. 349
Iliud in summa. 433
Illud non. 382
Illud quoque mandatum. 353
Illud quæsitum est. 110
Illud proprium. 55
Illud proprie. 452
Illis autem temporibus. 168
¶ Imo vlterius. 369
Impetu quoque. 318
Imperio magistratus. 51
Imperatoriam procœmium. 2
Imperatoris authoritate. 51
Imperatores Seuerus. 198
Impolsibilis conditio. 186
Impuberes non. 101
Impuberes autem. 79
¶ In alienum locum. 108
In bonæ fidei iudiciis. 436
Incertis vero. 223
Incertis autem. 124
Incorporales autem. 129
In duplum. 429
In extraneis. 206
Inf audem, 32
Ingenuus. 24
In hac re. 304
In iis autem animalibus. 111
In his autem casibus. 394
In iis autem. 336
In his enim actionib. 439
Inimicitiæ. 95
Iniuria autem. 380. & 385
In omnibus autem. 329
In pecudum. 124
In personam quoque. 411
In petenda. 292
In plurimis autem. 55
In potestate itaque. 37
In potestate. 40
In primis igitur. 236
In primis. 294
In quibus breuiter. 7
In quibus tribus. 427
In seruorum conditione. 24
In stipulationibus. 332
Insula quæ. 114
In summa de iniur. 390
In summa. 285
In summa sciendũ. 355. & 376
Interdũ autẽ 86 & 127. & 251
Interdum etiam. 372
Interdum quoque. 373
Interdum euenit. 473
Inter eas enim. 43
Inter eas quoque. ibid.
Inter pignus autem. 409
Inter rusticorum. 131
Inter eas uenditorẽ quoque. 144
Intestatus decedit. 248
Intestatorum 249
In testibus autem. 165
Introduxit. 449
¶ Ipse quoque filius. 60
¶ Is ergo miles. 169
Is qui exequitur. 353
Is quoque. 299
Is verò ad quem. 124
Iisdem illis. 136
¶ Ita autem concepta. 324
Ita demum. 250
Ita etenim. 157
Ita tamen hi. 76
Itaque appellantur. 64
Itaque ij qui. 49
Itaque si pecuniæ 134
Itaque si quidem. 172
Itaque tunc. 32
Itaque si filius. 65
Itaque si quis. 380
Itaq; ie stipendiaria. 126
Itaque si moriente. 57
Item actio. 432
Item actoris. 484
Item amicam. 45
Item contra. 316
Item diuus. 92
Item ea quæ. 112. & 113
Item exercitor. 393
Item extraneus. 208
Item finitur. 83. & 135
Item furiosi. 172
Item in his. 335
Item inuiti. 85
Item inutilis. 320
Item is ad quem. 137
Item is cui. 301. & 358
Item is ex cuius. 391
Item is qui. 136
Item is qui status. 95
Item lapilli. 112
Item lex Cornelia. 493. & 495
Item lex Iulia. 493. & 494. & 499
Item liberis. 136
Item loco. 86
Item maior. 95
Item nec matertertam. 41
Item nemo. 327
Item nepotes. 91
Item non aliter. 53
Item per alienos. 109
Item per liberos. 301
Item per acceptilationẽ 363
Item pretium. 339
Item prodigus. 173
Item si propter. 95
Item propter litem. 93
Item qui reipublicæ. 93
Item quæritur. 346
Item Romæ. 96
Item Seruiana. 409
Item si adhuc. 46. 47. & 354
Item si alicuius. 349
Item si de dote. 445
Item si fullo. 374
Item si inter. 357
Item si in iudicio. 470
Item si is ad quem. 141
Item si propter. 94
Item si putator. 381
Item si quis ita. 324
Item si quis postulante. 413
Item si quis. 128. & 406
Item si testamento. 86
Item surdus. 173
Item tria onera. 94
Item verborum. 322
Item vetustas. 257
Item vobis 158
¶ Iure ciuili. 138
Iure etenim. 262
Iuris præcepta. 11
Iuris prudentia. 10
Ius autem ciuile. 13
Ius autem gentium. 16
Ius autem potestatis. 42
Ius bonorum. 286
Ius naturale. 12
Iustas autem nuptias. 41
Iustæ autem. 33
Iustitia est. 10

Latinos autem. 29
¶ Leggari autem. 223
Legatarij autem. 166
Legatum itaque. 209
Lex duodecim tabularũ. 263
Lex est. 17
Lege Fusia. 35
¶ Liberis autem. 195
Liberis suis. 182
Liberum autem. 383
Libertus autem. 76
Libertus quoq; 103
Liberi inorum autem. 28
Libertini sunt. 26
Libertas quoque. 214. & 244
Licet autem domino. 35
Licet autem. 53. & 265
Licet enim. 165
Literæ quoque. 121
Littorum quoque. 106
¶ Locus autem. 107
Locatio. 343
Loca etiam. 307
Loca sacra. 343
Longe magis. 126

Mandatum ꝓhitur. 351
Mandatum non. 354
Mandatum &. ibidem,
Mandantis cantum. 351
Manet autem societas. 349
Manumissio autem. 26
Mariti tamen. 47
Masculi. quidem. 41. & 84
Masculo igitur. 196
Masculos vero. 176
Mater vel auus. 180
Maxima. 71
¶ Militia enim. 59

Universidad de Deusto
Biblio

Tabula paragraphorum

Minima. 71
Minor. 71
Minorem natu. 53
Minores autem. 96
Minus ergo. 255
¶ Modo uideamus. 164
Mortis causa. 146
Mortuo autem. 293
Mortuo conductore. 347
Mortuo uero. 57
¶ Multum autem. 77.& 334
Multis alijs. 283
Multis autem. 27
Multis modis. 30
Mutum neque. 320

NAm agnatio. 70
Nam Antoninus. 38
Nam apud. 37
Nam à quorundam. 43
Nam cedendo. 135
Nam conceptum. 369
Nam constat. 47
Nam cum prudentibus. 146
Nam & ita coiri. 348
Nam legatorum. 160
Nam & mutus. 173
Nam & apes. 181
Nam furtiuarum. 140
Nam hæres. 234
Nam ius istud. 12
Nam moribus. 193
Nam nechi. 49
Nam quamuis. 267
Nam si sciens. 140
Nam quod. 14
Namque agit. 397
Namque placuit. 80
Namque si cui 403
Nam si hæres. 191
Nam si maxima. 72
Nam si pater. 75
Nam si quis filium. 74
Nam usu exigente. 16
Nam ut emptio 343
Naturalem autem. 110
Nec ad rem. 130.& 172
Nec alius ullus. 245
Nec anni. 93
Nec enim quod. 419
Nec enim unquam. 347
Nec interest. 186.209. & 286
Nec longe. 129
Nec tantum. 295
Nec vili alij. 137
Nec vllorum. 169
Nec iniuria. 31
Nec non eos. 249
Nec non is qui. 50
Necessarius hæres 204
Necessarij 205
Nemo igitur. 105
Nepotibus. 65
Neque autem. 90
Neque enim. 185
Neque tamen. 80 & 87
¶ Nihil autem. 127
Nihil aût interest. 241.& 166
¶ Nominatim. 175
Non autem omnes. 466
Non autem liberis. 201
Non esse autem. 95
Non autem vtique. 185
Nõ solũ aût. 212.& 390.& 194
Non solum res. 308
Non solum. 50
Non tamen omnibus. 171
Non tantum autem. 246
Non tamen vt. 174
Non tamen per omnia. 199
Non tamen. 30
Nos autem per. 79
Nostra aût. 61.83. 145.& 210
Nostra uero constitutio. 179
Nouissimè sciẽũ. 266. & 143
Nouissimè autem. 103
Nouis autem aluens. 115
¶ Nullius autem. 107
Nũc admonẽ. 459.& 483.& 153
Nunc de libertorum. 281
Nunc transeamus. 235.& 296
Nuptiæ autem. 40

OB hominem. 393
Oblatum furtum. 300
Olim scriptura. 332
¶ Omnis autem noxalis. 455
Omnis stipulatio. 305
Omnis res. 315
Omnes autem ius. 22
Omnes autem actiones. 429
Omnes vero. 429
Omnes vero. 4
Omnium autem actionum. de pœn. temeliti. 367
Omnium autem. 396.& 397
¶ Optioni legatum. 223
¶ Ordinarius qui. 100

PAri ratione. 58
Partibus autem. 186
Partus vero. 124
Pater nec. 164
Patitur autem. 386
Pauorum quoque. 111
Peculium autem. 221
Pœna autem iniuriarum. 388
Pœnales quoque. 45
Pœnę quoque. 229
Pœnę seruus. 58
Per adoptionem. 159
Per contrarium. 264
Perficiuntur autem. 148
Permissum est. 75
Perpetuæ. 471
Per traditionem. 126
¶ Placebat autem. 265
Placuit tamen. 371
Planè. 19 67 68.109.113. 168.139.318.419. &433
Plebs autem. 17
Plebiscitum. ibidem
Plerunque propter. 90
Post autem. 441
¶ Possidere aût videtur. 480
Possunt autem. 163
Postea dimus. 235
Postea uero. 282.& 262
Posteriore quoque: 197
Post genera. 355
Post hæc videamus. 209
Posthumus autem. 225
Posthumi quoque. 176
Posthumi quoque. 250
Posthumo quoque. 325
Post humorum autem. 177
Post missionem. 170
Post mortem. 228. & 323
Post quod senatusconsul. 238
Post suos. 267
Potest autem. 189. & 244
Potest etiam 218
Potest tamen. 243
¶ Pretium autem. 338
Prædiorum vrbanorum. 131
Præferuntur. 263
Præiudiciales actiones. 417
Præter hos. 172
Præterea. 61.84.113.165.[illegible]2. 242.302.319.344.370. 381. 437.442.450.469.472.
Prætorię sunt. 313
Prætorum quoque. 19
Præualuisse tamen. 32
¶ Primo gradu 269
Prius est. 298
¶ Procurator neque. 459
Pro derelicto autem. 128
Prodesse autem. 282
Pro eo qui. 329
Pro hærede autem 477
Prohibitoria sunt. 475
Pro hoc tamen. 204
Proponebant. 19
Pro possessore. 477
Proprius autem. 67.& 181
Proprios autem. 181
Proximus autem. 262
Paupertatem autem. 83
¶ Publica autem dicta. 492
Publica autem iudicia. ibid.
Publicatione. 352
Publicorum iudiciorum. 402
Pupillus omne. 320
Pupilli. 82

QVa constitutione. 69
Qua de causa. 129.& 281 & 343
Quadrupli autem. 431
Qualis est. 427
Quam quasi. 35
Quam formam. 464
Quantitas autem. 232
Qua parte. 267
Quarratione. 193.& 128
Quare in primis. 268
Quarto gradu. 269
Quas ex omnibus. 7
Quæ autem in 289
Quæcunque. 195
Quædam actiones. 427
Quędam enim. 140
Quædam præterea. 229
Quæ de fullone. 375
Quæ diximus. 452
Quæ & ipsa. 73
Quæ omnia apertius. 446
Quæ quidem. 89.& 37
Quæri solet. 115
¶ Quia duas. 46
Quia eadem. ibidẽ.
Quia ipsqui. 50
Quia non sunt. 193
Quia plerunque. 203 & 74
Quia tamen. 447. & 377
Quia vtræque. 46
Qui autem. 49 96.97.& 245
Quibus autem. 68 & 72
Quibus cõnumerari. 249
Quibus constitutionibus. 90
Quicquid autem. 109
Quid enim. 163
Qui dergo. 170
Quid si patronus. 100
Qui hoc anno. 328
Qui igitur. 40
Quinimo. 169
Quinto gradu. 270
Qui pro vsu. 347
Quippe cum. 141
Qui vi res alienas. 377
Qui Sabin. 38
Qui autem. 41
Qui tutelam. 98
¶ Quod ad fęminas. 259
Quod autem ad eas res. 141
Quod aût dictum. 72.& 140
Quod autem ex alia. 166
Quod autem lex. 79
Quod autem non præcisè. 379
Quodcunquod ergo. 18
Quod enim. 109.& 159
Quod & aliis. 50
Quod & ipsum. 46
Quod genus. 401
Quod ita. 46
Quod ideo placuit. 254
Quod nobis. 156
Quod non. 181.& 34
Quod nostra. 31.144.& 171
Quod quidem ius. 171
Quod seruus. 312
Quod si in aliqua. 114
Quod si aliqua. 119
Quod si alteri. 214
Quod si casu. 118
Quod si fortuito. 312
Quod si fugerit. 341
Quod si frumentum. 118
Quod si ille. 144
Quod si male. 154
Quod si naturali. 114
Quod si nemo. 88
Quod si partim. 16
Quod si post. 63.& 115
Quod si quis. 318
Quod si tutor. 86
Quod turpi. 327
Quod vero naturalis. 14
Quod vero. 161
Quoniam filius. 76
Quoquo enim modo. 167
Quorum vtranque. 3
Quorum vis. 479
Quos autem. 287
Quoties. plures. 325
Quoties. plures. 354

REcte quoque. 298
Re contrahitur. 298
Recuperâdæ possessionis. 481
Rei persequendæ. 422
Relegati autem. 59
Religiosum locum. 108
Repetitis. 260
Retinendę possessionis. 478
Res fisci. 543
Responsa prudentum. 20
Restituta autem. 236
Restitutoria sunt. 476
Re, velati. 441
¶ Riparum quoque. 106
¶ Rursus. 36.& 404
Rusticorum. 130

SAcræ res. 107
Sancitum etenim. 156
Sanctæ quoque res. 168
Sane enim. 43
Sane in hac actione. 378
Sane vno. 401
Satisdationum modus. 460
Satis enim. 186
¶ Sciẽdum autẽ est 89 & 266
Sciendum est. 99.& 148.& 207
Siendum tamen est. 170
Scriptum autem. 17
¶ Secundo gradu. 269
Sed adoptiui liberi. 901
Sed agnationis quidem. 70
Sed aliquando 149
Sed & ante, quam. 101
Sed cum aliquis. 164
Sed cum antea. 204
Sed cum factum. 31
Sed cũ libertas. 34
Sed cum multas. 295
Sed cum pessimum. 150
Sed cum paulatim. 162
Sed quemiam deditition. 28
Sed de publicis. 498
Sed ea omnia. 256
Sed eas quidem. 288
Sed emancipatio. 61
Sed & alieno. 163
Sed & capitis. 184
Sed si filiæ. 163
Sed & instricti. 436
Sed & lex. 389
Sed & maior. 38
Sed & mente. 85
Sed & plebiscita. 18
Sed & propter. 94
Sed & qui captus. 60
Sed quod principi. 18
Sed & si credat. 371
Sed & si decedens. 53
Sed & si diuersæ. 117
Sed & si emancipato. 66
Sed & illud. 55
Sed & si testamento. 77
Sed & si tu. 44
Sed & pater. 62
Sed & si pecorum. 237
Sed & si quis. 25.& 170.& 198 326.& 446 215
Sed & si rem. 83
Sed & si vsque. Sed

CARMINA RVBRICARVM PRIMI LIBRI Institutionum, quæ sunt numero xxvj.

Vstitiæ ius naturę. personęque subsunt.
Ingenuos. debent libertini sociare.
Non omnis dominus. seruos sic liberat ut uult.
Fusia lex. iuris alieni. patria virtus.
Nubet. adoptauit. soluit. tutela. dabitque
Agnatos. capitis. patronos. atque parentes.
Esi fidus tutor. est Attilianus & author.
Finit. curator. teneatur. ſat dare tutor.
Excusat. tutor suspectus erit remouendus.

De iustitia & iure. De iure naturali, gentium, & ciuili. De iure personarum. De ingenuis. De libertinis. Quib. ex causis manumittere non licet. De lege Fusia Caninia tollenda. De ijs qui sui vel alieni iuris sunt. De patria ptãte. De nuptiis. De adoptionib. Quib. modis ius patriæ potestatis soluitur. De tutelis. Qui testamento tutores dari possunt. De legitima agnatorum tutela. De capitis diminutione. De legitima patronorum tutela. De legitima parẽtum tutela. De fiduciaria tutela. De Attiliano tutore, & eo qui ex lege Iulia & Titia dabatur. De authoritate tutorum. Quibus modis tutela finitur. De curatorib. De satisdatione tutorum, vel curatorum. De excusationibus tutorum vel curatorum. De suspectis tutoribus, vel curatoribus.

Rubricæ secundi sunt xxv.

Res. corpus. seruit. vsusfructus sit & vsus.
Est vsucapiens. est donans. est alienans.
Quæro. testari. miles. permittere non uult.
Exhæres. hic instituit. bis substituendo.
Infirmat. vel inofficit. hæres qualia legat.
Hinc adimit falcat. committit. singula. codex.

De rerum diuisione, & acquirẽdo ipsarum dominio. De rebus corporalibus & incorporalibus. De seruitutibus rusticorum prædiorum. De vsufructu. De vsu & habitatione. De vsucapionibus, & longi temporis præscriptionib. De donationibus. Quibus alienare licet vel non. Per quas personas nobis acquiritur. De testamentis ordinandis. De militari testõ. Quibus non est permissum facere testamentum. De exhæredatione liberorum, De hæredibus instituendis. De vulgari substitutione. De pupillari substitutione. Quibus modis testamenta infirmentur. De inofficioso testamẽto. De hęredum qualitate & differentia. De legatis. De adẽptione legatorum. De lege Falcidia. De fideicommissariis hæreditatibus, & ad senatusconsultum Trebellianum. De singulis rebus per fideicommissum relictis. De codicillis.

Rubricæ tertij sunt xxx.

Fert intestatus. agnatis. Tertul. & Orfic.
Cognatis. gradibus. seruus. libertus inhærent.
Signo libertos. possessus, & arrogo quærens.
Post addita bona. successio dupla receſſit:
Obligo. re. uerbis. duo. cum seruis stipulantur.
Diuidit. est & inutilis. atque fideiubet omni.
Litera. consensus. emit. & locat. hinc sotiabit.
Et post mandatum. quasi contrabo. quærito. toll.

De hæreditatibus, quæ ab intestato deferuntur. De legitima agnatorum successione. De senatusconsulto Tertulliano. De senatusconsulto Orficiano. De successione cognatorum. De gradibus cognationum. De seruili cognatione. De successione libertorum. De assignatione libertorum. De bonorum possessionibus. De acquisitione per arrogationem. De eo cui libertatis causa bona addicuntur. De successionibus sublatis, quæ fiebant per bonorum venditiones, & ex senatusconsulto Claudiano. De obligationibus. Quibus modis re contrahitur obligatio. De verborum obligationibus. De duobus reis stipulandi, & promittendi. De stipulatione seruorum. De diuisione stipulationum. De inutilibus stipulationibus. De fideiussoribus. De literarum obligationibus. De obligationibus ex consensu. De emptione & venditione. De locatione & conductione. De societate. De mandato. De obligationib. quæ ex quasi contractu nascuntur. Per quas personas nobis obligatio acquiritur. Quibus modis tollitur obligatio.

Rubricæ quarti sunt xviij.

Delictum. rapit. Aquiliis. iniuria. subsit.
Et quasi delinquens. ago. uel gero. noxia. pauper.
Per quos. ſat dabo. perpet. & excipiens. replical
Sunt interdicta cum pœnis. officioque.
Publica iudicia reperis in fine locata.

De obligationibus quæ ex delicto nascuntur. De vi bonorum raptorum. De lege Aquilia. De iniuriis. De obligationibus quæ ex quasi delicto nascuntur. De actionib. Quod cum eo qui in aliena potestate est, negotium gestum esse dicetur. De noxalibus actionibus. Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur. De iis per quos agere possumus. De satisdationibus. De perpetuis & temporalibus actionibus, & quæ ad hæredes, & in hæredes transeunt. De exceptionibus. De replicationibus. De interdictis. De pœna temerè litigantium. De officio iudicis. De publicis iudiciis.

Finis titulorum Institutionum, qui sunt numero xcix.

Titulos Digestorum & Codic vide suis locis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Tabula paragraphorum.

TABVLA RVBRIcarum Institutionum Imperialium.

A Cquisitione per arrogationem. 292
Actionibus. 394
Ademptione legatorum 230
Adoptionibus. 50
Ad senatusconsultum Trebellianum. 234
Assignatione libertorum. 285
Attiliano tutore, & eo qui ex lege Iulia & Titia dabatur. 76
Autoritate tutorum. 78

B Onorum possessionibus. 286

C Apitis diminutione. 70
Codicillis. 245
Cognatorum successione. 267
Curatoribus. 84

D Iuisione stipulationum. 312
Donationibus mortis causa, & non mortis causa. 145
Duobus reis stipulandi & promittendi. 309

E Mptione & venditione. 336
Eo cui libertatis causa bona addicuntur. 293
Exceptionibus. 468
Excusationibus tutorum, vel curatorum. 90
Exhæredatione liberorum. 174

F Ideicommissariis hæreditatibus. 234
Fideiussoribus 328
Fiduciaria tutela. 75

G Radibus cognationum. 268

H Aeredib. instituendis. 180
Hæreditatibus quæ ab intestato deferuntur. 248
Hæredum qualitate, & differentia. 204

I Ngenuis. 24
Iniuriis. 385
Inofficioso testamento. 201
Interdictis. 474
Inutilis stipulationibus. 315
Iis per quos agere possumus. 458
Iis qui sui vel alieni iuris sunt. 36
Iure naturali, gētium & ciuili. 12
Iure personarum. 22
Iustitia & iure. 9

L Egatis. 208
Lege Aquilia. 279
Lege Falcidia. 230
Lege Fusia Caninia tollenda. 35
Legitima agnatorum successione. 258
Legitima agnatorum tutela. 68
Legitima parentum tutela. 74
Legitima patronorum tutela. 73
Libertinis. 26
Literarum obligationibus. 332
Locatione & conductione. 343

M Andato. 350
Militari testamento. 167

N Oxalib. actionibus. 453
Nuptiis. 41

O Bligationibus. 296
Obligationibus ex consensu. 335
Obligationibus quæ ex quasi contractu nascuntur. 355
Obligationib. quæ ex delicto nascuntur. 368
Obligationibus quæ ex quasi delicto nascuntur. 391
Officio iudicis. 486

P Atria potestate. 40
Pœna temere litigantium. 483
Perpetuis & temporalibus actionibus, & quæ ad hæredes, vel in hæredes transeunt. 464
Per quas personas nobis acquiritur. 355
Per quas personas no bis obligatio acquiritur. 360
Publicis iudiciis. 491
Pupillari substitutione. 191

Q Vibus alienare licet vel nō. 151
Quibus ex causis manumittere nō licet. 30
Quibus modis ius patriæ potestatis soluitur. 56
Quibus modis re contrahitur obligatio. 298
Quibus modis testamenta infirmentur. 196
Quib. modis tollitur oblig. 362
Quibus modis tutela finiatur. 82
Quibus non est permissum facere testamentum. 171
Qui testamento tutores dari possunt. 66
Quod cum eo qui in aliena est potestate, negotium gestum esse dicetur. 447

R Ebus corporalibus & incorporalibus. 129
Replicationibus. 473
Rerum diuisione, & acquirendo ipsarum dominio. 104

S Atisdatione tutorum, vel curatorum. 87
Satisdationibus. 460
Senatusconsulto Orficiano. 265
Senatusconsulto Tertulliano. 262
Seruili cognatione. 179
Seruitutibus rusticorum prædiorum. 130
Singulis rebus per fideicommissum relictis. 245
Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur. 456
Societate. 347
Stipulatione seruorum. 310
Successione cognatorum. 267
Successione libertorum. 281
Successionib. q̄ fiebant per bonorum venditiones, & ex senatusconsul. Claudiano. subla. 295
Suspectis tutoribus vel curatoribus. 99

T Estamentis ordinandis. 160
Tutelis. 64

V Erborum obligationb. 303
Vi bonorum raptorum. 277
Vsuscapionib. & longi temporis præscriptionibus. 138
Vsu & habitatione. 135
Vsufructu. 132
Vulgari substitutione. 189

FINIS.

TABVLA AMPLA cōprehendens omnes Paragraphos Institutionum Imperialium, secundum ordinem alphabeti.

A B hostibus. 77
Abolita est. 142
Accesit. 161.& 293
Accidit aliquando. 151
Ac prius. 37
Acquiritur vobis. 155
Actio autem. 394
Actiones autem de peculio. 433
Actionum autem. 413
Ad certum tempus. 67
¶ Ademptio. 320
Adeo autem. 345
Adhuc autem. 287
Adipiscendæ possessionis. 477
Ad legitiamm. 262
Admonendi. 62.& 255
Adoptio enim. 53
Adoptio autem. 51
Adoptiui liberi. 168
Aduersus autem. 145
¶ Affinitatis quoque. 45
¶ Agnationis quoque. 271
¶ Alia deinde lex. 494
Alia sane causa. 115
Alia insuper. 148
Alia sine causa. 129
Aliam vero bonorum. 290
Aliena autem. 351
Alienus quoque. 283
Alienus seruus. 182
Alieno veluti. 459
Aliæ autem sunt. 402
Aliæ autem. 147
Aliis quoque. 141
Alio quoque. 190
Alioqui ex quam. 470
Alioqui si intra. 471
Alioqui. 46.& 175.
Aliquando autem. 49.& 373
Aliquando etiam. 142
Alteri stipulari. 525
¶ A motis quoque. 280
Animalium nomine. 457
An seruo hæredis. 227
Ante Augusti. 246
Ante hæredis. 228
¶ Apum quoque. 111
Appellamus autem. 410
Appellantur autem. 471
Apud Catonem. 56
Aquæductus. 131
¶ At aduersus inficiantes. 484
At ex contrario. 154
At ii qui. 254
At insula. 114
At is qui. 301
At qui patron. 75
At qui per. 69
At rox iniuria. 389
At si ita. 306
At si is qui. 122
At si is qui. 125
At si quis. 125
B Authoritas. 80
Ella etenim. 16
C Apite tertio. 383
Caput secundum. ibid.
¶ Cæcus autem. 174
Certè autem. 67
Certè illud. 120
Ceruos quoque. 111
Cæterùm. 169.259.451.457.& 458.
Cæteræ quoque res. 155
Cæteri qui. 206
¶ Ciuilia autem iura. 109
¶ Codicillos autem. 247
Codicillis autem. ibidem.
Communem seruum. 361
Communes sunt. 314
Compensationes quoque. 446
Conceptum furtum. 370
Conditiones quæ. 307
Conductor autem. 346
Consensu fiunt. 335
Consequens est. 100
Constat autem ius. 17
Constituitur autem. 134
Contra autem. 152
Conuentionales. 314
Corporales sunt. 129
Comparatæ autem. 449
¶ Creditor quoque. 392
¶ Cui similis est. 392
Cuius enim. 44
Cuius rescripti. 39
Cum autem. 26. 52. 65. 65. 58. 73. 135. 234. 253. 340.& 451.
Cum enim olim. 231
Cum enim lex. 152
Cùm eo quoque. 447
Cùm sit inciuile. 96
Cùm ergo certus. 34
Cùm & agnatos. 74
Cùm ex aliena. 115
Cùm filius filiave. 252
Cùm igitur plures. 291
Cùm in suo. 119
Cùm lege regia. 38
Cùm non sit verisimile. 30
5
Cumque hoc. 289
Cumque antea. 328
Cùm quis sub. 36
Cùm satis. 262
Cùm satis absurdum. 368
Cùm expositum. 110
Cùm verò tuam. 379
Curare autem debet. 379
D Amni iniurię. 66
Dari autem. 85
Dantur autem. 286
Datur autem. 98
Datus autem. 99
Datum est autem. 418
¶ De consistituta autem. 92
Defuncti. 138
De hæreditatibus. 118
De iis autem. 338
De illa sane. 452
De ordine. 84
Definunt etiam. 60
¶ Dictum est autem. 245
Directo autem. 14
Diutina possessio. 454
¶ Dominus noxali. 146
Donationum autem. 305
¶ Dum tamen à villis. 309
Duo plurasve. 44
Duorum autem. 255
E Adem hæc. 38
Eadem lege. 490
Eadem interueniunt. 200
Eadem oratione. 214
Ea quoque res. 472
Eas vero. 75
¶ Ecce enim. 292.& 483
¶ Aedibus denique. 221
Edicto diui Marci. 145
¶ Ei uero qui iuri tuo. 319
Ei vero qui. 123
Eius vero. 44
Eius qui. 174
Emancipati autem. 253
Emancipatos liberos. 177
Emptio & venditio. 336
Emptio tam. 342
Enimuero. 103
¶ Eo amplius. 135
Eodem numero. 130
Eo enim. 75
Eos etiam. 267
Equè si agat. 399
Equè debitor. 458
Erat olim. 170
Erat & ex senetusconsl. 296
Erant ante. 239
Ergo siquidem. 43
Ergo non omnes. 143
Error autem. 64.70.105.113.
Est autem. 181
Est tamen casus. 370
Est etiam prohibiti. 75
Est & alia. 292
Est & alterius. 146.& 149.
Est & aliud. 409
Est & inter. 148
¶ Et ad exemplum. 3
Et bellicos. 210
Et certa quædam. 92
Et constat. 137.& 118
Et conuenienter. 138
Et cum hoc. 232
Et cum quæsitum. 52
Et cum quibusdam. 148
Et cùm retro. 4
Et cum sacratissimas. 232
Et cum super hoc. 136
Et cum uxore. 29
Et dedititios. 58
Et ex contrario. 18
Et econtrario. 140
Et eorum vtilitati. 185
Et ex diuerso. 52
Et exquiritur. 149
Et his modis 48
Et hæc adeo. Et

Institutionum Imperialium.

Sed & tale. 222
Sed ueteres. 456
Sed & unum testamētum. 166
Sed ex constitutionibus. 481
Sed ex constitutione. 59
Sed ex constitutionibus. 210
Sed ex diuerso. 155.& 293
Sed ex his. 78
Sed fœminini. 176
Sed furti quidem. 431
Sed hactenus. 170
Sed hę actiones. 370
Sed hæc de iis. 284
Sed hæc ita. 202
Sed hæc quidem. 166.& 179
Sed quidem. 443
Sed hoc etiam. 154
Sed hoc forsitan. 152
Sed hoc iure. 78
Sed hoc. 57.& 87
Sed hoc tempore. 38
Sed his omnibus. 163
Sed hodie. 51.& 471
Sed huiusmodi. 229
Sed id quod. 173
Sed illa quidem. 161
Sed interdicto. 479
Sed is apud. 376
Sed istæ actiones. 438
Sed istæ quidem. 402
Sed ius quidem. 15
Sed ius accrescendi. 175
Sed naturalia quidem. 21
Sed ne creditores. 153
Sed nec huiusmodi. 225
Sed si ab. 118
Sed nec neptem. 44
Sed nec nominatim. 175
Sed nec in primis. 211
Sed neque hæres. 166
Sed non ita. 175
Sed non usque. 211
Sed nos. 264
Sed nostra. 207.& 282
Sed olim quidem. 209
Sed Papinianus. 143
Sed posteriorem. 110
Sed primus. 149
Sed proprietas earum. 106
Sed pupilli. 84
Sed quemadmodum. 265
Sed quia. 228.& 237.& 240
Sed qui filium. 175
Sed quod. 174
Sed si à Titio. 122
Sed si cui. 137
Sed si econtrario. 213
Sed si ex testamento. 88
Sed si ex. 58
Sed si filius. 177
Sed si filiusfami. 165
Sed si gregis. 125
Sed si hæres. 158
Sed si is qui. 127
Sed si in bello. 92
Sed si instituto. 190
Sed si in expeditione. 179
Sed si libero. 387
Sed si non fuerant. 167
Sed si nummi. 103
Sed si qua. 43
Sed si quis. 54.& 103.& 173
Sed si rem legatarij. 216
Sed si uxori. 219
Sed sui quidem. 205
Sed tamen id. 140
Sed tamen nomen. 149
Sed testari. 168
Sed utilitatis. 134
Sed ut nepos. 105
Sed ut. 11
Semel autem. 33
Senatusconsultum est. 18
Sæpè enim. 173
Septima eas. 290
Sequens. 297.& 412.& 477
Sequitur 23.36.49 167.& 474
Seruus. 67 72.182 184 184. 310.& 312.
Serui autem. 23. ibid.
Serui uero. 28
Seruum adulterio. 182
Seruis autem ipsis. 287
Seruiana autem. 409
Sexto gradu. 270
Si ab hostibus. 59
Si ad exhibendum. 489
Si aduersus ea. 48
Sic itaque discretis. 419
Si communi seruo. 387
Si communem seruum. 150
Si cui fundus. 216
Si cui nullus. 76
Sicut Aelius. 380
Sicut ille remittitur. 103
Si de alia re. 327
Si duorum. 117
Si eadem res. 215
Si enim tres. 91
Si ex pluribus legitimis. 266
Si familiæ ereiscund. 489
Si finium regundorum. 492
Si fundum dari. 328
Si generaliter seruus. 222
Signacula autem. 163
Si grex. 220
Si igitur iussu. 448
Si impossibilis. 321
Si inter. 81
Si is qui. 295
Si iudex litem. 391
Si minus. 444
Similiter eum. 94
Simili modo. 83
Si modo. 31
Si autem. 89.154.193.194 466.& 496
Singulorum autem. 19
Si nemo suus. 258
Si peculium. 221
Si plures. 186. ibid. 219.& 330
Si quid autem. 332
Si quis agens. 439
Si quis alium. 317
Si quis alij. ibidem.
Si quis aliud. 444
Si quis ancillas. 220
Si quis à non domino. 123
Si quis autem. 99.& 102
Si quis debitori. 218
Si quis filiis suis. 68
Si quis in aliena. 122
Si quis in nomine. 226
Si quis ita. 306
Si quis itaque. 291
Si quis rem suam. 217
Si quis tutor. 102
Si quis uelit. 132
Si quis una. 241
Si rem suam. 217
Si res aliena. 214
Si res legata. 219
Si scriptum. 324
Si seruus domino. 455
Si seruum alienum. 192
Si tamen alienam. 116
Si Titius alienam. 121
Si tutor nomine. 203
Siue autem domino. 311
Siue ex duobus. 24
Si uero. 51.60.97.172.186. 286.& 493
Si uxor tua. 47
¶ Socus socio. 250
Societatem. 347
Socrum quoque. 46
Soluitur adhuc. 349
¶ Statim autem. 484
Stipulationem alię. 312
¶ Sua & aliena. 352
Sub certa uero. 224
Sub conditione. 306
Subscriptiones. 163
Subsidiaria autem. 89
Substituitur autem. 195
Si autem. 205.& 250
Summa. 8.& 22.& 475
Sunt autem. 69.& 259
Sunt autem. 288.& 455
Sunt & alię personę. 48
Sunt præterea. 427.& 445
Sunt tamen qui. 477
Supereſt. 23.394.& 486
Supereſt ut admoneam 467
Superiore libro. 104
Supradicta. 167
Suspectus. 101.& 102
Suspectum eum. 103

T Am autem. 202.& 222
¶ Tertia diuisio. 482
Tertio gradu. 269
Testes autem. 163
Testamentum. 161.& 196
Testamenti autem. 207
¶ Thesauros quos. 125
¶ Titius. 175
¶ Tollitur autem. 362
¶ Transeamus. 64
Transferri. 230
Tripli uero. 430
¶ Tua & aliena. 352
Tua tantum gratia. ibid.
Tutor autem. 81.& 225
Tutores. 64.357.459.& 460

V Alde enim. 31
Vel singulis. 195
Veluti aduersus. 415
Veniteę uero. 116
Verba autem. 245
Verbis obligatio. 303
Versa uice. 327
¶ Videamus. 37.56.160.& 186
¶ Vnde illud. 371
Vnde in eis. 80
Vnde in rebus. 140
Vnde nostra constitutio. 173
Vnde quęsitum est. 42
Vnde qui facultates. 204
Vnde si alienus seruus. 456
Vnde solent. 49
Vniuersitatis. 107
¶ Vocantur autem. 126
¶ Vsusfructus. 132.& 133
¶ Vt ecce. 45.80.402.& 445
Vt hoc ius. 162
Vt liceat. 5
Vtrinsque etiam. 484
Vt sint totius. 7
Vt utrumque 2
¶ Vulgo quęsitos 268

FINIS.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Instituta ne vocanda sint hæc, Iuris ciuilis

Elementa, an Institutiones.

T SI INTER multos iamdiu obtinuerit, Instituta uocari hæc Iuris prudentiæ elementa, quippe, quùm & Sipontinus, Instituta, interdum Decreta legum atque sanctiones dici affirmet: & ita Iustinianum opus suum Elemẽtorum inscripsisse: (id quod & ipse alibi agnoscit Sabellicus) & in Pandectis Græcis legatur, τὰ Ἰνστιτοῦτα Ἰουστινιανοῦ, vt Budæus in institutionibus suis adnotauit: & Politianus in epistolis testetur Martianum Iurisconsultum sedecim libros institutorum conscripsisse, & Vlpianum duos itẽ institutorum, Paulum quoque duos institutorum, & ita alios non paucos. Nos tamẽ Laurentium Vallensem, atque alios humanitatis professores, magis sequimur, qui instituta interpretantur, bonos mores, consilio & ratione sumptos, domesticámque disciplinam, quæ literis non mandantur, sed obseruantur, communi opinione virorum bonorum, per quandam cõsuetudinem. Vnde & apud Valerium Maximum, titulus est de institutis antiquis, quasi de moribus antiquis. & Quintilianus; Nam is, inquit, quamquàm triennium nutricibus dederit: tamen ab illis quoq; formandam, quam optimis institutis mentem infantium iudicat. Cur autem ad literas non pertineat ætas, quæ ad mores iam pertinet? eandem rem appellans instituta & mores. Hęc Quintilianus. Institutiones autẽ sunt præceptiones, quibus instituuntur, & docentur homines: ut sunt libri ab eodẽ Quintiliano inscripti, Institutiones oratoriæ: à Lactantio, Institutiones diuinæ: ab Erasmo, Institutio principis Christiani: ab Aldo, Institutiones Grammaticæ: & ita ab alijs multis authoribus, vt hinc scilicet hoc opus institutiones dici intelligas, quod præceptiones, ac documenta quædam, seu elementa, iuris pręsertim ciuilis contineat, quibus iam inde ab initio cupida legum iuuentus imbuatur. Quarum & Politianus Miscellaneorum cap. lxxxiiij. commeminit his verbis: Institutiones hæ, quæ vocantur in iure ciuili, Iustiniani principis nomine editæ, sed à Triboniano tamen, doctisque alijs viris compositæ: etiam Græcè scriptæ, sub eodem prorsus intellectu reperiũtur, nisi quòd ritus quidam consuetudinèsque Romanorum veteres vberius aliquanto, & laxius in Græco ipso, quàm in Latino codice referuntur, ut peregrinis hominibus, atque à Romanorum more, consuetudineque alienis, res tota penitus innotesceret. Hactenus ille. Quorum te voluimus monitum, humanissime lector, ut cum iuris prudentia, verborum quoque peritiam tibi adsciscas. Vale.

Diuiso. a An rubri ce posint, vt certus al legari: cõi ter doc. cõciduntq; ponitur si ẽ oratio. sfer, has si vide p Auge. hic ver. quæro, an. Hæc, in bole dñi no stri Iesu Chr. desit Dux. Deest Excep. to si in scripto, apud quẽmitio ne legitur a Herald. Rubr. Rubrica cõ stituta in. Rub. de Iudi. & de Iudic. sed quandam de qua gloss. in Alemanica, de qua & mentio ni. supra. est de quo. Bal. in l. 7. de Constitutiõe princ. Ro. Angel. Perr. Cæsar vnde dicitur, b Vt meli. a Iulio Cæ sare. Bald. Alex. Fab. Chris. hic. e Hic præ ter eã m P. de Bel. & de Bar. &c. d Vel forẽ rectiũ. Iosi. de Plar. e Vbi scri. ga Iustinia nus, sexta sy nodus cele brata fuit, per Aga thonẽ illo Iustiniano celebra tam. quæ synodus tẽ pore Iulij: vt c. sexta. dist. 16. Vt tragi. ex pœnis põ dere bona. l. 2. & Ang. de natura iudicii vi dendum Angelic. Vide dic hic Per. de

IN NOMINE domini. ‡ a ¶ Ista rubrica diuiditur in quatuor partes. Primo ponitur inuocatio diuini nominis, per quam Deus veneratur: ibi, In nomine domini. Secundo ponitur descriptio imperialis culminis proprij & appellatiui, tanquam causa efficiens: ibi, Imperator Cæsar.

Tertio ponitur cui præsens dirigitur: ibi, Cupidæ legum iuuentuti. Quarto ponitur quædam rubrica particularis ad nigrum proxime sequens: ibi, Incipit procœmium. Aug. Are.

¶ Non continuatur ista rubri. quia continuatio debet fieri ad proxima. l.ij. ff. de statu ho. Vnde, cum sit principiũ nihil ante se habere potest, ad quod continuetur. §. discipuli. in procœmio digestorum. & l. proximus. de uerb. sig. Christophorus Porcus.

a ¶ Iesu Christi. ‡ ex hoc not. q; Christianus fuit: aliàs nõ posset imperare, id est, imperij iurisdictione exercere, vt in auth. iusiuran. quod præstatur. in prin. ibi, & communicator ecclesiæ. col. ij. vbi dicitur, quod quilibet administrator debet iurare se esse communicatorẽ sanctæ catholicę ecclesiæ. sic & aliàs incipit: vt C. de offic. præ. Aphri. l. in nemine domini & in aut. de armis. in prin. col. vj. Ex hoc enim sequitur bonorum initiũ, melius medium. & optimus finis: vt in aut. quomodo oport. epis. §. ver. bene autem. col. j. & glo. j. in auth. de hære. & fal. in prin. col. j.

b ¶ Cæsar. ‡ à Cęsare augusto, qui regnabat tempore uatiuitatis Christi: iuxta illud, Exiit edictum à Cæsare augusto, vt describeretur vniuersis orbis, id est, vt quilibet æstimaret bona sua. & exinde quilibet imperator dictus est Cæsar. b Vel dicitur Cæsar. c quia fuit cæsus de vētre matris sue.

ADDITIO. Vel quia iam magnam cæsariem pilorum habebat: vt hic p Ioan. Fab. Et not. quod debet coronari triplici corona: scilicet ferrea, argentea, & aurea. de qua gloss. in clementia j. de iureiu. & an gesta per ipsum ante coronationem teneant communiter determinatur quòd fic: vt per Angel. & docto. Christopho. hic.

c ¶ Flauius. ‡ quia erat de familia Flauiorum: vel quia deuicit Flauios, vt dixit ff. eo. in prin. Alij. habent Sauus: quia talis erat coloris. nam erat rubeus. d sed melior prima sententia.

d ¶ Iustinianus. ‡ quia fuit filius Iustini, vt j. de do. §. est & aliud. & j. quibus nõ est per fa. te §. pe. Sed in decre. contra distin. xvj. habeo librũ. vbi dicitur, quòd fuit filius Constantini. Sed forte ibi loquitur e de alio Iustiniano quam hic. Vel dic, quòd fuit filius Constantini: quia successit ei in regno. vel dicitur à iustitia, quam semper coluit, & subditis iniunxit colendam: f vt C. de sum. trini. & fide catho. l. j.

e ¶ Alemanicus. ‡ hoc nomen, omnia sequentia nomina sunt ab euentu sibi imposita: ut puta quia vicit Alemanos: & sic de aliis: vt in authen. de hær. & fal. in prin. col. j. & hæc omnia sunt nomina prouinciarũ quas deuicit.

f ¶ Pius. ‡ à Pio Antonino: vt in auth. vt lib. decætero. col. vj. § hoc simile. ver. sancimus autem ADDITIO. Vel pius à pietate animi: vt C. de sum. tri. & fide cath. l. j. in prin. & C. de nupt. l. imperialis. in princ. & C. de cadu. tol. l. vnica. vltimo respon.

g ¶ Felix. ‡ à virtute animi, vel felix, id est, prosper: & quia omnia sibi ad votum succedebant.

h ¶ Inclytus. ‡ à gestis magnificis. Accur.

i ¶ Victor. ‡ in fugando hostes. Accur.

k ¶ Triumphator. ‡ post victoriam glorioſus enim erat, & magnifica gesta sua.

l ¶ Semper augustus. ‡ quia huius debet esse propositi quilibet imperator vt augeat, licet hoc non semper faciat: h sic in definitione matrimonij: vt j. de pa. po. in princip. licet interdũ diuidatur: vt C. de repud. l. consensu. sic in definitione iustitiæ, vt j. de iust. & iur. in princip. secundum Ioan.

m ¶ Cupide legum iuuentuti. ‡ scilicet mittit. suam gratiam, seu salutem, & hunc librum.

n ¶ Incipit. ‡ more rectè scribentium præmittit procœmium. in quo reddit lectorem attentum, docilem, & benevolum. Attẽtum, cum dicit, summis, vigil. nam per hoc quod ipse vigilauit reddit nos attentos, vt vigilare debeamus: nam ius ciuile vigilantibus scriptum est: vt ff quæ in frau. cre. i. pupillus. in fi. & j. eod. proxi. §. ibi, summa prouidentia. Docilẽ, cum dicit, & cum sacratissima constitutiones antea confusas &c. vt j. de

†IN NOMINE DOMINI nostri Iesu Christi, a Imperator Cæsar b Flauius, c Iustinianus, d Alemanicus, e Gothicus, Francicus, † Germanicus, Anticus, Alanicus, Vandalicus, Aphricanus, pius, f felix g inclytus, h victori, i ac triumphator, k semper Augustus, l cupidæ m legum iuuentuti salutem.

Incipit n procœmium.

¶ *Pro sustentatione, & gubernatione rei publicæ duo sunt necessaria: videlicet, leges, & arma. h. d. vsque ad §. Quorum.*

Mperatoriam maiestatem o nõ solũ armis decoratã, p sed etiam legibus oportet q esse armatam. r

¶ Vt vtrunque tempus, & bellorum, s & pacis t recte posit gubernari: u & princeps x Romanus non solum in hostibus y præliis victor existat, sed etiam per legi-

I Mperatoriã. ‡ ¶ Diuiditur in tres partes principales totũ hoc procœmiũ vsque ad finem. licet Ioan. de Platea diuidat ĩ quinque. nam primò ponit in quibus debet vsari Imperator. Secũdo ponit qualiter Iustinian. illud adimpleuit. Tertio ponit nos ad studium exhortatur, ostendendo fructus, qui sequuntur ex assiduo studio. Secunda ibi, in §. Quorum. tertia ibi, Summa itaque. Iterũ prima diuiditur in duas partes, quia primò ponit dictũ. Secundo ponit tres casus. Secunda ibi, Vt utrũque.

¶ CASVS. Quidã iuvenis instabat coram imperatore dicẽs, Domine Imperator, valde miror, & omnes etiã mirantur, quòd vos estis miles, & quilibet imperator est miles, vt ff. de milit. test. l. j. vbi imperator alios milites appellat cõmilitones. Ex quo ergo estis miles, armis debetis intendere, & non legibus: & tamen contrariũ facitis: quia legibus tantùm intenditis. Fecistis enim fieri vnũ Codicẽ ex antiquis tribus codicibus, scilicet Hermogeniano, Theodosiano, & Gregoriano: & ex alijs extra iuganti bus cõstitutionibus. Itẽ fecistis compilari librũ Digestorum, seu Pandectarum ex antiquis voluminibus desperatis. Item præcepistis tribus viris peritis, scilicet Triboniano, Teophilo, & Dorotheo: vt librum Institutionum componerẽt. Dicite ergo mihi, quare hoc facitis: & quare intenditis legibus tantùm, & non armis cùm sitis miles, & sic armis debeatis intendere, vt C. de iur. delibe. l. fi. circa prin. Ad hoc respõdet benigne Imperator assignans duo tempora, scilicet tempus belli, & tempus pacis: & dicit: Fili mi. sic tibi respondeo: Decens est, vt quilibet Imperator sit munitus his duobus temporibus, scilicet armis, & legibus: & hoc ideo quia si his duobus tẽporibus est munitus imperator, vtrunque tẽpus poterit rectè gubernare, & tẽpus belli, & tempus pacis. Nam tempus belli gubernabit per arma, & vsum armorum: & sic efficietur victor, & triumpha or. Tempus autem pacis gubernabit per legem, & vsum legis: & sic puniet malefacia delinquentium: & per hoc fiet religiosissimus, & sanctissimus, malefacia puniendo, quia valde religiosum est, & sanctum punire malefacia, seu malefactores. Et hoc vsque ibi, Quorum.

o ¶ Imperatoriam maiestatem.] id est Imperatorem qui est in maiestate: vt C. de legi. & consti. l. digna. i Similis est loquendi ornatus j. qb. mo. ius pa. po. fol. §. filius ibi, imperatoriã celsitudinem. Et nota, quòd antipophorizat, respondẽdo ad tacitam quæstionem, hanc, scilicet quare Imperator non facit quod suum est, scilicet armis intendere: cùm milites magis arma scire, quam iura oporteat: vt C. de iu. delib. l. scimus. §. arma. Ad quod respondet: Imperatoriam maiestatem &c.

p ¶ Armis decoratam. ‡ quæritur, quare quod erat armorum attribuit legibus, & econtra? Respondetur k: vt ostenderet alterum alterius auxilio semper egere: vt C. de Iustinianeo codi. confirman. in princip. & ff. de rei vendica. l qui restituere in princip. Vel l dic propriè ponitur: nam arma sunt ad decorem: leges sunt ad armandum. vnde dicitur: militant nanque &c. vt C. de aduo. diuer. iudi. l. aduocati. Et leges dicuntur arma re homines: vt C. ad legem Iuliam de adul. l. cùm vir nubit. Vel ideo potuit, vt euitetur malus sonus m verborum, scilicet cacophaton, id est, turpis sonus.

q ¶ Oportet. ‡ id est, oportunum est.

r ¶ Armatam. ‡ ad hanc vtilitatem quæ sequitur Accur.

s ¶ Et bellorum. ‡ & sic quo ad vsum armorum.

t ¶ Et pacis. ‡ sic quo ad vsum legum, Accur.

v ¶ Gubernari.] alterum legibus, scilicet tempus pacis: alterum armis, scilicet tempus belli. ADDITIO. Vnde Ioan Fab. saluando glo. dicit quòd tempore belli non seruantur iura, scilicet de facto: sanctius tamen esset, quòd iustitia illo tempore fieret, quàm alio tempore. Dicit tamen, quòd illo tempore belli non debet rigor seruari omnino, vt extrà de trã fac. c. fi. & xxix. distinc. c. sciendum.

x ¶ Et princeps. ‡ id est, imperator. ADDITIO. Intellige strictè, & propriè secundùm gloss. magnam in clem. pri. de bap. vel in dubio, secundùm Ang. hic, alias secus: vt no. glo. in c. fundamenta. §. proinde elec. lib. vj.

y ¶ In hostilibus. ‡ qui sint hostes, dicitur ff. de capt. & postlim. l. hostes & ff. de verb. sig. l. hostes. Accur.

Bella pertica. qđ dicebat felix, i. beat, & iõ sanctus Iustinia. fuit incly. propter gesta magnifica. Sicuti fuit in donatione facta per Cõstantinũ papæ Siluestro, q̃ valere tenet gl. in verb. pti nere. ff. de Bal. in l. j. §. cũ vrbẽ. ff. de offic. præ. vrb. de hoc vide Pe. de Bel. pertic. qui subtiliter hic tractat. Idem in & omnes etiã mirantur, aliis ducibus & baronib. vt subiecti vt ff. de milit. testa. l. j. vbi in eos p̃sp imperator alios milites rantes, teneatur maiestatis crimine, secũdum Ioan. Fa. hic. Ista quinq; Ioã. Fa. & Ang. qui cõcludũt hic dictorẽ militi hodie ferendum, cũ doctor actri legẽs si legerit p xx. annos i studio suæ tur dignitate vicariatus principis, & est comes, & dux, vt est text. & ibi glos. fin. & Bart. in l. j. C. de p̃scr. qui in vrbe Constan. libro xij. Ista est ẽ ra secundũ Pe. de Bel. Perti. m Ista reprobat per pe. de Bel pertica.

Universidad de Deusto

timos tramites [a] calumniãtium [b] iniquitates † expellat: & fiat tam iuris religiosissimus, [c] quàm victis hostibus, trium phator † magnificus.

¶ *Circa arma & leges dicit Imperator se vigilasse. hoc dicit. Angelus.*

¶ Quorum vtráque [d] viam cum summis [e] vigiliis, summaq; prouidentia, [f] annuente [g] Deo, perfecimus. ¶ Et bellicos [h] quidẽ sudores nostros Barbaricæ [i] gentes subiuga nostra † redactæ [k] cognoscunt: & tam Aphrica: [l] quã aliæ † innumeræ prouinciæ [m] post tantà tenporum spatia, nostris victoriis à cœlesti numine præstitis, iterũ ditioni Romanæ, nostroque additæ imperio protestantur.

¶ Omnes [n] verò populi legibus tam à nobis promulgatis [o], quam compositis P reguntur. ¶ Et cum sacratissimas cõstitutiones anteà confusas [q] in luculentam erexi-mus consonantiam [r], tũc [s] nostrã extendimus curam [t] ad immẽsa [u] veteris prudentiæ volumina: & opus desperatum [x], quasi per medium profundum [y] euntes, cœlesti fauore [z] iam adimpleuimus [a].

Calũniatorum puniri † Priuata crimina & extraordinaria quæ sint no. gl. in d. l. & in priuatis. Aeg. Pert. † deest in omnibus

Magistratus sunt tramites legitimi.

† reductæ al. deductæ † numerosissimum vt etiã legit. Acc.

a ¶ Per legitimos tramites. ʒ id est, leges, quæ sunt via gradiendi, sicut tramites eundi: secundum Io. Bene dico calumniantes puniri per leges. nam in criminibus, siue ordinariis, siue extraordinariis † ad similitudinem sup plicij punitur calumniator: vt C. de accu. l. fi. & ff. ad turp. l. & in priuatis. vbi dicitur, & in priuatis, & in extraordinariis crimini-

a Id est

b ¶ Calumniantium. ʒ Calumniator est, qui falsa crimina scienter intendit: vt ff. ad turpi. l. j. in princip. & faciat ad hoc ff. de his qui no. infa l. athletas. §. calumniator. [b] Quid autem sit prævaricator, & terginersator. dicitur in prædictis legibus. Acc. DDITIO. Tamen hic, calumniantium. capitur generaliter pro omnibus delinquentibus.

c ¶ Religiosissimus. ʒ Nota quem fieri religiosum per leges. nam ipsæ sunt sacræ: C. de legi. & constit. l. leges. ij. Item nota hic quatuor proportionalia, scilicet arma, vsus armorum, victoria, triumphus. Itẽ leges, vsus legum, calumniæ repulsio, & iuris religio.

¶ QVORVM. ¶ Diuiditur in duas partes. Primo dicit, quod Imperator perfecte se habuit circa arma. & circa leges. Secundo, hoc suũ dictum probat ab effectu. Secunda ibi, Et bellicos. Item secũda sub diuiditur. Nam primo exemplificat qualiter se habuit circa arma. Secundo, circa iura. Secunda ibi, Omnes vero populi. ¶ CASVS Adhuc stabat iuuenis ante principem: & iterum quęsiuit: Domine Imperator dixistis, ʒ. quod quilibet Imperator debeat esse munitus his duobus temporibus, scilicet armis & legibus: & vos domine Iustiniane, qualiter estis munitus his duobus temporibus? Respondet mistim certe sum vtroque tempore munitus, ſ. armis, & legib. Nam circa arma probe me habui. & circa leges diutius vigilaui. & hoc vsque ibi, Et bellicos.

d ¶ Quorum vtrunque.] Si ista debent esse in principe: tu Iustinane quid fecisti? Respon. quorum vtrunque.

e ¶ Cum summis vigiliis. ʒ cum summo labore quo ad leges. Nam ius ciuile vigilantibus, & non dormientibus scriptum est: c vt ff. quæ in frau. cre. l. pupillus. in fi. Accur.

f ¶ Prouidentia.] ſ. quo ad arma. Et nota tres esse hominis ſtatus: memoriam præteritorum. scientiam præsentium, prouidentiam futurorum.

g ¶ Annuente Deo. ʒ Deo gratias refert cuius auxilio triumphum meruit obtinere. C. de offi. præfect. præto. Aphri. l. j. in prin.

¶ ET BELLICOS. ¶ CASVS In sabat adhuc iuuenis coram Iustiniano Imperatore, & dicebat: Dicite mihi, qualiter circa arma vos probè habuistis, quia dixistis §. proxi. §. quod circa arma vos habuistis probè: & qualiter circa leges quia §. proxi. dixistis, quod circa leges diutius vigilastis. Iustinianus respondet dicens primo qualiter circa arma. se habuit. Et dicit: Si vis scire qualiter circa arma me habui quæras ab inimicis meis quos subiugaui, & superaui & denici. Et quæras ab omnibus de prouincia. quæ appellatur Aphrica: quia debes scire, quod antiquissimo tempore illa prouincia, scilicet Aphrica, & aliæ innumerabiles prouinciæ erant subiectæ imperio Romano: & Romani perdiderunt illas prouincias: & steterunt illæ prouinciæ longissimo tempore extra iurisdictionem Romanorum, scilicet per spatium centum quinque annorum: & tandem ego Iustinianus per meam probitatem, valentiam, & sapientiam recuperaui eas, & subiecì imperio Romano. & hoc vsque ibi, omnes vero.

h ¶ Et Bellicos. ʒ Quod coniunctim dixerat dicendo, vtranque viam, &c. nunc diuidit, dicendo primo, qualiter se habuit circa arma. Ac.

Barbari.

i ¶ Barbaricæ. ʒ Barbari sunt qui extra Romanum imperium sunt & maxime hostes,

k ¶ Redactæ.] de nouo.

l ¶ Tam Aphrica. ʒ sub qua multæ prouincię continentur.

ADDITIO Dic quod sunt septem: vt C. de offi. præf. præ. Aphri. l. j. §. deo itaque auxiliante. Angel.

m ¶ Prouinciæ. ʒ Sic construe: tam Aphrica, quam aliæ numerosæ prouinciæ rerum additæ. id est, adiunctæ ditioni Romanæ. id est, iurisdictioni nostroque imperio: post tanta &c protestantur, [d] nostris victoris à cœlesti numine præstitis. nam istæ prouinciæ prius fuerunt de Romano imperio: post desierunt: & post centum quinque annos redierunt: vt hic. & hoc tenuit quando dicit, iterum c, & quando dicit, post tanta tenporum spatia &c. vt C. de offi. præfec. præto. Aphri. l. j.

d Id est

¶ OMNES ¶ CASVS. Quæsiuit iuuenis ab imperatore. Domine Imperator dixistis quomodo vos habuistis probè circa arma: nunc quæro qualiter vos habuistis circa leges? Et respondet imperator: Fili mi, circa leges me habui q quasi omnes homines de mundo vtuntur legibus aliorum imperatorum: quas leges melius reformaui. Ecce enim erãt olim tres codices, scilicet Hermogenianus, Theodosianus, Gregorianus, & aliæ constitutiones extrauagantes sparsim positæ per quaternos, & leges prædictorum trium codicum, & aliarum constitutionum extrauagantium, quæ valde erant confusæ. sed ego Iustinianus ex illis tribus codicibus, & ex aliis extrauagantibus constitutionibus fe-

p Compositis. ʒ ſ. ab aliis, quas reformauimus in melius. Vel dic, compositis a nobis, quasi diceret compilatis a nobis, quasi simul positis a nobis, quales sunt leges ff. & C. & aliorum imperatorum. suas enim & promulgauit, & composuit.

ADDITIO. & hanc differentiam notant Ioan. de Platea & Ioan. Fab. hic pro ſtatutis quæ debent propriè, & ſtrictè intelligi.

q Confusas.] ſ. in tribus codicibus positas, Gregoriano, Theodosiano, & Hermogeniano, ut C. de no. co faci. l. j. in prin.

r Consonantiam.] ſ. in vnum codicem, quem non habemus, sed ex eo factus est iste quem habemus. Vel dicimus consonantiam, ut nulla posit ibi contrarietas reperiri, nullaque superuacua similitudo, ut C. de vet. iu. enu. l. j. circa princ.

s ¶ Tunc nostram. ʒ i. statim post compositionem illius codicis, fecimus Digesta.

t ¶ Curam. ʒ Et si ex paucis & tenuioribus releuati, ad ſummã, & plenissimam iuris emendationem peruenire properauimus, ut C. de vete. iure enu. l. j. circa prin. Accur.

u ¶ Ad immensa ʒ Nam erant tricies centena mília uersuum. (i. legũ vel §. orum, vel responsorum) & duo milia librorum, & aliæ multæ leges, ut C. de vete. iure enu. l. ij. §. sed cum omnia. & in prœmio digestorum §. antea t.

x ¶ Desperatum. ʒ sa Constantino. nam & Constantinus voluit hoc facere, sed non potuit.

y ¶ Profundum. ʒ reperit enim omnium legum tramitem (qui ab urbe Romana condita. & Romuleis descendit temporibus) ita esse confusum, vt in infinitum extenderetur, & nullius humanæ naturæ capacitate concluderetur. C. de vete. iure. enu. l. j. in prin. Accur.

z ¶ Cœlesti fauore. ʒ subaudi mediante.

a ¶ Adimpleuimus. ʒ Post digesta ergo, & post primam compositionem Codicis, quem non habemus, factus fuit hic liber, sed tamen antè compositionem secundi codicis, quem habemus. vnde & quod hic dici tur, quandoque per C. corrigitur, vt facit de anno utili, qui obtinet secũdum hunc l. brum in restitutione minorum, & maiorum, ut j. de act. §. rursus. fecus est per codicem in dictis restitutionibus, vt C. de temp. in integ. resti. l. fin. Item in secunda eius compositione, facit mentionem in ſtitutionum iam compositarum, ut C. de emen. Iustr. co. & secunda eius editione. l. j. §. fin. Accur.

¶ CVMQVE. ¶ Diuiditur in duas partes. Primò, ponit qualiter mandauit fieri hunc librum. Secundò ponit causas per quas. Secunda ibi, vt liceat. ¶ CASVS Quæsiuit iterũ iuuenis ab imperatore, Domine imperator, nonne aliter adhuc vos habuistis circa leges? Et respondet Imperator, Audi filiũ, condito codice, & digestorum volumine, nolui adhuc quiescere: sed missi pro tribus sapientibus curiæ meæ, scilicet pro Triboniano, qui erat doctor legum, & in dignitate quæstoria tunc positus. Itẽ missi pro Theophilo & Dorotheo, qui erant illustres viri, & antecessores nostri: quia sorte fuerant cum præcedentibus imperatoribus: qui tres viri de tribus poterant commendari. Primo de solertia: qua valde intẽti, & solliciti erant circa artem legalem. Secũdo de scientia: quia valde erant sapientes. Tertio de fide litate: quia præcepta mea efficaciter suscipiebãt: & ad effectũ fideliter perãducebant: ficut iam multoties vidi, & exemplo cognoui. & cum fuerunt in præsentia mea ego rogaui eos, & præcepi eisdẽ vt mea authoritate, & meis suasionibus librum institutionum, id est, institutã cõponerent: quod fecerunt. Et hic liber institutionum fuit bonus triplici ratione. Primò, fuit bonus ad hoc, vt rudes scholares qui proponunt audire iura, cum primis studeant in istis Institutionibus à me Iustiniano compositis, non

¶ *Atribus uiris illustribus (iubẽte Iustiniano) liber Institutionũ pro faculi iuuenũ eruditione compositus est. h. d. Angelus.*

¶ Cumq; hoc, [a] Deo propitio, [b] peractum ęst: Triboniano [d] viro magnifico magistro, † et Exquæsto re [e] † & excósule sacri palatij nostri, necnõ Theophilo, & Dorotheo viris illustribus [g] antecęssorib. [h] nostris: (quorũ [i] omniũ solertiam, & legum scientiam, & circa nostras iussiones fidem, iam ex multis rerum argumentis [k] ac cepimus) [l] conuocatis, mandauimus [m] specialiter, vt ipsi nostra auctoritate, nostrisque suasionibus, [n] Institutiones. [o] compone-

[p] in tribus hic commendantur, qui sunt huic arti intenti. Primò in sollertia. i in cautela, vel ingenij scientia. vt l. j. C. si ma. fac. alie. fac. sine decre. ra. ha. Dicitur autẽ solers [c] à solum, quod est totã, & ars artis: quasi totus ex arte consistens: ʒ vt est doctus aduocatus, qui sæpe publicis ac priuatis in rebus, lapsa erigit sua industria: causam perditam restaurãs: fatigata reparans: litibus multo tempore protractis finem imponens. & quemadmodum miles strenuus clypeis, & thoracibus rempublicam, sic aduocatus peritus gloriosa voce, & solertia patriam parentesque saluat, & protegit. C. de aduo. diuer. iudi. l. aduocati. ʒ Item in legum magistra scientia. Eligendus est enim talis magister, qui in se laudabilem vitam probis moribus mõstrauerit: & docendi peritiam: facultatem dicendi, interpretandique sub tilitatem, & copiam differendi se habere patefecerit: ut C. de profes. qui in vr. Con. l. j. lib. xij. Item in fidelitate. nam ex quo hactenus fideles

[a] Et hic in iure diuersis noib. nũ cupat, ſ. susceptor: & opinator: vt C. de exact. trib. l. missi.

[b] Et ió prãtes & rectores ciuitatũ nõ dẽrent posse ingerere pœnã sanguinis: quis prius de fcõ obseruet: vt hic p Ang.

[c] Vide Io. And. i cle. j. de offi. deleg.

[d] Nota ex vnico actu non præsumi quẽ bonũ, uel malũ seu mercatorẽ: sed ex plurib. actibus: vt pura, si aliqs pluries bene & correctè ipresit librum præsumit q adhuc bene & correctè imprimet. ex mente Pe. de Bel. Pe. si. & aliorũ

[e] dicti sunt a pęundo, i. ab imperãdo.

[f] nobis in aliquib. ut legit Aemil. Ferret.

[g] ἐσχάτου τοῦ πείρατος Th.

[h] per in aliquib. Sed excussam lectionem confirmat Th.

[i] † abest à nonnullis, & The.

Diuisio.

quiescere: sed missi pro tribus sapientibus curiæ meæ, scilicet pro Triboniano, qui erat doctor legum, & in dignitate quæstoria tunc positus. Itẽ missi pro Theophilo & Dorotheo, qui erant illustres viri, & antecessores nostri: quia sorte fuerant cum præcedentibus imperatoribus: qui tres viri de tribus poterant commendari. Primo de solertia: qua valde intẽti, & solliciti erant circa artem legalem. Secũdo de scientia: quia valde erant sapientes. Tertio de fide litate: quia præcepta mea efficaciter suscipiebãt: & ad effectũ fideliter perãducebant: ficut iam multoties vidi, & exemplo cognoui. & cum fuerunt in præsentia mea ego rogaui eos, & præcepi eisdẽ vt mea authoritate, & meis suasionibus librum institutionum, id est, institutã cõponerent: quod fecerunt. Et hic liber institutionum fuit bonus triplici ratione. Primò, fuit bonus ad hoc, vt rudes scholares qui proponunt audire iura, cum primis studeant in istis Institutionibus à me Iustiniano compositis, non

antem studeant in antiquis Institutionibus, quæ fabulas continent. Istæ enim institutiones vtiles sunt: quia nihil inutile continent, & nihil perperam, id est, male positum, vel iuri contrarium: & nihil inusitatum: sed continent solummodo ea quæ sunt vtilia, & iuri consonantia, & cotidie emergentia, seu euenientia, & accidentia. Secundo bonum fuit hunc librum Institutionũ componere: quia scholares rudes volentes studere in his Institutionibus plus sciet, & addiscent in vno anno, quàm olim addiscebant vsque ad quadriennium, quando ab antiquis Institutionibus suum studium inchoabant siue incipiebant. Tandẽ in fine huius partis quintæ dirigit sermonem suum imperator Iusti. iuuenibus: siue scholaribus rudibus, occasione quorum, iustum librum Institutionum fieri fecit, dicens: O iuuenes: principiũ legalis scientiæ habetis à me Iust. scilicet librum Institutionum, & finem legalis scientiæ similiter à me habetis scilicet Codicem quem feci fieri ex tribus Codicibus, & aliis extravagantibus constitutionibus: quia primo anno studij legũtur institutæ: & vltimo anno studij legitur Codex: & ambo sunt libri imperiales, seu Imperatoris, & a me iusti, cõpositi. Et sic debetis vos iuuenes valde gaudere de tãto honore: quia principium, & finem studij habetis à me iusti. & hoc vsque ad §. igitur. Franc, de Areti.

a ¶ Hoc. ʒ scilicet volumen digestorum, & Codicis.

b ¶ Deo propitio.] id est, Deo coadiuuante.

c ¶ Peractum est. ʒ id est, completum.

d ¶ Triboniano. ʒ hoc nomen, & sequentia sunt datiui casus: & etiam dictio connocatis, construitur cum illo verbo inferius, mandauimus.

e ¶ Exquæstore. ʒ pro simplici ponitur, scilicet quæstori Not. quod tribus modis dicitur quæstor. Primo ille qui quęrebat pecunias tributorum permundum, & seruabat. [a] Secundo ille qui præerat capitalibus causis. Tertio qui ſtabat vt legeret libros principales: qui candidatus principis dicebatur. & ita hoc tertio modo accipitur hic: vt ff. de offi. quæsto. l. j. in fin. & de orig. iur. l. ij. §. deinde cum ærarium. Vel dic secundum Ioan. quòd iam fuit in illo officio: sed nunc nõ est. Inde exquæstor, id est, extra quæsturam positus. Vel dicas tertio esse nomen dignitatis: vt exconsul: vt C. de aduo. diuer. iudi. l. petitionem. ibi, egredientem.

ADDITIO. Istæ tamen expositiones recidunt in vnum: quia extra administrationem positus quis retinet dignitatem. C. vt digni. or. ser. l. ij. lib. xij. secundum Ioan. Fab. & Ang. hic.

f ¶ Nec non. ʒ not. quòd duæ negationes faciunt vnã affirmationem: vt hic, & ff. de verb. sig. l. duobus.

ADDITIO. Tu dic hoc verum, si sint circa idem: neq; resultet sensus iuri cõtrarius: aliàs secus: vt in §. si vero. in aut. de iis qui ingre. ad ap. col. v. Item plures negationes in numero pari affirmant: in dispari negant, nisi aliter constet de mente proferentis: secũdum Ioan. Fab. & Ang. hic.

g ¶ Illustribus. ʒ quatuor sunt ordines dignitatũ. Maximi. vt super illustres. Magni: vt illustres. Medij: vt spectabiles. Minimi: vt clarissimi: quos specifica ut in aut. de app. §. j. ij. iij. & iiij. col. iiij. & in auth. vt ab illustribus, & qui suprà eam dignitatem sunt. col. v. Sunt & infimi, & defensores ciuitatum, & magistratus municipales: & isti non habent merum imperium: [b] sed superiores sic Ac. ADDITIO. Vnde versus.

Illustris primus: medius spectalis, imus,
Vt lex testatur, clarissimus esse probatur.
Et super illustris præponitur omnibus istis.

h ¶ Antecessoribus. ʒ scientia vel ętate: vel quia fuerant cum præcedentibus Imperatoribus. Aut certè (vt vult Erasmus) antesessores dicti sunt ab antesedendo, quòd puta ante Imperatorem pro tribunali sedentem sederent. Alciatus lib. disputũct. iij. ca. xij. ambigit assessores ne legẽdum sit, an anticensores. Theophilus hic legit ἀντικήνσορας.

i ¶ Quorum. ʒ hic est interpositio vsque illuc: connocatis &c. Et not.

[a] Ab imperiali splendore. ʒ i. ab Imperatore qui splendet.

[b] Nihil inutile.] quo ad animum: vel nihil inutile, id est, inusitatũ, vt patet ex eo quod dicit j. proxi. ver. & quod &c.

[c] Perperam positum.] quo ad aures. Vel dic id est, malè positum, & contra ius.

[d] In ipsis. ʒ i. in ipsa rei veritate: vel in iis quæ cotidie emergere possunt. Non autem inueniuntur hic ea quæ non possunt euenire: quia de his non curant legislatores: vt in auth. vt sine prohib. ma. debi. & cre. §. quia uerò. colla. vij. & ff. de legi. & senatusc on. l. iurã. & l. seq.

[e] Legerent ʒ nam & olim à principio legebant imperiales constitutiones. scilicet Institutiones antiquas: vt in prœmio digestorum §. discipuli. Accur.

[f] Primordio. ʒ i. tantum primo anno proficietis quantum proficiebatis in quatuor. Et nota, q adulatur nobis imperator. Acc.

[g] Digni ʒ vos dico digni &c.

[h] Initium. ʒ ſ. liber iste.

[i] Finis.] i. Codex. Nam primo anno Institutiones legi debent: in quinto legitur Codex: vt in prœmio digestorum §. pro responsis. ibi, quibus ſi bene. Accur.

[k] Principali. ʒ i. principis. Et nota, q hęc scientia caput habet & finem. licet in aliis artibus hoc non sit, licet vilissimæ sint: vt in prœmio digestorum. §. sed quia. Accur.

¶ IGITVR. Iste §. diuiditur in duas partes. Primò ponit qualiter mandat diuidi hunc librum in quatuor libros. Secundò ponit quid continetur in his quatuor libris. Secunda ibi, In quibus. Item prima subdiuiditur in duas partes. Nam primò ponit dictum: secũdò eius causam. Secunda ibi, vt sint. ¶ CASVS Dicit Imperator Iustinianus in hoc §. quasi se commendans: Quid feci ego post omnia prædicta, & post compositionem Codicis, & post opus Digestorum, seu Pandectarum, (quam compilationem digestorum feci per Tribonianum, & sapientes alios) & post librum institutionum? Ego præcepi prædictis tribus, scilicet, Triboni. Theo. & Doro. vt volumen Institu. quod fecerant, in quatuor libros diuiderent. quod fecerunt. Primus liber

Diuisio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

durat vsque de rerum diuisione. Secundus, de hæreditatibus ab intest. Tertius, de obligationibus. Quartus, abinde vsque ad finem huius voluminis. & hoc fieri feci, scilicet li. instit. in quatuor libros partiri, ad similitudinem quatuor elementorum, scilicet, aquæ, terræ, ignis, & aeris: quia sicut ex his omne corpus gubernatur humanum: ita ex hoc volumine Institutionum per quatuor libros partito seu diuiso iuuenes sustentantur, id est, adiuuantur: vt postea possint securè accedere ad libros legales: ex quo in istis Institu. primò studuerint. Et hoc vsque ad §. in quibus Franc. Are.

†Confirmat. Theophilum plerisque tamen collatum.

†Sic in omnibus & Th. Du. autem quod per.

† Deest. Du. Continuatio.

¶ Igitur. ¶ Ita cõtinua secundũ Ioan. quia prædictorum virorum scientiam, & authoritate probauimus, nec per alios poterat commodius expediri: igitur mandauimus per eos diuidi, uel quia ab Imperiali splendore approbatur. & ideo mandat diuidi, vt melius posit intelligi. ff. de uerborum. signific. l. ij. §. cuiusque.

a ¶ Quinquaginta.] qui comprehenduntur intra ff vetus, & Infortiatum, & ff. nouum.

Digesta vñ dicantur.

b ¶ Digestorum.] Ideo dicuntur digesta, quia omnia ibidem dicenda digerentur, & soluuntur. Accur.

ADDITIO. Dicebant quidam quòd olim digestum scribebatur per duplex dd. vel per d. & g. & postea per vitium scriptorum corruptum fuit. sed hoc non est verũ imo debet scribi per duplex ff. quia ille liber fuit digestus secundariò per duos Fridericos Imperatores: à quorum cuilibet nomine sumpta est prima litera f. & sic erunt duo. ff.

a Multo alter Alc. lib. iij. disput. c. xvj. & alter Laurentius Vallensis in Raudensi uersus finem. b Vide Budæum ad l. j. ff. de iust. & iur. iu fine.

c ¶ Pandectarum.] à pan. quod est totum, & decten, quod est doctrina[b]: quia ibi est doctrina omnium iurisconsultorum: vt C. de vete. iure enu. l. ij. §. sed cum omnia. in fi. vt hic sequitur.

d ¶ Quos.] scilicet quinquaginta libros digestorum. Accur.

e ¶ Necnon cæteros.] scilicet v. ex permissu Iustiniani electos: vt C. de vete. iure enu. l. j. §. ij & l. ij §. quæ omnia.

f ¶ Easdem institutiones.] id est, eadem instituta. vnde collige hunc librum, sumptum ex volumine digestorum. vel propriè dicit [c], Institutiones quas mandauit fieri: nunc manda: partiri. Nam partitio animum legentis incitat: mentem intelligentis præparat: memoriam artificiosè reformat: vt infrà, de leg. §. sed non usque. & ff. de dolo. ma. & me. excep. l. j.

g ¶ Iussimus.] quasi dicat Institutiones iussimus fieri ex libris antiquorum: ita vt continerent quicquid rebus, quæ in præsenti æuo in vsu verc untur. consentaneum est: vt C. de uete. iu. enu. l. ij §. sed cum prospeximus. Accur.

h ¶ Prima elementa.] quia sicut ex quatuor elementis omnia corpora conficiuntur, vt terra, & aqua, & igne, & acre, id est, ex viribus horũ quatuor elementorum totus mundus gubernatur, ita hic liber comprehendit omnia iura. Et no. quod terra est frigida, & ficca aqua frigida. & humida: ignis calidus, & siccus: aer calidus, & humidus. Primum habet naturam melancholiæ. Secundum, scilicet aqua, phlegmatis, ignis choleræ, sanguis respondet aeri.

¶ IN QVIBVS. ¶ CASVS. Quidam quæsiuit ab Imperatore: Domine Imperator quæ est materia istarum Institutionum? Et ipse respon. sicut ex auro, & argento, seu ex materia auri fit annulus: ita istæ Institutiones factæ sunt ex eo, quod olim erat in usu ex legibus antiquis, & ex eis legibus antiquis, quæ in vsu esse desierunt. Sed ego Iusti. eas illuminaui, & ad vsum reduxi, in hoc libro Institutionum eas ponendo, siue faciendo eas componi. hoc dicit vsque ad § quas ex omnibus.

i ¶ In quibus.] scilicet Institutionibus.

k ¶ Obtinebat.] i. erat in vsu: & nunc desiit. Accur.

l ¶ Desuetudine.] No. legem tolli per desuetudinem [d], vel per contrariam consuetudinem, & iterum eandem consuetudinem per superuenientem legem tolli. sic ff. de sepul. vio. l. iij. §. diuus Hadrianus. in gl. ij. & in auth. de hæ. & fal. §. j. a. iis. §. sed quoniam col j. Et subiicit, Ab Imperiali &c & est optimum exemplum C. de iudi. l. rem non nouam.

¶ QVAS EX OMNIBVS. ¶ CASVS. Dicit Iusti. prædictos tres viri, scilicet Tribo. Theop. & Doro. compositores has Institutiones ex antiquis Institutionibus, quas non habemus, ex commentariis, id est, glosis Caij, quas gl fecit ipse Caius, ad expositionem prædictarum Institutionum antiquarum, & ad expositionem cuiusdam libri qui appellatur liber rerum cotidianarum, etiam ex multis commentariis ab ipso Caio factis. Et prædicti tres sapientes, scilicet Tribo. Theophi. & Doro. qui hunc librum composuerunt (sicut diximus) in quatuor libros diuiserunt, am bene compositum, & diuisum in nostra præsentia attulerunt, quem nos ipsi legimus, & bene compositum inuenimus, sic quòd illum liberum Institu. approbauimus, & plenum robur ei accommodauimus, ita quòd volumus, ut tantum valeãt leges istarum Institutionum, quantum ualent leges in nostro Codice positæ extra casum: vel quãtum valent ll. positæ in ff. & hoc usque ad §. summa.

¶ Quas.] scilicet Institutiones. & accipe, legimus & recognouimus, s. esse compositas ex omnibus &c.

m ¶ Caij nostri.] commentariis dico factis super libros Institutionum antiquarum.

n ¶ Cotidianarum.] liber erat sic appellatus: eo quòd in singulis dieb. gerenda à magistratib. continebat, qualiter iudicarent.

o ¶ Cùm tres.] interpositio est.

¶ SVMMA ITAQVE. ¶ CASVS. In hoc §. concludit Iustinianus, vt ff. de procura. l. licet §. ea obligatio. & ideo præmittitur in tractatu, ut j. de oblig. in princip. & de act. in principio.

ADDITIO. Aduerte hic inquantum gl. dicit: quod iustitia est mater iuris. dic hoc uerum, si consideretur ius prout est in actu, secus si prout est in habitu hominis, quia ius & iustitia tunc fuerunt, & sunt simul omni tempore. Iason.

¶ Et iure.] scilicet quod ius iustitiam prosequitur, vt minister vel filius [h]. Vel dic hoc plerunque fieri, ut aliquid ponatur in rubrica, quod in textu non ponitur, ut C. de relig. & sum. fu. & de aleæ lu. nam nihil in textu ibi dicitur de ludo aleæ. Vel dic (quod est verius) ut definatur, ut dicemus j. c. fit. §. iuris præcepta. in glo. [i]

Iustitia

IVstitia. ¶ Totus iste tit. quinque habet partes. Nam in prima ponit definitionem iustitiæ. In secunda ponit definitionem iuris prudentiæ. In tertia declarat quo ordine, & qua via tractandę sunt leges. In quarta describit præcepta iuris, vel definit ius, secundum opinionem quam tenebo. In quinta diuidit ius per membra. Secunda ibi, Iuris prudentia. Tertia ibi, His igitur generaliter cognitis. Quarta ibi, Iuris præcepta. Quinta ibi, Huius studij. Christopho. Por.

¶ IVSTITIA. CASVS. In prima parte solum dicit de prima parte rubricæ, scilicet de iustitia. & in ipsa prima parte definitur iustitia. Et é sciendũ q̃ hęc prima pars, in qua definitur Iustitia dupliciter potest intelligi. vno modo vt loquitur de iustitia diuina, alio modo, vt loquitur de humana iustitia. Si vis intelligere de diuina iustitia, pone casum. Deus qui est iustus, habet vo luntatem constantem id est, firmã, stabilem, & perpetuam, id est, ñ temporalem, sed semper duraturã, tribuendi unicuique ius suũ, scilicet bene meritis paradisum, malè meritis, infernum. Si a uté vis intelligere secundo modo, scilicet, de humana iustitia, sic pone casum. Homo iustus habet i. habere debet voluntatem tribuendi unicuique ius suum. Et pone exemplum in iudice iusto, qui debet habere voluntatem absoluendi innoxios, & inculpabiles, & puniendi criminosos. Et secũdũ hãc secundã expositionẽ, illa duo vocabula posita in definitione iustitię, f. constans & perpetua, sunt abiicienda, & remouẽda ab ipsi definitione quia iudex qui est homo humanus, non est constãs in voluntate, nec perpetuus. In secũda parte incipit tractare de secunda parte rubricę, s. de iure: in qua secunda parte sic forma casum. Ego quæsiui à Iustiniano imperatore: O domine, respondeatis mihi ad hanc quæstionem. Nos dicimus cotidie q̃ bonũ est habere iuris prudentiã. Dicite ergo mihi, quid est iuris prudentia? vel q̃s dicat habere iuris prudentiã? Et certè Imperator respondet dicens, q̃ ille dr̃ habere iuris prudentiã, q̃ scit cognoscere res diuinas, & humanas, & qui cognoscit iustũ & iniustũ. Tertiò dicit ex quo vidimus in prima parte, quid est iustitia: & ex quo vidimus in secunda, quid est iuris prudentia: etiam uideamus qualiter leges sunt docendæ, & quo ordine. Et certè leges sunt docendæ hoc modo: q̃a scola res qui volunt audire iura ciuilia: primò debent incipere à leuibus. f. ab hoc libro Institu. postea, debent ascendere ad grauiora, f. ad librũ Digestorũ, & Codicis. Et redditur ratio, quare sit incipiendum à leuibus: q̃a si incipiant à grauioribus, f. à libris Digestorum, & Codicis: vnum de duobus malum accidet, seu eueniet: quia aut rudis propter nimiam difficultatem deseret, seu relinquet prorsus studium: aut si non deserat, hoc est, si propter nimiam difficultatem non dimittat studium: cum magno labore ad hoc perueniet, quinetiam cum diffidentia: quia non habebit spem, nec fiduciam q̃ vnquam aliquid sciet, seu perueniet ad fructum scientiæ: ad cuius fructum citius perueniisset, si à leuioribus studium suũ inchoasset h. d. Franc. de Are.

a ¶ Iustitia.] Hæc iustitiæ definitio potest intelligi de diuina iustitia. q. d. Diuina iustitia est voluntas [a] constans, & perpetua &c. & secundũ hoc, hęc verba in ea posita sunt plana. Sed nonne iniustum fuit [b], q̃ tm datum fuit mercenario in fine venienti, quantum illi, qui mane venerat: quod tamen de iustitia laudat, vt ff. de an. leg. l. ij. & de verbo. sig. l. ij. §. cuiusque? Respond illud diuinum vel mysticè, vel allegoricè debet intelligi. q. d. tantum habebit de paradiso ille, qui deceditin hoc vltimo seculo, si faciat bonum: quantum ille qui decesserit in primo seculo [vt patet in his versibus: Vinea culta fuit: cultores præmia quærunt. Non labor æqualis, æqualia dona fuerunt. Sic deus ostendit, quòd quandocunque venimus: Arripiamus iter: certi de munere simus.] Vel dic secundũ Ioann. c quòd de fragili hominis iustitia loquitur. q. d. iustitia humana, vel quæ est in homine, est voluntas constans &c. & secundum hoc illa duo uerba, constans, & perpetua, abiiciuntur [d] extra: quia homini non possunt conuenire, cum scriptum sit, quod septies in die cadit iustus & illus. Nunquam in eodem statu permanet, ut in auth. de non ali. aut permut. § vt autem co. j. Item quod in fi. dicit, suum vnicuique tribues, intellige quantum ad affectionem, quia ad actum non potest. q. d. habẽs affectum tribuendi, sicut s. in rubrica prooemij, dicitur de Augusto. sic & de matrimonio, quod est individuum, vt j. de pat. pot. in princ. licet interdum diuidatur, vt patet C. de repu. l. consensu. Vel tertio [e] expone, vt in summa huius ticuli, vt voluntas, id est, mens: constans, id est, bonum quasi habitus mentis bonus. Sed Tullius sic definit, Iustitia [f] est habitus animi, communi vtilitate seruata, suam cuilibet tribuens dignitatem. sed secundum Plac. Iustitia est virtus, quæ plurimũ potest in iis, quæ minimum possunt. Vel prout ego credo, Iustitia [g] est animi congrua dispositio, in singulis rebus rectè diudicans. Ac.

ADDITIO. Quæsiuit modum, in quo voluit emendare Iustinianum: & ideo vos dicite, quod hic iustitia definitur generaliter. ad argumenta verò breui distinctione, facilè sic respondebitis. Aliquando consideratur iustitia prout est in abstracto, & tunc iustitia est constans & perpetua. Aliquando vero consideratur, prout est in concreto: vt est posita in corpore hominum administrantium, & tunc dicitur corruptibilis, non ratione essentiæ litatis iustitiæ, sed ratione mali continentis, hoc est prauitatis hominis, secũdum Christopho. Por.

b ¶ Tribuens.] vt honestè viuat sibi: & sic alterum non lædat: imò proficiat. vel dic ius suum, i. hominis meritum.

c ¶ Notitia.] Potest recte legi, vt illa dictio, scientia, sit ablatiui casus vel econtra sit nominatiui casus: & hęc dictio, notitia, sit ablatiui casus sic j. ut. j. in prin. [h] Sed nunquid secundum hoc oporteret, quòd quicunque vult iuris prudens, vel iurisconsultus esse, debeat theologiam legere? Respon. non: nam in corpore iuris, hęc omnia inueniuntur: vt C. de sum. tri. & fide catho. & C. de sacrosan. eccl. & de epis. & cleri. & in auth. iub multis titulis: vbi specialiter de diuinis tractatur. Item quæ est differentia inter iustitiam, & ius, & iuris prudentiam? Respond. iustitia est virtus est eius virturis executiuum: iuris prudentia est scientia illius iuris. item iustitia est summum bonum: ius medium: iuris prudentia infimũ [i]. Item iustitia valt tribuere vnicuique ius suum: ius verò coadiuuat: iuris prudentia docet qualiter illud fiat. Accur.

d ¶ His igitur.] Nunc vult dicere, qualiter leges sunt docendæ. Acc.

e ¶ Cognitis.] i. visa definitione iustitiæ, & iuris prudentiæ.

f ¶ Et incipientibus.] Datiuè potest legi cum verbo j. videntur: uel ablatiuè, vt superius respiciant: & hæc verior. Accur.

g ¶ Nobis.] Loquuntur compilatores huius libri, in persona Iustiniani, qui debet exponere per eos.

h ¶ Tradi] i. iura populi Romani.

i ¶ Leui. [k] quo ad subtilia verba. Accur.

k ¶ Simplici.] i. ad sententiam.

ADDITIO. Et ideo positionibus debet sine plica respõderi nisi essent respondenti captiosæ: vel rei de qua agitur natura ipsam exigeret. Ang.

l ¶ Diligentissima.] quo ad subtilia verba.

m ¶ Exactissima.] quo ad subtilem materiam, & sententiam. Accur.

n ¶ Interpretatione.] i. facili sententia.

o ¶ Quę.] scilicet diffidentia.

p ¶ Auertit.] Nota contra inconstantiam. [l] sic ff. de procu. l. in causæ. in princip. & in authentica de mona. § cogitandum. colum. j. vnde Salomon: Tria sunt mihi incognita, & quartum penitus ignoro. Via colubri super lapidem: Via auis volantis in aere: Via nauis in medio maris: quartum difficilius: Via iuuenis in adolescentia sua. Vnde datur in integ. resti. eorum facultatibus: vt infrà, de hæred. quali. & diff. §. extranei. Accursius.

ADDITIO. Et ista patent his verbis: Cùm sit pœna grauis, cognoscere quæ via nauis: Vel colubri, vel auis, pueri grauior via quauis.

Domini Iustiniani sacratissimi Principis Institutionum, seu elementorum.

LIBER PRIMVS.

De iustitia & iure.

TITVLVS I.

¶ *Iustinianus, veluti optimus præceptor, imitatus rectum ordinem procedendi (qui debet esse definitiuus, diuisiuus, & exemplorum positiuus) primo ponit definitionem iustitiæ.*

IVstitia [a] est constans, & perpetua voluntas, ius suũ cuique tribuẽs. [b]

¶ *Hic describitur iuris prudentia. Ange.*

¶ Iuris prudentia est diuinarum, atque humanarum rerum notitia[c], iusti, atque iniusti scientia.

¶ *Primò leuia, deinde difficiliora sunt docenda, ne scholares aut studiũ deserãt, aut cũ magno labore ad scientiam diffidenter, aut tardius perducantur. h. d. Are.*

¶ His igitur [d] generaliter cognitis [e], & incipientib. [f] nobis [g] exponere iura populi Romani, ita videntur posse tradi [h] commodissimè, si primò leui, [i] ac simplici via, post deinde diligentissima [l], atq; exactissima [m] interpretatione [n] singula tradantur. alioquin si statim ab initio rudem adhuc, & infirmum animum studiosi, multitudine ac varietate rerum onerauerimus: duorum alterum, aut desertorem studiorũ efficiemus, aut cũ magno [f] labore, sæpe etiã cum diffidentia (quæ [o] plerunque iuuenes auertit [p]) serius ad id perducemus, ad quod leuiore via du-

† Iustitia hic accipe p habitu animi vel tis q̃ eã pro parat constãs & ppetua o. Vide Fra. Balsui. hic q. pulchre hãc definitione exponẽdo. & defẽdit aduersus. Rodel phũ Agricolam.

† tribuẽdi, P. F. & Du. hic deest tur definitio de qua. l. j. ff. e. Praeterius lib. 2. ca. 1. med. Iur. sp.

e Illud est diuinare: secundũ P. & Bel. Per. hic.

f Ista pręcepta sedm Pet. & Bel. per. hic.

g Istad. spliciet Pet. de Bel. per.

† labore eius sæpe. h Imò vtrũque est notanti c. iustitiã. Por. q̃ pũctus sub verbo, notitia, obtinet vim copulæ.

i Hoc verũ secundũ deest. hic. si conside. a. tur hęc verba, quo ad ordinẽ p. i. oritatis, & posteriotatis. & cũcdit summã i. primum &c. ✠ j. de iure ipso in princ. alias secus. Bar. Fa. Ange. k Not. ex glo. iuncto tex. q̃ scientia dẽt tradi prius de facilib. secũdo & difficilib. An. l Quę non admittitur inter vitos in actu nominatis cum eã, si actus valet: seu circa diuersa, si sint annexa, alias secus. An.

a ¶ Maturius. ʒ hic nota prouerbium: Qui vadit planè, vadit sane.

¶ IVRIS PRAECEPTA. ¶ CASVS. Hic incipit quarta pars in qua dicitur, q̃ ius nostrũ ciuile vno de tribus accipiẽ: aut præcipit, vt qui poneste viuat: aut præcipit, vt quis alterũ non lædat: aut vt vnus homo ius suũ vnicuiq; tribuat. De primo ponitur exẽplũ in gl. quæ incipit, Quantũ ad se &c. Deseundo ponitur exẽplum, q̃ non debet vnus alteri iniuriã inferre: vt ff. eod. i. de quo ponit exẽplũ, vt in fine ce, qui vnicuiq; debet suum ius tribuere: pront ʒ. dixi in definitione institiæ. Frã. de Aret.

b ¶ Iuris præcepta.] i. iura præcipiẽtia ꝓcipit aliquid, qđ pertinet ad aliquod istorũ triũ: nã nõ omne ius præcipit: imò quoddã punit, quoddã vetat, quoddã permittit: vt ff. de legi. & se. cõ. l. legis. quoddã cõsulit: vt ff. de rei vend. l. is qui destinauit. & quoddã hortatur. vt C. de trãsac. lage.

c ¶ Honeste. ʒ quantũ ad se. quæ honestas. & circa matrimonia est: vt ff de ritu nup l. semper. & circa mores seruatur: vt ff. de tuto. & cu. da. ab his l. scire oportet. §. pen. & vlti. ADDITIO. Et ideo dicit Ang. mulierẽ honeste viuere quæ viuit secundum mores loci. sed casse viuere non intelligitur, quæ transit ad secunda vota, scilicet respectu mariti defuncti, vel filiorum eius: sed respectu aliorum secus.

d ¶ Alterum non lædere. ʒ vnde illud: Quod tibi non vis fieri alij ne feceris: vt in Decre. in princ.

e ¶ Suum. ʒ vt non solũ nõ ledat. sed etiam audiuur.ª Nam non sufficit abstinere a malo, nisi fiat quod bonum est: vt ar. in decre. l. xxxv. dist. c. non satis. Sed nõne hęc verba accipiuntur hic sicut §. in definitione iustitiæ, in fi. Rñ. nonimo ibi hæc tria comprehendit. hic autem illum solũ quod extra illa duo prima relinquitur. Et no. quod in hoc reprobo opinionem Py., & aliorum qui dixerunt, quod in hoc titulo non definiebatur ius: quod est ars boni & æqui, cuius merito quis nos sacerdotes appellet. nã dico, quod hæc verba quæ hic sunt tantundem præstant. nam quod hic dicit, præcepta iuris. per hoc dicit ars: cum ars sit collectio multorum præceptorũ. Item per hoc quod dicit, honeste viuere, alterum non lædere: valet tantum: quantum boni & æqui. Item per hoc quod dicit ius suũ vnicuique tribuere, colligo, cuius merito quis nos sacerdotes appellet. i. vel iura cuilibet ministrantes: vt hic, & ff. eo l. j. ij. respon. c

¶ HVIVS STVDII. ¶ Diuiditur in quatuor partes, sicut sunt quatuor dicta. Ang. ¶ CASVS. In hac quinta & vltima parte figura casum sic: Ex quo vidimus quid est institia. item ex quo vidimus, quot & qualia sunt iuris præcepta: est sciendũ vltimo loco, q̃ ius nostrũ ciuile in duas partes diuiditur, s. in ius publicum, & priuatum. Et primo dicit, quid dicatur ius publicũ. Et certe ius publicũ dicitur illa pars iuris nostri quæ tractat de vtilitate totius mundi. quod dic vt in gl. quæ incipit. Et constitit. Secundo dicit quid dicatur priuatũ, Certè ius priuatum dicitur illa pars iuris nostri quæ tractat de vtilitate singulorũ: puta vt fundus meus ab altero possessus restituatur mihi: vel puta vt debitor meus. quod debet mihi soluat. & alia infinita exempla posses ponere. Tandem dicit: ex quo vidimus, quid est ius publicum, nunc videndũ est quid est ius priuatum. Et sciendũ est, q̃ ius priuatũ est collectũ ex præceptis triũ iurium, s. ex præceptis iuris naturalis. Itẽ ex præceptis, vel præcepto iurisgentiũ. Item ex præceptis iuris ciuilis. Et de his præceptis iuris naturalis gẽtiũ, vel ciuilis, pone exẽpla, vt in gl. quę incipit, iure enim. Franc. de Aret.

f ¶ Huius studii. ʒ i. artis adipiscendæ per studium.

g ¶ Positionis. ʒ i. ipsẽs secundũ Pla. sed secũdũ Azo. sic, i. su per duob. generibus, nõ speciebus, ponitur hæc studio legendi discẽda. nec enim placet, q̃ ex multitudine rerũ, multa dicãtur iura. sic enim diceretur ius aliud equinũ, quod super equo tractaret: aliud asininũ: & sic de singulis. sed ego credo, quod iste non fuit Py. intellectus: sed ille qui est præcepto ris. mei. d Accur. ADDITIO. Pro concordia dicendũ est secundũ Por. quod species sumitur dupliciter. Vno modo dialectice: et tunc sumitur pro specie prędicabili de pluribus differentibus numero. & hoc modo Pla. intellexit. quã speciem Azo genus appellauit. Alio modo capitur species legaliter, pro vnoquoque indiuiduo. l. eum qui ædes. ff. de vsucap. vt etiam no. in l. legato. ff. de leg. j & gl. in l. ij. ff. si certũ pera.

h ¶ Publicum ius.] & consistit in sacris. sacerdotibus & magistratibus ff. eo l. j. §. publicum. & in aut. vt li. ma. & auiæ §. fi. ver. quia vero. col. viij. & C. de sum. trí. & fi. ca. ho. l. inter claras. & ff. de ori. iu. l. ij. § post originem. Glo. in d. §. publicum. in verbo, in sacris. declarat hanc. Eg. per.

i ¶ Rei Romanæ. ʒ Romani imperij. sic ponitur]. de pa. po. §. ius aũt.

k ¶ Spectat ʒ scilicet principaliter. nam & singulorũ est vtilitas rem publicam seruari. Accur.

l ¶ Pertinet. ʒ scilicet principaliter. secundario autem ad publicam vtilitatem pertinet: exeedit enim reipu. &c. vt j. de iis qui sunt sui vel alieni iuris. §. nam Antoninus.

m ¶ De iure priuato. ʒ sed quid de publico? Rñ. nõ dicet in hoc libro: sed dicitur ff. de iure fis. & C. eo. ti. & in aliis tit. sequẽtibus: & fere per omnes tres libros Codicis: vbi de iure pub. tractatur. Et nunquid illud est tripertite collectũ? Rñ. sic: vt ita tim dicã, & ex eisdẽ præceptis. Cũ ergo eadẽ sint exẽpla publici & priuat, quare de priuato tãtũ dixit, quod est tripertite collectũ? Rñ. quia plura erat de eo priuato dictum. Item cum fecisset hunc librũ causa rudium, nolebat eos multum aggrauare: quod fecisset si tractasset de iure publico in hoc libro.

n ¶ Tripertitum est. ʒ in iure eẽ priuato, vt in suo toto tripertita sunt præcepta naturalia: vt hoc, Neminẽ cũ alterius dãno fieri locupletẽ: & vt ff. de cõdi. inde. l. nã hoc natura. Item gẽtium: vt quod quisq; ob tutelã sui corpore fecerit, iure fieri existimetur: vt ff. e. l. j. ij. & iij. Item sunt præcepta ciuilia: vt præcepta de vsucap. quia de priuata vtilitate est vsucapio: vt j. de vsucap. in princi. ibi, Ne dominia &c. Et sic publicum est ex eisdẽ exẽplis & pone eadẽ exẽpla: vt ecce à iure naturali, vt non locupletetur cum natura alterius respublica. A iure gentium, vt liceat reipublicæ propulsare iniuriam. Item a iure ciuili: respublica vsucapiat, sicut priuatus. quæ exempla posuimus supra stan. in verbo, iure priuato.

o ¶ Naturalibus. ʒ id est iuris naturalis. §

p ¶ Aut gentium.] id est, præcepti, iurisgentium.

q ¶ Aut ciuilibus. ʒ præceptis.

¶ DE IVRE NATVRALI.

¶ Dictum est supra, quod ius priuatum est collectũ ex naturalibus præceptis gentium & ciuilibus: nunc de eis dicit, & primo de iure naturali.

IVs naturale est. ʒ ¶ Totus iste titul. diuiditur in quinq; partes. Primo ponit de iure naturali. Secũdo de iure gentiũ. Tertio de iure ciuili. Quarto proœmiando ad ius ciuile, & naturale, ponit vnã differentiam inter ipsa iura. Vltimo ponit circa quæ versatur ius ciuile. Secunda ibi, Ius autẽ ciuile. Tertia ibi, Constat aurẽ. Quarta ibi, Sed naturalia. Quinta ibi. Omne autẽ: Et hoc principũ etiã diuidi ꝑ in tres partes. Primo ponit definitionem iuris naturalis. Secundo declarat illã. Tertio probat per effectum. Secunda ibi, Nam ius. Tertia ibi, Hinc descendit.

¶ CASVS. Quidam scholaris rudis accessit ad principem Iustinianum, & coram eo talẽ proposuit quæstionẽ. Domine Imperator, dicite mihi, quid est ius naturale? Imperator respõdit ei: Ius naturale est quoddam ius, quo iure omnia animalia sunt instructa, & perita à natura. i. à deo. Vel ius naturale est quoddã ius. quo iure natura, id est, Deus omnia animalia instruxit, & docuit, & in ide per omnia recidit hęc positio eius cum prima. Bene dico, omnia animalia, quia non solum habet locũ in hominibus, sed in omnibus animalibus: siue in cœlo, i. in aëre nascantur, vt aues: siue in terra. vt alia animalia: siue in aqua nascantur, vt pisces. Videmus enim, i. videre possumus omnia animalia, neqũ hominẽs, esse perita huius iuris naturalis, h, d. vsq; ad ver. hinc descendit, in quo ponuntur duo, vel tria exẽpla, de hoc iure naturali. Mouetur enim mascul⁹ ad coniungendũ se fœminellæ vel vir ad coniungendum se fœminæ: quæ coniunctio vocatur matrimonium, secũdum iura ciuilia. Secũdum exemplum est tale Iure istius naturali mouetur homo, & fœmina ad procreandos, & nutriendos liberos, i. filios. Nam isto iure naturali mouẽtur homines, & fœminæ ad cõmiscendũ se adinuicem: quã cõiunctio. ciunt, ideo vt liberos procreent: & eisdẽ liberis procreatis, mouẽtur eo dem iure naturali, ad eosdem liberos alendos, & nutriendos. Fran. Are.

r ¶ Ius naturale est, quod natura. ʒ i. Deus: [k] & nominatiuè, & ablatiue potest legi. sic §. titu. j. §. j. Et not. q̃ quatuor [l] modis ius naturale ponitur. Quandoq; pro iure gentium: vt j. de re. diui. §. singulorum. Quandoque pro iure pactorum: & sic pro iure prætorio: vt ff. de pact. l. j. Quãdoque pro eius cõtrario, scilicet pro eo, quod rescindit pacta: vt iure restitutione minorum: vt ff. de mi. l. j. Quandoq; pro instinctu naturæ, vt hic, & ff. eo. l. j. §. ius autem naturale. Sed secundum cano. ius naturale dicitur quod in lege Mosaica, [m] vel in euangelio continetur: vt in prin. de cretorum. Et istud (quod) hic est nominatiui casus, quando hæc dictio (natura (est ablatiui casus. & e contra est accusatiui quando (natura) est nominatiui: & tunc dic natura, id est, Deus.

ADDITIO Dic secũdum Por. quod hoc relatiuum (quod) erit accusatiui casus, & verbum (natura) erit nominatiui. Nam hoc (verbũ (docuit) in text. positum, potest regere duos accusatiuos diuersos: vt in glos. ordinaria. in l. successores. D. ad legem Falci. & habetur in l. eam quam. C. de fideicommiss.

s ¶ Nam ius. ʒ bene dico omnia animalia. Nam ius istud &c. non solum est hominum, sed commune omnium animalium. Accur.

t ¶ Humani. ʒ id est, hominum.

v ¶ In cœlo. ʒ id est, in aëre: vt aues quæ in arboribus & aëre nascuntur: vt j. de rerum diui. §. apum.

In terra

a ¶ Interra. ʒ vt ferę bestiæ, quæ in suis lustris, id est, cubiculis nascuntur: & etiam quædam aues.

b ¶ In mari. ʒ vt pisces. idem dico, & si in qualibet alia aqua nascantur.

c ¶ Hinc.] ab hoc iure naturali. s. Deo, qui primò Adam Euæ coniũxit. & in paradiso deliciarum posuit. Accur.

d ¶ Maris. ʒ id est, masculi.

¶ Coniugatio.] scilicet, animorum non corporum, vt ff. de re. iur. l. nuptias.

ADDITIO. Est tamen differentia secundũ Angeloquia secuto solo consensu, possibilis est separatio per ingressum monasterij: vt C. de epis. & cler. l. deo nobis. circa prin. & in decretali. c. ex publico, de conuer. coniug. secus autem secuta carnali copula.

f ¶ Matrimonium. ʒ id est, effectum matrimonii, & sic nota, quòd matrimonium quo ad originem est de iure naturali, scilicet de Deo: vt hic dicitur a de iure gentium etiam dici potest: quia ab eo receptum est b. De iure ciuili etiam dici potest: quia formam ei adiunxit, & solennitatem, secundum Azo. vt patet]. de nup. per totum titulum, cùm dicit, à quarundam nuptiis abstinere necesse est. vt ff. de iusti. & iu. l. ius ciuile.

ADDITIO. Intellige hoc, nisi quo ad prohibitionem graduũ linearis ascendentis, vel descendentis, vel etiã collateralis in primo gradu: quia dicitur de iure diuino. c. literas. §. sanè. ver. opinioni. & §. seq. extrà de restispo. Item quo ad formam verborum est de iure canonico: sed quo ad instinctum coniunctionis, seu causam finalem, s. conseruationem indiuidui, est de iure naturali, secundum Christoph. Por. hic.

g ¶ Hinc liberorum procreatio. ʒ Nam deus operatur ad liberorum procreationem, & naturalis instinctus.

h ¶ Et educatio.] ¶ Nam hoc iure, s. naturali mouetur parens ad educationem filiorum suorum potius quàm alienorũ: vt ff. vnde liberi. l. scripto hæredẽ. in fi. & ad hoc etiam tenetur parẽs: nisi pro se sit insufficiẽs: vt ff. de libe. agno. l. si quis. §. sed & si filius. & §. denique.

i ¶ Cętera. s. animalia propter homines.

k ¶ Istius iuris. ʒ. naturalis, de quo loquimur. Ex eo enim q̃ auis uolatat piscis natat: gallina oua calefacit: mouentur isto iure naturali.

¶ IVS AVTEM. ¶ Diuiditur in tres partes. Primò ponitur dictum bipembre. Secundò, ponitur exemplum secundi membri. Tertiò, ponitur exemplum secundi membri. Secunda ibi. Nam quòd. Tertia ibi, Quod verò.

¶ CASVS. Quidam scholaris accessit ad principem, & talem ꝓposuit quæstionem. Domine Imperator, dicite mihi, quæ differentia est inter ius gentiũ, & ius ciuile, & ideo quęro, quia volo vnum ius ab alio scire discernere. Imperator respondit. Amice, dico tibi, quòd omnes populi qui vtuntur iure scripto, & iure non scripto: pro parte vtuntur suo proprio iure, s. ciuili, & pro parte vtuntur iure communi omnium hominum. Secundò, dicit scholaris: Domine Imperator, vos loquimini sic obscurè, q̃ non intelligo uos. Quid est hoc dicere, quòd omnes populi qui vtuntur iure scripto, & iure non scripto, pro parte vtuntur suo proprio iure, & pro parte vtuntur iure communi omnium hominum? dicit Imperator: Quòd dixi tibi, q̃ vtuntur pro parte suo proprio iure, sic intelligẽ, quòd ius quod sibi facit quilibet populus, illud est proprium ius illius populi, vel ciuitatis, id est, appellatur ius ciuile, id est ius propriũ illius ciuitatis: puta statuta municipalia: quæ in singulis ciuitatibus fiũt. Tertiò, dicit Imperator, quòd illud ius quo vtuntur omnes gentes de mundo, naturali ratione, id est, discretione est inductum: appellaturque ius gentium, id est, ius quo omnes gentes de mundo vtuntur. Et sic amodò aperta est differentia inter ius gentium, & ciuile: quia ius ciuile est proprium cuiusque ciuitatis, ius verò gentium est commune omnibus. Quartò, dicit Iustinianus, Non solum quidem alij populi vtuntur pro parte iure proprio, id est, ciuili, & pro parte iure communi omnium hominum, id est, iure gentium: sed etiam populus Romanus hoc facit: quia pro parte vtitur suo iure, id est suis propriis statutis: & pro parte vtitur iure communi omnium hominum, id est, gentium. Quinto respondet Imperator, cuidam tacitæ obiectioni: quia possent aliqui dicere: Domine Imperator. vos fecistis mentionem de iure gentium & ciuili: dicatis de natura vtriusque iuris. Dicit Imperator excusando se: Ego hoc dicam in competenti loco, scilicet in §. pe. vbi dicit, quòd ius gentium est immutabile: & ius ciuile mutabile: secundum expositionem istius §. Vel alio modo intellige istam quintam particulam vt in glo. quæ incipit, scilicet iure gentium. Et hoc totum in prima parte principali. In secunda parte assignat Iustinianus secundam differentiam inter ius gentium, & ius ciuile: quæ secunda pars continet quatuor partes: vt ʒ. dixi. In prima particula hoc dicit: Quamuis ius gentium non habeat denominationem ab aliqua ciuitate: quia non dicitur ius gentium Romanorum: vel ius gentium Bononiensium: tamen ius ciuile habet denominationem ab ea ciuitate, in qua factum est: vt ecce statuta quæ fiebant apud ciuitatem Athenarũ per suos sapientes, scilicet Solonem, & Dracoñe, possunt dici ius ciuile Athenienſium. Secundo addu eit simile, quod statuta factæ Romæ possunt dici ius ciuile Romanorum, vel ius ciuile Quiritum: quia Romani appellabantur Quirites, à quodam eorum Rege, qui Quiritus appellabatur. Tertio dicit, Sed quid dicemus si simpliciter dicatur ius ciuile: nec addatur nomen ciuitatis, in qua factum est illud ius: de quo iure intelligemus? Respon. per excellẽtiam intelligitur ius ciuile de iure ciuili Romanorum id est, de statutis eorum. Quarto adducit simile. Ecce cum dico, Poëta, & ei non addo nomen proprium: per excellentiam intelligitur de Homero apud Græcos: vel de Vergilio apud Latinos: hoc dicit vsque ad §. ius autem gentium.

l ¶ Diuiditur. ʒ i. vnum ab altero sic dignoscitur. Accur.

m ¶ Legibus & moribus. ʒ Nam quidam sunt qui reguntur tantum moribus, & etiam quidam, qui nec moribus, nec legibus: vt homines Syluestres: c etiam quidam qui legibus tantùm, & non moribus.

n ¶ Communi. ʒ id est, eo iure quod est in communi apud omnes, siue scriptum sit, siue non.

o ¶ Ius ciuile. ʒ vt sunt statuta terrarum: quæ iura municipalia dicuntur: vt C. de eman. lib. l. j. & fic dicitur ad differentiam iuris naturalis, id est, iuris gentium: & ita accipitur hic. Secundo modo dicitur ius ciuile [d] lex xij. tabularum: vt ff. de iusti. & iur. l. ius ciuile. §. hoc igitur. Tertio dicitur ius ciuile, omne ius quod non est prætorium. & fic accipitur. ff. de iusti. & iur. l. ius autem. ciuile in princip. & §. ius prætorium. Quarto dicitur disputatio prudentum, quæ fuit facta super l. xij. tab. vt ff. de ori. iur. l. ij. §. hęc disputatio. secundum Ioan. Quinto quicquid scriptum habemus de iure, dicitur ius ciuile: vt cum dicitur. Est enim sanctissima res ciuilis sapientia: quæ pretio nummario non est æstimanda: vt ff. de var. & extra. cog. l. j. §. proinde. Sexto dicitur quoties adiicitur aliquid iuri naturali, vt in matrimonio modo diximus: vel detrahitur iuri naturali: vt in vsucapionibus: vt j. de vsucapio. in princip. e vel additur iuri gentium: vt in tutela inuenta à iure ciuili originaliter: vt infrà de tuto. in princip. vel detrahitur, vt in potestate seruorum restricta, vt infra de iis qui sui vel alieni iuris sunt. §. sed hoc tempore. hoc enim ius ciuile dicitur: vt ff. de iusti. & iur. l. ius ciuile. j. respon. & hæc exempla sunt ibi notata. Accur.

p ¶ Naturalis ratio. ʒ nota, quod ius gentium naturali ratione est inductum: vt hic, j. de re. diui. §. singulorum. vnde est ius immutabile: vt ʒ. eo. §. sed naturalia. Accur.

q ¶ Id apud. ʒ nunc soluit. Accur.

r ¶ Vtuntur. ʒ vt est religio erga deum: vt parentibus, & patriæ parea mus: f vt contra violentiam resistamus: vt ff. de iusti. & iur. l. j. in fin. & l. ij. Item cõuentiones siue pacta. quæ apud omnes gẽtes valent: vt j. e. §. ius autem gentium. & ff. de pact. l. iuris gentium. in prin.

s ¶ Itaque. ʒ quia omnis populus vtitur partim iure communi, & partim &c.

t ¶ Suo. ʒ quod pro se tantum composuerunt: alias esset lex generalis: vt infrà, eod. §. lex.

v ¶ Quæ singula. ʒ scilicet iura gentium, & ciuilia quibus vtuntur ciues Romani. & effectus eorum iurium dicetur j. de re. diui. §. singulorum. vsque ad fin. titu. vbi dicitur qualiter acquiruntur dominia iure gẽtium. Item infra, de vsucap. & in tit. sequentibus, in quibus dicitur qualiter acquiruntur dominia iure ciuili. & secundum hoc refertur ad proximum dictum, & illud intelligas de iure ciuili Romanorum generali. Vel aliter dic: proponemus. j. eo. tit. §. pe. vbi dicit alterum de iuribus varíabile, vt ciuile alterum non, vt gentium. & secundum hoc non refertur ad proximum dictum: sed ad id quod dicit suprà, Nam &c. & etiã, Quod verò &c.

x ¶ Proponemus. ʒ sed vbi? Respõd. forte infra. de re. diui. §. singulorum. & refertur non ad proximum ꝑ dictum, sed ad id quod dictum.

Instituc. a iiij est,

† Quod sibi licitum est. Et con cor. c. quæ in ecclesiarum. in gl. in verb. cõstituerunt. in prin. extra de ẽsti.

† Du. omnes homines constituit, id apud omnes ꝓque &c.

† Du. ergo populus

c Oẽs tñ sunt de semine Adæ. Ioan. Fab.

Ius ciuile sex modis dicitur.

d Ista glo. est magistralis. secũdum Ang. ad sciendũ quot modis capitur ius ciuile.

e In hoc, ſ quia eo iure omnia erant communia secundũ Iaſ. hic alias ſi gl. ꝓsupponeret, ꝙ illo iur esset dare meũ & tuũ esset falsa, vt per Iac. de Aret Bal. & Alb. in l. ius ciuile. ff. de iu. & iure. f Text. est not. secundum Iaſ. in l. j. §. & generaliter ſi ff. de vẽtre in poſ. mit. quem Bal. reputat ſingularem in l. matres. C. ad Ter. & cui potius ſit parendum vi de per Ange. Ar. hic.

g Ista glo. cõtra dicit glo. præcedẽ. sed ambę sunt bonæ, vt referatur ad ꝓximũ dictũ vel ad remotũ, cum secũdũ ambas expoſitiones, loquamur de iure gẽtiũ, vel ciuili. Nicol.

Universidad de Navarra

est, Nam quod quisque &c. & ibi, Quod uerò &c.

a ¶ Sed ius quidem &c. ‡ diximus populos commune aut proprium ius habere sed &c.

b ¶ Ciuitate appellatur. ‡ i. nomen illius ciuitatis vbi factum est ius ciuile, debet ei imponi.

c ¶ Solonis. ‡ nomina sunt compositorum statutorum in illis ciuitatibus, sicut si appellaret quis ius ciuile Bon statutum a compositoribus inuentum, & consilio confirmatum.

d ¶ Non errauerit. ‡ rectè bene dixerit.

e ¶ Sic enim & ius. ‡ qđ pro se tantùm composuerunt: aliter esset generalis lex: vt J. e. §. lex est. & de hoc, ſ. iure ciuili generali potest hic intelligi vel loqui Acc.

f ¶ Ius Quiritum.] pro eodem, licet nomina mutet.

g ¶ A Quirino ‡ qui fuit eorum rex, dictus à quiritis, quod est hasta: ga magna hasta in bello utebatur.

h ¶ Ciuitatis. ‡ sed simpliciter dr ius ciuile.

i ¶ Nostrum. ‡ ſ. Romanorum, per excellentiam.

¶ Has collegit P. Prateius in Iurisp. Ve.

† Desunt in omnib. & Th. rectè. noluit. enim ratione cur Romani dicantur reddere sed cur quitites.

¶ Sed ius [a] quidē ciuile ex vnaquaque ciuitate [b] appellatur, veluti Athenienſium. Nam ſi quis velit Solonis, [c] uel Draconis leges, † appellare ius ciuile Atheniē ſium, non [d] errauerit. Sic [e] enim & ius, quo Romanus populus utitur ius ciuile Romanorum appellamus, vel ius [f] Quiritū quo Quirites utūtur. Romani enim † à Romulo, Quirites à Quirino [g] appellantur. Sed quoties non addimus nomen, cuius ſit ciuitatis [h], noſtrum [i] ius [k] ſignificamus. ſicuti cùm poetam dicimus, nec addimus nomē, ſubauditur apud Grēcos egregius Homerus: apud nos, Vergilius [l].

¶ *Ius gentium omnibus hominibus est cōmune: quod ab omnibus gentibus fuit factum, usu & necessitatibus exigentibus, ex quo bella licita oriuntur, & captiuitates, & seruitutes, & contractus: quibusdam exceptis. h. d. usque ad §. Constat. Areti.*

¶ Ius [m] autem gentium omni humano [n] generi commune eſt.

Nam vſu [o] exigente, & humanis neceſsitatibus, gentes † humanæ † iura quædam ſibi conſtituerunt. ¶ Bella [p] etenim orta ſunt, & captiuitates ſecutę, & ſeruitutes, quæ ſunt naturali iuri cōtrariæ. Iure enim naturali omnes homines ab initio ¶ liberi naſcebantur. Et ex hoc iure gentium omnes penè [r] contractus introducti ſunt: vt emptio, † & venditio, locatio, & conductio, ſocietas, de poſitum, mutuum, & alij † innumerabiles. [s]

¶ *Ius scriptum consistit in sex partibus hic nominatis. h. d. cum quo concordat secunda distinctio. §. lex est. secundum Are.*

¶ CASVS. Vidimus de iure naturali in principio huius tituli. Item vidimus de iure gentium §. §. proxi. Item vidimus de iure gentium, & ciuili miſtim §. §. ius autem ciuile: vſque ad § ius autem gentium. Sed quia de iure ciuili non plenè tractatū eſt, ideo tractabitur in hoc § ſeq. vſq; ad §. ſed naturalia. Et ideo diuide aliter hunc § quā ſuprà, ſecūdū Franc. de Are. in ſexdecim partes, vſque ad §. ex non ſcripto. In prima parte dicitur, q̄ ius noſtrum ciuile diuiditur in duas partes, ſ. in ius ſcriptum, & in ius non ſcriptum: & hoc ad ſimilitudinem Græcorum, qui ſimiliter iure ſcripto & iure non ſcripto utebantur. Secundò dicit, qđ primò eſt videndum de iure ſcripto. Et eſt ſciendum, quòd ius ſcriptum conſtat ex ſex partibus iuris, ſcilicet ex lege, & plebiſcito, er ſenatuſcōſulto, ex principum, placitis præcorum edictis, & ex reſponſis prudentum. Tertiò dicit, quid eſt lex. Certè lex dicitur illa quam Romanus populus faciebat: conſule ſenatorum interrogante populum: vt ecce quādo emergebat aliquā queſtio, quæ non erat ſoluta per aliquam legem, populus pulſabatur cum campana, Ad arengam, Ad arengam, Ad arengam. Et ſic congregabatur populus Romanus, & tunc loquebatur magiſtratus ſenatorum, & dicebat populo ibi congregato, Domini met, talis quæſtio emergit de nouo, quam quæſtionē non reperimus deciſam in noſtro iure, placet ne vobis, q̄ ad deciſionē illius ita, & ita ſtatuatur? Et populus ſimul vel diuiſim clamabat, vel clamabant dicentes, Sic fiat vel ſic fiat. & ſic illud taliter conſtitutum dicebatur lex. Quarto dicit quid ſit plebiſcitum. Et certè plebiſcitum dicitur illud ius quod plebs Romana faciebat tribuno plebeiorum interrogante plebem. Ecce enim quando emergebat aliqua quæſtio pertinens ad plebem, ſeu plebeios, quæ non erat ſoluta per legem aliquam, pulſabatur cum quadam alia campana. Ad arengam, Ad arengam, Ad arengam. Et ſic congregabatur plebs Romana. Et ſic tunc ſurgebat magiſtratus, ſcilicet tribunus plebis, & dicebat plebi, Talis quæſtio emerſit. placet ne vobis, quòd ad deciſionem illius ſic, vel ſic ſtatuatur? Et ipſi clamabant dicētes, Fiat, & ſic. ergo illud taliter conſtitutum appellatur plebiſcitum. Quinto dicit. Diximus quòd lex ſit à populo, & plebiſcitum à plebe. Sed quæ differentia eſt inter populum, & plebem? Reſpond. Populus eſt genus, quia appellatione populi omnes ciues Romani continentur, ſcilicet, nobiles, patricij, & ſenatores, & ignobiles. Plebs verò ſine patriciis, & ſenatoribus cęteros ciues ſignificat. Sextò reſpondet cuidā tacitæ quæſtioni. nam poſſet aliquis dicere, Nunquid tantum ualent plebiſcita, quantum leges? Et dicit q̄ ſic, ex quo fuit facta quædam lex quæ appellatur Hortenſia, in qua continetur. quòd plebiſcita obtinent vim legum. Septimò, quid eſt ſenatuſconſultum? Et certè ſenatuſconſultum eſt ſtatutum à ſenatoribus compoſitum, ſiue leges à ſenatoribus promulgatæ. Octauò reſpondet cuidam tacitæ quæſtioni. nam aliquis poſſet dicere. Sanatuſconſulta videntur ſuperflua, nonne ſufficiebant leges, & plebiſcita? Reſponder dicens, quòd ſenatuſconſulta non ſunt ſuperflua. Nam populus Romanus erat interdum augmentatus, quòd erat quodammodo impoſsibile, quòd ſemper quando debebant fieri aliquæ leges nouæ, quòd populus, & plebs congregari poſſent. Et ideo viſum fuit populo, quòd ſenatores poſſent iura condere ſine populo, & plebe, & ſic quando congregabatur populus, conſul ſenatorum interrogabat. Nonò, quid eſt principis placitum? Dicitur lex Imperialis. nam quod principi placuit, pro lege ſeruatur. Decimo

ADDITIO. Et ideo dicit Ioan. Fab. q̄ in ſupplicando pro præbenda eccleſiæ cathedralis, ſpecificatio ipſius eccleſiæ vitiaret quia ſufficit, q̄ dicat, in eccleſia Lugdu. vel Pariſienſi. & quòd ita de facto vidit obſeruari.

k ¶ Ius. ‡ ſciuile Romanorum, ſi eſt proprium: vel generale, ſi eſt factū vt ſit generale.

l ¶ Vergilius ‡ idem in apoſtolo nam Paulus in diuina ſcriptura intelligitur. Item vbi dicitur ſapiens, intelligitur Salomon.

Diuiſio.

¶ IVS AVTEM. ¶ ! Primò ponitur vnum dictum. Secundò ponitur ratio, quare ius gentium fuit inuentum. Tertiò ponitur effectus: ſiue ponuntur inuentiones iuris gentium. Secunda ibi, Nam uſu. Tertia ibi, Bella.

¶ CASVS. Quamuis in ſuperiori §. tractauerit de iure gentiū & ciuili: quia tamen de iure gentium non tractauit ibi plenè: ideo hic plenius tractat, reperendo etiā de eo quod dixerat: Et diuidit hūc §. in tres partes: ſicut ſ. dictum eſt. In quarum prima parte dicitur, q̄ ius gentium eſt commune omnibus hominibus de mundo. Secūdò reddit rationem, quare ius gentium fuit inductum: quæ ratio talis eſt, Homines indigebant aliquibus ſtatutis: & ideo multa inter ſe ſtatuerunt, quæ dicuntur ius gentium. & maximè bella, & captiuitates, & ſeruitutes ſunt à iure gentium: quæ ſeruitutes ſunt contrariæ iuri naturali: quia de iure naturali omnes homines liberi naſcebantur. Tertiò dicit, q̄ ex hoc iure gentium ſunt introducti: quaſi omnes contractus: de quibus multa exempla ponit in textu. hoc dicit uſque ad §. conſtat.

m ¶ Ius autem ‡ autem pro ſed. & repetit de iure gentium, ut aliquid addat.

n ¶ Omni humano ‡ Sed nunquid plura humana genera ſunt? Reſpō. non. expono [a] ergo. i. omnibus hominibus.

o ¶ Nam vſu ‡ ab initio enim pauci erant homines: indiguerunt tamen aliquo communi vſu: & quanto plures fuerunt, tanto magis ſuas cōſuetudines habebant, & ſtatuta: puta vt nullus uineam, vel hortum alterius intraret. & hoc ſequitur, & probatur. ff. de iuſtu. & iure. l. ex hoc iure.

p ¶ Bella. ‡ ſed quomodo à iure deſcendit bellum, cùm ſit à iure prohibitum: vt ff. de vſufr. l. æquiſsimum. Reſpon. loquitur de eo, quod à populo Romano eſt indictum hoſtibus: vt ff. de cap. & poſtli. reuer. l. hoſtes. §. in bello [b]. Item propulſare violentiam: quod eſt licitum: vt ff. de iuſti. & iur. l. vt vim & ff. de vi & vi arma. l. j §. vim vi. cum moderamine tamen ut C. vnde vi-l. j.

ADDITIO. In quo moderamine requiritur primò debita inſtrumentorum proportio: quamuis ſecundum Io. Fab. aggredientem ſine armis poſſim cum armis repellere, ſi aliàs turpē me defendere nequeo. Secundò q̄ fiat inculpatæ tutelæ grantia in defenſione e perſonę: vel antequā duerta tur ad extra antes actus, in defenſione rerū. Tertiò q̄ non ad vindictam quo attenditur modus facti, qualitas perſonarum, & potentia. Et nota ſecundum Iaſ q̄ ipſa propulſio eſt de iure naturali: ſed cum moderamine, eſt de iure gentium, ſecundum Ange. hic.

q ¶ Initio] ſed nunquid hodie? Quidem dicunt ſic nos contrà. Nā ſeruus natur, vt J. de iurepa. §. ſeruī & ff. de nata. reſti. l. interdum Acc.

r ¶ Penè] penè dicit ſ propter quatuor contractus: vt propter ſtipulationē: vt J. de ac. §. de conſtitura. Item propter literarum obligationē: vt J. de lit. oblig. Item propter contractum emphyteuticū: vt J. de loca. & conduc. §. adeò. Item propter ſponſalitiam largitionē, i. donationē propter nuptias. ut in auth. vt ſpon. larg. §. j. & ij. colla. ix. Et nota q̄ hic dicitur omnes contractus eſſe de iure gentium: ſed non omnes obligationes. nam quæ ex maleficio vel quaſi ſunt, non ſunt de iure gentium, ſed vel à lege xij. tabularum, uel ab alia lege.

& seruitutes, & contractus: quibusdam exceptis. h. d. usque ad §. Constat. Areti.

ADDITIO. Prout gl. loquitur in quaſi maleficiis approbatur: quia in his contingit aliquem obligari ex facto alieno: quod ius gentium non conſiderat, ſed prout loquitur in maleficiis, reprobatur per l. j. ff. de fur. vt per Ang. & Chriſto. hic.

s ¶ Innumerabiles. ‡ id eſt, non facilè ad numerandum habiles: ut J. de re corpo. & incorpo. in princip.

¶ CONSTAT. ¶ Diuidit iſte §. in tres partes. Primò ponit dictum bimembre. Secundò ponit exemplum primi membri. Tertiò, exēplum ſecundi membri. Secunda ibi Scriptum. Tertia ibi in §. Ex non ſcripto. Ité ſecunda ſubdiuiditur in duas partes. Primò ponit quid eſt ius ſcriptum. Secundò ponit exempla. Secūda ibi, Lex.

¶ *Per hunc tex. Paul. dicit verbū hoc gentes cōprehendere mares, & fœminas.*

Diuiſio.

† Abeſtī Th. etali quot lib.

† Deeſt Th. & alij excep. ut ex paulo

† nāturā. Theo.

timo, reſpondet cuidam tacitæ quæſtioni. Nam poſſet aliquis quærere, Quare princeps poteſt legem facere? Reſponſio. Quia populus Romanus tranſtulit in eum principem omne ius ſuum, & imperium: & maximè poteſtatē legis condendæ. Vltimo dicit, quòd Imperator poteſt facere legem, vt dixi, ergo id quod inſtituit Imperator, ſeruatur pro lege, etiam ſi in modum

† ex non ſcripto

epiſtolæ faciat: vt infrà de iis qui ſui vel aliæ iur. ſunt. §. fin. Vel ita ſi inter litigantes cognouit, & definitiue pronuntiauit, volens quòd illa ſententia eſſet lex: vt C. de legi. & conſtitut. l. fin. Vel etiam ſi apponat in lege quam facit, hoc vocabulum, edictali vel edicto: vt C. de ſecun. nupt. l. hac edictali. Duodecimò, quòd leges imperiales proprie appellantur conſtitutiones. Tredecimo dicit, quod legū ſiue conſtitutionum imperialium, quędam ſunt perſonales, quædam generales. Perſonales dicuntur, quę ad alias perſonas nō extenduntur. Ecce ſi alieni ob meritum, id eſt propter ſuum meritum principis indulſit, id eſt pepercit, quia deliquit cōtra principem: & princeps videns iſtum quod bene ſibi ſeruierat dat ſibi ſuam gratiam: iſta gratia

† fic The. aliæ exemp. Du. quæ plebiſcitū ſenatuſconſulti

¶ Conſtat autem ius noſtrum, [a] quo vtimur, aut ſcripto, [b] aut † ſine ſcripto: vt [c] apud [d] Græcos [01] τῶν νόμων οἱ μὲν ἔγγραφοι, οἱ δὲ ἄγραφοι. ¶ Scriptum autem ius [e] eſt lex, † plebis ſcita, ſenatus conſulta, [f] principū placita, magiſtratuū edicta, reſponſa prudentum.

¶ *Definitiuo legis hic ponitur. Ang.*

¶ Lex eſt, [g] quod populus Romanus, ſenatorio [20] magiſtratu interrogante, (veluti [h] conſule ([i] conſtituebat.

¶ *Definitio plebiſciti: & differentia inter plebem & populum. Aret.*

¶ Plebi ſcitum eſt, quod plebs plebeio magiſtratu interrogante (veluti [k] tribuno) cōſtituebat. [30]

¶ Plebs autem à populo eo differt, q̄ no ſpecies [l] à genere. Nam appellatione populi, vniuerſi ciues ſignificantur, connumeratis etiam [m] patritiis, [n] & ſenatoribus. † Plebis autem appellatione, ſine patritiis, & ſenatoribus [40]

cæteri ciues ſignificantur. ¶ Sed & plebiſcita, [o] lege Hortenſia [p] lata, non minus valere, quam leges cœperunt.

¶ *Definitio ſenatuſconſulti, & quare ſenatoribus permiſſa eſt facultas legis condendę. Angel.*

¶ Senatuſconſultum eſt, q̄nod ſe natus iubet atque conſtituit. ¶ nam cum auctus eſſet populus Romanus in eum modum, vt difficile legis [r] ſanciēdæ cauſa, ęquū viſum eſt, ſenatum vice populi cōſuli. [s]

¶ *Conſtitutiones principum obtinent uim legis etiam generalis, niſi ſint generales: uel ſpecialis, ſi emanāt ob meritum, uel odium ſingularis perſonæ. h. d. usque ad §. prætoquoque. ſecundum Areti.*

¶ Sed & quod principi placuit, [t] legis [u] habet [x] vigorem: Cum lege Regia, [y] quæ de eius imperio [z] leta eſt, populus ei, [a] & in eū omne imperium ſuū, & poteſtatē [b] cōtulerit. [b] ¶ Quodcūq; ergo

tibus numero: vt hominum alius Titius, alius Seius. ſic ſe habet plebs. nam minores tantum comprehendit, vt ſequitur.

ADDITIO. Et ſic valet argumen. de ſpecie ad genus affirmatiue: vt l. ſecunda. §. doli. ff. vi bono. rapto. non autem negatiuè. l. duobus. §. ſi q s. ff. de iureiuran. ſecundum Iaſ. hic.

m ¶ Etiam.] quaſi dicat, non ſolum populi appellatione viles cōnumerantur, ſed etiam patritij.

n ¶ Patritiis.. ‡ qui erāt quaſi patres principis: ut J. quib. mod is ius pat. pote. ſol. §. filius. [c]

o ¶ Sed & plebi ſcita. ‡ videbantur minus valere, quaſi loco & argumento ſumpto ab authoritate: quia maior eſt patritiorum, & ſenatorum authoritas: vt C. de leg. humanum. & ff. de eden. l. ſi quis ex argentariis. §. primo: ſed hoc ſublatum eſt per legem latam ab Hortenſio rege: vt ſequitur. & ff. de orig. iur. l. ij. §. deinde cum eſſet. verſiculo. cum mox. reuocata.

p ¶ Lege Hortenſia lata. ‡ ſic dicta ab Hortēſio, qui pacē compoſuit inter nobiles & plebeios: & inter eos ſic ſtatuit, quod valeret plebi ſcitū.

q ¶ Conſtituit. ‡ Nam poterat facere legem: vt hic: & ff. de leg. & ſenatuſconſul. l. non ambigitur.

r ¶ Legis. ſanciendę cauſa. ‡ Nam idem eſt ſi ex alia: quia difficile erat tot homines conuenire: Accur.

s ¶ Vice populi conſuli. ‡ id eſt interrogari. Nā antea populus interrogabatur. vt ſ. eod. titu. §. plebiſcitum. & ſicut populus interrogabatur prius, ſic poſtea ſenatores (qui centum erant numero) interrogabantur à conſunſule: [f] vt C. de pet. here. l. fin. in prin. & ff. de orig. iur. l. ij. §. deinde quia difficile.

¶ SED ET QVOD. ¶ Iſte §. diuiditur in quatuor partes. Nam primo ponit dictum. Secundo eius rationem. Tertio ponit illationem. Quarto dictum modificat & declarat. Secunda ibi, Cùm lege. Tertia ibi, Quodcunque. Quarta ibi, Plane.

t ¶ Placuit. ‡ cauja faciendi communem legem [a] & generalem: alias nō eſſea lex communis, vt ſequitur: & C. de ſen. & interlo. omn. iudi. l. ex ſtipulatione nam ibi dicitur non omnis vox iudicis eſt ſententia. & ſic non omnis vox principis eſt lex.

v ¶ Legis. ‡ quam non habemus.

x ¶ Habet vigorem. ‡ id eſt, lex eſt, & pro lege ſeruatur.

y ¶ Cum lege Regia. ‡ hac lege cautū fuit, [b] vt poteſtas legis faciēdę ç, tranſiret de populo ad principem: vt hic, & ff. de orig. iur. l. ij. § nouiſſime. & facit ad hoc ff de conſtitu. princ. l. j. vbi ſunt ea dem verba. Et hāc legem Regiam non habemus. nam facta fuit ſuper regno, id eſt imperio transferendo.

z ¶ Imperio. ‡ transferendo de populo ad principem.

a ¶ Er. ‡ ſcilicet principi. quo ad honorem: & in eum, quo ad onus.

b ¶ Contulerit. ‡ id eſt, tranſtulerit: ſic vt ipſe populus ammodo non habeat hoc ius. ſic C. de vete. iur. enucle. l. ij. §. hoc autem. & de legi. & conſti-

c Debet tamē in libello exprimi quid comp de iure natur. gen. & ciui. Tit. II. 18

c Debet tamē in libello exprimi quid comp de iure natur. gen. & ciui. Tit. II. 18

a Vel expone omni. i. toti ſecundum Nico. & Io. Fab. Bellum eſt a iure introductū.

b Imo à quocūque etiā priuato pro ſuo recuperando, & de licētia ſuperioris, ſi p ipſum recuperare nō valeat, & hoc nedū contra ſuū detinētes, ſed etiam eos iuuantes ſecundum Io. & doct.

c Idē Bar. & N. & vide gl. ſimilem in l. ex hoc iure. ff. de iu. & iur. & in l. legitima. ff. de pact.

d Excipiūtur tamen clerici, vbi ſalarium: vt ibi no. ſecus in delegatis extra de reſcrip. c. ſtatutum. §. inſuper. lib. vj. Ioan. Fab.

ADDITIO Sed hodie nec illa, ſi habent ſalarium: vt ibi no. ſecus in delegatis extra de reſcrip. c. ſtatutum. §. inſuper. lib. vj. Ioan. Fab. hic. & Alci. ad li. C. xij. ti. de conſuli. & nō ſpar. pecu.

f Dicit tamē Angel. quod quāuis loco ſenatorū hodie ſucceſſerint, ſeu decuriões, non tamen poſſent ſuper principi reſeruatis ſtatuere puta ad fama, ſeu legitimare: aut veniā ætatis concedere.

g Dummodo ſit iuſtū & honeſtū ſecundum Ang. & Ia. hic. per ea quæ pulchre notat Bal. in l. qđ ex libera. C. de oper. lib.

Idē Nic. & eſt de mēte oim

a Quod est uerũ ſ. municipalem ut ſ.e. §. omnes ſeu particulares, dummodo habeat collegiũ approbatum, nõ autem generale, ut per Io. Fa. & Ang. Arer. hic.

Hæc addita ſunt à compoſitoribus.

† Concor. in præ. decretalium. in gl. ulti. poſt princ. ibi, & indulgentia. & c j. in gl. antepen. in uerb. priuata poſt pri. extra de calum.

b Sequuntur Nic. Io. de Pl. Por. & Ia. dicit tamẽ. Io. Fa. quod ſex modis.

c Idẽ Nic. & Fab.

d Iſtã glo. & ſequẽ. in uer. irrogauit, ſequuntur Ang. & etiam Ioã. de Plat. & Por.

e Fallit in caſibus notatis hic p Ange.

† Curules ſũti ſunt (ut uult Feneſtella) quoniã ſella curulive herentur.

g Hoc non reperit iure cautum ſecundum Nic.

h Idẽ Nico Ang. & Pla.

i Approbatur per Nic. Ang. & Ioan. de Pla.

† Du. de iure reſpondere The. autem. νομάτε δεῖν ὑπὸ τὸς νόμους, ἐρμῆς φύσιν.

conſti. l. ſi. Sed alij dicunt, quod adhuc populus poteſt facere legem a. & quod dicitur ſolum principem hoc poſſe: verum eſt ſolus, id eſt, nullus alius ſolus, ſecundum Ro.

a ¶ Per epiſtolam.] vt ff. de iũs qui ſui vel alie. iur. ſunt. §. dominorum. & ff. de conſti. prin. l. j.

b ¶ Decreuit. ‡ ſ. ſedẽs pro tribunali dando ſententiã definitiuam: vt C. de leg. & conſtit. l. ſi. Nabeat colle giũ approbatum, nõ autem generale, ut per Io. Fa. & Ang. Arer. hic.

ADDITIO. Dic hoc verum eſſe, ſcilicet definiẽdo præter ius, & præſentibus partibus: alias non. vel etiam interloquẽdo, dummodo in corpore iuris claudatur, ſecundum Ang. hic.

c ¶ Edicto.] vt C. de leg. & conſti. l. iij & de ſecun. nup. l. hac edictali.

d ¶ Legẽ. ‡ generalem: quam potes cognoſcere quatuor modis o: vt C. de legi. & conſti. l. leges. vel ſpecialem: vt ſequitur.

e ¶ Hæc ſunt. ‡ ſcilicet quas conſtituit Imperator. Accur.

f ¶ Perſonales.] dummodo in iuris corpore non ſint clauſæ ſ. talias omnes ſunt generales: vt C. de Iuſt. Cod. confirmãdo. l. vnica. in §. fi. Accur.

g ¶ Ob meritum. ‡ quia multum ſeruierat principi, & ideo aliquam pœnam quam debebat illepati, propter delictum quod fortè fecerat, ei remiſit. Accur.

h ¶ Alicui. ‡ pœnam merenti.

i ¶ Irrogauit. ‡ ſ. non merenti, vel merenti ſed maiorem forte, quam qua eſſet dignus: vt pœna eius metus ſit multorum: vt ff. de pœnis. l. aut facta. §. fi. Accur.

k ¶ Sine exemplo. ‡ i. vt alij non caperent exemplum. Accu.

l ¶ Subuenit. ‡ ut clericis, quibus indulta ſunt ſpecialia: vt in auth. vt clerici apud propri. epiſc. & C. de epiſ. & cler. l. cum clericis. & l. omnes qui. & curiæ & aliis: ut C. de legi. & conſtit. l. ij. Sed nunquid intelligitur ſine exemplo ſubnenire, ſi cui ſimpliciter reſcribat? Reſpon. ſic, dummodo non ſit ibi aliquod ſignum, ex his quatuor quæ dicuntur. C. de legi. & conſti. l. iiij.

m ¶ Non tranſgreditur.] ff. quod quiſque iur. l. j. contra. Sed diſtingue. an ad ſui poſtulationem ſit conceſſum: quo caſu tranſgreditur: vt ibi: alias non: vt hic, & ff. quod quiſque iu. l. iij. c Et ſic ſoluitur aliud contra. C. de fru. & lit. expen l. fi. Vel dic ad utrunque contra. quod ad aliud extenditur, hoc eſt dicere, vt alius habeat priuilegium. Vel dic ſ, quod illud eſt ſpeciale in illa l. C. de fruc. & lit. expen. propter æqualitatem in iudiciis obſeruandam: ar. C. de poſtu. l. prouidendum. Vel melius: licet egrediatur perſonam. non eſt tamen generale ius: nec videtur alius ſ. aduerſarius: prorſus cùm ſit contingens occaſione controuerſiæ.

n ¶ Tenent.] i. litigant. Accar.

o ¶ Edicta. ‡ quæ ſcripta erant in albo prætoris: vt ff. de iuriſd. om. iud. l. ſi quis id quod. in j. reſpon. Accur.

ADDITIO. Et prætores hodie ſunt præſides prouinciarum, habentes ſub ſe officiales totius territorij: vt eſt poteſtas Florentiæ. Ange.

p ¶ Non modicam. ‡ ſed magnam.

q ¶ Quod. ‡ id eſt, ideo quia.

r ¶ Magiſtratus. ‡ ſ. ipſi prætores: vt ff. de iuſtitia. & iurc. l. ius autem §. ius autem prætorium.

s ¶ Dederunt. ‡ vt ff. de orig. iur. l. ij. §. eodem tempore.

t ¶ Aediles curules. ‡ † a cura dicti. Obſeruabant enim ne ruina, vel incendijs ædium deformaretur vrbis aſpectus.

u ¶ De quibuſdam cauſis.] ut de morbis & morboſis, & uitioſis animalibus: ut patet. ff. de ædil. edic. l. prima.

ADDITIO. ‡ Dic hoc verũ reſpectu actionis redhibitoriæ: ſecus reſpectu actionis quanto minoris, quæ durat per annũ, ſecundũ Ang. hic.

x ¶ Honorarij.] qualiter? Reſpon. quia ædiles erant ex prætoribus g; ut ff. de diui. ſtipu. §. prætorias. & ff. de uerb. obli. l. prętoriæ.

y ¶ Sententię. ‡ ſententia eſt firma h, & indubitata reſponſio, ſecundum Ioan.

z ¶ Opiniones. ‡ Opinio eſt cum dubitatione reſponſio i, ſecundum Ioannem.

Imperator per epiſtolam a conſtituit, vel cognoſcẽs decreuit b, uel edicto c præcepit, legem d eſſe cõſtat. ¶ Hæc e ſunt, quæ conſtitutiones appellãtur. ¶ Planè ex his quędã ſunt perſonales f, quæ nec ad exemplum trahũtur † quoniã nõ hoc princeps vult. Nam quod ob meritũ g indulſit alicui h, vel ſi quam pœnam irrogauit i, vel ſi cui ſine k exẽplo ſubuenit l, perſonam non trãſgreditur m †. Alię autem, (cùm generales ſint), omnes proculdubio tenent n.

¶ Edicta Prętorum, quæ ab auctoribus ius honorarium appellantur, habent uim legis & edicta ędilium curulium ſunt pars iuris prętorij. h. d. uſque ad §. Reſponſa. ſecundum Areti.

¶ Prætorũ quoque edicta o nõ p modicam obtinent iuris auctoritatem. Hoc etiam ius honorariũ ſolemus appellare: q ¶ qui honores gerunt, id eſt, magiſtratus r aut auctoritatem huic iuri dederunt s.

¶ Proponebant & ædiles t curules edictum de quibuſdam cauſis u: quod, & ipſum iuris honorarij x portio eſt.

a ¶ Publicè. ‡ i quorum interpretatio fiebat publica auctoritate conceſſa a principe: vt Vlpia. Papin. & ſimiles qui fecerunt leges. ff. de ori. iu. l. ij. §. poſt originem. & §. iuris ciuilis ſcientiam.

ADDITIO. Hodie tamen ſententia doctorum eſt probabilis, & nõ neceſſaria: vt no. gl. in l. j. circa. fi. C. de legi. & legendi. ſeu interpretandili † Du. ſine ſcripto.

¶ Prudentũ reſponſa ſunt ſententię, & opiniones Iuriſconſultorũ, q habebant a principe auctoritatẽ legis condẽdę. h. d. uſque. ad §. Ex non ſcripto. ſecundum. Arc.

¶ Reſponſa prudentiũ ſunt ſententiæ † & opiniones ‡ eorum, quibus permiſſum erat † iura condere. Nam antiquitus conſtitutũ erat, vt eſſent qui iura publicè a interpretarentur: quibus à Cæſare b ius reſpondendi datum eſt: qui iuriſconſulti appellabantur, quorum omnium ſententiæ, & opiniones eam auctoritatem habebant, vt iudici c recedere à reſponſis eorum non liceret, vt eſt conſtitutum d.

¶ Ius non ſcriptum eſt, quod uſus cõprobauit: & legis habet uigorem. h. d. uel ſic, Conſuetudo moribus utentium comprobata, pro lege ſeruatur. h. di

¶ † Ex e non ſcripto venit quod uſus approbauit †. Nam diuturni f † mores conſenſu g † utentium comprobati legem imitantur h.

¶ Ius ſcriptũ habuit ortũ a ciuitate Athenienſiũ. Ius autem conſuetudinarium a ciuitate Lacędęmoniorum. h. d. uſque ad §. Sed naturalia. ſecundum. Areti.

bus ciuitatibus Græciæ, ſ. Lacedæmonia, quæ utebatur iure non ſcripto. conſuetudine uel uſu. & habuerunt etiam ortum leges Romanæ ab Athenis, quæ utebantur iure ſcripto.

e ¶ Ex non ſcripto ius uenit. ‡ de iure ſcripto uidimus, quod in ſex partes diuiditur. ſequitur de non ſcripto, ut ſ. eo. §. conſtat.

f ¶ Diuturni. ‡ Sed quanto tempore uſus facit mores, uel conſuetudi nem? Reſpon. x. an. ut ff. qui a quibus ma. li. non fian. l. ſi cum fideicommiſſa. §. Ariſto. licet ſecundum quoſdam exigatur tempus, cuius non extet memoria: argumen. ff. de aqua plu. arcẽ. l. j in fin. & ff. de aqua cot. & æſti. l. iij. §. ductus & C. quæ ſit long. conſuetu. l. conſuetudinis & C. de ſacroſan. eccle. l. fin. k Item quia dicitur longa, ut patet in rubri. C. eodem. & ff. eodem longa autem x. an. dicitur, ut infra, de uſuca. §. j. ſequitur ergo quod x. an. ſit robuſta l. Sed nunquid ſemel ſufficit ut intra x. an. ſecundum eam iudicetur? Reſpond. non, imò debet ad minus bis ſecundum eam iudicari m: vt C. de epi. audi. l. iij. in fi. vel querimoniam, uel libellum propoſitum contra conſuetudinem talem ſpernere, ut ff. de legi. & ſe. con. l. cùm de conſuetudine. Nunquid ergo iudicatur exemplis? Reſpon. non, ut C. de ſententiis & interlocutio. om. iudi. l. nemo iudex. & facit ff. de offic. præ. l. ſed licet. Sed ex conſuetudine quę approbatur exemplis. & ſic conceditur aliquid per obliquum, quod directo non conceditur. ſic & ff. quæ res pignori obl. poſſ. l. Ariſto. in fi. ſic econtra peto ex promiſſione quę promiſſio probatur ex longo uſu, ut ff. de uſur. l. cũ de in rem uerſo.

g ¶ Conſenſu. ‡ alias non poteſt eſſe conſuetudo, cum dicatur conſuetudo quaſi communis aſſuetudo, & error conſuetudinem impediat, ut ff. de le. & ſenatuſcon. l. quod non ratione.

ADDITIO. Dic hoc uerum ſi error durauit, uel conſuetudo ſit penitus irrationabilis, puta contra fidem, ius naturale uel diuinum, ſeu inducitua peccati. Sed ſi ſuperuenit ſcientia, uel error fuit circa cauſam impulſiuam, quamuis ſit ſeuera, & minus rationabilis, tamẽ ualet ſaltem in caſu ſuo, ut ibi, niſi expreſsè per legem vel conſtitutionem reprobetur. ſecundum communiter doct. hic.

h ¶ Im itantur. ‡ i. tautum ualet conſuetudo ubi lex ſcripta non eſt. quã tum lex ubi ſcripta eſt. Et nota tres uirtutes conſuetudinis, Imitandi legem, ut hic. Ité interpellandi legem ubi lex eſt dubia, ut ff. e. l. ſi de interpretatione. in fi. Ité corrigendi, ut ff. de leg. & ſenatuſcon. l. de quibus. in fi. & ‡ e. §. ea uerò. Quod diſtingue, aut eſt generalis conſuetudo per totum mundũ, & tunc vincit legem ubique, ut ff. de leg. & ſenatuſcon. l. de quibus. b. §. fi. aut ſpecialis, & tunc uincit legem in eo loco ubi eſt, ut ff. communia prædiorum. l. uenditor. §. ſi ſtat. dũmodo poſt legem fuerit inducta, alias uincitur a lege ſuperueniente, ut ff. de ſepul. uio. l. iij. §. diuus. in fi. alio aũt loco ꝓſuetudo ſpecialis non vincit legem, ſed uincitur a lege, ut C. eo. l. conſuetudinis. & hoc ſecundũm Io & Py. licet alij aliter diſtinxerunt. ADDITIO. Et ſic gl. dupliciter reſtringit illam legem, & cum ea tranſeunt communiter docto. ſed ca. fi. de conſuetu. videtur dictam legem intelligere, niſi conſuetudo eſſet rationabilis, & legitimè præſcripta. Iaſon.

a ¶ Et non.] hic §. cõmunis eſt. ad duo ſupradicta: ſ. ad ius ſcriptum, & non ſcriptum, ideo bene eſt hic §.

b ¶ Ius ciuile. ‡ largè accipe, vt not. in §. conſtat. §. c. in gl. j.

c ¶ Origo. ‡ i. lex xij. tabul. quæ fuit origo totius iuris ciuilis & principium.

d ¶ Inſtitutis.] i. ordinamentis. Nam Romanus populus decẽ viros pro iſto iure miſit, qui decem tabulas eburneas retulerunt tam de iure ſcripto Athenienſium, quã non ſcripto Lacedæmoniorum, ſed quia poſteà aliquid deerat, vel emendatione deſiderabat, data fuit poteſtas per vnum annum his decem viris, vt ius & leges corrigerent addendo & detrahendo, & ſi opus eſſet, interpretarentur. qui vt ea facerent, duas tabulas addiderunt, & ſic lex xij. tabu. ex accidenti dicta eſt, ut ff. de orig. iu. l. ij. §. j.

¶ SED NATVRALIA. ¶ CASVS. Iſte §. dupliciter poteſt intelligi. Vno modo vt faciat differentiam inter ius naturale, quod eſt commune omnibus animalibus, quod eſt immutabile; & ius ciuile cuiuſcunque ciuitatis, quod eſt mutabile. Ecce enim ciuilia iura & ſtatuta alicuius ciuitatis Romanæ vel alterius tolluntur per nouam conſuetudinem contrariam. Alio modo poteſt intelligi vt differentiam faciat inter ius gentium, quod eſt commune omnibus hominibus ex vna parte: & ius ciuile ex alia parte. hoc dicit uſque ad §. omne autem. Franc. de Are.

e ¶ Sed naturalia. ‡ hic §. poteſt intelligi de iure naturali primæuo, quo mouentur omnia animalia ad aliquid faciendũ: vt no. §. eod. titu. in prin. Sed quod dicit eſſe immutabile, eſt contra id quod de ſeruitute dicitur: quæ eſt contra ius naturale: & tamen præualet: vt § eo §. ius autem. Sed dic, non derogatur ob hoc, licet non ſeruetur in illo caſu. nam nihilominus bonum & æquum eſt a. Et eodem modo reſpondeo ad illud quod dicitur j. de capi. di. §. quod autem. quod eſt contra. Vel ibi non tollitur conſenſus, ſed iusb ſuccedendi. Item eodem modo vt prius reſpondeo ad illud, quod de vſucapione dicitur j. de uſucap. in princ. quod conſtat eſſe contra ius naturale: vt ff. de cond. indeb. l. nam hoc natura c. Vel dic q iſte §. loquitur de iure gentium: quod patet ex illa litera, Quæ apud omnes gentes. & §. eo. §. quod verò naturalis. Accur.

f ¶ Ciuitas conſtituit. ‡ ſcilicet de conſuetudine ſpeciali, vel lege municipali ſcripta.

g ¶ Tacito conſenſu. ‡ ſ. contraria conſuetudine: vt ff. de leg. & ſenatuſcon. l. de quibus. in fi.

h ¶ Vel alia. ‡ i. contrario ſtatuto: & ſic redduntur ſingula ſingulis.

¶ OMNE AVTEM. ¶ CASVS. In hoc §. de iure ciuili tractatur: & ſic de tertia parte rubricæ. Et dicitur q totum noſtrum ius ciuile diuiditur in tres partes. In prima parte tractatur de perſonis. In ſecunda, de rebus. In tertia, de actionibus. Secundò dicit: Primò uidemus de perſonis, tanquã de dignioribus. Et redditur ratio, quare primò de perſonis eſt videndum: quæ ratio talis eſt: quia nihil prodeſt ſcire iura, niſi primò ſciremus de perſonis, & conditionibus perſonarum: quarũ perſonarum cauſa, ſeu gratia, & earum fauore iura condita, & compoſita ſunt. hoc dicit uſque ad fin.

i ¶ Omne. ‡ quid ſit ius, & qualiter diuidatur dixit: nunc differentiam inter ipſa iura ponit.

k ¶ Vel ad perſonas. ‡ de hoc dicitur j. in toto primo libro uſque ad ti. de re diui.

l ¶ Ad res. ‡ de hoc dicit j. li. ij. & iij. uſq; ad ti. de obl. ADDITIO. Et quid appellatione rei meę contineatur: vide per Ange. Are. hic.

m ¶ Ad actiones. ‡ de his dicitur j. de actio.

n ¶ Perſonæ.] nam homo eſt dignißima creaturarum: vt ff. de ædil. edi. l. iuſtiſſimè. in princ. vnde Ouidius, Pronaque cùm ſpectent animãtia cętera terram, Os homini ſublime dedit, cœlumque videre Iuſsit, & erectos ad ſidera tollere vultus. Et Vergilius, Igneus eſt ollis vigor, & cœleſtis origo Seminibus.

¶ Et non a ineleganter in duas ſpecies ius b ciuile diſtributum eſſe videtur. Nam origo c eius ab inſtitutis d duarum ciuitatum, Athenarum ſcilicet & Lacedæmoniorum, fluxiſſe videtur. In his enim ciuitatibus ita agi ſolitum erat, vt Lacedæmonii quidem magis ea, quæ pro legibus obſeruabant. memoriæ mandarent: Athenienſes vero ea quę in legibus ſcripta comprehendiſſent, cuſtodirent.

¶ Ius naturale eſt immutabile: ſed ius ſtatutarium mutatur quandoque per aliud ius quandoque per contrariam conſuetudinem. hoc dicit uſque ad §. Omne autem ius. ſecundum Areti. & ad hoc allegatur, quòd ius naturale uel gentium non poteſt mutari.

† ¶ Sed naturalia e quidem iura, quæ apud omnes gentes peræquè obſeruantur, diuina quadam prouidentia conſtituta, ſemper firma, atq; immutabilia permanẽt. Ea verò, quæ ipſa ſibi quæque ciuitas conſtituit, ſæpe mutari ſolent, vel tacito cõſenſu f populi, vel alia g poſteà lege lata.

¶ Ius ciuile eſt tripertitum, quia ad perſonas, res, & iura pertinet. Et digniora ſunt præferenda.

¶ Omne i † autem ius quo vtimur, vel ad perſonas k pertinet, vel ad res, l vel ad actiones. m Et prius de perſonis videamus. nam parum eſt ius noſſe, ſi perſonæ, n quarum cauſa conſtitutum eſt, ignorentur. o

¶ Ignorentur. ‡ & ſic ſtatim ponit de iure perſonarum. Et no. hic q digniora præponenda ſunt. ſic ff. de bono. poſſeſ. §. aliam verò in gl. altiori. & per hoc facimus multas formationes titulorum.

De iure perſonarum.

TITVLVS III.

¶ *Hic ponitur prima diuiſio perſonarum bimembris. Ang. Are.*

¶ SVMMA. ¶ CASVS. Ad euidentiam diuidę hunc ti. aliter quã ſ. ſecundũ Fran. de Are. in ſeptem partes. In quarũ prima parte ponitur quædam diuiſio perſonarũ, quæ diuiſio talis eſt, Dicitur enim, q omnis homo de mundo, aut eſt liber, aut ſeruus. Secundò dicit, quid eſt libertas. Vnde libertas eſt quędam poteſtas conceſſa hominibus à iure naturali, quę conſiſtit in hoc, vt ipſi homines poſſint facere quicquid voluerint: niſi efficiantur ſerui de iure gentium, vel niſi ſe faciant ſeruos de iure ciuili. Tertiò dicit, quid eſt ſeruitus, & dicit, q cùm ius gentium multa ſtatuerit: iuxta hoc eſt vnum ſtatutum, & vna conſtitutio ordinata à iure gentium, vt quis ſit ſubiectus alteri, & ſubiiciatur dominio alieno. quæ conſtitutio, ſiue ſtatutum eſt contrarium iuri naturali: quia ſecundum ius naturale omnes homines liberi vocabantur, & naſcebantur. Quarto dicit, quare ſerui habeant hoc nomen ſerui. Et certè ſerui dicuntur non à ſeruiendo, ſed a ſeruando. Nam olim & in tempore præterito, ſi aliquis capiebat aliquem hominem in prælio, ſiue in bello, plerunque imperatores præcipiebant capienti, id eſt illi qui illum hominem in bello ceperat, ne occideret illum hominem captiuum, ſed venderet, vel ſeruaret. Quintò dicit, q ſerui qui capiũtur in prælio, poſſunt etiam appellari mancipia, quia manu capiuntur in prælio. Sextò dicit, quòd quidam non ſunt ſerui, ab ipſa natiuitate, ſed poſteà efficiuntur. quod accidit, id eſt euenit quandoque de iure gentium: vt quando aliquis capitur in prælio. tunc enim efficitur ſeruus capientis. quandoque de iure ciuili: vt quando liber homo patitur ſe vendi, eo pacto, vt partem pretij habeat: vt ſi vado ad aliquem hominẽ, & ſibi dico, veni, ego ſum liber: ſed non habeo pecuniam, ſcio etiam q tu modicam pecuniam habes: ſed ſcis quid faciemus, inueni unũ emptorem, & dic quòd tu habes vnum ſeruum, & tu me vendes illi: ſed tu iura bis mihi, quòd habebis de me, mediam partem mihi trades. & alius dicit quòd vult. iſte talis liber homo qui paſſus eſt ſe venundari, & accepit partem pretij de eo, ipſe efficitur ſeruus de iure ciuili, & efficitur emptoris. Septimò dicit, quod inter ſeruos nulla eſt differẽtia, quia tam eſt ſeruus vnus, quàm alter. Sed inter liberos multę ſunt differentiæ, quia quidam ſunt ingenui, quidam libertini, quidam Latini, quidam dediticij, vt in duobus titulis ſequentibus. Franc. de Are.

p ¶ Summa. ‡ i. prima, quia & aliæ ſequuntur, ut j. de iis qui ſunt ſui vel alie. iu. in prin. & j. de tu. in prin. Vel dic ſumma, id eſt maxima, quia partim eſt de iure naturali, vt libertas, & partim de iure gentiũ, ut ſeruitus, quorum vtrunque ſcilicet ius naturale & gentiũ antiquius eſt iure ciuili, vt j. de rerũ di. §. ſingulorum c. Vel dic, ſumma, i. breuis. ſic j. de obli. §. j. ADDITIO. Et hęc bona ſecundum omnes, quia breuior eſſe non põt, vt ff. de condi. indeb. l. in ſumma. & ff. de eo quod certo loco. l. quòd ſi Ephęſi. in fi. Prima etiã communiter approbatur, ſecundum Chriſtop. hic

q ¶ Omnes homines.] ſed pone, q hic ſint duo homines, unus liber, & alius ſeruus. tũc hæc propoſitio eſt falſa r. Dic q pluralis oratio conuertitur in ſingularem, & tunc eſt vera, & non falſa, vt ff. de conditio. & demon. l. falſa. §. fi. & ff. de peti. hær. l. diuus. in fi. in gl. pe. & de ori. iu. l. ij. §. exactis. & de verb. ſigni. l. non eſt. Econtra ſingularis ponitur pro pluribus ſ, vt eo. tit. l. in vſu. & ff. de teſt. tute l. ſi quis ita. §. j. & dic has quæſtiones poſitas ff. de ſta. ho. l. iij.

r ¶ Auſerui. ‡ ſed quid de ſtatulibero? Videtur liber. ff. ſi ex nox. cauſa ag. l. fi.

Contimatio. Diuiſio. Hoc §. ad tit. pxi. Inſtit. Theophi. quãuis ueteres oes lib. & Hal. hoc col. locatũ habeant rectius.

e Hæc falſa eſt ſecũdũ Chriſt. hic, qa etiã formalis cauſatur à iure ciuili, vt in §. pe. j. eo.

f Iſtam gl. ſequuntur Nic. Neap. & Iaſ. hic. quia quando aliquid vniuerſaliter ꝓponitur ſi pars vniuerſalis eſt falſa, tota oratio reddit falſa, vt l. ſi is qui ducẽta. §. verum. ff. de re. du. g Intellige iſtud verũ, quando eſt collectiuũ, vel rationis paritas, ſeu connexitas hoc inducit. l. ſi cui lana. ff. de le. iij alias ſecus, ſecũdum Ioan. Fabrum & Ang. hic.

a Hoc est quo ad quę dã habentur p liberos, & quo ad quædã pro seruo, vt not. in l. si ff. si ex noxa. cã aga. secundum eos do hic addita sunt à com positorib. nisi quod ni in aliis. b Istã cõiter approbãt omnes doc hic, & est expræssum extra de iud. c. ij. c Dic hoc verũ inter extraneos, secundum Io. Fab. † vendere iubent, in aliis. d Dummodo iurẽt cũ licentia sui superioris. alias nõ valeret eorũ depositio, secundum Ioã. Fa. & Ang. hic. e Dic secũdum Pe. & Bel. pert. q nõ reputantur mortui quãtum ad actus ciuiles, sed bene quãtum ad ea, quæ sunt cõtra fidã professionem. f Istã reprobat Anhic qa ex facti impedimẽto nõ tollit libertas, vt probatur il. cõficiut. ff. de iure eo. & p hoc. et reprobãt hic secũda opi. g Istã cõiter tenent doct. hic. h Hoc est verũ quo ad id qđ addit, si quo ad id cui addit. Ia. i Et ista glo. habes q etym ologia seu allusio vocabuli sumit ab eo qđ fieri solet, secũdũ Iaf. hic.

¶ Et libertas[a] quidem,(† ex qua etiam liberi vocantur,) est naturalis facultas eius, quod cuique facere libet: † nisi si quid vi, aut iure prohibetur.

¶ *Hic ponitur definitio, siue descriptio seruitutis. Angel.*

¶ Seruitus autẽ est constitutio[b] iuris gentium, qua quis dominio[c] alieno contra naturã[d] subiicitur.

¶ *Serui appellati sunt à seruando, mancipia verò quia manu capiuntur. Ang.*

¶ Serui aũtẽ, ex eo appellati sũt, quod Imperatores captiuos † vẽdere, ac per hoc seruare, [e] nec occidere solent. qui etiam mancipia dicti sunt, eò quod ab hostibus manu capiuntur.[f]

¶ *Serui quandoque nascuntur, quandoq; fiunt: & hoc duplici iure contigit. Ange.*

¶ Serui autem aut nascuntur, aut fiunt. [g] nascuntur ex ancillis[h] no

a ¶ Libertas.] Hæc definitio tribus modis potest legi. Primo, secundum Ir. vt definiatur libertas, eo iure quo inuenta est, id est, naturali. & sic etiam serui secundum hoc sunt liberi. nam & ipsi possunt facere quod volũt, nisi quod vi, id est, de facto vel iure, scilicet aliquo prohibetur. & hæc verba, ex qua etiã liberi &c. possunt esse de definitione. nam & ipsi liberi vocantur, secundum idem ius: vt ff. de liber. §. j. Alij dicunt definiri libertatem liberi: nõ libertatem serui: quia ex prima vocantur, scilicet bodie liberi: non ex secunda, scilicet quam habent serui. Est ergo libertas alia in seruo alia in libero & secũdum eos verbum, vi, exponitur vt prius. † Sed nec prima, nec secunda placet, quod serui sint aliquo iure liberi, cum iuxta in hoc derogaueritiuri naturali: vt j. §. seruitus. Et exponi vi, id est, iure gentium: quod quadam necessitate induxit seruitutem, scilicet per captiuitatem: vt §. titul. j. §. ius autem. & iure, scilicet ciuili quando maior xx. annis vendit se ad pretium participandum: vt j. §. seruil. q. d. liber qui liber est nisi fiat seruus iuregentium vel ciuili. & hæc verba, ex qua etiã liberi &c. non oportet è quod sint de definitione: sed quædam effectũ libertatis demonstrant. Accur.

b ¶ Constitutio.] i. vnum de statutis iurisgentium. nam & alia multa statuit iusgentium: vt §. tit. j. §. ius autem. sed hodie dicit potest seruitus de iure ciuili formatione: [h] Nam alia olim, & alia hodie est hæc potestas: vt j. de iis qui sunt sui vel alie. iu. §. pe. & fi. quare est de iure gentium, inuentione: sed de ciuili, formatione: vt ff. de iusti. & iu. l. ius autem ciuile.

ADDITIO. Et dicit Christopho. quòd tunc forma dat esse rei, & ab ea fit denominatio quando actus fine ipsa procedere nõ potest. quod nõ est in seruitute: & id. o denominatur à iuregentium.

c ¶ Dominio.] Aliquãdo sine dominio: vt ff. de rerum diui. l. j. §. i, ibi, nam res. & ff. pro derelicto. l. fi. ad idem. ff. de stip. ser. l. quod seruus. & ff. de lib. causa. l. fi vsumfructum.

d ¶ Contra naturam.] i. contra ius naturale: cum eo inre omnes liberi sint vt j. de lib. §. j & §. ut. j. §. ius autem Accur.

e Semare.] Nota seruum dici à seruando, & non à seruiendo: secundum Isidorum. [i] sed rabellio, dicitur seruus publicus à seruiẽdo: vt ff. de adop. l. nec ei. & l. non enim aliter. & ff. rem pupilli sal. fo. l. ij. qui tamen seruus non potest esse: vt C. de tab. l. generali. lib. x. Accur.

f ¶ Capiuntur.] ff. de statu ho. l. ij. in fi.

g ¶ Fiunt.] ex accidenti.

h ¶ Ex ancillis.] licet partem liberum habeant: vt j. titu. j. & C. de rei ven. l. partum. Quod si ex adscriptitio, & liberã? Respon. sequitur ventrem: vt in authen con. quæ ex ad scripti. & li. na. §. i. col. v.

ADDITIO. Istam sequitur Ang. hic, & ratio diuersitatis est fauor ipsius partus, cui matris conditio prodest vno de tribus temporibus, scilicet conceptionis. natiuitatis, vel medio tempore: partis verò, tempore conceptionis tantum. quãdo est causa efficiens: & decætero nihil habet, secundum eundem Ang.

i ¶ Captiuitate. quæ occasione belli contingit, quod est de iure gentium: vt §. tit. proxi. §. ius autem.

k ¶ Iure ciuili.] & est tertius modus, vt C. de asser. tol. l. j. § pen. est & quartus, vt per ingratitudinem renocationis in seruitutem, vt in auth. vel liberti decætero. §. j. in fi. & §. illud vero. col. vj.

l ¶ Maior.] in quo facto sunt quatuor necessaria, scilicet q̃ sit maior xx. annis: vt hic, & C. de lib. cau. l. fi. ministerium. Item & vt eo animo ꝑtij accipiat partẽ: vt hic & C. de li. cau. l. non ideo. Item & q̃ verè habeat partẽ: vt ff. q. ad liber. procla. non licet. l. j. [k] Item, q̃ vendatur ignoranti conditionem venditi: vt ff. de li. cau. l. liberis. §. fi. quis scieus. Item & quin tum, ut hic sciat conditionem suam: vt ff. si liber ingenuus esse dicit. l. ij. & si q̃d horũ defuerit, iure cõmuni prouocat in ingenuitatẽ, aliàs non poterat prouocare in ingenuitatem, nec etiã si minumittatur: vt ff. de statu. ho. l. homo liber. & ff. de liber. cau. lege cũ pacto. nisi redderet pretiũ, & dominus sponte acciperet. nec enim domin? pretium accipere cõpellitur: licet quidam ꝺicant: vt ff. si liber. ingesse di. l. ij j. respon. & C. quando licet ab emp. di. l. j. & infra titu. j. in fin. [Vnde versus Annis viginti inuenem qui vendi tur, esse Vult ius: & pretio quo venit participare. Rursus eum seruum qui vẽditur esse putare. Et propriã scire qui venit conditionẽ.] Sed nũ quid habet in integrum restitutionẽ, cùm sit minor xxv. annis, maior tamen xx. Resp. non: quia non est mutanda solẽnitas: quia nõ est locus restitutioni, vbi res mutat statum prorsus amittendo: vt ff. de mi. l. si ex causa. §. Papinia & ff. de in integ. rest. l. dituus. Sed nunquid patri vel affini permittitur renocatio, vel per officium iudicis, vel per rei vendicationem vt. lem cùm ad eorum ignominiam respiciat, ut ff. de re. vend. l. j §. j & de lib. cau. l. ij. iij. iiij. & vi Respon. non, vt ff. de capi. di. l. tutelas. §. libertate. licet quidam dixerint contra, arg. dictarum legum. Sed certè ibi non mutuarent statum, sed mutare volebat.

m ¶ Venundari.] Idem si quolibet alio titulo patiatur se transferri in alium. quod uerum est, si aliquod lucrum sentiat, ut C. de li. cau. l. si ministerium. & ff. de li. cau. l. si vsumfructum. § j.

n ¶ Nulla est differentia.] Sed ut detur ꝺ, nam quidam sunt in dignitate [l], quãdã non, vt j. de iniur. §. sed pœna. & ff. de usufructu. l. sed & si q. d. § j. Item quidã ordinarii, quidã vicarii, ut j. quod cum eo § cum autẽ. Item alij veterani, alii nouitii, vt ff. de ædi. edi. l. fi. §. fi. & ff. de pu. l. interdum. §. quoties. vbi dicitur qui sunt nouitii, qui veterani. Sed dic q̃ nullus est magis seruus, quã alter, licet quo ad actus, & quo ad militias, & si milia sit differentia, licet magis unus quàm alter esset seruus, vt C. de nudo iure quiri. tollen. l. vnica. nam olim quidam habebant nudum dominium in seruis quidam plenum, quidam semiplenum.

o ¶ Multæ.] quidam ponunt hic falsam notam, ut duo [m] sint multa, ar. ff. ad Sylla. l. j. §. hoc rescriptum. Sed certè, ibi sunt tria appellata [n], nõ duo tm. Dic ergo, q̃ quatuor sunt differentię liberorum hominum, ut ingenui, libertini, latini, & dediticii. ut hic, & j. titu j. de liber. §. libertinorum. ar. ff. vi bo. ra. l. ij j. §. j. ij. respon. pro prima est in auth. de depo. & denuntiation. in prin. ibi, cùm & alia multa. colla. vj.

¶ DE INGENVIS. ¶ Quia ꝺ dixit [o] de iure psonarũ quarũ quædam sunt seruæ, quædã sunt liberæ. liberorũ autẽ, quidã ingenui, quidã Libertini, ideò de his tractaturus præmittit de ingenuis. tãquã de dignioribus.

Ingenuus.] ¶ Diuiditur in duas partes. Nam in prima tractat quali ter quis dicatur ingenuus. In secunda, qualiter ingenuitas perditur. Secunda ibi, Cùm autem. Prima subdiuiditur in quinque. Nam in prima ponitur dictum. In secunda, illud declaratur. In tertia, respõdetur tacitæ quæstioni. In quarta alteri quæstioni respondetur. In quinta, decidꝺitur incidens quæstio. Secunda ibi, Siue ex duobus. Tertia ibi, sed & si quis. Quarta ibi, & econtrario. Quinta ibi, Ex his.

¶ CASVS. Pro clariori euidentia diuide hunc tit. aliter quàm suprà secundum Franci. de Aret. in septem partes. In prima parte dicitur quod si aliquis nascatur ex patre & matre ingenuis, siue ex patre & matre libertinis, siue nascatur ex vno ingenuo, & altero libertino, quod nihilominus ingenuus est ab ipsa natiuitate. Secundò dicit idem, i. quòd est ingenuus, si nascatur ex patre seruo, & matre libera, id est ingenua, vel libertina, quia ingenuus est idem quod liber. Etiã libertus est seruus effectus liber per manumissionem. Tertiò dicit idem. scilicet, quod quis est ingenuus, si nascatur ex libera matre, & incerto patre, ut is qui nascitur ex meretrice, ille est ingenuus, quia nascitur ex matre libera, si libera sit, & incerto patre, quia ignoratur quis sit eius pater, quia cui pater est populus, pater est sibi nullus. Quartò dicit, q̃ si mater fuerat libera tempore quo peperit, quamuis fuerit ancilla, tempore quo grauida erat tamen is qui ex ea nascitur, est ingenuus, i. liber, quia ingenuus est qui statim ut nãtus est liber est. Et ratio dubitandi erat, quia videbatur, quod

Liber sit seruus per uẽditionẽ si quatuor concurrãt. k Scilicet si sit ẽ, secundũ dñ Ioã. Fa. uel cum ex fectu, ex quo lex uo luit cũ de pretio par ticipare, & ad l. ff. de acqui her. l. placet. re sponde q̃ loquitur ꝺ acgiris ꝙ seruum ia factum hic verò per li berũ tempore quo ad seruitutẽ progressum, secũ dũ Christ.

l Idem in meliori sta tu & opinione, non autẽ in dignitate & prima, per l. generali. C. de tab. li. j. Ang. in Cicilia hic. Pet. q̃ hæc ditio duo, impor tet pluralitatem, sed non multitudinem. n Idẽ Angel. hic. o Ità con tinuatẽ sequit. Pe. de Bel. q.

Diuisio.

Quo ad quod natus ex ea esset seruus, quia quando ipsa illum concepit, erat seruus, fi. ua, sed decidit in contrarium. Quinto dicit, quòd idem est econtra, vt si mater quando ipsa illum pariebat, erat libera, & quando ipse illum concepit, liquit, sed erat serua, quòd nihilominus ipse est liber. Sexto dicit, quid autem dicendo adori mus, si répore quo concepit, erat ancilla, & tunc fuit manumissa, & aliquo tempore stetit in libertate, postea facta est ancilla de nouo, ita quòd mater matrẽ quando ipsa illum pariebat, erat libera, & quando ipse illum concepit, quia quo tempore partus inueni- serua, quòd nihilominus ipse est liber. Sexto dicit, quid autem dicendo adori mus, si répore quo concepit, erat ancilla, & tunc fuit manumissa, & aliquo tempore stetit in libertate, postea facta est ancilla de nouo, ita quòd generatio ancilla de nouo, ita quòd quia quo tempore partus inueni- quia quo tempore partus inueniebatur similiter ancilla: an generatio ancilla de nouo, ita quòd quia quo tempore partus inueni- quia quo tempore partus inueniebatur similiter ancilla: an liberta- est inspe. is puer qui nascitur ex ea, liberta- est inspe. is puer qui nascitur ex ea, sit mater ad erit ingenuus, id est li- sit mater ad erit ingenuus, id est liber? Et dicitur quòd sic, quia sufficit ei, qui in vẽ- quia sufficit ei, qui in vẽtre est &c. vt in text. Sep timo dicitur in §. cum au tem. quod si aliquis liber homo possidetur tam quam seruus, & postea manumittitur: talis manumissio non nocet ei, vt ob hoc id est, propter seruitutem aliquam fiat, quin sit ingenuus: quia primo vere seruus erat, sed ingenuitatem suã retinebat. hoc dicit vsque ad fi. Franc.

¶ INGENVVS. quandoque aliter: quia per sententiam: vt ff. de sta. ho. l. ingenuum. † Ité per restitutionem natalium: vt ff. de nata. restit. l. ij. & l. patrono. §. fi.

a ¶ Ex duobus.] sic construe: siue ex matrimonio, sibaudi cõstante ius &c. Et sic exponẽ omnia sequentia capitula.

ADDITIO. Quandoque tamen ex duobus ingenuis nascitur liber: vt qui in l. cum inter. C. de fideicommiss. lib. & ff. eod.

Nicolai, quando moritur qui si cum nascatur nũquam moriturus, & scribãtur gesta in vita. vel dic, quòd natale appellatur prima natiuitas, quę est de iure naturali, & omnem hominem dicit esse liberũ. vnde bene dicitur, seruus iste restituitur natalibus, id est illi libertati, quam habet de iure naturali. ff. de nata. resti. l. ij. & ff. de stat. ho. l. imperator.[c]

c Dic nata les hic sumi pro statu, in quo quis nascitur: vt ꝺ. l. ij. ibi in quibus initio, aliter sumitur hoc verbũ in ea. l. ibi. illis enim natalibus. Aeg. Perr. Continuatio. Diuisio. Hæc absunt a Dinos. Theo. & omnib. ei, Du.

qui in uentre est, liberam matrẽ vel[i] medio [k] tempore habuisse †, ut liber nascatur, quod & verum est.

¶ *Ingenuo qui in statu seruili degebat, de facto manumissio facta non nocet. hoc dicit Angel.*

¶ Cum autẽ † ingenuus aliquis natus sit, non officit[m] † illi in seruitute[n] fuisse, & postea manumissum[o] esse. Sæpissimè enim constitutum est, natalibus[p] non officere[q] manumissionem.

De libertinis.

TITVLVS V.

¶ *Manumissus dicitur libertinus, & manumissio quę fuit de iure gentium introducta, est datio libertatis a iure tamen naturali incognita. & correlatiua se inuicem respiciunt: nec unum sine altero potest esse & quæ de nouo emergunt, nouo indigent auxilio. A iure gentium tria hominum genera sunt quamuis de iure naturali unum tantum esset h. d. usque ad §. Multis autem secundum Bal.*

Libertini † sunt, qui ex iusta seruitute [s] manumissi sunt.

¶ Manumissio aũt est

† Libertini qd distent a libertis docet Ant. lib. sing. ad Modest.

missi sunt per dominos suos. Secundò dicit quid est manumissio de qua in prima parte habita est mentio. Et certè manumissio dicitur, quando dominus dat libertatem seruo, nã antequam manumittatur seruus est in potestate domini sui. Sed postquam ipse seruus est manumissus, ipse liberatur ab illa potestate. Tertiò dicit, quod manumissio est primitus, id est primo inuenta à iuregentium, non autem à iure naturali: quia ius naturale prius fuit, quàm ius gentium. ideo secundum ius naturale homines erant liberi & sic non erat cognita seruitus: & per consequens nec manumissio, sed postea per ius gentium seruitus & manumissio est inuenta. Quartò dicit, quòd ex prædictis, quæ superiori parte diximus, patet q̃ secundum ius naturale, vnum erat genus hominum, scilicet quia erant omnes homines liberi: sed postea per ius gentium, cœperunt esse tria genera hominum, scilicet ingenui siue liberi, seruitutem libertini, scilicet illi qui primò fuerunt serui, & postea manumissi sunt. Quintò dicit, in §. multis. q̃ manumissio seruorum potest fieri quinque modis. Nam quandoque potest fieri manumissio in ecclesia coram Episcopo, & populo: vt C. de iis qui in ecclesia manumittuntur, per totum titu. quandoque potest fieri manumissio vindicta, id est cum quadam virga percutẽdo ter suprà illum quem manumittit, dicendo tertio te liberum: aio te liberũ: aio te liberum. & ista manumissio fit causa cognita corã iudice, & in iudicio. Quandoque potest fieri manumissio in præsentia amicorum, vt quando dominus manumittit seruum suum conuocatis amicis suis, & in præsentia eorum. Quandoque potest fieri manumissio per epistolã seruo suo missam: vt quando dominus mittit literam siue epistolam seruo suo: in qua epistola continetur, quod ipse emit seruũ, quẽ manumittit, & dat sibi libertatẽ: vel in qua epistola dicitur: volo seruum meum quod decætero sis liber. tunc valet talis manumissio. Quandoque manumissio relinquitur in testamento, vel in codicillis, vel alia quacunque uoluntate. Sexto dicit, q̃ serui non solũ efficiuntur liberi quinque modis, sed etiã sine manumissione: q̃ modi in veteribus & nouis institutionib. continẽtur. & pone exẽpla vt in gl. Septimò dicit, q̃ solis dominis licitũ est seruos suos manumittere. Octauò dicit, q̃ quãdo manumissio fit corã iudice, nõ est opus tunc, q̃ index sedeat: sed etiã eo ambulante ad balneum, ad spatiãdum, ad theatrum, ad locum publicum ciuitatis, vel ad alium locum, potest fieri coram ipso manumissio. h. d. usq; ad §. libertinorum. Franc.

r ¶ Ex iusta.] i. vera. sic econtra: vt ꝺ. ti. j. §. semel [t]. vel iusta, quia adeo insẽ seruierũt domino, vt meruerint manumitti [u]. Vel dic iusta: quia est de iure gentium: vt §. ti. ij §. seruitus. & ff. de iusti. & iure. l. manumissiones.

s ¶ Seruitute.] & huius manumissi filius est ingenuus: vt suprà ti. j. in prin. licet grammatici dicant eum libertinum. sed & manumissum libertinum dicunt.

Et hæc bona secũdũ Christ. qa si de facto manumissus fuit set, non ideo fuit set libertinus, sed ingenuus: ut §. ti. j §. fin. & Istæ duæ expositiones displicent Pore. & Ange.

Datio.

Universidad de Deusto

a Idē Ang. hic.
¶ de manu datio. Du. apud quē deest libertatis.
† quis.
b Sed hoc fallum secūdū Bar. quia virtus dtributa recipit incrementū, vt ff. de le. iij.l legatis.§. ornatricib,uel dat eā quā habet i potētia, & sic non eandē nūero,sed specie,ut p Ioan. Fab. Ange.& Christop.
c Istā reprobantcō muniter doct.hic & regulam.l. traditio. ff. de acq. rer. domi.
† Theo.& Dig. naturali.
† appellarentur Di.
† Abest à Dig.
† Th.contrarij.
† liberti,i. hi.D.
d Et bene secūdū.Pe.
† Ita in ora.& Th. non rectè igitur Hato. expunxit,enim.
† Deest. Du.
Vindicta quid.
e Hoc verum in ultima voluntate, nam inter viuos sufficiunt duo secūdū Ioan.Fa. & Nicp.Aeg. Pe.
f Istud dictum gl. sequitur Iac. hic.
g Hoc reprobat Ia. quia etiam manumissio reddit in inuitum & remittit ad not. per Bar. Bal.in l.ij.ff.de of. proc̄su. Diuisio.

a ¶ Datio.] i.detectio, secundum Ir. sic ff.de acquir.re.do.l.adeo. §. cē quis.in fi.ibi.cùm enim grana. Vel dic secundum Pla & Azo. quòd dat libertatem, quam prius ille seruus non habebat alias si diceremus dari illam,quam antè habebat,non diceretur dari †: vt ff.de act. §. sic itaque. Sed opponitur, aut quam habebat, ei dabat, & sic illi quidē nulla rema

†datio ᵃlibertatis Nam quandiu †aliquis in seruitute est,manui,& ᵇpotestati ᶜsuppositus est, & manumissus liberatur à domini potestate. Quæres ᵈà iure gentium originem sumpsit:ut potè cùm iure naturali omnes homines liberi nascerentur:nec esset nota manumissio, cùm seruitus esset incognita. sed postquam iure gentium seruitus inuasit, secutum est beneficiū manumissionis.Et cum vno †communi nomine omnes homines † appellarentur,iuregentium tria † hominum genera ᵉesse cœperūt, liberi, & his † contrarium serui, & tertium genus † libertini, qui deserant esse serui.

¶ Manumissio tam inter uiuos,quam in ultima voluntate multis modis fit.Bal.

¶Multis autem modis manumissio procedit.aut † enim ex sacris constitutionib.in sacrosanctis eccle. ᶠ† manumittuntur:aut uindicta ᵍ;aut inter amicos ʰ, aut per epistolam, aut per testamentum, aut per aliam quanlibet ⁱ vltimā uoluntatem. Sed & aliis ᵏmultis modis libertas seruo competere potest,qui ˡtam ex ueteribus ᵐ, quàm ex nostris ⁿconstitutionib.

Secunda ibi,Sed dedititio.um. Tertia ibi,Et dedititios.Quarta ibi, Latinos.Quinta ibi,Et omnes.Sexta ibi,Multis.Arc.i.

¶ CASVS Supra in principio huius tituli est habita mētio de libertinis:ideo adhuc prosequitur.Et est sciendū q̄ iste §. diuiditur in sex partes,sicut ś.in diuisione Aretini dictū est. In prima dicitur, q̄ iure antiquo erant tria genera libertinorum. Nam quidā erant serui manumissi. q̄ plenam consequebātur libertatem:& illi fiebant ciues romani:quidam minorem consequebantur, & illi appellabantur Latini. Et isti Latini fuerunt inducti per legem Iuniam Norbanam:quorum talis erat status,seu conditio, q̄ in uita, seu dum niuebant,erant liberi, & in morte, seu dum moriebantur, fiebant serui. Quidā consequebantur inferiorem libertatem: & illi appellabātur Dedititij,quasi dediti, & dati seruituti, seruiebant enim quandiu uiuebāt,ᵒ durante uita eorū erant serui:morte fiebant liberi, & peculium eorū remanebat hæredibus, & isti fuerunt inducti per legem Aeliam Sentiam & hāc legem statuit rex Romanorū, qui Aelius Sentius dicebatur.Latinos autem fecit rex Romanorum,qui dicebatur Iunius Norbanus : qui statuit q̄ quicunq; subiugaretur de nouo Imperio Romano, esset in vita sua liber : & in morte esset seruus,& peculium ipsius Romanis assignaretur.Dedititiorū autem pessima erat conditio:& propter hoc abiit in desuetudinē,id est,recessit à consuetudine,& amplius non est consuetudo.quod sint tales homines in vrbe.Et propter hoc,Iustinianus volens omnia augere,& augmētare & reducere in meliorem statum:fecit duas constitutiones,unam,ſ. C.d La.li.tol.l.vnica.aliam.C.de dedi.liber tol.l.vnica. In quibus constitutionib.cauetur,q̄ hodie Dediti,& Latini nó habeant locum, nec sint in vsu,sed quilibet qui manumittitur, efficiatur eodem modo.Et dominus qui manumittit, appellatur patronus,& ille qui manumittitur, appellatur libertus, quasi à seruitute liberatus.Et hoc idem erat iure antiquissimo,antequam ueniret prædicta praua conditio,scilicet Latinorū, & Dedititiorum.Tertiò dicit.Dedititios esse sublatos, per prædictam constitutionem C. de dedi. lib.tol.l.vnica. quæ constitutio est una de quinquaginta decisionibus:quam constitutionem composuit etiā Iustinianus, scilicet, ex consilio Triboniani peritissimi viri quæstoris sui. Quartò,concludit dicens q̄ omnes manumissi plenam libertatem hodie consequuntur:nec refert,i.non est differentia cuius ætatis sit manumittens,id est, ille qui manumittit. nec etiam refert per quem fiat manumissio,cum multi sint modi manumittendi,vt ś.e.ti. §. multis in prin. Vltimò dicit, quod nos habemus ś.eo.§. multis.)quod multis modis possit fieri manumissio.hoc amplius est sciendum,quod hodie sunt multi modi,siue casus,in quibus serui plenariè efficiuntur liberi, quandoque etiam sine manumissione,in quibus casibus olim, id est,in tempore præterito fiebant Latini.hoc dicit vsque in fi.Franc.

¶ Libertinorū.§ idē erat de seruis, vt C.de nu.iu.quiri.tol.l.j.§.j.Ac.
t ¶ Modo.§ id est,aliquando.
u ¶ Minorem.§ i.mediam,ut ff.de ca.di.§.j.& ff. de au.& ar.le.l.qui lancem.secundum Ioan.
x ¶ De dedititiorum numero.§ i.vocabantur Dedititij,& erant' inducti hac lege Aelia Sentia,quę & multa alia induxit. Et erant hi toto tēpore uitæ suæ serui,& tunc fiebant liberi,cùm moriebantur, quod proderat,quia bona(vt peculiū)à domino non occupabantur, sed in Latinis alter fiebat, vt colligitur hic ex eo,quod minus habebant Dedititij quā Latini,ut ff.de succes.li § fi.Acc. ADDITIO. Facit l.j.§.illud.C.d La.lib.tol.& facit secundum Ioan. Fab.contra illos qui se faciunt milites, vel fratres minores in mortis articulo.ff.de mil.testa.l.fin. & ff. de vsufr & quemad.l.titio cùm morietur.Ange.Aret.
y ¶ Pietas.§ i.nos qui sumus pij.
z ¶ Constitutionibus. § vt C. de Lati.li.tol.l.j. & C. de dedi.li.tol.l.j.

Compētebat.

a ¶ Competebat.§ scilicet manumissis. secundum hoc, nota tria tempora,in primo,& vltimo deinceps,ſ.idem iuris est:sed in medio,hoc ius pessimum fuit inductum:vt ff. de suc.lib.§.vlti.
b ¶ Libertinus.§ ex quo contingit multiplex effectus. in primis circa obsequiales operas,ſ.quæ sunt in faciendo:vt de assurgendo, & seruiendo,siue in non faciendo: vt de non vocando in ius sine venia : quæ ipsa natura patrono debentur, etiam sine impositione: vt C.de in ius vocan. l.venia.& ff. de condi.in deb.l.si non sortem.§.l ibertus. Et si uocauerit in ius patronum sine uenia, punitur in quinquaginta aureis. ff. de in ius voc.l. penulti. & vlti.qui aurei accipiuntur quilibet pro uno solido : vt infrà de pœ.te.li.§.fi.Et ex his in ribus sumitur argum. q̄ aurens pro solido accipitur in iure nostro. (Sed ex quo pro eodem delicto tales sententiæ promulgantur,eædem intelliguntur esse dandæ filio emancipato si sine venia patrem in ius uocauerit: vt C.de in ius voc.l.fin.) Item contingit reuocatio in seruitutem propter offensam : ut C. de liber. & eorum libe.l. si manumissus. & alia multa ᵃ. Sed hodie hęc omnia tolluntur, præter ea quæ ipsa natura debentur : vt in auth.vt liberti decæteo.§.j.col.vj.quæ est contra ᵇ. Tu dic ut no.in d.l si manumissus.
c ¶ Et dedititios.§ quod dixerat in genere,nunc per species ponit. Vel quod coniunctim dixerat,nunc diuidit.Accur.
d ¶ Altercationes.§ quas non habemus.Sed quare non erant serui, sicut illi qui penitus sunt serui:cum toto tempore vitæ suæ seruire cogerētur?Respon.secundùm Ioan.q̄ erant liberi,licet seruire cogerentur : vt C.communia de ma.l.j §.finautem proprietarius.
e ¶ Iunianos.§ i.ex lege Iunia Norbana inductos:vt ś.e.§.libertinorū.
f ¶ Omnes.§ sic construe:& omnes libertos decorauimus,i.honorauimus ciuitate Romana.i plena libertate:vt ś.e.§.libertinorum.
g ¶ Discrimine.§ i.nulla differentia habita:nec ætatis manumissi:vt et insans posit manumitti:imò etiam in ventre:cùm quantum ad hoc habeatur pro iam nato:vt ff. de statu ho. l. qui in vtero. nec domini manumittentis:dum tamen habeat xx.annos:ut ſ.tit.j.§.eadem nec in modo manumittendi,ſ.in testamento,seu inter viuos quoquo modo:vt ś.eo.§. multis. ADDITIO No.quòd licet verba sint generalia,restringi tamen possunt,& debent per aliam.l.specialiter loquentem concor.l.quā uis.ff.de in ius vocan.l.gradatim.§.sed fi lege ff.de mu & hono.per Barſpo.& ideo si statutum dictauerit,quòd contra instrumentum publicum nulla posit opponi exceptio,potest tamen opponi, si alio statuto permittatur:secundum Cristoph.
h ¶ Anteà.§ quàm ueniret ista praua conditio.
i ¶ Ciuitate Romana.§ i.plena libertate.
k ¶ Decorauimus.§ i honorauimus.
l ¶ Additis § ſ.à nobis eis quos habuimus ś.eo.multis autem. & sunt additi noué. Primus si dominus ægrotantē seruum suum eiecit. Secūdus si ancillam vendiderit ne prostituatur,& prostituta fuerit:vel si vēditor sibi retinuerit manus iniectionem , & eam ad ipsum reuertentem, prostituit postea. Tertius,si serui pileati. defuncti funus præcesserūt. Quartus si expresit eum,velle esse Latinum. Quintus, si sub conditione relinquerta libertate,hæres ante conditionem manumiserit. Sextus, si in iudicio liberali a domino superatus seruus fuerit:& pretium pro eo domino solutum fuerit,& ipse postea receperit. Septimus, si ancillam suā maritauerit alicui libero. Octauus, si coram actis filiū nominauerit seruū suū. Nonus,si instrumenta seruitutis reddiderit corā testibus. Et probantur hi modi.C.de Lati.li.tol.l.vnica § sed scimus.usque in finem.
m ¶ In prætenti.§ i.in consuetudine.
n ¶ Sola.§ libertas plena.

¶ QVIBVS EX CAVSIS MANVMIT. &c.

De variis modis manumittendi dixit ᵒ,sed quia nō omnib.manumittere licet,nec ex omnib.causis,ideo de hoc nunc submittit secūdū Por.

On tamen.] ¶ Iste titulus principaliter diuiditur in octo partes, Primò,qualiter quis inter viuos in fraudē creditorum,seruū propriū manumittere non potest.Secundò,qualiter in ultima uoluntate cum libertate hæredem instituit. Tertiò , qualiter in ultima uoluntate instituit simpliciter. Quartò, qualiter præsumatur, q̄ manumittat in fraudem creditorum. Quintò,qualiter minor xx.ann. prohibetur manumittere,nisi certis causis.Sextò,quæ sunt causæ iustæ.Septimò, an causa semel approbata possit improbari.Octauò, si quis attigerit decimum annum, potest in testamento manumittere.Secunda ibi,§. licet autem. Tertia ibi,idemque. Quarta ibi,In fraudem, Quinta ibi §. eadem lege Sexta ibi,Iustæ autē. Septima ibi,in §. semel. Octaua ibi,cùm ergo.

¶ CASVS Ad euidentiā nota,quòd in hoc tit. ponuntur duo casus speciales, in quibus dominus non potest seruos suos manumittere. Primus, quādo in fraudem creditorum fit manumissio : quia tunc non valet. Exemplum, vt quando aliquis debitor debet ali quam pecuniam, & nihil habet in bonis : vel saltē non habet bona sufficiētia ad soluendū suis debitoribus, nisi uēdat,uel det in solutum seruos , & istos seruos manumittit: vt illos non det suis creditoribus in solutum , vt eos creditores frustret debito suo :tunc talis manumissio non valet quia est facta in fraudem suorum creditorum,i.vt fraudet. seu defraudet suos creditores debito : nisi in casu.quando ipse dominus instituit seruū suū hęredem,& liberum eum esse uult:vt in prin.tit.vsque ad §.eadem lege. Secundus casus est,quando dominus est minor xxv.annis:quia similiter non valet:nisi in casu,scilicet coram iudice,& causa cognita fiat manumissio.hoc dicit vsque in finem tit.Et hoc præsupposito, dic in hoc prin. quòd quamuis videatur ex iis quæ ś.ti.proxi. habuimus, quòd quilibet possit seruum suum manumittere:tamen sciendum est, quòd non est licitum cuique uoléti manumittere seruum suum,illum manumittere : q̄ si habeo creditores,& in eorum fraudem seruos meos manumittram, vt efficiar non soluendo:nihil ago.hoc dicit vsque ad § licet autē.Franc.

¶ Non tamen cuicunque.§ quamuis ś.titu.j.§.multis.& §. fina.dictum sit quemlibet manumittere posse:non tamen &c.ᵈ sic ff. de exhæred lib. in princ.Accur.
o ¶ In fraudem.§ hoc expone ff.eo.§.in fraudem.
p ¶ Manumittit.] ſ.inter viuos:vel in vltima voluntate,ſ.non instituēdo.nam tunc esset liber,& hæres:vt ff.proxi.§. & ff. qui & à quibus l si mortis. ADDITIO. Et dicit hic Iason,q̄ si in testamento ponatur clausula, q̄ valeat iure contractus,erit irreuocabile:quia contractus in eo celebratus reuocari non potest,ut hic,de quo uide Bar.& Ang.in l. stipulari hoc modo.ff.de verb.oblig.
q ¶ Nihil agit.] fiat noceat creditoribus ᵉ:vt ff.qui & a qui. l. si mortuus.sibi tamen nocet, si uelit reuocare,ut C.de ser.pign.dat.manu.l.fi creditoribus.
r ¶ Quia lex Aelia Sentia.] similis est ratio,quia lex vult,ut ff. de vsucap.§.furtiuæ.& illa inhibet usucap.rei furtiuæ.Accur.

¶ LICET AVTEM ¶ Diuiditur iste §. in quatuor partes. Primò ponit vnum dictum.Secundò illud restringit.Tertiò ponit rationē primi dicti modificati.Quartò rationem rationis.Secunda ibi, Si modò. Tertia ibi, Valde Quarta ibi,Ne iniuria. ¶ CASVS Sed quid domine Imperator?iam uideo q̄ regulariter statutū est,q̄ debitor manumittens in fraudem creditorum,nihil agit.pro Deo dicatis mihi,quę fuit ratio huius statuti?Ad hoc respondet Iustinianus dicens, Amice,ratio huius statuti est,quia in hoc, quando debitor in fraudem creditorum manumittit,lex Aelia Sentia impedit libertatē.Sed domine,pro Deo nunquid generaliter hæc regula est vera,ita q̄ nullam patiatur instantiam? Ad hoc respondet Iustinianus,& dicit q̄ non,nam certè licitum est domino,qui soluendo non est, seruum suum cum libertate in testamento suo hæredē instituere,licet hoc in fraudem faciat creditorum:vt iste seruus fiat liber,hæresq; necessarius domino suo. & hoc est verum si nullus alius institutus fuit in illo testamento , aut fortè, quia institutus morte præuentus est,aut qualibet alia causa impeditus hæres existere non potuit,aut fortè noluit.& hoc eadem lege Aelia Sentia prouisum est,ut liceat domino qui soluendo non est,seruū suum sibi hęredem necessariū instituere.Et domine,pro Deo quæ est ratio legis Aeliæ Sentiæ.ut permittatur in casu isto domino seruū suū manumittere?Et respōdet Iustinianus,Certè amice,optima fuit ratio.multū enim prospiciendū erat vt egeni homines,quibus nullus hæres esset extiturus,saltē seruum suū hæredē habeant necessariū,qui quidē seruus hæres institutus creditoribus domini posit satisfacere,vel si ipse nō satisfecerit,creditores res hæreditarias

Alias nō possunt. Theo.

† Sic legis volūtas ,p ratione cui tari pōt secūdū Por. Aeg. Perr.

e Et sic est nulla ipso iure, alias enim esset irreuocabilis.vtl. & si fine.§.sed quod Papianus.ff. de min.seccus in aliis reuocabilibus, vtl. si sciens.insi. ff. de contra emp.& ita no. glo. in l.si noxali.in princ. ff.de noxa. Iason.

dVide.Pe. hic.

Universidad de Navarra

diratias nomine seruiinstituti distrahantue memoria defuncti,si nomine ipsius res hæreditarias distraheret,quadam inuidia afficiatur. Et hęc dicuntur usque ad illum §.idemque iuris.Fran.de Are.

a ¶ Licet §.licitum est

b ¶ Seruum.J.seruum, & non plures : vt ff.de hæ.instit.l.qui soluendo.j. in fi.cum l.sq. & etiã in fraudem creditorũ[a] : vt C. de necess.seruis l.j. in princ. nisi specialiter pignori datus fuerit : vt ff. de hæred.instit.l pignori. qui non potest fieri necessarius , nisi dominus creditori sussfaciat : ut d.l.pignori.

c ¶ Solus § & in casu etiam cum alio : vt ff. de hæred.instit.l si is. & l.ei qui soluendo.

d ¶ Necessarius. § quia siue velit,siue nolit, cogitur esse hæres : vt j. de hæred.qua. & dif.§.j. nisi in tribus casib. quos habes ff.de hære.instit.l. si seruo.

e ¶ Non extiterit.§ quo vltimo casu seruus institutus est hæres.

f ¶ Eadem lege.§ scilicet quæ prohibuit, eadẽ & ex ea iusta causa concedit: vt hic. & j.eo.§.eadem.Accur.

g ¶ Et rectè.§ est prosum.

h ¶ Egentes.§ not.q. p. dest paupertas [b] :quia fatuetur paupertati.fic ff. de transac.cum hi § si in annos.& C.de epi.& cle.si quis ad declinandam.§. pen.& ff.de effr. præto.l. illicitas.§.fi [c] Aug.ff. de excusa.tuto.& cura.l. spadonem.§. fi.& in aut. de testi.§.j.col.vi j. & illup , Pauper vbique iacet.licet contra dicatur. Cantabit vacuus coram latrone viator.Acc.

i ¶ Vel.§ pro saltem.

k ¶ Haberent.§ fic ff. de interrog.act.l. & quia. in prin.& j.de bonorũ possess.§.quos autem.

l ¶ Eo.§ seruo nunc libero facto.

m ¶ Non faciente.§ i.non satisfaciente creditoribus.Accur.

n ¶ Serui § quondam, sed modò liber est. ADDITIO. Et de hac dictione quondam,vide gl.singularem.in l.j super uerbo,olim.ff. de op. no.nun & in §.sed al quando.j.de usucap.

o ¶ Iniuria.§ quo ad famam quæ etiam post mortem quandoque dãnatur: vt ff.de accusa.l.ex iudiciorum.

¶ IDEMQVE IVRIS EST. ¶ Dividitur in tres partes. Primò ampliat § præcedentem. Secundò ampliationem extendit. Tertiò rationé subdit.Secunda ibi,quod nostra.Tertia ibi,Cùm non sit.

¶ CASVS. Domine iam video quòd licet domino qui soluendo non est, seruum fusi cum libertate hæredem instituere. Sed ponamus q̃ aliquis instituat seruum suum hæredem , nulla facta mentione libertatis, nunquid valebit talis institutio? Ad hoc respond. Iusti. q̃ sic nam certè idem iuris erit, quando aliquis seruum suum hæredem instituit omissa datione libertatis,ac si eundem causa libertatis expressa instituisset. Et hoc nostra constitutio,non solùm in domino qui soluendo non est,quadam noua humanitatis ratione,sed & in quolibet domino seruum suum instituente generaliter constituit: vt ipse seruus institutus ex ipsa institutione , beneficium libertatis consequatur , licet dominus ipsum instituendo libertatem non expresserit,cùm non videatur verisimile dominum, qui seruum suum sibi hæredem elegit, uoluisse ipsum in seruitute remanere , licet dationem libertatis prætermiserit : & ita neminem sibi hæredem existere.h.d.usque ad § in fraudem. Franc.

p ¶ Sine libertate. § non quòd dicat institutio te sine libertate, quia tũc non esset hæres : vt statim dicetur in fine huius §. sed prætermisit dationem libertatis:vt in fi.§.

q ¶ Constitutio.§ qua fit liber,& necessarius hæres:vt C.de necess.ser. hære.instit.l.quidam.in prin.Accur.

r ¶ Scriptura.§ sic ex datione tutelæ:vt j. qui da.tu. pos.in princip.de qua prædixit modo & C.de necess.ser.l.quidam.

s ¶ Institutionis.§ argu. q̃ aliquo concesso,illud conceditur,sine quo illud esse non potest:vt ff.de iurisd.omn.iud.l.j.

c ¶ Cùm nõ fit.§ hæc est noua ratio de qua prædixit modò,sed lex ipsa antiqua fuit [d] :vt j.de hære.instit §.j. quæ est contra.

¶ IN FRAVDEM. ¶ Dividitur iste § in tres partes. Primò, qua liter præsumatur dimissio in fraudem. Secũdò,quando propter fraudem impediatur manumissio,siue libertas,cum hic exponitur.Secunda ibi,Tertiò,ex ratione infert. Secunda ibi,Itaque lex ualuisse.Terria ibi,Itaq; hic expo-

¶ CASVS. Domine iam imperator , vos dixistis mihi §. quòd debitor qui manumittit in fraudem creditorũ,nil agit,q̃ deo exponatis regulam istã, & dicatis mihi quis in fraudẽ manumittere dicitur?Ad hoc respon.Iusti.& dicit:Amice, certè ille dicitur in fraudem creditorum manumittere, qui iam eo tempore, quo imponitur libertas, est solutus:sed post perditionem libertatis, desinit esse soluendo. & hæc sunt vera de rigore iuris. Præualuisse tamen videtur de æquitate , non aliter reuocari libertates nisi debitor manumittés animũ fraudandi habuerit, quamuis bona eius creditoribus non sufficiant. Sæpe enim sperãt homines , plus habere in suis facultatibus quã habeant. Sic igitur demum intelligim[e] libertates datas, ab eo reuocari posse, qui soluendo non est, cũ ipsa re, eo quòd eius bona non sunt suffectura creditoribus.

¶ *Minor uiginti annis non potest manumittere, nisi uindicta, & apud concilium iusta manumissionis causa fuerit approbata. Et quę sint iustæ causæ manumissionis approbatę his habes hoc dicit secundum Aretinum.*

cum.quem hæredem sibi elegit, si prætermiserit libertatis dationẽ, seruum remanere uoluisse, & neminem sibi hęredem fore.

¶ *Paria sunt quo ad præsumptionem fraudis, quem manumittit ab eo , qui scit se non esse soluendo creditoribus , uel ab eo, qui scit, quòd propter manumissionem efficietur non soluendo. uel sic : Consilium, & euentus impedit manumissionem directam , fideicommissariam autem euentus tantum.hoc dicit cum glo.secundum Aretinum.*

¶ In fraudem [u] autem creditorum manumittere videtur , qui vel iam eo tempore, quo manumittit soluendo [x] non est [y] , vel qui, datis libertatibus , desiturus est soluendo esse.

¶ Præualuisse [z] tamen uidetur (nisi animum quoque fraudandi manumissor habuerit) non impediri [a] libertatem, quamuis bona eius creditoribus non sufficiant. Sæpe [b] enim de facultatibus suis amplius quam in his est, sperant homines. ¶ Itaque tunc intelligimus impediri libertatem cùm [c] vtroque modo fraudantur creditores,id est,& consilio [d] manumittentis , & ipsa re, eo quòd eius bona non sunt suffectura creditoribus.

¶ *Minor uiginti annis non potest manumittere , nisi uindicta, & apud concilium iusta manumissionis causa fuerit approbata. Et quę sint iustæ causæ manumissionis approbatę his habes hoc dicit secundum Aretinum.*

¶ Idemque iuris est, & si sine [p] libertate seruus hæres institutus est.Quod nostra constituti[o] ¶ non solum in domino , qui soluendo non est,sed generaliter constituit noua humanitatis ratione , vt ex ipsa scriptura [r] institutionis [s] , eriam libertas ei competere uideatur. Cùm [t] non sit uerisimile

¶ *Dominus, qui soluendo non est potest unum ex seruis suis liberum, & hęredem relinquere:dummodo,ex eodem testamento nemo alius sit hęres. b.d. secundũ Are.*

¶ Licet [a] autem domino,qui soluendo non est , in testamento † seruum [b] suum cum libertate hęredem instituere,ut liber fiat,hæresque ei solus [c] ,& necessarius [d] , si modo ei nemo alius ex eo testamento hæres exiterit : aut quia nemo hęres scriptus sit, aut quia is,qui scriptus est,qualibet ex causa hæres ei non [e] extiterit. Idque eadem [f] lege Aelia Sentia prouisum est, & recte. [g] † Valde enim prospiciendum erat, vt egentes [h] homines, quibus alius hæres extiturus non esset,vel [i] seruum suũ necessarium hęredem haberent [k] qui satisfacturus esset creditorib. aut,hoc eo [l] non [m] faciente,creditores res hæreditarias serui [n] nomine uendant: Ne iniuria † [o] defunctus afficiatur.

¶ *Seruus a domino simpliciter institutus, intelligitur etiam a domini potestate liberatus.b.d.secundum.Are.*

¶ Idemque iuris est, & si sine [p] libertate seruus hæres institutus est. Quod nostra constituti[o] ¶ non solum in domino , qui soluendo non est,sed generaliter constituit noua humanitatis ratione , vt ex ipsa scriptura [r] institutionis [s] , eriam libertas ei competere uideatur. Cùm [t] non sit uerisimile

¶ *Dominus, qui soluendo non est potest unum ex seruis suis liberum, & hęredem relinquere:dummodo,ex eodem testamento nemo alius sit hęres. b.d. secundũ Are.*

¶ Licet [a] autem domino,qui soluendo non est , in testamento † seruum [b] suum cum libertate hęredem instituere,ut liber fiat,hæresque ei solus [c] ,& necessarius [d] , si modo ei nemo alius ex eo testamento hæres exiterit : aut quia nemo hęres scriptus sit, aut quia is,qui scriptus est,qualibet ex causa hæres ei non [e] extiterit. Idque eadem [f] lege Aelia Sentia prouisum est, & recte. [g] † Valde enim prospiciendum erat, vt egentes [h] homines, quibus alius hæres extiturus non esset,vel [i] seruum suũ necessarium hęredem haberent [k] qui satisfacturus esset creditorib. aut,hoc eo [l] non [m] faciente,creditores res hæreditarias serui [n] nomine uendant: Ne iniuria † [o] defunctus afficiatur.

¶ *Seruus a domino simpliciter institutus, intelligitur etiam a domini potestate liberatus.b.d.secundum.Are.*

¶ Idemque iuris est, & si sine [p] libertate seruus hæres institutus est.

Universidad de Puerto Rico

posſit manumittere, quo teſtari: nunc e contra duas rationes cõſiderat: & quia inæſtimabilis eſt libertas, tamen ſi uendat quis ſe, pretium ad uenditorem nõ tranſit: imo penes emptorem eundem dominium remanet: unde eſt inæſtimabilis: ut hic, & ff. de reg. iur. l. libertas & ff. de tabu. exhi. l. j. §. fi. & quia ante quinas aliter ſtatuebat, cui eſt deſeruiendum, ut C. de teſta. l. teſtamenta. quare uiſis allegationibus ſoluit, mediam eligens uiam. hic j. de rerũ diui. §. cum ex aliena. licet ſit argumentum contra ff. de negotiis geſtis. l. Neſennius. in fi. & ff. de in rem uer. l. ſi pro parte. §. idem quærit.

a Sed hoc reprobat Criſtop. hic per l. j. ſi qui ad libertatem. & gl. ſuper uer. maiorem §. ſeruis. 8. de iure perſo. ad iſtum text. reſpondet. quod hic non liberat, ſed ſeruitus putatiua æſtimatur: cũ emptor putet eum ſeruũ ut not. in. d. glo.

ADDITIO Dic q̃ aut maior eſt præſumptio pro una parte quã pro alia: & tunc non eligitur media uia: ut l. Neſennius. & quod ibi not. gloſſ. contra ſententiam Ruſtici, in fi. Secus, quando non eſſet maior præſumptio pro una parte, quam pro alia. ita notatur in l. ſed ſi l. §. adeo. ff. de peti. hære. Angel. Areti. & Iaſon.

† In aliq. li. huius ætatis hominibus.

† Furiã legũt Vipia. Epito. & Theop. Fufiam. P. Fl. in l. ſi quis de cond. & dem. l. poteſtatis. de uerb. ſign. Huiuslegis Fufię Caniniæ nõ faciẽ apud ueteres quę quã métio né reperias præterquã apud Flauium uopiſcũ qui in uita Taciti Seuerii (inquit) omnes urbanos manumiſit utriuſq; ſexus, intra centum tamen, ne Caniniam trã ſire uideretur. Vide Fratis. Homanũ in indice legũ Romana.

† Hæc glo. eſt ſing. ad hoc q̃ ſtatuerũ in ultima uoluntate nõ exteditur ad diſpoſitionem inter uiuos: ſecũdũ Ang. & Iaſo. Aegi. Perr.

Vide annotat. noſtras hic. Ang. Perr. b Sententia tamen contra eum latam alet ſed reſcinditur

a ¶ Mediam ſ nota mediam uiam ſectãdam. ſic ff. ſi pars hære. peta. l. antiqui. & j. de re. diui. §. cũ ex aliena.

b ¶ Impleuerit. ſ ſed hodie ex quo teſtari poſſunt, & libertates relinquere poſſunt: ut in aut. ut ſpon. larg. col. ix. §. j. quod exaudi ſi in ultima uoluntate uelit quis libertatẽ relinquere: quod patet ex hoc uerbo, relinquere: quod in dicta authentica, ſaltem in ſummario Bar. poſitum eſt: quod ad morientes ſtantum ſpectat: ut ff. de tab. exhi. l. j. §. fi. Sed quid ſi inter uiuos uelit quis manumittere? Reſponde, nõ poteſt niſi habeat xx. annos, uel niſi cauſa cognita ſit: cum nec liber iſte, nec authen. loquatur niſi in ultima uoluntate. Vnde ſeruatur tenor eiuſdem legis Aeliæ Sentiæ, cum non ſit correctus. ut C. de app. l. præcipimus. in fi.

ADDITIO. Et ſic cum aliàs de contractu ad ultimas uoluntates bonum ſit argumentum. l. ſeruum filii. §. eum qui. ff. de leg. j. imo ſecũdum Iaſon. æquiparãtur in terminis propriis: ut j. ti. proxi. & C. e. ti. no. ſecũdum communiter doct. quod lex noua corrigens in uno caſu, non trahitur ad alium ſimilem rationem habentem, uel æquiparatum.

c ¶ Antiquitas. ſ ut ff. de poſthu. l. j. §. initium.

d ¶ Poſtulare. ſ id eſt, deſiderium amici ſui, uel clientuli ſui coram iudicibus exponere: b ut ff. de poſt. l. j. §. j. non autem pro ſe poterit eſſe in iure, ut C. de auth. præſt. clarum. & eſt ratio: c quia quando pro alio accedit, ſibi imputet qui tali committit cauſam ſuam: ut ff. de mino. l. cũ mandato. pro ſe uero non: quia ſemper reſtituuntur. Accurſius.

e ¶ Peruenire ſ interrogatiuè legas, & reſpõdeas, non eſt ratio quare ſit diuerſum: eſt ergo idem ius ſtatuendum, ut ff. de uerbo. obliga. l. à Titio. in fi. nam ubi eſt eadem ratio idem ius ſtatuendum eſt, ut ff. ad legem Aquil. l. illud. C. ad legem Fal. l. ulti. Ac.

¶ DE LEGE FVSIA.

¶ Viſo[d] ex quibus cauſis manumiſſio fieri poſſit: & quia manumiſſio interdũ prohibeat a lege Fuſia Caninia, ideo de ea nũc ſubdit. Porcus.

LEge Fuſia. ſ Diuiditur in tres partes. Primò, facit mentionem legis Fuſiæ Caniniæ. Secundo. eam corrigit. Tertio, aliã rationem aſſignat. Secũda ibi, Quam quaſi. Tertia ibi, Cum ſatis. ¶CASVS Acceſſi ad Iuſtinianum, & ita quæſiui ab eo: Domine, uos uultis tractare de lege Fuſia Caninia. Dicatis mihi, quid ſtatutum fuit in lege illa? Ad hoc, reſpõdet Iuſtin. dicens: Amice, in lege Fuſia Caninia, certus fuit modus conſtitutus in ſeruis, in ultima uoluntate manumittẽdis, ut licet quis inter uiuos, arbitrio ſuo poſſet ſeruos ſuos manumittere[e]: tamen in teſtamẽto ultra quam ii. uel iii. fortè propter prohibitionem legis Fuſiæ Caniniç, non poterat libertatem præſtare: quam quidem legem Fu. Ca. quaſi inuidam & libertatibus impedimentum afferentem, tollendã eſſe iudicauimus: & eã in perpetuum ſilere æſtimauimus: & ad ipſam tollendã. tali ratione moti eramus. Satis enim indebat nobis abſurdũ: atq; inhumanũ, uiuos habere licentiam, totam familiam ſuam arbitrio ſuo manumittere, niſi aliquatenus iuſta cauſa impedimentum manumiſſioni præſtaret: & huiuſmodi licentiam ad mortem tendentibus auferre. h. d. Fran. de Aret.

f ¶ Certus. ſ ut ultra duos: uel tres, fortè non poſſent manumittere in ultima uoluntate: ut j. eo. in fi.

g ¶ Modus. ſ id eſt, numerus.

h ¶ Quam. ſ ſcilicet legem Fuſiam Caniniam: fortè à quodam qui Caninius nominabatur inducta: ut in Publiciana dicitur: ut j. de actio. §. namque ſi cui. in fi. nam canis ſeruabat naturam, qui ſtat in palea: qui nec ſibi poteſt habere paleã, nec alii pmittit accipere. ſic nec ſibi poterat tenere ſeruos, quia moriebatur: ut j. de don. §. j. nec libertatem patiebatur eis dari. unde meritò Caninia dicitur, ut ſit conueniens nomẽ rei: ut j. de dona. §. eſt & aliud.

i ¶ Impedientem. ſ i. impedimentũ afferentẽ. K ¶ Inuidam. ſ Nota contra inuidos. ſic C. de caduc. tollen. in prin.

ADDITIO. Intellige iſtam gloſ. eſſe ueram actiuè, non poſſiuè. ſecundũ Por. unde Horatius: Inuidiam placare paras, uirtute relicta: ut l. nec quicquam. § fi. ff. de offi. procon. & lega.

l ¶ Familiam. ſ id eſt omnes ſeruos qui familia dicuntur, ut ff. de uerbo. ſig. l. pronũtiatio. § j. m ¶ Cauſa. ſ ut fraus, uel ætas manumittentis: ut ſupra tit. j. in princ. & §. eadem.

n ¶ Morientibus. ſ ſed quomodo poteſt aliquid eis adimi, cum nihil habeant: nam mors omnia abſtulit, ut in authen. de nup. §. de mecẽps. col. viii. Reſp. dic, morientibus, i. ad mortem tendentibus: quia laborabant in extremis, uel quaſi, uel etiam erant ſani, ſed timore mortis hoc faciebant, ut ff. de do. cau. mor. l. ui. uii. v. & vj.

o ¶ Adimere. ſ nota hic arg. q̃ ea quæ fiunt inter uiuos, trahuntur ad uoluntates ultimas. e ſic e contra ff. de pact. l. pactum. & C. de leg. l. fi. & ff. de pig act. l. non eſt mirum.

¶ Quam[h] quaſi libertates impedientem[i] & quodammodo inuidam[k] tollendam eſſe cenſuimus:

¶ Cùm ſatis fuerat inhumanum, uiuos quidem licentiam habere totam ſuam familiam[l] libertate donare, niſi alia cauſa[m] impediat libertatem: morientibus[n] autem huiuſmodi licentiam adimere.[o]

De iis, qui ſui, vel alieni iuris ſunt.

TITVLVS VIII.

¶ Hic ponitur ſecunda diuiſio perſonarum, cum ſub diuiſione alterius membri. Et cognito uno de contrarijs, cognoſcitur & reliquum: cum contrariorum ſit eadem diſciplina. h. d. Aret.

EQuitur de iure perſonarũ alia[p] diuiſio. Nã quædam perſonę ſui iuris ſunt, quædam alieno[r] iuri ſubiectæ. ¶ Rurſus earum, quæ alieno iuri ſubiectæ ſunt, aliæ ſunt in poteſtate[a] parentum: aliæ in poteſtate dominorum. ¶ Videamus itaque de iis, quæ alieno iuri ſubiectæ ſunt. Nam ſi cognouerimus quæ iſtæ perſonæ ſunt, ſimul[b] intelligemus, quæ ſui iuris ſunt. ¶ Ac priùs† diſpiciamus de iis, quæ in poteſtate dominorum ſunt.

¶ Olim poterant ſerui a dominis impunè occidi, hodie autem non ſine cauſa legibus permiſſa. h. d. Aret.

¶ In poteſtate itaque dominorũ ſunt ſerui. ¶ Quæ quidem poteſtas, iuris gentium[c] eſt. ¶ Nam apud omnes peræquè gentes animaduertere[d] poſſumus, dominis in ſeruos uitæ, necisque poteſtatem† eſſe,[e] & quodcunque per ſeruum acquiritur, f id domino g[1] ac

† Facit ad ſtatutum quo cauet, ſi gs porta uerit frumẽtum extra, & reperiat in ula portans, g non debet p ni riquã bonã portare: ſi cur qui mo ritur, nõdũ mortuus eſt ſecundũ Por. Aeg. Per. Argutpõt, de contractibus ad ultimas uolũtates. e Hoc uerũ ſi cõtractus & ultima uolũtas cõueniunt in rationis idẽtitate. Fa. Ang. Aeg. Perri. f Idem Pe. hic. Diuiſio. Actio. Caluiana.

g Imo eſt de iure gentium: ſecũdũ Petrũ hic. h Quod eſt uerum quo ad patriam potẽſtatẽ: ſecus quo ad dominicamque ſeruitutem. §. portella. i Hoc repõbat: ſi ſeruus ſciat inſidias domino parari, & ipſi auxilium non tuleri: ſupplicium debet præſtare, quod mortem interpretamur. Sed & ſi accuſauerit eum criminaliter (excepto crimine læſæ maieſtatis) ut ſi dominum uiderit pericli tantem, & eum non adiuuerit, uel ſi immiſcuerit ſe uxori ſuæ, uel aliis modis. Accu.

l ¶ Cognita. ſ ut quia cum uxore. ſua inuenerit, uel in ſimili delicto: quo caſu etiam occidere licet, ut fide uerb. obli. l. qui ſeruũ. & ff. de leg. j. quid ergo. la j. §. ſi hæres. & ff. ad le. Iul. de adul. l. marito. §. j. ſi autẽ alis deliquit, uel domino non obedierit: legitimè eum corrigere poteſt: nõ tamen ultra modum boni uiri arbitrio comprehenſum, ut C. de emen. ſer. l. j. Sed nũquid ſine cauſa uerberare poteſt? Reſpon. ſic modicè ſecũdum Io. d ut C. de emen. ſer. l. j. licet Pla. e tq̃ nõ: aliter ſi nimis corripiat ſine culpa, tenetur uel uẽdere, uel dare, ut hic ſequitur, & ff. e. ti. l. j.

ADDITIO Hæc glo. communiter approbatur. & dicunt doct. idem in marito erga uxorem, & in magiſtro erga ſcholarem, in patre erga filium, in abbate erga monachum: quia poteſtas tributa magiſtro erga ſcholarem, intelligitur tributa marito in uxorẽ. l. ſed & ſi quemcunq; §. fi. ad l. Aquil. Chriſtopho.

m ¶ Conſtitutione. ſ cuius uerba ſunt j. e. § fin.

n ¶ Alienum ſeruum. ſ ſed certè qui ſeruum alienum occidit lege Aquilia tenetur, ut ff. ad leg. Aqui. l. ii. in princip. & j. ad l. Aquil. in princ. quæ actio hic habere locum non poteſt, cum non dño, imò contra dominum daretur: quod eſſe nõ debet, ut ff. ad l. Aquil. l. itẽ Mala. §. legis. Sed dic q̃ hoc quod hic dicitur eſt uerum, quãtum ad criminalem pœnam legis Corneliæ de ſicariis, ut j. de pu. iu. §. item lex. quæ pœna tam in ſeruis quàm in liberis locum habet, ut ff. ad leg. Cor. de ſic. l. j. Interdum etiam ciuiliter tenetur, ſi alterius intereſt, ut creditoris, ut ff. de pigno. l. ſeruũ quem quis. uel fructuarii, ut ff. ad leg. Aquil. ſed & ſi proprietatis. & ff. de dolo. l. & elegantèr. §. ſi ſeruum uſuarium.

¶ SED ET. ¶ Diuiditur iſte §. in v. partes. Primò ponit dictum in genere. Secundò, illud exemplificat, & rationem reddit. Tertiò, ponit uerba reſcripti, de quo fit mentio in principio §. Quartò concludit. Quinto, minatur officiali non obſeruanti legẽ iſtam. Secunda ibi, Nã Antoninus conſultus. Tertia ibi, Cuius reſcripti. Quarta ibi, Ideoque. Quinta ibi, Qui Sabinus.

o ¶ Maior. ſ id eſt, magna, uel maior quam æquum ſit.

p ¶ Conſultus. ſ interrogatus. ſic ff. de pact. l. item quia. §. fina. unde illud, Conſulo te, quærens: tibi conſulo, conſilium dans. Accur.

q ¶ Aedem ſacram. ſ ad quæ loca olim, & hodie confugiunt. circa

rũ patres ſunt capti ab hoſtibus ut j. quib. mod. ius pa. po ſolui. §. ſi ab hoſt. bus. nam & aliæ quædam ſunt in pendentiũ ff. de uſufru. l. ſed & ſi quis interdũ. §. j. & in auth. de nõ elig. §. hoc autẽ. col. j. & hoc ſecũdũ quoſdam. Nos cõtra. † nã ſui iuris ſunt: cum enim pater ſit ſeruus hoſtiũ, & in eorũ poteſtate: ut ſ. de iu. per. o §. ſerui. ergo alium habere nõ poteſt in poteſtate: ut ff. de acquir rer. do. l. homo liber. §. quicquid. ff. de acquir poſſ. l. cum hæredes. circa me. & ff. ad leg. Iul. de adul. l. ſic euenit. & præterea eorum ratio, uel ſententia eſt abſurda, qui dicũt, q̃ hæc diuiſio recipiat mediũ, ut C. de ſen. paſ. l. ſi. circa princi.

ADDITIO. Et de hoc dic, ut per An. in d. §. ſi ab hoſtibus.

a ¶ Poteſtate. ſ hoc uerbum quinque modis accipitur: ut ff. de uerbo. ſign. l. poteſtatis.

b ¶ Simul intelligemus. ſ nam ut dicit Ariſtoteles, contrariorũ eadẽ eſt diſciplina, ut hic, & j. de tute. j. reſponſo. & ff. eod l. j.

c Et eſt hic ar. quòd per notitiã unius immediatorum, peruenitur ad alterius notitiã. & faciunt ad hunc § ff. de procur. l. Pomponius. § ſed & is. uerſicu. nã cum. & ff. eod. l. j. & ff. de præto. ſtipul. l. j. §. ſtipulationum iſtarum. j. de tute. circa princi.

¶ IN POTESTATE. ¶ Diuiditur in tres partes. Primò, ponit qui ſint in dominorum poteſtate. Secundò, unde dicta poteſtas deſcendit. Tertiò, duos eius effectus. Secunda ibi, Quæ quidem. Tertia ibi, Nam apud. Ang. Aret. ¶ CASVS. Domine, iam uideo, quòd uos prius intẽditis tractare de dominica poteſtate, dicatis ergo mihi ſi placet, q̃ ſunt in poteſtate dominorum, & unde deſcendit poteſtas quam domini habent in ſeruos? Ad hoc reſpon. Iuſtin. dicens: Certè in poteſtate dominorum ſunt ſerui, & hæc poteſtas quam habent domini in ſeruos, de iure regen. eſt: quæ tali liquet ratione. Nam apud omnes gentes perpẽdere poſſumus, pereq̃ dominis in ſeruos uitæ, necisque poteſtatem fuiſſe, & quodcunq; per ſeruum acquiritur, id domino acquiri cẽſetur. Cum igitur ius gentium ſit, quod peræquè apud omnes gẽtes cuſtoditur, manifeſtum eſt, iſtam poteſtatem, de iure gentium originem ſumpſiſſe. & ideo hæc dicuntur uſque ad illum §. Sed hoc tempore &c. Franc.

c ¶ Iuris gentium. ſ id eſt, de iure gentium introducta: ut ſupra de iure perſo. §. ſeruitus.

d ¶ Animaduertere. ſ i. in animo uertere, & cogitare: ut dixit Cato.

e ¶ Eſſe. ſ impropriè ponitur p o fuiſſe, ut ſtatim colligitur. & ff. eo. l. j. & erat eadẽ patris in filiũ, ut colligitur ſecundũ unã literã. ff. de lib. & poſth. Lin ſuis. & j. de nox. act. §. fi. in prin. & in glo. l. C. de pa. po. l. fi.

f ¶ Acquiritur. ſ ciuiſtè ſecundum quoſdam, ut ff. de acquir. poſſeſſ. l. quod ſeruus. in fin. Sed certè hoc eſſe nõ poteſt. nam ſi acquiritur, ergo domino: quia ſibi non, ut infrà per quas perſo. no. acquir. §. itẽ uobis. & ff. de acquiren. hære. l. placet. quare dic quòd ſemper domino quæritur, etiam ſi quid per dolũ, uel metum, ſeruus acquirat, ut ff. pro emptore. l. ii. §. Celſus. & §. Pomponius. & §. ſi ſeruus.

g Sed hoc ſolo inſpecto an quæratur puta, ſi ſeruus ſtipuletur operas à liberto, ut ff. de ſtipul. ſer. l. ſed cum facti. niſi in caſibus quod dicitur j. de ſtipul. ſer. §. ſed cum. Nec ob. d. l. quod ſeruus. quia nõ quærit domino, ut ſibi remancat: nam tenetur reddere. Sed nũquid libertas data à domino, uel à lege (quod fit interdum, ut C. de ſer. qui pro præmio liber. ac. per totũ & in auth. de mona. §. ii. col. j.) domino quæritur? Reſpon. non. nam licet quæratur ſeruo, libero tamen non poteſt dari libertas, ut j. de act. §. ſic itaque. & ff. de fideic. lib. l. generaliter. §. fi nomini. tamen eo ipſo momento, ſic fit liber, & dominum non habeat, c & ſic hæc oppoſitio eſt de pũcto. ſic & alias, ut hic uadit Romam, & hic facit murum: non eſt tamẽ uerum eum iuſſiſſe, uel opus feciſſe: licet ſit in ultimo momento perficiẽdi. ſimilis quæſtio ff. quod metus cau. l. extat.

g ¶ Domino. ſ uel quaſi domino, ut fructuario, & bonæ fidei poſſeſſori quibus quæritur ex duabus cauſis, ut infrà per quas perſo. nobis. acquiritur. §. de his.

h ¶ Acquiri. ſ Not. hic duos effectus dominicæ poteſtatis, & eſt tertius, ut non torqueatur in dominum, niſi in caſibus, ut C. de quæſtio. l. j. & l. ſeruos. Accurſius.

¶ SED HOC TEMPORE. ¶ Caſus in hoc §. uſque ad fi. talis eſt: Domine, iam uideo quæ fuit poteſtas dominorum in ſeruos ſecundum iara antiqua. nunquid licebit dominis, adhuc eandẽ poteſtatem in ſeruos exercere? Reſpon. Iuſtin. quòd non. Nam hoc tempore nullis hominibus qui ſub noſtro imperio ſũt, licet ſine cauſa legibus approbata in ſeruos ſuos, ſupra modum ſæuire. Ex cõſtitutione enim diui Pii Antonini canetur, ut qui proprium ſeruum occiderit ſine legitima cauſa, nõ minus puniatur, quàm qui alienum ſeruum interfeciſſet. Et non ſolum modo illos, qui ſeruos occidunt, puniri iubemus: ſed etiam ii, qui maiorem aſperitatem, quàm æquum ſit, in ſeruos exercent, eiuſdem principis conſtitutione coercentur. Nam idem princeps conſultus à quibuſdam præſidibus prouinciarum, quid iuris eſſet de his ſeruis, qui propter ſæuitiam dominorum ad ædes ſacras, & ad ſtatuas principũ confugiunt: in reſcripto ſuo præcepit, ut ſi ſæuitia dominorum circa ipſos ſeruos intolerabilis uideatur, cogantur ipſi domini ſeruos bonis conditionibus uendere, ut pretiũ de ſeruis uenditis habitum dominis detur. Sed domine, quid uidetur uobis de hoc ſtatuto diui Pii Antonini? Et certè dicit Iuſtinia. nobis uidetur ipſum rectè ſtatuiſſe. Expedit enim reipub. ne quis re ſua malè utatur. Et uerba ſcripta ipſius principis, ad Aelium Martianum proconſulẽ miſſa, ſunt hæc: Dominorum quidem poteſt item in ſeruos ſuos illibatam eſſe, id eſt, non diminutam à quoquam: nec cuiquam hominum ius ſuum in aliquem detrahi æquum eſt: ueruntamen in caſu iſto, ipſorum dominorum intereſt, ne auxilium contra eorum ſæuitiam, uel intolerabilem iniuriam, ipſis ſeruis iuſtè deprecantibus denegetur. Nam ſi permitteretur eis, ſæuitiam ſuam in ſeruos ſuos exercere: aut fortè ſeruos occiderent: aut eos fugitiuos efficerent, & ſic ipſis ſeruis, & eorum pretio carerent. & ideo ò tu Aeli Martiane, de querelis ſeruorũ qui ex familia Iulii Sabini, propter eius ſæuitiam ad ſtatuas principum fugerunt diligenter cognoſce, & ſi tu cognoueris eoſdem durius habitos quàm æquum ſit, & intolerabili iniuria affectos, uenundari iube: ita quòd decætero in poteſtatem Iulii Sabini non reuertantur, & ſi idem Iulius Sabinus huic noſtræ conſtitutioni fraudem fecerit: ſciat nos hoc delictum aduerſus ſe ſeuerius executuros. hoc dicit. Franc. de Aret.

i ¶ Licet. ſ id eſt, licitum eſt.

k ¶ Legibus. ſ quia ſi ſeruus ſciat inſidias domino parari, & ipſi auxilium non tuleri: ſupplicium debet præſtare, quod mortem interpretamur. Sed & ſi accuſauerit eum criminaliter (excepto crimine læſæ maieſtatis) ut ſi dominum uiderit pericli tantem, & eum non adiuuerit, uel ſi immiſcuerit ſe uxori ſuæ, uel aliis modis. Accu.

l ¶ Cognita. ſ ut quia cum uxore. ſua inuenerit, uel in ſimili delicto: quo caſu etiam occidere licet, ut fide uerb. obli. l. qui ſeruũ. & ff. de leg. j. quid ergo. la j. §. ſi hæres. & ff. ad le. Iul. de adul. l. marito. §. j. ſi autẽ alis deliquit, uel domino non obedierit: legitimè eum corrigere poteſt: nõ tamen ultra modum boni uiri arbitrio comprehenſum, ut C. de emen. ſer. l. j. Sed nũquid ſine cauſa uerberare poteſt? Reſpon. ſic modicè ſecũdum Io. d ut C. de emen. ſer. l. j. licet Pla. e tq̃ nõ: aliter ſi nimis corripiat ſine culpa, tenetur uel uẽdere, uel dare, ut hic ſequitur, & ff. e. ti. l. j.

ADDITIO Hæc glo. communiter approbatur. & dicunt doct. idem in marito erga uxorem, & in magiſtro erga ſcholarem, in patre erga filium, in abbate erga monachum: quia poteſtas tributa magiſtro erga ſcholarem, intelligitur tributa marito in uxorẽ. l. ſed & ſi quemcunq; §. fi. ad l. Aquil. Chriſtopho.

m ¶ Conſtitutione. ſ cuius uerba ſunt j. e. § fin.

n ¶ Alienum ſeruum. ſ ſed certè qui ſeruum alienum occidit lege Aquilia tenetur, ut ff. ad leg. Aqui. l. ii. in princip. & j. ad l. Aquil. in princ. quæ actio hic habere locum non poteſt, cum non dño, imò contra dominum daretur: quod eſſe nõ debet, ut ff. ad l. Aquil. l. itẽ Mala. §. legis. Sed dic q̃ hoc quod hic dicitur eſt uerum, quãtum ad criminalem pœnam legis Corneliæ de ſicariis, ut j. de pu. iu. §. item lex. quæ pœna tam in ſeruis quàm in liberis locum habet, ut ff. ad leg. Cor. de ſic. l. j. Interdum etiam ciuiliter tenetur, ſi alterius intereſt, ut creditoris, ut ff. de pigno. l. ſeruũ quem quis. uel fructuarii, ut ff. ad leg. Aquil. ſed & ſi proprietatis. & ff. de dolo. l. & elegantèr. §. ſi ſeruum uſuarium.

¶ SED ET. ¶ Diuiditur iſte §. in v. partes. Primò ponit dictum in genere. Secundò, illud exemplificat, & rationem reddit. Tertiò, ponit uerba reſcripti, de quo fit mentio in principio §. Quartò concludit. Quinto, minatur officiali non obſeruanti legẽ iſtam. Secunda ibi, Nã Antoninus conſultus. Tertia ibi, Cuius reſcripti. Quarta ibi, Ideoque. Quinta ibi, Qui Sabinus.

o ¶ Maior. ſ id eſt, magna, uel maior quam æquum ſit.

p ¶ Conſultus. ſ interrogatus. ſic ff. de pact. l. item quia. §. fina. unde illud, Conſulo te, quærens: tibi conſulo, conſilium dans. Accur.

q ¶ Aedem ſacram. ſ ad quæ loca olim, & hodie confugiunt. circa

d Iſta opi. Io. approbatur hic per Pet. de Bel. pert. & Ang.

e Niſi probaret eum non ex nul neri b. mor tuũ. ut quia poſt triduũ ſurrexit & cũ baculo inceſſi: ut not. gl. in l. j. C. de mẽ. ſeruo. ſecũdum Ia. hic.

Universidad de Deusto

quæ distingue ut diximus in authenti. de man. princ. §. neque autem. in glo. cogentur. colla. iii.

ADDITIO. Et iuuantur secũdum Io. Fab. & Ange. quando sine armis, nullo præcedẽte delicto, sed propter domini sæuitiam uel etiã sui criminis grauiorem punitionem confugiunt, ut hic: aliàs non, ut l. si seruus. & l. si. §. adiicientes.

Hicmos fugiendi ad statuã ema nauit a seruo Vedii Polliõis equitis Ro. q̃ fugit ad pedes Augusti Cæsaris, apud ipsum Vedium cœnantis. Vide Senecã, Tertulia. Pe. Cri. & nostras annota. hic. Aeg. Perr.

uer. & hoc quidem. C. de iis qui ad eccle. confu. & ca. inter alia extra de immu. eccle. sed de iure canonico non iuuatur delinquens in ecclesia. c. fi. extra eo. ti. aliàs sic: nisi esset publicus latro, ut de ca. inter. & idem per omnia intelligas de cœmeterio, ut xvii. quæ. iii. fi quis contumax. Angel.

† Dua. q̃ fi. a Solue secundũ doc. hic: & dic q̃ non tenetur de culpa, ut ibi: sed de sæuitia, & dolosic uthic. quia ex facti atrocitate præsumitur. l. j. ff. de doli excep.

a ¶ Cogantur. § nota hic, quod aliquis cogitur uendere rem suam.

b ¶ Bonis conditionibus. § ſ. ut pretium habeat, & ad dominum primum nõ reuertantur, ut j. §. proxi. & §. sed hoc. in fin. & ne simili pœna anteriorũ afficiantur, uel ne exponantur, uel prostituantur, uel exportẽtur, uel uendãtur amodo, ut j. proxi. §. & §. fin. Accur.

b Tangit hic Christo ph. quot modis fiat fraus legi: ex quo infert, q̃ statutum loquẽs de frumento intelligitur etiã de farina. & an ex eodẽ facto contra faciens duobus statutis fit puniendus in duas produabus positis: an pro una: ui de Bar. in l. Mæuius. §. duobus. ff. de lega. ii. Ias.

c ¶ Rectè. § & præcepit.

d ¶ Malè utatur. § quia interest principis, locupletes sub ſe habere sub iectos, ut in auth. ut iu. fine quo. suffr. §. considerauimus. coll. ii. quod nõ contingeret, si cuilibet seruos suos liceret occidere. Et nota, quod illud idem quod interest priuati principaliter, & reipublicæ interest secundario, ut s̃. diximus de iust. & iur. §. fi. arg. contra. ff. solu. mat. l etiã. §. licet.

c ist̃ã conti nuationem sequitur Pet. hic.

† Concor. cũ hoc tex. ca. ulti. extra de conuer. infi. in mediũ ibi, cũ autem.

† Vide in hũc locum Alc. lib. disputt. ii. c. xxii. multa

ad statuas † principum confugiunt: præcepit, vt si intolerabilis videatur sæuitia dominorum, cogantur [a] seruos suos bonis cõditionibus vendere, vt pretium dominis detur, & rectè. [c] Expedit enim reipublicæ, ne sua re quis malè vtatur. [d] ¶ Cuius rescripti ad Aelium Martianum [e] missi, verba sunt hæc, Dominorum [f] quidem potestatem in seruos suos illibatam [g] esse oportet, nec cuiquã hominum ius suum detrahi: sed dominorũ interest, [h] ne auxilium cõtra sęuitiam, vel famem, vel intolerabilem iniuriã [i] denegetur [k] iis, qui iustè deprecãtur. Ideoq̃ cognosce de querelis eorum, qui ex familia Iulij Sabini, ad statuam confugerunt, & si vel duriùs habitos, quam æquum est, vel infami [l] iniuria affectos esse cognoueris, vænire iube, ita vt in potestatem domini non reuertantur, † Qui si meę constitutioni fraudem [m] fecerit, sciet me hoc admissum seueriùs executurum.

De patria potestate.

TITVLVS IX.

IN potestate [n] † nostra sunt liberi nostri, quos ex iustis nuptiis procreauimus. [a] ¶ Nuptiæ [p] autem, siue matrimoniũ est viri, & mulieris cõiunctio q̃ indiuiduã [c] vitæ consuetudinem continens.

¶ *Patria potestas fuit de iure Romano introducta: per quam filius ex legitimo matrimonio natus, & cæteri descendentes per lineam masculinã, in patria potestate sunt censendi. Mulieres verò, & earum descendentes tale ius non habent. h. d. summariè secundum Bald.*

¶ Ius autem [s] potestatis, quod in liberos habemus, proprium est ciuium Romanorum. [t] Nulli enim alij † sunt homines, qui talem in liberos habeant potestatem qualem nos habemus. ¶ Qui igit̃ ex

nubit, ut mater fiat, [d] & hęc duo nomina (licet diuersis rationibus) idẽ signant. Item coniugium, & cõnubium. & consortium, ut ff. de rit. nup. l. in eo iure. §. hoc caput. licet hoc ultimum quandoque inter seruos accipiatur, ut C. de ser. fug. l. fi. inter quos, propriè dicitur cõtubernium, ut C. de incest. nup. l. cum ancillis.

q ¶ Coniunctio § animorum, non corporum tantum, [e] ut ff. de regul. iur. l. nuptias. & illa coniunctio animorum significat unionem, quę consistit inter deum, & iustã animam. Vnde apostolus: Qui adhæret deo, unus spiritus est cum eo. Reliquum, s. coniunctio corporum, designat conformitatem, quę consistit in carne inter Christum, & sanctam ecclesiam, i. humanum genus. Vnde euangelista: Verbum caro factum est, & habitauit in nobis.

ADDITIO. Vide capit. debitum. extra de bigamis.

r ¶ Indiuiduam. § quo ad affectionem. sic §. de iust. & iur. in princ. Actu enim plerunque fit separatio, tam iure ueteri, quàm nouo permittẽte, ut C. de repu. l. consensu. in prin. & in auth. de nupt. §. fi ergo. col. iii. & in authen. ut licc. ma. & aui. §. quia uerò. col. viii. Sed nunquid hanc affectionẽ habet aliquis ad concubinam quandoque? Cerbinam quandoque? Cerè sic, & ideo adiicias huic definitioni, diuini, & humani iuris communicatio, ut ff. de ri. nup. l. j. Diuini, quia ciuitãte sectę debent esse, ut non sit unus Christianus, & alter Iudæus, ut C. de Iudæ. l. ne quis. Humani, quia eorum uiri sequitur uxor, ut ff. ad muni. l. fi. §. ii. sed secus est in concubina, uel qualibet minus legitima uxore, ut ff. ad muni. l. de iure. §. fin. licet concubinatus iure permittente sit. ff. de cõcu. l. in concubinatu. in fi. f. Neque ualet oppositio de matre ad filium: quia ibi non est talis cõsuetudo, qualis ad uxorem, ut j. ti. j. §. ergo & in auth. quomodo oportet. §. j. col. j. & §. uolumus autem. ibi, Sed aut solæ, &c.

¶ IVS AVTEM. ¶ CASVS. Domine, dicatis mihi, si placet, quorum propriũ est ius pat. pot. Ad hoc respon. ius pat. po. quod in liberos habemus, propriũ est ciuium Romanorum, id est, liberorum omnium de Romano Imperio. nulli enim alii homines sunt, qui talẽ potestatem habeãt in liberos, qualem nos habemus. Sed domine dicatis mihi, qui sunt in pa. po. Ad hoc resp. Iusti. Amice, iximus, q̃ illi sũt in pa. po. nostra quos de iustis nuptiis procreauimus. Ex hoc igitur manifestè liquet, q̃ illi qui ex te, & legitima uxore tua nascuntur, in tua potestate sunt, ut proprii tui filii, & qui ex filio tuo, & uxore eius nascuntur, ut nepotes. & idem est in pronepote, & cæteris deinceps per masculinã lineam descendentibus. Sed quãquam dixerim nepotes natos ex filio, in tua esse potestate: secus tamen in nepotibus natis ex filia. Nam qui ex filia tua nascuntur, in tua potestate non sunt: sed in potestate patris eorum. & hæc dicuntur usque ad finem tit. Franc. de Aret.

s ¶ Ius autem. § quod consistit in septem. Primò, quia necessitate famis pater filiũ uendere potest, uel obligare, ut C. de pa. qui fi. dif. l. ii. Secũdò, quia ab eo in ius uocari non potest, ut C. de in ius uo. l. fi. Tertio, quia nec cum eis agendo, iudicium haeere possumus, ut ff. de iudi. l. iis. Quarto, quia per eum acquirimus. ut infra, per quas pso. no. acqui. § j. Quinto, quia in iudicio cõtra alium. sine licentia nostra esse nõ potest, ut C. de bo. q̃ lib. l. fi. § j. & Sexto, quia eo inuito sua bona aduẽtitia ad ministramus, ut j. per quas perso. nob. acq. § j. Quidam tamẽ dixerunt, q̃ alimenta adinuicem hoc iure præstantur: quod falsum est: cũ in emãcipatis etiam hoc fit, ut ff. de lib. agno. l. fi quis a liberis. in prin. Itẽ cum illis obligatio inter nos esse non potest, ut j. de inuti. stip. §. itẽ mucilis. Est & octauus, ut posim petere filium in meam potestatẽ. Circa. quod distingue. quia aut a nullo detinetur, aut ab aliquo. fi ab aliquo. uolens, an inuitus. Primo casu petam eum per officiũ iudicis. ff. de li. exhi. l. iii. § hoc autẽ. & præiudiciali actione in rem agam, ut j. de act. § præiudiciales. non interdicto, nisi in casu, ut fi uolo eum adire hæreditatem in qua factus est hæres, ut ff. de acqui. hære. l. fi quis mihi. §. iussum. & de li. exhi. l. fi eum. In secundo, eadem auxilia locum habent, & plura. scilicet rei uendicatio de iure Romano, ut ff. de rei uẽd. l. j. §. j. In tertio, locũ habet interdictum de lib. ho. exhi. Item, actio in rem de iure Quiritium, ut ff. de rei uen. l. j §. j. & de li. exhi. l. j. j. respon. Accursius.

t ¶ Romanorum. § id est, omnium qui sunt de Romano Imperio. aliàs uero gentes quædam, ut seruos tenent filios, ut Sclaui: aliàs ut prorsus absolut

scribi deli dus filius q. est in prætẽ sto, nõ ex natur. p. per iuls fi patris: & i delictis a ciocinãb', ut nus pu blicus nõ intelligẽtur i nouã: vt ff. de reg. iur. l. ea. ẽm. per. de Bel. Per. hic.

absolutos, vt Francigenæ: ideo cauẽdum dicit infrà talem qualem.

ADDITIO. Dum dicit, quod filij Francigenarum non sunt in potestate parentum: addẽ, quod hanc glos. in hoc reputat unicam, & singularẽ Bal. i c. j. §. fi duo fratres. Aliàs ille §. est. c. ij. ĩ tit. de fra. de nouo bñfi. inuesti. hãc etiã glos. ff. Bald. cõmẽdat in c. j. an maritus suc. vxo. in benefi. & uide to rũin l. pen. in fi. charte, C. qui testa. face. pos. & in dicto c. j. an maritus suc. uxo. i bñfi. dixit Bap ista glos. est singularis. Et eam etiam dicit singularem Iac. ad hoc, quòd rex Franciæ non est sub imperio Romano. Iaso.

In scripsus quòd pl. legit. de iu stantiis.

a ¶ Et uxore. § aliud si ex concubina, ut j. titu. j. §. fin. uel incesto coitu natus: vt in aut. quibus mod. nat. effic. le. col. vj. §. fin.

b ¶ In tua.] si tamẽ tu fis tutiuris, non aliàs, vt ff. ad leg. Iul. de adul. fic cueniet.

c ¶ Non sunt. § quia qui nascuntur, patris familiam sequuntur, ut j. de lega. ag. tu. §. j.

ADDITIO Et in hoc fequitur conditiõem patris, ut ff. desta. ho l. cum legitimè.

¶ DE NVPTIIS.

a ¶ Supra titu. proxi. i Prin. dictum est, quod i Potestate nostra sunt liberi nostri, quos ex iustis nuptiis procreauimus: ideo hic subiungitur inter quos dictæ iustæ nuptiæ contrahuntur. Aretinus.

re, & vxore [a] tua nascitur, in tua [b] potestate est. Item, qui ex filio tuo, & vxore eius nascitur, id est, nepos tuus, & neptis, æquè in tua sunt potestate: & pronepos, & proneptis, & deinceps cæteri. ¶ Qui autem ex filia tua nascuntur, in potestate tua non sunt [c], sed patris eorum.

De nuptiis. †

TITVLVS X.

¶ *Inter marẽ maiorẽ quatuordecim annis, & fœminam maiorem duodecim annis, liberos, secundum legum præcepta nuptias contrahentes, iustæ nuptiæ dicuntur. In potestate autem constituti nuptias absque patris consensu contrahere non possunt: nisi pater foret inhabilis ad consensum præstandum. Bald.*

VStas aũt nuptias inter se ciues [d] Romani cõtrahunt, qui secũdum præcepta [e] legũ coẽũt:

¶ Masculi quidem puberes. [f], fœminæ autẽ viri potentes [g] † : siue patresfamilias [h] sint, siue filiifamiliàs: dum tamen si filiifamilias sint, & consensum habeant parentum, quorum sunt in potestate [i]. Nam hoc fieri debere, & ciuilis [k], & naturalis [l] ratio suadet: intantum, vt iussus parentis præcedere debeat [m]. ¶ Vnde [n] quæsitum est, an furiosi filia nubere, aut furiosi filius vxorem ducere posit [o]. Cumq; super [p] filio variabatur, nostra processit decisio [q], qua [r] permissum est ad exẽplum filiæ furiosi, [s] filium quoque furiosi, posse, & sine prĩs † interuentu matrimonium sibi copulare, secundum [t] datum ex nostra constitutione modum.

¶ *Matrimonium non potest cõtrahi inter ascendentes, & descendentes, vsque in infinitum, etiam si per adoptionem sit contracta parentela, & etiam adoptione finita per emancipationem. Arc.*

ADDITIO. Hæc glo. non bene loquit. nam licet quo ad tutelas & testamẽta ille appelletur pubes, q̃ xiiij. annũ cõpleuit, si vir sit, aut xij. si mulier fuerit: quo tamen ad matrimonia cõtrahenda appellant puberes, quàm primũ coire possunt. non igit̃ in matrimonio copulãdo pubertas cognoscit ex annorũ numero, sed ex potestate coeũdi. c. puberes. extra. d despõ. impub. sm Christoph. g ¶ † Viri potentes. §. maiores xij. an. j. quib. mo. tut. fi. j respon. sed i sponsalibus vij. anni sufficiunt, ut ff. de spon. l. in sponsalibus. Sed nũ q̃d hodie xv. anni sunt necessarij admatrimoniũ, vt in aut. de rẽp. non so. pe. §. nouim. colla. vij? Respõ. lex illa cõsuetudinem & frequentiã hominum ponit: aliud de iure, ut hic. Item, q̃d si aliquis antequam istud tempus attingat, inuentus fit sufficiens ad matrimoniũ? Videt q̃ nubere posit, vt ff. quãdo dies leg. ce. l. pe. quasi felici diplomate usus, ut ff. de v. er. obliga. l. contr. nuus. §. cũ ita d. Sed cõtradico: imò lege Iulia de adulterio, & stupro commisso poterit puniri, ut ff. de adul. l. inter liberas. j. rñ. & est p hoc ff. de concubi. l. j. §. fi Si autẽ de facto ĩra dictũ tempus uxorem quis acceperit, tunc erit uxor, cũm ad ætatem prædictam peruenerit, ut ff. de rit. nup. l. minorem.

ADDITIO. Pro notatis in hac glo. uide c. puberes. extra de despõſ. impub. ubi opinio glo. uidetur reprobari. Et pro fine huius glo. uide. c. j. de despon. impub. lib. vj. An aũt mulier posit cõtrahere matrimonium ante xij. annum? Die secundum Io. de Pla. q̃ sic: vtputa p̃p pacem, ut c. ij. de despon. impub. Itẽ, si malitia suppleat ætatem, ut c. j. de coniu. seruo. & c. de illis. de despon. impub. quia maius periculum est ĩ ea quàm ĩ masculo propter calidiorem sanguinem ad luxuriandum, & fragilitatem sexus, ut j. in gl. quæ incipit, nam de filia.

h ¶ Patresfamiliàs. § qui sunt iuris sui, cuiuscunque ætatis sint. sic & matresfa. sed filij, & filiæfamiliàs qui sunt in potestate, cuiuscunq; ætatis sint, ut ff. de iis qui sunt sui uel. alie. iuris. l. nam ciuium. Accur.

i ¶ In potestate. § quid ergo de emancipatis? Videtur idem, ut C. eo. l. uidue. sed illud consilium est [e], non præceptum. Quod autẽ posit filius emancipatus, dicitur ff. de contra tab. l. iij. §. fi emantipatus. & ff. de ritu nup. l. filius emancipatus.

k ¶ Et ciuilis.] quia est in potestate de iure ciuili Romanorũ ut suprà titu. j. §. ius.

l ¶ Et naturalis.] quia pater, ut ff. de iusti. & iur. l. ij. vel qui a proauus: ut j. de pup. substit. §. ij.

m ¶ Debeat. § alias non ualet. ut ff. de sta. ho. l. Paulus respõdit [f]. uidetur tamen consentire nisi contradicat expresse, ut ff. de sponsal. l. i sponsalibus. in fi.

n ¶ Vnde. § quia patris consensus exigitur.

o ¶ Posit. § uidetur quod non, cum pater non posit consentire, ut ff. de iure cod. l. ij. §. furiosus.

p ¶ Super filio. § nam de filia facilè concessum fuit, quia fortè calidior sanguis est in ea, ut in auth. de non eligen. §. cum igit. collatio. j vel verius propter fragilitatẽ sexus. arg. j. quib. alie. licet. in princ. sed prima non placet.

q ¶ Decisio. Id est. sententia uel lex, vt C. eo. l. fi furiosi.

r ¶ Qua. § decisione.

s ¶ Furiosi. § idem & si captus fuerit, & absuit pater per triennĩ, ut si ne fetur, an uiuat, uel non, ut ff. de ri. nup. l. fi nepos. §. fi. & l. fi ita.

t ¶ Secundum datum.] scil. cum authoritate curatoris patris, & dote secundum quantitatem patrimonij patris data, ut C. e. l. fi furiosi. i fi. sed iure canonũ sufficit consensus eorum. de quorũ matrimonio agit. sed illud fortè in aliis, non in filijsfamiliàs intelligitur. uel credo q̃ hoc corrigitur. quia ita honesta est res contrahere matrimoniũ, sicut & intrare monasterium, ut in aut. de san. epis. §. fed & hoc pleniori. col. ix.

¶ EAGO ¶ Diuiditur in quinq; partes. Primo, ponit unũ dictũ, Secũdo, ponit rationẽ dicti. Tertio, suũ dictum specificat. Quarto, ponit q̃d resultat cõtrahendo, cũ aliqua de prohibitis hic. Quinto, exẽdit ad filios adoptiuos. Secũda ibi, Nam a quarundam. Tertia ibi, Inter eas. Quarta ibi, Et fi rales. Quinta ibi, Et hęc adeo. ¶ CA

Dicit Iusti. referẽdo ex præcedentibus ex quo dictum est ſ̃mã q̃ liberi homines qui sm præcepta legũ coierunt, iustas nuptias cõtrahunt ergo ma

misse patet, q̃ non licet nobis quamlibet uxore ĩd ducere.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Nam à quarundam mulierum nuptijs, cum quibus leges contrahi vetant, abstinendum est. Num inter eas personas, quæ parentũ, uel liberorum locum inter se obtinent, nuptiæ contrahi nõ possunt: ueluti inter patrem, & filiam: vel auiam, & nepotem: vel matrem, & filium: uel auum, & neptem nuptiæ prohibitæ sunt: & nõ solùm inter istas personas, sed & inter omnes superiores, & inferiores directò existentes vsq; in infinitum. & si tales personæ inter se coierint, nefarias, atq; incestas nuptias inter se contraxisse censentur. & hæc intantum sunt vera, ut etiam si aliqui per adoptionem loco parentũ, uel liberorũ ibi esse cœperint, inter eos tamen nuptiæ cõsistere nõ possint. & licet etiã p emãcipationem adoptio dissoluta fuerit, idẽ tamẽ iuris erit, ut si aliquam adoptaueris tibi in filiã aut neptem: licet postea eam emãcipaueris eam tamen in uxorem ducere non poteris. h.d. usque ad §. inter eas. Fraci. de Are.

a ¶ Ergo. § quia secundum præcedta legũ fiũt matrimonia. ergo &c.

b ¶ Non omnes. § scilicet mulieres.

c ¶ Quarundam. § scilicet mulierum.

d ¶ In infinitum. § adeo ut si Adã hodie uiueret, non posset habere uxorem, secundum Ioannem: uel ff de ri. nu. l. nuptiæ. consistere.

ADDITIO Et hęc uera siue sint ex legitimo matrimonio, siue si, ut ff. de rit. nup. l. & nihil. secundum Ioannem de Pla. & Ang.

e ¶ Idem iuris. § ut nõ possint coniungi.

ADDITIO. Dic secundum Pe. de Bel. per ti. q hoc est propter publicæ honestatis iustitia alias diffamaretur: quia in copulãdis nuptiis sẽper inspicitur honestas: ut l. semper. ff de ritu nup. secundùm Ioannem de Plat. & Ang.

¶ Ergo[a] non omnes[b] nobis vxores ducere licet. ¶ Nam à quarundam[c] nuptiis abstinendum est.

¶ Inter eas enim personas, quę parentum, † liberorùmve locum inter se obtinent, cõtrahi nuptiæ nõ possunt: veluti inter patrem, & filiã, vel auum & neptem, vel matrem & filium, vel auiam, & nepotem, & vsq; in infinitum[d] †.

¶ Et si tales personæ inter se coierint, nefarias, atq; incestas nuptias contraxisse dicuntur. ¶ Et hęc adeò, † vera sunt, vt quamuis per adoptionem parentum liberorumve loco sibi esse cœperint, non possint inter se matrimonio iungi: intantum vt etiam dissoluta adoptione, idẽ iuris maneat. Itaq; eam, quæ tibi per adoptionem filia, vel neptis esse cœperit, non poteris vxorem ducere, quãuis eam emancipaueris.

¶ *Inter fratrem & sororẽ prohibitum est mẽ matrimonium, etiã si p adoptionẽ coniuncti sint: quod habet locum adoptione durante tantũ. Et emancipatus à patre potest copulari cũ altera adoptiua à suo pr. Aret.*

¶ Inter eas quoq; personas, quæ ex transuerso gradu cognationis iũguntur, est quædam similis obseruatio, sed non tanta[f]. ¶ Sanè enim inter fratrem, sororemque nuptiæ, phibitæ sunt †, siue ab eodem patre, eademque matre nati fuerint††, siue ab alterutro eorũ.

¶ Sed si qua per adoptionem sor tibi esset cœperit, quandiu quidem constat adoptio, sanè inter te, & eam nuptiæ consistere non possunt. Cùm verò per emancipationẽ adoptio sit dissoluta[h], poteris eam vxorẽ ducere. ¶ Sed & si tu emancipatus fueris, nihil est impedimẽto nuptiis. Et ideo constat, si quis generum[i] adoptare velit, debere eum[k] anteà[l] filiam[m] suam emãcipare: & si quis velit nurum[n] adoptare, debere eum antea filium suum emancipare.

¶ *Filiam uel neptem fratris, uel sororis suæ non potest quis ducere uxorem. Are.*

¶ Fratris verò, vel sororis filiam, vxorem ducere non licet. ¶ Sed nec neptem fratris, vel sororis quis ducere põt: quamuis † quarto gradu sint †. Cuius[o] enim filiam vxorem ducere non licet, neque eius neptem permittitur.

¶ *Filiam sororis adoptiuæ potest quis ducere uxorem. Areti.*

¶ Eius[p] verò mulieris, quam pater tuus adoptauit, filiam non videris impediri vxorem ducere: quia neque naturali, neq; ciuili[q] iure tibi coniungitur.

¶ *Filij duorum fratrum, vel sororum. possunt simul contrahere matrimonium inter se. hoc dicit. Angel.*

¶ *Pontificio tñ iure, cui potius est in his adhærendũ, legitimo coniugio duorum fratrum filij copulari nequeunt, ut hic testatur Accursius, à quo doctores nõ discrepant.*

¶ Duorum, † autem fratrum, vel sororum liberi, vel fratris, & sororis, coniungi possunt. †

† Quorũ appellatione ueniunt parentes, & liberi in infinitum: secundum Iaf.

† Siue exlegitimo coitu nati sint siue non. l. & nihil ff. de ritu nu. secundum Angel hic. Aegi. Perita.

† Permissæ fuerunt apud ipsas & atheniẽses auctore Aemilio Probo in præfatione libelli uitarũ, & uita Cimonis. Andocides tamẽ in oratione contra Alcibiadẽ hãc potissimã fuisse cãm scripsit cur. exilio Cimon mulctatus sit: & Herodianus li. Ptolomeũ accusat, q id fecerit pões omniũ Græcorum leges.

Diuio.

† Dua. siue ex altero eorum.

a ¶ Ergo. § quia secundum præcedta legũ fiũt matrimonia. ergo &c.

b ¶ Non omnes. § scilicet mulieres.

c ¶ Quarundam. § scilicet mulierum.

d ¶ In infinitum. § adeo ut si Adã hodie uiueret, non posset habere uxorem, secundum Ioannem: uel ff de rit. nup. l. & nihil. secundum Ioannem de Pla. & Ang.

e ¶ Idem iuris. § ut nõ possint coniungi.

f ¶ Sed non tanta. § scilicet usque ad gradum septimũ, secundũ canones: vt xxxv. q. iij. c. pro genie. & ca. de cõsanguinitate. & c. in copulatione. & ca. nulli. Sed ẽm leges usque ad quartũ: ut ff. e. § fratris. Idẽ nodie iure canonico[a], ut extrà de cõsang. & affini. c. non debet. & c. vlt. Sed tamẽ aliter accipitur gradus secũdũ canones, quã secũdũ nos: ut dices ff. de gradi. cogna. g ¶ Quandiu. § sic ff. de verb. obli. si stipulatus fuero. in fi. aliàs si stipuler. § j. sic ff. de liber. & posthu. l. si quis posthumus. in fi.

h ¶ Dissoluta. § quia ipsa est emãcipata. ut differat à sequenti casu.

i ¶ Generum. § id est, maritum filiæ.

k ¶ Eum. § ff patrem.

l ¶ Anteà. § i. primo.

m ¶ Filiam. § hoc ideo, quia emancipatione facta, definit esse agnata patri: ergo per patrem non potest fieri agnata tali filio adoptiuo: ut ff. de adoptioni. l. qui i adoptione. hodie uerò nõ definit, ut § de le. agna. suc. §. fi. & ita hoc consilium hodie non valet.

ADDITIO. Sed hæc glossa communiter reprehenditur: quia etsi nõ quo ad facultatẽ succedendi, definit tamen quo ad familię nomẽ. Et ad contra. §. sed hodie. § ti. j. respõde secundũ Christopho. q quãuis in potestatem non transeat, iura tamen adoptionis cõsequitur: ut C. de in ius uocan. l. fi. & l. adoptiuum. Vel secundùm Iaf. trãsit: sed habetur pro non transeunte: ut dicta. l. fi. Iaf.

n ¶ Nurum. § id est, vxorem filij: ut probatur § eo. §. affinitatis.

¶ FRATRIS. ¶ Diuidit in tres partes. Primò, ponit dictum. Secundo, illud extendit. Tertio rationẽ reddit. Secunda ibi, Sed nec. Tertia ibi, Cuius enim.

o ¶ Cuius. § sed opponitur, filiam aui, uel auiæ non possum ducere: ita men nepte possum: quæ est mihi consobrina, ut § e. ti. §. duorũ. Respõdeo hanc regulã strictè intelligi in eo casu, in quo loquit, & in omni simili: scilicet qñ ego, & ille cuius filiã ducere non possum, sumus in gradu primo ad stipitẽ, & i potestate eiusdẽ: & sic cuius § fratris, uel sororis meæ filiã, &c. b & hoc i naturalibus: secus i adoptiuis: ut § . §. pxi.

ADDITIO. Intellige istud verum, quando per adoptionem non contrahitur cognatio: ut ibi secundùm Ange. & Iaso. aliàs secus.

p ¶ Eius. § sic construe: non uideris impediri ducere uxorem filiam eius mulieris, quam pater, &c.

q ¶ Ciuili iure. § de naturali cõstat q ciuili sic, p bo: illa filia sororis adoptiuæ nõ est in potestate matris: ut § de hær. qua. & dif. §. qua de causa ergo nõ trãsit in potestatẽ illius, q adoptat matrẽ, licet mater trãseat q illi trãseũt cũ aliis, qui sunt in potestate, ut § ti. j. §. illud. & ff. de adop. l. si pr. ac ipsa mater adoptata est mihi cõiuncta p agnationẽ p patrẽ in cuius potestate est. ff. de adop. l. qui in adoptionem. Ac.

¶ DVORVM. ¶ Diuiditur in tres partes. primo ponit de duob, consobrinis. Secundo de amita. Tertio de matertera. Secunda ibi, Item amitam. Tertia ibi, Item nec materteram.

r ¶ Duorum. § hoc secundum leges: ut hic, & C. e. l. celebrãdis. secus iure

iure canonum[a]. Vel dic hunc §. loqui de adoptiuis. secus in naturalibus. Accursius.

a ¶ Amitam. § quæ est soror patris.

b ¶ Adoptiuam. § ab auo paterno.

c ¶ Materteram. § nota cautè, quia non repetit adoptiuam materteram &c. quia matertera, uel auunculus nõ fit adoptione, ut hic, & § e. § eius, & ff. e. l. si qua. §. fin. Sed contra uidetur ff. de ritu nup. l. per adoptionem. §. pen. Respõdeo. illud intelligitur, quando adopto i nepotem, quasi ex filia natum, uel in pronepotẽ quasi ex nepote nato ex filia: qđ possum, sicut si nullum haberem filium, ut § ti. j. §. licet. tũc eni soror, & frater eius, loco cuius filij facta est adoptio, ẽ matertera, & auunculus: alio mihi filij sũt, vt patet: & sic nõ imitatur naturam: quia aliter ne pos ex filia naturali & legitima, non est in potestate: hic autem cum suis cõcordantiis loquitur, quando aliquã adopto in filiam, hæc quidẽ non erit matertera filiis natis ex alia mea filia naturali, & legitima. Sed quæ est ratio diuersificatis? Respon. quia altero casu, scilicet quando adopto in nepotem ex filia: est commodum materteræ, & auunculo: quia maiores quidẽ parentes, iperant minoribus, quod secus est in aduerso casu. & ex hac depẽdet alia, ut naturales, & legitimi sint adoptiuo subiecti: & est ridiculum, e contrariò casu esse: æquum.

ADDITIO. Hanc rationẽ reprobant Christopho. & Iason hic: tum quia inter collaterales non est huiusmodi reuerentia, ut no. in §. inter eas. suprà e. tum quia idem uideret dicendũ in patruo & amita. Item quia esset contra ver. eius uerò §. e o. Et assignant aliã rationẽ: quia in dicto §. fi. adoptatus agnascit existenti in agnatione adoptantis, puta filiæ: hic autẽ non existentibus, puta filiis filiæ: quod fieri nõ potest, ut ff. de adop. l. qui in adoptionem.

d ¶ Materteram magnã. § magna matertera soror auię maternę est: amita magna, soror auí paterni est, ut infrà de gra. cog. §. quarto. Sed qd de fratre auí materni? Respon. est patruus magnus[b], ut C. de succ. ed. l. licet Pla. cõtra ut ibi no. Sed cùm sint in quarto gradu, quare prohibent, ut suprà eod. §. fratris? Respon. quia hæ personæ sunt de superioribus transuersalibus, quæ habentur loco parentum, ut in hoc §. & q a ipsa est in primo gradu stipitis, vt no. §. e. § sed neptẽ. Et sic not. cautè, quòd ordo transuersalium subdiuidit in tres partes, suprà, infrà, & ex latere, ut § de gra. §. iij. iiij. v. & vj. & maior est abstinentia versus superiores, ut hic, & inferiores, ut § e. §. fratris, quàm transuersales. ut § eod. §. duorum.

¶ AFFINITATIS. ¶ Diuiditur in septem partes. Nã primò ponit quandam prohibitionem in genere. Secundo illam prohibitionẽ exemplificat in nuru & priuigna. Tertiò, rationem, phibitionis facit de nuru, & priuigna assignat. Quartò, dictam prohibitionẽ de nuructa facta, modificat. Quinto, rationẽ dictæ modificatiõis assignat. Sexto modificat prohibitionẽ circa priuignam. Septimò, rationẽ dictæ modificationis assignat. Secũda pars incipit ibi, Vt ecce. Tertia ibi, Quia utræq;. Quarta ibi, Quod ita scilicet. Quinta ibi. Quia eadẽ. Sexta ibi, Item si. Septima ibi, Quia duas. ¶ CASVS. Domine, iã uidi de impedimentis nup. interuenientibus ratione cognationis, tam ex linea directa, quàm ex transuersali. Nunqd adhuc plura sunt impedimenta nup. Respon. Imperator quod sic. Nam nõ solũ ratione cognationis, sed etiam ratione affinitatis impediuntur nuptiæ. Rõne enim affinitatis, à quarundam mulierũ nuptijs abstinendum est. Nam priuignam, uel nurum tuam, vxorẽ ducere prohiberis: q utraq; illarum tibi loco filiæ est. sed hæc specialis prohibitio locũ habet, si fuit nurus tua, & nunc non est, vel si fuit priuigna tua, & nunc non est. Nã si est adhuc nurus tua, id est, si adhuc constat matrimonium inter ipsam, & filium tuum adhuc uiuentem: naturali, generali, & cõmuni ratione tibi nubere non poterit: quia uiuẽte filio tuo marito eius, nec tibi, nec cuiusq; alij nubere poterit. Eadem enim mulier duobus uiris simul nubere non põt. Et idem iuris est in priuigna tua. Nã priuigna tua, si ad huc est priuigna tua, id est, si mater eius adhuc tibi nupta est, specialis prohibitio nuptiarum inter te, & ipsam cõtrahẽdarũ, locũ non hẽt: q a durante matrimonio inter te, & matrem eius, generali & cõmuni rationẽ non poteris. Et non solũ inter has personas prohibẽt nuptię uxores non poteris. Et non solũ inter has personas prohibẽt nuptię ratione affinitatis: sed etiam iter plures alias. Socrũ enim tuã, id est, matrem vxoris tuę, vel nouercam tuam, id est, vxorẽ patris tui, vxorẽ ducere prohiberis: q a vtraq; istarũ loco matris tibi est. & hæc similiter proh ibitio specialis, sicuti in casu superiori, tunc demum locũ habet, cùm solutum fuit matrimonium, quod est causa affinitatis. Nã si adhuc est tua nouerca, id est, si adhuc patri tuo nupta est, generali rõne nuptiæ inter te, & ipsam prohibẽt: quia uiuente patre tuo marito eiusdem, nec tibi, nec cuiuis alij nubere põt: quia eadem mulier duobus simul, & eodem tẽpore nupta esse non potest. Et idem iuris est in socru tua. Nam si adhuc est socrus, id ẽ, si adhuc filia eius tibi nupta est, generali ratione cũ ipsa contrahere prohiberis: quia simul duas vxores habere nõ poteris. Sed ponamus, quòd Petrus filium ex uxore legitima habuit: similiter & Berta ex marito iam mortuo habuit filiam. ponamus, quód Petrus mortua uxore cõtrahit matrimoniũ cum Berta. certè durante matrimonio inter Petrum, & Bertã, filius Petri quẽ habuit ex alia uxore, cũ filia Bertæ, quam susceperit ex alio marito, licitè poterit matrimonium contrahere. & licet filij ex matrimonio inter Bertam, & Petrũ cõtracto nati, eorum fratres sint cõmunes: ipsi tamen nec naturali, nec ciuili iure coniunguntur. Sed ponamus, quid si diuortium fit celebratum inter Petrum, & vxorẽ suã, & Berta post diuortium contrahat cum secundo marito, & ex eo suscipiat filiam: modo quærit, utrum Petrus quondam maritus Bertæ possit cõtrahere cum filia Bertę, ex secũdo matrimonio nata? Et uidebatur quòd sic: nã ista filia Bertæ nõ est priuigna Petri quõdam mariti Bertæ: quia priuigna propriè dicit filia uxoris tuæ, quam habuit antèquam tibi nuberet: sed ista filia nata fuit ex secundo matrimonio, post diuortium iter Bertam, & Petrum celebratum: ergo non est propriè priuigna Petri. Iulianus tamen in hoc casu dicit, ab huiusmodi mulieris nuptijs, ratione honestatis esse abstinẽdũ, & hoc, pbat per duo argumenta à simili. Sponsa eni filij non est nurus patris: & tñ a nuptijs huiusmodi mulieris abstinendũ est: q a neque pater cum sponsa filij, nec filius cum sponsa patris, contrahere poterunt. à simili concludit. licet enim huiusmodi filia nõ sit priuigna Petri quondã mariti eiusdem Bertæ: tamen inter ipsam, & Petrũ matrimonium consistere non potest. h. d. vsque ad §. illud certum. Franc.

¶ Affinitatis. § Est autem affinitas regularitas personarũ ex nuptijs coniunctarũ, omni carens parentela, scilicet sanguinis[c], ut ff. de grad. affi. l non facilè. §. affines. & § sciẽdum est. ideo dicitur ex nuptiis: q a sine nuptijs contrahi non potest[d]. § d secundum canones etiã sine nuptiis[e]. Sed cum uxor uideatur affinis uiro. quare permittitur matrimonio vti? Respon. non est affinis, sed causa affinitatis[f]: sicut unitas non est numerus, sed principium numeri. Accur.

e ¶ Quarundam. § scilicet mulierum.

f ¶ Priuignam. § Hæc nomina exponuntur statim proxi. in uersicu. quod ita &c.

g ¶ Loco sunt. § facit ad hoc ff. sol. mat. l. quia ij. & l. rei iudicatæ. § fi.

h ¶ Accipi debet. § scilicet hæc prohibitio.

i ¶ Nurus tua est. § quæ contineantur appellatione istarum, dic ut ff de rit. nup. l. adoptiuus. §. nunc uideamus.

k ¶ Nupta est. § argumentum sumitur hic & ex proxi. §. quòd si quis habet generale auxilium, non debet petere speciale, ut ff. de mi. l. i cause. j. respon. & de ver. obli. l. doli. & ff. de eden. l. quædam sunt.

l ¶ Alia ratione. § non solùm suprædicta.

m ¶ Non licet. § imò efficitur infamis, vt C. ad l. Iul. de adul. l. eum q.

ADDITIO. Idẽ in habẽte duas sponsas, uel cõcubinas: seu vxorẽ, & concubinam, ut est gloss. no. in §. si uerò effusa. super uerbo, cõsistẽte. i auth. quibus mod. na. effi. sui. licet de facto nõ obseruet, vt hic p Iaf.

¶ SOCRVM. ¶ Diuiditur in quatuor partes: quia primò ponit vnum dictum prohibitiuum cũ ratione. Secũdò, illud modificat. Tertiò, modificatum declarat circa nouercam cũ ratione. Quartò, declarat circa socrum, cum ratione. Secunda ibi, Quod & ipsum. Tertia ibi, Alioqui. Quarta ibi, Item si.

n ¶ Socrum. § quę sint hæ personæ, dic ut ff. eo. tit. de rit. nup. l. adoptiuus. § nunc uideamus.

o ¶ Prohibitum est. Iure affinitatis. & ad hoc refertur illud, Quod & ipsum &c.

p ¶ Affinitate. § hæc litera sibi contraria uidetur. nam si dissoluta est affinitas: non ergo debent nuptiæ ratione affinitatis impediri. Sed dic,

† Sic verba literitis sũt ab negatiua p sentis fm Por. Aeg. Perr.

c Vel ideo dr affinitas q a vnus tẽ dit ad finẽ alterius, & è conuerso fm Christ.

d Hoc reprobat Angel. quo ad mrimoniũ, phibendũ: p l. adopti uus. §. p u doręe. versi. idem tñ. & l. & nihil in teresti. ff. de rit. nup.

e Vide cadiscretionẽ ca. sup eo. extrà d eo. q cog. conslan. vxo.

f Cõtrariũ tenẽt Christo. & Ia. in vxore: licet sit sec. in sponsa.

Universidad de Deusto
Biblioteca

dissoluta,&c. id est, dissoluto matrimonio propter quod contingit affinitas: sed ipsa affinitas non est dissoluta.

ADDITIO. Concordat cum hac glo. c. fraternitatis. §. porro. & ibi gl. xxxv. quæst. x. quo ad matrimonium: secus quo ad alia, ut iij. qst. vij. §. affinitatis. Angelus.

Nouerca nde dr.

a ¶ Nouerca.] sic dicta quasi nocens arcus. Vel quia noua est arca, quasi sine fructu. & facit ff. de inoffi. testa. l. iij. in fi. & l. iiij.

b ¶ Non potes.] aliàs nõ possis, s. eodẽ tempore subaudi, ut ẽ. prox. §.

c ¶ Mariti.] licet inter se frater & soror prohibeantur, ut ẽ. e. §. inter eas tamen, &c.

d ¶ Vel contrà.] id est, econtrario.

e ¶ Habeant.] illi minores.

f ¶ Ex matrimonio.] maiorum.

g. ¶ Posteà.] s. post natiuitatem istorum. & sic aduerbium, postea, determinat dictionem cõtracto. Vel dic, q determinat nerbũ habeãt. & dic contracto, s. prius [a]. Nã qui ex eo matrimonio, s. maiorum nascuntur, fratres sunt ex parte matris, illi qui natus est, vel nata prius ex fœmina Idem dicas econtrà: q erit frater, uel soror ex parte patris illi qui fuerat ex illo parre natus: & tamen isti nullo iure sibi adinuicẽ iunguntꝰ. uiro enim cognati uxoris iunguntur, & non aliis cognatis uiri. Item econtrà: quia cognati uiri uxori iunguntur, non autem alijs cognatis uxoris [b]. Vnde reprobatur quorundã opinio, qui dixerunt q nullus de arbore ducit alium Nam in ea continentur cognati uiri, & uxoris, & tamen iungũtur, ut hic dicit. Nec inter se ante matrimonium, inter duos cognatos, viri & uxoris contractum succedunt, ut C. cõmunia de suc. l. amitæ. nec posteà, nisi sicut facit uir uxori. deficiente omni parentela, & cluso fisco [c], ut C. unde uir & uxor. l. j. & in auth. ibi signata. Accur. h ¶ Priuigna.] quia illa est priuigna mea, quæ ex mea uxore est nata, antequam esset uxor. Et fœminę ille est priuignus, qui ex marito natus fuit, antequam suus esset maritus, ut ẽ. e. §. affinitatis. & §. socrum. Sed hęc posteà fuit nata. Tamen dicit Iulianus abstinendum rõne honestatis [d], ut subiicit, & ff. de ritu nup. l. fi qua. § fi uxor. & l. semper. & ad hoc inducit duo argumenta. Nam, &c. Accursius.

i ¶ Nutum esse.] licet sit sponsa: tamen non est nurus, antequam eius fiat uxor .& econtra licet sit sponsa patris: quia tamen non est uxor patris adhuc dico ideo non est filij nouerca, ut hic & ff de ritu. nuptia. l. fi qua. §. j. & tamen licet nulla sit affinitas, est abstinendum, ut subiicit. rectius, &c.

k ¶ Rectius.] à simili concludit in casu proposito primo in hoc §.

l ¶ Facturos.] scilicet se imus uel constat.

¶ ILLVD CERTVM EST. ¶ CASVS. Domine, iam uidi de impedimentis nuptiarum interuenientibus, tã ratione cognationis, quãm etiam ratione affinitatis. nunquid adhuc sunt plura impedimenta ñuptiarum? Resp. Iustin. q sic. Non solum enim impediunt nuptiæ ratione cognationis, inter liberas pſonas, sed etiam inter seruos. Nã seruiles cognationes præstant impedimentum nuptijs: ueluti, si pater & filia manumissi fuerint, & frater & soror. Nã inter istas pſonas obstante cognationis impedimento: licet ad libertatẽ puenerint, nuptię cõsistere non possunt. Sunt & aliæ personæ multæ, quæ propter diuersas causas inter se matrimonium contrahere prohibentur: quas quidem personas in latioribus libris Digestorũ seu Pandectarũ enumerari permisimus. h. d. usque ad §. fi aduersus. Franc.

m ¶ Seruiles.] id est, dum durant serui.

n ¶ Cognationes.] id est, consanguinitates, quæ sunt inter seruos, & impediunt nuptias inter eos. Itẽ affinitates, ut hic, & ff. de ritu. nup. adoptiuus. §. seruiles. Sed quomodo hoc, cum nulla cognatio sit inter eos, ut j. de ca. di. quod aũt? Sed illud iure succedendi, & in tutela uel hæreditate dr. hoc autem in iure sanguinis: q nullo iure ciuili tolli potest, ut hic, & ff. de reg. iur. l. iura sanguinis. & per consequens etiã in prohibitione matrimonij. Sed nonne & alia ratione inter eos matrimoniũ impedit, qa sunt serui, ut ẽ. e. §. j. respon. & C. de incest. nup. l. cum ancillis? respon. durante seruitute, hæc sunt duo impedimẽta [e], & eis manumissis durat hoc vnum, ut sequitur.

o ¶ Manumissi fuerint.] uel ambo, & tunc tantum est impedimentũ sanguinis, uel unus tantum, & tunc duo sunt, quæ impediunt, ut modo diximus.

p ¶ Enumerari.] possunt autem enumerari qnatuordecim modi, cã ij s, quos in hoc ti. habemus. Primus est ratione seruitutis, ut sup. e. j. resp. & C. d' iceſt. nup. l. cum ancillis. Secundus, est ratione ętatis, ut mares minores xiiij. annis fœminæ minores xij. ut ẽ. e. ij. resp. Tertius, ratione sanguinis, quod i tria diuidit ascẽdẽtes, descẽdentes, & collaterales, ut ẽ. e. §. ergo. & §. inter eas. & §. fratris. & §. cius. & §. duorũ. Quartus ratiõe adoptiõis: ut ẽ. e. §. ergo, & §. iter eas. iu fi. utriusq;. Quintus, ratione affinitatis præsentis, præteritę, & futurę, ut ẽ. e §. affinitatis. & §. socrũ. & §. fi u.or.' Sextus, ratione matrimonij. Nam si habet unam, nõ debet habere alteram eodẽ tempore: aliàs est infamis, ut ẽ. e. §. socrũ. in fi. & §. affinitatis. i fi. Cad. l. Iul. de adul. l. eũ. Septimus p senatusconsultum, quod vetat fieri matrimonium inter tutorem, & curatorem, & filios eorum, ad quòd a pupillã & adultã suam, ut patris [g], ut C. de iter dic. ma. inter tu. l. j. Octauus, per legem Papiã, & Iuliam, scilicet inter senatores, & eorũ liberos, & libertas, uel alias

In aliis exẽplaribus abstinuerint. f Sed de iure canonico non inspicitur numerus autorum: sed potentia.

g Secus de iure canonico: ut in c. pe. extra de secund. nup. secundũ do. hic. h Ite mors est perfectus, se cundũ Iul. qa potius est supra in quinto.

uilis conditionis fœminas, vt ff. de ritu nupt. l. Papia. & C. de nupt. l. si libertam. q capitulum hodie correctũ est, ut in auth. ut li. dece. §. si quis autem. col. vj. Nonus est, ut inter præsidem. & sibi subiectam rõne iurisdictionis, ut C. de nup. l. & si contrà. & C. si quacunq; præ. pone iurisdictionis, ut C. de nup. l. & si contrà. & C. si quacunq; præ. pone l. j. Decimus est p constitutionem principis: ut cum ea, quam q s de sacro fonte leuauit, ut C. de nuptijs. l. si quis alumnam. in fi. Idem seruat de ipsa commatre: licet nostro iure cautũ nõ reperiat [h]. Vndecimus est rõne honestatis, ut ẽ. e. §. si uxor. & ff. e. l. si qua. Est & duodecimus, ratione ordinis annexi: ut cũ clericis in sacris ordinibus constituti, ut in auth. qão opot. episco. §. neq; autẽ. col. j. & in auth. de sanc. episc. §. si quis col ix. [i] Est & tertusdecimus, ut in monialibus, & cõuersis monachis, licet non sint in sacris ordinibus constituti, ut in auth. de mo. §. antepe. col. j. & in auth. de nup. §. per occasionẽ [k]. col. iiij. Est & decimusquartus in muliere rapta, q proprio nubit raptori: q d pro hibetur [l] in auth. de rap. mulie. quæ rap. nubunt. §. j. col. ix.

i In aliis exẽplaribus deficit hic numerus. Sed de iure canonico non inspicitur numerus autorum: sed potentia. Sed ibi dicit Angel. q hic intelligit uerũ fictè, nõ uerè. quod nota, p statutis: ut est tex. in l. iii. C. de na. li. & quare succedãt ui de hic per eum. dDic, q hodie de iure canonico, et in terris imperii sine dictis iuris tenet mrimoniũ: & filii efficiunt legitimi: ut habet in c. tãta, q fi. sint legi. fm Angel. & Ia. hic. Filii naturales uñ an succedant.

e Dic, q de iure can. de benẽ eis alimẽta. de hoc est tex. sing. ic. cũ haberet. ex de eo qui cog. §. fan.

f Tu dic q iste textus posset stare sine subauditione, si referret ad §. fi. tit. pceden. tñ aduerte, qa ibi nõ loqtur de natu ralib. tñ: qa ibi natu rales tñ nõ sunt in potestate: ut ibi dr: sed qñ sint legitimati. Ia.

ADDITIO. Isti autem modi possunt comprehendi his uersibus: Aetas, conditio, numerus, monachatus, & ordo, Optio, nobilitas. sanguis, tutela, potestas, Fons sacer, affinitas, raptus, repugnat honestas, Irrita quæ faciunt connubia legibus, hæc sunt. Angel.

¶ SI ADVERSVS. ¶ Iste §. cũ §. sequenti diuidit i sex partes. Primò, ponit dictum suum annulans. Secundo, infert. Tertiò, rationem assignat. Quartò, infert alium effectũ quo ad nomen. Quintò, infert alium affectum, quo ad exactionem dotis, & donationis propter nuptias. Sextò, addit alias pœnas. Secũda pars ibi Itaque. Tertia i i. Nam nec. Qua ta ibi, Vnde solent. Quinta ibi, Sequitur ergo Sex ta in §. sequenti, scilicet ibi, Qui autem.

¶ CASVS. Domine, Iam uidi satis de impedimentis nup. dicatis modò mihi, qualiter puniunt illi, qui contra præcepta legum iniustas nuptias contrahunt? Ad hoc respon. Iusti. dicens: q si aliquid aduersus pcepta legum tradita superius egerint: nec erit ibi mir, neq; uxor, neq; matrimoni um, neque dos ibi intelligetur: nec filij ex illo coitu il licito potestati patris subiiciantur: sed quantũ ad potestatem patris ptinet, tales erunt quales sunt ij quos mater uulgo cõcepit. nam nec hi uulgo concepti, patrem habere intelliguntur, quoniam pater corũ incertus est: vnde solẽt filij spurij appellari à Græca uoce sic dicti, uel quasi uulgo concepti, uel quasi sine patre filij. uñ dissoluto tali illicito coitu, dos per actionem ex stipulatu repeti non poterit. cum enim ibi nullum intelligatur matrimonium: neq; dos ibi esse poterit, & si dos ibi non sit, sequitur q repetitioni dotis locus esse nõ poterit. Et non solum istas pœnas patiuntur illi, qui prohibitas nuptias contrahũt, sed innumeræ aliæ pœnę quæ in sacris cõstitutionibus continentur, eis infliguntur. & hæc dicuntur usque ad §. aliquando. Franc.

q ¶ Diximus.] ve ẽ. eo. per totum. & etiam adiecimus in proxi. §.

ADDITIO. Vide etiam e. j. de consan. & affini.

Itaque

a ¶ Itaque.] bene infertur, ut ẽ. ti. j. in prin.

a Hoc verũ si nouerca, que. j. macula & fœmina vel al terũ ignoret: quia ignorãtia filiũ sũt ẽ. e. ij. in fin. q fil. ter legi. & succedunt parenti ẽt ficti. ca. ex tenore. eũ cod. tit. & ideo q eos dicit spurios, debet ẽ bare fm Angel. hic. A Græca uoce quasi σπορὰ, conceptus, Th. & Alc. li. j. præterm if. Rationẽ huius etymi reddit Plutarc. in Romanis quæst. ita scribens: Qui nere (inqt) Romani, copiũ no mina, vnis ites is, aut binis, ter nisve signa ret, eluti p Cn. Ser. & Ser. hoc est Publios Cæcos, Ser tios, & Se ros, q pa trũ forent: fuorũna: Spurij iti dẽ binis li teris. ita notabant. Sp. quæ de scriptio & orbatos pa rentibus dicebant, qñ si quos sine parentibus dicerent, Sp. tñ scribebant. Quo facti est, vt spurios & vocarẽt eos, qui incerto gine crederẽtur. Hæc ille. Videsi libet Crinitum lib. de honest. disciplina. xx. c. v. & Catellia nũ Cortam in dictione Spurii.

b ¶ Ad patriam potestatem.] propter hunc casum posuit de nuptiis, post titulum de patria potestate.

c ¶ Vulgo] scilicet qui patrem demonstrare non possunt, vel illicitum a: ut ff. de stat. homi. l. vulgo.

d ¶ Nec hi.] scilicet vulgo concepti, uel dic, hi de quibus loquitur, scilicet, illicite cõcepti

e ¶ Incertus sit.] cui pater est populus. pater ẽ sibi nullus: & omnis, Cui pater est populus, si habet ille patrẽ. & secũdum h. d. his, s. vulgo cõceptis. Vel dic his, s. incestuosis, & tũc dic iuris fictione est incertus.

f ¶ A Græca voce spo raden.] Sporaden Græcè dicit, Latinè vulgo, passim, & sparsim. & ita legi vult Alci. li. prætermissorũ j. in dictione spurius. nec ppriã, vt video: cũ i vetustissimeis exẽplaribus eius dictionis vestigia inuenerim.

g ¶ Sine patre.] iure ciuili inspecto,

h ¶ Sequitur.] bene infert. cum enim, sine matrimonio esse ñ possit, s. dos, & vbi nõ est dos, actio dotis nõ est, ut C. d' don. ante. nup l. fi. b, sicut enim, &c.

i ¶ Exactioni.] s. per actionem ex stipulatu. q datur pro dote, vt ẽ. de ac. §. fuerat. Sed nũquid per cõdictionẽ sine cã, vel ob cãm, quasi ob causã datũ fuerit, nec cã fuit secuta. nõ. Pla. q sic, siue ignorãs, siue sciẽs d' derit. vt ff. de cõdi. si ne cau. l. fi. [b] sed Io. dat talẽ cõdictionẽ ignorãte, ñ sciẽter dãti, ut C. de cõdi. ob. cau. l. j. & ff de cõdi. cau. da. l. j. §. fi. & l. ij. nec immerito, cũ turpiter danti nulla fit repetitio, vt ff. de cõdi. ob turp. cau. si ob turpem.] & hęc omnia locũ habẽt, quãdo nõ fuit secutũ matrimoniũ, [k] ¶ Prohibitas.] per aliquem de xiij. modis. licet Hir. has pœnas imposuit tantum eis, qui incestas nuptias faciunt, vel nefarias: nõ qui alias inutiles, vt in auth. de incest. nup. §. j. col. ij.

l ¶ Aliàs pœnas.] ut est amissio bonorũ, & incursus ifamię, ut C. de incest. nup. l. qui cõtra. & l. si qs incest. hodie verò & cõsecratio bonorũ, & exilij, & cingulis, siue dignitatis depositio, & uerberatio, similiter eis imponitur, ut in auth. de incest. nu. §. sancimus. col. ii.

¶ ALIQVANDO. ¶ CASVS. Domine, vos dixistis mihi s titu. p xi, præcedẽti, q illi sunt in potestate parentum, qui ex iustis nuptiis procreantur. nũquid sunt aliqui. qui statim vt nati sunt, i potestate parentũ nõ fiunt, & dicit Imp q sic. Cõtingit eni, q licet alicui in potestate patris bũficio natiuitatis ab initio ñ fuerint: postea tñ legis auctoritate, potestati patris subiiciũtur, ut in tali casu: pone q aliqs habeat tãtũ filiũ naturalẽ: si pater iste filium naturalem seruitio principis, uel prẽsidis prouinciæ det, uel curię alicuius ciuitatis offerat: p istam oblationem filius patris potestati subiicitur. & ius legitimi filij in bonis patris cũ cæteris legitimis, in omnib. cõseq. tur. Itẽ pone, q aliquis habeat licitã cõcubinã ad quã consuetudinem habeat: cuius matrimo legib. nõ fit interdictũ & ex ipsa in concubinatu plẽ. perea uerit. si posteà maritali affectiõe ductus vir cõtrahat matrimo. & dotalia cõficiat instrumẽta: fm nostrę cõstitutionis tenorẽ, nõ solũ filij potdotalia instrumenta, pcreati, sed ẽt ante marrimoniũ celebratũ nati tãq legitimi patris potestati subiiciunt, & iura legitimorũ in bonis patris bũficio nostræ cõstitutionis obtinębũt. h. d. vsq; ad fi. Fran.

m ¶ Parentum non sunt.] hoc mirabile per duo probat exempla.

n ¶ Naturalis,] scilicet tantum.

o ¶ Curię.] cum enim vult aliquis naturalem filium tantum, qui in potestate patris nõ est, (ut hic, & ẽ. ti j. in prin.) facere in potestate, deẽ in seruitium Imperatoris, uel pfidis, q uincię. Nã in potestate efficitur loco meriti patris, & efficit legitimus loco meriti filij [c] ut hic & in auth. quibus modis natu. effi. sui. §. si quis igitur. col. vj. Accur.

p ¶ Nec non is,] nunc ponitur aliud exemplum.

q ¶ Interdictum.] nam aliam vxorem non habuit tempore concubinatus: aliàs, ut C. de concu. l. i.

ADDITIO. Et tunc, quid si cum ea per dispensationem matrimonium contraxerit, uide Christopho. & Iaſ. hic.

r ¶ Constitutione.] ut C. de natu. libe. l. cum quis.

s ¶ Instrumentis.] sed nunquid sine instrumentis est matrimonium tale, dicunt quidã nõ, ut Pla. & Azo: quando decorati maximis digni tatibus faciunt matrimonium, ut in aut. ut li. ma. & aui. §. qa uerò le-

dos intelligitur. Itaque ij, qui ex eo coitu nascuntur, in potestate patris non sunt: sed tales sunt (quantum ad [b] patriam potestatẽ pertinet) quales sunt ii, quos mater vulgò [c] concepit. Nam nec hi [d] patrem habere intelliguntur, quum & iis pater incertus [e] sit. vnde solent spurii appellari † σπορὰν, quasi ἀπὸ τύχης, [f] † & ἀπὸ τύχης quasi sine patre [g] filij. Sequitur [h] ergo, vt, dissoluto tali coitu, nec dotis, nec donationis exactioni [i] locus sit. Qui autẽ prohibitas [k] nuptias contrahunt, & alias pœnas [l] patiuntur, quæ sacris constitutionibus continentur.

¶ *Filius naturalis tm curiæ datus, patrię subiicitur potestati. Itẽ ex legitima concubina geniti, si ipsa posteà nubat pri dictorum filiorũ, & exinde fiant dotalia instrumenta, in patris sui potestatem redigunt.*

¶ Aliquando autem euenit, vt liberi, qui statim vt nati sunt, in potestate parentum [m] nõ sunt, posteà redigantur in potestatem patris: qualis est is, qui dum naturalis [n] fuerat, posteà curiæ [o] datus, potestati patris subiicitur. Nec non [p] is qui à muliere libera procreatus, cuius matrimonium minimè legibus interdictum [q] fuerat, sed ad quam pater consuetudinem habuerat: posteà ex nostra constitutione [r], dotalibus instrumentis [s] compositis, in potestate patris efficitur. Quod & aliis liberis, qui ex eodem matrimonio posteà fuerint procreati, similiter nostra constitutio [t] præbuit.

De adoptionibus.

TITVLVS XI.

Liberi adoptiui sunt in potestate nostra, sicut naturales. Aret.

On solùm autẽ naturales [u] liberi, secundũ ea, quæ diximus, in potestate nostra sunt: verũ etiã ij, quos adoptamus [x].

¶ DE ADOPTIONIBVS.

¶ Quia suprà dixit de nuptiis, ex quibus acquiruñt filij legitimi, & naturales: ideo nunc de adoptionibus, ex quibus acquiruñt filij legitimi tantum. Vel sic, supra qualiter filij nostri sunt i nostra potestate, dixit: nunc autẽ qualiter alieni efficiañt potestatis nostræ. Ang. Are.

On solum.] ¶ Iste titulus diuiditur in nouem partes principaliter Primo. ponit qđ adoptiui sunt i potestate adoptantis. Secũdo, qualiter fiat adoptio, & arrogatio. Tertio, primum dictum limitat, & declarat. Quartò, de impubere qui se arrogandum dedit. Quinto, quod adoptans debet saltem adoptatum pręcedere xviij. ann. Sexto, quãdo aliquis ut nepos, ut p nepos adoptatur. Septimo, in quibus adoptatus æquiparat naturali, Octauo, in qbus cõueniũt, & i qbus nõ adoptio, & arrogatio. Nono q serui adoptati à dominis, sunt liberi. Secũda ibi, Adoptio. Tertia ibi sed hodie. Quarta ibi, cũ aũt. Quinta ibi, Minorẽ. Sexta ibi, Licet aũt Septima ibi, In plurimis. Octaua ibi, Illud. Nõa ibi. apud Catonem. An. Are.

¶ CASVS. Accesi ad dominum Iusti & ita proposui corã eo: Domine, uos uultis tractare de adoptionibus. p deo, q ratio meuit uos ad tractandũ hic de adoptionibus, Ad hoc resp. Iusti. dicẽs: Amicę, ẽ. tractauimus de iis qui sunt in patria potestate & qa nõ solum naturales liberi & legitimi, de quibus suprà diximus. sunt in potestate parentum. sed & adoptiui: idcirco de adoptiuis hic tractare intẽdimus. Et hæc usque ad §. adoptio. autem.

v ¶ Naturales.] subaudi [f] & legitimi, quare distingue, quia filiorum alij sũt naturales & legitimi, ut ex legitimo matrimonio nati, ut hic, & ẽ. de pa po. in prin. Alij naturales tãtũ, ut nati ex cõcubina, ut ẽ. ti. j. §. fi. Alij legitimi tantũ, vt adoptiui, de quibus hic titu. loquit. Alij nec naturales, nec legitimi iuris præsumptione, ut incestuosi, uel aliàs illicitè, nati, ut in aut. quibus modis na. effi. sui. §. fi. col. vj. Alij sũt, q prius non fuerũt legitimi, sed nũc sunt, id est, efficiuntur duobus modis, ut in aut. quib. modis na. effi. sui. §. j. & ẽ. ti. j. in fi.

x ¶ Adoptamus.] scilicet in potestate nostra sunt, & hoc iure veteri, ut hic, & ff. e. o. l. j. sed hodie distinguitur. ut j. e. §. sed hodie.

ADDITIO Diuidit iste § i tres partes. Primo, ponit i genere dictũ bimẽbre. Secũdo. exẽplificat, & ponit exẽplum primimẽbri. Tertio, exi plũ secundi mẽbri. Secũda ibi, Imperatoris. Tertia ibi, Imperio.

¶ CASVS. Domine, iam uideo, quæ ratio mouet uos ad tractandũ de adoptio. dicatis ergo mihi si placet, qnot modis fit adoptio. Resp. Iust nianus q adoptio fit duob. modis scilicet rescripto principis: aut Imperio alicuius magistratus. Sed domine, ponatis mihi exemplum quãdo fit adoptio rescripto principis, & i quo casu fit Imperio magistratus alicuius. Ad hoc resp. Iustin. q quando aliqs adoptat eũ qui sui iuris est: tũc necesse est fieri adoptionẽ, authoritate siue rescripto principis: & hæc species adoptiõis, quando, scilicet ille q sui iuris est

alienæ

Universidad de Navarra

auctorita te D. ut & ff. & rectè. a Ista definitione sequit Io. de Pla. hic. b Et sic est illegabilis qa cōpetit iure magistratus. l.j. ff. de offi. eius cui mā. est iur. nec plenā cāę cognitionē reqrit: vt p Bart. i l. nec qcq. §. ubi d cretū. ff. de offic. procon. & lega. Ia. c Sed de iure canonico fieret authoritate apostolica: cū mortuo Impatore, succedatec clesia in administratione: ca. licet, extra d foro cōpe. ēm Ang. & Ia. hic.

In aliq. iura ptātis pris. sicut i §. fed & si pr. ff. ti. px. d No. ergo qi mrimonio ꝫhēdo, spōsus dēt prius interrogari, quā ponsa.

In aliis, ēt auo prīno, uel ,pauo &c. ita enim hē in C. et apud Theoph. e Etiā ocurrentib. Itimis, & naturalib. q̄nis inter se nil habeāt parētelę. qp not. ēm Ange. & iō nō trāsit i ptātē: qa pemācipatio nē priuare tur hrēditate vtriusq;, ēm cōem opinionē. l. cū in ,adoptiuis. C. e. sed cū hodie nemo emancipet iurus. §. generaliter. in auth. quib. mod. natu. effic. sui. vī ista §. esse alienæ potestati subijciat: est primo & speciali nomine arrogatio. Im perio autem magistratus adoptantur illi, qui sunt in potestate parētum. siue obtineant primum gradum liberorum, qualis est filij, & filiæ siue inferiorem gradum obtineāt: ut nepos neptis, & deinceps p nepos, & pronepti. Et hęc vsque ad § sed hodie.

a ¶ Adoptio. ꝫ est autem adoptio secundum Pla. & Ioā. legalis actio ad solatium corū qui liberos nō habēt: penè: i fere naturam imitans. Sed certē, & ab iis q liberos habēt, fit adoptio: vt ff. e. l. nec ei. §. pterea. & ꝫ. e. §. 13. quare pōt sic simpliciter desiniri: Adoptio a ē legitimus actus, per quem fit quis filius qui nō ē, penè naturam imitans. & hęc est veritas. ut ff. eo. l.j. & ꝫ. e. §. minorem.

b ¶ Rescripto. ꝫ hoc est, vel ante ipsum principē. uel ante aliū magistratū, delegatiōe facta per rescriptum à principe: ut C. eo. l. 2. in fi. & l. arrogationes b Sed qd si Imperator non é, respon. non pōt fieri c: licet imperiū semper sit: vt in authen. quomodo opor. epis. §. fi. col. j.

c ¶ Magistratus. ꝫ. cuiuscunque ordinarij, ēt defensoris ciuitatis qui minimus est: ut in authē. de defen. ciui. §. nulla. col. 3. Nec mirum, cum sit de volūtaria iurisdictione, ut ff. de offi. procon. & lega. l. 2.

d ¶ Arrogatio. ꝫ quia adoptator interrogat an velit eum quem adoptat, sibi iustum filium esse, & adoptatus, an id fieri patiat: ut ff. e. l. 2. d Vnde versus: Arrogo qui suus est, ,sed habet meus esse necesse. Patris adopto suum: sed patris permanet idem. Ac.

e ¶ Inferiorem. ꝫ id est, sequentem.

¶ SED HODIE. ¶ Diuiditur in duas partes. Primo, ponit quādo pater dat filiū in adoptionem extraneo. Secūdo, quādo dat auo materno uel paterno. Secunda ibi, Si uero pater.

¶ CASVS. Domine, uos dixistis mihi. ś. q̄ illi qui adoptātur, sūt in potestate patris adoptiui. nūquid hoc idistinctē est verū, Ad hoc resp. Imperator dicens: Amicę, certē ēm iura antiqua, omnes adoptiui indistinctē trāsibāt in potestatem patris adoptantis: hodie aūt secūdum iura noua secus. Nā hodie statutū est in nostra cōstitutione, cū filius naturalis, à patre suo naturali, ,alicui extraneę, ,psonę i adoptionem dat: si pater naturalis filium ,suum naturalē dederit i adoptionē auo filij sui materno: uel ēt ,pauo materno: uel si ipse pater naturalis à patre suo emācipatus fuerit, & filiū auo, uel ,pauo paterno i adoptionem dederit: in hoc casu, quādo iste filius datur i adoptionē alicui de ascendētibus in linea directa: qa in unā ,psonam cōcurrūt naturalia, & adoptionis iura, manet stabile ius patris adoptiui, ,ut porè naturalis cognatiōis vinculo copulatū, & legitimo adoptionis mō annexū: & ideo i familiā: & potestatē huiusmodi patri adoptiui amodo efficietur. & hęc vsque ad illum §. cum autem impubes. Frā. c.

f ¶ Constitutione. ꝫ ut C. de adop. l. cum in adoptiuis.

g ¶ Naturali. ꝫ & legitimo.

h ¶ Tributa. ꝫ id est, prędicta constitutione e. & facit ad hūc §. ꝫ. de hęre. quę ab intę. defe. ś. sed ea omnia. uer. inuenimus. & ꝫ. de exhęre. lib. §. circa adoptiuos. & ꝫ. de inof. test. §. ii.

i ¶ Pater naturalis. ꝫ & legitimus.

k ¶ Materno. ꝫ in cuius potestate prius non erat, sed modo efficitur, ut subiicitur: ut ś. de pa. po. in fi. Accur.

l ¶ Emancipatus. ꝫ alias cū esset in potestate aui, quomodo adoptaret eum quem habet. Certè nō poterit plus esse, quā filius, uel nepos: ut hic, & ff. e. l. si pater. §. qui duos. & intellige emācipationis tēpore filium non esse conceptum, qui nunc dat in adoptione. alias in potestate aui remansisset: ut ꝫ. ti. i. §. fi.

m ¶ Simili modo. ꝫ id est, similem facias distinctionem. nam matero proauo indistinctè, paterno uero secundum qd modo distinxit i auo, datur in adoptionem.

Auctoritate principis arrogantur qui sui iuris sunt: sed magistratus imperiū, qui sunt sub potestate alterius. Aret.

¶ Adoptio[a] autem duobus modis fit: aut prīcipali[f] rescripto[b], aut imperio magistratus[c]. Imperatoris auctoritate adoptare quis potest eos, eásve, qui, qúęve sui iuris sunt: quę species adoptionis dicitur arrogatio[d]. Imperio magistratus adoptamus eos, eásve, qui qúæve in potestate parentum sunt: siue primū gradum liberorum obtineant, qualis est filius, filia: siue inferiorem[e], qualis est nepos, neptis, pronepos, proneptis.

¶ Si filiusfamilias detur in adoptionem extraneo, non transit hodie in eius potestatem: secus si detur auo, vel alteri ascendenti. hoc dicit. Aret.

¶ Sed hodie ex nostra constitutione[f], cū filiusfamiliàs à patre naturali[g], extraneæ personæ in adoptionem datur[†], iura patris naturalis minimè dissoluunt: nec quicquam ad patrem adoptiuū transit, nec in potestate eius est: licet ab intestato iura successionis ei à nobis tributa[h] sint. ¶ Si verò pr naturalis[i] nō extraneo, sed auo filij sui materno[k]: vel si ipse pater naturalis fuerit emancipatus[l †], ētiā auo, vel proauo simili modo[m], paterno, vel materno, filium suum dederit in adoptionem: in hoc casu, qa cōcurrunt[n] in vnam personam, & naturalia, & adoptionis iura[o], manet stabile ius patris adoptiui, & naturali vinculo copulatum, & legitimo adoptionis[†] modo constitutum: vt & in familia, & in potestate, huiusmodi patris adoptiui sit.

¶ Impuberes sui iuris nō possūt, nisi prescriptū principis, et cum causę cognitione arrogati: et dēt arrogator cauere de bonis arrogati restituēdis. si intra pubertatē decesserit, et ēt quartā partem suorum bonorum tenetur ei relinquere. b. d. Aret.

¶ Cùm autem impubes per principale rescriptum[p] arrogatur, causa cognita[q], arrogatio[r] fieri permittitur: & exquiritur causa arrogationis, an honesta[s] sit & expediat pupillo. Et cum quibusdam conditionibus arrogatio fit: id est, vt caueat[t] arrogator personæ publicæ[u †], hoc est tabulario, si intra pubertatem pupillus decesserit, restituturum se bona illis, qui, si adoptio facta non esset, ad successionem eius venturi[x] essent.

¶ Arrogatus nō, nisi causa cognita, emācipandus est. cui propria bona restituēda sunt, bonorūq; suorum quartā partem iubetur arrogator illi relinquere.

n ¶ Concurrunt. ꝫ. ś Sed si ego adoptem filium fratris mei, nunquid potestati meæ subiicit, Resp. secundum Io. quod non: & qd hic dicitur naturalia, expone, id est, natiualia: qa ab eo auo contrahit natiui tatem, & originem, quod non est in filio fratris mei.

o ¶ Iura. Junde prę ferendus est ei, in quē unum ius tantum concurrit. & sic duæ rationes, vel plures ,sualēt uni: ut i aut. d cōsan. & vterfra. §. qa igit. vers. vult aūt in gl. meliores. col. vj. & C. d edi. di. Ad. tol. l. fi. nisi una sit melior duab. vt colligit. ff. de inoffi. te. l. nam & si. & ff. unde lib. l. scripto. A.

¶ CVM AVTEM. ¶ Diuidit i quinq; partes Prīo, q̄ arrogatio fiat iusta cā. Secūdo, q̄ fiat. Tertio, ponit modū sub quo fiat. Quarto, q̄ ā pt arrogator ipsū emācipar sine cā. Quinto, q̄ quartam partē bonorū suorū eidē, siue i vltima uolūtate, siue inter vivos relinquat. Sed a ibi, Et exgritur. Tertia ibi, & cū. Quarta ibi, itē si aliter. Quīta ibi, sed & si. Are.

¶ CASVS. Domine, vos dixistis mihi, q̄ illi q̄ sui iuris sunt, authoritate principis arrogātur. Pōe igit, q̄ sit aliqs impubes sui iuris, q̄ habeat opulētā hęreditē, nūqd poterit q̄libet indistinctè, authoritate principis ipsum arrogate, & in potestatē suā regere digere? Ad hoc rn. Impe. q̄ nō. Cū enim aliqs impubes arrogat, i hoc casu arrogatio nō indistinctè, i. non incōsultè ꝑmittit. ſ3 q̄rit cā arrogatiōis, an sit honesta, & an ipsi ꝑuberi expediat. Itē arrogatio fit cū quibusdā cōditionib. vide licet, ut pr arrogator cautionē cū fideiussionib. ꝑmittat: ut si ipse pupillus arrogatus añ pubertatē decesserit, restituat oīa bona sua itegrē illis, q̄ si adoptio ñ esset facta, ad eōs successionē fuissēt vēturi. Itē, si alś poterit iste pr arrogator. istū ꝑuberē authoritate pric. arrogatū emācipare, nisi prius cā cognita dignus inuētus fuerit emācipatiōe: & tūc necesse habet, eidē oīa bona sua restituere. Itē, si iste pr arrogator istū filiū ꝑuberē i testō suo exhęredauerit, uł iter ipsos uiros, ipsū sine cā emancipauerit, ,jubet quartā partē p̄monij sui eidē arrogato relinqueř, ꝑter bōa q̄ ad patrē arrogatoré trāstulit, & ꝑter ea bona, quorū usum fruc, post arrogationem patri arrogatori acq̄siuit. h. d. vsq; ad §. minorē natu. Frā. p ¶ Rescriptum. ꝫ ut quia sui iuris est: ut ś. e. in prin.

q ¶ Cognita. ꝫ Quę autem in causæ cognitione vertunt. per ordinē scripta sunt. ff. e. l. ii pater. §. in arrogationib. & l. seq. vsque ad ś. fi. & quædam ēt hic dicuntur in persona ꝑimpuberis, quæ & ibi dicuntur.

ADDITIO De quibus nide Ange. hic qui dicit, quod si fuerint quę fitæ uel per delegatum à principe, ut l. ij. C. eo. uel etiā per ordinariū ipsius impuberis, quamuis non bene, pronūciauerit, actus tamē tenebit: ut not. glo. in l. cum hi. §. fi prætor, ff. de transact. An. Aret.

r ¶ Arrogatio. ꝫ ut quia sui iuris est: ut ś. e. in prin.

s ¶ An honesta. ꝫ id est, non eo proposito ut eius res deuoret: ut ff. e. l. nec ei §. eorum.

t ¶ Vt caueat. ꝫ id est, ut cautionem promittat, sine fideiussore tamē: ut C. de verb. signi. l. sancimus. Accur.

v ¶ Personæ publicæ. ꝫ hoc est tabellioni, qui seruus publicus dicitur: ut C. e. l. ij. aliàs enim seruus purus tabellio esse non pōt: ut C. de tabel. l. generali. lib. x. Sed certe ideo sic dicitur, quia publicè seruit.

x ¶ Venturi. ꝫ uel iure successionis, ex testō uel ab intestato. uel dic ti. vniuersali, vel singulari, ut legatarius: oībus enī cōsulit hac cautiōe pupillo decedēte i ꝑpillari ætate. alś si postea, ꝑpillaris substitutio euāescit, ut hic, & ff. e. ti. nō alr. & l. his verbis. & ꝫ. d pu. subst. § j. Sed nōne sine hac cautione facta admittūtur supradictæ ꝑsonæ ex testō, Resp. nō cū testū sit ruptū min. ca. di. ſ. arrogatiōe. ꝫ. q. b. mod. test. ifir. §. nō tamē s. Itē, nūqd legitimi sine hac cautiōe admitterēt? Rn. nō: qa potest arrogator omnia iure peculij occupare: ut ff. de castré. pec. l. ij. h Hęc tamen cautio omissa, pro facta, habetur: ut ff. eo. l. his ver. in fi.

ī fi. vt & alias. C. de rei vxo. act. l. unica. § j. Sed quare legitimi ñ stipulantur, etiam vltra ꝑpillarem ætatem cum & posteà erant admittēdi ad successionē, si adoptio facta nō esset, Resp. illud est de fortuna, & aduentitiū erat: unde non fuit considerandū, vt ff. q. & à qui. l. Iulianus. poruissent enim post pubertatem testamētū facisse, vt ś. quibus ex causis. §. cum ergo.

1 aliàs, a ¶ Nisi causa. ꝫ veluti, si ita hęres ,istituitur ,ite adoptatus, si emācipatus fuerit: & tūc quartā perdit a, quā tūc deberet habere de bonis arrogātis, ut ꝫ. pr. rn. & ff. si quid in frau. p. a. l. fi. & eā ff. si quid in frau. p. a. l. fi. ,uel gl. & ēm quosdam. Vel dic, Sabi. in l. ij. C.

a Ista est vera secundum Io. de Pla. & ēm quosdam. Vel dic, q̄ tunc nō perdit quartā, ut ꝫ. proxi. rn. ꝑbat: q̄ cum isto cōtinuaē b. hic q̄ do erat iusta causa cōtra dari i bat patrē ad iram, & ītestate, ꝑ- dari potuerit, & beneficium collatū. uel confe rendū reuocari: ut C. d ref. hic. reuo. do. l. fi. & i aut. vt ,per uerbū secundum hoc itelligo proxi. rn. quod sequit.

b ¶ Exhęredauerit. ꝫ vel prætermerit, ut ff. e. l. fi arrogator. Ac.

c ¶ Iubetur.] no. non cauet sic se relicturum. tūc enim nō ualeret, vt C. d inuti. stip. l. ex eo. & C. de inoffi. test. l. si quā do. ś. j. sed ei iubetur ꝑ legem ut sic faciat.

b ¶ Quartam partem. ꝫ quid ergo si alios filios, sex, uel plures habeat: nunquid hic plus quam alij habet? Rn. sic, secundū Bul. quasi de beat imputari ei, quare arrogauerit. Vel dic (ut puto) quartā suæ partis ꝑ cōditionē ex l. diui P. j petit: ut hic, & ff. e. l. fi arrogator. & ff. de iof. te. l. Papinianus. ś. fi quis ipubes. & hoc ad instar naturaliū & legitimorū, ut ff. de inof. test. l. Papinianus. §. quoniā. & C. de iof. te. l. cum quærit. & l. parentibus. Absurdū est enī hunc legitimum plus iuris habere, quàm naturalē & legitimū, ut ś. eo. §. sed hodie. in fi. Acc.

ADDITIO Et hanc approbant communiter doctores. & an sit hodie aucta hęc quarta ꝑ aut. nouiss. ima. C. de inof. test. vide gl. in §. hoc obseruandum. in auth. de trien. & semiss.

c ¶ Commodum. ꝫ repete, & ꝑter ea bona, scilicet aduentitia. quorum commodum filius arrogatus post arrogationē acquisiuit patri, scilicet vsumfructum. nam & hęc acquisita restituit: nō dico vsumfructum ipsum, quē debet lucrari pater, ut C. de bon. quæ lib. l. cū oportet. §. fi q̄s itaque. ad instar mariti in rebus dotalibus, ut ff. famil. erc. l. fi filia. §. i. & sic hoc uerbum, ꝑter, nō excludit, ut hic, & ff. de pig. actio. l. j. in fi. & ff. de procu. l. fed & hę. §. pe. & facit ff. de vulga. sub. l. sed si plures. §. in arrogato.

¶ MINOREM NATV. ¶ CASVS. Domine, ego sum quidam iuuenis, & habeo amplum & magnum patrimoniū meum, & habeo quendam vicinum valde discretum, & prouidum virum iam bñ sexagenarium, cuius consilium in multis extitit mihi fructuosum: possum ne ipsum arrogare, vel adoptare in filium; nunq̄d licet mihi hoc facere? Respon. Impe. q̄ non: quia certè minor natu maiorē adoptare, vł arrogare non poterit: & hoc tali ratione: quia adoptio imitat naturam. sed contra naturam, & pro monstro esset, qd filius esset maior tempore quam pater. unde dico tibi, q̄ ille q̄ per arrogationē sibi filium facere vult, debet plena pubertate, id est, xviij. ann. filiū arrogatum, uel adoptatum excedere. Itē, non solū poteſt quis adoptare, uł arrogare aliquem in filium, sed etiam in locū nepotis, uel neptis, ꝑ nepotis, uel ꝑneptis, poteſt q̄s adoptare, quamuis etiam filium non habeat. & tam filiū alienū poteſt quis adoptare in locū nepotis, quā etiam alienum nepotem in locum filij. sed ſi aliquis i locū nepotis aliquē adopter, quasi ex filio adoptiuo, aut ex filio naturali, quē habet in potestate, in eo casu filius patri adoptanti debet cōsentire, ne ipse nepos ipso iuito adoptatus, suus hęres agnascat. Si enī filius adoptiui à patre factæ cōsentiat: tūc mortuo auo, iste nepos adoptatus i potestate patris, & suus hęres effieiet. sed licet in hoc casu cōsensus ſij requiratur: secus tamen est in casu ecōuerso. Nam si auus nepotem, ex filio natum, alij in adoptionem dederit: nō est necesse, consensum filii interuenire. hoc dicit usque ad §. plurimis. Fran.

f ¶ Natu. ꝫ i. natiuitate. sic ff. de mino l. §. i.

g ¶ Imitatur.] plerunque: quandoque tamen nō: ut infra eodem. §. sed & illud. & §. in plurimis.

¶ † Item non aliter emancipare eum potest arrogator, nisi causa[a] cognita, dignus emancipatio ne fuerit: & tunc sua bona ei reddat. ¶ Sed & si decedēs pater eū exhęredauerit[b], vel viuus sine iusta causa emancipauerit, iubetur[c] quartam[d] partem bonorum suorum ei relinquere, videlicet præter bona, quę ad patrem adoptiuum transtulit, & quorum commodum[e] ei posteà acquisiuit.

¶ Adoptans debet ꝑcedere adoptatū, in tempore saltem octodecim annis. Aret.

¶ Minorem natu[f], maiorē non posse adoptare placet. Adoptio enim naturā imitatur[g]: & pro[h] monstro est, vt maior[i] sit filius, quàm pater. Debet itaque is, qui sibi filium per adoptionem, vel arrogationem facit, plena pubertate, id est †, octodecim annis[k] præcedere.

¶ Carens filio, potest alium adoptare in locum nepotis, vel pronepotis. h. d. Aret.

¶ Licet autem & in locum nepotis, vel neptis, pronepotis, vel ꝑneptis, vel deinceps adoptare, quamuis filiū quis non habeat[l].

¶ Potest quis filiū alienū in nepotē suum, & nepotē alienum in filiū suū adoptare.

¶ Et tam filium alienum quis in locum nepotis adoptare potest, quàm nepotem in locum[m] filij.

¶ Qñ quis adoptat aliquē, vt nepotē ex filio suo legitimo, & naturali, uel ītimo, tm: debet interuenire cōsensus filij: sed nō econtrà, quando auus dat in adoptionem nepotem suum ex filio. h. d. Aret.

¶ Sed si quis nepotis loco adoptet, vel quasi ex eo filio, quem habet iam adoptatum, vel quasi ex illo, quem naturalem in sua potestate habet, eo casu, & filius consentire[n] debet: ne ei inuito suus hæres †agnascat. Sed ex contrario, si auus ex filio nepotem det in adoptionem, non est necesse se filium consentire[o].

¶ Quando adoptatus transit in potestatē adoptantis, potest dari alteri in adoptionem. hoc dicit. Aret.

h ¶ Pro monstro est. ꝫ id est, non secundū naturam: sed contra naturam. ut & alias. ff. de statu ho. l. non sunt libri.

i ¶ Maior. ꝫ scilicet tempore, non persona.

k ¶ Octodecim annis.] * i. tot ānos debet habere plus adoptans, q̄ adoptatus, qui faciūt vnam plenam pubertatem tanti temporis. Sed nunquid qui plures adoptat, debet pluribus vicib[p], precedere in tā to tēpore? Rn. ñ, ut puto: cū secundū naturā, etiam i uno anno, ex diuersis fęminis, uel eriā vna possit habere filios plures: & i hoc adoptio imitatur naturā, vt hic. Et nota, plurib. modis dici plenam pubertatē. nam interdum xiiij. anno. ut ꝫ. q̄b. mo. tu. fin. §. j. & ś. ti. j. j. respon. aſs xv. anno. ut in auth. de temp. nō fo. pe. sup dote. §. generaliter. co. vij. aliàs. xvij. an. vt ś. q̄ manu. non pos. §. fi. & ff. de postul. l. j. §. puericia. interdū xviij. anno. c, vt hic, & ff. de ali. & ci. le. l. Mela Accur.

l ¶ Non habeat. ꝫ uel licet vxorem nō habeat: quo casu tamen est contra naturam: ut ff. e. l. & qui uxores. Ac.

m ¶ In locum filij. ꝫ Itē nepotem ex uno, quasi ex altero natum, ut ff. e. l fi pater. §. q̄ duos. nō autē loco fratris, ut C. de hære. isti. l. nec apud.

n ¶ Consentire dēt. ꝫ quod non est in aliis cognatis, qui possent sperare successionem, ut ff. e. l. cū adoptio. Et ū q̄ dem filius cōsentiat bene est, & recidet nepos adoptiuus i potestatē suam, ſ. filij mortuo patre. ut ff. e. l. fi q̄s nepotē. Si aūt nō consentiat filius, tūc agnascit, i appropiquat, seu agnatus fit ei, i. auo hic nepos, & suus efficit hęres, ēt filio iuito: nec recidit i potestatē eius. siue dicas eū succedere, ut filiū, licet nō sit filius: siue ut nepotē, quasi ex altero filio, ꝑ mortuo patre: nō: quo casu æqualiter cū patruo admittat: ut ꝫ. hęre. quæ ab intest. §. cū autē. Alij dicūt hoc totū ei iuito, i. filio iuito: & agnascat, i. iuxta eū quasi nascat, quo ad successionē: q̄ satis in idem redit. Alij hoc totū ei inuito, i. auo inuito q̄ uolūtate filij ,ppofuerat adoptare: nunc aūt cōtra suū propositū facit: & sic dicit iuitus ratione propositi primi. Et secundū istos hic nepos iuito auo, & filio adoptatus ñ succedit vna cū filio, sed demū eo mortuo. prima verior est. Sed quare hic filius impediret matrimoniū sui filij, ēt auo uolēte: & nō impedit hūc ciuilem actū, ut ff. de ritu. nup. l. oratiōe. §. i? Rn. q̄ matrimonium est vinculum magis indiuiduum, ut ś. de pat. po. j. resc.

ADDITIO. Et sic ista glo. intelligit hunc tex. tripliciter ibi, ei inuito. Primo dūmodo, ut exponatur: ei scilicet auo, iuito, ſ. filio. Secūdo & tertio coniunctim, ut illa uerba in totum referant uel ad filiū, vel uum contra quem facit d. l. fi quis nepotem. Iason.

Consenti re. ꝫ sed uidetur q̄ sic: nam lęditur filius in duobus, & in hęreditate siue in bonis, quæ ad filiū suum ꝑponebat ex voto trāsmittere, ut ff. unde lib. l. scripto hęrede. quod nō facit, ut ꝫ. de hęre. q̄ ab intest. defe. §. at hi. & quia in potestatē illius trāsit, quare in patris hui naturalis potestatē non recidit iure isto veteri, ut ś. e. j. rn. Ad primum rn. quia alio modo poteſt euitare, instituendo eum. Ad secūdū dico, quod non pōt æstimari patria potestas, ut ff. de le. j. l. filius familias. §. secundum vulgarem. d Sed hodie uterque timor cessat. nam & succedet, & in suam potestatem recidet, ut C. de adop. l. cum in adoptiuis. §. scimus. & ś. eo. §. sed hodie.

¶ IN PLVRIMIS. ¶ CASVS. Dicit Iustinia. q̄ in plurimis ille q̄ adoptatus uel arrogatus est, aſsimilatur ei, qui ex legitimo matrimonio ꝑcreatus est. vñ si quis eū qui sui iuris est, authoritate principis arrogauerit, uel eum qui in parentis ptāte est, non extraneum, apud prætorem uel præsidem adoptauerit, poterit eundē ac si esset filius suus naturalis & legitimus, alii in adoptionem dare. Et non solū prędicta in utraque specie adoptionis communia sunt, sed ēt illud utriusque speciei adoptionis cōmune est, q̄ illi qui generare non pōt nihilominus adoptare possunt. quales sunt spadones. Ab hoc tñ generaliter excipiūtur castrati, quibus natura beneficium generādi denegauit. Castrati enim adoptare non possunt. Et idem est in fœminis. Fœminæ enim neque adoptare neque arrogare possunt. & hoc ea rō ne, quia nec naturales liberos habent in potestate, uerūm ex indulgentia principis ad solatium liberorū pro republica amissorum eis adoptare permittitur. hoc dicit usque ad §. illud proprium. Fran.

* Ætates sunt septē: infanti durat ad 7. an nū. pupillaris ætas ad 14. in mare, puericia seu pubertas ad 18. adolescentia seu plena pubertas ad 25. ī uentus seu uirilis ætas ad 50. & q̄ doque 60. senectus ad 80. decrepitas ad 100. annum Aegi. Perr.

c Sed hæc gl. aut malè aut improbè loquitur: secundū Christ. quia nullū tēpus plenā puberta tem constituit, nisi xviij. annorum. Ang.

Patria potestas est inæstimabilis.

d Sed facit contra glo. secundum Iac. quia ſ de inæstimabili ahitur prædicio, uidet, necessarię, eius consensus.

In

Universidad de Deusto
Biblioteca

a ¶ In plurimis .ʒ quandoque enim est contra: ut infra, de hære. quæ ab intest. §. minus. secundum Azo. Item in eo qđ adoptiuus. pater nõ tenetur eum instituere: ut infra, de hære quæ ab intest. §. sed ea oia. versi. cum nec necessitas.

b Extraneum. ʒ ut sic transeat in suam potestatem: ut suprà eo. §. sed hodie.

c Vtriusque.] quarum una hodie vocat arrogatio, alia adoptio ut §. eo. §. Imperatoris.

d ¶ Non possunt. ʒ qui omnes Eunuchi vocantur: sed ab hoc genere detrahit castratos, qui generare non possunt, castè sic nati, ut nunquã potuerit generare.

e ¶ Spadones. ʒ quibus testiculi uel genitalia abscissa sunt cultello. vel spatha. & est rõ, qa fortius impedimẽtũ est naturæ q̃ accidentis ut hic, & ff. de lib. & post. l. sed ẽ quæstiõ. §. j. & 2. Et no. ꝙ vulgariter a ꝙ misceò appellantur. A.

f ¶ Nõ possunt. ʒ sed ipę arrogari possunt: ut ff. eo. l. nam fęmine. Ac.

g ¶ Habent. Inot. fœminas nõ habere filios in potestate. & facit ad hoc ff. de suis & legit. l. nulla. & j. de hęre. qua. & differẽ. §. ceteri. & ff. de cõtra tabu. l. illud. §. ad testamenta. Ac.

h ¶ Sed ex indulgentia. ʒ đ nouo iure ꝑcedẽ da: ut C. e. l. multi rẽ.

i ¶ Amissorum. ʒ in acie principis: ut hic in nuit: & j. de exc tu. §. ʒ & si in bello ff. de inof. test. l. si suspecta. §. fi. S3 nunquid & tũc habebit in potestate, Videtur ꝙ sic, cum beneficia principum sint extendẽda: ut in aut. consti. q̃ dedig. §. pe. col. vj. & ff. de consti. prin. l. fi. Sed tamen contradico, ad instar scilicet naturalium. nam naturam imitatur adoptio: ut supra e. i §. mi norem c. & facit ad hoc C. eo. l. mulierem. Accur.

¶ ILLVD PRORIVM. ¶ CASVS. Domine, iam vidi in quib. species adoptionis & arrogationis cõdemnãt, & in quibus differunt. Nunqd est adhuc alia differentia inter eas, Respõ. Impe. ꝙ sic. Nã illud est proprium & speciale adoptionis illius, ꝙ per sacrũ oraculum, id est, per principem & rescriptum principis fit, ut si ille qui se i arrogationẽ dederit liberos in potestate sua habuerit: nõ solũ ipse in potestatẽ patris arrogatoris transeat, sed etiã omnes liberi eius quos in potestate haber, potestati arrogatoris tanquã nepotes vna cũ eo subiiciantur. & hoc factum fuit in persona diui Augusti quẽdã Germanicum in filium arrogare uolentis: & iste Germanicus nolebat cõsentire: unde non potuit ꝓcedere arrogatio. sua. sed diuus Augustus cuidã nomine Tyberio iniunxit, ut ille Germanicum arrogaret. quo facto princeps arrogauit Tyberium, & ille habuit Tyberium i filiũ: & per consequens Hermanicum filium adoptiuũ Tyberij habuit in nepotem. Et hęc dicuntur vsque ad §. apud Catonem. Franc.

k ¶ Oraculum. ʒ id est, per principem: ut de eo qui sui iuris est: & iõ transit etiã hodie in potestatem arrogatoris: ut supra eo tem. in pri. ideo sic dictum, quia oramus siue deprecamur eum ut in talibus ꝓstet authoritatem. Accur.

l ¶ Liberi. ʒ omnes, nati & nascituri, & etiam reuersuri ab hostibus: ut ff. eo. l. si pater familias. in prin. faliit hoc ff. de ope. lib. l. operæ.

m ¶ Diuus Augustus. ʒ hic Imperator volebat adoptare quendam nomine Germancium & hic Germanicus noluit consentire, unde nõ poterat procedere adoptio: ut j. ti. j. §. sed & si pater. & ff. e. l. ij. i pri. unde Augustus callide suasit cuidã nomine Tyberio ut illũ Germanicũ adoptaret: qđ fecit: & hunc Tuberiũ postea arrogauit priceps: quare & per consequens habuit Germanicum loco nepotis.

n ¶ Is. ʒ Tyberius.

o ¶ Protinus. ʒ id est, statim.

p ¶ Adoptione facta. ʒ à princip.

¶ APVD CATONEM. ¶ CASVS. Domine iam video qđ iuris quando aliquis adoptat liberũ hominẽ, dicatis mihi si placet, qđ iuris est, si aliquis dominus adoptauit seruum suũ. Resp. Iustin. Impe. rit, non solùm ipse potestati arrogatoris subiicitur, sed etiam liberi ẽ eius in eiusdem fiunt potestate, tanquã nepotes. Sic etenim diuus Augustus non anteà Tyberium adoptauit †, quã is Germanicũ adoptasset: vt ꝓtinus, adoptione facta ꝓ, inciperet Germanicus Augusti nepos esse.

¶ *Spadones posśunt adoptare: sed castrati non. Aret.*

¶ Sed & illud vtriusq; adoptionis commune est, ꝙ & ij, qui generare non possunt, quales sunt spadones, adoptare possunt †: castrati autem non possunt.

¶ *Femina non potest adoptare, nisi eidem propter amissos liberos ex principis indulgentia concedatur. Aret.*

Annot. *Filios in potestate fœminæ non habent: quò fit ut minimè fruantur patriæ potestatis viribus.*

¶ Fœminæ quoq; adoptare non possunt, quia nec naturales liberos in sua potestate habent: sed ex indulgentia principis ad solatium liberorum amissorum adoptare possunt.

¶ *Arrogatus ex principis rescripto trãsit in potestatem arrogantis cum omnibus suis filijs & rebus. Aret.*

¶ Illud proprium est adoptionis illius, quæ per sacrum oraculũ fit, quòd is, qui liberos in potestate habet, si se arrogandum dedicens, Amicę, antiq. referunt i hoc casu se meminisse bene scriptũ apud Catonem, ut si serui fuerit adoptati: ex hoc posse eos cõsequi libertatẽ. Vnde nos authoritate Catonis eruditi illos seruos quos do minus actis interuenientibus i filios adoptauerit, in cõstitutione nra liberos esse constituimus. licet hoc eis ad ius filij consequẽdũ nõ possit sufficere. Et hęc sũt, quæ dicuntur vsque ad fi. tit. Fran. de Aret.

q ¶ Adoptari ʒ ſ. à domino. ab extraneo autẽ non potest etiã libertus ut ff. eo. l. si pater. in fi.

r ¶ Constitutione. ʒ vt C. de la. li. tol. l. vnciar. §. simili quoque modo.

s ¶ Actis. ʒ i. corã iudice: dicẽdo hęc uer. veni huc filii: secundũ Azo. á Vt, ut puto, corã iudice agebatur ut filius fieret adoptiuus, & inde fuit facta scriptura, non tñ res peruenit ad pfectionẽ: ut differat à ꝓximo casu superiori. Aliud si ex iudiciũ talia fierent vel agerẽtur: ut C. de li. ca. l. pe. & sic collige ex hoc & superiori rñso, ꝙ si id ꝙ ago, fiualet ut agos ualet tñ ut ualere põt. sic C. de La. li. tol. l. vnica. §. similiq; quoq; modo. Accur. cõtra ff. đ iu codi l. j. & ff. de pact l. si unus. §. fi acceptilatio

ADDITIO. Respõdent doctores ꝙ ibi cõstabat testantem nolle codicillari. Ange.

¶ QVIBVS MODIS IVS PATRIÆ, &c.

Supra vi sum est, quo mõ dominica potestas constituatur, & cõstituta tollatur: subsequẽter visum est, qualiter patr. potestas causẽtur. Sequitur de iure videre quibus modis dissoluatur: secundum Por.

¶ *Per mortem naturalem patris filius efficitur sui iuris: & idem in nepote ꝑ mortem aui: nisi supersit filius, in cuius potestatem recidat. Aret.*

VIdeamus nũc, q̃bus modis ij, q̃ alieno iuri sunt subiecti, eo iure liberentur. ¶ Et quidem

Quibus modis ius † patriæ potestatis soluitur.

TITVLVS XII.

Ideamus. ʒ ¶ Totus iste titu. diuiditur in sex partes. Primo qualiter dissoluatur patria potestas morte naturali. Secundò, qualiter morte ciuili ex delicto, puenięte Tertio, qualiter ꝓpter dignitatẽ à filio acquisitã. Quartò, qualiter ꝑ captiuitatẽ patris vel filij. Quito, qualiter emãcipatione. Sexto, qualiter per dationẽ i adoptionẽ aũo paterno uel materno. Secũda ibi, cũ aũt. Tertia ibi, filius familiàs. Quarta ibi, si ab hostibus. Quinta ibi ꝓterea. Sexta ibi, sed & si pater. Itẽ hoc principiũ subdiuidit in quatuor: q̃a prio ponit de quo ẽ tractaturus. Secundo, qualiter ea fs supra dixit de seruis. Tertio, qualiter filij liberentur à pat. pot. generaliter respondendo. Quarto, dictã resp̃ionẽ diuidit. Secũda ibi, & quidẽ. Tertia ibi, hi vero. Quarta ibi, Sed hoc.

¶ CASVS. In prin. iltius. tit. dicit Iustinia. continuando processũ suum. Videamus nunc de illis, qui alieno iuri subiecti sunnt qualiter à nexibus illius iuris liberentur. Sed tñ de liberatione seruorũ, qualiter à dominica potestate liberentur, nihil in hoc tit. dicit. Qualiter enim seruit de potestate dominorum eximant, ꝑ ea quæ in tit. de libertinis, & de manumissione seruorum diximus, exponit. Sed quid domine Imperator, uideo ꝙ vultis tractare i tit. isto qualiter liberãt liberi à potestate parẽtum. Dicatis ergo mihi si placet, aliquę modũ tollendi pa po. Ad hoc resp. Impe, di. Amicę, liberi i potestate parẽtis. existẽtes, per mortem naturalem parentis, sui iuris fiunt: hoc tamẽ non est sine distinctionis remedio accipiendũ. Nã mortuo patre fa. liberi in primo gradu existẽtes, utpote, filius uel filia, generaliter sui iuris efficiuntur: sed per mortem aui, nepotes q̃ in eius potestate fuerunt, non omnino sui iuris fiũt, sed ita demum, si post mortem aui, in patris sui naturalis potestatem nõ sunt recasuri. unde si tpe mortis ipsius aui, pater ipsorum nepotũ vixerit, & in patris sui naturalis potestate sit, nec añ mortẽ eius de potestate sua exierit, in hoc casu, nepotes ex eo post mortẽ aui, in potestatẽ eius recidũt: nec ꝑ mortẽ aui sui iuris efficiũtur. sed si moriẽte auo, pater nepotũ aut mortuus fuerit, aut ꝑ emãcipationẽ de patris sui potestate liberat: tũc nepotes ex eo, qui in potestatẽ patris iam mortui, uel emãcipati, recidere nõ possunt per mortem aui sui iuris fiunt. h. d. vsq; ad §. cum aũt. Franc.

t ¶ Et quidem. ʒ quasi dicat, quid sit circa seruos de absolutione potestatis eorum, diximus §. de liber. §. i. & § multis.

A potesta-

a ¶ A potestate. ʒ subaudi dominica.

b ¶ Parentis. ʒ strictè accipe pro his tantum, qui sunt superiores ex linea masculina. Nam fœminæ non habent in potestate filios: ut ſ. tit. j. §. fœminæ. generalius accipitur ſ. ti. ij. §. j.

c ¶ Eo. ʒ scilicet parente.

d ¶ Hoc. ʒ ſ. quod dixi, morte superioris inferiores effici sui iuris.

e ¶ Patre. ʒ scilicet familias: subaudi supra quem nullus est ratione potestatis.

f ¶ Non omnimodo. ʒ i. generaliter.

g ¶ Sed ita. ʒ ſ. fiunt sui iuris.

h ¶ Eorum. ʒ scilicet, nepotum.

i ¶ In potestate. ʒ non ex. uit. nam si exiuit, & postea rediit, quia est arrogatus, non recideret filius in potestatem eius, ut ff. de adopt. l. si pater filium. & est ratio, ut ibi notatur.

ADDITIO. Scilicet, quòd ius semel quæsitum nepoti, non debet tolli per arrogationem: per regulã iuris, ius nostrum. Alia enim ratio ibi posita reprobatur. qđ facit vt post impetratione nem uacaturæ nubens non obtineat, etiam si uxor moriatur. Ange.

K ¶ Is. ʒ scilicet filius prædictus.

l ¶ Mortuus est. ʒ ſ. filius prædictus.

m ¶ Sui iuris. ʒ nisi in casu, ut quando per dignitatem filius sui iuris factus fuisset, ut in auth. consti. quæ de digni. §. illud. col. vi.

¶ CVM AVTEM. Diuiditur in quinque partes. Primo, de deportatione patris. Secundo, de deportatione filij. Tertio, de indulgentia principis. Quartò, de relegatis. Quinto, de seruis pœnæ. Secũda ibi, Pari ratione. Tertia ibi, sed si ex indulgentia. Quarta ibi, Relegati. Quinta ibi, pœnæ. Aret.

¶ CASVS. Domine laudabiliter uideo, qualiter morte naturali tollitur patria potestas, nunquid pluribus modis tolli poterit? Respondet Imperator, quòd fic. Nam non solum morte naturali, sed etiam ciuili tollitur pat. pot. Si quis enim ob aliquod maleficium perpetratum ꝑ sniam deportationis ciuitatem amiserit, sequitur ut liberi eius, qui tamen modo tollitur de numero ciuium Romanorum, perinde definant in sua potestate esse, ac si morte naturali, in potestate eius esse definerẽt. eadem ratione, & si liberi in potestate existentes deportati fuerint: per deportationem definunt in potestate parentum esse. Et hæc sunt vera durãte deportatione. Nam si ex indulgẽtia principis restituti fuerint, per omnia pristinum statum recipiunt. Et hæc omnia uera sunt in deportatis: secus tamen est in relegatis. Nam parentes relegati, nihilominus retinent in ptãte liberos suos, & similiter in casu conuerso liberi relegati in parentum potestate nihilominus remanent. Et non solũ modo prædictis casibus morte ciuili tollitur patria potestas sed etiam in hoc casu. Nam si aliquis pœnæ seruus effectus fuerit, definit habere liberos in potestate. Sed domine, dicatis mihi, q̃s intelligitur fieri seruus pœnæ? Ad hoc respon. ꝙ illi serui pœnæ efficiuntur, qui in metallum damnantur, & qui bestiis subiiciuntur. Et hæc usque ad illum §. filius familias. Franc.

¶ CVM AVTEM. Dictum est qualiter soluitur patria potestas mor te naturali: tunc ponit quando morte ciuili. Accur.

n ¶ Deportatur. ʒ hic nota, ꝙ hæc sñia deportationis ut ualeat, i. ut statum & ciuitatem perdat, non potest dari, nisi à quatuor iudicib. ſ. ab Imperatore, uel ab eo qui eius uice iudicat, & à præfect. præto. & a præfe. vrb. ff. de pę. l. 2. §. 1. & de leg. 3. l. j. §. à præfecto. & ff. de inter. & releg. l. inter pœnas. §. j. Idem credo in senatoribus: qui parem sentẽtiam, i. parem habent effectum principi, uel maiorem q̃ prædicti, ut ff. à qui ap. non licet. l. 1. §. 1. ² Si autem alius iudex talem sententiã det, non ualet, nec mandatur executioni, nisi princeps approbet eam, uel insulam, siue locum as signet, ut ff. de leg. 3. l. 1. §. 2. & §. deportatos. & ff. de iniust. rup. & ir. testl. si quis. §. eius. in gl. 1 Quæ autem sint delicta, pro quibus in insulam debeant deportari, dicemus. j. de pu. iudi. ꝑ totum titulum. sed relegare põt quilibet, qui habet merum imperium: vt ff. de inter. & releg. l. relegatorum. j. rñ. Et no. ꝙ Primo, de media b Secundo, de relegatione. Tertio, de maxima dicit. Prima & ultima, tollunt patriam potestatem: sed relegatio non sic, cum status non sit mutatio, nec capitis diminutio.

o ¶ Eo modo. ʒ i. per istam deportationem in insulam.

ADDITIO. Et ex isto tex. no. Ange. ꝙ dictio perinde importat similitudinem, sed non omnimodam, maximè in pœnalibus, ut per Bar. in l. sacrilegij. ff. ad legem. Iul. pecu.

p ¶ Mortuo. ʒ no. deportatum mortuum, scilicet ciuiliter. sic ff. de cõtra tab. l. j. §. quidam filium. & ff. pro socio. l. uerum. §. societas. uerũ intereunt.

q ¶ Pari. ʒ hic not. ubi est eadem uel similis ratio, idem ius constituat. sic. ff. de uer. ob. l. à Titio circa fi. & j. quod cum eo qui in alie. po. §. fi igitur. in fi. & ff. de eden. l. quædã. §. numularios. in glo. quia & ff. ad l. Aquil. l. ilud. Argum. contra. ff. de col. bo. l. si quis. in fi. j. rñ. ibi, hoc in patre.

ADDITIO. Solue secundum Io. Fab. & Ang. hic ꝙ ibi non erat eadẽ ratio per omnia.

r ¶ Principis. ʒ alias principali. Sed nunquid per aliũ poterit restitui? Resp. non: nisi fortè per senatorem, qui potest restituere ad statum, ut ff. de postulan. l. j. §. eũ qui. uer. de qua. & §. an autẽ.

s ¶ Statum. ʒ ſ. quantum ad honores, uel ordines, & similia, ut C. de sen. pas. l. j ergo & patriã potestatẽ. & hoc uult dicere. Sed contradicit. C. de sen. pas. l. in insulã. & l. si pater. Sol. hic specialiter ad omnia fuit restitutus, secũdum M & sic facias punctum ibi, per omnia hanc reprobo: quia ſp intelligitur ad omnia restitui, nisi contra dixerit expressim. Nam uerbũ restituo, generale est, ut ff. de vſur. l. videamus. 2. §. in Fauiana. Alij hoc intelligunt ad patrem reuertentem tñ referẽdũ, cui debet restitui filius in potestatẽ: sed filio restituto nõ sic: qa sic noceret ei restõ, arg. C. de legi. & cõſi l. quod fauore. Sed hãc opinionem reprobo. nam libertus deportatus, & restitutus in libertinitatem recidit, ut ff. de iure pat. l. siue libertus. Dic ergo, interesse, utrũ princeps dicat hæc uerba, restituo te, & tunc ad omnia restitutus vẽ, ut hic: an hæc, indulgeo tibi, quo casu de pœna tantum remittenda cogitasse vẽ, vt in contrarijs. arg. C. de sen. pas. l. generalis. & l. tutor. & l. cum indulgentia. & C. de gene. aboli. l. fi. Accur.

t ¶ Retinent. ʒ no. dẽiam inter deportatum, & relegatum, quo ad familiã: ut hic, & §. px. §. itẽ hic bona retinet, ille non: ut ff. de interdic. & releg. l. i. c Itẽ hic ciuitatẽ retinet, ille non, ut ff. de interdi. & rele. l. relegati. & l. relegatorũ. §. siue ad tps. & §. ad tps. Item, ꝙ hic ad tps, uel in perpetuum, ille autem tñ in perpetuum deportatur, ut ff. de interd. & releg. l. relegati. & l. relegatorum. §. hęc est dria. sed in libertate non est dria. nam uterque liber remanet, ut ff. de bonis dãna. l. sed & si alia. §. i. Sed bannitos nostri tpis quibus comparabimus? R. fi. si tantum est maleficium, ut etiam cum ciuitate bona sua publicenr, uel de iure, uel de cõsuetudine ciuitatum: tunc deportato comparabo: alias relegato, vt arg. ff. de bo. damna. l. 1. d non autem dico, ꝙ posit deportari à præside de iure, vt §. proximus. nec relegari aliquis potest à defensore ciuitatis: cum sit de imperio mero relegatio, ut in auth. de defen. ciui. §. nulla. in fi. §. col. 3.

ADDITIO. Vnde uersus: Qui deportantur, semper pœna eruciant. Pœna relegatis est temporis, est quę perennis.

v ¶ Pœnæ.] i. supplicij. supplicium enim suus dominus est, non fiscus: vnde ei nihil quærit, ut ff. de ijs quæ pro non scrip. ha. l. 3. Sed nouo iure nemo ingenuus fit seruus ex supplicio, ut in auth. de nup. §. quod autẽ. & §. fi vero. col. 4.

ADDITIO. Dic istud esse verum, si remanet uiuus: secus si in eo fiat executio mortis naturalis: uel saltem præsens ab habente ptãtẽ capitaliter cõdẽnet: quia eius testũ non ualet, nisi in maie ablatis restituẽdis. sed in absente secus: quia ualet testamentum: secundum Ang. hic.

x ¶ In metallum. ʒ i. in opus metalli, ad fodiendum metallum, uel etiam deportandum: & hi ne fugerent, ligabantur, & pondere quodam opprimebantur, ut ferro, uel alio modo. Alij uero erant qui dicebantur damnati in opus metalli, & hi non tanto pondere opprimebanẽ, & qui hinc fugiebant, in metallum ponebãtur. Alij uero erant qui in misterium, uel in seruitium metallicorum tantum ponebantur, & hoc si ppetuo fieret, erant serui: alias contra, ut ff. de pę. l. aut damnũ. §. inter eos. & §. quisquis. & §. in ministerium. Sed quid si prouincia nõ habeat metalla aliqua, uel ferri, uel alicuius similis conditionis? Respon. in uicinam prouinciam mittebantur, e ut ff. de pœn. l. aut damnũ. §. est pœna. Alij sunt in opus publicum perpetuo, dati, uel ad tempus: q̃ sunt similes

Domino nem. nõ est in multis manseri.

Per emãcipationẽ, non habet Theophi. directè. Tuscinus dictum habet et fi a. Io modo quã per emancipationem exierit deptãte patris.

Facit cõ tra gradua tum nomination, ꝙ uxore post adoptã, & demum mortua, potorib. no minationi bus uti negant Aegi. Perri. Diuino. Deportare possunt quatuor in dices. a Sed tunc uidet ob. ſtare. l. j. C. defen. præ fec. præto. cuius so. dict. Iason dubitat, di cens à sententia senatus non fore nõ posse cum suppli cari. b Contra. tenet Iaſo. per l. iſt. ff. de in. te. & rele. de quo j. d. capi. dimi. in princ.

Deest pa trię, in plerisq; exẽpl. & intell. hu ius § uid. p Iac. de Ar gr. in l. j. §. fi qs ita. ni. § 8. d verb. oblig.

Universidad de Deusto
Biblioteca

similes relegatis v: ff de pœn.l.quidam.sed huiusmodi pœnæ non sunt in vsu hodie. Accursius.

a ¶ Bestiis ʒ deducendis fortè. vel etiam vt comederet cũ eis, vel alia bestialia faceret. de hac pœna dic, vt not. ff. pœ.l.qui vltimo.

¶ FILIVSFAMILIAS, ¶ Diuidi tur in quatuor partes, Primo, ponit dictum in genere. Secundò, reddit rationem, Tertiò, excipit a dicto, Quartò, assignat rationẽ. Secũda ibi, Militia. Tertia ibi, Sed ex constone. Quarta ibi, Quis enim.

¶ CASVS. Dñe, pono q aliquis filius familias factus fuerit miles, & senator, vel consul: nunquid liberatur a patria potestate? Respon. Impera. q non. Nam militia, vel cõsularis dignitas filium a patria potestate non liberat, sed ex constitutione nostra summa dignitas patriciatus, filium a vinculis patriæ po. liberat. Quis enim patiatur patrem quemlibet, posse filium suum à nexibus suæ potestatis per emancipationem relaxare, & Imperatoriam celsitudinem non valere eum, quem sibi elegit patrem ab aliena eximere potestate? q. d. hoc nullatenus est tolerandum: & ideo prædictæ dignitatis adeptione filius incontinenti a pat. pot. liberatur. Et hæc vsque ad illum §. sed si ab hostibus. Fran.

b ¶ Militauerit ʒ i. miles factus fuerit: ad quod multa sunt necessaria: vt in auth. de mand. prin. §. fi. versi. si quidem. in gl. j. coll. 3. diximus etiam in l. pen. ff. ex quibus causis ma. vbi sex requiruntur ad hoc, q quis sit miles. Vel dic militauerit, id est, in exercitio militiæ fuerit.

c ¶ Non liberat. ʒ hoc est iure isto. nam nulla dignitas præter patriciatum, releuat filium a potestate patris, vt subiicit. sed hodie xij. sunt dignitates, quæ liberant aliquem hominem curialem a curiali conditione: vt C. de decur. l. fi. lib. x. & illæ eædem liberant a patria potestate: vt in auth. const. quæ de dig. §. j. & §. generaliter. col. 6. vnde cum sit ibi consul, corrigitur quod de eo hic dicitur.

d ¶ Constitutione. ʒ vt de consul. l. fi. lib. 12.

e ¶ Patritiatus. ʒ erat enim patricius, quasi principis pater. vnde Salustius: O patres conscripti. Nam scripta erant eorum nomina in aliquo loco: vel in corona capitis eorum: vel aliàs.

f ¶ Ilico. ʒ hoc est speciale in patricio, & consule, hodie etiam, vt sola collatione, i. datione codicillorum, id est, dignitatis scriptæ, vel per aliquod priuilegium fiant sui iuris, etiam sine administratione: in aliis decem tunc demum cum cœperint administrare: vt in auth. consti. quæ de dignita. §. j. in gl. codicillos. col. vj. quæ est C. de epis. & cler. auth. sed dignitas. & C. de decur. l. fi. lib. x. Item, in tertio casu cum ordinatur episcopus: qui est etiam vltra supradictos casus: vt in auth. constit. quæ de dignita. §. palam colla. vj.

ADDITIO. Et nota, q vbi electio est necessaria ex parte vtriusque: vt quia eligentes coguntur eligere, & electus consentire: quæritur ius ex sola electione etiam absenti, & ignoranti. l illud. ff. de tutor. & cura. dat. ab his. Sed si non sit necessaria ex parte electi, vt in episcopo: non quæritur ius ante acceptionem, ca. fi tibi absenti. de præben. lib. vj. Item vbi fit electio per viam facultatis: vt à populo, vel domino. Sed est speciale in patricio & consule. vt hic. Angel.

g ¶ Liberat. ʒ scilicet dignitas.

h ¶ Quis enim. ʒ quasi dicat: si quilibet pater etiam vilissimus filium suum emancipat quando vult: vt j. e. §. admonendi. & §. præterea. quare hoc Imperator non poterit facere? Vel dic in casu electi patricij: quasi dicat, cum ipse pater patricij possit emancipare, & ad hoc compellatur cum alapis, & verberibus: vt in auth. consti. quæ de digni. j. respon. col. 6. quare & ipse Imperator, &c.

i ¶ Elegerit. ʒ quod rarò fit: vt C. de consul. l. fi. lib. xij. secundum M.

¶ SIAB HOSTIBVS. ¶ Diuiditur in tres partes principales. Primo loquitur, quando pater fuit captus. Secundo, quando filius. Tertio, declarat quid sit postliminium. Secunda ibi, Ipse quoq;. Tertia ibi, Dictum est Aret.

† Du. remanet.

† Vide in hũc locum Alc. in 12. lib. C. ti. de cõsul. & nõ spar. pec. & Budęum in l. vlti. ff. de senatorib. vterque. n. Accursium taxat in interpretatione dictionis pritius. In manuscri. relaxare.

† Patrem, i. senatorẽ inquit Nebrissen. in lexico suo iuris ciuilis in verbo, pater.

† spem. † Deest pẽ, Duar.

¶ CASVS. Domine, vos dixistis mihi, quòd per mortem ciuilem tollitur patria potestas. nunquid generaliter est verum? Respon. Impe. q non. Nam si aliquis paterfam. ab hostibus captus fuerit, quamuis seruus hostium efficiatur, tamen patria potestas omnino non extinguit: sed propter ius postliminij in tempus futurum suspenditur. Illi enim qui ab hostibus capiuntur, si in ciuitatem reuertantur, omnia pristina in ra iure postliminij recipiunt, vnde & iste pater ab hostibus captus, si reuersus fuerit, liberos in potestate habebit: quia ius postliminij, eum qui ab hostibus captus est, si postea reuersus est, fingit in ciuitate semper fuisse. Si verò apud hostes decesserit: filij sui iuris effecti sunt. Si ipse quoque filius, aut nepos, ab hostibus captus fuerit: ius patriæ pot. in suspenso erit iure postliminij. Sed domine dicatis mihi si placet, vnde dicitur postliminiũ? Ad hoc resp. Imperator, q postliminium dictum est a limine, & post. Nam eum, qui ab hostibus captus est, cum postea ad fines nostros redierit, postliminio reuersum rectè dicimus. Sicut enim limina in domibus, quendam finem faciunt: ita finem imperij, limen esse omnes veteres voluerunt. vnde etiam limẽ dictum est, quasi finis, & terminus quidam. & hac ratione est, vt qui ab hostibus vltra limen, id est vltra metam, & finem imperij ducebatur, postea eodem limine reuertebatur, quo amissus fuerat. Sed & qui captus, uictis hostibus, recuperatur, postliminio rediisse existimatur.

¶ Seruitus (vt in to picis ad Trebatium testat Cicero) dicitur à posti, & limen, limen. lud productione esse verbi, sicut infinitimo, ultimo, extimo, tuo, sublimis est timũ q in meditullio tulliũ. † domo, Duar. In manuscri. Theoph. & Pud Festũ est limites q terminis accipi. † sic Theo. & relig. limine reuertebat quo amissus erat. Duarc. fic, quia ad idem limẽ reuertebat quod amiserat. Hostes qui dicantur. Filius captus ab hostib. in veritate est sui iuris.

¶ Per emancipationem tollitur ius patriæ potestatis: quæ emancipatio hodie potest fieri coram quolibet magistratu. Et debonis emancipati debetur patri legitima, & tutela, si emancipatus est pupillus. Are.

Sed pone, q aliquis sit captus intra fines imperij, & ibidem victis hostibus recuperatus: nunquid censetur iste postliminio reuersus? Et videtur q non, cum non fuerit vltra limen, id est, metam, vel finem imperij. Respon. Imperator, q iste postliminio rediisse censetur. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. præterea. Fran. de Aret.

k ¶ Ab hostibus. ʒ hostes sunt quibus populus Romanus bellum indixit, vel ipsi populo Romano: vt ff. de cap. & postli. re. l. hostes.

l ¶ Pendet. ʒ hic colligitur quoddam hominum genus esse in pendenti: vt diximus supra, de iis q sunt sui, vel alieni iuris. § j. Sed certè quod hic dicit, pendet, verum est propter iuris fictionem: nam quo ad veritatem sui iuris est filius: vt ff. de testa. l. lege Cornelia. in fin. & ff. de lib. & posthumis. l. pe. & C. de sent. paf. l. fi. ibi, quod maximè, &c. & ff. ad Macedonianum. l. j. §. j. nam pater seruus est hostium: vt §. de iure personæ. §. serui. ergo alium in potestate habere non potest: vt ff ad legem Iuliã, de adulter. l. sic eueniet. Dic ergo, q nulla præterita, vel præsentia pendent inspecto statu præsenti, sed futuro: vt infra, de verborum obligat. §. conditiones.

ADDITIO. Etiam quo ad testamentum, vel contractus filij super aduentitiis acquisitis ante captiuitatẽ, nec in alium translatis, quouis titulo, præter q̃ hæreditario: aliàs secus secundùm Ange. ‡ Are. sed secundùm Ias. non pendent contractus filij, nisi patris ꝓiudicium concernãt.

m ¶ Postliminij. ʒ est autem postliminium', ius amissæ rei recuperandæ ab extraneo, moribus & legibus constitutum: vt colligitur ff. de ca. & postli. reuer. l. postliminium. j. respon. Accur.

n ¶ Idcirco. ʒ quia reuersi omnia iura recuperant. a

o ¶ Captus. ʒ & reuersus: vt ff. de cap. l. retro.

p ¶ Captus. ʒ intra fines nostros, nec vltra deductus. † & ità impropriè, reuersus dicitur postliminio. Vel dic, captus fuerat vltra fines: & tunc dicitur etiam rediisse, antequam ad limina redeat: quia sic recuperat statum, licet impropriè. & facit ad hunc §. ff. de cap. l. in bello. § j. ité ad idem. ff. de vi & vi arma. l. qui possessionem.

¶ PRAETEREA. ¶ Diuiditur in sex partes. Primò, qualiter per emancipationem liberatur filius a patria potestate. Secundò, qualiter fiebat emãcipatio de iure antiquo. Tertiò, qualiter fiat hodie. Quartò, q pater habet legitimam in bonis emancipati, sicut patronus in bonis liberti. Quintò. q pater legitimus est tutor filij impuberis emancipati. Sextò, q nepotem potest emancipare, retento filio in potestate, & eõtra. Secunda ibi Sed emancipatio. Tertia ibi, Nostra. Quarta ibi, Et tunc. Quinta ibi, Et præterea. Sexta ibi, Admonendi. Aret.

Casus

a Excepta postea is: ꝛ rerũ suarũ. l. denique. & l. nec vtile. ff. ex quib. cau. ma. Ia. † Quia fuit recuperat, q anteqũ exercuerit fines. Arg. Pers. Diuisio.

¶ CASVS. Domine, iam uidi plures modos, quibus tollitur pat. po. nunquid adhuc tolli poterit pluribus modis? Resp q sic. Nã certè post supradictos modos, tollitur emãcipatione pat. po. Sed domine dicatis mihi, qualiter fit emãcipatio? Ad hoc respõ. Impe. q aliter olim fiebat emancipatio, & aliter hodie fit. Nam olim, aut per antiquam legis obseruationem fiebat: quæ per imaginarias uenditiones, & manumissiones, ab imaginario empore factas celebrabat: aut per Imperiale rescriptum. sed nostra prouidẽtia hæc per quandam cõstitutionem in melior mutatum reformauit. Statutum enim est constitutio ne nostra, ut antiquorum fictione sublata, parẽtes ad competentes iudices, vel magistratus directa via intrent. & ibidem filios, vt filias, & deinceps liberos ceteros à sua potestate dimittãt. & ex tẽpore emancipationis factæ, eadem iura præstantur parẽti, i. bonis liberorum ab ipso emancipatorum, quæ tribuuntur patrono in bonis liberti. & etiam si aliquis eorũ emãcipatorum impubes fuerit: parens qui emancipauit, per emancipationem eius tutelam nãsciscitur. Et hæc vsque ad §. admonendi. Franc.

a ¶ Prætereà ʒ non solum supradictis modis, sed prætereà, &c.

b ¶ Liberi. ʒ generale nomen est ad omnes inferiores: ut j. ti. ii. §. fi.

c ¶ Procedebat. ʒ i. eadem um ad effectum per ducebatur. Accursius.

d ¶ Per imaginarias. ʒ i. fictitias. 2 fic & ff. de regu. iur. l. imaginaria. nã pater uendebat filiũ pro uno nũmo fortè: & emptor eum manumittebat: ut hic, & ff. d capi. di. l. liberos. §. j. & C. e. l. fi. j. resp. & facit ad hoc j. de testa. §. & propter hoc dicebatur filius capite minui. Sed cũ hodie talia non fiant, ut sequitur, nunquid dicitur capite minui? Resp. sic: quia statum suum mutat ad minus: ut j. de capi. di. j. respon. & §. minima.

e ¶ Ex Imperiali rescripto. ʒ & hoc modo etiam sine uenditione fiebat, ut puto.

ADDITIO. Et erat ratio secundum Ange. hic, quia frustra precibus imploratur quod datur à iure. l. j. in glo. fi. ff. ad municip.

f ¶ Per constitutionem. ʒ ut C. de eman. lib. l. fi.

g ¶ Fictione. ʒ aliàs functione, i. usu. aliàs fictione. aliàs factione.

ADDITIO. Quæ fictio non debet deduci in genere: puta q cõtra- 60
ctus fit simulatus, sed in specie & qualiter præsumatur, vel probetur per testes, vide per Angel. hic.

h ¶ Explosa. ʒ i expulsa. sic j. de fideic. hære. §. sed quia stipulationes.

i ¶ Recta uia. ʒ uel indirecta: non curo, uel dic id est, recto iure.

k ¶ Vel magistratus. ʒ quoslibet etiã si nõ habẽt merum imperium uel missiũ, ut in auth. de defen. ci. §. iusiurandum uersi. & quicq̃d aliud. & ibi glo. col. iii. & etiã extraordinarios ut duo Bonoñ. coram iudice Mutinen. ut ff. de manu. uin. l. etiam. §. fi. & C. de iudi. l. ulti. aliàs penul.

l ¶ Intrent ʒ si iudex est in domo. idem ubicunq; sit, dũmodo non sit in loco turpi, ut ff de iusti. & iur. l. pe. & ff. de arbi. l. fi cum dies. §. pe.

m ¶ Sua manu. ʒ id est, debet capere eum per manum, & relaxare eum per uerba ad hoc idonea. b Vel dic manu, id est, potestate: nam quãdoq; & non capta manu emancipatur, ut C. de eman. lib. l pe. Ac.

n ¶ Et tunc. ʒ id est, extunc. nam prius occuparet pater omnia iure peculii: ut j. quæ. non est per. fa. te. § j. & est simile tunc. ff. de condit. & demon. l. iii. in fi. & ff. fi cer pe. l lecta. circa princi. ibi, tũc eo amplius. & in glo. tunc. & ff. de uulg. substi. l. in pupilli. §. j.

o ¶ Ex edicto. ʒ scilicet posito ff. fi à pa quis fue. ma. l. j. in fi. j. respon.

p ¶ In bonis. ʒ acquirendis, uel acquisitis: uel à patre sibi nũc collatis.

q ¶ Manumissus. ʒ id est, emancipatus. impropriè enim ponitur, ut ff. quando actio de pecu. est anna. l. j. § alienatio.

ADDITIO. Quod est uerum de stricto iure C. secus de iure ff. secundũ Laco. propter l. Pantomimos. ff. fi à pa. quis fue. manu

r ¶ Patrono. ʒ patronus autẽ succedit liberto in totum ab intestato, filiis non extantibus: ex testamento, in tertia parte bonorum liberti: liberis existentibus, in nihilum: licet olim esset aliter: ut j. de succ. lib. § j. & ii. & §. sed nostra. Sic erit hic in patre. Sed hæc similitudo interdum fallit. nam interdum habet totum pater: ut si filius turpem personam instituit hæredem: ut ff. si à pa. quis fue. manu. l. Pontonius in princ. Interdum nihil ex successione uel alio modo: ut in sex casibus, s. quãdo pretium emãcipationis accepit pater à filio. Item qñ filius est miles, & habet castrensia: ut ff. si à pa. quis fue ma l. j §. si parens. & §. est & alius & ff. de mili. testa. l. si à milite. §. fin. & l. sequen. Itẽ filius aliis patris, licet hæredib. non dat: ut ff. si à pa. quis fue. ma. l. j. §. fi. secus est in filiis patroni. Item, quẽdo emãcipauit coactus, ut ff. si à pa. quis fue. manu. l. i. §. si parens. & l. non usque. Item nec operas à filio, ut à liberto patronus habet, uel potest habere, ut ff. si a pa. quis fue. manu. l. penul. licet hæc prædicta specialia in patrono uera non sint. ut colligitur ex generali capite illius tituli. si à pa. quis fuer. manu. l. j. j. respon. & ii. & in specialibus casibus, qui in illo titulo ponuntur, ut dictum est. Sed secundum hoc semper uidetur pater amittere, cum semper præmium emancipationis habeat hodie, ut j. per quas perso nob ac. §. hoc quoq; & C. de bonis quæ libe. cùm oportet. §. pe. Sed dic istud legale, non conuentionale præmiũ esse: & ideo licitum, nec puniendum, ut C. de administra tuto. l. fancimus creationẽ. ibi, non enim debet. & C. ad legem Iuliam de adulter. l. Gracchus. uersicu. quod legitimè.

† Du. habebit. Actio Calusiana.

¶ Admonendi autem sumus liberum u arbitriũ esse ei, qui filium, & ex eo nepotem, uel neptem in potestate † habet x: filium quidẽ de potestate dimittere, nepotem uerò, uel neptem retinere: & è cõuerso, filium quidem in potestate retinere, nepotẽ uerò, uel neptẽ manumittere y: uel z omnes sui iuris efficere. Eadem & de pronepote, & pronepte dicta esse intelligantur.

¶ Si filiusfamilias adoptatur ab aliquo suo ascendente, transit in potestatem adoptantis, & desinit esse in potestate patris naturalis. h. d. Are.

¶ Sed & si pater filium, quem in potestate habet, auo, uel proauo naturali secundum nostras constitutiones a, super his habitas, in adoptionem dederit, id est, si hoc ipsum actis interuenientibus, apud competentem iudicem manifestauerit, præsente b eo, qui adoptatur, & non contradicente c, necnó eo † præsente, qui adoptat: soluitur quidem ius potestatis patris naturalis: transit d autẽ in huiusmodi parentem adoptiuum. Et hæc usque ad illum §. illud autem. Fran.

† Deest in omnib. manuscri.

a ¶ Constitutiones. ʒ ut C. de adop. l. cum in adoptiuis. & §. de adop. §. sed hodie. & §. fi uerò.

b ¶ Præsente eo. ʒ nisi sit infans, ut C. de emanci. lib. l. pe. Ac.

c ¶ Non contradicente. ʒ no. patientiã cõsensui cõparari. sic qui tacet, affirmat. sic ff. de pig. l. fideiussor. ij. §. pater. in fi. & ff. sol. matr. l. ij. §. fi. Arg. contra ff. de adop. l. ii. §. j Tacens affirmat.

c Sed ibi secundum Chri. requiritur expressus consensus pro for

ADDITIO. Sed ibi erubescentia tacuit, quo casu non uidetur consentire: secundum Ias. per tex. in l. pe ff. de fur. uel pro solutione distingue ut per Ange. Aret. hic.

d ¶ Transit. ʒ ergo non tollitur patria potestas: sed transfertur. Ad quid ergo hic casus hoc titulo ponitur? Rñd. quia & si non tollitur incommutabiliter, tollitur tamen quo ad primum. idem dico in eo. qui iu ma.

dicatur

Universidad de Deusto
Biblioteca

dicatur in potestate mea non esse. Nã non efficitur sui iuris: cùm sententia nõ faciat iustiorem remanet in potestate, licet quo ad me, p emãcipato habeatur: vt ff. de cond. ind. l. Iulian. in prin. & l. vlt.

a ¶ Diximus. ʒ vt ſ. ti. j. §. ſi verò. Ac.

Diuiſio. ¶ ILLVD AVTEM. ʒ ¶ Diuidit in tres partes. Primò, dicit de filiis ante emancipationẽ patris conceptis. Secundò de conceptus poſtea. Tertiò, q filius non põt cogere patrẽ, ad emancipandũ eum. Secũda ibi, Quòd ſi poſt. Tertia ibi, Et quidem, Are.

CASVS. Ponamus q aliquis habeat filiũ in poteſtate: & vxor iſtius filii ex eo conceperit: & poſtea eundem filiũ emãcipauerit, uel in adoptionem dederit, prægnãte nuru tua, nihilominus, qđ ex ea naſcit, in poteſtate tua naſcitur. ¶ Quod ſi poſt emancipationem, uel adoptionẽ cõceptus fuerit, patris ſui emancipati, uel aui adoptiui poteſtate ſubiicitur.

¶ *Pater non cogitur inuitus emancipare filium, niſi ex cauſa.*

¶ Et quidem neque naturales liberi, neq; adoptiui ullo pene modo poſſunt cogere parentes, de poteſtate ſua eos dimittere.

De tutelis.

TITVLVS XIII.

¶ *Ponit triplicem ſpeciem perſonarum. Et, cognito uno de contrarijs, cognoſcitur & reliquum. h. d. Are. et.*

uum, in cuius perſona, & adoptionem eſſe pleniſſimam antea diximus.

¶ *Conceptus ante emancipationem, uel dationem in arrogationem patris remanet in poteſtate aui: ſecus, ſi poſt concipiatur. Are tin.*

¶ Illud autem ſcire oportet q ſi nurus tua ex filio tuo conceperit, & filiũ poſtea emancipaueris, uel in adoptionem dederis, prægnãte nuru tua, nihilominus, qđ ex ea naſcit, in poteſtate tua naſcitur. ¶ Quod ſi poſt emancipationem, uel adoptionẽ cõceptus fuerit, patris ſui emancipati, uel aui adoptiui poteſtate ſubiicitur.

¶ *Pater non cogitur inuitus emancipare filium, niſi ex cauſa.*

¶ Et quidem neque naturales liberi, neq; adoptiui ullo pene modo poſſunt cogere parentes, de poteſtate ſua eos dimittere.

De tutelis.

TITVLVS XIII.

¶ *Ponit triplicem ſpeciem perſonarum. Et, cognito uno de contrarijs, cognoſcitur & reliquum. h. d. Are. et.*

¶ Ratio eſt fauor libertatis: ut l. q in utero ff. de ſtat. ho. Aegi. Per. Emancipare filiũ pater cogitur in quatuor caſibus.

Ex ca naſcitur. ʒ ſecus in ancilla pgnante manumiſſa, uel alienata: ut ſ. de inge. §. ſuffi cit. ʒ & ff. de acq. re do. l. ſi. & C. de prob. l. mrem.

Et quidem. ʒ hoc eſt ſecundum præceptum: & repete, ſcire oportet, q neque, &c.

Naturales. ʒ ſubaudi, & legitimi. nam naturales tantùm nõ ſunt in poteſtate: ut ſ. de nup. §. ſi.

Penè. ʒ hic no. talẽ regulã, q nullus filius põt cõpellere patrem, vt emancipet eũ, qđ fallit in quatuor caſibus, & ideo dicit, penè: ut ſi pgnotum rit legatũ ſibi relictũ, hac contẽplatione ut liberos emãci paret. nã tũc cõpellit extra ordinẽ emãcipare. ut ff. de cõd. & demon. l. ſi cui legatũ. Itẽ ſi Titius adoptauit priuignũ ſuũ: cõpellit emãcipare eũ, eo pubere facto, ſi pbauerit ſibi nõ expedire eſſe in poteſtate, ut ff. de adop. l. nonnunq̃. & l. ſeq. Itẽ, inquolibet adoptiuo, ut ff. de mi. l. 3. §. ſi q s minor. Itẽ, ſi filię peccandi neceſsitatẽ imponat. ut C. de epiſc. aud. l. ſi lenones. Itẽ, ſi filiũ malè & cõtra pietatẽ affecerit: ut ff. ſi a pa. quis ſu. ma. l. ſi. Itẽ, econtra filius nõ põt cõpelli, ut emancipet: ut in auth. quib. mo. na. ef. ſui §. generaliter. col 7.

Etiam ſi pfem malẽ tractet &c. ſecũm Ioã. de Plat. & Angel hic Aegi. Per. Continuatio.

ADDITIO. Niſi ex ꝓdictis cauſis, ſecundum Bar. in l. quidam cũ filiũ. ff. de uerb. obl. & Ia. hic. Sed Ang. tenet contrarium: niſi qñ filius agnouiſſet legatum ſibi relictũ cõtemplatione emãcipationis. & no. in d. l. quidam. ex eiſdem cauſis, quem poſſe inuitum emancipari, ex quibus poteſt exhæredari.

DE TVTELIS.

¶ Imperator continuat hanc rubr. Vel ſic: Dictũ eſt ſ. de quadam diuiſione perſonarum: quia quædam ſunt ſui iuris, quędã alieno iuri ſubiectæ ſunt. Verum quia eſt reperire aliam diuiſionem: quia quidã ſunt in tutela, &c. ideo ſequitur uidere de tutelis.

Diuiſio. Ranſeamus nũc. ʒ ¶ Iſte ti. diuiditur in quatuor partes. Primò, ſubdiuidit primũ mẽbrũ ſponarũ poſitũ ſ. ti. de iis qui ſunt ſui, vel alieni iuris Secũdò, definit qđ ſit tutela. Tertiò, qui ſunt tutores & vnde dicant. Quartò, q ſunt illi q pãt tutores ex teſtõ dare. Secũda ibi, Eſt aũt. Tertia ibi, Tutores. Quarta ibi, Permiſſum Are. ¶ CASVS. Iuſtiniã dicit hic ꝓinuando proceſſum ſuũ, Nunc tã aſſeramus ad aliã diuiſionẽ perſonarũ. Nam ex his perſonis q̃ in poteſtate nõ ſunt: quædã ſunt in tutela, vel in cura: quædã neutro iure tenentur. vnde uideamus de illis pſonis, q̃ ſunt in tutela, uel cura. Nam cognitis illis pſonis q̃ ſunt in tutela, uel cura: cæteras quæ, perſonas, illas oidebicet quæ neutro iure tenentur, ſimul intelligemus. Prius enim inſpiciamus de illis perſonis,

a Niſi his in q bus pateris auctoritas vel cõſenſus non adiicit, ut

quę ſunt in tutela. & hæc dicuntur vſque ad illum §. eſt aũt tutela F.

g ¶ Ad aliam. ʒ nam diximus duas: vt ſ. de iur. perſo. in prin. & ſ. de iis qui ſui, vel alieni iuris ſunt. in prin.

h ¶ Ex iis. ʒ nota, ergo, q hic ſubdiuidit illud membrum, quædã ſui iuris ſunt: qđ eſt oppoſitum illi, quę dã alieno iuri ſubiectę ſunt vt ſ. de iis, qui ſui, vel alieni iuris ſunt.

i ¶ Non ſunt. ʒ q ergo in tutela, vel cura ſunt ſui iuris ſunt Filiusfamilias ergo non poteſt habere tutorem vel curatorem: ut hic, & C. de cura. fur. l. fi. in prin. a Sed contra C. de ſen. paſ. l. fin. §. j. quia filius eius qui eſt apud hoſtes, eſt in tutela: & tñ non eſt ſui iuris: vt ſ. ti. j. §. ſi ab hoſtibus. ſed ibi, b verè non erat in poteſtate, cum pater deportatus eſſet, ut diximus ſ. ti. j. §. cùm autem.

k ¶ Neutro. ʒ nec tutela nec cura.

l ¶ Ita enim. ʒ quia contrariorum eadẽ eſt diſciplina: ut hic, & ſ. de iis, q ſui uel alieni iuris ſunt. in prin.

m ¶ In tutela ſunt. ʒ de aliis dicetur j. de cur.

¶ EST AVTEM. ʒ CASVS. Dñe, iam video q̃ multis de illi s tractare, qui ſ. t n tutela. Dicatis ergo ſi placet, q id eſt tute a: Rñ. Iuſtinia. definiendo tutelam. Tutela ꝓout Seruius iuriſconſultus definit, eſt vis ac poteſtas, &c. Et definitionis partes in ca ſu mutari non poſſunt & hęc uſq; ad illũ §. tutores aũt ſunt, & c. Sed dñe iam uideo quid eſt tutela: di catis ergo qui ſunt tutores? Ad hoc reſpon. Iuſti. q tutores ſunt qui eam uim, & poteſtatem acceperunt: ex qua ui, & poteſtate nomen ſuũ acceperunt. Nam dicuntur tutores atuendo, quaſi tutiores. i. defenſores: ſicut q dicit ui dicuntur, q ędes tuentur. Et hęc uſque ad illum §. permiſſum.

n ¶ Seruius. ʒ nomen eſt iuriſconſulti. & facit ad hunc §. ff. eo. l. j.

o ¶ Vis ac poteſtas. ʒ i. violenta poteſtas. nam datur tutor inuitus. cũ enim ſit munus publicum: ut j. de excu. tuto. & cur. in prin. ibi. exẽplo cærorum munerum, ergo inuitus datur: ut C. de decu. i. nullus. li. x. Item, inuito datur. ut ff. de tut. & cur. da. ab his. l. necnon. & ff. de tu. l. 2. Vnde patet, q hic eſt alia poteſtas, quàm patris in filium, & domini in ſeruum: cum illa ad commodum ſit tuto. j. per quas perſonas no. ac qui. §. j. & ſ. de iis qui ſui vel alie. iur. ſunt. §. 2. hæc uero ad onus, tenet enim de dolo, & lata culpa: vt C. arb. tu. l. 2. Item, per hoc q datur in uito, differt a curatore, qui uolenti datur: ut infrà, de cura. §. item inuiti. & ff. eod. l. 2. §. ſi pupillus. Vel dic, uis ad cogendum, poteſtas ad imperandum.

p ¶ Libero. ʒ nã niſi ſit liber pupillus, non põt habere tutorẽ cũ ſi ſeruus ſit, non ſit ſui iuris: quod eſt neceſſe: ut ſ. eo. in prin. Item & ſi duus ſit, non ſit ſui iuris: quod eſt neceſſe: ut ſ. eo. in prin. Item & ſi dubius eſt, põt habere tutorẽ: ut ff. de tut. & cur. da. ab his. ei qui. Eſt tñ casus ubi ſeruo datur tutor: ut ff. de tuto. & cur. da. ab his. l. ſi impuberi. j. rñ. cui tamen legi ſignatur cõtra ff. ad Treb. l, ſi res aliena. §. ſi ſeruus. & l. cogi. §. fi. & his duabus eſt alia contra ff. eo. ti l. mulier. §. non uus. & l. cogi. §. fi. & his duabus eſt alia contra ff. eo. ti l. mulier. §. non eſt. Quæ legũ contrarietas ita ſoluitur cùm libertas fideicommiſſaria & hæreditas relinquitur ab eodem præſtanda: poterit ſeruus cogere, ut inſtitutus hęreditatem adeat, & tunc datur etiam ſeruo tutor: ubi uerò ab uno hęreditas, & ab alio libertas relicta eſt: non poteſt niſi prius præſtita ei libertate. tunc. n. coget alium hæredem hęreditatem adire, & ſibi reſtituere, ſecundum Io.

q ¶ Ad tuendum. ʒ p hoc ẽt remouet patriam poteſtatẽ, q̃ nõ eſt ad tuendum d, ſed ad gubernandum, prout uult, & ſibi acquirendum.

r ¶ Per ętatem. ʒ ad diff rentiam curatorum, qui dantur furioſis, & cur. §. furioſi. Accur.

s ¶ Iure ciuili. ʒ nota tutelam eſſe de iure ciuili e, licet oẽs ferè cõtractus ſint de iure gentium: ut ſ. de iur. na. §. ius autem.

t ¶ Data. ʒ à lege, uel iudice: permiſſa uero a teſtatore dicitur: ut j. eo. §. permiſſum. Vel dic, data perſonæ principaliter: permiſſa ſecundariò rebus, ut j. ti. j. §. certè. & j. de excu. tu. §. datus.

v ¶ Eam uim. ʒ quæ eſt dicta ſ. proxi. §.

x ¶ Ex qua re. ʒ i. u., & poteſtate.

y ¶ Defenſores. ʒ & ſecundum hoc etiam curatores ſunt tutores, ſecundum Io. & plerunque hę appellantur: ut ff. de leg. 3. cum filio, §. & ſ.

& ff. de mi. l. j. §. ſi. ADDITIO Hanc glo. probat Ia. quia licet alluſio uocabuli conueniat, non tamen procedit: quia repugnat definitio: ut not. Bar. in l. j. ff. de teſta.

a ¶ Qui ædes. ʒ ut eſt præfectus uigilum, & qui cum eo de nocte uadunt: ut ff. de offi. præ. uigi. l. iii. §. ſciendum Accur.

Diuiſio. ¶ PERMISSVM EST. ¶ Diuidit in tres partes. Primò, ponit dictũ in genere. Secũdò, illud modificat. Tertiò, modificationẽ exemplificat. Secunda ibi, Nepotibus. Tertia ibi, itaque. Are.

¶ CASVS. Domine, ex quo uultis tractare de tutelis & teſtamentaria tutela, quæ dignior eſt: dicatis ergo in primis, qui poſſunt dare tutores in teſtamento, & quibus? ad hoc reſpon. Amice, permiſſum eſt parentibus, qui liberos tempore mortis in poteſtate habent, liberis ſuis impuberibus in teſtamento ſuo dare tutores. & hoc in filiis, & filiabus generaliter locum obtinet: ſed ſecus eſt in nepotibus, & neptibus, & cætetis liberis in remotiori gradu conſtitutis. Nepotibus enim, & neptibus, ita demum poſſunt parẽtes in teſtamento ſuo tutores dare, ſi poſt obitũ eorum, huiuſmodi nepotes i patris ſui poteſtatem recaſuri non ſunt: unde ſi in tempore mortis me filiũ tuũ, & ex me nepotes, & neptes, in poteſtate tua habeas: nepotes, & neptes inteſtamento tuo, tutores accipere nõ potunt, licet in poteſtate fuerint: quia ſtatim poſt mortẽ tuam, in poteſtatem patris ſui ſunt recaſuri. Sed pone, Domine iam uideo, q parẽtes in teſtamento ſuo liberis ſuis impuberibus tutores dare poſſunt: ſed nunquid permittit parentibus dare poſthumis ſuis tutores in teſtamento? Rñ. Imper. q ſic. Nã cũ pluribus aliis cauſis poſthumi pro iam natis habeatur, ſtatutum eſt in hac cauſa non minus poſthumis quam etiã iam natis, tutores à parentibus in teſtamẽto dari poſſe: & hoc eſt uerũ ſi in hac cauſa ſint poſthumi, ut ſi uiuis parẽtibus eſſent nati, in eorum poteſtatem caderent. Et hæc uſque ad illum §. ſed & ſi emancipato. Franci.

Tutela eſt triplex.

b ¶ Permiſſum eſt ita que. ʒ quia quædam generaliter uidimus de tutelis: & omnis tutela eſt, uel teſtamentaria, uel legitima, uel datiua: itaque priùs de teſtamentaria, ut potè de digniore uideamus in hoc titulo, & ſequenti. De legitima autem dicetur, j. de legi. agna. tu. uſque ad titu de Attil. tu. De datiua dicetur j. de Attil. tu. per totum.

a Teſtes requiruntur dicit autor hoc, ſed præſidi licet: ut ff. de tu. & cu dat. ab his. l. necn. & l. nec mandante. § fi.

c ¶ Impuberibus. ʒ etiã inuitis: ut ff. de tu l. muto hoc etiã prætori, & d ¶ In poteſtate. ʒ naturalibus etiam dare poſſunt, in iis quæ ſibi relinquuntur: a ut C. de confir. tu l. fi.

e ¶ Teſtamento. ʒ uel codicillis teſtamento confirmatis: ut ff. de te. tu. l. iii.

f ¶ Tutores. ʒ ſed non curatores ut j. de cura. in principio

g ¶ Tua ſit. ʒ & nunquam exiuit: alioquin non recidit: ut ff. de adop. l. ſi pater filium, & de hoc dixi ſ. ti. j. §. j. Accur.

h ¶ Non poterunt. ʒ licet miles ſit teſtator: ut ff. de teſta. tute. l. ii.

i ¶ Tutores. ʒ ſi autem filius uel emancipatus eſt, uel mortuus: tunc nepotes ex eo ſunt ſui iuris mortuo auo: ut ſ. tit. j. §. j. in fi. unde ex teſtamento aui poſſunt habere tutorem, ut hic innuitur.

k ¶ In compluribus. ʒ ut quoties de commodo eorum quæritur, ut ff. de ſta. ho. l qui in utero non ſi de commodo aliorum, ut ff. de uer. ſign. l. quod dicimus. uel ſi de incommodo matris, ut ff. de ſta. ho. Imperator. in quo caſu non habetur pro iam nato.

l ¶ Fierent. ʒ ut quia ex uxore naſciturus erat uel nuru: aliud ſi ex concubina: niſi in iis quæ ſibi dimitteret, ut C. de confir. tu l. fin. tales enim tunc non naſcerentur in poteſtate. ſ. de nup. §. fin.

¶ SED ET SI EMANCIPATO. ¶ CASVS. Dñe, iam uideo q permiſſum eſt parentibus liberis ſuis impuberibus in ſua poteſtate exiſtentibus, in teſtamẽto ſuo dare tutores. ſed pone, q pater à teſtamẽto filio emãcipato dederit tutorem: nunquid ualet in caſu iſto tutoris datio? Rñ. q nõ, ſed tamen licet in caſu iſto de iure non teneat tutoris datio: ſi tamen de facto, pater in teſtamẽto ſuo filio emancipato tutorem dederit, iſte tutor à patre de facto datus, ex præſidis ſeatẽtia cõfirmãdus, & ſic omnimodo. t. ſine inquiſitione. Et hæc dicũt uſque in fi. tit. Frã. ¶ Confirmandus. ʒ nõ ergo ualebat datio per ſe: cum nõ eſſet in poteſtate: ut ſ. c. §. permiſſum. Sed nunquid hic tutor cõfirmatus dicitur teſtamẽtarius: quod ſi eſſet, præferret legitimo, ut j. tit. ii. in princ. an datus? quod põt admitti. & facit p hoc ff. de uerb. ſign. l. lege. b & i aut. de defen. ci. §. ſi de cætero. col. iii. ita legitimus tutor huic præferẽ, ut j. de Attil. tu. in pri. c & ideo gloſſauit. i. ſine inquiſitiõe, nõ q uellet eũ cõfirmari, ſi alius eſſet legitimus, ſed quia non quærit an ſit locuples, uel non. Sed arg. contra ff. de cur. fu. l. ſi furioſo puberi.

¶ Sine inquiſitione. ʒ i quia non ſatisfiat ſ. rem pupilli ſaluã fore. Itẽ locuples ſit, uel nõ. hoc eũ nõ quæritur, ut ff. de confir. tu. l. j. Sed aliud in matre dante tutorẽ filio. ibi enim etſi non ſatisfetur, tamẽ cũ inquiſitione datur, ut d. l. d citur. & C. de confi. tu. l. j. Sed quare diuerſum in matre dante tutorem filiæ? Rñ. in memoriã præcedentis poteſtatis, ut ff. de quæſti. l. unius. §. ſeruus primò. & ff. qui pe. tut. l. fi. facit ad hoc ſ. de ſatiſd. tut. & cura. in princ. & ff. de liber. agno. l. j. §. iulianus. & C. de epiſc. audien. l. de creationibꝰ. Sed arg. cõtra ff. de in lit. iurã. l. uideamus.

¶ QVI TESTAMENTO TVTORES DARI POSSVNT. ¶ Dictum eſt ſuprà in §. permiſſum. ti. j. quibus dantur tutores. Reſtat uidere, qui poſſunt dari tutores. ideo ad hoc uidendum ponitur hic hæc rubr. Are.

Diuiſio. Scilicet penitus. alias ſecus. l. fi. ff. de leg, tut. Itẽ hoc uerũ in perſonalibus: ut hic etiã ſit aſs mor bus ſuperuenerit: q a definit eſſe tutor ipſo iure etiam ſi ad motus labiorũ intelligeret: ut hic per Bal. Secus tamẽ i muneribus patrimonia. Nam i i his quę sũt publici uris, filius ꝑ patre, maximè i his, quę repręſentant dupliceꝑſonam, ut sũt magiſtratꝰ ſed i his, in quibus repræſentat ſimplicem perſonam, ut in teſtamenti factione, non habet pro patre ſecũdum Nic. Aegi. Perr.

Ari autem. ¶ Totus iſte titulus diuiditur in quinque partes. Primò qui poſſunt tutores dari. Secundò quomodo ſeruus alienus poteſt in teſtamento tutor dari. Tertiò quando furioſus, uel minor uel tutor datur. Quartò, quãdo ad certũ tempus, uel ſub cõditione, uel certæ rei datur. Quintò, quãdo filiis, uel filiabus datur, quibus datus uideatur. Secũda ibi. ſeruus autem. Tertia ibi, furioſus. Quarta ibi, Ad certum tẽpus. Quinta ibi, Si quis filiabus. Et hoc principium ſubdiuiditur i quatuor partes. Primò, quod paterfamilias, & filiusfamilias poteſt tutor dari. Secũdò, quãdo ſeruus proprius datur cum libertate. Tertiò, q ſi ſine libertate, tũc tacitè uidetur ſibi data libertas. Quarto, quãdo credebatur liber. partes de ſe patent.

¶ CASVS. Domine, iam uultis tractare qui poſſunt tuto. da. in teſtamẽto. Ad hoc reſpõdet Impera. Amice, tutor in teſtamẽto dari poteſt, non ſolũ paterfamilias, ſed etiã filiusfamil. & nõ ſolum liberi homines in teſtamẽto tutores dari poſſunt, ſed etiam ſerui. Nam quis ſeruũ pro prium in teſtamento ſuo cum libertate tutorẽ dare poteſt: & nõ ſolùm ſi libertatẽ expreſſerit, tenebit tutoris datio: ſed etiam ſi ꝓprium ſeruum ſine libertate in teſtamẽto tutorẽ dederit. Ex ipſa enim datione tutelæ, ipſe ſeruus uidetur directã libertatem accepiſſe: & per hoc adminiſtrationem conſequitur. & hoc uerum eſt quãdo teſtator qui dedit eum in tutorem, ſerui conditionẽ nõ ignorauit. Nam ſi per errorem quaſi fiberũ eum dedit, aliud erit dicẽdum: quia in eo caſu nec liber, nec tutor erit. Et hæc uera ſunt in proprio ſeruo. Sed ſi ſeruus alienus purè in teſtamẽto datus tutor fuerit, cum liber erit: puta teſtator ita dixit Stichũ ſeruũ Petri cum liber erit, tutorẽ do. utiliter datus uidetur. & hoc eſt uerum in ſeruo alieno. Sed ſi ꝓpriũ ſeruum eo modo dederit tutorẽ, uidelicet cũ adiectiõe, cũ liber erit, inutiliter dediſſe intelligitur. Sed pone, quidã ſatis incõſultè ꝓuidẽs liberis ſuis, dedit eis quendam furioſum tutorẽ, uel fortè minorẽ xxv. an. quid iuris eſt in hoc caſu? Ad hoc reſpon. Impera. q ſi furioſus, uel minor xxv. ann. tutor datus fuerit: tũc demũ tutor erit, cum furioſus compos mentis factus fuerit, aut maior xxv. ann. extiterit. Et hæc uſque ad illum §. ad certum tempus. Franc.

o ¶ Paterfamilias. ʒ niſi ſit mutus uel ſurdus: d quia tutor & loqui & audire debet: ut ff. de tu l. j. §. pen. & §. fi.

ADDITIO. Et ideo taciturnitas, ſeu patientia tutoris, non haberetur pro auctoritate: ut no. gloſſ. in l. iii. ff. de auctо. tuto. poſſet tamen eſſe procurator ad negotia: ſed non curator: ut per Ange. & alios hic.

p ¶ Filiusfamilias. ʒ cum enim tutela ſit ius publicum: ut j. de excu. tu. in princ. nõ curatur ius pa po. ut ff. ad Treb. l. nam quod. j reſpon. & ff. de iis qui ſui, uel alie. iur. ſunt l. filiusfamilias, quo caſu pater de pecu l o tenetur, niſi agnoſcat: tunc enim, ſcilicet quãdo agnouit, inſolidum: ut ff. de tut. l. ſi filius. & ff. de admi. tu. l. Lucius Titius.

q ¶ Teſtamento. ʒ ſed à præſide tutor dari non poteſt ſeruus: ut C. qui dari. tut. poſ. l. in ſeruili.

Universidad de Sevilla

a ¶ Et sine libertate ℈ non expresso hoc ꝙ sine libertate det: sed om. sit libertatis dationem: ut ℈. qui ma. non pos. §. licet. in fi. & C. de ne. ser. l. quidam. §. illo. Accur.

b ¶ Direct℈. ℈mo uidetur ꝙ fideicommissariā: ut C. de fideicō. li. l & si non adscripta. a contra. Sed certè hic testamento: hoc fit ibi alia uolū

a Ex quo notā quòd promouēs ad dignitatem sciēter inhabilem, videtur cum eo dispensare si pōt: non alias. l. iii. C. si seruꝰ aut lib. ad deeur. aspi. li. x. secundū Ang.

† Dicere tutor uidetur rogare hæredē, ut seruū hunc emat & manumittat, secundum Nico. Aego. Perr.

b Imò ibi uti ut inutilis adiectio secundum Ang. hic.

c Quānis opi. Pla. sit reprehensibilis. ista tamen ratio reprehēsionis est falsa per l. sed si hæreditas. ℈ fin. ff. de reit. tut. secundū An.

† Tutor ad quid datur principio.

sciendum est, eum & sine libertate [a] tutorē datum, tacitè libertatem directā [b] accepisse uideri: & ꝑ hoc rectè tutorē esse. ¶ Planè, si per errorem, quasi liber, tutor datus [c] sit, aliud dicendum est. [d]

¶ *Alienus seruus sub conditione libertatis futuræ tutor in testamtnto creari potest: proprius autem sub conditione prædicta, tutor inutiliter datur. Are.*

¶ Seruus autē alienus purè inutiliter [e] testamento datur [f] tutor sed ita, cum liber erit, utiliter dat.

¶ Proprius autem seruus, inutiliter eo modo [g] tutor datur.

¶ *Tutor creatus, qui est in habilis ratione alicuius accidentis annexi temporale impedimentum præstantis, eo cessante, tutor efficaciter erit. h. d. Are.*

¶ Furiosus, vel minor viginti-quinque annis tutor testamento datus, tutor tunc erit, cùm compos [h] mentis, aut maior viginti-quinque annis fuerit factus.

¶ *Ad certum tempus, ex certo tempore, uel sub conditione, & ante heredis institutionem tutor dari potest: secus autem ad rem certam, uel causam. Are.*

¶ Ad certū [i] tēpus, vel ex [k] certo tempore, vel sub conditione, vel ante [l] hæredis institutionē posse dari [m] tutorem, non dubitatur.

¶ Certę [n] autē rei, vel causæ [o] tutor dari nō potest: quia personę [p]

pone, ꝙ nepotes posthumi nati sūt ex uxore filii, quā pr̄ tempore mortis habuit ī potestate: nunqd huiusmodi posthumis nepotibus tutores dati intelligūtur? Rn̄. Impe. ꝙ refert quibus uerbis usus est testator dādo tutorē. Nam si testator dixit sic: liberis meis tutorē do: tunc non solum filiis, sed etiā nepotibus posthumis dedisse intelligit. Cæterū, si pater dando tutorem ita dixit: filiis meis tutorē do. in hoc casu filiorum appellatione nepotes nō cōtinebuntur. Aliter enim nepotes, & aliter filii appellātur. Sed si pater ita dixit, posthumis meis tutorem do. posthumorum appellatione nō solū filii posthumi, sed etiā cæteri liberi in remotiori gradu nascituri continebuntur. h. d. usq; ad fi. Fran.

q ¶ Posthumo. ℈ scilicet filio.

r ¶ Quia filii. ℈ hęc dictio, filii, comprehendit posthumū & posthumam: cū masculinū possit cōcipere fœmininū. sed hæc dictio, filiæ, nō cōprehēdit utrūq; & sic nec posthumū: cū fœmininū non cōcipiat masculinū: ut ff. de leg. ii. fi ita scriptū. in princi. & ff. de le. iii. l. qui duos. & l. seruis legatis. Itēno. ꝙ appellatione natorū, etiā nō nati cōtinētur, cū de eorū cōmodo tractat: ut ff. de sta ho. l. qui in utero. & ℈. titu. i. §. cum autem. & facit ff. de teſt. tu. l. si quis ita. § i. & l. si quis filiabus. & l. ꝙ si. s ¶ Si filios. ℈ scilicet dixerit. Accur.

t ¶ Non Continebuntur. ℈ f. nepotes.

v ¶ Appellantur. ℈ ab omnibus in usu, vel consuetudine sed secundum ueram significationē uerbi (quia filius dicitur à philos, quod est amor) etiam nepos dicitur filius, & etiam quilibet quē aliquis diligit paterna dilectione: ut ff. de uer. sig. l. liberorum. § sed & Papyrius. quę uidetur contra.

x ¶ Cæteri. ℈ ēt nati secundū quosdā, quod falsum est: ut ff. de uer. sig. l. nomē. Dic ergo cæteri, ſ. ex filiis nascituri, qui sui posthumi sunt per l. Velleiam. ut ff. de iniu. rupt. test. l. posthumorum. & ī. de exhæ. lib. §. posthumi. & ff. de lib. & posth. l. Gallus. i. respon.

De legitima agnatorum tutela.

TITVLVS XV.

¶ *Pupillis non habentibus tutorem testamentarium lex duodecim tabularum dat agnatos in tutores legitimos, dūmodo sint*

mares, & maiores uigintiquę annis, & sanę mētis. Ar.

Vibus [y] autem testamento tutor datus non

Fillius uocatur.

Masculini cōcipit fœmininū, & non econuerso. Vide in hāc rē Alcia. lib iii. paradox. c. xiiii.

d Vide glo. in uerb. uel uersos. ita generaliter. Ele. lib. ſ. Natorū appellatione continetur nōdū nati.

Continuatio. Diuisio.

De legitima agnatorum tutela.

TITVLVS XV.

¶ *Pupillis non habentibus tutorem testamentarium lex duodecim tabularum dat agnatos in tutores legitimos, dūmodo sint*

mares, & maiores uigintiquę annis, & sanę mētis. Ar.

Vibus [y] autem testamento tutor datus non

a ¶ Duodecim tabularum ℈ quos ipsa lex uocat uerbis & sententia: & nisi gerant, eorum periculo agitur: ut ff. eo. l. legitimos. alias autē quan doq; ex sententia legis dantur: nō ex uerbis, ut ī. ti. ii. & iii.

ADDITIO. Qui facto inuentario, & præstito iuramēto de utilibus faciēdis, & præ termittēdis inutilibus, promittēdo etiā expresse ipsum pupillū defendere, & satisfidare rem pupilli saluā fore, non antè administrabunt, quam sibi per iudicem administratio decernatur. l. iii. §. fin. ff. de administra. tuto. Ange. Aret.

b ¶ Agnati suot. ℈ si sint maiores xxv. annis: ut ī. de fidu. tute. in fin. & minores lxx. ann. alias ex cusantur: ut ī. de excu. tu. §. item maior.

c ¶ Connati. ℈ nomen ergo cognationis generale est, agnationis nomen ſpeciale. nam omnis agnatus est cognatus: sed non conuertitur: ut hic & ī. de leg. agna. ſuc. j. respon. & ff. eo. l. ſunt autē.

d ¶ Ex eo. ℈ filio fratris.

e ¶ Patruus. ℈ repete, si fuerit natus eodem patre, cum patre tuo: aliquin est cognatus: ut C. de le. hære. l. fi. §. sed nec. & §. cum autem.

f ¶ Aguati. ℈ etiam si masculus interueniat: ut puta, si sint duo fratres uterini: filius unius fratris, filii fratris sui patris non erit agnatus, sed cognatus, inſpecto fœmino sexu. propter quē adinuicem sunt cognati: secundum Ioan.

g ¶ Amitæ. ℈ sed ipsa amita est tibi agnata: quia per patrem tuū tibi coniungitur.

h ¶ Iure. ℈ scilicet cognationis.

i ¶ Familiam. ℈ i. agnationem: licet & alias multas habeat significationes hæc dictio, familia. ut ff. de uerb. sig. l. pronuntiatio. §. familiæ. & facit C. de uerb. sig. l. fi. & §. de pa. po. §. fin.

¶ QVOD AVTEM. ¶ CASVS. Dñe, Titius laborans liberis suis impuberibus, quos in potestate habuit, tēpore mortis, Meuiū tutorem dedit: sed uiuente adhuc Titio testatore, decessit Meuius. istī impuberes adhuc tutore carēt. Agnati aūt proximi, ab onere administratiōis, se ni tūtur excusare tali ratione: Dicūt em̄ ꝙ legitima agn. tu. ex l. xij. ta. locū habet, cū tutor in testamēto datus nō est. Cū aūt in testamēto patris sui istis ipuberib. tutor datus fuerit, dicūt se ab onere excusari. Dñe, ꝑ deo dicatis mihi, ꝙd iuris est in hoc casu? Ad hoc rn̄. Impe. dicēs: Amice, istī agnati frustra nitūtur se excusare in hoc casu, ab onere tutelæ. malè em̄ intelligūt §. l xij. ta. ꝙ ab itestato ꝓximos agnatos ad tutelā uocat. Nō em̄ hāc significationē habet tātū, ut si ille ꝙ tutorē ī testamēto dare potuerat omnino testamētū nō fecerit, tūc demū uocēt agnati: sed ēt si quā tū ad tutelā ꝓtinet, itestatus decesserit. qđ tātū ualere poterit, si is qui in testamēto datus fuerat, uiuēte testatore decesserit. Cū igitur ī hoc casu ꝓposito id ꝓtigerit, manifestū est, ꝙ agnati, ab onere tutelę nō poterūt prędicta rōne excusari Et hęc usq; ad illū §. sed agnatiōis. Frā. de Aret.

K ¶ Significationem ℈ scilicet tantūm.

l ¶ Si omnino. ℈ uel aliud cōtingat quod tantundem ualeat: quod diximus ī. de hær. quæ ab intesta. j. rn̄. & facit ff. quod cuiusque uniuer. no. l. j. §. & quidem.

ADDITIO Et ille propriè dicitur intestabilis qui testari non potuit testari, & non est testatus: sed dicitur intestabilis qui testari non potuit testari, & non est testatus. quod nota pro statutis secundum Christoph. & Ia. hic. Et deficiēte test. quod nota pro statutis secundum Christoph. & Ia. hic. Et deficiēte testamentario legitimo. uel datiuo, quis in locum deficientis admittatur, an legitimus, an datiuus: uide Ange. hic.

¶ SED AGNATIONIS. ¶ CASVS. Domine, iam uideo quando habet locū legi. agna. tu. & qui sunt agnati: & etiam quomodo intelligātur uerba l. xij. tab. quibus agnati uocantur ad tutelā. nunquid est aliqua differētia inter ius agnationis, & ius cognationis? Respō. quod sic, q̄a ius agnationis omnibus modis capitis diminutionē plerūq; perimitur. Nam nomen agnationis, à iure ciuili deriuatum est: sed ius cognationis, quod ab origine nomen sumpſit, & à iure naturali deſcendit: nō omni capi. dimi. mutatur. Ciuilis enim ratio, ciuilia iura corrumpere poteſt, naturalia autem nequaquam h. d usque ad fi. Fran.

m ¶ Sed agnationis quidem ius. ℈ No. diligenter hunc §. Est autē ius agnationis, & ius cognationis siue cognatorū. Agnati enim habent ius prærogatiuum ad cognatos, ſ. ut præferantur in hæreditatibus agnato rum mortuorum: ut ī. de le. ag. ſuc. j. rn̄. Itē præferuntur in tutelis agna

Ide Vet. Iurisprud. Prateii ad l. xij. Tab.

ī personas cognatiōe. ī alcognati.

Cognatio, & agnatio, de habēti fiscur gen' & species.

ī al. & inuic ē scilicet tu.

ī al. deeſt, ex ea.

ī Concor. ex ea parte M. cum gl. unica ī pri. extra de ap pel. & c. ii. ſi da gloſſ. ſuper uerbo, poteſta te de constitu. in ſi. Al. his notis () in clu ſa deſunt.

ī omni modo.

Ad hoc uidē ſunt agnati, oporter. ꝙ habeāt cognitiōnē ſtipi tē maſculi. generis: ut patruꝰ me, deſit ſuntex eodem patre. Item quod ipſi nō habeāt matrē fœmi. gene. & ſic ſi lius amitæ nō eſt mihi agnatus. Aegi. Perr.

Agnati prærerun tur cognatis in duobus.

Agnatorū prærogatiua facile perditur.

tab. facilè perdunt, ut omnibus modis capitis diminutionis, id est, per maximā uel per mediā: de quibus duabus nō est dubiū, cū & iura cognationis perdantur: ut ī. tit. j. ſ. quod autē. Itē per minimam tollitur ius agnationis: ut hic dicitur, & ff. de ca. di. l. tutelas. nisi in duobus casibus tātū: a ut inter fratres, licet alter emancipetur: ut C. de legi. tu. l. iii. & iiii. Itē inter patrem & filiū: ut ī. de le. ag. ſuc. §. fi. & propter hos duos casus qui de minima capi. di. excipiūtur, dicit hic plerūq;. at iura cognationis non commutantur omnibus modis: quia non tolluntur minima ca. dimi. & est ratio ut subiicit.

n ¶ Nam. ℈ pro quia.

o ¶ Agnatio iuris ciuilis nomen est. ℈ ideſt à lege xij. tabu. est inducta hæc prioritas agnatorū: sed ius cognationis, est naturale nomen. b nam ratione sanguinis, hoc nomen impoſitum est: unde & unum ius ciuile poteſt per aliud facile tolli: ut hic, & ff. de regu. iur. l. nihil est.

p ¶ Naturalia. ℈ i. iura cognationis, sic dicta, quia ea quis cōſequitur per natiuitatē: ut ſ. de adop. §. sed hodie. in fi. §. nō sic de facili tolliūtur.

q ¶ Vtique. ℈ i. certè non tolluntur capitis diminutione, cum sint immurabilia hæc iura: ut ſ. de adop. §. sed naturalia. Item, nec ea quę naturalem æquitatem habēt: ut ff. de ca. di. l. eas. & l. legatum. Item nota quia quædam cognatio est ciuilis tantum: ut per adoptionē: ut ff. de adopt. l. qui in adoptionem. Item naturalis tātum: ut ad filios naturales tātum. Item naturalis & ciuilis: ut ad eos qui legitimi sunt: & de hac intelligitur hic: ut ff. de gradi, affi. nō facile. §. j. Item no. quia & ciuili iure hæc. tutela, & hæreditas, tribus modis deferūtur, ut ex uerbis, & sententia legis xij. tab. ut in agnatis. Item, ex sententia tātum: ut ī. de legi. pa. tut. & ī. de fidu. tut. Itē ex aliis legibus, ueteribus, uel nouis: ut ff. de ca. di. l. tutelas. Nunquid ergo hæc omnia facilè perdūtur per omnem capitis diminutionē? Rn̄. sic, in duobus primis tantum [c] nō in tertio. ut hic, & in d. l. tutelas. Item quæro, an futuras tutelas acquirendas, & hæreditates tantum tollat: an etiam præteritas adimat? Respon. futuras tantum: ut ff. unde lib. l. fin. Quid enim poterit diuinare lex, deferens hæreditatem uel tutelam, de futura ca. di. ut C. de testa. l. nubemus. in fi? Certè nullo modo: ut ff. man. l. fideiussor. j. respō. Hodie uero istam differentiā agnationis quærere nō oportet: cum agnati ante cognatos nihil habeāt, ut in authen. de hęr. que ab intesta. defe. §. ex his. col. ix. Item nota, quod licet prædicta iura cognatiōnis tollantur maxima, & media capitis diminutione: ipsa tamen cōsanguinitas non tollitur, ut ff. de regu. iur. l. iura sanguinis.

a Ista glo. refertur ad ius nouū: de quo in l. iiii. ff. e. fecus de iure antiquo: ut ibi notat Ange.

† al. deeſt, ciuilis.

b Et ideo ſi ſtatutum utatur uerbis naturalibus: puta filius pater, mater frater, & ſoror, non attēdit ius ciuile, sed solum naturale: ut sic comprehēdat etiā naturalis, & ciuilis, & ciuile naturalia. l. tutelas. ſecundum. Ide est per omnem capitis diminutionem.

Nebrif. ſenſus in lexico suo iuris ciuilis in dictione diminuo, annotatū esse ait, à Ludouico bolognino in pādectis Florentin. semper pe, scribi non per i, demi nuo, demi nurio.

c Et quamuis tunc deferatur per nomina naturæ: puta patri: uel fratri sunt importantia agnationem; quæ facilius tollitur, & sic non ob. d. l. tutelas. ſecundū Iaſ. Consanguinitas tamen quam tollitur. Continuatio. Diuiſio.

De capitis deminutione.†

TITVLVS XVI.

¶ *Hoc principium non ſummatur: quia breue, & quia ponit definitionem. Are.*

Statutem capitis deminutio, prioris

¶ DE CAPITIS DIMINVTIONE.

Continuatur. quia supra uiſum est de legitima agnatorum tutela: & quia ius agnationis capitis diminutione corrumpitur. ℈. fi. supra tit. j. merito ſequitur uidere de capitis diminutione. Porc.

EST autem. ℈ Totus iſte titulus diuiditur in quinque partes. Primò ponitur quid sit capitis diminutio, & quotuplex sit. Secundò, de maxima capitis diminutione. Tertiò, de media, Quartò, de minima, Quintò, remouet certa dubia. Secunda ibi. Maxima. Tertia ibi, Minor. Quarta ibi, Minima. Quinta ibi. Quibus autem. Et hæc diuiſio ſufficit: licet alii aliter diuidant.

¶ CASVS. Domine, iam uideo, quod uultis tractare de ca. di. Dicatis igitur mihi quid est capi. diminutio? Rn̄. Impe. quod capitis diminutio est prioris ſtatus cōmutatio. Sed pone, Domine, uideo quid est cap. dimi. sed ſi placet, dicatis mihi, quot modis fit capitis diminutio? Et rn̄. Imp. ꝙ capit. dimi. fit tribus modis. Aut em̄ est maxima capitis diminutio, aut minor, quam quidam mediā uocāt: aut minima. Sed pone, Dñe, iam uideo quot modis fit capi. di. Dicatis ergo mihi, quando locum habet capitis diminutio maxima: quando, minor, & quando minima. Ad hoc respon. Impe. dicens, ꝙ maxima cap. dimi. est quādo aliquis, ob ali

quod enorme delictum, ciuitatem simul & libertatē amittit. quod contingit in iis, qui atrocitate sententiæ, serui pœnę efficiuntur, uel etiam in libertis, qui propter ingratitudinē contra patronos cōmissam in seruitutem redigūtur. uel etiam in iis, qui maiores xxv. annis ad participandum pretium suæ uenditionis se uenundari passi sunt. Minor autē, siue media capi. dimi. est cū aliquis ob delictū suū ciuitatē amittit, sed tamen retinet libertatem. quod in eo accidit, cui ignis, & aqua interdicitur, & qui in insulam deportatur. Minima ca. di. est cum quis ciuitatem simul, & libertatē retinet, qui statū suū taptum commutat: quod accidit in iis, qui sui iuris fuerunt, & se in arrogationē post eā dederunt. & ita alieno iuri per speciem arrogationis subiecti esse cœperunt. Et similiter in casu conuerso, scilicet cum ii qui alieno iuri subiecti sunt, per emancipationē sui iuris efficiuntur: ueluti si filius sa. emancipatus à patre fuerit. Nam in hoc casu minimam capi. dimi. pati intelligitur. Et hæc dicuntur usque ad illum §. seruus autem. Fran. de Aret.

¶ permutatio. D. ut & J. eo. §. quibus. al. mutatio.

¶ circa.

a ¶ Status. ⁊ hic status consistit in tribus: in libertate, ciuitate, & familia, i. iure agnationis. Cū enim primum, id est, libertatē quis perdit, per consequens & duo ultima perdit. & tunc maximam capitis diminutionem patitur. Cū uerò secundū perdit, per consequens perdit & ultimum, sed non primum: & tūc dicitur media ca. di. [a] Cum uerò ultimum perditur, non perduntur duo prima: & tunc minimam cap. di. patitur, ut ⁊. §. j ii. & iii & ff. e. l. fi Sed P. dicit statum hominis, id est, conditionem, in qua quis plurimum potest.

b ¶ Commutatio. ⁊ non ergo accipitur hic ad literam, ut dicatur capitis diminutio, quando caput abscinditur, sed quādo status mutatur: ut caput, status dicatur, ut ff. ad tertyl. l j. §. capitis. Sed uidet hæc definitio non conuerti cum suo definito. nam morte patris filius mutat statum: quia fit sui iuris, ut §. quib. mo. ius pa. po. sol. §. j. non tamē dicit capite minui, ut ff. ad Mace. l. fi filius fami. §. fi. Sed dic, subaudiri hic facto hominis interueniēte, ut emācipatione, uel deportatione [c] patris uel simili modo: uel etiam quasi facto. quod dico, propter filios arrogati: qa una cum patre mutant statū, ut ff. e. l liberos. & §. de adop. §. pe. Ar. contra. in auth. consti. quæ dig. §. palam. col. vj. ubi nō ab homine, sed à lege quis efficitur sui iuris. At moriente patre, non interuenit factum hominis: imo magis dei. Quid si interficiatur pater? Rñ. idem: quia mors semper dei dispositione aduenit. ADDITIO. Dicite, quod mors semper euenit diuina dispositione. unde illud, Homo es. ergo morieris. & illud philosophi, Separatur ab hoc tanquam perpetuum à corruptibili. & Seneca: Prima dies dedit extremū. sed modus mortis relictus est, proprio arbitrio, & libero. unde scriptum est: Sapiens dominabitur astris. de quo disputabunt theologi. Christopho.

c ¶ Mediam. ⁊ sic ff. de au. & argen. l. qui lancem. & §. de libertini. §. libertinorum.

d ¶ Atrocitate. ⁊ est autem atrox, & dura hæc sententia: licet iustè ferat, ut §. quib. mo. ius &c. §. pœnæ seruus. sed hodie propter huiusmodi pœnas nemo ingenuus fit seruus, ut in authē. de nup. collat. iiii. §. quod autem prius. & §. seq. Accur.

e ¶ Libertis ⁊ f. condemnatis, ut subiicit. & quod dicit, ingratis. alias est, ingrati, id est, ingratitudinis. quæ reuocatio fit per actionē ingrati, ut dicunt quidā: ut C. de li. & eorum. li. l. fi. & pe. uel per utilem rei uendicationem. secundum alios ad instar donationis causa mortis, quæ reuocatur, ut ff. de do. cau. mor. l. si mortis cā res. uel (quod est uerius) accusatione, uel actione extraordinaria, per quam officium iudicis imploratur: ut C. de li. & eorum li. l. non est. [d] & fit hæc reuocatio, propter omnem offensam, & etiam leuem, ut C. de li. & eorū li. l. ii. nou autem fit propter omissionem obsequii, ut C. de li. cau. l. solo. nisi in casu, ut cū denegat alimenta, ut ff. de li. ag. l alimenta. §. imperatoris. Nam tunc etiam occidere uelle uidetur eum. ut ff. de li. ag. l. necare. [e] & hoc nisi remiserit ius patronatus: tunc enim ex his causis solum reuocatur, ex quibus & donatum, ut in aut. ut liber. decz. §. illud. col. vj. quę causæ sunt numerarę. C. de reuo. dona. l. vl. & hæc uera sunt, cum quis ex uoluntate propria manumittit, ut C. de li. & eorū. li. l. j. & ii. sed si non ex uoluntate, nō reuocaret, ut C. de li. & eorū li. l. j. ii. Sed quid si manus in patronū iniecit? Rñ. Damnat in metallū: si uerò conuicia dixerit, mittitur in exilium: ut ff. de iur. pat. l. j.

f ¶ Passi sunt. ⁊ hic multa sunt necessaria, ut §. de inre perso. §. pe.

g ¶ Interdictum. ⁊ hāc pœnā in usu nō habemus, sed eius loco succedit deportatio, ut ff. ad le. Iul. pecu. l. iii. Sed instar excōmunicatorum habentur quibus talia denegabātur: sed uidetur hūc etiā fieri seruū, licet hic denegetur, ut ff. de uar. cog. l. cognitionū. in fin. cōtra. sed perditur libertas, ut ibi dicitur, ut non possit facere testamentum, cui sic est interdictum: ut ff. de iniu. rup. testa. si quis filio. §. eius. non q fiat seruus uerē.

h ¶ In insulam. ⁊ secus si in metallum, ut §. qui. mo. ius pa. po. sol. §. pœnę. i casu tamē etiā libertatē perdit damnatus in insulam, ut C. ut nemo pri. l. ii. §. cum autem.

i ¶ Subiecti esse. ⁊ ut in arrogatis.

k ¶ Vel contra. ⁊ alias est in litera: si filius à patre emancipatus fuerit, est capite minutus [f]. & secūdū hoc est, expositio huius uerbi, uel contra, aliasuerò hoc totū decst: & tunc idē subintelligo. Alii dicunt, quando sui iuris non est, transfertur in potestatē alterius, puta aui materni, uel etiam paterni, ut §. de adop. §. sed hodie. qui casus est cōtrarius illi quando qui sui iuris est, in arrogatio nem datur. Sed quare filiusfamilias, cū emancipatur, capite minui dicitur? Rñ. propter imaginariā uenditionē, quę fiebat, ut §. quib. mod. ius pa. po. sol. §. præterea. in prin. Sed cum hodie nō fiat hæc uēditio, ut in eo. § continetur, uidetur q hodie non minuat capite. Sed certè illa sola nō erat ratio: imò & alia, quia mutat familiam, ut ff. eo. l. liberos. in prin.

¶ SERVVS AVTEM ¶ CASVS. Quidam manumisit se uū sui: nunquid in casu isto seruus manumissus capite diminutus cēsetur? Rñ. Imper. q non. Seruus enim manumissus ca. di. nō patitur: quia ante manumissionē nullum caput habuit. Sed pone, q aliquis sit ab ordine senatorū remotus: nunquid in casu isto capite minuitur? Rñ. Impe. q non. Nam dignitas eius, qui ab ordine senatorum remouetur, magis quam status cōmutatur. Cum igitur capitis diminntio, sit prioris status commutatio manifestum est, ab ordine senatorū remotū, nullā pati capitis diminutionē. Et hęc dicuntur usq; ad illum §. quod autē. Fran. de Areti.

l ¶ Non minuitur. ⁊ i. eius status non mutatur: cum primò nullum habuerit statum, ut hic, & ff. eo. l liberos. in fin. & l seq. sed cōtra est. C. de bo. proscrip. l. j. [g] Sed dic, quod ibi crimine capitali seruus accusatur. i. tali quod esset alias in libero capitale. Item quid si quādoque habuit caput, quia fuit liber, & nunc seruus est & manumittatur? Respond. iden: quia præsens tempus considero. Accur.

m ¶ Quibus autem. ⁊ dixi aliquem aliquo de tribus modis capite minui, ut §. eo. in prin. autem, pro sed, sed quibus dignitas &c.

n ¶ Constat. ⁊ ut ff. de senā. l. iii. & hic si fuerit remotus propter turpitudinem. non potest iudicare, uel testimonium dicere: ut ff. ad leg. Iul. repet. l. eadem. §. j. & ff. de senā. l. ii. Accur.

¶ QVOD AVTEM ¶ CASVS Domine, uos dixistis mihi §. ti proxi. §. fi. q ius cognationis durat etiā post capitis diminutionem: nunquid generaliter hoc est uerū in qualibet capi. di? Ad hoc rñ. Imper. q non. Nam quod dictum est manere ius cognationis post capitis diminutionem, hoc intelligendum est de minima cap. di. interueniente: quia per illam ius cognationis non perimitur. sed si maxima cap. di. interueniat, ut puta, si aliquis de cognatis in seruitutem redactus fuerit: tunc in casu isto, ius cognatiōis amittit: & licet postea beneficio manumissionis ad libertatē peruenerit, non tamē ius cognationis recuperabit. Et non solum maxima, sed etiam media ca. di. ius cognationis perimitur: ueluti si quis in insulam deportatus fuerit. Nam etiam in isto casu ius cognationis amittit. Et hæc usque ad illum. §. cum autem. Fran. de Are.

o ¶ Quod autem dictum est. ⁊ §. tit. prox. §. fi.

p ¶ Cognatio. ⁊ i. ius cognationis, a prætore inductum, ex quo ad bo. possuocantur per unde cognati. ⁊ de hæ. quæ ab intesta. §. admonendi.

q ¶ Cognationis ⁊ id est, ius succedendi, & ad tutelam uocandi perie: sed ipsa consanguinitas non perit, ut ff. de reg. iur. l. iura sanguinis. cūdum Ange. hic. ¶ Idē in filio emancipato, & uasallo patri uel domino alimenta denegantibus: & in donatario omnium bonorum uel maioris partis: ut not. glo. in d. l. h. fecus in quæquatitatis: ut per Bal. & Christ. Deportatus æquiparatur excō municato. f. Conuenitur tamē in solidum pro obligationib. contractis sub patria potestate: ut l. j. §. j. ff. eod. nisi in casibus not. in l. j. & ii. ff. quod cum eo. ubi potest excipere, ⁊ non cōdemnet nisi quatenus facere potest. l. pater filio. ff. quod cum eo: per Angel. & Iason. Fab. hic. [t] incurrat

[t] Et si ratione differētiæ Christi. quia intelligitur, ut dicit pleno iure. ut. d. l. Idē manumissio dicet tantū absolutus libertatis. manumiss. ff. de iur. & iur. l. fi.

[t] fbi caput capitur naturaliter, hic ciuilitter ut notat in l. contra. f. a. Aeg. Pert.

Continuatio.

Diuisio.

sit de iure naturali, ut §. de iur. nat. §. pen. contra & 7. de nup. Illud cōtra. Sed qualiter cognatis defertur, imò agnatis: ut §. tit. j. in princip. Resp. post agnatos: ut j. de hære. quæ ab intesta. §. admonendi.

a ¶ Si manumissus. ⁊ aliud si restitutus: secūdū Io. ut ff. ad tertyl. l. j. §. filio qui mortis. contra. & C. de sen. pas. l. fi. contra. & ff. de contra. tab. l. j. §. fi. & l. ii. contra [a]. Ité cōtra est in eo, quod hic dicit, tolli ius cognationis per maximā, & mediā ca. di. ff. de reb. du. l. si cognatis. Sed aliud in legato, in quo uertitur ius naturale, ut ff. e. l. legatum. Vel ibi loquitur de cognatione iuris ciuilis, quæ per adoptionē constituitur: ut j. de leg. ag. §. per adoptionem. & ff. de adop. l. qui in adoptionē. hic uerò de naturali cognatione: ut ff de gra. aff. non facilè. §. j. & sic ibi de minima cap. di. loquitur. Ité cōtra. j. de seruit. cog. in fin. j. rñ. Sol. hic loquitur in his, qui primò fuerunt liberi, & postea serui: quod eorum delicto contingit: unde non debēt habere cōmodum ut ff. sol. mat. l. si ab hostibus. §. j. & ff. de minu. l. Papinianus. ibi, indignū &c. licet ibidē illa ratio corrigatur. ibi uerò semper fuerunt serui. Vel illa noua corrigit istam: nam ex græca constitutione lla est extracta ut ibi dicitur.

b ¶ Sed & si in insulam. ⁊ hic ponit exēplum de media: sed suprà modo posuit exemplum de maxima.

c ¶ Cognatio. ⁊ id est, ius cognationis: ut §. proxi. §. diximus.

¶ CVM AVTEM. ¶ CASVS. Vos dixistis mihi §. in ti. præced. in prin. q tutela impuberum agnatorū, ad agnatos ex lege xij. tab. pertinet. Pone ergo q plures sint agnati, ex diuersis gradibus constituti: nunquid scilicet ad omnes pertinebit? Rñ. q non. Nam quod dictum est tutelam ad agnatos pertinere, non intelligendū est, q ad omnes pertineat: sed ad eos tātum, qui sunt in proximiori gradu constituti. unde si plures sunt, qui eundē gradū cognationis obtineant: ueluti plures fratres: omnes ex lege xij. tab. ad tutelam uocātur. Et hęc dicuntur usque ad fi. huius tit. Frā. de Are.

d ¶ Pertinet. ⁊ ut §. tit. j j. respon.

e ¶ Gradu. ⁊ facit ad hūc §. ff. de leg. iii. l. si plures. & j. de legit. agn. suc. §. si plures. & ff. de sepul. vi. l iii. §. si ad plures. Hodie uero hic §. corrigitur: quia æqualiter tam ad agnatos quā cognatos defertur tutela, sicut hæreditas: ut in authen. de hære. ab intest. §. ex his. col. ix.

ADDITIO Et sic lex noua corrigens unum ex parificatis à lege uetere, censetur etiam corrigere aliud: ut hic, & l. si quis seruo. C. de fur. & per Ange. in §. j. §. de iure natu.

f ¶ Si plures. ⁊ alias isti duo uersiculi desunt: Si plures sunt, qui unum gradum obtinent, pariter ad tutelam uocantur. sed ego habeo. Accur.

¶ DE LEGITIMA PATRONORVM TVTELA.

¶ Quia supra uisum est de legitima agnatorū tutela & quia est & alia quæ appellatur legitima, scilicet tutela patronorum, ideo de ea tractaturus, subdit de legitima patronorum tutela. Por.

EX eadem. ⁊ ¶ Diuiditur in sex partes. Primò, qualiter tutela libertorum patronis deferatur. Secundò, quomodo uocatur. & est legitima à lege xii. tab. prouieniens. Tertiò, illud per rationem probat. Quartò, confirmat per exemplum. Quintò, exemplum probat per rationem. Sextò, rationem declarat. Secunda ibi, Quæ & ipsa. Tertia ibi, Eo enim. Quarta ibi, Cum & agnatos. Quinta ibi, Quia plerunque Sexta ibi, Ideo autem. Are.

¶ CASVS. Domine quare intenditis hic tractare de legi. pa. tu? Ad hoc rñ. Imp. Amice, tractaturus de legi. agna. tu. quæ ex uerbis, & sententia legis xii. tab. descendit: sed quia legi. pa. tu ex mente eiusdē legis ad patronos, & liberos eorum pertinet: ideirco de ea hic tractare intē dimus. Et hæc eadem tutela legitima, sicuti superior appellatur. Non tamen ideo legitima dicitur, q aliquid de ea nominatim in uerbis l. xii. tab. expressè fuisset introductum. Sed domine, pro deo, quæ ratio mouit iurisconsultos ad talē interpretationē faciendā? Ad hoc rñd. Impe. Amice, hæc fuit ratio, quæ mouit iurisconsultos. Lex enim xii. tab. instituit hæreditates libertorū, & libertarū ad patronos, & liberos eorū pertinere, si intestati decessissent: tunc eo ipso crediderunt iurisconsulti ueteres, q. l. xij. tab. ut lex q etiā eorū tutela ad patronos, & liberos similiter deberet pertinere. & ad istam tacitā uoluntatē præsumendā, talis ratione mouebant: quia lex xii. tab. proximos agnatos ad hæreditates agnatorum ab intestato mortuorū uocat: & eosdem agnatos ad impuberum agnatorum tutelā uocat. consimiliter ergo & in casu proposito dicebant, q sicuti patroni & liberi eorū ad successiones libertorū ab intestato, ex l. xii. tab. uocantur ita debere eos ex mente eiusdem legis, ad onus administrationis tutelæ uocari. quia plerūquevbi est successionis emolumentū, ibi & onus tutelæ esse debet. Sed domine, pro deo, quare dixistis plerunq? Ad hoc rñ. Impe. Ideo autē plerūq; diximus: quia si aliqua fœmina filiū suū impuberem ipsa manumiserit ipsa quidē ad successionem eius ab intestato uocatur: alius tamē quàm ipsa eiusdem tutor erit. h. d. usque ad fin. Fran.

¶ Ex eadem.] l. per interpretationem, non ex uerbis eius, ut subiicit. & ff. de legi. tu. l. tutela. j. respon. Accur.

g ¶ Libertorum. ⁊ f. impuberum.

h ¶ Ad patronos. ⁊ quocunque modo manumittentes: nisi libertas detur à lege: ut ff. de legi. tu. l. tutela. usque ad §. fi. Accursius.

i ¶ Quæ & ipsa. ⁊ q. d. non solū aliæ quædā legitimæ sunt, sed & ista.

Per interpretationem,] , atque † si uerbis legis introducta esset.

¶ Eo enim ipso, quod hæreditates libertorum libertarumque, si intestati decessissent, iusserat lex [m] ad patronos, liberosve eorum pertinere: crediderunt ueteres [n], uoluisse legem [o] etiam tutelas ad eos pertinere: † ¶ Cùm & agnatos, quos ad hæreditatem lex uocat [p], eosdem & tutores esse iusserit [q]:

¶ Quia plerunque ubi successionis est emolumentum, ibi & tutelæ onus esse debet ¶. Ideo autem dixi plerunque [r], quia si à fœmina impubes manumittatur, ipsa ad hereditatem uocatur, cū alius sit tutor [s].

De legitima parentum tutela.

TITVLVS XVIII.

¶ *Ex extensione iurisconsultorum pater emancipans est legitimus tutor filio emancipato. h. d. Aret.*

EXēplo patronorū recepta [t] est & alia tutela: quæ & ipsa legitima uocat. ¶ Nā si qs

K ¶ Legitima. ⁊ f. ex mente legis, non ex uerbis [b] non tamen satisfādat nisi eorum personæ sint uulgares, & minus honestæ: ut aut modus tutelæ, quia magnum patrimonium, uel magna tutela nimis: aut persona, quia suspecta, uel non diligens pupillum, uel non honesta aut causa admittat, i. recipiat satisdationem: ut ff. eod. l. legitimos. §. j. & ii. licet alii legitimi indistinctè satisfident: ut j. de satisda. § j.

l ¶ Per interpretationem. ⁊ f. iurisconsultorum.

m ¶ Lex ⁊ f. xii. tab. ut j. de suc. li. i. respon.

n ¶ Veteres. ⁊ f. sapientes.

o ¶ Legem. ⁊ f. eandem xii. tabularum.

p ¶ Vocat. ⁊ f lex xii. tab. ut j. de le. agna. suc. §. j.

q ¶ Iusserit ⁊ ut §. de le. agn. tu. j. rñ. & sic notabis hic, q ubi est eadē æquitas, idem ius debet statui. sic ff. ad le. Aquil. illud. & ff. de fur. l. i. §. i.

r ¶ Plerunque. ⁊ quare. h. d. statim subiicit. & facit ad hanc regulam ff. de reg. iur. l. secundum naturam. & j. de contrahen. emp. §. cum autē. & C. de fur. l. fin. §. fed cum in secunda. & C. de cadu. tol. l. i. §. pro secundo. alias est §. pro non scripto & ff. de peri. & commo. rei uen. l. id quod

s ⁊ Tutor.] & ita apud alium est hæreditas, & apud alium tutela. f. agnatum, uel cognatum: ut hic, & ff. de leg. tuto l. j. §. j. Item minor uiginti quinque annis manumittens, succedet in hæreditate, ut patronus non tamen erit tutor: ut j. de fidu. tu. in fine. & C. de leg. tu. l. ult. §. fi.

ADDITIO Et qualiter mater auia, uel proauia, possint esse tutrices uel curatrices: & an aliis præferantur legitimis, & transeundo ad secunda uota, uel inhonestè uiuendo, quomodo tutrices esse desinant: uide Ang. hic.

¶ DE LEGITIMA PARENTVM TVTELA.

¶ Quia ⁊ uisum est, de legitima patronorum tutela: & quia est & alia quæ legitima appellatur, ut parentum: ideo de ea subdit. Por.

EXemplo. ⁊ ¶ Diuiditur in tres partes. Primò, q tutela quæ defertur emancipatori est similis illi, quæ defertur patrono. Secundò, q etiā est legitima. Tertiò exemplificat. Secunda ibi, Quæ & ipsa. Tertia ibi, Nam si quis. ¶ CASVS Dicit hic Iustin. q exemplo patronorum est alia tutela parentum, per interpretationem iurisconsultorum, ex mente legis xii. tab. recepta: & sicūt superior legitima appellatur, ita & ista. Nam si parens filium, uel filiā, uel neptem ex filio, uel deinceps impuberes emancipauerit, ipse legitimus tutor eorum erit. Et hæc dicuntur per totum tit. Fran. de Are.

c ¶ Recepta. ⁊ scilicet per interpretationem iurisconsultorum: ut fa-

Nam ubi onus, & emolumentum: & ecōtra: ut 12. q. 2. c. charitatem. in ca. accedentes in gl. j. ibi, ité ubi: extra de præscript.

[t] al. ac.

[b] A quibus licitum est recedere secundū An. propter tria. Primò, propter iniquitatem insurgentē. Secūdo, propter legis rationem rescindātē. Tertiò, propter eorū usum loquēdi ⁊ Libratorum. ⁊ quod tamē Cassi. ff. de le. iii.

Continuatio.

Diuisio.

perior cum desinebat esse agnatus: nisi contracta fiducia emanciparet. quod hodie sem p prætumitur: ut §. de leg. agna. suc. §. fin. unde hodie est semper legitimus.

a ¶ Tutor erit. § scilicet qui emancipauit, si ipse est maior xxv. an. ut j. tit. j. in fi. & facit ad hoc §. quib. mod. ius pat. potesta. soluitur. §. & præterea si impubes. & j. tit. j. respon.

DE FIDVCIA-
RIA TVTELA.

Continuatio. ¶ Continuatur ad præcedentes hoc ordine. Supra dictum est de legitima parentum tutela. Verum quia alia est quæ fiduciaria appellatur ideo de ea tractaturus, intitulauit, de fiduciaria tutela.

Diuisio. ¶ Dividitur in quinque partes. Primò ponit diuersum in filio patroni. Quartò diuersitatis rationé assignat. Quinto ponit aliud dictũ. Secũda ibi, Ná si Tertia ibi, Atqui. Quarta ibi, Quoniã. Quinta ibi, Ita tamen.

¶ CASVS In hoc prin. dicit Iust. q̃ est quędam alia tutela, quæ appellatur fiduciaria: quæ habet locum in tali casu, Si parens filium, uel filiam, uel nepotes, uel neptes ex filio, uel deinceps impubes res emancipauerit: ipse legi. tu. eorũ nanciscitur. sed mortuo ipso parente, eorũ deniq; legitimo tutore, si liberi eius uirilis sexus perfectę ætatis extiterint, ipsi eorundẽ impuberũ emancipatorũ post obitũ parentis fiduciarii tutores efficiuntur. Et hæc dicunt usq; ad §. atqui. ubi dicit Iust. q̃ hoc uidetur stare nõ posse: & hoc tali ratione: quia si patronus legitimus tutor libertorũ impuberũ decesserit, liberi eius in eadẽ tutela ipsi parẽti succedũt, & simi liter legitimi tutores efficiuntur. à simili uidetur in casu proposito, q̃ sicuti pater legitimus tutor erat, ita & filii sui in eadẽ tutela ei debeant succedere, & similiter legitimi tutores existere. h. d: usq; ad uersi. quoniam. ubi rñ. Iusti. ad opinionẽ prædictã in hũc modum: non est mirũ si secus sit in casu proposito de filio patroni. Nã in casu proposito, si filius defuncti qui in fiduciariã tutelam fratris recidit, in potestate patris sui semper fuisset, post mortem patris sui iuris effectus fuisset, nec in potestatẽ fratrũ suorũ aliquatenus recidisset: & sic nõ eodẽ iure fuisset apud fratrẽ, quo extiterat apud patrẽ: ũsi nec in eadẽ tutela erit apud fratrẽ, in qua erat apud patrẽ. Sed secus est in liberto. Nã si seruus in potestate dñi tẽpore mortis fuisset, eodẽ iure post mortẽ dñi futurus esset apud liberos ipsius dñi. in quo extiterat apud ipsũ dñm uiuentẽ. nec igit mirũ, si idẽ manumissus incidit in eandẽ tutelã, apud liberos patroni, i qua fuerat apud ipsum patronũ. Et hoc usque ad illũ §. ita tamen. Fran.

b ¶ Est & alia tutela. § i. alio nomine uocata.

c ¶ Fiduciaria appellatur. § de qua dicitur j. §. quo defuncto. Acc.

d ¶ Impuberes § nam si puberes non erit eorum curator legitimus: ut ff. de excu. tu. l. amicissimos. §. lucius [a]. Arg. contra. in auc. ut hi qui ob. se hab. per. §. j. coll. vj. Ioan.

e ¶ Manumiserit. § i. emancipauerit: ut ff. quando act. de pecu est an l. j. §. j. & facit §. ti. j. & ff. de leg. tutela. §. fi. & l. seq.

f ¶ Quo. § [f] patre sa. qui erat tutor filiorum, & nepotum. Acc.

g ¶ Si liberi. § qui remanserunt in potestate patris Idẽ puto, & si filii. fuerunt emancipati. Si autem tam impuberes, quàm puberes remanserunt in potestate, ipso iure recidunt in potestatẽ sui patris, illi qui filii sunt: sed fratres recidunt in tutelam fiduciariam semper: ut §. quib. mo. ius pa. pot. sol. §. j. & §. de tut. §. permissum.

ADDITIO. Istam gl. reprehendit Ia. quia tunc erit legitima ex mente & uerbis l. xii. tab. per tex. in terminis in l. tutor. in prin. ff. ad uellcia.

h ¶ Filiorum suorum. § f. nepotum defuncti.

i ¶ Sororis. § sed certè frater uidetur esse legitimus: ut C. de exce. l. aduersus. quæ est contra. Sed certe qui fiduciarius est legitimus est per interpretationem: licet aliud nomen habeat, scilicet, fiduciarius: & illũ re spectum habuit ibi, ut legitimum fiduciarium appellaret.

ADDITIO Istam gl. so. reprehendunt cõmuniter omnes doct. hic per hunc text. in uer. atqui, & ad contrarium respondent, quòd loquitur in fratre non emancipato, quem inter agnatos uocat lex xii. tab. secus in emancipato: ut hic.

K ¶ Atqui. § pro certè, aliàs atquin. & tunc dic at pro sed: & quin pro certè. & est oppositio, quare filii patronorũ sunt legitimi ut §. de le. pa.

filium, aut filiam, nepotẽ, aut neptem ex filio, & deinceps, impuberes emancipauerit, legitimus eorum tutor erit.

De fiduciaria tutela.
TITVLVS XIX.

¶ *Defuncto patre, uel auo, legitimo tutore impuberis emãcipati, alius liber uirilis sexus, & maior uigintiquinque annis, erit fiduciarius tutor, non legitimus: secus in filio patroni, qui erit legitimus tutor liberti, ut patronus. h. d. Are.*

Est & alia[b] tutela, quæ fiduciaria[c] appellatur.

¶ Nam si parens filiũ uel filiam, nepotem, uel neptem, uel deinceps impuberes[d] manumiserit, [e] legitimam nanciscitur eorum tutelam.

¶ Quo[f] defuncto, si liberi[g] eius uirilis sexus existant, fiduciarii tutores filiorum suorum[h], uel fratris, uel sororis[i], & cęterorum efficiuntur. ¶ Atqui[k], patrono legitimo tutore mortuo, liberi quoq; eius legitimi sunt tutores: tutu. j. rñ. & isti filii nõ sic. ad quod respondet: quoniã filius &c. Sed hęc ratio non tenet, nisi inter fratres, qui non dicuntur recidere in potestatẽ fratrũ suorũ: sed filii, i. nepotes erãt recasuri in potestatem: ergo in tutelã legitimã[b]. Sed respondeo, nõ recidũt filii iure hæreditario in potestatẽ: sed iure paternitatis, & filiationis. At seruus si nõ esset manumissus, iure hereditario erat futurus seruus apud filios dñi: & nisi essent hæredes, non essent dñi, sed filius etsi non sit hęres patris, tamen filiũ suum in potestate habet: ut §. qui. mo. ius pa. po. sol. §. j. Erat & alia ratio iure ueteri: quia emancipatione tollebatur ius agnationis, minima ca. di. etiã inter patrem, & filiũ, nisi esset emancipatus, contracta fiducia, nedum inter fratres: ut C. de legi. tu. l. iiii. & §. de legi. agna. tu. §. fi. sed hodie corrigitur: ut d. l. iiii. C. & j. de legi. agn. suc. §. fi. Vnde dicunt quidam, ut Azo, hodie fiduciariam esse legitimam ex uerbis, & sententia l. xii. tab. ex quo hęc secunda ratio cessat: sed potest dici contrarium: quia remanet prima.

ADDITIO Forsitam facilius, & melius habebitur intellectus totius tit. si dixerimus solos fratres, tutores fiduciarios suorum fratrum. & nunquam filiorum suorũ: & exponamus textũ in principio filiorũ suorũ, i. decuncti, uel fratris: & exponat uel, pro, ideſt, ut sit sensus, quòd liberi uiri lis sexus perfectæ ætatis, sint tutores fiduciarii fratrũ suorum, qui sunt filii patris defuncti, ut notum est. & hoc euidenter apparet per rationẽ, quam subiungit tex. ubi sola de fratribus mentio fit. Iason.

l ¶ Recideret. § dicunt quidam, quòd si non esset emancipatus, non erat futurus in potestate fratris, sicut erat patris: & ideo emancipatus non ita erit apud fratrem, sicut erat apud patrem, i. in simili tutela.

m ¶ Nec in tutelam.] s. legitimam, sed fiduciariam. Accu.

n ¶ Eodem iure. § seruus enim si non manumittatur, erit in potestate filii patroni iure hęreditario: sed filius in potestate patris, iure patriæ potestatis. Accu.

¶ ITA TAMEN. ¶ CASVS Domine, Vos dixistis mihi, quod mortuo patre, legitimo tutore impuberum liberorum emancipatorum, cæteri liberi eorundem fiduciarii tutores erunt. Est ne hoc generaliter uerum sine distinctione ętatis? Rñ. q̃ nõ. Nam impuberum emancipatorũ liberi uirilis sexus nanciscuntur tutelam, si legitimam ętatem, i. xxv. an. compleuerint. quod nostra constitutio non solum in fiduciariis tutelis, sed generaliter in omnibus tutelis, & curationibus obseruari præcepit. Et hæc usque ad fi. Fran.

o ¶ Perfectæ. § i. xxv. annorum. nam quoties fit mentio de ætate perfecta, uel de maiore annis, de xxv. annis intelligitur: ut C. de iis qui ue. ætа. impe. l. fi. & ff. de leg. iii. l. filio. §. fi. Aetas perfecta quæ est.

ADDITIO Et per quę alia uerba intelligatur hęc ætas: & an ille minor possit esse executor ultimæ uoluntatis, procurator, iudex, arbiter, aduocatus, de ancianis, uel de alio regimine ciuitatis: uide Ang. hic.

p ¶ Constitutio. § ut C. de leg. tut. l. fi.

q ¶ Præcepit. § l. ut sit perfectæ ætatis. & est ratio: ut j. de excu. tuto. §. minores xxv. annis. Accur.

¶ DE ATTILIANO TVTORE. ¶ Supra uisum est de testamentaria tutela & subsequẽter de legitima. Verũ q̃a celsate testamẽtaria & legitima, op[us] est, q̃uidere d̃ datiua: ideo subdit d̃ Attiliano tutore Por. Continuatio.

r ¶ De attiliano tutore. § i. de eo tutore qui dabatur per legem factã ab Attilio: ut in textu exponitur. Diuisio.

De Attiliano tutore, [r] & eo qui ex lege Iulia & Titia dabatur.
TITVLVS XX.

¶ *Deficiente testamentario, & legitimo tutore, olim datiuus dabatur ex lege Attilia per prętorem cum tribunis in ciuitate, in prouinciis per præsides ex lege Iulia, & Titia, hoc dicit secundum Are.*

Si cui[l] nullus omnino tutor fuerat[a], ei dabatur in urbe quidẽ[t] à prætore urbano, & maiore[b] parte tribunorum plebis, tutor ex lege Attilia: in prouinciis uerò à præsidibus prouinciarum, ex lege Iulia, & Titia.

¶ *Quoties spes est testamentarii tutoris, & pendet, datiuus habet locum: qui tutor est quousque testamentarij impedimentũ cessat. Aret.*

¶ Sed & si in testamento tutor sub conditione, aut ex die[c] certo datus fuerat: quandiu cõditio, aut dies pẽdebat, ex eisdẽ legibus tutor alius interim[t] dari poterat[d].

¶ Item si purè datus fuerat: quãdiu ex testamento nemo[e] hæres existebat[f], tandiu ex eisdem legibus, tutor petendus erat: qui desinebat[g] esse tutor, si conditio[h] extiterat, aut dies uenerat, aut hæres extiterat.

¶ *Impedimento superueniente tutori testamentario, quod tamen speratur tolli de iure communi, datur interim tutor aiudice: qui desinit esse tutor, impedimento testamentarij cessante. h. d. Are.*

¶ Ab hostibus quoque tutore capto, ex his legibus tutor petebatur[j]: qui[k] desinebat esse tutor, si is, qui captus erat, in ciuitatẽ reuersus fuerat. nam reuersus recipiebat tutelã iure postliminii[l].

[t] al. deest, alius interim.

a ¶ Tutor fuerat. § f. ex testamento. Nam quanduı testamentaria tutela supereſt, non est locus alii. Item nec legitima: nam nec datiua tũc locum habet: ut C. qui dare tu. pos. l. si fororis.

b ¶ Et maiore. § i. duobus. Erant enim tres: ut argu. C. de of. præt. l. ii. & ff. de orig. iu. l. ii. §. eisdem.

c ¶ Ex die certo. § ut a paschate in antea sis tutor.

d ¶ Dari poterat. § & hodie datur: [a] ut ff. de testa. tute. l. si quis sub cõditione.

e ¶ Nemo. § nam si unus de plurib. hæredib. adierit, ualet tutela: ut ff. de test. tut. l. si nemo. [b] Idem in libertate in testamento relicta: ut ff. de testa. manu. l. testamento. § testamento.

f ¶ Existebat. § Sed quid si nullus fuit institutus cum pupillo: si d tantum pupillus est hæres? Potest dici, quod authoritate iudicis adeat: ut C. de iure delib. l. si infanti, & tunc ualebit tutela, & incipit tutor admi nistrare. Acc. ADDITIO. Vide plenius hanc quæstionem per gl. in l. si nemo. i. ff. de testa. tute.

g ¶ Desinebat. § Id est, ille qui sic erat datus in subsidium desinebat, cum testamentarius uenit, ut subiicit.

h ¶ Conditio. § Hic tutor tacite usque ad diem, uel conditionem exi, stentem datur, expresse nõ potest: ut ff. de reg. iu. l. actus. ADDITIO. Quod procedit in conditione intrinseca proueniente ex natura, rei se cundum Christophorum: ut hic, & l. muto. §. sub conditione. ff. de tute, sessionis: uel ratiõe domicilii: ut ff. e. de tuto. & cura. l. j. § ulti. & l. diuus. Si autem in altero horum trium locorum non inuenitur, sed in quarto loco reducendus est ad alterum locum de his tribus: & ibi tutelam accipiet: ut C. qui pe. tuto. uel cu. l. j. Accur.

i ¶ Petebatur. § nec erat locus legitimæ: ut ff. de leg tu. l. j. §. si apud.

k ¶ Qui desinebat. § iste talis qui erat datus in subsidium.

l ¶ Iure postliminii. § quo iure etiã omnia alia recuperat: ut §. quib. mo. ius pa. po. sol. §. fi ab hostibus. nec de administratis interim tenetur. ff. de hic reuersus: ut ar. ff. si quis cau. l. iiii. §. illud sciendum.

¶ SED EX HIS ¶ CASVS. Domine, iam uidi à quibus secundum iura antiqua dabantur tutores, dicatis mihi, si placet, qualiter illa iura antiqua correctionem receperunt. Et certè dicit ipse, frater, postquam cõsules cœperunt dare per inquisitionem tutores pupillis utriusque sexus, & prętores per constitutiones nostras: tunc ex supradictis legibus defierũt tutores dari. Nam in illis legibus, neque de cautione à tutoribus exigenda, neque de administratione tutelæ, quicquam cauebatur. Et hæc dicuntur usque ad illũ §. sed hoc iure utimur. Fran.

m ¶ Sed ex his. § nunc recitat secundum ius: nam quatuor sunt iura quæ in hoc titulo notari possunt.

n ¶ Legibus. § f. Attilia, & Iulia, & Titia: ut §. eo. tit. in prin.

o ¶ Postea quam primo. § alias quam primum.

p ¶ Ex inquisitione. § f. inquirẽdo facultates eorũ, an sint pares oneri iniuncto: ut j. de excu. tu. §. sed & propter. Item bona conuersatio requiritur: ut & alias in patre arrogatore: ut ff. de ado. l. nec ei. §. eorum. & §. de adop. §. cum autem. Tutores dans quid inquirere debeat.

q ¶ Nam supradictis. § Bene dico quod desierũt per has leges tutores dari, posteaquam consules dederũt ex inquisitione: & bonum fuit propter duas rationes quas ponit. Nam, pro quia &c. al. iurisdictione.

r ¶ Fore. § hanc cautionem præstant tutores, & curatores: ut ff. rem pup. sal. fo. l. non quasi. §. j. & l. & si ad species.

s ¶ De compellendis § f. captis pignoribus: ut j. de satisda. tut. §. pen.

¶ SED HOC IVRE. ¶ CASVS. Dñe. iam uidi qualiter iura antiqua correcta fuerunt, & qualiter secũdum mediã iuris prudentiã tutores dabãtur. Ideo dicatis mihi si placet, a quibus dantur hodie tutores, secundum iura moderna? Ad hoc rñ. Imp. Amice, hoc iure hodie utimur, ut præfectus urbis, uel prætor, secundũ suã iurisdictionem, & in prouinciis præsides, tutores pupillis possint dare. Et non solũ præsides, in prouinciis hoc facere possunt, sed etiã magistratus, delegatione eis facta à præsidibus, uidelicet si non sint magnæ facultates ipsius pupilli. Et hæc ita obtinebant primo tẽpore nostri imperii. Nos tamen postea, quia difficultatem esse in expectanda iussione præsidum pendimus huiusmodi difficultates hominum per constitutionẽ nostram resecare curauimus. Vnde in constitutione nostra statuimus, ut si facultas pupilli usque ad quingẽtos solidos ualeat, defensoresciuitatis, una cum eiusdem ciuitatis religiosissimo episcopo, uel alię publicę personæ, i. magistratus, uel iudices Alexandrię, nõ expectata iussione præsidũ, tutores uel curatores dare possint, legitima cautione, rem pupilli soluam fore, secundum eiusdem constitutionis normam, à tutoribus interponenda: eorum uidelicet periculo, qui huiusmodi satisdationẽ accipiunt. Et hæc usque ad illum §. impuberes autem. Franc.

t ¶ Sed hoc iure utimur. § Hoc est tertium ius, quod erat tempore Iustiniani: & hodie est quartum additum, quod est j. proxi. §.

u ¶ Præfectus. § ad præfectum cognitiones criminales[c], ad prætorem ciuilia negotia ueniebãt: ut patet ff. de offi. præ. ut. per totũ tit. & ff. de off. prætoris per totum ti. Sed tutelam dabant uterque, ut hic. Accur.

x ¶ Iurisdictionem. § præfecti urbis est iurisdictio usque ad c. miliaria: sed prætoris Romæ tantum: ut ff. de off. præfect. ut. l. j. §. cum urbe. & in summa Azo. de offic. prætо. Dabunt ergo eum, & ei qui est de sua iurisdictione: ut statim in præside notabis.

y ¶ Creent. § l eum qui est de sua iurisdictione dabit: ut ff. de tuto. & cur. da. ab his. l. ius dandi. Si uero ibi nõ inueniãtur idonei, etiã in alio loco quærer, & præsidi nunciabit. ut ff. e. de tuto cura. da. ab his. l. diuus. Item ei qui sit de sua iurisdictione, uel ratione originis, uel ratione possessionis: uel ratiõe domicilii: ut ff. e. de tuto. & cura. l. j. § ulti. & l. diuus. Si autem in altero horum trium locorum non inuenitur, sed in quarto loco reducendus est ad alterum locum de his tribus: & ibi tutelam accipiet: ut C. qui pe. tuto. uel cu. l. j. Accur. † al. crearent.

z ¶ Iussu præsidum. § ergo delegatur. Sed cõtra ff. de tut. & cur. da. l nec mãdante. Sed ibi mandatũ est, quod nõ importat necessitatẽ: ut hic iussus, qui importat: ut ff. quod iussu. l. j. §. j. & ff. man. l. j. Vel ibi erãt magnæ facultates pupilli, hic paruæ. Sed certè, & si sint paruæ, adhuc uidetur idẽ. Nam datio tutelæ est mixti imperii: ut ff. de tutelis. l. muto. §. tutoris datio. ob id dicit, q̃ tutoris datio ill. soli cõpetit, cui nominatim hoc dedit, uel lex, uel senatusconsultũ, uel princeps: ergo nõ potest delegari: ut ff. de off. eius cui man. est iur. l. j. primo rñ. Sed dic quod non põt delegari non habenti iurisdictionẽ, sed habenti sic: ut ff. eod. de tuto. & curato. da. ab his. l. ius dandi. & hic dicitur. Sed quæ sunt magnæ facultates: † Imò etiã ciuiles fecũdũ Ang. & Ia. ut l. j. § quies. & cura carnis. & l. iti. de offi. præfec. urb. Et sic nõ obst. l. solemus. § latruncularior. ff. de iudic. suffi. citem dare instãtiam, ut not. gl. j. q. j. c. sicut urgeri. Pupillus in tribus locis potest tutorem petere † Sed sponte. tancã. obsequii præstationem. Aeg. Perri. Facultates quæ dicantur magnę.

tates: Rñ quinquagintę aureiut C. de defens. ciui. l. prima. Vel decē libræ aurifut in aut. de app. §. fecūdo. colla. iiii. uel ccc aureiut in auth. de defen. ciui. §. & iudicare. collat. iii. Vel uerius usque ad quingentos solidos, sunt paruę: si ultrà, sunt magnæ: ut infrà, proxi. §.

ADDITIO. Quod est uerū, quo ad materiā istā: alias autem re inquiritur iudicis arbitrio, iuxta cōsuetudinē, uulgi opinionū, & qualitatē personarum, ut hic per doct.

a ¶ Per constitutionem. ‡ quā nō habemus.

b ¶ Ut sibi. ‡ i uelegatione, siue præcepto. Nam in hoc differt à mādato quia mādatū ex uoluntate est, sed iussus necessitatis: ut ff. quod iussu. l. j. §. ii. & ff. mand. l. j.

c ¶ Solidos. ‡ i. aureos: ut j. d pœ. te. li. §. fi. ² quorum septuaginta & duo faciunt libram auri: ut C. de suscep. & arc. quoties. lib. x.

d ¶ Vna. ‡ i. simul.

e ¶ Vel alias. ‡ hoc qñ extra ciuitatē, ut in municipio. nam magistratus municipalis dabit.

f ¶ Alexandrinæ. ‡ hoc quando tutor datur in ciuitate Alexandrina.

g ¶ Eorum. ‡ Trabellio num, & aliorum. non uero ipsorum maiorum iudicū, qui habent potestatem dandi tantū: ut j. de fasti. tut uel cura. §. pe. & §. fin. qui sunt contra.

h ¶ Eam. ‡ scilicet satisfactionem.

¶ IMPVBERES AVTEM.

¶ CASVS. Domine, iam uideo à quibus dabantur tutores olim in iure antiquo: et etiā qū bus dantur hodie secundū constitutionem uestrā, p deo dicatis mihi, si placet, qualiter huiusmodi impuberes sunt in tutela? Ad hoc rñ. Imper. Amice certè naturali ratione conuenit, & etiam iuri consentaneum est, ut impuberes in tutela sint: ut uidelicet, illi qui perfectæ ætatis non sunt, aliter non tutela regantur. Sed domine Impe. dicatis mihi, si placet, quo iure cogunt tutores, finita tutela, reddere rationem suę administrationis? Ad hoc rñ. Imper. Amice, cum tutores pupillorum, pupillarumq; ne negotia administrēt, finita administratione, actores tutelæ rationē administrationis suæ reddere compellūtur. Et hæc usque in fi. Fran.

i ¶ Impuberes. ‡ hic §. est generalis ad oēs præcedentes tit. de tutelis.

K ¶ Iuri. ‡ id est, æquitati.

l ¶ Gerant. ‡ alias egerunt, id est, gesserunt, alias gerunt.

m ¶ Post pubertatem. ‡ l. d & ante si finita tutela fuerit prius: ut ff. de tut. & ra. dis. l. nisi finita. alias (i. nisi esset finita tutela) non nascitur actio tutelæ sed alię actiones natæ sunt, sed non exercentur: ut ff. de tut. & ra. dis. l. fi. tutor. §. fi. & l. sed non dantur.

ADDITIO. Ratio diuersitatis est, quia actio tutelæ est generalis: & sufficit eam semel nasci. & non sæpius per singulas causas secundum Ia. Rug. tamē tenet cōtra istam glo. & de casibus in quibus possit exerceri, etiam durante tutela se remittit ad notata in l. ii. C. de admi. tuto.

n ¶ Tutelæ iudicio. ‡ i. actione tutelæ, quæ datur in simplum, & propter dolū, & culpā latā, & leuem. Est alia actio, qua tutor tenetur, scilicet de rationibus distrahendis: sic enim nominat, ut ff. de cōtra. act. tut. l. ii. & datur in duplū, & propter dolum tantū: & in duplo continet rei persecutio. Prior datur contra tutorem, & cōtra hæredes, posterior cōtra tutorem tantum. ut ff. de tut. & ra. di. l. j. §. pe. & l. ii. Item una intenta, altera denegatur: licet plus sit in ea & econtra: secus in actione tutelę & furti, quæ secum competit. ut ff. de tute. & ra. dis. l. j §. in tutela.

Actio tutelæ, & actio de rationibus distrahendis differunt.

¶ DE AVCTORITATE TVTORVM.

¶ Dictum est suprà qualiter tutores creantur: hic quando creati sunt, qualiter se regere debeant, & auctoritatem præstare. Aret.

Continuatio.

AVctoritas autem, ‡ ¶ Totus iste tit. diuiditur in tres partes principales. Primo, ponit in quibus necessaria est auctoritas tutoris, & in quibus non. Secundo, quando ista auctoritas debeat impertiri. Tertio remouet quoddam dubium. Secunda ibi, Tutor autem. Tertia ibi, Si inter tutorem. Item prima pars usque ad §. neque tamen. subdiuiditur in quatuor. Primo ponit dictum bimembre. Secundo, exēplificat quodlibet ex dictis mēbris. Tertio rationē annectit. Quarto infert, & illationem clarificat per exempla. Secūda ibi, Vt

Diuisio.

† al. hominum.

† Solidus quid significet, uide Budęū li. v. de asse, & partibus eius, quo loco explicat quid dicatur libra auri, in iure. Mandatū & iussus differunt.

a. Ex quo infert. Iaſ. quod statutū loquens de moneta simpliciter debet intelligi secundū præsumptionē alterius statuti. Sed inter contrahentes, talis locutio intelligitur secundum communē cursum regionis.

¶ Nos autē per constitutionē a nostram, huiusmodi difficultates omnino † resecantes: nec expecta ta iussione b præfidū disposuimus, si facultates pupilli, uel adulti usque ad quingentos solidos c ualeant: defensores ciuitatū unà d, cum eiusdē ciuitatis religiosissimo antistite, uel e alias publicas personas, id est, magistratus, uel iudicum Alexandrinæ f ciuitatis, tutores, uel curatores creare, legitima cautela, secundum eiusdem constitutionis normam præstāda, uidelicet eorum g periculo, qui eam h accipiunt.

¶ Æquum est, ut regatur impubes, qui nescit se regere. Et, finita tutela, ratio tutelæ reddi debet. Aret.

¶ Impuberes i autē in tutela esse naturali iuri k cōueniens est: ut is, qui perfectæ ætatis nō est, alteri⁹ tutela regatur. ¶ Cū ergo pupillorū pupillarumq; tutores negotia gerant l, post pubertatē m, tutelæ iudicio n rationem reddunt.

De auctoritate tutorum.

TITVLVS XXI.

¶ Vbi pupillus alij obligatur, uel minuit patrimonium suum, est necessaria tutoris auctoritas. h. d. Ang. Aret.

¶ Nec; tamen hæreditatem u adire, nec; bonorum x possessionem petere, nec; hæreditatē ex fideicommisso, ex SC. Trebel. † suscipere aliter possunt, nisi tutoris a auctoritate, quamuis illis lucrosa sit b: ne ullum c damnum habeant d.

¶ Tutor presens debet auctoritatem interponere, alias non ualet. Are.

¶ Tutor autem statim in ipso negotio præsens debet auctor e fieri, si hoc pupillo p̄desse existimauerit f. Post tēpus g uerò, aut per epistolā h, aut per nuntiū interposita auctoritas eius nihil agit.

¶ Tutor non potest auctorare pupillo cū eo litiganti, sed dandus est curator: cuius officium finitur, finita lite. Aret.

¶ Si inter tutorem, pupillumq; iudicio i † agendum sit, quia ipse tutor in rem k suam auctor l esse non potest, non prætorius tutor (ut olim m) constituitur, sed curator n in locum eius datur o, quo interueniēte, iudiciū peragit, & eo p peracto, curator esse desinit.

Quibus modis tutela finitur.

TITVLVS XXII.

¶ Tutela finitur pubertate pupilli, quę in masculo est statim completo xiiij. ann. in fœmina duodecimo. Aret.

PVpilli q, pupillæque, cum puberes esse cœperint, à tutela liberantur.

† al. obligā tur. at intuī cē pupilli. b Intellige q̄ nalet aut ctoritas in cōtractib. ex quibus potest utili tatē repor tare, alias non, quia etiā cū auctoritatecu toris dona re non potest C. de admi. tut. l. non omni fecūdū Iaſ. & Per.

c De hoc quando cō tract. elan dicat, est bona glan ca. de alijs extra de de ipō. impu quā inde. & in ca. id ēta gl. fi ex tra de eo q dux in ma tri.

d Dic q hoc est ipso ciale fauore pupilli fecimum Ange. Bonorum possessio.

Perr. Iudicium utrū inter tutorē, & pupillum possit esse. e Et ista est cōis opi. si testator sci uerit: nō si ignoraue rit secundū Anto. f Pōt tamē in cōsequē tiam etiam ad propriā rem autho rare, & sibi soluere ac tradere rē debirā, etiā immobilē sine iudice ut l. fi. si tutelas ff. de contrah. emp. g Dic q ibi impropriè dicit iudex & testis. Continuatio. Tutelam ul tis modis finitur. Diuisio.

¶ Dictum est de ingressu tutelæ: & § ti j. de progressu, restat de fine: sicut est in operibus naturæ ingressus progressus, & finis Are. ¶ Notādum est, quod modi qui tutelam finiri faciunt, sunt octo: & ad istos omnes alii modi possunt reduci. Et sunt hi. Suspicio quando tutor remouetur tanquam suspectus. Crimen: quando propter crimē deportatur uel in seruitutē redigitur. Mors naturalis pupilli, uel tutoris. Cōditio adimpleta. Status. i capitis diminutio, ubi status muratur ut quando capitur ab hostibus, uel arrogatur. Ætas, scilicet pubertas. Tempus adueniens, sc. licet sit ad certum tempus datus si tutor & sit finitum tempus. Causa. quando propter aliquam causam tutor excusatur. Vnde uersus. Suspicio, crimen, mors, cōditio, status, ætas. Tempus, causa, solent tutelæ ponere metas,

PVpilli. § ¶ Totus iste titu. diuiditur in septem partes. Nam primò ponitur qualiter pubertate tutela finitur: & quæ sit pubertas. Secundo qualiter arrogatione, uel deportatione, uel seruitute pupilli, uel tempore finitione. Tertiò qualiter morte pupilli, uel tutoris. Quartò capitis diminutiōe tutoris. Quintò etiā minima diminutione pupilli Sextò propter aduentū tēporis, uel cōditionis. Septimò, ꝓpter remotionē factā de tutore. Secūda ibi, iste finitur. Tertia ibi, Simili modo. Quarta ibi, Sed & capitis. Quinta ibi, Sed pupilli. Sexta ibi, Præterea. Septima ibi, desinunt. Item prima subdiuiditur in tres. Nam primò ponit qualiter tutela finiatur pubertate. Secundò qualiter pubertas accipiatur, de iure antiquo. Tertio qualiter de iure nouo. Secūda ibi, Pubertatē. Tertia ibi, Nostra aūt. ¶ CASVS Domine, uos utilis tractare quib. mod. tut. fi. Dicatis ergo mihi alīque modum quo tutela finiatur? Ad hoc rñ. Imp. Amice, dico tibi generaliter, ꝓ pubertate pupilli uel pupillæ tutela finitur. Cū enim pupilli, pupillæue puberes esse cœperint, à tutela liberantur. Sed domine, dicatis mihi, qñ censentur pupilli ad pubertatē peruenire? Ad hoc respondet Impe. Amice, aliter olim æstimabatur pubertas in masculis, hodie aliter. Veteres enim nō solum ex numero annorum, sed etiam ex inspectione habitudinis corporis, pubertatem in masculis æstimari uolebāt: quam in fœminis, ex aspectu corporis æstimari, impudicum esse existimabant. Nostra aūt mansuetudo dignū putauit esse castitati temporū nostrorū, hoc quod ipsis antiquis in fœminis uisum est esse impudicū, in masculos etiam extendere. Et ideo sacram cōstitutionē nostrā promulgauimus, per quā cōstituimus, pubertatē in masculis, post decimū quartū annum completū initiū accipere: sed normā antiquitatis in fœminis per sonis satis bene positā, in suo statu integrā, & illibatam reliquimus: ut uidelicet ipsę fœminę post xii. an. cōpletos, put antiqui tus bene erat statutū, uiripotentes esse credantur. Secūdus modus finiēdæ tutelæ est, si pupillus dederit se arrogandū alicui. Qualiter autē det se arrogandū, uide §. de adop. Tertius est si pupillus deportetur. Quartus modus est si pupillus efficiatur seruus: ut quia cum sit libertus alicuius, reuocatur in seruitutē propter ingratitudinem. Quintus modus est si ab hostibus pupillus capiatur. Sextus modus est si alicui pupillo datus sit tutor in testamēto hac forma ut sit tutor usq; ad certa cōditionē: puta usq; dum nauis uenerit ex Asia. nā cōditione existēte desinit esse tutor. Septimus est, si moriatur pupillus, uel tutor. Octauus est si tutor patiatur maximā, uel minimā ca. di. quia cuiuscūque generis tutor sit, desinit esse tutor. Quid autē si patiatur tutor minimā ca. di. puta, quia arrogandum se dederit an desinat esse tutor? Rñ si legitimus erat tutor, bene desinit esse tutor: sed si erat testamētarius, uel datiuus, tunc nō desinit esse tutor Nonus modus finiēdæ tutelæ est, si pupillus patiatur quācunq; ca. di. quāuis de minima habuimus §. i secūdo modo Dicimus, si aliqui pupillo datus sit tutor in testamēto hac forma ut esset tutor, usq; ad certū tēpus: puta, usq; ad pascha. Nam aduenīēte paschate, desinit esse tutor. Vndecimus est, si à tutela remoueatur, tanquā suspectus: ut j. de sup. tu. & cu. per totū. Duodecimus, si iusta ex causa se excusauerit à tutela quā iā incœperat administrare: ut j. de excu. tu. p totū, h. d. usq; ad fi. ti. Fr.

Diuisio.

¶ Pupilli, ‡ no. quòd pupilli sunt, qui de potestate patris impuberes exierunt

Iudicare an iudex debeat secundum conscientiam.

exierunt,uel morte,uel emancipatione:ut ff.de uerb.sign.l. pupillus.j. ff.l.qui impropriè dicatur aliquando pupillus qui est in potestate.ut ff. de uerb.obli.l.h.q.fi pupillus.Accur.

a ¶ Ex habitu.ʒ i, ispectione utrū haberet barbam unā,uel alterā:ut ff.innuit. & fa ff. de mino.l. minor xxv.adito præside ex aspectu &c. Et not,pro opi. Mar qui secundū conscientiā dicebat iudicē debere iudicare & fa.ff. de feri.l.in fi, & ff.fi.reg.l.fi irruptione. §.fi.in glo.eo.Acc.

† habitudine.

† Dic, si quid est notum iudici ut iudici, debet iudicare secundū cōscientiam: si ut priuato, se cundū allegata & probata secundum Pore. Quod uerū in iudice qui est sub lege.nā si est supra ut Papa,& prineeps, utcunq; sit ei nota ueritas debet secundū eā iudicare. l. j. C. si aduer. uendi. Aegi.Perr. Psal. xiii.

† al. deest, existimans ʒ formam,

Mors omnia soluit.

a Ista ratio gl. reprōbatur p Ang. hic, qa naturalia sunt immutabilia: ut §.pe. ſ.de iur.naturali.

b Istud dictū gl. cōiter reprobāt doct.p l.iii.§ pen. ff. de legit. tut ut quia pater fit impeditus impedimento naturali, uel ciuili iudice hoc principaliter nō agēte, & qđ faciliter tolli nō pōt.

c Quod potest saltem cum cōsensu patris fe

canonista, notata per gl. in c. j. extra de off or. & de off. & pot. iu. dele. c. pastoralis.§. quia uerò in notula. argumen. contra Hug. ubi gloss. concludit iudicem secundum alleg. & probata debere in uomine domini iudicare,& consecentiā læsam deponere. Et ibi recitatur illud dictū palmographi: Trepidauerunt timore, ubi non erat timor. Facit etiam gl. in §. fi minus.ʃ. de act. Opiniones in hac materia uariæ uariis in doctoribus inueniuntur, diuersa dantibus cōsilia: sed inter cætera uidetur conscientiam reddere tutiorem consilū Cepolæ, quod inter suas cautelas cōtinetur. Procureț (inquit) iudex in tali constitutus anxietate,apud accusatum,ut aliū in ipsius iudicis locum subrogari petat: ipsum eundem iudicem, in testem se producturū allegando. & eo pacto,iudex à iudicantis officio causa testimonii remotus,deponet pro accusato, quæ sibi dictabit conscientia: contra quā facere est ad gehennam ædificare.c. literas.§. nos autem.uersi. omne quod, de restitutione spoliatorum. Consilium illud quod re uera tutissimum putatur, fundamentum habet ex c. dilecto. extra de test.

b ¶ Hoc etiam.ʒ ſ. quod sit iudicandum per aspectum impudicum.

c ¶ Constitutione.ʒ ut C.quando tu.uel.cu.esse desi.l.fina.

d ¶ Credantur.ʒ facit ad hoc ſ.de nup.j.respon.

e ¶ Adhuc impuberes.ʒ i.in pupillari ætate adhuc existentes: ut hic, & ff. de ado.l.nec ei,§. eorum.& hoc cum consensu omnium tutorum; ut C.de aucto.præstan.l.fi.

f ¶ Redigatur.ʒ ex ingratitudine si sit doli capax, non autē ex uenditione:quia non nisi sit maior xx.annis, potest per uenditionem fieri seruus: ut ſ.de iur.perfo.§.pe.contra. est C.de inoffi.test.l.fi quis §.fi. Sed ibi de eo dicit qui doli capax non est,

g ¶ Certam.ʒ i.specificatam,ut quando Titius erit consul.

h ¶ Testamento.ʒ No. quod dicit testamento:nam a lege,uel iudice non sic:ut ff.de reg.iur.l.actus.

i ¶ Morte naturali ʒnam de ciuili iam dixit ſ.proxi,ſubi dixit de deportato,& seruo facto per ingratitudinem:quia mors omnia soluit, nedum tutelam,ut in aut.de nu.§.deinceps.in prin.colla.iiii.

K ¶ Libertas.ʒ & tunc maxima:ut ſ.de cap.di.§.maxima,Accur.

l ¶ Ciuitas.ʒ & tunc media,ut ſ.de cap.di.§ minor.Accur.

m ¶ Omnis tutela.ʒ eatam testamentaria uel datiua : cum ea quę sunt iuris naturalis,tollantur a ut ſ.de cap.di.§.quod autem.

n ¶ Si se in adoptionem.ʒ sed emancipatione filii,legitima tutela nō finitur : quia filiusfamilias legitimus tutor esse non potest cum scilicet pater eum præcedat:ut ſ.de ca.di.§.fi.b nisi in casu:ut cum manumittit seruum maternum delatum sibi:ut ſ.de legi.pa.tut.§ j.c.& tunc defertur cum sui iuris erit:ut ff.fami.ercis.l.ſi maritus.

o ¶ Legitima tantum.ʒ sed quare hæc legitima tantum perit? Rñ.quia agnatio perit minima cap. di.ut ſ.de leg.agn. tut §.fi. & legitima inter agnatos tm̄ consistit:ut ſ.de legi.agna.tut.j.resp. ADDITIO. Dic q hodie hoc non procedit:quia ita cognatis, sicut agnatis,defertur tutela : ut no.gl.ſ. de leg agna tute §. fi. sed cum iste licet capite minutus,remaneat cognatus,ut ibi habetur: ergo tutela potest deferri.facit l.j.cum gl. in in uer, prouidentia,& quod ibi no. Bar.ff.de legi.tut.

p ¶ Cæteræ.ʒ testamentaria.& datiua.secundum M & Azo.

q ¶ Licet minima sit,ʒut quia datur in arrogationem:ut ſ.e.§.j.Acc.

uel media, uel etiam minima pupilli omnis tutela finitur minima autem tutoris sola legitima finitur.

¶ Sed & capitis diminutione tutoris,per quam libertas k ,uel ciuitas l amittitur,omnis m tutela perit. Minima autem capitis deminutione tutoris, ueluti si n se in adoptionem dederit, legitima o tantùm tutela perit:cęteræ p non pereunt. ¶ Sed pupilli,& pupillæ capitis diminutio, licet q minima sit,omnes tutelas tollit,

¶ Temporalis tutela tempore aduenientę finitur.

¶ Prętereà qui ad certum r tempus testamento dantur tutores,finito eo,deponunt tutelam.

¶ Qui remouentur à tutela propter ſuspicionem,uel qui in perpetuum excusantur,tutores esse definunt. Are.

¶ Desinūt etiā † tutores esse qui uel remouentur à tutela , ob id quòd suspecti uiſi sunt: uel qui ex iusta sese causa excusant s, & onus administrandę tutelæ deponunt, secundum eą,quæ inferius t proponemus.

r ¶ Ad certum.ʒ idem si ad incertum tempus, ſ. ad conditionem: ut ſ.e. §. sed & y. quæ conditio ad esse , & ad non esse se habere potest:ut ʃ.de uer bo.obliga.§. cōditiones. Accursius.

s ¶ Excusent.ʒ scilicet in perpetuum : ut quia mutus. quod dic ut ff. de mino. l. uerum. §. ex facto.nam si ad tempus,nō definunt esse tutores : ut ʃ.de excu.tuto.& cura.§. item,qui reipublicæ.

t ¶ Inferius. ʒ ut ʃ. de suspec.tu.per totum:& ʃ. de excusa. tut. & cur.per totū. Et not. quod essē modis finitur cura , si quos habeant pupilli curatores,& eodem tempore:ut C.quādo tu.uel cu. esse de.l.j.Adultorum uerò curatores tunc finiūtur , cum uirilem uigorem compleuerit minor, scilicet xxv.annos , ut ff. de mi.l.j.in fi.& ʃ.titu j. respon.nisi ad certā causam uel speciem fuerint dati. Nam & tunc finito negotio, finitur officiū, ut ſ.titu j.§.fi. Item curatores aliorum quam minorum,ut ʃ.tit.j.§.furiosi.& §. sed & mente captus.tunc desinunt , quādo ſanā mentem prædictæ personę recipiūt : ut ff.de cur.fur.l.j.& §.fin

† autem.

ADDITIO. Not. quod eisdem modis quibus finitur tutela , finitur etiā auctoritas officii adiuncti tutori,quod est in multis casibus , ut ʃ. titu.j.§. interdum. in uerbo idoneus. & in l propter C.in qui.ca.tu. uel cu.ha .tut. Nam finito officio principalis etiam finitur illud coadiutoris adiuncti.l.j.C. quādo tut.uel.cu.esse desi. & ideo coadiutor datus debili,uel suspecto episcopo,de quo in c.uenerabili.extra de offi.dele.definet morte prælati esse per d.l.j.la.

TITVLVS. XXIII.

¶ Curatores dantur adultis usque ad uigesimumquintum annum completum : & ab illis magistratibus,a quibus tutores:nō autem testamento dantur, dati tamen confirmantur, inuitis autem non dantur , nisi ad litem. Are.

MAsculi quidem puberes, & fœminæ uiripotentes, usq; ad uicesimūquintū

¶ DE CVRATORIBVS.

¶ Finita tutela pupilli indigent curatoribus,ideo de ipsis subdit.

MAsculi.ʒ ¶ Totus iste tit. diuiditur in tres partes principales. Primo,ponit de curatoribus datis puberibus.Secunda de datis illis,qui laborant aliquo morbo uel uitio. Tertio,de curatoribus datis pupilli.Secunda ibi , Furiosi.Tertia ibi, Interdum. Item prima pars diuiditur in tres partes.Primo , qualiter puberibus dantur curatores.Secundo, a quibus dantur.Tertio , an inuitus quis cogatur curatorem accipere Secunda ibi,Dantur. Tertia ibi,Item iuuiti.Aret.

¶CASVS.Domine,uos uultis tractare de cur.dicatis ergo mihi,quibus dantur curatores & usque ad quantum tempus? Ad hoc rñ.Imper. Amice,masculis puberibus,& fœminis uiri potētibus a tēpore pubertatis , quo a tutela liberantur dātur cura.usque ad xxv.an.completum. Licet enim huiusmodi personę puberes sint, adhuc nihilominus ętatis tālis sūt,ut sua negotia rectè administrare nō possint, Sed pone.Domine, iam uideo quibus danter cur.dicatis modo mihi,a quibus dātur.Et rñ.Impe.quod curatores ab eisdē magistratibus dantur,a quibus tutores,& in hoc cōueniunt tur.& cur.sed certè in aliis differunt:quia licet tut.testamēto dantur,curator tamen testamento dari non potest.Sit tamen de facto datus fuerit curator, cōfirmatur ex sententia prætoris in urbe:& ex præfidis sententia,in prouincia.Item inuit adolescentes non compelluntur curatores accipere , licet secus sit in pupillis.& hoc uerum est,quod adulti inuiti non compelluntur curatores accipere præterquam ad litem.Tunc enim inuiti coguntur,licet tutor ad certā causam dari non potest, Et hæc dicūtur usq; ad illū §.furiosi quoque.Franciſcus.

Continuatio. Diuisio.

a ¶ Vicesimumquintum annum.ʒ nisi impetrent à principe ueniam ætatis masculi in xx.anno , fœminæ in xviij.ut C. de iis qui ue.æta.impe.l.j.& ii. Accursius.

b ¶ Magistratibus.ʒ id est à prætore,præside , proconsule , præfecto Aegypti:ut ff.de tut.& cur.da.ab his.l.j.Item à præfecto urbis,& à defensore ciuitatis,uel Iuridico Alexandrię ut ſ.de Attil tu. §. pe. & in aut. de defen.ciui.§.iusiurandum uersi. nulla. coll iii. & ff.de offic. præ.ur.l.j.§. item solent.

c ¶ Datus.ʒ de facto.

p ¶ Prætoris.ʒ scilicet in urbe.

e ¶ Præsidis.ʒ in prouincia.

f ¶ Non accipiunt.ʒ se cui in tutore: ut ff.de tut, & cura. da. l. necnon. & de tut.l. ii. ut diximus ſ. de tute. §. est autem. in glo.ii. Item uidetur contra. ff. de mino.l.j. in fin. Sed quod ibi dicit , non committi eis adultis res suas ante xxv.annum, pe rum est , ut sint rata,quę fiunt per eos , commūtun ut tamen ut hic, sed restituuntur. ut ibi, & ʃ. de actionibus. §. si quis agens.

g ¶ In litem.ʒ tunc enim cogitur a,sed pupillus in litem non cogitur: ut ff. de tute.l qui habet. §.fi pupillus.,quod expone ut ibi.Accur.

h ¶ Curator.ʒ q.d. nō dubites de hoc, licet aliud sit in tutore:ut ſ.qui da.tu.pos.§ certē.

¶ FVRIOSI QVOQVE. ¶CASVS

mine,iam uideo quibus dātur curatores ratiōe minoris ętatis & à quibus dantur, nunc quid sunt aliqui alii,quibus dātur curatores ? Rñ.quod sic.Nam quidam sunt quibus dantur curatores ,ratione inordinati cōsilii,uel ratione morbi:licet sint maiores xxv.ann Furiosi enim., & prodigi,quamuis legitimæ ætatis sint,tamen sunt in curatione agnatorum ex lege xii.tab.Deficientibus autem agnatis,solent præfecti urbis uel prætores,in defectum agnatorū,curatores dare,in prouinciis uerò,præsides ex inquisitione. Et non solum istis personis curatores dantur , sed etiam mente captis,& surdis,& mutis,& illis , qui perpetuo morbo laborant,qui suis rebus administrandis superesse non possunt, curatores dandi sunt.Et hæc usque ad illum §.interdum.Franc.de Aret.

i ¶ Furiosi quoque & prodigi.ʒ no.hos duos accipere curatorem à lege,a lii omnes sunt datiui,ut t. icte hic colligitur , & ʃ. proxi.§.& C.,de epis audi.l.de creationibus.Accur.

ADDITIO. Contra hanc glo.tenent Bal.Io.de Pla.Por.& Ia. hic: ut omnes accipiant à lege curatorem,qui ex defectu mentis ipsum sibi petere nequeunt,licet Ang.teneat cum glo.

k ¶ Sed solent.ʒ Agnatis deficientibus,uel non habilibus cōstitutis: ut C.de eu.fu.l.fi.§.finautem testamentum.Accur.

l ¶ Curatores dare.ʒ & hoc ratione furoris , uel dementiæ : nisi istæ personæ sint minores xxv.ann.& tunc ratione ætatis tutores,uel curatores recipiūt:ut ff.de tute.l.qui habet.§.quod autem b. Item nisi sint in potestate:ut C.de cura.fur.l.fi §.j.

m ¶ Dandi sunt.ʒ scilicet ab his quos modo in superiori §.diximus.

¶ INTERDVM. ¶ CASVS. Domine,iam uideo qualiter dantur curatores quibusdam maioribus xxv. an.nūquid aliquibus aliis dantur curatores,puta si legitimus tutor idoneus non sit,in subsidiū eius curator datur:quia alius tutor dari non potest.Habenti enim tutorem alius tutor nō datur. Et nō solū in subsidium legitimi tutoris datur curator, sed etiā quandoque in defectū testamētarii,uel datui datur curator.Si enim tutor testamētarius,uel à prætore, uel à præside datus non sit idoneus ad administrationē,nec tamen fraudulenter negotia pupilli administrat,solet ei in subsidiū curator adiungi.Item in locū tutoris, qui nō in perpetuū, sed ad tēpus ab administratione tutelæ, aliqua ratiōabili causa excusatur , solent curatores subrogari. Itē si tutor aliqua aduersa ualetudine , uel alia necessitate fuerit impedītus , ut negotia pupilli sui administrare non possit,& ipse pupillus uel absit,uel infans sit: poterit prætor in urbe,uel præses in prouincia,quē u lit actorē periculo ipsius tutoris,decreto suo pupillo constituere. Et hæc usque in fi.tit. Franc.

n ¶ Non sit idoneus.ʒ uel ratione paupertatis, uel quia non est industrius,ut decet: fidelis tamen est,& diligēs,alias repelleretur prorsus: ut ʃ.d suspect.tu.§.pe.& fi.& C.d suspec.tut.l.pietatis. Et bene dico cu

bus suis superesse non possunt) curatores dandi m sunt.

¶ Si tutor pupilli,cuiuscūque generis sit, non est idoneus, uel si ad tempus excusatur,datur pupillo etiam curator. Are.

¶ Interdum autem,& pupilli curatores accipiūt,utputa, si legitimus tutor non sit idoneus n : quoniam habenti tutorem , tutor dari o non potest. ¶ Itē si testamēto p datus tutor,uel à prętore,aut præside idoneus q nō sit ad administrationem , nec tamen fraudulenter negotia administret, solet ei curator adiungi. ¶ Item loco tutorum, qui non in perpetuum, sed ad tempus r , à tutela excusantur,solent curatores s dari.

¶ Si pupillus sit infans,uel absens, & tutor infirmitate, uel alia necessitate impediatur,potest actor pupillo constitui. Are.

¶ Quòd si tutor,uel aduersa t ualetudine;uel alia necessitate u impediatur,quo minùs negotia pupilli administrare possit, & pupillus uel absit x uel infans sit, quem uelit y actorē z †,periculo ipsius tutoris, prætor, uel qui prouinciæ præerit, decreto constituet.

ADDITIO. No.glo.magistrā quæ plenè ponit casus, in quibus pupillo habenti tutorē tutor datur. Sed contra finē huius glo.facit l.ii.C.de test.tut.ubi simul nō dantur, & tamē uterq; administrat.Sed dic.quod ibi simul dicuntur dari habito respectu ad tempus mortis quo uterque tutor confirmatur. Sed de hac materia plenius uideas hic per Ange.

p ¶ Item si testan.ento.ʒ posuit exemplum de legitimo,nunc de datiuo, & testamentario minus idoneo.

q ¶ Idoneus.ʒ id est sufficiens.

r ¶ Ad tempus.ʒ excusatur enim aliquis , quandoque in perpetuum, quādoque ad tempus:ut patet per multa exempla ʃ. de excu.tut.& cur. §.j.& quasi per totum titu.

s ¶ Curatores.ʒ uel etiam tutores:ut ſ.proxi.§.dixi.scilicet prout iudici uidebit:ut C.in quibus casibus tut.hab.l.j.& ii.Sed quid si tutor pupillo non sit,an dari possit curator? Respondeo sic.& argu.a contrario sensu sumitur.ff.de tut.& cur.datis ab his l.curator.quod est ualdum ff. de offic.eius cui manda.est iurisdi.d.l.j.§.huius rei. Accursius.

ADDITIO. Nisi sit contrarium legi l. nemo.C. de iurisdict. omnium iudicū.uel rationi naturali:ut C.de episcopis & clericis.l.cōuenticula.

t ¶ Aduersa ualetudine.ʒ id est infirmitate,quæ ualetudini,& sanitati contraria est.

v ¶ Necessitate.ʒ ut quia longo tempore abfuturus est:uel sua maiora negotia habet pertractare,uel alias similes necessitates:ut ff.de procura.l.filiusfamilias §.fi.& l.sequen & l.post litem.& l.ſequē. usque ad l.quæ omnia c. Et nisi huiusmodi necessitas sit , non potest secundum quosdam: ut C.qui dar.tutores uel curatores possi.l.curatorem.& l.curator. imo certè , & si quæcunque alia sit iusta quoquo modo : ut ff.de administra.tuto.l.decreto. f & hæc eadem sunt in curatore: ut C.de appella.l.fi actor.

x ¶ Absit.ʒ si enim præsens sit,& habet intellectū, etiā procuratorem cum auctoritate tutoris facere potest : ut C.de procura.l.neque. Accur.

y ¶ Velit.ʒ scilicet tutor.

z ¶ Actorem.ʒ qui hic dicitur actor,alias adiutor dicitur:ut ff.de tutel.l.

c Quod nō est uerū. in habente di lucida intenalla. l. nō solū. §. fi. & l post susceptam. ff. de excu. tu.secus in ppetuo furioso,secūdū Ang.

d Idem in bānito qui transfugæ æquipat secundum Ang hic.

† Curator id est adiūctus , siue coadiutor. Iaſ. ti.i.§. fi. in gl.fin.

† adiutore, D

Tutor qua re dari nequit habenti tutorem. Tutores poterit plures pupilli habere.

e Idem est ppter inimicitias, nisi essent, capitales, quia tunc esset tutor remouendus. Ang. f Et ita sē cūdū Ang. hic,& Bar. in l. actor. ff. rē ra. ha. quauis nō Bar.& Dy. i d.l.dec e. to. teneāt, q possit ēe ine aliqua causa.

Universidad de Buenos Aires

tel.l.solet.alias curator ᵃ,& ff.de tutor.& cura datis ab his.l.in omnē & C.de procu.l.nec. Et.no.hic uaria nomina eorū qui aliorū facta agūt: ut actor.ut hic iam dictum est. Item tutor qui datur pupillis, supra de tut.§.est autem. Item curator, qui datur adultis,uel etiam furiosis, uel similibus:ut supra eodem.in principio.& §.furiosi.& § sed & mēte ca-

a Dic q primo differt secundum Io.Fa quia curator à iudice, a ctor uero a iudicis decreto constituitur. Curator. Sic & Theopha. Procurator. Negotiorū gestor. Oeconomus.

Apocrisarius.

Syndicus.

Continuatio.

Diuisio.

treant ff.de cōsti.tu.l.j.ad fi.legis alias.C.eo ti.l j. Sed quare secus?Rñ. quia firmum est consilium patris ᵇ ,& nō mater, ut arg.ff.qui.ab.li.in fi.j.respon & ff.de inju.§.) Et quod dicit,in testamento,idem in tutoribus in codicillis datis dicam: ut ff.de test.tu.l.iii. & facit ad hoc C. de epi.au.l.de creationibus.

b Nota, q cōsiliū patris, & sic masculi,est firmum & bonum: & nō matris: sic fœmine est consilium debile.

De satisdatione tutorum, vel † curatorum.

TITVLVS XXIIII.

¶ Tutores, & curatores tenentur satisdare, nisi fuerint testamentarij, vel datiui ex inquisitione. Areti.

NE tamen ᵃ pupillorum pupillarumve, & eorum, qui quęve in cura tione sunt, negotia à curatoribus, tutoribusve consumantur, ᵇ vel deminuantur: ᶜ curet prætor, ᵈ vt & tutores, & curatores, eo nomine satisdident. ᵉ ¶ ᵗSed hoc non est perpetuum ᶠ. Nam tutores testamento dati satisdare non cogūtur:quia fides eorum, & diligentia, ab ipso testatore approbata ᵍ est. ¶ Itē ex inquisitione ʰ tutores vel curatores dati, satisdatione non onerantur: quia idonei ⁱ electi sunt.

¶ *Si fuerint plures tutores dati ex testamento, vel ex inquisitione: potest vnus offerre satisdationem, & solus administrare, nisi etiam alius voluerit satisdare. Si autem nullus satisdat, ille solus geret, quem testator elegerit, vel maior pars eorum. Et si discordent, cogentur à iudice concordare. Areti.*

¶ Sed si ex testamēto, ᵏ vel inquisitione,duo pluresve dati fuerint; potest vnus offerre satisdationē de indemnitate pupilli, vel adolescentis: & cōtutori suo,vel concuratori præferri, vt solus administret: vel vt contutor, aut concurator satis offerens, præponatur ei, vt & ipse solus administret. Itaq; per senō potest petere satisdationem † à contutore suo, vel concuratore: sed offerre debet,vt electionem det concuratori, vel contutori suo, vtrum velit satis accipere,an satisdare. ˡ ¶ Quòd si nemo eorū satis offerat, si quidē adscriptūᵐ fuerit à testatore,quis gerat, ille gerere debet. Quod si non fuerit adscriptum; quem maior ⁿ pars elegerit, ipse gerere de-

h ¶ Item ex inquisitione. ʒ id est, dati à iudice cum inquisitione:ut §. de Attil. tut. §. sed hoc iure.

i ¶ Idonei. ʒ scilicet præsumptione iuris: contra quā non admittitur probatio in contrarium: sed si contra apparet, tenebitur ille qui dedit: ut j.eo. §.sciendum. Sed hoc fallit in curatore furiosi qui satisfdat ; si non habeat idoneam substantiam : licet fit cum inquisitione datus: ut C.de cura fur.l. finali.§.& si quidem. & §. si uero non talis. Item debent iurare isti omnes, bene agere,i.non prætermittere † utilia, & nō facere inutilia, ut in auth. ut ii, qui ob te perhi, hares mino. §. fin. collatio vj. Si ergo nec testamentarii, necdatiui satisfdāt qui erunt illi, qui satisdant?Respond.legitimi, nisi in casu, scilicet patronus liberto : ut ff. de leg.tut.l legitimos.§.primo. Item datiui quando non fiunt cum inquisitione,ut C.de aut. præst. l.fi.& nisi satisdent, non administrant ut C.de tu.

& cura.qui sat.non de.l.j.& fi.Et secūdum hoc, sunt quatuor genera tutorum, scilicet testamentarii: item legitimi: item datiui cum inquisitio ne:item datiui sine inquisitione:ut dictum est.

¶ SED SI. ¶ Diuiditur in quatuor partes. Primo,quod contutor teneatur contutori satisdare: ut in administratione præferatur. Secundo, quid fiet,si nullus ex cōtutoribus uult satis offerre de indemnitate. Tertio,quid agendum,cum tutores discordant in eligendo. Quarto, extenditur ad datiuos dictum in testamēt ariis. Secūda ibi, Quod si nemo, Tertia ibi,Sinautem. Quarta ibi, Idem & in pluribus. Aret.

¶ CASVS. Dixistis mihi,quod tutores testamentarii,& cum inquisitione dati,non satisdant:nunquid est hoc generaliter uerum? Rñ.Im.q non. Nam si duo, plures ve tutores in testamento dati fuerint, poterit unus ex eis offerre satisdationem de indemnitate pupilli, contutori,uel cōcuratori suo:& si ipse admittit huiusmodi satisdationem,ei in administratione præfertur,sed tutor,uel curator non poterit per se à contutore,uel concuratore suo, huiusmodi satisdationem exigere:sed offerre eam debet,ut electionem det concuratori,uel contutori suo,satis accipere,& administrationē ei exponere, ut ipse solus administret:& si nullus eorum satisdationem huiusmodi offerat : tunc si testator in testamento expressērit quis in administratiōe præferri debeat: ille solus administrabit.si uero à testatore de hoc nihil dictum fuerit:tūc quē maior pars eorum idoneum elegerit, ille solus administrabit.Sed si ita fuerit, quod in electione ipsi tutores,nec aliquatenus per se cōcordare poterunt, prætor partes suas interponet: & aliquem idoneum administratorem eligere cōpellet.Idem iuris est in pluribus tutoribus, uel curatoribus , ex inquinitione datis:ut uidelicet maior pars posit eligere aliquem idoneum,qui solus negotia pupilli administret.Et hæc dicuntur usque ad illum §.sciendum est autem Franc.

K ¶ Sed si ex testamento.ʒ *duo* ponit,& unum tantum tunc prosequitur,de testamentario ᶜ : sed in fi §.dicit de alio.Item hæc eadem in curatoribus pluribus locum habent: ut ff.de admi.tut.l.iii.§. quod in tutoribus.Item quid in legitimis?Resdon.idem , cum sit eadem ratio,nec deterius negotia per plures exerceantur : ut ff. de administra. tuto.l. si plures.j.§ quamuis.uersi.apparet ergo.Accur. Vnde uersus,

Segnius expediunt commissa negotia plures.

l ¶ Vel satisdare.ʒ sic j.de inuti.tit.p.§.alteri in fi.Accur.

m ¶ Adscriptum.ʒ scilicet in testamento : uel aliter appareat eius uoluntas euidenter : quia dixit in satisdatione, quis præferri debet.quod si non fuerit adscriptum quem maior pars elegerit , ille gerere debet. Accursius.

n ¶ Maior pars.ʒ dummodo omnes uelint per unum administrari: alias enim non compellerentur : sed omnes gerere possunt si uelint : ut ff. de administratio. tuto. l. si plures. j. §. fina. & l. uel in partes. d. Et not. hic argu. quod statur maiori parti. sic ff. de pact. l. iuris gentium. §. ultimo, & l. & suum hæredem.§.fina.& l.maiorem.& l.sequen.§.fina. & ff.

De excusatio.tut.uel cur. Tit.XXV.

.& ff.de testi.l.iii.§.ii.ibi, alias numerus testium &c.arg.contra.ff.de ser. rusti.prædi.l.per fundum.& ff.communia præ.l. fina.

ADDITIO Solu.ibi loquitur in constitutione indiuidui,puta seruitutis,in qua omnes requirūtur.hic de administratione,quæ est diuidua:& penes unum insolidum est possibilis , secundum Bal. Vel ibi loquitur de re cōmuni pluribus, ut uniuersis , hic uerò in communi , ut singulis. Quæ tamen regulæ fallunt in multis casibus:ut per doct.hic. Vide c.j.ex tra de iis quæ fiunt à mato.par.cap.

Probatio dicti.

a ¶ Edicto prætoris.ʒ quod non habemus.

b ¶ Partes suas.ʒ id est se & officiales suos, & milites iustitiæ. Sed cur non cōmittitur fortunæ,ut alias C.commu. de leg.l. fi.primo respon. & infra de leg. §. optionis? Respon.non ita alterius factum , scilicet pupilli possunt fortunæ cōmittere, ut suum proprium. & concord. huic. ff. de leg. j. l. huiusmodi. §. fi. & ff. de usufruct.l. si ususfructus. j.§. sed si inter duos.argu. contra in eod. titu. de usufruct.ff.l.

Solutionis.

quoties duobus. primo respon.

c ¶ Idem & in pluribus.ʒ per omnia,ut supra nisi quia hic à testatore non potuit scribi quis geret , cum nihil dixerit de tutela. Nam non darentur ex inquisitione , si essent testamentarii : ut supra de Attil. tuto. j. respon.

¶ SCIENDVM. ¶ Diuiditur in quatuor partes.Primò,quod officialis conuenitur subsidiaria actione.Secundo, quādo,& in quibus casibus teneatur.Tertiò,ad hæredes extēdit.Quarto,ponit nouum casum: uidelicet quod tutor cogitur satisdare.Secūda ibi,Subsidiaria.Tertia ibi,Quæ quidem.Quarta ibi, Quibus constitutionibus.Aret. ¶ CASVS. Domine iam uideo,in quibus casibus tutores satisdationem rem pupilli saluam fore,interponere debeant. Po ne modo,q non fuerit pupillis per tutores bene cautū:qualiter in defectum tutorum,uel fideiussorum,ab eisdem receptorum, subueniatur ipsis pupillis? Respondet Imper.Amice,in hoc casu,optimū remediū, beneficio legis,ipsis pupillis indulgetur.Scire enim debes,q non solū tutores,uel curatores,ex administratione sua,pupillis,uel adultis , uel furiosis,uel cæteris qui in curatione sunt,tenentur:sed etiam in magistratus,qui huiusmodi satisdationē à tutoribus , uel curatoribus accipiunt,utilis actio subsidiaria dabitur:quæ quidem actio subsidiaria, ultimum huiusmodi pupillis,uel adultis,possit præstare subsidiū. Et hęc actio subsidiaria,non solum aduersus illos competit,qui non idoneam cautionem à tuto.uel cura exponi passi sunt:nec solum aduersus magistratus datur:sed etiam tam ex prudentum responsis,quàm ex constitutionibus principis,in hęredes eorum extenditur.nec immerito.in eius dem enim constitutionibus expressè cauetur,ut tutores,uel curatores, ad prędictā satisdationē interponendam,per pignorū captionē coerceantur:unde cum ipsi magistratus,sibi legis beneficio,poterāt ab huiusmodi periculo cauere:non est mirum,si ipsi,& etiam eorum hęredes pro sua negligentia teneantur.Scire tñ debes, q neque præfectus urbis,neque prætor,neque præses prouinciæ,neque aliquis alius, qui ius dandi tutores habet,prædicta actione subsidiaria,pupillis,uel adultis, uel cæteris in curatione existētibus tenebātur: sed solum ii,qui huiusmodi satisdationem accipere solent.Et hęc dicūtur usque in fi.ti.Fran. §.sed & mente captis.

Diuisio.

d ¶ Cæterisque.ʒ ut furiosis, & mente captis : ut §.titu.j.§.furiosi.& e ¶ Accipiunt.ʒ ut magistratus.quod dicit dicemus j.e.§.neq; autē.

f ¶ Eis.ʒ scilicet pupillis & similibus.Accur.

g ¶ Subsidiaria.ʒ scilicet tutelæ utilis contra eum , qui malum dedecorem: nam eadem utilis in magistratū datur, ª quæ in administratorem directa datur,& usuræ ueniūt,ut in prima:ut ff.de magistra.con.l.fin.& C.eo.l.pe.Subsidiaria autem dicit pœnalis aptitudine:ut legis Aquilię actio dicitur pœnalis aptitudine: ut j.ad leg.Aquil.§. his autē.nā nec illa semper pœnalis est:nec hæc semper in subsidium datur:quia quandoque agitur , antequàm conueniātur omnes tutores : ut colligitur ex his,quæ dicuntur in hac glo.circa fi.Quare,ad horū euidentiam distin-

perialibus, etiam in hæredes eorum extenditur. ¶ Quibusᵐ cōstitutionibus , & illud exprimitur, ut nisi caueant ª tutores,& † curatores, pignoribus captis, coerceantur ᵒ.

¶ Actione subsidiaria non tenentur , qui tantum dant tutores, sed qui satisdationē exigunt.

¶ Neque autē præfectus urbi ᵖ , neque prętor, neque præses prouincię,neque quisquā † alius cui tutores dādi ¶ ius est, hac actione tenebitur:sed ij tātummodò, qui satisdationem exigere solent ᵍ.

De excusationibus tutorum, vel † curatorum.

TITVLVS XXV.

¶ Tres liberi Romę, & quatuor in Italia & quinque in prouinciis præstant excusationem a tutela, uel cura. Adoptiui uerò non computantur. Nepotes uerò in locum filij uocantur,nec liberi mortui computātur,nisi pro republica decesserint, Areti.

EXcusantur autem tutores, & curatores uariis ex causis. ¶ Plerunque tamen † ueniens tutorem,præfertur cæteris creditoribus.l.dabimus.ff. de priui credi.secus si conueniat iudicem.l.i.§.priuilegium.ff. de magi.con.

h ¶ Idonee.ʒ aduerbium est,& facit ad hoc ff.de magistr. conue.l.i.§. sciendum.& §.exigere.

i ¶ Quę.ʒ f.tutelæ actio subsidiaria,uel negotiorū.gest.ut diximus.

k ¶ Responsis.ʒ ut ff.de magist.conue.l.i.§.sciendum est. & l.quod ad hæredem.

l ¶ Ex constitutionibus. ʒ ut C. de mag. conue.l.ii.& in aliis Græcis constitutionibus,sed aliter hæres tenetur,qui de dolo, & lata culpa tātum,aliter defunctus,qui etiam de leui culpa tenetur.ut ff.de magistra. conue.l.non similiter.

m ¶ Quibus constitutionibus.ʒ scilicet Græcis.

n ¶ Caueant.ʒ scilicet rem pupilli saluam fore.

o ¶ Coerceantur.] facit ad hoc. ff. de admi.tu.l.i.i.resp.& ff.de'dam. infec l.4.§.3 & ff.de li.agn.l.fi quis a liberis §.fi quis ex his.& C.de fusc. tut.l.iii & ff.de uen.inſp.l.i.§.quid ergo.

p ¶ Vrbi.ʒ f.Romanę,per excellentiam:ut ʒ.de iur.nat.§.sed quoties

Itē facit ad hunc §.ff.de magi.cō.l. Sed contra est.ff.de admi.tut.l.Aemilius. † Sed distingue tria genera iudicū , quidā possunt dare tutorē, & nō exigere satisdationem,de quibus hic loquitur Alii,& dare, & exigere:de quib.ibi dicit. ᵇ Alii exigere,& non dare:ut tabelliones, & aliquis miles iustitiæ cui talia committantur, & isti tenentur in susidium ut ʒ.de Attil.tu.§.pe.& ff.de magi.con.l. fi. Itē æstimatores patrimonii pupillorum propter quorum prauam æstimationem uiliores sideiussores accepti sunt:ut ff.de mag.con.l.i.§.diuus.qui erant dādi pro rei qualitate:ut ff.de in jus uo.l.i.& qui satisd.cog.l.fi uero. §.i.

q ¶ Dandi.ʒ scilicet tantum.

r ¶ Solent.ʒ alias debent , sed isti nec debent, nec solent ut diximus.

¶ DE EXCVSATIONIBVS TVTORVM, VEL CVRATORVM.

¶ De excusationibus tutorum uel curatorum nunc dicit, quod supra quib.mo.tut.§.fi.promisit.Accur.Vel continua sic secundū Por. Quia ʒ.uisum est de tu.& cu.& quia hi uariis ex causis excusari solent ; ideo meritò subdit,de excusation.tuto.uel cura.Por.

EXcusantur autem tutores. ʒ ¶ Totus iste titulus diuiditur in sexdecim partes. Prima ponit qualiter quis excusetur à tutela propter numerum liberorum. Secunda ibi , Item diuus. qualiter excusetur, qui impeditur negotiis fisc.libus & reipubl. Tertia ibi, Et qui potestatem.qualiter quis excusetur propter potestatem, & iurisdictionem. Quarta ibi, Item propter. qualiter excusetur propter litem præcedentem cum pupillo, uel adulto. Quinta ibi, Item tria. qualiter

Tutores plures & magistratus quo ordine conueniri possūt

† uel

† quis.

† uide in hunc titulum Anto. Augu. lib. singul. ad Modest. de excusat.

† autem al. enim.

† Glo. j. in d.l. Aemilius. est simulis huic. b Et sic differunt accipere satisdationem , uel expedire processum,uthoc onus transeat ad successorē: poterunt conueniri i syndicatu , ut d.l.j.§.scien dū.Ia.Continuatio. Diuisio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

qualiter excusetur propter numerum tutelarum. Sexta ibi, Sed & propter. qualiter excusetur propter paupertatem. Septima ibi, Item propter aduersam. qualiter quis excusetur propter infirmitatem. Octaua ibi, Similiter. qualiter quis excusetur propter imperitiam literarum. Nona ibi, Item si propter inimicitias. qualiter quis excusetur propter inimicitias. Decima ibi, Item is qui. qualiter quis excusetur propter controuersiam status. Vndecima ibi, Item maior. qualiter quis excusetur propter ætatē. Duodecima ibi, Item & in milite. qualitrr excusetur propter militiam. Decimatertia ibi, Item Romæ. qualiter excusetur propter exercitum liberalium artium. Decimaquarta ibi, Qui autem. in quā tum tempus poteſt quis ſe excuſare. Decima quinta ibi, Qui tutelam. qualiter quis excusetur à cura pupilli fui, uel uxoris ſuæ. Decimasexta ibi, Si quis autem. declarat quod falſa excuſatio non prodeſt. Item prima pars diuiditur in quinque partes. Primò ponit quòd plures & uariæ cauſæ ſunt, quibus quis à tutela, uel cura excuſatur. Secundò ponit, qualiter quis propter liberos excuſatur. Tertiò quot liberi habent excuſare, ſeu propter quod liberos, quis excuſetur à tutela, uel cura. Quartò fortificat dictum ſuum per ſimilem rationem diuerſo. Quintò declarat qui liberi ſint illi, qui præſtant excuſationem. Secunda ibi, plerunque. Tertia ibi, Si enim tres. Quarta ibi, Exemplo. Quinta ibi, Sed adoptiui.

¶ CASVS Acceſsi ad Iuſti. & Ita corā eo propoſui, Domine, uos uultis tractare de excu tu. uel cur. dicatis ergo mihi, quibus modis excuſantur. tu uel cur ab onere adminiſtrationis? Ad hoc reſpō. Imper. Amice, tu. uel cur. uarijs modis a tutela, uel cura poterūt excuſari: Quandoque enim per numerum liberorum ſuorum merentur excuſari: ſiue huiuſmodi liberi in poteſtate ſint, ſiue emācipati. Si enim tres liberos aliqs habuerit Romæ ſuperſtites, uel in Italia quatuor, uel in prouincia quinque. à tute. uel cu. poterit excuſari. & hoc ad modū aliorū munerū ciuilium. Nam & tutelam, & curam placuit eſſe munus publicū. Vnde ſicut à cæteris muneribus publicis quis excuſari poterit, ita & ab iſtis. Sed quid domie Iuſti. uos dixiſtis per liberos quē poſſe à tut uel cura excuſari: dicatis mihi pro deo, an illud locū habeat indiſtinctè in omnibus liberis? Reſpon. Imper. quod tibi dixi generaliter aliquem per liberos poſſe excuſari: intelligere debes de naturalibus, & legitimis. Nam adoptiui liberi patri adoptiuo ad excuſationē non proficiunt. Liberi enim naturales, & legitimi extraneæ perſonæ à patre naturali nihil ominus ad excuſationem proſunt. & hoc uſque ad uerſi. itē nepotes. in quo ſic pone caſū: Vidimus quod per liberos quis à tutela, uel cura excuſatur: ſed quia appellatione liberorū uenīūt nepotes quæritur à domino Iuſtiniano, an iſtud ſe extēdat ad nepotes? Reſpondet Imper. quod non ſolum liberi primo gradu exiſtentes proſunt: ſed etiam nepotes ex filio mortuo auo ſuo ad excuſationē proſunt: quia in locum ſui patris mortui ſuccedūt: ſed licet nepotes ex filio poſt mortem ipſius filii, hoc eſt patris nepotum, auo proſint: nepotes tamē ex filia, ei prodeſſe nō potē runt. Et hoc uſque ad uerſi. filii autem. in quo ſic figuratur caſus, Vidimus ſuperius, à principio ti. hucuſque quod liberi, & nepotes ex filio excuſant quem à tutela uel cura. Sed quæro, domine Iuſti an hoc uerū ſit de filiis mortuis? Reſpō. dominus Imper. quod dixi tibi filios, pdeſſe: intelligere debes, quod filii ſuperſtites tātum ad tut. uel cura. operis excuſationem proſunt. mortui enim non proſunt. & hoc uſque ad uer. illum. ſed ſi in bello. in quo ſic ponitur caſus. Oſtēſum eſt ſ. quod liberi mortui non proſunt ad excuſationem tu. uel cu. Nunc quęritur ab Imperatore, quid ſi in bello pro republica occiſi fuerint: an patri ad excuſationem prodeſſe, poſsint? Et reſpondet: Certè cōſtat eos prodeſſe, q in aciē principis ceciderunt. Qui enim pro republica ceciderūt, in perpetuum per gloriam uiuere intelliguntur. hoc dicit uſque ad §. item dicuus marcus. Franc. de Areti.

a ¶ Propter liberos. ʒ ſuperſtites, & incolumes: ut ff. de ua. mu. l. ii.

b ¶ Emancipati. ʒ niſi pater filio emancipato curator petatur. tunc enim non excuſatur à cura emancipati: ut ff. eo. amiciſsimos. §. fin. ² Vel dic, b quod licet faciat contra ſtimulos naturales: tamen bene poteſt: ut ibi innitur.

c ¶ Romæ. ʒ hoc eſt in ciuitate Romana, & uſque ad centeſimum miliarium: ut ff. de off. præſe. ur. l. j. §. cum urbem. Acc. ADDITIO. Secus ſi dixiſſet in urbe, uel in urbibus: quia urbs muris cingitur: ut l. urbis. ff. deuerb. ſig. Et quid appellatione ciuitatis, uel patriæ continuat: & quid ſi dicatur Aretium, Florentia &c. Ang. hic ſe remittit.

d ¶ In prouincijs. ʒ Sed nunquid illæ prouinciæ, quæ alias habent ius Italiæ, & hoc habebunt? Reſpon. non: quia illud propter tributa conceditur eis: ut ff. de cenſi. l. j & fina.

e ¶ Munerum. ʒ id eſt, onerum ciuilium, ut decurionatus. ſecus ſi patrimonii ſit onus: ut ff. de ua. mu. l. ſextumdecimum. §. numerus. & § quæ patrimoniorum. & l. his oneribus. j. reſpō. & C. de iis qui nume. lib. uel pau excu mer. l. j. l. b. x. l. ſecus in honoribus: ut ff. de ua. mu. l. iiii. & l. in honoribus. c Ité ſecus in oneribus, quæ honori inhærent: ut ff. de ua. mu. l. ſextumdecimum. §. numerus.

propter a liberos, ſiue in poteſta te ſint, ſiue emancipati b. Si enim tres liberos ſuperſtites Romæ c quis habeat, uel in Italia quatuor uel in prouinciis d quinque, à tutela, uel cura poteſt excuſari exēplo cæterorū munerū e. Nam & tutelā, & curam placuit publicū f munus eſſe. ¶ Sed adoptiui liberi non proſunt g: in adoptionē autem dati, naturali h patri proſunt. ¶ Ité nepotes ex filio proſunt, ut in locum i patris ſui ſuccedant: ex filia nō proſunt k. ¶ Filij autē ſuperſtites l tantū ad tutelæ, uel curæ muneris excuſatio nem proſunt: deſuncti m autem nō proſunt. ¶ Sed ſi ī bello amiſſi ſunt, quæſitum eſt, an proſint.

¶ Et conſtat eos ſolos prodeſſe, qui in acie n amittuntur. Ii enim qui pro republica ceciderunt o, in perpetuum per p gloriam uiuere intelliguntur.

¶ *Procurator fiſci excuſatur a tutela, uel cura. h. d. Are.*

¶ Item diuus Marcus in ſemeſtri bus conſtitutionibus P† reſcripſit eum, qui res fiſci adminiſtrat à tutela, uel cura, quandiu adminiſtrat q excuſari poſſe.

continetur tutela, uel cura, fauore pupillorū, & adultorū: ſicut & alias de generali dicto quæ iā excipiūtur: ut ff. de leg. ii. l. uxorē. §. fęliſsimo. & ff. de procu. l. Pōponius. j. reſpō. & ff. de libe. lega. l. Aurelio. § Caius.

g ¶ Non proſunt. ʒ & hoc dico ad excuſationem: ut hic, & ff. de ua. mu. l. ſextumdecimum. §. adoptiui. maximè hodie, cum nihil ad patrem adoptiuum tranſeat: ut ſ. de adop. § ſed hodie. ſed olim bene acquirebant ei, ſcilicet patri adoptiuo. E. Perri.

h ¶ Naturali patri. ʒ licet adoptiuo non proſint: ut ſ. proxi. reſpō. & ſecundum hoc puncta ibi, dati. Vel dic, dati in adoptionem naturali: patri, id eſt, huic uel proauo: proſunt, ſcilicet arroganti, cum tranſeant in familiam eius: ut ſ. de adop. § ſed hodie. in fi. §. & §. ſeq & ſecundū hoc, fiet hic mentio illius noui iuris: & punctabis ibi, naturali patri.

i ¶ In locum patris] Apparet q eo mortuo tantum proſint: eo ſūt viuo, non proſunt: vt hic cum dicit, in locū patris &c. & C. de iis qui numero liber. l. ij. & iij. lib. x. Sed nunquid omnes locū vnius computātur? Reſpondēt quidam q non. Sed contradicunt leges expreſſę: nam loco vnius, numerantur quotcunque ſunt, vt in Græca lege ff. eo. l. ij. §. quot cunque. Nam etiam in ſucceſsione, loco unius computantur: vt j. de hę redi. quæ ab inteſta. §. cum filius. arg ff. de contra tab. l. i. §. j.

k ¶ Non proſunt. ʒ quia non ſunt in poteſtate ſua: vt ſ. de pat. po. §. fi. hæc ratio non eſt bona: vt ſ. eo. in prin. dicit enim de emancipato. vñ dicas nō proſunt auo mate: no, quia al. q ſunt: vt C. de teſt. mil. l. v. & fi. l.

l ¶ Superſtites. ʒ id eſt, viui.

m ¶ Defuncti. ʒ idem & in non natis, licet cōceptis: quia quo ad hunc caſum non ſunt pro iam natis: vt ff. eo. l. ij. §. qui autem in ventre. Acc.

n ¶ In acie. ʒ ſcilicet principis: vt ſ. de adop. §. fœminæ.

o ¶ Per gloriam viuere. ʒ No. mortuum viuere per gloriam: vt ff. ad leg. Aqui. l. qua actione. §. fi quis in colluctatione. c Et econtrà, quis fin gitur mortuus, qui viuit per vituperium, vt deportati: vt ff. de contrab. lj. §. j. & §. pe. in fi. & ff. de do. inter uirum & vxo. l. cum hic. §. fi donator. vbi ſeruus viuit, & tamen pro mortuo reputatur quo ad ius ciuile: vt ff. de reg. iur. l. quod attinet. & l. ſeruitutem.

¶ ITEM DIVVS MARCVS. ¶ CASVS. Domine iam uidi, qualiter quis excuſatur ab onere tutelæ, uel cu. nūquid pluribus modis poterit competere excuſatio? Rñ. quod ſic. diuus enim Marcus reſcripſit in Semeſtribus ſuis, adminiſtrātem res fiſcales, durante adminiſtratione, poſſe ſe ab onere tu. uel curæ excuſare h. d. uſque ad §. ſitē qui. in quo ſic figura caſum: Titius cauſa reipu. abſens, datus eſt tu. uel cu. quæritur ab Imper. an poſsit ſe legitimè excuſare? Reſpō. Imper. quod q abſentes cauſa reipubli. dati ſunt tu. uel cura. ab onere adminiſtratiōis tu. uel cu. excuſantur. h. d. uſque ad uerſi. Sed & ſi. in quo ſic figuratur caſus: Vidimus qualiter abſens datus tu. uel cu. excuſatur. Sed quid ſi aliquis datus tutor, uel cu. reipublicæ cauſa abeſſe īcipiat: an ſimiliter excuſetur? Rñ. dominus Impe. quod non ſolum illi qui in abſentia dati erāt, poſſunt excuſari: ſed etiam ſi primo fuerāt dati tutores, uel cura. & poſtea cęperunt abeſſe cauſa reipublicæ, à tutela, uel cura excuſantur; & interim curator loco eorum datur: quibus reuerſis, curator loco corū ſub rogatus, deſinit curator eſſe: & ipſi adminiſtrationis onus recipiūt, nec in caſu iſto poſt reuerſionem anni habent uacationē: ut Papi. l. v. reſpō ſorum reſcripſit. Hoc enim ſpatium indulgetur iis, qui poſt reuerſione ad nouas tutelas, uel curas uocantur: non autē eis, qui priſtinæ adminiſtrationis onus recipiunt. h. d. uſque ad §. & qui poteſtatem.

p ¶ In ſemeſtribus. ʒ i. in ſex menſib. quibus dabant operam ſtudio. Nam alternis ſex menſibus dabāt operā Imperatores bello, & ſtudio: ut ff. de origi. iur. l. ii. §. ex his. in princ. ultimæ chartæ. Vel dic, quod no men erat libri, in illis ſex menſibus compoſiti: quod in idem recidit.

q ¶ Adminiſtrat. ʒ qui dicitur procurator fiſci, & facit ad hunc §. ſ. de cur. §. item loco.

Abſens

a ¶ Abſunt. ʒ uel abſuturi ſunt: ut ff. de procur. l. filiusfamilias. §. fi.

ADDITIO Quia parta ſunt eſſe, uel de proximo † ſperari. l. penulti. ff. de mili. teſta. quod facit, an licentiatus gaudeat beneficio doctorum. de quo dic, ut ibi per docto.

b ¶ Excuſantur. ʒ hoc primum reſponſum loquitur, quando eo exiſtente in abſentia reipublicæ cauſa, datus fuit tutor, uel curator: quo caſu petpetuo excuſatur, ſi per uiginti an. militauerit, uel compleuerit militiæ ſpatium. & nō ignominioſè miſſus eſt. Alias qui intra quinquennium miſſus eſt. puta quia infirmus, nullam habet excuſationem: qui poſt quinque annos habet annum, qui poſt octo annos habet biennium, qui poſt duodecim habet triennium, qui poſt ſexdecim, habet quadriennium, qui poſt uiginti excuſationem perpetuam habet: ut dictum eſt, & ff. eod. l. ſed & milites. §. j. ii. iii. iiii. & v. & §. quandoque. uſque ad §. qui autem poſt. Accur.

c ¶ Excuſantur. ʒ ſi hoc poſtulauerint prius, & etiam alium actorem, uel curatorem petierint: alias non: ut C. ſi tut. reipub. cauſa. l. j. & ff. de adminiſtra. tut. l. tutores. §. qui ſe.

¶ ET QVI PRO TESTATEM.

¶ CASVS Viſum eſt ſuperius de pluribus perſonis, qualiter ſe poſſunt excuſare a tutela, uel cura. Nunc quęritur à domino Imperatore, an ſint aliæ perſonę, quę poſsint excuſari? Rñ. Impera. q non ſolum prædicti à tutela, uel cura excuſantur: ſed & qui aliquam poteſtatem habent: ut præfectus uigilum, uel annonæ: quia tunc illi a ſuſceptione tutelæ, uel curæ, durante officio ſuo ſe poſsunt excuſare: ut diuus Marcus reſcripſit: ſed tutelam ſuſceptam occaſione poteſtatis, non poſſunt deſerere. Sed nūquid ſi aliquis datus tutor, uel cur habeat Ité cum pupillo, uel cum adulto, poterit occaſione litis ſe excuſare? Reſpon. quod non: niſi de omnibus bonis ipſius pupilli, uel fortè de hæreditate aliqua ipſi pupillo delata, controuerſia fuerit. In hoc enim daſu excuſatio habebit locum. Et hæc dicuntur uſque ad §. item tria. Aret.

d ¶ Poteſtatem. ʒ ut quia ſit præfectus uigilum, uel annonæ: ut ff. eo. l. adminiſtrantes. a & ſimiles qui poteſtates uocantur: ut C. de modis. mult. l. eos. ſecus ſi ſit circa latus principis. cœptam enim non complebit: ut ff. eo. l. iuris peritos. in princ. Accur.

e ¶ Sed ſuſceptam. ʒ ut ſ. proxi, §.

f ¶ Niſi forte. ʒ imo, & ſine forte: uel etiam ſi de maiori parte bonorum pupilli ſit controuerſia: ut ff. eo. l. propter litē. j. reſpon. & facit C. eo. l. ſi ut allegas. & ſ. de au. tut. §. fin. & C. qui da. tut. poſ. l. creditorē ſed hodie nō poteſt creditor, uel debitor, eſſe tutor: ut in auth. ut ii qui ob. l. ha. per. §. j. col. vj.

g ¶ Hæreditate. ʒ ſcilicet ipſi pupillo a patre delata, uel a quocunque alio. non curo, propter magnitudinem enim litis ponit de hæreditate.

¶ ITEM TRIA. ¶ CASVS Domine, nunquid ſunt adhuc plures modi, quibus tut. uel cu. ab onere adminiſtrationis, poterunt excuſari? Reſpon. quod ſic. Nam tria onera tutelæ, uel curæ non affectatæ, quandiu adminiſtrantur, tribuunt excuſationem ita tamen in caſu iſto intelligenda ſunt tria onera, ut tu. uel cur. plurium pupillorum eiuſdem hæreditatis, ut puta fratrum, uel nepotum, pro una tutela computentur. Nam nō numerus pupillorum, ſed ſeparatio patrimoniorum facit plures tutelas, & non ſolum in prædictis modis locum habet excuſatio. Et hoc uſque ad §. ſed & propter. Franc. Aret.

h ¶ Item tria onera. ʒ Not. dicit onera. quatuor enim poſſet habere tutelas, quæ ſibi excuſationem non darent, ſi ſint leues, uel leuiſsimæ, ut hic. b Item not. q dicit tria onera. tres enim poſſet habere, & tamē pro una computarentur: puta fratrum, ut ſequitur. non enim numerus pupillorum plures tutelas facit, ſed patrimoniorum ſeparatio: ut ff. eo. l. tria. & l. ſi is. c Item quod dicit, nō affectatæ. nota. nam ſi deſſiet ope one roſæ: ut & alias qui data opera reipublicæ cauſa abeſt: ut ff. ex quibus cau. ma. l. & qui data. & facit ff. ſi quis cau. l. ii. §. ſi tamen. & ff. ad le

Absens causa reipublicæ a tutela. uel cura noua, in totum excusatur: ab antiqua autem durante absentia. Are.

¶ Item qui reipublicæ cauſa abſunt a, à tutela, uel cura excuſantur b. ¶ Sed & ſi fuerint tutores, uel curatores dati, deinde rei publicæ cauſa abeſſe cœperint, à tutela, uel cura excuſantur c, quatenus reipublicæ cauſa abſunt: & intereà curator loco eorum datur qui ſi reuerſi fuerint, recipiunt onera tutelæ. Nec † anni habent uacationem, ut Papinianus lib. quinto Reſponſorum ſcripſit. Nam hoc ſpatium habent ad nouas tutelas uocati.

¶ *Habens publicam poteſtatem, a tutela habet excuſationem, ſed non a iam ſuſcepta. Are.*

¶ Et † qui poteſtatē d aliquā habēt, ſe excuſare poſſunt, ut diuus Marcus reſcripſit: ſed e ſuſceptā † tutelam deſerere non poſſunt.

¶ *Propter litē quā quis habet cum pupillo, non excusatur a tutela: niſi ſit omniū, uel maioris partis bonorum. h. d. Are.*

¶ Item propter litem, quam cum pupillo, uel adulto, tutor, uel curator habet, excuſari † nō poteſt: niſi f fortè de omnibus bonis, uel hæreditate g controuerſia ſit.

¶ *Tres tutelæ oneroſæ, diuerſorū patrimoniorum non affectatæ, tandiu præſtant uacationem, quandiu durant. Are.*

¶ Item tria onera h tutelæ non affectatæ, uel curæ, præſtant uacationem, quandiu adminiſtrantur, ut tamen plurium pupillorum tutela, uel cura eorundem bonorū, ueluti fratrū, pro una cōputetur.

¶ *Qui probant ſe eſſe ita pauperes, quod tutelæ, uel curæ ſupereſſe non poſsint, excuſantur ab eis. h. d. Are.*

¶ Sed & propter paupertatē excuſationem tribui, tam diui Fratres, quam per ſe diuus Marcus reſcripſit, ſi quis imparem i ſe oneri iniuncto poſſit docere. k

¶ *Infirmitas excuſationem præſtat a tutela, uel cura. Are.*

¶ Item propter aduerſam l uale tudinem, propter quam ne ſuis quidem negotiis intereſſe poſſit, † excuſatio locum habet.

¶ *Homo ſimplex, & ignarus literarum habet a tutela excuſationem.*

¶ Similiter eum † qui literas neſcit m, excuſandū † eſſe diuus Pius reſcripſit: quamuis etiam imperiti literarū poſſint ad adminiſtrationem negotiorum ſufficere.

¶ *Datus tutor in teſtamento, propter inimicitias excuſationem habet. Qui uerò promiſit adminiſtrare, excuſationem perdit. Aretinus.*

Corne. de falſis. l. uxori. §. j. ſiuxta illud: Hoc portat leuiter, quod portat quiſq; libenter. ʒ Item hæc tria onera, in domo una eſſe ſuſt cic: ut ſi pater, uel filius gerat, omnes excuſantur: ſed non computantur, niſi ob aliū tutorem teneantur: ut ff. eo. l. diximus. §. fi & l. ſeq. & ff. de rit. nupt. l. ſi quis tutor. Item honorarius hoc nomine non computatur: ut ff. eo. l. ſpadonem. §. ſiciuitatis.

ADDITIO. Item, duæ excuſationes imperfectæ, diuerſi generis, puta duæ tutelæ cum duobus filiis, non faciunt unam plenam. l. excuſantur. §. amplius. ff. eo. & an unus teſtis, cum fama probet in criminalibus: uide Ang. hic.

¶ SED ET PROPTER. CASVS: Titius uolens facere teſtamentum ſuum, Meuiū uicinum pauperem, & adeo in rebus tenuem, ut non habeat unde uiuat, niſi ex ſuis operis, in ſuo teſtamento, filiis ſuis impuberibus tutorem, aut puberibus curato. inſtituit. Quærebatur à domino Imper. an iſte Meuius propter ſuam paupertatem, poſsit ſe excuſare ab adminiſtratione huiuſmodi tutelæ? Rñ. dominus iuſtinia. quod quis excuſatur à tutela, uel cura propter paupertatem, ſi ſit adeo pauper, ut non poſsit adminiſtrationi tutelæ, uel curæ intendere: ſed habeat neceſſe operari, ut uiuat: & hoc tā diui fratres, quàm diuus Marcus reſcripſerūt. Et hanc paupertatem debet probare is, qui ad tutelam, uel curam uocatur. Franciſ. Aretin.

i ¶ Imparem. ʒ i. ſi non habeat tantum in bonis †, quantum pupillus cui datur tutor: ut hic, & ff. eod. paupertas. alias autem dicitur pauper, qui non habet quinquaginta aureos in bonis: ut ff. de accu. l. nonnulli. Vel dic uerius, eum eſſe hic pauperem, & imparem oneri, qui ſic laboribus eſt implicatus, propter paupertatem, ut tutelæ ſupereſſe nō poſsit; cum fortè in agro, eū tota die eſſe oporteat. Nec eni placet prima expoſitio: cum hoc munus magis in obſequio perſonæ quā in aliqua erogatione conſiſtat. unde paupertas talis non nocet, dummodo poſsit ſufficere tutelæ: ut ff. de mu. & ho. l. cura. §. inopes. & j. titu. j. §. fi.

K ¶ Docere. ʒ id eſt probare.

¶ ITEM PROPTER. ¶ CASVS. Titius in extremis uitæ conſtitutus, Meuium in ſuo teſtamento tut. aut cura. ſuis filiis dedit. qui quidem Meuius adeo infirmitate detinebatur, ut ſuis rebus, ſeu propriis negotiis intereſſe nequāiſſet. iſte Meuius uoluit ſe excuſare ab adminiſtratione huiuſmodi cu. uel cur. propter ſuam infirmitatem, qua teneba tur. quærebatur a domino Imperatore an iſta excuſatio eum redderet immunem, ab onere tut. uel cur? Reſpō. dominus Imper. quod propter aduerſam ualetudinē, per quam quis propriis rebus admin ſtrandis, ſupereſſe non poſsit, excuſatio locum habebit. h. d. Franc. de Aret.

l ¶ Aduerſam ualetudinem. ʒ ut ſi eſt ſurdus, uel mutus, uel perpetuæ ualetudine detentus. ut C. qui mor. ſe excuſa l. j. qui morbus prout dura uerit, excuſat. Sed furor non excuſat: ſed interim curator datur, ſecundum l. o. ut ff. eo. l. non ſolum. §. fin. & ſeq. duabus ll. quæ ad §. ſunt & alii. Sed quidam ex ſupradictis, etiam ſi uelint, non admittuntur: ut ſurdus, & mutus, ut ff. de tut. l. j §. pen. & §. fin. Quare dic, quòd quantum ad eos impropriè ponitur excuſatio ut j. eo. §. minores. †

¶ SIMILITER ¶ CASVS Vidimus ſuperius, qualiter propter penuriam rerum temporalium, & fanitatis, quis a tute. excuſatur: ſed quia eſt alia penuria, quæ dicitur ignorantia: ideo quæritur a domino Impe. an imperitia literarū, quę poſsit a tutela, uel cura excuſare? Rñ. dominus Imper. q etiā ratione imperitię literarū, poſsit quis a tu. uel cura excuſari. Diuus enim Pius reſcripſit eum qui literas neſcit, ab onere adminiſtratiōis tutelæ, uel curæ excuſandū eſſe. Not. quod dicto quamuis in medio §. poſita poteſt poni aduerſatiue. Ité poteſt poni ordinatiuè ſine determinatione, ſ. ut etiā imperiti literarū poſsint eſſe tu. uel cur. ſi ſint experti in negotiis. & hoc ultimum uerius eſt. h. d. Franc. m ¶ Literas neſcit. ʒ Et ſimplices ſunt, uel rudes: aliud eſt eſſe ſagaces in negotiis: tūc enim non excuſantur: ut ſubiicit, quamuis &c. ut ff. eo. l. athletæ. §. pe. & fi. Et not. literatum ad aliqua admitti, ad quæ nō recipitur

† Rō, quia onus tutelæ non eſt reale ſed perſonale: nec iniungitur cuiquā reſpectu patrimonii, ſed perſonæ, ſecundum Ang. Aeg. Perr. Tutor per cum pauperratem a tutela excuſatur. Pauperras nō excuſat a tutela.

d Iſta com muniter ap probatur per doct.

† Nā mor bus dat uacationem ipſo iure, & ſic uolēs nō admitti tur. l. Imperatores. C. qui da. tut. poſ. Aeg. Perr.

† eos.

† neſciunt excusādos & rectius.

a Sic de iure canonico illiteratus non potest obtinere beneficiū, ut c. cū nostris. extra de cons. præbē. vbi p Inn.

pitur illiteratus a ut C. de post. l. ij & in auth. de iudi. §. j. in gl. qui ex le. col v. Et not. melioris conditionis esse sapientem, quàm stultum.

¶ ITEM SI PROPTER ¶ CASVS. Si pater in testō aliquem tut. propter inimicitias dederit: puta sic dicendo: Titium tutorē pupillis filiis meis do, ut debitis supponat, & à pupilis uexet: eo ipso, quòd pater hoc expresserit, iste Titius tutor datus, se poterit ab onere administrationis excusare: sicut per contrarium, nō excusantur illi, qui promiserunt patri pupillorum, se eorundē tutelā administrare. Sed pone quòd datus fuit tutor, quibusdam pupillis: & ipse hoc solum adducit in excusationem, ꝙ erat ignotus patri pupillorum: numquid ratione talis excusationis, ab onere administrationis liberatur? Respond. Imper. quòd non. Nam diui fratres rescripserūt, non esse admitteudā excusationem eius, qui habet solum pro ratione, ꝙ patri pupillorum ignotus fuerit. Item si aliquis exercuerit capitales inimicitias cum patre pupillorū, nec postea recōciliatio interuenit: poterit se ab onere tutelæ, uel curæ excusare. ratio iuris est. Et si aliquis status quæstionem à patre pupillorū passus fuerit, uel si ille quæstionem status moueat in utroque casu, locum habet excusatio. Et hæc dicuntur usque ad §. item maior septuaginta. Fran. de Are.

Tal. promiserunt.

Inimicitias tribus casibus excusat a tutela

a ¶ Inimicitias ꝛ ut qa ideo eum dedit tutorem, ut debitis supponatur, & à pupillo uexetur. Et no. ꝙ tribus casibus excusat inimicitia: ut si expresserit, ut dictum est ut hic. Item & quando interuenit post testamentum. Item, & secundum quosdam, etiam quando ante testamentum si tamen fuit capitale certamen. in quarto casu non: ut si ante testamentum facta fuit, & non capitalis: quia uidetur remisisse ex quo in testamento dedit tutorem: ut ff. eodem. l. athletæ. §. dat remissionem. pro ut est ibi. in litera prius: ut & j. eo. §. inimicitiæ.

b ¶ Promiserant ꝛ licet alias habeant excusationem: ut hic, & ff. de testa. tute. l. ex sententia. in fi. & hoc ubi promisit: uel sic se iactauit. Quid autem, si in testamento se tutorem scripsit? Respond. non erit tutor, nisi uel euidenter idoneus appareat, uel pater eum confirmauerit: ut in dicta l. ex sententia. & tunc deceptero erit tutor. ff. ad legem. Cor. de Fal. l. uxori. § j. Accursius.

c ¶ Ignotus ꝛ sed excusatur, qui ibi domicilium non habet, ubi datus est: ut ff. eod. l. §. in fi.

ADDITIO. Quod est uerum secundum Ange. si ibi cōstituerit domicilium: alias autem non est opus excusatione: cum à iudice dari non possit: ut est gl. in l. neque. C. qui dare tut. poss. Et qua actione teneatur si sponte gessit: & an testis debeat cognoscere contrahentes: uide hic cum determinant, quòd sic fi deponant de facto contrahentis.

Inimicitiæ dicū tur capitales dupliciter.

d ¶ Si capitales. ꝛ Capitales accipe, uel quia accusabat cū de aliquo crimine, quod ingerebat pœnam capitis. i. status: uel quod ingerebat pœnam sanguinis, uel quia infidiabatur uitæ ipsius, secundum Azo. & not. hic fieri aliquid ratione inimicitiæ, quod non fieret alias, sic ff. de arbi. l. non distinguemus. §. cum quidam & l. licet autem. & ff. de li. cau. l. si pariter. §. quod si adhuc. Nam inimicus iudex esse non potest: ut ff. de procu. l. filiusfamilias. §. fi. & l. uel extlio.

e ¶ A tutela. ꝛ uel datiua, uel legitima. si autem testamentaria, dic ut §. in gl. ut quia &c.

f ¶ A pupillorum patre. ꝛ ut quia pater pupillorum quandoque dixit, hunc quem dat modò tutorem, suum seruum fuisse, uel libertū. Istæ enim sunt quæstiones de statu, ut j. de act. §. præiudiciales. Et est ratio, quia mortis accusationi hęc quæstio similatur, ut ff. quod met. cau. l. isti quidem. §. j Idem est contra. si hic mouet quæstionem status ipsis pupillis, ut ff. eo. l. athletæ. §. amplius. Accur.

ADDITIO. Intellige istud uerum, si non studiosè. uel per calumniā, mouit quæstionem, ut ibi alias secus. quod facit, ut testis non repellatur à testimonio, contra eum qui ipsum accusauit, uel percussit studiosè, ut ipsum excluderet, secundum Ange. hic.

¶ ITEM MAIOR. ¶ CASVS. Domine, iam uidi plures modos, quibus tutores uel curatores excusantur: numquid adhuc poterunt pluribus modis excusari? Rñ. ꝙ sic. quandoquidem enim excusatur ratione ætatis. nā si maior lxx. an tutor uel curatus fuerit, ratione ætatis se excusare potest. Et non solū ratione senectutis, sed etiā ratione minoris ætatis, secundū iura antiqua, excusatio locum habebit. Minores enim xxv. an. olim ab onere administrationis tutelæ, uel curæ excusabātur: hodie uerò per constitutionē nostram, ad tutelæ, uel curæ administrationē aspirare prohibētur: intantūvi delicet, ut deceptero excusatione opus non sit. Nā, & si uellent, nullo modo admitterentur. In constitutione enim nostra expressè cauet, ut nullus pupillus ad tutelā legitimam uocetur, nec adultus. Inciuile enim nobis uidetur, eos qui in rebus suis administrandis, alieno auxilio egere noscuntur, & sub aliis regūtur, aliorū tutelā, & curam subire. Et idē in militē, in expeditione militari existētē, seruādū erit: ut ipse etiā uolēs, ad tutelę uel curæ administrationem non admittatur. Et hæc dicuntur usq; ad §. qui autem uult. Franc.

g ¶ Lxx. an. ꝛ fiam cōpletis: ut ff. de iu. immu. l. iij. & ad Treb. l. qui filiū, & filiā. §. j. alias non esset maior: ut ff. de min. l. ij. §. minorē b. sed in alio personali publico munere statuit tēpus. lv. annorū: ut C. qui ætate. l. fi. lib. x. Et nota, ratione senectutis aliqua fieri, quæ alias non fierent: ut hic, & ff. de iu immu. l. semper. j. respon. & C. de postu l prouidendum.

h ¶ Nec excusatione. ꝛ sed in larga significatione, etiam qui prohibetur, excusantur, ut ff. de postu. l. j. §. initium. & C. qui morbo. l. unica. & ff. de tute l. i. §. penul. & fi. & j. eo. § pen. & fi. & facit ad hoc ff. de regu. iur. l. eius est nolle. Accursius.

i ¶ Constitutione ꝛ C. de legi. tu l. fi. & facit ꝛ. de fidu. tu. §. fi. Acc.

K ¶ Subire. ꝛ facit ad hoc in auth. de san. epi. §. damus autē. ibi, qui enim alios. co. ix. & ff. de eden. l. fi quis ex argentariis. §. prætor ait. ibi, prohibet, & in gl ut edatur.

l ¶ Idem & in milite. ꝛ in militia existente. secus in ueterano, quod dicitur diximus. §. eo. §. item qui reipublicæ. Ad hoc autem ꝙ aliquis fit miles, sex sunt necessaria. ut diximus in auth. de man. prin. §. fin. & in l. pe ff. ex quib. cau. ma, & j. de milit. test. super rub.

ADDITIO. Et refert Ang. ꝙ milites nostri temporis gaudent priuilegiis, dummodo in eis sit eadem ratio, & causa priuilegij concedendi.

m ¶ Nec uolens ꝛ & ita ipso iure non tenet datio: ut hic, & C. qui dare tut. poss. l. militiæ. nisi à cōmilitone detur: ut ff. eo. l. propter magistratū. §. fi. c Aliud in cœlesti milite, ut in clerico, qui admittitur usq; ad quartum gradū, ut in auth. de san epi. §. presbyteros. col. ix. ꝙ habes. C. de epif. & cleri. super l generaliter. ADDITIO. Dic ꝙ imò hodie usq; ad decimū gradū, sicut ad successionem, secundū Io. de Pla. per. §. fi ue rò neq; in auth de hær. ab intesta. de iure tamen canonico omnis electus, uel promotus episcopus, & monachi possunt suscipere tutelā, ex cā pietatis, quamuis non cogantur, nisi in subsidium, & pro miserabilibus personis 86. dist. c. peruenit. & 16. q. j. c. generaliter. in gl. j.

n ¶ Grāmatici. ꝛ i magistri de grāmatica & idem dicas de sequēcibus. Et adiunge his sophistas, i. dialecticos: ita ut omnes qui docēt triuiū, excusent. ut hic, & ff. e. l fi duas. § j. & hoc si doceāt Romæ, ubi est cōis patria: ut ff. ad muni. l Roma. & hic. Itē si in patria sua, ut hic subiicit. Itē, oportet ꝙ sint intra numerū habebat em quælibet ciuitas numerū sedm suā ꝛ iant tatē, & grāmaticos, & dialecticos, rhetores, & physicos, siue medicos, ita tñ ꝙ nulla ultra decē haberet, quib. hāc immunitatē daret, ut ff. e. l fi duas. § fi. Sed aliud vī in iis ꝙ docēt quadriuiū, ut musicā, astronomiā, geometriā, & arithmeticā. na nō uidentur hīc excusationē, ut ff. e. l geometræ. Quid de legū doctoribus. Nō excusāt, nisi Romæ, ut ff. e. l sed & reprobari. §. fi. & § pen. uel nisi in consilium principis sint assumpti, ut ff. e. l. iuris peritos. Vltra numerum autem, uel extra patriā suā nemo excusatur, nisi sint multū disciplinati, ut ff. e. l. sed & reprobari. §. amplius. Item, philosophos qui docent in naturalibus, constat excusationem habere, ut ff. e. l. sed & reprobari. §. amplius.

¶ QVI AVTEM VVLT. ¶ CASVS. Domine quidam datus fuit tu. vel cur. qui multas, & uarias habuit excusationes, & quasdam ex illis propositit, & alias ꝓponere prætermisit: postea excusationes propositas, in processu iudicij probare non potuit: numquid alias excusationes, quas ab initio nō ꝓposuit, adhuc ꝓponere poterit? Rñ. ꝙ sic. Qui enim se excusare uult, si plures habeat exceptiones, & quasdā ex his in exordio litis propositas non probauerit: alias exceptiōes sibi competentes, licet ab initio omissas, attamen intra statutū tempus proponere, & probare non prohibet. Et hæc usq; ad illum §. q autem excusare se uolūt &c. Frāc. de Aret.

a ¶ Aliis uti. ꝛ dummodo in initio omnes proposuerit, secūdum quosdā a: alias non potest, vt ff. e. l scire oportet. §. sufficit. uer. scire autē. Vel quod uerius est secundum Io. dic ꝙ illud, quod ibi dicit, ꝙ similis est ei, qui se nō excusauit, qui omnes prius nō proposuit: uerum est, quo ad non nominatas: quia oportet, ꝙ adhuc proponat, si nō est lapsum tempus: ut hic, & ff. e. l. propter litem. §. j. & ff. d' excep. l. nemo. & ff. de trāsact. l. cum hi. §. si prætor. cōtra. C. de iofficio. test. l. contra maiores. Sed ibi ab initio duas proponere non potuit: quia si bi esset contrarius, & ita uerum est.

a Et tunc fficior, ꝙ uā abet, & hæc em pora ei curr. nti. ti m ignoraue nt ius sibi cōpetere, sen docto. nic. ꝛ al. cognouerint.

quibusdam non probauerit; aliis uti a intra tempora b constituta non prohibetur.

¶ *Constitutus infra centesimū lapidē habet quinquaginta dies ad ꝓponendum excusationem, a die scientię. Cōstitutus uerò ultra, hēt unam dietam, pro quolibet uigesimo miliari, & triginta dies: dūmodò non sint pauciores quinquaginta. Aret.*

¶ Qui autem excusare se volunt, non appellant: c sed intra quinquaginta dies d cōtinuos, ex quo cognouerūt e ꝛ se esse tutores, vel curatores datos, se excusare f debent: cuiuscunque generis sint, id est, qualitercunque dati g fuerint tutores, si intra centesimum lapidē h sunt, ab eo loco, vbi tutores dati sunt. si verò vltra centesimū lapidem habitāt, dinumeratione facta viginti milium i diurnorū, & ampliùs triginta dierum: k qui tamen l (vt Scæuola dicebat) sic

f ¶ Se excusare.] scilicet dando initium excusationi, vt modo diximus, & eam redigendo in scriptis per libellū, ut ff. e. l. scire. oportet. §. oportet autem. non tamen solus libellus. hic sufficit, nisi & probet excusationem quæ ibi continetur, vt ff. e. l. excusare. Accursius.

ADDITIO. Quod facit ut terminus datus ad opponendū, seu excipiēdum, intelligatur ēt datus ad oppositā, seu excepta probandū, secūdū Christ. oph. hic.

g ¶ Dati fuerint. ꝛ siue à testatore, siue à lege, siue à iudice, ut infra titu. j. §. ij.

h ¶ Lapidem. ꝛ i. miliariū, lapidibus etenī signabantur miliaria.

i ¶ Viginti milium ꝛ vt ꝓ unoquoq; die, uiginti miliaria cōputentur, ut ff. fi quis cau. l. j.

k ¶ Triginta dierū. ꝛ scilicet dēt dari terminus, intra quē se excusent. Vel dic, excusare se debēt facta dinmeratione xxx. dierū &c.

l ¶ Qui tamen. ꝛ repete, debent se excusare intra illos xxx. dies: ꝙ tamen &c.

m ¶ Computari. ꝛ cauea ne fallaris in hac cōputatione. si enim p censum miliaria abest, uel minus: tantum habet dies q uinquaginta. si autem abest ultra ēt per unum miliarium, habet pro quibuslibet xx. miliaribus unā diē, & sic pro centum miliaribus habet quinque dies: cū q nquies uiginti faciant centum. Item fortè unum diem: quia ultra est p miliariū unū uel parum plus. Item xxx. dies habet, & sic habet xxxvj. dies, & ita é in deteriori conditione, ꝙ remotior est. Sed tamē ut subiicit, ita est facienda computatio, ne sint minus quā quinquaginta dies. Et sic apparet, ꝙ nisi per xxj. dietas, uel plus fit ultra centesimum miliarium, non prodest adiectio xxx. dierum, ut hic, & ff. e. l. scire. § aliud autem.

¶ DATVS AVTEM TVTOR. ¶ CASVS. Domine, quidam in testamento suo habenti duo patrimonia in prouinciis, tutorem dedit sic, dicendo, Titium tutorē do pupillo meo. Modo quæro à uobis, utrum teneatur ex illa datione administrare res existentes in alia prouincia, quam in qua habet domicilium? uidetur enim mihi, quod ipso iure non dēat teneri de administratione existentiū i alia ꝓuincia: ita ꝙ non sit sibi opus aliqua excusatione uti. Ad hoc rñ. Iust. Amice, tutor in testamento datus, ad uniuersum patrimonium pupilli datus intelligitur: unde dicit quod ipso iure non est liberatus ab onere administrationis alterius ꝓuinciæ: sed si uult non teneri, neçesse hēt earū nomine se excusare. Et hæc dicuntur usq; ad illum §. qui tutelam.

n ¶ Patrimonium. ꝛ facit ff. eod. l. propter itcm. §. fi. Sed cōtra ꝛ. qui da. tuto. pos. §. certè. Solue ut ibi.

¶ QVI TVTELAM. ¶ CASVS. Domine, datus fui tutor cuidā pupillo, & administraui tutelā eius, & iam pubertate adueniente, finita est tutela. mō ide adultus quondā pupillus meus me petit i curatorē sibi dari, & iudex me iuitū cogere uult suscipere onus administratiōis, ego q̄ro à uobis, q̄d iuris est i hoc casu? Rñ. Impe. Amice, iudex te ad hoc cogere non pōt. Qui enim tutelā alicuius gessit, iuitus curator eiusdē fieri nō compellit, & hoc intantū est uerū, ut licet testator q̄ in testamēto suo tutorē dederit, illū eundem curatorē sē dare nō cerit: tñ in hoc casu diui Seuerus, & Antoni. rescripserūt illū inuitū, nullo mō cogendum esse, administrationē cuīæ suscipere. Item si maritus fuerit datus curator uxori suæ, iidem principes rescripserūt eum posse ab onere curę se excusare, licet administrationi rerū uxoris suæ se immiscuerit. Et hæc usque ad illum §. si quis autem. Franc. de Are.

o ¶ Cōpellitur. ꝛ quasi sufficiat ei tñ seruisse, ut C. de ne ge. l. tutori.

p ¶ Non cogendum. ꝛ facit ad hoc C. e. titu. l. curator. Sed cōtra est ad hunc §. C. eo l. libertos. §. fin. Sed speciale est in liberto c, ut non excusetur licet tutor fuerit.

q ¶ Maritum. ꝛ idem de sponso, ut ff. eo. l. j. §. fi.

r ¶ Curatorē. ꝛ sed ꝓcurator ꝑ esse, ut C. de proc. l. maritē. iō autē non ponit hic tutorē: q̄a aliqua uxor nō est pupilla, ut §. de nup. i prin.

s ¶ Excusare.] impropriè ponitur. nam & si uellet, non admitteretur, ut C. qui da. tut. pos. l. maritus. Et est rō: q̄a propter affectū, uxor omnia sibi remitteret d. Et hęc oīa sunt uera, ubi datus est curator, postq̄ fuit sponsus, uel maritus. si uero prius fuit tutor, uel curator, nō posset postea esse maritus: ut C. de interdi. ma. per totū tit. I. ē hic maritus, qui post matrimoniū fuit datus curator, ignorans forte, ahū debet petere substitui, ut C. e. l. amplissimi. & l. licet.

ADDITIO. Dic hoc esse verū de iure ciuili: sed aliter de iure canonico, ut habetur in c. peaul. extra de secun. nupt. secundū Christoph.

a al. pfamilias.

b Quando autē requirat annus completus uel sufficiat cœpt, uel q̄ tempus requiratur de momento ad momentum: dic ut ibi glo. Bar. & docto. Ang. Concor. cum hoc §. ca. pastoralis. cū gl. ibi per. uer. annum. in prin. extra de excep.

c Sed Iac. de Are. ibi tenet contrarium: & illū tex. intelligi in neneranno. Scētæ tri niales excusant tutores. Scientiæ quadriuiales non excusant a tutela. Doctores tamen ex cusant a tutela.

Appellari nō possit ab iniūctio ne muneris.

b Et hoc de incidentibus in absolutis, uide, quod prius præcognoscat pe cognitionis. quatuor mēsis. quā ꝓpositio nō cōcludat. quinquaginta dies. nō cōcludat. uide ibi oē dē ad diuisionem. ꝛ perficiē dum: & sic hō vīs. Iaf.

c Intelligē nerū si spōte p patro nū fuit libe ratus, secus si p fideiçō missum: ut l. libertus. §. pen. & §. nequaquā. ff. e. sed in fi. Ang. hic.

d Istud dictum gl. re cōprobat, & est rō quia reuocatio pcuratoris pendet ex mero arbitrio dñi: ut j. ma. §. item Iacum. & Angel. hic.

Universidad de Deusto Biblioteca

immiscear. ¶ Si aliur (si licet de prædictis qui excusationem habet) se immiscuit, nō posset se excusare, ut C. si ex fal. alle l.ij. & iij.

¶ SI QVIS AVTEM. ¶ CASVS. Domine, quidam datus fuit mihi tutor: iste tutor ad excusationē suā dicebat se habere tres liberos in vrbe. cum nō haberet nisi vnū, vel duos forte, & iudex admisit eū excusationē, & ita falsis allegationibus se excusauit: dicatis mihi, qd iuris est in casu isto? Resp. Iuper Amice, q falsis allegationibus ab onere tutelæ se excusat nō est liberatus ab onere readministrationis imo ex tpe dationis tenet: & ita dico tibi, q tutor tuus, nō obstante excusatione sua, quā per falsas allegationes obtinuit, de periculo administrationis tibi tenet. Et hęc dicuntur usq; ad finem titu. Franc.

Falsum est immutatio veritatis.

b ¶ Falsis. ꝙ ubi veritas fuit mutata. nā falsum nihil aliud est quā immutatio veritatis, ut in authen. de fide instr. in prin. col. vi.

c ¶ Nō est liberatus. ꝙ imo ex tēpore datiōis tenet, ut C. si ex fal. alle. l. j. in fi. & facit ad hūc §. ff de re iudi. l. diuus. & de excc. l. q agnitis. & C. si ex fal. instr. per totū ti. Quid si est inusta excusatio, licet non falsa. uel non gratiosa? Resp. potest adhuc idē dici ut non teneat in minoris p iudiciū, ut C. si ex fal. alleg. l. j. Quid si per ignorantiam? Resp. idem ut C. si ex fal. allega. l. ultima licet aſs sententia gratiosa teneat, ut ff. ad Treb. l. seruo inuito. §. cum prætor.

De Suspectis Tutoribus, vel curatoribus.

TITVLVS XXVI.

Crimē suspecti descendit ex lege duodecim tabularū, & prætor Romæ & ples in prouincia de eo cognoscit. Areti.

Ciendum est suspecti d crimen ex lege e duodecim Tabularū descēdere. ¶ Datum est autem ius remouendi tutores suspectos, Romæ f prætori g, & in prouinciis præsidibus h earum, & legato i proconsulis.

Quilibet tutor potest de suspecto accusari, & etiā patronus, dummodò ei fama cōseruetur: secus in aliis. Aretin.

Falsum est immutatio veritatis.

Suspicio pp crimen qd cōmittit tutor, vel curator s̄m Angel. Aeg. Perr.

Id est esse crimē ciuile. Ioā. de Plat. hic.

Accusans si suspecto, se debet inscribere qñ agit criaiter, secus si ciuiliter.

a Quo casu iudice p inquisitionē p̄ceden te nō oportet causam suspicionis exprimere nec sequit infamia: secundū Bal. Legatus p cōsulis duo hēt spālia.

de omni crimine cognoscit, licet nō p̄nūciet, vt ff. de offic. p̄cons. l. solent. Restat ergo, ut per alium delegatum hoc fieri non possit, nisi per ipsum, & prætoris: ut §. proximè dixi.

ADDITIO. Tu dic, q si accusatio fit ad remouendū, potest cognitio demandari, non autem remotio: nisi fiat à lege: quia tunc pōt demandari ipsius declaratio. Sed remotio p sententiā nō potest fieri, nisi per delegatum pro cōsulis, uel p. prætoris ut hic, uel etiā principis, ar. l. à iudice. C. de iudi. Si uero fiat ad puniendū, nullus delegatus, nec etiam ipse p̄tor, sed solus præses, quinciæ cognoscit, ut dicto §. suspecti. & l. j. §. fi. cū l. seq. ff. eo. Angel.

¶ Ostendimus k qui possunt de suspecto cognoscere, nunc videamus qui suspecti fieri possint.

Et quidē omnes tutores l possint fieri suspecti: siue sint testamentarij, siue non sint, sed alterius m generis tutores. Quare & si legitimus fuerit tutor, accusari poterit. Quid si patronus sit † ? Adhuc idem erit dicendū n, dum modò meminerimus, famæ patroni parcendum o esse †, licet vt suspectus remotus fuerit.

Quilibet admittitur ad accusandum tutorē de suspecto, etiā mulier, si ex pietate pupilli mouetur: alias secus. Aret.

¶ Consequens est, vt videamus qui possint † suspectos postulare. Et sciendum est quasi publicam p esse hanc accusationem, hoc est, omnibus patere. Quinimò & mulieres admittuntur, ex rescripto diuorum Seueri, & Antonini: sed ex solæ, quę pietatis necessitudine † ductę, ad hoc procedunt q, vt troni pareat, ut nihilominus integra maneat, quamuis ut suspectus remotus fuerit. Et hæc usque ad §. consequens est. Fran.

k ¶ Ostendimus. ꝙ ut §. proxi. §. & ff. de suspect. tut. l. j. §. ostendimus.

l ¶ Omnes quidem tutores. Id est, omnis generis tutores: siue sint testamentarij, siue dariui, siue legitimi, non autem oēs, id est, boni & mali: quia boni, etiam si pauperes sint, nō remouent, ut j. eo. §. ult. ponit ergo genera singulorum tutorum, & non singula sub generibus posita, seu singula generū. sic & aliās §. q. b. mod. tut. fini. §. sed & capitis. & j. de fideiusso. in prin. & ff. de pec. l. quā tuberonis. §. peculiū. & ff. de instit. & iu. l. j. §. ius naturale. Sed nunqd eadē seruantur in quoli bet alio curatore puta furioso, uel prodigi? Resp. sic, ut ff. e. l. iij. §. nō tantum. & §. sed & si quis. Accursius.

m ¶ Alterius. ꝙ puta dariui.

n ¶ Dicendum. ꝙ scilicet ut possit accusari, & remoueri. Sed certè imo uidetur debere curator adiungi, tam patrono, quā cuilibet legitimo, non autē remoueri, ne ff. e. l. si tutor. q̄ est huic contraria. Resp. illud est cōsilium, non p̄ceptum. sic & aliās C. de nup. l. uiduę. i gl. j.

o ¶ Parcendum. Sed qualiter parcetur, cum condemnatus ob dolum. statim sit infamis, ut j. e. §. suspectus autē? Resp. causa non exprimatur in sententia, ut ff. e. l. hæ enim. in prin. j. respon.

¶ CONSEQVENSEST. ¶ CASVS. Dicit Iusti. continuando materiam suam: Ex quo uidimus, q possunt accusari sup crimine suspitionis: consequens est ut uideamus q possunt accusare suspectos. Et sciendū est, hāc accusationem de suspecto, quasi publicā eē: hoc est, oibus patere. Nō solū masculi ad hāc accusationē procedere possunt, sed et mulieres, ex rescripto diuorū Seueri, & Antonini admittunt. Sed licet mulieres admittantur, nō tamen omnes, sed illæ solæ, q̄ pietatis necessitudine ductę, ad hoc p̄cedunt, ut puta mater ipsius pupilli, uel nutrix, uel ét auia, uel soror. Et non solūmodo istæ mulieres admittunt, sed etiam si qua alia fuerit, cuius magnā pietatem prætor intellexerit: quæ quidem mulier uerecundiam sexui muliebri cōpetentem non egrediatur, sed pietate quasi mota, iniuriā pupilli sibi illatā nere non possit: ad istā accusationē eā admittit. Sed hodie nūqd poterunt impuberes, qui in tutela sunt, suos tutores, de suspecto accusare? Et rādet q. nō. sed licet impuberes tutores suos accusare nō possint, puberes tñ i cura existētes, curatores suos de cōsilio necessariorū suorū sup crimine suspitionis arguere possūt. & ita diui Seuer., & Antonin. rescripserūt. Et hęc usq; ad illū. §. suspectus aūt est q. Fran.

p ¶ Quasi publicā. ꝙ ideo dicit quasi, quia non cuilibet indistincte accusare permittitur, ut statim probat b. Publica autem dicitur, qua si populica, id est, cuilibet de populo competens, ut j. de pub. iudi. §. j.

q ¶ Procedunt. ꝙ etiam impudicē. & facit ad hoc C. eodem, leges, pietatis. §. fin. & ff. eodem, l. j. §. consequens. & ff. de procurato. l. feminis, secus in aliis accusationibus, ut ff. de accusatio. l. q accusare. & secus in postulatione, ut ff. de postulā. l. j. §. sexū. Sed contra ff. de regulis iuris. l. j. cū suis concord. Sol. hoc est speciale. Item in eo q̄ dicit mātē admitti, est contra ff. de in l. item iurādo. l. uideamus. in princip. uersic.

† al. deest, fit.

† Et sic patronus remotus à tutela nō restituitur amplius: ut hic & in c. pertuas lo. Jungl. sup uerbo tale, in med. extra de simo. alias posset.

† al. actionem.

† pietate necessitudinis.

b Sed secundū hoc nūquā appriē esset dare iudicium publicū: cum semper tempore remouendi lantur. Die ergo quasi pub. secundū Ioā. Fa. ga definites nō i. cidit in Tu. pillianū iuris. §. suspecti. vbi ga pōt. curator cō stituti.

sed nec. Sed certè, si iuraret in litē pro filio, plus matri cōmittere etur, quia quasi esset iudex, quam si filii nomine accusaret: cum magis sit in iudicis arbitrio, utrū sit suspectus iudicandus uel non. Sed nō sic sacramentum est in arbitrio iudicis: maximè iure nouo, secūdum quod nō refrenatur, secundū quosdam postquam est p̄stitum, ut in authē. de iudic. §. oportet. colla. 6.

† al. & auia p̄sunt, potest

uel licet postea taxetur, raro uel parū minuit, de eo quod iurauit. Accur.

a ¶ Propensa. Id est. magna. Accur.

b ¶ Egredientem. ꝙ fecit Calphurnia, ut ff. de postu. l. j. §. sexum.

c ¶ Sustinere. ꝙ subaudi posse.

d ¶ Eam. ꝙ fœminam.

e ¶ Necessariorum. Isci licet parentum. & facit ff. de in li. in. l. uide imus. §. adolescens.

¶ SVSPECTVS AVTEM EST. ¶ CASVS. Domine, iam uideo, qui possunt accusare de suspect. dicatis mihi, si placet, quis intelligitur suspectus? Ad hoc respon. Impera. quod ille suspectus est, qui non ex fide tutelam pupilli sui gerit, licet soluendo sit. & ita Iulia. scripsit. Pius etiam dicit: uidelicet, q tutor antequam incipiat tutelam administrare: poterit quasi suspectus remoueri, & hoc secundum Iulianū constitutum est. Et hæc usque ad illum §. Suspectus autem remotus. Franc.

f ¶ Suspectus. ꝙ sic j. eo. §. nouissimè. Accursius.

g ¶ Ex fide. ꝙ scilicet bona.

h ¶ Remoueri. ꝙ quia forte in aliis tutelis male sit uersatus, ut ff. eo d. l. 3. §. si autem. & dic remoueri, sed non accusari, ut ff. eod. l. hæ enim. in fi. quæ huic est contraria. a Vel ibi non possunt accusari suspecti ex uer bis l. xii. tabu. sed ex sententia sic. ut hic dicitur. Vel dic q̄ antequā geratex dolo tantū accusatur suspectus, ut C. eod. l. 3. pro culpa non. b & quod dicitur in dicta l. hæ enim. hoc uerum est, quādo obmignauiā fecerunt, id est administrauerunt. postquam uero cœperit gerere, & propter dolum, & propter culpam potest accusari suspectus, ut j. p roxi. §.

ADDITIO. Nec ob. l. patre furioso. ff. de iis qui sui, uel alie. iur. sunt. ubi facilius impeditur fieri, quā factum tollatur: quia illud procedit, ubi eadem est ratio: sed hic est maior ratio. in iam producto in esse (cū plus delinquat) quam in producendo. argu. l. si iteralis. §. cum per uēdi torem ff. de act. emp. Iason.

¶ SVSPECTVS AVTEM REMOTVS. CASVS Domine, iā uideo quis est suspectus: sed pro Deo dicatis mihi, quis est effectus istius criminis? Ad hoc respondet Impe. Amice, si q̄s remotus fuerit ab administratione sua, propter crimen suspicionis, si quidē ob dolum, infamis efficitur. Si uero ob culpam leuem, uel leuissimam fuerit remotus, non efficitur infamis. Et non solum istum effectum habet crimen suspicionis, sed etiam alium. Nam si aliquis fuerit de crimine suspicionis accusatus: quousque cognitio finita fuerit, interdicitur ei ministratio, & ita Papiniano uisum est. Sed si aliq. huiusmodi crimine accusatus fuerit, & pendēte cognitione decesserit accusatus, cognitio suspecti extinguitur. Item si aliquis tutor copiam sui nō fecerit, ut alimenta pupillo suo decernātur: pupillus in posterō ipsius tutoris causa rei seruandæ mittitur, & quę per morā deteriora futura sunt, dato curatore nēdi iubētur. Liquet igitur, quod tutor qui alimēta pupillo nō præstat, ut suspectus remoueri poterit. Si autem tutor præsens fuerit: per mendacium tamen alimenta pupillo decerni non possūt, ob inopiā pupilli dicat ad p̄fectū urbis mittetur puniendus, ut iuris consul. placuit: sicut ille remittitur ad p̄fectum urbis puniendus, qui per pecuniam ministeriū tutelæ redemit. Item libertus si fraudulenter gessisse tutelam, uel cui am filiorū, uel nepotū patroni probatus fuerit: ad p̄fectum urbis similiter remittetur puniendus, & in hoc casu, ut ingratus accusari poterit. Nouissime autem sciendū est, tutores, uel curatores, fraudulenter administrantes res pupillares, omnino esse remouēdos. Licet enim satisdationē offerāt, de indemnitate pupilli: tamen quia satisdatio maleuolum tutoris propositū non mutat, sed diutius malignā facultatem p̄stat, remouēdi sunt. Item suspectum eum merito putamus, qui moribus talis est, ut suspectus haberi debeat. Licet enim tutor, uel curator, pauper sit: si tamen fidelis, & diligēs sit in administratione, non est suspectus remouendus. Et hęc usque in fi. ti. Franc.

i ¶ Ob dolum. ꝙ expressum in sententia, puta sic remoueo te, quia in dolo tali fuisti. Accursius.

k ¶ Famosus est.] excepto patrono, ut §. e. §. ostendimus. in fin. §. & ff. eo. l. j. §. ostendimus. Sed quid si remouetur simpl. citer, nō expresso dolo, uel culpa? Videtur quod semper remaneat integræ famæ, ut ff. e. l. 3. in fi. & l. hæ enim. §. quid ergo. Potest tamē distingui utrum accusatus fuerit ob dolum, an ob culpam, an ob utrunque. In primo, sit famosus: in secundo, non æquè: in tertio, intelligitur semper ob culpam: nisi in cōtrarium probetur. pœnæ enim non sunt augendæ. sed mollienda, ut ff. de pœ. l. pē. & de excep. rei iudic. l. si ex testamento. & ff. de liber. & posth. l. cum quidam. & ff. eod. l. 4. j. 2. & 3. respon.

l ¶ Ob culpam. Isci leuem, uel leuissimam. secus si semper dopropter latam, quia tunc lo compatuidetur infamis, ut ff. eo. l. impuberib. §. fi. Et ratio: quia dolo comparatur, ut ff. si mensor falsa. mo. dixerit. l. j. §. hæc lū æquiparactio. & ff. de preca. l. quę ratur perispitum. §. eum quoque. & culo utæ. ff. depositi. l. quod Nerua. nisi in duobus casibus. Primus est in criminibus publicis, ut ff. ad leg. Cor. de sic. l. in lege. Secundus in delatione sacramenti in litē, ut ff. de in litem iur. l. in actionibus. §. sed in his. his enim casibus lata culpa dolo nō comparatur. Vel dic secundum Azo. & de lata etiam intelligi, ut sicut dictum est: sic in perditione famę, ut non fiat infamis. Nec ob. d. l. ff. eod. l impuberibus. q̄ a dolo intelligitur. c Vel dic ut j. statim dicam in gl. non similiter. in fi.

m ¶ Non æquè. ꝙ id est, non similiter fit famosus damnatus ob culpā leuem: sicut ille qui remouetur ob dolum, fit tamē infamis de facto, si cut & alias, quis fit famosus de facto solo, ut in cōditionibus ex turpi causa descendentibus, ut ff. de act. & oblig. l. cessat. Ité in interdictis ex famosa causa si militer ueniētibus, ut ff. de ui & ui an. l. neque unde ui. Sed uideatur quod etiam ex culpa leui, quis sit infamis, ut ff. de iis q. no. infa. l. liberorū. §. notatur, quę est huic cōtra. in eo quod ibi dicit ignorantiā iuris, nō excusare ab infamia. Sed certe potest dici, quod iuris ignorantia fit lata culpa. quod sic probo: quia omnes debēt scire iura, exceptis paucis, scilicet miuieribus, minoribus, & militibus, ut ff. d. iu. & fac. in o. l. regula. in prio. C. de leg. & con. l. leges sacratissimę. & C. d iu. & fa. ignō l. cōstitutiones. ergo si quis ignorat, est in culpa lata, cum culpa lata sit, id ignorare quod omnes sciunt, ut ff. de uer. sig. l. latæ cul pa. non est ergo mirum si est infamis, ut ff. e. l. impuberibus. §. fi. Vel uerius secundum Azo. lata culpa, non infamat per sententiam damnatū, sed ipso facto sic, si est tale factum, ut in dicta l. liberorum. §. notatur. Et sic sunt tres casus, ubi lata culpa non comparatur dolo, unus hic, duo in glo. superiori quæ incipit, scilicet leuem &c.

n ¶ Quoad. Id est, donec.

o ¶ Interdicitur. ꝙ argumentum, ut donec prælatus accusatur, quod nō debet administrare ecclesiastica bona. & facit ad hoc C. de sen. pas. l. fi. & ff. eo. l. impuberibus. §. fi. C. e. l. quem ut suspectum. & ff. de solu. l. quod si ferre. §. j. uer si. dico igitur.

ADDITIO. Imo diungitur sibi alius, cum quo administrat, secundū Ang. Vide tu canonist, notata in c. uenerabili. de offi. deleg. i uer. suspectus. ubi cōcludit gl. q̄ prælatus de dilapidatione denūtiatus seu accusatus, tanquā suspectus, ab administratione, nō remouetur lite pendente, nisi primo probetur suspectus de dilapidatione male administrādo.

p ¶ Suscepto. Id est, incepta.

q Decesserit. ꝙ scilicet accusatione pendente.

r ¶ Extinguitur. ꝙ nō nisi, ut ab ea remoueat, intendit. sed ex quo mortuus est, uere remotus est, & q̄ hic dicit, si tutela morte tutoris finatur, idem est si quocūq; alio modo finita tutela sit, ut ff. e. l. pen. §. pen.

s ¶ Decernantur. ꝙ per iudicem.

ADDITIO. Ita quod semper ex reditu patrimonij aliquid super sit. per tex. an. l. ius alimentorum. §. i ff. ubi pu. edu. de. Ang.

t ¶ Vtin possessionem. ꝙ sed & mulcta indici poterit, ut ff. de arbi. l. non distinguemus. §. fi arbiter. & facit ff. e. l. impuberib. §. fi.

v ¶ Eius. ꝙ alias est turoris in text, alias non est. sed tamen subaudi, ut ff. eo. l. impuberib. d. Sed alii dicunt eius scilicet pupilli, ut ita administratio tutori auferatur.

x ¶ Mittatur. Jeanfa custodiendum non ut ex eis alatur. sed ut cautum sit pu

c Imo ibi lata culpa æquiparat dolo, quo ad remouē dum tutorē, nō quo ad infamādum: secundum Ang. hic.

Ignorātia iuris est lata culpa.

Prælatus suspect' an sit ab administratione remouendus.

Continuatio.

¶ DE SVSPECTIS TVTORIBVS. uel curatoribus.

Quia supra uisum est de tut. & cu. re etiā eorum excusationibus, & qa hi aliquando non excusantur, imo inuiti, tanquā suspecti remouentur: ideo de his subdit Por.

Diuisio.

Ciendum. ꝙ Totus iste titu. diuiditur principaliter in quinque partes. Primo, unde habuit exordium crimē suspecti. Secūdo, qui possunt de suspecto cognoscere. Tertio, q possunt fieri suspecti. Quarto qui possunt accusare tutorē de suspecto. Quinto, q bus causis q s sit suspectus, & si accusatur de suspecto, quid de iuratur. Secunda ibi. Datū. Tertia ibi, Ostendimus. Quarta ibi, Consequens. Quinta ibi, Suspectus.

¶ CASVS. Domine, iā uideo q multis tractare de suspectis tutoribus. Dicatis mihi, si sedeat animo, unde descendit crimen suspicionis? Resp. Impe. q ex l xij. tab. descendit. Et hæc usq; ad illū §. Datū est aūt. Sed pone. Dñe, iam uideo unde descēdit crimen suspitionis: dicatis mō mihi q possunt de hoc crimine cognoscere. & suspectos tutores ab administratione remouere? Resp. Iusti. Remouendi suspectos tutores ab administratione, datū est ius Romæ prætori, in p̄uincis autem præsidibus prouinciarum, & etiā de legato à proconsule. Et hæc usque ad illum §. ostendimus.

d Suspecti crimen. ꝙ id est, huius criminis accusationem, scilicet de suspecto. Vel simpliciter crimen suspecti, id est, suspicionis.

e Ex lege. ꝙ ex quo est legitimum crimen, numquid se inscribet q accusabit? Resp. pōt dici q sic, ut ff. de priui. deli. l. fi. & de mu. & ho. l. rescripto. §. si q s. Alii p, ut ff. e. l. iij. §. prętereà. Sed illud potest intelligi, quando sine accusatore res procedit a. Aliud est. si cū accusatore, ut dictum est §. Sed quæ erit hic pœna talionis. cū accusator nō sit, tutor ut remoueat? Resp. infamia. ut j. e. §. suspectus. ij. Ité q. a quādoque erit puniendus ultra remotionem, ut j. e. §. fed si quis præsens.

f ¶ Romæ. ꝙ sic in aut. de defen. ci. §. iusiurādū. ibi, nō habēte. col. iij.

g ¶ Prætori.] & illi cui à prætore mandata est iurisdictio, ut ff. e. l. j. §. ij. Sed dicūt q dam quantū ad cognitionem, nō quantū ad remotionem, & dicūt tantum esse speciale, in legato à proconsule, ut ipse possit remouere: non sic in legato a præside, sed cognoscere tantum pōt.

h ¶ Præsidibus. ꝙ sub hoc uocabulo continetur proconsul, ut ff. de offic. præsi. l. j.

i ¶ Legato proconsulis. ꝙ i. delegato à proconsule. Sed hic non habet ordinariam iurisdictionē: ergo remouere non pōt, ut ff. ad Turp. l. j. §. suspecti. q̄ est contra. Sed dicunt quidam nomen præsidis ibi generale esse, ut etiam hūc delegatū, & sic omnē delegatū cōprehēdat, ff. de offi. præsi. l. j. Sed uerius est in hoc legato, duo esse specialia. unū e, ut de hoc crimine possit cognoscere. & definire, ut hic, & ff. e. l. j. §. i, & §. j. cui aūt. & ff. de offi. eius cui mā. è iurisd. cognitio. Ité & aliud ut

pillo, si malè gesit tutor, sed de suo, ut ff. ubi pu. edu. debe. l. fi. in fi.
a Si quis. ¶ scilicet tutor.
b Decerni. ¶ puta si negat alimẽta posse decerni, id est, dari. & quod sequitur, si hoc per mandacium, &c. fit de responsione.
c Per mendacium. ¶ quid si nõ dicat per mendaciũ, imo uerũ dicat: nunqd de suo alere tenetur? Rñdetur, non, ut ff. ubi pu. edu. debe. l. ii. §. fi.
Remittendum. ¶ sed non remouendum, ut ff. eo. l. tutor. §. tutor.
e Placuit. ¶ hoc ideo, qa maior pœna iponẽ, quã remotio. ut ff. de of. præfe. urb. l. j. §. itẽ solent.
f Remittitur. ¶ scilicet puniendus extra ordinẽ, ut ff. de tut. l. in eos.
a Quæ remissio, nõ in ciuilib⁹ sed in criminalibus fit. Si tamẽ iudex q̃ cepit malefactorem, cognouerit dẽ delicto, nõ cogitur remittere, ni si effetincõpetens: ut hic Ange. Aret.
† al. deest, acquisierit, uel
Grassor
Grassatores. inde grassor, aris, id est, nitor ad malum.
† al. tutelã, uel curam
b Imo teneor dato mihi fideiussore. l. fi post perfectam. C. de emẽtio. &l. fi. ff. de rescin. uen. & l. pen. ff. de peri. & cõmo. rei uẽ. fideiussor qualiter teneatur: & in quib. casibus per uẽditorẽ præstet: & qd si malitiosè petatur. Item quid si res uendita reperiat alteri obligata, uide Ang. & Iason hic.
Satisdatio proposita cũ maleuolum nõ mutat sed diutius grassãdi facultatẽ præstat. concor. ca. ii. in §. j. in gl. fi. extra de sol. Continua tio.
c Istam gl. tenet & sequitur Angel. hic.

deteriora futura sunt, dato curatore, distrahi iubentur. Ergo vt suspectus remoueri poterit, qui non præstat alimenta.

¶ *Tutor præsens, qui per mendaciũ denegat alimenta pupillo posse decerni, remittit ad præfectum puniendus. Idẽ in eo, q̃ p pecuniam tutelam acquisiuit. Et idẽ in liberto, qui male administrat.*

¶ Sed si a quis præsens negat, ꝓpter inopiam alimenta posse decerni, b si hoc ꝓ mẽdaciũ c dicat, remittendum d eum esse ad præfectum vrbi puniẽdum, placuit: e
¶ Sicut ille remittitur, f qui data pecunia, ministerium tutelę acquisierit, vel redemerit. ¶ Liber tus quoque, si fraudulenter tutelam filiorum, vel nepotum patroni gessisse probetur, ad præfectũ vrbi remittitur g puniendus.
¶ *Qui fraudulenter tutelã gerit, licet satisdationem de indemnitate offerat, tamẽ ut suspectus remouetur. Aretin.*
¶ Nouissime h autem sciendum est, eos, qui fraudulenter tutelam administrant, etiam si satis offerant, remouendos esse a tutela: quia †satisdatio tutoris propositum maleuolum non mutat: sed diutius grassandi i in re familiari, facultatem præstat. k

¶ *Mali mores, & non paupertas sola, faciunt tutorem suspectum. h. d. Aretin.*

¶ Suspectum enim l eum putamus, qui moribus talis est, vt suspectus sit. ¶ Enimuerò tutor, vel curator, quamuis pauper sit, fidelis tamen, & diligens remouendus m non est quasi suspectus.

INSTITVTIONVM Liber Secundus.

De rerum diuisione, & acquirendo ipsarum dominio.

TITVLVS I.

¶ *Quia princ. huius ti, ponit cõtinuationem, & duas rerum diuisiones: idẽo nõ summatur. Are.*

Vperiore libro de iure n personarũ exposuimus: modo o videamus de rebus, quæ †in nostro patrimonio, p vel extra patrimonium † nostrum habentur. q ¶ Quædam s enim naturali iure cõmunia t sunt omniũ: u quędã publica: x quædam vniuersitatis, y quædã nullius, z pleraque singulorũ, q̃ a ex uariis causis acquiruntur, ficuti ex inferiorib. apparebit. Fran. n ¶ De iure personarum. ¶ ab illo titu. de iure personarum usque huc.
o ¶ Modo ¶ sicut promisimus §. de iure nat. §. fi. Accursius.
p ¶ Patrimonio. ¶ scilicet aptitudine. Aptæ enim sunt esse in patrimonio, ut res pro derelicto habita. Accursius.
q ¶ Vel extra. ¶ scilicet aptitudine: quia non sunt aptæ, ut sint in patrimonio, ut sunt res sacræ uel religiosæ, ut j. eo. §. nullus. Interdum tamen dictæ res sunt in patrimonio, ut si ab hostibus captæ sint, ut ff. de relig. l. cum loca. similiter res profanæ extra patrimonium nostrum sunt, si religiosis adhærent, ut ff. de rei uen. l. quæ religiosis.
r ¶ Habentur. ¶ talis diuisio hic sumitur. Rerum enim aliæ sunt in patrimonio, aliæ extra. quæ uidetur insufficiens. nam aliæ sunt nec in patrimonio, nec extra, ut seruitutes, ut ff. de usufru. lega. l. j. cõtra. Sed Io. dicit, ꝓ hic pueris, ¶ loquitur simpliciter. Nam quædam pro docendis pueris dicuntur, quæ alias nõ dicerẽtur, ut ff. de ac. & obli. l. obligatio num. in fi. quod nõ est uerisimile, ꝓ propter pueros male loquaſ. undenõ placet. Alii dicũt hic de corporalibus rebus tantũ loq. quod est falsum, quod colligit ex cõtinuatione huius tituli ad quatuor sequentes. Nos dicimus seruitutes esse in bonis nostris: cũ earũ nomine agamus, & excipiamus, ut ff. de acqui. re. do. l. rem. & l. statuas. Quod autẽ in dicta lege, dicitur eas non esse in bonis, nec extra, dicitur ideo, quia per se non censentur, ut est possessio tigni in domo positi: quia non intelligitur tignum, dum durat domus pet se, ut ff. de usucap. l. eum qui.
s ¶ Quædam. ¶ hic fit alia diuisio.
t ¶ Communia sunt ¶ non tamen agitur communi diuidendo, secundum Pla. *Hic potius fuerat ponenda glo. ii. in principio.*

ADDITIO Quia non possunt stare sine re, uel persona cuius sunt. l. fi aliena. §. hoc iure. cum simi. ff. de usuris. Angel. Aret.
v ¶ Omnium. ¶ usu, non proprietate, ut dicitur j. eod. §. & quidem.
x ¶ Publica ¶ quasi publica, scilicet omnium populorum, ut §. tit. j. §. consequens. & j. e. l. flumina. Alias dicitur publicum, quod est huius populi, uel illius tantum, ut campus Martius, ut C. de sacrosan. eccl. l. fin. & hoc dicitur magis uniuersitatis. Accursius. †
y ¶ Vniuersitatis. ¶ ut j. eo. §. uniuersitatis.
z ¶ Nullius. ¶ ut j. eo §. nullius.
a ¶ Quæ. ¶ sl. quæ sunt singulorum. nec enim ad superiora refertur, Ex

Nã primo ponit de rebus cõmunibus iure naturali, de publicis, & de iis quæ sunt uniuersitatis, & de iis quæ in nullius bonis sunt, & omnia ista per exẽpla clarificat. Secũdò ponit qualiter res acqrantur de iure gentium, & efficiantur priorum. Secunda ibi, Singulorum autem. Et illa secunda subdiuiditur loco suo. Redeo ad primã quæ subdiuiditur in quatuor partes. Primo ponit exempla de communibus. Secundo de publicis. Tertio de iis, quæ sũt uniuersitatis. Quartò de iis, quæ nullius sũt. Secunda ibi flumina. Tertia ibi, uniuersitatis. Quarta ibi, nullius autem. Are. ¶ CASVS. Dicit Iustinianus continuando processum suum. Post quam in superiore libro de iure personarum exposuimus, modò in hoc secundo libro de rebus quæ in patrimonio nostro, uel extra nostrum patrimonium habentur, uideamus. Sed pone: Domine, uos dixistis mihi supra, ꝓ uultis determinare de rebus quæ sunt in patrimonio nostro, uel extra: nunquid est ista diuisio sufficiens? Ad hoc respon. ꝓ sic, & ꝓ sufficiens diuisio ꝓmissa fit, tali ratione liquet: quia quędam naturali iure communia sunt omnium, quædã publica, quædam uniuersitatis, quædã nullius, pleraq; singulorũ & ea q̃ singulorũ sunt uariis ex causis acquirunt, ficuti ex inferioribus apparebit. Fran. ¶ De iure personarum. ¶ ab illo titu. de iure personarum usque huc.
o ¶ Modo ¶ sicut promisimus §. de iure nat. §. fi. Accursius.
p ¶ Patrimonio. ¶ scilicet aptitudine. Aptæ enim sunt esse in patrimonio, ut res pro derelicto habita. Accursius.
q ¶ Vel extra. ¶ scilicet aptitudine: quia non sunt aptæ, ut sint in patrimonio, ut sunt res sacræ uel religiosæ, ut j. eo. §. nullus. Interdum tamen dictæ res sunt in patrimonio, ut si ab hostibus captæ sint, ut ff. de relig. l. cum loca. similiter res profanæ extra patrimonium nostrum sunt, si religiosis adhærent, ut ff. de rei uen. l. quæ religiosis.
r ¶ Habentur. ¶ talis diuisio hic sumitur. Rerum enim aliæ sunt in patrimonio, aliæ extra. quæ uidetur insufficiens. nam aliæ sunt nec in patrimonio, nec extra, ut seruitutes, ut ff. de usufru. lega. l. j. cõtra. Sed Io. dicit, ꝓ hic pueris, ¶ loquitur simpliciter. Nam quædam pro docendis pueris dicuntur, quæ alias nõ dicerẽtur, ut ff. de ac. & obli. l. obligatio num. in fi. quod nõ est uerisimile, ꝓ propter pueros male loquaſ. undenõ placet. Alii dicũt hic de corporalibus rebus tantũ loq. quod est falsum, quod colligit ex cõtinuatione huius tituli ad quatuor sequentes. Nos dicimus seruitutes esse in bonis nostris: cũ earũ nomine agamus, & excipiamus, ut ff. de acqui. re. do. l. rem. & l. statuas. Quod autẽ in dicta lege, dicitur eas non esse in bonis, nec extra, dicitur ideo, quia per se non censentur, ut est possessio tigni in domo positi: quia non intelligitur tignum, dum durat domus pet se, ut ff. de usucap. l. eum qui.
s ¶ Quædam. ¶ hic fit alia diuisio.
t ¶ Communia sunt ¶ non tamen agitur communi diuidendo, secundum Pla. *Hic potius fuerat ponenda glo. ii. in principio.*

ADDITIO Quia non possunt stare sine re, uel persona cuius sunt. l. fi aliena. §. hoc iure. cum simi. ff. de usuris. Angel. Aret.
v ¶ Omnium. ¶ usu, non proprietate, ut dicitur j. eod. §. & quidem.
x ¶ Publica ¶ quasi publica, scilicet omnium populorum, ut §. tit. j. §. consequens. & j. e. l. flumina. Alias dicitur publicum, quod est huius populi, uel illius tantum, ut campus Martius, ut C. de sacrosan. eccl. l. fin. & hoc dicitur magis uniuersitatis. Accursius. †
y ¶ Vniuersitatis. ¶ ut j. eo. §. uniuersitatis.
z ¶ Nullius. ¶ ut j. eo §. nullius.
a ¶ Quæ. ¶ sl. quæ sunt singulorum. nec enim ad superiora refertur, Ex

† al. deest uel
Vt res
profanę. Porcus. Vt res sã ctæ & religiosæ: sicut ci in l. j. ff. eo. scilicet rerũquędã sunt diuini juris, quędã humani. quędã sunt in patrimonio nostro, quędã extra. Aegid. Perr.
Exẽpla non ponimus ut nera sint, sed ut ꝓ ea addiscens aliquid discat, secundum Arist. Aeg. Perr.
Seruitutes sunt in bonis nostris. † Ratio qa nõ possunt stare sine re uel ꝓsona cuius sunt. l. fi aliena. § hoc iure. ff. de usu. Aeg. Perr.
Publicum quid. Quot modis dicatur publicus ut de hac nobilitabiter ꝓ Ang. Aegi. Perr.

a ¶ Ex subiectis. ¶ j. e §. singulorum. vsque ad finem tituli.
¶ ETQVIDEM ¶ Diuiditur in quatuor partes. Primò ponit dictum. Secundò ex dicto infert. Tertiò illationẽ restringit. Quartò illationẽ restrictionis assignat. Secunda ibi, Nemo. Tertia ibi, Dum tamẽ. Quarta ibi, Quia nõ sunt. Aretinus. ¶ CASVS. Domine, dicatis mihi si placet, q̃ sunt cõmunia omniũ? Ad hoc respõdet, Amice, certè naturali iure introductum est, quod communia sunt omniũ animantium hæc, scilicet aër, & aqua d cęlo cadens, & mare: & per cõsequens litus maris, cũ sit eius accessio. Vnde dico tibi, ꝓ nemo ad litus maris prohibetur accedere: dũ tamẽ à villis, & monumẽtis, & ędificijs ilitore positis se abstineat: quia huiusmodi villæ, & ędificia non sunt cõmunia de iure gentiũ, sicut est ipsum mare. Sed domine, dicatis mihi inquãtum durat litus maris? Ad hoc respondet Imperator. Amice litus maris durat, quatenus hyemalis fluct⁹ qñ maximus est, excurrit. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. flumina autem. Franc. de Aret.
b ¶ Naturali iure. ¶ id est iure gentiũ: quod est naturali ratione inductũ, vt ff. de iusti. & iur. l. omne. §. ꝓ uero. de quo hic loquitur: ut j. eo. §. singulorum a. & in fi. huius §. nam iure naturali primæuo, etiam alia essent communia. Accur.
c ¶ Communia. ¶ non tamen agitur communi diuidundo secũdum Pla. nisi postquam facta fuerint occupantium. Et quod dicit omniũ, scilicet usu, non proprietate: vt prædixi.
d ¶ Profluens. ¶ id est de cœlo cadens.
e ¶ Mare. ¶ sic ff. de iniu. l. iniuriarum. j. §. si quis me prohibeat.
f ¶ Et per hoc. ¶ i. p consequẽs, cũ sit accessio maris: ar. j. e. §. fi tamen. Sed contra. ff. ne quid in lo. pu. l. litora. ubi dicit litora esse popu li Romani. Sed illud est verũ quo ad iurisdictionẽ: verè tamen sunt cõia: vt hic: sic C. de quadrien. prę. l. bene à Zenone. secus i ripa flumi nis q̃ nõ est publica, licet flumen sit publicũ: vt j. e. §. riparũ. ibi, sed ꝓ prietas. Et põt esse rõ: q̃ a inundatio fluminis raro venit: & iõ esse pt vtilitas in proprietate ripæ. At mare assidue inundat: vñ paruula eẽt vtilitas, nõ ergo proprietas quæritur: vt C. de bo. quæ lib. l. fi. §. fi. Acc.
g ¶ Villis. ¶ ab alio ibi positis. & habet duas significationes. dicitur enim casa, vel insula quædam, in qua non habitatur, sed vel retia ponuntur, vel propter aquam illuc confugit, vel fructus reponuntur: ut hic, & ff. de vsufru. l. arboribus. in prin. fi uero ibi habitaretur, esset pdium urbanum, ut infrà de seruit. rusti. præ. §. prædiorum. Item dicit illa congregatio hominum.
h ¶ Monumentis. ¶ quid sit monumentum, habetur ff. de religiosis. l. j. §. monumentum.
i Ædificiis. ¶ scilicet alijs.
k ¶ Non sunt iuris gentium. ¶ id est communia de iure gentium, sicut est mare, imo eorum qui ibi ædificauerunt b: ut ff. eo. l. intantum.
l ¶ Sicut est mare. ¶ huic continua quod est j. statim. §. est autem.
¶ FLVMINA AVTEM. ¶ CASVS Domine, iam uideo quæ sunt communia: dicatis mõ mihi si placet, quæ sunt publica? Ad hoc respondet di. Amice, publica sunt oia flumina perpetua: & similiter portus publici sunt, uñ dico tibi, ꝓ ius piscandi in portu, & fluminibus omnibus in cõmuni publicè patet. & sicut ipsa flumina publica sunt, ita & usus riparũ ipsorum fluminum publicus est &c. & iõ naues ad ipsas ripas applicare, & funes arboribus ibidẽ natis religare, & onus aliquod in his reponere cuilibet liberũ est, sicut ꝓ ipsum flumẽ nauigare. Sed quanquam dixerim tibi riparũ usum publicũ esse: secus tamen est ī ꝓprietate earũ. Proprietas enim earũ illorũ hominum est, quorum ꝑdiis adhærent. & eadem ratione proprietas arborum ī ripis natarum eorundẽ est, & sicut ego dixi tibi de usu riparũ, ita dico tibi, quod usus litorũ omnib⁹ publicè patet, sicut usus ipsius maris: unde cuilibet liberũ est casam, id est domunculam ibi ponere, in quã se recipiat. Liberũ est etiã cuilibet ex mari retia deducere, & ibidem siccare: sed certè ꝓprietas litorum nullius esse intelligit: sed eiusdẽ iuris sicut est ipsum mare, & q̃ subiacẽt mari, terra uidelicet & arena. & hęc dicuntur usq; ad illum §. uniuersitatis. Fran. de Are.
m ¶ Flumina autem omnia. ¶ scilicet perpetua, ut Padus & Rhenus. quædã enim sunt priuata, vt fossata in agris posita, quæ crescunt & decrescunt: quæ quandoque currunt, quandoq; non: vt ff. de flu. & ne quid in flu. l. i. §. ij. & ff. eo. l. nemo. in fi.
n ¶ Omnibus. ¶ nec qui fuit primo longo tempore piscatus, aliũ superueniẽtẽ repellere põt. vt ff. de vsuc. l. fi. nisi fortè spatio xxx. an. ut ff. de diuer. & temp. prę scri. fi q̃ quã. Vel secũdùm Io. intellige illã legẽ, si q̃ squã. qñ erat. in possessione piscãdi.
ADDITIO. In qua cõstituit ꝓ prohibitio nem alterius non contradicẽtis. Et an idem sit de molendino, & de multis alijs quæstionibus, de hac materia uide Christoph. hic.
o ¶ Commune. ¶ i. in communi oĩbus patet: non autem est cõe, imo publicum secundũ Io.
p ¶ Est autem litus. ¶ vt ff. de ver. sig. l. litus.
q ¶ Hybernus. ¶ id est hyemalis, quando vẽto vndę trahunt. q. d. quãtumcunq; mare aliquo tempore plus extẽdit, in hyeme, vel ætate. tãtum est litus eius.
r ¶ Excurrit. ¶ hic cõtinuã quod est inf. e. §. litorum.
s ¶ Riparum. ¶ id est fluminis.
t ¶ Iure gentium. ¶ i. de iure gẽtiũ: vel id est omnibus gentibus publicè patet.
v ¶ Earum. ¶ sl. riparũ.
x ¶ Illorum. ¶ scilicet hominum quorum &c.
y ¶ Prędiis adhęrent. ¶ sed quid si via publica est in medio inter flumen & agrum? Respond. idem quod hic: ut ff. de acquirendo rerum domi. l. Martius.
z ¶ In eisdem. ¶ scilicet ripis.
a ¶ Eorundem. ¶ sed quid si piscator vult ligare, dominus vult incidere? Videt dominus ꝓferendus: ut §. de ijs qui sui, uel alie. iur. sunt. in fi. ibi, nec cuiquã &c. & C. de Iudeis. l. nemo & ff. soluto matrimo. l. etiã. §. licet c. Sed contra credo: ut ff. de usu & habi. l. fi. & de usufruc. l. æquissimum. §. item Nerua.
b ¶ Litorum. ¶ scilicet maris: ut sequitur.
c ¶ Publicus. ¶ §. eodem, §. & quidem. ibi, & ꝓ hoc &c. cõtra. So. dicit Pla. omnia communia esse publica, & ecõtra, scilicet ratione quorũdam vsuum: ut ecce tam mare, quam flumina, & litora, & ripæ in vsu animantium sunt, & in bibedo, & in abluendo, & cõmorãdo, & similia quæ exigit natura. Sed ius piscandi quod in his est, solum cõperit hominibus, & retia ficcandi, & quædã similia. portus tamẽ dixit esse publicos, non cõmunes. Sed Ioan. dicit nulla cõmunia esse publica, vel ecõtra. Ea enim demum sunt cõmunia, quæ cũ sint in vsu omniũ animãtium, occupantibus concedũtur, ut lapilli, & gemmę in litore maris: ut infrà eod. §. item lapilli. & ff. eo. l. itẽ lapilli. Sed publica nõ solũ non conceduntur occupanti, imo interdicta proponuntur ne qd in eis fiat. ff. ne quid in loco pub. & de flu. & de aliis tit. Præterea quomodo põt esse, ꝓ ait Pla. cum ī diuisione supra posita, ueluti duæ species oppositę, ponantur, communia, & publica: ut §. e. in prin. Pro ide ꝓ dicit hic publicus, id est cõmunis, uel publicus, quo ad vsum d cõmunem, non quo ad ꝓprietatem.
ADDITIO. Cuius respectu uera fit opinio Ioan. Nam communia sunt relicta sub suo iure naturali primæuo, quo omnia erãt cõmunia nec in aliquo sibi ius gentium derogauit: cum propter eorum incomprehensibilitatem, in solius Dei dominio remanserint. Publica uero veluti cõprehensibiliora, totius populi de mundo ꝓ ius gentiũ fuere applicata dominio.
d ¶ Iuris gentium. ¶ id est, de iure gentium.
e ¶ Maris. ¶ scilicet vsus publicus est.
f ¶ Sicut retia. ¶ Hysteron proteron, id est, ordo conuersus: ut ff. eo. l. riparum.
g ¶ Eorum. ¶ scilicet litorum.
h ¶ Nullius. ¶ scilicet hominis singularis: omninum autẽ sunt: & sic differt ab illo §. nullius. j. statim posito.
¶ VNIVERSITATIS. ¶ CASVS Iam dixistis mihi suprà de cõmunibus, & publicis: dicatis mihi modo si placet, quæ sunt vniuersitatis? Ad hoc respon. Vniuersitatis sunt, quæ in ciuitatibus ad vtilitatem, uel ad delectationem populi fiunt: ut theatra, & stadia, & similia, & si qua alia sunt communia ciuitatum. Et hęc dicuntur vsque ad illum §. nullius. Fran. de Aret.

appellere sm Bolog. in l. riparũ. ff. e. sed idẽ est. Terent. applicat primũ ad Christiden. Aeg. Perr.
† al. hærẽt.

† al. mari, i. terra.

¦ Hæc est sing. scđm Por. adhoc ꝓ via publica nõ ī pedit iª cohærentię. hic est practica tabellionũ ponẽtiũ pro cohærẽtiis, ẽt agros, qui sunt ultra viã publicam. Aegi. Perr.
Quæstio.
c Et in hoc reddit utilis proprietas. Idẽ in fructib. ibi nascentib. Nec obst. l. iij. §. ne tũ. ff. de vsufr. qa usus est cõis quãtũ ad ea tm q̃ hic ī textu ponunt, puta ficcare retia, &c. Ang. Cõe, & publicũ differunt.
d Et tũc uera est opin. Pla. ut cõia dicãtur pu blica, sed ñ eõ, nisi respectu quorũdã vsuũ.

¶ DE RERVM DIVISIONE, &c.

¶ Dictum est de personis: sequitur de rebus, ut promisit §. de iure nat. gen & ciui. §. fi. de quibus dicit usque ad ti. de ob. Et i hoc medio dicit, qualiter acquiruntur res iure naturali, ut á §. singulorum. usque ad tit. de usucapionibus. Ité qualiter iure ciuili, ut a binde in antea. Ité qualiter iure singulari, ut usque ad ti. de testa. Item qualiter c per uniuersitatem, ut ex testamẽto, uel ab intestato, uel simili modo, ut á titu. de testa. usque ad titu. de obligationibus. Accursius.

Vperiore libro ¶ ¶ Iste ti. diuiditur principaliter in duas partes. Primo continuat istum librum ad præcedentem. Secundo incipit tractatum. Secũda ibi, Modo uideamus. Itẽ ista secũda subdiuiditur. principaliter in duas partes.

Theatrum. Stadium.

Hercules fuit bonus cursor.

† veluti,

† Gl. vnica circa principi. in ca. cũ nũtius. extra de testibus inducit hunc §. ad coadiuuandum illud c. cum nuntius. vbi dicitur, quòd clerici pñt ferre testimonium in causa suæ ecclesiæ.

† al. deest, & his similia.

a ¶ Vniuersitatis. ʒ quæ etiam publica quandoque dicuntur, i. unius populi, ut C. de sacrosan. eccle. l. fi. in prin. Sed aliter accipitur ſ. e. §. flumina, uam lo quitur ibi de illo, quod est publicũ omniũ populorũ.

b ¶ In ciuitatibus. ʒ & ciuitatum sunt.

c ¶ Theatra. ʒà theaomei, id est, inſpicio, ut in arena Veronensi.

d ¶ Stadia. ʒ stadium ẽ octaua pars miliarij, quod Hercules curreb at uno anhelitu, ut legitur in hiſtoriis.

e ¶ Similia.] quę sunt ad delectatiõnẽ populi, ut latæ uiæ, & picturę in palatio.

f ¶ Et ſi qua alia.]ſcilicet neceſsitatis causa facta, ut curia communis, palatium, nauigiũ, & sunt ſupradictæ uniuerſitatis, dñio & uſu. Sed Pla. dixit uſu tantum eſſe uniuerſitatis. Alia sũt quæ dominio, & fructu sunt uniuerſitatis, nõ uſu, ut fundi ciuitatis, & ſerui, ut ff. de ī ius uoc. l. ſed ſi hac. §. qui manumittit. & de verb. ſig. l. iter publica, & de contrahẽda emp. l. ſed Celſus. §. j.

ADDITIO. Dicite ex mente doct. q̃ hęc oĩa dicuntur uniuerſitatis, & quo ad dominiũ, & quo ad uſum cõmunẽ, ut hic, & l. ſicut. §. j. ff. quod cuiuſq; uni. Eſt tamen differẽtia inter res uniuerſitatis: quia quædã uniuerſitatis appellantur, & quo ad dominiũ, & quo ad uſum cõmunẽ, ut ſunt theatra, & ſtadia. q̃dã uero ſunt uniuerſitatis, quo ad dominiũ, & quo ad uſũ particularia, ut ſunt prata uniuerſitatis ex q̃bus cõmodum percipitur ī particulari. & ita dicũt doc. Chriſto.

¶ NVLLIVS AVTEM. ¶ Iſta pars uſque ad §. ſingulorum. diuiditur in quatuor partes. Primo ponit quæ ſunt in nullius bonis. Secũdo ponit exemplum de rebus ſacris. Tertio de religioſis. Quarto de ſanctis reb⁹. Secũda ibi, Sacræ res ſunt. Tertia ibi, Religioſum. Quarta ibi, Sanctæ quoque. Et quamlibet partem ſummabo per ſe.

¶ CASVS Domine, iam uidi quæ ſunt uniuerſitatis, dicatis modo mihi, q̃ę ſunt nullius? Ad hoc reſp. Impe. Amice, nullius ſunt, ueluti res ſacræ, & religioſæ & ſanctæ. & hoc patet tali ratione. Huiuſmodi enim res, diuini iuris ſunt, & quod diuini iuris eſt, in nullius bonis ẽ. Sed pone. Domine, iam uideo, q̃ ea quæ nullius ſunt cõſtituit ī ſacris, & religioſis, & ſanctis, dicatis ergo mihi, quæ ſunt ſacra? Rñ. Amice, ſunt quæ ritè per pontifices Deo conſecrata ſunt, ſicut ædes ſacræ, & donaria, &c. prout iacet in litera, uſque ad illum §. religioſum. Prãc.

g ¶ Nullius. ʒ ſcilicet hominis, uel hominũ, nec poſſunt eſſe: ſed sũt in bonis Dei, hominum cenſura, ſiue diſpoſitione: & ſic non obſtat, q̃ poſſet dici de communibus & publicis rebus uniuerſitatem. quæ uidentur nullius eſſe: quia eſſe poſſunt, & ſunt hominum, licet non hominis ſingularis [a]. Item contra ʒ. e. §. feræ. Sol. ut ibi.

h ¶ Põtifices. ʒ i. Papas, & epos. Sed nunq̃d Imp ator dedicare põt? Videt q̃ ſic, ut ff. e. l. ſacra. §. i. ubi dedicat, i. poteſtatẽ dedicandi dat. Nã olim Imp atores erãt ſacerdotes, ut ī canonibus dr̃. Vel dic, dedicat alij puta epiſcopo pmittẽdo, ſine reqſitiõe, uel pcedit ſ. reqſitus.

i ¶ Aedes ſacrę. ʒ hic locus dicit ſacer, ut hic, & ſanctus, ut C. de ſacroſan. ec. l. ſancimus. j. Itẽ religioſus, ut in auth. ut religioſe domus.

k ¶ Et donaria. ʒ aliàs dona. i. thuribula, & cruces, & calices. Ac.

l ¶ Quæ etiam. ʒ ſcilicet donaria, non autẽ referas ad ædes ſacras. nam illæ nullo modo poſſunt alienari, ut in aut. de alie, & emph. §. & quoniam cognouimus. col. xj. Accurſius.

m ¶ Conſtitutionem.] ut C. de ſacroſan. eccle. l. ſancimus. Ac.

n ¶ Excepta. ʒ nam hominũ animæ, q̃buslibet rebus præponendæ ſunt, ut C. de ſacroſan ec. l. ſancimus. j. in fi. [b] Itẽ ꝑpter debitũ, ſi q̃ habet eccleſia, ut in aut. de alie. & emphy. §. hoc etiã ſuper ipſis. col. ix. Item p̃p alimẽta pauperum, ut xij q. ij. c. aurum habet eccleſia. A.

ADDITIO. Vnde uerſus: Vtilitas, inc ommoditas, pietaſq̃ neceſſe, Res alienari permittunt eccleſiarum.

¶ Vniuerſitatis [a] † ſunt, non ſingulorum †, quæ in ciuitatibus [b] ſunt, theatra [c], ſtadia [d], & his ſimilia [e] †, & ſi qua [f] alia communia ſunt ciuitatum.

¶ Ea quæ ſunt diuini iuris, in nullius bonis ſunt. h. d. Aretinus.

¶ Nullius [g] autem ſunt res ſacrę, & religioſę, & ſanctæ. Quod enim diuini iuris eſt, id nullius in bonis eſt.

¶ Res ſacre ſunt, quæ ritè per Pontifices Deo dedicatæ ſunt: ſeu ad diuinum miniſterium deputatæ: quæ nõ poſſunt, niſi pro captiuitate hominum alienari.

¶ Sacræ res ſunt, quæ ritè per Pontifices [h] Deo cõſecratę ſunt, ueluti ędes ſacræ [i], & donaria [k], quæ ritè ad miniſterium Dei dedicata ſunt: quæ etiam [l] per noſtram conſtitutionem [m] alienari, & obligari, ꝓhibuimus, excepta [n] cauſa redemptionis captiuorum.

¶ Si quis autem auctoritate ſua, quaſi ſacrum ſibi conſtituerit: ſacrum non eſt, ſed profanum [o].

¶ Locus autẽ, in quo ædes ſacræ ſunt ædificatæ, etiam diruto ædificio, ſacer [p] adhuc manet: vt & Papinianus ſcripſit. †

¶ Sepeliendo mortuũ in locum ſuũ, quis eũ religioſum facit. Itẽ ſocius iuito ſocio, locũ religioſum facere non põt: ſepulchrũ uerò ſic. Proprietarius aũt inuito uſufructuario, nõ põt. Et ſi cõceditur alicui mortuum inferre, locus efficitur religioſus, & ſi dominum poſtea pœniteat. Aretin.

¶ Religioſum locum vnuſquiſque ¶ ſua voluntate facit, dũ mortuum [r] infert in locum ſuũ. ¶ In cõmunem autem locum purum [s] inuito ſocio inferre non licet [t]. In commune verò ſepulchrum, etiam inuitis [u] † cæteris, licet inferre. ¶ Item ſi alienus vſusfructus [x] eſt, proprietarium [y] placet, niſi cõſentiente [z] vſufructuario, locum religioſum non facere.

¶ In alienum locum, conſentiente † domino, licet inferre: & licet poſteà ratum non † habuerit, quàm illatus eſt mortuus †, tamẽ locus religioſus fit.

¶ Res ſanctæ ſunt portæ, & muri ciuitatũ, quaſi pœna legali firmatę. Itẽ leges pœnales ꝓpriè uocant ſanctiones. Aretinus.

¶ Sanctæ quoque res, veluti muri [a], & portæ ciuitatis, quodammodo diuini iuris ſunt, & ideo nullius ī bonis ſunt. ¶ Ideo autẽ muros ſanctos [b] dicimus, quia pœna capitis cõſtituta eſt in eos, qui aliquid in muros deliquerint [c]; ideo & legum eas partes, quibus pœnas conſtituimus [d] ad uerſus eos, qui contra leges fecerint, ſanctiones [e] vocamus.

¶ Res fiũt nr̃ę, aut iure naturali, aut iure ciuili, & à uetuſtiori inchoandũ eſt. Are.

o ¶ Profanum. ʒ id eſt, non ſacrum.

p ¶ Sacer adhuc manet. ʒ deſinit tamen eſſe ſacer, ſi ab hoſtibus capiat, ut ff. de inuti. ſtip. §. j. & ff. de relig. l. cum loca. Itẽ locus eſſe religioſus deſinit, quando ea remouentur, quæ talem eum reddebant, ut ff. e. l. ſacra. §. illud. & de relig. l. antepe. in fi.

¶ RELIGIOSVM. ¶ CASVS. Domine, iam uideo quę ſunt ſacra, dicatis mihi, q̃ ſunt religioſa? Adhoc rñ. Imperator, Amice, religioſa loca ſunt in q̃b⁹ corpora mortuorũ ſepulta ſunt. Religioſum. n. locũ unuſq̃ſq; ꝓ ſua uolũtate facit, dum in locũ ſuum mortuum infert &c. omnia plana ſunt, uſque ad §. ſanctæ.

q ¶ Vnuſquiſq; aliud in ſacro: ut ſ. e. §. ſacræ. ADDITIO. Hodie tamẽ de iure canonico reqrit̃ authoritas epiſcopi. c. pe. & fi. eã, de cõſe. ecc. uel alta. iſta ñ ciuilis religioſitas ipe. diet loci alienationẽ ſecũdũ Iaſ. & Ang. hic.

r ¶ Mortuum. ʒ ſ. totum [c]: uel ſaltẽ caput, cui ꝑ imagine cognoſcimur: ut ff. de relig. l. cũ in diuerſis. in fi. Quid ſi partialiter caput eſt in diuerſis locis? Rñ. illũ eſſe religioſum, ubi eſt maior pars: ut ar. ff. de ſtatu. ho. l. q̃rit. & ĵ. de uulg. ſubſt. §. & ſi ex diſparibus. Si aũt q̃ualiter, neuter: ſm Ioan.

ADDITIO. Et nota q̃ ſi pars anterior appareat, illa tãq̃ nobilior inſpiciẽ: arg. l. ꝓ concla. ff. de dãno. inf. Ang.

s ¶ Locũ purum [d]. ʒ id eſt, qui neque ſacer, neq; ſanctus, neque religioſus eſt. ff. de reli. & ſump. fu. l. j. §. purus autem locus. uide glo. in c. abolendæ. extrà de ſepul.

t ¶ Inferre non licet. ʒ extraneos. nam ipſe ſocius rectè ibi ſepeliri poteſt, etiam ſine conſenſu cæterorum: maximè cùm non eſt alius locus, in quo ſepeliretur: ut ff. de relig. & ſump. fu. l. ſi plures.

u ¶ Inuitis.] hoc fauore religionis iã factæ: alias contra: ut ſ. proxi. §. & ff. communi diuidundo. l. Sabinus.

x ¶ Vſusfructus. ʒ ſcilicet loci puri: arg. ff. de uſu. & habi. l. fi.

y ¶ Proprietarium. ʒ niſi conſentiat fructuarius: uel niſi teſtõẽ q̃ uſumfructũ legauit, uelit ſepelire hr̃s: ut ff. de reli. l. ij. §. ſi uſũfructũ.

z ¶ Conſentiente. ʒ q̃d ſi primo cõſenſit, poſt pẽnituit ante illationẽ? Rñ. ſufficit ſemel uoluiſſe, ut ff. de aqua plu. arc. l. ī diẽ. & ĵ. prox. §.

¶ SANCTAE QVOQVE. ¶ CASVS. Domine, iam uideo quæ ſunt ſacra, & religioſa: dicatis mihi, q̃ ſint res ſanctæ: Ad hoc reſpon. Amice ſanctæ res ſunt, ueluti muri, & portæ ciuitatis. Huiuſmodi eſt res, quodãmõ diuini iuris ſunt: & idcirco, ī nullius bonis eſſe cẽſenẽ. Sed Domine, quare dicunẽ muri ſancti? Ad hoc reſp. Amice, idcirco muros ciuitatis ſanctos legis authoritate, i. firmos dicimus, q̃ pœna capitis cõſtituta eſt aduerſus eos, qui aliq̃d in muros deliquerint. uſi & illas partes legum, quibus pœnas cõtra earũ tranſgreſſores conſtituimus, ſanctiones appellamus. & hæc dicũtur uſque ad §. ſingulorũ.

a ¶ Muri. ʒ ſ. ciuitatis Romanæ [e]. Quid de ciuitate alia, uel caſtro? Rñ. nec ibi quicquã facere licet, ſine authoritate ꝑſidis: ut ff. e. l. ſacra. §. muros. Vt forrè uniuerſitati licet, ñ priuato: ut C. d̃ ope. pub. l. oẽs §. muros. Vt forrè uniuerſitati licet, ñ priuato: ut C. d̃ ope. pub. l. oẽs

ADDITIO. Iſta glo. iũcto ſuo tex. ẽ no. ad hoc q̃ illi ſtukẽ agũt, imo etiam contra ius, qui domos conſtruunt contiguas, ſeu adhærentes muris ciuitatis, uel caſtri: ut ff. e. l. ſacer. §. muros. Pla.

b ¶ Sanctos. ʒ id eſt, firmos, à ſancio ſancis: non calce uel lapidibus, ſed lege firmatos, vt ſequitur.

c ¶ Delinquerint. ʒ ſcilicet tranſcendẽdo, vel rumpendo: ſicut fecit Rhem⁹ frater Romuli: vt hic, & ff. e. l. ſi. vnd̃ Lucãus: Fraterno primi maduerunt ſanguine muri.

d ¶ Conſtituimus. ʒ vt C. de leg. & con. l. nõ dubium. & ſimiles. Ac.

e ¶ Sanctiones.] in ſtricta ſignificatiõe: q̃nq; ponit largius, ꝓ qualibet Imperiali lege: vt C. d̃ no. co. fa. §. q̃bus ver. colligẽtes vero, &c. Q̃q; largiſsimè, ꝓ collectiõe totiũ iuris ciuilis, vt i proœmiõ. i. pri

Singu-

¶ SINGVLORVM. li, quæ diuidit in quinq; partes principales. Primò, qualiter acquirũtur nobis res, q̃ in nullius bonis ſunt. Secũdò qualiter acquirũt ea, quæ ſunt alterius, ex facto noſtro, ex permiſtiõe, vel fabricatiõe. Tertiò, quãdo vſufructuarius, vel bonæ fidei poſſeſſor facit fructũ ſuos, & quid cõtineat appellatione fructũ. Quarto, ponit unũ caſum exceptiuum à prima parte, videlicet, q̃ ea q̃ ſunt in nullius bonis, nõ tamẽ in totũ efficiunt occupantis. Quinto, q̃n ꝓ traditionem, uel nõ, i ꝓſonã certã, uel icertã dñium transferatur. Secũda ibi, in §. cum ex aliena materia. Tertia ibi, Si quis autẽ. Quarta ibi, in §. theſauros. Quinta ibi, ī §. per traditionem. ¶ CASVS. Dñe, iã uideo q̃ ſunt naturali iure cõia, & quæ publica, & q̃ uniuerſitatis, & quæ nullius. Dicatis ergo mihi, ſi placet, q̃ ſunt ſingulorũ hominũ res? Et rñ. Impa. dicẽs, ꝓ multis modis fiũt. Quarũdã em̃ rerũ dñium nãciſcimur iure naturali, q̃d ſicut diximus, ius gẽtiũ appellatur, & quarũdã rerũ dominiũ nãciſcimur, iure ciuili. S⁹ põe caſ. Dñe iã uideo, ꝓ rerũ dñium acquirit̃ de iure gent. & d̃ iure ci. ſed ꝓ Deo dicatis mihi, de quo iure itẽditis. primotracta re? Ad hoc rñ. Amice, ꝓ modius ẽ à uetuſtiore iure icipere. Manifeſtũ aũt eſt, ius naturale uetuſtius eſſe, ꝓ cum ipſo genere humano rerum natura, ꝑdidit. Ciuilia em̃ iura tunc primò eſſe cœperũt, cũ ciuitates condi. & magiſtratus creari, & leges ſcribi cœperũt. Et hęc dicunẽ uſq; ad §. feræ igit. Frãc.

a ¶ Dixim⁹. ʒ ſed ubi? Rñ. ſ. de iure natu. §. j. ibi, quod uero naturalis. Vel ſ. de iure nat. §. ſed naturalia. Vel melius ſ. eod. §. & quidem.

ADDITIO. Dic ꝓ iſta gl. uidetur approbare ultimã opi. hic poſitã in glo. ſed illa non vr̃ vera, ut in §. j. in uer. ꝓ uero. ſ. de iure nat. Ang.

b ¶ Iure ciuili. ʒ uſucapione, arrogatione, ſucceſsione, deportatione, monachatione, de quibus incipiet dicere inf. de uſucapio.

c ¶ Vetuſtiore. ʒ ſic ff. de iure immunita. l. ſemper.

d ¶ Rerum natura. ʒ id eſt, Deus.

e ¶ Prodidit. ʒ id eſt ſtatim cũ procreauit Deus gentes, ſtatim fuit ius gentium. Accur. ADDITIO. Et potes exponere prodidit, id eſt adinuenit, inde proditus, id eſt adinuentus, ut j. ſi quadr. pau. fecit. di. in princi. Quandoque etiam proditus, id eſt datus. j. de act. §. huic autem. ver. qua de cauſa. Et ſic accipi in hoc loco, non eſſet ineptum.

¶ FERAE IGITVR ¶ CASVS. Domine, iam uideo, ꝓ uultis tract. de iure gen. tanquã de vetuſtiore. dicatis ergo mihi, ſi placet, aliquẽ modũ acq̃rendi dominium, de iure gen. Ad hoc rñ. Iuſti. Amice, feræ beſtiæ, & volucres, & piſces, & oĩa animalia fera, q̃ in terra, & q̃ in mari, & q̃ in cœlo, i. in aere naſcuntur ſtatim cum ab aliquo capta fuerint, iure gentiũ occupãtis fiunt, & hoc tali ratione. Mundi enim animalia fera, ī nullius bonis eſſe intelligunt̃, & ꝓ antè nullius eſt, id iure gen. (ꝓ naturali ratiõne introductũ eſt) occupãti concedit. Nec intereſt quantũ ad acquirendũ dominiũ, utrũ q̃s huiuſmodi feras beſtias, & uolucres in ſuo proprio fundo ceperit, an in alieno & hoc eſt verũ, niſi prohibitio dñi intrare uolẽtes præceſſerit. Nã q̃ in fundũ alienũ ingredit̃, uenandi aut occupãdi gratia, poterit à dño prohiberi, ne ingrediatur, ſi dñs fundi eum præuiderit. Sed po. Dñe iã uideo, ꝓ occupationẽ huiuſmodi ferarũ, & volucrũ acquirit̃ mihi dominiũ, dicatis mihi, quãdiu durat mihi huiuſmodi dñiũ acquiſitum? Ad hoc rñ. Amice dico tibi, ꝓ quicquid prædictorũ animaliũ ceperis, tãdiu tuo dño ſubiectũ eſſe intelligit̃, quãdiu in cuſtodia tua detinet, ſed cũ tua cuſtodiã euaſerit, & ī priſtinã naturalẽ libertatẽ ſe recepe rit, in tuo dño eſſe deſinit, & rurſus ſicut prius occupãti cõcedit. Sed dñe dicatis mihi, q̃n dicit̃ ſe recepiſſe in naturalẽ laxitatẽ, uel libertatẽ? Ad hoc rñ. In naturalem laxitatẽ dicit̃ ſe recepiſſe, cũ uel omnino cõſpectũ oculorũ tuorũ euaſerit, uel ita ſit in cõſpectu tuo, vt impoſſibilis ſit eius ꝓſecutio. Vnde ſup tali quæſtione, apud ueteres multũ

¶ Singulorũ autẽ hominũ, multis modis res fiunt. Quarũdã em̃ rerũ dominium nanciſcimur iure naturali, quod (ſicut diximus [a]) appellaſ ius gentiũ: quarundã verò iure ciuili. [b] ¶ Cõmodius eſt itaq; à vetuſtiore [c] iure incipere: palàm eſt autẽ vetuſtius eſſe ius naturale, q̃d cũ ipſo genere humano, rerũ natura [d] ꝓdidit. [e] ¶ Ciuilia aũt † iura tũc eſſe cœperũt, cũ & ciuitates condi, & magiſtratus creari, & leges ſcribi cœperunt.

¶ Ferę beſtię, uolucres, et piſces ſiũt occupãtis, ſiue q̃s ceperit in ſuo fundo, ſiue in alieno: ſed dñs fundi poteſt ingredientẽ ꝓhibere. Vbi autẽ animal captum euaſerit, ſtatim reuertit̃ ad priſtinum ſtatum. Are.

¶ Feræ igitur beſtię, & volucres, & piſces, & omnia † animalia [f], q̃ in mari, cœlo, † & terra naſcũtur, ſimul atq; [g] ab aliquo capta fuerint †, iure gẽtiũ ſtatim illius eſſe incipiũt. ¶ Quod enī † antè nullius eſt, id naturali ratione occupanti conceditur. Nec [h] intereſt, feras † beſtias, & volucres vtrũ in ſuo fundo q̃s capiat, an in alieno.

¶ Planè q̃ alienũ fundũ ingredit̃ venãdi, [i] aut aucupãdi gratia, põt à dño, ſi is prẽuiderit iure † prohiberi, ne ĩgrediat. [k] ¶ Quicq̃d aũt eorũ ceperis, eouſq; tuũ eſſe intelligitur, donec tua cuſtodia coërcetur. ¶ Cùm verò tuã euaſerit cuſtodiã, & in libertatẽ [l] naturalem ſeſe † receperit, tuũ eſſe deſinit, & rurſus occupantis fit. ¶ Naturalẽ autem libertatem recipere intelligitur, cùm vel oculos tuos effugerit, vel ita ſit in conſpectu tuo, vt difficilis [m] ſit eius perſecutio. [n]

¶ Licet fera ſylueſtris ab aliquo vulneretur, ita ut ueriſimiliter poſſit capi, tñ nõ eſt ficit vulnerãtis: niſi eã ceperit. Aret.

¶ Illud [o] quæſitũ eſt, an ſi fera beſtia ita vulnerata ſit, vt capi [p] poſſit, ſtatim tua eſſe intelligatur. Et quibuſdã placuit ſtatim eſſe tuam: & couſque tuam videri, do nec eã perſequaris. quòd ſi deſieris perſequi, deſinere eſſe tuam, & rurſus fieri occupantis. Alii verò putauerunt, non aliter tuam eſſe, quàm ſi eam ceperis. ¶ Sed poſteriorem [q] ſententiam nos confirmamus, quia multa accidere [r] ſolent, vt eam non capias [s] †.

¶ Apes, quæ in nullius bonis ſunt, occupanti concedunt̃, & earũ fructus, ſicut et aues, licet in aliena arbore capiant. Dñs tamen à principio ingredi prohibere põt. Et examen earum tuum eſt, donec difficilis non eſt perſecutio. Aret.

ſuit diſputatũ, & quęſitũ: Quidam venator, puta Titius, quendã ceruum vulnerauit, & mortale uulnus ei iſſixit, ita quod ceruus vulneratus capi poterat. Nam in caſu iſto dubitaſ, utrũ dominiũ cerui uulnerati, incontinenti poſt vulnus infixum, itelligatur Titio uulnerãti ac quiſitũ. Et certè q̃dã veteres dixerũt ſtatim poſt vulnus infixũ, huiuſmodi ceruum vulnera tum fieri Titij vulnerãtis, & tãdiu in eius dominio videri, quandiu eũ pſequit̃. Et ſi Titius eũ perſequi deſierit, dixerunt huiuſmodi ceruum definere in dominio Titij eſſe, & rurſus occupanti cõcedi. Alij vero non aliter putauerũt huiuſmodi ceruum fieri Titij, quã ſi eum Titius ceperit. Sed do mine, q̃d dicitis vos ſu per hoc? Certè dicit Iuſtin. Nos poſteriorẽ ſẽtentiã, tanq̃ iuſtiorem cõfirmamus, ut uidelicet ita demũ intelligaſ Titij eſſe, ſi Titius eum ceperit. Multa enim ſolẽt accidere, impedimẽta, ut Titius eum nõ capiat. Et hęc dicunt uſq; ad §. apum quoq;. Frã.

¶ Feræ igitur. ʒ Quia à vetuſtiori incipiẽdum eſt, igitur &c. Accur.

f ¶ Cœlo. ʒ i. aere. A.

g ¶ Simul atque.] i. ſtatim poſtquam &c. Sed nunq̃d res ſacræ concedunt̃ occupãti, utſ. e. §. nullius? Rñ. Res dicit eſſe ī nullius bonis ſex, uel ſeptẽ modis. Natura, ut hic. Facto, ut ĵ. e. §. pe. Itẽ tempore, ut ff. de acq. r. re. do. l. nunq̃. §. theſaurus. & ī his tribus locum hẽt hæc regula, niſi ꝓ in theſauro de ęquitate dimidiũ

Res dr̃ eſſe i nullius bonis ſeptem modis.

a Scilicet cũ authoritate iudicis, quã de facili pſtabit. Sed in alia re pdita ita demũ ſi aliqua ẽt leuia pręcedãt ĩdicia: ſm Chriſt.

Et an quis cogat̃ idicare furẽ, vid̃ Ia. hic.

b Idem ubi via publica, uel etiã priuata, eſt diruta: ſm Iaſ. hic.

c Imò tex. debet intelligi, prout iacet: & hoc totum ſtat in arbitrio iudicis: vt ſentit glo. ſup uerbo, capi, ĵ. eo. ſm Chriſtop.

Et notat hunc textũ Ange. ꝓ eo qui nõ ritè captº poſteà reſtituit̃ libtati priſtinę.

† Et ſic in rebus icertis non põt ferri ſnia certa: ut hic. & in c. iuuenis. iũcta gloſſ. j. poſt princ. ex de ſpon. & matri. & eſt argu. q̃ ad ea q̃ fre quẽtius accidũt, iura adaptant̃: vt hic, & ī c. lras. iuncta gl. ſup ver. placere ꝓſueuerint. i me. i uer. itẽ ar. ad ea. extrà de deſpõ. ipube.

fidētes aliquis alius incluserit, ipse earum dominus efficietur, & etiā si huiusmodi apes antequā à te fuerint incluſę, aliquos fauos i arbore tua, uel in fundo tuo fecerint, qlibet eos eximere pōt: uerūtamen si re integrā prēuideris ad quē ingredientē in fundū tuū, poteris iure ꝓhibere, ne fundū tuū ingrediat. Sed pone, quoddā examē, i. immēſitas apū euolauit de alueo meo, in quo à me fuerat ꝛclusi: ego ꝙro, quādiu dñio meo itelligat esse subiectum? Ad hoc resp. si examē ex alueo tuo euolauerit, tādiu intelligit esse tuū, quādiu intelligit esse i ꝓspectu tuo, nec difficilis sit ei⁹ ꝓsecutio: alioquin si euasit cōspectū tuū, uel ita fit i ꝓspectu tuo, ut difficilis sit eius ꝓsecutio, occupāti cōcedit. Et hęc dñr usq; ad illū §. pauonū. Frāc.

a ¶ Apum. ʒ cōcordat ff. de acq. re. do. l. naturalem. §. apum.

b ¶ Fera. ʒ id est, non mansueta.

Alue⁹ duo significat.

c ¶ Alueo. ʒ uas ē, ubi apes manēt. Q̄q; pro loco ubi flumē currit ponit, ut ff. eo. §. insula.

d ¶ Incluserit. ʒ quod Bul. facere noluit i his, & similibus dicēs: magis timeo scādalū, ꝙ futurū iudiciū, ut no. ff. d' acqui. re. do. l. i laqueū.

Scādalum timendum est.

e ¶ Dominus erit. ʒ nec furti tenetur, ut ff. de furt. l. si apes.

f ¶ Integra re. ʒ id est, antequam intret, uel priusquam eximantur.

g ¶ Prēuideris.]quid si fuerit ingressus, an poterit retinere eū, ut det ꝙ acceperit, cū homo qlibet possit prohibere, ne quis itret fundū suum? Resp. cum dominus factus sit per occupationē, nō uideo quare desinat esse domin⁹, arg. huius §. qui tātum prævidenti consulit.

† al. euolare.

† syluas.

† al. ire.

Examē triꝑliciter accipitur.

h ¶ Examen. ʒ id est, uniuersitas apum, aliàs ꝓ approbatione ponitur, aliàs ꝓ iudicio, ut C. de aduo. diuer. iudi. l. nemini. §. i. Et fortè seruatur aliud de cōsuetudine in hoc §. & in superioribus duobus.

¶ PAVONVM QVOQVE. ¶ CASVS. Domine, quidam habēt pauones, & colūbas, qui ex cōsuetudine solent euolare, & reuolare. modo quæro à uobis, utrū natura huiusmodi pauonū, & colūbarū debeat censeri fera? Rn. ꝙ sic. nec obst. quo minus natura pauonū, & colūbarū fera cē seat, ꝙ huiusmodi pauones, & colūbæ, ex ꝓsuetudine euolare, & reuolare solent. Nā hoc idē faciunt apes, & tn manifestū est, naturā earū ferā esse. Hoc idē ēt i ceruis q̄q; cōtingit. Quādā ēm ceruos ita mansuetos habēt, ut in syluas ire, & redire soleāt. Nemo tn negare pt, naturā omniū ceruorū in genere, & ēt ipsorū singulorū specié ferā esse. In his igit animalibus accidentaliter mansuetis, q̄ ex cōsuetudine ire, & redire solent, talis regula à iure cōprobata est, ut tādiu intelligant tuo dñio subiecta esse, quādiu habuerint animū reuertendi. Nā si reuertēdi animū hēre desierint, in tuo dñio esse desinūt, & occupāti cōcedunt. Sed domine, pro deo dicatis mihi, qualiter perpendā ꝙ desierint habere animum reuertendi? Ad hoc rn. Amice, tunc intelligunt desinere habere animum reuertendi, cum reuertendi consuetudinem deserunt. Et hæc dicuntur usque ad illum §. gallinarū. ubi tractat de animalibus prorsus mansuetis, & casus eius planus est, usque ad illum §. item ea quæ ex hostibus. Frāciscus Areti.

i ¶ Fera ʒ id est, non prorsus domestica, uel mansueta. Ac.

k ¶ Nec ad rem pertinet, ʒ id est, non obstat iis quæ diximus.

l ¶ Quarum. ʒ scilicet apum.

m ¶ Quorum. ʒ scilicet ceruorum in genere.

Animaliū tria sunt genera.

n ¶ Ipsorum. ʒ scilicet singulorum in specie.

o ¶ Talis regula.]hic no. tria genera animalium. Mansueta, ut sunt gallinę, in quibus habet locum hæc regula, ut ubicunq; sint, domini esse intelligantur, ut ff. proxi. §. ité fera, prius. & in his habet locū alia regula, quia occupanti cōcedunt, ut ff. e. §. feræ. & §. illud. & §. apum. & §. examen. Item fera naturaliter, sed accidentaliter mansueta, & in his obtinet hęc præsens regula. & facit ad hoc ff. e. de acqui. re. do. l. naturalem. per totum. usque ad §. fi.

Apum quoque fera natura est. Itaque apes, quæ in arbore tua consederint, antè, quàm à te alueo includantur, non magis tuę intelliguntur esse, quàm volucres quæ in arbore tua nidum fecerint: ideoq; si alius eas inclusérit, is earum dominus erit.

Fauos quoq;, si quos effecerint eximere quilibet potest. Planè, integra re, si prævideris ingredientē fundum tuū, poteris eum iure prohibere, ne ingrediatur.

Examen quoq;, qd' ex alueo tuo euolauerit, eóusque intelligitur esse tuum, donec in cōspectu tuo est, nec difficilis persecutio eius est, alioqui occupantis fit.

¶ Animalia, quæ naturaliter sunt fera, sed per accidens mansueta, tandiu sunt nostra, quandiu retinent consuetudinem eundi, & redeundi. Aretinus.

¶ Pauonum quoq; & columbarū fera natura est, nec ad rem pertinet, ꝙ ex consuetudine euolare †, & reuolare solēt. ¶ Nā & apes idē faciunt, quarū constat ferā esse naturā. ¶ Cervos quoque ita quidā mānsuetos habēt, vt in syluam † ire, & redire soleant, quorum & ipsorum ferā esse naturā nemo negat. ¶ In ijs autē animalibus, quæ ex cōsuetudine abire †, & redire solent, talis regula cóprobata est, vt cóusq; tua esse intelligātur, donec animum reuertendi habeant. Nā si reuertendi animum habere desierint, etiam tua esse desinunt: & fiunt occupantium. ¶ Reuertendi autem animum videnē desinere habere tunc †, cùm reuertendi consuetudinem deseruerint.

¶ Gallinæ, & anseres domestici tui sunt, etiam si conspectum tuum effugerint, & qui eas accipit animo lucrandi, furtum committit. Aretinus.

¶ Gallinarum autem, & anserum non est fera natura, idque ex eo possumus intelligere, ꝙ aliæ sunt gallinæ, quas feras vocamus, item alij sunt anseres, quos feros appellamus. ¶ Ideoq; si anseres tui, aut gallinę tuę aliquo modo † turbati, turbatęve euolauerint, licet conspectum tuum effugerint, quocunque tamen loco sint, tui, tuæve esse intelliguntur, & qui lucrandi animo ea animalia detinet, furtum committere intelligitur †.

¶ Etiam si hominem liberū ex hostib. cepermus, de iure gentium noster fit, qui si exierit potestatem nostram, recuperat antiquam libertatem. Aretinus.

¶ Item ea, quæ ex hostib. capimus, iure gentium statim nostra fiunt: adeò quidem, vt & liberi homines in seruitutem nostram deducantur. qui tamē, si euaserint nostram potestatem, & ad suos reuersi fuerint; pristinum statum recipiunt.

¶ Inuentoris fiunt lapilli, & alia quæ in litore maris inueniuntur. Aretinus.

¶ Item lapilli, & gemmę, & cętera, quæ in litore maris inueniuntur, iure naturali statim inuentoris fiunt.

† Desierint. ʒ exteriora indicāt animi secreta interiora. facit ff. d' ędil. edi. l. si tñ. §. i. ubi uersus: Intima p mores cognoscim⁹ exteriores.

ADDITIO. Et hoc comprehēdit si uiso domino, uel familiarib⁹ ñ redeūt ut solebant, nisi p aliquos dies hinc inde nō tamē si in syluis aberrasset, secūdū Ang. q ¶ Gallinarū. ʒ scilicet omnium, ut statim innuit. Vel dic singularium in specie.

r ¶ Feras. ʒ ut phasianos. Accursius.

s ¶ Anseres. ʒ scilicet domestici.

t ¶ Gallinæ. ʒ scilicet domesticæ.

v ¶ Turbari. ʒ ut per vulpem uel miluum.

x ¶ Qui lucrandi animo. ʒ ut habeat pennas, uel oua, alias enim non committit furtū, nisi lucrādi animus interueniat, ut ff. de furt. l. j. §. fi. Sed nunq̄d dolus fit i uno ouo? Rn. sic, ſ̄ de dolo nō agit i re minori duobus aureis, ut ff. de dolo. l. si oleū. §. fi. & l. seq. Sed quare nō agit de dolo, cū agitur furti, ut hic? Rn. furtū fit plerūq; & ró frequētius punit̄ dum est, ſm Ioā. ut ff. de pę. l. aut fa ćta §. fi. b. Et no. ex hoc §. ꝙ qlibet actio ēt ꝑ uno nummo dat, ut ff. de dam. infec. l. fi. ꝑ prietarius. in fi. j. tñ. & ff. de comun. cū emanci. lib. l. j. §. illud. Sed fallit in casibus, ut ecce si quodo tibi seruū, & tu eum alis, nō repetis à me ex pēſas modicas, ut ff. cō mo. l. i rebus. §. posſunt, & ff. de ꝑpensis in re. do. fa l. omnino. Et excepta actione doli, ut dictū est. Item excipe quod est ff. de damno in fec. l. ex damni. in prin. Ac.

¶ ITEM EA QVAE. ¶ CASVS. Domine, iam uidi qualiter dominium ferarū, & uolucrū singulis acquirit̄ per occupationē. Nūqd plurium rerum dominiū acq̄ri pōt per occupationē de iure gen? Rn. ꝙ sic. Nā ea quæ ab hostibus nostris capimus statim iure gen. nostro dominio acq̄runt̄. & hoc intātū uerū est, ut liberi homines quos ab hostibus capimus, dñio nostro subiiciant̄, & in seruitutē deducant̄. si tamē nostā potestatē euaserint, & ad suos corpore, & animo reuersi fuerint, pristinū statū libertatis iure postliminii recipiūt. Et non solū supradicta iure gen. per occupationē acq̄runt̄, sed ēt lapilli, & gēmæ & cætera q̄ in litore maris inueniunt̄, statim cum ab inuentore occupata fuerint, iure gen. quod naturali iure introductum est, inuentoris fiunt. Et hęc dicunt̄ usq; ad illum §. Itē ea quæ ex animalibus. Fran.

y ¶ Ex hostibus. ʒ ut quibus populus Romanus bellum indixit, uel ipsi populo Romano, ut ff. de capti. & postli. reuer. l. hostes. & ff. de uerbo. signi. l. hostes. & l quos nos hostes.

z ¶ Si euaserint. ʒ animo, & corpore, ut ff. de capti. & postli. reuer. l. nihil. in. prin.

a ¶ Recipiunt. ʒ iure p postliminii, ut suprà, quibus modis ius patri. pot. sol. l. si ab hostibus.

ADDITIO. Hodie tamen quantum ad personas non seruantur iura captiuitatis, & postliminii, nisi quantum ad res.

b ¶ Lapilli. ʒ ſ̄ pretiosi. Et quæ sit iter lapillos, & gemmas, & margaritas differentia, dic ut ff. de auro & arg. leg. l. & si non sunt. § fi.

c ¶ Inueniunt̄ ʒ quæ tn nō sunt alicuius, aliàs eē, ut in ſ̄. eo. §. fi. Ac.

d ¶ Iure naturali. ʒ scilicet gentium, ut ſ̄. eo. §. singulorum. Ac.

e ¶ Inuentoris. ʒ ita demum si occupet, siue apprehendat q̄, nō alt. secundum

a Alta gl. reprehēdit ꝑ doctō. hic, qa apū natura nō est adeò fera, quin mutari possit, secūdū Por. hic.

† al. deest tunc.

† fortuito casu. The. Furti actio dat̄ ꝑ modico, non autē actio de dolo.

† Facit in pœ dec. in gl. ult. ubi dī. q ꝑ una gallina fur tū cōmittur. postme gl. & gl. ſ. i. c. cū te. extrā de re iudic.

b Hanc ró nē iprobat Io. Fab. qa dolus fit si ne furto, ſ̄ non cō. dic ergo furtū esse impro bius, & ex actione cō petere de dolo ãe de iure fiāt, cū sit ádā spēs rehōnis reſcindēdę ea, nēcō sensus partiū firmaue rat. l. j. ff. de do. ergo &c. argu. l. ei militis. §. militia missus. ff. de re mil. An.

c Hoc uerō in uacātib. ut hic, & l. si harſa tota. C. de fideiuſſ. Q̄no. pro statuto loquēte ex q. inenerē bānis. Ité i nō uacātibus ſpōsis déris animus nō cōcurrat: ſ̄ solo acquirunt̄ alter. &c.

secundum Azonem. nā in ſ̄ superiori §. & in aliis præcedentib. de iis quæ per occupationem quęruntur tractat: unde quod idem ꝙ sequatur hic, vicinitas scripturæ innuit, ut ff. de test. l. hæredes. §. ſ̄ & si non tam. & ff. de leg. i. l. ſi seruus plurium. §. fin. Et aduerbiū similitudinis, scilicet item, † ꝙ est in princip. §. apertè dat intelligere aliud esse in thesauro, cuius tractatus é valde ab hoc separat̄, ut j. e. §. thesauros. & ideo primum videnti a, & inueniēti, nō capienti quæritur.

1 Dictio ſ̄ est repetitiua præcedentium classilarū quod est ue ſ̄. si copulatiue ponit̄ ſ̄ cē dominationis. Aegid. Perr. † Hāc gl. ap ꝓbat. Bar. hic.

† inell. huius. ſ̄. quid ꝙ Io. Hamiltō Rub. de usufruc. n. 19.

¶ Item ea, quæ ex animalib. dominio tuo subiectis nata sunt, eodem iure tibi acquiruntur.

¶ Nata ex animalib. nostris, nostra sunt. Aretinus.

¶ Item ea, quæ ex animalib. dominio tuo subiectis nata sunt, eodem iure tibi acquiruntur.

¶ Per alluuionē fluminis, id est, ꝑ incrementū latens, res nobis acquiruntur: non autem per vim ipsius terram euellentis, nisi radices arbores emiserint. h. d. Aret.

¶ Præterea † quod ꝑ alluuionē agro tuo flumen adiicit, iure gētium tibi acquiritur. ¶ Est autem alluuio incrementū latēs. ¶ Per alluuionem autem id videtur adijci, quod ita paulatim adijcitur, vt intelligi nō possit, quantum quoquo momento temporis adiiciatur. ¶ Quod si vis fluminis de tuo prædio aliquā partem detraxerit, & vicini prædio appulerit †b, palàm est eam tuam permanere. ¶ Planè si longiori † tēpore fundo vicini tui hæserit, arboresque, quas secum traxit, in eum fundum radices egerint, ex eo tempore videntur vicini fundo acquisitæ esse.

¶ Insula natā mari efficitur occupātis: secùs si in flumine, seu est eorū, qui habent prædia uicina ꝑ modo latitudinis fundi, si est in medio, aliàs est illius, cuius prædio est vicinior. Si verò ex diuisione fluminis unus fundus includatur, remanet antiqui domini. Aretinus.

¶ Insula, quæ in mari nata est, (quod rarò accidit) occupantis fit, nullius enim esse creditur. ¶ At insula in flumine nata, (quod frequenter accidit) si quidem mediam partem fluminis tenet, communis est eorum, qui ab vtraque parte fluminis prope ripam prædia posſident: scilicet pro modo latitudinis cuiusque fundi, quæ latitudo † ppe ripam fit. ¶ Quòd si alteri parti proximior sit, eorū est tantùm, qui ab ea parte prope ripam prædia posſident. ¶ Quòd si aliqua parte diuisum sit flumen, deinde infra vnitum agrum alicuius in formam insulæ redegerit, eiusdē permanet is ager, cuius & fuerat.

¶ Alueus nouus efficitur publicus: sicut ipm flumē est, uetus verò dñis fundorū ꝑpinquorū concedit. Idem de nouo alueo, si flumen in antiquum redeat, Item inundatio fluminis non mutat dominum fundi.

¶ Quòd si naturali alueo in vniuersum derelicto, ad aliam partem † fluere cœperit, prior quidem alueus eorū est, qui prope ADDITIO. Dic secundum Ioan. Fab. ꝙ imo nec in factum datur, v. d. l. hoc amplius. §. ita demum. ff. de damno infec. nec obstat §. de arbore qa ibi. loquit quādo fuit facta vnitio actu, siue facto hois, hic loquitur quādo fuit facta facto fluminis † & ideo cum quærit de flumine, hoc videt satis rationabile, & fuit opinio antiquorū, sed opinio q̄ hic no. fuit Azo, quę satis est æqua secū dum Angel. hic.

¶ INSVLA. ¶ CASVS. Domine, ponamus q̄ aliqua insula nascatur in mari, dicatis mihi, cuius iuris esse intelligitur? Resp̄o. si aliqua insula in mari nata fit. (quod tamē raro accidit) occupāti cōcedit̄ur. Nam ante occupationem nullius esse itelligitur. Sed licet dixerim tibi de insula, quæ in mari nascitur ꝙ occupātis fit, secus tamē est de insula in flumine nata. Nam in flumine insula nata, quod frequenter accidē solet, si quidem mediam partem fluminis teneat, cōmunis est eorum homi num, qui ab utraq; parte fluminis prope ripā prædia posſident, videlicet ꝑ modo latitudinis cuiusque fundi, q̄ latitudo prope ripā fit quod si alteri parti fluminis proximior ē, eorum est tantum, qui ab ea parte prope ripā prædia posſidēt. quod si in aliqua parte diuisum flumē fit, deide inf. vnitum agrum alicuius in formam insulæ redegerit, huiusmodi ager ad modum insulæ diuisæ ne fluminis circundantis redactus, eiusdem permanet, cuius aſ diuisionem fluminis fuerat: sed ponamus, quod flumen naturalem alueū penitus dereliquerit, & ex alia parte cœperit fluere, dicatis mihi, q̄d iuris in isto casu? Ad hoc resp. quod si naturali alueo in vniuersum derelicto, ab alia parte fluere cœperit, tūc prior alueus à flumine derelictus, eorum incipit esse qui prope ripam eius prædia posſident, pro mō latitudinis cuiusque agri, quæ latitudo prope ripā fit. Sed ponam⁹, nouus alueus iam occupatus publici iuris incipit esse, ficut est ipsum flumen, sed si post aliquod tempus ad priorem alueum flumē reuersum fuerit, nouus alueus iam à flumine derelictus, eorum incipit esse, qui prope ripam eius ꝑdi posſident. Aliud tamen iuris est, si totus ager alicuius aqua inundatus fuerit. Inundatio enim aquę facié fundi non immutat, & idcirco si aqua à fundo recesſerit, manif. ſtū est manere dominum fundi, qui ante dominus fuerat. Et hæc dicuntur usq; ad illum §. cum ex aliena, &c. Fran.

¶ Insula. ʒ dicitur locus undique circundatus aqua, ut hic, & ff. e. de acquir. re. do. l. adeò. §. insula. & l. insula c, alias quādoque ꝑ domo in mari posita, quæ in salo, i. in falso posita est, secundum Isi. Item quandoque pro qualibet domo, ut ff. de eo quod cer. lo. da. l. j. §. fi qs insulam. Item nota diligenter. ista sex responſa itſque ad §. alia sane.

l ¶ Quod raro accidit. ʒ sed oppo. nam ad ea quæ frequentius accidunt, potius iura adaptantur, ut ff. de leg & senatuſc. l. nā ad ea. Resp. quod illud uerbum, potius, ſolutionem inducit. nam bene infertur, potius, ergo ad alia. Accur.

m ¶ Creditur. ʒ scilicet antea.

n ¶ In flumine. ʒ id est, in medio fluminis.

o ¶ Mediam partem. ʒ quod scilicet poterit sciri accepta chorda, & puncto posito in medio, inter vtrunque agrū, & tunc si punctū ē ex vna parte tantum, alij cedat, aliàs secundum quod punctum extēdit. vt colligitur ff. e. de acquir. re. do. l. inter eos. & l seq. Ex his patet qđ pro diuiſo posſident insulam, & habent dominium circūdantes flumen, ut ff. e. de acqui. re. do. l. pro regione.

p ¶ Latitudinis. ʒ existentis ab una parte, cū plures sint ex una parte, & vnius fundus latior est, quam fundus alterius: & in hoc tantum frontem agri considero. ut ff. eo. de acquir. re. do. l. insula, in prin.

q ¶ Parte. ʒ scilicet superiori.

r ¶ Infra. ʒ scilicet in inferiori parte.

s ¶ Vnitum. ʒ scilicet flumen, id est, coadunatum, & hic fit punctum. Vel dic vnitum agrum, &c. & tunc puncta infra.

t ¶ Alueus. ʒ à quo nunc ultimo recesſit flumen.

Incipit.

Insula tria significat.

c Dic ꝙ in ſularū alia est naturalis ut Corſica & Sardinia, alia casualis ut accidēcalis q̄ in flumine ſępe nascitur, in mari praro. Naturales ſulæ sunt prī cipis, nō in dñio prīmoniali, ſ̄ in dñio iurisdictionali: ut l. insulę. ff. đ iudi. & l. illicitas. §. q uniuerſas. ff. de of fic. prę. sed đ hac materia plenius videas hic ꝑ Ang. Pūctat litera.

a ¶ Incipit.¶ quæritur ad strictam rationem. nam de æquitate vix obtinet, id est, non obtinet: ut ff. eo. l. adeo. §. insula. in fi. Et no. hic q̃ flumina vicem iudicũ tenent, & dant & auferunt dominia: ut hic, & ff. eo. de acqui. re. do. l. ergo. §. Alluuio. Accur.

b ¶ Speciem.¶ id est, faciem fundi. Sed contra. ff. de flu. & ne q̃d in flu. pu. l. j. §. si fossa. i fi. §. Sol. ibi, totũ occupauit, hic partem. Vt hic eodem impetu recessit quo venit, ibi fi. §. diu coopertum tenuit.

c ¶ Manere.¶ fuit ergo dominus etiã tunc temporis, qñ aqua inũdabat. Sꝫ cõtra ff. q. b. mo. v. susfruct. amit. l. fi ager. Solu. ibi ipropriè ꝺ̃t amitti, s. quãtũ ad pmodũ fruẽdi. Vt hic inundauit propter ipetum aquarũ, ibi ut faceret alueũ: ut probat ꝓdicto ti. l. qd tñ. §. agri. Et hęc vera sũt, quãtũ ad ꝓprietatem, sꝫ possessio indubitãter tpe inũdationis amitteret: ut ff. ꝺ̃ ac. pos. l. j. §. Labeo. & l. q. vniuersas. §. ij. & l. Põponius. j. nñ. a tñ aqua recedẽte, etiã possessio restituẽda ẽ: ut ff. de itine. actuq; prua. l. j. §. sed & si quis.

¶ CVM EX ALIENA. ¶ Diuiditr in quinque partes. Prio ponit thema. Sedo, qstionẽ. Tertio ꝓ exempla thema declarat. Quartò, ponit nñsionẽ. Quito ꝓ exempla nñsionẽ declarat. Sexta ibi, Queri solẽt. Tertia ibi, Vt ecce. Quarta ibi: Et post multam. Quinta ibi, vt ecce vas.

¶ CASVS. Dñe, iam vidi plures modos acqrendi dominiũ de iure gẽtium. Nunquid pluribus modis de iure gẽtiũ acqri poterit? Respõdet q̃ sic. Per specificationem de iure gẽtiũ acqrit dñim. Cum enĩ qs ex aliena materia, &c. Casus planus est, vsque ad illum §. si tamen alienam. Fran.

d ¶ Facta.¶ facta aũt intelligit ẽt cepta, licet non perfecta: ut ff. de auro & argento leg. l. & si nõ sũt. §. qd ergo. Rõ huius est qa q̃ in opere sũt, ineſſe videnẽ. ff. si cer. pet. l. lecta. §. dicebã. & c. officij. ex ꝺ̃ elect.

ADDITIO Sed ibi species quantũ ad materiã, erat perfecta, licet quædam ad bene esse deficerent. Et ideo reprehenditur hæc glo. ꝓ verbum fecerit, quod perfectionem significat: ut l. j. ff. q̃ quisq; iuris.

e ¶ Ab aliquo.¶ f. bona fide: ut ff. ad exhib. l. de eo. §. si qs. & suo nomine: ut ff. de acq. re. do. l. adeò. §. cum qs. in prin. & l. quicq. d. §. 2. Itẽ & tertiũ, scilicet q̃ nõ possit redire ad priorem materiam secũdum Io. ut in fi. huius §. Quid si duo specificauerũt: unus bona fide, alius mala fide? Resp. communis est domini, & specificatis bona fide b: ut ff. q. ad li. proclama. non licet. l. si duo. Azo. eodem mõ quæro, & soluo ea q̃ sequũtur. Quid si ex diuersorũ materiis speciẽ fecit, & in una habuit bonam fidem, & in alia malam fidem? Item quid si in materia vnius partim bonã, partim malam fidem habuerit? Item quid si partim suo specificantis nomine, partim nomine domini?

ADDITIO Intellige secundũ præcedentia, q̃ habeat bonam fidẽ, item q̃ omnia sint paria, aliàs minus pretiosum cedet pretiosiori: secundum omnes doct. hic, per l. quicquid. §. fi ff. e. de acqui. re. do.

f ¶ Naturali ratione.¶ id est, iure gentium.

g ¶ Fecerit.¶ id est, deterexerit, quo ad species: ut ff. eo. de acqui. re. do. l. adeo. §. cum quis. in fi. si c. ꝺ. de liberti. §. j.

h ¶ Mulsum.¶ id est, nectar siue stalladiam.

i ¶ Collyrium.¶ id est, vnguentum ad oculos.

k ¶ Sabinianorum.¶ i. Sabini & suorum fautorum, qui dixerunt, speciem cedere domino materiæ. Sed Proculus cũ suis sequacibus, secõtra scilicet, ut specificanti tantum cedat. ut ff. e. l. adeo. §. cum quis.

l ¶ Placuit.¶ scilicet nobis. Accur.

m ¶ Media † sententia.¶ quæ nec vni in totum, nec alteri concordat, uel discordat, sed distinguit: ut sequitur. Et nota medium seruandum: sic ꝯ. quibus ex causis maio. l. non licet. §. pen. Argus cõtra. ff. de neg. gest. l. Nesennius. in fi.

n ¶ Fecerit.¶ si & alia duo interuenerunt, quæ in principio huius §. diximus.

ripam eius prædia possident, pro modo, scilicet, latitudinis cuiusq; agri, quæ latitudo † prope ripam fit. ¶ Nouus autẽ alueus eius iuris esse incipit, a cuius & ipsum flumẽ est, id ẽ, publicus. ¶ Quòd si post aliquod tempus ad priorẽ alueum reuersum fuerit flumen, rursus nouus alueus eorum esse incipit, qui prope ripã eius prædia possident. ¶ Alia sanè causa est, si cuius totus ager inundatus fuerit: neq; enim inundatio fundi speciem b cõmutat, & ob id, si recesserit aqua, palàm est eũ fundum eius manere, c cuius & fuit.

¶ *Specificãs aliquam speciem ex materia aliena, efficit dominꝰ eiꝰ, si ipsa species ad pristinam materiã nõ possit reduci. Aret.*

¶ Cùm ex aliena materia species aliqua facta d sit ab aliquo, queri solet, quis eorum naturali e ratione dominus sit: vtrùm is, qui fecerit, f an potiùs ille, qui materiæ dominus fuerit. vt ecce, si quis ex alienis vuis, aut oliuis, aut spicis, vinum, aut oleum, aut frumẽtum fecerit, aut ex alieno auro, vel argento, vel ære vas aliquod fecerit, vel ex alieno vino, & melle mulsum h miscuerit, vel ex medicamentis alienis emplastrum, aut collyrium i composuerit, vel ex aliena lana vestimentum fecerit, vel ex alienis tabulis nauem, vel armarium, vel subsellia fabricauerit. ¶ Et post multam Sabinianorum k, & Proculianorum ambiguitatem, placuit l mediam m sententia existimãtium si ea species ad priorem, & rudem materiam reduci possit, eum videri dominum esse, qui materiæ dominus fuerit: si non possit reduci, eum potiùs intelligi dominum, qui fecerit n. vt ecce, vas conflatum potest ad rudẽ materiã † ris, uel argenti, vel auri reduci † : vinum autem, uel oleum, aut frumentũ ad vuas, vel oliuas, vel spicas o reuerti non potest, ac ne mulsum quidẽ ad vinum, & mel resolui potest.

¶ *Si quis ex materia, partim sua, et partim aliena speciem fecerit aliquam, efficit in totum dominus eius. Aretinus.*

¶ Quòd si partim ex sua materia, partim ex aliena p speciẽ aliquam fecerit quis, veluti ex suo vino, & alieno melle mulsum miscuerit †, aut ex suis, & alienis medicamentis emplastrum, aut collyriũ, aut ex sua lana, & aliena q vestimentum fecerit, dubitandum nõ est, hoc casu eum esse dominum r, qui fecerit, cùm non solùm operam suam dederit, sed & partem eiusdem materiæ præstiterit.

¶ *Aliena purpura ītexta uestimẽto meo cedit uestimẽto: ille aũt qui dñs fuit, habet actionem contra furem. Aretinus.*

¶ Si tamẽ alienã s purpurã t vestimẽto suo quis intexuerit, licet pretiosior u sit purpura, tñ accessionis vice † cedit vestimento, & Dic q̃ in dubio, scilicet quoliber extremorũ æqualiter se habente, media via est eligenda. sed vbi cla rũ est, alterã parte non ut in contrario. Aeg. Perr. Pueri alter, aliter puecti docendi sunt. Nihil p hibet falsã legẽ exemplificãdo ponere, quo facili res intelligat. aſs massam.

† reuerti Tul. de inuen. tiu. 8. Meum est qđ ex meo nascitur.

c Intellegas gl. qñ noĩe domini specifica uit, aliàs si non fuisset specificata noĩe dñi, non posset hẽre ratũ cũ sit sẽtiũ fui fauores vt l. si pillis. §. fi ego. ff. de ne go. gest.

† sic The. al. iure.

o ¶ Vel spicas.¶ & ita apparet, q̃ frumẽtũ cedit specificanti. Sed cõtra. ff. ꝺ̃ acqui. re. do. l. adeò. §. cũ quis. in fi. §. Sol. hæc posuit gratia exẽpli, pro pueris, secundũ Pla. quæ dã eni gratia docẽdi † dicunt quæ alias non dicerentur: ut ff. de ac. & obli. l. obligationũ substãtia. §. fi. Vel dic secũdo secundum Az. illam per istã corrigi. Itẽ ad hæc omnia exẽpla, in q̃bus dr̃ speciem specificãti cedere, ẽ cõtraria regula q̃ dicit, Quod ex re mea ẽ ut nascit, meum ẽ: ut ff. ad exhib. l. ꝺ̃ eo. §. si qs. in fi. & ff. de rei vẽ. l. solũ. §. meũ. Sol. Illa regula locũ habet in quíq; cãsibus, s. vbi dominus specificanit, itẽ vbi alius eius mãdato, item vbi sine mãdato, sꝫ ratũ habet c. itẽ vbi aliꝰ mala fide, & suo nomine, itẽ vbi bona fide sed res põt ad priorẽ materiã reduci quorũ nullꝰ est hic. Itẽ si hæc vera sũt, q̃ specificãti cedant, cõtraria est regula, quæ dicit neminẽ cum alteriꝰ iactura fieri locupletiorẽ: ut ff. ꝺ̃ cõdi. ide. l. nã hoc natura. Rñ. licet fiat sua species quo ad dñium, tamẽ actione in factũ tenẽt ad ẽstimationẽ: ut ff. de rei. ven. l. in rẽ. j. §. item quæcũque. & ff. de dona. iter vir. & vxor. si mulier. j. §. j. & l. seq. p ¶ Ex aliena.¶ scilicet materia.

q ¶ Et aliena.¶ f. lana.

r ¶ Dominum.¶ sed si non posit reduci ad priorem materiam, fit communis habita ratione materiarũ, ut, non cedat specificãti: ut ff. e. de acqui. re. do. l. quicquid. §. in fi. Idẽ fortè erit, & quando mala fide fecit, licet reduci non posit: ut ff. ad exhib. l. de eo. §. si quis. Ac.

¶ SI TAMEN ALIENAM. ¶ CASVS. Titius manicam uel gyronẽ de purpura aliena intexuit vestimẽto suo mõ quæritur utrũ purpura cedat vestimẽto, uel vestimentũ tãquã uilius & minus ptio sum accedat purpuræ? Rñdet, q̃ purpura l. ptiosior sit, iure tñ accessionis cedit vestimẽto. & p cõsequẽs Titio dño vestimẽti acqrit. Veruntñ ille, qui dñs fuerat purpuræ licet iã dñiũ purpuræ per accessionẽ amiserit, ꝫ eũ tñ, qui surripuit, furti habet actionẽ, & condictionẽ furtiuã, q̃ semel ei cõtra furẽ cõpetit, q̃ licet postea sine culpa sua à dominio cadat, nõ amittit. Nã huiusmodi res q̃ iure accessionis alterius rei cedũt licet à priori dño vẽdicari nõ possint, à furib. tñ, & à q̃ buſdam aliis malæ fidei possessorib. per condictionem furtiuam uel sine causa condici poterunt. Et hęc dicuntur vsque ad illum §. si duorũ.

s ¶ Si tamen alienam.¶ hic incipit dicere de accessione, quæ fit humana natura operante.

t ¶ Purpuram.¶ ut manicam uel gyronem. si autem ipsa filũ, puta in tela, tũc alia ratione est dominus factus purpuræ, scilicet iure specificationis: ut ſ. proxi. §. & præcedent. hic autem. §. aliq̃d vult adiicere supradictis, scilicet de acquisione iure accessionis. ne ergo nihil operetur, adiungit hoc, quod nunc dixi: ut ff. de leg. j. l. si qñ. in prin.

v ¶ Pretiosior.¶ nota pretiosius accedere viliori † sic ff. de cõtrahẽ da emptio l. si in ẽptione. Sed cõtra. ff. de ædil. edi. l. iuſtiſsimè. Sꝫ ibi speciale i homine. Sed cõtra infrà, ꝺ̃ fideiusso. §. fideiussores. Solue ut ibi. Item loquitur hic §. quando dicta purpura gratia ornãdi vestimẽti fuit appoſita. Sinautem econtra, ut vestimentum seruiret purpuræ, vt forte eam seruaret, tunc cedet vestimentũ purpuræ: ut in duabus legibus contrariis: ut ff. de vſucap. l. rerum mistura. §. q̃ d ergo. & ff. de auro & argento leg. l. & si non sunt. §. peruenimus. Si autẽ neutrum causa

causa alterius apponatur, tunc neutrum alteri cedit, & vtrunq; possidetur, vt ff. de vſucap. l. rerum mistura. §. quid ergo.

ADDITIO Die secundum doc. q̃ utrum possidetur communiter. sed quodlibet de per se sic, ut no. in d. §. quid ergo. Ange. Aret.

a ¶ Surripuit.¶ si surripuit alias istis actionibus famosis nõ tenetur.

b ¶ Et condictionẽ.¶ f. furtiuam, uel sine cã, ut ff. de cõdi. sine cau. per totum.

c ¶ Siue ipse.¶ f. fur. nã forte erat sartor.

d ¶ Extinctæ.¶ quantũ ad dominium quod pdidit dominus eius, & ideo dicitur, quantum ad eum extinctum: qa quãdiu est intexta pura pura, extincta ẽ, nec potest uẽdicari, sed agi potest ad exhibendum, ut exhibeatur, & post vendicet: ut ff. ad exhib. l. gemma. & ff. de rei. vẽ. l. in rem actio.

e ¶ Possessoribus.] veluti à prędonibus & malè fidei possessorib. ut iste fuit, ut hic. & ſ. ꝺ̃ actioni. §. sic itaq. & ff. vſufru. quemadmodũ cau. l. fi. in fi.

¶ SI DVORVM. ¶ Diuiditur principaliter in duas partes. Primo quãdo volũtate dominorum, secũdo, quando casu sunt confusæ. Secunda ibi, Quod si fortuito. Itẽ prima subdiuiditur. Primo, quando eiusdẽ generis materiæ confundũtur. Secundo, quando diuersi generis. Secũda ibi, Sꝫ & si diuersę. Are.

CASVS. Sed Domine Imperator, nũquid dominiũ de iure gentium adhuc pluribus modis acquiri poterit? Respon. q̃ sic. Nam per cõfusionem materiarum acquiritur dominiũ de iure gentiũ. Si enim materię duorum dominorũ de voluntate, & consensu eorũ cõfusę sunt, totum corpus q̃ ex confusione materiarũ resultat, utrique dominorum commune fit, ueluti si aliqui vina sua cõfuderunt, aut massas argenti, aut auri in aliquod vas cõflauerunt. Et ista sunt uera quãdo ex eadem materiæ confunduntur. Sed pone q̃ materiæ sunt diuersæ, nũq̃d idem iuris est? Respõ. q̃ sic. Si enĩ diuersæ materiæ cõfusæ fuerint, & ex illis materiis cõfusis aliqua species facta fit, ueluti ex uino Petri, & melle Martini mulsũ, aut ex auro Petri, & argẽto Martini electrũ in hoc casu nulla dubitatio est, huiusmodi speciem, ex diuersarũ materiarum cõfusione. de voluntate dominorũ factam cõmunem esse. Sed pone q̃ diuersę materiæ, uel materiæ eiusdẽ generis fortuito casu, & non interueniente voluntate dominorum, sunt confusæ, nũq̃d idem iuris erit? Respon. q̃ sic. Hoc tamẽ intelligo nisi materiæ separari possint. Si enim separari possent, secus tũc esset. Et hęc dicunt vsq; ad illum §. Quod si frumentum. Fran. de Aret.

f ¶ Si duorum.¶ acquiritur dominium non solum specificatione, ut ſ. e. §. cum ex aliena. & §. q̃ si. & accessione, ut ſ. e. §. si tamen. sed ẽt cõfusione, ut hic. item immixtione, ut ſ. proxi. §. quod si frumentum.

g ¶ Dominorum.¶ bene dicit dominorum uoluntate. nam si unus dominus fecit inde speciẽ, id est, mulsum, uel vas ex argento meo & suo sua est iure specificationis, non communis, ut ſ. e. §. q̃ si partim. & ff. de rei uen. l. idem Pomponius scribit si frumentum. §. i.

ADDITIO Hoc intellige bona fide, & suo nomine, ut vidistis in §. cum ex aliena. ſ. e. per gl. ut hic. Angel.

h ¶ Confusæ.¶ id est, simul fusæ.

i ¶ Electrum.¶ genus est vasis, uel species metalli. & ad hoc ẽ ff. de auro & argen. leg. I pediculis. §. Neratius.

k ¶ Idem iuris.¶ ut sit commune, vt subiicit.

l ¶ Placuit.¶ scilicet ut sit commune, nisi separari possit, veluti si ex ære meo, & plumbo, uel argento tuo species facta sit. quibus casib. separari põt, & q̃libet uendicat suũ, ut ff. de rei uen. l. idẽ Pomponius scribit sic frumentum. §. sed si plumbũ. & ff. de acq. re. do. l. lacus. §. fi.

¶ QVOD SI FRVMENTVM. ¶ CASVS. In hoc §. dicit Iustinia. q̃ si frumentum Titij, frumento tuo mistum fuerit, voluntate vestra, totum illud frumentum tibi & Titio commune erit. nam licet singula corpora id est, singula grana, ante mistionem in sua substãtia durant: tamen ex cõsensu vestro, per mistionem cõmunicata sunt. & hoc uerum est, quãdo fuit facta mistio de voluntate vestra. si tñ casu frumentum mistũ fuerit, uel si Titius non uoluntate tua id miscuit, non videtur huiusmodi frumentum, per mistionem cõmune esse. Singula enim grana in sua substãtia remanent, & durãt in dominio eius cuius fuerant ante mistionem. Nã in casibus istis quãdo fit mistio sine dominorum uoluntate, non magis intelligitur frumentum cõmune esse, quam grex ouium cõmunis esse intelligitur, si pecora Titij, tuis pecoribus pmista fuissent. vñ si totũ huiusmodi frumẽtum retineat à Titio, actio in rẽ aduersus Titiũ competit, & iudex q̃ in huiusmodi actiõe cognoscet, ẽstimabit quantũ, & quale tuum frumentum fuerit, & tãtũdem frumẽti, & eiusdẽ qualitatis, uel eiusdem ẽsti mationis tibi faciet restitui. Et hęc dicuntur vsque ad illum §. cũ in suo solo. Fran. de Are.

m ¶ Quod si frumentum.¶ diximus quando confunduntur, ita vt se parari nõ possint. ¶ Nunc videndum est, quãdo singula corpora i sua substantia durãt: quo casu dicuntur immiscери.

n ¶ Cõmunicata sunt.¶ & ideo locũ habet cõmuni diuidũdo actio, ut ff. de rei uendi. l. idẽ Pomponius scribit si frumentum. ij. respon.

o ¶ In sua substantia durant a.] sed nunq̃d idem, si nostra uoluntate fuisset immista? Videtur q̃ sic. nostra eni contemplatio, uel uolũtas, non potest mutare substantiam granorũ, quin semper discreta, & diuisa sint à se inuicem, quod videtur esse contra §. præcedentem. Sed resp. nõ est mirũ. alias enim simile reperimus, nonne tẽpus continuũ est sui natura? cũ tẽpus sit mensura motus primi mobilis, ſ qui motus est uniformis, & continuus, ut dicit Arist. in viij. phyſi. & tñ partes in ipsa cõtẽplatione distinguimus, & assignamus, dicentes quoddam præsens, quoddã præteritum, quoddam futurum. sic in granis frumẽti dicimus, q̃ licet eorum corpora sint discreta in suis terminis, cõmunia tamẽ ea possumus facere, ita q̃ aliqua non sit particula in tuo grano, q̃ tu non communices mihi, nulla in meo, quam ego tibi non communicem, q̃ non esset deficiente nostra uoluntate, sicut nec in tẽpore distincto generarentur hę diuersitates nostra significatione, uel respectu deficiente.

p ¶ Mista.¶ quod fit per errorem, quo casu dominium non transit, ut ff. de ecq. re. domi. l. si ꝓcurator. uel ut melius pascãtur. & facit ſ. ad legem Aqui. in prin. vbi dicit, q̃ gregatim pascuntur. Sed cõtra ff. de sol. l. si alieni. Sol. ibi speciale est in pecunia numerata, ut ibi dicit, ut ff. si cer. pet. l. singularia.

q ¶ Frumentum.¶ nondum bona fide consumptum, tunc enim in factum actio daretur, ut ff. ad l. Aquil. l. qui occidit. §. si qs alienũ vinũ.

r ¶ Pro modo.¶ id est, mensura.

s ¶ Competit.¶ i. q̃ cuilibet tantũ frumentum restituat, quãtum fuit suum quando non apparet quod fuerit suum, & hoc ꝓpter impossibilem discretionem. ut ff. de vſufr. l. vſufructuarii. §. si in viuariis. si aũt apparet qđ cuiusq; fuerit, hoc iudex ẽstimet, ut subiicit, secũdũ Az. & secũdũ hoc dic quale, i. quod. & sic cuilibet sua grana restituãtur. Vel dic ꝓxi. resp. arbitrio, &c. esse de eo, de quo est iſtud, ſ. qñ nõ apparet quod fuerit suũ, & hoc innuit hoc uerbum. quale. nõ enĩ dicit, quod, sed quale, ut in qualitate officiũ vertatur, & quãcitate, nõ aũt in corpore, cũ illud fit impossibile discernere, & sic ꝓbabit qui dicit suum fuisse melius. Et nota triplicẽ esse differentiã inter hũc §. & superiorẽ. Species enĩ dicunt misceri, ut hic, materię cõfundi, ut ſ. sed P. econtra. Item hic remanet eadẽ substantia, ibi nõ. Itẽ confusa fiũt communia, etiam sine dominorum uoluntate, ut ſ. proxi. §. hic non.

¶ CVN IN SVO. ¶ CASVS. Domine, Titius in solo suo ædificauit ex materia aliena. modo quæro quis sit dominus illius ædificij, utrum Titius qui ædificauit, an ille q̃ erat dominus materię? Ad hoc resp. q̃ Titius ædificator dominus est ædificij. Cũ enim in solo suo ex aliena materia quis ædificauerit, dominus ædificij intelligit, & hoc propter rationẽ iuris gen. qua dicitur. Omne quod in solo ędificat, solo cedit. Et quamuis Titio directum dominium ædificij acquirat, ille tamen q̃ dominus fuit materiæ, dominus eius nõ definit esse, sed utile dominium retinet, sed tamen quãdiu materia sua iuncta ẽ ædificio, neque eam uendicare, neque ad exhibẽdum, de ea agere põt, & hoc

al. ex consensu.

† al. Sed nec.

† id æstimetur.

a Istam gl. non credo esse Accursij: quia nõ reperitur i antiqs originalibus, nec de ea docto. aliq̃ faciunt mẽtionem. Tempus. quid est. Temporis diuisio.

a ats deest, latitudo.

† Vel fortè ibi capitur ꝓprietas, p possessiõe, hic ꝓprię. Aeg. Perr.

† al. immutat.

a Et est rõ ẽm Christoph. quia possessio ẽ facti & ex solo aio dependet, sed dñium est iuris, & in re cõsistit. Et ió posſi dẽtes ꝑdia pœnes fluminꝫ, q̃ sæpe solẽt inundari, itẽ ꝑpe ꝑfinia belli, vel epidimiæ ratiõ præscribunt.

b Imò nomine proprio & bona fide, ẽm Christ.

† Medium tenuerũt bti. hinc Luce 22. ca. ego i medio uestrum sum. Aeg. Perr. Solutio vna multas quęstiones terminat.

† fic The. al. iure.

† al. ex consensu.

† al. Sed nec.

† id æstimetur.

a Istam gl. non credo esse Accursij: quia nõ reperitur i antiqs originalibus, nec de ea docto. aliq̃ faciunt mẽtionem. Tempus. quid est. Temporis diuisio.

hoc propter l.xij.tab. qua cauetur nẽ quis tignum alienum ędib. suis iniunctum eximere cogatur. Veruntamen domino materiæ eadẽ l. xij. tab. consulitur. Nam competit ei actio, de tigno iniũcto: cuius beneficio ab eo qui iniunxit, uel iniunctum habet, duplum cõseq; potest. Sed pone q̃ aliquis alienos lapides, uel trabes, vel cæmẽta i ędibus suis ponat: quid iuris erit tũc in casu isto? Ad hoc resp. q̃ idem iuris est quod si alienum tignum ædibus suis iniunxisset. Appellatione enim tigni, omnis materia, ex quę ędificia fieri possunt, intelligit. Sed domine, quare ita statutum fuit in l.xij.tab. nequis cogatur eximere alienam materiam ædibus suis iniunctam? Ad hoc resp. Amice, hoc iõ statutum fuit in l.xij. tabu. ne sit necessariũ ędificia ex aliena materia constructa rescindi, & vrbem ruinis deformari. Sed licet durãte ædificio, materia uẽdicari non possit: si tamen aliquo casu dirutum fuerit ędificiũ, poterit dominꝰ materię materiã suam vẽdicare, & ẽa ad exhibendũ agere: & hoc est uerum, nisi per actionem ẽ tigno iuncto duplum fuerit promateria sua cõsecutus. Et hæc dicunt̃ vsq; ad §. Ex diuerso. Frã. Arc.

a ¶ Cum in suo solo. § Suum est etiam si alius habeat ibi usum fructũ: ut j. de heredi. instit. §. ubi proprius seruus dicitur, in quo proprietatem nudam habet testator.

b ¶ Aedificauerit. § scilicet bona fide, aliàs non: imo tignum suum vẽdicaret: ut ff. de rei uen. l.in rem. §. tignum. ª arg. à cõtrario sensu, uel ex ea exceptione, quę ibi ponitur: & iurabitur in litem: ut ibi no. Ac.

c ¶ Inędificatur. § id est, in ipsa terra configit. Quid ergo de domo non affixa solo? Resp. non cedit solo: ut ff. de acqui. re. do. l. Titius. & facit ad hanc regulam C. de ædi. priu. l. j. Idem in satis, & plantatis, qđ hic in ędificatis dicitur: ut j. e. §. fi Titius. & §. ꝙa ratiõe. unde vers. Quicquid plantatur, seritur, uel inędificatur: Omne solo cedit, radices si tamen egit. Sed contra hanc regulam est ff. de rerum diui. l. intãtum. in prin. Sol. illud speciale est.

ADDITIO Erat enim ibi ędificatum in cõmuni omnium solo quo ad usum, & nullius quo ad ꝓprietatem: quod ideo cedit ędificio, qa primo occupanti conceditur. Christopho.

d ¶ Desinit. § scilicet ex causa ędificationis. sed ex alia causa potest desinere. ut ff. de usucap. l. rerum mistura. §. Labeo. quę huic regulę signatur contraria.

e ¶ Tantisper. § id est, interim.

f ¶ Ad exhibendum. § scilicet ut eximatur, nisi mala fide fecerit: ut ff. de rei uen. l. in rem. §. tignum. & ff. de tigno iniuncto. l. fi. § sed tunc non eximitur, sed in litem iuratur: ut ff. de sol. l. qui res. §. fi. qa arbitrarię sunt istę actiones: ut ff. de in li. iur. l. in actionib. & j. de act. §. ꝓterea.

g ¶ Duodecim tabularum. § ex quędam fuit: de qua dicitur supra, de iure nat. §. & non inelegánter. Ac.

h ¶ De tigno iuncto. § qua actione tenetur & qui iniunctum habet, licet non iniunxerit: & q̃ iniũxit, licet non possideat: sed altero soluente, alter liberatur. ut ff. de iis qui deiec. uel effu. l. fi uero. §. fi id ꝙ, & de flu. l. j. in fi. & ꝙ ui aut clam. l. competit. §. fi. Sed qd si uelit magis rem reddere, & eximere, quam duplum pręstare? Resp. nõ auditur quia propter publicam utilitatem hoc fuit statutum: ut j. e. ꝙ ideo, &c. & ff. de oper. no. nun. l. prętor. & ff. de leg. j. l. cętera. §. fi duob. Itẽ nunquid hęc actio competit etiam contra eũ qui bona fide iniunxit? Resp. sic: ut hic, licet contradixerint quidam. ᵇ Sed cõtra mala fide iungentẽ alia pręter hęc auxilia competũt: ut rei uendicatio, itẽ ad exhibendum, itẽ furti, item furtiua cõdictio, item hęc actio de tigno iniũcto: ut j. de ac. §. fi. itaque. & ff. de tigno iniũcto. l. j in fi. & l. fi. A.

i ¶ Appellatione. § facit ad hoc. ff. de uer. signif. l. tigni. & ff. ad exhib. l. gemma. & l. tigni. & ff. de acq. re. do. l. adeo. §. cũ in suo. Itẽ ꝙ in domibus dicitur, idem dic in caupona siue domũcula: ut subiicit, ꝙ iõ &c. ad hoc ff. de uerbo. signifi. l. urbana prędia. Quidam tamen cõtrà. Item idem in uinea: ut ff. de tigno iniuncto. l. j.

k ¶ Materia. § ut cęmenta, & lapides.

l ¶ Const. cutus. § hic est contra. ff. de tigno iniuncto. l. fi. Sed ibi nõ cũ effectu fuit consecutus duplum: quia licet exegit, non tamen percepit adhuc duplum: ut arg. ff. de iis qui deie. uel effu. l. perceptionẽ.

m ¶ Vindicare. § nulla temporis præscriptione obstante in rei vendicatione: ut ff. de rei ven. l. in rẽ. §. fi. q̃ a nec prius ageré potuit: ut C. ª an excep. l. j. §. fi. Aliud ergo si mala fide iniunxit, qa tũc ageꝛ potuit unde xxx. an. repellit à rei uẽdicatiõe ᵇ ut C. de pscri. xxx. an. sicut.

ADDITIO Quam cõmoditatẽ nõ ex sua mala fide, ꝛ ex negligẽtia nõ petentis cõsequitur: alias effet absurdũ. secũdũ omnes doc. hic.

¶ EX DIVERSO. ¶ CASVS. Dicit Iustin. ꝙ ex diuerso si qs in alieno solo ex sua materia domũ ędificauerit, dominiũ illi⁹ fit cuius est solum. S3 certè in hoc casu secus est, q̃ in prędicto. nam dominus materię proprietatem eius amittit: nã uolũtate eiꝰ materia ꝙalienata intelligit. & hoc est uerum si nõ ignorat se i alieno solo ędificare. & iõ licet posteà dominus diruta fit, materiã tamẽ sua uolũtate alienatam uendicare nõ poterit. Sed pone, ꝙ ille q̃ in alieno solo, bona fide ex sua materia ędificauit, sit in possessióe illius ędificij, & dominus soli ab eo uendicet ędificium: quid iuris ẽ in casu isto? Ad hoc rñ. Amice, certe illud constat, ꝙ si ędificatore cõstituto in possessione, dominus soli petat domũ suã esse, & nõ soluat pretium materię, & mercedes fabrorũ, poterit per exceptionem doli mali repelli. & hoc uerũ si fuerit bonę fidei possessor. Nã alias si ipse contra dominum uendicãtẽ excipiat, dominus cõtra eius exceptionẽ, ope replicationis iuuabit. Scienti enim alienum fundum esse, ꝓpria culpa obiici põt, uidelicet ꝙ temere ędificauit in eo solo, quod intellexit alienũ esse: & iõ beneficium retentionis non habebit. Et hęc dicuntur usque ad illũ §. fi Titius. Fran. de Aret.

n ¶ Intelligitur. § sic C. de ędi. priua. l. fi is contra quem. Ac.

o ¶ Non potest. § quę alienata est, non potest uendicari. Sed contrà C. de rei. uen. l. 2. in fi. Sed ibi ex aliena materia, & i alieno ædificauit: hic de sua in alieno. Quare, dic, aut de mea materia, & i meo ędificio: & tunc planũ est. aut de aliena in meo: ut §. pxi. §. aut de mea in alieno, ut hic. aut de aliena in alieno: ut ĩ d. l. contraria continentur.

p ¶ Fabrorum. § id est, magistrorum de lignamine, uel mutuorum. sic ff. de eo quod cer. lo. l. 3. §. item Iulianus.

q ¶ Per exceptionem. § quę locum habet vbicunque æquum sit exceptionem locum habere, siue alia cõpetat, siue nõ: ut ff. d excep. do. l. 2. §. & generaliter. & ar. j. e. §. literæ.

r ¶ Bonæ fidei. § scilicet ab initio, & ex postfacto cum ædificauit: Nam si antequam ędificet, sit bonæ fidei: & cũ ędificat. malę fidei fit: eligitur quędam media via, ita ut neq; ut malę fidei puniatur: neque ut bonę fidei expensas conseruet. qa permittitur abrasio: ut ff. de rei uen. l. Iulianus lib. viij. Digestorum scribit, si in aliena. q̃ est huic contraria. & facit ad hoc ff. de mino. l. intra utile. §. uendentib.

s ¶ Aedificauerit. § cum de nouo ędificat. Et ut hęc plene sciantur, dic. dum impendit in rem alienam. aut suo, aut meo nomine. Primo casu loquitur ille tit. de neg. gest. & ff. & C. eo. tit. Si meo: tũc aut fructũ gratia: & tunc ex fructibus deducit: alias nullus fructus intelligit: ut ff. sol. matri. l. fructus. & ff. famil. er. l. fundus q. ᵉ. Aut causa rei seruandę: & tunc aut de nouo faciẽdo, aut nõ. Primo casu, si bona fide, habeo exceptionem, nõ actionem. secũdũ Io. ut §. pxi. § & ff. de cõdi. inde. l. fi in area. & ff. de do. ma. excep. l. Paul. sed M. etiam actionẽ dabat: & ẽ ꝙ eo. ff. de pet. her. l. hęreditas. §. j. & ff. si pars hęr. pet. l. fi. & C. de rei uẽ. l. 2. & l. domũ. Sed ibi ipso gestu negotiũ fuit hęreditarium: q̃ necesse habuit facere: unde actionẽ dabat. Sed Io. contra. ut dictũ ẽ. & facit ẽt pro eo. ff. de rei. uẽ. l. sumptus. & ff. de ac. em. l. j. déq. & ff. de peti. her. l. plane. ᵈ Si uero mala fide, tũc nec excipiẽdo, nec agẽdo cõseruo: ut hic. nã neminẽ mihi uolui obligare: ut ff. cõmuni di. l. hoc iud. ciũ secundũ Io. sed M. etiã dabat negotiorũ gest. actionem. ut ff. de ne. ge. l. fi pupilli. §. sed & si qs. Sed ibi nomine alieno gerebat. Itẽ & ꝓ eo facit C. de rei. uen. l. 2. Sed ibi loquit. qñ ex aliena materia, & in alieno.

in alieno impẽditur. ut ibi plene notatur. Si uero in reficiendo, aut bona fide: & tunc necessarias, & utiles ꝓ doli exceptionem. uoluptarias, per abrasionem seruamus: nisi dominus uellet tantum dare, quantum posset habere, his ablatis, & corrasis: ut ff. de rei uend. l. i fundo. Si uero mala fide, necessarias per officiũ iudicis, cum tamẽ possideo. utiles ꝓ abrasionem conseruo: voluptarias, nullo mõ: ut C. de rei uend. l. domum. Hinc est quod dixit Bul. hic q̃ expensas repetam quandoque per a, i. per actionem, ut ff. de negost. gest. l. fi pupilli. §. fed & si quis. Item & per, e, id est, per exceptionem: ut hic. Item & per o, i. per officium iudicis, ut per l. C. de rei uend. l. domum. ut modo diximus. Et hæc in rei uendicatione locũ habent. In petitione vero hæreditatis bõæ fidei possessor seruat omnes: at malæ fidei possessor necessarias & utiles per officium iudicis, alias ꝓ exceptionẽ doli, re existente meliori in qua factæ sunt: uoluptarias vero abradit: ut ff. de pet. hę re. l. plane in cæteris:

¶ SI TITIVS. ¶ CASVS. Domine, Titius eradicauit plantam Mæuij, & illam in solo suo plantauit. modo quæro à uobis, quis eorum dominus illius plantæ. Ad hoc respõ. Si Titius plãtam Mæuij in solo suo plantauerit, ipsius Titij planta efficit. Et similiter in casu conuerso, si Titius suã plantam in solo vicini plantauerit, dominium plantæ vicino acquisitum intelligitur & hoc est verũ in utroque casu, si planta radices egerit. ¹ Nã ante emissionem radicũ, eius permanet, cuius ante fuerat. In tantum autem ex eo tempore ex quo plantas ipsius plantæ transfertur. ut si arbor Mæuij in terram Titij radices egerit, arbor per emissionem radicum intelligitur esse Titij. Ratio enim naturalis non permittit, ut arbor alterius esse dicatur, quam eius in cuius fundum radices egerit. unde arbor propẽ cõfinium tuorum fundorum posita, si in vicini fundum radices emittat, per emissionem radicum communis erit. Et hæc dicuntur vsq; ad illum §. qua ratione.

a ¶ Commutatur. § sed uidetur nõ commutari. cum primo domino rei uendicatio detur. ut ff. de rei uend. l. fi frumentum. ª. §. de arbore. quæ ẽ contra. So. licet ibi dicant Varus & Nerua. damus. non tamen sequitur ergo nos damus, uel damus de æstimatione. sed non de planta. ut diximus. §. e. § planè si longiori tempore.

ADDITIO Et hæc ultima communiter approbatur per l. in rem. §. item quæcunque. ff. eo. de rei uendi. Christopho.

b ¶ Radices. § omnes. ut differt à sequenti.

c ¶ Dicamus. § imo uidetur eius in cuius fundo originem duxit. ut ff. arb. fur. cæ. l. si plures. §. fi. Sol. hæc corrigit illam. ᵇ Vel dic, ibi poterat uinere arbor ex fundo primo. hic non. Vel efficitur ᶜ Titij ꝓ parte. sci hic, non in totum, ut ibi.

d ¶ Ratio. § faeit ff. eodem, scilicet de acqui. rerum domi. l. adeo. in fin. & l. seq. & l. qua ratione.

e ¶ Radices. § pro parte.

¶ QVA RATIONE. ¶ CASVS. Domine, Titius seminauit frumẽtum suum in solo vicini. modo quæro quis intelligitur esse dominus illius fruimenti? Ad hoc resp. Amice, eadem ratione, qua diximus ꝙ planræ, quæ in solo alterius radices egerunt, solo cedunt. eadẽ ratione frumenta, quæ in alterius solo seminata sunt, solo cedere intelliguntur, & per consequens domino soli iure accessionis acquiruntur. & sicut sup. diximus, ꝙ ille q̃ i alieno solo ædificauit, si dominus soli ab eo uẽdicet ædificium, tueri se poterit aduersus dominum vendicantem per exceptionem doli mali, nisi pretium materiæ, & impẽsas in ædificio factas dominus paratus sit ei resundere, ita q̃ in alieno fundo bona fide, suis impensis seminauit, si dominus faudi ab eo uendicet frumentum, eiusdem exceptionis auxilio tutus esse poterit. & hæc dicuntur usque ad illum §. Literę quoque. cuius casus planus est vsq; ad illum §. fi quis. Franc.

f ¶ Solo cedunt. § ut §. ꝓ xi. §.

g ¶ Diximus. § sup. eo. §. certe. Sed quid si aliquis ex semine meo in alieno fundo seminauit, contra quem agam? Rñ. contra seminantẽ non. quia non possidet. nec dolo fecit quominꝰ possideret. Itẽ nec contra possidẽtem, qa eius facto nihil actu est. Sed tñ dic eum teneri iusta tigni iniuncti, qui tenctur etiã si positũ ab alio habeat uel teneat: ut diximus §. e. §. cũ in suo. per l. ff. de iis qui deiec. uel effu. l. fi uero. §. fi id quod positum. Et eadem quæstio fit in plantatis: & eodem modo soluitur cum sit ratio similis: ut ff. man. l. Lucius. §. i. in fi.

h ¶ Consecuit. § id est, plãtauit uel seminauit.

i ¶ Charris. § ut de bom byce: ut sunt hæ quæ de Pisis ueniunt. Ac.

K ¶ Membranis. § quæ de membris animalium scripiuntur.

l ¶ Solo § ut §. eodem, §. cum in suo:

m ¶ Carmen. § metrice.

n ¶ Historiam. § nouũ & ueteris testamenti, idem dicam in fabula uel romantia, uel quolibet libro prosaico.

o ¶ Oratione. § ad Deũ, uel ad pupillum, uel ad principem.

p ¶ Corporis. § i. libri.

q ¶ Non titius. § scilicet scriptor bone fidei.

r ¶ Petas. § directa in rem.

s ¶ Bona fide. § si autem mala, laborem donasse uidetur. ut sup. e. §. certe. Sed nunquid actionem scriptor habet reddito libro? ᵈ Respondeo sic, si bonam fidem habuit. actionem dico, scilicet in factum. ut ff. de rei uen. l. in rem. §. item si quę cunque. si malam fidem habuit, non habet actionem. quia nec exceptionem habet. ut hic. Sed cum hodie pretiosior sit scriptura, quam charta nunquid mutatur hoc, Respondent quidam ut Azo, quod sic. No. qđ non ᵉ, arg. C. de testa. l. sancimus. & C. de appel. l. præcipimus. in fi.

t ¶ Prinxerit. § siue bona fide, siue mala fide, secundum Pla. nos cõtra. quia bona fide. ut j. e. §. ibi, utique. &c.

v ¶ Tabulam.] quid b in marmore? Respon. contra seruari forte. Arg. tamen contra j. de test. §. pe.

ADDITIO Sed ibi loquitur in re separabili à materia. hic secus. Et ideo non actionem, sed exceptionem habet per ritum tex.

x ¶ Cedere. § ff. de rei uendic. l. in rem. § sed id quod in charta. contra. So. hęc corrigit illam. Vel distingue ꝓ an pretiosior sit illa scriptura, quam tabula. secundum P. qui ait locum habere quod hic dicitur, si pictus est homo, non uisus. bono ꝓ colore, non atramento.

ADDITIO Dic ꝙ glo. bene loquꝛ. in hoc. fed male in eo quod dicit de ursone qui in dicto pictum semper exornat materiam, dummodo sit honestum, secundum Christopho. Por. hic.

y ¶ Apellis ꝼ uel Parrhasij. § propria nomina pictorum.

z ¶ Eam petat. § scilicet directa rei uendicatione. ut ff. acqui. re. do. l. qua ratione. §. sed non ut literæ. secundum Azo

a ¶ Vilis actio. § in rem non directa quia desit dominus esse. & sic est mirabile, ꝙ non dominus à domino uendicet. ut hic contingit alias in Publiciana. in quibusdam casib. ut not. j. de actio. §. aliæ.

b ¶ Imposuit. § hoc mirabile contingit hic. quod conditio possidentis est deterior quam petentis. alias contra. ut j. de interdi. § commodum.

Universidad de Deusto Biblioteca

sic & alias ff.de noxa.l.si quis à multis.& ff.si ex noxa.cau.aga.l j. in fi. & l.2. & ff. de pæ.hæ.l.cũ idem. Sed ad hoc resp.q in causa noxali esse poterit q secundo agens nõ ꝓbabit. Itẽ in petitione hereditatis. si bõa iura habuit in uincendo, hæc eadẽ habuit in defendendo, & sic nõ est eorum conditio deterior. Itẽ cũ hic habeat actionẽ pictor, si non possideat, multo magis exceptionem debet habere solnto pretio: ut ff. de superficieb. l.j.§. quod autem. & ff. de reg. iur. l. cui damus. Sed nunquid dominus quondam tabulæ eidem conceditur, si possideat, si pretium picturæ soluat? Respon. Ro. quod sic: cum sibi actio detur. Ego cõtra: ut sit differentia iter dominum, & pictorem. Itẽ quis præfertur si ambo cõtra extraneum possidentẽ agãt: Resp. is qui directam habet actionem, i. pictor, secundum Io. Sed nunquid si tabula fuerit abrasa, remanet pictoris? Respon. sic: ut ff. de rei uẽ. l. in rẽ. §. item quæcunque. uers. & quod semel. Sed quære aliud in picturis, quam in scripturis: Rñ. quia pictura pretiosior est, quã scriptura, secundum Io.

† autem.

Pictura pretiosior est scriptura.

† Hæc rõ non uidet perpetua, quia scriptura pretiosior esse pt & carior secundum Bab. Aeg. Perr.

a Surripuit. ꝫ antequã pingeret.

b ¶ Alius. ꝫ post picturam.

c ¶ Tabularum. ꝫ etiam ſubaudi. Nam & pictori contra extraneum furem datur, secundum Az.

a Dũ hoc uerũ i aliis cõtractib. pter quam in emptionibus, qa in illis reg ri tur, quod duob. cẽpo rib. habeat bona fidẽ, uidelicet tpe contractus, & tẽpore traditiõis, ut est tex. i l. 2. ff. ꝑ ẽpto. & q sit rõ dif ferentię, ibi not. Ang.

† Fructus iduſtriales q nõ ꝓueniũt sine hominis industria, ut uinũ, oeũ, frumentũ. Naturales uero qipsa natura ꝓuenire sunt, ut pomo, lœnũ. Aeg. Perr.

Vel melius (ut mihi uidetur) hic loquitur, quando fuit surrepta, antequam esset picta. sed etiam contra dominum tabulæ sibi surripientẽ posset dari pictori furti actio, facto furto tabula iam picta: ut infra, de ob. quæ ex delict. nas. §. aliquando.

¶ SI QVIS, &c. ¶ CASVS. In hoc §. dicit Insti. q si emerit aliqs fundum bo. fi. à non domino, quem tamen ipse crediderit dominũ ee, vel causa donationis, uel qualibet alia iusta causa, quæ ad dominij trãslationem sufficiat, bo. fi. accipiat, iure gẽtiũ, quod naturali ratione introductum est, fructus quos inde receperit, pro cultura suos facit. und uerus dominus, si postea uendicans ab eo fundũ q eũ emerit, de fructibus ab eo cõsumptis aduersus eum agere non poterit. secus ẽ in malæ fidei possessore. Nam ille qui sciens alienum fundum possederit, fructꝰ suos non facit. unde si dominus fundi ab eo fundum uẽdicauerit, nõ solum fundum, sed etiam fructus cum fundo licet ab eo consumpti sint, cogitur domino reſtituere. Et hæc dicuntur usque ad illum §. is uero.

d Bona fide. ꝫ quæ in initio exigit, ſ. ut credat. sibi dantẽ habere ius distrahẽdi: ut ff. de vſur. l. q ſcit. §. fi. a Nec obstat q est ff. de acq. re. do. l. bonę fidei. §. in contrariũ. quia ibi opponendo loquitur, nõ ponẽdo.

e Iusta. ꝫ cum multæ sint causæ, siue tituli acquirendi. ut in ff. colligitur in uariis titulis sub ti. de vſucap. vsque ad titulũ de re iud. idem tamen & si titulum non habeat: ut arg. ff. finium regun. l. 3. § post litem. uers. fi. sed ante.

f ¶ Naturali ratione. ꝫ id est, iure gentium, de quo loquitur hic ti. cui naturali insita ratio est.

g Fructus. ꝫ † scilicet induſtriales. aliud in natura lib. ut ff. de vſufr. l. fructus. Nec obstat ff. de acq. re. do. l. bonæ fidei. in prin. q enĩ ibi dicit omnes, exponitur siue facto possessoris, siue alterius ꝓcepti, induſtriales tñ. ut ff. de vſur. l. q ſcit. §. præterea. Sed naturalibus. fructibus consumptis an teneat possessor? Resp. Nõ tenetur possessor rei uendicatione, quia nõ possidet, nec dolo desiit possidere. sed condictione sine cã tenetur in quantum locupletior est, arg. ff. si certum pe. l. si & me.

ADDITIO. Sed si non sit effectus locupletior, non tenetur, nisi esset male fidei. Angel.

h Pro cultua. ꝫ ut segetas.

i ¶ Et cura. ꝫ ut lac, & pilus, & lana.

K ¶ Non potest. ꝫ nec ad pretium. ut j. de offic. iudi. §. & si hęreditas. uers. fi uero. & ff. fi. regun. l. 4. §. post litem. uer. sed ante. si tamẽ extant, non rei uendicatione, quia percipientis sunt, sed officio iudicis tenet reddere. ut C. de rei uen. l. certum. §. bona fide.

l ¶ Non idem. ꝫ ut faciat fructus suos.

m ¶ Cogitur restituere. ꝫ distingue tamen: quia si habet titulum malę fidei possessor, de consumptis condictione sine † causa, de extantibus rei uendicatione tenetur, de percipiendis propter titulum excusatur, ut C. de rei uendi. l. si fundum. nisi in quatuor casibus. Primo quando emit ab eo, quem scit uendere in fraudem creditorum. ut ff. q in frau. cre. l. ait prætor. §. per hanc. Secundo quando emit ab eo, qui metu cõ

pulsus test: ut ff. quod metus causa. l. sed & partus. Tertio quando emit contra interdicta legum sciens: ut C. de agri. & censi. l. quemadmodũ. lib. xi. Idem in quarto, si quando emit à fisco non solẽniter uẽdente: ut C. de fide instr. & iur. hastæ fisc. l. j. b Isti quatuor casus etiam no. ff. quod metus cau. l. sed & partus. & l. si fundum. C. de rei uen. Si nõ habet titulum, de consumptis condictione sine causa, de extantibus rei uendicatione: ut C. de condic. ex lege. l. pe. & C. de rei uen. di. l. si fundum. de percipiendis officio iudi. ff. de rei uendi. l. si nauis. §. fi.

b Hoc prõcedit, si illa emit cũ conscripta solẽnitate iuris, secundum Chri.

¶ Is verò, ad quẽ usus fructus fundi pertinet, non aliter fructuum dominus efficitur, quàm si ipse c eos perceperit. Et ideo licet maturis fructibus, nondum tamẽ ꝓceptis, d decesserit, ad hæredes eius non pertinent, sed domino e proprietatis acquiruntur. Eadem ferè & de colono f dicuntur.

¶ IS VERO ¶ CASVS. Domine, Titius habet usumfructum in vniuersitate fundi. modo quæro a uobis, quando Titius usufructuarius dominus fructuum esse intelligatur? Ad hoc respõ. Amice, iste ad quẽ usufructus pertinet, non aliter dominus fructuũ effici intelligitur, quam huiusmodi fructus ipse perceperit, & in horreo suo repoſuerit, & ideo si ususfructuarius maturis fructibus, & à solo separatis, nondum tamen inhorreo suo repositis, decesserit, ad hęredẽ suum huiusmodi fructus non transmittit, sed domino proprietatis morte usufructuarij acquiruntur. Et quæ de usufructuario diximus, eadem fere & de colono, qui nummis colit, intelliguntur. Sed

† al. hominis

c Et est tõ, qa usufructuarius ad minuciũ tũ deficere, aut ꝓ. l. qũ dies uſu. l. ce. nec solanatura lis possessio, quã habet, sufficit ad acquirẽdũ sine ꝓparatione facta secundum Ang.

† Idem est si obsemet in horreo, sed tñ elsẽ plene recepit, ut quæ cuisi a ꝓpriis, locundum Por. Aeg. Perr. Colonus & usufructuarius differunt.

† Colonus q sub certa annua mercede ꝓcia numerata agros suscipit colendos. Aegi. Perr.

† Partiarii sunt q terram colunt ꝓ parte dimidia, uel tertia, uel alia ꝓportione dũ fertilitas aut sterilitas agri euenit. Aeg. Perr. Hominis diuersitas ꝓpria est.

pone q aliquis habeat usumfructum in oue, uel in capra. uel in equo, uel in vacca: modo quæro q d institur esse in huiusmodi usufru. Ad hoc resp. Amice, in pecudũ fructu etiã fœtus est, sicut lac & pilus, & lana, unde dico tibi, q agni, & hędi, & succuli, & equuli statim cũ editi fuerint, naturali iure in dominio usufructuarij esse intelliguntur. sed fetus est in eo, qui habet usumfr. ancillæ, quia ad dominum proprietatis pertinet. Sed domine, pro deo quare non fuit statutum partum ancillæ esse in usufr. sicut fętus pecorũ, Ad hoc rñ. Amice, optima ratione hoc statutũ fuit. Absurdum enim videbatur hominẽ in fructu eẽ. cũ omnes fructus hominis gratia ipse Deus adinuenerit. Sed si aliqs usũ fructum gregis habeat, & aliqua ouis perierit, usufructuarius in locũ demortuorum animalium ex fœtu submittere debet. & ita Iuliano visum est. Et similiter qui habet usumfructum uinearũ, uel arborũ, alias subꝭtituere debet. Recte enim colore debet fructuarius, & quasi bon paterfamilias uti. Et hęc dicuntur usque ad illum §. thesauros. in quo Iust. determinat qualiter per inuentionem dominium acquiritur de iure gen. & casus planus est usque ad illum §. per traditionem Fran.

n Ipse: ꝫ alio enim percipiente non fiunt sui c, sed fiunt bonæ fidei possessoris, etiam si eos alius percipiat. ut ff. de vſur. l. q ſcit. §. præterea. uel aliter si ipse percipit, non etiam hęres eius. nec enim ad hęredẽ transmittit. Accur.

o Perceptis. ꝫ ut si in horreo repoſiti † sunt, facit suos fructuarius: sed benæ fidei possessor ſtatim ut a solo separati sunt: ut ff. quib. modis usufruct. amit. l. ſi vſufructuarius. Est & alia differentia, quia fructuarius facit fusos naturales fructus, bonæ fidei possessor. nõ: ut ff. de vſufr. l. vſufructu legato. & de vſur. l. fructus.

p ¶ Domino. ꝫ sed per quam actionem? Resp. per rei uendicationem, cum dominus sit. uel condictione ex hac lege.

q ¶ De colono. ꝫ qui nũmis † colit. nam omnes fructus facit suos, ut vſufructuarius. sed differũt, qa colonus talis facit fructus suos ſtatim, ut a solo decerpti sunt ut ff. de fur. l. ſi apes. §. fi. secus i vſufructuario. ut hic dicitur. uel dicas de partiariis † : ut ff. loc. & cõdu. l. cũ i plures. §. messem. secundũ Azo. Item dicit fere, propter aliud quia colonus trãſmittit ad hæredem. ut j. de loca. & cõdu. §. fi. sed fructuarius, nõ, ut hic.

r ¶ Fętus. ꝫ ueſi dicat, ita ſœtus sicut, &c.

s ¶ Pilus. ꝫ bous, uel etiam caprarum, ad borram sellarum.

t ¶ Et succul. ꝫ id est, parui sues.

v ¶ Naturali iure. ꝫ i gentium, de quo loquitur s. eo. §. singulorum.

x ¶ Pertinet. ꝫ quantum ad plenam proprietatẽ, nisi etiam & in parte sit vſus fructus legatus. ut ff. de vſufr. l. vetus.

y ¶ Absurdum. ꝫ sic ff. de vſuris. l. in pecudum.

z ¶ In fructu. ꝫ scilicet ut ipse sit fructus. sed tamen in eo relinquitur vſus fructus.

a ¶ Rerum natura. ꝫ id est, Deus. sic supra, de iure naturali. in principio. unde dicitur apud Ouidium, Pronaque cum ſpectent animantia cętera terram, Os homini sublime dedit, cœlumque videre Iussit, & erectos

& erectos ad ſydera tollere uultus. Sic ff. de ædili. edic. l. iustissimè. & ff. de fur. l. qui uasa. §. ex furtivis. & de peti. hęre. l. ancillarum.

Quid si gregis? Gregis. J. grex est numerus decem ouium, uel quinque porcorum simil, & congregatim consistentium a, ut ff. de abigeis. l. oues. & facit ff. de usucapi. l. rerum mistura. § tertium.

b Ex fœtu. ꝫ aliunde enim nõ submittit, secundum quosdam. ut forte submittet etiam aliunde: ar. ff. de vſufr. l. quid ergo. §. sed quod dicitur. in fi.

ADDITIO. Hæc glo. communiter approbat, vt non solum ex fœtu aliarũ suppleat capita, sed etiam opus habeat aliunde quærere, & supplere. Christop. & An.

c Submittere. ꝫ quæ submissio non fit si in singulis capitibus fit vſus fructus. ut ff. de vſufruct. l. quid ergo. §. ſi quod dicitur. in fi.

d Thesaurus. ꝫ est autem thesaurus pecunia ab ignotis dñis vetustiori tpe abscondita, ut C. de thesaur. l. j. li. x. in prin. vel depositio pecuniæ cui⁹ memoria non extat. ut ff. de acq. re. do. l. nũquã §. thesaurus. qñq; impropriè dicitur, ut ff. de acq poſ. l. peregrè. i prin. & ff. ad exhiben. l. thesaurus.

Loco. Ja. as, solo.

e Suo ꝫ iure directo vel utili: ut feudatarij, vel ęphyteuticarius, ut similes b. dixerit in his. Quid si mercenarius? dũ laborat i alieno, ut creditor in pignore inuenit thesaurum? Rñ. dimidium eius est in cuius fundo inuenitur, & dimidium sibi acquirunt, ut ff. de acquirendo rerum do. l. si is q. §. q si creditor. Religioso. ꝫ ut ff. de in ius. l. j. §. ſi in locis cõtra. Sol. hic corrigit fm B. uel hic fm naturalẽ rationẽ, ut patet in litera: ibi, secundum ciuilem rationẽ, quæ prędualet, sicut & i vſucapione cõtingit, fm Io.

f Fortuito casu. ꝫ Casus est inopinatæ rei euentus ex diuersis causis prouenientis ob aliud & alium inceptis.

Non data ad hoc opera. ꝫ alias totum domino redditur. in suo tamen loco potest operam dare: non tamen magica arte: alias esse fisc. ut C. de thesau. l. vnica. lib. x. Accur.

g Domino. ꝫ sed per quam actionem? Resp. per rei vendicationẽ, cum dominus sit, uel ex condi. ex hac l.

ADDITIO. Pecunia tamen recondita in muro domus venditæ nõ cedit emptori, sed remanet reconditoris. Angel. An autẽ sufficiat solus oculorum aſpectus, uel etiam requiratur apprehensio, & q̃s præferatur, vide per Christopho. hic.

h In Cæsaris loco. ꝫ scilicet patrimoniali.

Fiscali loco. ꝫ non tamen publicè deputato. Ac.

i Vel publico. ꝫ id est, publicæ deputato.

k Ciuitatis. ꝫ loco priuatorũ sunt, ut ff. de ver. si l. eũ q vectigal.

l Fisci ꝫ sed si fisci partem ſuppreſſerit, totũ cum altero tanto red dit. ut ff. de iure fisci. l. 3. §. fi.

¶ SED TRADITIONEM. ¶ CASVS. Domine, iam uidi multos modos, per quos acquiritur dominium de iure gent. nunquid pluribus modis potest acquiri? Respõ. q sic. Per traditionem enĩ à dño factam de iure gen. quod naturali ratione introductum est, dominiũ nobis acquiritur. Nihil enim tam conueniens est æquitati naturali, quã voluntatem domini volẽtis rei suæ dominium in alium trãsferre, ratam haberi: & iõ cuiuscũque generis sit res corporalis: videlicet siue mobilis, siue immobilis, tradi potest, & à domino tradita alienãt. Et iõ stipendiaria, & tributaria prędia p traditionem eodẽ modo alienari possunt. Sed domine, quæ dicunt prędia stipendiaria, & tributaria? Resp. Iusti. Stipendiaria, & tributaria p ita dicuntur quæ in provinciis sunt. Sed licet in Italia non sint talia prędia (cum inter ꝑdia provincialia, & Italica quantum ad dominij trãslationem, ex nostra constitutione nulla sit differentia) tamen si Italica prędia ex cã donationis, uel dotis, uel qualibet iusta causa ad dominij trãslationem sufficiente, à domino alij, tradãtur, sine dubio trãsferuntur, sicut

¶ Dẽt usufructuarius gregis, de fętib. submittere in locũ demortuorũ, & similiter arborẽs, et uites in locũ demortuarũ. Are.

¶ Sed si gregis a usumfructum quis habeat, in locum demortuorum capitum, ex fœtu b fructuarius submittere c debet (vt & Iuliano visum est) & in vinearum de mortuarum, vel arborum locum alias debet substituere. Rectè enĩ colere, & quasi bonus paterfamilias uti debet.

¶ Thesaurus, uel ĩ suo, uel ĩ religioso, uel in sacro loco inuẽtus efficit inuentoris: in alieno uerò casu fortuito inuentus solũ pro dimidia efficitur dominus inuentor, & dominus soli pro alia dimidia. Aret.

Thesauros d, quos quis in loco e suo f inuenerit, diuus Hadrianus naturalem æquitatem secutus, ei concessit, qui eos inuenerit. Idemque statuit, si quis in sacro, aut religioso g loco, fortuito h casu inuenerit. ¶ At si qs in alieno loco, nõ data i ad hoc opera, sed fortuitu inuenerit, dimidium domino k soli concesit, & dimidium inuentori. Et conuenienter, si quis in Cæsaris l loco inuenerit: dimidium inuentoris, & dimidium esse Cęsaris statuit. Cui conueniens est, vt si quis in fiscali loco, † m, vel publico, n, vel

¶ Dominium rei vẽditæ non transit in emptorem, etiã si res tradatur, nisi pretiũ sit solutum, uel aliter satisfactum, aut habita sit fides de pretio. Aretinus.

¶ Venditæ, † verò, res n, & traditæ, non aliter emptori acquiruntur, quàm si is venditori pro

ciuitatis o inuenerit, dimidium ipsius esse debeat, & dimidium fisci p, vel ciuitatis.

¶ Omnis res per traditionẽ factã à domino ex cã habili põt alteri acquiri, ẽt si sint prædia stipendiaria, uel tributaria. Aret.

¶ Per traditionem q quoque iure naturali rres nobis acquiruntur s. Nihil enim † tam conueniens est naturali ęquitati, quàm voluntatẽ u domini volentis rem suam in alium transferre, ratam haberi: & ideo cuiuscunq; x generis sit corporalis y res, tradi potest, & à domino z tradita alienatur a. ¶ Itaq; stipendiaria b quoque & tributaria c prædia eodem modo alienantur d. ¶ Vocantur autem stipendiaria, & tributaria prædia, quæ in prouincijs, e sunt: inter f quæ, necnõ & Italica prædia, ex nostra constitutione g nulla est differentia, h. ¶ Sed si quidem ex causa donationis, aut dotis, aut qualibet alia ex causa tradantur k sine dubio trãsferunt l.

¶ Per traditionem quoque ꝺ nõ solum ex cã habili ꝑ alteri acquiri, ẽt si sint prædia stipendiaria, uel tributaria. Aret.

¶ Per traditionem q quoque iure naturali rres nobis acquiruntur s. Nihil enim † tam conueniens est naturali ęquitati, quàm voluntatẽ u domini volentis rem suam in alium transferre, ratam haberi: & ideo cuiuscunq; x generis sit corporalis y res, tradi potest, & à domino z tradita alienatur a. ¶ Itaq; stipendiaria b quoque & tributaria c prædia eodem modo alienantur d. ¶ Vocantur autem stipendiaria, & tributaria prædia, quæ in prouincijs, e sunt: inter f quæ, necnõ & Italica prædia, ex nostra constitutione g nulla est differentia, h. ¶ Sed si quidem ex causa donationis, aut dotis, aut qualibet alia ex causa tradantur k sine dubio trãsferunt l.

cauet etiã l. xii. tab. Rectè tamẽ dicit & de iure gẽ. hoc effici, Verũ tamẽ si uẽditor neque pretio sibi numerato, neq; fideiussore, uel pignore sibi dato, fidẽ ẽptoris secutꝰ ei rẽ tradiderit: dicẽdũ ẽ ſtati rẽ emptoris fieri S3 pone Procurator Titij ꝺ uolũtate domini vẽdidit mihi equũ Titii, & pretio numerato equũ mihi tradidit. mõ quæro, vtrũ per traditionẽ a procuratore factã dominiũ equi videat mihi acquisitũ? Resp. sic. Nihil enĩ interest vtrũ ipse dominus rem suã alicui tradat. an aliꝰ ꝺ volũtate eius: & ideo si alicui libera vniuersorũ negotiorũ administratio addño ꝓmissa fuerit, & ipse administrator ex huiusmodi dato, ẽ tiis aliq̃ rẽ vẽdiderit, & tradiderit: huiusmõi rẽ per traditionẽ accipiẽtis facit. Et hæc dicũtur vsque ad illũ §. interdũ. Fran. de Are.

q ¶ Per traditionem quoque ꝺ nõ solum invenitione, ut §. §. proxi.

r ¶ Iure naturali. ꝫ i. gent ium, ut j. §. proxi.

s ¶ Acquiruntur. ꝫ cã præcedente vera, uel putatiua c, ut indebitum: alias non, ut ff. e. l. nunquã. & j. hoc §. ibi, Sed si quidem, &c.

† Nihil tã naturale q̃ uolũtatem dñi rẽ suã in aliũ trãsferẽtis seruari. de iure canonico trãsfert bñficium ꝓsniam papæ: ẽt sine tradõne: vt in c. propositum. cũ glo. super verb. vacare. extra de concess. prębẽ.

† Facit ad hunc §. gl. ij. in c. fi. extra de pig. e In qua & tradens, & accipiẽs cõueniãt, puta quia ambo eã sciãt vel credãt subesse.

t Nihil. ꝫ imo Deo seruire. sed hyperbolicè loquit. sic. ff. de pac. l. j. i prin. & ff. de ac. empt. l. ex ẽpto. i prin. & C. de transact. l. nõ minorẽ.

v Voluntatem. ꝫ dum tamen sit legitima. nam cui bonis interdictũ est, non alienat, ut ff. de cura. fu. l. j. in prin.

x Cuiuscunque. ꝫ id est, siue mobilis, siue soli.

y Corporalis. ꝫ incorporales enim tradi nõ possunt, ut ff. de acquirerum do. l. seruus. §. incorporales.

z A domino. ꝫ hoc qñq; fallit, & eius contrariũ inuenitur verum, ut j. qui ali. licet uel nõ. Sed hoc est regulare, ut hic, & ff. e. l. traditio.

a Alienatur. ꝫ id est, dominium trãsfertur. Acc.

b Stipendiaria. ꝫ scilicet quæ militibus pro stipendiis dantur, ut ff. de rei uendi. l. item si uerberatum. §. ij. & de euict. l. Lucius. & de acq. rerum do. l. in agris.

Prædia stipendiaria.

c Tributaria. ꝫ quæ tributa Romæ reddunt.

d Alienantur. ꝫ per traditionem.

Prædia tributaria.

ADDITIO. Quæ quot modis fieri intelligatur, vide Angelũ. Et anper verbum tradidit, positum in instrumento, ꝓbetur, vide Bartolum & Christopho. hic.

e In prouinciis. ꝫ q. d. talia prędia non sunt in Italia. Ac.

f Inter quæ. ꝫ scilicet prouincialia.

g Constitutione. ꝫ ut C. de usucap. transfor. l. unica.

h Nulla est differentia. ꝫ scilicet quantum ad dominij translationem. ut C. de vsucap. transfor. l. unica. sed quãtum ad tributa ẽ differentia, ut C. de episc. & cle. l. de his.

i Sed si quidem. ꝫ uerè nulla est differentia. sed si, &c.

k Tradantur. ꝫ stipendiaria prędia, & tributaria. Ac.

l Transferuntur. ꝫ scilicet, prouincialia prædia, sicut Italica. & est, uerũ in oibus, nisi scriptura necessaria sit, fm Io. ut C. de vsucap. unica. §. quod si prædia. Item sunt uera, si accipiens inducatur in vacuã possessionem, secundum quosdam, ut C. de proba. l. cum res. Ioan. contra, ut ff. de fun. dot. l. si fundum. & de acquirẽdo rerũ dominio. l. homo liber. §. quicquid. sufficit enim induci in possessionẽ, licet non vacuam. Quod autem in d. l. de proba. dicitur, demonstratiuè q sic euenerit, non causatiuè dicitur.

m Vero. ꝫ pro sed Ac.

n Res. ꝫ quæ loco † pignoris à uẽditore teneri possunt, ut ff. de act. empt. l. Iulianus. §. offeri.

† Nam hæres ꝓprię pignus nõ sunt: quia adhuc suæ res sunt, ficut añ traditionẽ. rõ, qa pignus & dñũ nequeũt concurrere. l. neq; pign. ff. de regu. iuris. Aeg. Perr.

Pignore.

a ¶ Pignore. ʒ quod sic intelligo, si placet venditori aliud quã pretium accipere, alias non: ut ff. si certum pe. l. 2. §. j.
b ¶ Dato. ʒ poterit ergo nẽdicare uenditor rem, scilicet si nõ fuit de pretio satisfactum: ut ff de tribu. l. procuratoris §. sed & si dedit mercẽ. nisi emptor tunc pretiũ offerat: ut ff. man. l. diligenter. §. j. in fi. & ff. de precario. l. ea quæ.
c ¶ Lege xij. tabularum. ʒ quæ est ius ciuile: ut ff. de iusti. & iu. l. ius ciuile. §. hoc igit. ñ solum gentium [a].
d ¶ Iure naturali. ʒ sic dictum, q̃ natura di rationi inductum fuit: ut ff de iure na. §. qd vero. & §. sed naturalia.
e ¶ Vendidit. ʒ & tradidit.
f ¶ Fidem emptoris. quid si dedit diẽ ad soluendum? Resp. si facta solutione uendicat, secũdũ Io. [b] ut C. de pac. inter ẽp. & uen. l. cõmissoriæ. potest tamen cõtradici: qa aliud est simpliciter diẽ solutiõi statuer, aliud pactũ legis cõmissoriæ † ponere. Item qd si simpliciter tradat? Rñ. videt sequi fidem, nisi contra ꝓbetur, ut quia fortè dicebat emptor præsentẽ se habeꝛ pecuniam, ut argu ff. de pig. ac. l. 2. Et ar. ff. de tribu. l. procuratoris. §. sed si dedi.
g ¶ Emptoris fieri. ʒ nisi i casib. ut ff. de iure ff. l. si ꝓcurator. §. fin. & ff de re iudi. l. à diuo Pio. §. sed si emptor.
h ¶ Nihil. ʒ quod enĩ quis per aliũ facit, ipse facere videtur. ut ff. de vi & vi ar. l. j. §. deiecisse & ʒ. de iniur. §. non solum. & ff. de iniur. l. item apud. §. fecisse.
i ¶ Permissa sit ʒuel ab ipso domino, uel ab alio domini uoluntate.
k ¶ Libera. ʒ secus in generali procuratore qui non habet liberã: ut ff. de procur. l. procurator cui. & l. procurator totorũ. sed M. distinxit inter procuratorem tororum bonorum ut ibi, & vniuersorũ, ut hic.

ADDITIO. Dic plene per Bar. in l. procurator cui generaliter libera. ff. de procura. & quando, & quomodo dicatur libera cõcessio, vide ibi Bartol. Ange.

¶ INTERDVM. ¶ CASVS. Dixit supra q̃ non solum traditione transfertur dominium, sed etiam quãdoque sine traditione nuda uoluntas domini sufficit ad dominium rei suæ transferendũ, ueluti si Titius aliquã rem tibi accõmodauit, aut locauit, aut apud te deposuit. Nam si præterea eandem rẽ tibi uẽdiderit. uel donauerit, aut dotis nomine dederit, quamuis eam rẽ ex cbusa ueuditionis, aut donationis uel dotis tibi non tradiderit, eo tamẽ ipso quod ipse patit huiusmodi rem tuã esse, statim ꝓ eum dominium eius tibi acqrit. ac si eo nomine tibi eam tradidisset. & idem contingit in alio casu. Nã si qs uendiderit tibi merces in horreo suo depositas, & claues horrei tibi ẽptori traditæ sunt, dominium tibi mercium acquisitum intelligit. Et non solum uoluntate transfertur dominium, quãdo habet uolũtatem transferendi in personam certam, sed etiam aliquando uolũtas domini sufficit ad dominium rei suæ transferendum in personam incertam: ut in tali casu, Prætores, uel consules quando missilia, id est, aurum uel argentum in uulgus proiiciunt, ut multitudine populi ad huiusmodi missilia cõcurrente, liberius possint pertrãsire, licet ignorent quantum quisque accepturus sit. tamen q̃a uolunt quẽque esse dominum eius quod acceperit, statim accipientem dominũ efficiunt. Et eadẽ ratione verius esse uidetur, si aliqs rem ꝓ derelicto à domino habitam occupauerit, statim ipsum occupantẽ dominũ fieri. Sz domine, dicatis mihi, quomodo dicitur quid haberi ꝓ derelicto? Ad hoc resp. Amice, illud pro derelicto habetur, quod dominus tali intẽtione abiecit, ut illud amplius in numero rerum suarũ esse nolit, & ideo statim cum abiecerit, dominus esse definit. unde cũ in nullius bonis sit, de iure gentium occupanti conceditur. Sed & alia causa ꝓiiciendi res est: ut quando in tẽpestate maris causa exonerandæ nauis eiiciuntur, & idcirco in huiusmodi rebus electis aliud ius statuitur. Nam huiusmodi res in tempestate maris electe remanẽt in dominio eorum, qui eas eiecerũt: quia uerũ est dominos eas non eo animo eiecisse, ut amplius eas non haberent, sed quo magis ipsi cũ naue exonerata periculũ maris euadere possent. & ideo si quis huiusmodi res fluctibus expulsas, uel etiam in ipso mari cõsecutus fuerit animo lucrãdi, furtum committit, & actione furti tenetur. Non enim multum uidentur distare ab illis rebus, quæ de rheda currẽte dominis non uidẽtibus cadunt. h. d. usque ad fi. ti. Fran.

diderit, eo tamen ipso, quòd patitur tuam esse [m], statim tibi acquiritur proprietas perinde, ac si eo nomine tibi tradita fuisset.

¶ *Per traditionẽ clauium videtur traditum dominium mercium uenditarũ. Aret.*

¶ Itẽ si quis [n] merces in horreo depositas † [o] vendiderit. simul atque [p] claues [q] horrei sui tradiderit emptori, transfert [r] proprietatem mercium ad emptorem.

¶ *Missilia, & alia habita pro derelicto, fiunt occupantis. Aretinus.*

¶ Hoc amplius [s], interdum & in incertam [t] personam collata voluntas domini transfert rei proprietatem: vt ecce prætores, & consules, quum missilia [u] iactant in vulgus, ignorant quid quisque eorum sit excepturus: & tamen quia volunt, quod quisque exceperit, eius esse, statim eum dominum efficiunt. ¶ Qua ratione verius esse videtur, si rem pro derelicto à domino habitam occupauerit quis, statim eum dominum effici. ¶ Pro derelicto autem habeꝛ, quod dominus ea mẽte abiecerit, vt id in numero rerum suarum esse nolit [x]: ideoque statim dominus eius esse desinit [y].

1 ¶ Nuda. ʒ scilicet à traditiõe. sic C. de pac. l. traditionibus. Itẽ in alis casibus dominiũ sine traditiõe dat̃ur: q possunt his legib. nota re. ff. de acq. poss. l. j. §. si iusserim. & §. idẽque. & l. quod meo. §. si uẽditorem. & l. quarundm. Itẽ. C. de acq. poss. l. minus. & C. de dona l. j & l. quisqs [c]: Itẽ si uolẽs tibi tradere dominiũ, nomine tuo me constituam possidere, uel cõducam à te: ut ff. de acq. poss. l. qd meo. & de rei vend. l. quædã mulier. m ¶ Tuam esse. ʒ si res est præsens: ut ff. de rei uend. l. eius. & l. hęc si. Vel hic in uera uenditione, ibi, in ficta, ut ff. pro emp. l. 2. Itẽ hoc ẽ verum si pretium sit solutum, uel satisfactum: ut ʒ. eo. §. venditæ.
n ¶ Item si quis. d ẋhic est casus, vbi sine possessione tradita acqritur dominium, & alios habes notatos. ff. de rei vendi. l. si ager. in gl. fi.
o ¶ Depositas. ʒ id est repositas.
p ¶ Simul atque. e ʒ id est, statim postquã: vt ʒ. e. §. feræ. & ʒ. de emp. & uen. in prin.
q ¶ Claues. ʒ aliter de consuetudine Daciæ, i qua cum aliquis vult legare, uel dare fundum ecclesiæ, sumit parũ terræ in panniculo, & ponit super altare, & ita transfert dominiũ: ut extra de consuet. c. 2. Est tamen casus mirabilis, in quo sine omni traditione, sed sola uolũtate transfertur possessio, & dominiũ ipso iure: ut C. de don. l. quisqs. ubi retentio vsusfructus in re donata inducit traditionẽ possessionis, & dominij, per quandam iuris fictionem. Item si reliquaꝛ ecclesiæ, uel ci uitati hæreditas, uel legatum, uel ei res aliqua donetur, aut vendatur, statim dominium transfertur sine possessionis traditione. C. de sacro san. eccle. l. ut inter diuinum.
r ¶ Transfert proprietatem. ʒ & possessionem. Et quod dixi de proprietate, uerum est, si dominus est tradẽs: alias causam prẽstat vsucapiendi. si hęc fiant coram horreo, & hoc propter præsentẽ † visionẽ rei: ut ff. de contrahen. ẽp. l. clauibus. & de acqui. poss. l. j. §. si iusserim. Et sunt hęc in arg. ut si uendam equum, quem tradam per frenũ, uel capistrum, ut dominium transeat. Accur.

ADDITIO. Sunt multi casus in quibus res non apprehendit, & tamen possessio transfertur. Per solum visum: ut ff. de acquirenda poss. l. q̃ meo. §. si uenditorem. Per uenditionem rei commodatæ, uel depositæ: ut supra eodem §. interdum. Per traditionẽ clauium: ut hic. Per traditionem instrumenti: ut l. j. C. de don. Per conductionẽ de re propria factam, scilicet quando quis etiam rem suã uult possidere nomine alterius. Vnde uersus, Visu, siue rei mutuatæ uenditione, Clauibus & chartis, mea si conduco scienter, Quamuis non aliter deꝛ, possessio transit. Vide tu canonistar. notata in c. ex literis. in gl. fi. extra de consue. uide etiam gl. in uerb. nuda. §. interdum. ʒ. e. q̃ ꝓ hac materia allegationes possit sufficientes.
s ¶ Hoc amplius. ʒ scilicet est hic quã ʒ. in alio casu, quia ʒ. semper in personam certam, hic in incertam.
t ¶ In incertam. ʒ arg. contra ʒ. de leg. §. tutor. Accur.
v ¶ Missilia. ʒ sic dicta quia in populum mittuntur, siue ꝓiiciuntur, ut illuc currente multitudine possit prætores uel consules pertransire: ut in corona tione domini Papæ vidi: ut ff. ꝓ dereli. l. si id q̃. & in auth. de consulib. col. 4 §. spargere autẽ. ibi argentum uero, &c.
x ¶ Nolit. ʒ uerè, uel legis interpretatione: ut in aut. de nup. §. & multo potiꝰ. col. 4. & C. de ifan. expo. l. fi. & C. de La. lib. rol. l. j. §. 13 scimꝰ.
y ¶ Desinit. ʒ li abiecit, uel habere desinit rẽ immobilẽ. alioquin possessionem perdere potest, non dominiũ: ut ff. de acq. poss. l. fi qs. 2. §. diff. rẽtia & ff. pro derelic. l. j. & 2. ADDITIO. Aut stat i possessio ne, & habet animum habendi pro derelicto, & non perdit dominium: ut

d. l. si quis vi. §. differentia. ff. de acquir. poss. Aut exiuit de possessione: & tunc etiam perdit dominiũ, & habetur pro derelicto, & ita tenet glossa. secunda, secundum vnam opinio. in d. §. differentia. quam ibi sequitur Bar. & docto. Ange
a ¶ Alia sanè causa. ʒ alias alia causa scilicet proiiciendi: & ideo aliud ius statuitur. Vide cap. excõmunicationi. de rapto. extra.
b ¶ Fluctibus. ʒ id est, vndis.
c ¶ Furtũ. ʒ ff. de fur. l. fallsus. §. si iactũ. contra. Solu. distingue animum proiiciẽtis: quod patet: vt si librũ apertũ, ꝓiiciã secundũ Io. vt ex hac lege & illa colligitur, & arg. ff. de dam. infe. l. si finita. §. si quis metu. Itẽ quid distat hoc furtũ ab illo titu. ff. de incen. ruinau? Rñ. hoc locũ hẽt, qñ non in ipso naufragio aliquid qs furatur: ibi in ipso naufragio, vt ff. de incen rui. nau. l. j. in fi. & l. 2 & 3. & ff pro derelicto l. j. 2. & 3. Accur.
d ¶ Nec longe. ʒ nam in aliquo distat: q a hoc sciente, illud ignorante domino fit: vt ff. de acq. poss. l. interdum. §. j.
e ¶ De rheda. ʒ i. de curru ducto ab equis.
f ¶ Non intelligentibus. ʒ i. non videntibus.

¶ DE REBVS CORPORALIBVS &c.

¶ Quia visum est de secunda diuisione rerũ. ſ. q̃ quædã sunt publicæ quædam sunt nullius & quędã singulorũ, &c. sequebatur de tertia diuisione videre, q̃ ita se habet, q̃ rerũ quædã sunt corporales, q̃dam incorporales. de qua diuisione tractaturus, intitulauit istã rub. de reb. corpor. & incorp. Por.

Vædam. ʒ
¶ Totus iste tit. diuiditur in quinque ptes. Primò ponit vnã diuisionẽ rerũ. Secũdò definit res corporales. & ꝓ exẽpla demõstrat. Tertiò, definit res incorporales, & ẽt per exempla demonstrat. Quarto, rñdet cuidã tacitæ q̃stioni. Quintò, prædicta extendit. Secũda ibi. Corporales sũt. Tertia ibi, Incorporales. Quarta ibi, Nec ad rẽ. Qui ea ibi, eodẽ numero. ¶ Pone casũ ꝓ te ipsum: q a litera satis plana e.
g ¶ Præterea. ʒ i. præter prædictã diuisionẽ. §. tit. j. in prin. est & alia quia quædam cões: quædam publicæ: quædam vniuersitatis: quædam: nullius: quædam singulorum. Item quædam corporales, & quædam incorporales: vt hic subiicit.
h ¶ Corporales sunt. ʒ sic ff. de rerum diui. l. j. §. quædam.
i ¶ Quædam incorporales. ʒ quid hac diuisione nos iuriscõsulti egemus? Rñ. quia multa in corporalibus locum habent, quæ non obseruant in incorporalibus. Incorporali ꝛ enim non traduntur, nec vsuca piuntur regulariter: t ut ff. de acqui. re. domi. l. seruus. §. incorporales. & de vsuca. l. usucapionem. non uendicantur: vt ff. de rei uendi. l. uendicatio. ac non transferuntꝛ penitus: ut ff. pro soc. l. j. ij. & iii. & non possidentur: ut ff. de acqui. poss. l. iii. in prin.

ADDITIO. Et de ista dictione in, quid importet, uide Christ. hic ad notata in uerb. incorporales.

K ¶ Sui natura. ʒ nam secus si propter difficultatem, ut res in profundo maris, uel cœlo affixa.
l ¶ Innumerabiles. ʒ i. non habiles ad numerandum. Io.
m ¶ Quæ in iure consistunt. ʒ id est, sub hoc prædicabili ius, continẽtur. in quarũ definitionibus ponitur hęc dictio ius, in prędicato: quælia sunt omnia iura scilicet incorporalia: vt ff. de rerum diui. l. j. §. quædam.
n ¶ Hæreditas. ʒ vt ff. de ver. signi. nihil.
o ¶ Vsusfructus. ʒ ʒ. de vsufru. in prin.
p ¶ Obligationes. ʒ inf. de obli. in prin.
q ¶ Quoquo modo. ʒ i. siue ex contractu, uel quasi, uel maleficio vel quasi vt ʒ. de obli. §. fi.
r ¶ Nec ad rem. ʒ Respondet tacitæ obiectioni. q. d. quomodo hæreditas est incorporalis, cum in ea sint res corporales.

¶ Proiecta in mare tempore tempestatis, vel cadentia de curru alicuius, non fiunt occupantis. hoc dicit. Aret.

¶ Alia [z] sanè causa est, earum rerum, quæ in tempestate maris, leuãdæ nauis causa eiiciuntur. Hæ enim dominorum permanent: quia palàm est, eas non eo animo eiici, quòd qs eas habere † nolit, sed quo magis, cum ipsa naui maris periculum effugiat. Qua de causa, si quis eas fluctibus [b] expulsas, vel etiam in ipso mari nactus, lucrandi animo abstulerit, furtum [c] committit. Nec longè [d] videntur discedere ab iis, quæ de rheda [e] currente, nõ intelligentibus [f] dominis, cadunt.

De rebus corporalibus, & incorporalibus.

TITVLVS II.

¶ Corporalia tangi possunt sui natura: in corporalia verò non, licet in eis contineãtur corporalia: siue sint seruitutes reales siue personales. hoc dicit. Aret.

Vædam præterea [g] res corporales sunt [h] quædam incorporales. [i]
¶ Corporales eę sunt, quæ † sui naturà [k] tangi possunt: veluti fundus, homo, vestis, aurũ, argentũ, & denique aliæ res innumerabiles. [l] ¶ Incorporales autẽ sunt, quæ tangi non possunt, qualia sunt ea, q̃ in iure [m] consistunt, sicut hæreditas, [n] vsusfructus, [o] vsus, & obligationes [p] quoquo [q] modo contractæ. ¶ Nec ad rem [r] pertinet, quòd in hæreditate res corporales † continentur. nam & fructus qui ex fundo [s] percipiunt, corporales sunt, & id qd ex aliqua obligatione nobis debetur, plerunque [t] corporale est. veluti fundus, homo, pecunia: nam [u] ipsum ius [x] hæreditatis, † & ipsum ius vtendi fruendi, [y] & ipsum ius obligationis [z] incorporale est. ¶ Eodem numero [a] sunt iura [b] prædiorum vrbanorum & rusticorum, quæ etiam seruitutes vocantur. [c]

De seruitutibus rusticorum prædiorum & vrbanorum.

TITVLVS III.

¶ Qui habet seruitutem itineris, potest ipse solus ire, non autem iumentum, vel vehiculum ducere: secus, si habeat seruitutem actus. Et seruitus viæ continet in se iter & actum. Et aquæ ducendæ seruitus continet vt possint aquæ per fundum vicini duci. d. h. Are.

Vsticorum [d] prædiorum iura [e] sunt hæc: iter, actus, via, aquæductꝰ. ¶ Iter est ius eundi, [f] ambulandi [g] hominis, non etiam iumentum [h] agendi, † vel vehiculum. ¶ † Actus est ius eundi, ambulandi hominis, agendi iumentum. [i] vel vechiculũ. ¶ † Itaque qui habet iter, actum non habet: [k] sed qui habet actũ, iter habet, [l] eoque [m] vti potest, etiam sine iumento. ¶ Via est ius eundi, [n] & agendi, & ambulandi † hominis. nam & iter, & actum uia

Vsticorũ. ʒ
¶ Iste tit. diuiditur in quinq; partes. Primo ponit de seruitutibus rusticorũ prædiorũ. Secũdo de seruitutibus urbanorũ prædiorũ. Tertiò redit ad seruitutes rusticorũ. Quartò ponit quare appellantur seruitutes prædiorũ. Quinto ponit qualiter dictæ seruitutes constituantur. Secunda ibi, in §. prædiorũ. Tertia ibi, in §. inter rusticorũ. Quarta ibi, Ió autẽ. Quinta ibi, in §. si quis velit. ¶ CASVS. Domine, ià uideo, q̃ vultis tractare de seruitutib. usti. prædicatis ergo mihi, quid est iter? Ad hoc resp. Amice, iter est &c. prout continetur in litera. & sic pone casum de cęteris seruitutibus usque ad §. prædiorum vrbanorũ. Fran.
d ¶ Rusticorum. ʒ sic & ff. eo. l. i.
e ¶ Iura. ʒ i. seruitutes. Et nota hic tria genera seruitutum. quædam a persona personæ debentur. de quibus dicitur §. de iure perso. quædam ab vna re alteri rei de quibus dicitur in hoc titulo. b quædam a re personæ: ut ususfructus, & vsus, & habitatio, ut ʒ. tit. j. & ij. Potest & quartum dici: ut a persona rei debeantur: ut ff. de condi. & demon. l. titio centum. §. titio. ii. & de ali. & cib. leg. l. seruos.
f ¶ Ius eundi. ʒ solus: ut per hoc differet a sequenti. Accur,
g ¶ Ambulandi. ʒ cum alio.
h ¶ Iumentum. ʒ ſ separatum a se: vel armenta separata a se: sed super equum ire potest: vt ff. de ser. rusti. prę. l qui sella. in princ. & i. iter. Quandoque iter non est seruitus: vt si vsufructuario detur a domino alterius prædij: ut ff. u serui. ven. l. ii. §. ii. Tertiò grosse dicitur quęlibet via per quam itur.
i ¶ Iumentum. ʒ vel subtus uel ante se. & idem si in uehiculo.
K ¶ Actum non habet. ʒ per consequentiam.
l ¶ Iter habet. ʒ quo ad commodũ: non quo ad seruitutem, sunt enim duæ seruitutes diuersæ: ut ff. si ser. ven. l. loci. §. i. & ff. de adi. leg. l. i.
m ¶ Eo. ʒ. i. itinere contento sub actu.
n ¶ Eundi. ʒ hæc verba expone ut ʒ. eo. §. i.

† Sic contentum nõ semper sequitur naturã continẽtis. hinc est quòd si solus fundus sit in peculio, ñ sequitur eo vẽdicato, q̃ & ipsum peculiũ vẽdicet. Aeg. Perr.
† Succesio nis. Dig.
† Apud Dulcis iscribit hic tit. De seruitutib, prædiorũ.
Fumus & aer corporalia sunt.
† seruitutes. Dig. Continuatio.
† Absunt a Digest.
r In Dig. & Dua. Actus est ius agendi uel iumẽtum, uel uehiculum. Diuisio. Du. ita q̃ habet &c. Dest in Dig. & Du.
b Quę post quam sunt constitutæ trãseunt cũ re ipsa, ad quęcunque vadant. secus si eis ẽt promissæ tantum. Et in ipsarum cõstõne debet tã cõsiderari tuẽs fundi seruientis, quã is cui cõstituitur fundi dominãtis in solidũ habere dominiũ. Ang.

e Conti-

Actus & via differunt.

a ¶ Continet.ʒ sed quæ est differentia secundum hoc, inter actum & viã? Rñ. qui hẽt uiam põt trahere trahẽ, & lapides, & rectè ferre hastã: a quæ non permittuntur habenti actũ: vt ff. de ser. rusti. prædl. qui sella. §. j. Itẽ certa uʒ latitudo est octo pedũ in directũ, in angulis xvj. nisi maiorem vel minorem placuerit facere constituentibus: b quod non est in actu: vt ff de ser. rust. prędl. viæ. & l. certo. §. latitudo. & l. via constituta. Accur.

Dummodo ciuiliter geras, & nõ deuastes fructus.

Quod notpro capita neo, cui cõcedit trãsitus per alienum terrũ. Ange. & Iaſ.

b ¶ Aquę ducendæ.ʒ siue inueneris, siue inueniendæ: vt ff. eo. l. labeo.

¶ PRAEDIORVM VRBANORVM.

b Et ſi expreſſe in aliquo loco Augusto cõcedatur valet ſaltẽ vt actꝰ aut inter ẽm Ang. hic.

¶ CASVS. Domine iam uidi quę sunt seruitutes prædiorum dicta, quoniã ædificia omnia, vrbana prædia appellamus, & ſi in villa ędificata ſint. ¶ Itẽ vrbanorum prædiorũ dictę, quoniã ædificia omnia, vrbana prædia appellamus, & ſi in villa ędificata ſint. ¶ Itẽ vrbanorum prædiorũ ſeruitutes ſunt hæ: ut vicinus d onera vicini ſuſtineat: ut in parietẽ eius liceat vicino tignum immittere: vt ſtillicidium, e vel flumẽ recipiat quis in ædes ſuas, uel in aream, vel in cloacã, f vel nõ recipiat: g & nealtius quis tollat ædes ſuas, ne luminibus vicini ſui officiat.

Non eſt apud Du. nec i aliis.

Deſunt Dua. & in nonnullis uetuſtiſsimis exemplar.

Deeſt &, Du. & rectè, facit enim hoc loc⁹ omnia quę ſequũtur p una ſeruitute ponantur: cum tamẽ diſtincta ſit ſeruitus ne luminibus officiat à ſeruitute altius non tollendi.

¶ In ſeruitutibus ruſticorum prædiorum etiam computantur hic deſcriptæ.

¶ Inter ruſticorum prædiorum ſeruitutes quidam computari rectè putant, aquæ haustum, h pecoris i ad aquam adpulſum, ius paſcendi, calcis coquendæ, k arenę fodiendæ.

¶ Omnes ſuprad. dictæ dicunt ſeruitutes prædiorũ, quia ſine prædijs eſſe nõ poſſunt. A.

¶ Ideo autem hæ ſeruitutes prædiorum appellantur, quoniam ſine prædiis conſtitui non poſſunt. Nemo enim ſeruitutẽ poteſt acquirere vrbani, vel ruſtici prædii, niſi qui habet prædiũ, † nec quiſquam debere, niſi qui prędium habet.

¶ Per omnem contractum, & etiam pvltimam voluntatẽ poteſt ſeruitus conſtitui. Are.

¶ Si quis velit vicino aliquod ius m conſtituere, pactionibus, n atque ſtipulationibus id efficere debet. ¶ Poteſt etiam teſtaméto quis hæredem ſuũ damnare: † ne altius tollat ædes o ſuas, ne luminibus ædium vicini officiat, vel vt patiatur eum tignum in parietem ſuũ immittere, ſtillicidiũ ve aduerſus eum habere, vel vt patiatur eum per fundum ire, † agere, aquãve ex eo ducere. p

De vſufructu.
TITVLVS IIII.

¶ Qualitas non poteſt eſſe ſine ſubiecto, & ad remotionem ſubiecti, ſe qđ qualitatis remotio, ſeu accidẽtis, h.d. Are.

Vſusfructus ſic diffinitur. Vſusfructus cauſa. Apel. Theoph. & in Digeſt. Vſusfructus eſt ius alienis rebus &c. de rebꝰ po natur.

Vſusfructus eſt ius alienis a vtẽdi b fruendi c rebus, ſalua d rerum ſubſtantia. † Eſt autem e ius f in corpore, quo g ſublato, & ipſum h tolli neceſſe eſt.

¶ Vſusfructus poteſt conſtitui, tã inter vinos, quam in ultima uoluntate. Et ne proprietas perpetuo ſit inutilis, certis modis finitur. h.d. Aret.

¶ Vſusfructus i à proprietate ſeparationem recipit: id que pluribus modis accidit. vt ecce, ſi quis vſumfructũ alicui legauerit. nam hæres nudam k habet proprietatẽ, legatarius uerò vſumfructum. Et contrà, ſi fundum legauerit, deducto vſufructu, legatarius nudam habet proprietatem, hæres verò vſumfructum. Item, alij, vſumfructum, alii deducto l eo, fundum legare m poteſt. ¶ Sine teſtamento † verò ſi quis velit vſumfructum alii cõſtituere, n pactionibus, o & ſtipulationibus id efficere † debet. ¶ Ne tamen in uniuerſum inutiles eſſent proprietates, ſemper abſcedente p vſufructu, placuit certis q modis extingui vſumfructũ, & ad proprietatem reuerti.

† Que ſequũtur deſunt Dua. habetur amẽ Theophi. & alia exẽpla.

† Dãnare, i. obligare, inquit Nebrix. in lexicoiur. civi. in dictione damno.

† Et dies huius ſeruitutis legatę cedit ab adita hęreditate, non a morte, ſecũdũ Nic. Aegi. Perr.

† Hæc deſinitio vſusfructus potius quã vſus. Et ita in gl. ſuper verb. vtat. in l. j. in c. extra depi.

Hæc cõmuniter ꝓbatur ſimilis eſt glo. in l. antiqtas. C.e. ex hoc ſequit q̃ quis non põt renuntiare iurice dẽdi, neceſſe obligaread perpetuum carcerem, ſecundum Porc. Aeg. Perr.

Conſtitit, in l. 3. ff. eo. iuxta litteram. Flor.

Periculo tamen ſuo etiã ſi fuerit approbatus a iudice, prout requiritur. Itẽ debet eſſe talis q̃ alias principaliter ꝓ ſe eſſet idoneus.

Abeſt ab omnib.

poteſt. in l. j. ff. eod.

Quod eſt verum re ſi quis ſine confu tuitur, a ſecus: ut §. cõ ſtituitur. in quamuis Iaubiter per l. hoc ſtatuſe. §. ff. de vſufructu. ea. re. q̃ uſu conſti. & propter ſolius ſubſtãtiã glo.

Dupliciter literam ex ponit.

Acſi dicere licet uſque ad cælum.

Continuatio.

Diuiſio.

Susfructus.ʒ ¶ Totus iſte titulus diuiditur in quatuor partes. Primo, ponit definitionẽ uſusfructus. Secundo qualiter conſtituatur. Tertio, ſuper quibus rebus. Quarto, quomodo finiatur. Secunda ibi, Vſusfructus. Tertia ibi, Conſtituitur. Quarta ibi, Finitur. ¶ CASVS Acceſsi ad Iuſti. & ita propoſui coram eo. Domine, iam uideo q̃ vultis tractare de uſufru. dicatis quid eſt uſusfrus? Ad hoc reſpon. Imperator. Amice, uſusfructus eſt ius utendi, fruendi, rebus alienis, ſalua rerum ſubſtantia. Et q̃ hæc definitio bona ſit, patet tali ratione, uſusfru. eſt ius, id eſt, ſeruitus conſtituta in corpore, quo corpore ſublato, & ipſum uſumfructum tolli neceſſe eſt. Et hæc dicuntur uſque ad illum §. uſusfructus.

seruitus remouetur vaſſallus, ſuperficiarius, & qui alijs vtile dominiũ hẽt. Itẽ hoc ius eſt etiã perſonale, quia cũ perſona extinguitur vt j. eo. §. finitur. Itẽ eſt forma quædã à proprietate ſeparata, cũ ad unum poſsit eſſe proprietas, apud aliũ vſusfructus. ut ff. de acqui. poſ. l. permiſceri. Ius aũt quod dominus fundi hẽt in fructibus percipiẽdis, eſt cum cauſa, id eſt, cum proprietate: utff. de excep. rei iudi. l. ſi cum teſtamento. §. pe.

a ¶ Alienis.ʒ nam ſuæ res nemini ſeruitutem dẽtut ff. de ſer. ur. prædl. in re cõi. & ff. ſi uſusf. pe. l. utifrui. in prin. Itẽ qđ ſubiicit rebus dic ſcilicet quibuslibet, ni ſi uſu conſumantur: ut j. e. §. conſtituitur. & ff. ſi cer. pe. l. j. in fin.

b ¶ Vtendi.ʒ ad differentiã creditoris q̃ uti non debet pignore, vt j. de obli. q̃ ex delic. na. §. furtum. Accur.

c ¶ Fruendi ʒ ad differẽtiã nudi uſus, in quo tantũ uti, & nõ frui permittit, vt j. ti. j. in prin.

d ¶ Salua rerũ ſubſtantia. ʒ id eſt. præſtita cautione, uel ſatisdatione, de ſaluanda ſubſtantia rei, ſecundum quoſdã. & ſic dicunt cautionẽ eſſe đ ſubſtãtia vſusfructus. ar. pro eis. C. e. l. j. & ff. đ vſufr. le. l. uxori. Nos cõtra. dicimus. n. q̃ hæc cautio non eſt đ ſubſtantia vſusfructus nã fine ea vſusfructus eſt. plus dico, q̃ a in caſibus nullo mõ præſtatur. ff. vt. le. vel fideicõ. no. ca. l j. §. ſi ad fiſcum. & C. de bo. quæ li. l. ſi. & ff. vſuf. quemad. ca. l. ſi vſusfructus. §. illud. & §. planè.

a Dic ergo ſalua rerum ſubſtantia, id eſt ne pereat rerum ſubſtantia. q. d. tandiu. durat uſusfructus, quandiu durat ſubſtantia. & hoc ſtatim probatur ibi, eſt autem &c. & ſic uerba illa ſunt de definitione, ſed non cautio.

e ¶ Eſt autem.ʒ ſcilicet vſusfructus.

f ¶ Ius.ʒ i. ſeruitus vel forma corpori inhærens.

g ¶ Quo ſublato.] i. corpore perempto, ut domo deſtructa. uel fundo chaſmate perempto, uel iumento mortuo in quo uſusfructus habetur: ut ff. pro ſocio. l. uerum. §. pe.

h ¶ Ipſum. ʒ ſ. ius utendi fruendi. Accur.

¶ VSVSFRVCTVS. CASVS. Domine, iam uideo quid eſt vſusfr. dicatis mihi, ſi placet, qualiter conſtituit vſusfruct? Ad hoc rñ. Amice, uſusfructꝰ recipit ſeparationem à proprietate, & hoc põt uariis modis contingere: ut ecce, ſi Titius legauit tibi vſufru. fundi ſui. nam in hoc caſu hæres inſtitutus nudam habet proprietatẽ: & tu habebis vſumfruct. à proprietate ſeparatũ. & ſimiliter in caſu cõuerſo. ſi Titius legauerit tibi fuudũ, deducto vſufru. nam in hoc caſu tñ legatarius habebis nudã ꝓprietatẽ. & vſusfructus penes hæredẽ Titij teſtatoris remanebit. Itẽ poterit teſtator in ſuo teſtaméto, uni uſumfr. legare, alii uſufr. deducto fundũ legare põt. Et hæc dicunt uſq; ad illũ uerſi. Sine teſtaméto. Sed pone. Domine, iam uidi qualiter conſtituit uſufr. in ultima uoluntate: nunquid alio mõ cõſtitui poteſt? Reſpon. quòd ſic: inter uiuos enim uſufr. conſtitui poteſt. unde ſi quis uelit uſumfru, alii ſine teſtamento conſtituere, hoc pactionibus, & ſtipulationib. inter uiuos efficere põt. Hæc dicuntur uſque ad illum uer. Ne tamen. Sed pone. Domine, iã uidi q̃ uſusfr. formalis ſeparatur à proprietate, & proprietas nuda remanet, quę ergo utilitas erit in ꝓprietate? Ad hoc rñ. Amice, magna utilitas eſt in proprietate. Ne enim in uniuerſum inutiles eſſent proprietates, ſemper uſufru. exiſtente ſeparato, ſtatutum eſt certis modis uſumfr. finiri. Et hæc dicuntur uſq; ad illum §. conſtituitur. Franc. de Are.

Vſusfructus.ʒ ſed oppono: ante ſeparationem non eſt uſusfructus, ſed nec per ſeparationem recipit ſeparationem. Reſpond. uſusfru. id eſt qui poſteà dicitur uſusfructus.

¶ Nudã.] ſic C. de muli. quæ ſer. propri. l. j. §. filii. ſic & C. communia de ma. l. j. in prin.

¶ Deducto. ʒ Nota, deducto. ſi enim uni ſimpliciter fundum, alii uſufructum legauerit, ambo concurrunt in vſufructu: ut ff. de uſufru. accre. l. idem Neratius. §. non ſolum. & de uſufruct. ea. rerum quæ uſu conſu. l. ſi tibi. ADDITIO. Quod eſt uerum ſecundum Ange. quando utrunque legatũ erat ſpeciale, ſecus ſi legatum uſusfru. eſſet uniuerſale, puta omniũ bonorum, quo dan obliget ad collectas & ad debita hæreditaris, vide per Arg. j. in §. ſequen.

m ¶ Legare poteſt.ʒ item & aliis modis, ut ff. eo. tit. l. proculus. autem cum inducitur in poſſeſsionem fructuarius, & proprietarius ſtatim eum vti frui, vt ff. eo. l. iii. in prin.

n ¶ Conſtituere.ʒ inter uiuos.

¶ *Vſusfructus ꝓprie cõſtituitur i omnibus rebus, q̃ Vſu nõ cõſumũtur, in his aũt quæ vſu conſumuntur, improprie conſtituitur. ſi tamẽ reliquitur, & ſit pecunia, dominiũ eius i legatariũ trãsfertur, ſi ea uenat de ſoluendo tantũdẽ, & i aliꝰ rebus ſoluere æſtimationem. h.d.*

¶ † Conſtituitur † autem vſusfructus, non tãtum in fundo r & ædibus verumetiã in ſeruis, & iumentis, & cæteris rebus, exceptis iis, quæ ipſo vſu conſumunt. ¶ Nã hæ res neq; naturali s ratione, neque ciuili t recipiũt vſumfructũ, quo in numero ſunt vinum, oleũ, frumentum, veſtimenta, u quibus proxima eſt pecunia numerata, Nanq; † ipſo vſu, aſsidua permutatione, x quodãmodo extinguitur. ¶ Sed vtilitatis cauſa, ſenatus y cenſuit poſſe etiam earũ rerum vſumfructũ conſtitui: vt tamen ẽo nomine hæredi vtiliter caueatur. Ita que ſi pecuniæ vſusfructus legatus ſit, ita datur legatario, vt eius fiat, & legatarius ſatiſdet z hæredi đ tãta pecunia reſtituenda, ſi morietur, aut capite & pecoribus, & omnibus aliis rebus, tã mobilibus, quã immobilibus: exceptis videlicet iis, quæ ipſo vſu conſumuntur. Nã in huiuſmodi rebus, neque ciuili, neq; naturali ratione vſusfr. cõſtitui poteſt, ueluti i vino & oleo, frumento, ueſtimẽtis, quibus ſimilis eſt pecunia numerata, nam ſicut prædictæ res uſu conſumuntur, ita pecunia numerata i ipio uſu aſsidua permutatione, quodã modo ſubſtantialiter extinguit. Sed licet proprie in prædictis rebus uſusfructus conſtitui non poſsit, tamẽ ſenatus utilitatis cauſa ſtatuit huiuſmodi rerũ quæ uſu cõſumũtur, qua ſi uſumfr. poſſe conſtitui, ita tamen ut nomine earum rerũ hæredi idonee cautum ſit. unde ſi pecuniæ uſusfructus alicui legatus ſit, ipſa pecunia ita legatario datur, ut etiã in dominiũ ipſius legatarij transferatur ſed legatarius ſatiſdationẽ exponit hæredi de tanta pecunia hęredi reſtituenda, cum ipſe legatarius morietur, aut capite minuetur. & ita ſecuritas cautionis apprehendendę loco proprietatis remanebit. & ſimiliter ſi uſusfru. aliarum rerum, quæ ipſo uſu conſumuntur, legatus fuerit, ueluti uini, olei & frumenti. huiuſmodi res ita traduntur legatario, ut eius fiant, ſed tamen antequam tradantur legatario, æſtimãtur, & legatarius ſatiſdat hæredi ſe cũ morietur, aut capite minuetur, tãtum reſtituturum, quantum huiuſmodi res tempore traditionis æſtimatę fuerant. Ex prædictis igitur manifeſte patet, q̃ ſenatus non fecit uſumfr. earum rerum quæ uſu conſumuntur (nec enim poterat hoc facere) ſed tamen per huiuſmodi ſatiſdationem hæredi expoſitam, quaſi uſumfr. in rebus huiuſmodi utilitatis cauſa conſtituit. & hæc dicuntur uſque ad illum §. finitur. Fran. de Are.

r ¶ In fundo. ʒ etiam ſterili, ut ff. eo. l. ſtatuæ. §. i.

s ¶ Naturali. ʒ quia non poteſt eſſe ſalua ſubſtantia: quod eſſe debet, ut ſuprà eo. in prin.

t ¶ Ciuili. ʒ Quia tranſit in dominium legatarij, unde ſibi ſeruire nõ poteſt, ut ff. ſi uſusfructus petat. l. uti frui in prin.

u ¶ Veſtimenta. ʒ ff. eod. l. ſed & ſi quid. §. & ſi ueſtimentorum. cõtra. Sol. ibi loquitur de quibuſdam ueſtimẽtis quæ perpetuo durabãt: hic de temporalibus. ADDITIO. Tu dic ſecundum Ia. q̃ ibi ſit differentia, quia uſufructuarius quantitatis habet etiam dominium, ut hic: non autem uſufructuarius ueſtimenti, ut ibi, ſecundum Ang.

x ¶ Permutatione. ʒ nam quæ hodie eſt mea, cras erit tua, ſic extinguitur quo ad dominiũ meum, quod definit. ſic §. de rerum diui. §. ſi tamen. Item ſi cum alia miſceantur, c extinguitur, ut ff. de ſolu. l. ſi alieni.

y ¶ Senatus. ʒ cuius nomen non habemus.

z ¶ Satiſdet. ʒ ſed nonne hæc ſatiſdatio, uel illa, qua ſatiſdat legatarius, uel uſufructuarius. ſe uſurum arbitrio boni uiri: poteſt remitti a teſtatore? Rñ. nõ, ut ff. ut in poſ. leg. l. ſi pecuniæ. & C. de uſufru. l. i. & C. ut leg. no. ca. l. pe. illa autem ſatiſdatio, quam præſtat hæres de legato ſoluendo, bene poteſt remitti, ut ff. ut leg. no. ca. l. licet. & l. ſi. Et eſt ratio: bitrio boni uiri.

c Scilicet bona fide. alias ſecus ſecundum Ang.

Satiſdatio de legato ſoluendo, põt remitti a teſtatore, ſed non de utendo fruẽdo arbitrio boni uiri.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Fauori p-prio renun ciari licet.

quia hæc satisdatio cõtemplatione heredis interponitur, illa aũt de legato pitando gratia testatoris, ut sua uoluntas adimpleat: ut C. ut leg. no. ca. alias, ut in pos. leg. l. 2. Non ergo miram, illud qđ sua gra introductũ est, testator põt remittere, aliud aũt non: ut C. de pact. l. si qs in conscribẽdo. & ff. de pac. l. pactũ. & de ope. lib. l. cerdonẽ. & ad le. Fal. l. quod de bonis. §. fin.

ADDITIO. Imò æquè de fauore hæredis, ac de suo disponere potest, ẽm Christophe. p l. unum ex familia. §. si rẽ. ff. de leg. 2. Et dicit ipse ratione: quia uno casu inuitaretur ad delinquendũ, in aliis autẽ non. Ang. Aret.

minuetur.[a] Cæteræ quoque res ita traduntur legatario, ut eius fiant: sed æstimatis his, satisdaꝫ,[b] vt si moriatur, aut capite minuaꝫ, tanta pecunia restituatur, quanti hæ fuerint æstimatæ.[c] Ergo senatus non fecit quidem, earum rerũ vsumfructũ, (nec enim poterat[d]) sed per cautionem[e] quasi usumfructum constituit.

a ¶ Morietur, aut capite minuetur. ¶ His enĩ duobus modis tantum amittitur ususfructus: ut ff. de usufr. ea. re. quę usu consu. l. in stipulatione. & l. quoniam.

b ¶ Satisdatur à legatario.

c ¶ Æstimatæ. ¶ f. eo tẽpore quando dantur legatario. sic ff. de vsufru ea. re. quę usu consu. l. si tibi vini. Accur.

d ¶ Poterat. ¶ f. cũ substantia in his non saluetur, & dñium mutetur, ut ſ. dictum est.

e ¶ Cautionem.] improprie: nã satisdare debet, ut C. de uerb. sig. l. sanc imus. & ff. de usufr. ea. re. quæ usu consl. l. tribus. in fi. quæ cautio loco proprietatis erit apud hæredem.

¶ FINITVR.

¶ CASVS. Dñe, iam video qd est ususfructꝰ & qualiter constituitur & in quibus cõstitui potest. dicatis modo mihi quib. mo. finiꝫ ususfructꝰ. Ad hoc respõ. Amice, vsusfru. naturali morte vsufructuarij finitur: & similiter morte ciuili, videlicet maxima, & media ca. dimi. usufru. finitur etiam vsusfru. si usufructuarius nõ utatur vsufr. per tps à lege statutum. & hæc oĩa statuit nostra constitutio. Et non solummõ prędictis modis finitur usufr. sed ẽt cessione. Nam si usufr. dño proprietatis cesserit, finitur vsusfr. secus si extraneo cesserit. Nam extraneo cedendo, nihil agit. & similiter in casu conuerso, si vsufructuarius proprietatẽ rei in qua habet vsumfr. acquisierit, finitur usufr. & huiusmodi acquisitio proprietatis appellatur consolidatio. Et non solum prędictis modis finitur ususfru. sed ẽt interitu ipsius rei in qua quis habet usumfr. nã si ędes incendio in totum consumptæ fuerint, uel terræ motu, uel uitio proprio corruerint, constat usumfr. extigui, nec areæ usumfr. debeꝛi. & hæc dicuntur usq; ad illum ver. cũ aũt. in quo pone casum sic, Dñe, iam uideo quibus modis finitur vsusfru. dicatis mihi si placet quid iuris est, qñ totus usufr. est finitus? ad hoc respon. Amice, cùm totus usufr. finitus fuerit, reuertitur ſtaiim ad suã proprietatem & consolidatur cum ea. & qui primo erat dominus nudæ proprietatis, incipit ex eo tempore plenam proprietatem, & potestam in rem habere. hæc dicuntur usque in fin. tit. Fran. de Are.

f ¶ Morte. ¶ f. naturali. Sed contra. ff. de noua. l. si ususfructus. Sol. non ꝺicit. ibi enim antequã esset usufructuarius, delegaui, unde ex eius persona cui delegaui, finitur: quia in eius persona incepit. si autem post eã delegassem, ex mea persona finiretur, ut ff. de peri. & com. rei ven. l. necessario. §. fi. ADDITIO. Tu dic, q formalis usufr. in formalem transire non potest, sed in causalem sic, & econtra: & ideo ibi utendi tantum commoditas ceditur, secundum Ang. hic.

Imo tũc finiꝫ, sed agitur contra. actio. l. Aquiꝫ, cautione interposita: ut l.

g ¶ Capitis. ¶ ſ. de capi. di. §. j. 1. & 3.

h ¶ Maxima & media. ¶ quę mortes ciuiles sunt, ut ff pro soc. l. quẽdã. § societas. ¶ ver. intereunt. non autem minima capitis diminutione, ut ſ. de acquiſ. per arrog in prin.

i ¶ Per modũ & tps. ¶ fut bonus pfamilias. Vel melius per modũ, & tps, i. per moderatum tps, f. decem annorum inter prẽsentes. xx inter absentes, ut C. de usufru. l. corruptionẽ. Sed relictus ciuitati durat

centũ annis, ut ff. e. l. an vsusfructus. Actio vero cõpetens pro vsufructu, nõ tollitur ipso iure: cũ tẽpus non sit modus tollendæ obligationis: sed per exceptionẽ dicto tẽpore tollitur, licet in aliis modis fruẽdi ipso iure ẽt actio tollatur, ut ff. de act. & obli. l. obligationum fere. §. placet.

K ¶ Constitutio. ¶ C. de usufru. l. corruptionem.

¶ *Iisdẽ modis constituit & finitur vsus, sicut & vsusfructus. Et regulariter q habet Vsum nõ potest in fundo morari, si est molestus domino, & laborãtib. ẽ eo. Itẽ nõ potest Vsum Vẽdere Vel locare. Areti.*

Iisdem illis modis quibꝰ vsusfructꝰ cõstituitur,[r] etiam nudus vsus cõstitui solet:[s] iisdemq; illis modis[t] finiꝫ, quibus & vsusfructꝰ desinit ¶ Minus[u] autẽ iuris est in vsu quam in vsufructu. Nam is, qui fundi nudum habet vsum, nihil vlterius habere ĩtelligitur, quam vt oleribus, pomis, floribus fœno,[x] ſtramentis,[y] & lignis, ad vsum quotidianum[z] vtatur.[a] † In eoque† fundo hactenus ei morari licet, vt neque domino fundi molestus ſit, neque iis, perquos opera rustica fiunt, impediméto[b] ſit. ¶ Nec vlli alii[c] ius quod habet, aut locare, aut vẽdere, † aut gratis cõcedere potest, † cum[d] is, qui vsum fructũ habet, possit hæc omnia[e] facere.

¶ *Habẽs Vsũ domus, potest ĩ ea habitare cũ marito, Vel Vxore & familia, et hospitẽ recipe, sed tale ius nõ potest alteri cedere. Aretinus.*

¶ Item is, qui ædiũ vsum habet hactenus† ius† habere intelligiꝫ, vt ipse tãtum[f] inhabitet: nec hoc ius ad aliũ transferre potest. ¶ Et vix receptum esse videtur, vt hospitẽ ei recipere liceat. ¶ Et cum vxore liberisque suis. ¶ Item liberis, necnon personis alijs liberis, quibus non minus, quam seruis utitur, habitandi ius habeat: Et conuenienter si ad mulierem vsus ædium pertineat, cum marito[g] ei habitare liceat.

¶ *Qui bẽt usum serui, ipse tantũ vti põt: & idẽ in iumẽto, sed si pecoris usum bẽt solũ vtetur ad impugnandum agrum. Ar.*

¶ Itẽ is, ad quem serui vsus pertinet, ipse tantum opera, atque ministerio eius vti[h] potest, ad alium verò nullo modo ius suum transferre ei concessum est. Idem, scilicet, iuris est & in iumento.[i] Sed & si pecorũ, vel ouiũ vsus legatus sit, neq; lacte,[k] neq; agnis, neq; lana vtetur vsuarius,[l] † quia ea in fructu[m] sunt. Plané ad stercorandũ agrũ suum pecoribus vti potest.

¶ *Habitatio est ius distinctũ ab usufructu & usu, & iõ eam habens locare potest.*

¶ Sed si cui habitatio[n] legata, siue aliquo[o] mõ cõstituta sit, neq; vsus[p] videtur, neq; vsusfructus,[q] sed quasi proprium aliquod ius. quam habitationem habentibus, propter rerum vtilitatem secundum Marcelli sententiam, nostra decisione[r] promulgata, permíti mus, non solùm in ea degere, sed etiam aliis locare. †

¶ *Præmissa epilogatione, facit quoddam præambulũ, trãsiens ad alias materias.*

Aliquãdo. Sexta ibi, Res fisci. Septima ibi, Notiſſime. Octaua ibi, Diutina. Nona ibi, Edicto. Itẽ prima subdiuiditur. Nã primo ponit ius antiquũ. Secundo illud corrigit. Secunda ibi, Et cũ. ¶ CASVS. Dixit iuenis legũ studiosus domino Imperatori: Domine Imperator, cũ esse in domo patris mei audiui a quodã viro antiquo q quoddã pratũ situm prope urbẽ, in qua natꝰ fui, ptinebat olim auo meo: & me in tãtũ instigauit, q cõueni possessorem dicti prati in iudicio, uẽdicãdo ipsum pratum quasi ad me pertineret. & cum satis diu litigassemus, tandẽ aduocatus quidã doctissimꝰ in legibus, interrogauit aduersariũ meũ, quãto tẽpore possediſtis istud pratũ? qui respõdit: per viginti annos. cũ titulo, bona fide. Postea dictus aduocatꝰ opposuit in iudicio cõtra me ſcriptionẽ: quãobrẽ absolutus fuit aduersarius meus a iudice: & ego in expẽſis condẽnatus fui. Ab illo tẽpore citra sẽper optaui fieri iuriſpe ritus: & inter ceteras rubricas iuris ciuilis, desideraui scire materiam prescriptionũ, & vſuca pionũ. Deprecor igitur maiestatẽ uestrã, quatenus me doceatis, qd sit vſucapio, & longi tẽporis prescriptio. Cui adolescenti respõdet Imperator: O dilecte iuuenis nihil nobis vnquã delectabilius fuit, quã iuuenum syncerus amor ad leges perdiſcendas. Iõ nihil a te qđ petieris, absconda, sed omnia ex ſcrinio pectoris nostri ex plana bimus tibi. Debes igitur scire, q maiores nostri aliter de vſucapionib. & prescriptio nibus sentiebant q̃ nos. Nam si quis aliquã rem bonafide ab eo quẽ do minum esse credebat, emerit, aut alio iusto titulo habuerit illã rem, si erat mobilis, vſucapiebat vno anno: si immobilis, biennio: & hoc i Italia tm: ne rerũ dominia in incerto essent. Nos uerò usucapionũ & prescriptionũ ampliauimus & tempora, & loca: & constitutionem fecimus, qua ordinauimus, q vſucapiones compleantur, non minori tempore, quam triennio in rebus mobilibus, præscriptiones vero rerum immobilium inter præsentes compleantur decem annis, & inter absentes uiginti: non tantum in Italia, sed in omnibus locis uel prouinciis nostro imperio subiectis, iusta causa possessionis præcedente. Fran.

p ¶ Iure ciuili. ¶ i. l. xij. tabularum, uel Romanorum per excellentiã: vt ſ. de iur. nat. §. fed ius &c.

q ¶ Qui bona fide.] quod præsumiꝫ, si a domino credat se emere: ut ff. de cõtrah. emp. l. qui a quolibet. uel quia putat vendentẽ habere ius vendendi: vt ff. de ver. ſig. l. bonæ fidei emptor. quæ bona fides præsumitur ſemper: ut ff. de prob. l. verius.[d] Exigitur aũt in uenditione duobus temporibus bona fides, ſcilicet tempore cõtractus, & tempore traditionis: in aliis aũt cõtractibus tempus traditionis sufficit: nec nocet potte rior ſcientia: secus in petitione hæreditatis: ut ff. pro soluto. l. pe. & pro emptore. l. ii. & C. de usuc. transfor. l. unica. §. cum autem. ibi, hoc tantummodo. & ff. de peti. hære. l. fed & ſi. §. quód ſi ab initio. Accur.

r ¶ Dominus non erat. ¶ ſi enim erat dominus: & accipiens fit dominus per traditionem: unde non usucapit: ut ff. e. l. ſequitur. §. lana. & de capti. l. in bello. §. ſi quis ſeruum. & ſ. de rer. diuiſio. §. per traditionem.

s ¶ Aliave. ¶ cum sint multæ causæ iuſtæ siue tituli: vt ff. de publicia. l. j. §. ſed cur. vſque ad l. eum qui.

t ¶ In italico ſolo. ¶ i. in Italia. non ergo etiam in prouinciali: ut C. d usuca. transfor. l. unica. circa prin.

v ¶ Ne rerum dominia. ¶ hæc est ratio, quare usucapio fit inducta. est & alia, ſcilicet ut aliquis ſit litium finis: ut ff. pro ſuo. l. fi. Accur.

ADDITIO Dic, q iſtæ rationes hic introductę processerunt ꝓpter bonum publicũ: vt dicit tex. in l. j. ff. de vſucap. de hoc vide Auge. hic.

x ¶ Et cum hoc placitum erat. ¶ i. cum iſtud placebat.

y ¶ Putantibus. ¶ ſ. iureconſultis.

z ¶ inquirendas.] uel admittendas.

a ¶ Præfata tempora. ¶ ſ. anni, uel biennij.

De vſucapionibus & longi temporis † præſcriptionibus.

TITVLVS VI

¶ *Hodie res mobilis triẽnio cũ titulo, & bona fide vſucapit: res verò ĩmobilis decẽ annis ĩter præsentes, & inter absentes viginti annis, vbique locorum, Are.*

Vre ciuili[p] constitutũ fuerat, vt q bona fide[q] ab eo, qui dñs nõ erat,[r] cum crederet eum do minũ esse, rem emerit, vel ex do natione, aliave[s] quauis iusta causa acceperit: is eam rẽ, ſi mobilis erat, anno vbique vno: ſi immobilis, biennio tãtum in Italico[t] ſolo † vſucaperet: ne rerũ† dominia[u] ĩ incerto essent. ¶ Et cũ hoc placitum erat,[x] putãtibus[y] antiquioribus dñis ſufficere ad inquirendas[z] res ſuas, præfata tẽpora:[a] nomaritus relinqt vxorẽ dominã & vſufructuariã, vide hic doc. Diuiſio. Vſucapio est rerum mobilium, pſcriptio ĩ mobilium.

† Poſſeſsionibus, in multis exempla.

† Vſucapiebat, in ple: riſque.

† Hæc rõ recitatur ĩ c. uigilãti. cum gl. ſuper uerbũ gnitiẽ. extra de præſcr.

d Dic hoc uerum in rebus corporalibus. Item ſi habet titulũ uerum uel putatiũ: ut per Inno. in c. uigilanti. de præſcr. uel ſaltem utatur iure cõmuni. ca. j. de præſcriptio. lib. 6. alias ſecus Et ratio eſt in corporalibus, quia q̃libet res pſumitur libera. l. actius. ff. de ſeruitu. & aqua.

c Puta, qa ſine ipſa sẽper habẽs rẽ aliquo titulo eſſet incertum, an eſſet effectus dominus, uel quia alias eſſet difficile proba re dominium. Iaſ

Et qualiter intelligũt verba ſi nupſerit, vel viduaſliter uxerit, ité ſi napta erit vel uidua in teſtamẽto poſita vide Ang. hic.

† Nec alteri cõcedeꝛ i vtendũ, ſi tũ habeat unicũ bouẽ vſuariũ põt cõiungere cũ boue uicini, ut alternis diebus utatur ſm Ange. Aeg. Perr.

† Nec vſq; ad lucrum ſeu abuſũ, ſed ad uſũ & idẽ i cæteris fructibus. glo. in d. §. ſed ſi pecoris. licet Ioã. de Pla. ſpecialẽ dicat in lacte. Aeg. Perr.

† Modico tñ lacte uti põt, ſine quo eni tã ſtricte ſunt in terpretan de defunctorũ volũtates. l. ple nũ. §. ſed ſi pecoris. ff. c. Ae. Per.

Illa gloſ. cõter approbaſ. ſm Ang. hic.

† Nõ tamẽ gratis poſſe deꝛe. ſi habitatio. in prin ff. eo. põ, qa legatũ habitatiõis vẽ legatũ alimẽtorũ. ff. de alim. leg. l. legatis. & iõ nõ põt gratis ꝺce deꝛe qa ſiet contra mẽtẽ inſtituentis, ſecũdũ Nic. Aeg Perr. Continuatio.

Et iõ nõ tranſit ad hęredes ni ſi relicta eſſet in gaudimentũ. Et quid in tũ quãdo

bertis, necnon perſonis alijs liberis, quibus non minus, quam ſeruis utitur, habitandi ius habeat: Et conuenienter ſi ad mulierem vſus ædium pertineat, cum marito[a] ei habitare liceat.

¶ *Qui bẽt usum serui, ipse tantũ vti põt: & idẽ in iumẽto, sed si pecoris usum bẽt solũ vtetur ad impugnandum agrum. Ar.*

¶ Itẽ is, ad quem serui vsus pertinet, ipse tantum opera, atque ministerio eius vti[b] potest, ad alium verò nullo modo ius suum transferre ei concessum est. Idem, ſcilicet, iuris est & in iumento.[c] Sed & ſi pecorũ, vel ouiũ vſus legatus ſit, neq; lacte,[d] neq; agnis, neq; lana vtetur vſuarius,[e] † quia ea in fructu[f] ſunt. Plané ad ſtercorandũ agrũ ſuum pecoribus vti potest.

¶ *Habitatio eſt ius diſtinctũ ab uſufructu & uſu, & iõ eam habens locare poteſt.*

¶ Sed ſi cui habitatio[g] legata, ſiue aliquo[h] mõ cõſtituta ſit, neq; vſus[i] videtur, neq; vſusfructus,[k] ſed quaſi proprium aliquod ius. quam habitationem habentibus, propter rerum vtilitatem ſecundum Marcelli ſententiam, noſtra deciſione[l] promulgata, permíti mus, non ſolùm in ea degere, ſed etiam aliis locare. †

¶ *Præmiſſa epilogatione, facit quoddam præambulũ, trãſiens ad alias materias.*

¶ Hæc de ſeruitutibus,[m] & vſufructu, & vſu, & habitatione dixiſſe ſufficiat. ¶ De hæreditatibus autem & obligationibus, ſuis locis proponemus.[n] ¶ Expoſui mus[o] ſummatim, quibus modis iu regentium res acquirunt: modo videamus quibꝰ modis legitimo &[p] ciuili iure acquiruntur.

De vſucapionibus & longi temporis † præſcriptionibus.

TITVLVS VI

¶ *Hodie res mobilis triẽnio cũ titulo, & bona fide vſucapit: res verò ĩmobilis decẽ annis ĩter præsentes, & inter absentes viginti annis, vbique locorum, Are.*

Vre ciuili[q] conſtitutũ fuerat, vt q bona fide[r] ab eo, qui dñs nõ erat,[s] cum crederet eum do minũ eſſe, rem emerit, vel ex do natione, aliave[t] quauis iuſta cauſa acceperit: is eam rẽ, ſi mobilis erat, anno vbique vno: ſi immobilis, biennio tãtum in Italico[u] ſolo † vſucaperet: ne rerũ† dominia[v] ĩ incerto eſſent. ¶ Et cũ hoc placitum erat,[x] putãtibus[y] antiquioribus dñis ſufficere ad inquirendas[z] res ſuas, præfata tẽpora:[a] nomaritus relinqt vxorẽ dominã & vſufructuariã, vide hic doc. Diuiſio. Vſucapio eſt rerum mobilium, pſcriptio ĩ mobilium.

† Poſſeſsionibus, in multis exempla.

† Vſucapiebat, in pleriſque.

† Hæc rõ recitatur ĩ c. uigilãti. cum gl. ſuper uerbũ gnitiẽ. extra de præſcr.

d Dic hoc uerum in rebus corporalibus. Item ſi habet titulũ uerum uel putatiũ: ut per Inno. in c. uigilanti. de præſcr. uel ſaltem utatur iure cõmuni. ca. j. de præſcriptio. lib. 6. alias ſecus Et ratio eſt in corporalibus, quia q̃libet res pſumitur libera. l. actius. ff. de ſeruitu. & aqua.

c Puta, qa ſine ipſa sẽper habẽs rẽ aliquo titulo eſſet incertum, an eſſet effectus dominus, uel quia alias eſſet difficile proba re dominium. Iaſ

Universidad de Deusto
Biblioteca

a ¶ Sedit.§ f.in animo.
b ¶ Maturius.§ i matur̃e.
c ¶ Defraudentur.§ quod iura nolunt: vt C.de vsufru. l. corruptionem.& de præscrip.30.an.l.fi.
d ¶ Certo loco.§ f.solo Italico,ut olim:vt §.eo.
e ¶ Constitutionẽ.] C.
reſedit de usuca.transf.l.j.
Dua, f ¶ Qua.§ f.constitutione.
g ¶ Res quidẽ mobiles.§ & se mouentes,ut ff.de ver.sig.l.mouẽtiũ
h ¶ Per triennium.§ q̃ tẽpora tã præscriptionis,q̃ vsucapionis cõtinua sunt:vt ff.e.l.nunquã.ij.§.j.& in vsucapione sufficit tetigisse vltimũ diẽ. In præscriptione vero quæritur de momento ad momentũ: vt ff.e.l.in vsucapionib⁹.& ff.de act. & obli.l.in omnib⁹.Et est ratio:quia vsucapio fauorabilis est a: pscriptio verò odiosa:vt C. de edi. di. Hadri. tol. l. fi.& ff.de libe.&posth. l.cum quidam.
i ¶ Id est.§ quandoq; longũ tẽpus aliter ponitur vt ff.de dã.infec. l.si finita.§. non autẽ. Itẽ aliud in pſonalib⁹ actionibus: vt C.q.mõ ob.long.tẽp.præscrip. l.neq;.&de cõſt.pe.l.i;.
K ¶ Præsentes.§ scilicet in eadẽ ꝓuincia de gentes:sed absentes in alia:vt C. de præscrip. lon.temp.l.fina.
l ¶ Vsucapiantur.§ propriè ꝓ mobilibus accipit:impropriepro immobilibus quãtũ ad hunc titulum.sic ff.de offi.procon. l.ij.
m ¶ Nõ solum in Italia,Jex differentia enim locorum &c. vt C.de temp.in integ restit.l. superuacuam.
n ¶ Dominia rerum.§ Ex hac litera voluit dicere M.ꝙ præscriptione x.vel xx.annorũ dominiũ q̃ratur pro eo est ff.e.l. eum qui.in fi.j. rñ.B ℈ dicit.b arg.ff.de iureitur.l.fi duo.§.j.& C.de præscri 30. an.l. fi quis emptionis.in prin.& est arg.ꝙ B.ff.de pig.l.ji§.cum prædium. & C.de pign.l.usucapio.& qđ hic dr̃, & his modis referas ſm B.ad vsucapionem tantũ per quam ſm omnes dominium quæritur:ut C. de pact.l.traditionibus. Vel ꝙ dicit dominium ponitur propriè quãtum ad usucapionẽ:impropriè verò quãtum ad præscriptionem:hoc est pro effectu dominij.i.ut possidentes habeamus exceptionem:nõ possidentes habeamus actionem vtilem:ut ff.de acqui.rer.do.l.rẽ in bonis. & C.de pscri 30.ann.l.fi quis emptionis. in princi. Et est rõ, quare vsucapione magis dominium quæratur: quia mobilium rerũ v lis est possessio:ut ff.de acqui.poſſ.l.fi rem.
o ¶ Iusta.§ uel quaſi:vt dicemus ℣.eo. §.error.

¶ SED ALIQVANDO. ¶ CASVS. Instat iuuenis cupidus scientię legatis apud dñm imperatorem.domine Imperator,supplico quatenus audiatis me patiẽter. Intellexi à uestra maiestate more antiquorum,ſ.quanto tpe compleri ualebãt usucapiones & præscriptiones.Itẽ audiui opinioem & ordinationẽ uestrã, qualiter tpa, & loca usucapionum & præscriptionum ampliastis.Sed generaliter locutus estis,ſic quis rem,&c.Rei autem nomen est gñale. Vellẽ igit̃ edoceri,si usucapio & præscriptio habeant locum in omnibus reb. indifferenter. Nam sunt quædam res sacræ, sunt quædam religiosæ, sunt liberi homines,sunt serui fugitiui,sunt quędam res furto subłæ,sunt res ui possessę:an si quis tales res bona fide possideat,possit eas usucapere,seu præscribere?Ad quę quæsita respõdet imperator: Videmus te egregiè adolescens ita esse subtili ingenio prędit̃,ꝙ faciliter te in uirum doctum in legibus cuaſurum ſperamus: quę res profectò nos ſummoperè delectat:& utinã tales adolescẽtes plures in nostra republ.ca Deus nobis cõtulisset. Speramus enim nostras prouincias optime per tales uiros gubernandas fore. Laudandi eñ sunt qui ſingula perſcrutari uolunt, & plenius de omnibus edoceri. Quapropter,quia in te uidemus multum ineſſe latentis energiæ plenius te cupimus instruere:& de quibus ultro quęſiuisti,respõdemus ꝙ licet generaliter locuti ſimus, de rebus quę possunt usucapi, & ꝑscribi:excipiuntur tñ ab illa regula nostra, liberi homines,res sacræ, vel religioſę,serui fugitiui, res furtiuę, res ui possessæ. Nam licet quis tales res,bona fide possederit per tempus prædictũ, tamẽ nõ poterit eas vsucapere seu præscribere. Lex enim duodecim tabularũ q̃ est lex antiquiſsima, prohibuit vsucapionem, vel præscriptionẽ taliũ rerum. Quærit ultra ſcholaris:Sereniſsime,& clementiſsime Imperator,quanto plus audio de hac materia,tãto magis dubito. An hoc qđ maiestas vestra nũcpro

† uide lib. 4.uete. Iuriſp.P.Pratei ad ll.12 tab.

† Atinia,in aliis, & l.4. ff.e. &l.potestatis.De uer.ſig.Cic. Act. 3. in Verr. Gell. lib.14.c.ulti.& lib.17. c.7.

Seruus fugitiuus an xxx.an. vſu capiatur. c Pro libero & bona fide. Itẽ ſi ſit paratus ſubire iudiciũ liberale, ſecundũ docto. hic.

† Deeſt in quibuſdã.

† Sunt quinque genera violẽtiarũ. Expulſiua, cũ quis expellit a re imobili ab latrũa cum res mobiles auferr a lieu, & hæc duę impediunt uſucap.& præscript. Cõpulſiua, cũ quis cogit rẽ ſuã alienare.turbatiua, cũ quis turbatur i poſſeſsiõe: inquietatiua, cũ duo prædũdũt poſsidere, & alter alterũ ingestat, & nulla illarum trium impedit uſucapionẽ, ſecũdũ Por. & gl. in l.i. C.qđ met. cau. Aegi. Perr.

Auctoris vitium an ſucceſſorẽ comitatur. d. Et quæ ſint realia, & quæ perſonalia uitia, & an contra ſucceſſorẽ agẽtem in iudicio poſsit opponi de uitio auctoris uide An ge.hic.

Quia ſolo fauore usucapientis nulla ſpecta negligẽtia petẽtis currit ſm Chri. qđ tñ e falſum p iſtũ tex.ibi putantib. & l. j.ff.e.dic ergo rõnẽga in eeb.mobilibus, ut plurimum agitur de minori piudicio, ẽm Iaſo.

Quem ſequunt ultramontani:utrefert Chriſ. hic, & ꝓcedit ſm aliquos qñ pſcribit dño patiẽte & ſciente, alſ ꝓcedit opinio. Bulg. ut refert Ange. opi. tñ glo. eſt cõis.

¶ Homo liber,res ſacra,vel religioſa,& ſeruus fugitiuus nõ poſsunt uſucapi. Aret.

¶ Sed aliquando etiã ſi maximè quis bona ſide rẽ poſſederit, non tñ illi vſucapio vllo tempore[p] ꝓcedit:ueluti ſi quis liberum hominem, vel rem ſacram[q] vel religioſam[r] fugitiuum poſſideat.

¶ Furtiua res, vel ui expulſiua poſſeſſa non poteſt uſucapi uel præscribi,ẽt per bonæ fidei poſſeſſorem,& emptorẽ. Et uendens rem alterius ſcienter, committit furtum. Areti.

¶ Furtiuæ quoq; res, & quę ui[s] poſſeſſæ ſunt, nec ſi prædicto[t] longo tẽpore bona fide poſſeſſæ fuerint, vſucapi possunt[u]. ¶ Nam furtiuarum[x] rerum, lex duodecim tabularum, † & lex† Attilia inhibẽt vſucapionem, vi[y] poſſeſſarum lex Iulia, & Plautia. ¶ Quod autem dictum eſt furtiuarum, & vi poſſeſſarum rerum vſucapionem per leges prohibitã esſe, non eo[z] pertinet,vt ne ipſe fur, quive per vim poſsidet, vſucapere possit(nam[a] his alia ratione[b] vſucapio non competit, quia ſcilicet mala fide poſsidẽt)ſed nec[c] vllus alius,quãuis ab eis bona fide emerit, vel ex alia cauſa acceperit, vſucapiendi ius habeat. ¶ Vnde[d] in rebus mobilibus non facile procedit, vt bonæ fidei poſſeſſoribus, vſucapio competat. [e] ¶ Nam qui ſciẽs alienam rem vẽdiderit,vel ex alia cauſa tradiderit, furtum eius committit

¶ Hæres alienando rem alienam inuẽtam in hæreditate,non committit furtũ: & in ea procedit uſucapio.dẽ in fructuario ancillæ alienante partũ ipſius,quem ad ſe ſpectare putabat. Aret.

¶ Sed tamẽ id aliquãdo aliter ſe habet. Nam ſi hæres[a] rem defuncto commodatam, aut locatam, vel apud eum depoſitã, exiſtimãs hęreditariam esſe,bona fide accipienti[b] vendiderit, aut donauerit aut dotis[c] nomine dederit:qui is q̃ acceperit, vſucapere poſsit, dubium non eſt: Quippe cum ea res in furti vitium non ceciderit: cùm vtique hæres, qui bona fide tanquã ſuam alienauerit, furtum nõ committat. ¶ Itẽ ſi is ad quẽ ancillæ vſusfructus pertinet, partum ſuum esſe credens vẽdiderit, aut donauerit, furtũ[d] non cõmittit. Furtũ[e] enim ſine affectu furandi non cõmittitur.[f] ¶ Aliis[g] quoq; modis accidere poteſt, vt quis ſine vito furti, rẽ alienam ad aliquem transferat, & efficiat vt a poſſeſſore uſucapiatur.

¶ Malæ fidei poſſeſſor transfert in bonæ fidei poſſeſſorem rem non ui poſſeſſam, cum uſucapiendi conditione. Item in rebus ſoli non committitur furtum: ſed illi qui poſſidet cum titulo, & bona fide, principalib. conſtitutionibus ſubuenitur. Aret.

¶ Quod autem[h] ad eas res quæ ſolo continentur, † expedit:ius ita

¶ Alias ex pedit i ita &c. ut etiã legit Franci. Aret. in cuius poſitione

Vſucapio ꝑ hæredẽ ꝗ habet locum.

a ¶ Dotis.§ pro filia, uel alia.nã.& hic iuſtus est titulus. ut ff.ꝑ dot. l.i.
d ¶ Furtum non committit.§ & ita vſucapitur. Sed nonne fuit in iure erratum.ut ſ.de re.di.l.in pecudum.ergo vſucapio non procedit. ut ff. eodem.l. nunquam.ij in prin.& l.ſi fur,§.i.Reſpon.hic errauit tradens ibi,accipiens.ut ex illis legibus colligitur a Vel non prodeſt,ut ibi.ſed non nocet,ut hic.
e ¶ Furtum enim ſine affectu.§ ſed probo ꝙ ſine affectu furtum cõmittitur. Nam in interdictum unde vi incidit ſine affectu. quod ſimile est furto:ergo & furtum fit ſine affectu.ut C.unde vi.l.cum quærebat. §.i. ibi, & generali.& ibi,cum talis &c. Reſpon. in interdicto est affectus, licet non contra perſonam certam. ſed hic ſuam esſe credebat.
f ¶ Non committitur.§ ſic ℣.de ob.quæ ex delic.naſ.§.placuit
g ¶ Aliis.§ ut ſi iuſto errore credã me hæredẽ,cum nõ ſim:ut ff. eod.l. poteſt.Item mihi legatum,cum ſit ademptum.ut ℣.de act.§.ſi q.s agẽs. ſic.ff.pro leg.l.3.in ſi.& alias ubicunque quis puta rem ſuam.

¶ QVOD AVTEM. ¶ CASVS Domine,uos poſuiſtis mihi uulta exempla de vſuc.rerum mobiliũ.ſed dicatis mihi ſi placet, quãdo locum habet vſuc.rerũ mobilium.Ad hoc rñ.ꝙ quo ad præſcriptionem earum rerum quæ ſolo continentur,expeditius ita procedit vſuc. ut ſi quis ſine vi nactus ſit poſſeſsionem alicuius fundi vacantis (qđ põt variis modis contingere.aut uidelicet propter abſentiam domini, aut ꝓ eius negligentiam:aut ſi dominus fundi ſine ſucceſſore deceſſerit) licet ipſe qui occupauit.mal.fid. poſsideat , cum intelligat ſe alienum fundum occupaſſe.ſi tamen alii bo.fi.accipienti huiuſmodi fundum tradiderit,poterit ille cui tradit præscribere. & hoc ideo quia huiuſmodi fundus non uidetur uitio affectus.cum ille qui ſundum acceperit,neq; furtiuũ, neque vi poſſeſſum accepiſſe intelligatur , ex quo iſte fundus non ſit furtiuus. patet tali ratione. quæ rei immobilis furtum fieri

quomodo poſſunt hæc fieri & qui via poteſt ꝓcedere vſucapio ĩ reb. mobilibus,Reſpõdet Imperator profecto dilecte iuuenis, ſi eſſet vir grãdæuus,& ꝓuectus,iuſte poſſ-mus uobis respondere, qđ dominus noſter in euangelio reſpondit Nicodemo: Tu es magiſter in Iſrael & hęc ignoras? Veruntamẽ quia estis teneræ ætatis, audiemus uos patiẽter: docebimuſq; vos,quomodo vſucapio poteſt procedere in rebus mobilibus. Nam ſi aliqua res alicui commodetur, uel apud aliquẽ deponatur, vel alicui locata fuerit: & ille cui cõmodata, uel locata erat,uel apud quẽ depoſita erat, moriatur. & hæres qui eidem ſuccedit,adiuerit hæreditatem eius:& inuenerit res illas in hæreditate defuncti credens eas esſe de bonis ipſius mortui.easque res alicui alij vẽdiderit, aut donauerit, aut dotis nomine dederit,aut quo libet alio titulo ſufficiente ad dominij translationem tradiderit.in his casibus non est dubiũ, quin ille qui huiuſmodi rem bona fide acceperit, eam vſucapere poſsit:quia in prædictis caſibus huiuſmodi res mobilis ab hærede bo.fi. & iuſto tit.tradita, furti vitio non eſt affecta. Hæres enim qui huiuſmodi rem tanquam ſuam bo. fi. alienauit,fructum non cõmiſit. Et non ſolum in prædictis caſibus habet locũ vſucap. ſed etiã in alio caſu. Nã ſi vſufructuarius ancillæ crediderit partum eius vſusfru. esſe , & idcirco partũ ancillæ credens esſe ſuũ,alicui bo.fi.mẽti uẽdiderit.iſte fructuarius furtum nõ cõmittit.& hoc ſecundũ illã regulã generalẽ,qua cauetur furtũ ſine affectu furandi non cõmitti.Et nõ ſolum his modis , ſed etiam aliis multis modis pôt accidere , ut quis rem alienam mobilem ſine vitio furti in alium transferat.& ita efficiat ut a bo.fi.poſ. vſucapi poſsit.Et hæc dicuntur vſque ad illum §.quod autem. Fran.de Are.

a ¶ Nam ſi hæres.§ ſic ff.eod.l.poteſt.& l.ſeq.
b ¶ Accipienti.§ An ipſe hæres vſucapit titulo pro hærede. Rñ. non. ut ff.de diuer.& temp.præ.l.eum hæres. Alij contra,ſi uellet ex ſua pſona cõtinuare poſſeſsionẽ.ut C.de præ.lon.tem.l.j quod falſum ẽ.Quãdo ergo locum habet vſucapio pro hærede,cũ nec in ſuis hæredibus locum habeat.ut ff.ꝑ hær.l.ij.§.filium.& C.de vſuc.pro hære.l.nihil. Rñ. quãdo defunctus retinebat aliquam rem credeus ſuam.ſed non uſucapiebat,quia deficiebat titulus, & hæres eſt extraneus.
c ¶ Dotis.§ pro filia, uel alia.nã.& hic iuſtus eſt titulus. ut ff.ꝑ dot. l.i.
d ¶ Furtum non committit.§ & ita vſucapitur. Sed nonne fuit in iure erratum.ut ſ.de re.di.l.in pecudum.ergo vſucapio non procedit. ut ff. eodem.l. nunquam.ij in prin.& l.ſi fur,§.i.Reſpon.hic errauit tradens ibi,accipiens.ut ex illis legibus colligitur a Vel non prodeſt,ut ibi.ſed non nocet,ut hic.
e ¶ Furtum enim ſine affectu.§ ſed probo ꝙ ſine affectu furtum cõmittitur. Nam in interdictum unde vi incidit ſine affectu. quod ſimile est furto:ergo & furtum fit ſine affectu.ut C.unde vi.l.cum quærebat. §.i. ibi, & generali.& ibi,cum talis &c. Reſpon. in interdicto est affectus, licet non contra perſonam certam. ſed hic ſuam esſe credebat.
f ¶ Non committitur.§ ſic ℣.de ob.quæ ex delic.naſ.§.placuit
g ¶ Aliis.§ ut ſi iuſto errore credã me hæredẽ,cum nõ ſim:ut ff. eod.l. poteſt.Item mihi legatum,cum ſit ademptum.ut ℣.de act.§.ſi q.s agẽs. ſic.ff.pro leg.l.3.in ſi.& alias ubicunque quis puta rem ſuam.

¶ QVOD AVTEM. ¶ CASVS Domine,uos poſuiſtis mihi uulta exempla de vſuc.rerum mobiliũ.ſed dicatis mihi ſi placet, quãdo locum habet vſuc.rerũ mobilium.Ad hoc rñ.ꝙ quo ad præſcriptionem earum rerum quæ ſolo continentur,expeditius ita procedit vſuc. ut ſi quis ſine vi nactus ſit poſſeſsionem alicuius fundi vacantis (qđ põt variis modis contingere.aut uidelicet propter abſentiam domini, aut ꝓ eius negligentiam:aut ſi dominus fundi ſine ſucceſſore deceſſerit) licet ipſe qui occupauit.mal.fid. poſsideat , cum intelligat ſe alienum fundum occupaſſe.ſi tamen alii bo.fi.accipienti huiuſmodi fundum tradiderit,poterit ille cui tradit præscribere. & hoc ideo quia huiuſmodi fundus non uidetur uitio affectus.cum ille qui ſundum acceperit,neq; furtiuũ, neque vi poſſeſſum accepiſſe intelligatur , ex quo iſte fundus non ſit furtiuus. patet tali ratione. quæ rei immobilis furtum fieri non poteſt abolita eſt enim quorundã ueterũ ſententia, qui putabant totius fundi,uel partis ipſius furtũ poſſe cõmitti. Paret igitur ꝙ cũ huiuſmodi fundus nõ ſit furtiuus, nec etiam vti poſſeſſus, ſcribi poſsit. Principalibus enim conſtitutionibus proſpectũ eſt, ne alicui corũ qui res mobiles bo.fi poſsident,longa & indubitata poſſeſsio auferri dẽat, hoc dicit vſque ad §. aliquand .Franc.
h ¶ Quod autem § huiuſque de uſu rerũ mobiliũ dictũ eſt.nunc procedit ad ius immobiliũ.
i ¶ Loci uacantis.§ locus interdum dicitur plenus: ut q̃ poſsidetur. Interdũ ſemiplenus: ut ille in quo aliquis eſt cauſa legatorũ, uel rei ſeruandæ cauſa. ut ff.de acquir. poſſ.l.3.§.fin.& de actio. emp.l.2.§.j. Interdũ uacuus.& hoc tribus modis tit hic.ſic ff.de acquir. poſ.l.ſi id quod. Acc.
K ¶ Propter abſentiã.§ ſed hoc videtur falſum, quod propter abſentiam amittatur poſſeſsio.ut ff. de acquir.poſſ.l.clam.§. qui ad nundinas. Sed rñ. hoc propter effectum abſentiæ dicitur,ſ.obliuionẽ. Vrquia longo tẽpore abfuit,præſumitur,quod pro derelicto habuit.tẽpus eñ inducit obliuionẽ.& ita obliuione amittitur dominium.ut ff. de dã.infec.l.ſi finita.§. non autẽ.quod tempuserit in arbitrio iudicis. ut ff. de iure delibe.l.j.§.ſi. & l.ſequen dummodo lõgum ſit,& obliuionem inducat, & animũ retinendi habere deſinat:ut ff.eo.l. furtum.§.i.& ff.de acqui.poſ.l.quemadmodum.Accur.
l ¶ Aut negligentiam.§ tantam ut reſpuat rei poſſeſsionem. quod facile fit.ut ff.de acqui.poſſ.l.ſi quis vi.§.i.& §.differentia.
m ¶ Sine ſucceſſore.§ idem & ſi cum ſucceſſore,dummodo non fuerit apprehenſa.ut ff.de acqui.poſ.l.cum hæredes.
n ¶ Longa.§ ſ.x.uel xx.annis. Sed hic §. duabus rationibus est hodie correctus.Nam præſumitur hodie talis poſſeſsio uiolenta.ut C.uſu ui. l cũ quærebat ergo nõ habet locũ hæc præſcriptio.ut §.§.furtiuæ. Itẽ alia ratione.quia bona fides deſideratur ab utraq; parte.alias.xxx.ãnorum tantũ præſcriptio currit.ut in aut.ut ſpon.lar.§.rurſus.col.ix. Ac.
o ¶ Acceperit § uere,non furtiue. ADDITIO Quod uerum intelligę,ſiue debitor furripuit,ſiue alius,ſecũdum communem opi. licet gl. in ultimo caſu variauerit,ut hic per Chriſtopho.
p ¶ Abolita.§ i peremptа.inde abolitio,i accuſationis peremptio.
q ¶ Lociue.§ id eſt, partis fundi:ſed fundus totus dicitur.ut ff.de verbo.ſign.l.locus.
r ¶ Furtum.§ & eſt ſimile.ff.eod.l.quare.Sed cõtra.ff.de furt.l. ſi quis uxori.§.ſi ſulphurariæ.& l.ſi cretæ.So.ibi non loci, ſed terræ quæ eximebatur,furtum fiebat.Et quod ſubiicit,& eorũ &c.ſic conſtruc.& ꝓ ſpicitur principalibus conſtitutionibus,ne cui eorũ q̃ poſsidẽt res ſoli,longa &c.& tũc nõ eſt neceſſe,ꝙ in textu ſit utilitatis.& ſunt hæ principales conſtitutiones.ut C.de præscrip.lon.tẽ.per totũ titulum. Acc.

¶ ALIQVANDO ¶ CASVS Domine,dixiſtis mihi ſupra, quod res furtiuæ,& vi poſſeſſæ vſucapi non poſſunt.nunqđ hoc generaliter eſt uerũ, ꝙ res ſemel furtiua,& ſemel vi poſſeſſa nũquã poſsit vſucapi. Ad hoc rñ.ꝙ nõ. Nam res quondã furtiua,uel vi poſſeſſa aliquãdo vſucapibilis efficit. ueluti ſi poſtea reuerſa fuerit in domini poteſtatem. Tunc enim purgato vitio quod vſuc.eius impediebat,bene poterit eius vſuc.procedere.Et hæc dicuntur uſque ad §.res fiſci. Fran.de Are.
s ¶ Vſucapi.§ duabus rationibus ſtare non poteſt,quod hic dicit. Prima,quia deſiit esſe vitioſa unde non erit mirabile quod videtur velle inducere contra id qđ eſt §.c.§.furtiue.Reſpon. dic furtiua uel vi poſſeſſa,ſcilicet quondã b. Secunda,quia dominus non vſucapit,cum ſua ſit.nec alius ab eo accipiens,cum tranſeat dominium.ut ff.eo.l.ſequit. §.lana.& §.tunc in poteſtatem.Sed reſpon.vſucapi poteſt, id eſt, vſucapibilis eſt.ut ſi aliquo non domino alienãt non committente furtum eius,vſucapiet.emptor.
t ¶ Domini.]uel quaſi,ut tutoris , uel creditoris ſi alienam rem debitor obligauit.ut ff.e.l. ſequitur. §. ſi pupilli.& pro ſoluto.l.fina.aliud ſi ſuam.ut ff.e.l.ſequitur.§.ſi rem.Accur.
v ¶ Reuerſa.§ uel quaſi.ut ff.de fur.l.quamuis. & ita quod non poſsit ab eo auelli,ut ff.e.l.ſequitur §.tunc.

Locus dicitur plenus, ſemiplenus & vacuus.

¶ Sabini in li.de furtis. Gell.li. 17. cap. ult.

† Hæcgio. eſt ſingula. & vnica. Aegi. Per.

Abolitio quid eſt.

Ordo literæ.

bEt hoc facit ꝓ ſaluando dicto de ſtis deponẽtis de filio alicuius qui iam fit moreuus : quia ſubditur filius Caij, ſcilicet quodã &c. Chriſ. Por. hic.

¶ RES FISCI. ¶ CASVS Domine, uos posuistis exemplum de quibusdam rebus, quę vsucapi non possunt: nunquid sunt plures, in q̃bus non habet locũ vsuca. uel præscrip. Rñ. q̃ sic. res enim fisci nostri vsucapi nõ possunt. & hoc est uerũ in rebus fisco acquisitis: sed secus est in acquirendis. nã Papi. scripsit. q̃ si bo. emptor de bonis vacãtib. & non dũ fisco denũtiatis, alię rẽ emerit, & eandẽ bona fi. sibi tradita acceperit, poterit eã rem bonefitio vsuca. acquirere. Et hoc idẽ diui Seuerus & Ant. rescripserunt. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. nouissime sciendũ. Fran.

a ¶ Fisci. Ji. imperij.

b ¶ Non potest] triennio mob. lis, uel x. uel xx. annis immobilis. Idẽ in patrimoniali principis: ut C. ne rei dom. uel temp. lo. l. j. Idẽ in rei ciuitatis ut C. de sacrosan. eccle. l. fi. Idem in re ecclesiastica: ut C. de sacrosan. eccl. l. fi. Præscribuntur tamẽ dictæ res spatio. xl. annorum excepta re mobili ecclesiastica non sacra quæ triennio vsucapitur: ut C. de præscri. xxx. an. l. omnes. & in auth. de ec cle. ut §. pro tẽporalibus collatix. & in aut. hęc cõstitutio innoua constitutiones. colla. viij. Item exceptis publicis quæ sunt vsui publico deputatæ: ut ff. de uia publi. l. viam.

Item res pupilli non vsucapitur: ut ff. de acquir. re. do. l. bonæ fidei. in fi. j. respõsi. ibi, nec interest. a. Itẽ res filij a patre alienata, nisi xxx. ann. à tempore quo est sui iuris: ut C. de ann. except. l. i. in fi. & in aut. de nu. §. si uero expectet. col. 4. Item res data præsidi contra legem Iuliã repetundarum: ut ff. ad leg. Iul. repe. l. quod contra legẽ. Item fundus dotalis: ut ff. de fundo. dotali. l. fundum.

ADDITIO Nisi fuisset inchoata antequam esset dotalis: uel habere tur respectus ad præiudicium alienantis tantum. quia ualeret. Ange.

c ¶ Nondum nuntiatis. ʒ ab aliquo: cum uariæ sint causæ quibus ad fiscum denunciatio fieri soleat. ut ff. de iure fisci. l. i. in prin.

d ¶ Traditam. ʒ sab eo qui acceperat possessionem horum bonorũ.

e ¶ Bonis. ʒ sl. alicuius morientis siue hæredẽ, cui successit fiscus. non idem in ciuitate: ut C. de bonis vacantibus. l. j. & l. vacantia. lib. x. Acc.

f ¶ Vsucapere posse. ʒ sl. triennio, uel x. uel xx. an. cum habeat titulũ. si autem titulũ non habet, & vult ex tẽpore delationis sibi cõputare tẽpus, habet quatuor annos. ut ff. de inre fisc. l. j. §. diuus. & de diuer. & temp. præ. l. inter. §. j. Sed si ex tempore ex quo cęperũt ad fiscum peruenire xx. annos habet. ut ff. de iure fisci. l. j. §. præscriptio. & hæc uera sunt, siue in re singulari, siue in vniuersitate. & sic loquit. ff. de peti. hæ. l. etiam si putauit. §. item si quis à fisco.

¶ NOVISSIME. ¶ CASVS Domine, iam posuistis mihi exemplum quando habet locum vsuc. uel præscriptio. Sed pro deo dicatis mihi regulam generalem, per quam possim cognoscere generaliter, quã locum habere poterit vsuc. uel præscrip. Ad hoc respon. Amice, scire debes generaliter rẽ talem esse debere, ut in se vitiũ non habeat, ad hoc ut à bo. fi. emptore, uel ab eo, qui alia qua cunq; ex cã iusta possidet, vsucapi, vel præscribi possit. Sed domine, iã uideo q̃ res debeat carere vitio ad hoc q̃ possit vsucapi: sed nunquid sufficit ad vsuca. q̃ possessor errore deceptus, credat se iusto titu. possidere rem quam sine titulo possidet. ueluti si per errorem credat se titu. donationis, uel emptionis possidere? Respõ. quod non. Error enim falsę causæ vsucap. non parit: ueluti si quis rem non emerit. & se eam emisse existimans, quasi titulo possideat emptionis. uel cũ res ei donata nõ fuerit, quasi tit. donationis se possidere æxistimet. nam in his casibus, cũ in veritate titulus deficiat vsucap. procedere non poterit. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. diutina. Fran.

g ¶ Nouissime. ʒ id est, in ultimis, ut breuiter dicam sic s. de suspe. tuto. §. nouissimè.

h ¶ Vitium. ʒ uel quasi. ut s. proxi §. & §. aliquando. Sunt autem vitiat, ut quia furtiua, uel vi possessa, ut s. eo. §. furtiuæ. Nũquid precaria possessio est vitiosa Respondeo non, ar. ff. commu. di. l. cõmuni diuidũdo. §. inter prædones. Nunquid litigiosa. Respon. nõ: ut C. de præ. lon. tẽp. l. j. Nunquid clandestina. Respon. non dñ res clandestina aliqua lege, sed possessio. Quidam tamen dicunt omnia s. dicta esse vitiat rerũ: ut ar. ff. de acqui. pos. l. Pomponius. §. cum quis.

i ¶ Error. ʒ de errore facti loquitur. idem magis in errore iuris, ut ff. e. l. nunquam. ij. in princi. Sed hic error facti quandoque prodest. ut ff. pro emptore. l. quod vulgo. † & ff. pro leg. l. pro legato. & ff. pro soluto. l. 3. & ff. pro suo. l. hominem. In quibus casibus dicunt quidam, lo-

¶ Res fisci nostri vsucapi non potest: b ¶ Sæd Papinianus scripsit, bonis vacantibus fisco nondum nũtiatis † c bonæ fidei emptorem traditam d sibi rem ex his bonis e vsucapere f posse: & ita diuus Pius, & diui Seuerus, & Antoninus rescripserunt.

¶ Res uitiosa non potest usucapi, uel præscribi. Are.

¶ Nouissimè g sciendum est rẽ talem esse debere, ut in se nõ habeat vitium, h vt à bonę fidei emptore vsucapi possit, vel qui ex alia iusta causa possidet.

¶ Iniustus error facti, usucapionem non parit. Aret.

¶ Error i autem falsæ causę vsucapionem non parit: veluti, si qs cum non emerit, emisse se existimans possideat, vel cum ei donatum non fuerit quasi ex donatione possideat.

¶ Possessio defuncti continuatur in hęredem etiã malę fidei. Mala uerò fides defuncti nocet hęredi, tam in præscriptione, quàm in usucapione. Aret.

¶ Diutina possessio, quę prodesse cęperat defuncto, & hęredi, k & bonorum possessori continuatur, l licet ipse sciat m prędiũ alienum esse. Quòd si ille initium iustum non habuit: hęredi, & bonorum possessori licet ignoranti, possessio non prodest. Quod nostra n constitutio similiter o & in vsucapionibus obseruari constituit, vt tempora continentur.

¶ Tempus uenditoris coniungitur cũ tempore emptoris. h. d.

¶ Inter venditorẽ quoq;, & emptorem coniungi tpa, p diui Seuerus, & Antoninus rescripserunt.

¶ Emens a fisco rem alienam ut fisci, statim est securus, sed datur domino regressus contra fiscum quadriennio. Idem in rebus habitis ab Imperatore, uel ab Augusta. h. d. in summa. Aret.

ptionem præscriptionis elidere, & p cõsequens in rei uẽdicatione obtinere? Respon. q̃ non. Nã diutina possessio quæ prodesse cœperat defuncto, & hæredi succedenti de iure ei, & etiam bonorũ possessori, de iure prætorio succedenti continuatur, nec per mortem ipsius defuncti interrumpitur. quamuis ipse hæres, uel bonorum possessor scientia habeat rei alienę. & hoc uerum quando defunctus iustum habuit initiũ: secus est in casu conuerso. Nam si ipse defunctus iustum initiũ non habuit, possessio eius hęredi, uel bonorum possessor bonam fidẽ habẽti prodesse non potest. quod nostra constitutio non solum in præscriptionibus, sed etiam in vsu. obseruari constituit. ut videlicet inter defunctũ, & eius successorem tempora continuentur. Et hęc non solum locũ habent in eo, qui succedit titulo vniuersali, sed etiam qui titulo singulari succedit. nam inter emptorem, & uenditorem tempora, debere cõtinuari, diui Seuerus & Antonius rescripserunt. Et hæc dicuntur usque ad §. edicto diui Marci. Fran. de Are.

¶ Diutina. ʒ sl. decem annorum inter præsentes, uel viginti inter absentes, uel trienni. ut ff. qui, & à qui. l. si cum fidei. §. Aristo. & s. e. i pri. huius tituli & C. e. l. diutina. Accur.

K ¶ Et hæredi. ʒ Hæres iure ciuili, bonorum possessor iure prætorio: ut j. de bono. pos. §. quos autem.

l ¶ Continuatur. ʒ nisi ipsi hęredi tradita sit possessio. ut ff. eode. l. hæres eius.

m ¶ Sciat. ʒ ff. de acqui. rer. do. l. quæsitũ. ij. rñ. cõtra. Sol. ibi hęres scie bat rem esse eius, qui causam à testatore habet, ut legatarij: quod nocebat. hic alterius sciebat: quod non nocet ad vsucapionem.

n ¶ Nostra constitutio. ʒ ut C. de vsuc. transfor. l. i.

o ¶ Similiter. ʒ non solum in præscriptione.

p Tempora. ʒ sl. ut continuentur. sed in hoc differt, quia in titulo singulari utrunque, s. emptorem & uenditorẽ bonã fidẽ habere oportet: ut ff. pro emp. l. 2. §. si eam rem. alias cõtra. secus in uniuersali titulo. ut hic. Et est ratio, quia si hęres non adiret, hęreditas compleret. ut ff. e. l. nunquam. ij. §. vacuũ. quia est eadem persona ut in auth. de iure iurã. à mo. præ in fi. j. respon. ibi cum vtique. col. v. concor. cum hoc §. ff. p emp. l. 2. §. emptori. & §. si defunctus. & sic hęc coniunctio ad lucrũ & ad damnum: ut ff. quemad. ser. amit. l. si quis alia. §. tempus.

¶ EDICTO DIVI MARCI. ¶ CASVS Dicit Iustin. q̃ edicto diui Marci ita cautum est, q̃ si aliquis emerit rem alienam à fisco vendente ut suam, & dominus rei rem suã ab emptore intra quinquẽnũ, postquam tempus uenditionis lapsum fuerit, non repetebat. postea ẽ ptor per exceptionem quinquennalis præscriptionis dominũ rei repellebat. Et hoc obtinebat usque ad tẽpus domini Zenonis. Postea autẽ constitutio bonæ memoriæ Zenonis, j. llis qui à fisco uendente rẽ alienam ut suam, aliquid emerint, aut titulo donationis, uel alia quacunq; iusta cã acceperint bene prospexit. nam in constitutione Zenonis cautum est, ut illi qui à fisco alienam rem vendente, ut suam, aliquid accipiunt. statim securi fiant & existãt victores, siue agãt aduersus, siue ab aliis cõueniãt. Sed certe dominę videtur mihi, q̃ iniqua sit cõstitutio Zenonis, q̃ statuit ita ueros dominos p alienationẽ a fisco factã excludi. Ad hoc rñ. amicę, non est ita iniqua cõstitutio Zenonis, sicut

Præscribit hæres cum mala fide.

sicut tibi videtur. nam in eadem constitutione, & dominis rerũ prospectum est. Licet enim aduersus emptores venire nõ possint, actiones tamẽ suas, si quas sibi in hypotheca, vel dominio rerũ à fisco alienatarũ putauerint cõpetere, per eandẽ constitutionẽ vsq; ad quadriennium aduersus sacratissimũ ærariũ poterũt exercere. Sed domine, iam video, quid dominus Zeno statuit in alienationibus factis à fisco vendente rem alienam vt suam. Sed posamus, q̃ Imperator vẽdat aliquam rem de patrimonio proprio, quod habuit ante diadema imperij, quid iuris erit in casu isto? Ad hoc respon. q̃ idem iuris in casu isto erit, quod statutum fuit in cõstitutione Zenonis. Nã in constitutione quã nuper promulgauimus de his, qui à nostro priuato patrimonio, vel à patrimonio venerabilis Augustæ, aliquid acceperint statuimus, eadem per omnia seruari, quæ in præfata diuinæ memoriæ Zenonis constitutione continentur. Et hæc dicũtur vsq; ad fi. ti. Frã.

a ¶ Edicto. ʒ i. præceptõ generali, alias prætorum dicuntur edicta i vt quod metus causa, & similia: vt ff. quod metus causa. l. si mulier. circa princ. Accursius.

b ¶ A fisco. ʒ vt à procuratore imperialium rerũ. nam de patrimonialibus dicitur infr. e. in fi.

c ¶ Emit. ʒ l. à fisco vendente vt suam à quo edicto res minorum excipiuntur. vt C. si aduer. fis. l. fin. Si autem ut alienã, vt quia cessatum est in solutione tributorum, tria exigũtur. Et quod sit debitum, & quod sit cessatio: vt C. si aduer. fis. l. fi. & C. si propter pu. pen. l. fin. ii. respõ. fortè biennio: vt ff. loc. & conduc. l. quæro §. inter. ver. quæro. Item tertio, quod ves subhæstetur, id est præconizetur: vt C. si propter pub. pen. l. fi.

ADDITIO Et plura alia requisita vide per Ang. hic, & per glo. in l. j. C. de fide instru. & iur. hastæ. fis. lib. x.

d ¶ Constitutio. ʒ C. de quadri. præscrip. l. omnes.

e ¶ Bene prospexit. ʒ corrigendo edictum diui Marci.

f ¶ Statim. ʒ ff. de peti. hære. l. etiam si §. item si quis. in gl. emerit. contra. Sol. ibi in vniuersitate, hic in re singulari loquitur. Alii. dicũt q̃ hic corrigitur. a Et eodẽ modo (scilicet primo, & non secundo) respon. ad l. C. de hæred. l. j. Item ibi erat res fisci.

g ¶ Quadriennium. ʒ nisi fit minor, vel reipublicæ causa absens: vt C. de resti. mili. l. neque.

h ¶ Actiones. ʒ sed quæ? Rñ. condictio ex hac l. secundum Io. sed P. in rem dabat hic non domino contra dominum. argu. C. de hæra. vel act. vend. l. j. contra. Sol. ibi de vniuersitate vendita, hic de re singulari.

i ¶ Constitutio. ʒ C. de quadri. præ. bene à Zenone.

K ¶ A nostra. ʒ id est, a priuata nostra substantia: sed s̃ de fiscali dixit: vt C. de quadri. præscrip. l. bone a Zenone. Accur.

¶ DE DONATIONIBVS. ¶ Ista rubrica continuatur per imperatorẽ dictum est s. de quibusdã modis acquirẽdi, s. de acquisitione quæ fit per vsucapionẽ, & præscriptionẽ. Nũc dicendũ est de alio modo acquirẽdi, qui fit p donationẽ.

EST & aliud. ʒ ¶ Totus iste titulus diuiditur in quinque partes. primò ponit continuationem cum distinctione bimembri. Secundò, de donatione causa mortis. Tertiò, de donatione inter viuos. Quartò, de donatione propter nuptias. Quintò, de vna acquisitione de iure ciuili quæ est correcta. Secunda ibi in §. Mortis causa. Tertia in §. Aliæ autem. Quarta ibi in §. Est & aliud. Quinta ibi in §. Erat olim. ¶ CASVS Domine, iam video qualiter per vsucap. & præscri. acquiritur dominium rerum de iure ciuili, nunquid sunt plures modi acquirendi dominium de iure ciuili? Ad hoc rñ. Iusti. quod sic. Est enim & alius modus ciuilis acquisitionis: videlicet donatio. vnde hic de dona. videndũ est. & hoc in prima parte. Sed pone in secunda, Domine, iam video, q̃ vultis tractare de donat ponatis mihi aliquã diuisionem donationũ? Ad hoc respond. donationum duo sunt genera. Est enim quædã donatio inter viuos, & alia causa mortis. Sed domine, dicatis mihi, q̃d censetur dona. causa mortis? Ad hoc respon. Amice, dona. causa mortis est quæ fit propter mortis suspicionẽ velu-

ti si quis donat, vt si ipsum mori cõtigerit, remaneat donatio penes donatariũ, & huiusmodi mortis causa donatio tribus modis reuocatur, videlicet, si donator cõualuerit, vel eũ donationis suę pœnituerit: aut si donatarius prius decesserit: & huiusmodi mortis causa donatio per omnia ferè ad exemplũ legatorũ redacta est. Nam cum ante tempus nostrũ veteres iurisprudentes dubitarent, vtrũ donationẽ causa mortis oporteret obtinere similitudinẽ cum legato, an cum donatione simplici inter viuos, & quidã antiqui eam vellent donationi simplici comparare, & quidam legato, ob huiusmodi discordiam antiquorum sopiendam, à nobis constitutũ est, vt huiusmodi donatio causa mortis per omnia ferè legatis cõumeretur, & sic omnino procedat, quemadmodum nostra cõstitutio procedere constituit, & vt breuiter de hac donatione expediamus, in summa scire debes, quòd mortis causa donatio est cum aliquis ita donat, vt magis velit ipsum habere, si conualuerit, quam donatarium: magis quę donatarium si moriatur, quam hæredem suum, sicut Homerus recitat Telemachum his verbis expressis donasse Peirzo. Et hæc dicũtur vsq; ad illum §. aliæ autem. Franc.

b Etiam si fit donatio causa mortis secũdũ cõmuniter omnes, de quo vide Ange. in §. in pson. j. de actioni. & Christi. j. eo. in glo. manifesta. u. rit.

1 Hoc verum cũ qd agitur faci noroti, secus vbi vir tus exercetur: qa tũc nõ est timẽda mors. Seneca. Sic discas qua si nũquam moriturus, sic viuas, quasi cito morituras: nil est magis in morte est. Tulli. Viro forti non modo non timenda mors, p patria est sed appetẽda. Aeg. Perr. Donatio causa mortis non est, nisi exprimatur. mors.

Rettrahebant.

¶ DE DONATIONIBVS.

TITVLVS VII.

EDICTO diui Marci cauetur, cũ qui a fisco rem alienã emit, c si post venditionẽ quinquẽnium præterierit, posse dominum rei exceptione repellere. Constitutio autem diuæ memoriæ Zenonis bene prospexit iis, qui a fisco per venditionem, aut donationem vel alium titulum aliq̃ d accipiunt: vt ipsi quidẽ securi statim fiant, & victores existant, siue experiantur, siue conueniantur. Aduersus autem sacratissimũ ærarium vsque ad quadriennium liceat iis intendere, qui pro dominio, vel hypotheca earum rerum, quæ alienatæ sunt, putauerint sibi quasdam cõpetere actiones. ¶ Nostra autem diuina cõstitutio, quam nuper promulgauimus, etiam de iis, qui a nostra, vel venerabilis Augustæ domo aliquid acceperint, hæc statuit q̃ in fiscalibus alienationibus prę fatæ Zenonianę constitutionis cõtinentur.

De donationibus.

TITVLVS VII.

EST & aliud genus acqsitionis, donatio.

¶ Donationem autem duo sunt genera, mortis causa, & non mortis causa. ¶ Mortis causa donatio est, quæ propter mortis fit suspicionem: cùm quis ita donat, vt si quid humanitus ei contigisset, haberet is, qui accepit. sin autem superuixisset, is, qui donauit, reciperet: vel si eum donat onis pœnituisset, aut prior decesserit is, cui donatũ sit. ¶ Hę mortis cã donationes, ad exemplũ legatorum redactæ sunt p omnia. ¶ Nam cũ prudentib. ambiguum fuerat, utrum donationis, an legati instar eam obtinere oporteret, & utriusque causę quædã habebat insignia, & alii ad aliud genus eam retrahe-

¶ Donationis duplex est genus, scilicet cã mortis, & inter viuos. Et causa mortis est, quæ fit ppter mortis suspicionẽ. Et tribus modis hic positis reuocatur, & magis sequitur naturã legatorũ Et breuiter donatio causa mortis est, quando donans commodum vult magis excepto eo, esse in donatario, quàm in hærede. h. d. Areti.

EST & aliud genus acqsitionis, donatio.

¶ Donationem autem duo sunt genera, mortis causa, & non mortis causa. ¶ Mortis causa donatio est, quæ propter mortis fit suspicionem. cùm quis ita donat, vt si quid humanitus ei contigisset, haberet is, qui accepit. sin autem superuixisset, is, qui donauit, reciperet: vel si eum donationis pœnituisset, aut prior decesserit is, cui donatũ sit. ¶ Hę mortis cã donationes, ad exemplũ legatorum redactæ sunt p omnia. ¶ Nam cũ prudentib. ambiguum fuerat, utrum donationis, an legati instar eam obtinere oporteret, & utriusque causę quædã habebat insignia, & alii ad aliud genus eam retrahe-

eo. l. si quis argẽtum. §. fi. b & j. de actio. §. de cõstituta. Vel dic eam esse iuris ciuilis approbatione. non inuentione, sed iurisgentiũ, vt s. de rer. diui. §. per traditionẽ. Vel dic, sui origo fuit de iure gentiũ vno modo, scilicet per traditionẽ. ac postea de iure ciuili fuit ille modus approbatus, & alius inuẽtus, scilicet per stipulationem. Tertiò, per Iustinianũ additus est tertius puta per nudum pactum. Accur.

m ¶ Et non mortis. ʒ si largè hæc duo membra accipiuntur, in text. nihil deest, & propriè ponuntur genera. nam multæ species sub quolibet continentur & hoc approbo. Vel accipe stricte p duabus speciebus tãtum donationum. scilicet simplicis inter viuos & simplicis causa mortis. & adde alios donationes. vt legatũ: vt j. de leg. in prin. Itẽ donationem propter nuptias: vt j. eo. §. est & aliud. Item & quod est j. eo. §. fi.

n ¶ Mortis. ʒ scilicet instantis, vel futuræ, vt ff. eod. l. 2. f. 4 v. & vj. fi. quidem vbique † mors timenda est. cum eius dies incertus sit: vt ff. eo. de mor. cau. do. l. senatus. §. mortis. & de condi. & demon. l. j.

o ¶ Si quid humanitus ei contigisset. ʒ id est si moriatur: vt ff. de verb. sign. l. in vulgari §. fi. & debet hoc exprimi, alias non est mortis causa donatio: vt ff. eo. de mor. cau. do. l. Seia. §. fi. nisi ex cõiecturis appareat eum velle donare causa mortis.

ADDITIO Nota quod ad hoc vt sit donatio causa mortis, requiritur quòd fiat mentio mortis. Idẽ no. gl. Bar. Ang. & Raph. & Imo. in d. l. Seia. §. fi. & gl. & Bar. in l. Seia. ff. de do. pleg & Bar. in l. quæ dotis. in fi. j. col ff. solu. matr. alias autẽ licet aliquis sit in extremis constitutus, si simpliciter donat, nec addiciatur causa mortis, intelligitur donatio inter viuos. & est tex. fing in d. l. Seia. §. fi. quod not. secundum Ang.

p ¶ Superuixisset. j. conualuisset & ita tribus modis reuocatur: vt hic subiicitur, & ff. si cer. pet. l. non omnes.

q ¶ Pœnituisset. ʒ quia voluntas est ambulatoria vsque ad mortem. v. ff. de adimen. leg. l. 3. in fi & quia donatio ob causam, scilicet si moriar, & sic possum pœnitere: vt ff. eo. de mor. causa. dona. l. senatus. §. j. in fi. & ff. de condi. cau. da. l. 3. §. 2.

r ¶ Exemplum legatorum. ʒ quantũ ad vim & potestatẽ, quia sicut legata morte cõfirmatur, ita donatiões cau. mor. vt reuocari nõ possint.

s ¶ Per omnia.] subaudi ferè, vt statim dicet. nam in multis differunt.

t ¶ Donationis. ʒ scilicet simplicis, & inter viuos: alias nulla esset huiusmodi distinctio: cum omne legatum sit donatio: vt patet ex definitione eius: vt ff. de leg. ii. l. legatum.

v ¶ Habebat ʒ scilicet donatio causa mortis. nam cum donatione inter viuos habet insignia: vt sit liberalitas, cum legato, vt morte confirmetur, & vt detrahatur Falcidia: vt C. ad legem Fal. l. fi.

a Ipse tamen in re aliena præstat vsucapiendi conditionẽ. Et no. q̃ vsucapio iccepta cũ maiore continuit cõtra minorẽ ʒ ex clausula generali restituipõt. nisi lõ gissi mi tẽporis fuerit q̃ dormi durãte pupillari ętate. Ang.

Error duplex est.

† Ibi est iustissima cãertoris, q̃ dat cãm vsucapiendi, secũdũ C. & glo. i d. l. q̃ vulgo. Aegid. Perr.

† denuncliatis bona fide emptorem. &c.

† Præfata Zenoniana constitutio ratialiqb. Fiscus ven dens rem alienam vel vt suam.

Universidad de Deusto

Donationes cãmortis.& legata differũt in multis.

a Hoc intelligas, ut dicit gl. in l. etiam ff. de inof. te. & plenè p Io.de imo. in l.fi.ff. de don. causa mortis. Angel.

† Versus istas omisit Haloan.ex tant autem apud Theoph. & ī qbusd. manuscri.

† Vide Alcia.libro 2. Prætermiss.

b Hoc est falsum secundũ Angel.ibi.

a ¶ Retrahebant.Iustiani,& alii ad alia.

b ¶ Ferè legatis.ʒ dicit ferè quia in quibusdam differat à legatis.ecce enim si donas in anno singulos:donatio una est,sed legata plura:ut ff. de dona.causa mor.l. senatus.§.fi. Item legatum ab hærede semp trahitur: ut patet ex definitione legati.ff.de lega.in prin.donatio aũt uel ab hoc,uel ab alio.Ité donatiõe obligatur donãs: in legato nõ.Ité si testamentũ accuso, perdo legatũ, nõ donationẽ, si tamẽ accuso, ut fal'um, ar. ff. de his quib.ut indig.l. post legatum.§. qui mortis a. Ité alteri substituitur in legatis,secundum quosdã: ut ff.de donatio. cã mortis.l.ei cui mortis. & de legatis.ii.l. ut hæredibus. Ité filiusfamilias donat,sed nõ legat:ut ff. e.de mor.cau. dona. l.tãis.& ff. quib non est permiss.face.test. in prin. Ité in legato tria tẽpora cõsiderantur, ut sit capax legatarius: ut ff. de hæredum quali. & differ.§. in extraneis. b in donatiõe non:ut ff. de donatio.causa mortis.l. i mortis. Ité quia pro legato datur interdictum quorum legatorũ, nõ pro donatione: quoddic ut in summa.C. quorũ leg.l.j. & in l.Marcellus.§.Paulus.ff.de donatio.causa mor.Acc.

ADDITIO Imo habet locum, quorum legatorum saltem in eoquod excedit Falcidiam: uel si per donatarium sit occupata, secundum Io.Fab. & Ange.

c ¶ Constitutio.ʒ l. coram v.testibus scriptura interueniente uel nõ : ut C.e.l.fi.

d ¶ Et in summa .ʒ id est,ut breuiter de hac donatione expediamus : ut ff.eo.l.j.

† Dua.quæ non omnino.Sed hic rectius.

e ¶ Vult.ʒ i.uellet.in quibusdam uelit.

f ¶ Habere.ʒ f.si superuixerit:ut ff.e.l.senatus.§.j.

g ¶ Et sic apud Homerum,ʒ i.sicut recitat poeta Homerus, quod Telemachus dictis uerbis expressis donauit.

¶ ALIAE AVTEM. ¶ CASVS. Domine,iam uidi exemplum de dona.causa mor.& de eius effectu, ponatis mihi exemplũ de do.inter uiuos.Ad hoc respon.Amice,sunt quædã aliæ donationes,quæ sine alia qua mortis cogitatione fiunt:& huiusmodi dona.inter uiuos appellantur:& tales dona.legatis non cõparantur.Si enim perfectæ fuerint,temerè reuocari non possunt.Sed domine,dicatis mihi quando dicuntur perfectæ?Ad hoc respõdet.Amice,huiusmodi donationes perfectæ cẽsentur, cum donator ucluntatem suæ liberalitatis in scriptis uel sine scriptis donatario mãifestauerit,put a p talia uerba,dabo,uel donabo tibi talem rem.& in nostra constitutione cautum est huiusmodi donatione,semel perfectas, traditionis necessitatem ad exemplum uẽditionis in se habere:ut sicut uẽditor rem uenditã numerato sibi pretio tradere cõpellitur, ita donatori post emissam liberalitatis uocẽ auctoritate nostræ cõstitutionis, tradendi necessitas imponatur.Sed antiqui principes statuerunt donationes simplices summam ducentorum aureorum excedentes,sine insinuatione scripturæ non ualere nũquid placet uobis, quod illud hodie obseruetur?An hoc respon.quod non.Nã cum constitutiones antiquorũ principum statuerunt huiusmodi donationes simplices,excedentes summam ducentorum aureorum actis interuenientibus insinuari : nostra constitutio huiusmodi summam usq; ad quingentos solidos ampliauit, & statuit usq; ad quingẽtos solidos, sine omni insinuatione ualere donationes.& per eandẽ constitutionẽ quasdã species donationum introduximus:quæ licet quingentos solidos excedãt,tamẽ nullam insinuationem desiderãt:sed in se fine omni insinuatione plenissimã habent auctoritatẽ. & alia insuper multa ad uberiorẽ exitum donationũ inuenimus:quæ omnia & singula ex constitutionibus nostris,quas sup huiusmodi donationibus fecimus,manifestiùs imè colligi possunt.Sed domine,uos dixistis mihi ꝙ huiusmodi donationes simplices semel perfectę ne possunt reuocari: nunqd est hoc generaliter uerũ?Respond.quod non.Licet enim dixerimus tales donationes non posse reuocari:tamen sciendũ est,ꝙ si plenissimæ sunt huiusmodi donationes,si donatarii ingrati extiterint erga donatores: licebit ipsis donatoribus, per nostrã constitutionẽ certis ex causis eas reuocare.& hoc ideo statuimus,ne datores qui beneficiũ suę liberalitatis in alios contulerunt,ab illis iniuriam patiantur:secundũ modos in nostra constitutione enumeratos.Ethęc usque ad illum.§.est & aliud. Frã.

¶ Aliæ autem.ʒ nunc,prosequitur aliud genus donationis. Dictum est de donationibus causa mortis: nunc de dona.simplici, id est, inter uiuos dicit.Accur.

h ¶ Temere.ʒ ideo dicit temerè,quia quandoque reuocantur : ut ʒ. eod. §. sciendum.

i ¶ Voluntatem.ʒ etiam nudo pacto:ut C.de don. l.si quis argentũ.§.fi.Acc.

ADDITIO Si autem donetur factum, requiritur stipulatio & traditio, sicut olim.Item pœnitentia donantis & donatarii,ubi fit certæ personę, secus si incertæ.

k ¶ Manifestauerit.ʒ licet per uerba futuri tẽporis: ut dabo uel donabo : ad instar stipulationis : ut ff. de uer.obli.l.v. §.stipulatio. uel præsentis tẽporis:ut do,uel dono: cum nudo pacto fiat: & pactum etiam fiat per uerba præsentis temporis:ut C.eod.de dona.l.si quis argentum. §. fin. ff. de pact.l.tale.in princ. & in glo.ii.

l ¶ Vẽditionis.ʒ ex hoc uerbo dicebat M.uenditorem tradendam,sic ff.de uerbo.obliga.l. ubi autẽ non apparet. in fin. Ioa. contra, scilicet ut interesse deindo (liberetur:ut ff. de act.empt.l.j.in principio & similiter de quę hic fit. , est in hoc ut sicut necessitas imponitur uẽditori ad aliquid,sic & donanti licet à principio nullus cogebatur : ut C. de act. & oblig.l. sicut. Sed nunquid donator de euictione tenetur?Rñ.si incipit à traditione,non.ut ff.eo. de dona.l. Aristo.in fin. c Si à pactione,sic:ut C.de iure do.l.j. Accu.

ADDITIO. Et est ratio,quia cum donatio sit doni datio.iste pacisces obligatur expresè ad dandum. l. senatus. §. j. ff. de dona. causa mor.& ideo non liberatur,nisi transferat dominium:circus autem ubi sola traditio sine facto interuenit. Ex quo infertur quod pro euictione hic agitur primæua actione quasi non dederit,etiam re nundum eiecta in totum,uel pro parte. Secus in uenditione ubi pro euictione nouæ nascit actio quasi per traditionem obligatione ablata. quod no. pro præsentione & libelli formatione secundum omnes hic.

m ¶ Constitutio.Iut C.de do.l.si quis argentum. §. fi.

n ¶ Etiam si non tradantur.ʒ i.si tradere nolit donator.Accur.

o ¶ Necessitas.ʒ per conditionem ex lege,quæ stricti iuris est.ff.e.de do.l.eum qui.& C.eo.l.si quis argentum. §. fi.

p ¶ Retro principum.ʒ i.eorum qui ante nos fuerunt:ex nostra etiam patria,ut C.eo.de dona.l.sancimus.in fi.

q ¶ Constitutio.ʒ ut C.e.l pen.in fi.

r ¶ Insinuatione.ʒ i.scriptura facta in præsentia publicarum personarum d.& in actis,ubi superfluum est testes adhibere: cum publica monumenta sufficiant:ut C.eo.l.data.& l.in donationibus.

s ¶ Inuenit,ʒ f.nostra constitutio: ut si donetur in redemptionem captiuorum:uel à magistro militum donetur militibus:uel in refectionẽ domus donetur alicui:ut C.e.l.pe.Idẽ & si donet Imperator,uel ei donetur : ut in aut.de non alie.§.fi uero minus col.ii.& in auth.ut non fiant pig.§.quia igitur.col.v.Idem in donatione propter nuptias, ut in auth.ut spon.lar.col.ix. in princ. Idem in remissione usufructus futuri temporis:ut ff.e.l.Modestinus.Acc.

ADDITIO Idem in donatione facta pro bene meritis.l.Artilius.ff.e. dummodo appareant,& eis proportionetur,secundum doctores.

t ¶ Minimè.ʒ licet quingentorum solidorum summam excedant.

v ¶ Alia.ʒ ueluti ne plures donationes diuersis tẽporib.factæ concernentur

uentur:ut C.eo.l.sancimus.§.si quis autem.Ité ut si qui pecuniam reciperint in redemptionẽ captiuorũ,iurent se ibi bona fide expendere.Ité ut sacramento domini domus quæstio dirimatur:ut C.eo.l.pen. in fi.

a ¶ Constitutionem.ʒ ut C.de reuo.do.l.fina.

b ¶ Ex causis.ʒ quinqs scilicet,ut si atroces iniurias in eum effundat, uel impias manus in ferat,uel graue damnũ in bonis,uel uitæ periculũ intulit: uel si legi dictæ in dãdo nõ paruerit: ut C. d reuo.do.l.fi.Sed donatio liberto factaso & reuocatur. aliud i liberta:ut C.de reuo.do.l. i.& de lib.cau.l.solo.Et est hic arg.ꝙ domino ut his causis possit reuocare.secundũ.sic i auf.ut lib. de cę.§.illud uero.co.6 & ff.de lib.agno. & alẽ. a paren. &c.l. alimẽta.

ADDITIO. Vnde uersus, Quinq; modis perdo mihi, q̃ donata fuerei: Inferos si damnũ grauiter donantis in ære : Huic per me si sit atrox iniuria facta, Si sit persona manuali uultuero tacta,Quando suæ uitæ crudeliter insidiabor, Ingratus dño, re donata spoliabor.Ingratum factum dic me,cum fregero pactum. Ius autẽ reuocãdi donationẽ ex causa ingratitudinis, nõ transit ad hęredes,si de functus facultatem reuocandi habuit.

¶ EST ET ALIVD. ¶ CASVS. Domine, iãquidi de dona. simpliciter inuos. nũquid est aliquod aliud genus donationis inter uiuos? Ad hoc rñ. ꝙ sic. Est enim quoddam aliud genus donationũ quod ueteribus iuris consultis penitus erat incognitum , sed postea a iunioribus principibus introductũ, & secũdũ eos donatio ante nuptias appellabatur,& in se habebat tacitã conditionẽ,ut uidelicet tũc rata esset hæc donatio, & effectũ haberet,cũ matrimoniũ esset subsecutum.Sed domine,quare appellabatur ante nupt? Respon. ꝙ ideo quia semper ante nup.fiebat,liter effectũ non haberet nisi nuptiis subsecutis,& nunquam post nup.celebratas talis donatio potuit inchoari. sed postea diuus Iustinus pater meus huiusmodi obseruationẽ semiplene correxit.Nã cum permissum fuerat dotes cõstante matrimonio posse augeri,pmisit in cõstitutione sua huiusmodi do.ante nup. & post nup. celebratas ad similitudinẽ dotium posse augeri,sed tamẽ nomen incõueniens penitus remanebat.nam ante nup.vocabatur vt prius,licet ex constitutione sua post nup.tale susciperet incrementũ , & ita augebat post nup.tamen ante nup.appellabatur.Et ita manifeste patet ꝙ nomẽ non bene cõsonabat rei. vnde nos plenissimo fini sanctiones tradere cupientes,& cõsona nomina rebus esse cupientes,vel studentes,in nostra cõstitutione statuimus,vt huiusmodi don.nõ solũ post celebratas nup. augmẽtum suscipiant,sed et initiũ suscipere possint. & in hoc dotib. parificantur:vt quemadmodũ dotes cõstante matrimo.nõ solum augeri,sed etiã de nouo fieri possunt, ita huiusmodi don. quæ propter nup. introductæ sunt,non solum cõstante matrimo.cõtracto augeri ; sed et de nouo constitui possunt.& hæc dicuntur usque ad illum.§. erat olim.

c ¶ Introductum.ʒ ut C.de dona.ante nup. per totum titu.

d ¶ Habebat.ʒ & hodie habet si fiat donatio prius.nam & postea fieri potest ut ʒ.eo.§.sed tamen.

e ¶ Insecutum.ʒ de iure & de facto.

f ¶ Quòd ʒ id est,quia.

g ¶ Pater nõster.ʒ sic ʒ.qui non est permis.facere testa.§.cęcus.

h ¶ Cum augeri.ʒ id est,cum hoc non esset. a Accur.

i ¶ Fuerat.ʒ etiam ante se.

k ¶ Tale.ʒ puta quia augeatur dos.

l ¶ Permisit.ʒ diuus Iustinus: vt C.de dona.ante nup. l. penul.

m ¶ Et consequentia.ʒ aliàs conuenientia: sic C.de epis. & cl.l.decernimus.in fi.gl.fi.& in summario.& de offic.præfec.vrb.l.j.in fi. & de de fen.ciui.l.defensores.ar.contra.C.de constit.pecu.l.ii.§.penult. & ff. de adimen.leg.l.iii.§.conditio.

n ¶ Constituimus.ʒ C.de do.ante nup.l.fi.

o ¶ Exæquentur. ʒ si de nouo fiat donatio uel uetus augeatur, est æqualitas: ut C.de don. ante nup.l.fi.§. si igitur dote. Si ante matrimoniũ, poterat esse inæqualitas.C.de pac.con. l.ex morte.i prin. Sed hodie æqualitas est ante , & post in cõstitutẽdo, & in pactis lucrorũ:vt quãtũ dat vxor in dotẽ, tantũ det in donationẽ ꝓpter nuptias maritus:& sicut hic fit domin' dotis, sic illa donationis ꝓp nuptias vsumfructũ tñ habeat marit', ne accidat matrimonij onerib. dotẽ nõ seruire. Nã æquitas suggerit, quòd dos debeat esse ibi vbi sunt onera matrimonii: vt ff. de iur.do.l.dotis fructũ. & l.ple ũq.§.fi serui.cũ tantundẽ reddatur vxori.ex qua donatione cõstitutum fuit mulieri soluto matrimonio:si res dotales nõ exiitant: & quia non potuit a uenare marit', etiã ea cõsentiente:a vt ʒ.titu proxi.in princi. licet alĩs iuri hypothecæ posset renũtiare:vt C.ad Velleia.l.etiã.& l.iubemus.& in auf. siue a me. eod.titu.C. Et sicut dos vxori, sic & talis donatio iure redditur viro soluto matrimonio, cũ sit æqualitas: ut in auth. de æqua.do.§.j.coll.7. Est & sponsalitia largitas quando sponsus sponsæ per verba de futuro, vel econtra donat purè nõ respectu dotis,quæ simiter conditionẽ matrimonii habet:vt C.d do. ante nupt.l.cum veterũ. & l.si a sponso. Accur.

ADDITIO. Tu dic quòd aliquando fit ex mera liberalitate. hoc expresso ꝙ nullo casu repeti possit,& habet locum.l.si mater. C. de don. ante nup.aliquãdo fit simpliciter nullo expresso,& tũc olim præsumebatur ex mera liberalitate,& erat irreuocabilis.l.ii.l.si filię. & l. si tibi. C.eo.hodie vero ob causam futuri matrimonii.l.cum ueterum. eo. tit. p ¶ Sed eo etiam contracto.ʒ hodie hoc corrigitur in aut. de æquali.do.col.vij.

¶ ERAT OLIM. ¶ CASVS. omine, vidi plures modos acquirendi de iure ciuili, nunquid adhuc reperiuntur plures modi ciuilis acquisitionis? Rñ.ꝙ sic. Erat enim alius modus ciuilis acquisitionis per ius accrescẽdi,quod quidẽ ius accrescendi erat tale. Si duo habebant seruum communẽ Petrus & Mar.si Petrus solus inter uiuos vel in vltima voluntate communẽ seruum manumitteret, libertas non ualebat, sed in eo casu,pars Petri penitus amittebatur,& Mar.nolẽti manumittere accrescebat,& ita seruus qui prius eãis erat, totus Martino p ius accrescẽdi acquirebatur.sed cũ hoc periculosissimũ fuerat exẽplũ, seruũ quidẽ manumissum libertate defraudari,& impositione libertatis humanioribus dominis damnũ inferri,& seueris dominis lucrũ acquiri, iõ hoc quasi inuidia plenũ pio remedio per nostrã cõstitutionẽ duximus corrigẽdũ,& inuenimus viã per quã tã manumissor quã socius eius manumittere nolẽs quã etiã seruus qui libertatẽ accepit, nostræ permissionis beneficio cõiter perfruatur. Statuimus enim vt libertas seruo cõi imposita debitũ effectũ sortiatur. Manifestũ enim est antiquos legislatores i fauorẽ libertatis multa cõtra regulas cões iuris statuisse & statuimus,ꝙ dñs q libertatẽ imposuit,suę liberalitatis stabilitate gaudeat,& soci' indẽnis cõseruet, & prætiũ serui manumissi a dño manumittẽte seruũ sm partẽ dñii constõne definiti accipiat.Et hęc vsq; i fi. ti. Frã.

q ¶ Exemplo.ʒ sic.C.de proba.l.exemplo.

r ¶ Nostram constitutionem.ʒ C.de com.ser.ma.l.j.§. ne autem. & §.sinautem socius.

s ¶ Cuius.ʒ f.libertatis.

† Titulum hunc de dona in duos distinctũin uerustiss. exempl. ante 400. an. manu scriptis uidisse refert Apellus : quorũ prior de don. alter de manumissionibus inscriptus erat: hocque loco titulum de manumiss. apte prępondũ censet: cuius sentẽtia uera est nam & hic de his tractat:huicq; rei arg.erit Pandectarũ series:illic enimdo nationum tractationi subiiciunt manumissiones. P. Prateius.

b Nisi post biennio iterum cõsentiat, & ex aliis bonis quæ superfunt, sibi sit consultum nec tunc sibi præiudicat,nisiquatenus probetur versum in rem suã. Ange. Hodie tamẽ de consuetudine talis donatio nõ constituitur ut vult glo.in auth.ęqualitas. C. de pac con.& Bal. i auth. dos data. C.eo. Iaſ. Libertatis fauor i qui bus constit.

Dos, & donatio propter nuptias debẽt esse i ęqua ltate. Dos datur ut inde matrimonii onera supportentur.

Du. acce dere.

Universidad de Deusto

Vendere quis cõpellitur alium. Idem est etiã si fisc⁹ fit socius, quia eo inuito poterit seruus manumitti secundũ Nic. per l. j. C. de uecti. & commiss. Aegi. Perr. Alia continuatio.

† Deest Duar.

a ¶ Communes.¶ ſ.vt libertates per leg. Fal. nõ minuãtur. Itẽ ubi nõ valet testamentũ libertates nõ reuocantur. ff. de inoff. test. l. Papi. §. sed an & libertates. & §. fi. Itẽ & ff. de fidei. li. l generaliter. §. si quis seruo.

b ¶ Definiuimus.¶ C. de communi ser. ma. l. j. §. ne autem. & §. sinautem socius.

c ¶ Accipiente.¶ vel eo depositore: vt C. de cõ. ser. ma. l. j. §. ne aũt. & §. sinautẽ socius. & no. q compellitur q; vẽdere: quod est speciale cõtra reg. vt C. de cõtra. emp. l. inuitũ. & C. de iu. deli. l. nec emere. qđ plene not. in auth. de fideiuſ. §. penul. col. j.

¶ QVIBVS &c.

¶ Dictũ est ſ. de acq. ſitione facta p̃ vſucapionem, vel p̃ donationẽ nunc dicit, p̃ quos alienatio possit fieri, & p̃ quos nõ. Are vel sic cõtinua, ſ. dictũ est quomodo quis efficitur dominus iure gentium vel ciuili. hic tractare itẽdit de quadã specialitate q̃ contingit circa eos qui dominia rerũ acquirũt. generale eni est vt q̃ domin⁹ est possit alienare: & q̃ dominus non est alienare non possit hic & i specialib⁹ casib⁹ contingit contrarium.

ACcidit. ¶ Tot⁹ iste titulus diuiditur i tres partes. Primo qñ dñs non põt alienare res suas. Secundo ecõtra quando non dominus alienat. Tertiò redit ad primũ casum. Secũda ibi, Cõtra aũt. Tertia ibi, Nũc autẽ admonendi. Vel diuide subtilius. Primò, quando p̃hibetur alienatio propter rem quæ est alienabilis. Secundò, quando permittitur ex pactione, vel propter publicã vtilitatẽ. Tertio, quando prohibetur ratione personæ alienantis vel ratione personæ in qua fit alienatio quia pupillus est.

¶ CASVS. In prima parte dicit Iusti. præmittẽdo ea de quibus intẽdit tractare, aliquãdo accidit, q̃ ille q̃ dominus est rei, dominiũ tamẽ eiusdẽ rei in aliũ transferre nõ possit. & in casu isto conuerso, simili ter quãdoq; accidit, vt ille qui dominus non est, potestatẽ tamen dominiũ transferendi in aliũ habeat, & hæc dicuntur usque ad uer. Nã dotale. in quo talis figuratur casus. Domine vos dixistis mihi ſ. q̃ dominus rei aliquãdo rem suã alienare nõ potest, ponatis mihi exẽplũ de hoc. Ad hoc rñ. Amice, ecce maritus licet sit dominus prædii dotalis, tamẽ inuita muliere prædiũ sibi in dotẽ datum, per leg. Iul. de fun. do. alienare p̃ohibetur: vt hypotheeas earũ rerũ, quæ uolente etiam muliere fiebãt quã leg. Iu per constitutionẽ nostrã correximus, & in meliorẽ statũ deduximus. Cum enim prohibitio leg. Iul. tantũmodo in rebus immobilibus Italicis locũ habebat: & alienationes rerũ dotaliũ ẽt in omnibus, quæ inuita muliere fiebãt, inhibebat: vtriq; remediũ adhibuimus & statuimus vt nõ solũ in Italia interdicta fit alienatio vel obligatio rerum dotalẽ etiã in omni prouincia, quę Romano subiecta est imperio. & nõ solũmodo inuita muliere locũ habeat huiusmodi prohibitio, sed ẽt neq; alienatio vel obligatio. licet de cõsensu mulieris facta fuerit, robur obtineat. & hoc iõ statuimus, ne fragilitas sexus muliebris, q̃ de facili ad cõsentiẽdũ alienationi p̃ blãditias mariti posset iduci in pniciẽ substãtiæ mulierũ videat cõuerti & hęc vſq; ad illũ. §. cõtra autẽ. Fran.

a Et in his casibus ubi non potest alienari, an fideiussor datus a viro obligetur, uide Iaso. hic.

d ¶ Dotale prædium.¶ ſ. inæstimatum: vt C. de rei vxo. act. l. i. §. & cũ lex. ver. in fundo autẽ. ² alias fi æstimatũ esset, posset alienari, nisi æstimatio fiat ut sciatur quantum valet: vt C. de iu. do. l. quoties. & l. fi inter vi. um. & de fun. do. l. j. Et dic dotale, vel qua fuit ff. de fun. dota. l. iii. & uii. Quid si res mobilis est? Rñ. potest alienari si maritus est soluẽdo. C. de ſr. pig. da. ma. l. i. facit l. fi ex lapicidinis. ff. de iure do. Accur.

ADDITIO. Sed iure canonico indiffinẽte valet alienatio vxore consentiente & iurante. e. c licet mulier. de iureiur. lib. vi. nisi prius iurasset se nunquam tali alienationi faciendæ velle consentire.

e ¶ Inuita muliere.] ergo ea uolente poterat, vt innuit: quod corrigitur statim.

f ¶ Prohibetur.¶ nisi prouocetur ad diuisionem fundi dotalis: ut C. de fund. do. l. fi. Item nisi ex necessitate: ᵇ vt C. de li. causa. l. j. Itẽ nisi cũ vnuerẽtate: ut ff. de fun. do. l. i. Itẽ nisi vtatur ad utilitatem mulieris: vt ff. de iu. do. l. fi.

b Ad quã si prodest mulieri ẽt maritus p̃ uocare potest. Ange.

g ¶ Alienare.¶ hoc large accipias siue dominium mutetur: siue ius aliis constituatur: vt C. de rebus alie. nõ alien. l. fi. & in auth. de nõ alie. §. alienationis. col. ii. & ff. de fun. do. l. Iulianus. Accur.

fauore antiquos legum latores, multa etiam contra communes[a] regulas statuisse manifestum est) & eo, qui eam libertatem imposuit, suæ liberalitatis stabilitatẽ gaudente: & socio indemni conseruato, pretiumque serui secundum partem dominii, quod nos definiuimus,[b] accipiente.[c]

Quibus aliebare licet, vel non.

¶ Maritus nõ potest alienare, vel obligare prædiũ dotale etiã cõsentiẽte muliere. nõ solũ in Italia, sed etiã i prouincia. Are.

ACciditaliquãdo, vt qui domin⁹ † rei sit alienare nõ possit: & cõtra, q̃ do minus non sit, alienãde rei potestatem habeat. ¶ Nam dotale prædiũ[d] maritus inuita[e] muliere, per legẽ Iuliam prohibetur[f] alienare.[g] quãuis ipsius[h] sit, dotis causa ei datum. quod nos legẽ Iuliam corrigentes, [i] in memoriam reuocamus, vt libertates per leg. Fal. nõ minuãtur. Itẽ ubi nõ valet testamentũ libertates nõ reuocantur. ff. de inoff. test. l. Papi. §. sed an & libertates. & §. fi. Itẽ & ff. de fidei. li. l generaliter. §. si quis seruo.

h ¶ Ipsius sit.¶ ſ. de iure gentium, vt per traditionem: & ciuili, ſcilicet approbatione secundũ Io. Alii dicũt de iure ciuili, ſ. fictione, nõ iuregẽtium: vt C. de iure do. l. in rebus. Sed quod ibi dicitur de iure naturali vxorem dominũ esse: verum est primæuo iure, quo dicitur: Quicquid calcauerit pes tuus, &c. non naturali, i. iure gẽtium: sed rerum domina dicitur, quo ad spẽ, & quantum ad hoc, vt ex eis sustẽtetur. sicut filii dicuntur domini rerũ paternarũ: vt j. de hæred. quali. & diff. § sui. versi. sed sui q̃dẽ. & C. defur. l. q̃uis. & C. rerũ amot. l. j. vel domina est inspecto exitu: sicut filiꝰ dicitur dñs: vt ff. de liber. & posthu. l. in suis. Accur.

ADDITIO. Circa hoc dicas, q̃ verũ, & effectuale dominiũ habet maritus: sed fictũ, & interpretatũ habet vxor, ex quo cũ viro viuit, cõtinuo, & præsumitur ea dem persona.

i ¶ Corigentes.¶ in duobus capitulis, & in aliis non. Accur.

K ¶ Deduximus.¶ vt C. de rei vxo. ac. l. vnica. § & cum lex.

l ¶ Lex.¶ ſ. Iulia.

m ¶ Italicæ.¶ in Italicis prohibita alienationem: & hoc erat primum eius vitium. Accur.

n ¶ Inuita muliere.¶ sed ea volẽte cõcedebat, & hoc erat m vitiũ

o ¶ volente ea.¶ simi liter prohibebat.

p ¶ vtrique.¶ ſ. vitio.

q ¶ Interdicta.] quid si fiat? Respon. vendicat maritus cõtante matrimonio cõtra factum suum uenies, cũ fuerit contra legẽ: ut C. de agri. & censi. l. quẽadmodum. circa fi. lib xi. & de rei ucn. l. doce. sed dissoluto eo mulier repetit: ut C. de iur. dot. l in rebus. Sed quod ibi dicitur de iure naturali vxorem dominũ esse: verum est primæuo iure, quo dicitur: Quicquid calcauerit pes tuus, &c. non naturali, i. iure gẽtium: sed rerum domina dicitur, quo ad spẽ, & quantum ad hoc, vt ex eis sustẽtetur. sicut filii dicuntur domini rerũ paternarũ: vt j. de hæred. quali. & diff. § sui. versi. sed sui q̃dẽ. & C. defur. l. q̃uis. & C. rerũ amot. l. j. vel domina est inspecto exitu: sicut filiꝰ dicitur dñs: vt ff. de liber. & posthu. l. in suis. Accur.

ADDITIO. Circa hoc dicas, q̃ verũ, & effectuale dominiũ habet maritus: sed fictũ, & interpretatũ habet vxor, ex quo cũ viro viuit, cõtinuo, & præsumitur ea dem persona.

i ¶ Corigentes.¶ in duobus capitulis, & in aliis non. Accur.

K ¶ Deduximus.¶ vt C. de rei vxo. ac. l. vnica. § & cum lex.

l ¶ Lex.¶ ſ. Iulia.

m ¶ Italicæ.¶ in Italicis prohibita alienationem: & hoc erat primum eius vitium. Accur.

n ¶ Inuita muliere.¶ sed ea volẽte cõcedebat, & hoc erat m vitiũ

o ¶ volente ea.¶ simi liter prohibebat.

p ¶ vtrique.¶ ſ. vitio.

¶ Creditor licet non sit dominus, potest tamẽ pignus alienare ex pacto, vel sine pacto seruata forma legis. Areti.

¶ Contra autẽ[l] creditor pignus ex pactione, q̃uis ei⁹ ea res nõ sit, alienare[m] potest.† ¶ Sed hoc forsitã ideo videtur fieri q̃ voluntate debitoris intelligitur pignus alienari, qui ab initio contractus pactus est, vt liceret creditori pignus vendere, si pecunia nõ †solueretur [a] †. ¶ Sed ne creditores ius suum persequi impediré tur, [b] neque debitores temere [c] suarum rerum dominium amittere viderentur nostra constitutione [d] consultum est, & certus [e] modus impositus est, per quem pignorum distractio possit procedere, cuius [f] tenore vtrique parti creditorum, & debitorum, satis abundeque prouisum est.

† Id est, ne fragilitate naturæ in repentinã deducatur inopiã. l. i. §. & cõlat. C. de rei uxo. act.

† conuertatur.

Et sic q̃ iuris transfert in eũ quem ipse habeat, de quo vide glo. fi. in c. pastoralis. extra de re par. Alienare quãdoque repert. q̃ alienatio.

¶ Pupilli suã pecuniã sine tutoris auctoritate mutuãdo, nõ facit accipiẽtis: & ideo nũmi extãtes possunt uindicari, cõsumpti condici, Vel peti exhiberi. h. d. Areti.

¶ Nũc admonendi sumus, neq; pupillum, neq: pupillam vllam[g] rem sine tutoris auctoritate alienare[h] posse. ¶ Ideoq; si mutuam pecuniam sine tutoris auctoritate alicui dederit, [i] non contrahit obligationem: [k] quia pecuniam [l] non fecit[m] accipientis. ideoq, vindicari nummi possunt, si cubi extãt. ¶ Sed si nummi, quos mutuo minor †dederit ab eo, qui accepit, bona fide[n] consumpti [o] sunt, condici [p] possunt: si mala fide, ad exhibendum[q] de his agi potest.

¶ Si debitor soluat pupillo cũ tutoris, & iudicis auctoritate, habet plenissimã libe

† Dederit.

Non tamen aliena q̃ aliud q̃ amittere, se ſ. si ſ. ſ. ſ.

Universidad de Deusto

a ¶ Nihil proderit.ʒ apparet ergo ꝙ ipso iure non est liberatus.si autem cum auctoritate tutoris, ipso iu. liberaretur, sed tunc restitueretur minor perdita pecunia: vt C.si aduer.solu.l.j.

b ¶ Condemnabitur.ʒ si ipso minore petente, vel alio suo nomine; non extraneo, vt ff.de solu.l.filius.

c ¶ Soluerit.ʒ circa hãc diffusam materiã distigue.cũ debitor pupillo soluit, aut cõsequitur plenã, aut plenioré aut plenissimã securitatẽ Si soluat pupillo sine tutoris auctoritate, & pupillus habeat saluã pecuniã vl ex ea locupletior est, liberatur, nõ ipso iure, sed exceptione: nisi esset adultus sine curatore: vt hic & ff.de sol.l.in pupillo. Si aũt soluat tutore auctore, ipso iure liberatur: potest tamẽ in integrũ restitui, si nõ habeat rem saluam, ut C.si aduer.sol.l.j.nisi in quatuor casibus: ut C. de admi.tut.l.sancimus. & l. cõstitutionẽ.quod enim legitime factum est, ex euentu retractari nõ debet: vt C.ad sena. cõsul. Trebel.l.sancimus. Plenissima est, si iudex interueniat cũ tutore vel sine eo: vt ff. de mino. l. ait prætor.§.quid tamẽ. Et de hac materia ibi plene notatur.

d ¶ Non possunt.ʒ distingue: aut id quod erat soluẽdũ nõ poterat alie nari sine decreto: quo casu decretũ interponẽdũ est in soluendo: vt ff.de rebus eor. qui sub tut.l. magis.§.si pupillus.alias non tenet: & potest vendicari, quod solutum est nisi consumpserit creditor, vt hic, & ff.si cer.pet.l.non omnis.§. fi. Aut poterat quo casu solus sufficit tutor, vel curator, uel adultus nõ habens curatorem nec restituuntur, cum non sint decepti. Si sine tutore soluerit, non liberatur, nec dominium transit nisi per consumptionẽ, ut hic, & ff.si cert.pet.l.non omnis.§.fi. Et hoc quando debitum erat ciuile & naturale. Si autem naturale tantum per restitutionẽ poterit repetere, si legitime soluit: alias suo iure condicet: vt ff.de condi.inde.l. interdum.

ADDITIO. Et tunc quia minor ætas facit medium concludendi, satis est dicere, se minorem indebite soluisse, & si non exprimat per ignorantiam, quod alias in maiore requiritur, ne donasse videatur, quod no. secundum Ang.

¶ PER QVAS PERSONAS.

¶ Est modus in rebus, sunt certi denique fines, Quos vltra citraq; ne quit consistere rectum. Nam licet multis modis res nobis acquirãtur. vt a §.illo, singulorum.de rerum di.vsque nunc traditum est, tamẽ certi sunt homines, per quos nobis acquiriẽ: & sunt sex, scilicet per nos, per filios nostros, per seruos nost: os, per alienos, in quibus usumfructũ habemus, per alienos quos bona fide possidemus, per liberum hominẽ, quẽ bona fide possidemus. Est septimus, scilicet ille in quo nudũ ius vsum habemus. Est octauus quandoq; ut liber homo, i. procurator, de quibus hic tit. dicit. Differt autẽ a quodam alio, ꝙ per quas perso. no. obligacqui. quia ibi de oblig. acquirenda, hic de rebus. tractatur. Acc.

ADDITIO. Adde, quòd etiam sunt alij qui acquirunt aliis, vt religioso suo monasterio: vt extra de sta. mona. l. cum ad monasterium. §. j. ibi, vnde si quicquam. & beneficiati suis beneficiis. C. de episc. & cle. authẽ, licentiam. Are.

¶ Continua autem istam rubricam sic: Dictum est ſ. de multis modis acquirendi dominia, nunc sequitur videre de personis, per quas domi nia acquiruntur, secundum Por.

ACquiritur.ʒ ¶ Totus iste titulus diuiditur in tres partes principales. Primò ponit per quos nobis acquiratur. Secũdó illud exequitur singulatim, & in specie. Tertio facit præambulũ transitus ad alios titulos, & materias. Secũda ibi, Igit liberi vestri. Tertia ibi, Hactenus. ¶ Iste titulus in casus positione est facilis, ideo vide per teipsum.

e ¶ In potestate habetis.ʒ vt j.eo.§.i. & §.item uobis.

f ¶ Vsumfructum.ʒ ut j.eo.§.de his. Quid si nudum vsum? Rñ. ex re nostra acquiritur, b non autem ex opera, ut ff.de vsu & ha.l.per seruum, & inf. per quas perso. no. ob. acqui. §. per eum quoque. in gl.

Horatius in primo sermonũ.

† Hoc uerũ fr acquisitio emanat ex re nostra, uel operis seruis: ſm Aeg. Perr. Continuatio.

b Dũmodo stipulet mihi, alias acquiritur stipulanti, q̃uis istenea tur mihi re stituere p cõditionẽ sine cã: ut l. pe. ff. de stipu. ser. Angel.

nihil proderit [a] debitori doli mali exceptio, sed nihilominus condẽnabitur: [b] quia temere sine tutoris auctoritate, & non secũdum nostram disp ositionẽ soluerit. [c]

¶ *Pupillus sine tutoris auctoritate non potest debitum creditori soluere. Aret.*

¶ Sed ex diuerso pupilli, vel pupillæ soluere sine tutoris auctoritate nõ possunt: [d] quia id quod soluunt, non fit accipientis, cum scilicet nullius rei alienatio eis sine tutoris auctoritate concessa sit.

Per quas personas † nobis acquiritur.

TITVLVS IX.

¶ *Acquiritur nobis non solũ per nosmetipsos, sed etiam per personas hic descriptas. Areti.*

ACquiritur. † vobis, non solum per vosmetipsos, sed etiam per eos, quos in potestate habetis: [e] †

¶ Item per seruos, in quibus vs ũ fructum [f] habetis. ¶ Item per homines liberos, & per seruos alienos quos bona [g] fide possidetis, de quibus singulis diligentius dispiciamus.

ADDITIO. Vbi videtur probari contrarium. & ideo dic, quod ex locatione operarum serui vsuario, non acquiritur, vt hic: sed ex ipsis præstitis in re vsuarij vel conducta sic, vt ibi, & l. plenum. §. fin. de vsu & ha. Ange.

g ¶ Bona fide.] vt j.eo.§. item placet. quæ bona fides ĩ possidẽte, nõ ĩ possesso requiritur: vt ff. de acqui. poss. l. cũ hæredes. §. fi. & ff. de sti. seruo. l. si seruus ex testamẽto. & de acqui. rer. do. l. homo liber. ĩ prin. & exigitur bona fides in principio possessionis, & cõtinua in libero homine quo ad aliquid acquirendũ per eum non in vsucapione quia non vsucapitur: ut ff. de acqui. rer. do. l. qui bona fide. §. j. & C. de longi temp. præscr. quæ ꝙ liber. l. sola. Sed in seruo sufficit, & quo ad vsucapionem & quo ad fructus, in initio bonam fidẽ habere: vt ff. ď vsur. qui scit. §. vlti. & C. de vsuc. transfor. l. vnica § cum aũt. versi. hoc tantummodo.

ADDITIO. Sed de iure canonico requiritur bona fides continuata vsque ad perfectionem præscriptionis. ca. fi. cũ ibi notatis extra de præs. Et facit iste textus, q̃ monachus transiens de vno mõasterio ad aliud, acquirat secundo bona fide possidenti.

¶ IGITVR. [h] Diuiditur in tres partes. Nã primò ponit de acquisitione facta per liberos, & per quos, & quid acquiratur. Secundo quando ꝙ seruos nostros, & per quos & quid acquiratur. Tertiò de acquisitione per liberam personam, an possit acquiri, & quid. Secunda ibi, Item vobis. Tertia ibi, Ex his. Iterũ prima subdiuiditur in tres partes. Nam primò ponit ius antiquum. Secundò, rationẽ correctionis. Tertio, ponit suum statutum. Secunda ibi, Quod nobis. Tertia ibi, Sancitum. Aret.

h ¶ Igitur.ʒ quia de singulis dicere vult, de filiis vt de dignioribus primó dicit.

ADDITIO Facit extra gl. ff. de edendo. in l. argentarius. in §. edi.

ĩ ¶ Olim.ʒ antiquitatem primò recitat, & hoc ideo, vt nihil antiquitatis penitus ignoraretur. vt infrà tit. prox. in prin. nam id quod tollitur, vel reformatur, non debet esse incognitum: vt C. de caducis tollendis. l. vnica. in fine.

k ¶ Castrensibus peculiis.ʒ idem in quasi castrensibus, etiam iure veteri, vt ff. de col. bo. l. i. §. nec castrense. non solum iure nouo. vt C. de bo. quæ lib. l. cum oportet. §. exceptis. & §. eadem obseruando. Est autẽ castrense, quod filiusfamiliãs a quolibet in castris acquirit, non acquisitus alias: vt ff. de castren. pecu. l. si forte. & l. castrense. Quasi castrẽse eſt quod magistri liberalium artium, medici, clerici, & aduocati, de publico acquirunt: c vt C. de inoffi. test. l. fi. ad prin. & C. de epis. & cle. l. sacro sanctæ. & l. cum lege.

l ¶ Sine vlla distinctione.ʒ aduentitij, vel profectitij, proprietatis, vel vsusfructus.

m ¶ Alii.ʒ scilicet fratri, q̃d grauius esse videtur: ut C. de bonis quæ lib. l. cum oportet. §. i.

n ¶ Constitutione.ʒ ut C de bonis quæ lib. l. cum oportet. Accur.

o ¶ Ex re.] large pone, i. ꝓpter rẽ, vt vsusfructus ex rebus patris, vel occasione patris, quocunque modo quæsita: d vt ff. de incend. rui. nau. l. j. §. i. & ff. de vsuris. l. in fideicommissi. §. cum Pollidius. & de vul. substi. l. sed & si plures. §. in arrogato. & de castren. pec. l. si forte. & l. si castrẽse. Et se. nisi aliunde filius sit habiturus per se: ut ff. de iur. do. l. v. §. si pater. Et sic ponitur ex re, id est, propter rem ff. de acquiren. hæredi. l. additio. in fi. Arg. ff. de pecu. l. eo tempore. in fi. Arg. fimiliter contrà. ff. de actionibus emp. l. Iulianus. §. si quid seruo. Accur.

ADDITIO Sol. dictio ex, proprie & stricte sumpta, denotat immediatum, vt ibi: secus si large, ut hic. Bald.

p ¶ Ei.ʒ scilicet filio.

q ¶ Inuidia est.ʒ scilicet filio qui acquisiuit.

r ¶ Reuerti.ʒ quasi dicat, nulla.

s ¶ Vsumfructũ.ʒ quem habet in aduentitiis, nisi remiserit, vt C. de bo. quæ

† Rõ, quia monachus & seruus æquiparantur. c. cum olim. ď priui. Aeg. Pe.

† In quibusdam exẽpl. additur usufructus & proprietatis.

† Facit ad hoc, q̃ unaquæq; dispositione seruandus est honor patri: secundum Ang. Aeg. Perr. c Quod est uerum si dẽ tur necessaria ad bellũ: alias dicetur no tis propter castra: an a l. si forte in gl. alleg. & ita potest ĩ celligi. l. i. C. de castr. pec. lib. xii. ubi latius ponit hæc distinctio, secundum Angelum. Peculii ca strensẽ.

† Du. patribus. Peculium quasi castrense.

d Scilicet licite, & sic id quod tribuetur p fonẽ pp. bonẽ & impudentiã cessat aduentitiũ & ipsius filii patris, alias ex de dicto: patri uſuris, nec patri quæ-tur, nec fructibus conferuatis, sicut necessitas aduentitiarum. l. ij. C. de coll. Ang.

¶ Hoc est bonũ cõmunis secundum Ange. licet Io. Fab. hic sentiat contrarium. & male: quia in dubio non præsumitur delictum: ut l. merito. ff. pro socio. Ang.

b ¶ Procedat.ʒ collige peculium aliud castrense: aliud quasi castrense: aliud rusticanum. siue paganum: quod diuiditur in profectitium, & aduentitium: ut C. de inoffi. test. l. fi. in prin. in quibus omnibus dicitur in hoc tit. quid iuris sit. & C. de bo. quæ lib. l. cum oportet.

c ¶ Hoc quoque.ʒ ſ. parẽtibus honorẽ seruemus, & filiis pareamus.

d ¶ Dispositum est.ʒ C. de bonis quæ lib. l. cum oportet. §. cũ autem.

e ¶ Specie.ʒ id est casu. Accur.

f ¶ Vbi.ʒ id est in quo.

g ¶ Quæ acquisitionem effugiebant.ʒ i. patri non acquiruntur, quantum ad proprietatẽ. Sed secundũ quæ tẽpora locũ habebat, quod hic dicitur. Secundũ antiqua non: quia sola castrẽsia & quasi non acquirebantur: de quibus nihil detinebat pater: vt C. de bo. quę li. l. cum oportet. §. i. secundum moderna uero non: quia nõ erat adhuc statutũ in aduentitiis, ut non acquirãtur patri, tempore huius legis antiquæ. quæ re citatur hic. Respon. quatuor iura hic succedsiue considerari. Antiquissimum: quo sola castrensia, vel quasi non acquirebantur: ut §. §. i. Antiquũ: ut tempore Constantini, quo res maternæ, & ex materna linea de latæ, ut nõ acquirãtur patri statutũ est: vt C de bo. mater. l. i. & ii. & iii. Tertium quod hic recitatur: vt pater emancipando filium de his materniis tertiam teneat pro præmio. Quartum, quo cauetur, vt omnia aduentitia acquirantur filiis quãtum ad proprietatem: patri quantũ ad vsum fructum. ex quo corrigitur illud quod iure antiquo cautũ erat: ut hic. & §. §. j. & C. de bo. quæ liber. l. cum oportet.

h ¶ Constitutionibus.ʒ scilicet Constantini ante Iustinianum: ut recitatur C. de bo. quæ libe. l. cum oportet. § pen.

i ¶ Decresceret.ʒ arg. contra §. de leg. pat. tu. per totum. & C. de cad. tol. l. unica. §. pro secundo. Accur.

ADDITIO Tu dic, ꝙ onus cum emolumento pecuniario potest cau fare honorem; sed honor sine emolumento non potest esse causa oneris: quamuis quandoque contingat honorem esse sumptuosum.

K ¶ Dimidiam.ʒ quam semper retinet, nisi expresse remittat: ut C.

bo. quæ li. l. cum oportet. §. finautem res. vel nisi ab aliquo sibi det, vel relinquatur si pacto, vt ad patrem nõ ptineat vsusfructus: vt in auth. vt hoc ma. & aui. i prin. coll. viij. Vel nisi succedat filius vna cũ patre i hẽditate fratris vel sororis: vt i auth. de here. ab intesta. veni. §. si vero coll. ix. Vel nisi seruus donet filiofamilias, eo pacto vt manumittatur statim: ut C. de bo. quæ li. l. vl. ad fi. Vel nisi quã do pater nolnit cõsentire filio adeunti hæreditatẽ alicuã: ut C. de bo. quæ li. l. fi. in fi. §. i. & ii. Vel nisi parente minus legitime diuertente bona filiis applicentur: vt in auth. vt nulli iud. §. qa uero quædã. col. ix. Itẽ quãdo pater contraxit incestas nuptias: ut in auth. de incestis nu. §. j. coll. ij.

ADDITIO Et alios casus uide per Ang. hic. i quibus omnibus licet nõ habeat pater ius vsufru. debet tamẽ habere cõmoditatẽ ipsius iuris, nisi de ipsa in pacto, vel remissione fiat expressa mentio: ut hic per eum.

a ¶ Prospera fortuna.ʒ Quid dicemus i dubio vnde „ueneriẽt? Rñ. quidã: ex bonis patris p̃sumitur habuisse: sicut si vxor habet, p̃sumitur ex bonis † mariti: vt C. de do. inter vir. & vxo. l. etiã. & ff. de don. inter virũ & vxo. l. Quintus. Nos cõtra & distingue, an filius sit diligens, uel diues, & pater inops: vel econtra: vt ex bonis diligẽtis (alias diuitis) quę situ fingamus: vt C. arb. tu. l. si defunctus. & ff. de hær. vendi. l. venditor ex hẽditate. §. sed vbi hęreditatẽ. ibi, pretiũ enim hominis &c. & ff. ad legẽ Falci. l. si hęres institutus in princip.

ADDITIO Et hæc est communis secundum Ange. licet Io. Fab. hic sentiat contrarium. & male: quia in dubio non præsumitur delictum: ut l. merito. ff. pro socio. Ang.

b ¶ Procedat.ʒ collige peculium aliud castrense: aliud quasi castrense: aliud rusticanum. siue paganum: quod diuiditur in profectitium, & aduentitium: ut C. de inoffi. test. l. fi. in prin. in quibus omnibus dicitur in hoc tit. quid iuris sit. & C. de bo. quæ lib. l. cum oportet.

c ¶ Hoc quoque.ʒ ſ. parẽtibus honorẽ seruemus, & filiis pareamus.

d ¶ Dispositum est.ʒ C. de bonis quæ lib. l. cum oportet. §. cũ autem.

e ¶ Specie.ʒ id est casu. Accur.

f ¶ Vbi.ʒ id est in quo.

g ¶ Quæ acquisitionem effugiebant.ʒ i. patri non acquiruntur, quantum ad proprietatẽ. Sed secundũ quæ tẽpora locũ habebat, quod hic dicitur. Secundũ antiqua non: quia sola castrẽsia & quasi non acquirebantur: de quibus nihil detinebat pater: vt C. de bo. quę li. l. cum oportet. §. i. secundum moderna uero non: quia nõ erat adhuc statutũ in aduentitiis, ut non acquirãtur patri, tempore huius legis antiquæ. quæ recitatur hic. Respon. quatuor iura hic succedsiue considerari. Antiquissimum: quo sola castrensia, vel quasi non acquirebantur: ut §. §. i. Antiquũ: ut tempore Constantini, quo res maternæ, & ex materna linea delatæ, ut nõ acquirãtur patri statutũ est: vt C de bo. mater. l. i. & ii. & iii. Tertium quod hic recitatur: vt pater emancipando filium de his maternis tertiam teneat pro præmio. Quartum, quo cauetur, vt omnia aduentitia acquirantur filiis quãtum ad proprietatem: patri quantũ ad vsum fructum. ex quo corrigitur illud quod iure antiquo cautũ erat: ut hic. & §. §. j. & C. de bo. quæ liber. l. cum oportet.

h ¶ Constitutionibus.ʒ scilicet Constantini ante Iustinianum: ut recitatur C. de bo. quæ libe. l. cum oportet. § pen.

i ¶ Decresceret.ʒ arg. contra §. de leg. pat. tu. per totum. & C. de cad. tol. l. unica. §. pro secundo. Accur.

ADDITIO Tu dic, ꝙ onus cum emolumento pecuniario potest cau fare honorem; sed honor sine emolumento non potest esse causa oneris: quamuis quandoque contingat honorem esse sumptuosum.

K ¶ Dimidiam.ʒ quam semper retinet, nisi expresse remittat: ut C.

tri quidem acquirat, dominium autem apud eum remanebat: ne quod eis suis laboribus, vel prospera [a] fortuna accesserit, hoc in alium perueniens luctuosum ei procedat. [b]

¶ *Olim emãcipans filium lucrabatur tertiã partẽ bonorum aduentitiorum filij, hodie vero solã medietatem vsusfructus pro præmio habet. Aret.*

¶ Hoc quoque [c] à nobis dispositum [d] est & in ea specie, [e] vbi [f] parẽs emãcipãdo † liberos suos, † ex rebus quæ acquisitionẽ [g] † effugiebant, † sibi tertiã partem retinere (si voluerat) licentiã, ex anterioribus constitutionibus [h] habebat, quasi pro † pretio quodãmodò emancipationis. ¶ Et ĩhumanum quiddam accidebat, vt filius rerum suarum, ex hac emancipatione dominio pro parte, tertia defraudãretur, & quod honoris ei ex emãcipatione additũ, † est, † quod scilicet sui iuris effectus † est, † hoc per rerũ deminutionẽ † decresceret [i]. ¶ Ideoque statuimus, vt parẽs pro tertia parte dominii † quã retinere poterat, dimidiã [k] non dominii rerũ, sed vsusfructus retineat. ¶ Ita etenim res intactæ apud filiũ remanebunt, & pater ampliore summa fruetur, pro tertia † dimidia potiturus.

¶ *Seruꝰ acquirit domino etiã ignoranti. Hęreditas vero sine iussu dñi ab eo adiri non potest. Et tã proprietas, quã possessio per eum domino acquiritur. Aret.*

¶ Item vobis † acquiritur, quod serui vestri ex traditione nanciscuntur, siue quid stipulentur, [m] siue ex donatione, vel ex legato, vel ex qualibet [n] alia causa acquirant. Hoc enim vobis, & ignorantibus, & inuitis [o] obuenit. ipse enim seruus qui in potestate alterius est, nihil [p] suũ habere potest.

¶ Sed si [q] hæres institutus sit, nõ alias, nisi vestro iussu, hæreditatẽ adire potest. Et si vobis iubẽtibus adierit, [r] vobis hæreditas acquiritur, perinde [s] ac si vos ipsi hæredes instituti essetis. ¶ Et conuenienter, scilicet vobis legatũ per eos acquiritur. [t] ¶ Nõ solum autẽ proprietas per eos, quos in potestate habetis, vobis acquiritur, sed etiam possessio. Cuiuscunque enim rei possessionẽ adepti [u] fuerint, id vos possidere videmini. [x] Vnde etiam per eos vsucapio, [y] vel longi temporis possessio [z] vobis accidit.

¶ *Seruus, i quo habemus vsumfructũ, acquirit nobis ex duab causis: videlicet ex re nostra, & opis suis. Ex alijs vero causis acquirit domino proprietatis. Aret.*

¶ De iis autem seruis, in quibus tantummodo [a] vsumfructũ [b] habetis, ita placuit, vt quicquid ex re [c] vestra, vel ex operis suis acq

alias autem nõ tenetur hæres nisi velit. Acc. ADDITIO Quod facere debet de vrbanitate: si suam grauare nolit opinionẽ: vt ibi not. glo.

q ¶ Sed si hæres.ʒ nota in hæreditate adeunda, a seruo tria esse necessaria, quæ sunt, iussus, ut hic: & ꝙ præcedat, ut ff. de acq. hære. si quis mihi. §. iussum: & serui voluntas, vt C. de hære. instit. cũ proponas. §. fi. in gl. pe. In Trebellianica restitutione seruo faciẽda solius domini sufficit voluntas. At in bonorum possessione seruo delata seruum consentire, & dominum uelle siue ante, siue post oportet: vt ff. ad Trebel. seruo inuito. & rem ratam habe. l. pen. In legato nõ est opus iussione, cũ emolumentum tantum contineat: ut ff. manda. l. fi hæreditatem.

r ¶ Adierit.ʒ scilicet seruus.

s ¶ Perinde.ʒ quandoque non perinde. vt si filio meo substituam eos quos hæredes mihi fecerim. Nam uocantur ex substitutione qui p se, non qui per seruos, hæredes sunt. ut ff. de vulg & pup. substitu. qui liberis. § hæc verba. Item alibi. ut ff. de leg. i. cum filio. §. denique. uerſic. ipſi uero. & uerſi. & ideo Accursius.

ADDITIO Quod facit ut compromissum factum in abbatem sancti Proculi, eo mortuo non transeat in successorem, quia prædefuncti inducitur uideatur electa, ut per Bar. ibi.

t ¶ Acquiritur.ʒ siue seruus tantum uelit, siue dominus tantum, ut ff. de dona. cau. mor. l. fi. & de adimen. lega. l. si seruo cum libertate.

v ¶ Adepti fuerint.ʒ i. iuste, a secundũ quosdam. Vel aliter, quod dic ut diximus §. de iis qui sunt sui, uel alieni iuris. §. i.

x ¶ Videmini.ʒ etiam ignorantes, vt ff. de acqui. poss. l. iii. §. saltus.

y ¶ Vsucapio.ʒ in rebus peculiaribus statim, in dominicis postquam dominus scit, ut ff. pro sol. l. ii. de usuca. l. Labeo.

z ¶ Possessio.ʒ id est præscriptio, quæ est effectus longæ possessionis, ut ff. de usuca. l. iii.

a ¶ Tantummodo.ʒ ut ff. de do. cau. mor. l. ult. & de adi. leg. l si seruo.

b ¶ Vsumfructum.ʒ de eo in quo usum tantummodo habemus, dic ꝙ ex operis tantum non acquirit, quia operæ serui in fructu sunt, ut ff. de usu & habi. l per seruum. Accur,

c ¶ Ex re.ʒ expone, ut §. §. i.

Ad

† Alias incipit iste §. item quod serui. & ita cõmuniter allegatur, sed tũc sub audi nobis acquiritur. Beneficiũ confertur ĩ inuitũ. † Desunt Theoph & n Dig. l. ac quiruntur. De acq. re. dom.

Seruus an possit habere aliꝙd suum.

Hereditas per seruũ adiri non potest, nisi tria cõcurrant.

a Et hoc tenet Ang. in l. quod seruus. ff. de ac qui. possꝙ facit ut lucrũ ex usuris nõ quæratur patri nec sit fratribus conferendũ ni si utantur cautela. de qua per ea hic.

Universidad de Deusto

a ¶ Ad dominum proprietatis.¶ nisi contemplatione vsufructuarij sit institutus, vel aliud sibi datum fuerit: quo casu ex re eius, scilicet vsufructuarij,sic sibi quæsitum esse videtur.vt ff.de vsufr. leg l.sed & si quid.non tamen vsufructuarij iussus sufficit ad ad eũdam hereditatem. vt ff.de acqui hære.l.aditio.§.præterea.Accur.

ADDITIO Sed adi bit iussu domini, q fructuario restituet: &si nolit iubere, coget: vt no. eo.tit.de acqui.here.l.si quis mihi. i princi. & in glo.ij. & ff.de vsufr. leg. si serui.Io. Fab.

b ¶ Quid.¶ i.aliquid.

c ¶ Idem placet.¶ f. quo ad acquisitionẽ, vt statim sequitur nam in alio differt:vt j.eo.§.sed bonæ fidei.

d ¶ Is liber.¶ hic dic quod diximus. ſ. eod.in princ.

e ¶ Extra istas duas causas.¶ veluti si fuerit hæres institutus, vel legatum fuerit ei aliquid, vel donatum.

f ¶ Si liber est ¶ pter possessionẽ,q̃ sibi ſ libero possesso q̃ri nõ potest, cũ ipse ab alio possideatur: vt ff.ad leg. Iul. de adul.l.sic euen e. Itẽ prærer vſucapionem, quæ sibi nõ queritẽ sine possessione:vtff.de acq. re. do.l.homo liber. §. quicquid. &ff.de vſuc l. fine possessione. Sed in hæreditate per liberũ hominẽ mihi quærenda sex sunt necessaria,quorũ si quid defuerit, non queritur,scilicet vt mei contẽplationeinstituat. Itẽ vt sciat conditionẽ suã institutus.Itẽ,q̃ ussi meo adeat. Item q̃ volens adeat. Itẽ quod velit mihi quærere. Itẽ q̃ bona fide possideam. bene dico q̃ oportet vt sciat conditionẽ suam. Nã ignarus suæ cõditionis nulli acquirit, sibi enim non, vt ff de acqu. hær.l.q putat.§.q bona fide. & l.vj.§.primo qa se obligare non voluit. Itẽ possessori nõ, si non iteruenit iussus. vt ff. de acqui.hæred.l fig. mihi bona.§. iussum.Idẽ & si interuenit. vt ff.de acqrenda hæred.l.vj. §. celsus,& §. j.nam seruili necessitate creditur hoc fecisse:vt ff. de negot.gestis.at q.§ si liber. qua re nõ potest acquirere: vt ff de acquiren.rerum domi. l. homo liber. Si sciat conditionem suã volens quærere mihi quærit sibi, sed restituitur mihi possessori per condictionem sine causa, cuius intuitu fuit institutus:sicut volens quærere possessori cuius intuitu fuit institutus, iussu eius adeundo quærit, sed si non eius contemplatione, nihil vt ff.de acquirendo rerũ domin. l liber homo,& lege,homo liber.in prin.[a] Itẽ potest dici, quod ignar[a] quærit sibi:vt ff.de acquirenda hæreditate.l.qui putat.§ de eo.cum nõ contemplatione possessoris instituatur: vt.ff.de acquir.hære.lege, qui in aliena.in fine.

g ¶ Dominus sit.¶ sic C.de pact.l.traditionibus.Accur.

h ¶ Nõ possidet.¶ſ. ciuiliter,sed naturaliter, vt ff.de acqui.possess.l. naturaliter.[b] vnde vtile interdictum vnde vi sibi datur:vt ff.de vi & vi arma.l.iii.§.vnde vi.

i ¶ Sed habet.¶sic ff.de acqui.poss.l.j.§.per eũ.sic ff.qui satisda.cog.l. sciendum.§.iii.Accur.

Possessionẽ possessus nõ quærit.

Hæreditas non quæritur per hominẽ liberum bona fide possessum, nisi sex concurrant.

† Diffinitionem, in quibusd.

a Dic secũdũ Io.Fab. q̃ hoc põt esse uerum in quo iussus non interuenit, q̃ tunc nõ videt sibi velle acquirere in dubio : ut ff. de acquir. hære.l. qui in aliena, §. j. Sed de hac materia plenius vide hic p Ang.

b Hæc est cõis opi. licet Ra. ibi contra:cuius etiãopinioni inhæret Angel. hic quẽ vi deas.

runt,id vobis adiiciatur.quod verò extra eas causas [c]cõsecuti sunt, id ad dominũ proprietatis [a]pertineat. Itaque si is seruus hæres institutus sit, legatùmve quid [b]ei, aut donatum fuerit, non vsufructuario, sed domino proprietatis acquiritur.

¶ *Liber homo, & seru[a] alienus bona fide possessus,acquirũt possessori ex re ipsius, & opis suis. Ex alijs vero causis liber homo acquirit sibi,& seru[a] dño suo. Et nõ tãtum per p̃dictos acqrit nobis dominũ, sed etiam possessio.* A.etin.

¶ Idẽ placet [c] & de eo,q̃ à vobis bona fide possidetur, siue is [d]liber sit, siue alienus seruus. ¶ Quod enim placuit de vsufructuario idem placet & de bonæ fidei possessore.Itaq; quod extra istas duas causas [e]acquiritur, id vel ad ipsũ pertinet,si liber [f]est: vel ad dominũ, si seruus est. ¶ Sed bonæ fidei possessor cum vsuceperit seruum (quia eo modo dominus fit [g]) ex omnibus causis per eũ sibi acquirere potest. ¶ Fructuarius vero vsucapere non potest primũ,quia non possidet,[h]sed habet [i]ius vtẽdi fruẽdi:deinde,quia [k]scit seruũ alienum esse. ¶ Non solum autẽ proprietas per eos seruos in quibus vsumfructũ habetis, vel quos bona fide possidetis, aut per liberam personam, quæ bona fide vobis seruit, vobis acquiritur, sed etiam possessio. Loquimur autem in vtriusque [l] persona secundum †distinctionem,quam proximẽ[m] exposuimus,id est,si quam possessionem ex re vestra, vel ex suis operis adepti fuerint.

¶ *Per extraneã p̃sonã nihil potest nobis acquiri:p procuratorẽ vero acquiritur nobis possessio,& dñium,& vsucapio.* Are.

¶ Ex his itaque apparet [n] per liberos homines, quos neq; vestro iuri subiectos habetis, neque bona fide possidetis. ¶ Itẽ per alienos seruos, in quibus neq; usumfructum habetis, neq; possessionẽ iustã, nulla ex causa vobis acquiri [o]posse. Et hoc est, quod dicitur, per extraneã personam nihil acquiri posse, excepto eo quod per liberã personam, (veluti per procuratorẽ) placet non solum scientibus,sed& ignorantibus vobis acquiri possessionem [p]secundum dictum Seueri constitutionem, ¶ & per hanc [q]possessionem, etiam dominium,si dominus fuerit qui tradidit:vel vsucapionem,aut longi tẽporis præscriptionem, [r]si dominus non sit.

¶ *Epilogando transit ad alias materias, cum quodam preambulo.* Are.

¶ Hactenus tãtisp admonuisse [t] sufficiat, quẽadmodũ singulæ res vobis acquirantur.[u] ¶ Nam legatorũ [x]ius, quo & ipso singulæ res vobis acquirũtur: item fideicommissorũ, vbi singulæ res vobis relinquũtur, opportunius inferiori loco referemus.[y] ¶ Videam[z] ira quæ nunc, quibus modis per vniuersitatem res vobis acquirantur.

¶ Si cui ergo hæredes [a]facti sitis, siue cuius bonorũ [b] possessionem petieritis, vel si quem arrogaueritis, [c] vel si cuius bona libertatũ conseruandarum causa vobis addicta fuerint, [d] eius res omnes ad vos transeunt. ¶ Ac prius de hæreditatibus dispiciamus: quarum duplex conditio est: nam vel ex testamento, [d] vel ab intestato ad vos pertinent. Et prius est, vt de iis dispiciamus, quæ ex testamento vobis obueniunt:qua in re necessarium est initium de ordinandis testamentis exponere.

k ¶ Quia scit.¶ vnde non vsucapit, cum malam fidem habeat:vtẽ. de vsufru.in prin.

l ¶ In vtriusque.] Nota de tribus vtriusque dici. vel melius dic vtriusque fructuarij,& bonæ fidei possessoris.

m ¶ Proxime.¶ vtẽ.e.§.de his.& §.idem placet.

n ¶ Apparet.¶ ſ.arg.à contrario sensu sumpto nam si tãtum p dictos homines acquiritur,ergo non p alios, vt ff.de offi.eius.cui man. est iu. l.j.in princ.& §.de tute. in princip.

o ¶ Acquiri.¶ fallit in tutore,& curatore, & similibus personis:vt dicemus j.de inut.stipu.§. si quis alij.

ADDITIO. Videbitis ibi glo.plenam q̃ potest p alio stipulari: de quo late per Barto. & docto res in.l. stipulatio ista. § alteri.&§.fi quis insulam. ff. de verbo. obli. Ange.Are.

p ¶ Possessionem.¶ C.de acquir.pos.l.j.& ff. de acq.possess. possessio quoq;.§ & si possessio.

q ¶ Constitutionẽ.¶ quę est C. per quas p̃so. no.acqu.l.j.†

r ¶ Per hanc.¶ ita q̃ & p procuratorẽ: nãq; iola possessio(cũ res. iam mata sit) mihi nõ q̃rit. nam & per traditionem res mihi q̃ritur & possessio, sed illa eadem & per me acquiritur: vt ſ. de re.diui.§.per traditionẽ.& ſ.eo.in prin. Alij dicunt, vt Azo, p̃ solam possessionẽ acquiri dominiũ: vt hic, & C.e.l.j. Sed ibi nõ dicit simpliciter excepta possessione: sed dicit excepta causa possessionis,id est, dominio,q̃d est causa possessionis secunda post vsucapionem : vt ff. de vſuca.l.iij.

s ¶ Præscriptionem.¶ vobis scientibus:vt C. ad acquir.pos.l.i.

t ¶ Admonuisse.¶ ſ. de re.diui. §. singulorũ.

v ¶ Acquiratur.¶ per vos & alios, vt i ti. ſito.

x ¶ Nã legatorũ [1]. ¶ Rũ.tacitę obiectioni, q̃ fieri posset de singularibus acquisitionibus legatorum.

y ¶ Referemus.¶ vt j. de leg.per totum.&j.de singulis rebus per fideicommiſ.relict.per totũ Accur.

z ¶ Hæredes.¶ſ.de iure ciuili: vt infra de hæredibus instituendis.vsque ad titu.de bonorum possessionibus.

a ¶ Bonorum possessionem.]ſ.de iure prætorio : vt j. de bo. possess. per totum titu.

b ¶ Arrogaueris.¶ j.de acqui.per arro.per totum.

c ¶ Addicta fuerint.¶ infra de eo cui liber. causa bona addi. per totum.

d ¶ Ex testamento.¶ de quibus vsque ad tertium librum dicetur.

¶ DE TESTAMENTIS ORDINANDIS.

¶ Ista rubrica. & sequentes continuant per Imperatorẽ, vt ¶ tit.j.§. fi.dic vt ibi. Vel dicas sic & familiarius:Dictum est ¶ in §.fi. tit. præcedentis, quod per vniuersitatem res nobis acquirũtur: vt p hæreditatem & alios modos ibidem positos. Verum quia hæreditates quãdoq; deferuntur ex testamento,& quandoque ab intestato, ideo primo seq. tur videre de testamentis.

Testamen-

Argumentum a contrario sensu est in iure ualidũ.

† Fallit ut Accur. cũ ea cõstitutio Diocletiani sit a non Seuer. Existimarim igitur esse.l.i. c.de. acqui. poss. Possessio nõ quæri.

Continuatio. Additio.

Diuisio.

Hic definitionẽ testamẽti reperies gl.in princ.extra de testa. & ibi de cõcor. Etymologia hanc ri. Aulus Gellius. li. noctium attica. ca.xvij. & Varrõ. Valerius. li. de. vj. ca. de quibusdam tullios. Ulpia. L. Vlpianus. Modestinus. A. Alciatus. li.4. de verbo. sign. in principio locum. Politicans. Non est insistendum. Calista contra ſ. diuisionẽ pul cre G.ll. nocturnarum attica. xv. xvij. & diuersorum. multa in hanc materiam de testamẽtis. Vide in hunc locum Bodeanum i ſ. diuisionẽ. Et pandect. ad l. j. de orig. iur. quo loco qd sit fi ciarium & qd emancipatio. explicat. De emancipatione p & libra vide Suet. in Nerone. plutar. in Catõe, vna libella. li. de offici. prosum. Horat. in hoc carmine. Si propriũ. quod libra mereat & ære. Ouid. fu aire mẽsque fuũ libra norit & ære mansuetis. Max. li. de iustitia. Cicero. in §. Catulus. Lucta. Agi. Per.

TEstamentum † ex eo appellatẽ, quòd testatio † mentis sit. ¶ Sed, vt[a] nihil antiquitatis penitus ignoretur,sciendũ est, olim† quidem duo genera testamentorũ in vsu fuisse, quorum altero in pace, & otio vtebantur, quod calatis comitijs[b] †appellabãt, altero, cũ in prælium exituri [c] essent, quod procinctum [d] dicebatur. ¶ Accesit[e] deinde tertiũ genus testamẽtorum quod dicebatur per æs [f] & libram, scilicet quod per emancipationẽ †, id est, imaginariã quandam venditionẽ[g] agebatur quinque testibus,& libripende[h], ciuibus Romanis [i] puberibus [k] præsentibus, & eo qui familiæ [l] emptor [m] dicebatur. ¶ Sed illa quidem priora duo genera testamentorum, ex veteribus temporibus in desuetudinem abierunt. Quod verò per æs & libram [n] fiebat, licet diutiùs permanserit, attamen partim [o] & hoc in vsu esse desiit.

¶ Et prædicta [p] quidem nomina testamentorum ad ius [q] ciuile referebãtur. ¶ Posteà[r] verò ex edicto prætoris, forma alia faciẽdorum testamentorũ introducta est. Iure enim honorario[s] nulla † emancipatio desiderabatur, sed septem testium signa sufficiebant: cùm iure ciuili signa testiũ nõ † essent necessaria.

¶ *Septem testes se subscribentes,totidẽq; signacula in testamentorũ confectione requiruntur,in quibus nomen hæredis à testatore aut à testib.scribendum est.* Are.

¶ Sed cùm paulatim, tam ex vsu hominum, quam ex constitutionum emendationibus cœpit in vnam consonantiam ius ciuile,& prætorium iungi, constitutum est vt vno, eodemque tẽpore (quod ius ciuile quodammodo[t] exigebat)septem testibus adhibitis, & subscriptione[u] testium (quod ex cõstitutionibus[x] inuẽtũ est,& ex edicto prætoris) signacula testamentis imponerentur. Ita vt hoc ius tripertitum † esse videatur, † & testes quidem,& eorum præsentia testamenta,& qualiter antiquitas corrigitur per cõstitutiones principũ,nunquid addidistis per constitutiones uestras?Rũ.q̃ sic.Nã omnibus prædictis ,ppter synceritatẽ testamẽti,ut omnis fraus excludatur,ex nostra pstitutione hoc additũ est,ut nomẽ hæredis p manũ testatoris,uel si ipse nesciat uel non possit scribere, p manũ publicã exprimat. & oia secundum nostræ cõstitutionis renorẽ,p̃cedãt. Sed pone:Dñe,tam uideo, quot testes debẽt signare testamẽtũ, nũq̃d necesse ẽ q̃ quilibet eorũ ,ppio sigillo vtat?Rñ. q̃ non.possunt eni oẽs testes uno sigillo uel uno anulo signatorio signare testamẽtũ.Quid eñ si septẽ annuli una sculptura fuerit, & eoꝺ dẽ hẽntes characteres nõne sufficiũt?Ergo eadẽ.rõne sufficit & si oẽs eodem annulo utãtur. & ita Papi.uisum ẽ.Et nõ solum proprio, sed etiã alieno signare possunt. Et hæc dicuntur usque ad illum §.testes autem. Franc. de Are.

¶ TESTAMENTUM ex eo appellat.

¶ Ponit etymologiã, ut dicitur lapis quasi lædens pedem, & argumentum quasi arguẽs iuẽtũ, & sic mutuũ.ed ex meo tuum fit,ut ff.ſi cer pe.l.ij.§.appellata. & in hoc codicillus p̃dicit testamentũ [a] .Definitur autem sic:Testamentũ est uoluntatis nostręiusta ſnia de eo q̃ q̃s post mortẽ suã fieri

† sic Theal mãcipatio,ut apd Duar. & ſ. etiã manci pationẽ.

† rant, in manuſcr.

Lapis unde dicitur. Argumentũ unde cõ. Idem di in c.cũ esses. i prin.extra e.tit.

† vt.

a Tamen nõ est testamẽtum : vt l.fin. C. de codicil.

† In aliqb. hoc loco addũt hęc à lege,pstitutionib.& edicto. Eadem apud Theoph.extãt aut i dem significãtia, sed explicandi gra addita puto.

Calos. Calendæ. Comitia.

b Imò uerò eo quòd tunc fierent, cũ uiri ad prælium faciẽdum in acie vocabãtur, teste Aulo Gel. lib.xv.cap. 27.

Libripens quis dr.

* Vno cõtextu est, nullũ testõ immiscere actũ. Aegi. Perr.

a Imò sufficit q̃ interroganti an velit talẽ esse hẽdem uel ita disponere, ut corã eo & testibus legit notarius rñdeat q̃ sic secundũ Angel.

† manum, Theoph. et ĩ manuscri.

† Concor. cũ hoc §. c. post cessionẽ. in gl. j. post princ. ibi, & alieno anulo. extra de p̃bario.

† Pomponio. Th.

† Abest à manuscri. & Theo.

a ¶ Vno contextu, ʒ id est, nullo actu interposito*, nisi necessario natur, ut ff. eo l. hæredes. in fi. & C. e. l. cùm antiquitas. Accursius.

ADDITIO. Potest quem si aliqui recedant antequam loco ipsorum alij subrogentur, potest aliquid fieri si imminet periculum uitę testatoris, aliàs non.

b ¶ Testatoris. ʒ ĩ posteſt, ut C. e. l. iubemus.

c ¶ Testium ʒ si non pót testator scribere. Sed hodie idistinctè p alium scribere pót nomen hæredis, a ut in aut. ut sponsali. largi. §. quero collatio. ix.

d ¶ Tenorem. ʒ est autẽ tenor, si potest scribere, faciat: aliàs dicet corã testibus, & scribetur per aliquem, uel p aliquos de eis: aliàs nõ ualet, imo falsi pœna tra bellio tenetur ut C. e. l. iubemus. in fi. Ac.

ADDITIO Quod est uerum quando solẽnitas non fuit obseruata nec scripta in testamẽto: secus si fuit obseruata, licet non scripta, vt l. si librarius. ff. de re gulis iuris. Angel.

e ¶ Anulo. ʒ Habente characteres, q̃ signatorius dicitur, & sic est in eo figillum. nõ autẽ alio signo, ut ff. eo. l. ad testium. §. signum. & ff uerb. sig. l. signatorius.

f ¶ Testamentum. ʒ uel etiam linteũ, ſ. quo iuolutũ est testamẽtũ, ut ff. eo l. ad testiũ. §. fi.

g ¶ Visum est. ʒ hac rõne, & cũ tribus, uel pauciorib⁹, uel pluribꝰ p̃signari testm, arg. ĩ. ma. §. is q̃ exequit. Alij dicunt tãtum cũ septẽ, uel uno dére signari.

tia vno contextu [a] testamenti celebrandi gratia, à iure ciuili descendant. Subscriptiones autem testatoris [b] & testium [c], ex sacrarum constitutionum obseruatione adhibeantur. ¶ Signacula autem, & testium numerus, ex edicto prætoris. ¶ Sed his omnibus à nostra constitutione (propter testamentorum synceritatem, vt nulla fraus adhibeatur) hoc additum est. vt per † manus testatoris, vel testium nomen hæredis exprimatur, & oĩa secundũ illius constitutionis tenorem [d] procedant.

¶Omnes testes possunt vno anulo proprio, uel alieno sigillare. h. d. Aretin.

¶ Possunt † autem omnes testes, & vno anulo [e] signare testamentum [f]. Quid enim si septem anuli vna sculptura fuerint? secundum qd† Papinjano visum [g] est. Sed & alieno quoq; anulo licet signare † testamentum.

¶In testamento potest esse testis quilibet qui potest hæres institui, exceptis hic enumeratis. Aretinus.

¶ Testes autem adhiberi possunt ij, quibuscum testamenti factio [h] est Sed neque mulier [i], neq; impubes, [k] neque seruus, neque furiosus [l], neq; mutus [m], neque surdus, neque is, cui bonis interdictum [n] est, neque ij, quos leges iubent improbos, intestabilesque [o] esse, possunt in numerum testium adhiberi.

¶ Seruus communi opinione reputatus liber, potest in testamento esse testis. Aretinus.

¶ Sed cùm aliquis ex testibus testamenti quidem faciendi tempore liber † existimaret, posteà autẽ seruus apparuisset, tam diuus Hadrianus † Catonio Vero, quã posteà diui Seuerus & Antoninus rescripserunt, subuenire se ex sua † libertate [p], testamento, vt sic habeatur † firmum, ac si, vt oportebat, factum esset: cùm eo tempore, quo testamentum signaretur [q], omnium consensu [r], hic testis liberi loco † fuisset, nec qs quam esset, qui status ei quæstionem moueret.

¶ Potest in vno, & eodẽ testamento esse testis pater, cũ filijs & fratrib. in testamẽto extraneꝰ: secùs si filiusfamiliàs miles de castrensi peculio testetur. Aretinus.

¶ Pater, necnon is, qui in potestate eius est, item duo fratres, qui in eiusdem patris potestate sunt †, vtique testes in vno testamento fieri possunt: quia nihil

† existimabat. Dua. † apparuit. Dua. Opinio ꝓ ferit uerita ti.

† Du. Cacino, q̃ &c. sed hic non ſ. ctius ut cõ stat ex l. C. eod. vbi hoc reſcr. ptũ exta. † quæstus. Theo. & ſe cte. & Du. liberalita te.

† Abest à manuscri. & The. † fuerit, Duar.

† uerisimile, in manuscri. & l. pri. ff. de testib. e Nisi le eo ſit scripta publica ſcriptura, uel pars conſtet teſtis fuiſſe ſi ctũ, aut teſtes depoſuerãt antequ ipſorũ decſſus appareat, q̃ tũc ſcripti ra ꝓbabit ab iſq; eo q̃ teſtes pdu cant. Ang.

sum tamẽ ualet licet probatio deficiat [e], vt ff. de rest. tu. l. duo. Quid si seruus factus est, uel ifamis, & uelit recognoscere sigillũ suũ? Resp. nõ admittit, ut ff. de carb. edic. l. Carbonianũ. §. duæ autẽ sunt causę. r ¶ Omnium consensu. ʒ nota errorem prodesse, ut ff. de sup. leg. l. ij in fi. & C. de Lat. li. tol. §. sed & si q̃s. & de offi. prætо. l. Barbarius. Et error communis facit ius, vt patet his verſibus: Error communis ius efficit, ut manifestat. Testificans seruus, qui liber creditur esse.

¶ PATER. ¶ CASVS Quidam fecit testamentum suum, & in testamẽto suo adhibuit vii. testes. iter quos fuit Petrus, & Martinus filius Petri, quem Martinũ Petrus habuit in sua potestate. mõ quero ut ũ pater, & filius existẽs ĩ potestate eius, ſ. Petri, possunt eẽ testes in eodẽ testamento? Resp. q̃ sic nã pater & ille qui ĩ eiusdẽ patris potestate est, ĩ eodẽ testamẽto testes adhiberi possunt. Nihil enĩ nocet, ex vna domo plures testes alieno negotio adhiberi posse. Et hæc diciunt vſq; ad illũ §. i testibus. i quo pone casũ sic. Quidã cõdidit testamentũ. & in test. suo filiũ quẽ habuit in potestate. testẽ adhibit. mõ q̃ro utrũ de iure hoc potuit facere? Resp. q̃ non. Nam testis non dẽt esse ille, qui in potestate testatoris est. Et nõ ſolùm repellit ille à testimonio, qui est in potestate testatoris: sed etiã qui habet in potestate testatorem. unde si filiusfa. miles post reuersionẽ de castrensi peculio testeſ, pater eius in suo testamẽto testis adhiberi nõ pót: nec ẽt aliq̃s qui est in potestate eiusdẽ patris. non solũ enim in alijs causis, sed ẽt in testamentis domesticũ testimoniũ reprobatũ est. Et nõ solũmodo suprad. ictæ per ſonę repellunt à testamẽtarijs testimonijs: sed etiã hę res ſcriptus & pater eius, qui eũ in potestate habet, & etiã parentes hæredis ſcripti, & fratres qui in eiusdẽ patris potestate sunt, & etiã qui in potestate testatoris sunt, penitus à testamẽtarijs testimonijs repellunt. & hoc ea ratione q̃a totũ negotiũ quod agit iure faciẽdi testamenti, creditur hodie iter hæredem, & testatorẽ agi, licet oli totum ius testamenti faciendi circa testes adhibendos cõturbatũ fuerit. nã quidam veteres in illo testamento q̃d dicebatur p æs & libra, fami læ emptorẽ, qui loco hæredis erat, & coniũctos ei p potestatẽ, a testimoniis testamentarijs repellebant. In primis aũt duab⁹ cõditionib⁹ testamentorũ hæredi coniũctis p potestatẽ cõcedebãt testimonia in testamentis præstare, licet illi idẽ qui id p̃mittebãt. hoc iure minimè abuti debere eos ꝑuadebãt. vnde nos eãdẽ obseruationẽ: antiquorũ corrigẽtes, & quod ab ipſis antiquis ꝑſuaſum est, videlicet quod hæres, vel coniuncti ei per potestatẽ inter testes admittãt, licet hoc eis permiſ-

Idicitũ es. ſ. gs in hæc domeſticis testimoniis puteet.

Tullius li. ij. rhetor. C. j. Aegi. Perr.

Verbũ in ptãte nõ ſolũ referẽt ad liberos qui sunt in ptã te, ſed etiã ad eos, quos redemit ab hoſte. l. q. testamẽto. in pin. ff. eo. Aegi. Perr.

a Filio q̃ p filius qñ tu dic ꝓ filius qñ tu dicit qñ ꝓ pater effica tur. Ioã. Andrẽ ẽ ipſe. & q̃d de mſe & ſcripti. uide de p Ang. hic.

Vide in ma nuſcrip. & Theop. & pote licet quod Dua. ſcripſit licet ẽtẽ. & ſit ſimilium

manuſcripti. quę ſa-

Intelligẽ ſcripti ſi ſcripti

Monachi ſi mona-terio poſſe esse te

Inſtitu-ẽt de

Ide in ſcrib. uni-ſcripti ꝓ

Vide ĩ nc-

nocet, ex vna domo plures testes alieno [a] negotio adhiberi. ¶ In testibus autem non debet esse is, qui in potestate testatoris est.

¶ Sed si filiusfamilias de castrẽsi peculio post missionem [b] faciat testamentum, nec pater eius rectè adhibetur testis, nec is, qui in potestate eiusdem patris est. Reprobatum est enim ea in re [c] domesticum testimonium. †

¶In testõ nõ pót esse testis hęres ſcriptus in eo, nec pater, nec filius in ptãte, nec frater in eiusdem patris potestate. Aret.

¶ Sed neque hęres ſcriptus, neq; is, [d] qui in potestate eius est, neq; pater eius, qui eum habet in potestate, † neq; fratres qui in eiusdem patris potestate sunt, testes adhiberi [e] possunt: quia hoc totũ negotium quod agitur testamẽti ordinandi graria, creditur hodie inter testatorẽ, & hæredem agi. f † Licet enim totum ius tale conturbatũ [g] fuerat, & veteres † qui dem familiæ [h] emptorem, & eos, qui per potestatem ei coniuncti fuerant, à testamentarijs testimoniis repellebãt, hæredi autem, & iis, qui per potestatem ei coniuncti fuerant, concedebant testimonia in testamentis præstare, licet ij, qui id permittebant, hoc iure minimè abuti [k] eos debere ſuadebant, nos tamen eam obſeruationem corrigentes, & qd̃ ab illis ſuaſum est, in legis necessitatem transferentes: ad imitationem priſtini familiæ emptoris, meritò nec hæredi, qui imaginem vetuſtiſsimi familiæ emptoris obtinet, neq; aliis personis, quæ ei (vt dictum est) coniunctæ

a ¶ Alieno. ʒ aliud si in ſuo: ut ĵ. prox. §. & C. de testł. testis. Accurſ.

b ¶ Post miſsionẽ. ʒ i. remiſsionem. aliud si ante, vt ff. e. l. qui testamẽto. §. p ꝓprium. in gl. posſe. ADDITIO. Et est ratio ſecũ ũ gl. ibi, in uerbo posſe: q̃a tũc testes neq; rogati, neq; ad ſolẽnizandum actum exiguntẽ, quãmis duo requirantẽ ad probãdum veritatẽ. Ang.

c ¶ In ea re. ʒ idem & i aliis: ut C. d testł. l. ij. a Sed q̃s ẽ domeſticus? Rñ. colon⁹ & adſcripti tius ut ſimiles, ut C. de his q̃ ad eccle. pſu. l. fi. §. ſane enim si ſeruus b. & C. de quæſti. l. priẽ. Itẽ uxor marito, & eĩs, ut ſ. de vſu. & habi. §. itẽ is. Itẽ ſeruitẽtes ſiue dapiferi, ut ff. de pœnis. l. reſpiciẽdum. §. furta. ADDITIO. Intellige iſtud uerũ si ſint ſeruitores cõmenſales, ut q̃a uiuant expenſis domini: aliàs ꝓtra, niſi habuiſſet licẽtiã ſine ſpe reuertẽdi. tẽpus enim productionis & depoſitionis inſpicitur, ſecundum Io. Fab. hic.

d ¶ Neque is. ʒ Nota quod his tribus modis dicitur quis cõtingere me per poteſtatem.

e ¶ Adhiberi. ʒ quia corũ negotium est, cũ & lucrũ, & dãnum ad eos pertineat. ff. quãdo app. ſit. l. j. §. i & vere eorum q̃a &c.

f ¶ Agi. ʒ cautè ponit agi, cũ ſit generaliſsimũ, ut ff. de verb. ſigni. l. Labeo. ij. i princ. & l. uerba. hẽt enim ſe ad ius teſtandi & contractus. Accurſius.

g ¶ Conturbatum. ʒ nam olim hæres in duobus primis generibus teſtamentorum poterat esse testis, in tertio uero ille, q̃ erat loco hædis, non poterat esse testis, & sic erat turbatio iurium, & ad eius ſimilitudinem uerus hæres hodie testi s non erit ut ſequitur.

h ¶ Familię emptorem. ʒ dicitur ille qui conſtituebatur hęres per æs & libram.

i ¶ Hæredi ʒ qui erat ex primis duobus generibus teſtamentorũ.

k ¶ Abuti. ʒ ſic C. de ca. tol. l. unica. §. j. & ff. ſi fa. fur. fe. di. l. fi. & ſ. q̃bus

¶ LEGATARIIS. ¶ CASVS. Quidam feci t teſtamentũ, & i teſtamẽto legauit Petro decẽ, veruntamẽ Petrũ legatariũ i teſtamẽto teſtẽ adhibuit. mõ q̃ero utrũ ille Petrus legatarius poſsit esse testis in illo teſtamẽto, in quo ſibi legatũ relictũ est? Et rñ. q̃ ſic. Licet emhæredes qui ſunt iuris ſucceſſores, à testimonio repellant, legatarijs tamen & fideicõmiſſarijs, q̃ nõ iuris ſed rei ſingularis ſucceſſores sũt, & alijs ꝑſonis eis cõiunctis testimoniũ ꝑſtare in teſtamẽtis nõ denegamus, imo etiã quadã cõſtitutione noſtra, eis ſpeciãliter cõceſsim⁹: & certè multo fortius his q̃ in poteſtate legatariorum, uel fideicõmiſſariorum sunt, uel q̃ eos in poteſtate habent, huiuſmodi licentiã donauimus. Et hęc dicunt uſq; ad illũ §. nihil aũt interest. Fran. de Are.

l ¶ Legatarijs.] del crepanc hi iure ueteri a fideicõmiſſarijs, ut ĵ. de fideicõ. hære. §. præterea. Sed hodie non, ut ĵ. de leg. §. ſed nõ uſq;. qui

dam § hunc intelligũt quando legatum fuit repetitũ à ſuccedẽtibus ab inteſtato, vt tunc nõ uideatur ferre teſtimoniũ, in teſtamẽto iure, quia iuris ſucceſſor est qui in quota parte hæres inſtitutus est. Accurſ.

m ¶ Non iuris. ʒ ſed rei, & ſine onere, ut ff. manda. l. hereditatem.

ADDITIO Et ꝓ hoc patet ſecus esſe in fideicõmiſſario uniuerſali: quia habetur loco hæredis. §. reſtituta. j. de fideicom. hære. ſo. Fab.

n ¶ Conſtitutione. ʒ Græca. Vel dic de illa quæ est ff. eo. l. qui testamento. i princi. quæ est Iuſtiniani ꝓ approbatione: ut C. de vete. iure enu. l. j. §. ſed ſi. in fi. ver. omnia enim meritо. prima uerior.

o ¶ In poteſtate. ʒ itẽ tabellionis: ut ff. eodẽ. l. dominus. Accur.

p ¶ Damus. ʒ C. de teſti. l. omnibus ꝓtra. Sol. hic agit de uiribus teſtamẽti, iter hæredem & alium agentem ꝓtra teſtamẽtũ, aliàs cõiunctus cõiuncto nõ feret teſtimoniũ, id est unus legatarius alij. Et ſecũdũ hoc falsò hic ſumit argu. quòd ſocius i cã ſocij admittitur i teſtimonium. Vel dic hoc ſpeciale d, ut cõiunctus ꝓ cõiuncto admittatur, quaſi in re ſua fauore teſtamẽti, & ultimæ uolũtatis, quæ dẽt dominari ſi legitima est, ut C. de leg. l. cùm quæſtio. in fi. & erit bonum arg. ſ. dictum. Sed arg. ſ. est C. de teſt. l. quoniã. i fi. Sed reſpõdeo e finis illius legis non refertur ad totum quod erat dictũ. Diſtingue tamẽ an luerũ redeat ad eum ſociũ, ut tunc non admittatur, aliàs ſic, ut ff. quando app. ſit. l. j. §. i propria.

¶ NIHIL AVTEM. ¶ CASVS Dſie, iam nobis dixiſtis plures ſolẽnitates, q̃ in teſtamẽto ꝑdẽo debẽt obſeruari, ſed ꝓ deo dicatis, in quo teſtamentũ dẽt ſcribi? Rñ. amice, nõ refert utrũ teſtamẽtũ fiat ĩ tabulis, uel in chartis mẽbranis ve, ut in alia materia, & etiã unũ teſtamentum pót ĩ pluribus codicibus ſcribi, & ualet cauſa neceſsitatis, ueluti, ſi q̃s extra patriam ſecum ferre uelit, & domi relinquere ſuorũ iudiciorũ cõteſtationem, i. teſtamentũ, uel propter alias innumerabiles cauſas, q̃ nobis imminent. Et hæc dicuntur uſq; ad illum §. ſed hæc q̃dẽ. Fran.

q ¶ In chartis. ʒ ſic ſ. de rerum diui. §. literæ. Acc. ADDITIO Et dic in chartis etiam raſis, ſecus tamen in alijs inſtrumentis. Ang.

r ¶ Et unum. ʒ ſic ff. eo. l. unum.

s ¶ Quod ʒ ſcilicet ut pluribus codicibus fiat.

t ¶ Imminent. ʒ ſic in auth. de conſan. & uter. fra. §. quia igiẽ. uerſi. ſi igiẽ. ibi, multæ nanque ſunt homini. collatio. vj. Sed nunq̃d ex his exemplis probabiẽ? Rñ. nõ ſine authentico, ut i auth. ut ſponſalar §. & hoc inſuper. col ix. & ff. de fide inſtru. l. quicunq;. & ff. de bo. poſ. ſm ta bu. l. ij. §. ſed & ſi unum. ſed hic ambo ſunt principalia. Accur.

¶ SED HÆC QVIDEM. ¶ Domine, iam uideo, quæ ſit obſeruanda ſolennitas in teſtamẽto in ſcriptis condito, nũ q̃d tota ꝓdicta ſolennitas in teſtamẽto nũcupatiuo obſeruari dẽt? Et rñ. q̃ non: nam hæc q̃ ſupradicta ſunt, de teſtamẽtis in ſcriptis cõficiendis ſufficiũt. Si quis enim uoluerit facere teſtamentũ de iure ciuili ſine ſcriptis, hoc ei facere licebit ſi vij. teſtes ad hoc cõuocauerit, & uoluntatẽ ſuã eis expreſserit, & hoc teſtamentum de iure ciuili factum cõfirmamus fortiſsimum & firmum. & hæc dicuntur uſque in fi. Franc. de Are.

v ¶ Septem teſtibus.] q̃ſq; nullus uocatur, ut ſi miles moriatur in bello,

D. i. unum eo.

e idẽ Fab. hic.

† forte ſi Dig.

† Abest à Digest.

† teſtatione Dig.

† Abest à manuſc. q̃d & indicat Theoph. q̃ in teſtamẽto explicandi gra adiungere uoles q̃d hic ſup plendũ est, ſcripſit, Αὐτοκράτωρ, i. accipere, uel intelligere oportet.

Teſtium numer⁹, q̃ in teſtamẽtis est adhibendus.

bello,ut not.C.de test.milit.l.milites.quandoq; vnus,ut Impator, ut C.eo.l.omnium quãdoq; duo 1,ut inter filios,ut C.e.l.hac cõsultissima.§.ex imperfecto.Vel si in tentorio faciat testamẽtũ miles,ut ff.de mil.testa.l.Lucius. quãdoq; tres uel quatuor,uel pauciores,ut C.e.l. si nõ speciali.qnque q;nq;, ut in testamẽto rustici,ut C.e.l.fi.§. finaũt. quãdoq; septem generaliter,ut hic,& C. e.l. hac cõsultissima.circa prin.quãdoq; octo, ut C.qui testa.facere pos. l.hac consultissima. §. quę in eundẽ.in glo.A.

a ¶ Adhibitis. ʒ id est rogatis,vt interfint,& sint attenti,ut ff.e.l. hæredes.§.pen.& in auth. de test.§.& licet. i fi.§. col.vij.Accursius.

b ¶ Coram.ʒ i.palàm nominando hęredes, ut ff.eo.l.hŕdes. i prin. c ¶ Nuucupata. ʒ inde dicitur nũcupatiuũ testamentum.

† Abest à manuscri. & Theop.

¶ DE MILITARI testamento.

¶ Est autẽ miles qui iurauit à signis nõ recedere,ut ff.ex quibus cau. maio.l.pe.& scriptus ẽ in matricula,ubi & alii milites scripti sunt, ut ff.e.l.pe.& p totũ titu. Sunt & alia necessaria ut aliquis sit miles: ut diximus ff.ex quibus causis maio.l.pe.& i auth. de man.prĩ.§.fi.col.iii. Iteꝝ miles dr à malo, qꝝ sustinet pro alijs,uel à mille:quia ex numero mille hominum eligit, ut ff.eodem,l.j.§.miles. Accursius.

Miles vnde dicitur.

Continuatio.

ADDITIO. Continua istam rubri. ad præce. secundũ Christopho. Por.sic,Visum est ʒ.de testamentis in genere,nunc sequitur uidere d testamentis in specie.Vel aliter,Visum est ʒ.de testamentis quæ fiũt secundum communis iuris dispositionem,nunc sequit uidere de illis q̃ sunt iure priuilegiato,ut est testamentũ militare.ideo, &c.Aduertendũ est,qꝝ in milite,sex sunt necessaria,ad hoc qꝝ habeat priuilegia militibus ꝓcessa. Primò,qꝝ ense cingatur:vt ff.de milit.testa.l.pe. Secũdo qꝝ in numero aliorũ ponatur,& in matricula scribat.ff. de mili.testa. l.ex eo tempore. Tertio qꝝ præstet sacramentũ, qꝝ mortẽ nõ euitabit pro republica,neq; à signis recedet.ff.ex quibus cau. maio.l.pe.& de iis qui notã.ifa.l.ii.§.miles. Quarto,qꝝ stigma,i.nota publica brachiis suis inscribat.C.de fabri.l.iij.lib.xj. Quinto,qꝝ examinet.C. q̃ inili.ñ pos.l.j.lib.xij.Sexto,qꝝ non sit negotiator. C. de neg. ne mili.l j. lib. xij.uñ uersus:Ensis,matricula, necnon iuratio,stigma, Ac examen, erunt isthæc in milite signa. Vilia nec debet tractare negotia miles.

Miles cognoscitur per sex signa.

Versus.

Diuisio.

¶ Vpradicta.ʒ ¶ Totus iste titu. diuiditur principaliter in duas partes.Primo ponit de militibus testantibus in tẽtorio eorũ uel in peculio castrensi. Secundo,de testamẽto in quasi castrensi.Secũda ibi, Sciendũ. Itẽ prima subdiuidit. Nam primo ponit continuationem,per modũ remotionis siue exceptionis,cũ positiõe noui statuti.Sc̃o,qualiter,priuilegiũ ꝓcessũ militibus,qꝝ possunt testari quomodo uolũt,intelligat.Tertio, qꝝ ẽt miles mutus,& generaliter defectiuus potest testari. Quarto qualiter post missionẽ testat.Quinto,qꝝ mutatio status ipsius militis dũmodo interueniat noua volũtas,nõ uitiat testamẽtũ factũ.Secũda ibi, Planè Tertia ibi q;nmo Quarta ibi,sed & si q;s.

¶ CASVS. Accessi ad Iustinianum & ita proposui corã eo. Dñe, iam uideo,qꝝ uultis tractare de militũ testã.,ꝝ deo dicatis mihi,q̃ ratio mouet uos ad tractandũ separatim de militari testamento: nunq̃d illa q̃ sunt à uobis tradita, in omni testamento possunt sufficere? Ad hoc resp. Amice,quoniã supradicta diligens obseruatio,quã de ordinandis priuatorum testamentis supra exposuimus,authoritate principalium constitutionum militibus propter eorũ imperitiã remissa est:ideo hic specialiter de priuilegiatis militum testamentis tractare intendimus. Quãuis enim milites, neq;legitimũ numerum testium, in suis testamentis adhibuerint, neque aliam testamentorũ solẽnitatem obseruauerint.nihilominus rectè tenantur.& hoc uerũ est,quando in expeditione militari occupati sunt.nã ut ita demum gaudeant priuilegio militari;cum in expeditione armorũ fuerint occupati,nõ immerito nostra introducta est constitutio. Quocũq; enim modo uoluntas suprema militis in expeditione occupati siue in scriptis,siue sine scriptis inueniatur,ualet eius testamentum ex uoluntate eius. Secus tñ est,quãdo non est in necessitate militaris expeditionis.In illis enim temporibus,quibus milites in alienis uel suis ędibus degũt,ad uendicandum sibi tale priuilegium,nequaquam poterunt adiuuari. Et hęc dicunt usq; ad illum §.sed testari. Sed pone, dicit Iusti. qꝝ quã

poss int.sic & hic ut miles surdus & mutus testamentũ facere possit. Et hæc usque ad illum §.sed hactenus.Franc.

a ¶ Rescripsit.ʒ ut ff.eod.l.diuus. & iste §.est ibi lex sub eadẽ nerbo rum forma,& incipit, Diuus Traianus.

b ¶ Hominibus.]saltem duobus,ut ff.e.l.Lucius.& ff.de testi.l. ubi.

1 Sic ipluribus. manuscrip.Dig. & Theoph. vsque. Duarenus. Gothofredus. Stauiani. Proaui Bertrami. Meminit Capitol.in Marco.

a Idẽ Plato. Fr.& Ang. b Debet tñ aliquo mõ de uoluntate constare ut q duos testes: uel per compatationẽ literarũ uel aliàs.& facta, ut re-missa pena uel solẽnitate non naturali sed similitudinem intelligat.Ang.

c Idẽ Fab. ff. Hortens. ff. sing. ad hoc q̃ testes sunt ydonei in testi debẽt adhiberi voluntates, & qđ plus ẽt,vt uide ff. de testi. facile, hoc sufficit uerisimia in testibus, licet gl.ii.ij. & idem Ia. Seo.ff.đ a-quapluuiar. Docet tñ aliquo mõ de uoluntate constare ut q duos testes: uel per compatationẽ literarũ uel aliàs.& facta, ut re-missa pena uel solẽnitate non naturali sed similitudinem intelligat.Ang.

d Idẽ Pla. Fr.& Ang. b Debet tñ aliquo mõ de uoluntate constare ut q duos testes: uel per compatationẽ literarũ uel aliàs.& facta, ut re-missa pena uel solẽnitate non naturali sed similitudinem intelligat.Ang.

e Idẽ Pla. Fr.& Ang. b Debet tñ aliquo mõ de uoluntate constare ut q duos testes: uel per compatationẽ literarũ uel aliàs.& facta, ut re-missa pena uel solẽnitate non naturali sed similitudinem intelligat.Ang.

diuus Traianus † Statilio Seuero ita rescripsit [a]. Id priuilegium quod militantibus datum est, vt quoquo modo facta ab his testamẽta rata sint,sic intelligi debet, vt vtique priùs constare debeat testamentum factum esse,quod & sine scriptura & à nõ militãtib,† quoque fieri potest. Is ergo miles de cuius bonis apud te quæritur, si conuocatis ad hoc hominibus [b], vt voluntatem suam testaretur, ita locutus est, vt declararet,quem vellet sibi hæredẽ esse, & cui libertatem tribueret, potest vid ri sine scripto hoc modo esse testatus,& voluntas eius rata habenda est. Cæterum, si (vt plerunque sermonibus [c] fieri solet) dixit alicui, Ego te hæredem facio, vel Bona mea tibi relinquo, non oportet hoc pro testamento seruari. Nec [d] vllorum magis interest, quàm ipsorum, quibus id priuilegium datum est, huiusmodi exemplum non admitti: alioqui non difficulter post mortem alicuius militis testes existerent, qui affirmarent se audisse † dicentem aliquem se relinquere bona sua, cui visum sit: & per hoc vera iudicia subuerterentur.

¶ *Miles licet sit mutus,uel surdus, tamẽ testatur.*

¶ Quinimò [e] & mutus [f], & surdus miles testũ facere potest.

¶ *Miles post missionẽ,uel extra castra existens, dẽt iure cõi facere testamentum. Sed si fecerit testamentũ in castris iure militari,durat etiam post missionẽ, si moriẽ intra annum,licet post annũ extiterit conditio institutionis. Aret.*

¶ Sed hactenus [g] hoc illis [h] à principalibus constitutionibus conceditur,quatenus militant,& in castris degunt. Post missionem [i] verò veterani, vel extra castra, † alij si faciant adhuc militantes testamentum, cõmuni omnium ciuium Romanorum iure id facere debent. Et quod in castris fecerint testamentum, non communi iure, sed † quo modo voluerint, post missionem intra annum tantum valebit. ¶ Quid ergo, si intra annum † quis decesserit, conditio autẽ hæredi adscripta, post annum extiterit? an quasi militis testamentum valeat? Et placet valere quasi [k] militis.

¶ *Testm factũ ante militiam sine solennitate valet, si post militiam appareret de militis voluntate. Et idem si miles post testamentum fuerit capite minutus. Aret.*

¶ Sed & si quis ante militiam nõ iure fecit testamentum, & miles factus, & in expeditione degens resignauit [l] illud, & quædam adiecit [m], siue detraxit, vel aliàs manifesta est militis volũtas hoc valere volentis, dicendum est valere hoc testamentum, quasi ex noua [n] militis volũtate. ¶ Deniq; & si in arrogationem datus fuerit miles, vel filius familiàs emancipatus est, testamẽtum eius, quasi ex noua militis voluntate valet, nec videtur [o] capitis deminutione irritum fieri.

¶ *Filiusfamiliàs in quasi castrensi põt facere testamentum secundum ius cõmune. Aretinus.*

¶ Sciendũ tamen est, qꝝ cùm ad exẽplũ castrẽsis peculij,tam antequam priuilegium militibus concessum circa solemnitatem testamẽti,post missionem, ab expeditione militari finiat, aliud tamen priuilegium conceditur eis, circa substantiam testamenti duntaxatnã testari possunt milites,extra castra militaris expeditiõis existẽtes, quãuis filiifamilias sint,iure tamen communi in hoc casu quando morantur extra castra, eadẽ obseruatio in eorũ testamẽtis adhibenda est, quã scilicet i testamẽto paganorũ exposuimus. Et hæc dicuntur vsq; ad illum §.plane.Frac.

d ¶ Obseruatio. ʒ quæ cõsistit in quatuor,ubi est in scriptis testamẽtum conditum,uel i sola nuncupatione hrdis corã septem testibus, ut ſ. ti.j.§. sed cũ paulatim. & §.fi.& ff.đ hæred. instit.l.j.§.qui neque.

e ¶ Imperitiam.ʒ C. de iure delib. l.fi.§.j.& C.de iur.& fa.ign.l.j.

f ¶ Solemnitatem. ʒ scilicet circa sigilla & subscriptiones.

g ¶ Introduxit. ʒ sed tunc demum cùm i militia sunt,habent priuilegium, ut C.e.l.pe. & hic subiicit.

h ¶ Autem. ʒ pro sed. i ¶ Adiuuantur. ʒ & no.q̃ cessante cã cessat & effectus. & põt hic sumi ar. quod cessante clerico. ab ecclesia b cessat ꝓbenda.sic C. de epi.& cle.l.generaliter.ij.in glo.fi.Sed argu.contra ff.de postu.l. j. §. secundo loco.ver.sxum. quia Calphurnia dedit causam edicto. uñ cessante causa cessare debet edictum qꝝ non est uerũ. Sed hoc ultimũ generale de causa ipulsiua d̃t: primũ de finali, sine qua res eẽ ñ pt.

ADDITIO. In dubio autem præsumitur esse impulsiua, ut per gl. sing. in l.ij §.fi.ff de dona.Angel.

k ¶ Etsi filiifamiliàs. ʒ licet hi aliàs prohibeantur, ut ſ. ti.j.in prin. ff.de do.causa mor l.tam is.§.j.

l ¶ Iure tamen communi. ʒ scilicet quantum ad solemnitatem, non quo ad hoc ut detur quęrela contra eius testamentum, sicut i alio uetarano q̃ sui iuris est,ut C.de inoffi.test.l.fi.§.in his. & ff.d eiosfi.test. l.Papinianus §. si quis in militia.Item hoc est uerum quando est domum reuersus,sicut ſ. proxi.dixit.aliàs sicut miles alius utitur speciali iure,sic iste arg.ff.eo.l.ex militari.§.j.& l.testamenta eorum. §.fin.

ADDITIO. Hodie tamen secundùm communem opi.in filiofamil. milite per præteritionem factã sine causa annullatur eius testamẽtũ, quantum ad institutionem.authẽ.ex causa.C.de libe.præt.Si uero cũ causa.habetur pro exhæredato, & subiacet quęrelæ,ut per Ang hic.

m ¶ Paganorum [1] à pago,qđ est villa, dicit quasi dicat nõ militũ.

¶ PLANE. ¶ CASVS. Dñe.iã uideo qꝝ testamentũ de militibus mirabiliter est ꝓuilegiatũ.licet eñ iuris solẽnitatẽ ñ seruauerit milites.tñ testm eius in castris cõditũ ualet. Pone igit qꝝ aliqs dicat aliquẽ militẽ in expeditione militari occupatũ ipsum i suo testõ hrdẽ instituisse,hoc tñ neque ꝓ minist.ũ,neq; per testes ad hõc cõuocatos probare poterat.nũq̃ credẽt eius assertioni:ita ut ad hŕditatẽ militis valeat admitti? Et rñdet qꝝ nõ. De militarib[2] eñ testamẽtis diuus Traianus Statilio Seuero in cõsimili casu q̃rẽti rescripsit sic: O Statili Seuere,illud priuilegiũ qđ militaribus testamẽtis datũ est,ut uide licet ea testamẽta quocũq; mõ facta rata sint, debet itelligi,ut oino prius cõstet eos testm ẽe esse,qđ ẽt sine scriptura nõ solũ à militantibus,sed ét à nõ militãtibus fieri põt.uñ si is miles, de cuius bonis qõ apud te ventilat,ad hoc quocauis saltẽ duos hoies,vt cã testãdi corã eis volũtatẽ suã exprimeret, & ita corã eis locutus est,ut declararet i pẽsentia eorũ quẽ vellet sibi hrdẽ esse,&cui uellet libertatẽ tribuere, ꝓt videri ẽt sine scripto hoc mõ rectè fecisse testm, & uoluntas eius suprema omnibus modis rata habenda est. Cæterum si causa ludendi,vel demõstrandi alicui iocosè dixerit, Ego te hæredem facio, vel Bona mea tibi relinquo, sicuti plerunq; sermonibus iocosis fieri solet.nõ oportet hoc ꝓ testamento obseruari. Nec videmur in hoc priuilegio militari in aliquo derogare.Nec enim vllorũ magis interẽt, q̃ ipsorum militum,quibus huiusmodi priuilegium datũ est hu usmodi exemplum pro testamentis non admitti.alioqui si tale testamentũ admitteret,non difficulter post mortẽ alicuius militis existerent testes q̃ dicerẽt se audiuisse militẽ relinquere bona sua alicui, put eis uideret expedire,& ita uera militum iudicia frequẽter subuerterentur. Et hæc usq; ad illum §.quinimo.in quo reuertit ad secundum casum determinando plenius de priuilegio mili.quod circa substantiã testamenti concedit militibus, uidelicet, vt q̃us sint filiifamiliàs testari

[1] Dicpaganorũ à pago, togatorũ, à q̃.differunt milites. Plin.[2] Milites à plebe annuli distinxere, sicut tunica ab annulis senatũ. Aegid. Perr.

post gradũ doctorat[a], vel missus ob morbũ gaudet intra annum priuilegio scholastico secus si est bãnit[a], ſm Porc.Aeg. Perr.

† Abest à manuscr.et Theop.vñ inferunt q̃dam nõ de alijs hæc q̃ de veteranis esse accipienda.

† quoquo modo,i manuscrip.

† quidẽ, in manuscr.& Theo.

a ¶ Iuris.ʒ ut ff.e.l.milites.§.j. & ff.de testa.milit.l.ij.

b ¶ Scilicet. ʒ ctumacitas:vt quia citatus à iudice superiore minime intrat cõsilia, nec veniat ſm doctos. hic.

† Dic.ꝝ ens sante cã fi. nõ impulsiua, cessat effect[a], ſm Porc.Aeg. Perr.

† sine scriptura.Duar.

† sedib. in plurib. lib.

a ¶ Leges.ʒscilicet Digestorum, ut ff.de eol.bo.l.j.§.nec castrense.
b ¶ Constitutiones.ʒut C. de assel.l.uelut.& C.de aduoca.diuer.iudi.l.fori.& aliæ plures.Accursius.
c ¶ Quibusdam.ʒ ut consulibus, & præfectis legionum, & præsidibus prouinciarum, qui sunt filiifami.ut C.de inoffi.test.l.fi.
d ¶ Constitutio. ʒC. de inoffi. testa.l.fi.Ac.
e ¶ In his.ʒf.castrensi & quasi.nam in aduetio nō potest,licet habeat proprietatē,ut C. de bonis quæ lib.l.fi.§. filiis autem familiàs.in glo.j.Accursius.
f ¶ Iure communi.ʒ nisi sit miles in castris, ut ʒ.e.in princ.Item tale testamentum non expugnatur per querelā inofficiosi testamēti a, ut C.de inoffi. testl.fi.

¶ QVIBVS NON EST PERMISSVM FACERE TESTAMENTVM. ¶ Dictū est suprà qualiter testamenta fiāt,sequit uidere de pſonis quæ testari possunt,& quæ non, quāuis fuerit ordo pposterus: quia si quærāmus an ualeat testamētum,prius uidēdū est, an persona testātis potuerit testari.l.fi quæram^a. ff. de test.Ang.Are.

Diuiſio.

NOn tamen. ʒ ¶ Iste titulus diuiditur in septem partes:quia enumerantur septem gradus personarū. Et primò ponit de filiofamiliàs.Secundo de impubere.Tertio, de furioso. Quarto de ꝓdigo. Quinto pōit de surdo, & muto.Sexto de cæco. Septimo de capto ab hostib^a.Secūda ibi, Præterea. Tertia ibi, Itē furiosi.Quarta ibi, Itē ꝓdig^a. Quinta ibi, Item surdus & mutus. Sexta ibi,Eius qui.

¶ Iste titulus ē facilis ī casus positione, ideo uide per teipsum.

g ¶ Non tamen.ʒ uidebatur quemlibet seruantem supradicta posse testari,sed contrariū est i tredecim casibus. qui in titulo isto pro parte dicuntur^b .Et hoc est quod dicit,non tamen.&c.& nota.ʒ.eo.§.fi. Accursius.

h ¶ Statim.ʒid est,in primis:uel statim,id est,eoipso.

i ¶ Permiserint.ʒSed causa mortis filius donare potest patre consentiente,ut ff.de dona. causa mortis. l.tam is.in fi. Et ratio diuersitatis est,quia testamentum ex libero,non alieno arbitrio dēt procedere[i], ut ff.de hære.instī.l.illa institutio.Accursius.

ADDITIO. Quamuis enim donatio causa mortis sit ultima uoluntas,tamen magis accedit contractui,ut not.ʒ. de dona.in prin.

k ¶ Nihilo magis,ʒid est, non ideo magis.habet enim in se negatiuam,sicut nihilominus affirmatiuam.Ac.

ADDITIO. Aduerte licet textus dicat filios ſ posse testari. hoc tñ fallit,qñ testant ad pias causas.q.a tūc possunt.c.licet.de sepul.lib.vj.

l ¶ Iis.ʒf.castrēse,uel quasi castrēse peculiū habēt^b.ut ʒ.ti.ꝓx.§.fi.

m ¶ Constitutionibus.ʒextrauagantibus.

n ¶ Quod quidem ius.]Scilicet posse testari in castrensibus.

o ¶ Augusti quàm Neruæ, &c. ʒquorum dicta non habemus. Acc.

p ¶ Subscriptione.ʒcuius uerba non habemus.

q ¶ Veteranis.ʒ scilicet filijsfamiliàs,de quibus hic loquitur.

r ¶ Nullis liberis.ʒuel fratribus superstitibus: nam liberi defuncti militis,& fratres patrem excludebant,ut C.com.de suc.l.fi.Hodie soli liberi militis,ut in authen.de hære.ab intestato uenientibus. circa princ.ibi,si quis igitur.col.ix.

riores leges[a], quàm principales constitutiones[b] quibusdā[c] quasi castrensia dederant peculia, & horum quibusdam ꝓmissum fuerat,etiā in potestate degentibus, testari: nostra † id constitutio[d] latius extendens,permiserit omnibus,in his[e] tantummodo peculijs,testari quidem,sed iure communi[f]. Cuius constitutionis tenore perspecto, licentia est nihil eorum,quæ ad præfatum ius pertinent, ignorare.

a Istud hodie est falsum scdm Ang. Continuatio.

Quibus non est permissum facere testamentum.

TITVLVS XII.

¶ *Qui alieno iuri subiectus est,non potest facere testamentum, etiam patre consentiente,nisi de castrensi peculio uel quasi, de quo testari potest, siue sit miles, siue veteranus,etiam patre inuito. Aretinus.*

NOn[g] tamen omnibus licet facere testamētum.Statim[h] enim ij, qui alieno iuri subiecti sunt †, testamenti faciendi ius non habent;adeò quidem, vt quāuis parētes eis permiserint,[i] nihilò magis[k] iure testari possint ? Exceptis ijs[l] quos antea enumerauimus, & præcipuè militibus, qui in potestate parentū sunt,quibus de eo quod in castris acquisierūt, permissum est ex constitutionibus[m] principum testamentum facere. ¶ Quod quidem ius[n] ab initio tantū militantibus datum est tam ex auctoritate diui Augusti[o], quàm Neruæ, necnon optimi Imperatoris Traiani: posteà verò subscriptióe[p] diui Hadriani, etiam dimissis à militia, id est, veteranis[q] cōcessum est. ¶ Itaq; si quidem fecerint de castrensi peculio testamentū, pertinebit hoc ad eum, quem hæredem reliquerint. ¶ Si verò intestati decesserint nullis[r] liberis, vel fratribus superstitibus, ad parentes eorum iure[s] communi pertinebit. ¶ Ex hoc intelligere possumus, quod in castris acquisierit miles, qui in potestate patris est, neque ipsum patrem adimere posse, neque patris creditores id vendere, vel alter inquietare,neque, patre mortuo,cum fratribus commune[t] esse:sed scilicet proprium eius esse, qui id † in castris acquisierit: quā quàm iure[u] ciuili, omnium, qui in potestate parentum sunt peculia[x], perinde in bonis parentum computentē †, ac si seruorū peculia in bonis dominorū † numerentur:exceptis,videlicet, iis, quę ex sacris constitutionibus, & præcipuè nostris[y], propter diuersas causas non acquiruntur[z]. ¶ Præter hos igitur,qui castrense peculium,vel quasi castrense habent, si quis alius filiusfamiliàs testamentum fecerit,inutile[a] est, licet suæ potestatis factus decesserit[b].

ADDITIO. Quibus non extantibus succedit pater una cum fratribus, ut no.eod.tit.§.si igitur defunctus descendentes.uersicu.si uerò cum.dummodo deferatur tanquam hereditas,ut inf. proxi.

s ¶ Iure communi.ʒnon hereditario,sed tanquā occupanti peculiū ꝓfectitiū,uel aduentitiū,ut ff.de castrē.pec.l.ij.hodie nī etiā iure hæreditario, ut ī auth. de hērd.ab intesta.ven.§.si igitur defunctus descēdentes.col.ix. Ac.

t ¶ Commune. ʒ sic ʒ. quas.pso.no. ac. §.j.

v ¶ Iure ciuili.ʒscilicet antiquo.sic ʒ.per quas psonas nobis acq.§.j.

x ¶ Peculia.ʒ.f. aduentitia & profectitia. nā castrensia, uel quasi ēt iure ueteri nō acquirebant patri,ut ff.de col.bo.l.j.§. nec castrense.

y ¶ Nostris.ʒ& alienę & nostrę sunt,ut C. de bo. mater. & C. de ho.quæ lib,per totum.

z ¶ Nō acq.runtur. ʒ scilicet nobis patrib^a.

a ¶ Inutile est.ʒ quia qđ ab initio ñ ualet,ex tractu tpis non cōuale scit,arg.ʒ.ti.j.circa pri. ibi,alioq; c.Arg.ʒ C. đ nup.l.& si cōtra. So. ibi ñ ualuit mīmoniū ex primo,sed ex nouo post mīmoniū ꝓsēsu.

b ¶ Decesserit. ʒ non idē de seruo testāte, si fideicōmissū sit relictū qa ualet si durat uoluntas,ut ff.đ le.iii.l.j.§ j.c.

¶ Impuberes. ʒ sed ex quo tetigerūt de ul timo die xiij. uel xij. anni,satis est fauore testāmēti, ut ff.e. de test. & q.te.fa.po.l.qua ęta te.Idē ī usucapione,ut ff.đ usuca.l.i usucapio nib^a. Secus i pscriptio nibus odiosis, ut ff. de ac.& obl.Li oibus tpa lib^a. Itē secⁿ ubi est fauor eiⁿ q uult ꝓgari, ut in cōtractibus à minore factis,ut ff.de mi. l.iij.§.minorem.

d ¶ Iudicium est.ʒ i. discretio,ut ff. đ iud.l. cū ꝓtor.§.nō aūt. uersi. lege. Qūq; ponit pro sniа,ut rei iudicatę stā dū est,ut C.de re iud.l. j.Qūq; ꝓ instātia causæ triēnij,ut C. đ iud.l. ꝓperandum.per totū.Qūq; pro actione,ut iudiciū familię erciscundæ,uel cōi diuidūdo,ut ʒ.de offi.iud.§.si fami.erc.& §. fi.Qūq; ꝓ lite, siue cōtrouersia ut iudiciū pēdet sup hērditate,ut ff.ad Treb.l.j.ij.rfi. Qūq; pro authoritate,ut negotia ecclesiastica nō sunt disponēda laicorum iudicio,i.authoritate.extra de iudi.c.decernimus.Qūq; ꝓ foro,ut causa iurispatronat^a definiri dēt ecclesiastico iudicio, i.foro. c. quanto.extra de iudi.Qūq; pro arbitrio.ff. q satisd.cog.l.arbitro. Si enim arbiter est iudex, ergo arbitriū est iudiciū. Qūque ,ꝓ ultima uoluntate ,ut iudiciū testatoris cassum esse nō dēt.C.de fac.fan.eccl.l. j.Quandoq; pro quæstione,ut ciuilis causa in iudicium , i.in qstionē deducta cū criminali,post criminalē est distinguēda.C.de ordi.iudi. l.fi.Quādoq; ꝓ discussione,siue iuris disquisitiōe,ut ī rubrica de iud. ff.& C.Quandoq; pro potestate iudicandi,ut ff.de iudi.l.iudiciū solūtur,uetante eo,q iudicare iusserat.Quandoque pro pernicie ,siue damnatione,ut ibi.Qui māducat, & bibit indignē corpus,& sanguinē Domini,iudicium sibi manducat.& bibit.Quandoque pro pœna, ut ibi, Qui bona egerunt,ibunt in vitam æternam,q uerò mala,in resurrectionē iudicij,& pœnæ ęternæ.Quādoq; pro ,pcessu iudiciali, ut c.i.de iudiciis.lib.vj.Et ista xv. significata iudicij possunt his uersibus cōprehendi,Actio,lis,author,forus,arbiter,ultima uelle. Quæstio,discere.sen.istā.discussio,posse,Pernicies,pœna,ꝓcess^o iudicialis.

ADDITIO. Facit c.in iudiciis.de reg.iur.lib.vj.

• ¶ Item furiosi.]repete,non possunt testamentum facere.

Furiosi

Temporis tractus nō conualidat inualidū. † id quod. c Et hoc uerū intellectū si de fectus sit ī ꝓsona hērdis. idē si ī persona testantis: ut ꝓ sit irretractabilis;secus si oneratus credi torib. suos īstituer nequeat;ut l. ei q soluendo.ff.de hæredīb.instī.decē^a quoq; solēnitatis ut in numero septē testiū rogato rū ex positi fcō ꝓfirmari nō pōt,ni si i casu.l.j. C.đ fideic. &l. testō. C.de fideicō.lib. sec^a si respiciat fauorē priuatū.l.filio ꝓterito. ff. de iniusto test.Ang. Du.ac forum. Du. nō merant. † Facit ad istū §. qđ ī c. sicut tenor iuncta glo. sup ver. extra mētem. ex de regula. Hinc inducare qđ que.i. ultima uolūtate aliqd relinquer. ca.licet. de sepul.li.vj. Aeg. Per. j. Cor. xj. Ioan.v. Versus.

a ¶ Furiosi.ʒhac ratione,idem in mente capto dicam, ut argu. ff.de verb.oblig.l.à Titio.in fine.

b ¶ Testati.ʒut C.eod.qui.testa.fa.pos.l.furiosum.iu princ.

ADDITIO. Idem in dubio si tempus testamenti erat remotū à tempore furoris:sed si uicinum,tunc ex qualitate ipsius actus præsumitur fuisse sanę mentis,uel nō. Et qualiter probetur furor,uide An.hic.

c ¶ Negotium.ʒut usucapionem inchoatam, ut ff.de vsucap.l. iusto. §.eum.ꝓbet possessionē quæsitam:ut ff. de acq. pos.l.fi is q animo. sic ff.de pecu.l.quam tuberonis. in princi.

Prodigus qui est. Testamentū facē de fa. in ma. script.

d ¶ Prodigus.]prodigus est qui neque finē, neque modum habet i expēsis:ut ff. de curat.l.j. Nam prodigus dat danda,& nō dāda, auarus tenet tenēda,& non tenēda,largus medium tenet inter utrūq;.

Versus.

ADDITIO. Vnde uersus:Prodigus ē animi uitio retinenda profundēs: Qui retinet dā da cupidè, cēsetur auarus: Largus q sumptū facit,ex ratiōe libēter. uide notata i c.ex parte.extra de cōiu.i gl.ij.

e ¶ Administratio interdicta est.ʒ si dicas à iudice,planum est:si dicas à lege, ut quia crimen l.Iuliæ maie.commissū multò minus testatur^a, sed & tūc prius factum rumpitur:ut C. ad leg.Iul.maie.l. fina.

ADDITIO. Et sufficit q fiat prēconiū publice cum causæ cognitione,q nemo ꝓtrahat cum eo,uel q̄ iudex de claret eū esse prodigū, uel det ei curatorē,tanq̄ ꝓdigo,seu aliter notoriè prodigus existat.

f ¶ Ratum est.ʒ quid si fiat interdictio, cùm tamē nō sit prodigus? Respond. fortè nō ualet interdictio,ar.ff.de tuto.& cura.da.ab his.l.Seiæ[a] .Sed contrarium uerū est, cū sit facta contra ius litigatoris tantum,nō cōtra ius legis ff.quæ sen. fine app. re.l.j.in princ.& §.j. & C.quando prouo. non est necesse.l.ij.

ADDITIO. Vide ca.cum inter.extra de re iudi.

g ¶ Non semper.ʒsed quandoque possunt,secundum distinctionem sequentem.

h ¶ De eo surdo.ʒsic inf.de inuti.stipu.§.mutum.

i ¶ Et eruditi.ʒscilicet in moribus.

k ¶ Amittunt.ʒ & maximè impij adducati,ut in eo puniant, in quo deliquerunt c.literas.de tempo. or.c.pastoralis.de iure pa. & c.fi.de immu eccle. cum fi quia per quæ quis peccat, per hæc & torquetur.

l ¶ Constitutio.ʒut C.qui testa.fa.pos. discretis.

m ¶ Certis.ʒut mutus,& surdus casu,uel mutus tātum,siue natura, siue casu,si scribere nouit,sua manu scribat testamentum. Si autem ꝓ alium scribere velit,impetret hoc à principe,ut ff.e.de testa. & q. testa.pos.l.fi mutus. Item si surdus tantùm casu,est uel etiā natura,testetur si uult,si pōt loq articulatè:ut C. qui test.fa.poss.l.discretis. si autem natura est surdus,& mutus,non potest,nisi sit miles,ut ʒ.titu.j. §. quiuimo. ADDITIO. Quidam dicunt debere intelligi de muto, & surdo à casu, & tunc miles testabitur de licentia principis,in iis casibus in quibus paganus non posset.

n ¶ Sed si quis.ʒ fic ʒ.eo.§.prętereà.& § si furiosi.

o ¶ Cæcus.ʒ naturaliter uel casu, & orbatus utroque lumine ,secus si uno tantùm:ut C.de excu.tut.l.frater.

p ¶ Per obseruationem.ʒscilicet ut coram vij.testibus,& tabellione,uel alio loco eius si non inueniatur tabellio,diucidius uoluntatē suam declaret,& in hereditatibus,& in legatis, & omuia in scriptis referantur:ut C.eo.l.hac consultissima.

q ¶ Patris nostri.ʒaliàs mei.sic ʒ.de dona.§. est & aliud.

r ¶ Apud hostes.ʒscilicet ut captus,uel obses : ut ff.eodē, de testa. Lobsides.

s ¶ Non ualet.ʒquia serui sunt,uel quasi:ut ʒ.de iure perso. §. serui. & ff.de lib.ho.exhi.l.ij.

t ¶ Fuerat.ʒante captiuitatem.

v ¶ Postliminij.ʒquod fingit eum semper ī ciuitate fuisse:ut suprà q.b^a mod.ius pa. potest.§.fi ab hostibus. nō autem le.Cor.ita fingitur.& quod dicitur C. đ capt.l.i.& l.captum. impropriè ponitur lex Cornelia pro iure postliminij.

x ¶ Ex lege Cornelia.ʒquę fingit eum prima hora captiuitatis mortuum,& sic liberū, ut ff.eod.de testa.l.lege Cornelia. Aliud esset si nulla esset fictio, ut in seruo pœnæ facto:ut ʒ. quibus mod.test. ifir.§. nō tamē. Vltimo nota quod xiij.sunt personę & plures,quæ testari ſ possunt. Filiusfamiliàs. Item seruus:ut ʒ.eo.in. princ.& ff.e.de testa.l.fi. filius. Itē impubes.Itē furiosus.Item mēte captus.Itē prodigus.Itē mutus.Itē cæcus.Item surdus,ut ʒ.eod. §.prætерea.& §.item furiosi. & § itē prodigus. & §. itē surdus. & §. cæcus. Item dānatus ad mortem naturalē,uel ciuilem:ut ff.eo. de testa.l. eius qui.§ j.usque ad fi. Item obsēs,ut ff:e.l.obsides[b] .Itē de crimine famoso dānatus : ut ff. eo.l.is cui.§.fin.& l.cū lege.Itē đ statu suo dubitātes:ut ff.e. de testa. l.de statu. & l. q testamēto domini.Itē monachus,ut i aut. de mona.§.illud quoq;.col.j. Sed hodie scdm quosdam corrigitur , ut in auth.de sanc. episco.§. si qua mulier.col.iiij. Itē is cui iterdicit bōis à lege,ut C.de hære.& Mani.l. Manichęos. & ad leg.Iul.maiesta.l.ultima.

Legis Cornelię fictio

b Intellige si sint dati ꝓ pace tenenda & à populo Romano: i q-bus hēt locū etiā lex Cornelia , ſm Io. Fabr.aſs si data ab alia ciuitate , uel dño, ſi fiūt serui : ut p Ang. hic.

† mei , in plurib.

Testm facere multis ꝓhibet à iure.

¶ quomodo, ī manuscr.

Vnde versus:

Testari nequeunt impubes,religiosus.
Morti damnatus , & sub patre filius , obsēs,
Prodigus , & stultus , dubius , seruus , furiosus.
Crimine damnatus cum muto , surdus , & illum
Qui maiestatem lædit,cæcum quoque iungas.

¶ DE EXHAEREDATIONE LIBERORVM.

¶ Ista rubrica continuatur per glo.j.in nigro.Ange.Vel sic.Dictū est suprà de testamentis,& eorum ordinatione, verum quia in testamentis quandoque liberi exhæredātur,ideo sequit̄ rub.de exhę.libe.

Diuiſio.

NOn tamen.ʒ ¶ Totus iste titulus diuiditur principaliter in tres partes. Primo ponit quid iuris erat de iure antiquo circa exhæredationem liberorum , & qua forma exhęredabantur.Secundo,qualiter hodie exhęredari debeant.Tertiò aliqua dubia circa prædicta subinfert. Secunda ibi , Sed hæc quidem. Tertia ibi,Sed si in expeditione.Item prima subdiuiditur. Nam primo ponit quandam continuationem ad præcedentia. Secundo ponit, qualiter exhęredationē fieri de iure antiquo sufficiebat de liberis natis, & in potestate, & ulteriora locum siue gradum obtinentibus.Tertio, de liberis nascituris,uel de natis nō obtinētibus primū gradū. Quarto,de emācipatis.Quinto,de liberis ciuilibus tantū & de eorū exhæredatione.Secunda ibi,Sed qui filium.Tertia ibi,posthumi. Quarta ibi,Emācipatos.Quinta ibi,Adoptiui. ¶ CASVS. Pōe,iam uideo de hac obseruatione solēni obseruanda in testamento,nūq̄ sufficit huiusmodi obserua. ad hoc q̄ testamentū inexpugnabiliter ualeat ? Respondet quod non. Non enim ut omnino ualeat testamentū, sufficit ꝓdicta obseruatio quā supra de testa.ordi. exposuimus, sed testator q. filium in potestate hēt,eum uel hęredem in testamēto instituere,uel nominatim exhęredare necesse hēt. Si enim eū sub silentio ꝓterierit, inutile erit testamentum, & in tantū erit inutile,ut licet iste

filius præteritus iniuste testatore mortuus fuerit, nemo tamen ex eo testamento hȝ existere posit. & hoc ea ratione: quia præterito filio in potestate tempore facti testamenti existente, testamentum ipso iu re nullū fuit, & hoc uerū fuit in filijs masculis primi gradus: sed secus erat in filiabus. Nā non ita de filiabus, uel aliis liberis, utriusq; sexus seruatio, quàm suprà [a] exposuimus. ¶ Sed qui filium [b] in potestate [c] habet, curare debet, vt eū hæredem instituat, vel exhæredem nominatim faciat. Alioqui si eum silentio præterierit [d], inutiliter testabitur, adeò [e] quidem †, vt si viuo patre, filius mortuus sit, nemo [f] hæres ex eo testamento existere posit, quia scilicet ab initio non constiterit [g] testamentum. ¶ Sed non ita [h] † de filiabus, & alijs per virilem sexum descendentibus liberis vtriusque sexus antiquitati fuerat obseruatum. Sed si non fuerant scripti hæredes, scriptæve, vel exhæredati, exhæredatæve, testamentum quidem non infirmabatur [i] †, sed ius accrescendi eis ad certam portionem [k] præstabatur. ¶ Sed nec [l] nominatim eas personas ex hæredare parētibus necesse erat, sed licebat inter cæteros [m] hoc facere.

¶ *Exheredatio nominatim, fit dupliciter. Aretinus.*

¶ Nominatim autem quis exhæredari videtur, siue ita exhæredetur, Titius filius meus exhæres esto. siue ita, Filius meus exhæres esto. non adiecto proprio nomine, scilicet si alius filius non † extet [n].

§ vt & si in pluribus.

¶ & de.

† Dua. ius tñ accres. ẽ di Theoph. hic.

† existet.

¶ NON TAMEN. ¶ Licet dicta obseruatio ſ. de test. ord. solennis sit, non tamen, &c. Vel sic ſ. de ea obseruatione, q̄ est circa fidē, & probationem, satis dictum est, nunc de ea quæ est circa pietatem, dicendum est, & licet ea obseruatio, quæ circa fidem est, satis diligēs sit non tamen, &c.

a ¶ Suprà. ȝ scilicet in titulo de testa. ordinan.

b ¶ Filium ȝ etiam militem, ut ff. de libe. & posthu. l. filius familiàs.

c ¶ In potestate. ȝ secus in emancipato iure ciuili, sed idem iure prætorio, ut inf. e. l. emancipatos. Accursius.

ADDITIO. Imo hodie præteritus dicit nullum etiam de iure ciuili sicut in potestate constitutus, ut per glo in §. exhæredatos. in gl. notat. in anth. de hære. & fal. Angel.

a Et ibi est casus i quo etiā hodie necessaria est bonorū possessio, & alios viginti vide per Angel. qd̄ est magnæ vtilitatis: quia eam liberi ītra annū, cognati verò in racētū dies tantum, & nō solo aio, sed coram prætore agnoscent. Exhæredatio inter cæteros qualiter fit.

d ¶ Præterierit. ȝ ſ. nec instituendo nec exhæredando, ut ĩ. de hær. q̄ ab intesta. §. ea. nec ipso iure ualet, ut C. de lib. præter. l. maximum.

e ¶ Adeò.]scilicet inutiliter testabitur.

f ¶ Nemo. ȝ ff. de iniusto rupto testa. l. filio. §. fi contra. Sol. ibi filius vīuit, hic non. Vel hic iure stricto, ibi æquo. Accursius.

g ¶ Non constiterit. ȝ aliud si constitit licet postea rumpatur, puta agnatione posthumi qui postea moritur, quia tunc recōualescit testamentum, ut ff. de iniust. rup. test. l. posthumus. in prin. [a] & ĩ. eo. §. posthumi. ibi, quod & filio, &c. Nec est mirū: quia si ab initio rūpit agnatione posthumi eo mortuo cōualescit, arg. ff. de reg. iur. l. q̄ ab initio.

h ¶ Sed non ita. ȝ nota ex una parte ponit filios tantum, ex alia filias, & omnes ex masculis, uel fœminis descendentes.

i ¶ Non infirmabatur ȝ contra ĩ. e. §. sed fœminini. Sol. ut ibi.

k ¶ Ad certam portionem ȝ scilicet dimidiam eius, quod ab intestato habituri essent, ut C. de liber. præt. l. maximum. circa med. ibi]cū enim per contra tabulas, &c.

l ¶ Sed nec. ȝ hæc est secunda differentia inter prædictas personas,

m ¶ Inter cæteros.]scilicet hoc modo, unum de filiis meis exhēdo. uel uno ĩstituto. sic dico, reliquos exhęredo nā nisi diceret, cæteros exhæredo. l cet dicat, filium meum exhæredo, cū plures hēat, nemo exhæredatus uidetur, ut ff. de lib. & posthu. l. ii. sed secus erit in istis, nam bene ualet, ut hic dicitur.

n ¶ Non extet.]item aliis modis, ut oēs liberi mei sint exhæredati: etsi sit unus tantū, ut ff. de libe & posthu. l. Titius. in prin. Item si dixerit alia uerba quæcunq; dummodo certa, ut ff. si cer. pet. i. certū. & ff. de iusto rupto testa. l. posthumi. §. nominatim. & ff. de libe. & posthu. l. j. & ij. sed secus si dicat, filium meū ĩstituo, cęteros liberos exhēdo. vel, Seium extraneum instituo, liberos aūt exhęredo. & hic nō dicit oēs, ut non contradicat pri. gl. [b] Nam dicor exhæredare filium inter cæteros, q̄a mistio fit cum cæteris in remotioribus gradibus constitutis, unde nō ualet cùm debeāt exhęredari nominatim, ut hic dicit.

b Istā glo. reprehēdit Ioā. Fab.

¶ *Etiam posthumi debent instituti, vel exhæredari: aliàs, nato posthumo, rumpitur testū, sed valet prius. Et fœmina posthuma, olim inter cęteros poterat exhæredari cum legato, masculus verò posthumus nominatim. Aretinus.*

¶ Posthumi quoque liberi, vel hæredes instituī [o] debent, vel exhæredari. Et in eo [P] par omnium [q] cōditio est, quòd & filio posthumo, & quolibet ex cæteris liberis, siue fœminini sexus, siue masculini [r], præterito valet quidem testamentum, sed postea agnatione [s] posthumi, siue posthumæ rumpitur [t], & ea ratione totum infirmatur [u]. Ideoq́ue si mulier, ex qua posthumus, aut posthuma sperabatur, abortum [x] fecerit, nihil impedimēto est scriptis hæredibus ad hæreditatem adeundam. ¶ Sed fœminini quidem sexus † personæ [y] vel nominatim, vel inter cæteros exhæredari solebant: dum tamen si inter cęteros [z] exhæredarētur, aliquid eis legaretur, ne viderentur præteritæ esse per obliuionem. ¶ Masculos verò posthumos, id est, filios, & deinceps, placuit non aliter rectè exhæredari, nisi nominatim † exhæredarentur, hoc scilicet modo: Quicunque mihi filius genitus fuerit, exhæres esto. dari, prout placuerat testatori, ita tamen, ut si testator huiusmodi personas inter cæteros exhæredaret, aliquid eis legaret, ne uiderentur huiusmodi posthumæ per obliuionem à testatore præteritæ esse, sed secus erat in masculis posthumis. Posthumos enim masculos, puta filiū, & deinceps, statutū est, non posse aliter rectè exhēdari, nisi nominatim exhæredent. Sed dñe, p̄ deo qualiter pōt posthumus nominatim exhæredari, si testator de sexu faciat mentionē? Respō. quod hoc modo: Quicunq; mihi filius masculus genitus fuerit, exhæres esto. Et hæc dicuntur de veris posthumis, usq; ad illū §. posthumorū. Fran. de Are.

o ¶ Instituī. ȝ ista institutione ex præsenti matrimonio nascituri, & ex futuro instituī uidentur, ut ff. de libe. & posthu. l. placet. & l. ideoq; [c], Quid in exhæredatione posthumorum, an oēs siue ij. qui sunt in utero tantū, an alij, qui sunt nascituri ex præsenti matrimonio, uel futuro intelliguntur exhæredati? Respon. non, cum masculi debeant nominatim exhæredari, ut ĩ. eo. §. masculos. A.

ADDITIO. Et hec uera, licet gl. teneat contrariū in d. l. placet. q̄ saluat Io. Fab. ubi essent appositæ uerba multiplicatiua, uel uniuersalia, quisquis, quicunque, & similia: secus si indefinita tantùm, ut hic,

p ¶ In eo. ȝ ſ licet quod sequitur, quòd & filio, &c.

q ¶ Omnium. ȝ scilicet posthumorum ex se nasciturorum & ex filiis suis, licet in iam natis non sit par conditio, ut ſ. eo. §. sed non ita.

r ¶ Masculini. ȝ siue ex masculo, siue ex fœmina.

s ¶ Agnatione ȝ id est, natiuitate. sic ĩ. quibus modis testa. infr. §. j.

t ¶ Rumpitur. ȝ si uero exhæredabatur, de inofficioso agebat, ut inf. de inofficio. testa. §. posthumi. Hodie uerò exhæredari non possunt, ut C. de inofficio. test. l. si quis §. legis.

v ¶ Infirmatur. ȝ hic adde quod est ff. de mili. test. l. si filius familiàs. i.

x ¶ Abortum ȝ qui est pro non nato, ut ff. de uerborum significat. l. qui mortui. & C. de posthu. hęre. l. i. Ac.

ADDITIO Idem in seminato mortuò antequam perfectè extrahatur. Secus tamen in nato exfecto uentre, qui nō declinat ad mōstrū, dūmodo hēat pulsum, etiam si nocem non emiserit. Vide Ange. hic.

y ¶ Personæ ȝ ſ posthumæ nam iam natis fœminis non erat necesse legari, ut C. de ob. præt. l. maximum. in fi. & sup e. §. sed non ita.

z ¶ Inter cæteros. ȝ hodie per constitutionem omnes nominatim, ut infrà

c Et etiam filii postea adoptati, q̄ dīr posthumi cluſ les. l. si qs posth. ff. e. Anāte naturales tantum, & q̄d si instituat uētre uteris suæ uiuo per Angel. hic. Posthumi hodie exhęredari non possunt.

vt inf. eo. §. sed hæc uersi. nostra. Sed nouissimo iure cum non sint in grati, ut in auth. ut cum de ap. cog. §. aliud. col. viij. Accur.

ADDITIO Quæ causa debet exprimi, & per hęredem ꝑbari, ut in auth. ex causa. C. de lib. præt. Angel.

¶ POSTHVMORVM ¶ CASVS. Domine, iam video, & patet mihi, qualiter exhæredantur liberi nati, & etiam posthumi. nūq̄d sunt plures modi exhęredandi, uel instituēdi? Et Rñdet, q̄ sic. Nā si cuti dictum est, ueros posthumos dēre ex hęredari, uel istituī: ita & ij q̄ loco posthu. sunt. Sed dñe dicatis mihi, q̄ sūt ij, q̄ loco posthu. sunt. Ad hoc respōdet, Amicæ, loco posthu. sunt ii, q̄ tēpore testamēti non erant immediatè adiuncti testatori, postea tñ adhuc, uiuente testatore. i locū sui hæredis succedūt, & ita quasi agnascēdo immediatè adiunguntˢ testatori, & sui hæredes efficiūt, ut patet in tali exēplo, Titius habet filium in potestate sua & ex eodē filio nepotē, hoc casu q̄a filius uno gradu p̄cedit nepotē, solus filius iura sui hæredis habet, l3 nepos, & neptis ex eo in eius potestate sint. vñ si Titij filius, uiuēte adhuc Titio mortuus fuerit, aut de potestate eius exierit: incipit nepos ex filio natᵒ ī locū patris sui mortui succedere, & eo mō, quasi agnatione suus hīs efficitur, cū nullus in potestate existens eū præcedat, & ideo sicut testator ipsum filium, uel hęredē inst. tuere, uel nomina tim exhæredaſ debet, ita nepotem, uel neptē ex illo necesse ſ hēt exhæredare, uel hæredē ĩstituere, ne fortè uiuo adhuc testatore, filio eiᵒ q̄ imediate erat ei adiunctus, mortuo uel emācipato, ut alio mō patria potestate libera to, nepos ex filio ī locū patris sui succedēs, qua si agnatione eius rumpat testamentum. Et ista prouisio ad securitatē testatorum, per legem Velleiam introducta est, in qua, quidē lege similis modus exhęredationis ad exemplum ueterum posthumorū de monstratur. Et hęc dicūtur vsq; ad illū §. emancipatos. & casus eius est planissimus vsque ad §. sed hæc quidem. Franciscus.

ˢ Nota præ ceptionem heris ſtātam de liberis ad annulā testīn. q̄ ideo proce dit q̄a præ cipuo ma tris hīs pro exhibēdo. ac vt vide liberis in §. ut ĩ. eodē. Christop. Scilicet testatoris: ſecus in ne pote. Post mortem v. truſq; na tis: vbi per doct.

† Du. Iu.

¶ *Nepos ex filio, moriente pŕe, uiuo auo, succedit in locū eius: ideo uel instituī uel exhŕdari debet, ne aliter præteritus rum pat testamentum: qui modus est introductus à lege Vellea. Aretinus.*

¶ Posthumorum [a] autem loco [b] sunt & ij, qui in sui hæredis [c] locum succedendo, quasi agnoscendo [d] fiunt parentibus [e] sui hæredes: vt ecce, si quis filium, & ex eo nepotem neptémve in potestate habeat: quia filius gradu præcedit, is solus iura sui hæredis habet: quamuis nepos quoque & neptis ex eo, in eadē potestate sint. Sed si filius eius, viuo eo, moriatur, aut qualibet alia ratione exeat de potestate eius incipit nepos neptisve, in eius locum succedere, & eo modo iura suorum hęredum quasi agnatione † nanci scitur. Ne ergo eo modo rumpatur eius testamentum, sicut ipsum filium, uel hæredem instituere, uel nominatim exhæredare debet testator, ne, non iure faciat testamentum, ita & nepotem neptémve ex filio necesse [f] est ei vel hæredem instituere, uel exhęredare, ne fortè eo uiuo [g], filio mortuo, succedendo in locum eius nepos, neptisve, quasi agnatione rumpat testamentum. Idque lege † Iunia Velleia [h] prouisum est, in qua similis [i] exhæredationis modus ad similitudinem post humorum demonstratur.

† nanciscū tur Fio. P. & Du.

¶ *De iure ꝓtorio filij ēmācipati debēt hŕdes instituī, vel exhŕdari masculi nomina tim, fœmina verò qualitercunq; , alʾs dat eis bonorum poſſeſſio cōtra tabulas. Aret.*

¶ Emancipatos liberos iure [k] ciuili, neque hæredes instituere, neque exhæredare necesse [l] est: quia non sunt sui hæredes. [m] Sed prætor omnes tam fœminini [n] sexus, quàm masculini, si hæredes non instituantur, exhæredari iubet, virilis sexus, nominatim, fœminini verò † inter cæteros: quia si neque hæredes † instituti fuerint, neque ita (vt diximus) † exhęredati, [o] permittit eis prætor contra tabulas testamenti bonorum possessionem.

¶ *Filius adoptiuus, adoptione durāte, hŕ pro extraneo quo ad patrē naturalem, & habet idem ius, quod haberet filius legitimus & naturalis quo ad patrē adoptiuū. sed ēmācipatus à pŕe adoptiuo, est extraneus quo ad eum, & habet pro emancipato quo ad patrem naturalem. Aretinus.*

¶ Adoptiui liberi quandiu sunt in potestate patris adoptiui, eiusdem iuris habentur [P], cuius sunt iustis nuptijs quæsiti. Itaque hæredes instituendi [q], vel exhæredandi sunt, secundum ea, quæ de naturalibus exposuimus. ¶ Emācipati verò à patre adoptiuo, neque iure ciuili [r], neque † eo iure, quod ad edictum prætoris attinet [s], inter liberos † connumerātur. Qua ratione accidit, vt ex diuerso (quod ad naturalem parentem attinet) quandiu quidem sunt in adoptiua familia, extraneorum [t] numero habeantur, vt eos neque hæredes instituere, neque exhæredare necesse sit. cùm verò emancipati fuerint ab adoptiuo patre [u], tunc incipiant in ea causa esse, in qua futuri essent †, si ab ipso naturali patre emancipati fuissent.

¶ Similis. ȝ in ueris posthumis talis erat modus, si me mortuo nascetur mihi filius intra decē menses, ut ff. de lib. & posthu. l Gallus. j. respon. & §. j. 2. & 3. sic ergo & hic per legem Velleiam, si suus hæres suus esse desierit viuo testatore, ut ff. de libe. & posthu. l. Gallus. §. vi dendū est num. & in hoc habet locum lex Velleia. [c] sic ēt est paritas ab intestato, ut infrà, ď hære quę ab intesta. §. cum autem.

k ¶ iure. ciuili ȝ sic]. de hære. quæ ab intesta. § emancipati.

l ¶ Necesse est. ȝ nam nihilominus tenet testamētū aliud in eo q̄ est in potestate, ut supra eodem, in prin.

ADDITIO Dic tam de iure ciuili: quia non erat cognitus: quā ēt de iure prætorio: q̄a prętor habet illa ꝑ tabulis, si septē signis testifi signatę sint & dat bonpoſſ. secundū tabu. ut l. cū tabulæ. ff. ď bo. poſſ secundū tab. nec de vitio ꝑteritionis curauit, secundum Ange.

m ¶ Sui hæredes. ȝ supple, & quia defierunt esse hęredes sui. alʾs nō esset bona ratio, cū filij necesse habeāt patres ĩstituere, l3 nō sint patres sui hīs ad filios. Filius autem emācipatus ꝑ capitis dimi nutionē definit agnatus esse, & remanet cognatus: qui non cognoscit à iure ciuili, ut ĵ. de hęre. quæ ab intesta. de. §. emancipati. & ſ. d leg. agna. tutel. §. fin. & ff. de bonorū. poſſ. l. sed cum patrono. §. i. Ac.

n ¶ Fęminini. ȝ licet in suis esset differētia inter masculos, & fęminas iuſ ciuili, ut ſ. e. §. j.

o ¶ Exhæredati. ȝ scilicet ritè * aliàs autem exhęredato daſ contra tabulas, ut ff. de bō. poſſ. contra tab. l. non putauit. § non quę uis. Ité etiam ĩstituti is da tur cōtra tabulas si alᵉ cōmittat eis edictū, ď ut ff. de cōtra tabul. l. 3. §. si pŕ. uer. planè. * & ff. de leg. præ. petita bo. poſ. ꝑ tab. l. si duo.

p ¶ Habentur. ȝ quo ad adoptiuum patrem.

q ¶ Instituendi. ȝ ab adoptiuo patre. Accursius.

r ¶ Iure ciuili. ȝ quod scilicet ius ciuile (scilicet adoptiōis) quo vocantur sui adoptiui ad hæreditatem, alio iure ciuili, scilicet per emācipationem sublatum est, quod esse potest, ut supra, de legitima agnatorum tutela. §. fina.

s ¶ Actiner ȝ quod vocat emancipatos, ut ĩ. proxi. §. & est ratio: q̄a desinūt esse filij. Sed naturales nō possunt desinere esse filij per emācipationem, ut ĵ. de hęre. quæ ab inter. §. minus ergo. ibi. nec q̄a. Ac.

t ¶ Extraneorum]ff. de contra tabulas. l. j. §. & sui. iuris.

v ¶ Patre. ȝ ff. de bo. poſ contra tab. l. si emancipatus. §. pe. in fi.

ȝ SED HAEC QVIDEM. ¶ CASVS. Dicit Iustin. q̄ huiusmodi differentias sexus, & modi exhęre. de quibus dictum est hucusq; ueritas, i. media iuris prudētia introducebat, sed nostra cōstitutio differentias amouet, & nihil inter masco. & fęmi. quantū ad modum exhęredandi, uel instituendi interesse existimauit, & hoc triplici ratione. Prima, quia uteræque psonæ in ꝓcreatione hominū simili naturę offi o funguntˢ. Secūda rō: q̄a lex antiqua xij. tab. oēs tam masculos, quam fęminas pariter ad succesſiōes parētū ab intestato vocabat. Tertia ratio est, quia ꝓtores secuti sunt l. xij. tab. dando, ſ. filiabus sicuti & filijs præteritis bonorum possessio. contra tab. in totū. vndenos his rationib. moti simile ac simplex ius antiquū, differētijs explosis, in filiabus & filiis, & omnib aliis per virilē sexum descēdentibus non solum iam natis, sed etiam posthumis introduximus, & sta

tuimus

a Et ibi est casus i quo etiā hodie necessaria est bonorū possessio, & alios viginti vide per Angel. qd̄ est magnæ vtilitatis: quia eam liberi ītra annū, cognati verò in racētū dies tantum, & nō solo aio, sed coram prætore agnoscent. Exhæredatio inter cęteros qualiter fit.

lam: oēs na scituros q̄ mihi agnascī poterūt in tali re in stituo. Quo autē ad exhęredationem quasi posthumorum qui sunt iā nati: & quę debet fieri noīatim sic dices: talē neporē, vī ,pnepotē, si quādo me erit, ex tali causa exhęredo. propriè enim posthumi exhæredari hodiernō possunt: vt p Io. Fab. & Ang. hic. † Et iter cęteros, ī plurib. Theo. aūt inter pātans cū huius piū ctionis ita scripſit, & noīatim, & iter cæteros.

† Institūāt neq; &c. in manuſcr.

† exhŕdenť in manuſc. †Absunt à manuſc. & Theo.

† numerātur, in manuſc. verbū ritè notat so lēnitatē iuris rectè ve rò iustitiā. sic ſ. ď mil. test. ī prin. gl. in l. hoc colorī. ff. de inof. testa. Tul. lib. j. rhethor. ď rōcinatiōe testū inqt scribūt: testes rītè affuerūt. Accursius. Perr.

† Sic i manuſc. Dua. āt si à nāli. d Quā pōt intētare ēt cōmittēre inuito: vt l. nōnunq̄ ff. de leg. præſtā. Angel. Et ibi gl. ď clarat q̄d fit cōmittere edictum & ſtipulationē committi. Accursius. Perr.

turimus in cõstitutione nostra,ut omnes,siue sint sui, siue emãcipati aut instituantur hęredes,aut nominatim exhęredentur, & oês siue sint iam nati,siue adhuc in utero cõstituti,& postea nati sunt, eũ dẽ habeant effectum circa parentum suorum testamentũ infirmandum, & hæreditatem à scriptis hæredibus auferendã,quem quidẽ effectũ filij sui,uel emancipati ꝑteriti, uel exhęredati habeꝫ poterũt. Et hęc dicuntur vsque ad illũ §. circa adoptiuos. & casus planus ẽ vsq; ad finem tit. Frã. de Are.

a ¶ Sed hęc.§ f. supradicta à pricipio ti. vsq; ad §. emancipatos. Et dic hęc,s.differẽtiã sex us & gradꝰ. & modi ex hæredatiõis,ut §. e.§. j. & §. posthumi.&'§ §3 fęminini.nõ,autẽ dicit de ijs, q̃ postea usque modo dicta sunt à §. illo emancipatos.

b ¶ Vetustas. § id est, media iuris prudẽtia: ut statim sequitur.

c ¶ Constitutio. § C.ꝺ lib. prꝛte. uel exhęre. l. maximum.

d ¶ In hoc. § alias eñ multę differẽtię sũt: ut ff. de sta ho. l. in multis.

e ¶ Nihil interesse. § in aut. q. mo. natu. effi. sui. §. non autẽ. col. vij.

f ¶ Quia. § prima rõ.

g ¶ Officio. § i. simili. officio. una enĩ idiget altera ad ꝓcreationẽ sobolis: ut C. de leg hęre. l. lege xij. tab. & hęc est prima ratio legis.

h ¶ Lege antiqua. [2] § argumentatur ex iure antiquo. sic §. q manu. non pos. §. fi. & hęc est secunda ratio.

i ¶ Videntur. § f. dando filiæ bo. pos. p̃ tab. in totũ, licet nõ. possit dicere nullũ ut suus: ut C. de lib. ꝓ. l. maximũ. ibi. & si ꝓteritus, &c. & hęc est tertia ratio. A.

k ¶ Simplex. § ad differentiam antiquę distinctionis: ut §. e. §. j.

l ¶ Per virilem sexum. § q ꝺ de descendẽtibus per fęmininũ? Rñ. admittunt. sed cũ diminutiõe tertię partis: ut ff. de hęre. q̃ ab iteſt. § itẽ vetustas. ver. diui. & C. ꝺ col. bo. l. illã. A.

m ¶ Eundem habeant effectum. § quo ad cõmodum, diuerso tamen iure. nam suus prꝛteritus. & dicit nullũ, & cõtra tab. habet si nõ vult dicere nullum quãdo prꝛteritus est Sed emãcipatus tantum hẽt contra tabulas: ut C. de libe. prꝛt. l. maximũ. §. sancimus itaque, &c. & ff. de leg. prꝛst. l. is qui Si aũt exhęredentur, hahent quęrelã oẽs: ut ff. de contra tab. l. non putauit. §. non quæuis. & de inoff. test. l. Papinian.

n ¶ Postea nati sunt.] qui exhæredari non possunt: ut diximus suprà eo. §. posthumi.

o ¶ Constitutione. § C. de adopt. l. cum in adoptiuis. & recitat̃ §. de adopt. §. sed hodie.

p ¶ Occupatus. § quid si non est in expeditione? Respon. ius commune obtinet: ut §. de mili. test. §. illis.

q ¶ Non ignorans. § si enim ignorat, non nalet testamentũ: ut C. de test. mili. l. licut certi iuris [b]. nisi fuerit eius animi ut si filiũ haberet, esset exhæres: ut ff. de mili testa. l. qui iure militari.

r ¶ Pro exhæredatione. Ideoque quęrela inofficioſi testamenti agitur: sed hoc cum miles est paterfamilias. nam tunc non põt habere locum castrense peculiũ. si enim esset filiusfamilias, nõ haberet locũ quęrela: ut C. de inoffi. test. l. fi. §. fi.

ADDITIO. In glo. hodie est falsa. ut no. §. de mili. test. §. illis autẽ. in glo. super uerbo, iure tamen communi.

s ¶ Mater. § idem intelligo in silentio liberorum, ad maternam lineam: ut C. de inoffi. testa. l. cum filium. Accur.

ADDITIO Et hęc uera quando fuit inserta causa, & tunc hoc quo ad matrem, uel eius lineã habetur ꝓ exhæredatione, & habet locũ quęrela: ut hic. Quo autem ad patrem & eius lineam si sit facta ꝓteritio à filio in potestate, competit ius dicendi nullum: si ab emancipato, datur cõtra tabulas. Sed hodie nõ expressa causa testamentũ nullum: ut §. j. in auth. ut cum de app. cog.

t ¶ De iure ciuili. § quia non habet eos in potestate: ut infrà, de hære. quali. & diffe. §. cæteri.

¶ *Circa institutionem, & exhæredationẽ liberorum, nõ est hodie differẽtia ĩ effectu inter masculos & fœminas, & cæteros descẽdẽtes, posthumos, uel iam natos suos, uel emancipatos. Aretinus.*

¶ Sed hæc [a] quidem uetustas [b] introducebat. ¶ Nostra verò constitutio [c] inter masculos, & fœminas in hoc [d] iure nihil interesse [e] existimans: quia [f] utraque persona in hominum procreatione † simili naturæ officio [g] fungitur, & lege antiqua [h] † duodecim Tabularum, omnes similiter ad successionem, ab intestato vocabantur (quod & prætores posteà secuti esse uidentur [i]) ideo simplex, [k] ac simile ius, & in filiis, & in filiabus, & in cæteris descendentibus per virilem sexum [l] personis, nõ solùm iam natis, sed etiã posthumis introduxit: ut omnes siue sui, siue emancipati sint, uel hæredes instituãtur, uel nominatim exhæredentur, & eundẽ [m] habeant † effectum, circa testamenta parentum suorum infirmanda, & hæreditatem auferendã, quem filij sui, uel emancipati habent, siue iã nati sint, siue adhuc in utero cõstituti, postea [n] nati sint. ¶ Circa adoptiuos autem filios, certam induximus diuisionem, quæ in nostra constitutione, [o] quam super adoptiuis tulimus, continetur.

¶ *Prꝛteritio militis in expeditiõe testantis, si scit se hẽre liberos, ꝓ exhęredatiõe habetur. Aretinus.*

¶ Sed si in expeditione occupatus [p] miles testamentum faciat, & liberos suos iam natos, uel posthumos nominatim non exhæredauerit, sed † silentio prꝛterierit, non ignorãs, [q] an habeat liberos, filẽtiũ eius pro exhæredatione [r] nominatim facta ualere, constitutionibus principum cautum est.

¶ *Prꝛteritio materna, uel ꝓ maternã lineam ascendentium, habeẽt pro exhæredatione. Aretinus.*

¶ Mater, [s] uel auus maternus, ne cesse non habent liberos suos, aut hæredes instituere, aut exhęreda re, sed possunt eos † silentio omittere. Nam silentium matris, aut aui materni, & cæterorum per matrem ascẽdentium, tantum facit, quantum exhęredatio patris. Neque enim matri filium, filiámve, neque auo materno nepotem, neptémve ex filia, si eum eámve hę redem non instituat, exhæredare necesse est: siue de iure [t] ciuili quęramus, siue de edicto [u] prætoris, quo prætor prꝛteritis liberis contra tabulas bonorum possessionem † promittit: sed aliud eis [x] adminiculum seruatur, quod paulò pòst [y] vobis manifestum fiet.

De hęredib. instituendis. [2]

TITVLVS XIIII.

¶ *Liber homo, uel seruus ꝓprius, uel alienus potest hæres ĩstitui sine mẽtione libertatis. Et etiã intellgitur proprius, in quo quis habet nudam proprietatem. Aretin.*

AEredes instituentur proprij, sed etiam alieni possunt hęredes institui. Secũdo declarat qualiter proprius seruus potest institui, & quis dicatur ꝓprius seruus. Tertio, quis dicat alienus, & quomõ potest institui. Quartò, q̃ non tantum vnus, sed etiam plures possunt hęredes institui. Quinto, ponit diuisionẽ portionũ hæreditatis, & de effectu ipsius. Sexto, de institutione sub cõditione. Septimo q̃ etiã ignotus testatori potest institui. Secunda ibi, Proprios autẽ. Tertia, ibi, Alienus seruus. Quarta ibi. Et vnum hominem. Quinta ibi, Hæreditas plerunque. Sexta ibi, Hæres & purè. Septima ibi, Hi quos. Vel diuidas ut diuidit hic glossa rubricæ.

¶ CASVS Domine, vos vultis tractare de hæredibus instituendis. dicatis igit̃ mihi, q̃ possunt hęredes institui? Ad hoc resp. Amice, hę redes institui possunt, tã liberi homines, quam serui, & tam ꝓprij serui. quam alieni: sed olim secundum sententias plurium nõ licebat ꝓprios aliter instituere hęredes, quam cum libertate expressẽ data: § hodie secus est. nam anthoritate nostræ cõstitutionis licet dominis, nulla mẽtione facta de libertate, proprios seruos in testamẽto suo hęredes instituere: hoc tamen de nouo nõ induximus. nã antigtus Attil cinus iurisconsultus hoc induxerat. Paul. etiã in libris suis, quos tã ad Masuriũ. Sabinum, quã ad Plautium scripsit, refert hoc idem Attilicino antiquo iurisconsulto placuisse. unde q̃ antiquitus Attilicino, & Paulo placuit, nostra cõstitutio in legis necessitatẽ introduxit: & hęc dicuntur vsque ad illum §. proprius autem seruus. in quo pone sic casum: Domine, vos dixistis mihi, q̃ proprius seruus põt hŕs institui, modo dicatis mihi, quis dicat̃ ꝓprius seruus? Ad hoc rñ. Amice, proprius seruus, quo ad hoc ut possit institui, intelligitur ẽ ille, in quo testator nudã habet proprietatẽ: licet ãlius in eo vsũfru. habeat. nã nihilominus proprius seruus intelligitur. Et hęc dicũtur vsque

v ¶ Edicto § quo emãcipati vocantur: ut §. e. §. emãcipatos. q̃ eos nõ pt emãcipare: unde cõtra tabulas locũ nõ habet ut hic, & ff. de ẽta. l. illud. §. ad testamẽta. x ¶ Eis. § f. descendẽtibus ꝓ lineã femininã datur tñ & aliis, sed his maximè: ut C. de in offi. testa. l. filiam.

y ¶ Paulo. post. § ut j. ꝺ inof. test. per totum.

¶ DE HAEREDIbus Instituendis.

¶ Cõtinuat̃ hoc modo: Vidim' de ordine testamẽtorũ. in ti. ꝺ testa. ordinã. Verum q̃ cã efficiẽs fuit necessaria, iõ postea posuit de personis testantiũ: vt in titu. de mili. te. & qui testari non possũt. in titulo, quibus l3 facere testamenta, ut nõ: alʒ est ti. quib. non est ꝓmiss. facere. test. Verũ quia in testamẽtis hæredes instituũtur: uidẽdum est ergo ꝺ hoc ti. Areti. Vel sic. Visum ẽ suprà. de filiis, tã natis q̃ nascituris hęredib. istituẽdis. ut exhęredãdis. Nũc sequit videre generalʒ de extraneis hęredib. instituendis. z ¶ Instituendis. § id ẽ, qui possunt institui ut infra e. vsque ad §. si plures. & §. fi. Itẽ & qualiter debeant institui: ut j. e §. fi plures. vsque ad §. fi.

HAeredes. § Tot' iste titulus diuiditur in ſ pte partes. Primo ponit regulam generalẽ quod non solũ liberi, sed etiam serui: & non tantum proprij, sed etiam alieni possunt hęredes institui. Secũdo declarat qualiter proprius seruus potest institui, & quis dicatur ꝓprius seruus. Tertio, quis dicat̃ alienus, & quomõ potest institui. Quartò, q̃ non tantum vnus, sed etiam plures possunt hęredes institui. Quinto, ponit diuisionẽ portionũ hæreditatis, & de effectu ipsius. Sexto, de institutione sub cõditione. Septimo q̃ etiã ignotus testatori potest institui. Secunda ibi, Proprios autẽ. Tertia, ibi, Alienus seruus. Quarta ibi. Et vnum hominem. Quinta ibi, Hæreditas plerunque. Sexta ibi, Hæres & purè. Septima ibi, Hi quos. Vel diuidas ut diuidit hic glossa rubricæ.

¶ CASVS Domine, vos vultis tractare de hæredibus instituendis. dicatis igit̃ mihi, q̃ possunt hęredes institui? Ad hoc resp. Amice, hę redes institui possunt, tã liberi homines, quam serui, & tam ꝓprij serui. quam alieni: sed olim secundum sententias plurium nõ licebat ꝓprios aliter instituere hęredes, quam cum libertate expressẽ data: § hodie secus est. nam anthoritate nostræ cõstitutionis licet dominis, nulla mẽtione facta de libertate, proprios seruos in testamẽto suo hęredes instituere: hoc tamen de nouo nõ induximus. nã antigtus Attil cinus iurisconsultus hoc induxerat. Paul. etiã in libris suis, quos tã ad Masuriũ. Sabinum, quã ad Plautium scripsit, refert hoc idem Attilicino antiquo iurisconsulto placuisse. unde q̃ antiquitus Attilicino, & Paulo placuit, nostra cõstitutio in legis necessitatẽ introduxit: & hęc dicuntur vsque ad illum §. proprius autem seruus. in quo pone sic casum: Domine, vos dixistis mihi, q̃ proprius seruus põt hŕs institui, modo dicatis mihi, quis dicat̃ ꝓprius seruus? Ad hoc rñ. Amice, proprius seruus, quo ad hoc ut possit institui, intelligitur ẽ ille, in quo testator nudã habet proprietatẽ: licet ãlius in eo vsũfru. habeat. nã nihilominus proprius seruus intelligitur. Et hęc dicũtur vsque

† Abest à manuscr.

† Abest, à manusc.

† Sic manusc. & Theo. Dua. autẽ permittit. * Hoc dicit rõnẽ, gratiã, quã rũdiũ importat necessitatẽ, gl. in rubr. ff. de edict. uideret ergo q̃ hic tractaret de his, qui necessariò sunt hęredes instituendi, qũ est falsum ſm Ital. Aegi. Petr.

vsque ad illum §. est autem. Franc. de Are.

a ¶ Hæredes instituere. § quasi dicat dominos intus in bonis suis facere. nã hæres, id est, dominus, ut j. de hære. quali. & dif. §. fi. ibi, ꝓ hęrede. Item ideo dixi intus, quia ita subintrat hęres in dominiũ rerũ defuncti, ac si eadẽ ꝑsona esset, vt in authẽ. de iureiu. amori. §. j. ibi. cum vtiq; col. v. & ff. qb. ex cau. ma. l. cum miles. in fi. j. respon. A.

ADDITIO. Non tamẽ est idem dominiũ, quod erat penes ꝺ suum ctum, sed fingitur esse idẽ. Secus aũt in possessione, quã volens ꝑdere, & in alium transferre, statì perdit, & noua renascitur statim q̃ est apprehẽsa: & itelligitur semper fuisse cõtinuata, si iterũ à nemine fuit occupata. Ang.

b ¶ Permissum est. § scilicet à iure.

c ¶ Proprios. § scilicet seruos.

d ¶ Alienos. § sic ff. e. l. non minus.

e ¶ Constitutione. § ut C. de nec. ser. hęre. insti. l. cum quidam.

f ¶ Eos. § scilicet proprios seruos.

g ¶ Non per innouationem. § q. d. non induximus hoc de nouo, § apud antiquos hoc idẽ dixerat Attilicinus, ut subiicit. Sed cõtra §. q. b' ex cau. ma. nõ licet. § idẽq; iuris. ibi, nouã humanitatis, &c. Sol. ũde Iustinianus si inuenit, § rationẽ reddit, cũ non sit verisimile, &c. ut ibi. uel aliter, Attilicino placuit, & Paulo. sed in legis necessitatem nõ deduxerunt. sic & §. de testa. §. sed neq; hæres. Iustinianus uero in legis necessitatẽ induxit, ut ex ipsa institutione liber esse videatur [a]. Item nunquid corrigitur ꝓ alias ꝺ. § ꝓ purc institutus, & sub conditione liber: quia expectatur conditionis euẽtus. ut ff. eo. l. seruus. §. j. & l. quoties. § fi. & l. qui filio. §. j. Rñ. non: quia istud locum habet quod hic dicitur, quando libertas nec ẽ data expresse, nec fuit retardata, ar ibi expresse fuit retardata.

ADDITIO. Si autem esset expresse inhibita, nõ ualeret institutio, ut d. §. idemque iuris. Angel.

h ¶ Nudam proprietatem. § ut iste liber, & hęres necessarius sit: ut §. eo. j. respon. sed tamẽ vsufructuarius perinde uteꝛ, ac si esset seruus adhuc, ut C. communia de ma. l. j. §. finautem proprietarius.

¶ EST TAMEN. ¶ CASVS Domine, uos dixistis mihi supra, q̃ dominus põt seruum suum in testamento hęredem instituere, nũq d est hoc generaliter verum, q̃ licet cuilibet dominæ seruum suum hæredẽ instituere? Et respõ. q̃ non. Est enim casus in quo non licet dominæ seruũ suũ hęredẽ instituere, quãuis libertatẽ idẽ seruo se dedisse in testamẽto suo expresserit, & ita cauet cõstitutione diuorũ Seueri, & Anto. cuius ꝓstitutionis uerba sunt hęc, Rationis est seruũ maculatum, si accusatum de adulterio cũ domina sua cõmisso nõ uideri iure manumissum ante sẽtẽtiã, ab eadẽ domina sua quæ fuerat rea postulata eiusdẽ criminis. unde sequitur, q̃ ex quo manumisio in testamẽto suo nõ ualet, nec cũ institutione ualere possit. Manifestũ est igit̃, q̃ institutio hęredis in eundem à domino collata: nullius momẽti habeatur, & hęc vsque ad illum §. alienus seruus. Fran. de Are.

i ¶ Constitutione. § scilicet Græca, quam non habemus. Accur.

k ¶ Cuius. § scilicet constitutionis.

l ¶ Verba hæc sunt. § quæ sequuntur.

m ¶ Maculatum. § id est, accusatum. Nam alias est in litera accusatum, ut ff. eod. l. his verbis §. interdũ. ubi de uerbo ad uerbũ sunt ista quæ hic dicuntur, excepto. q̃ ibi non scribit maculatum. ut hic, sed accusatum. similis expositio dicitur in lib. Sapiẽtiæ de Ioseph. Maculauerũt me impij. Et alibi in diuina scriptura, Mendaces ostendit, q̃ maculauerunt eum, id est accusauerunt eum.

n ¶ Manumissum.] scilicet videri, ut postea subiicit, & dic manumissum simpliciter, non institutum. & ex hoc infert quod sequitur, q̃ nec cum institutione fieri potest liber, ut subiicit, quare sequit, &c. Aretinus.

o ¶ Postulata. § id est, accusata de eodem adulterio cum seruo proprio commisso, pro quo grauiter punitur uterque, ut C. de mulie. q̃ fer. pro. se iunxe. l. j. in prin. [b] Quid si cũ extraneo cõmisit adulteriũ? Respon. nec tunc manumittit vsque ad lx. dies, ut C. de adulte. l. 3. & ff. de adul. l. si postulauerit. § iubet. Itẽ quid si adulteriũ tale cõmisit, non tã accusatur adhuc? Respon. bene potest manumittere [c]. sed in crimine lesæ maiestatis est speciale, ut post cõmissum crimẽ tale nõ possit manumittere, uel testari, ut C. ad legem Iul. maiest. l. fi. & ff. ꝺ do. l. post contractum. & l. donationes. §. fi. Accur.

p ¶ Nullius momenti habeatur. § quia si ualeret institutio, ualeret † libertas, ut supra eodem, j. respõ. & suprà, quib. ex causis manu. non lic. §. j. & ita no. argumẽ. quod vbi aliqd prohibeꝫ fieri directo, prohibeꝫ similiter & ꝓ obliquũ prohibetur. sic ff. de cõdi. institu. l. q̃ sub conditione. §. § si sub. ibi, sed est ver ius. Item argumentum, quod casſato principali cassat accessorium. quic quid sequit ex eo vel ex his, ut C. de leg. & constitu. l. nõ dubiũ. Accur.

¶ ALIENVS SERVVS. ¶ CASVS. Dñe, vos dixistis mihi suprà, quis intelligitur proprius seruus. discatis mihi, quis intelligitur seruus alienus? Ad hoc respõ. Amice, alienus seruus non solum dicit ille, in quo testator nihil iuris habet, § etiam ille, in quo testator habet vsumfructũ. Et hęc dicuntur vsque ad §. seruus autẽ à domino. Fran. de Are.

q ¶ Testator. § & ideo non potest eum cũ libertate istituere, ut ff. eodem, l. si alienum. in princip. [d] Sed cõtradicit ad hunc §. ff. de bo. au. iu pos. l. in uenditione. Sed certè quo ad alia est loco dñi, non quo ad hoc ut possit fieri liber. Sed cũ alʒ manumissus esset à fructuario simplʒ sine institutiõe, erit tanquã liber, quãdiu duraturus erat vsusfructus, ut C. cõmunia de ma. l. j. §. si autem fructuarius. Nunquid & hic seruus alienus hęres institutus erit tanquã liber, licet uere liber non sit? Respõ. non quia ex morte testatoris p rorsus erat futurus quasi liber, si ualeret hoc qd agereꝫ, ut argu. j. de hęre. quali. & dif. in prin. Item & cũ erat vsusfructus perditus, ut §. de vsufru. §. fin it. unde ẽt sic esset quasi liber, donec duraret vsusfructus: quia nisi duraret post mortem testãtis, nihil ualet talis institutio, ut sit liber, sed domino suo hęreditatem quærit, ut j. e. §. alienus. Sed qd si erat vsusfructus repetitus in persona primi hęredis, uel ẽt ulterius, q̃ potest, ut ff. quib. modis vsusfru. amit. l. repeti. in prin? Resp. tunc erit quasi liber toto illo tẽpore, ut d. l. cõmunia de ma. l. j. §. finautem fructuarius.

¶ SERVVS AVTEM. ¶ CASVS. Domine, iam uideo, q̃ ꝓprius seruus à domino in testamento hæres institui potest, pro deo dicatis modo mihi, quis est effectus illius institutionis. Ad hoc resp. Amice, istitutio proprij serui à domino facta, gloriosum habet effectũ. Quo prius enim seruus à domino suo hęres institutus, si in eiusdẽ domini dñio vsque ad mortẽ eius perseuerauerit, mortuo testatore, fit ex testamẽto liber, & hęres, & necessarius. sed si testator viuus manumiserit, tũc post mortẽ testatoris adire hęreditatẽ suo arbitrio poterit. unã hoc casu q̃n à viuo testatore manumissus fuerit, nõ cogit hęres necessarius esse: q̃a nõ cõsequit hęreditatẽ, & libertatem domini. Ad hoc eni vt hęres necessarius sit, necesse est eũ tam libertatẽ, quã hæreditatẽ ex domini testamẽto habuisse, & hęc obtinent, q̃n dominus viuus seruum institutũ manũisit. Sed pone, q̃ dominus seruũ ꝓpriũ instituit, & post institutionẽ alienauerit, uel quolibet alio modo in aliũ transtulerit. certè in casu isto mortuo testatore iussu noui dñi debet iste seruus adire hęreditatẽ, & eã nouo dño acquirere, & ea ratione ꝑ eius additionẽ iussu noui dñi factã nouus dominus hŕs efficit. Nam ipse seruus post istitutionẽ alienatus nec liber nec hŕs esse põt, l3 etiam cum libertate ĩ testamẽto expressa hŕs fuerit istitutus. Dñs eni post institutionẽ eũ alienãdo, à libertatis datione videtur destitisse. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. alienus quoque. Frã.

r ¶ In eadem causa. § id est, seruus eiusdem domini Ioan. ut ff. si exnoxa. cau. aga. l. j. §. j.

s ¶ Liber. § nisi aliqua lex ꝑdiat libertatẽ, ut ff. e. l. si nõ lex. ad fi. ti. uel conditio, ut ff. e. l. quoties. §. fi. uel quia ex lege peruenit ad libertatẽ, ut ff. e. l. testamẽto. ad fi. ti. ſm Io. [c] Itẽ fit liber à semet ipso, nisi de iure institutus fuerit ita, cum quis mihi hæres erit, Stichus liber & hęres esto. nã tunc à cohęrede accipit libertatẽ, ut ff. de acqui. hære. l. ex parte. Item & ignorans fit hęres & liber, ut ff. si cer. pe. l. eius qui.

Vtrunque

rati traduũt igni. & idẽ nõ esset in domino q̃ cognouisset seruam. vt no. gl. in l. j. & pronatur in l. fi. C. eo. de ma. ppea similiter & ꝓ maior honestas requirit i mu liere quam i masculo: vt §. dixi. Vñ turpiꝰ eẽt hoc no stro tpe q̃ famulus cognoscere dñam, quã si dñs cognosceret famulã ꝓp honestatẽ q̃ maximè requiritur i ipsa mu liere. Christoph.

c Hoc est falsum: q̃a manumissio itra lx. dies, ꝓhibetur, q̃ cõputãt à die diuortij, & ñ accusatiõis vt ꝓ Ioan. Fab. & Ange. hic.

d Et ff. ad Sylla. l. j. §. dñi. de quo vide gl. i l. rectè dicimus. ff. de verb. sign. Ang.

e Ex hac gl. q̃ sin. est & i. in ea al legata coldligite secũdũ Bald. q̃ vox publica præsertur priuatis. vnde di cit, q̃ ꝓ sta tutũ posset ꝺrogari ul timæ volũtati, ꝓpea q̃ vox istius testatoris rũ est ꝓferẽda, ut d. l. testõ. ff. eo dẽ Chro. Vide Tull. li. j. Rhetoriciali ꝓtõne. Aegid. Perr.

a Nota q̃ ẽt ex lege xij. tab. ita admittebatur ab intestato fẽmina ficut masculus: fecũdũ Ang. Hęres suꝰ præteritus habet duo remedia, emancipatus vnicũ.

Quęrela datur emãcipatis.

b Et si uerba essẽt generalia apta cõprehendere omnem nasciturũ, ſm Bald. licet Ang. dubitethic: ſeus tñ i pagano: vt hic ꝓ eũ. Prꝛteritio an habeaꝫ pro exhæredatione.

† similiter, in manusc. & Theop. ἐμοίως.

† ex gl. irrepsit i textũ. abest aũt ab uno manuscrti.

† affectũ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

a ¶ Vtrunque. ẓid est, hæreditatem & libertatem. nã ut liber sit & hæres necessarius. hęc duo consequi debẽt ex testamento domini: ut ff. de hęre. quali. & diffe. §. j.

b ¶ Neque liber. ẓdirecta enim libertas in seruo alieno non potest habere locum, sed institutio potest habere effectũ, ut hic. sed aliud in legatis, quæ adimũtur hoc ipso, q̃ alienãt ser ui: ut ff. de adi. leg. l. ser no cũ libertate. & ẽ ratio: q a fi. legato spectatur dies quo cedit, an sit manumiss⁹. ut ff. q fi di. le. ce. l. si post. §. si cũ ADDITIO. Hæc rõ non est bona, quia siue inspiciamus diem cedentis legati, siue diẽ aditæ hæreditatis, utroque casu reperit alienus. unde quẽadmodũ etiam hęreditas uenit acquirenda nouo dño, ita & legatũ. & ꝓpterea noua redditur rõ, quia facilius legata reuocantur, quam hæredum institutio. l. ex parte. ff. de adimen. leg. cũ eni facili⁹ legata instituanť, facilius destruũtur: ut in auth. ex causa C. ć li. præt. Christop.

c ¶ Alienauit. ʃ si alicui habenti factionem testamẽti: ut ff. e. l. seruum meũ. in fi. j. respõ. & hoc nisi redimat ab eodem testatore, q̃ eũ instituat, & postea eũ alienauit. tunc enim re uiuiscit libertas: ut ff. de ma. test. l. uerũ. & ff. e. l. quoties. §. fi. & l. si fi lex. & l. antepe.

Id est capaci hẽditatis. Aegi. Perr.

necessarius: cùm utrunq; [a] ex domini testamento non consequaťur. Quia si alienatus fuerit, iussu noui domini adire hæreditatem debet: & ea ratione per eũ dominus fit hæres. Nam ipse alienatus, neque liber, [b] neque hæres esse potest, etiam si cum libertate hęres institutus fuerit. Destitisse enim à libertatis datione videtur dominus, qui eum alienauit. [c]

¶ *Seruus alienus hæres institutus q̃rit domino suo hæreditaťe, si iussu suo hæreditaťe adit. Si verò fuerit alteri alienatus, debet iussu noui domini adire. Si verò ante, quã adeat, fuerit mãumissus, potest suo arbitrio adire. Aretinus.*

¶ Alienus [d] quoque seruus hæres institutus, si in eadem causa durauerit, iussu eius domini adire hæreditatem debet. si verò alienatus fuerit ab eo, aut viuo testatore, aut post mortem [e] eius antè, quàm adeat, debet iussu noui domini [g] adire. at si manumissus est viuo testatore, vel mortuo antè, quàm adeat, suo arbitrio [h] adire potest hæreditatem.

¶ *Seruus alienus potest institui etiam post mortem domini, & probatur hæc lectio secunda. ff. e. l. g filio. j resp.* nec ob. quod videatur in diem fieri hęc institutio: ut j. eo. § hîs. qa incertus est dies mortis: ut ff. de cõdi. & demõ. l. j. §. dies aũt. unde valet & ff. e. l. in tempus. in prin.

k ¶ Testamenti factio. ẓ scilicet passiuè, non actiuè: ut j. de hære. qualita. & diffe. §. testamẽti. & iussio hęredũ spectatur, si modo cũ defuncto fuit licet cũ hærede instituto nõ fit testamenti factio: ut ff. eodem. l. seruus hęreditarius.

l ¶ Nondum. ẓ bene dico seruum hęreditarium posse institui, qa non est nullius, sed alicuius, scilicet hęreditis quæ vicé defuncti obtinet.

m ¶ Defuncti. ẓ & est fortè ratio, quia defunctus est certus quis fuerit, sed non sic de hære de: quia & si certus sit institutus, poterit esse quod nõ adeat hęreditatem: quia potest desistere multis de causis: ut infra, q. b. mo. test. in fin. §. posteriorť. & facit ad hũc §. j. de stip. suo. in prin. & ff. de acqren do rerum do. l. in eod. in fi. & l. sequen.

n ¶ Eius qui in utero est. ẓ cum pro nato sit habendus, quo ad commodum: ut ff. de statu homi. l. q. in utero. & ff. eod. l. eius. in prin.

¶ *Hæreditas propriè diuidiť in duodecim vncias, siue partes: quarũ quælibet suo ꝓprio nomine nuncupatur. Potest tamẽ diui diť pauciores, vel ì plures, prout volũtas extiterit testatoris. hoc dicit. Aretinus.*

¶SERVVS AVTEM PLVRIVM. ¶CASVS. Domine, iam uideo quis sit effectus institutionis, quando seruus vnius alij istituitur. Sed pone quod aliquis instituat seruum plurium dominorũ, dicatis mihi quis sit effectus huiusmodi istitutionis? Ad hoc rñ. Amice, seruus plurium dominorum cum quibus testamẽti factio ẽ, ab extraneo hęres institutus, vnicuique dominorum cuius iussu adiit hẽditatem, acquirit pro portione dominij, quã in seruo habet, & efficit hęres. Sed ponẽ, Domine, iam uideo, quod per institutionẽ serui plurium dominorum plures hęredes instituí possunt. est ne hoc uerũ? Et. respond. quod sic. nam & unum hominem, & plures vsque ì infinitũ quot testator voluerit, hæredes facere potest. Et hęc dicũtur vsq; ad §. hęreditas. Fran. de Are.

Cũ hoc con. cap. Gerualdꝰ. gi. super de. licet. de re. de. Vide ad. ſ. diſtribu dentem i li. de ſi. Vo. Mæria di. Anto. de. lib. a. Baldus. e. Bal. Budeꝰ de aſſe. Theo. Vn co. vtriq; Iaſon Dec. Dec. Th. Du. Absẽt à caſuiſ.

o ¶ Cum quibus. ẓ scilicet dominis.

p ¶ Ab extraneo. ẓ si verò ab altero ex dominis sit institutus, acquiritur cæteris sociis hęreditas quod dic ut ff. pro socio. l. uerum. §. si seruo communi.

q ¶ Iussu. ẓ dic q̃ sufficiť una iussio, licet sint plures domini: ut ff. de acqui. hęre. l. seruus duorum.

r ¶ In infinitum. ẓ quid ergo si instituam omnes homines quicunque sunt in mundo? Videtur nullum esse, cum effectum habere non possit, puto tamen valere, ut hic, sed tamen non poterit confirmari aditione propter nimiam difficultatem, uel impossibilitatem.

s ¶ Velit. ẓ cũ sua uolũtas sit lex: ut in aut. de nup. §. diſponat. col. 4.

¶HAERÉDITAS. ¶CASVS. Domine, iam uideo qui possunt hæredes instituí, & quis sit effectus institutiõis ꝓ deo dicatis mihi, qualiter diuiditur hęreditas? Ad hoc respõ. Amice, Hæreditas plerũque diuiditur in xij. vncias, quę assis appellatione continẽť. Habent aũt hæ partes hæc nomina ab uncia vsque ad assem: ut puta hæc, sescunx, &c. prout in litera continẽť. Et hęc dicunť vsque ad §. non aũr. in quo pone sic casum. Domine, vos dixistis mihi, quod hęreditas diuiditur in xij. uncias, & propria nomina vnciarum mihi expósistis, nunquid generaliter oportet esse xij. vncias in hęreditate? Et resp. q̃ non semper duodecim uncias in hęreditate oportet esse. nam tot vnciæ assem constituunt. quot testator uoluerit. Si enim testator unũ tantũ hęredem ex semisse instituerit, totus as in semisse cõtinebitur. & hoc ideo, qa idẽ ex parte testatus, & ex parte intestatus decedere non põt. & hoc est uerum, nisi sit miles, qui in castrensib. testari potest, & in paganicis intestatus decedere. Sola enim uolũtas militis ì testando spectatur. Cum igitur aliquis in semisse unũ tantum instituerit, & alium postea non instituerit, præsumitur in totũ assem instituisse, & similiter in casu conuerso: quia sicut ego tibi dixi, nõ semp esse necesse xij. uncias contineri in asse, ita & in quantascunq; volnerit, plurimas uncias potest quis hęreditatem diuidere. Et hæc dicũtur vsque ad §. si plures instituantur. Fran. de Are.

Vsque

a ¶ Plerunque. ẓ ideo dicit plerunque: quia quãdoque in plures, ut j. e. §. si plures. quandoque in pauciores diuiditur, ut j. e. §. non autẽ.

b ¶ Quæ. ẓ scilicet vnciæ simul collectæ.

c ¶ Appellatione. ẓ id est significatione.

d ¶ Hæ partes. ẓ istæ positæ, ì quãtitate differẽtes. vel dic melius, hæ partes, ſ. vncię. xij. ad partes redactę. ẽ enim ad superiora facienda relatio.

e ¶ Sescũx. ẓ i. vncia & dimidia, ut ff. de inof. test. l. Papinianꝰ. §. quoniã aũt quarta. in fi. S3 quare nõ posuit nomẽ q̃ unciã significaret? Resq̃ plura sunt negotia q̃ uocabula, ut ff. de p. ver. l. natura. Et not. q̃ primũ, & ſm, & tertiũ & quartũ nomẽ ì tertiatiõnẽ sumit, ex eo q̃ quotã designat hęreditatis portionẽ. Sescũx enim dr̃ quasi semũcia & uncia & ẽ tertia eius litera. nõ x. Sextãs: qa sextã partem signat, i. duas vncias. Quadrãs. qa quartam, & ita tres vncias signat. Triẽs: qa tertiã partẽ, & ita quatuor vncias signat. Sequẽria uerò nota etymologia habẽt ex eo, q̃ certũ numerũ vnciarũ signãt. Dr̃ enim quincũx, nõ qa q̃ntã partẽ habet, sed qa q̃nq; denotat vncias. Semis: qa sex, & sic de singulis p ordinẽ. Itẽ no. q̃ nõ oẽs vnciæ q̃ signant p ista nota cõtinẽť in asse. ẓ hoc inui videať. si ceni ptineret as lxxviij. vncias & dimidiã. Iõ aũt ponit has partes: qa q̃ libet põt in asse cõtineri. hac ratione & homo dr̃ risibilis, & actio legis Aquiliæ pœnalis dr̃, ut j. ad legẽ Aquil. §. his uerbis Itẽ no. ista tria nomina, as, põdus, libra idem signare. Itẽ quãdoque as ponit ꝓ obolo: unde illud, Nõne duo passeres asse veneũt? unde versus. As, obolus, pondus, as ẽ possessio tota, i. hęreditas, ut hic. sed & pondus largè dr̃ omne q̃ est in statera positum. sed hic strictè accipitur pro pondere xij. vnciarum. vñ dupondium, quasi duplex põdus, scilicet xxiij vnciarũ, ut j. e. §. & si plures. & facit ad hunc §. ff. eo. l. seruum meum. §. fi.

f ¶ Sextans. ẓ id est, duæ vncię, quasi sexta pars assis.

g ¶ Quadrans. ẓ i. tres vnciæ, quasi quarta pars assis.

h ¶ Triens. ẓ i. quatuor vnciæ, quasi tertia pars assis.

i ¶ Quincunx. ẓ i. v. unciæ.

k ¶ Semis. ẓ i. sex vnciæ, scilicet dimidium assis.

l ¶ Septunx. ẓ i. vij. vnciæ.

m ¶ Bes. ẓ i. viij. ut olim des, quasi dempto triente.

n ¶ Dodrans. ẓ i. ix. quasi dempto quadrante.

o ¶ Dextans. ẓ i. x. quasi dempto sextante.

p ¶ Deunx. ẓ i. undecim quasi dempta uncia.

q ¶ As. ẓ id est, xij.

r ¶ Totus as. ẓ nam in totum præsumitur instituisse defunctus, cum aliud non instituit, ut hic, & ff. e. l. iterdum. §. j. Idem quoque p̃sumit in milite, ut C. de test. mili. l. 3. §. nam cum [a]. nisi q̃ hic sequiť, non ad superius proxi. respõsum, sed ad hoc quod sequitur. refert, scilicet. neque enim, &c. Sed si miles fecit testamentum in castrensibus, põt decedere intestatus in paganicis, ut C. de test. mili. l. ii. Accur.

s ¶ Intestatus decedere. ẓ imo uidetur q̃ sic, ut ff. de inof. test. l. nã & si postfacto poteſt, ut C. de inoff. test. l. cum duobus. Et no. hic idẽ iuris non esse in parte, quo ad partem, q̃ est in toto, quo ad totũ. ut ff. famil. ercis. l. in hoc iudicio. Ar. cõtra ff. de pact. l. iurisgentium. §. adeo. & §. seq. & facit ad hunc §. ff. de reg. iur. l. in testamentis. Accur.

ADDITIO. Et melius. l. ius nostrum. eo. ti. Et proced. iste textus ì distinctè, siue simpľr sit facta institutio in re certa, uel parte, de reliquo non facta mentione, siue dixerit testator, in residuo se velle intestatum decedere. Io. Fab. & Angel. Are.

t ¶ Nisi sit miles. ẓ nam miles bene potest pro parte testatus decedere, & pro parte intestatus, ut C. de test. mili. l. ij.

v ¶ Quotcunque. ẓ & facit. ff. eo. l. interdũ. §. paterfamilias. & l. seq. vsque ad l. ex facto.

¶ Hæreditas [t] plerunque [a] diuiditur [t] in duodecim vncias quę [b] assis appellatione [c] cõtinentur. Habent autem & hæ partes [d] propria nomina ab vncia vsque ad assem hæc [t]: sescunx, [e] sextans, [f] quadrans, [g] triens, [h] quincũx, [i] semis, [k] septũx, [l] bes, [m] dodrãs, [n] dextãs, [o] deunx, [p] as. [q] ¶ Nõ autem vtiq; [t] semper duodecim vncias esse oportet. Nam tot vnciæ assem efficiunt, quot testator voluerit. Et si vnum tantùm quis ex semisse (verbi gratia) hęredem scripserit, totus as [r] in semisse erit. Neque enim idem ex parte testatus, & ex parte intestatus [s] decedere potest, nisi sit miles, [t] cuius sola voluntas in testando spectatur. Et è contrario, potest quis in quotcunque [u] voluerit, plurimas vncias suam hæreditatem diuidere.

¶ *Qui plures uult hẽdes instituere dispaviter, necessitaťe bẽt p partes hẽditaťe distribuere, si non uult equaliter esse hẽdes. Quibusdã tñ institutis in partib. qui sine partibus institutus est, habebit reliquũ hę reditatis, siue sit unus, siue plures. Si verò totus as fuerit per testatorem distributus, qui sine parte est institutus, habet semissem totius hæreditatis. Aretinus.*

¶SI PLVRES. ¶CASVS. Domine, pone q̃ aliquis plures instituit hęredes, nunquid necesse est, q̃ testator exprimat partes in q b. eos instituit? Et resp. q̃ non, nisi voluerit eos ex disparib partib. hæredes esse. Si enim plures hæredes istituũtur, ita demũ necessaria est partiũ distributio, si voluerit testator hęredes instituẽdos ex inæqualibus portionib. succedere. Satis enim manifestũ ẽ, q̃ si eos simpliciter istituat partib. hęreditatis in istitutione nõ expressis, omnes in stitutos ex æqualibus portionib. hîs esse intelligẽdũ. est S3 pone, q̃ testator quosdã instituit i certis portionib. puta Titium i triente, & Mæiũ in sextãte, & postea Sẽproniũ in stituit simplr, nulla, portione in eius psona expressa. dicatis mihi, quid iuris erit in casu isto? Ad hoc rñ. amice, si plures istituanť certis partib. in quorundã personis expressis, & aliqs postea sine parte istitutus fuerit, ille q̃ sine parte istitutus est, si aliqua pars assi deẽ, ex ea parte istituí itelligiť. unde in casu præ dicto, ille q̃ sine parte institutus est, i semisse erit hæres. & idẽ iur. s est, si plures sine parte instituti sunt. nã omnes in eam partem q̃ assi deest, cõcurrũt. & hęc sunt vera, qñ aliqua pars deẽ. assi. S3 po. q̃ totus as completus fit: qa institui Publiũ in semisse, & Męuiũ i alio semisse. postea unũ, uel plures sine parte istituí qd iuris est i casu isto. Ad hoc respõ. Amicę, si totus as sit cõpletus, omnes instituti uocanť in dimidiã partẽ hęreditatis. & ille solus qui sine parte institutus fuerit, uel etiam si plures sine parte instituti fuerint. in altera partẽ vocabunturNec etiam intereſt in eo casu quando aliqui sunt istituti i certa portione, & postea alius sine portiõe istitutus est, vtrũ primus, vel medius, an nouissimus sine parte institutus fuerit. nam semp illa pars quæ vacat, intelligitur data ei, q̃ sine certa portione institutus est. & hęc dicuntur vsque ad §. videamus. Franciscus.

¶ Videamus [c] si pars aliqua vacet, nec tamẽ quisquam sine parte sit hæres institutus, quid iuris sit:

Ad hoc respõ. Amicę, si totus as sit cõpletus, omnes instituti uocanť in dimidiã partẽ hęreditatis. & ille solus qui sine parte institutus fuerit, uel etiam si plures sine parte instituti fuerint. in altera partẽ vocabunturNec etiam intereſt in eo casu quando aliqui sunt istituti i certa portione, & postea alius sine portiõe istitutus est, vtrũ primus, vel medius, an nouissimus sine parte institutus fuerit. nam semp illa pars quæ vacat, intelligitur data ei, q̃ sine certa portione institutus est. & hęc dicuntur vsque ad §. videamus. Franciscus.

x ¶ Distributio. ẓ id est, assignatio partium: quã, scilicet partem velit testator quemlibet habere.

y ¶ Ex æquis partib. ẓ facit ff. e. l. quoties. §. hęredes.

z ¶ Hæres. fit. ẓ eadem est ratio in dupondio, ut ff. e. l. item quod Sabinus. & j. e. §. & si plures. Item est hoc verum si testator nõ ignorat, ut ff. eo. l. quo loco. §. ij. quæ est contra. Accur.

a ¶ In dimidiam partem. ẓ aliter enim si asse expleto scripsit, ex reliqua parte hęres esto. tũc eñ cũ nihil reliquũ fit, ex nulla parte hęres institutus est, ut ff. e. l. item quod Sabinus. §. unde. uer. sed si asse. Ac.

b ¶ Vocanť. ẓ. illi q̃ erũt instituti ì tota hæreditate ptib. expśsis.

c ¶ Omnes. ẓ qui erant instituti sine partib. Accur.

d ¶ Nec interest.] hoc refertur non ad proximũ casum, sed ad superiorem, ſ. qñ pars vacat. idẽ tñ in secundo, sed non haberet locum rõ quæ redditur, Ea enim, &c. uel dic, q̃ ad proxi. §. & statim cũ sic fit institutio, intelligitur pars vacare. & facit ad hoc ff. e. l. quo loco. j. rñ.

¶ VIDEAMVS. ¶ CASVS Dñe, iã video, q̃ d iuris est, qñ aliqua pars deest assi, & aliqs istituiť sine parte. Sed po. q̃ aliqua pars puelet, & nemo sit institutus sine parte, ut in tali exẽplo. testator istituit Publiũ quadrãte, & M. i alio quadrãte & Titiũ i quadrãte & ita tres istituit ex quartis partib. modò manifestè liquet, q̃ quarta pars hęreditatis vacat. dicatis mihi, q̃ d iur. est i casu isto? Ad hoc resp. Amice, si tres ex quartis partib. hęredes istituti sunt, in hoc casu cõstat vacantẽ partẽ singulis tacita volũtate testõris, ꝓ hęreditaria portione accedere & pinde erit, ac si ab initio singuli ex certis portionib. fuissent istituti. Idẽ iuris erit i casu cõuerso. nã si plures. i portionib. istituti fuerint, singulis, ꝓ hęreditariis portionib. decreſcer, ut puta si in re i certis portionib. instituti sunt. nã si testõr P. istituit in triente, & Mæuium in alio triente, & Titiũ in alio triente, & Caiũ in alio triẽte. in hoc casu perinde erit ac si unusquisq; in quadrãte istitutus fuisset. Et hæc dicunť vsque ad illum §. & si plures vnciæ. Franciscus.

cc ¶ Videamus. ẓ ut ff. e. l. interdum. §. paterfamilias. vsque in finem l.

ET SI

¶ ET SI PLVRES VNCIAE ¶ CASVS. Quidã isti fuit P in semissem, & M. in bessem, & ita plures vnciæ q̃ duodecim sunt distributæ, & postea instituit Titiũ sine parte mõ q̃ro q̃d iuris sit in hoc casu? Ad hoc respon. Amice, si plures vnciæ. quã duodecim à testatore distributæ sunt, & postea aliqs sine parte istitutus fuerit, in hoc casu ad dupondiũ tr̃ã sẽũdum erit, & q̃ istitutus est sine parte, quod deẽ dupondio habebit. & idẽ iuris est si dupõdius fuerit cõpletus; nã tũc trãseundũ est ad tripondium, & sic deinceps, nec propter hoc auget hẽredi tas, l3 i plures vncias distribuat, q̃a omnes partes distributæ postea ad assem reuocãt, q̃ uis sint pluriũ vnciarũ. Et hæc dicunt vsq; ad illũ § hr̃s & purè. Frã. a ¶ Dupondio. ẓ dicitur autẽ dupondiũ põ dus siue hẽreditas in xxi ij. vncias diuisa: tic em põdus dr̃ ea quę in xij. diuidit, & tripondium quod i xxxvj. & quadripõdium qđ in xlviij. &fic de singulis. b ¶ Iemque erit. ẓ i. quod diximus si quis expleto asse fuit institutus hr̃s, in dimidiã vocatur, vel non expleto asse, in vacãtem partẽ vocatur: ut ff. e. §. partibus aũt. uel transcendente in uacãtẽ vsque ad dupondiũ: ut ff. pro xi. rñ. Idem est etiam si dupõdi⁹ fit expleꝰ. Sed cõtra. ff. eo. l. item. quod Sabin. in fi. l. vbi dicit expleto dupõdio instítutum nõ habere partẽ vacanté vsq; tripõdiũ. Sed certè imo dicit q̃, sic, si rectè illa litera intelligitur, & ita cõcordat. Idem uidetur cõtra. ff. eo. l. ex vnciis vj. Sed certè & illa est cõcordãtia, si rectè ibi fiat cõputatio vnciarũ. Sed magis videt cõtrà. C. de leg. l. cum quæstio. ubi dicit non fieri transitum ad dupondiũ, uel tripondium, sed tantũ videt adimi primo, quãtũ confertur secundo. Sed distingue, aut uoluit testator excedere assem, uel dupondium, quod potest: ut ff. e. §. nõ autẽ. & ita hic intelligitur. Aut noluit, & tũc habeat locum lex contraria. Item & tunc quando dubium est, similiter locum habeat l. cum q̃stio. quæ est contra. Alij dicũt hanc corrigi per illam. Accur.

ADDITIO Aduerte diligenter, quod si nominatim assem explenit, videtur transire ad dupondiũ, alias: non: ut lege, qui nõ multabat. §. filius. ff. eod. Et de effectu, an fiat transitus ad dupondium uel non: vide Ioann Fab. hic, qui infert, quod si Papa ex certa sciẽtia ꝓuideat duob. de eadem præbenda, quod vterque admittat. extra de rescrip. e. duob. in fi. libro vj.

c ¶ Reuocanẽ. Jhæreditas enim non ideo auget, q̃ in plures diuidit vncias: sicut nec libra, licet per solidum uel alium numerum diuidatur; & ideo quoram partem quis debet habere in dupondio, totam potest partem habere de asse: ut hic, & ff. eo. l. vnciis.

¶ HAERES. ¶ CASVS. Domine, quidam instituit hæredem sub conditione, nũquid aliter talis institutio? Et respon. quod sic. Nã hęres purè, & sub condi tione instituti potest: ex certo tamen tpe, vel vl que ad tempus non potest institui: ueluti si quis ita instituerit: Titiũ post quinquennium quã moriar, hæredem instituo. In hoc eni casu non ualet institutio, eo modo quo facta est. Dies enim in istitutione adiectus pro superuacuo, siue pro non adiecto habebitur: & perinde erit, ac si Titius purè, & sine diei adiectione institutus fuisset. Et hęc dicuntur vsque ad illum §. impossibilis conditio.

d ¶ Ex certo tempore. ẓ sed in diem incertum quis põt instituere: puta cum ipse poterit capere ex testamẽto b: uel cum ipse morietur: uel cum Titius morietur: ut ff. e. l. in tẽpus. & l. q̃ filio. j. rñ & ff. de lib. & posthu. l. filius à patre. j. rñ. & C. e. l. extraneum. Miles autem potest etiam extraneum ex certo tempore, uel in certũ tẽpus instituere: ut ff. de mili. test. l. miles. & facit ad hũc §. ff. e. l. hęreditas. ar. tamen est contrà. ff. de reg. iur. l. actus. sed ibi non loq̃tur de hoc actu, scilicet factionis testamenti: unde interpretandũ est, ut magis valeat quam pereat: ut ff. de re. dub. l. quoties.

¶ IMPOSSIBILIS. ¶ CASVS. Quidã Titiũ hæredẽ sic instituit: Titium hæredẽ instituo, si cęlum digito tetigerit, q̃ro à vobis utrum ualeat institutio ista? Et resp. q̃ sic. Nã in hoc casu ipossibilis conditio non vitiat, sed vitiatur, & institutio ꝓ pura habetur. impossibilis enim conditio in institutionib. & legatis, & fideicõmissariis libertatib⁹ adiecta ꝓ nõ scripta habetur, & perinde est ac si nulla ꝓditio fu isset apposita. Sed pone, q̃dã istituit hęredẽ sub pluribus cõditionib. nunq̃d oportet omnes cõditiones adipleri ante q̃ posit adire? Ad hoc rñ. Amice, si plures instituõi adscriptæ sũt cõditiones, distingue vtrũ ꝓ cõiũctione copulatiuã, ut difiũctiuã, illę ꝓditiões sũt appositæ. nã si ꝓ cõiunctione copulatiua: ut puta si ille fuit heres institutus, Titiũ hæredẽ instituo: necesse habet hr̃s in hoc casu oẽs cõditiones adiplere. Si uero sub difiũctiua piũctione plures ꝓditiones appositæ sũt, vt puta, si illud aut illud factum fuerit Titiũ necessariũ meũ hr̃dẽ istituo: i hoc casu tãtũ alteri⁹ obtẽperare fatis est. Et hęc dicunt vsque ad illũ §. ij. quos fi nunq̃. Fran. de Are. e ¶ Impossibilis conditio. Jtrib⁹ modis potest dici cõditio impossibilis. Vt ḋ natura: ut si ilia: in ęlũ digito tetigeris, mis uoluptatib⁹ nõ redemerit. & inuti. l. si similis. nã hoc facere nos ñ posse ꝓuenit ius: ut ff. de cõdi. in rat fiterem. Sed solue ut ibi. Ité ut ff. de cõdi. & demõ. l. ij. §. ij. quos fi. Ité de iure: ut si patrẽ ẓ filiũ bonę ab hostib⁹ nõ redemerit. & inuti. l. ris. ut

Universidad de Deusto
Biblioteca

testator errore deceptus credebat liberum seruũ tuum, quẽ sibi hæredem instituit: unde cum in rei ueritate nõ tenuerit institutio facta: iõ deficiente institutione, dico me ex substitutione ad totã hæreditatem admittendũ, & te omnino repellendũ. Sed i cõtrariũ P. videbat sibi posse defendere hereditatẽ, in hunc modum allegãdo ꝓdicens,

† Deest in plurib.

† Dimidii interpretatur Theo. † vide Alcia. libro I. Disputa. c.3.

† Tyberi⁹. D. Pius Theoph. † Vid. Trãqi. & Dionem.

† Sic princeps potest esse iudex i causa sua. cõcor. l. & hoc Tyberius. ff. de hære. instit. & ratio huius text. fit magis ex uoluntate principis, quã ex substitutione rõum. Aegi. Perr.

Domine Mœui, ego dico q̃ ueritas ꝓferenda ẽ opinioni, nunc cũ ueritate sit, meus fuerit institutus, & si hæs nõ esset, tu ei futurus eras substitutus, & ipse seruo⁹ iussu meo adierit hãc hæreditatẽ, mihi prædicatione totã hæreditatẽ acquisiuit, & vulgaris substitutio expirauit: & sic ex uirtute vulgaris substitutionihil iuris in hac hereditate poteris vẽdicare, cũ p additionẽ substitutio pereat⁹ sit ex ricta. & ita magis crescebat cõtẽtio iter P. dominũ fuit institutus, & Mœuiũ substitutũ, & iõ supplicauit Impe. dicẽs, Pro deo dñe si placet, terminetis istã contentionẽ: & dicatis q̃d iuris est in casu isto ꝓposito? Ad hoc rñ. Amice, si quis alienũ seruũ patrẽfa. arbitrat⁹ hæredẽ istituerit, & si hæs ñ esset, Mœuiũ substituerit, licet iste seruus per errorem institutus iussu domini adierit hæreditatẽ, non tamẽ substitutio vulga. penitus euanuit, imo Mœuius vulgariter substitutus, in partẽ hereditatis acquisitæ admittẽdus ẽ. Sed dñe, quæris respõdebitis ad allegationes hinc inde ꝓpositas? Ad hoc rñ. Amice, allegatio dñi ꝓ seruo instituto, locũ habet i eo seruo, quẽ testator sciẽs esse suũ hæredẽ instituit. Illa em̃ verba q̃ ponunt in vulgari, sed si hæs non erit, in eo quẽ testator in rei ueritate scit esse seruũ, itelligunt, si neq; ipse seruus istitutus acquirit sibi hereditatẽ, neque dño ꝓsenti, neq; futuro: q̃a tũc demũ admittit substitutus, si i hoc casu prio ignorabat ipsum esse seruũ, & ita ñ omnino obtinet allegatio dñi. Allegatio uerò Mœui substituti locũ hẽt i eo seruo, quẽ testator sciens hominẽ liberũ istituit, & ei vulgariter substituit. Ita enĩ uerba, si hæres non erit, i eo seruo quẽ testor scit esse patrẽfa. hoc significãt, si neq; ipse sibi acquirit hæreditatẽ, neque illi cuius iuri postea subiectus erit. tũc enim demũ ad hereditatẽ admittit substitutus. sed certè secus erat i casu proposito. nã testator credebat ipsum esse liberũ, & rei veritate seruus fuit: unde nõ est mirũ si aliud in primo responso, quã in secundo, uel tertio statutum sit. Nec videatur alicui nos aliq̃d durũ i hoc casu statuisse. Nã ita Tiberius Cęsar in persona Parthenij serui sui, quondam à testatore per errorem instituti constituit. Frã. de Aret.

a ¶ Familias. ꝛ id est, liberum hominem. Accur.

ADDITIO. Et hoc uerum, nisi error esset in ea ꝑsonæ qualitate, quæ præsumeretur causa finalis ipsius institutionis, puta in cõsanguinitate: ut l. si pater. C. de hære. instit. Angel.

b ¶ Iussu. ꝛ quem iussum necessariò oportet præcedere: ut ff. de acq. hære. l. si quis mihi. §. iussum.

† Arbitratus, hæredem scripserit, & si hæres non esset, Mœnium ei substituerit, isque seruus iussu[b] domini adierit, hæreditatem, † Mœuius substitutus in partem † [c] admittitur. Illa † enim verba, [d] si hæres [e] non erit, in eo quidem, quem alieno iuri subiectũ esse testator [f] scit, sic accipiuntur, si neque ipse hæres erit, [g] neque alium[h] hæredem effecerit: [i] in eo verò quem patrem familias esse arbitratur, [k] illud significant, si hæreditatem sibi, vel ei, cuius iuri posteà subiectus[l] esse cœperit, non acquisierit. [m] Idque Titius † Cæsar in persona Parthenij serui[n] sui constituit. †

c ¶ Moribus. ꝛ aliàs, à maiorib. ut C. de impu. & aliis substi. l. humanitatis.

d ¶ Aetatis. ꝛ ut masculi ante 14. ann. fœminæ autem ante 12. an. ff. de test. l. quæritate. & ꝛ. qui manumit. non possunt §. cum ergo.

e ¶ Excitati. ꝛ ſ. nos Iustinianus.

f ¶ Constitutionem. ꝛ C. de impu. & ali. substi. l. humanitatis.

g ¶ Certas personas. ꝛ ſ. filios mente captorũ si habeant: alias fratres mẽte capti: [a] aliàs quoscunq; volet: ut in d. l. humanitatis. continetur.

ADDITIO. Etiam supradictis existẽtib⁹. qui sunt spurij, vel naturales tantum, aut etiã mẽte capti. Ange.

h ¶ Resipuerint. ꝛ i. cũ compotes mentis, uel sani facti fuerint.

i ¶ Ad exẽplum. ꝛ & ita hæc vocatur exemplaris substitutio. Vnde vt plenè de his habeas notitiã, distingue quinq; genera substitutionũ: q̃a alia est vulgaris, alia pupillaris, alia exẽplaris, alia breuiloqua, alia compendiosa. Prima scilicet vulgaris subdiuidit: quia alia expressa, ut quę sit uerbis affirmatiuis negatiuis, vt si hæs ñ eris, Titius erit hęres, vt ꝛ. proxi. Alia tacita, quæ sit verbis affirmatiuis: vt hic, vos inuicem substituo: ut ff. de hære. instit. l. cum in testamento. §. j. Item hæc: quisquis erit mihi hæres, sit filio meo impubes liberis. §. hæc verba. & hæc vulgaris adita hæreditate expirat: vt C. eodem l. post aditam. Secunda autẽ scilicet pupillaris similiter subdiuiditur: quia alia expressa, quę sit verbis affirmatiuis: vt hic si hæredes eris, & morieris in pupillari ętate, Titius sit hęres: vt ꝛ. proxi. Alia tacita, quo casu tacita subintelligitur pupillaris. sic & sub pupillari tacita vulgaris intelligitur: vt ff. eodem. l. nam hoc iure. in principio. & C. de impuber. & aliis substitu. l. quamuis. & hæc adueniente pubertate expirat: vt in fine huius. §. Tertia, scilicet exemplaris, sic ideo dicitur, quia ad exemplum pupillaris est inducta: vt hic dicitur. In multis tamen differunt: quia hęc etiam maioribus fit: sed illa tantum impuberibus. Item vsque ad certam ætatem fit pupillaris, scilicet quartumdecimum annum, vel duodecimum annum in fœmina: vt infrà eodem. §. masculo. vel etiam minus tempus certum, non maius: vt ff. eodem l. si ita quis substituerit, & l. in pupillari. at hæc exemplaris in incertum. Item in hac scilicet exemplari, certæ personæ substituuntur: vt C. eodem l. humanitatis. in pupillari autẽ quilibet potest substitui. Quarta autem, id est, breuiloqua fit ita duobus hæredibus institutis: vos inuicẽ substituo. & si ambo pupilli sunt. nam quatuor substitutos his verbis breuibus comprehenduntur: & appellat lex hanc reciprocam substitutionem: vt ff. eodem l. nam hoc iure. §. primo. Quinta scilicet compendiosa fit his verbis aliquo instituto, quandocũque decesserit, Titiũ substituo. & si quidem hoc fiat a milite pupillo vel non pupillo: valet iure directo, quandocunque decedat institutus: vt ff. de milit. testa. l. miles ita hæredem. §. 1. nisi mater sit in medio. quo casu iure fideicommissi valet, si pubes iam factus decedat institutus: vt C. eod. l. precibus. Si verò paganus siue non miles faciat eam, valet iure direct⁹, si moritur institutus in ætate pupillari. Si verò posteà: tunc aut

k ¶ Arbitratur. ꝛ ſ. testator subaudi, & uerũ arbitratur.

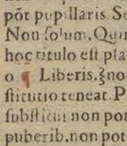
l ¶ Subiectus. ꝛ puta q̃ vendidit se ad pretiũ participandum: uel q̃ dedit se in arrogationem, quod potest.

m ¶ Acquisierit. ꝛ supple in litera. Ac in nostro casu prio, ſ. huius §. aliud ẽ, & aliud arbitrat. unde ibi in parte admittitur, ut ibi dixim⁹. & hæc omnia sic distinguẽdo seruauit princeps, qñ seruus ꝓ su⁹ fuit institutus, & alius substitutus, ut hic dicit, & ff. de hære. istit l. & hoc Titius. Collige ergo talẽ distinctionem, q̃a cum hęredem aliquem instituo, & si hęres nõ erit, substituo aut scio libertũ, aut scio seruum, & tũc seruantur q̃ dixi, & 3. resp huius §. dicitur. Aut puto liberũ falsò, cum sit seruus: & tunc subdistinguo, aut per eũ volui, aut nolui alium fieri hæredem, quia hoc expressi, & tũc seruatur mea uoluntas: ut C. de hær. inst. l. cum proponas in gl. penult. nota. quæ est huic contraria. aut est dubiũ, an uoluerim non aliũ fieri hæredẽ per eum, & tunc seruatur quod in principio huius §. dicitur. Si aũt puto seruum, cum sit liber [a], hic casus indubitabilis ẽ, scilicet quod erit liber hęres.

n ¶ Serui. ꝛ scilicet instituti [b], cui fuerat alius substitutus. Nã diuisa fuit hęreditas inter Titum dominum serui, & inter ipsum substitutũ ut patet in l. & hoc Titius. ff. de hære. instit.

¶ DE PVPILLARI SVBSTITVTIONE.

¶ Continuatur. Quia supra visum est de vulgari substitutiõe, & q̃ parentes non solum vulgariter, uerum etiã pupillariter liberis substituere possunt, iõ sequebatur uidere de pupillari substitutione. Por.

Iberis ꝛ ¶ Totus iste titulus diuidit in sex partes. Primo ponit qualiter quis possit facere pupillarem substitutionem. Secundo de exemplari substitutione cui fieri potest. Tertio redit ad pupillaris substitutiõis materiã. Quarto, q̃ ẽt exhæredatis possit fieri illa substitutio. Quinto circa pupillarẽ substitutionem aliquos casus ponit, & potissimè vsque ad quã quantitatem possit fieri. Sexto, q̃ maiori, uel puberi, uel extraneo fieri, ñ põt pupillaris. Secunda ibi, Qua ratione. Tertia ibi, Igit. Quarta ibi, Non solum. Quinta ibi, Quæcunque. Sexta ibi, Ideo in hoc titulo est plurissima, ideo pone casum per teipsum.

o ¶ Liberis. ꝛ nota ex hac litera tria esse necessaria, ut pupillaris substitutio teneat. Primum ut sit de liberis cui substituitur: nã extraneo substitui non potest. ut ꝛ. e. ꝛ. extraneo. Secundũ, q̃ sint impuberes: nã puberib. non potest substitui: ut ꝛ. e. ꝛ. masculo. Itẽ tertio, q̃ habeant impotẽstate: ut in hac litera probat̃ per ordinem Emãcipatis aut̃ non potest substitui. ut ff. e. l. 2. ꝛ j. [c] Item est necessarium quartum, q̃ filij sint in instituti uel exhæredati, aliàs nullum esset principale testamentũ, ut ꝛ. eo. §. liberis. & hęc omnia similiter in nepotib⁹ seruantur si ñ sint ut ꝛ. eo. §. liberis. & hęc omnia similiter in nepotib⁹ seruantur si ñ sint recasuri in sui patris potestatẽ. ut ff. e. l. 2. §. plane posthũis. aliàs cũ sunt recasuri, non valet testamẽtum, cum in ea causa sint, ut eorũ testamẽta non ualeant, etiam si ipsi essent maiores.

p ¶ Ita vt supra diximus. ꝛ scilicet vulgariter: ꝛ. ti. j. & hoc idem hic subiicitur: si hæredes, &c.

q ¶ Hoc modo. ꝛ hic cautè no. q̃ primo ponit uerba institutionis. Secundo, substitutionis vulgaris. Tertio, substitutionis pupillaris. Ac.

ADDITIO. Aliqui dicunt, q̃ omnia verba sunt pupillaris substitutionis, quæ etiam non hęredi, & exhæredato fieri põt, cũ hic textus non intendat exẽplificare uulgarem. Io. Fab.

r ¶ Esto. ꝛ hæc est institutio tantum. Ac.

s ¶ Et si filius. ꝛ ecce vulgaris. Ac.

t ¶ Siue hęres. ꝛ c. e pupillaris.

u ¶ Pubes. ꝛ b. ne facit, quod exponit, aliàs interdum q̃ xiiij. ann. interdum pro xxv. an potest: hæc oratio. cum in suam tutelã venerit. ff. de lega. 3. l. cum filio.

x ¶ Quo casu. ꝛ supra dicto.

Pœri

† Formi: huius pupillaris substitutiõis ponitur in ca. Raynutius i glo. super verbo able que liberis post priuc. extra de te sta.

a In dubio auẽ error nõ præsumit, & tũc hoc pũctũ i aut no testatoris, qui nõ ꝓbatur nisi ex coniecturis. quid aũt in filio vel monacho insti: tutis dubio ne substitui vulgaris quos testor creduisse esse suos iuris? vel ẽt scies vel ẽt alienos, & an his primi illi tuti ex iure deliberãdi præferat, an substituus, vide Ang. hic. & ibi glo. nõ est Accursij, sed additio. Continuatio. Diuisio.

Substitutio pupillaris est quatuor modorum. Et est ꝛ. q̃a substitutus est de iure cuius filius ꝓ quo emancipatus fuit ꝑ extraneo. Et ideo

Universidad de Deusto
Biblioteca

a ¶ Id omne.§ imò videtur q̃ tm̃ in eis bonis valet substitutio quæ à patre peruenerunt ad filium exhæredatum, ut ff. de mili. testa. l. miles. §. exhæredato. quæ est huic 3ria. Sol. ibi miles emancipato substituebat: quod in alio, s. pagano non tolleratur: vt j. e. §. extraneo. & ideo, cum vnum pro eo inducitur. s. q̃ potest substituere emancipato: & aliud p̃ eum inducitur, s. q̃ non potest substituere emancipato, nisi in his bonis quæ sibi dedit: ut arg. ff. de iureiur. l. eum qui. in prin.

ADDITIO. Imò existenti in potestate. qđ patet: quia exhæredatio esset inepta in emancipato vñ dic, q̃ ibi loquitur in milite, qui instituto, vt emancipato potest substituere pro parte, & p parte non: secus in pagano. Ange.

b ¶ Ad substitutum.§ q̃ substitutus nullo potest grauari legato ẽt in ea re quæ pupillo fuit relicta: vt C. de leg. l. cũ quidam. sed ipse exhæredatus sic in re sibi relicta: ut ff. eo. l. cohæredi. §. cum filiꝫ. in fi. §. ª Et no. hũc §. non posse hodie habere locũ nisi talis sit impubes, q̃ post esse ingratus, vt ꝓximus pubertati: ut no. §. qui. mo. tut. fin. §. item si in seruitutem. aliàs non potest exhæredari: ut C. de inoffi. test. l. si quis in suo. §. legis.

c ¶ Institutorum.§ ut §. eod. in princ. vsque ad proxi. §.

d ¶ Exhæredatorum.§ vt §. proxi. §.

e ¶ Et sibi.§ hic not. q̃ si filium exhæredat cui substituit, prius sibi, deinde debet facere filio testamentum. Si autem eum instituat: tunc vel ante, vel post ualet substitutio, vel substitutio, ut ff. e. l. §. priº. & §. sed si q.s. &§. sed & si. & §. fi.

ADDITIO. Sed hanc reprobãt doct. quia nõ habet rõnem: & dicũt istum text. & d. §. prius. procedere, qñ substitutio fit ex interuallo: secus si eodem contextu: q̃ a non curatur quid præcedat. Ang.

f ¶ Faciat.§ hoc fallit in milite: qui potest substituere pupillo, licet nõ instituat sibi aliquem hæredem: vt ff. de vulga. & pupil. substitu. l. 2. §. quisquis.

g ¶ Pars.§ sic ff quemad. test. ape. l. pen.

h ¶ Non valeat.§ à principio: vt quia filius fuit prætermissus: vt ff. eod. l. si quis eum. in fin. l. vel aliàs, s. non valet testamentum à principio: cũ multi sint modi, quibus testamentum non ualet: ut ff. de iniust. rup. test. l. prima. Idem etiam si ex post facto rumpatur in totum, s. testamentũ patris. Secus si pro parte tantùm: quia tunc substitutio remanet: vt ff. eod. l. in substitutione. & ff. de inofficioso testamento. l. Papinianus. §. sed nec. Item hæc sunt vera, si iure ciuili expugnetur testamentum. Aliter autem si iure prætorio: vt si per contra tabulas expugnetur testamentum: quia remanet substitutio: ut ff. eod. l. ex duobus. in fin. & l. seq. quæ huic l. contrariæ sunt. Sed certè aliud est cum expugnatur iure ciuili: vt hic: aliud cum iure prætorio, vt ibi. nam prætor non potest facere esse, nec desinere hęredem, ut j. de bon. pos. §. quos autem. Itẽ nota hic, q̃ de alienis reb. quis testatur, ut pater de bonis filij. sic & aliàs. ff. de do. inter uir. & uxor. l. cum hic. §. si donator. versi. si miles. & ff. de iniu. rup. test. l. si quis filio. §. sed & si quis fuerit. Est & alius casus secundum quosdam, ut C. de secun. nup. l. fœminæ. §. fin. Sed de iure cõmuni aliter est, ut ff. de test. l. eius qui. §. j. & de iure codicil. l. conficiuntur. §. si post.

i ¶ Vel singulis.] potest enim esse, quòd quis habeat plures filios, & omnes impuberes. si ergo cuilibet substituere vult, poterit. b si autem ultimo loco morienti: & hoc potest: vt hic, & ff. eo. l. vel singulis. & hoc casu vno moriẽte defertur sua portio iure legitimo, scilicet p l. 12. tabularũ ad fratres: ut hic, & j. de leg. ag. suc. §. j. Sed certè ex eo, q̃ tm̃ ultimo morienti substituit, videtur eos inuicem substituisse vsq; ad ultimum: & ita iure substitutionis magis, q̃ legitimo inter eos succedi videtur: vt ff. de leg. 1. l. Titia Seio. §. Seia. in fin. quæ est huic contrà. Sed certè ibi dixit plus, scilicet, quòd nõ alienarent, quod testator eis dimittebat: & ex hoc ibi dicitur iure substitutionis succedere: nõ quia vltimo tantùm substituit: ut ff. de legatis tertio. l. is qui. in fine.

† Facit ad hũc. §. c. i nĩa in glo. 2. sup. uer. annos legitimos in fi. eẽ, de sep.

† Et est rõ diuersitatis, q̃ a substitutio exhĩdati est simplicit. ter testm̃ filij, ita q̃ nõ prius à quo nullã quotã hĩditatis accepit & ió i alieno testõ legare nõ potest, secus si ex eadẽ uolũtate quo tã hĩditatis habuerit substitutus & substitutioni loc' esse posset: vt hic An. † q.d. cum substituit ei, qui ultimo moriet si unº ꝓmorit, eiº portio deferet a l. aliosfratres, & hoc fit iure legitimo, s. per l. g. 12. tab. Aeg. Perr.

Etiã unica oõne. qđ facit, ut si filiabus legent centũ ꝓ qualibet q̃uis uerbis sint piũctæ non tñ habeãt ius accrescẽdi, ut l. huiusmodi. §. quib. ita. ff. de le. l. Angel.

¶ *Pupillaris substitutio expirat, aduenĩẽte pubertate.*

¶ Masculo igitur vsque s ad quatuordecim annos substitui potest, fœminæ vsq; ad duodecim annos: & si hoc tempus excesserint, substitutio t euanescit. †

¶ *Extraneo, uel filio puberi non potest fieri substitutio directa post aditam hæreditatem: sed solum per fideicommissum potest grauari de hæreditate alteri restituenda totum, uel in partem. Aret.*

¶ Extraneo verò, vel filio puberi hæredi instituto, ita substituere nemo potest, ut si hæres extiterit, & intra aliquod tempus decesserit, alius ei sit hæres: sed hoc solum permissum est, vt eum per fideicommissum u testator obliget x alij hæreditatem eius, vel totam, vel pro parte restituere. quod ius quale sit, suo loco trademus. y

Quibus modis testamenta infirmentur.

TITVLVS XVII.

¶ *Testamentum non iure factũ non ualet: & ideo non potest rumpi. Quod verò iure factum est, rũpitur, eius iure uitiato uno testatore: utputa per agnitionem filij noui ter adoptati, uel arrogati. Are.*

TEstamentum iure factum vsque eo valet, donec rumpatur, irritúmve fiat. ¶ Rumpitur autem testamentum, cùm in eodem statu manente testatore, ipsius testamenti ius † vitiatur. Si quis enim post factum testamentum adoptauerit sibi filium per Imperatorem, eum, qui est sui iuris: aut per prætorem (secundum nostram constitutionẽ) b eum qui in potestate parentis fuerit: testamentum eius rumpitur, c quasi agnatione sui hæredis.

¶ *Testamentum secundum tollit primum si secundum est iure perfectum, siue ex secundo actualiter adeatur hĩditas, siue nõ, dummodo adiri ex eo posset. Are.*

¶ Posteriore quoque testamento, quod iure perfectum est, superius rumpitur. c Nec interest, extiterit aliquis hæres ex eo, † an non: hoc enim solum spectatur, an aliquo casu existere potuerit. Ideoque si quis h aut noluerit hæres esse, aut viuo testatore, aut post mortem eius, antequàm hæreditatem adiret † decesserit: i aut conditione, sub qua hæres institutus est, defectus sit: his casibus pater familiàs intestatus moritur.

Nam & prius testamentum non valet ruptum à posteriore: & posterius æquè nullas habet uires, cùm ex eo nemo hæres extiterit.

† adierit.

a Et intelligẽ exẽũ ex ẽmancipatus, & sic ñ incipiẽt ex hĩdẽ, imò let ꝓsoluit, vt §. post. humorũ §. de ex hær. lib. & ita bene sequitur in gloſ. ats, frustra &c.

b Testm̃ tanẽ fa. ctũ poſtea ingreſsũ monaſte. rij nõ irritat, ſed regulantur ſm auth. ſi quamulier C. de ſa. ſã. eccl. dic ut p Ang. hic. Teſtm̃ ſecundũ per primo, ſed prima ſilia pferẽ ſecundę.

c Hoc ue. rũ ubi fiũt ex interual loris ꝛ eo. de ꝓtextu, & corã eis de teſtibus poſſer duo originalia confici. Io. Fab.

c Qđ facit ad materiã l. ſi. C. de e. dic. di. Ha dria. tolẽs ius biſficiũ datur. hĩdi. ſcripto. Ange.

† fic Theſ. Barac.

Substituo eſt verbũ generale. d Nota q̃ ſubſtitutio cõpẽdiola facta ver. biſcribũ. tur de ſpẽ. let of ſpẽs fideicom. & idem te. nuit gl. iũ. l. precib. & eſt cois opiniõ ar. gl. diuerſa, quinta ꝓ. batur iure ſcripto. Ange.

s ¶ Vsque ad xiiij. an. §. completos. nam pupilli esse desinunt: ut §. q. mo. tute. fin. in princ. sed intra hos annos potest substitui: ut ff. e. l. si ita quis. & l. qui plures.

t ¶ Substitutio.§ f. directa. si tamen aliqua verba inueniantur fideicommissi in testamento, iure fideicommissi valebit: ut C. de fideicõ. l. si frater tuus.

u ¶ Per fideicommissum.§ quod semper fecisse uidetur cùm dicit, si filius meus quandocunque decesserit, substituo ei Vitalem. quia uerbũ substituo, cum sit generale verbum, & ad directã, & ad fideicommissariam substitutionẽ posſit trahi, ad id restringetur, quod est rei aptius, id est, ad fideicommissum: quia directa non habet locum qñcunque decedit. & probatur hoc C. de impube. & aliis substitu. l. precibus. §. si uerò substitutio. d & ff. de uulg. substi. l. cohæredi. §. cum filiæ. & ff. de leg. & sena. con. l. in ambigua. fortè idem si dicat: Vitalis hęres esto. nã tra hitur ad fideicommissariam: quia de hæreditate restituenda rogatus videtur: ut ff ad Treb. l. ex facto. j. respon. & l. Scævola. Sed contra est: ut no. §. in diſtinctione.

x ¶ Obliget.] rogando eum per fideicommissum ut restituat. Acc.

y ¶ Trademus. § ut j. de fideicom. hære. per totum.

¶ QVIBVS MODIS.

¶ Vsq; nũc qualiter firmẽt testamẽta: nũc qualiter infirment. nã nihil est adeò firmũ, qđ non rumpatur in auth. de nup. §. nuptias. col. 4.

TEstamentum. § ¶ Totus iste titu. diuiditur in quinque partes. Primò ponit qualiter testamentum collatur agnatio nec ſui hęredis nouiter adoptati. Secundò, qualiter per secundum testm̃ tollatur primum. Tertio, qualiter testamẽtũ irritetur capitis diminutione testãtis. Quarto, an uoluntas solẽnis possit tolli

tolli nuda uoluntate testãtis. Vltimo, q̃ ẽt Imperator non capit ex testamento imperfecto. Secũda ibi, in §. posteriore. Tertia ibi, Alio quoque. Quarta ibi, Ex eo aũt. Quinta ibi, Eadem rõne. ¶ CASVS. Domine vos vultis tractare quib. modis infirmentẽ testa. dicatis mihi primo, q̃ diu valet testa. rectè factũ? Ad hoc rñd. Amice, testamentum iure factũ semper ualet, donec aliquo modo rumpatur, uel irritum fiat. Sed quid dñe, iã uideo q̃ diu ualet testamentũ: dicatis modo mihi, qñ intelligitur testamentũ rumpi? Ad hoc rñ. Amice, testamentũ propriè dicitur rumpi, qñ in eodẽ statu manente testatoꝛ, ius ipsius test. vitiatur: ut patet in tali exẽplo. Quidã fecit test. solẽne: & post test. arrogauit imperiali rescripto quendã sibi in filiũ: aut forte per prętorem aliquem sibi adoptauit secundũ tenoré nostræ constitutionis. nã in casu isto ꝓ arrogationẽ, vel ꝓ adoptionẽ istius filij q̃ nec est exhęredatus, nec institutus, rũpitur test. sicuti rũperet si post factum test. aliquis suus hæres testatori agnascereꝛur. Et hęc dicuntur vsq; ad illum §. posteriore quoq;. Frãc. a. Adoptauerit. § i. arrogauerit.

b ¶ Constitutionem.§ Puta auus est qui adoptat: vt C. de adop. l. cũ i adoptiuis. & §. de ado. §. sed hodie.

c ¶ Rumpitur.§ fi autẽ eum prius instituisset, si rumperet, licet postea arrogaretur: ut ff. de li. & post. l. filio. §. fi. Si autẽ fuit exhĩdatus filius emancipatus, & postea arrogetur, tunc nõ rumpit. aut extraneus qui posteà arrogatur: & tũc rumpitur: ut ff. de j. tab. l. non putauit. §. fi quis emancipatum. Extraneũ aut nepotẽ accipe, qui non est suus hĩs: cum aaius eum præcedat: a aliàs fruſtra tunc exhęredaretur: vt ff, de uer. obl. l. quidam cum filium. & de li. & post. l. si quis posthumos. §. fi filium.

ADDITIO. Et hęc uerba, quando ante testamẽtum fuit facta exhedatio. quid aũt si in eodem, uel in uno testamẽto instituatur, in alio posteà simpliciter exhæredetur, aut si post ius quęsitum exhæredatio cõferatur. uide Ang. hic.

d ¶ Quasi agnatione.§ i. sicut natiuitate alicuius posthumi. nã tũc certum est rumpi: ut ff. de iniust. rup. test. l. j. in fi. & l. 2. in prin. & l. certũ. b & hoc in masculi testamento, secus in testamento fœminę. vt ff. de lib. & posth. l. gallus. §. nunc de lege Velleia. in fin. §. & est rõ, quia pretirio matris habetur pro exhęredatione, vt §. de exhęr. li. §. fi. sed de inofficio. testa. agit talis posthumus, ut C. de inof. testa. l. 4.

¶ POSTERIORE QVOQVE. ¶ CASVS. Dñe, iam video qualiter rũpitur test. arrogatione, & agnatione sui hęredis. nunquid pluribus aliis modis rumpi potest? Et rñ. Impe. q̃ sic, nã certè primũ test. de iure factũ rumpitur per sc̃m testa. iure factũ: nec in hoc casu refert utrũ q̃s hĩs extiterit ex secundo testamento, an non. Nã hoc solum spectatur q̃tum ad hoc, ut per secundum rumpat primum: an aliquo casu ex secundo testa. existere potuerit. ióq; si quis in secuudo test. institutus, aut repudiauerit hĩditatem, aut uiuo testatore, aut post mortẽ ei ante q̃ adierit, decesserit, aut forte deficiente condõne sub qua fuit hĩs institutus esse non posſit: in oibus his casib. paterfamil. intelligit intestatus decesſisse. nam primum testm̃ non valet: quia ruptum est per secundum cum solẽnitate factũ: & similiter sc̃m nullas vires hęt, cum ex eo nullus hęres extiterit. & ita nec valet primum: nec valet secundum. Et hęc dicuntur usque ad §. sed & si quis. Fran. de Are.

e ¶ Rumpitur.] hoc est verum secundum quosdam, qñ secundum non concordat cum primo: aliàs durat primum, ut C. de testa. l. fancimus. Sed certè hoc stare non põt. nã si valet sc̃m, non valet primum: cum idem non possit duo testamẽta facere: cum ex secundo tantum adeatur hĩditas. c Econtra in sententia. nam valet prima, non secunda ab eodem, & super eodem lata: ut ff. de re iudi. l. iudex.

f ¶ Ex eo.§ f. posteriore testamento.

g ¶ Existere potuerit.§ nota non considerari quod est, sed quod esse potest, vt hic, & ff. de hære. iusti. l. pater filio. & ff. de iniust. rup. testa. l. eum in secundo. in princ. & §. in futurum. Sed contra. ff. de lib. & post. l. si filius. prima. Sol. ibi sc̃m testamentum non ualuit, ẽt in prin. hic autem valuit: licet ex eo non adeatur hĩditas. Itẽ not. q̃ id quod valet plus, rumpitur per id quod minus valet sic ff. de adimen. leg. l. legatum sub conditione. §. j. Arg. §. ff. de rescind. uendi. l. si id quod. in prin. & §. fin. dic ut ibi not. in glo. j.

¶ *Primum testamentum iure perfectũ tollitur per secundum perfectum, etiam si in eo sit mre certa hæres instituta: nisi in secundo asseruerit se uelle ualere primum: quo casu institutus in re certa, omnia per fideicommissum restituet. Fran. Areti.*

¶ Sed & si quis k priore l testamento iure perfecto, posterius æquè iure fecerit: etiam si ex certis rebus, m in eo hæredem instituerit, superius tñ testamentum sublatum esse diui Seuerus, & Antoninus rescripserunt. cuius constitutionis verba hic inseri n iussimus, cùm aliud o quoque prętereà in ea constitutione expressum sit.

¶ Imperatores p Seuerus & Antoninus AA. Cocceio Cãpano. q Testamentum secundo loco factum, licet in eo r certarum rerum hæres scriptus sit, perinde iure ualere, ac si rerum mentio facta nõ esset: sed & teneri hæredem scriptum, s vt contentus rebus sibi datis, aut suppleta u quarta, ex lege Falcidia, hæreditatem restituat iis, qui in priore testamento scripti fuerant, † propter inserta verba secundo testamento, quibus, ut valeret prius testamẽtum, per sc̃m sublatum esse: licet in secundo testamento, hęres in certis rebus sit institutus. & verba cõstitutionis ꝓdictorũ principum in hoc ti. inseruimus: & sunt verba cõstitutionis hęc: Imperatores Seuerus & Antoni. Cocceio Cãpano salutẽ dubitari nõ oportet testm̃ sc̃d loco factum, licet i eo in reb. certis hĩs scriptus sit, perinde iure ualere, ac si certarũ rerũ mẽtio in eo facta nõ esset, sed tanq̃ hĩs esset simpliciter institutus. Veruntẽ in hoc casu, hĩs scriptus in secundo testõ, debet esse contentus reb. sibi in secundo testamento datis, si sufficiant ad quartã totius: vel si õn sufficiãt, suppleta sibi quarta ex l. Falcidia, tenebitur vi fideicom. hæreditatem hæredibus scriptis in priore test. restituere: & hoc propter hæc uerba inserta in secundo testamento, quibus testator expressit, ut prius testamentum valeret. Et his modis supradictis, videlicet arrogatione, & sui hæredis agnatione, & secundi testamenti constitutione testamentum iure factum rumpi intelligitur, &c. Cætera quæ in hoc titulo dicuntur, planissima sunt.

h ¶ Ideoque si quis.§ f. institutus hęres i secũdo testamento. Et iste uersus est exẽplũ, qñ ualet secundum testm̃: & non extitit ex eo hęres. & vide tria exempla.

i ¶ Decesserit.§ quare non transmittit, nec olim, nec hodie ad hæredes: vt C. de cad. toll. §. in nouissimo.

¶ SED ET SI. &c. ¶ CASVS. Dñe, iam video qualiter rumpit test. primũ per sc̃m, licet sc̃m testa. non habeat effectum. an pluribus aliis modis rũpi potest? Et rñ. q̃ sic. Nã aliq̃ rũpit primũ ꝓ sc̃m ita tñ q̃ utrunq; valeat: si primum valeat iure fideicõmissi, non tanq̃ ex primo, sed tanq̃ ex secundo: ut liquet in tali exẽplo: Quidã fecit testamentũ solẽnitate obseruata: postea fecit test. sc̃m similiter cum debita iuris solẽnitate: & in sc̃o testamẽto instituit hĩdẽ in certis reb. & cum fecisset sc̃m testm̃ adiecit, volo ꝓ illud qđ dixi in primo testamento ualeat. in casu isto dubitatur, vtrũ primũ testm̃ videatur ruptũ per sc̃m. Diui Seuerus & Antoni. rescripserunt, primum testm̃ per sc̃m sublatum esse: licet in secundo testamento, hęres in certis rebus sit institutus. & verba cõstitutionis ꝓdictorũ principum in hoc ti. inseruimus: & sunt verba cõstitutionis hęc: Imperatores Seuerus & Antoni. Cocceio Cãpano salutẽ dubitari nõ oportet testm̃ sc̃d loco factum, licet i eo in reb. certis hĩs scriptus sit, perinde iure ualere, ac si certarũ rerũ mẽtio in eo facta nõ esset: sed & teneri hæredem scriptum, vt contentus rebus sibi datis, aut suppleta quarta, ex lege Falcidia, hæreditatem restituat iis, qui in priore testamento scripti fuerant, propter inserta verba secundo testamento, quibus, ut valeret prius testamẽtum, per sc̃m sublatum esse: licet in secundo testamento, hęres in certis rebus sit institutus. & verba cõstitutionis ꝓdictorũ principum in hoc ti. inseruimus: & sunt verba cõstitutionis hęc: Imperatores Seuerus & Antoni. Cocceio Cãpano salutẽ dubitari nõ oportet testm̃ sc̃d loco factum, licet i eo in reb. certis hĩs scriptus sit, perinde iure ualere, ac si certarũ rerũ mẽtio in eo facta nõ esset, sed tanq̃ hĩs esset simpliciter institutus. Veruntẽ in hoc casu, hĩs scriptus in secundo testõ, debet esse contentus reb. sibi in secundo testamento datis, si sufficiant ad quartã totius: vel si õn sufficiãt, suppleta sibi quarta ex l. Falcidia, tenebitur vi fideicom. hæreditatem hæredibus scriptis in priore test. restituere: & hoc propter hæc uerba inserta in secundo testamento, quibus testator expressit, ut prius testamentum valeret. Et his modis supradictis, videlicet arrogatione, & sui hæredis agnatione, & secundi testamenti constitutione testamentum iure factum rumpi intelligitur, &c. Cætera quæ in hoc titulo dicuntur, planissima sunt.

† fideicommissi.

k ¶ Srd & si quis.§ iste §. est lex ff. ad Trebell. & incipit, Si quis priore. Accur.

l ¶ Priore testamento.§ nota hic argumentum pro sententia appellationis: utrum ex ea, uel ex prima agatur. Sed contra arg. C. de dona. inter virum & vxorẽ. l. ex verbis. Et simile põt notari in l. pen. eiusdem tituli. Accur. ADDITIO. Tu dic, q̃ agitur ex prima in criminalibus. Idem in ciuilib. si lapsu tpis sit confirmata, quia quia est appellatio deserta: aliàs & per secundam sententiam, secundum Ioannem Fab. agitur ex vtraque: sed secundum Ang. ex secunda: ex qua etiam agitur si sit contraria primæ.

Snĩa si g mineture qua tũ agetur.

m ¶ Ex certis reb.§ quia totũ habet, licet ex certa re sit institutus: & ideo rumpitur primum testamentum: ut hic, & ff. de hære. instit. l. j. §. si ex fundo. in gl. instituto.

ADDITIO. Et hoc uerum qñ in eodem testamento non est datus alius cohæres: aliàs haberetur loco legatarij: præterquam in qnęrela in officioſi testamenti: de quo dic vt per Ang. hic.

n ¶ Inseri iussimus.§ hoc titulo statim.

o ¶ Aliud.§ f. q̃ expresse confirmari potest primum in secundo: & aſs ut patet in sequentibus.

p ¶ Imperatores.§ ecce verba dictæ constitutionis. Acc.

q ¶ Campano.§ f. rescripserunt salutem.

r ¶ In eo.§ f. secundo testamento.

s ¶ Valere.§ accipe dubitari non oportet: quod est j. Accur.

t ¶ Scriptum.§ f. in secundo testamento.

u ¶ Suppleta quarta.§ f. si res sibi datæ non faciant quartam.

a ¶ Expressum est. ʒ Nam testator voluit primũ testm manere, & tñ non potuit, nisi iure fideicommissi ex tacita tamen uoluntate, quæ ex secundo testamento percipitur, remanet primum: ut si dicam in secundo: ideo instituo talem: qa mortuus est quẽ instituerã in primo. nã si errauit remanet primus hrs & legata ex utroque prætãtur, s. à primo

†autem.

†accidit.

expressum est, [a] dubitari nõ oportet. ¶ Et ruptum quidem testamẽtum hoc modo [b] efficitur.

¶ Per capitis deminutionem testamẽtum proprie fit irritũ. Et largo mõ testamentũ ruptum, uel inutilem dicitur irritum, & econtra. Aret.

¶ Alio quoque † modo testamenta iure facta infirmantur: ueluti cũ is qui fecit testamentum, capite deminutus [c] fit. quod quibus modis accidat, † primo libro retulimus. [d] ¶ Hoc autem casu, [e] irrita fieri testamenta dicuntur: [f] cũ alioqui, [g] & quæ rumpuntur irrita fiant: & ea quę statim ab initio nõ iure fiunt, irrita sint. ¶ Sed & ea quæ iure facta sunt, & postea per capitis deminutionem irrita fiũt: possumus nihilominus rupta dicere. ¶ Sed quia sanè commodius erat singulas causas, [h] singulis [i] appellationibus distingui: ideo quę dam non [k] iure facta dicũtur, quę dam iure facta rumpi, [l] uel irrita [m] fieri.

¶ Testm iure factum, qđ postea fit irritũ capitis deminutione testatoris, reconualescit de æquitate prætoris, si testator tempore mortis fuerit ciuis Romanus, & sui iuris. Aretinus.

¶ Non tamẽ † per omnia inutilia sunt ea testamenta, quæ ab initio iure facta per capitis deminutionẽ irrita facta sunt. Nã si septẽ testium signis signata [n] sunt, potest scriptus hęres, secundum tabulas testamenti bonorum possessionẽ agnoscere, si modo defunctus, & ciuis Romanus, [o] & suæ [p] potestatis mortis tẽpore fuerit. ¶ Nam si ideo irritum factum sit testamentum, quia ciuitatem, vel etiam libertatem [q] testator amisit, aut qa in adoptionem se dedit, & mortis tempore in adoptiui patris potestate sit: non potest scriptus hrs secundũ tabulas [r] bonorum possessionem petere.

¶ Posterius testamentũ imperfectũ, uel alia ultima uoluntas non solemnis, non tollit primum. Aret.

¶ Ex eo † aũt solo [s] nõ põt infirmari testamẽtũ, qp postea testator id noluerit [t] valere: usq; adeò ut & si quis post factum prius testm, posteri [u] facere cęperit, & aut mortẽ p̃uentus, aut quia eũ eius rei pęnituit, id nõ perfecerit: † diui Pertinacis oratione † cautum sit, ne aliàs tabulæ priores iure factæ, irritę fiãt, nisi sequẽtes iure ordinatę & pfectæ [x] fuerint. Nã imperfectũ testm sine dubio nullum est. [y]

¶ Non ualet institutio facta Imperatori rõne litis, quam testator habet cum alio: siue institutio sit perfecta, siue non. & licet imperium sit legibus solutum, tamen vult uiuere legibus. Are.

¶ Eadem oratione expressit, [z] nõ admissurum se hęreditatem eius, qui litis causa principem reliquerit [a] hęredem: neque tabulas non legitimè factas, in quibus ipse obeã causam [b] hæres institutus erat ꝓbaturũ: [c] neq; ex nuda uoce hæredis nomen admissurum, [d] neq; ex ulla scriptura, † cui iuris auctoritas [e] desit, aliquid adepturum. Secundum hæc diui Seuerus, & Antoninus sępissimè rescripserunt. † [f] Licet enim (inquiunt [g]) legibus soluti [h] simus attamen legibus viuimus. [i] †

¶ Noluerit. ʒ I. dicendo hæc verba, nolo testm quod feci, valere †

x ¶ Perfectæ fuerint. ʒ imò qñque & si sint imperfectæ, secundæ rũpunt primò factas: vt C. de testa. l. faucimus. quæ est contra. Sed ibi tã ex cursu decennij, quàm mutatione voluntatis illud euenit, non sola mutatione. Itẽ ℈. ff. de mil. test. l. eius militis. §. fi militia missus. Sed ibi primũ erat minus solẽne iure cõi inspecto: vñ facilè potuit rũpi. [c] Itẽ ℈ ff. de iniu. rup. test. l. 2. Sed ibi fm licet nõ sit perfectum iure cõi, est tñ ꝓfectum iure militari: unde rumpit primum. Item ℈. C. de testa. l hac consultissima. §. fi quis autem. Sed ibi in secundo fuerunt instituti. qui & aliàs ab intestato successori erant. vnde facilè rũpitur primum testamẽtũ, in quo extranei sunt instituti: & facilius admittuntur veniẽtes ab inte. ut ar. ff. de vulg. & pup. ſub. l. fi filius. Item contra. C. de test. l. nostram. & ad idem ℈ ff. ſi tab. testam. nullæ ext. l. j. §. fi hæres. Sed in istis legib. plus fecerat testator, vt rum pere: primũ, qa incidit quod magis est, quàm si aliud testamentum faceret uoluisset. arg. ff. de ijs, q̃ in testa. delent. l. 2. Item ℈ ff. de acqui. hær. l. Claudius. † Sed ibi fi valet primũ: nõ qa rumpũ fit à secundo, sed quia hęres institutus in primo nõ adiuit ex eo hĩditatem. unde nõ ualet testamentũ, qđ hęredem non habet: ut ff. de ijs quæ in test. de l. pximè. nec potuit eam trãſmittere suo hęredi ade undã, vt C đ cad. toll. l. vnic. §. i nouissimo. Itẽ ℈. C. de ijs qui. ut indig. l. hĩditas. Sed ibi dixit talia uerba, qp hrs erat indignus: uel similia, q̃ plus faciunt, q̃ si simpliciter diceret nolle prę valere: uel quam si secũdum cępisset facere: & ideo ibi receditur à primo. Vel dic illud quod hic dr̃, esse verum de iure directo, vt non rumpatur primum, sed tñ auferatur ei hęreditas ut indigno: vt ibi, cũ hoc cogitauerit testator: vt arg ff. de cond. inſt. l. quidam. in fin.

†Nisi ſcla ret volũtatẽ suã in actis corã te ſtib. & poſt lapsũ decẽnij. l. ſancimus. C. de testa. Aeg. Perr. Multa ꝛ. ita format & ſoluit.

c Vel dicq̃ iſte caſus nõ ꝓprię ex ceptus à regula: quia hic primũ erat ualidũ de iure cõi ibi iuſ ſpãli ex priuilegio. Ang. ſ intel. huius §. uid. p Io. Hanni. in l. nemo. nu. 124. de leg. j.

† perfeciſſet.

† quã uide apud capitolinum.

† ats, Clodius.

y ¶ Nullũ est. ʒ No. nihil esse, quod perfectũ non sit. C. ad syll. sena. cõ. aliàs de ijs quib vt indig. l. cum Syllanianum. in fin Sed ℈. ff. quemad. test. aper. l. 2. §. testamentum. Sed ibi abusiuè dr̃ aliquid, quod nõ erat perfectum. Item contra. C. de testa. l. hac cõsultiſſima. §. ex imperfecto. Sed illud ſpeciale est fauore liberorum, ut ibi dr̃: ſicut & illud est ſpeciale in illis, ut difficilius rumpat testator illud, in quo ipſi inſtituti sunt: ut in auth. de testa. imper. § pe. col. 8.

† q. d. ſi testm eſt imperfectũ ũ valet, etſi princeps ſic ꝛeo inſtitutus, ſm Alexã. & Imo. Aeg. Perr. † Concor. c. j. ſ. g. l. ſup verbo ab oib. i fin. eꝛ de conſti.

d Et ita in dubio pſumit pp ſcientiam prætẽ, ſec'i priuato: vt l. ex hoc. §. ſed & hr̃di ff. de alien. iu. mu. ca. fa. Ang. Imo eſt Alex. imperator. vt d. l. hic citata Aeg. Perr. Quia nihil tam gr prũ ſperũ q̃ legib. viuere: vt dr̃ in d. l. Aeg. Perr.

z Expreſsit. ʒ l. diuus Pertinax.

a ¶ Reliquerit. ʒ ſ. in ſoleni testamento: quod facit, ut duriorem faciat aduersarium ſuis aduerſarijs: [d] quæ inſtitutio est odioſa, & inuidioſa, ut ff. de hęre. inſti. l. pen.

b ¶ Ob eam causam. ʒ ſ. litis. nam ſi legitimas non probat, ſ princeps: multò minus probabit non legitimas. Accur.

c ¶ Probaturum. ʒ i. commendaturum.

d ¶ Admissurum. ʒ i. niſi ſolemniter ſit inſtitutus, nollet etiam nomen hæredis habere. Accur.

e ¶ Auctoritas desit ʒ vt quia aliquid desit pp quod testamentum non valet: cum multa sint in eius factione necessaria: ut ℈. de testa. §. j. & 2.

f ¶ Reſcripſerunt. ʒ ut C. de test. † l. ex imperfecto. †

g ¶ Inquiunt. ʒ Imperatores.

h ¶ Soluti. ʒ vt ff. de leg. & ſena. con. l. princeps. & facit ff. de iure fiſci. l. fiſcus. j §. fin.

i ¶ Viuimus.] id est, viuere volumus: ut hic, & C. de le. & conſt. princ. l. digna vox. & facit ff. de leg. ij. l. quod principi. & l. ſeq. & ff. de leg 3. l. ex imperfecto. & ff. de in off. teſt. l. Papinianus. §. ſi imperator.

ADDITIO Imò contra fiscum in dubio est ferenda sententia: si causa sit merè lucratiua: aliàs ſe cus: vt hic. Ange.

¶ DE INOFFICIOSO &c. Qualiter ipſo iure testamenta ſi firmentˇ, ℈. ti. j. dictũ est.

Nunc autẽ qualiter officio iudcis, i. p sententiã iudicis intẽtetur quęre la inofficiosi testamenti.

De inofficioſo testamento.

TITVLVS XVIII.

¶ Solis liberis, & parentibus defuncti, & ſororibus, & fratribus conſanguineis, dat querela inofficioſi, non autem cæteris cognatis. Aretinus.

QVia plerunque parentes ſine cã liberos ſuos † exhæredãt, [a] vel omittunt [b] inductum est, vt de inofficioſo testõ agere posſit [c] liberi, qui [d] queruntur [e] aut iniquè ſe exhæredatos, [f] aut iniquè ꝑteritos, [g] hoc colore, [h] quaſi nõ ſanæ mentis fuerint, cùm testamẽtum ordinarent. ¶ Sed hoc dicit, non quaſi verè furioſus ſit, rectè ſi quidem fecit testamentũ, nõ autẽ ex officio pietatis. † Nã ſi verè furioſus ſit, nullũ [i] testamentũ est. ¶ Non autẽ liberis tantũ permiſſum est testamentũ parentum inofficioſum accuſare, verumetiam liberorum [k] † parentib. ¶ Soror autem [l] & frater, † turpibus [m] perſonis ſcriptis hæredibus, ex ſacris conſtitutionibus prælati [n] ſunt. Non ergo [o] contra omnes hæredes agere poſſunt. [p] Vltra [q] fratres igitur & ſorores, cognati nullo modo aut agere poſſunt, aut agentes [r] vincere.

¶ Querela inofficioſi non habet locũ ubi competit aliud remedium. Aret.

¶ Tam autem naturales [s] liberi, quàm ſecundum noſtræ conſtitutionis diuiſionem [t] adoptati, [u] ita demum de inofficioſo testamento agere poſſunt, ſi nullo alio iure ad defuncti bona venire poſsint. Nam qui ad hæreditatem totam, vel partem [x] eius, alio iure veniunt, [y] de inofficioſo agere nõ poſſunt. ¶ Poſthumi [z] quoque, qui nullo alio iure venire poſſunt. de inofficioſo agere poſſunt.

¶ Ceſſat querela ubi aliquid relinquitur: quia tunc ad ſupplementum agitur.

¶ Sed hæc [a] ita accipiẽda ſunt, ſi nihil eis penitus à teſtatoribus, teſtamento [b] relictũ eſt, quod noſtra conſtitutio [c] ad verecundiam naturæ introduxit. ¶ Sin verò quantacunq; hæreditatis pars, vel res eis fuerit relicta: de inofficioſo querela ceſſante, id quod eis [d] deest, vſque ad quartam legitimę

d ¶ Qui. ʒ ſcilicet liberi.

e ¶ Queruntur. ʒ i. conqueruntur.

f ¶ Se exhæredatos. ʒ a qualibet linea.

g ¶ Prætẽtos. ʒ ab aliquo de linea fęminina.

h ¶ Hoc colore. ʒ i. hac honeſtate verborum.

i ¶ Nullum. ʒ vt ℈. q. nõ est p. fa. teſt. §. itẽ furioſi

k ¶ Liberorum. ʒ parẽtibus, ſ. eſt permiſſum accuſare filiorũ teſtamentum quando ſunt ab eis exhæredati. & hoc accipe in filio pagano emancipato: aliàs ſi eſſet miles. nõ ſubiicereturꝙ querelæ: vt C. e. l. ſi. in fi. Itẽ ſi eſſet in poteſtate, teſtamentum ipſo iure nõ valeret, vt ℈. qui. nõ est per mil. fa. teſt. in princ. & fa. ff. e. l. nã & ſi parentibus.

l ¶ Soror autem & frater. ʒ Hoc accipe in conſanguineis & vterinis, vel cõſanguineis tantũm, ² nam vterini non poſſunt, vt C. e. l. fratres. Et no. qp duo dicit iſte §. primum, qp frater, & ſoror poſſunt agere querela. ſecundũ qp hoc verũ est quando turpes perſonæ inſtituũtur hæredes.

² Dũmodo ſint ex legitimo matrimonio nati, alias ſecus ẽt ſi p reſcriptum principis eſſent legitimati. Itẽ procedit iſte tex. ſiue ſint exhæredati, ſiue prætẽriti, dũmodo legitimam in totũ uel in partẽ nõ habeãt, qa tunc agunt ad ſupplementũ, ut hic per Angel.

m ¶ Turpibus.] ſ. infamibus ipſo iure, vel p ſententiam, vel etiam de facto. ADDITIO Et talis infamia iuris uel facti etiam excludit a querela, vel. in arenam. C. eo. Angel.

n ¶ Prælati ſunt. ʒ id est admiſsi ſunt. & tunc, turpibus perſonis, ablatiui ſunt abſoluti. Vel dic prælati ſunt, i. præpoſiti turpibus perſonis, datiue legendo.

¶ Non ergo. ʒ hoc refertur ad primum reſponſum, vel potius ad ſecũdum. Accur.

¶ Poſſunt. ʒ ſ. de iure.

¶ Vltra. ʒ hoc ad ſecundum, vel potius ad primum, ſi rectè inſpiciatur ſeries textualis.

r ¶ Agentes vincere. ʒ ſ. etiã de facto agentes non vincerent: melius ergo facerent ſi ſe ſumptibus inanibus nõ vexarent: vt ff. eo. l. j. Sed cõtra. ff. eo. l. poſthumus. §. fi q̃ s ex his. Sed ibi nemo repulit agentem, repelli tñ potuit: vt hic. Sed an filii fratrum agãt? Vr̃ ex hac litera eos excludi. Sed cùm hodie vocentˇ ab inteſtato & fratribus æquiparẽtur. fortè & ipſis querela datur: vt in auth. de hęr. ab inteſt. ve. §. reliquũ. & in auth. vt fratrum filii. §. j. colla. 9. quæ est in C. de leg. hęred. auth. ceſſante. & arg. ff. de inof. teſt. l. poſthumus. in prin. Sed reſpondent q̃dam, qp non admittuntur ad querelam: & tñ vna cum eo qui põt agere, admittunˇ, ab inteſtato: vt C. de inoff. teſt. l. fratres. & C. cõmunia de ſucceſſ. auth itaque. Vel poſſet reſponderi qp admittuntur iure diuerſo. nam frater agit querela, & rumpit: & filius alterius fratris cùm ſit ruptum teſtamentum, admittitur ab inte. Acc.

ADDITIO. Si autem eſſet ſolus, à querela excluderetur. Ang.

s ¶ Naturales. ʒ ſ. & legitimi: nam naturales tantùm non agũt in bonis patris, ſed matris: vr̃ ff. eo. l. ſi ſuſpecta. §. j.

t ¶ Diuiſionem. ʒ vt ab auo paterno vel materno.

u ¶ Adoptati.] i. arrogati, qui habent quartam ex conſtitutione diui Pij: vt ff. eo. l. Papinianus. §. fi quis impubes. c Item adoptati, ſi auo paterno dati ſunt. C. de adop. l. cùm in adoptiuis. & ſupra, de adop. §. ſed hodie. & hoc prædixit.

c Iſta expoſitio eſt mala: quia arrogatis conſulitur alio remedio, ſ. p. dictionem ex l. vt ibi, & l. ſi arrogatio ff. de adopt. igitur &c.

x ¶ Partem.] ſ. quartam. ſi autem minus, tunc ad ſupplementum agitur: vt ℈. §. proxim.

y ¶ Veniunt.] i. venire poſſunt, vt iure legati vel donationis: vt ℈. eo. §. pe. vel quia eorum filii vel ſerui ſunt inſtituti: vt ff. eo. l. nihil.

z ¶ Poſthumi.] ſ. exhęredati. nã ſi pręteriti, ipſo iure rumpitur teſtamentum: vt ℈. de exhęre. li. §. poſthumi. ſed hodie non poſſunt exhæredari: vt C. eo. l. ſi quis in ſuo. §. legis.

a ¶ Sed hęc. ʒ hoc refertur ad ſupradicta à principio vſque huc.

b ¶ Teſtamento.] ſiure inſtitutionis, cùm teſtamentum facit, vt in auth. vt cùm. de app. cog. §. aliud. col. 8. ſed ſi aliã voluntatẽ facit, ſufficit quoquo relinquatur titulo, vt in auth. de trien. & ſe. §. j. cql. iij.

c ¶ Conſtitutio. ʒ vt C. eo. l. omnimodo. Acc.

d ¶ Eis. ʒ ſ. exhæredatis vel prætẽritis.

Universidad de Deusto

Casus.

a ¶ Non fuerit adiectum.§ vt C.eo.l.scimus in prin.
b ¶ Si tutor § testator extraneum instituit,& filium exhæredauit,& cuidam pupillo existenti in tutela filij sui legatum reliquit, qd petiit filius nomine pupilli sui: non tamē ideo repellit a quærela suo nomine. Sed cōtra.ff.eo.l.fi.§.respō.Sed ibi certè aduocatus, vel ꝓcurator, sponte faciebat, cū illa officia sint spōtanea:ut j.mā.§.mandatum. at hic etiā ex necessitate: quia tutela ex necessitate,vt ff.de tuto.& curato.datis ab his.l.necnō.& necessariò gerit: vt ff.de admi.tuto.l.j.in principo.
c ¶ Nihilominus.§ nā videbatur paternum iudiciū approbasse. & sic nō posse posteà qrela agere,sed tñ nihilominus pōt,ut hic dicit.
d ¶ Patris.§ s.ipsius tutoris:imo erat exhæredatus.Accur.
e ¶ Sed si contrario.§ hic testator filium suū pupillum exhæredauit, & tutori, quē ipsemet pater filio dabat, legatum dimisit. licet ergo agat de inofficioso nomine pupilli, & succūbat, tñ ad legatū admittit. Et ita no. ar.ex hoc & superiori riso. ꝙ qs agit aliquid interdum, nō vt ipse, sed ut alius. simile.ff.de adop l.si pater.§.qui duos.& ff.eo.l.si is qui.§.si hęres . & l.aduersus.§.j.& C. de admi.tut.l.cum quędā.& ff.de compen.l. pen. C.de dolo. l.j.
f ¶ Igitur quartam.§ cōtrarijs formatur ex eo qd habes ſ.eo.§.sed hic ita. ubi dicit etiā si minus quarta habet,nō agit querela.sed ad cōplementū. Solu.hic loquit ante Iustinianū: vt C.eo.l cum quæritur.& ff.eo.l.Papinianus.§.quoniam autem quartam.argumen.ſ secundum Iustiniani tempora: per l.C.eo.l.omnimō. Et illud igitur. quod est hic ponitur incęptiuè,non illatiuè.sic ff. de iusti.& iure.l.ius ciuile.§.hoc igitur. uel lege illatiuè ex eo quod habet ſ.eo.§.tam autem in fin.
g ¶ Iure legati.§ sed hodie iure institutionis,si facit testamentum,ut in auth.& cum de ap.cog.§.aliud col.viij. a si uero alia sit uolūtas,sufficit quoquo relicti titulo.vt in auth.de trien.& semiſ.§.j.col.iij.
h ¶ Inter uiuos.§ scilicet data ea conditione,vt hæc donatio inter uiuos in quartam computetur: b vt C.eod.l.si quando §.generaliter.& hic subiicit.
i ¶ Aliis modis.§ ut dotis causa,& donationis propter nuptias,vt C. de inof.testa.l.quoniam nouella.
k ¶ Diximus.§ vt ſ.proxi.§.
l ¶ Prouirili portione.§ vt ſ.quilibet habeat quartam huius partis quam habiturus erat ab intestato:ut C.eo.l.parentibus.& l.cum quęritur. Hoc tamen est hodie iure authenticorum mutatū,ſ.vt tertia detur,si sunt quatuor, vel pauciores. Si vero plures sunt filij exhæredati habēt dimidiā:ut in auth.de trien.& semiſ.§.j.col.iij.quæ est C.eo.authen.nouissima. c Vnde versus. Quatuor aut infrà dant natis iura riē tem. Semissē vero dant natis quinque,uel ultra. Et no.in fi. huius tit. ꝙ quidā dūt hunc tit.hodie nō habere locū,nisi inter fratres turpibus personis hæredibus institutis,& hęc fuit sententia M.per authen. quæ est C.de libe.prēteri.vel exhære.auth.non licet.& auth.ex causa.Sed nos dicimus,ꝙ hēt locū ut olim:quod plenè diximus in authen. ut cū de app.cog.§.aliud col.iij.in gl.nominatim.in fi.dicta authen.ex causa.nisi quòd quædam capitula in dicta auth.circa quęrelam sunt innouata,ut quia olim non transmittebatur ad hęredem,etiam suum: nisi esset præparata,ut ff.eo.l.postumus.§.fin.& l.seq.hodie sic ad suum hęredem:vt C.eo.l.scimus.in fi.Itē olim quarta dabatur:hodie triēs, uel ſemis,vt dictum est.Itē olim filij se gratos esse probabant,hodie hæredes probant ingratos,vt C.eo.l.omnimodo.in glo.arguantur.Itē no. hunc tit.loqui de gratis filiis.si enim essent ingrati.nihil teneretur pater eis dimittere:vt in authen.de hæred.& Fal.§.exheredatos.col.j. in gl.iustè.ibi,ut qa.& in authen.de immen.do.in fin.§.fin.Et sunt causæ ingratitudinis xiiij.quibus filii exhęredantur:ut vij. quibus pater à filijs,vt in authen.vt cum de ap.cog.§.causas. Et tres quib.frater à fratre:vt in auth.de nup §.ingratitudinem.Accur.

Igitur, incęptiuè & illatiuè sumitur.

Aduocati & procuratoris officiū est spōtaneum.

Casus.

ADDITIO. Istæ omnes causę facilè habentur per hos versus,Bis septē causis exhæres filius esto. Si patrē feriat,uel maledicat,ei Carcere detrusum si negligit ac furiosum: Criminis accusēt, aut paret insidias. Si dederit grauia sibi dāna, nec hoste redemit. Testari ,phibet: aut dat arena locū. Si prauos seqt, uel amat genitoris amicam. Nō orthodoxus , filia qñ coit. Sed pr ex septē, si nati spernet honorem. Hūc accusabit:diravenena dabit. Testari vetat,aut uxorē dihit ei'. Non redemit captū dū furit,odit,cū , Pellit à fratre.frater causis tribus:ut si Arguit hūc sceleris, uel ei uult tollere uitā. Vel si iactură rerū sibi mouerit unquam.

Igitur f quartam quis debet habere, ut de inofficioso agere non possit, siue iure hæreditario , siue iure legati, g vel fideicōmissi, uel si mortis causa ei quarta donata fuerit,vel inter h viuos: in iis tantummodo casibus quorum nostra constitutio mentionem facit, uel aliis i modis, qui in nostris constitutionibus continentur. ¶ Quod autem de quarta diximus, k ita intelligendum est, ut siue unus fuerit, siue plures, quibus agere de inofficioso testamento permittitur:una quarta eis dari possit, ut ea pro rata eis distribuatur, i. pro virili portione. l

De hæredum qualitate & differentia.

TITVLVS XIX.

¶ *Triplices sunt hęredes.Ang.Are.*

HAeredes autem, aut necessarij m dicuntur, aut sui & necessarij,aut extranei. n

¶ *Seruus ꝓprius hēs à dño institutus, dr necessarius: quia est hęres uelit nolit: bona tñ quæ post mortem domini quęrit,propria sibi reseruantur.Are.*

¶ Necessarius o hæres est seruus hęres institutus. ¶ Ideoq; sic appellatur quia siue uelit,siue nolit, omnino post mortē testatoris protinus p liber, & necessarius q hæres fit. ¶ Vnde r qui facultates suas suspectas s habent, solent seruum suum primo, aut secūdo, aut etiam ulteriore gradu hæredem instituere:ut si creditoribus satis t non fiat, potiusꝙ eius hęredis u bona quam ipsius testatoris à creditoribus possideātur,& uel distrahantur, uel inter eos diuidantur. ¶ Pro hoc tamē incommodo x illud ei cōmodum y prestatur, † ut

¶ NECESSARIVS. Diuiditur in tres partes. Nam primo pro sequitur primum genus hęredum ſ.qui sunt necessarij hęredes tātum. Secundo prosequitur secundum membrum, siue genus, videlicet qui sunt sui & necessarij. Tertio,prosequitur q sunt extranei hęredes. Secunda ibi.Sui autem. Tertia ibi,Cæteri qui. Item subdiuiditur prima pars in quatuor partes. Primò.quis sit hęres necessarius tm. Secundò rationem assignat quare sic uocatur. Tertio infert cōsulendo testatori qui non est soluendo. Quartò prouidet ipsi seruo. Secunda ibi, Ideo. Tertia ibi,Vnde qui. Quarta ibi,Pro hoc tamen.

¶ DE HAEREDVM QVALITATE ET DIFFERENTIA.

¶ Quia hęredes,de quibus supra dictum est,diuersi sunt: ió de eorum differētia,& qualitate, i. differēti qualitate † uideamus. Acc.

HAeredes.§ ¶ Totus iste notabilis ti.diuidit tur principaliter in ua spartes.Primò ponit regulam quòd hæredum sunt tria genera. Secūdò illa genera prosequitur. & declarat seriatim.Secūda ibi Necessarius hæres .
m ¶ Necessarij.§ scilicet tantum.
n ¶ Aut extranei.] de his autē omnibus hic tit.dicit p ordinem: ut ſ.proxi.§.& §.sui.& §.cæteri.

o ¶ Necessarius.§ ad hoc vt sit necessarius, est necesse, vt sit seruus testatoris tēpore testamenti, vt hic,& ff.eod.de hęred.instī. l. si alienū. in prin. d Item & tempore mortis: ut ſ.de hære.instī.§.seruus.,.Ité q non sit alteri legatus: tunc enim legatario quęreret hęreditatem , & ipse eius esset: nisi idem seruus sibi substituerus esset hæres & liber:vt ff. de pupil.substī.l.fi.§ j.

p ¶ Protinus.§ id est,statim.& si quidem pure institutus est à ipso libertatem consecutus videtur:vt de acquir. hæredit.l.ex parte.& ff.de hæred.institu l.sed & si conditione.§.fin.& etiam ignorans: vt ff.si certum pete.l.eius qui.in princip. & in glo.statūs.& ff.de testa.l.qui testamento domini.

q ¶ Et necessarius.§ nisi sit institutus sub hac conditione , si uoluerit, quæ verba faciunt eum uoluntarium: sed in extraneo nihil operantur: vt ff.de condi.institu. l. uerba.& ff.de hęred.instit.leg.Cornelius.Accursius.

r ¶ Inde.§ quia necessarius.

s ¶ Suspectas.§ vt quia sciunt se non esse soluendo.& facit ſ.quib.ex cau.ma.non licet.in prin.& ſ.de vulg.substi.in prin.

t ¶ Satis non fiat.§ ſ.ab hoc seruo hærede,& libero instituto.

v ¶ Hęredis.§ i. serui instituti:& hoc ne defunctus iniuria efficiatur.vt ſ.quib.ex cau.ma.non licet.§.j.in fin.

x ¶ Incommodo § quia inuitus hæreditati adstringitur. Accur.

y ¶ Commodum prestatur.§ sic & alias inuenitur in multis locis:ut qui in uno casu grauatur,debet in alio releuari,vt ff. de iureiu. l. eum qui. in prin.in glo.probandi.

Post mor-

c Idem iu quarta debita parentib' secus in debita frattribus. An autem portio unius filij in capacis ac crescat aijs, uide Ang.hic. Pater filiū xiiij.casib. filius patrē septem,& frater fratrem trib. exhęredare pōt.

Continuatio.

† Figura é ediuersis,nā diuersa nomina nō conuenientia iunguntur sic s.de tute.§. ibi uis at que potestas,i. uiolēta potestas.Verg. Molęque, & moles, i.molē mōtiū & pare is libam' p& auro rate ris aureis & in prędā & in partem, i. partē prędę. & C.de agri.& cēsi. in rub.& l. deo nobis. ibi,legitime uel ex pacto,i.ex pacto legitimo.C.de epit.& cle. Aegi.Perr. Qui in uno graua tur in alio releuatur. Aeg.Perr. d Dic hoc uerum,si. ue inlitē dum, siue pro parte sit hęres, ut ibi not. glo.

† Vel si est pater exhęredat',tūc n. nepos é suus hęres & necessarius,i. qui in aliena. §.interdū. ff.de acquir. hær. Aeg. Perr.
† Et ideo filius est ex traneus hę matri eo quo seq tur, q sui cus causā ex patria potestate, qua sublatollitur de ipsa fui tas.Aegid. Perr.
† Quo sequitur q graduatus nomi natus duxit uxorē, ea mortua pōt uti sua nominatio nempetra te ante nuptias. facit Aegid. mod. ref.infr. §. nō tamē.& ff.d admitt. leg.l.iii.in ſ.& l.seq. ogerarium no.s. quib. mo.ius pa. pos.foiu.in potilla.fu glos.l.in potestate. Aeg. Perr. Sic Christ Ioan. q.tegio pa ter.& pr in tue est & fi tus est ps ipius pris ſecundum, Cristo.lib. v.Ethi. Aeg. Perr.

a ¶ Post mortem.§ sante aditam hęreditatē: vt C.ad syl.de iis qui. vt indig.l. cum Syllanianum. Vel certe hic protinus videtur adita hæreditas.& d.l.cum Syllanianum.alio casu loquitur.
ADDITIO. ſ.quando libertas est legata sine institutione: quæ statim non cedit,ut l.unica.§.libertatibus. C.de cad. tol.
b ¶ Patroni.§ i. qui esset patronus si eēt liber in uita illius.
c ¶ Reseruantur.§ separatione impetrata, si bona patroni non attingat,id est,nō incœperit administrare:vt ff. de sepa.l.j.§.fi.alias,i. si incœpit administrare, nō poterit posteà ipetrare separationem, nisi sit minor:vt ff.de mi.l.ait prętor.§. nō solū. quo casu tantū, ſ.cum est minor , separationem impetrabit, etiam si iā attigerit hęreditatem, non autē ut ab hæreditate se abstineat:ut ff.de acq.hę.l. necessariis.§.fi.
d ¶ Non ueneunt.§ i. non uenduntur.

¶ SVI AVTEM.

¶ Iste §.diuiditur i quatuor partes. Primo pōit qui sunt sui & necessarii hæredes Secūdo hoc limitat & restringit. Tertio rationē reddit quare dicuntur sui hæredes. Quarto ratiōem ponit, quare dr necessarii. Secunda ibi.Sed ut nepos. Tertia , ibi.sed sui qdē. Quarta ibi,necessarii.
e ¶ In potestate . Talias si sunt emancipati,extranei sunt ut j. eo.§.cæteri.
f ¶ Desierit.§ improprie ponitur . quia uiuo patre , nō fuit his:sed dicitur desinere quantum ad id quod futurū erat. fic & alias:ut ff. de usuf. quemadmo.ca.l.iii.§.desinere.
g ¶ Interceptus. § ſ.filius. & alias est interemptus, alias interceptus, i. remot' ab hoc seculo. ADDITIO. Vnde Ouidius in sua metamorphosi loquens de ranis dicit: Colla intercepta uidentur.
h ¶ Alia ratione.§ ueluti emancipatione,uel deportatione:ut ſ.ꝙb. mo.ius pa.pote.fol.§. prætera. & §.cum autem.
i ¶ Succedit.] ita ut etiam filius emācipatus repellatur: & nepos q remāsit in potestate ex eo,uel alio filio natus, admittat;& hoc iure ciuili,quod non cognouit emancipatos, qa erāt capite minuti:ut j.de hære.quæ ab inte.de §.emācipati. de iure aūt prætorio soli filii emācipati admittuntur,nō nepotes : ut d.§.emancipati. sed per edictū de coniungendis cum emācipato liberis eius , admittunt simul filius & nepos, ut ff.de coniung.cum emancipa.l.j.ij.respō.Quod (i.qđ simul nepos cū patre,uel fratre patris admittatur) locū hodie nō haberet, cum sit sublata omnis differentia quæ fiebat occasione emancipationis: ut in auth.de hære.ab intest.§.j.coll.ix Ac.
ADDITIO. Quod est uerum quando ab intestato succeditur, nullo facto testamēto:uel facto, sed no solenniter,aut eo per querelā penitus expugnato secus si per contra tabulas de iure prætorio filius succedat,quia ēt hodie procedit dictus tit.de coniungendo.&c.Ange.
k ¶ Appellantur.§ i.supradicti filij & nepotes.
l ¶ Quia domestici.§ No.filium domesticum patri. Sunt & alii multi domestici:ut C.de iis qui ad eccl.confu.l.prędicti.§.sane enim.& ibi glo.j.Acc. ADDITIO. Et ideo forte facto per filium,seruū,aut uxorem,non oritur actio ciuilis,uel criminalis, cum sit domesticum: nisi esset magnum. quod not.secundum Ang.hic.
m ¶ Existimantur.§ ſ.ex artificio iuris ciuilis, ꝙ fingit eandem pſonam patrem & filium: † ut C de impu.& ali. subl.l. fin.in fin.Item eandem vocem utriusque: vt j.de inuti.stipu.§.si qui. Item & ideo

creditoribus possideantur.

¶ *Qui non est in ptāte morientis tēpore mortis dicitur hæres extraneus. Are.*

¶ Cęteri qui testatoris iuri subiecti non sunt,extranei hæredes appellantur. † ¶ Itaque liberi quoque nostri,qui in potestate nostra nō sunt, hæredes à nobis instituti extrāei hērdes nobis vñr. ¶ Quæ de cā,& qui hērdes à mē instituūtur,eodē numero sunt,qa fęminę ī ptāte liberos nō habēt. s ¶ Seruus quoque hęres à domino institutus,& post testamentum factū ab eo manumissus, eodem numero habetur. t

¶ *Hæres extraneus tribus tēporibus dēt esse capax:uidelicet tpe testamenti mortis testatoris,& additionis.Incapacitas autem medij temporis non nocet. Are.*

¶ In extraneis u hęredibus, illud obseruatur,vt sit cū eis testamenti factio: x siue hæredes ipsi instituātur,siue ii qui in potestate eorum y sunt. & id z duobus a tēporibus inspicitur: b testamenti quidem facti tempore: ut constiterit institutio,mortis verò testatoris, vt effectum habeat. Hoc amplius & cum adit hęreditatem esse debet cum eo testamenti factio:siue purè,siue sub cōditione hęres institutus sit. Nā ius hęredis eo maximè tēpore inspiciendū est, quo acquirit hæreditatem. Medio autem tempore inter factum testamentum,& mortē testatoris , uel cōditionē institutionis existentem,mutatio c iuris nō nocet hęredi:quia(vt diximus) tria tempora d inspici debent.

y ¶ Eorum § nam seruo instituto,domini persona inspicitur , vt supra de hęre.instī.§.seruus autem plurium.
z ¶ Id.§ quod sit capax.
a ¶ Duobus temporibus.§ aliā tribus,& alias duobus. sed tamē tria spectantur tempora,ut subiicit.
b ¶ Inspicitur. c § testamenti facti vt constiterit institutio.& mortis testatoris,ut effectum habeat,ita est tex.in l.ſi alienum.ff. de hęre.instī.& re uera melius & ornatius quàm hic.
c ¶ Mutatio § vt quia medio tempore efficiatur non capax,tamē his tribus temporibus bene inuenitur capax: d vt hic,& ff.de hęre.instī.l. sed & si in conditione.§.solemus.& l.ſi alienū.§.in extraneis.Sed cōtrà.ff.de acqui.hær.l.ſi seruus eius qui.Sed certè quòd seruus in seruitute non dicebat capax,vt ibi,ex persona dñi principaliter erat : nā dñs erat non capax.unde eo manumisso non nocet ei manumissio,cū præsumatur nunc quòd tunc fuerit capax.Item sunt argu.contra.ff.ꝙ ęm.l.ij.in prin.& in auth. vt cum de app.cog.§.generaliem.colla.viii.
ADDITIO. Dic,prout loquitur ibi in contractu emptionis. concordat. sed cum loquitur in aliꝭ contractibus contradicit:sed ibi loquitur in capace,& qui non patiebatur defectum in persona sua, sed hic secus. Ange.
d ¶ Tria tempora.§ scilicet in extraneo hærede,sed in suo & necessario exigitur unum,secundum Ioan.scilicet tempus mortis : vt suprà eod.§.sui. Vel secundum Azo.etiam tempus testamenti inspicitur.tēpus autem aditæ hęreditatis non inspicitur,quia statim sunt hæredes patre mortuo , scilicet de iure ciuili: vt ff.de suis & legi.l.in suis. In

Institut. g iij necef-

necessariis autem tantum duo tempora inspiciuntur, scilicet testamẽti, & tempus mortis: vt ff. de hæred. instit. l. si alienum. j. respon. & l. seruum.

a ¶ Factionem. ʒ s. in actiua significatione.
b ¶ Acquirere. ʒ s. potest.
c ¶ Factionem. ʒ in passiua significatione.
d ¶ Sibi. ʒ si sunt sui iuris.
e ¶ Alij. ʒ si sunt in aliena pcate: vt hic, & ff. de testa. l. filius famil. & facit ff. de flu. l. j. §. fin.
f ¶ Abstinendi. ʒ vt est suus hęres, cui datur abstinendi facultas per ptorem: vt ff. eo. §. necessarij. Accur.
g ¶ De adeunda. ʒ nota hic quatuor proportionabilia, scilicet immiscere & abstinere: q̃ duo pertinẽt ad suos hęredes. Item adire & repudiare: quę duo pertinẽt ad extraneos: vt hic dicitur. Sed quandoque suus dicitur adire, & repudiare: vt C. de legi. hęred. l. defunctis.
h ¶ Deliberare. ʒ intra annum deliberationis petito tẽpore, & indulto ab imperiali culmine: à nostris autem iudicibus intra ix. menses: & non nisi semel peti põt: vt C. de iure delib. l. scimus. §. & hæc quidem. Accur.
i ¶ Omnibus. ʒ nisi sint vsi iure communi: ¦ vt ff. de mi. l. verum. §. item non restituitur. Itẽ nisi iurauerit adultus super contractum: vt in l. Friderici, hac edictali. in auth. de pa. te. §. item sacramenta. li. ij. feu. quæ est auth. sacra. pu. C. si aduer. ve... ¦
K ¶ Succurrit. ʒ vt ff. de mi. ait prætor. §. sed & si hæreditatem.
l ¶ Maiori. ʒ s. cuidam pro priuilegio.
m ¶ Veniam. ʒ abstinẽdi. Accur.
n ¶ Grande æs. ʒ sic ff. de cond. inde. l. ij. §. fiqd. & l. iij.
o ¶ Gordianus. ʒ sed vbi sunt leges, istorũ Imperatorũ? Rñ. non habemus: sed habetur mẽtio earum C. de iure delib. l. scimus. in p. inc.
p ¶ Prędixit.] aliàs pstauit.
q ¶ Hoc. ʒ s. vt aliquis non grauetur propter improuisum debitũ: vel etiam prouisum, si non est sufficiens hęreditas: vt C. de iure deliberan. l. scimus. §. ex omnibus. & hoc facto inuentario si res præsentes sunt intra tres menses: si abfuerit, intra annale spatium: vt C. de iure deliberan. l. scimus. §. finautem dubius. & §. finauté à locis.
r ¶ Constitutionem. ʒ vt C. de iure. delibe. l. scimus.
s ¶ Aequissimam. ʒ quantum ad tractatum.
t ¶ Nobilissimo. ʒ quantum ad sententiam.
v ¶ Cõstitutionis. ʒ quæ de compositione dicti inuentarij loquitur.
x ¶ Veteri grauamini. ʒ Sed quod erat grauamen? Respon. tenebat insolidum omnibus creditoribus, & legatarijs: etiam si excedant mẽ suram hęreditatis: vt C. de iure. delibe. l. fi. §. si verò postquam. Si autem petit tempus ad deliberãdum, & fecit etiam inuentarium, creditoribus quidem tenetur insolidum, sed de legatis detrahit Falcidiã, siue

Hęredes sui imiscẽt & abstinẽt adeũt & repudiãt extranei.

Deliberandi tempus.

† In eo iure quo qui libet diligens pater fa. vteret. q̃a nõ euẽtus damni restitutionem indulget, sed incõsulta facilitas. d. l. verũ. Aeg. Petr.

† Et sic iuramẽtũ interpositũ tollit beneficium restitutionis secundum Pla. Aeg. Perr.

¶ *Testamenti factio capitur in actiua, & passiua significatione. Are.*

¶ Testamenti autẽ factionem [a] non solùm is habere videtur, qui testamentũ facere potest, sed etiã qui ex alieno testamento, vel ipse capere põt, vel alij acquirere, [b] licet non possit facere testamentũ. Et ideo furiosus, & mutus, & post humus, & infans, & filius fami. & seruus alienus testamenti factionem [c] habere dicuntur. Licet enim testamentum facere non possint, attamen ex testamento, vel sibi, [d] vel alij [e] acquirere possunt.

¶ *Extraneis hęredibus facultas libera est adire, vel repudiare, nisi semel fuerit hæreditas adita: quia tunc non potest repudiari nisi a minore. Aret.*

¶ Extraneis aũt hæredibus deliberandi potestas est, de adeunda hęreditate, vel non adeunda. Sed siue is cui abstinẽdi [f] potestas est immiscuerit se bonis hęreditatis, siue extraneus cui de adeũda [g] hæreditate deliberare [h] licet, adierit: posteà relinquẽdę hęreditatis facultatem non habet, nisi minor sit viginti quinq; annis. Nã huius ætatis hominibus, sicut in cęteris omnibus [i] causis, deceptis: ita & si temerè dãnosam hæreditatem susceperint, prætor succurrit. [k]

¶ Sciendum est tamẽ diuum Hadrianum, ẽt maiori [l] vigintiquinque annis veniam [m] dedisse, cum post aditam hęreditatem grande æs [n] alienum, quod aditę hæreditatis tempore latebat, emersisset. Sed hoc quidem diuus Hadrianus cuidam speciali beneficio præstitit: Diuus autem Gordianus, [o] posteà militibus tantummodo hoc concessit.

¶ *Hodie potest hæres sine deliberatione, conficiendo inuentarium, securè, & sine damno adire hæreditatem. Are.*

¶ Sed nostra benevolentia commune omnibus subiectis imperio nostro pstitit [p] hoc ¶ beneficium, & constitutionem [r] tam æquissimam, [s] quàm nobilissimam [t] scripsit: cuius tenorem si obseruauerint homines, eis licet & adire hæreditatem, & in tantum teneri, quantum ualere bona hęreditatis contingit: vt ex hac causa neque deliberationis auxilium sit eis necessarium, nisi omissa obseruatione nostrę constitutionis, [u] & deliberandum existimauerint, & sese veteri grauamini [x] additionis supponere maluerint.

¶ *Hæres dr adire hæreditatem gerẽdo se pro hęrede in aliquo actu, uel nuda uoluntate re, uel uerbis declarata: & ita potest repudiare, dummodo sciat hæreditatẽ sibi delatam, quãuis sit mutus. Are.*

¶ Item extraneus hęres testamẽto institutus, aut ab intestato ad legitimam [y] hæreditatẽ vocatus potest, aut pro hęrede gerendo, aut etiam nuda [z] voluntate suscipiendę hęreditatis hęres fieri.

¶ Pro hærede [a] autem gerere qs videtur, si rebus hęreditarijs tanquam hęres vtatur, vel vendendo res hæreditarias, uel prędia colẽdo, locandóve, & quoquo mõ volũtatẽ suã declaret, vel re, vel verbis, de adeunda hæreditate: dummodò sciat eum, in cuius bonis pro hęrede gerit, testatum, intestatúmve obiisse, [b] & se ei hæredẽ esse. [c] Pro hærede enim gerere est pro domino [d] gerere. Veteres enim, hĩdes pro dominis appellabant. ¶ Sicut autem nuda volũtate extraneus hęres fit: ita & contraria destinatione, [e] ftatim ab hęreditate repellitur. ¶ Eum, qui furdus, vel mutus natus, vel postea factus est, nihil prohibet pro hęrede gerere, & acquirere sibi hęreditatem: si tamen intelligit [f] quod agit.

De legatis.
TITVLVS XX.

¶ *Ex cã licet mutare propositũ, vel sic: Ex cã licet immiscere in una materia aliã materiam, licet non sit omnino similis: dũmodo una materia transeat, & conformitatem habeat cum alia materia. h. d. Are.*

adierit hęreditatem intra deliberationis tẽpus, siue non recusauerit. sed si nõ fecisset inuentarium, omnibus insolidum teneretur: vt C. de iure deliberan. l. fi. §. si quis autem.

y ¶ Ad legitimam. ʒ s. de iure ciuili. aliud si iure prętorio. tunc enim necesse habet corã prętore agnoscere: vt C. de iu. delib. l j. & l. puberẽ. & l. suum. & C. qui admi. ad bo. pos. l. ulti.

Inuentarij non faciens tes, in quo grauantur.

ADDITIO. Dic q̃ sola agnitio bonorũ, possessionis facta corã prętore ẽt non auctorãte, sufficit, siue sit bonorũ possessio ẽm tab. siue ab intestato, siue ẽt contra tab. vt est glo. sing. in l. fin. §. j. C. de cura. fu. in ver. pro antiqua. Ang.

z ¶ Nuda uoluntate. ʒ oportet tamen q̃ extrinsecus declaretur † fiqd ergo pro hærede velut hęres gesserit, ¦ vt hic dicit: tunc voluntarem illã declarat, nisi protestetur [a] se non vt hęredem facere, vt hic, & ff. de acquiren. hęre. l. pro hęrede. in prin. & l. gerit. Sed cõtra id quod dicit hic nuda voluntate, est C. d iure delibe. l. potuit. Sed certè est necessaria voluntas & actus si ab actu incipias. sic & alias ff. de acqui. poss. l. quemadmodum.

† Et sic quẽ vulgo dicitur hęredi tatem nuda voluntate posse adiri, intel ligitur dũmodo hæc uolũtas ab extra fit de clarata: sic cũdũ Por. Aeg. Perr.

a ¶ Pro hęrede. ʒ ideſt factis ipſis gerendo pro hærede.

† Gerit pro hęrede qui nimo cognoscit successionẽ, licet non attingat rem hęreditariam. l. gerit. ff. de acquir. hęre. Aeg. Perr.

b ¶ Obiisse. ʒ aliàs enim nisi hoc sciat, non præiudicat sibi aditio: nam non videtur adire: vt hic, & ff. de acq. hęre. l. si is ad quem. & l. eum, qui duobus.

c ¶ Hæredem esse. ʒ ẽt pure. nam si sub conditione, non potest ante existentẽ cõditionẽ adire, vt ff. de acqui. hęre. l. is qui hęres. §. cęterum. Sũt & alia necessaria, s. vt sit liber, & sui iuris q̃ adir: alias nõ poterit nisi iussu patris, vel domini præcedente: vt ff. eo. l. si quis mihi. §. iussum. & l. quoties. Itẽ oportet, q̃ sit compos mẽtis: vt in fi. huius ti. Itẽ q̃ sit maior xiiij. annis: aliàs non potest adire: vt C. de iure delibe. potuit. & l. si infanti. in prin. Item q̃ sciat mortuum esse testatorem: alias non potest adire: vt ff. de acqui. hæredit. l. is qui hæres. §. si quis dubitet. & l. qui hę redita tẽ. & l. neminẽ. & l. qui superstitis. Itẽ certus de cõditione testatoris esse debet: vt ff. de ac qui. hæred. l. hęres. j. §. fi. & l. seq.

Dic q̃ pręsumptio præsidij sufficiẽtis in pctib. non põt testificari i pretio, tra lici ad futu ra. vt l. cũ filiusfamil. ff. de verb. oblig. sed in rebus & legatis q̃dãt formam & efficaciã, ca pitã futuro, fm Aa.

ADDITIO. Simile habetis in l. illud. si pars hęr. peta. l. is q̃ putat. de acqui. hęre. hinc est quod vulgo dicitur, q̃ ille qui vult adire hæreditatem, debet scire causam, ex qua defertur: vt l. si is ad quem. de acquir. hære. secundum Christophorum.

d ¶ Pro domino. ʒ vnde herus, i. dñs: vt ff. ad le. Aqui. l. item Mela. §. itẽ & cũ eo. ver. legis autem aquiliæ. Itẽ dicunt Teuthonici her, i. dñs.

e ¶ Destinatione. ʒ dummodo & hoc actu extrinseco declaretur. ar. tamen contra. ff. de pecu. lega. l. non ftatim. Accur.

f ¶ Intelligit. ʒ non ergo demens vel furiosus.

¶ DE LEGATIS

¶ Dic q̃ textus continuat istã rubricam. Vel sic: dictum est s. de testamentis in quib. legata relinquunt. Nũc sequit videre de ipsis legatis. Post hæc.

Continuatio.

Diuisio.

POst hæc. ʒ ¶ Totus iste titulus diuidit principaliter in quinq; partes. Primo continuat se ad pcedentia. Secũdò ponit definitionẽ legati. Tertiò recitat quot genera legatorũ olim erãt. Quartò illud corrigit. Quintò incipit tractare materiã legatorũ. Sc'a ibi, Legatũ. Tertia ibi, Sed olim. Quarta ibi, Nẽa aũt. Quinta ibi, Non solum autem. Et illa quinta suo loco subdiuidet.

¶ CASVS. In hoc princip. dicit dominus Iustin. continuando processum suum: Post hæc quæ diximus ſ. de testamentis, videamus de legatis nũc. sed certè hęc pars iuris quæ circa legata vertitur, videtur esse extra propositã materiã. nam locuti sumus ſ. de illis solis iuribus, quibus per vniuersitatẽ nobis acquiritur. Igitur videtur mihi, quòd materia legatorum hic non debeat tractari. Sed licet hoc prima facie videri possit, tñ cũ diligẽter de testamẽtis locuti simus, & de hæredibus qui in testamentis instituuntur, cùm legata relinquantur in testamentis, & ab hæredibus pręstẽtur: ideo potest ĩ hoc loco nõ sine ratione cõperenti materia legatorum tractari. & hæc dicuntur vsque ad illum §. legatum itaque est. Franciscus.

a ¶ Post hæc. ʒ scilicet quæ diximus sup. de test ordi. hucusque.
b ¶ Pars.] scilicet quę est circa legata, & longa est: vt patet ff. eodem, per multas rubricas.
c ¶ Propositam. ʒ sup. per quas perso. nobis acqui. ʒ. fi. Accur.
d ¶ Loquimur. ʒ id est locuti sumus. Et sic tẽpus pro tempore ponitur: vt C. de iis q̃ no. infamia. (aliàs, ex qui. cau. infa. irro.) l. si Posidonium. uel loquimur, id est loqui deberemus si materiam præcedentem prosequeremur. sic in auth. de consangui. & vter. fra. §. fi igitur. col. 6.
e Figuris. ʒ id est partibus uel formis, quæ quatuor sunt, per successionem ciuilem, per prætorium, per arrogationem, per addictionem conseruandæ libertatis causa: ut ſ. per quas perso. no. acq. §. fi.
f ¶ Omnino. ʒ id est diligentissimè.
g ¶ Testamentis. ʒ vt s. de testa. & tribus seq. tit. Accur.
h ¶ Hæredibus. ʒ vt sup. de hære. inst. vsque huc. Accur.
i ¶ Sequenti. ʒ quia nec debentur nisi in testamento relicta: & post hæredis institutionẽ. Sed hodie contrà in utroque: vt ĵ. de fideicõmiss. hære. §. præterea. & inf. eo. §. sed non usque. & §. ante. Accur.

¶ LEGATVM. Diuiditur in septem partes. Primò ponit qualiter definiatur legatum. Secundo quot erant olim genera legatorũ. Tertiò qualiter vnumquodq; genus legatorum fiebat, quia erãt certa verba assignata. Quartò qualiter dicta verborum solẽnitas est hodie sublata. Quintò qualiter per Iustinianum omnes isti modi legandi, uel omnia ista genera legatorum sunt redacta ad vnam naturam, & legata rijs datur ius persequendi legata altero de tribus modis. Sextò remouet differentiam, quæ erat inter legata, & fidẽcõmissa, & ea adæquat. Septimò respondet cuidam tacitæ obiectioni. Secunda ibi, Sed olim. Tertia ibi, Et certa quædam. Quarta ibi, Sed ex constitutionibus. Quinta ibi, Nostra. Sexta ibi, Sed nõ usq;. Septima ibi, Sed ne in primis. ¶ CASVS. Domine, iam video, quòd vultis tractare de legatis. Dicatis ergo mihi si placet, quid est legatum? Ad hoc respõ. Amice, legatum est donatio quædam à defuncto relicta &c. Et hæc dicunt vsq; ad illum §. sed olim. Fran. de Aret.

k ¶ Legatum. ʒ sic ff. de leg. ij. l. legatum. sed aliter definitur. ff. eo. j. l. legatum est. ad fin. titu.

l ¶ Donatio quædam. ʒ sunt enim tres donationes: † ut ff. de do. l. i. Et differt hæc à donatione cã mortis: ut diximus ſ. de do §. j. in fin. Itẽ à donatione inter uiuos, cùm legatum reuocari possit usq; ad mortẽ vt ff. de adimen. leg. l. iii. in fi. & l. iiij. Sed in donatione inter viuos nõ est ita: vt ſ. de do. §. aliæ. Item differt ab hæreditate, cùm hoc singulare & fine onere sit: illud verò uniuersale, & cũ onere. ut ff. mã. l. fi hẽditatem. & arg. ff. de eden. l. quædam. §. nihil interest.

¶ SED OLIM QVIDEM. ¶ CASVS Dicit Imperator qđ olim erant quatuor genera legatorũ assignata, per quæ quidẽ uerba genera legatorum discernebantur. Si enim testator legabat his verbis: puta uendica tibi rem illam, tunc dicebatur illud genus legati per uẽdicationem. Si autem dicebat testator hæredi suo: damno te Titiũ legatario illam rem dare: tũc illud legatum dicebatur per dãnationẽ. Si dicebat hæredi, finito Titium illam rem habere: tũc dicebatur per

Dãnatio. Aeg. Perr. Aa.

Quę sit ꝓprietas. Aegi. Perr.

Obligatio. uel ꝓ dãnatione legẽdi, ut hęres meus Titio dare uel daturę ut uoré, i dicũ eius condi lego. Aegi. Perr.

Scilicet ex mortis, inter uiuos & legatũ. Aegi. Perr. Hęc in dicunt ad ẽm & te- ẽr. dicat, non Titio fundũ ꝑsen ꝓ recipiẽ ꝓ ea cẽsear ꝑ legatũ uel ratio, ut per ho. Fa. & Aug.

nem. † Et certa quædam [m] uerba cuiq; generi legatorum assignata erant, per quæ singula genera legatorum significabãtur. ¶ Sed ex cõstitutionibus [n] diuorũ principum solennitas huiusmodi verborum penitus sublata est. [o]

¶ *In omnibus legatis in quibus spectat potius uoluntas quã uerba, una natura imperat: habentque legatarij ius persequendi legatum tribus actionibus.*

¶ Nostra aũt constitutio, [p] quã cum magna fecimus lucubratione, [q] defunctorũ uoluntates [r] ualidiores [s] esse cupiẽtes, & nõ uerbis, sed voluntatibus eorũ fauentes, disposuit, ut omnib' legatis [t] vna sit natura, [u] & vt quibuscũq; uerbis [x] aliquid relictum sit, liceat legatarijs id persequi non solùm per actiões personales, [y] sed etiam per in rem, [z] † & per hypothecariam, [a] cuius constitutionis

† Cõcor. c. Ray. in gl. super ver. usucapione pro dote post mediũ extra de testamen.

† Vt si res iã eẽt apud eũ cui legatur & testator iubeat apudeũ manere. Aegi. Perr.

Non ob. hęc lex si alij, q̃a vt solũ ꝺ dicere, q̃a ibi attendit scriptura, quia volũtas testatoris erat ambigua. Cęterum si eius fuisset clara uolũtas, ab ea nõ recederẽ, imo ob seruatẽ scriptura relicta ĩterpretatione, uel cũ mater. C. de fidei, & hic.

Hęc glo. diuiditur ĩ quatuor pctes. In prima declarando tex. remouet quoddã ꝺ riũ tacitũ. In secunda per modũ notabilis remouet aliud ꝺrium. In tertia remouet aliud ꝺrium. In quarta & vltima ꝑ modũ quonis remotũ. Et no. quòd si legatum sit in specie, & sit res testatoris, cõpetit & illę tres actiones. Si in genere, ut seruum, competunt duę, scilicet testamenti, & hypothecę sed in casu tantùm una actio, scilicet ex testamẽto, & una exceptio cõpetit, ut si lego debitori liberationẽ, ut ff. de lib. ta. tertia i leg. l. quod mihi. & ff. ut in pos. le. l. j. §. fi debitori. Si autẽ sit res aliena, bi, nõ tñ oĩ duę tm̃ competunt, scilicet personalis & hypothecaria, ut C. communibus quarta nia de leg. l. j. Non tñ omnibus ager, id est actione in rem, & ex testamento, sed una q̃ elegerit, ut ff. de leg. 2. l. cùm filius. §. varijs. Sed si legatarius sit dñs, qualiter personali aget, ut ĵ. de act. §. sic itaque? Rñ.

ratione

ratione possessionis: ut ff. de condi. trit. l. ij.

ADDITIO Et si ex testamento agitur ad præstandum, seu traden dum, non aũt ad dandũ. Vel dic q̃ §. sic itaque. loquit in uero domino facto per traditionem de iure cõi: hic verò de iure speciali sine tradi tione. Igitur non est mirũ si dat concursus: ut l. in rebus. C. de iure do. secundum docto.

a ¶ Perpensum. ℨ i. de liberatum.

¶ SED NON VSQVE. ¶ CASVS. Domine, iam video, q̃ fecistis satis vtilem con stitutionem circa materiam legatorum: in qua quidem cõstitutione satis diligenter legatarijs prouisum est: vnde videtur mihi quòd illa constitutio potsit sufficere. Sed ad hoc respõ. Amice, certè minus bene vĩ sufficere. Non enim prædicta constitutione contenti sumus. Inuenimus enim quòd antiquitas stricto iure concludebat legata, & fideicommissis pinguioré naturã indulgebat. Idcirco nos hac differentia ab antiquo iure introducta mori, necessariũ duximus omnia legata omnibus fideicõmissis penitus ex æquare: ut decætero inter ea nulla sit differentia. Statuim' enim eadẽ constitutione, ut quod hactenus legatis defuit,

† Fideicõmissi.

hoc ex natura fideicommissorum impleatur. si quid amplius ẽt fuit in legatis, hoc fideicommissis accedat. & per hoc fideicommiss. & legata per nostrã p̃stitutionem exæquata sunt. Vnde dixi: Quare igitur cõiunctim non tractatis de legatis, & fideicõ. Ad hoc rñ. Amice, ad hoc optima ratio nos induxit, ut diuisim de illis tractare debeamus. Ne. n. in his primis legum cunabulis cõiunctim de legatis, & fideicõ. tractãdo, adolescentib. studiosis difficultatẽ introducamus, utile nobis visum est, separatim primò de legatis, & posteà de fideic. animos informare: vt ita natura vtriusq; iuris p se cognita, facilè possint iuuenes de vtriusq; natura erudiri, & permistionẽ eorundẽ subtiliorem auribus intelligere. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. non solum. Fran.

¶ Sed non usque ad eam. ℨ i. non fuimus contenti, s. dicta constitutione, imò & aliam fecimus circa istam & eandem materiam: ut C. communia de leg. l. ij. Prima tamen remouet differentiam quatuor generũ legatorũ, s. in quo erat differentia inter se. Secunda verò remouet differentiam inter legata & fideicom. Accur.

b ¶ Stricte.] i. stricto iure, sic ut testamento tantùm debeantur. vt ℨ. de fideicom. hære. §. præterea.

c ¶ Magis. ℨ s. quàm legata, ut ab intestato etiam debeantur, ut ℨ. de fideicom. hære. §. præterea. Vel dic ex voluntate magis quàm ex solẽni tate testamenti. Accur.

d ¶ Exæquare. ℨ quantum ad sententiam & tractatum, non quantum ad verba. nam non dicitur hodie legataria libertas, & hereditas: licet fideicommissaria appelletur. Item propter legatum non cogitur quis adire, sed propter fideicom. vniuersale sic: vt ℨ. de l. Fal. §. quantitas. versi. ex diuerso. & ff. ad Treb. l. quia poterat. & ℨ. de fideicom. hære §. ergo. uersi. sed si recuset.

e ¶ Sed quod deest. ℨ In tribus enim deest. vt ℨ. e. §. post mortẽ. & ℨ. de fideicom. hære. § præterea & ℨ de sing. rebus per fideicom. re. in prin.

f ¶ Amplius. ℨ s. vt ex necessitate denturr: quod non erat in fideicommissis: vt inf. de fideicom. hære. in prin.

g ¶ In primis legum cunabulis. ℨ i. hoc volumine: vt sup. e. in prœ. circa medium.

h ¶ Operæ pretium esse duximus. ℨ i. pulchrum putauimus & utile: vt dicitur in Sallustio.

i ¶ Interim. ℨ i. antequam veniamus ad illam cõstitutionem, vbi tractantur communia eorum.

k ¶ De legatis. ℨ ut hoc titulo, & duobus sequentibus.

l ¶ De fideicommissis. ℨ ut ℨ. de fideicom. hære. & alio ibi prox. titu.

m ¶ Cognita. ℨ s. separatim.

n ¶ Eruditi. ℨ sic §. de iustitia & iure. § his igitur generaliter.

¶ NON SOLVM. ¶ CASVS. Domine, iam uideo, quid est legatum, & quot erant olim genera legatorum, & qualiter auctoritate vestrę constitutionis natura legatorum, & fideicommiss. exæquata est, & quæ ratio uos induxit ad separatim tractandum, primò de legatis, & posteà de fideicõmiss. pro deo dicatis modò mihi, si placet, q̃ res legari possunt? Ad hoc respon. Amice, nõ solum res testatoris, vel hẽdis legari potest: sed etiam aliena. sed in hoc casu qñ testator rem alienam

perpensum a modum ex ipsius tenore perfectissimè accipere possibile est.

¶ *Licet legata sint hodie fideicommissis adæquata, de his tñ propter adolescentes separatim tractandum est Are.*

¶ Sed non vsque ad eam constitutionem standum esse existimauimus. Cùm enim antiquitatem inuenimus, legata quidẽ stricte b cõcludentem c, fideicommissis autem quæ ex voluntate magis c descendebãt defunctorum, pinguiorem naturam indulgentem: necessarium esse duximus, omnia legata fideicommissis exæquare, d vt nulla sit inter ea differentia: sed quod deest e legatis, hoc repleatur ex natura fideicommissorum: & si quia amplius f est in legatis, per hoc crescat fideicommissorum † natura. ¶ Sed ne in primis g legũ cunabulis permistiim de his exponendo, studiosis adolescentibus, quandam introducamus difficultatẽ: operæ pretiũ h esse duximus, interim i separatim priùs de legatis, k & posteà de fideicommissis l tractare: ut natura vtriusque iuris cognita m facilè possint permistionem eorum eruditi n subtilioribus auribus accipere.

¶ *Etiam res aliena potest legari, & hẽs tenetẽ eã redimere si põt, & soluere: alias tenetẽ æstimationem præstare. & hoc uerũ si testator scit esse rem alienam, & agenti incumbit onus probandi. Aret.*

¶ Nõ solùm † autem testatoris, vel hæredis o res, sed ẽt aliena P † legari potest: ita ut hæres cogatur redimere q eam, & præstare: uel si eam non potest redimere, r æstimationẽ eius dare. ¶ Sed si talis sit res, cuius commercium s non est, uel adipisci t non potest: nec æstimatio u eius debetur. veluti si quis campum Martium, uel basilegat, hæres eius cõpellitur rẽ legatã redimere à domino rei, si emere potest. Si enim nullo modo, uel pro nõ certo pretio redimere põt: ad eius æstimationẽ tenetẽ. & hoc verum est, si talis est res, cuius commercium haberi possit. Si enim res legata sit talis q̃ super ea ꝑhere non licet, tũc nec ipsa res, nec eius æstimatio debetur: ueluti si testator alicui legauerit campum Martiũ, uel basilicas, uel templa, uel ea q̃ sunt publico usui destinata. Nã in his casib. legatũ nullius momẽti est. Sed q̃d dixim' generaliter alienã rẽ legari posse, hoc ita intelligendũ est, s. si testator quãdo legauit, sciebat rem alienã esse: non autem si ignorabat alienã esse: quia tũc forsitã si sciuisset eam alienam esse, non legasset. & ita oia hæc diuus Pius rescripsit. Sed po. ca. Quidã legauit Petro rẽ alienã. vnde mortuo testatore P. illud legatũ petebat ab hærede. Hẽs autem ex aduerso ad sui defensionem allegabat testatorẽ ignorasse illã rẽ esse alienã: & idcirco dicebat se non teneri ad huius legati præstationẽ. Legatarius verò in ꝓrium asserebat testato rem sciuisse rem alienã: & ita dicebat legatũ ualere. vñ magna fuit discordia inter hæredẽ, & legatarium super isto le

† Concor. cum hoc §. c. filius. cũ gl. 2. extrà de testa.

† Quã scit esse aliena & de qua est cõmerciũ. Aegid. Perr.

gato. Pro deo domine dicatis mihi, quid iuris est in casu isto: videlicet vtrum legatarius debeat probare testatorẽ sciuisse rẽ alienã esse: uel hẽs debeat probare testatorẽ ignorasse? Ad hoc rñ. Amice, in hoc casu verius est ipsum legatariũ oportere probare scientiã testoris. Non autem oportet hæredẽ probare ipsius ignorantiam: & hoc ꝓ ꝓ illam regulam generalem, qua cauetur, q̃ semper necessitas probandi illi incũbit qui agit. Igitur cùm legatarius in hoc casu agat ad legatũ sibi relictum præstandum, meritò onus probandi ei debet incumbere. Et non solũ in casu isto prædicto locum habet hæc distinctio, sed ẽt in alio casu: veluti si testator legauit rem creditori suo obligatam. nã in hoc casu, idem placet quod in superiori fit: ut videlicet ita demũ necesse habeat hęres eam à creditore luere, si testator sciebat rem esse obligatã. & ita diui Seuerus & Antoninus rescripserunt. & hoc est uerũ, nisi ap pareat de ꝑria voluntate testatoris. Nam si testator voluerit legatariũ luere, & hoc in testõ, & codicillis expressit: quamuis testator sciebat rem obligatam, hæres tamen in hoc casu eam luere non debet. Et hęc dicuntur vsque ad illum §. si res aliena. Fran.

o ¶ Hæredis. ℨ & in his nil refert scierit hoc defunctus, an ignorauerit: vt ℨ. eo. §. si quis rem suam. & ff. de leg. 2. l. vnum ex familia. §. si rem tuã. Idemide re communi legata, secundum Io. vt ff. eo. l. v. §. j. & ij. sed certè ibi non nalet legatum, nisi pro ea parte, pro qua non est error.

ADDITIO Idem si fiscus rem communem simpliciter legaret: quia non ualeret, nisi pro parte sua. Et ratio: quia cũ pro illa parte legatũ sit vile, maior ratio facit, ut ad eam referat. non sic in re penitus alie na. Ioan. Fab.

p ¶ Aliena. ℨ etiã hostium: vt ff. eo. j. l. ab omnibus. §. etiam. secundũ Io. Item ab hostibus capta: ut ff. e. j. l. seruus ab hostibus. & l. id quod.

q ¶ Cogatur redimere. ℨ speciale propter præceptum testatoris. sic ff. communi diui. l. communi diuidundo. §. fi. Regulariter contra: vt C. de contrahen. emp. l inuitum.

r ¶ Non potest redimere. ℨ vllo modo: quia non vult uendere: uel si vult, tamen nimium petit pro pretio: ut ff. e. l. nõ dubiũ. §. si. & de leg. j. l. apud Iulianum. §. constat.

s ¶ Commerciũ nõ est. ℨ i. non potest super ea re contractus haberi.

t ¶ Adipisci.]passiuè accipitur, i. acquiri uel haberi.

v ¶ Nec æstimatio. ℨ Si apud nullum est cõmercium: uel ẽt est, sed cũ grandi difficultate, non ualet legatũ. vt hic, & ff. e. l. apud Iulianũ. §. fi. nisi testator voluerit ꝑcium manifestè: vt ff. e. j. l. si quis inquilinos. ad fi tt. & ibi gl. 3. & nisi in alio casu: ut si liber homo sibi legetur, qui fuerat redẽptus ab hostibus: quo casu à piguore eximit: ut ff. e. l. senatus. §. fi. Si autem cõmerciũ est in cõi, sed non est ei, s. à quo relinquitur, ualet ut ipsum detur, uel eius æstimatio: vt ff. e. 2. l. mortuo boue. §. Labeo. 2. rñ. & sic intelligitur. ff. de leg. j. in l. sed si res. Si autem tantũ ei non est cui ꝑstari debet, si propter suum delictum, uel sectæ diuersitatem, vt in Iudæo, & mancipio Christiano: ut C. ne Iudæ. Christia. mã. l j. nõ ualet: nec æstimatio datur: ut ff. de leg. 2. l. mortuo boue. §. Labeo. j. rñ. & de verb. ob. l. multum interest. Si propter status conditionem, vel corporis vitium: ut quia seruo militia, uel contracto legeſ stipendium

Intellige istam ad æquationẽ procedere in legatis particularibus quo ad particularia, & i vniuersalibus quo ad vniuersalia & nõ alia, ut p doc. hic, & in l. 1. ff. de leg. 1.

Basilica.

Basilicis. si ædes alienæ nõ legentur.

Legatum tantùm.

Si fœdes aliena: uel constituęre ædificare in fundo hic. Ita An. hic. Quæ debeat ædificari nõ hæres. & hæredi. Quæ etiam præstari debeant: ut hic. & ff. de leg. 3. l. fi. gl. Quæ maneries sit pręstãda. Vide Petrus Ancharanus de Sassoferrato.

Legatus res alienas p testãto in tri cabẽ tenenda.

Lucius, Titius quatuor significa.

213 De legatis. Tit. XX. 214

dium curſoris: si testator scit vitium inesse, datur æstimatio: alias nõ: vt ff. de leg. 3. l. fideicommissa. §. fi seruo alieno. & ff. eo. l. si filiusfamiliàs. §. si quid alicui. Accursius.

ADDITIO Vide gl. ferè similem ff. eo. j. l. sed si res aliena. facit gl. in l. multum. ff. de verb. obli.

a ¶ Basilicas. ℨ Basilica Græcè, Latinè domus regia dicitur. Acc.

b ¶ Vsui destinata sunt. ℨ vt via publica.

c ¶ Ignorabat. ℨ quæ ignorantia nocet: nisi cõiunctæ personæ sit relictum: vt C. eo. l. cum rem alienam. & nisi cùm relinquitur libertas seruo alieno: ut ff. de fideicõ. li. l. Paulus. j. respon. Quid si res legata fuerit euicta? Respon. si in specie, non teneri debet hæres de euictione: vt ff. de eui. l. hæres. & ff. de lega. j. l. si à substituto. §. hæres. si in genere: siue extra iudiciũ, siue in iudicio tradita fuerit legatario non stipulanti: de euictione aget, ac si nihil sibi datũ esset: si est extraneus, scilicet iste legatarius: ut ff. de leg. 1. l. si domus. §. j. & l. non quocũque. & de leg 3. l. qui concubinam. §. si hæres. & de euictio. l. hæres. Si de coniunctis est legatarius, vt si vni de fratribus est prælegatum, non agit: ne crescat inuidia inter eos: ut C. de bo. quæ lib. l. cũ oportet. & ff. de lega. 2. l. cùm pater. §. euictis. Sed quando omnibus est prælegatum, omnes agunt: siue distributio prælegatorum sit per iudicem facta, siue per partes. Si autẽ à testatore, excipiendo seruant, non agendo: vt C. communia utriusq; iudi. l. si fratres. & ff. de leg. 2. l. cùm pater. §. euictis.

d ¶ Si sciuisset. ℨ in eo casu quo ignorauit.

e ¶ Et verius est. ℨ ut ff. de proba. l. uerius. C. de rei ven. l. fi. & ibi gl. fi. & C. de eden. l. qui accusare uolunt. C. de excep. l. si quidẽ. ℨ. de interdi. §. commodum. C. de act. & ob. l. negantes. & C. de proba. l. actor.

f ¶ Qui agit. ℨ nisi qui negat, neget ius, & nisi præsumeret ius pro actore: tunc enim probat reus negans: vt ff. de proba. l. ab ea parte. ff. de dona. inter vir. & vxo. l. Quintus.

g ¶ Luere.]tribus casibus luit hæres. Si sciebat testator rem esse obligatam: ut hic. Itẽ si ignorabat, sed reliquit coniunctæ personæ. vt C. de fideicommiss. l. prædia. uel si pro tanto erat res obligata quãtum ualet, uel pro maiori summa: vt ff. de leg. 1. l. si res obligata. § j.

ADDITIO Nota q̃ quando testator legat rem pignoratam obligatam pro tãto, uel pluri quàm valebat, siue sciuerit, siue ignoraueritobligatam, tenetur hæres luere. Nam si teneretur legatarius, ex legato nullum commodum reportaret. Sed tamen dubium facit, quia quãdo obligatur res pro tanto vel pluri quàm ualeat, vĩ res ipsa haberi pro alienata, facit quod no. gl. in l. qui habebat. ff. de lega. 3. Sed quando legatur extraneo res aliena ignoranter, nõ tenetur hęres luere: ergo nec hoc casu. & hanc tenuit Raph. sed hæc est cõmunior. Iaſ. Aduerte diligenter, quòd luo est verbum æquiuocũ ad quatuor. Vno modo significat redimere, siue liberare: ut luo pignus ære: & sic accipitur hic. Secũdo mõ est sustinere, siue pati, vel punire: ut fur luit pœnas: & crux luit mala, id est punit. Tertiò modo est purgare, vel expellere: ut lux luit tenebras. Quarto modo pertinet ad actum venereum, cùm sunt in ardore coeundi. Vnde uersus: Aere luo pignus, crucè pœnas, luce tenebras Dicitur & luere quando salitur ouis. Vel sic & breuius, Crux luit, æs, crepo, lux, mala, pignus, ouem, tenebrasque. De hoc est gl. notabilis in l. licet certis. C. de locato & conducto.

¶ SI RES ALIENA. ¶ CASVS. Domine, quidã legauit P. rem alienam: & P. viuente adhuc testatore confectus fuit dominiũ illius rei. modò quæro vtrum mortuo testatore, P. ratione illius legati cuius dominium habuit ante mortẽ testatoris, aliquid cõsequi ab eius hærede possit? Ad hoc respon. Amice, si res aliena legata fuerit & eiusdem dominium legatarius viuo testatore consecutus fuerit: distinguẽdum est ex qua causa legatarius cõsecutus fuerit dominium rei legatæ nam si ex causa emptionis, uel alia causa onerosa dominium consecutus fuerit: nihilominus actione ex testa. æstimationem eiusdem rei ab hærede testa: oris consequi poterit. si verò ex causa donationis, vel ex alia causa lucratiua, puta ex causa legati in alio testamento sibi relicti

a uel templa, uel quæ publico usui destinata sunt, b legauerit. Nã nullius momẽti tale † legatum est. ¶ Quod aũt diximus alienam rem posse legari: ita intelligendũ est, si defunctus sciebat alienam rem esse: non, si ignorabat. c forsitan enim si sciuisset d alienã † rem esse, non legasset. & ita diuus Pius rescripsit. ¶ Et verius e est ipsum, qui agit, id est legatariũ probare oportere, sciuisse alienam rem defunctum, non hæredem probare oportere ignorasse alienam: quia semper necessitas probandi incumbit illi qui agit. f

¶ *Hæres tenetur luere rem testatoris alteri obligatam, si testator sciuit esse obligatam, nisi probetur de contraria uoluntate testatoris. Are.*

¶ Sed & si rem obligatam creditori aliquis legauerit, necesse habet hæres eam luere. g Et in hoc quoque casu idem placet, quod in re aliena: ut ita demum luere necesse habeat hæres, si sciebat de functus rem obligatam esse. & ita diui Seuerus, & Antoninus rescripserunt. Si tamen defunctus voluerit † legatarium luere, & hoc expresserit: non debet hæres eam luere.

¶ *Si legatarius factus fuerit dominus rei legatę ex cã lucratiua, non debetur legatum: secus, si ex causa onerosa. Aret.*

¶ Si res aliena legata fuerit, & eius rei, uiuo h testatore, legatarius dominus factus fuerit: si quidem ex causa emptionis, ex testamento † actione pretium consequi i potest. Si vero ex causa lucratiua, ueluti ex donatione, uel ex alia k simili causa agere l non potest. Nam traditum m est duas lucratiuas causas in eundem hominem, n & eandem rem o cõcurrere nõ posse P. ¶ Hac ratione, q si ex duobus testamentis r eadem res eidẽ debeatur, interest, vtrùm rem, an æstimationem, ex testamẽto consecutus sit. Nam si rem habet, agere non s potest: quia habet eam ex causa lucratiua. si æstimationem, agere potest. t

¶ *Etiam res futura, quæ tamen esse spera tur, legari potest. Are.*

¶ Ea quoque res, u quę in rerum

† Voluit.

† Testamẽti.

Quæ leges non fiũt ad præsentiũ: quæ cum res sit euicta, non pôt dici q̃ eã habeat & petat, sed facit ff de lega. l. nõ quocunque. in prĩ. Est & alius casus quando res tradita, forma tñ mutata: ut l. mulieris. §. resab esse. ff. de ver. sig. fm Ioan. Fab.

scripserunt. Si tamen defunctus voluerit † legatarium luere, & hoc expresserit: non debet hæres eam luere.

¶ *Si legatarius factus fuerit dominus rei legatę ex cã lucratiua, non debetur legatum: secus, si ex causa onerosa. Aret.*

¶ Si res aliena legata fuerit, & eius rei, uiuo h testatore, legatarius dominus factus fuerit: si quidem ex causa emptionis, ex testamento † actione pretium consequi i potest. Si vero ex causa lucratiua, ueluti ex donatione, uel ex alia k simili causa agere l non potest. Nam traditum m est duas lucratiuas causas in eundem hominem, n & eandem rem o cõcurrere nõ posse P. ¶ Hac ratione, q si ex duobus testamentis r eadem res eidẽ debeatur, interest, vtrùm rem, an æstimationem, ex testamẽto consecutus sit. Nam si rem habet, agere non s potest: quia habet eam ex causa lucratiua. si æstimationem, agere potest. t

¶ *Etiam res futura, quæ tamen esse spera tur, legari potest. Are.*

¶ Ea quoque res, u quę in rerum casus quibus peto id quod habeo. Primus est, vbi res mihi data, potest auferri: vt ff. de sol. l. si rem. & l. qui res. j. respõ. b Item si habeo ex alia cã, quam debeam habere quia non videor habere, cum pretium absit vt hic. Item si aliquid iuris rei deest, id adhuc tradẽdum est: vt ff. de sol. l. etiam. & de verb. obli. l. Iulianus. §. fi. Item si res deterior est dolo dan tis: ex causa stricti iuris datur de dolo, licet habeat rem: ut ff. de dolo. l. & eleganter. §. non solùm. sed in bonæ fidei agitur ex primo cõtractu: vt ff commo. l. 3. §. si reddita.

b Quæ leges non fiũt ad præsentiũ: quæ cum res sit euicta, non pôt dici q̃ eã habeat & petat, sed facit ff de lega. l. nõ quocunque. in prĩ. Est & alius casus quando res tradita, forma tñ mutata: ut l. mulieris. §. resab esse. ff. de ver. sig. fm Ioan. Fab.

k Ex alia. ℨ ut legati: vt ff. man. l. si hæreditatem. non dotis promissione: ut ff. de act. & ob. l. ex promissione. Accur.

l ¶ Agere. ℨ etiam si sua posteà esse definit: ut ff. de leg. 2. l. Mæuius. §. duobus.

m ¶ Traditum. ℨ à iure: vt ff de actio. & obli. l. omnes. & ff. de leg. j. l. si seruus legatus Stichum. Accur.

n ¶ In eundem hominem.]ff. e. j. l. si seruus. §. j. ℨ. So. ibi per obliquum concurrunt, non directa: vt hic, arg. ff. de vul. subst. l. quæ liberis. §. fi.

o ¶ Rem. ℨ i. speciẽ. aliud si q̃titatem: vt ff. de le. ij l. Titia Seio. in prin.

p ¶ Non posse. ℨ sed cur secus quando emit? Respon. quia nec rem habere videtur, cum pretiũ ei absit, & loco rei succedisset: vt ff. de peti. hære. l. si & rem. & quod met. cau. l. videamus. & l. si ipsa.

q ¶ Hac ratione. ℨ scilicet supradictæ regulæ.

r ¶ Ex duobus testamentis. ℨ scilicet duorũ hominũ. si enim vnius esset, primum per secundum corrigeretur: vt ℨ. qui. mo. test infir. §. posteriore. Quid si in eodẽ bis legauit? Respon. distingue speciem à quãtitate: vt ff. de leg. j. l. planè vbi. §. fi eadem. vsque ad illum §. si coniunctim.

s ¶ Agere non potest.]vt ff. de leg. i. l. planè ubi. §. fi eadem. versi. sed si duorum. contra: vt sequitur ex eodem testamento. Sol. illa intelligitur secundum huius §. distinctionem.

t ¶ Agere potest. ℨ ff. de leg. j. l. huiusmodi. §. j. contra. Sol. ibi testatoris, & hæredis testantis ex eadem persona. vt in authẽ. de ireiu. à mo. in prin. col. 5. Vel ibi in secundo legato cõmodũ repræsentationis primi legati relictum videtur: ut ℨ. e. §. ex contrario. quia non uideẽ legari bis in duobus testamentis, & ideo non habebit nisi semel.

¶ EA QVOQVE. ¶ CASVS. Domine, pono q̃ aliquis legauit rem, quæ tpe conditi testamenti in rerũ natura non erat, futura tñ sperabatur: nunquid ualet legatũ? Et respon. q̃ sic. ea enim res, quæ in rerũ natura non est, si tamen futura speretur, rectè legari potest: ueluti si testator legauerit fructus, qui in fundo Semproniano nati erũt: uel si legauerit quod ab ancilla natum erit. nam in utroq; casu ualet legatũ. Et hæc dicuntur usq; ad illum §. si eadẽ res duobus. Fran. de Are.

v ¶ Ea quoque res. ℨ fic ff. de leg. j. l. quod in rerum. in prin. & de lega. 3. l. etiam. Accur.

Futura

Universidad de Deusto
Biblioteca

a ¶ Futura est. ʒ si aũt nec fuit res, nec est in rerum natura, nec erit: vt chimera: vel fuit, sed non est: vt homo mortuus: nõ potest legari: vt ʃ. de inuti. stipu. in prin. Si autem est dubium, an sit vel non sit in rerum natura: cauet hæres de prosequẽdo, & restituẽdo: ut ff. de leg. j. l. seruo legato. §. fi. Idẽ in seruo legato, qui fugerat ante testamentũ: aliud in eo, qui fugerat post scilicet testamẽtum, qui scilicet est periculo legatarij. vt ff. eo. tit. l. cùm seruus. & l. si seruus legatus. primo respon.

ADDITIO Dic plenius & ordinatius per gl. in d. l. cùm seruus. & ibi Bar. & doc. ff. de leg. primo. & per glo. in l. si quis seruo. ff. de lega. secũdo. & adde quod no. gl. & doc. in l. quod legatur. ff. de iudi. Ang.

b ¶ Natum erit. ʒ & tunc competit sibi exactio. vt ff. de verb. oblig. l. interdum. j. respon.

¶ SI EADEM &c. ¶ CASVS Domine, quidam legauit eandem rẽ duobus, P. & M. ego quæro quid iuris sit in isto casu? Ad hoc respõ. Amice, si duobus eadẽ res legata sit: si diuisim, vel cõiunctim legetur, si ambo peruenerint ad legatum diuiditur inter eos legatum. Si autẽ alter eorum per modum repudiandi deficiat, ut quia legatum peruenit in casum caduci, ut puta qa legatarius decesit uiuo testatore, uel si quolibet alio mõ deficiat, ueluti per mortem ciuilem: tũc omnibus his casibus, totũ legatũ ad legatarium iure accrescendi pertinebit. Sed domine, iã uideo quid iuris est qñ eadem res legata duobus, siue coniunctim, siue disiunctim. pro deo dicatis mihi, quando quis censetur legare coniunctim, & qñ disiunctim? Ad hoc respon. quòd coniunctim uidetur quis legare in hunc modum: veluti si quis dicat, Titio & Seio hominem Stichum do lego. Sed disiunctim videt quis ita legare: veluti si dicat: Titio Stichũ do lego. Seio Stichum do lego. nam in hoc casu ẽt si expresserit eundem hominem, scilicet dicendo sic: Stichum do lego: nihilominus eũ disiunctim legare intelligitur. Et hæc vsque ad illum §. si cui fundus. Fran. de Aretio.

c ¶ Duobus.] quid si dicat: illi aut illi lego? Respon. duo rei stipulandi esse videntur: vt ff. de leg. 2. l. si Titio aut Seio. Accur.

d ¶ Coniunctim. ʒ ſ. per copulatiuam coniunctionem: vt ff. de hære. instit. l. si ita quis hæredes.

e ¶ Disiunctim. ʒ i. separatim: vt ʃ. proxi. §.

f ¶ Scinditur. ʒ viriliter: nisi simul duo coniuncti essent qui locum vnius obtinent. vt ff. de hære. instit. l. Titius. & l. interdũ. in prin. Accu:

g ¶ Viuo testatore. ʒ nam si testatore mortuo legatarius decedat: ad hæredem suum legatum transmittit: vt C. de cadu. tol. §. cùm igitur.

h ¶ Decesserit. ʒ post testamentum tamen: ut differat à sequenti.

i ¶ Defecerit. ʒ ſ. legatarius: ut per mortem ciuilem. Vel dic legatũ, quod tribus casibus deficit, & accrescit legatario præter duos qui ponuntur hic. Primus si non est collegatarius in rerum natura tempore testamenti: vt C. de cad. tol. §. j. in prin. Secundus, si mihi, & posthumo legatur, qui obortietur postea vt ff. eo. primo. l. si duobus. §. fi. Tertius si mihi, & hrdi suo legat: vt ff. e. j. l. planè vbi. §. fi duob. & sic sunt quinquè casus. Econtra sunt tres casus, quibus deficit legatũ: sed collegatario non accrescit. Primus, si mihi, & seruo suo legat: vt ff. eo. j. l. planè vbi. §. fi coniunctim. Secundus, si mihi, & tibi res tua legatur: vt ff. eo. 1. l. huiusmodi. §. fi Titio. Tertius, si mihi, & non capaci legatur. vt ff. de leg. 2. l. si Titio.

k ¶ Coniunctim. ʒ ſ. re & verbis: vt ff. de legatis. 3. l. re coniuncti.

l ¶ Disiunctim. ʒ ſ. verbis tantùm. nam re sunt coniuncti.

m ¶ Do lego. ʒ sed nõne dãdo Seio adimit Titio: vt ff. de pup. substi. l. si quis eũ. & de adimen. leg. l. iij. in prin. & l. sicut: Respõ. sic, si probatur testatorẽ hoc ſ. adimere Titio, & dare Seio voluisse: nõ aliàs: vt ff. eo. j. l. si pluribus. §. j.

n ¶ Disiunctim. ʒ scilicet verbis tantùm, re tñ coniuncti sunt: vt ff. de lega. 3. l. re coniuncti. Sunt & alii re, & verbis disiuncti: vt si ita dicam lego Titio dimidiam serui Sempronio lego dimidiam ejusdem serui: vt ff. eod. 2. l. & procula. Nec obstat in eod. titu. de legat. 2. l. Mæuio. in prin. quia illa intelligitur quando vnam dimidiam vtrique legauit. Et in istis non habet locũ accesio, id est ius accrescendi: vt dicta l. & periculo. Sunt etiã re disiuncti, sed verbis coniuncti: vt si dico, lego tibi, & Sempronio pro æquis portionibus. Sunt & alii re, & verbis coniuncti: vt suprà proxime. Et coniuncti vtroque modo, præferuntur disiunctis utroque, vel altero tantum modo coniunctis. Coniuncti verò vno modo tantùm, simul admittuntur, scilicet re tantùm. Coniuncti verbis tantùm, disiunctis re, & verbis præferũtur: vt ff. de hæredib. instit. l. si ita quis hæredes. & ff. de legatis tertio l. re coniuncti. §. penultimo. & §. finali.

Legatum quinq; casibus deficit, & legatario accrescit.

Legatũ in tribus casibus deficit nec legatario accrescit.

a Puta qa hoc expressit: vel sub commemoratione primi legauit secũdo: vt fundũ quẽ legaui Titio, lego Sẽpronio aut hoc fecit ex interualo, ẽm Ioã. Fab.

ADDITIO Similem gl. habes in l. j. §. fin. ff. de vsufru. accresc.

Legatario rum quidã sunt priuncti re tñ, alij verbis, tantũ, alij re & verbis, alij prosdisiũcti.

¶ SI CVI FVNDVS. ¶ CASVS. Domine, quidam legauit Petro fundum alienum: posteà legatarius, scilicet P. proprietatẽ eiusdem fundi emit, uel ex alia causa consolidauit: procedente tempore vsusfructus eiusdem fundi peruenit ad P. per mortem, uel per capitis deminutionem usufructuarij: uel ex alia causa lucrativa, vsusfructu finito, & ad proprietatem reuerso: & ita legatarius fundum in plena proprietate habuit. modò P. nihilominus agit ex testamento contra hæredem, & petit totum fundum in plena proprietate, ab hærede testatoris. modo quæro vtrum P. legatarius rectè agere videatur? Et respond. quòd sic. Nam si fundus alienus legatus fuerit, & posteà legatarius emerit proprietatem eiusdẽ fundi deducto vsufructu: licet posteà vsusfructus ad legatarij ex cã lucrativa peruenerit: tamen ad fundum nihilominus actione ex testamento rectè agere poterit: & ita Iulianus ait. Contrarium tamen uidebatur. nam si legatarius petat fundũ in plena proprietate: quæ proprietas cõstat ex duobus: videlicet ex nuda proprietate, & vsufructu: & si legatarius ex causa lucrativa habuit vsumfructum, videtur quòd fundum in plena proprietate petere non possit. Ad istam tacitam obiectionem quæ fieri posset: respond. Iustinianus in litera, dicẽs: q hæc obiectio nõ obstat: quia ususfructus in petitione tali, uidelicet quę sit per actionem ex testamento, non obtinet partẽ dominij, sed uicẽ seruitutis: & ideo petendo fundũ in plena proprietate, non uidet petere illã partem rei, quæ sibi obuenerat ex causa lucrativa, ſ. vsumfruct. & hoc est verum de rigore iuris: sed de æquitate ait Iulianus officio iudicis contineri, ut æstimatione vsusfruct. deducta hęredem ad æstimationem nudæ proprietatis debeat condemnare. & hæc dicuntur vsque ad illum §. sed & si rem.

Vsusfructus an sit pars dominij.

Vsusfructus in multis locis dominij hẽtur.

† i. detracto, à proprietate ſ. Plau. dedu co pedes de lecto i. detrahe, ſe paro. Aegi. Perr.

o ¶ Emerit. ʒ ſ. legatarius.

p ¶ Peruenerit. ʒ scilicet morte vsufructuarij, uel capitis diminutione, uel simili causa, lucrativa tamen: ut ʃ. de usufru. §. finit. & sic factus est causalis.

q ¶ Et fundum. ʒ i. proprietatem plenam. de iudicis tamẽ officio aliter fit: ut infrà sequitur.

r ¶ Petere. ʒ hic repete quod diximus suprà eodem. §. si res. Accursius.

s ¶ Quia vsusfructus.] dixit fundum peti, & sic in plena proprietate. Sed opponitur: plena proprietas constat ex duobus, scilicet ex nuda, proprietate, & vsufructu: & iam habet partem, id est, vsumfructum ex causa lucrativa: quomodo ergo petitur fundus in plena proprietate? Rñ. ususfructus hoc casu, cùm fundus petitur in plena proprietate nõ obtinet partem dominij sed vicem seruitutis prędialis: q non est pars rei, cùm non possit esse fine re: & ideo non uidetur peti ea pars rei, q obuenit ex causa lucrativa, ſ. vsusfructus. & hoc de rigore, sed contra de æquitate, ut subijcit.

t ¶ In petitione. ʒ scilicet tali, id est, prædicta fundi per actionem ex testamento. aliàs in multis locum dominij habet: ut ff. de dãno infect. l. qui bona. §. & superficiarium. & ff. de bonis auctoritate iudicis possidẽt. l. in venditione. in prin. & ff. famil. ercisc. und. l. & puto. §. ij. & ff. de usufru. l. iiij. & v.

ADDITIO Dic q non est pars dominij prædicativa, seu subiecti ua, ut posita specie ponatur genus: sed est pars integralis: qa fructus iuncti cum proprietate faciunt plenum dominiũ: vt per gl. in l. rectè dicimus. ff. de verb. sign. Ang.

v ¶ Seruitutis. ʒ ſ. realis.

x ¶ Deducto vsufructu. ʒ id est, æstimatione ususfructus: quem scilicet vsumfructum ex causa lucrativa habet: & ideo non debet plus habere: ut sup. eo. §. si res.

y ¶ Æstimationem. ʒ ſ. proprietatis.

z ¶ Præstari. ʒ ſ. ab hærede suo.

¶ SED SI REM. ¶ CASVS. Domine, quidam legauit P. fundum ipsius P. modò quæro à vobis vtrum valeat: & respond. quòd nõ Nam licet suprà dictum sit alienã rem legari posse: si tamen aliquis rẽ propriã ipsius legatarij ei legauerit, inutile est legatũ. & hoc ideo, qa illud quod proprium est ipsius legatarij, amplius eius fieri non potest. & in hoc casu iterum inutile est legatum, & nullius est momẽti: quia nec ipsa res, nec ipsi æstimatio debetur. Sed po. Quidam testator rem suã propriã credens esse alienam rem, quasi alienam legauit P. ego quæro vtrum valeat? Respond. Iustinia. quòd sic, dicens ita: Si quis rem suam quasi alienam legauit, in hoc casu bene valet legatum. nam plus valet quod est in veritate, quã quod est in opinione. Sed domine ponamus quòd testator putans rẽ suam esse legatarij, legauit: nunquid ualet tale legatum. Respon. quod sic. In hoc enim casu legatum valere constat: quia voluntas testatoris uolentis huiusmodi rem acquiri legatario, exitũ habere potest. Et hęc dicuntur vsque ad §. fi rem suam. Fran.

a ¶ Legatum. ʒ vt ff. de libe. leg. l. j. contra. Solu. ibi liberatio relinquitur, quæ non erat debitoris.

b ¶ Non potest. ʒ sic inf. de ac. §. fic itaq;. ff. de le. 3. l. cum quis. j. rũ & ff. de except. rei iudi. l. & an ea dem. §. actiones. & de ac. poss. l. iij. §. ex pluribus. Accur.

c ¶ Alienauerit. ʒ ff. de reg. cato. l.]. in fi. contra. Sol. secundùm B. ibi vino testatore alienauit, hic posteà.

d ¶ Quasi alienam. ʒ id est, credens alienam.

e ¶ Quàm quod in opinione. ʒ Nota sic. ff. de manu. vin. l. si pater. §. quoties. ibi, plus est enim & ff. de iur. & facti igno. l. regula. §. qui igno ranit. arg. contra. ff. de acq. hære. l. is qui putat. Solu. ibi de re quæ consistit in animo.

f ¶ Exitum. ʒ id est, effectũ: ut ff. quemadm. test. ape. l. vel negare. ibi, publicè enim expedit suprema hominum iudicia exitum habere, id est res talis legatario acquiri poteit.

¶ SI REM SVAM. ¶ CASVS. Quidam legauit Petro fundum. posteà idem testator eundem fundum vendidit M. quo utrum valeat legatum: an vero videatur ademptum per alienationẽ factam à testatore? Rñ. Iustin. q in hoc casu sententia Celsi tenenda est. Celsus enim hoc casu existimat, si testator non adimendi animo fundũ legatũ vẽdidit: nihilominus etiã post alienationẽ deberi legatũ. & hoc idẽ diui Seuerus & Antoninus rescripserũt, & ijdẽ principes in quodã alio casu idem ius statuerunt: videlicet in tali casu, Quidã fecit testamentum, & in testamẽto suo quædam prædia legauit P. & postea eadem prędia legata pignori obligauit. Nam rectè in hoc casu rescripserunt testatorẽ obligando prædia legata legatũ non videri ademisse, & ideo legatarius cũ hærede experiri poterit actione ex testamento, vt pdia à creditore luantur. Et quod dixit §. qñ testator totam rem legatam alienauit, idem iuris est, & si partem rei legatæ alienauerit. nam in parte non alienata ita demum valet legatum, si testator non adimendi animo eã alienauit. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. si quis debitori suo. Fran.

g ¶ Alienauerit. ʒ vendendo. sed donando indistinctè videtur adimere. nec distinguitur, an valeat donatio, vel nõ: & etiam si reuocet: vt ff. de adi. leg. l. cum seruus. & l. rem legatam. & l. legatũ sub cõditione. §. j. si ex alia causa à donatione, distingue animũ: ut hic, & in dubio probat hæres mutatam uoluntatẽ: ut ff. de leg. 3. l. fideicommissa. §. si rem. & ff. eo. ij. l. Lucius. §. pen. ibi, nisi hæres. & ff. de proba. l. eum qui.

h ¶ Non adimendi animo. ʒ qui animus ex hoc probatur, quia si necessitate rei familiaris, nõ videtur reuocasse: aliàs sic. quæ distinctio in donationem non cadit: ut ff. de adimen. leg. l. rem legatam. & not. C. eo. l. qui post. Accursius.

i ¶ Deberi. ʒ scilicet rem legatario. arg. §. eo. §. non solum. ubi ab initio fuit alienata.

k ¶ Idemque. ʒ scilicet iuris esse.

l ¶ Iidem. ʒ scilicet imperatores Seuerus & Antoninus.

m ¶ Pignori dedit. ʒ quid si rem obligatam creditori debitor legauerit: nunquid ualet legatum? Respon. sic, & nihilominus poterit petere debitum: nisi uoluntas testatoris ostendatur uolentis cõpensare: ut ff. de leg. 2. l. creditorem. Accur.

n ¶ Non videri. b ʒ nisi sub dicta distinctione, id est, an habuit animũ adimendi, vel nõ. Vel dic nullo modo: vt hic, & C. eo. l. qui post, & hæc quia primo valuit relictũ. aliàs contra: vt C. de dona. inter vir. & vxo. l. si maritus. ij. & ff. de dona. inter uirum & uxo. l. cum hic status. §. si maritus. & ibi in glo. j.

b Nisi protanta pecunia esset pignorata p nõ sit uerisimile eam redimi: ut l. qui habebat. ff. de lega. 3 Ang.

o ¶ Si verò. ʒ Nota de toto ad partem.

p ¶ Quis. ʒ ſ. testator.

¶ SI QVIS DEBITORI. ¶ CASVS. Quidam habuit debitorem in c. & in testamento suo legauit debitori suo liberationem: modò quæro vtrum valeat huiusmodi legatum? Et respon. Iusti. quòd sic. nam si quis debitori suo liberationẽ, siue quittationẽ legauit: in hoc casu utile est legatum, & neque ab ipso debitore, neque ab hærede debitoris, uel à quocunque alio eius successore hæres testatoris aliquid cõsequi poterit: sed etiã debitor cui liberatio legata est, cùm hærede testatoris agere poterit, vt eũ liberet. Et nõ solum in casu prædicto ualet legatum, videlicet quando liberatio legata est: sed etiam si dilatio debiti legata fit. Potest eñ testator iubere, ne hæres suus vsque ad aliquod certum tempus à debitore petat. Sed licet dixerim tibi, valere legatum liberationis: secus tamẽ est, in casu conuerso. Nã si debitor, quod debet pu

c Tenebit tamen purè, uel in grosso rationes reddere, omissa scrupulosa inquisitiõe. vt l. si seruus ue titus. ff. de lega. j.

† Quia si non ualet principale, nec accessorium. Aegi. Perr.

† autem.

debet purè creditori suo, eidem legauerit, inutile est legatũ. & hoc est verũ, si nihil plus est in legato, quàm in debito, quia in hoc casu legatarius nullã utilitatẽ ex huiusmodi legato habiturus est. & hoc est verũ, qñ purè debitum legauit. sed si debitor, quod in diem, uel sub conditione debet creditori suo, purè legauit eidẽ: in hoc casu utile est legatũ, videlicet propter modũ repræsentationis: quia illud quod primò erat in diem, uel sub conditione debitũ per legatũ mortuo testatore purificatum est. Sed quid si viuo testatore dies venerit, uel conditio extiterit: nunquid euanescit legatum? & certè videbat q sic, cum debitum per aduẽtum diei uel conditionis iam sit effectũ purum, & ita nihil amplius esse in legato, quàm in debito. Papinianus tamẽ in hoc casu scripsit nihilominus ualere legatum: & hoc ideo quia ab initio tenuit. & certè ista Papiniani est uera. Non enim placuit nobis sententia quorundã existimantiũ in hoc casu extinctũ esse legatũ, quia in eã causam peruenit à qua incipere non potest. Et hæc dicunt usq; ad illũ §. sed fi uxori. Casus qui sequunt, planissimi sunt usq; ad illũ §. si peculiũ. Fran. de Are.

q ¶ Liberationem legauerit. ʒ quod tribus modis fit. Primus, peti nolo. uel, quod debet relinquo, uel actionẽ remitto. & hic liberandus est legatarius ab omni debito: ut hic, & ff. de libe. leg. l. fi quas rationes. & l. Aurelio. j. rñ. Secundus est si negotium testatoris gessisset, & testator dixerit, rationes reddere nolo, & hic ab omni liberatur, nisi ab eo qđ penes eum sit, & ab eo quod dolo fecit: vt ff. de lib. leg. l. Aurelio. §. fin. cum suis concor. c vt in gl. fi. ibidem. Tertius fi damnauit hæredem ne exerceat actiones, quo casu si bonã causam habet testator, litis euẽtus, & sumptus ab aduersario facti legati videnf: ut ff. de libe. leg. l. petitor. si malam causam, nihil uidetur † legare: ut in eadem l.

ADDITIO. Similem glo. habes in l. Aurelio. ff. de lib. leg.

r ¶ Vtile est. ʒ licet res sua sibi legari videat: ut ff. de lib. leg. l. j. j. rñ. & est hoc uerum, nisi testatore viuo exactio fiat: vt ĵ. eo. tit. §. tam autem. & ff. eo. 3. l. fideicommissa. §. si rem. Accur.

s ¶ Hæres. ʒ uel hæres hęredis: ut ff. de lib. leg. l. ij. in fi.

t ¶ Petere.] cùm effectu propter exceptionem: ut ff. de lib. leg. l. iiij. §. nunc de effectu.

v ¶ Hæredis loco sit. ʒ sicut est bonorũ possessor, & fideicõmissarius uniuersalis: ut ĵ. de bo. pos. §. quos aũt. & de fideicõmiſ. hæ. §. restituta.

x ¶ Vt liberet. ʒ per acceptilationem, si solus est debitor. fi habet correum socium, idẽ: alias correus siue socius pacto est liberatus: ut ff. de libe. leg. l. iiij. §. nunc de effectu. in fi.

y ¶ Ad tempus.] ut ff. de lib. leg. 2. l. non solum nostrum. §. ij. Accur.

z ¶ Si debitor. ʒ secus si alius: quia interest creditoris plures reos habere: ut ff. de lib. leg. l. si quis decedens. §. fi. aliàs incipit, Iulianus.

a ¶ Creditori suo. ʒ ſ. naturaliter, ciuiliter, & cũ effectu, & purè, aliàs ualet: ut ff. de le. . l. si creditori. per totam legem. & l. fin autem. Accur.

b ¶ Nihil amplius. ʒ sed nunquid hodie semper est plus, cùm habeat statim

Universidad de Deusto Biblioteca

statim rei legitę dominium, & hypothecariam aliarum rerũ defuncti

• Ista gl. dicit verũ respectu hypothecæ, sed respectu dñi uallet legatũ: ut ibi ꝓbatur. Ang.

b Ista est

nera: q̃ etiã sequit Bar. in d.l. debitor Ang.

Rñ. non: vt ff. de leg. 3. l. 3. §. si rem. [a] quia plus tãcum quatuor modi dicit: vt j. de act. §. plus aũt. & iste modus non est aliquis de his. Acc

a ¶ Et. ꝫ scilicet creditori.

b ¶ Legauerit. ꝫ scilicet debitor.

vel sub conditione debitum ei, [a] purè legauerit, [b] vtile est legatũ propter repræsentationẽ. Quod si, viuo testatore, dies venerit, uel cõditio extiterit, Papinianus scripsit utile [c] esse nihilominus legatum: quia semel constitit, [d] quod & verum est. Non enim placuit sententia existimantium extinctum esse legatum: quia [e] in eam causam peruenerit, à qua incipere non potest. [f]

¶ *Legatum dotis factum à marito uxori ualet, etiam si maritus nullam dotem habuit: dummodo in legato certum exprimatur. Aret.*

¶ Sed si uxori maritus dotem legauerit, valet legatum: quia plenius [g] est legatum, quàm de dote actio. Sed si quam non acceperit dotem, [h] legauerit, diui Seuerus, & Antoninus rescripserũt, si quidem simpliciter †legauerit, inuti le esse legatum: †si verò certa pecunia, uel certum corpus, aut instrumẽta [i] dotis in prælegãdo †[k] demonstrata sunt, ualere legatũ.

¶ *Si res legata facto hæredis etiã ignorãtis, præstari non potest, hæres tenetur: secus, si non suo facto. b. d. Are.*

¶ Si res [l] legata, sine facto [m] hęre dis perierit, [n] legatario decedit. [o]

¶ Et si seruus alien⁹ legatus, sine facto [p] hẽdis [q] manumissus [r] fuerit, nõ tenetur hæres. Si verò hęre dis seruus legatus sit, † & ipse eũ manumiserit, teneri [s] ipsum Iulianus scripsit: nec interest, [t] sciuerit, [u] an ignorauerit à se legatum esse. Sed & si alij donauerit [x] seruum: [y] & is, cui donatus est, eũ manumiserit: tenetur [z] hęres, quãuis ignorauerit [a] à se eũ legatũ esse.

¶ *Extincta persona primò legata, remanet legatũ in accessoria, quando fit per dictionem cùm: secus in rebus. b. d. Are.*

¶ Si quis ancillas cũ suis [b] natis † legauerit, etiã si ancillæ mortuæ fuerint, partus legato cedunt. [c] Idẽ [d] est, & si ordinarij [e] serui, cũ vicarijs legati fuerint: quia licet mortui sint ordinarij, tamen vicarij legato cedũt. Sed si seruus fuerit cũ peculio legatus, mortuo [f] seruo, uel manumisso, uel alienato, peculij legatum extinguitur. [g] Idẽ est si fundus instructus, [h] uel cum instrumẽto [i] legatus fuerit. Nam, fundo alienato, [k] & instrumenti † legatum extinguitur.

¶ *Grex etiam in vna oue retinetur: & legato gregę, veniunt oues adiunctæ gregi post testamentum. Idem est in legato ædium.*

¶ Si [l] grex legatus fuerit, & post eã ad [m] vnã ouẽ peruenerit, quod superfuerit vindicari potest. [n] Gregę autẽ legato, [o] ẽt eas oues, quæ post testamentũ factũ gregi adijciũtur, legato cedere Iulianus ait. Est † enim gregis vnũ corp⁹, [p] ex distantibus capitibus, sicut

ADDITIO. Idem & si aliæ res erant in peculio, eadem ratione. Si verò leget ordinarium cũ uicarijs, & peculio, obtinet, quasi separet vicarios à peculio: ut l. si peculium. §. si seruus. ff. de pecu lega.

h ¶ Instructus. ꝫ huic primo articulo contradicit. ff. de fundo instr. l. si cui, in fi. Sol. ẽm Ro. hic simpliciter propter rudes sic loquitur. Vel dic, quòd sit idem quod in pratu, & uicarijs, & quod sequitur cum instrumẽto referatur ad proximum de peculio. Vel subtilius refert inter instrumẽtum fundi, quod perit semper perempto legato fundi: & instrumentum patrisfamiliàs, quod non perit, licet legatũ eundi pereat, & hoc casu loquitur lex ꝓria in eo. tit. l. j. arg. contra ff. de fun. instru. l. quę situm. §. si fundus. & §. si instructo. quibus dr̃si fundus instructus legatus fit, instrumentum patris familiàs continetur, non agri. Sed ibi sub audi, tantùm. Vel dic illam esse Pauli sentẽtiam, in l. si cui. istam Labeonis à Iustini. probatam. & sic corrigitur illa.

i ¶ Instrumento. ꝫ est autem instrumentum apparatus † rerum diutius permansuram, sine quibus non posset exerceri possessio: vt ff. de fundo instru. l. quæsitum. j. respon. Et sunt instrumenta fundi, quæ fructus quærendi, cogendi, seruandi gratia comparata sunt: vt ff. de fundo instru. l. instrumenta. in prin.

k ¶ Alienatio. ꝫ a testatore.

l ¶ Si grex ꝫ qui ex x. ouibus constat: uel quatuor uel quinque porcis: vt ff. de abigeis. l. oues.

ADDITIO. Tres aũt homines constituunt collegiũ: vt l. Neratius. ff. de verb. signi. not. in c. t. extrà de elect. secundum Christophorum.

m ¶ Ad unam ouem. ꝫ sic ff. quod cui. vni. l. sicut. §. fi. & ff. e. j. l. gregę.

n ¶ Vend cari potest. ꝫ ff. quib. mo. vsusfru. am t. l. fi. ꝛ. Solu. facilius perditur legatũ ususfructus, quàm proprietatis: vt ar. ff. eo. tit. l. repeti. §. rei mutatione. ff. e. j. l. si gregę. in fi.

o ¶ Legato. ꝫ sic ff. e. l. gregę. sic inf. §. proxi.

p ¶ Corpus. ꝫ tria enim sunt corpora rerum. Vnum, quod vno spiritu, id est, elementatione continetur: ut homo, lapis. Secundum, quod ex cohærentibus constat: ut domus, & armarium. Tertium quod ex distantibus corporibus: ut grex, & populus: vt hic, & ff. de usucapio. l. rerum

rerum mistura. § j. & ff. de rei ven. l. in rem actio. §. at in ius.

2 ¶ Cedere. ꝫ sed columna vel tignum domus legari purè non potest: vt ff. de leg. j. l. cætera. ne vrbs deformetur. Accur.

¶ SI PECVLIVM. ¶ CASVS. Quidam in testamento suo legauit peculiũ, & viuo testatore auctum est: vel fortè diminutum est. modo quæro cuius lucro, uel periculo huiusmodi augmẽtatio, & diminutio peculij est? Ad hoc respon. Iustin. generaliter, quòd si peculium legatũ fuerit, quicquid viuẽte testatore peculio accesserit uel decesserit, sine dubio legatarij damno, vel lucro cedit. & in hoc casu fi augetur, uel diminuitur peculium viuente testatore, non refert vtrũ legetur seruo proprio cum libertate, an alicui extraneo. secus tamẽ est fi augeatur peculium post mortẽ testatoris ante aditã hæreditatẽ. nam si seruus hæreditarius aliquid acquisierit, uel alio modo peculium legatũ augmentũ susceperit: Iulianus ait, quòd si ipsi, seruo manumisso peculium legatũ fuerit, quicquid ante aditã hæreditatem peculio accesserit, ipsi seruo, legatario cedit. sed sec' est si peculium extraneo fuerit legatum. in persona enim extranei dies legati à morte testatoris, in peculio legato cedit. & hoc est verum, nisi ex rebus peculiaribus auctum fuerit peculiũ. In hoc enim casu augmentum ex rebus peculiaribus procedẽs legato cedere debet. & hęc dicuntur vsque ad illum §. peculium autem.

b ¶ Legatum fuerit. ꝫ seruo vel extraneo.

c ¶ Peculio. ꝫ nam & futurum peculium legari potest: ut ff. de pecu. lega. l. ei quoque. & facit ad hoc sup. proxi. §.

d ¶ Legatario. ꝫ eidemque manumisso. Accur.

e ¶ Cedere. ꝫ no. tria tempora, ante mortẽ testatoris, & post ante aditam hæreditatem: item & post. In primo tempore, scilicet quo inuenit cessisse dies legati, omnes legatarij sunt pares. nam quicquid eo tẽpore acquirit seruus talis, ei cui hoc peculiũ est legatũ, acquirit: siue ipsi seruo, siue alij extraneo sit relictũ: quia non cedunt legata. similiter in tertio, scilicet sunt pares. In secundo distinguitur extraneus à seruo: ut hic. Nam quod legatum cedit extraneo à morte, hoc seruo ab adita hęreditate, quia nec libertas sibi prius debetur. C. de cad. tol. §. cùm igit. & §. in nouissimo. Nam pura legata, vel in diem certã relicta, à morte cedũt: nisi in sex casibus, ubi ab adita hæreditate: vt C. de cad. tol. §. cũ igitur. & §. in nouissimo. & ff. qñ dies leg. ce. l. ij. [a] inter quos legatum seruo manumisso relictum, est vnum, vt hic. Conditionalia, uel in diẽ certum relicta, ex die vel ex ꝓditione existente cedunt, id est transmittuntur ad hæredes. nam ante conditionem, uel diem uenientem si decedit legatarius nõ transmittunt: ut C. de cad. tol. §. finaũt. nisi in tribus casibus. Primus ff. de ꝓdi. & demon. l. cõditiones. Secũdus ff. eo. j. l. iij. Tertius ff. qñ dies lega. ce. l. si cum præfinitione. Item verbum cedere, duas habet significationes, id est incipere deberi: vt ff. de ver. sign. l. cedere. Itẽ cedere quantum ad transmissionem: ut accipitur. C. de ca. tol. per totum. & in utraque potest hic accipi.

f ¶ Quia.] bona est ratio. si enim prius cederet, idem esset qđ in extraneo. Est & alia ratio: ut ff. de pecu. leg. l. denique. §. fin. vbi dr̃ quòd uerisimile est eũ omne augmentũ ad ipsum pertinere voluisse, cui &c.

g ¶ Auctum fuerit. ꝫ scilicet peculium.

¶ PECVLIVM AVTEM. ¶ CASVS. Quidam condidit testamentum, & in testamento suo Sticho qui ualde pingue habuit pecuIium, legauit libertatem, nulla mentione facta de peculio. modò q̃ro, vtrum legando libertatem videatur legasse peculium? Et respõ. quòd non. Nam peculiũ nisi expressè fuerit legatũ, seruo manumisso nõ debetur. & hoc uerum est in ultima uoluntate: secus tamẽ est inter viuos: quia si manumiserit, vt ei donasse peculium, nisi illud expressè ademerit. & ita diui Seuerus & Antoninus rescripserunt. Sed po. Quidã legauit seruo suo peculiũ. iste seruus, idemque legatarius multa de peculio impendit in rationes domini: & ita dñs factus est debitor peculiaris. Modò quæro, vtrum seruus mortuo testatore ab hærede domini petere possit illud quod in rationes domini impenderit? Et respõ. q̃ non. nam ijdem principes, scilicet Seuerus, & Antoninus. in hoc casu rescripserũt, peculio legato nõ videri id relictũ seruo, vt petitionẽ habeat pecuniæ, quam in rationes dominicas impendit. & hæc dicuntur vsque ad illum §. ijdem rescripserunt.

h ¶ Peculium. ꝫ sic C. de pecu. eius q. li. me. l. j. i. [a] ¶ Quamuis. ꝫ cur tã varie? Respon. quia secũdo casu, scilicet quando inter viuos operas eius manumissor erat habiturus. vnde conuersa donatio præsumitur, secundum Ioan. vt ff. mand. l. si verò non. §. idem Papi. [b] vel secundùm P. propter præoccupationem mortis: quia præsumitur auferre, si potuisset: vt in auth. de trie. & se. §. illud quoq; ibi, prætumultu mortis angustiatus &c. & C. qui test. fac. possl. hæc consultissima. §. at cum.

¶ IIDEM. RESCRIPSERVNT. ¶ CASVS. Quidam legauit seruo suo libertatem his verbis: Volo quòd seruus meus redditis ratiõibus liber sit, & de peculio reliqua soluantur, id est ea in quibus apparuerit eum mihi teneri, modò q̃ro, vtrũ testator his verbis videatur legasse peculiũ? Et respon. quòd sic. nam prædicti duo principes rescripserunt peculium videri legatũ, quũ rationibus redditis seruus liber esse iussus est, & ex ipso peculio reliqua inferre. & hæc dicuntur vsque ad illũ §. tam autem corporales res. Cæteri casus qui sequũtur in parte ista, planissimi sunt vsque ad §. illum. legari autem.

k ¶ Peculio legato. ꝫ f. seruo. & etiam libertas fuit legata. aliud si extraneo: ut ff. de pecu. legato. l. 6. §. fi. & l. fi Sticho. Accur.

l ¶ Petitionem. ꝫ nisi testator fuerit huius cõsuetudinis, vt redderet seruo quæ sibi debebat: ut ff. de pecu. leg. l. dominus Sticho. § j. in fi.

m ¶ Cum rationibus. ꝫ, quasi diceret, si relinquo seruo libertatem rationibus ab eo redditis, eo ipso & peculiũ legare sibi videor. aliud ecõtra si libertatem relinquo, & rationes reddere veto: quia non vr̃ legatum peculium: ut ff. de leg. j. l. fi seruus vetitus. in fin. Rationes autem reddere dicitur, quando amoto dolo & fraude reddit: ut ff. de fideicõ. lib. l. Thais. §. Stichus.

ADDITIO. Et sic nota q̃ remissio redditionis rationum non cõprehendit reliqua, nec dolum seu latam culpam: sed scrupulosam tm̃ inquisitionem. quod facit ad quæstionem de eo, cui concessum est libertum arbitrium, ita quòd non possit syndicari secundùm Ang. hic.

n ¶ Reliqua. ꝫ aliàs reliquas. id est alia quæ erant reddenda, reddere: cùm iam quædam reddiderat, vel etiam si nihil: vt ff. de ver. signi. l. cæterorum.

o ¶ Inferre. ꝫ repete, iussus est.

p ¶ Incorporales. ꝫ id est actiones, & seruitutes: ut ſ. de rebus corpo. & incorpo. & ff. de leg. j. l. j. & l. cætera. in prin.

q ¶ Præstet ꝫ sine cessione tamẽ utiles habet legatarius: ut C. eo. l. ex legato. Accur. ADDITIO. Nisi res sit litigiosa, vel lis cœpta. l. q. cunque. & auth. nunc si hęres. C. de litig. ẽm Ang. Et no. q̃ quamuis di rectam personalem exercere non possit, nisi cedatur: poterit tñ exercere directam realem, quæ quia non ossibus affixa est, transferẽ in eũ directa via. l. fiue. §. fi. cum l. seq. ff. de condi. fur. Ang.

r ¶ Nisi exegerit. ꝫ nã si exegerit, semper in dubio præsumo noluisse legatum extingui: ut ff. de adimen. leg. l. penul. §. fin. & de lib. leg. l. non solum autem. §. liberatio. nisi probetur q̃rium, vel quia debitor ultro obtulit eo non petente: vel quia exactam pro legatario depositi: ut ff. de leg iij. l. fideicommissa. §. fi rem.

s ¶ Aere alieno liberare. ꝫ nam utilitatem habet.

t ¶ Res alia. ꝫ ut equus.

v ¶ Electio legatarij. ꝫ Et à principio, & ex postfacto, secundùm

B. vt hic

† Accede fiue accedere: aliter est in uniuersitate: ut j. ff. j. ibi, ego, cedente cede vdẽ lega to, est inci. de legatũ deberi. ſ. e. j. ibi, qa huiusmodi Aegi. Perr.

† Huiusmodi legatum incipere deberi dãs aditæ hæreditatis. Aeg. P.

† Dicendo dotẽ uxori, ſm Por. Aeg. Perr.

† Quia nõ ꝓstat q̃ dotẽ legauerit, ſm Por. Aeg. Perr. Dotis legatũ à marito uxori factũ uallet.

† relegãdo

† Secus si sit debitor quãtitatis, qa nunquã perire põt. l. incendiũ. C. fi cer. pe. Aegi. Perr.

d Falsa est hæc gl.

† fuerit

e De negligẽtia uerò nõ tenetur debitor actione personali, nisi fuerit i mora: uel petatur res, quę fuit creditoris: uel negligẽtia fit circa rẽ, seu perem ptionẽ sub stantiæ rei dbitę. An.

† Nisi pro bauerit nõ adimẽdi animo exegisse. l. pen. §. fin. ff. de adi. leg. Aeg. Perr. b Istã rõnẽ ꝓputat ineficacẽ. I. F. hic, cũ permanuiſſum debeãt operæ exhiberi filio, nec nisi ex quentione debeãt. l. j. C. de oper. liber. & l. si operarũ iudicio. ff. eo. vnde dicit ipse q̃ iter viuos é maior affectio dñi, q. a. seruo, & ei⁹ seruitio, q̃ retinere poterat. non fic ubi moriẽs dat qđ sibi retinere nõ põt. Alias rõnes vide ꝑ Ang. hic.

† Scilicet infimo. q. d. si genus infimũ legeſ, dat optio legatario. Aeg. P.

† Dic si legat genus generalissimũ ut substãtia, non ualet: si sub alternũ ut animal, ẽt nõ ualet, si infimũ, ut seru⁹ equus ualet, & dat tur optio: si species, ut Stichus etiã ualet. Aeg. Perr.

† Concor. cũ hoc §. c. inter cæteras cũ gl. si per uerb. isforum ex rra de rescrip.

B. vt hic, & ff. de leg. j. l. si seruus legatus. §. cùm homo. Sed Ro. à principio dabat electionẽ hæredi. sed ex ptumacia transferebat in legatariũ. arg. ff. de seruit. l. si cui. & C. de sol. l. j. Io. distinguit aut in genere generalissimo, uel subalterno: ut si substãtia, uel corpus, uel animal legatur. quo casu non ualet: cùm festucã, uel muscam dando liberetur. vel in eo genere, quod dialectici speciem appellant: vt homo, & similia: & tũc subdistingue: aut habebat in hæreditate seruos: & tunc legatarius eligit, dummodo nõ meliorem: [a] vt hic, & ff. e. j. l. legato. j. respon. & l. q. duos. & de li. le. l. ij. Aut non habebat: & tunc hæres eligit: ut ff. de vi. tri. & oleo leg. l. iij. j. rñ. & l. iiij. Si autẽ testator, ex certis reliquit incertum: aut ipse sensit de certo (quod patet expresso nomine eius) & tunc eligit hæres, & eius uoluntatẽ interpretatur: ut ff. eo. j. l. si quis à filio. §. si quis plures. aut non sensit: & tũc legatarius eligit: ut ff. de leg. j. l. qui duos. In domo autẽ in genere legata, si habet testator domos, vnam ex his eligit hæres. si nõ habet & reliquit, deterioriorum est legatum: ut ff. eodem. j. l. si domus. In fundo in genere legato dic non ualere legatum. cùm unius digiti possit fieri fundus: ut ff. de iure do. l. cum post. §. gener. & ff. eo. j. l. licet. & l. quod in rerum §. quòd si quis.

a ¶ Conditionem. ʒ ff. si eligeret.

b ¶ Et ideo ʒ bona ratio. ut C. de cadu. tol. §. finaurem.

c ¶ Ex constitutione.] quę est C. communia de leg. l. fi. in prin.

d ¶ In nostra constitutione. ʒ f. prædicta.

e ¶ Eligere cupiente. ʒ & alio aliud subaudi.

f ¶ Contra beneuolentiam. ʒ i. contra æquitatem. i. quòd perirent, i. de iure stricto perire deberent: vt ff. eo. j. l. huiusmodi. §. fi.

g ¶ Et sorte. ʒ uel cum taxillis, uel alio modo. sic ff. de iudi. l. in tribus. [b] Sed quare iudex non compellit eos ad consentiendũ: ut ff. eo. j. l. huiusmodi. in fi? Respon. imo hoc modo compellit. uel ibi cõpellit in actione eligenda, quæ datur à iure: hic autem non compellit, in eo qđ datur à testatore.

h ¶ Sententia ʒ ut tamen cæteris æstimationem præstet suarum partium: ut C. communia de leg. l. fi. in prin.

¶ LEGARI AVTEM. ¶ CASVS. Domine, iam uideo quæ res legari possunt: dicatis mihi, quibus legari possunt? Et ipse respon. q illis, cum quibus testamenti factio est, id est, ad quorum utilitatẽ testamentum fieri potest. Sed secundum antiqua iura multæ erant personæ quibus legari non poterat. incertis enim personis, neque legata, neq; fideicommissa relinqui olim concessum erat: & hoc intantum secundum iura antiqua obtinuit, ut nec etiam milites incertæ personæ legare potuerint. & ita diuus Hadrianus rescripsit. Sed po. Domine, iã video, quòd olim incertis personis legari non poterat: pro deo si placet, dicatis mihi, quæ persona censebat incerta? Ad hoc respon. Amice, in certa persona uidebatur, quam testator opinione incerta, animo suo subijciebat: ueluti si quis dicat in hunc modum: quicunque filiam suã filio meo in matrimonium copulauerit, hæres meus illi fundum Sempronianum dato. nam in hoc casu huiusmodi legatum incertæ personæ uidebatur relictum. & similiter in hoc casu: ueluti si quis ita dicat: ijs qui post testamentum scriptum, primi consules designati erunt, hæres meus c. dato. Nam in hoc casu incertæ personæ sicuti in superiori casu legari uidebatur. & multæ aliæ species reperiri possunt, in quibus incertæ personæ legari videatur, & incertæ personæ libertas dari: ueluti si quis ita dicat: illum seruum qui primus ascenderit Capitolium, liberum esse uolo. Olim enim libertas hoc modo data, inutilis erat:

[a] Quia nõ est uerisimile testatorẽ uoluisse id legare, qđ non fuisset in spẽ consecutus. sed ubi electio est hæredis uel debitoris, potest dari utilius: dum tñ non sit omnino inutile, q̃ potuit testor uel creditor cogitare, q̃ daret utilius. Io. Fab.

[b] Et hoc uerũ qñ dubiũ oritur super iure: nec à lege decidit: & discordant in iudiciũ sui. alias si ad præiudiciũ tertij iudex appellit ad pcordiã aliquando præcisæ: & aliqñ causa tiuè. dubiũ aũt sup facto probatione dirimitur: ut l. actor. C. de ꝓbat. Ang.

¶ *Legatũ optionis hodie transmittit ad hæredem, si legatarius decedat antequam optet. & pluribus debentibus eligere, discordantibus, sorte dirimitur.* Are.

¶ Optionis legatũ, id est, vbi testator ex seruis suis, vel alijs rebus optare legatariũ iusserat: habebat olim in se cõditionem: [a] & ideo [b] nisi ipse legatarius viuus optasset, ad hęredem legatum nõ transmittebat. Sed ex constitutione [c] nostra, & hoc in meliorẽ statum reformatum est: & data est licentia hæredi legatarij optare seruum, licet viuus legatarius hoc non fecerit. Et diligentiore tractatu habito, & hoc in nostra [d] cõstitutiõe additum est, siue plures legatarij extiterint, quibus optio relicta est, & dissentiant in corpore eligendo: siue vnius legatarij plures hæredes sint, & inter se circa optandum dissentiant, alio aliud corpus eligere [e] cupiẽte: ne pereat legatum, (quod plerique prudentũ contra beneuolentiã [f] introducebant) fortunam esse hujus optionis iudicem, & sorte [g] hoc esse dirimendum: ut ad quem sors [†] puenerit, [†] illius sentẽtia [h] in optione præcellat.

¶ *Illi possunt ex titulo legati capere, qui possunt hæredes institui.* Are.

¶ Legari aũt illis solùm [i] potest, cum quibus testamẽti factio [k] est,

¶ *Neque paganus, neque miles poterant olim incertæ personæ relinquere. & q̃ dicat ꝑsona incerta, dec larat ꝑ duo exẽpla.*

¶ Incertis uerò personis neq; legata, neq; fideicommissa olim relinqui cõcessum [l] erat. Nam [m] miles quidẽ incertæ personæ poterat relinquere: ut diuus Hadrianus rescripsit. Incerta autem persona uidebatur, quã incerta opinione animo suo testator subijciebat: ueluti si quis ita dicat, Quicũque filio meo filiam suam in matrimoniũ dederit, ei hæres meus illum fundum dato. Illud quoque quod ijs relinquebatur, qui post testamentum scriptum primi consules designati [n] essent, [†] ęquè in certæ personæ legari videbatur. Et denique multæ aliæ huiusmodi species sunt.

¶ *Olim legatum etiam libertatis, quæ est multũ fauorabilis, incertæ personæ factũ, erat inualidum.*

¶ Libertas quoque incertæ personæ non uidebatur posse [o] dari: qa placebat nominatim seruos [p] liberari.

¶ *Incertæ personę ex certis personis etiã olim legari poterat.*

¶ Sub certa [q] verò demonstratione, id est, ex certis personis, incertæ personæ rectè legabatur: ueluti, Ex cognatis meis, qui nũc sunt si quis filiã meã uxorem duxerit, ei hæres meus illam rem dato.

¶ *Licet legata incertis ꝑsonis facta, olim essent inualida: si tamen per errorem soluta fuerant, repeti non poterant.* Are.

¶ Incertis autẽ personis legata, uel fideicommissa relicta, & per errorẽ soluta repeti [r] nõ posse, sacris cõstitutionibus cautũ erat. [†]

[†] Eruut.

[†] Est.

ADDITIO. Sed hoc hodie cessat propter dictũ Apostoli, quia omnes pœnæ propter festinationem, intra tempus luctus sunt sublatæ: nõ autem propter transitum ad secunda uota. Ang.

l ¶ Concessum erat. ʒ hodie contra etiam ante legem Græcam inferiorem, in pauperibus: ut C. de epis. & cler. l. id quod.

ADDITIO. Tu dic, quòd aut incertitudo est in persona legantis: & ualet legatum, quia hæredi onus iniunctum intelligit. aut in persona legatarij: & tunc aut certificãda est ex futuro euentu: aut nõ. Primo casu ualet ẽt si erat incerta de incertis: ut l. si quis ita scripserit. ff. de rebus dubijs. Secundo casu ualet si per legem certificatur: ut l. id quod. C. de episcopis & clericis. sed de hoc uide Angelum.

m ¶ Nam nec miles. ʒ cuius scilicet militis uoluntas seruatur pro lege aliàs: ut C. de testa. mili. l. j.

n ¶ Designati essent.] In calen. Ianuarij sortiebantur, i. incipiebant honores administrare: & ante per tres menses designabãtur: ut ff. de ꝓdi. & demon. l. Publius. & C. de magi. mu. l. j.

o ¶ Posse dari. ʒ vt si dicat ita: Illum liberum esse uolo, qui Capitoliũ primus ascenderit. uel simile feceritut supra proxi. §. incertis. Vel Stichum liberum esse uolo: cùm habeat duos Stichos: ut ff. de ma. testa. l. cùm [illegible] pluribus.

p ¶ Seruos liberari. ʒ aduerte quòd in aliquibus libris sequitur ista clausula, Tutor quoque incertæ personæ dari non potest, quam non inuenies in emendatis codicibus: & si ea, quæ sequuntur in textu & glossa diligenter perspexeris, profecto eam prorsus superuacuam iudicabis. [†]

[†] Hæc gl. nõ est Accursij. Ang. Gid. Pers.

q ¶ Sub certa. ʒ sic ff. de lega. 1. l. iij. §. hoc amplius. sic ff. de legatis primo. l. si seruus legatus. §. huiusmodi. sic ff. de rebus dubijs. l. quidam. sic ff. eo. j. l. legato. §. primo.

r ¶ Repeti non posse.] quasi naturale debitum: ut ff. de condi. indeb. leg. Iulia

l. Iulianus. in fin. & l. frater. à fratre. in prin. ibi, naturalem enim. & l. si dominus. in fi.

¶ POSTHVMO QVOQVE. ¶ CASVS. Domine, iam video plures personas, quib. olim legari nõ poterat, nũquid sunt adhuc plures personæ, quibus olim legari nõ poterat? Et Respon. q̃ sic. nam posthumo alieno olim inutiliter legabãt. Sed domine, si placet, dicatis mihi, qs cẽseẽ posthumus alienus. Ad hoc respond. Amice, alien⁹ posthumus est, qui iter hæredes suos hæres testatoris futurus nõ est, sicut neposex filio emãcipato conceptus, extranẽ⁹ posthumus erat auo. & hęc omnia supradicta, secundũ iura antiqua obtinebant. ʒ nõ solùmõ omnia supradicta ab eo. §. icertis. ʒ etiam speciẽ circa posthumum alienum correximus. Nam in Codice nostro quædam constitutio posita est, per quã quidem cõstitutionem, etiam huic parti remedium adhibuimus, non solum in hæreditatibus vt alienus, posthumus hæres institui possit, ʒ etiam in legatis & fideicõ. & hoc euidenter ex ipsius constitutionis lectiõe clarescit. S ʒ quãquam diximus tibi incertis personis auctoritate nostræ constitutionis hodie legari posse, tutor tamen incertus, non solum secundũ antiqua iura, sed etiã per nostram cõstitutionem dari non debet. & hoc ideo: qa certo iudicio debet quisque pro tutela suæ posteritati cauere.

¶ *Olim non poterat legari posthumo alieno, id est, q̃ non erat testatori futurus suus hęres.*

¶ Posthumo quoq; alieno inutiliter anteà legabatur [a]. Est autẽ alienus posthumus, qui natus inter suos [b], hęres testatori futurus [c] non est. Ideoq; ex emancipato filio conceptus nepos extraneus erat posthumus auo.

¶ *Hodie legatũ incertæ ꝑsonæ, aut posthumo alieno factum, ualet. h. d. iuncta glos.*

¶ Sed nec [d] huiusmodi species penitus est sine iusta emẽdatione relicta, cũ in nostro Codice constitutio [e] posita sit, per quam, & huic [f] parti medemur, non solùm in hęreditatibus, sed etiam in legatis, & fideicõmissis, quod euidenter ex ipsius cõstitutionis lectione clarescit.

¶ *Tutor certus & certæ personæ dari debet. h. d. cum glos.*

¶ Tutor autem, nec per nostrã [g] cõstitutionẽ icertus [h] dari debet: quia certo iudicio debet quis pro tutela suæ posteritati [i] cauere.

¶ *De iure ꝑtorio alienus posthumus, ẽt olim poterat hẽs institui, et hodie põt, dum modò nasciturus sit ex ea q̃ uxor eẽ possit.*

¶ Posthumus [†] autem alienus hęres institui, & anteà poterat [k], & nunc potest, nisi in utero eius sit, quæ iure nostro [l] vxor esse non potest [m].

¶ *Error nõis, prænõis, agnominis, cognominis, nõ uitiat, si de corpore cõstat.* Are.

¶ Si [†] qs [†] in nomine [a] [†], cognomine, prænomine, agnomine legatarij testator errauerit, si [†] de persona constat, nihilominùs valet legatum [o]. Idemque in hæredibus [p] seruatur, & rectè. Nomina enim significandorũ hominũ gratia inuenta sunt. Igitur si per quod cunque aliud indicium intelligant, nihil refert. vnde argumento huius regulæ cauetur falsa nominatione legatum nõ perimi. Est enim qdam alia iuris regula qua cautum est, falsa demõstratione legatũ non viciari, ueluti si quis ita legauerit: Stichum seruũ uernam Titio do lego. Licet enim Stichus nõ verna, sed emptus sit, si tamen ẽ persona cõstat, non obstãre huiusmodi falsa demõstratione valet legatum. & similiter si ita demonstrauerit testator, Stichum seruũ meum quẽ à Seio emi, Titio do leg. Licet eũ ab alio emptus sit, nihilominus valet legatum si de persona serui constat. & sicut dixi tibi, scire debes quod lẽge magis aliecta falla causa legato, legatum non viciat, ueluti si quis ita dixerit: Titio qui absente me negotiamea vtiliter curauit, uel gessit, Stichum do lego. uel si ita dixerit, Titio, quia patrocinio eius à capitali crimine liberatus sum, Stichum do lego. Licet enim neque negotia testatoris vnquam gesserit [†] Titius, neq; patrocinio eius liberatus sit, legatum. Licet enim Titius legatarius negotia testatoris nũquã gesserit, neq; testator patrocinio Titij legatarij à capitali crimine liberatus sit, in vtroque tamen casu legatũ ualet. sed aliud ius statutũ est, si huiusmodi causa cõditionaliter enuntiata sit, vt ueluti si quis dixerit hoc modo, si negotia mea curauerit, fundũ ei do lego nã in hoc casu ita demum valet hoc legatum, si conditio extiterit. Et hæc dicunt vsque ad §. an seruo hęredis.

¶ Si quis. ʒ sic C. de test. l. si in nomine. Accur.

n In nomine. ʒ nomen est genus, sed ponitur hic pro specie sui, vt Albertus, quod dicitur proprium personæ nomẽ. Cognomen, quasi commune cognationis nomen, ut Afinelius. Prænomen q̃ cã differẽtiæ ponitur, ut si sint duo Tullij, & vni supraddatur Marcus, & dicatur Marcus Tullius. nam Marcus est prænomẽ. Agnomen, est q̃ imponitur ab euentu, ut Aphricanus, qui vicit Aphricã, Alemanicus, & Gotthicus: ut ſ. in rubrica proœmij huius libri.

o ¶ Valet legatũ. ʒ sic ff. si cer per. l. certum. & C. e. l. si Fortidianum.

p ¶ In hæredib. ʒ scilicet si erret, in eorum nomine.

q ¶ Intelligantur ʒ ſa testante, & hoc in ꝑpriis. In appellatiuis distingue secũdum Io. an parum erret, ut si lioros membranas appellet, quo casu ualet, maximè cũ fuerit cõsuetus sic appellare: ut ff. d leg. 3. l. librorum. §. quod tamen Cassius. An multum erret, & tũc cõtra: ut ff. e. l. 4 [a]. & de sup. leg. l. Labeo. in medio legis. §. sed de iis. in fi.

r ¶ Nihil interest. ʒ unde liber homo sibi nomen mutare potest, licet seruus non posit: ut C. de mu. no. l. j & ff. ad Corne. de fal. l. falſi

s ¶ Vernam. ʒ uerna est seruus ex ancilla testatoris domi natus.

t ¶ Emptus. ʒ idem & si non emit, ut arg. ff. de vſucap. l. nunquam. §. fi. ſecus in uenditione. ut ff. de contrahen. emp. l. si quis fundum.

v ¶ Longe magis. ʒ ideo dicit magis, quia uerba falſę demonſtrationis sunt de substantia ipſius legati, ut cum dico, Stichum vernã do lego. sed verba falſę causę non ita. Item quia causæ legandi non cohærent: legatum. ut ff. de conditio. & demonſtratio. l. cũ tale §. fa falſam causam [b]. Item quia hic donare præſumitur: ut ff. de conditio. indebi. l. in ſumma. §. ei quoque.

¶ SI QVIS IN NOMINE. CASVS. Quidam fecit testamentum, in testamento legauit cuidam c. sed tamen errauit in nomine legatarij. nam cum debe. et dicere, lego Titio, dicebat, lego Sẽ-

[†] apud Dua. re. legitur si quidem.

[†] Vide in hũc locum Alciat. lib. diſpũ. iiij. c. j.

[†] cum.

[†] Quia nomina impoſita sunt ad recognitionẽ: ut hic. & l. ad recognoſcendos. C. de ingẽ. manu. & ſufficit q̃ res cognoſcat, ſiue ꝑ ſe, ſiue per aliud. l. certũ. ff. ſi cert. perat. A gi. Perr.

[†] Concor. c. quia circa. cũ gl. ſuper verbo, falſa nobis cauſa. extra de conſanguin. & affi.

[†] geſsit.

Nomẽ, cognomẽ, ꝑnomen, & agnomen differunt. a Et est rõ ibi, qa nomen appellatiuũ tãq̃ male mutari non põt ſine mutatione eſſentiæ ipſius rei, cũ ſit ẽ ſubſtantiã, aĩs ſecus. ʒ de hac materia uide plenius hic ꝑ Ang.

b Puta qa de neceſſitate diſpoſitio non ſequit ex cã, aĩs ſecꝰ. ut hic ꝑ Ang.

n ¶ Sed si conditionaliter, ℨ nota conditio per si apponitur, & per cum, ut hic. & ff. de cond. & demon. l. quisquis. & ff. de uerborū obli. l. quodcunque. 9. non solum. nisi in casu, ut ff. de tut. l. muto. §. sub cōditione, Modos per ut, ut hic. Demonstratio fit ostendendo aliquid q̄ non est, ut ff. de ædil. edict. l. si sic §. j. Circa hęc quatuor sic dicas, & primo. Falsa causa nō nocet, ut hic. Cōditio nocet si deficiat, ut hic. & ff. si cert. pet. l. cū ad pśens. & l. fraq. Modus. idem quod cōditio operatur excepto q̄ id quod datur sub modo, etiā antequā modus impleatur, petit, cautione tamen interposita de modo implēdo: quod nō é in cōditione, ut ff. de cōditio. & demō. l. q̄ hæredi. §. fi. & de annu. lega. l. liberto. §. Lucius. & ff. e. 3. l. si tibi. In demōstratioe distingue, ut ff. e. j. l. si sit. §. j. & l. si quocunqs. Vnde versus. Scito q̄ vt, modus é: si, cōditio: q̄a, causa. Vide c. verū. extra de ædi. appo.

ſAN SERVO HAE REDIS ¶ CASVS. Domine, quidā fecit testamentū, & in testamēto suo Titium instituit hęredē, & Sticho suo ipsius hęredis instituti legauit fundum. modo quæro utrum huiusmodi legatum valeat? Ad hoc rñ. Iusti. distinguēdo vtrum seruo hæredis instituti purè uel sub cōditiōe legetur. nā si purè legetur, inutile é legatum, nec q̄quā proficit, etiam si viuēte testatore seruus legatarius q̄ potestate hęredis exierit, illud enim quod inutile fortè, si statim post testamentū factū testator decessisset, nō dēt ideò ualere quia testator diutius vixit. sub conditione tamē seruo hęredis rectè legari potest: nam in hoc casu si tempore existentis conditionis in potestate hęredis nō fit, legatū valet. Sed (quicqd dixerim tibi) seruo hęrede instituto, dño ipsius sine conditione legari posse non dubitatur, ueluti si q̄s ita dixerit, Stichum seruū Sempronij hæredem instituo, & postea adiecerit. Sēpronio domino Stichi hęredis instituti fundum do lego. nā in hoc casu, quamuis statim post factum testamentum testator decesserit, non tñ apud eum qui hęres sit, dies legati cedere intelligit. Per seruū enim instituti, si antequā iussu domini adierit hæreditatē, in alterius potestate trāslatus fuerit, alij hæreditas acquiri poterit: uel si fortè ipse seruus ante aditionem à domino suo fuerit manumissus, tunc eni ipse hęres efficitur, & ualet legatum. sed si ille seruus in eadem causa permanserit & uiuente domino, eodemq̄; legatario hæreditatē adierit: cuanescit legatum. Et hæc dictūtur vsque ad §. ante hęredis institutionem. cuius casus planus est vsque ad finem. ti.

Versus. Ratio, q̄a hæreditas nō separat à legato, & idem esset hęres, & legatari⁹, cū per seruū sibi acquirat legatū. Aeg. Perr.

† Et sic qd' per mortē vtile nō fit per vitā nō cōualescit.

† Quod ab initio non valuit legatū, ex post facto non cōualescit Aeg. Perr.

† Et sic qd' ab initio nō valuit, tractu temporis non cōualescit. similē in c. ij. cum glo. fi. in verb. reuertat, ex de eo q̄ duxit in matri. q̄ pol. per adulte.

h ¶ Inutiliter. ℨ sic C. de necessi. ser. hære. instit. l. quidā. §. illo cōtra. Sz ibi non imponitur necessitas dandi. Vel in minimis (alias in alimētis) loq̄t, ut ff. de ali. & cib. leg. l. seruos[a]. nā cū sit purū, à morte testatoris cedit, ut C. de cad. tol. l. cū igit. & dño ex persona serui acquiritur ut ℨ per quas pso. no. acquir. §. itē vobis acquiritur q̄ serui, &c. sed idem dominus erit hęres. ergo non ualet legatum: quia idē non potest esse hæres. & legatarius, ut ff. de leg. j. l. legatum est. §. j. Accur.

ADDITIO Quod est verum si legatur sine libertate seruo testatoris: uel hæredis: secus si alieno: quia cederet ab adita hęreditate: nisi dies mortis, & aditionis esset idē, ut l. si optio. ff. de op. le. q̄si uerò cū libertate legat, cedit uel a die competentis libertatis, si sit sub conditione relicta: uel ab adita hæreditate, si utrūque sit purum, ut §. in nonisimo. C. eo. ti. de cad. tol. Angel.

o ¶ Legari. ℨ propter confusionem hęredis & legatarij: quia eadem persona sibi ipsi debere non potest.

a Vel dic ſm Io. Fa. q̄ ibi testator legauerat seruo q̄ prio, hicve rō hŕdis.

legatum tumē valet. ¶ Sed si conditionaliter a enūtiata fuerit causa, aliud iuris est: veluti hoc modo. Titio, si negotia mea curauerit, † fundum meum do lego.

¶ *Seruo hŕdis purè nō pōt legari, sed sub cōditione sic, Si tēpore existentis cōditionis nō sit in potestate hæredis. Sed ecōtra seruo alieno hærede instituto, pōt ei⁹ domino legari purè, vel sub cōditiōe: sed si iussu domini hæreditatē adeat, legatū euanescit. Aretinus.*

¶ An seruo hæredis rectè legemus, quęritur. et constat purè inutiliter † b legari. c nec quicquā proficere, d si viuo testatore de potestate hęredis exierit: e quia † quod f inutile foret legatū, si statim post factum testamentum decessisset testator, non debet hoc ideò valere g, quia diutius † testator vixerit. † ¶ Sud cōditione verò rectè legatur seruo, vt requiramus, an quo tempore dies legati cedit, in potestate hæredis non sit h. Ex diuerso, hærede instituto seruo, quin domino rectè etiam sine conditione legetur, non dubitatur. Nam etsi statim post factum testamentum decesserit testator, nō apud i eum tamen, qui hæres sit k, dies legati cedere intelligitur l, cū hęreditas à legato separata sit: & possit per eum seruum alius hæres effici, si priùs, quàm iussu domini adeat, in alterius potestatem translatus sit, vel manumissus ipse hæres efficitur; quibus casibus vtile est legatum. Quòd si in eadem causa permanserit, & iussū legatarij m adierit, euanescit legatum.

¶ *Legata, & libertas hodie relinq̄ possūt ante hæredis institutionē, & postea, & inter institutionem, & substitutionem.*

¶ Ante hæredis institutionē inutiliter anteà legabatur n, scilicet quia testamenta vim ex institutione hæredis † accipiūt, & ob id veluti caput atque fundamentum o intelligit † totius testamēti hæredis institutio. Pari ratione, nec libertas ante hęredis institutionē dari poterat. ¶ Sed q̄a † inciuile esse putauimus, scripturæ ordinem p quidē sequi, (quod & ipsi antiquitati vituperandum fuerat visum) sperni autem testatoris voluntatem q, per nostram constitutionem r & hoc vitium emendauimus, vt liceat, & antē s hęredis institutionē & inter medias t hæredum institutiones, legatum relinquere, & multò magis libertatem, cuius vsus fauorabilior u est.

¶ *Hodie ante, et post mortē hŕdis, et legatarij, & pridie mortis ipsorum legari potest.*

¶ Post mortem quoque hęredis, aut legatarij simili modo inutiliter legabatur, veluti si quis ita dicat, Cū hęres meus mortuus fuerit, do lego. item. Pridie quā hæres, aut legatarius morietur. Sed simili modo & hoc correximus x, firmitatem huiusmodi legatis y sed hęreditas apud nullū, q̄ poterit esse uel apud húc, uel apud aliū si alienabatur, scilicet seruus prius, ut sequitur.

d ¶ Nec quicquam proficere. ℨ quia actus morientium non possunt esse in suspenso, ut ff. communia prædi. l. fi. in fi. & propter regulā Catonis quę sequitur.

e ¶ Exierit ℨ seruus legatarius.

f ¶ Quia quod, &c. hæc est regula Catoniana.

g ¶ Valere. ℨ exceptis quibusdā casibus, ut cū res tua sit tibi legata, & ante mortem testatoris alienata.

h ¶ Non sit. ℨ nam si est adhuc seruus, nō valet legatum. alias ualet. sic ff. ad legē Falcidiā l. fi. à seruo.

i ¶ Apud eum. ℨ id est apud eūdem, scilicet dominum qui sit hŕs per seruum: q̄a adhuc non est Accur.

k ¶ Hæres sit. ℨ hoc est dicere, mortuo testatore stati post testamētū nō iō statim dominus serui erit hæres per seruum, & legatarius per se, & ita non erit apud eum, id est, eundē hæredē hęreditas & legatum: quod erat superiori §. imo ad hoc ut sit hęres p seruum duo p cedere oportet, iussum domini, & obedientiā serui: & interim serui cōditio poterit variari sed legatum tantū interim habebit dominus. sūt ergo separata, hęreditas, & legatū interi: cum legatum apud dominū si: hęreditas apud nullū, donec seruus uel manumissus sibi, uel iussu alicuius domini eā adeat.

l ¶ Intelligitur. ℨ nam nemo est hæres adhuc, cum & domini iussus, & serui debeat sequi uoluntas ut C. de hæred. instit. l. cum ꝓponas. & l. 3 hęreditatis dies cedat ea adita, tamē legatum à morte testatoris cedit, ut C. de cad. tol. §. i nouissimo. uñ apud dominum erit legatū,

b Concor. gl. ij i prin. in c. cū tibi extra de testamen. Ordo scripturæ an seruandus sit.

¶ hæredū Seruus hæres institutus non acquirit dño nisi duo cōcurrant.

† Concor. cū hoctor. c. Raynaldus. iuncta glos. super verb. legat. ex de testa.

† Et sic legata præcedere possunt testa. ordine lę, sed ordine intellectus institutio præcedit. Aeg. Perr.

Quod est uerū, si legatū post mortē hæredis, uel alterius. secus si post mortem legatarii, q̄a tunc ēna is obligatio, ut ff. ſtipulatione sit. no. gl. ff. cedere diem. ff. de uerb. obli. Angel.

hæredi dari, quod primo nullo mō fuit c, sed stipulatio fuit, licet inefficax. ut ff. de euic. l. qui à pupillo. & l. fi. ꝓ imprudentiā. §. nō mirū.

a ¶ Inueniatur. ℨ ut ff. eo. l. i. & §. eo. ti. §. sed non vsque.

b ¶ Adimebatur. ℨ hæc uerba exponeⁿ ut j. tit. j.

c ¶ Aliquid faciat. ℨ quod fieri vult, secundum Io. hoc adiecto, scilicet in pœnam hęredis se cōmittere. alŝ est cōditio. & valet: ut ff. de iis quæ pę. no. l. j. & 2.

d ¶ Nō faciat. ℨ quod ñ eti non vult. Accur.

e ¶ Collocauerit. ℨ scilicet quod fieri nolo, scilicet eam collocari.

f ¶ Non collocauerit. ℨ s. quod fieri uolo, scilicet eam collocari.

g ¶ Alienauerit. ℨ qđ nolo.

h ¶ Non alienauerit. ℨ nam ut alienauerit, volo.

i ¶ Perquā. ℨ i. valde.

k ¶ Agnoscere. ℨ scilicet posse: ut §. qui. mo. test. infir. §. fi. in fi.

l ¶ Obseruabantur. ℨ ut C. de test. mili l. j.

m ¶ Collocauerit. ℨ s. quod fieri nolo.

n ¶ Cōstituimus. ℨ ut C. de iis quæ pę. no. l. j.

o ¶ Impossibilia. ℨ ff. de leg. j l. si mihi & tibi. §. j. contra. Sol. ibi ñ erat ipossibile: poterat eni esse q̄ diu viueret, & intra triduum posset id fieri, q̄ fieri uolebat. Vel dic, q̄ ibi voluit testator hŕdē ꝓstituere se soluturū, si decederet, s. testator itra triduū, quod potuit, non autē soluere b. Ité cōtra §. d hære. ist. §. impossibilis Sol. qđ dicūt nō uale re sicut testator voluit, ut hic: ualet tamē purè, ut ibi. uel distingue ſm Ioan. aut apponitur q̄ditio impossibilis hæredi, aut legatario. si hēdi: non ualet legatū, vt hic: si legatario ualet, ut ibi. & ꝙre exēpla. C. de iis quę pę. no. l. j.

ADDITIO Exemplū quando apponitur cōditio impossibilis hęredi siue onerato, ut det hŕs si cęlū digito tetigerit. & tūc vitiat, qua si fi stet ꝓ eum quo minus impleat, sed ꝓ impossibilitatem. Quādo legatario, siue onerato ut tibi relinquo, si cęlū tetigeris digito. & hęc non vitiat, sed vitiatur: & pro ſnon adiecta habetur. Et est ratio: quia non debet auferri beneficium honorato cui prouidere voluit testator. vide gl. notabi. in l. j. ff. de condi. insti.

o ¶ Impossibilia. ℨ de impossibili dic, præcepit hæredem trāsferre montem: aliās ei adiecit cohæredem, vel aliā pœnam imposuit. De legibus interdicto, ut præcepit hæredi, uel legatario, ut daret iquilinos fine prædiis. De probroso, ut præcepit reliquias suas in mare proici, ut se cum vestibus sepelirit: alias pœnam imposuit. nā in prædictis & similibus remanet hæres & legatarius, nec tenet ad impossibile, uel legibus interdictum, uel probrosum, nec etiam ad pœnā, ideo quod impossibile, vel legibus interdictum, uel probrosum non impleuit.

P ¶ Legibus interdicta. ℨ ut inquilinos fine prædiis: ut ff. de leg. j. l. si quis, inquilinos. ut patuit §. ADDITIO Et hoc verū ubi aliquid est per ius dispositum, uel cōsuetudinem, quod testator immutare nō potest, ut quia fortè obius publicum, uel fauorem: alias secus. Io. Fab.

q ¶ Probrosa. ℨ ut vestimēta in funus: ut ff. eo. j l. seruo alieno. §. fi. vel reliquias in mare: ut ff. de condi. insti. l. penult. in prin.

r ¶ Secta meorum temporum. ℨ id est, ego qui insequor iustitiam hoc tempore, non patior. sic ff. de pact. l. fi. in fi.

¶ DE ADEMPTIONE LEGATORVM, &c.

¶ Quia ambulatoria est defuncti uoluntas, usq; ad supremū uitæ exitum: ut ff. de adi. leg. l. 3. §. fi. & l. seq. ideo post data legata, de eis adimendis videamus. Accur. Demptio. ℨ ¶ Diuiditur in duas partes. Primo, loquitur de ademptiōe. Secūdo de translatione. Secunda ibi, Transferri.

Continuatio.

Diuisio.

s ¶ Adimantur. ℨ scilicet legata.

t ¶ Codicillis. ℨ scilicet testamento confirmati, secundum quosdam, non aliter. Sz nos cōtra, vt in auth. de restitu. fideic. cō. §. manifestum. colla. ix. Accur.

† Sic ergo pœnę nō re legari pt vt hic. & in c. Rainaldus iuncta glo. super uerb. adiiciens. extra de testamen.

ADDIT, IO. Et est ratio: quia non est ridiculum, codicillos etiā cōtrarios per testamētum cōfirmari: quia videmus agi ex cōtractu vt cōtractus rescindatur: l. sed Celsus. §. j. ff. de contrah empti.

† Vt si hŕs iubeat face re ipossibi le, & si non faciat, legatur aliquid ab eo uale bit institutio, neglecto pcepto. l. unica. C. de iis, quæ pęn. no. rō, quia nō est ipunēda, si nō impleuerit ipossibile. l. ite stō. la i ff. đ cōdi. & demōst. Aeg. Perr.

v ¶ Firma est. ℨ ut si eodē testamēto fiat, videat nec datum. si alia volūtate, videat datū, sed postea ademptū: ut ff. de iis quæ in testa. de len. l. j. in princ. & ff. de leg. j. l. si ita scriptū. Sz videt q̄ nulla talis volūtas valeat, cùm videatur sibi repugnare. ut ff. de re. iu. l. vbi repugnātia. q̄ est huic cōtraria. Sz dic q̄ ibi ēt de repugnātia, quę fit pro pter simplicitatē verborum, vt ff. de cōdi. insti. l. si Titius. Vel habet Io cum prędicta regula, quādo non apparet, q̄ fit ultima: quo casu neutra ualet. Sz autē apparet, ultima ualet: ut ff. e. l. nihil prohibet. Accur.

† Deest & translatiōe apud Dua. † id est.

x ¶ Aliis. ℨ scilicet ut adimo, uel pęniteo eū quod dedi, uel similia. imo etiā nuda voluntate præsumpta, ut si inimicus posteà factus sit legatarij: ut ff. de adi. leg. l. 3. in fi. & l. 4.

Legata uo luntate p̄sumpta reuocant.

ADDITIO. Idem si ab ignorante fiat ignoranti aliquid etiā post mortem, quod si sciuisset testator, non fuisset legaturus. Ang.

y ¶ Trāsferri. ℨ facit ff. e. l. translato. Accur.

z ¶ Et Seio. ℨ sed si Seius est nō capax, nūquid ademptio à primo facta ualet? Respondeō sic, ut ff. de leg. j. l. plane. in prin. Accur.

De ademptione legatorum, † & translatione.

TITVLVS XXI.

¶ *Ademptio, & translatio legatorū potest fieri in eodem testamēto, uel alia scriptura. Aretinus.*

Demptio legatorū, (siue eodem testamento adimātur s, siue codicillis t) firma est u. sed & sine contrarijs verbis fiat adēptio, veluti si quis ita quid legauerit, Do, lego: ita adimat, Non do, nō lego: siue non contrarijs, sed † alijs x quibuscunque verbis.

¶ Transferri y quoq; legatum ab alio, ad aliū potest, veluti si quis ita dixerit: Hominem Stichum, quem Titio legaui, Seio do, lego: siue in eodem testamento, siue in codicillis hoc fecerit: quo casu simul & Titio adimi videtur, & Seio z dari.

De lege Falcidia.

TITVLVS XXII.

¶ *Testōri non licet hęreditatē exinanire, vel vacuare in totū legatis, sed solūmodò usq; ad dodrantem: ne testatores sine hŕde decedāt. Aret.*

Vpereſt, vt de legequid ademptio à primo facta valeat? Respondeō sic, ut ff. de leg. j. l. pla nè. in prin. Accur.

¶ DE LEGE FALCIDIA.

¶ Qualiter minuantur legata adēptione, uel translatione, dictū est: nunc qualiter lege Falcidia minuātur, & ideò dicit, superest. Accur. Differentia inter hunc tit. & sequētem habetur per hos versus: Tunc d'falcaris si plegata grauaris. Sz trebellaris cū reddet cūcta rogaris.

Continuatio.

Vpereſt. ℨ ¶ Totus iste tit. diuiditur principaliter in quinque partes. Primo, cōtinuat se ad præcedentia. Secō, ponit effectū legis Falcidię tam de iure legis duodecim tabularū, quàm de iure quo nos vtimur. Tertio, ponit vnū dubium, scilicet an hęres nō grauat' respectu sui cohęredis grauati posit detrahere Falcidiā. Quarto, ad quod præsens tēpus redigat, vt inspiciat an lex Falcidia habeat locū. Quinto, quādo lex Falcidia imponitur, quid est ante deducēdum. Secūda ibi, Cū eni. Tertia ibi, Et cū quæsitum. Quarta ibi, Quātitas autem. Quinta ibi, Cum autē.

Diuisio.

¶ CASVS Domine, multa dixistis nobis circa materiā legatorum, & de ademptione & transla. eorūdem unde videt q̄ ad aliquā aliam materiam de cætero poteratis trāsire. Satis enim videtur, q̄ ea q̄ trā

Universidad de Navarra

dicta sunt circa materiam legatorum, possunt sufficere. Ad hoc resp. Iustinia. Amice, non bñ tibi videtur, imo circa materiam legatorum etiam insistendum est adhuc. nam ex quo de adép. & trãsla. legatorũ vidimus, superest ut de lege Falci. per quã modus legatis nouissimè impositus est, dispiciamus. Sed pone. Domine, iã video q̃ vos vultis tractare de lege Falcidia. dicatis mihi, si placet, quar fuit introducta lex Falci. & q̃s sit eius effectus. Ad hoc rñ. Amice, lex Falcid. optima rõne fuit introducta, & eius effectus fructuosus est. Cũ enĩ olim l. xij. tab. libera erat legãdi potestas intantũ, ut liceret testatoribus totũ patrimonium suum per legata erogare, & nihil penit apud hæredes scriptos relinquere, (nam l. xij. tab. ita cautum erat, q̃ sicuti quisq; legasset rẽ suam, ita ius esset) idcirco utile visum est legũ latoribus huiusmodi libertã licentiam legandi coarctare: quia propter huiusmodi plerunque moriebãtur homines intestati. nam licet hæredes essent instituti, scripti tamẽ hæredes q̃ nullo hæreditatis lucro, eam nolebant adire, & quamuis etiã super huiusmodi licentia legãdi coarctanda, tam lex Furia quam Voconia latę sunt: neutra tamen earum, ad rei consummationem sufficeret videbatur, vñ nouissimè lata est lex Falc. qua cauetur ne liceat testatoribus plus legare, q̃ dodrãtem totorũ bonorum, ut siue unus hæres sit institutus, siue plures: apud eũ, q̃ñ unus esset institutus, uel apud eos. quã do plures essent instituti: quarta pars toti patrimonij ipsius testatoris integra remaneat. Et hæc dicunt vsque ad illum §. & cũ quæstum.

† Vide Veter. Iusp. Prateij ad ll. 12. Tab. ca. 24.

† de intell. huius §. uide Io. Corasi. l. filiũ quẽ. nu. 11. C. fam. erciſc.

† Vide Ciceronem i ora. pro C. Balbo. & Vlp. in epito. tit. 1.

† liceret.

† esset.

a Qui fuit consul: & ideo falcidia resecat ipso iure: vt l. lineã. ff. e. secus si fuisset ꝓtor ẽm Ioann. Fab.

b Qd̃ ẽ uerũ in fideicõmissis particularib. nõ in vniuersalibus: vt j. ti. ꝓxi. §. j.

c Hoc verũ si plures sint legatarij: secus si unus: quia põt ex rei necessitate, uel legatarii uolũtate. ut ibi: & l. se. §. si solus. ff. eo. Vbi aũt nõ cadit commoda diui sio, diuidit ad arbitriũ indicis: ut l. fi ampli*. ff. de leg. j. §. fi. De tre bellianica] vero vel legitima, dic vt hĩ in l. fi liũ quẽ habẽtẽ. C. fa. erciſ. Ang.

Falcidia[a] disp iciamus, quã[b] modus nouissimè legatis impositus est. ¶ Cùm enim olim duodecim Tabularum† llege, libera erat legandi potestas, vt liceret, vel[c] totum patrimonium legatis erogare (quippe cùm ea lege ita cautum esset, Vti[d] quisque legassit, suæ rei[e] ita ius esto) visum est hanc legandi licentiam coarctare, idque ipsorum[f] testatorum gratia prouisum est, ob id q̃ plerunque intestati moriebãtur, recusantibus scriptis hæredib. pro nullo, aut minimo lucro, hæreditates adire[g]. ¶ Et cùm[h] super hoc, tam lex Furia quàm lex Voconia latæ sunt, quarum neutra sufficiens, ad rei consummationem videbatur, nouissimè[i] lata est lex Falcidia, quã cauetur, ne plus legare[k] liceat, quã dodrantem totorum bonorum, id est, vt siue vnus hæres institutus sit, siue plures apud eum, eósve pars quarta remaneat.

¶ Quantitas autem patrimonij, natim reliquit à Titio præstanda, quod nihil penitus apud Titiũ remansit, aut si aliq̃d remãsit, suprà modum tamen partem Titij onerauit: à Seio uero aut penitus nulla legata reliq̃t, aut si quã ab eo reliquit partem, tamen dimidia portio eadẽ integra penes ipsum Seiũ remansit, & ita quarta pars totius hęreditatis apud Seium hæredem scriptũ, sine aliqua diminutiõe, & sine onere remãsit unde i hoc casu multum fuit dubitatũ, & quęsitum utrum liceret Titio, ultra quartã partẽ suæ portiõis grauato, aliq̃d ex legatis ab eo relictis retinere, ut ita beneficio. l. Fal. quartã partẽ suæ portionis saluã habeat? Ad hoc rñ. Iustinia. Amice, certè in q̃stione proposita placuit, ut liceat Titio vti bñficio legis Fal. & de singulis legatis ab eo relictis itãtũ detrahere, vt quartã partem suę portiõis saluã hẽat non obstante q̃ quarta pars totius hęreditatis apud Seium cohęredẽ suũ, integra remaneat. Nã in singulis hæredibus rõ legis Fal. habenda ẽ, ut quilibet quartã suæ portionis saluam habeat. Et hæc dicuntur usque ad illum §. quantitas autem. Frã. m ¶ Et cum quæsitum esset ℨ facit ff. eo. l. in singulis.

¶ *Si plures fuerint instituti, qlibet in sua parte põt Falcidiã detrahere, licet portio alterius coh̃dis nõ fuerit grauata. Ang.*

¶ Et cùm[n] quæsitum esset, duobus hæredibus institutis (veluti Titio, & Seio) si Titij pars, aut tota exhausta sit legatis, quę nominatim ab eo data sunt, aut supra modum[o] onerata, à Seio verò aut nulla relicta sint legata, aut quæ partem eius, duntaxat in partem dimidiam minuant[p], an quia is[q] quartam[r] partem totius hæreditatis, aut ampliùs habet, Titio nihil ex legatis quę ab eo relicta sunt, retinere liceat, vt quartam partem suæ partis saluam habeat[s], placuit posse[t] retinere. Etenim in singulis hęredibus ratio legis Falcidię ponenda est.

¶ In ratione legis Falcidiæ considerat quantitas patrimonij, quæ erat tpe mortis testatoris, nec augmentũ, uel deminutio cõ tingens post & ante aditam hæreditatem, legatariis nocet, uel prodest. Aretinus.

¶ Quantitas autem patrimonij,

† liceret placuit.

o ℨ Minuant. ℨ & sic remanent ei tres vnciæ, quæ sunt quarta pars totius assis. Accur.

p ℨ Is. ℨ scilicet Seius.

q ℨ Quartam partem. ℨ id est, tres vncias.

r ℨ Habeat. ℨ hoc interrogatiuè lege, & postea respõde, & placuit, &c. Accur.

s ℨ Posse] retinere. ℨ scilicet quartam partem suæ partis, quam iure hęreditario habet, non autem datum causa adimplendæ cõditionis sibi ab aliquo, imputabit sibi in quartam, nisi à statu libero eẽt datũ, & de pecunia hęreditaria, de qua ei dare permittitur, ut ff. e. l. id aũt. & de dona. causa mor. l. quod sta tuliber. Item nec legatũ à cohęrede relictum sibi imputat, ut ff. e. l. in quartã. nisi testator hoc cauerit[d], ut ff. e. l. quod autem. j. respon. §. Marcellus.

d Hanc gl. sequuntur Fa. Fig. & Angel.

¶ QVANTITAS AVTEM. ¶ CASVS. Domine, iam uideo, q̃ beneficio legis Fal. singulis hęredibus prouisum est, sed dicatis mihi quo t pe inspicit, utrum lex Falcid. locum habeat? Ad hoc resp. Amice, quantitas patrimonij à testatore, relicta, ad quam ratio. legis Fal. reducitur, tempore mortis ipsius testatoris inspicit, sicut manifestè liquet in tali exemplo. Quidam habuit centũ aureos in bonis, ipse laborans in extremis condidit testamentum, & in testamẽto instituit hęredem, &c. aureos legauit, & ita totũ patrimoniũ suũ exhausit legatis, unde mortuo testatore beneficiũ legis Fal. locũ sibi uẽdicabat. Sed q̃ d si antequã hęres adierit hęreditatem, bona hęreditaria per seruos hęreditarios, uel ex fętu pecorũ, uel ex partu ancillarum intantum sunt aucta, q̃ omnibus legatis insolidũ solutis hęres quartã partem totius hęreditatis, uel ẽt amplius saluam habere posit? Et respon. q̃ certè huiusmodi augmentũ post mortem testatoris añ adi tionem hęreditatis adueniẽs, legatariis non pderit: sed nihilominus hñs bñficio legis Fal. quæ tempore mortis ipsius testatoris cõpetit, vtetur, & quartã partẽ à singulis legatis detrahet. & idẽ ius in casu conuerso obseruatur. Nam sicut augmentum rerum hęreditariarũ, ante aditam hæreditatem non põt ꝓdesse legatariis: ita diminutio rerũ hęreditariarũ eis non nocet uerbis gña, Ponamus retento primo themate, q̃ ille q̃ habebat c. in bonis, legauit lxxv. & ita reliquit quartam partẽ hęreditatis: unde mortuo testatore ratio legis Falc. locum sibi uẽdicare non poterit. si tamen ante aditionẽ hæreditatis, bona hæreditaria intantũ decreuerint, icẽdiis forte aut naufragiis, aut fortè per mortẽ seruorum, aut pecorũ, ut lxxv. tẽpore aditionis in hæreditate vix inueniant: certè in hoc casu huiusmodi diminutio legatariis nõ nocet: imo nihilominus hñs ad prẽstationem legatorũ insolidum tenẽt. Sed forte obiiceret aliquis sic. Hoc videt iniquum, videl. cet cõpelli adire hæredẽ huiusmodi dãnosam hæreditatẽ, & ni hil lucrari. Ad istam tacitã obiectionẽ resp. Iustin. in litera, ac si facta esset sibi: dicẽs: Amicũ. hoc nullatenus dãnosum est hæredi. nã liberũ habet arbitrium non adire hæreditatẽ, & ita huiusmodi periculum euitare

euitare. unde in hoc casu necesse est ipsis legatariis cum hęrede de certa portione legatorũ recipienda paciſci, ne hæres deserat testamẽtum, & ita deficiente testamento, legata in eo relicta non debeantur. Hæc dicuntur usque ad illum §. cum autem ratio.

a ¶ Mortis tẽpore ℨ §. de leg. §. si pẽculiũ. cõtra. Sol. ibi remanet seruus quasi pecuniã domi nus. ADDITIO In æstimatione tamẽ debitoris ẽ secus: q̃ a si post mortẽ testatoris, & añ aditã hæditatẽ efficiatur non solubẽdo, cedit dãno hæredis. si ecõtrà cedit lucro legatariorũ quo ad Falc.: ut l. cũ quo. ff. e. Et est rõ, quia eis spes q̃ de inopia d̃ueniat ad pinguiorem fortunã. l. si defunctus. ibi, nec eni pauperib. C. arbi. tu. Ioan. Fab.

b ¶ Legauerit. ℨ scilicet tres partes hęreditarias, & quarta remanet, ita q̃ nõ hẽt locũ Falc. q̃a cẽtũ habebat in bonis: ut ℨ. dictũ est. c ¶ Solida legata debentur. ℨ alias dentur. Hoc locum habet, quãdo res hęreditariæ nõ legatæ pericrunt. Si aũt legatæ pereant, distingue aut erãt in pondere, numero, uel mẽsura, & tũc idem q̃d hic dicitur. a aut nõ, & tũc aut incertũ, vt puta homine, & tũc idẽ quod hic. aut incertũ ex certis, ut vnũ de suis suis, & tũc si omnes peant, legatarij damnũ est: ut ff. e. i rationẽ legis Fal. l. mortes. §. diligenter, & §. incertæ. aut penit certa, vt Stich, & tũc perit legatario. ut ℨ. de lega. §. si res legata.

d ¶ Nec ea res. ℨ Respon. tacitę obiectioni. q. d. nonne erit iniquũ cõpelli adiri, & nõ lucrari, & ita dãnũ sentire.

e ¶ Paciſci. id est, aliq̃d oportet eos dare hęredi ut adeat. Et ita nota q̃ non per omnia etiã hodie sunt exæquata fideicõmissa legatis, nec legata fideicommisis. nam fideicommissarius cõpellit hęredem scripti adire, & nil ei datur ℨ. tit. j. §. ergo fig dẽ. uersi. sed si recusset. sed illud est in generalibus fideicõmisis, hoc in specialib. Quæ autẽ sit differentia inter legata & fideicom. dixi in l. j. ff. de leg. j.

¶ CVM AVTEM. ¶ CASVS. Domine, uideo quare lex Falci. fuit introducta, & quis eius effectus sit, & quo t pe spectatur, ut lex Falc. locum sibi uendicet. pro Deo dicatis mihi, in quib. reb locũ sibi vendicet lex Fal. Ad hoc rñ. Amice, cum ratio leg. Fal. petit, primo deducitur omnes æs alienum, id est, quicquid testator t pe mortis aliis debebat. Item impensæ circa funus testatoris factæ, & etiã pretia seruorum manumissorũ similiter deducuntur, & facta tali deductione, tunc deinde in residuo habet locũ rõ legis Fal. ut ex eo quarta pars i tegra apud hęredẽ remaneat, & tres partes residuę iter legatarios, p rata portione eius, q̃ cuique legatariorũ relictum fuerit, distribuantur. Ponamus igitur q̃d aliquis habens patrimoniũ cccc. aureorum, quadringẽtos aureos legauerit. certè in hoc casu quarta pars singulorũ legatariorum de singulis legatis detrahi debet, vt p huiusmodi detractionẽ quartã partem c. hęres scriptus leg. Fal. bñficio habeat. & hoc est uerũ, quãdo tantũ erat legatũ, quantũ erat in patrimonio. Sed pone, retẽto primo themate, scilicet q̃ ille q̃ habebat i patrimonio quadringẽtos aureos, legauit cccl. & ita viij. pars quadrigẽtorũ apud hæredẽ remaneat. in hoc casu hęres non quartã, sed tantũ octauã partẽ de singulis legatis detrahet, retẽta parte octaua, quã si habuit, hoc, scilicet octaua à singulis legatis detracta, quarta totius patrimonij integrã habebit. Sed pone, retẽto prio themate, q̃d testator habens quadringentos aureos in bonis legauerit quingẽtos, & ita plus legauerit quã erat in patrimonio. in hoc casu prio c. i quib. excesit patrimoniũ, detrahẽda sunt, id est, perinde habenda ac si nõ essent relicta, & postea quartã partẽ singulis legatariis detrahet hæres. Et sic primo detrahendũ est, quod vltra patrimoniũ testatoris legatũ est, & postea illud, q̃ ex bonis testatoris superest, apud hæredẽ remanere oportet. Et hæc dicuntur usque in fi. tit. Fran.

f ¶ Aes alienum. ℨ etiam quod ipsi hæredi debeantur tẽpore mortis, ad quam ratio legis Falcidiæ redigitur, mortis tẽpore spectatur. Itaque (verbi gratia) si is, qui centum aureorum patrimonium in bonis habebat, centum aureos legauerit, nihil legatariis prodest, si ante aditam hæreditatẽ per seruos hæreditarios, aut ex partu ancillarum hæreditariarum, aut ex fœtu pecorum tantum accesserit hæreditati, vt centũ aureis legatorũ nomine erogatis, hęres quartam partẽ hæreditatis habiturus sit, sed necesse ẽ, vt nihilominus quarta pars legatis detrahat. Ex diuerso, si septuagintaquinq; legauerit, & ante aditã hæreditatẽ intantũ decreuerint bona (incendijs fortè, aut naufragiis, aut morte seruorum) vt non amplius quàm septuagintaquinq; aureorum substantia, vel etiam minus relinquatur, solida legata debẽtur. Nec eares damnosa est hæredi, cui liberum est non adire hęreditatme: quæ res efficit, vt sit necesse legatariis, ne destituto testamẽto nihil consequantur, cũ hærede in portione paciſci.

¶ In ratiõe legis Falcidiæ primò deducit æs alienum, funeris impensa, & ptia seruorũ, & à residuo quarta pars legatorũ, & si plus est legatũ q̃ sint patrimonij vires, licet confusione sit factum indebitum: ut ff. eo. l. qui fundum. & C. e. l. irritum.

b ¶ Funeris. ℨ non monumenti: ut ff. e. l. j. §. fi.

ADDITIO Nisi esset impensa necessaria, put a q̃a esset dedecus sepeliri in terra, secundum Angel.

id primò deducitur, postea patrimonium defalcatur. Aretinus.

¶ Cùm autẽ ratio legis Falcidiæ ponitur, antè deducitur æs alienum, item funeris impensa, & pretia seruorum manumissorũ, tunc demũ in reliquo, ita ratio habetur, vt ex eo quarta pars apud hrdẽ, remaneat, tres verò partes inter legatarios distribuãtur pro rata, scilicet portione eius, quod cuiq; eorum legatum fuerit. Itaq; si fingamus quadringentos aureos legatos esse, & patrimonij quantitatem ex qua legata erogari oportet, quadringentorum esse, quarta pars legatariis singulis debet detrahi. Quòd si trecentos quinquaginta legatos fingamus, octaua debet detrahi, q̃ si quingẽtos legauerit, initio quinta deinde quarta detrahi debet. Antè enim detrahendum est, quod extra bonorũ quantitatẽ est, deinde quod ex bonis apud hæredem remanere oportet.

De fideicommissariis † hereditatibus, & ad senatusc̃ consultum Trebellianum.

TITVLVS XXIII.

¶ A generalib. tanquã à digniorib. est inchoandũ, & olim hrs de fideicõmisso gra-

† hęredes.

Legatũ alicui, vt seruũ manumittat, nõ defalcat.

b Q̃d est verũ hodie si fecit înuẽtarium, alias secus. imponen da. C. eo.

c Hodie tñ est clarũ q̃ de legato libertatis, & sic pio, nõ detrahi tur falcidia. auth. si mitt. C. eo.

† Fideicõmissum dr: q̃a olim pẽ debat ex: fi de hęredis. Aegi. Perr.

Verbũ semel positũ propriè & impropriè põt poni. Falcidia in xj. casibus cessat.

Continuatio.

ℨ Sumitur hic falcidia impropriè, ut cõprehendat Trebellia. Aegi. Perr.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Diuisio.

NVnc trans eamus. ¶ Totus iste titu. diuiditur in septem Partes. Primo ponit qualiter iure vetustissimo nõ desine cessitate, sed uerecundia quadam fideicõmissa pstabant. Secundo, quomodo tẽpore Augusti certis psonis ex necessitate præstabantur, uel etiam de iure prætorio. Tertio, quomõ fideicommissum fieri debeat ut ualeat. Quarto quũ restituta erat hẽditas, ꝙ ex senatusc. trãsibant actiones omnes i fideicõmissarium. Quinto, qualiter ex senatusc. Vespasiano hæres institutus poterat detrahere quartã, & qualiter dicto iure, hęres rogatus d tota hęreditate restituenda, ut transirent actiones, ꝓ rata in fideicõmissarium stipulatio interponebat, si hæres volebat adire: si uero recusabat, ex dicto senatusc. cõsul. cogebat. Sexto Iustinianꝰ ista senatusc. cõsulta æquparat, & omnia quæ senatusconsultũ Trebel. statuit eidẽ reseruat, & quæ senatusc. cõsultũ Vespasianũ statuit, attribuit senatusc. cõsulto Trebell. tanquã antiquiori. Septimo, circa materiã fideicõmissorũ certos casus dubitabiles ponit. Octauo ibi, In primis. Quarto ibi, Restituta. Quinto ibi, Sed quia hæredes. Sexto ibi, Sed q̃ stipulationes. Septimo ibi, Nihil autẽ interest.

¶ CASVS. Domine, multa iã dixistis nobis circa materiã legatorum, ꝓ deo dicatis mihi, qd ꝓponitis in hac materia facere? Ad hoc resp. Amice, certè ex quo expedita est materia legatorum, nũc ad fideicommiss. transeundum est, & primo de fideicõmiss. hæreditatibus breuiter videamus, & hæc dicunt̃ usque ad illum versũ. sciẽdũ est. in quo ponę casum sic, Domine, videoꝙ vultis tractare de fideicommiss. hęre. dicatis mihi, mõ si placet, qualiter erãt introducta fideicom. & qualiter sic appellabant? Ad hoc resp. Amice, scire debes ꝙ olim omnia fideicõ. tam generalia, quã specialia primitiuis temporibus infirma erant: qa nemo inuitus huiusmodi fideicõmiss. de quibus erat à testatore rogatus, soluere cogebat, & ꝓ filiis spuriis & cæteris nõ capacibus, quibus testatores non poterant hęreditates, & legata in testa. suo relinquere, fuerunt fideic. introducta. unde sub hac cautela relinquebãt, nam fidei eorum qui capere poterãt ex test. hæreditatẽ cõmittebãt. & iõ fideicõ. appellata sunt, quia nullo vinculo iuris innodata erãt, sed tantũ pudori eorũ cõmittebãt, testatores huiusmodi fideic. soluere. sed nõ cogebãt, & ita hoc vsq; ad tẽpus diui Augu. obtinebat: postea uero pius diuus Augu. gra psonarum capacium, qa fideic. defraudabant, motus, fideicõ. huiusmodi ad iuris necessitatẽ induxit. unde quia aliquãdo ꝓ fidem suã uel per ipsius principis salutẽ aliquis rogatus non soluebat fideic. ideo propter magnã quorundã perfidiam, qui fidem implere recusabant, ꝓcepit consulibus, ut ipsi authoritatẽ suam interponerent: ut illi qui rogati essent fideic. soluere ad eorum præstationẽ cogerent̃. & qa hoc iustũ videbat̃, & populo expediebat, paulatim conuersum est in assiduã iurisdictionem, & per processum tẽporis fauor fideic. in tantũ augebat̃, ut etiã proprius prætor, circa huiusmodi fideic. crearetur, quẽ fideic. prætorem appellabant. Et hæc dicunt̃ usque ad illum §. in primis.

a ¶ Sciendũ itaque est. ꝙ quasi dicat, tractaturis nobis de fideicommissis, quia eorum apud antiquos aliter se habebat tractatus, ne qd antiquitatis penitus ignoret, itaque dicamus de fideicommiss. generalibus & specialibus: ut ar. ff. de test. in prin.

b ¶ Quibus. ꝙ ut spuriis, & in his nil innouatur. nam nec hodie ualet fideicommissum: ut ff. de iure fisci. nõ intelligit. §. j. 2. & 3. & C. de nat. lib. l. j. & 2. & C. ad. legem Falc. l. etiam. secundum Azo. Sunt & alij q capere non poterant, nec possunt: ut ff. de leg §. legati diximus. & in his omnib. nil innouat, ut in muliere quæ transit ad secunda nota. tẽpus luctus, cui ab extraneo relinqui non põt: ut C. de incest. nup. l. si quis incest. & C. de secundis nup. l. j.

c ¶ Nullo uinculo. ꝙ id est, nulla actione, sed per officium iudicis: ut ff. de uerborum signi. l. pecuniæ verbum. §. actionis.

d ¶ Personarum. ꝙ capacium duntaxat, non earum quę sunt non capaces, de quibus ff. locutus est. & dic personarum quarundam.

e ¶ Interponere. ꝙ ut fideicõmissa pręstentur generaliter i omnib.

f ¶ Populare. ꝙ id est, populo expediens.

g ¶ In assiduam iurisdictionem. ꝙ id est, ut assiduè de hoc ius reddatur et ab aliis, quàm à cõsulibus. Accur.

h ¶ Eorum. ꝙ scilicet fideicommissorum.

i ¶ Crearetur. ꝙ ut ff. de orig. iur. l. 2. §. post deinde diuus. Accur.

ratus non cogebatur de necessitate ad fideicommissi præstationem. Deinde ponit unde dicat fideicommissum, et quis primò statuit illud de necessitate restitui. Aret.

¶ &c

AVnc trãseamus ad fideicõmissa, sed priùs est, vt de hæreditatib. fideicõmissarijs videam. Sciendum a itaq; est omnia fideicommissa primis temporibus infirma fuisse: qa nemo inuitus cogebatur præstare id, de quo rogatus erat. Quibus b enim nõ poterant hæreditatẽ, vel legata relinquere, si relinquebãt, fidei cõmittebant eorum, qui capere ex testamento poterant hæreditatem. Et ideo fideicõmissa appellata sunt, quia nullo c vinculo iuris, sed tantùm pudore eorum, qui rogabantur, continebantur. ¶ Posteà diuus Augustus primus semel iteruṁque gratia personarum d motus, vel quia per ipsius salutem rogatus quis diceretur, aut ob insignem quorundã perfidiam iusit consulibus auctoritatem suã interponere e. Quod quia iustum videbat̃, & populare f erat, paulatim conuersum est in assiduam iurisdictionem g, tantusq; eorũ h fauor factus est, vt paulatim etiã prętor proprius crearetur i, qui de fideicõmisis ius diceret, quẽ fideicõmissarium appellabant.

¶ *Ad hoc ut ualeat fideicõmissũ uniuersale ex testõ, debet hęres uniuersaliter institui, ꝙ potest grauari de tota, uel parte hæreditatis capaci restituenda. Aretin.*

¶ In primis k igitur sciendũ est, opus esse, vt aliquis recto iure testamento hęres instituatur l, eiusque fidei committatur, vt eam hæreditatẽ alij restituat: alioqui inutile m est testamentum, in quo nemo hæres instituitur. ¶ Cùm igitur aliquis scripserit, Lucius Titius hæres esto, potest † adijcere, Rogo te Luci Titi, vt cũ primùm poteris hæreditatẽ meam adire, eam Caio Seio reddas, restituas. † potest

¶ Potest autem quisq; & de parte restituenda hæredem rogare.

¶ Et liberum est vel purè, vel sub cõditione n relinquere fideicommissum, vel ex certo die.

¶ Qui restituit hęreditatem, remanet hæres nomine, & in fideicõmissarium transeunt omnes actiones. Aretinus.

¶ Restituta autem hæreditate, is quidẽ, qui restituit, nihilominùs hæres permanet o, is verò, qui recepit hæreditatẽ, aliquando p hęredis, aliquando q legatarij loco habebat̃. Et Neronis quidẽ temporibus Trebellio c Maximo, & Annæo r Seneca cõsulib. d senatusc. cõsultum factum est, quo cautum est, vt si hęreditas ex fideicõmissi causa restituta sit, omnes e actiones, quæ iure ciuili f hæredi, & in hæredem competerẽt, ei & in eum darentur, cui ex fideicommisso restituta esset hæreditas. Post quod senatusconsultũ, prætor vtiles actiones ei, & in eũ, qui recepit hæreditatem g, quasi hæredi, & in hæredem dare cępit.

¶ Hŕs rogatus de fideicõmisso uniuersali, uel particulari restituẽdo, ꝑ senatusc. consultũ Pegasianũ poterat quartã deducere, et in hŕdem oẽs actiones remanebant, nisi cautio fuerit interposita inter eũ, et fideicõmissariũ de actionib. diuidendis. Aret.

¶ Sed quia t hæredes scripti, cũ aut totam hæreditatem, aut penè totam plerunque restituere rogabantur, adire hæreditatem ob nullum vel minimum lucrum recusabant h, atque ob id extinguebantur fideicommissa: posteà Vespasiani Augusti temporibus, Pegaso, & Pusione consulibus i senatus censuit, vt ei qui rogatus esset hæreditatem restituere, perinde k liceret quartã partem † retinere †, atq; ex lege Falcidia ex legatis retinere concedi tur. ¶ Ex singulis † quoq; rebus, quæ per fideicommissum relinquuntur eadem retentio permissa l est. ¶ Post m quod senatusconsultũ i pse hæres onera hæreditaria sustinebat, ille autem qui ex fideicommisso recipiebat partẽ o hæreditatis, legatarij partiarij loco erat, id est, eius legatarij, cui pars bonorum p legabatur: quæ species legati partitio vocabatur, quia cum hærede legatarius partiebatur hæreditatem. Vnde quæ solebant q stipulationes inter hæredem & partiarium legatarium interponi r, eædẽ interponebantur inter eum, qui ex fideicommisso recepit hæreditatẽ, & hęredem, id est, vt lucrum, & damnum hæreditarium pro rata parte inter eos commune s esset. †

¶ Olim qũ qs erat rogatus de restituẽ do dodrantẽ, ex senatusc̃o consulto Trebelliano actiones diuidebant̃ ꝓ rata, sed si ultra dodrantẽ, tunc ex senatusc̃o consulto Pegasiano oẽs actiones remanebãt penes hæredẽ, nisi

¶ No. quos charitas ñ puocat ad bñficia spe lucri incitãdos. Ae. Perr.

† Ergo vñ ꝙhęc quarta dẽat dici Pegasiana potiꝰ q̃ Trebelliana: nica: dic ꝙ sublatũ est sena. cõ. Pegasia. & eius auctoritatem hẽt Treb. vt j. e. §. sed q̃a. Aeg. Perr.

† Concor. cũ hoc tex. ca. Raynutius. in glo. si ꝓ verbo, Trebelliaũ añ med. ver. item ẽ alia quarta. ex dicto test. ad intell. huiꝰ §. uide Berrẽgar. fern. i l. in quartã. nu. 205. ad l. falcid.

† sit.

ADDITIO Hoc obtinet i immutabilibus de natura, uel cõstitutione iuris, alias secus, arg §. ut autem. in auth. de non alie. col. j.

a ¶ Aliquando. ꝙ id est, secundum unum ius, ut per Trebel. ut statim dicet. nam omnia transibant.

b ¶ Aliquando. ꝙ id est, secundum aliud ius non erat loco hæredis, sed legatarij, vt per Pegasianum, secundũ qđ retinet institutus quartam: ut j. e. §. sed q̃a. & §. post quod.

c ¶ Trebellio. ꝙ & hinc dictũ fuit Trebellianũ senatusc̃o consultũ, ut & Macedonianũ à Macedõe: ut ff. ad Mace. l. j.

d ¶ Consulibus. ꝙ scilicet existentibus.

e ¶ Omnes. ꝙ imò non omnes, ẽt per Trebellianum: ut j. e. §. ergo. cõtra. So. 13 hic dicat, omnes, non tamẽ dicit totę ut in totũ, secũdũ Ioañe. a Vt dic ꝙ quãdo de toto erat rogatꝰ, habebat locum ꝙ hic dicit. si autem retenta quarta de cætero erat rogatus habet locũ ꝙ dicitur infrà. Accur.

f ¶ Iure ciuili. ꝙ uel ẽt prętorio, dummodo tales sint prætoriæ ꝙ sunt transitoriæ, ut sunt ꝓsecutoriæ: ut ff. de acti. & obli. l. in honorariis. & ff. e. ad senatusc. Treb. l. j. §. quanq̃. secus in pœnalib: ut j. de act. §. pœnales.

g ¶ Hæreditatem. Nõ facta cessiõe actionũ. aliàs enim etiam directas habet ex nomine cedentis.

¶ SED QVIA HAERES. ¶ CASVS. Domine, iam video. ꝙ secũdum senatusc. Trebel. cui restituebat hæreditas, quo ad onus, & emolumentum loco hęredis habebat, sed vos dixistis mihi §. ꝙ hæreditas quo ad onus quandoq; habeat? Ad hoc rñ. Iusti. qa §. d ximus ꝙ hæredes scripti i testamẽto totius hęreditatis rest. poterãt grauari: nec per senatusc. Treb. aliꝙ remediũ habeant. & idcirco hęreditatẽ ob nullum vel minimũ lucrũ adire plerunq; recusabãt, cũ uel totã hære. vel ferè totã per fideicõ. restituere cogebant̃. unde testamẽto ab hęredibus scriptis deserto fideicõ. in testamẽto relicta penitus extinguebant̃, iõ postea temporibus Vespa. Aug. Pega. & Pusione existentibus consulibus factum erat senatusconsꝰ. Peg in quo quidẽ senatusc. statutũ fuit, ut liceret hęredi scripto qui rogatus esset ꝓ fideicõ. hæreditatem restituere, quartã totius hęreditatis retinere sicuti bñficio l. Fal. ex singulis legatis quartã retinere concedit. Et nõ solum huiusmodi beneficiũ rerẽtionis quartæ in vniuersitate erat hęredib. concessum: sed etiam in singulis quoque rebus ꝓ fideicõmiss. relictis eadem retentio quartæ ex Peg. senatusc. hęredi. idulgebat̃. unde post senatusc. Peg. hęres scriptus occasiõe illius onera hæreditaria sustinebat: ille uero q ex fideicomm. partem hęreditatis recipiebat, puta hæredi loco legatarij partiarij habebat̃, id est illius legatarij, cui pars bonorum legabat̃. Nã huiusmodi species legati vocabat̃ partitio: & hoc iõ: quia talis legatarius cũ hęrede patiebat̃ hęreditatẽ: & in hoc casu stipulationes quæ solebãt inter hęredẽ, & partiariũ legatarium interponi, eædẽ inter fideicom. & hęredẽ iterponebant̃, id est lucrũ & damnũ hæreditarium ꝓ rata portione inter eos cõmune esset. unde tunc demũ habebat locum senatusc. Treb. qñ non totam hęreditatẽ, uel vltra dodrantẽ hęreditatis restituere rogabat̃ hęres. & in hoc casu ex senatusc̃o. Treb. fiebat restitutio. & sine iterpositione stipulationis actiones hęreditariæ in utrũq;, videlicet hęredẽ scripti & fideic. ꝙ loco hęredis habẽtur, ꝓ rata portione diuidebant̃. Si uero pluſquam dodrãtẽ, uel totã hęre. fideic. restituere rogebat̃. tũc ex senatusc̃o. Peg. fiebat restitutio, & hæres ꝙ semel adierat hŕditatẽ, si sua uoluntate, & nõ cõpulsus hoc fecerat: siue bñficio Peg. vsus sibi quartã retinebat, siue quartã sibi retinere nolebat: nisi ꝓ iterpositionẽ supradictæ stipulationis sibi, ꝓ spexisset, vniuersa onera hęreditaria, ꝓ senatusc. Pega. sustinebat: quarta tamẽ ab hærede retenta ẽt ad euitationẽ onerũ hęrediturioꝝ, quasi partis, ꝓ parte stipulatiões interponebant̃, quæ solebant interponi inter partiariũ legatariũ, & hęredẽ. Alter enim ab altero stipulabatur, ut uterq; eorũ onera hęreditaria, sicut emolumentum, ꝓ rata portione sustineret, si uero hŕs scriptus totã hæreditatẽ fideic. restituebat, in hoc casu emptæ vel vẽditæ hęreditatis stipulationes inter ipsum hære. & fideic. iterponebãtur. & hæc dicũtur vsque ad illũ ver. Sed si recuset. in quo pone casũ sic. Domine, iã video in quo casu habebat locũ senatusc. Treb. olim, & i quo casu locũ habebat Pega. & quæ fuit rõ suæ inuẽtionis Pegasiani, & in quibus differunt illa duo senatusc.

ꝓ Deo dicatis mihi si placet. si in aliquo casu habeant conueniẽtiã illa duo senatusc. ad hoc rñ. Iustin. ꝓ sic. Dictũ ẽ enim §. quid iuris ẽ qñ hęres scriptus sua spõte adibat, & restituebat hęreditatẽ: ꝛ certè si scriptꝰ hęres recusaueret hęreditatẽ adir, qa ẽt eã sibi suspectã esse quasi dãnosã: i hoc casu cauebat senatusc̃o. Peg. vt desideratę fideic. sibi restitui hŕditatẽ iubẽte ꝓtore scriptꝰ hŕs hæreditatẽ adire, & restituere fideic. ꝓpellereť. & tũc oẽs actiones hæreditarię ipsi fideic. & aduersꝰ eũ cui auctoritate Peg. se. facta fuisset restitutio, dabãt, & ihoc casu, qñ hŕs coactus hŕditatẽ restituit, stipulationes à Peg desciẽtes ñ erãt necessarię: qa sine iterpositiõe cuius libet stipulatiõis simul hęredi scripto, q̃ coactꝰ hęreditatẽ restituebat, plena dabãt securitas, & oẽs actiones hŕditarię ipsi fideic. & i eũ transferebantur. In hoc enim casu vtrũq; sena. quo ad mẽtẽ ocurrebat. Et hęc dñt vsq; ad illũ §. sed q̃a stipulationes.

h ¶ Recusabant. ꝙ sic §. titu. j. in prin.

i ¶ Consulibus. ꝙ scilicet existentibus.

k ¶ Perinde liceret quartam &c. ꝙ i. dicere sicut per legem Falcidiã defalcãtur specialia: ut §. tit. j. §. cum autem. & §. j. ita & generale fideicõmissum defalcatur per Pegasianũ senatusc̃o. ut hic. Et no. triplicẽ esse quartã. Vna dicitur iure naturæ debita: ut quæ debeť filiis & filiabus, & inferiorib, & superioribus, & quibusdã trãfuersalib: ut C. d inofficio. test. l. cũ quæritur. & l. parẽtibus. q̃ est aucta in auth. de trié. & se. §. j. col. 3. & hęc dr debitũ bonorũ subsidiũ: ut C. de inoff. dona. l. si totas. Alia est quæ debeť iure institutionis: ut ex singularibus legatis & fideicõmissis: ut §. tit. j. Alia quæ dicit Trebellianica: ut j. e. §. sed q̃a licet fuerit per Pegasianũ inducta: ut hic. Iteꝝ est quarta quædã q̃ debeť ex cõstitutione diui Pij filio arrogato: ut §. de adop. §. cũ autẽ. Quarta est multiplex.

ADDITIO. Item est & alia, quę debetur conebinę, quã quis acceperat ea intentione, quod eam duceret in vxorem, quoniã si posteà animo mutato illam expellat, tenetur ei quartam partem suę subst ãtię dare: ut in auth. quib. mod. natu. effi. leg. §. fit igit. alias & melius. §. quoniam autem. quasi circa fi. tit. colla. vj.

l ¶ Permissa est. ꝙ per senatusconsultum Pegasianum, ſ. ab hęrede, si à legatario grauato alij dare uel restituere: ut dicemus j. tit. j. §. j.

m ¶ Post quod senatusconsultum. ꝙ scilicet Pagasianum.

n ¶ Onera. ꝙ scilicet omnia.

o ¶ Partem. ꝙ scilicet dodrantem.

p ¶ Pars bonorum. b ꝙ Intelligas tamen sub nomine hęreditario, aliàs autẽ iste textus non procederet: quia ille cui relinquit̃ pars bonorũ nõ sustinet aliqua onera: ut l. bonorum. ff. de uer. signific. & no. i l. non amplius. §. fi. in gl. fi. cũ l. seq. & ibi Bar. ff. de leg. j. & facit t ex. cũ gl. & Bar. in l. mulier q̃ duobus. §. fi. ff. e. ad sena. Trebel. Ang. Ista glo. non est Accursij, sed additio.

q ¶ Solebant. ꝙ ſ. iure vetustissimo, secundũ Pla. nam legatarius non sustinebat onera, & ideo hęc stipulatio iterponebatur. Sed cũ odie legata fideicõmissis sint adæquata: ut §. de leg. §. sed nõ vsque. & in fi deicommisso diuidatur onera in hęredem, & fideicommissarium: ut j. proxi. §. ergo. & §. sed quia stipulationes. pater ꝙ hęc legata vniuersalia, seu particularia: sine stipulatione debent trãfire cũ onere, & facit ad hunc §. ff. de leg. 2. l. si quis seruum. §. fi. & l. seq. in prin. tit. Acc.

r ¶ Interponi. ꝙ puta quando legabatur dodrans. Accur.

s ¶ Commune esset. ꝙ sed hac stipulatione non interposita omnia onera erant hęredis rogati occasione quartę, quam retinebat: ut j. e. §. proxi. uer. at si plus. Accur.

a ¶ Ergo si quidem.ʒtunc demum locum habet senatusconsultum Pegasianum, quando vel totum vel ultra dodrantem hæres rogatus est restituere.ergo,&c.
b ¶ Pro rata parte.ʒs.e.§.restituta.contra.Sol.ut ibi in gl.oēs.Acc.
c ¶ Vniuersa onera.ʒ nisi stipulationem supradictam interposuisset.§.s.e.§.sed q.a. uer. post q. & hic subiicit.
d ¶ Restitueret.ʒ.f. spōte. nā poterat quarta retinere per Pegasianum,ut§.s.§.post qđ.
e ¶ Interponebant.ʒ facit ff.de pecu.l.si creditor.& ff.manda.l.hæredem.§.finali.
f ¶ Quasi dānosam.ʒ licet causam non assignet: qa varię sunt hominum volūtates:ut ff. ad Treb.l. q.a poterat. ibi,non enim. Accur.

Iudicē recusanti sufficit allegare suspicionem.

ADDITIO. Idem dicunt doctores hic í recusatione iudicis: quia sufficit simplex allegatio suspicionis cū iuramēto, nisi recusatio esset notoriè frustratoria ut quia datus eēt de cōmuni cōcordia partiū: & iō interim processus iudicis recusati est nullus ipso iure;quę omnia obtinēt de iure ciuili,& í terris iperij,ſz đ iure canonico debet inferi causa,& probari coram arbitris cōmuniter eligendis.c. suspicionis.extra de offi.đlegati.& c. eū speciali. de ap.Ang. & Por.

g ¶ Quo casu.ʒi.cum per Trebellianum restituitur tota. Vel dic per Pegasianū,ſ. in casu ꝓ posito,vbi coactᵉ adiit.

† recuser. si uero non coactus ſz sponte,secus: ut suprà eo.§. si uero totam,

† dicat. h ¶ Vtroque.ʒ ſ. Trebellianico: q.a nihil retinebat, & Pegasiano: qa cogebat. & ita quo ad sententiam concurrunt.quo ad uerba enī non concurrūt, cū alio casu unū, & alio aliud loquebatur.

† ſz. ¶SED QVIA STIPVLATIONES.
¶CASVS. Domine, iam uideo in quib.senatusc.Treb. & senatusc. Peg.differebāt, & in q bus conueniebant.nunqđ remanet adhuc hodie ꝛerunque in suo vigore? Ad hoc resp.ꝙ nō.Cū enim stipulationes ex Pegasiano senatusc.descendentes nō solum modernis, sed ét ipsi antiqtati displicuerint. & Papi.hō excelsi ingenij ealdē stipulatiōes in q busdā casib.captiosas appellet, & nobis magis simplicitas,quam difficultas placeat,ideo nobis omnibus suggestis, tam similitudinibus, quàm differentiis vtriusque senatusconsulti placuit, exploso senatusconsulto Pegasiano, quod posteà superuenit,omnē auctoritatem Trebelliano senatusconsulto prestare, vt ex eo fideicommissarię hæreditates restituantur, siue habeat hæres ex voluntate testatoris quartam, siue plus, siue minus, siue nihil penitus: vt tunc quando vel nihil, vel minùs quarta apud eū remanet, liceat ei vel quartā, vel quod deest ex nostra auctoritate retinere, vel repetere solutum quasi ex Trebelliano senatusconsulto, pro rata portione actionibus, tam in hæredem, quàm in fideicommissarium cōpetentibus. Si verò totam hęreditatem spontè restituerit, omnes hæreditariæ actiones fideicommissario,et aduersus hęredi.& fal.§.si uero expresim.coˡ.j.

stipulatio de diuidendo fuerit interposita. Et hoc si spōtè adibat: sin autem coactus, ex senatusconsulto Trebelliano actiones omnes transibant in fideicommissarium. hoc dicit.Aretinus.

¶ Ergoᵃ si quidē non plus quàm dodrantem hæreditatis scriptus hæres rogatus sit restituere, tunc ex Trebelliano senatuscōsulto restituebatur hęreditas,& in vtrunque actiones hęreditariæ pro rataᵇ parte dabantur: in hæredem quidem, iure ciuili:in eum verò, qui recipiebat hæreditatem, ex senatusconsulto Trebelliano, tanquam in hæredem. At si plus quā dodrātem, vel etiam totam hęreditatē restituere rogatus esset, locus erat Pegasiano senatusconsulto, & hæres qui semel adierat hæreditatē (si modò sua voluntate adierat †)siue retinuerat quartam partem, siue retinere noluerat †, ipse vniuersa onera ᶜ hęreditaria sustinebat. Sed quarta quidem retenta, quasi partis, & pro parte stipulationes interponebātur,tanquam inter partiarium legatarium,& hæredem. Si verò totam hæreditatē restitueretᵈ ,emptæ & venditæ hæreditatis stipulationes interponebantur ᵉ.

¶ Sed si recusabat scriptus hæres adire hæreditatē, ob id quòd diceret † eam sibi suspectam esse quasi damnosam ᶠ,cauebatur Pegasiano senatuscōsulto, vt desiderante eo, cui restituere rogatus esset, iussu prætoris adiret, & restitueret hæreditatem, perindeque ei & in eum, qui reciperet hæreditatem,actiones darētur,ac † iuris est ex Trebelliano senatusconsulto.quo casuᵍ nullis stipulationibus est opus: quia simul & huic qui restituit, securitas datur, &

adierit hđitatem. † voluerit Theop.negantem lectionem agnouit.

actiones hæreditariæ ei, & in eū transferuntur, qui recipit hæreditatem,vtroqueʰ senatusconsulto in hac specie concurrente.

¶ Fideicōmissarię hęreditates ex senatusconsulto Trebelliano restituunī, sublato in totū senatusconsulto Pegasiano, cuius auctoritatem senatusconsulto Trebelliano Imperator attribuit, & hæres rogatus potest retinere quartā siue relictā ei sit, siue minùs,actionib.pro rata diuisis. Item hæres,qui suspectam hæreditatē adire non vult,hodie per senatusconsultum Trebellianum cogitur,licet olim per Pegasianū, omnibus actionibus in fideicommissarium deuolutis.h.d.Aretinus.

¶ Sed quia stipulationes ex senatusconsulto Pegasiano descendentes, & ipsi antiquitati displicuerunt,& quibusdā casibus ⁱ captiosas eas homo excelsi ingenij Papinianus appellat, & nobis in legibus magis simplicitas ᵏ quàm difficultas placet,ideo nobis omnibus suggestis ʲ, tam similitudinibus, quàm differentiis vtriusque senatusconsulti placuit, exploso senatusconsulto Pegasiano, quod posteàᵐ superuenit,omnē auctoritatem Trebelliano senatusconsulto prestare, vt ex eo fideicommissarię hæreditates restituantur, siue habeat hæres ex voluntate testatoris quartamⁿ, siue plus, siue minus, siue nihil penitus: vt tunc quando vel nihil, vel minùs quarta apud eū remanet, liceatᵒ ei vel quartā, vel quod deest† ex nostra auctoritate † retinere, vel repetere solutumᵖ quasi ex Trebelliano senatusconsulto, pro rata portione actionibus ᑫ, tam in hæredem, quàm in fideicommissarium cōpetentibus. Si verò totam hęreditatem spontè restituerit ʳ, omnes hæreditariæ actiones fideicommissario,et aduersus

† quartę. † constitutione.

Simplicitas est legibus amica.

a Pōt tñ fideicōmissa rio uolente quartā testatoris hæreditatis deducere, & tunc teneť creditorib. ꝙ sua rata. de quo & quaſr.lega tariis teneať, vide ꝙ Ang.

hęredi.& fal.§.si uero expresim.coˡ.j.

p ¶ Solutū.]propter facti nō iuris ignorātiā:ut C.ad l.Fal. l. error.
q ¶ Actionibus.ʒscilicet creditorum,non legatorum secundum B. ut ff.ad senatusc.Trebel.l.j.ſi.& l.apud.j.resp. sed & legatariis respōder hęres,cū eis fideicōmissaria portio non sufficit. sic tamen ut totius hęreditatis quarta sibi referueť,ut ff.ad Trebellia.l.j. §. si is qui. secundū Ioan.Sed Azo contra C.ad Trebel.l.2. Sed illa secundū supradictam distinctionem intelligitur.
r ¶ Restituerit.ʒquæ restitutio fit re & uerbo . re, ut si patiatur res hęreditarias à fideicōmissario posśideri, uel totas uel aliquas earū hac mente,ut sibi restituat hęreditas:uerbo autem sic, restituo hæreditatem tibi, licet corporaliter rerū possessionem non tradā.& ex tunc res fiūt fideicōmissarij in utroque casu,ut ff.ad Trebel.l.facta.in princip. Sed nunqđ etiam ante factam restitutionem est fideicommissarius dominus:ut C.cōmunia de leg.l.fi.§.sed quia? Resp.non: qa ante restitutionem omnia facit hęres,& ét manumittit seruū hæreditarium:quod non faceret si alius esset dominus:ut ff.ad Trebel.l. Marcellus.§.res.& l.si hæres institutus.§.si hęres. Nec obstat d.l.fina. communia de leg.quæ dicit dari rei uendicationem fideicōmissario generali. nā est intelligēdū ex quo hæreditas ē restituta. Vt speciale est,ita

est in rebus alienatis,ut ante restitutam hæreditatem detur fideicommissario ut ilis rei uendicatio.
a ¶ Competant.ʒquia per omnia est ut hæres: ut ff. quod cum eo.l. si filius.§.finali.
b ¶ Fuerat.ʒut supra eo.§.ergo.ver.sed si recusset.
c ¶ Apud hęredem.ʒ cui etiam cauebit fideicommissarius de pstādo eum indemnē futurum occasione hđitatis:ut ff. ad Trebel.l.cū hęreditas.& etiam pro futuris habet exceptionem:ut ff.ad Treb.l.j.§. quāquā ª.Sed hæc cautio de qua hic dr,qualiter fit? Resp.ꝙ officiū iudicis,postulāte eo cui est restituēda hđitas, uel quota pars,non aūt si singulare fideicōmissum sit relictū: ut ff. ad Treb.l.nam quod.§.nō omnis. uel etiā postulāte procuratore eius cui sit mandatum,nec sufficit cauere de rato:ut ff. ad Trebel.l.quidā.§.j.

ADDITIO Et nota ꝙ procuratori simpliciter habēti speciale mādatum,potest fieri restitutio hđitatis, non autem procuratori in rē suam, siue cessionario: ut est casus mirabilis in l.si mulier.§. ex asse. ff. de iure dotium.

Ius idem est in toto quo ad totum, quod ꝑte quo ad partem: & cōtra.

d ¶ Diximus.ʒ ut s.e. §. sed q.a stipulationes. & ꝓximo §.&no.ꝙ idē iuris est in toto quo ad totū, qđ ī parte quo ad partem:ut ff.de acquir. hđ.l. si seruus. & ff. de vsu.l. q scit. in princip. Arg.cōtra ff. de euic. l. ex mille.in gl.ꝓ parte.

ADDITIO. Tu dic ꝙ hæc regula ꝓcedit, qñ est eadem ratio ī parte quæ i toto,aliàs nō: ut in contrario.

e ¶ Quartam. ʒ uel ēt minus quarta: sed tñ agit ad supplemētū ᵇ, ut retinebit:ut ff.e.l.j.§. si hęres precepto. in fi.
f ¶ Remanet. ʒ facit C.đ hęr inst.l.quoties.
g ¶ Actiones.ʒ creditorum,non legatorum. quod dic ut supra eo.§. sed quia in fi.
h ¶ Institutus.ʒ ut restituat retēta certa re.

¶ PRAETEREA.
¶ CASVS. Domine, vos dixistis mihi,qualiter hæres oneratur ad prestationē fideicom. sed nunqđ poterūt successores ab intestato fideicom. ſfr grauari? Resp.Iustinianus ꝙ fic. nam ꝑter supradictos, modos, quibus in testamento grauatur hæres, ad restitutionem fideicommissi,potest etiā qs si fortè esset intestatus moriturus ꝓ fideicom.rogare eum,quem intelligit sibi de iure ciuili, vel de iure prætorio ab intestato successurū,ut hęreditatē suam totā, uel partem eius,aut rem aliquā singularē,ueluti fundum, hominem, uel pecuniam alicui restituat.sed licet hoc fit uerū in fideicō.secus tamen est in legatis.Legata enim olim nō nisi ex testamento ualebāt, & non solū successorem in vniuersitate ab intestato pōt qs grauare: sed etiā eum cui aliquid restituitur per fideicommissū pōt rogare,ut illud rursus alij totum,aut pro parte restituat, aut etiam aliquid aliud quod tantundem ualeat. & hęc dicuntur usque ad §. & quia prima.
i ¶ Rogare.ʒ in codicillis.
k ¶ Restituat.]ideo pōt ab his fideicōmissum relinquere, quoniam suā sponte relinquere legitimam hæreditatem uidetur non instituendo alium:ut ff.de iure codicil.l.conficiuntur.§.j.

† cōpetit. D.etiam.

† recusabat.

a Hoc ꝙ ea ſcā restitutione:sed ante ipsam ſſi quenit. Azo.ſi.§.q ex Trebellia.ff.e. Angel.

† tranſire Theoph. † etiam.

† manēte.

† maner.

eum cōpetant† . ¶ Sed & id, quod præcipuum Pegasiani senatusconsulti fuerat ᵇ, vt quando recusaret † hæres scriptus sibi datam hęreditatem adire,necesitas ei imponeretur totam hæreditatem volenti fideicommissario restituere,& omnes ad eum,& contra eum transferre † actiones: & hoc transposuimus ad senatuscō sultum Trebellianum, vt ex hoc solo necesitas hęredi imponatur,si,ipso nolente adire,fideicōmissarius desideret restitui sibi hęreditatē, nullo nec damno, nec † commodo apud ᶜ hæredem remanente † .

¶ Quod iuris est de toto quo ad totū, idē iuris est de parte quo ad partem. Aretin.

¶ Nihil autem interest, vtrùm aliquis ex asse hæres institutus, aut totam hæreditatem, aut pro parte restituere rogatur, an ex parte hæres institutus, aut totam eam partem, aut partem partis restituere rogatur. Nam & hoc casu eadē obseruari præcipimus, quæ in totius hæreditatis restitutione diximusᵈ .

¶ Si apud hæredem rogatū de hæreditate restituenda,remanet aliqua res, uel quātitas de uoluntate testantis, q̄ ualeat quartam hæreditatis uel ultrà, tunc restituta hæreditate oēs actiones insolidū transeūt in fideicommissariū,et hæres ad nulla onera hæreditaria tenetur. Aretinus.

¶ Si quis vna aliqua re deducta, siue præcepta, quæ quartam ᵉ cōtinet (veluti fundo, vel alia re) rogatus sit restituere hæreditatem, simili modo ex Trebelliano senatusconsulto restitutio fiet † , perinde ac si quarta parte retenta rogatus esset reliquam hæreditatem restituere.Sed illud interest, ꝙ altero casu, id est, quum deducta, siue præcepta aliqua re, restituitur hæreditas, in solidum ex eo senatuscōsulto actiones transferuntur: & res , quæ remanetᶠ apud hæredem , sine vllo onere hęreditario apud eum remanet † , quasi legatario ei acquisita. Altero verò casu,id est, quum, quarta parte retenta, rogatus est hæres restituere hæreditatem, & restituit:scindūtur† actiones,ᵍ & pro dodrante quidem transferūtur† ad fideicommissarium, pro quadrante remanent apud hæredem. Quinetiam licet† vna re aliqua deducta,aut præcepta, restituere aliquis hæreditatem rogatus sit, in qua maxima pars hæreditatis contineatur, æquè in solidū transferuntur actiones . Et secum deliberare debet is, cui restituitur hæreditas , an expediat sibi restitui. Eadem,scilicet,interueniūt, & si duabus pluribúsve deductis præceptísve rebus , restituere hæreditatem rogatus sit. ¶ Sed si certa summa deducta pręceptáve, quæ quartā, vel etiam maximam partem hęreditatis cōtinet, rogatus sit aliquis hæreditatem restituere , idē iuris est. ¶ Quæ autē diximus de eo,qui ex asse institutusʰ est,eadem transferimus & ad eū, qui ex parte hæres scriptus est.

¶ Ille q ab intestato bona defuncti capit , & etiam fideicommissarius potest grauari de restituendo totā hæreditatē, uel partem hæreditatis.h.d. Aretinus.

¶ Prętereà intestatus quoq; moriturus potest rogare ⁱ eum, ad quem bona sua vel legitimo iure, vel honorario pertinere intelligit† , vt hęreditatem suā totam , partémve eius,aut rem aliquā(veluti fundum,hominē, pecuniam) alicui restituatᵏ ,cū alioqui legata,nisi ex testamēto nō valeantˡ . Eum quoque cui aliquid restituitur , potest rogare vt id rursum alij aut totum, aut partem,vel etiā aliquid aliud restituatᵐ .

¶ Qui primò negauit fideicommißum esse relictum, postea conuictus non potest dicere minus solenni uoluntate fuiße relictū. h.d.secundum opinionem Io.V el sic.Quando testator noluit solenniter disponere sed in fide hæredis committere,hæres tenetur iurare non eße relictum , uel soluere. hoc dicit.Aretinus. Et hanc opinionem approbant doct.in l.fin.C.eo.tit.

¶ Et quia prima fideicommissorum cunabula à fide hæredum pendent,& tam nomenⁿ , quàm

l ¶ Non valeant.ʒ sed quo iure hoc est uerū ? antiquo nō:ut ff. đ le.j. l.j. Itē nouo ñ:vt C.cō. de leg.l.ij Dic ergo antiquiori iure locū hēre qđ hic dr. Vel dic,ꝙ dicta l. de leg.j. ſm noua iura loquitur, secundū quę æquiparata sunt legata fideicōmissis ſc: ut s.de leg.§.sed non usq;.
m ¶ Restituat. ʒ etem inquantū qs honorāt, & onerari pt,ut j.tit.j. §.hoc solū. Sed nunqđ quartā retinebit? Rñ. ut j.tit.j. §. hoc solum.

¶ ET QVIA PRIMA. ¶CASVS. Dñe, iā uideo qđ erat oli circa fidei.& qđ hodie obtinem°. Vñ cū satis manifestū sit qđ đ antiqua te tollať, & in qb° ꝑ uestrā cōstitutionē circa fideic. ifistere dēamus: trāseatis igitur si placet ad aliquā aliā materiā. Ad hoc rñ. Amice. adhuc non est ad aliq̄ aliā mām trāseūdū. Primo adhuc circa materiā fideic.infisſtēdū est. nāq; prima fideicōmissorū cunabula à fide hđum pēdebāt , & tā nomen q̄ substātiā acceperūt. & iō primo diuus Aug. ut s.dem ē,fideic. ad legis necessitatē đduxit, & laqueis iuris innodauit. Igit nos eūdē prīcipē circa figmēta fideicommissorum superare ptēdētes ex quodā facto ꝑ Tribonianū uirū excelsum sacri palatij q̄storē nobis relato quā dā fecim° cōstitōnē, qua statuim°, ut si qs testōr hđē suū ꝑ fideic.rogauit ut uel hđitatē,uel aliqđ speciale fideic.alicui restituat,&huiusmodi uolūtas testatoris, neq; ex aliqua solēni scriptura, neq; ꝑ qnq; testes q̄ in codicillis suffriciūt, ꝓbari possit: q fidem hđis sui eligit: in hoc casu si hrs pfidia ductus fidem adimplere recusauerit, negando tale onus à testatore sibi fuisse impositū, si fideicōmissarius iusiurādū ei detulerit: sacramēto de calū.à fideicō.prī° pstito necesse hēbit hrs,uel iusiurā dum subire,vt fideicō. siue generale, siue spāle ab eo relictū fideic. soluere.& ita per nostram cōstitutionem induximus,ne ultima uolūtas testatoris fidei hæredis sui commissa depereat.Scd pone, ꝙ ille à quo fideicom.petitur, postquam per sacramentum aut per testes cōtactus fuerit, Confiteat fideicom.à se relictum: ad legis tamen subtilitatem decurrat, uidelicet allegando ex minus solenni uoluntate hoc fuisse relictum.certè in hoc casu in pœnā incidit mendacij,& nō obstante huiusmodi defensione, ad fideicom. prestationem omnino cogendus est. Et hæc dicuntur usque in fi.tit. Franeiscus de Aret.

† scindantur. † transferantur.

† in.

† Dicendo q̄s mihi hæres erit, & nō ē necesse exprimere proprium, nomen , ſm Iaſ. Aegi. Perr.

n ¶ Nomen.ʒ no. nomen consequens rei:ut s.de dona.§.est & aliud.

Codicillis v. testes ad fint.

† detraxerit, eadem traxit Theo.

† Non est improbū si quis alium virtute vincere cōtendat, nisi hoc fiat, ad humanam gloriam. §. cogitandū. in versi. sic enim zelus eis &c. authētico, de monach. §. cūdū Por. Aeg. Perr.

† Scilicet hæredem. a Et hæc lectura vr satis ꝓbari ꝓ istum text. quē sequūtur Franc. Acc. Marsilius, & alij doct. vt refert Bar. in l.fi. C.e. & Ang.hic §m q̄ erat practica q̄ hērdi ab initio nō neganti deferret fideicō missari⁹ iuramentū, si testōr voles solēniter testari fidei suę cō mississet tale legatum quo iurāterit secur⁹: ℨ recusanté ageť pdōne ex isto §.

b Et q̄uis etiā in isto membro opi. n

a ¶ Retraxit. ℨ hæc iura sunt. §. eo. in prin.
b ¶ Ex facto.]id est, ex quæstione de facto.
c ¶ Constitutionem.]ut de fideicom. l.fi.
d ¶ Legitimus.]no. testes quinq; in codicillis necessarios esse: ut C. de codi. l.ñ & de fideicom. l.fi. ibi, sed siue quinque, &c.
e ¶ Iurauerit. ℨ nam in omni casu erat olim iurandū, & i oī capitulo: ut C. d iur. cal. l.j. in pri. hodie sufficit semel iurare ut d. auth. d iis q̄ igitur ad app. §.fi. col. v.
f ¶ Necesse eum habere. ℨ sed nūq̄d hodie corrigitur hoc cū nulli deferatur iuito: vt C. d iureiur. l.fi. & l. generaliter. §. sed iuramento. uer. sinaūt. Resp. nō: qa hæc est posterior ꝓstitutio Iustiniani: ut C. de fideic. l. fi. & ita est iste specialis casus, in quo quis compellit̄ iurare.
g ¶ Coarctari. ℨ nota propter cōtumaciā nō iurātis eū pdēnari: ut C. d iura. cal. l.j. §. pe.
h ¶ Eadē. ℨ s. ut cōpelat iurare uel soluere.
i ¶ Quod si.]dixi q̄ntumax fuit nō iurādo nūc q̄ iurauit, & ꝓ sacramentum fuit cōfessus, uel etiā antequā iuret, sed pri⁹ negauerat relictum ut i fin. huius titu. dicemus statim.
k ¶ Subtilitatem. ℨ q̄ est ut ex quo est uoluntas nō solēnis, non ualeāt ea q̄ fcā sūt: ut C. d fideic. l. si ueritas. & C. de te. l. ñ dubiū. § illd.
l ¶ Soluere cogēdus est. ℨ sed q̄o coarctať ex nō solēni uolūtate: sic ergo soluunt inuiliter relicta, sicut & inuiliter. qd̄ cē nō dēt: ut C. de fideic. l. si ueritas. q̄ ē ptra. So. quidā dicūt ꝙ ubi soleniter testari uoluit, & nō fecit, hēt locū lex cōtraria. aliàs si noluit testari soleniter, habet locū qd̄ hic dicitur: ut ff d iu. codi. l.j. a Sed hæc falsa est, qa & hic de testatore loquit̄ q̄ soleniter facit: vt ibi si testator fidei hęredis sui omisit. Alij, vt B. dicebāt esse distinguēdū, an dicat hęres, nō ē ve rū tibi legatum esse. in quo casu cogit̄ ꝓbare esse verū, & solēne, ut i cōtrario: eo saluo, ut si deferat̄ sacramentum, iure: ut §. prox. §. an dicat, ñ potes petere, qa est minus solēne. i quo casu cogit̄, ut hic. Sed hoc non ualet: quia secundum hoc expediret ei negare, quod esse nō dēt, vt ff. de trib. l. illud. §. pe. Dic ergo secundū Io. ant ab initio cōfitetur relictū: & tunc nō tenetur ex nō solenni uoluntate: ut in l. illa cōtraria b. aut negauit, & tunc ex solēni uoluntate nō tenet̄, sed postea ꝓ sacramentū, uel per probationes cōpelit̄: ut ita rōne sui mendacij teneat̄, ut hic, & arg. in aut. de trien. & semif. §. studiū. & §. ad hoc.

¶ DE SINGVLIS REBVS PER FIDEICOM. &c.

¶ De fideicōmissis generalibus §. tit. j. dixit, nūc de specialibus. Ac.

Proest.] Tot⁹ iste ti. diuidit̄ i tres partes. Prio pōit d̄ fideicōmisso pecuniario. Sc̄do d̄ libertatib⁹. Tertio ꝓ q̄ uerba fieri dēant. Sc̄da ibi, libertas quoq;. Tertia ibi ¶ Singulas.]non solū generaliter: ut §. ti. (Verba. ¶ Vel legatariū. ℨ. rogare ut aliquid alicui restituat,

subſtantiam acceperunt: ideo diuus Auguſt. ad neceſsitatem iuris ea retraxit a † nuper: & nos eūdē principem ſuperare contendentes †, ex b facto quod Tribonianus vir excellentiſsimus quęſtor ſacri palatij ſuggeſsit, cōſtitutionem c fecimus per quam diſpoſui mus, ſi teſtator fidei hæredis ſui commiſit, vt vel hęreditatem, vel ſpeciale fideicōmiſſum reſtituat, & neque ex ſcriptura, neque ex quinque teſtium numero (qui in fideicōmiſsis legitimus d eſſe no ſcitur) poſsit res manifeſtari, ſed vel pauciores quàm quinque, vel nemo penitus teſtis ſteruenerit, tunc ſiue pater hæredis, ſiue alius quicunque ſit, qui fidem hæredis elegerit †, & ab eo reſtitui aliqd voluerit, ſi hæres perfidia tentus adimplere fidem recuſat, negando rem ita eſſe ſubſecutā, ſi fideicommiſſarius iuſiurandum ei detulerit, cùm prius ipſe † de calumnia † iurauerit e, neceſse eum f † habere, vel iuſiurandum ſubire, q̄ nihil tale à teſtatore audiuit, vel recuſantem, ad fideicommiſsi, vel vniuerſitatis vel ſpecialis ſolutionem coarctari g, ne depereat vltima voluntas teſtatoris fidei hæredis cōmiſſa. ¶ Eadem h obſeruari cenſuimus, & ſi à legatario, vel fideicommiſſario aliquid ſimiliter relictum ſit. ¶ Quòd i ſi is à quo relictum dicitur, poſtquā negauerit, confiteatur quidem aliquid à ſe relictum eſſe, ſed ad legis ſubtilitatem k recurrat, omnino ſoluere cogendus eſt. l

De ſingulis rebus per fideicommiſſum relictis.

TITVLVS XXIIII.

¶ *Res ſingularis poteſt per fideicommiſſum relinqui, & tam ab hærede, quàm à legatario.*

Oreſt † tamen quis etiā ſingulas m res per fideicōmiſſum relinquere: veluti fundum, argētum, hominem, veſtem, & pecuniam numeratam, & vel ipſum hæredem rogare, vt alicui reſtituat, vel n legatarium: quamuis à legatario legari non poſsit o.

¶ *Non tantum res teſtatoris, ſed etiā hæredis, aut cuiuslibet alterius per fideicōmiſſum relinqui poteſt. Et legatarius de re ſibi legata, uel ſua uel aliena alteri reſtituenda poteſt grauari, dummodò nō plus oneretur quàm honoratur. Et quando res aliena legatur, uel ipſa, uel eius æſtimatio præſtanda eſt. Aretinus.*

¶ Poteſt autem non ſolùm proprias res teſtator per fideicōmiſſum relinquere, ſed & hæredis, aut legatarij, aut fideicōmiſſarij, aut cuiuslibet alterius p. Itaque & legatarius, & fideicōmiſſarius non ſolùm de ea re rogari poteſt, vt eam alicui reſtituat, quæ ei relicta ſit, ſed etiam de alia, ſiue ipſius q, ſiue aliena ſit. Hoc ſolùm obſeruandū eſt, ne plus quiſquam rogetur † alicui reſtituere, quàm ipſe ex teſtamento ceperit. Nam quod amplius eſt, inutiliter r relinq̄t. Cū aūt aliena res p fideicō miſsū relinquit̄, neceſsē ē ei q̄ rogatus ē, aut ipsā redimere & ꝑsta re, aut æſtimationē eius ſoluere.

¶ *Etiam libertas ſeruo per fideicommiſſum poteſt relinqui, & non tantum ſeruo proprio, ſed etiam alieno, vt quando poterit emaī & manumittatur. Aretinus.*

¶ Libertas quoque ſeruo per fidei commiſſum dari poteſt: vt hæres eū rogetur manumittere, vel legatarius, vel fideicōmiſſarius. Nec intereſt, vtrùm de ſuo proprio ſeruo teſtator roget, an de eo qui ipſius hæredis, aut legatarij vel etiam extranei s ſit. Itaque & alienus ſeruus redimi, et manumitti debet. quòd ſi dominus eū nō vendat, t ſi modò u nihil. x

o ¶ Non poſsit. ℨ antiquo iure inſpecto: ſed nouo iure aliter eſt. nā poteſt à quolibet qui commodum quocunque modo habet, legari & fideicommitti: ut C. com. de lega. l. ij. §. fi. & hoc ſtatim ſubiicit.

ADDITIO Dic ſecundum Ioan. Fab q̄ accipiendo legatū ꝓpriè, fortè non poteſt legari, niſi ab hærede, ſed fideicōmitti ſic: ut l. ſi fuerit. §. j ff d leg. iij. & qd ibi no. maxime ꝑ Bar. ℨ q̄ a legatū, & fideicō miſsū idē ſunt, & facta ſunt hodie ſimilia & ſynonyma. iō illa differē tia ñ tenet, ut d. l. ij. §. fi. C. cōia de leg. & plenè no. p glo. & doctō. l. j. ff. de le. j. & ibi dixi §. d̄ le ga. §. j. ſed ibi Raph. d̄t q̄ iſte tex. nō pōt loq̄ de iure antiquo, cū hic ſit uerbū, poſsit. dū d̄t legari nō poſsit. nō aūt dicit, legari ñ poterat, &c. dic ut per eū. Ang. p ¶ Alterius. ℨ refert tamen an leget rem ex tranei, an hęredis. prio caſu diſtinguitur, an ſci uerit alienā, uel credidit ſuam, ſecūdo nō, ut §. de leg. §. quod aūt. & de lega. ij. l. unum ex familia. §. ſi iam.

q ¶ Ipſius. ℨ ſcilicet legatarij.

r ¶ Inutiliter. ℨ facit ff. de le. j. l. plānè. ij §. fi. & l. vidēdū. & ff. de le. iij l. j. §. ſciendū. & l. iij. §. Iul. &l. ſi legatari⁹. i pric. S. d cōtra i d. l. plane. §. ſi cui. S. ibi ſtetit ꝑ legatariū quo minus melioré acceperit: uel melior vt eſſe qué elegerit, licet deteriorem elegerit, ut ar. l. de ac. §. preterea. Ité ar. ff. de le. ij. l. Impator. §. j. ibi, eūuero, &c. Sed hoc qd hic d̄t, intelligę qñ i quātitate legat alicui, & in quātitate onerat, ibi ât qñ quātitas dat, & in ſpecie grauatur. quo caſu tñ uidet æſtimaſſe ſpeciem ſuā legatarius accipiēdo quāti tatē: ut ex eadē l. colligit §. Iré ꝑ. ff. ad le. Fal. l. ſed & ſi non ſeruus. in prin. Sed & ibi eodem modo reſpōde: qa quātitas erat legata, & onus erat poſitū in faciēdo. Sed cū quātitas legat̄, & in quātitate grauatur, ſicut hic loquit̄ nunq̄d quartam iure Falcidię pōt oneratus retinere, ſiue ſit legatarius, ſiue fideicōmiſſarius qui ſit grauatus? quidam dicūt, quod ſic: ut arg. ff. ad leg. Falci. l. pœnales. §. fi. Nos contra: ut in eodem titu. l. lex Falcidia ſi interueniat. §. nunquam. & de uulgari ſubſtitu. l. cohæredi. §. cum filiæ.

ADDITIO De quo dic ut per gl. in d. §. nunquam. & in l. j. §. deniq;. & ibi Bar. ff. ad Trebel. & per Angel. hic notabiliter.

s ¶ Extranei. ℨ licet etiā crediderit ſuum: ut ff. de fideic. liber. l. Paulus. j. reſp. & l. alieno. in prin. Sed in pecuniario legato diſtinguit ſcierit uel ignorauerit rem alienā: ut §. de leg. §. q̄ aūt. & § nō ſolum.

t ¶ Non uendat. ℨ uel etiā ſi uendat, ſed ultra iuſtum pretiū uendere uultnā tunc ꝓinde eſt ac ſi non uendat: ut ff. de leg. iij. l. nō dubiū. §. fi.

v ¶ Si modo.]interpoſitio eſt.

x ¶ Nihil. ℨ ſi enim aliquid etiam modicum relinquitur alicui ut uēdat, & ille legatum accepit, compellitur uendere: ut hic, & C. de fidei com. lib. l. dēri. & l. ſi te donatā. & C. ad legē Falci. l. ſi ea cuius filiū.

Percep

Io. ſit cōis tñ Io. Fab. hic eā ipſe gnat, ét ſi i teſtō. vt codicillis fie rit relictū, & ñdet ad l. ſi ueritas, q̄ qñ hęres negat lit. pte. legatarius habet duo remedia, vel ꝙ deferat iuramēntum, & obtinet iſte §. & d. l. fin. vel ꝙ oneret ſe ꝓbōne, & tūc ſibi imputeť quia debet ꝓbare diſpoſitionē ſolēnē, ut ibi, autem. Legari poteſt & à legatario.

† Directa † D. direc.

† uſtell. huius §. uid. p Iod. Alua. in Rubri. de leg. j. nu. 8. Continuatio.

Quod differtur non aufertur.

† De iſto accordo dic ut per Bart. in l. in ſtipulātem. §. ſacram. ff. de uer. obl.

Orcinus quis & unde dicitur.

Codicilli ſine ſcriptura fieri poſſunt.

Diuiſio.

Perceperit. ℨ ſcilicet dominus iſtius.

Differtur. ℨ quod differtur, non aufertur. ſic ff. de iud. l. cum furio ſus. Arg. contra. C. de inofficioſ. teſt. l. ſcimus. § fi. & ff. de vſufru. l. ſi uſusfructus a. Item nota, q̄ ſi ꝓpicitur quod euenire poteſt. ſic ff. de iuriſdi. om. iudic. l. ſi idem. §. fi. in glo. adiudicari. & ff. de adi. leg. l. ſi ſeruo.

c ¶ Eius qui manumittit. ℨ ſi hæredis, uel legatarij, uel fideicommiſſarij. C. de fideicommiſſa. lib. l. hi qbus Ac.

d ¶ Orcinus. ℨ ſic, dic⁹ ab orco, i. manumiſſus ab eo, q̄ tēdit ad orcū. i. infernū. Vel orthin⁹ ab orthos qđ eſt rectū. Vñ orthinus, i. directē manumiſſus. Vt ab orce qđ ē capio (nā & ide archiorcus) qa multa capiūt manumiſsi i teſtō, i quo multa fiūt.

e ¶ Ex ſuo.]non expectata manumiſsióe ab alio facienda.

f ¶ Teſtamento. ℨ uel etiā codicillis teſtamēto cōfirmatis; ut ff. de manumiſ. teſt. l. libertas

g ¶ Competere.]quę cōpetit hēditate adita etiā ab uno ex pluribus hæredibus, ut ff. de manu. teſt. l. teſtamēto manumiſſus. §. teſtamēto.

h ¶ Maximè. ℨ ideo h. d. qa q̄buſcunq; uerbis relinq̄ poſſunt: ut §. de leg. i prin. ſiue directis ſiue ꝑphariis, ut C. cō. de le. l. oē uerbum. & facit ff. ad Trebel. l. Scęuola.

ADDITIO Et hoc uerū ſi uerba importēt diſpoſitionē, ité fideicōmiſsū, ut ad hoc exté di poſsit ex iecturata mēte teſtōris, nō aſs: ut l. ꝑ. §. filios. ff. de le. iij.

¶ DECODICILLIS

Quia teſtamēta, &c. eorū accidētia dicta ſunt: nunc de codicillis, i. de paruula uel de minima ſcripta volūtate. Nā iō codicilli dicunt̄, q̄ a in breuiori chartula, uſco dice q̄ teſtm̄ fiebāt, & ſolū i eis q̄dā fideicommiſſa reliquebaūt: & tales ſunt ad teſtm̄ qualis eſt ſcapha ad nauē. Sed nūq̄d ſecundū hoc poſſūt fieri ſine ſcriptura? Quidā dicūt ꝙ nō, ſed tñ dico ēt ſine ſcriptura hodie fieri poſſe: licet fortè oli in ſcriptis tñ fierēt: ut C. de bon. lib. l. ſi. in princi. Accu.

Nte Auguſti, &c. ℨ ¶ Iſte tit. diuidit̄ in quatuor partes. Primo quomodo fuerit introductus uſus codicillorū. Secundo, quando codicilli teſtamento confirmati ualent. Tertio, an hēditas directo poſsit dari uel adimi in codicillis. Quarto, an quis poſsit facere plures codicillos. Secunda ibi, Non tantū. Tertia ibi, Codicillis. Quarta ibi, Codicillos.

¶ CASVS. Dñe, iam uideo, ꝙ uultis tractare de codicillis, dicatis igit̄ mihi ſi placet, qñ primo ius codicillorum in uſu eſſe cœperit, & quis primo introduxit codicillos? Ad hęc reſp. Amice, ius codicilloru⁹ temporibus diui Auguſti primo in uſu eſſe cępit: nā certū eſt ante Auguſti tempora ius codicillorū i uſu nō fuiſſe, ſed primo Lucius Lentulus, ex cuius perſona etiam fideic. ſumpſerunt originem, codicillos introduxit. Nam cum ꝑdictus Lucius Lentulus in Aphrica diē extremum clauderet, quoſdam ſcripſit codicillos in teſtamento ſuo cōfirmatos, q̄bus rogauit Auguſtū ꝑ fideic. ut aliq̄d faceret, & cum diuus Auguſtus uoluntatē ſuā in codicil. contentā impleuiſſet, poſtea cęteri autho. principis ſecuti, fideic. ꝑſtabant, & filia eiuſdē Lentuli legata in codicillis patris ſui cōtenta ſoluit. ad quorū ꝑſtationē diuus

Auguſtus iuriſprudentes cōuocauit: inter quos erat Trebatius, cuius tunc authoritas maxima habebatur. & ab eiſdem iuriſcō. quęſiuit an uſus codicillorum recipi poſſet, & an nō diſſoni eſſent codicilli iuris rationi. & dicitur Trebatius reſpondiſſe Auguſto utiliſsimū & neceſsarium fore uſum codicillorū, & maximè propter longas, & magnas ꝑegrinatiōes q̄ apud veteres fuiſsēt: ut ſi qs teſtamentū ſolēne ꝑp impotētiā facti facere nō poſſet, faceret ſaltē codicillos, q̄b⁹ ultimā uolūtatē declararet. un de poſt illa tempora cū ēt Labeo iuriſcō. codicillos feciſſet, iā nemini dubiū erat q̄n codicilli iure optimo admitterentur. Et hęc dicunt uſq; ad §. nō tantū aūt.

i ¶ Confirmatos. ℨ hic no. q̄ quatuor modis codicilli cōficiunt̄: aut enim in futurū cōfirmātur, ueluti teſtō priⁿ facto, i quo dictū eſt, q̄cqd dixero i codicillis, ualere uolo, & poſtea codicilli facti ſūt. Aut in ꝑteritū ueluti codicilli prius facti teſtamēto facto poſtea ꝓfirmati ſunt, & hi duo caſus ſūt C. e. l. ſiue i initio b. Tertio fiūt cū teſtō, ueluti cū teſtator, q̄ teſtm̄ implere nequiuerit, ad didērit ut uim codicillorū hēret: ut C. e. l. fin. §. illud planè. ibi, niſi id ille. &c. Quartò ſiue teſtamento, ſ. ab inteſtato, ſit ff. e. de iure codic. l. cōficiunt̄. & j. e. §. non tm̄. & C. e. l. nō idcirco. Hic aūt fuerunt confirmati, uel antè, uel poſt.

k ¶ Auguſto.]cui ali quid relinquebatur.

l ¶ Eius. ℨ ſ. Auguſti.

m ¶ Nō debebat. ℨ qa legata nō dēbanť, niſi ex teſtō iuſ antiquo, ut dixim⁹ §. ti. ij. §. pterea.

n ¶ Non poſſet. ℨ propter ꝑpotentiā facti: ut qa non hēt tot teſtes q̄ teſtō ꝓficēdo ſufficiāt: ſecus ſi ꝑp impotentiā iuris: ut ff. e. l. diui. §. codicillos. ij. q̄ ē cōtra. Et probať hęc ſolu. ff. eo. l. conficiunt̄. §. codicilli.

¶ NON TANTVM AVTEM ¶ CASVS. Domine uidim⁹ quod primo Lucius Lētulus fecit codicillos teſtamēto ſuo ꝓfirmatos: nūquid igitur requiritur de neceſsitate, q̄ fiat teſtamentum ad hoc, q̄ poſsint ualere codicilli? Et reſpon. q̄ non. Nam non tantum facto teſtamento poteſt qs codicillos facere, ſed ét inteſtatus decedens codicillos facere poteſt, & in eis fideicommiſſ. relinquere. Papi. tamē ait codicillos ante teſtamētū factos non aliter iuris neceſsitatem habere niſi poſtea ſpeciali uolūta te teſtatoris, & in teſtamento confirmēt. Sed diui Seuerus & Antoreſcripſerūt ex codicillis ante teſtm̄ factis, poſtea cū effectu fideic. peti, licet in teſtamento ſubſecuto nō fuerint expreſsè confirmati. ſi tamen appareat teſtatorem, q̄ poſt factos codicillos fecit teſtamentū, à uolūtate in codicillis expreſſa non receſsiſſe. & ita nō eſt neceſſaria ſpecialis confirmatio: ſed ſufficit ſi non appareat de contraria uolūtate teſtatoris. Et hæc dicuntur uſque ad illum §. codicillis autem.

o ¶ Confirmentur. ℨ ſ. expreſsim, uel etiā ſi quoquo iudicio retineatur prima uoluntas: ut ff. eo. de iure codic. l. ante tabulas teſtamenti. Sed Io. contra. Nā ſiue ante, ſiue poſt fiant, ſemper uidenť cōfirmati, ut hic dicit ſtati, & ff. de iure codic. l. ſi qs eū. §. fi. & l. ab inteſtato. A.

ADDITIO. In hoc tamen remanet hodie differentia, ſecūdum Io. Fab. quia quando expreſsè confirmantur, ualent iure directo q̄ his

continen

† diſcederet Theo.

† prudētes inter quos.

b Nota ali quando cōfirmatio p̄cedit ſuum cōfirmabile. facit ſm Bal. & Sal. i d. l. ſiue in initio. C. e. ti. q̄ eps ꝑ ꝓfirmāt electionē fiendā ꝑ patronos eccleſiæ antequā fiat, quod not. vide l. cum antea. C. d arbitr. an quis poſsit approbare laudū ante quā profetatur, & ſic an primò quis poſsit approbare & cōfirmare electionem anteq̄ fcā fuerit Ang.

Universidad de Deusto
Biblioteca

continent. secus si excitet l. libertates. ff. de manu. test. & de testa. tut. l. iij. quamuis glo. ibi notet contrarium.

¶ CODICILLIS AUTEM. ¶ CASVS. Domine iam uideo ꝙ codicilli ante testamentum, & post testamentū fieri possunt, & ab intestato. Sed nunqd eandē potestatē habent codicilli quā & testamētū? Ad hoc resp. ꝙ nō: imò codicilli à multis differunt à testamento. Hæreditas enim i codicillis nec directo dari nec a dimi pōt: & hoc ideo statutū est, ne ius testamentorū, & codicillorum cōfundatur. unde nec exhæredatio directo i codicillis scribi pōt, sed oia supradicta in testamento fieri possunt. sed licet i codicillis hæreditas directo dari non possit, in illis tamē fideicō. iure relinqui pt. Itē nec cōditio heredi instituto i codicil. adiici pōt, nec etiā substitutio directo fieri. Et nō solū in pdictis differūt codicilli à testamento, sed ēt in aliis. nam plures codicillos ꝙs facere potest, ita ut omnes ualeāt, & nullā solēnitatem ordinationis verborū desiderāt, licet secus sit in testamento. Et hæc dicūtur usque in fi. tit.

a ¶ Neque dari.] direcro, sed per fideicommissum siue ab eo quē prius fecerat hērdem, siue à legitimis bene pt relinquitur ff. e. de iure cod. l. ij. §. fi. & C. e. l. hæreditatem. & j. prox §.

ADDITIO Et assignat gloss. in d. l. hæreditatem. rationem differentiæ, quia non tantum aufertur per fideicommissum, sicut directo auferetur. Vel dic secundū Salv. aliqua virtus attribuitur uni, quę non attribuitur alteri: ut l. fi. C. eo. & maiorem uim testamenta quàm codicilli habēt propter maiorem solennitatem in eo requisitam. Angel.

b ¶ Ne confundatur.] id est, ne istæ duæ uoluntates sic misceātur, vt una ab altera discerni non possit. nam si idem significarent, quare diuersa nomina darentur: ut C. e. l. fi idem.

c ¶ Scribi.] scilicet ut de iure ualeat.

d ¶ Relinquitur.] sed qua actione hæc hæreditas, uel etiam alia in codicillis relicta petentur? Resp. quidam condictione ex l. ut ff. de cō di. ex lege. l. j. Vel dic utili actione ex testamento, cum ad instar testamenti codicilli sint inuenti: ut ff. e de iure codic. l. ij. §. j.

e ¶ Instituto.] scilicet in testamento.

f ¶ Adiicere.] & cui conditioni adiectæ necesse parere nō habet: sed in eius conditionis defectū de ademptione hæreditatis cogitasse videtur: ut ff. de adi. insti. l. pe. in fi. a Sed forte i uanū cogitauit: vt ibi dixi.

g ¶ Directò.] Si tamen substituerit, videtur rogasse per fideicommissum, ut restituat: ut ff. ad Trebel. l. Scæuola.

h ¶ Plures.] ut etiam omnes ualeant, nisi contrariam contineāt uoluntatem: ut C. eo. l. cū proponas. aliud in testamentis: ut §. quib. modis testa. infir. §. posteriorem. & facit ff. eo. l. diuus. §. j.

i ¶ Et nullam.] scilicet de illis quatuor quæ in testamento desiderātur, uel septem testium, uel sigillorum, uel ꝙ sua manu scribantur, vel ꝙ subscribant testes: ut §. de test. §. j. Sed quædam solennitates & hic desiderantur: ut sunt quinque testes: ut diximus §. tit. ij. §. fi.

DE HAEREDITATIBVS QVAE AB, &c.

¶ Hæc rubr est generalis ad omnes sequentes titulos usq; ad ti. de bonorum pos. ubi mistim tractabit ex testamento, & ab intestato, sed ex tus h ius tit. loquit tantū de suis hæredibus, & sic aliàs. ff. si cer. pet. & de rebus ered. ubi tractat de mutuo in specie tantum. Accursius.

ADDITIO Ista rubri. sic continuatur: Dictum est suprà, de hęreditatibus, quę testamento facto deferuntur: nunc sequitur uidere de hęreditatibus, quæ ab intest deferuntur.

INtestat.] ¶ Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes principales Primò ponit quis dicitur decedere intestatus. Secundò ꝙ prima causa est liberorum, & qui sunt liberi, & sui Tertiò de emāpatis quomodo admittantur, & de adoptiuis. Quartò ponit aliquas suas correctiones. Secunda ibi, intestatorum autem. Tertia ibi, Emācipati autem. Quarta ibi, Sed ea omnia.

¶ CASVS. Domine, iam uideo ꝙ uos uultis tractare de hērditatib⁹, quæ deferunt ab intestato, p Deo, si placet uobis, dicatis mihi qs intelligitur decedere intestatus? Ad hoc rñ. Intestatus decedere intelligit ille, qui aut nullo modo fecit testm̄, aut de facto quidem fecit testm̄, non tñ de iure: utpote qa iuris solēnitate caruit, uel testamēti factionē nō habuit, aut testm̄ ꝙ iure fecerat, arrogatione ruptū fuit: uel casu irritū factū est, aut si ex testamēto soleniter facto nullus hīs exiterit. Oibus ēm̄ his modis] intelligit quis intestatus decedere. & hęc dūr usq; ad illū. §. intestato rū. Dñe iā uideo qs itelligit decedere itestat⁹, dicatis mō mihi, si placet, ad quos itestatorū hērditas pertinet? Ad hoc rñ. Amice, hērditas itestatorū ex lege xij. tabu. prio ptinet ad suos hērdes. Sed qa do. Imper. vos dicitis ꝙ hērditas itestatorū ptinet ad suos hērdes, dicatis mihi, si placet, q itelligūt sui hērdes? Ad hoc rñ. Amice, sui hērdes itelliguntē q i ptāte moriētis sūt, de cuius hērditate tractatur, veluti filij, & filia, nepos, & neptis & descēdētes ex filio ꝓnepos, & ꝓneptis, & ꝓ masculinā lineā directo descēdētes: nec iterē quo ad hoc ut hērdes cēseant, utrum sint naturales liberi, an adoptiui. nā adoptiui liberi tpe mortis i ptāte existētes sui hērdes intelliguntē, & si solū supradicti ex binis mrimonijs existētes ꝓcreati dūr sui hērdes, ſz ēt necesse est eos inter suos hērdes cōnumerari, q ab intestato nō erāt in ptāte parentū, utpote nāles q nō sunt ex ltimo mrimonio geniti, posteā tñ à parentib. naturalib. curiis dati sunt, & ita in ptātē prīs recti. Hi eni beneficio diualiū pstōnū, q̄ super filiis naturalibus positæ sunt, iura suorū hæredum nāciscuntur. Nec solū supradicti inter suos hęredes pstituunt, sed ēt illi quos nostra constitutione statuimus: ut si quis aliquā mulierē in suo cōtubernio copulauerit, nō tñ ab initio affectione maritali eā habuerit: erat tñ talis cū qua poterat hēre legitimū coniugiū, si ex ea prolē ꝓcreauerit, & postea maritali affectione interueniēte cū eadē muliere instrumēta dotalia ꝓfecerit, & filios & filias ex eadē habuerit, statuimus dico nō solū posteriores liberos, s. post mrimoniū ꝺctum editos, legitimos & in ptāte patris esse, sed ēt priores, uidelicet ante mrimoniū editos, & hoc meritò statuimus. nā ūti liberi ante matrimoniū nati, occasionē legitimi nominis etiā aliis post mrimoniū natis prēstiterunt. Ratione enim affectionis quam pater ad prolē primò procreatam habuit, & qa matrem eorū habuit in prole fœcundam, ideo eam sibi maritali affectione copulauit. & hoc obtinere censuimus nō solū si post dotalia instrumēta confecta liberi nati fuerint, & exiterint. sed ēt si nulli post mrimoniū fuerint nati: vel ēt si aliqui fuerint nati, sed postea mortui. In oi enim euētu cēsuimus liberos ante mrimoniū natos, maritali affectione fcm tenorē nostræ constitutionis postea subsecuta legitimos esse, & iura suorum hērdū in omnib. habere. Et hęc dicunt usq; ad illū §. ita demū. Fran.

k ¶ Non fecit.] vel quia nō uult, uel quia non pōt: ut pupillus, furiosus: licet hi improprie intestati dicantur esse: quia & si vellent testari, non possunt: ut ff. eo. scilicet de suis & leg. l. j. in prin.

ADDITIO. Quod nota, secundùm Io. Fab. contra eos q̄ vendicant sibi bona intestatorū ex cōsuetudine: uel præferunt ex statuto. de quo, & an facto testamento, & postea rupto, habeat locum dictum statutū ꝙ ab intestato præferant agnati, &c. uide latè per Angel. hic.

l ¶ Non iure fecit.] quia caruit solennitate testium, uel non habuit testamenti factionem, & fecit.

m ¶ Ruptum.] arrogatione, uel agnatione posthumi: ut §. quib. modis test. infir. rñ. b Et nota, ꝙ non est per omnia idē quando rumpit, ac si nullum factū esset, si tñ fecit codicillos: cū primo casu, s. quando rumpitur legatum, ut ex codicillis, non ualeat: ut C. de codicil. l. j. in princip. secūdo sic: ut §. de fideic. hęre. §. præterea. & ff. de iure codic. l. si quis cū in fi. j. rñ. & in l. ab intestato. & §. tit. j. §. non tantū. Accur.

n ¶ Irritúmve.] ut per capitis diminutionem testatoris: ut §. qui, mo, testa. infir. §. non tamen. & facit. ff. de uerb. signi. l. intestatus.

a ¶ Extiterit.] sunt & alij duo modi, ut per querelam, uel contra tabulas testamento rescisso, ut C. de colla. l. liberis. Accursius.

ADDITIO. Hoc uerum si sit mota ante additam hæreditatem. secus si post: quia præ or non potest facere desinere quē esse hērdem. § quos autē. j. de bo. pos. Ang.

b ¶ Suprà diximus § §. de hæredū qualit. & diffe. §. sui. Accursius.

c ¶ Fuerint.] item aliud est necesse, ut nemo eos ꝓcedat, ut ibidem dicit, ut suprà, de hr. quali. & diff. §. sui.

d ¶ Ex filio nato.] aliud si ex filia, ut suprà de patria pote. §. filius.

e ¶ Prognatus.] id est procul à me natus: qa i quarto gradu est mihi, qui uocat abnepos. ut j. de gradi. §. quarto. Vel dic cōpositū ponit ꝓ simplici, id est, natū uel nata. & sic pone ꝓ nepote ꝓdicto. Vel dic melius, loquitur de omnibus descēdētibus ulterioribus, & ideo dicit prognatos: qa usq; in infinitum succedūt, vt in authen. de hērd. ab intesta. §. j. & sic ꝓpriè ponitur prognatus, id est, procul natus.

f ¶ Naturales.] id est legitimi.

g ¶ An adoptiui.] quo ad hoc ut sui dicant c. nisi emācipati fuerint: tunc enim interest, cū naturales emancipati iure ptorio succedant. adoptiui ñ, ut ff. de suis & legit. hęre. l. j. §. suos. & j. eod. §. minus. Acc.

h ¶ Quibus.] scilicet suis hæredibus.

i ¶ Curiis.] erat enim curia siue corpus i qua liber ciuitatē, q̄ curia indigebat officialibus, utnegotia expedirent, ut in authentico de de fen. ciui. §. nulla. ifi. col. iij. unde q̄cunq; uellet naturalē suū filiū dare curiæ, uel ipsemet filius post mortem patris se offerre, non extātibus legitimis, uel pater testamento illud dicat, legitimus fiebat, ut in authen. quibus modis na. effi. sui. §. quod vero. & §. fi quis igitur. col. vj. sicut fit remissio peccatorum ijs qui uadunt ultra mare.

k ¶ Diualium.] id est, principum, scilicet Theodosij & Leonis, ut C. de natu. lib. l. fi quis. & l. quoniam.

l ¶ Necnon eos.] scilicet necesse est connumerari inter suos. Acc.

m ¶ Constitutiones.] C. de na. lib. l. cum quis. & l. super.

n ¶ Sustulerit.] id est, habuerit.

o ¶ Instrumenta.] in quibus contineatur matrimonium inter Titium, & Bertam esse contractum, & dotem datam esse. quæ instrumēta dotalia, uel nuptialia dicūtur, & sine his duobus, scilicet scriptura & dote, dicit P. non ualere matrimonium: quia lex plerunq; de his dixit tali casu, ut hic, & suprà, de nup. §. fi. nō aliàs. ut ff. de regulis iuris. l. nuptias. nos dicimus ualere matrimonium d. ut C. de nupt. l. fi uicinis. & in auth. de nup. §. nuptias. col. iiij. sed non fieri liberos legitimos, ut in auth. de trien. & se. §. fi. col. iij.

p ¶ Iustos.] repete iulsimus.

q ¶ Præsiterunt.] s. primi. nam & ob hoc retinēt q̄dam prius cōcubinas e, ut experiant, an ex eis possint filios habere, ut postea acciant eas in uxores, uel repellant: quod, si ut repellant, i uxore prohibitum est, ut in authen. quibus modis na. effi. leg. §. quoniam. col. vij.

ADDITIO. Nota cautelā glo. quæ uult habere filios, sed dicta cautela non est bona quo ad animam: quia omnis fornicatio est hodie prohibita, ut dixi §. de nup. §. fi. a uersus. & §. fi. Angel.

r ¶ Censuimus.] q. d. non solùm si nascantur postea, & viuant cum primis, siue non nascanē aliqui, siue etiam nascantur, & moriantur. vt C. de natu. libe. l. nuper. Et nota, ꝙ etiā si legitimos habent ex uxore quondā, tamen hæc ualent f, & siue ex liberta, siue ex liberta, siue ex serua, q̄ postea manumiserit, & in uxorem duxerit, hæc seruātur,

ut in authen. de incest. nup. §. fi. col. iij. & i auth. de trien. & se. §. fi. col. iij. & in auth. de filijs ante do. instrumenta natis per totum ti. col. iij.

¶ ITA DEMVM. ¶ CASVS. Domine, uos iam dixistis mihi ſ. ꝙ nepos & neptis, & pronepos & pproneptis in numero suorū hērdū computātur, si persona directo præcedēs desierit i potestate parētis esse, siue hoc cōtingat morte, siue capi. dimi. Si enim eo tēpore quo quis moritur, filium habuit i potestate, nepos ex eodem filio procreatus suus hæres auo esse non pōt: qa pater eius gradu præcedēs eum à iure sui hæredis excludit. & idem est i prone pote intelligē dū, & in cæteris liberorum personis. Si enim aliqs ex filio nepoté habuerit, ex eodē nepote pronepos nō poterit suus hæres existere. Nepos enim id est, pater pronepotis ipsum pronepotem tā quā in remotiori gradu cōstitutū, à iure sui hērdis excludit. Et hæc dicuntur usq; ad illum § posthumi quoque.

s ¶ Desierit.] sed nunquid filius præcedit ne potē ex altero filio uno gradu, ut infrà, de grad. cog. §. primo gradu. & §. ij. & tamen. nō excludit ꝙ, ut j. e. §. cū filius? Rñ. non uidet ꝓcedere, cū sui patris locum obtineat, ut in dicto §. j. eodem.

t ¶ Emancipatione.] uel capitis diminutiōe maxima, uel media, nō autē captiuitate, ut §. quibus modis ius patriæ pote. sol. §. fi ab hostib. & ff. e. de suis & legi. hęre. l. j. §. fi filius.

v ¶ Nam si per id tēpus.] contrà j. e. §. cum autem quæritur. in princip. Sol. ut j. tit. j. §. proximus. Accursius.

x ¶ Quis.] ueluti auus.

y ¶ Eius.] scilicet aui.

z Ex eo.] scilicet auo.

a ¶ Personis.] cum omnes liberi appellentur, licet post trinepotē impropriè, ut ff. de grad. l. iurisconsultus. §. parentes. & ff. de uerborū signifi. l. liberorum.

¶ POSTHVMI QVOQVE. ¶ CASVS. Domine, iam uos plures enumerastis mihi, qui inter suos hæredes connumerari possunt, nunquid sunt aliqui à prædictis, qui debeant inter suos hęredes cōnumerari? Respon. quod sic. Non enim solū iam nati, sed etiam posthumi inter suos hērdes cōnumerant. & hoc ió, quia ex quibus causis nobis ignorantibus acquirit, ex eisdem causis etiam furiosis acquiri potest, & statim post mortem parentis quasi cōtinuatur dominium inter suum hæredem, & defunctum. & ideo pupillis hæredibus suis nō est necessaria tutoris authoritas ad hoc vt acquiratur eis hæreditas, cum suis hęredibus etiam ignorantibus (ut suprà dictum est) acquiratur hęreditas, nec etiam furioso suo hęredi consensu curatoris sui acquiritur hęreditas, sed ipso iure. & hęc dicuntur usque ad illum §. interdum autem. Franciscus.

b ¶ Sui hęredes sunt.] cum habeantur pro natis quoties de eorum commodis quæritur, vt ff. de statu. homi. l. qui in utero, Et nota, quod posthumus dicit proprie qui post humationem patris nascit. & dicitur etiam impropriè ille, qui facto testamēto nascitur, ut ff. de iniust. rupto testa. l. iij. §. j.

c ¶ Etiam ignorantes.] & inuiti, & statim licet iure prętorio abstinere possint, ut §. de hære. quali. & differ. §. sui. & ff. si quis omissa causa test. l. j. §. prætermittitur. uersi. qui sunt.

ADDITIO. Quod prætoris beneficium etiam si non impetretur, cōpetit ipso iure l. ei qui se immiscuit. ff. de acqui. hære. Angel.

Hæred

Universidad de Deusto
Biblioteca

De hæreditatibus, quæ ab intestato deferuntur.

TITVLVS I.

¶ *Intestatus dicitur quis decedere pluribus modis, qui hic describuntur. Aretinus.*

INtestatus decedit, qui aut oīno testamētū nō fecit[k], aut non iure fecit[l], aut id, qd fecerat, ruptū[m], irritūve[n] factum est, aut si ex eo nemo hæres extiterit[1].

¶ *Hæreditas intestati primò ptinet ad suū hęredē. Et ille dr suus hæres, qui est in potestate defuncti tempore mortis eius: siue fuerit de liberis naturalibus & legitimis, siue de legitimis tantùm. Aretinus.*

¶ Intestatorum autem hæreditates, ex lege duodecim Tabularum, primū ad suos hæredes pertinent. Sui autem hęredes existimantur (vt & suprà diximus[2]) q̄ in potestate morientis fuerint[e], veluti filius, filiáve, nepos neptìs ve ex filio, pronepos, pronepti sve ex nepote ex filio nato[f] prognatus[g], prognatáve. Nec interest, vtrùm naturales[2] sint liberi, an adoptiui[3].

¶ *Liberi legitimati, siue per oblationem curiæ, siue per subsequens matrimoniū de numero suorum hæredum sunt censendi. Aretinus.*

¶ Quibus[4] connumerari necesse est etiam eos, qui ex legitimis quidem nuptiis, vel matrimoniis non sunt progeniti, curiis[i] tamen ciuitatum dati secundum diualium[k] constitutionum, quæ super his positæ sunt, tenorem, hæredum suorum iura nanciscuntur. Necnon eos, quos nostrę amplexæ sunt constitutiones[m], per quas iusimus, vt si quis mulierem in suo contubernio copulauerit non ab initio affectione maritali, eam tamen cum qua poterat habere co niugium, & ex ea liberos sustulerit[n] posteà verò affectione procedente, etiam nuptialia instrumenta[o] cum ea fecerit, & filios, vel filias habuerit, nō solùm eos liberos, qui post dotem editi sunt, iustos[p], & in potestate patris esse, sed etiam anteriores[r], qui[s] & ijs, qui posteà nati sunt, occasionem legitimi nominis pręstiterunt[t]. Quod obtinere censuimus[u] etiā si non progeniti fuerint post dotale instrumentū confectū liberi, vel etiam nati ab hac luce subtracti fuerint.

¶ *Ad hoc vt nepos, & alij ulteriores liberi in potestate sui hæredes sint, requiritur ꝙ alius[x] non præcedat eos in gradu, hoc dicit. Aretinus.*

¶ Ita demum tamen nepos, neptísve, pronepos, proneptísve, suorum hęredum numero sunt, si præcedens persona desierit[s] in potestate parentis esse, siue morte id acciderit, siue alia ratione, veluti emancipatione[t]. Nam[v] si per id tempus, quo quis[x] moritur, filius in potestate eius[y] sit, nepos ex eo[z] suus hęres esse non potest. idque & in cęteris deinceps liberorum personis[a], dictū esse intelligimus. ¶ Posthumi quoq; [b], qui si viuo parente nati essent, in potestate eius futuri forent, sui hæredes[c] sunt.

¶ *Suus hęres statim post mortem parentis efficitur hęres, etiam ignorans, licet sit pupillus vel furiosus, & sine auctoritate sui administratoris. Aretinus.*

¶ Sui autem hęredes fiunt etiam ignorantes[d], & licet furiosi sint,

a Idē econtrario, qa cōditio apposita in testamēto si pōt in codicillis remoueri qa tūc purè hęreditas dari vī ptra istū tex. nisi forsan ob faworē liberorū: p no. in l. diui. ff. e. clausula tī derogatoria apposita i testamento pōt in codicillis reuocari: vt per Angel. hic, Diuisio.

b Idē Fab. Plat. & Angel.

c Idē intell. huiꝰ §. vī Huberci. Zuchar. i l. posthumo. nu. 3 i. C. d bon poss. ſ tabul.

d Idē Angel. i §. cū aūt. ſ. de tu.

Testari ali qui nolit, aliqui non possunt.

Testū per duo rūpit. b Intellige vt ibi per Ioan. Fab. Por. & Angel.

e ex l. diuus ff. eod.

f posteà fecerat.

g Concor. cū hoc tex. c. tanta. cū glo. i extra q̄ filij sint legi. quia.

h A quo descēdant, & sic p lineā directam. Aeg. Perr.

i Vide Vener. Iurisp. Practici ad eosdem

k Scilicet ab intestatus ex testamēto. de quo dic ut ꝙ Ange. & Rhodite. de adopt. ide hoc nō obtinet in feudo etiā nobili, cum consuetudo addat aptas. c. a. Ioannis. in fi. de feu. to fue. con. & de feu. ca. per Io. Fab. & Ang.

l Peccata remittuntur peregrinātibus.

m Matrimonium sine scriptura, & dote potest valere, sed non fit legitimari. ut Inno. & Ioā. An. in §. fi. de nup. Ioā. Cauſ. sequ. Ang. & Porc. Quod ue intelligi ēt sine dote, & sine scriptura: & nulla de ipsis in instrumento mētio. Secus tñ in ultimatione sēda p Angel.

n Idē Fab. & Angel.

o Idē Fab. & Angel.

p Idē Fab. & Angel.

r Idē Fab. & Angel.

s Idē Fab. & Angel.

t Idē Fab. & Angel.

v Idē Fab. & Angel.

x Idē Fab. & Angel.

y Idē Fab. & Angel.

z Idē Fab. & Angel.

a Idē Fab. & Angel.

b Idē Fab. & Angel.

c Idē Fab. & Angel.

d Idē Fab. & Angel.

Universidad de Deusto

a ¶Hæredes.ʒ scilicet sui,aliàs non nisi per curatorem, secundum quosdam ut C.de cura.fu.l.fi.§.tali itaque.
b ¶Acquiri potest.ʒ sic ff.de actio.& obli.l.fi.à furioso.in prin.& ff. si certum pet.l.fi à furioso.
c ¶Quasi.ʒ hoc ideo quia ī corporalibus dicitur propriè continuatio: sed dominiū est incorporale. Hoc reprobo qa & possessio, est res icorporalis a:& tñ una cualia continuat, ut ff.de acquir.pos.l.Pomponius.§. prætereà. & §.i dorē.& §.fi iussu.& §.sed & legatario.& §. pen. Dic ergo ipropriè fieri continuationē qa inter diuersa, nō interuadē fieri debet: sed pater & filius unū fictiōe iuris sunt:ut C. de ipube.& aliis subst.l.fi.§.fi d ¶In pupillis.ʒ aliàs si est hērditas extranei & nō patris tutoris authoritas,& pupilli actē necessarius est:nisi sit infans, quo casu sufficit tutor: ut C.de iu.delib. l.potuit.& l.fi ifanti.§. parente.& ff. de tut.& cur.da.ab his.l.ipuberi

a Hoc uerū ēm Bar. de iure ciuili: nō aūt de iuregentium.

¶ cōcensu.

¶ INTERDVM AVTEM.¶ CASVS. Domine, uos dixistis mihi ſ.quod illi censenē sui hērdes, qui erant in potestate parentū tempore mortis eorū,nūquid est illud generaliter uerum,q̄ exīstētes in potestate tēpore mortis fiūt sui hæredes, & nulli alij. Ad hoc rñ.q̄ nō. Quandoq; enim cōtingit, ut licet aliqs i potestate parētis, tempore mortis nō fuerit,nihilominus tamen suus hæres parenti efficiat:

intell. huius §.nisi p Io. igne i l. necessarios §. nō alias. num.38.ad sen.con. Silan.

ficuti contingit in filiofa. ab hostibus capto. Ná si post mortē patris in ciuitatem reuersus fuerit,suus hęres patri efficitur. Ius enim postliminij tempore fingit eum in ciuitate fuisse,& sic per cōsequens ī potestate patris tēpore mortis extitisse: & ita postliminiū eū patri suū hęredem facit. Et non solum in hoc casu recipit p̄dicta regula instantiam,sed etiam in casu contrario. Continigit enim quandoq; licet qs in potestate defunctit tēpore mortis fuerit,tamē hīs suus existere non possit:ueluti si pater eius post mortem suā iudicatus fuerit reus per duellionis,& p̄ hoc memoria eius damnata sit, nam in hoc casu licet filius in potestate patris tempore mortis extiterit,suus hæres patri eē non poterit. Pater enim cuius memoria per sententiā dānata est,suū hæredem habere non potest,cum fiscus ei succedat. & hęc sunt uera de iustitia primitiua, sed hodie dici potest ipso iure filium suum esse hērdem licet postea sententia lata contra memoriam patris, desinat esse hīs. Et hæc dicuntur usq; ad illū §. cū filius filiave. Prāc.de Aret.

b Scilicet Romanorū arg. l.eū q uectigal. ff. de uerb. sign. Idē in alijs ciuitatib. ſm gl. in l.fallaciter.C.de obli. Qđ est uerū si non recognoscit superiorē:aliàs secus, ut ē gl.in l. j. in princ. ff.ad le. Iul. maiestatis. dic ut per Angel.

c De iure canonico ē ꝓhibitū tali die pugnātibus mini strari sacramenta, maximè ꝓuocanti: ut ij. q. iiij. cap. monomachiā. & in Spe.đ acc. §.sequitur. uersi. qd si.

e ¶Interdum.ʒ ut ff.de suis & legi.l.j.§.sed si eius.ver. interdum.A.
f ¶Suus.ʒ ff.de testa.l.lege Cor.in fi.contrà. Sol.ibi ille qui fuit captus non fuit reuersus:sed hic sic.
g ¶Postliminij.ʒ quod fingit eum semper in ciuitate fuisse:ut ff. quibus modis ius patriæ potestatis.solui.§. fi ab hostibus.
h ¶Post mortem.ʒ nota, quædam delicta transire contra hęredem etiam lite non contestata,ut lęsę maiestatis in duobus casibus,quādo quis contra principem,uel rempublicā fuit molitus:aliàs nō, ut ff. ad legem Iuliam maiest.l.fi.& his duobus casibus hic tantum loquit. Item de resīduis & peculatus,& repetūdarum:ut ff.ad legem Iuliam repe.l.fina. Itē apostatatus:ut C.de adopt.l.i.& l.apostatārū.in fine. Quædam etiam non transeunt lite non contestā. ut omnia alia publica:ut ff.de accusſ.ex iudiciorum. Alia contestata lite transeunt, aliàs non:ut omnia priuata delicta:ut C.de delic. defun.l.j.& j.de perpe. & tempo.actionibus.§.non autem.
i ¶Perduellionis.ʒ ideò dicit,perduellionis: quia perduellū fiebat certamen,si aliquis criminis huius dicebatur reus, q̄ aliquid ī ipsum principem,uel rempublicam fuisset molitus, secundū Plac. Et potest dici hoc & defendi: quia & secundum iura Romana vt posse fieri debere pugna:& sunt aliqua arg.vt ff.ad legem Aqui.l.qua actione. §.si qs in colluctatione.ff.de re iud.cōmodis:& ff.de iis q̄ not. infam. Athletas.& C.de Athle.l.j.& ff.de excu.tu.l.Athletæ in prin. & C.q̄ res pignori ob.poſſ.l.ſpem.& ff.de donat.l.donatione. in fin.his.n.le-

hæredes ꝓ possunt existere: quia quibus ex causis ignorantibus nobis acquiritur, ex iis causis & furiosis acquiri b potest. Et statim à morte parentis quasi c continuatur dominium: & ideo nec tutoris auctoritate opus est pupillis, d cùm etiam ignorantibus ac quiratur suis hæredibus hæreditas. Nec curatoris assensu ꝓ acquiritur furioso, sed ipso iure.

¶Reuersus ab hostib⁹,fictione postliminij efficitur suus hæres,etiā si reuersus fuerit post mortē patris:sed si testator p duellīōis dānat⁹ fuerit, hæres su⁹ eße desinit. Are.

¶Interdum e autem, licet in potestate parentis mortis tempore suus hæres nō fuerit, tamē suus f hæres parenti efficitur, veluti, si ab hostibus quis reuersus fuerit post mortem patris sui : ius enim postliminij g hoc facit. Per ꝓ contrarium autem hoc euenit: vt licet quis in familia defuncti sit mortis tempore, tamen suus hæres non fiat veluti si post mortē h suam pater iudicatus fuerit perduellionis i reus, ac per hoc memoria k eius dānata l fuerit. suū enim hæredem habere nō potest, cùm fiscus ei succedat: sed pōt. m dici ipso quidem iure esse suum hæredem,sed desinere. n

¶Nepos ex filio p̄mortuo succedit simul cum alio filio viuente: qa assumit locū patris su⁹. & iō succedit cū patruo, & filiis patrui in stirpes, & nō i capita. Aretinus.

¶Cùm filius,filiáve,& ex altero filio o nepos neptísve existunt, ꝓ pariter ad hæreditatem aui vocantur: nec qui gradu proximior est, vlteriorē excludit. Aequum P enim esse videtur nepotes neptésque in patris sui locū succedere. Pari ratione, & si nepos, neptísve sit ex filio, & ex nepote prone pos,proneptísve,simul vocanē. q Et quia placuit nepotes, neptésve, itē pronepotes proneptésve in parentis sui locum succedere, conueniens esse visum est, non in capita,sed in stirpes r hæreditatē diuidi:vt filius partem dimidiam hæreditatis habeat, & ex s altero filio duo plurēsve nepotes alterā dimidiam. Item si ex duobus t filiis nepotes neptésve existant, ꝓ ex u altero vnus x fortè aut duo, ex altero tres aut quatuor, ad vnū aut duos dimidia pars pertineat, ad tres, vel ad quatuor altera dimidia.

¶Vt quis suus dici queat,etiā destituti ꝓ testamenti tempus inspicitur.

l ¶Damnata.ʒ hoc scilicet modo, p̄nūtio contra Imperiū Lucius feciſſe: & iō bona eius ī fiscum inferri. nam p hoc memoria damnat: & ifamia quadā defunctus afficitur d: ut ſ.q̄bus ex cau. ma.nō li §. j. & ex tēpore cōmissi delicti alienatiōes ab eo factæ nō ualebūt:ut C.ad leg. Iul.ma.l. pe.i fi.& ff.de donatio. l.donationes.§. fi. Accursi.

d Idē Fab. Plac. & est singul. fm Ang.hic. ꝓ extant.

ADDITIO. Ex hoc loco notari pōt q̄ de crimine alicuius etiā post mortē quærere licet.q̄ uerū est,si agitur propter bona, uel ꝓtra personā & bona: secus si cōtra personā uel de persona tantū:q̄a tunc ñ licet cū crimina mortē exinguant. Vide p̄ hoc gl.no.in c.à nobis. ij. de sen.excō.in notula,puta ī hæresi, &c.iuriū allegatiōes breuitatis gratia omitto quas illic uidere poteris.

Crimia an post mortē possint inquiri.

m ¶Potest dici.] ſcilicet uerius.

n ¶Desinere.ʒ ſ. lata sententia. Nā nō facit ipso iure desinere hīd ſuū esse tale delictum.

¶CVM FILIVS. ¶ CASVS. Quidam decesſit q̄ tēpore mortis habebat filium ī potestate, & ex altero filio p̄mortuo nepotes. Modò quæro, vtrū iste qui gradu p̄cedit nepotes ex fratre suo, à successione intestati parentis illos nepotes debeat excludere. Ad hoc respon.q̄ nō. Cum.n. filius filiave, & ex altero filio præmortuo nepos vel neptis extiterit: omnes simul ad hæreditatem vocantē: nec illi q̄ gradu proximior est in vlteriore gra du cōstitutos à successione excludit. Aequum.n.est visum esse, nepotes, & neptes in locū patris sui p̄mortui succedere.igitur pari ratione si quis intestatus decedēs habuerit nepoté ex filio præmortuo,pronepotem,vel proneptem, oēs pariter ad successionem vocant intestati p̄ris. & q̄ a in hoc casu placuit nepotes,& neptes: & pronepotes, & proneptes in locū p̄ris sui p̄mortui succedere, ꝓ uenientes esse visum est in stirpes, & non in capita eos hęredes esse:ita videlicet, vt filius ex vna parte existēs dimidia hērditatis habeat: & nepotes ex altero filio,siue sint duo, siue sint plures, alterā dimidiā consequantē:vt sicuti pater si viueret vnā cum fratre suo in vna dimidia totius intestato p̄ri succederet:ita nepotes ex eo in locū eius succedentes,ad portionem eius tantūmodo admittantur. & idem est, si ex duobus filiis præmortuis nepotes vel etiā neptes existant:& ex altero forte vnus,vel duo: & ex altero filio p̄mortuo tres, vel quatuor.nā in hoc casu, sicuti in superiori ad vnum vel ad duos ex altero filio natos,dimidia pars hērditatis aui intestati p̄ti net:ita & ad tres, vel quatuor, vel plures ex altero filio natos altera dimidia p̄tinebit. Et hęc dñr vſq; ad illū §.cū aūt q̄rit. Prāc.de Are.

o ¶Ex altero filio.ʒ secus si ex filia:vt ī.eo.§.item vetustas. & infrà eodem.§.diui.

ADDITIO. Hodie secus:vt ibi notatur.& in l.lege.in prin.C.de legiti.hæred.Accursius.

p ¶Aequum.ʒ vt in auth.quib.mo.na.effi.sui.§.ergo.ibi,quid enim legalius.colla.vij.

q ¶Vocantur.ʒ idem est & si per bonorū possessionem vocentur.vt ff.de contra tab.l.j.§.vocanē c. Sed contrà.ff.de contra tab.l. iij.§ j. Sol.non est contrà,quia ibi p̄cedit filius, quia patris loco est adoptatus ad nepotem,vt ſ.eo.§.ita demum.

r ¶In stirpes.ʒ ī.tit.j.§.hoc etiam adeūdum.in fi.contrà. Sol.vt ibi.

s ¶Ex altero.ʒ ī.eo.§.fi.fi ff.de inofficest.l.Papinianus.§. proinde si ex duobus.sic & C.de suis & legi.l.nepotes.

t ¶Ex duobus fi i s.ʒ prēmortuis.

v ¶Ex altero.ʒ ſci icet filio.

x ¶Vnus.ʒ scilicet nepos.

t ats extāt.
t Destituit testīm qñ instituens hīs nō adit hęreditatem, uel qa non pōt,uel qa nō uult: & sic destituto testamē ti cōtraria est institutioni hęredis, & ficut testator dr istituere hę redē quan do facit ip sum hērdē, sic hīs dr destituere testīm qñ ñ adit hērdita tē. Ac. Per. e Et sic nec posassumit ꝓpriū pris nedum ab intestato, sed ēt fīō testō quod postea impugnatur. Qđ est uerū si succedit hērdi tario: quia tūc iuris dispositio q̄ talis ē cōderatio secus si tit. fideicōmissario qa confidēs raf affectio quę nāliter ēst maior erga filios, qua nepotes.Ang.

¶ CVM AVTEM QVAERITVR. ¶ CASVS. Domine, iam video qui sunt hæredes, & qualiter sui hæredes succedūt, siue sint in eodem gradu,siue in diuersis gradibus cōstituti. Dicatis ergo mihi quando quærendum est,an aliquis suus hęres esse possit? Ad hoc rñ. Amice,cū quæris,an aliquis suus hęres existere possit,eo tempore quo rendum est, quo certū esse cœperit eū intestatum decesſisse.& hoc ꝓ tingere potest, etiā testamento destituto, ꝓ patet tali exēplo. Quidam qui habebat filiū in potestate, & ex filio neptem condidit testamentum, & in testamēto suo quendam extraneum instituit hęredē & filium propriū exhęredauit: mortuo testatore ante aditam hērditatem decesſit filius ex hērdatus. mortuo filio extraneus hīs scriptus deseruit testamētū,uel fortè quia noluit adire hæreditatē,uel morte, uel alia causa ipeditus hæres esse non potuit.ī hoc casu cū certum esse potuerit hæredem īstitutum, ex testamēto nō fieri hęredē, nepos ex filio p̄mortuo, suus hæres auo ab intestato existit: quia quādo certum est patremfa. intestatum decesſisse,& ita cā testamenti redacta est ad eausam itestati, solus nepos suus hęres auo inuenīt. Et hęc obtinent,nō solum si iste nepos uiuente auo natus fit,sed ēt licet postmortē aui sit natus, viuo tamē auo ꝓceptus. secus enim esset,si post mortem aui cōceptus fuerit & natus. nā certè in hoc casu suus hīs auo existere nō potest. & hoc ideò, quia nullo iure cognationis p̄rem sui patris, id est, auum fuum attigit. Auo ꝓsenti viuente nondū animal fuit. Et sicut ipse nepos post mortem aui cōceptus, & natus suus hīs auo esse non potest,ita nec ille inter liberos p̄numeratur, qđ filius emāncipatus post emancipationē adoptauerit. vñ cū hi, videlicet nepotes nati post mortē aui,& à filio emāncipato post emāncipationē adoptati, fi sint sui hi quantum ad hæreditatem de iure ciuili, neque bonorum possef. de iure p̄torio petere possunt quasi p̄ximi cognati. Et hæc de hæredibus dicta sufficiant. Et hæc dicuntur usque ad §. emancipati autem.& litera planissima est usque ad finem ti. Fran.

Vide ī. tit. §. pxim. q. de cura hūc. Perr.

Idē est de cura.

a ¶Cùm autem.ʒ eo diligenter notato, qui sunt sui hæredes, nunc nota quo tempore quærendum est qui suus hæres sit.
b ¶Certum est.ʒ ſuprà eo. §. ita demum.contra. Solutio ut ibi dixi.
c ¶Sine testamento.ʒ quod contingit vij. modis, ut ſ.eo.in prin.diximus.in glo.extiterit.
d ¶Quod accidit.ʒ ſ.ut uideatur quis sine testamento decesſisse.
e ¶Filio mortuo.ʒ scilicet ex hæredato.
f ¶Non potuit.ʒ morte p̄euentus,ut ſ.eo.§.ita demum.
g ¶Solus.ʒ scilicet suus hæres.
h ¶Certum est.] scilicet nepotem suum hæredem esse, cum nullus præcedat eum,ut ſ.eo.§.j.
i ¶Mortuo.ʒ antequam adeatur ex testamento hęreditas. Vnde cōstat non transmitti ad filium de inofficioso querelam.imo etiā ea adita non transmittebatur olim,sed hodie p̄ ,ut C.de inofficio.testa.l.

Idē Fab. Plac. & Angel.

¶ Cùm † autem a quæritur, an qs suus hæres existere possit, eo tempore quærendum est, quo certum est b aliquem sine c testamēto decesſisse: qđ accidit d & destituto † testamēto. ¶ Hac ratione si filius exhęredatus fuerit, & extraneus hæres institutus, & filio mortuo e posteà certum fuerit hæredem institutum ex testamento non fieri hæredem, aut quia noluit esse hæres, aut quia non potuit f nepos auo suus hæres existet:quia quo tempore certum est intestatum decesſisse patremfamiliàs, solus g inuenitur nepos. & hoc certum h est : Et licet post mortem aui natus sit, tamen, auo viuo,conceptus, mortuo i patre eius, posteaque desertok aui testamento, suus hæres efficitur. Planè si & conceptus, & natus fuerit post mortē aui, mortuo patre suo, desertoque postea aui testamento, suus hæres auo non exiſtet : quia nullo iure cognationis patrem sui patris attigit l †. Sed nec ille est inter liberos aui †, quem filius emancipatus adoptauerat.Hi autem m cùm non sint sui (quantum ad hæreditatem) liberi,neq; bonorum possessionem petere possunt quasi proximi cognati n. Hæc de suis hæredibus.

¶ *Emācipatus de iure ciuili ī cognitus ad successionem parentis non venit, ꝓtoris tamen beneficio p̄ bonorū possessionem Vnde liberi perinde admittū, ac si in eius potestate mansisset. Aretinus.*

¶ Emancipati autem liberi, iure ciuili nihil iuris habent, (neque enim o sui hæredes sunt, qui † in potestate parētis esse desierunt,) neque vllo alio iure p per legem duodecim Tabularum vocantur. Sed prætor naturali æquitate motus, dat eis bonorum possessionem, Vnde liberi, perinde ac si in potestate parentis tempore mortis fuissent, siue soli sint q, siue cū suis hæredibus r concurrant. Itaque duobus liberis existētibus, † emancipato vno, & eo qui tempore mortis in potestate fuerit, sanè quidem is qui in potestate fuit,solus iure ciuili hæres est, & solus suus hęres. Sed cùm emancipatus beneficio prætoris in partem admittitur,euenit vt suus hæres pro parte s hæres fiat.

¶ *Filius emācipatus,& posteà arrogatus ab alio nō potest venire etiam de iure prætorio ad hæreditatē patris naturalis, nisi ante mortem suā fuerit emācipatus ab arrogatore. Si verò emāciparet post mortē naturalis p̄ris habereť vt extraneus quo ad hæreditatem vtriusque. Aretinus.*

¶ At ij, t qui emācipati à parente,ī adoptionem u se dederunt, † non admittuntur x ad bona naturalis patris quasi liberi, si modò cùm is y moreretur in adoptiua familia fuerint. Nam, viuo z eo, emancipati ab adoptiuo patre perinde admittuntur ad bona naturalis patris, ac si emancipati ab ipso a essent, nec vnquam in adoptiua familia fuissent. b Et conuenienter, quod ad adoptiuum patrem pertinet, extraneorum loco esse incipiunt. Post mnortem verò naturalis patris emancipati ab adoptiuo patre, & quantum ad hunc adoptiuum patrem pertinet, æquè extraneorum c loco fiunt, & quantum ad naturalis patris bona pertinet, nihilo magis liberorum gradum nancisc̄untur.

¶ Quod ideo sic placuit:quia inquum erat, esse in potestate patris adoptiui, d ad quos bona naturalis patris pertinerent vtrùm ad liberos eius, e an ad agnatos, f

scimus.§.fi.& l.ſi quis filium ibidem.
k ¶Desertо.ʒ scilicet ab hærede qui non vult adire.
l ¶Attigit.ʒ nec enim fuit ꝓximus cognatus ei.ſuo uiuo,quo uiuo nondū animal erat,ut ff.unde cog.l.j.§. ſi qs proximus. Sed nūqd hodie p̄ aut.succedit,ut in aut.de hære.ab intest.§.j.col.ix? P.dicit q̄ sic: qa naturalis cā tm ſpectat. Ioan contra b, qa nec de iure p̄torio, quo casu naturalis inſpiciebat, admittebat, vt ſequit.vt j.e. §. emancipati.& ff. de suis & legi.l.Titius.& l.penul.

b Sequunt Io. Fab. & Ang.

ADDITIO. Et hęc est cōis opinio, vt per Io.Fa.& per Ang. hic.

† extantibus.

m ¶Hi autem.ʒ scilicet cōcepti & nati post mortem aui.
n ¶Quasi proximi cognati.ʒ idest,tanquam agnati. nā agnati sunt ꝓximiores quā cognati. Nūquid ergo tertio ordine iter cognatos, vocanē? Rñ.M.q̄ sic,ut ff.e.l.j.ī fi. & i gl.fi.Io. cōtra: quia ibi de cōceptis prius, natis postea loquit: secus si postea concipiunt & nascuntur.vt hic c,& ff.de iniusto rupto test.l.ſi q̄s filio.§. non fuisset.
o ¶Neq; enim.ʒ bona rō,vt ſ.de hęredū quali.& diffe.§.ſui. & ſ.eo. §.j.ibi, ſui autem, &c.
p ¶Neque vllo alio iure.ʒ ſ. neq; ut patrōi, neq; ut agnati quos uocat lex xij. ta.ut j.ti.i.i pri.& j.de suc. li.i pri. aliud eō,ut j. ti.j.§.fin.
q ¶Soli sint.ʒ scilicet emancipati.
r ¶Cum suis hæredibus.ʒ l.cum aliis qui remanserūt in potestate.
s ¶Pro parte.ʒ ſ.dimidia,ut ff.de ver.sig.l.nomē filiarū.§. portiōis.
t ¶At ij.ʒ ſ.uocantur emācipati ad successiōnē patris, ſed non oēs. & hoc ſequit.at ij, &c.
v ¶Adoptione m.] id est,arrogationem.
x ¶Non admittuntur.ʒ ff.de ꝓ ta.l.iij.§. ſi quis filio. contra. Sol. ibi nō uoluit adoptiōm Io. ſed hic uoluit. Vel diſtingu. an dē extraneo ut hic, an i adoptionē nepos ex filio emācipato p̄ri eiusdē, ut ibi:ar.ſ. de adop.§. ſed hodie. Itē C. d adop.l.pe §.ſed ſi quidem d.q̄ est contra. Sol.illam intellige ut j.e.§.admonēdi.
y ¶Cum is.ʒ scilicet pater naturalis.
z ¶Viuo eo.ʒ scilicet patre naturali.
a ¶Ab ipso.ʒ scilicet patre naturali.
b ¶Fuissent.ʒ ut ſ.de exhære.liber.§.emancipatos.
c ¶Extraneorum.] ſi autē morte patris adoptiui facti essent iuris ſui,durat agnationis ius inter eos, i.inter adoptiuū & naturalē filiū adoptantis nō emācipatū,ut sibi ſuccedat,ut ff.de gra.aſſi.l.ſi filiū naturalē.& l.nō facile.§.cognatiōis.& ff.uñ cog.l.j.§.cognationē.& de adop.l.antepe.M.Itē & ipſi adoptiuo patri ſuccedūt,ut j.e.§.ſed ea.
d ¶Adoptiui.ʒ post emancipationem:non prius,ut ſuprà eod.§.intestatorum.uer.intereſt.
e ¶Eius.] scilicet naturalis patris.
f ¶Ad agnatos.ʒ nā ſi non emancipat.certū est q̄ filij nō ſuccedūt naturali patri.& ita agnati ſuccedūt,ut ſ.prox.§.& ff.uñ lib.l.j. Si autē emanciparet,ſuccederent filij,ut ſ.proxi.§. & ſic in eius potestate eſſet,ad quem bona naturalis patris pertinerent.quod est abſurdū.& contra regulā iuris: ut hic,& ff.de hære.inſti.l. illa inſtitutio. in prin.

b Sequunt Io. Fab. & Ang.

c Et hæc cōtinentur quæ hodie ꝓcedit qñ filiꝰ fuit rītē & iuſtē exhērdatus nec ſecuta aditio iuxta gloſ. ſingu. in §. exhęredatos. i auth. de hæredi. & falci. aſs virtutē trāſmissionis bñ admittit vt p̄ Io. Fa & Ang.

† Et ij, qui ab ipſo patre i adoptādati ſunt. aliàs Tribonianus uideret pulchrā hāc lucinat; ut ſcribo i. §. ſed ea o. nia ſi pri d. Dic q̄ illa differētia eſt ſm ius āticū, qa ſm nouum debent dici ā, qui naſcit cēti, nō ad mittitur ad ſucceſsionē pris naturalis, cū exneo ſit: vt §. de adopt. §. ſed hodie. ſm Ioan. Sed ſi nō ſit ſui hęres, qñ ē arrogatiōe, ſi de adoptione.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ADDITIO. Item quia tunc vī ꝙ aufertur ius quæsitum agnatis, qđ est inconueniens. Et ex his nota ꝙ neq; ex testamento, neq; ab intestato potest esse voluntas captatoria. Ang.

a¶ Minus ergo iuris. ⁊ quia naturales emancipati iure prætorio vocantur, sed adoptiui emancipati non: ut ſ. proxi. §. ergo, &c.

b¶ Naturales. ⁊ & legitimi.

c¶ Emancipati. ⁊ ab adoptiuo patre.

d¶ Nō adiuuantur. ⁊ nisi sint de suis: qa auº adoptauit nepotē in filiū, & postea emācipauit: vt ff. ad Tert. l. 2. §. liberi ât. ver. adoptiui.

e¶ Ciuilis ratio. ⁊ i. emancipatio quæ de iure ciuili est: vt ff. de re. iu. l. actus.

f¶ Nō pōt. ⁊ sic ſ. de leg. agna. tu. §. fin. sic ff. de reg. iu. l. nihil tam.

g¶ Emancipati. ⁊ ab adoptiuo pre, & post morte naturalis: vt ſ. pxi. ver. post mortem.

h¶ Incipiūt esse. ⁊ no. ꝙ si emancipet filius, vel filia vel deiceps, nō sunt sui hēdes: nō tn de sinūt esse filij vel filię.

i¶ Eadē. ⁊ q̄ obseruantur i bonorū possessione, vñ liberi, & in cōtra tabulas bonorum possessione seruantur.

k¶ Institutis. ⁊ his. n. institutis non dat hęc bonorū possessio, nisi ꝑteritus rūpat testm, & huic. ſ. instituto viā aperiat, & hoc est qđ dr, nisi ꝑteritus cōmittat edictū: vt ff. de contra tab. l. 3. §. si qs ex liberis. j. si aūt ꝑteritus nolit postq̄ semel agnouit [a], institutus habet cōtra tab. iure, & sed'm tabulas, qđ est mirabile: nec expectat ꝑteritū: vt ff. de cōtra tab. l. si post mortē. §. fin. & de leg. ſūt. l. nonnūq̄. Ac.

ADDITIO. Quod facit ad qōnē ut ex cōtēptu alicuius, q debuit i electiōe adhiberi, ēt ipso nolēte, cęteri q̄ iter fuerunt, possint eā dicere nullam. Dic ut i c. quod sicut. extra de electio. per Ioan. Fab. hic.

l¶ Vt oportet. ⁊ ſ. masculi nominatim, fœminæ inter cæteros: vt ſ. de exhære. lib. §. j.

m¶ Exhæredatis. ⁊ cū ergo matris ꝑteritio ꝑ exhęredatiōe habeat, vt ſ. de exhęr. libero. §. vlt. cessat ibi contra tabonorū possessio: vt ff. de contra tab. l. illud. §. ad testamenta.

ADDITIO. Et est rō: qa ēt remoto emācipatiōis obstaculo (id qđ prætor principaliter intendit) non esset seruus fœminæ, cum eos in potestate habeat: vt ibi. Ang.

n¶ In potestate. ⁊ emancipatis cōmittentibus edictum. nō aliās ſm Mar. vt ff. de contra tab. l. 3. §. si quis ex liberis. Sed Io. contra. nā nullū dicere possunt, & contra tab. suo iure habent [b]: vt ff. de leg. pręst. l. si duo. & C. de lib. prętę. l. maximum.

o¶ Repellit. ⁊ scilicet prætor: nisi sint instituti, & eis committat edictum: vt ff. de contra tab. l. non putauit. §. in adoptione. & §. vt autē.

¶ Filius legitimus, & naturalis emancipatus uocat ad bona patris naturalis beneficio prætoris: Sed filius adoptiuus emācipatus nullo modo potest admitti ad bona patris adoptiui. Aretinus.

¶ Minùs[2] ergo iuris habent adoptiui filij, quàm naturales. Nanque naturales[3] emancipati, beneficio prætoris gradum liberorum retinent, licet iure ciuili perdant. Adoptiui verò emancipati[c] & iure ciuili perdunt gradum liberorum, & à prętore non adiuuantur[d] †: & rectè. Naturalia enim iura ciuilis ratio[e] perimere non potest[f]: nec quia desinunt sui hæredes esse, possunt desinere filij filiæve, aut nepos neptésve esse. Adoptiui verò emancipati[g], extraneorum loco incipiunt esse[h]: quia ius, nomenque filij filiæve, quod per adoptionem consecuti sunt, alia ciuili ratione, id est, emācipatione perdunt.

† admittūtur.

¶ *Filius legitimus & naturalis in potestate, uel emancipatus, habet contra tabulas de iure prætorio, si sit ꝑteritus: nisi fuerit in adoptiua familia tunc tēporis, adoptiuus uerò secùs.*

¶ Eadem[i] hęc obseruantur, & in ea bonorum possessione, quā contra tabulas testamenti parentis liberis præteritis, id est, neque hæredibus institutis[k], neq;, vt oportet[l], exhęredatis[m], prætor pollicetur. Nam eos quidē, qui in potestate[n] mortis tempore fuerint, & emancipatos, vocat prętor ad eandem † bonorum possessionē; eos verò qui in adoptiua familia fuerint per hoc tempus, quo naturalis parens moreretur, repellit[o]. Itē adoptiuos liberos emancipatos ab adoptiuo patre sicut nec ab intestato, ita longè minùs contra tabulas testamenti ab bona eius admittit: quia desinūt in numero liberorum eius esse.

¶ *Licet filius emancipatus adoptatus nō possit uenire ad bona patris naturalis per Vnde liberi, uel unde agnati, uenit tamen per Vnde cognati, h. d. Aretinus.*

¶ Admonēdi[p] tamē sumus eos, qui in adoptiua familia sunt, quíve post mortem naturalis parentis ab adoptiuo patre emancipati fuerint, intestato parente naturali mortuo, licet ea parte edicti, quà liberi ad bonorum[1] possessionem vocantur, non admittantur: alia tamen parte vocati, scilicet, quà cognati defuncti, vocantur. Ex qua parte ita admittuntur, si neque sui hæredes liberi, neque emācipati[r] obstent, neq; agnatus quidē vllus interueniat. Ante enim prætor liberos vocat tam suos hæredes, quā emancipatos: deinde legitimos[s] hæredes: tertiò, proximos[t] cognatos.

¶ *Adoptatus ab extraneo hodie nō transit in ptātem suam, & ideo nec querelam habet neq; contra tabulas, licet ab intestato succedat, sed quo ad patrem naturalem uetera iura seruant: nisi fuerit adoptatus ab ascendente naturali. h. d. Aretinus.*

¶ Sed ea omnia[u] antiquitati qui dem placuerūt: aliquam[x] autem emendationē, à nostra cōstitutione[y] acceperūt, quā super iis personis exposuimus † „quæ à patribus suis naturalibus[z] in adoptionē aliis dātur. Inuenimus etenim nonnullos[a] casus in quibus filij & naturaliū parentū successionē propter adoptionem amittebāt, &, adoptione fecilè per emācipationem soluta[b], ad neutrius[c] patris successionē vocabant[d]. Hoc solito more corrigentes constitutionem[e] scripsimus, per quam definimus, quādo parens naturalis filium suum adoptandum alij dederit, integra omnia iura ita seruari, atq; si in patris naturalis potestate permāsisset[f], nec penitus adoptio fuisset subsecuta: nisi in hoc tātūmodò[g] casu, vt posit ab intestato[h] ad patris adoptiui venire successionem. Testamēto autem ab eo[i] facto, neque iure ciuili[k], neq; prętorio[l], ex hæreditate eius aliquid persequi potest. neque contra tabulas bonorum possessione agnita, neque inofficiosi[m] querela instituta: cùm nec necessitas patri adoptiuo imponatur, vel hæredem eum instituere, vel exhæredem facere: vtpotè nullo naturali vinculo copulatū, neq; si ex Sabiniano senatusconsulto[n] ex tribus maribus fuerit

† Sic ſ. de succeſſ. cog. § fi. i prin. & ſ. de grad. cog. i prin. & ff. d grad. affin. l. j. §. ſ. admonēdi. & l. ij. §. ad monendi. & eod. titu. & ſ. de affilg. lib. i princ. Aeg. Perr.

Malè log. tur hæc glo. nā i § ꝑ cū hic citato tex. nō log. tur nisi de arrog. i qui l. nihil cor rigit hic, ſ3 antiqua iura ſuant, ut patet in fin. huius. §. dic ergo duorū alte ram, aut ꝙ Tribonianē ideō hic luxata é, id de filiis à ꝑre in adoptio. datis corrigens qđ nō est i hoc tit. dicū, cū nulla de his in hoc ti. mētio fiat, aut ꝙ oportet extedere §. ati. ſ. e. ut ēt de adop. intelligat. qđ vt fiat ſic legas illi text. vel ad cū ſupplea: ut ibi dixi Aegu. Perr.

c Ista gl. nō é Accurſij.

d Opinionē ipſius gl. ꝙ Pla. approbat Ang. hic quo ad primā cōclusionē inditiū ēt ē: licet Io. Fab. tideat ſtare cū Pla. ītē quo ad ſecundā: niſi ꝙ are ipſi ꝑ adoptiuo. arg. l. in reb. §. poſſunt. ff. eo. vel niſi ꝑ nālis eger. & adoptatus non hēat vñ ſe alet: poſſit. arg. l. penult. ff. de li. agno.

k¶ Neque iure ciuili. ⁊ quia non est in potestate sua.

l¶ Neq; prętorio. ⁊ quia non est emancipatus ab eo: vt ſ. de exhær. lib. in prin. §. emancipatos. & §. fi.

m¶ Inofficiosi. ⁊ ſ. de inof. test. §. tam aūt. contra. Solu. illa intelligit secundum distinctionem huius § vt ibi dicitur.

n¶ Sabiniano senatusconsulto. ⁊ quod non habemus, sed dicebat quòd tres iuuenes arroganti offerebantur, ut vnū eli geret, quo casu magna

magna erat. hęc solēnitas. vnde ex constitutione diui Pij quærtam ei dabat arrogator. qđ hodie nō est in usu: imo idē hoc casu vt & alias: vt hic, & C. de adop. l. penul. §. quæ autem.

a¶ Ad eius. ⁊ scilicet quartæ.

b¶ Constitutione. ⁊ vt C. de adoptionibus. l. penul. §. si vero pater.

e¶ Parens. ⁊ hoc in infinitum accipe: vt ff. de gradib. l. iurisconsultus. §. parentes.

d¶ Seruamus. ⁊ vt sine loco filij, siue nepotis, adoptetur, perinde habeatur, ac si vere naturalis esset, scilicet filio præcedēte nepotem vt C. de adopti. l. penulti. §. quæ in filio.

e¶ Quemadmodum. ⁊ q. d. sic transit vt in hoc casu, qui sequitur.

f¶ Item vetustas. ⁊ Correximus ius antiquum circa liberos primi gradus naturales, sine adoptiuos, nunc circa vlteriores.

g¶ Solos. ⁊ in hoc male. Accurſius.

h¶ Anteponebat. ⁊ in hoc bene.

i¶ Vocabat. ⁊ ſ. vetustas, non ciuilis iuris auctoritas: vt ſ. sed prætorii: vt ſ. tit. i. §. sed quia.

K¶ Materni. ⁊ ſ. morię te masculo de cuius bonis agitur: ut ſ. §. proxi.

l¶ Maternæ. ⁊ scilicet moriente fœmina: ut ſ. proxi. §. Accur.

m¶ Diui autē principes. ⁊ ut C. de suis & legi. l. fi defunctus: & C. de coll. l. illā. circa princi.

n¶ Donauerunt. ⁊ ſ. principes: sed non idem commodū vt sequitur.

o¶ Veteris iuris. ⁊ id est l. xii. tabularum.

p¶ Muniūtur.] Nota duas rationes vincere vnam, ut ſ. de adopti. §. sed hodie. in fi. §.

q¶ Diximus. ⁊ ſ. nullo modo, nisi in tertio ordine succederet: ut ſ. px. §.

r¶ Paulo. ⁊ not. parū de tertia parte totius rei dici sic ī auth. de exhib. & itro. reis. §. sancimus. in glo. nullum. coll. v.

ADDITIO. Quod facit ad multa. imo tu dic, ꝙ hoc relinquitur arbitrio iudicis. l. hæc adiectio. ff. de verb. sign. & l. cū furti. ff. de in lit. iu.

s¶ Existimauerunt. ⁊ scilicet principes.

t¶ Mortua fit. ⁊ not. duos casus. Si enim moritur fœmina, nepotes, vel neptes ex masculis, vel fœminis in nihilum olim nisi post agnatos: hodie cum diminutione tertiæ partis succedunt. Si moritur masculus nepotes ex filia tātū vocantur cū diminutione tertię partis: vt hic dicitur.

v¶ Iisq;. ⁊ ſ. qui descendunt ex fœmineo sexu.

x¶ Vocat. ⁊ ſ. eo. §. cum filius. Accur.

y¶ Partis tertiæ diminutione. ⁊ Quod de hac diminutione tertię dicitur, corrigitur per sequentem. §. secundum M. sed nos secundum B. dicimus sequentem §. loqui in quadam alia parte: quæ debebatur

agnatis, scilicet quarta: nō autem de hac tertia. sed per auth. dicim° de hac tertia correctum, scilicet vt æqualiter hodie veniant: vt i auth. de trien. & semiſ. §. neque illo. colla. iii.

z¶ Constitutionis. ⁊ quam non habemus, vt sequitur.

a¶ Constitutione. ⁊ vt C. de suis & legi. l. fi.

lex duodecim Tabularum filio mortuo nepotes vel neptes, pronepotes, vel proneptes in locum patris sui ad successionem aui sui vocat, [x] ita & principalis dispositio in locū matris suæ, vel auiæ eos cum iam designata partis tertiæ [y] deminutione vocat. ¶ Sed nos cū adhuc dubitatio maneret inter agnatos, & memoratos nepotes quartā partē substantiæ defuncti agnatis sibi vindicantibus ex cuiusdā constitutionis [z] auctoritate: memoratā quidē constitutionē à nostro Codice segregauimus, neq; inseri eā ex Theodosia no codice in eo concessimus. nostra autem constitutione [a] ꝓmulgata, toti iuri eius derogatū est: & sanximus, talib° nepotibus ex filia, vel pronepotibus ex nepte, & deinceps superstitibus, agnatos nullam partē mortui successionis sibi vindicare: ne ij qui ex transuersa [b] linea veniūt, potiores iis [c] habeātur, qui recto iure descēdūt. Quam constitutionē nostrā obtinere secundum sui vigorē, & tempora, [d] & nūc sancimus: ita tamen [e] vt quemadmodum inter filios & nepotes ex filio antiquitas [f] statuit, non in capita sed in stirpes diuidi hæreditatē: similiter nos inter filios, & nepotes ex filia, distributionem fieri iubeamus, † vel inter omnes nepotes & neptes, & inter pronepotes & proneptes, & alias deinceps personas: vt vtraq; ꝓgenies, matris, † vel patris, auiæ vel aui portionē sine vlla deminutione [g] cōsequatur: vt si forte vnus, vel duo ex vna parte, ex altera tres aut quatuor extēt, vnus aut duo dimidiā, alteri tres, aut quatuor alterā dimidiam hęreditatis habeant. [h]

b¶ Transuersa. ⁊ Sic in auth. de nō elig. §. cū igitur. circa finē. coll. j.

c¶ Iis. ſ. nepotibus & pronepotibus ex filia.

d¶ Et tēpora. ⁊ vt in futuris casibus tantum valeant: vt C. de suis & legiti. l. vlti. Accur.

e¶ Ita tamen. ⁊ hoc quod sequitur, est referendum ſ. ad §. diui. nō ad proximum.

f¶ Antiquitas statuit. ⁊ ſ. eo. §. cum filius.

g¶ Diminutione. ⁊ ſ. quartæ quæ debebatur agnatis: non tertię quæ debebatur patruis: ut ſ. proxi. §. diximus.

h¶ Habeāt. ⁊ imo in capita videtur diuidi ut ſ. tit. j. §. hoc etiā addendum. in fin. §. Sed ibi de collateralibus, hic de descendentibus loquitur.

ADDITIO. No. ꝙ non tantum nepotes sed & pronepotes succedunt in stirpes, & veniūt per repræsentationē: cuius contrarium videtur dici in auth. de hæred. ab intest. veni. §. huiusmodi. col. ix. Ang.

De legitima agnatorum successione. †

TITVLVS II.

¶ Deficientibus suis, hereditas deuoluitur ad agnatos ex lege duodecim Tabularum. Ang.

Si nemo [i] suus [k] hæres, vel eorū quos inter suos hęredes prætor, [l] vel constitu-

De legitima agnatorum &c. Tit. II.

¶ Quia ſ. ti. proxi dictū est qualiter succedūtsui hæredes, siue liberi: verum quia post suos vocantur prius agnati quā cognati. vt ſ. e. §. fi. & l. i. §. post suos. ff. de suis & le. iō post titulū pceden tē posuit istū. Ang Are.

Continuatio.

Si nemo suus. ⁊

¶ Totus iste titulus diuidi tur in vii. partes. Primo, quando admittitur agnatus. Secūdo quis est agnatus. Tertio vsque ad quotū gradum agnati veniunt: & vsque ad quotas personas fœmininas deuoluātur, tam de iure vetustissimo & de iure prętoris, quam etiam media iuris prudētia. l. xii. tab. & tempore Iustiniani. Quartò ꝙ generi agnatorum Imperator addit vnū cognatū. Quintò, ꝙ lege xii. ta proximus agnatus vocatur: & quis dicatur proximus. Sextò, ꝙ ex l. xii. ta. proximo repudiāte sequens nō admittebatur, hodie vero fic. Septimò ꝙ filii emācipati hęreditas est legitima patri. Secunda ibi, Sūt autē. Tertia ibi cęterū. Quarta ibi, Hoc etiam addendum. Quinta ibi, Si plures sint. Sexta ibi, Placebat. Septima ibi, Ad legitimam.

† iubemus Diuiſio.

† suæ.

† unde legitimi, & unde agnati.

i¶ Si nemo. ⁊ etiam unus: ut ff. de test. tut. l. fi nemo.

K¶ Suus. ⁊ ſ. tit. i. §. j. Accur.

l¶ Prætor. ⁊ ſ. tit. i. §. emancipati. Accur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

a ¶ Constitutionẽs.§ ſ. titu.j.§.quibus connumerari.& §. item vetuſtas.ver.diui.Accur.
b ¶ Exiſtat.§ dico & amplectatur:nam hęc duo neceſſaria ſunt.Acc.
c ¶ Succeſſionem.§ defuncti.Accur.
d ¶ Quoquo modo.§ ſ.ciuili vel prætorioiure.
e ¶ Agnatum.§capite nõ minutũ:vt ff. de ſuis & legi.hær.l.capitis.
f ¶ Proximum.§i qui proximior eſt defuncto. j.eo.§.plures.& §.proximus.Accur.
g ¶ Sunt autẽ agnati.§ ſic ff.de legi. tuto.l. ſunt autem.Accur.
h ¶ Libro.§ vt §.de le.ag.tut.§.ſunt autem.
i ¶ Cognatione.§ cognatio eſt genus, agnatio ſpecies: vñ quiſquis eſt agnatus,eſt cognat⁹: ſed non conuertitur.
K ¶ Conſanguinei.] quaſi ex eodẽ ſanguine nati:cęteri agnati nõ dicuntur cõſanguinei:[a] vt ff.de ſuis & leg.l.ii.& j de ſucceſ.cog.§. vulgo.
l ¶ Inuicem.§ ſ.filius fratris patruo.
m ¶ Etiam conſobrini.§ Improprie: vt j.de grad.cog.§.quarto.
n ¶ Iura conſanguinitatis.§ ſ.ad ſuos fratres prius natos: ad reliquos vero agnatos agnationis tantũ ius acquiri tur:vt §.proxi. diximus. Et eſt verũ hoc,ſi uiuẽte eo, de cuius hæreditate agit, cõcepti ſaltẽ erãt, vt.ff.de ſu.&le.hę.l.Titius,ibi, rñde.&ff.vnde cogn.l.i.§. ſi quis proximior.Ac. ADDITIO. Alias ex pſona ſua non ſuccedit:ſed bene ex pſona patris.Ang.
o ¶ Nõ tamẽ.§ quãuis agnati vocẽtur ad hęreditatẽ: non tamen &c.
ADDITIO Et ſic not.ſecũdũ Ang.diſpoſitionẽ abſolutã debere intelligi ſecũdũ ordinis prærogatiuã. Quod facit ad eum qui accepit i emphyteuſim,vel cui legatur aliquid pro ſe & filiis ſuis: vt uideantur eſſe vocati ſecundũ ordinis charitatem.
p ¶ Dat lex.§.ſ.xii.Ta.
q ¶ Sed iis.§ & omnibus iis:vt§.ſi plures
r ¶ Certũ.§ qđ eſt ẽt, ſ.facto teſtõ qđ euanuit quod dic vt j.§. proxi.
s ¶ Per adoptionem quoq;.§ q.d.nõ ſolũ iure naturali conſtituitur agnatio,ſed ẽt ciuili: vt per adoptionẽ, ſ. quãlibet iure iſto: vt ff.d ado. l.i.& §.de adop. in prin. ſed hodie per eã tm ex qua trãſit in ptã é arrogatoris,ut §.eo.ti.i.§.ſed ea omnia.uer.noſtra autẽ.ſed tamen licet non fiat agnatus,ſ.hodie,quia non tranſit in poteſtatem extranei arrogantis,ſuccedit tamen ab inteſtato patri tantum non aliis patris agnatis, vt C.de ado.le.pen.§.ſed ne articulum.ver.ſi.ſed ſi quidem. Accur.
t ¶ Naturales.§ & legitimos,non tantum emãcipatos, vt ff. de gra. affi.l.ſi filium.
v ¶ Item ſi quis.§ non ſolum pater:de quo dictum eſt.
x ¶ Inter ſuos eſſe.§ i.agnaſcitur aliis agnatis adoptantis,& eis cognatus fit,vt ff.de adop.l.qui in adoptionem.

† extat.

† Duo fratres ex eodẽ patre dicũtur conſanguinei.

† ij quoq; a Quid autem in veterinis, an dicantur conſanguinei, uide Ang. hic.

† apud Du. legitur proximiores.

† Deeſt in Dua. hi.

† agnatos. † Ex Dua. hęredes habemus.

tiones [a] vocãt, exiſtat, [b] qui ſucceſſionem [c] quoquo modo [d] amplectatur:tunc ex lege duodecim Tabula.ad agnatum [e] proximũ [f] pertinet hæreditas.

¶ *Agnati sũt illi,qĕx linea maſculina deſcendũt, vel etiã ex adoptione, dummodo ſint in priori gradu.Ange.*

¶ Sunt autem agnati[g] (vt primo quoq; libro[h] tradidimus) cognati per virilis ſexus ꝓſonas cognatione [i] cõiuncti,quaſi à patre connati.Itaque ex eodẽ patre † nati fratres,agnati ſibi ſunt, qui & cõſanguinei[k] vocantur,nec requiritur, an† etiã eandẽ matrẽ habuerint. Itẽ patruus fratris filio,& inuicẽ[l] is illi agnatus eſt. Eodem numero ſunt fratres patrueles,id eſt,qui ex duobus fratrib⁹ procreati ſunt, q etiã cõſobrini[m] vocãtur. Qua ratione etiã ad plures agnatiõis gradus ꝓuenire poterim⁹. ¶ Ii etiã, qui poſt mortẽ patris naſcuntur, iura cõſanguinitatis [n] nãciſcũtur.

¶ Nõ tamẽ[o] oĩbus ſimul agnatis dat[p] lex hæreditatem,ſed iis,[q] qui † tũc proximiore gradu ſunt, cum certũ [r] eſſe cœperit aliquẽ inteſtatum deceſſiſſe. ¶ Per adoptionẽ[s] quoq; agnationis ius cõſiſtit: veluti inter filios naturales, [t] & eos quos pater eorũ adoptauit. Nec dubiũ eſt, qn hi † ĩproprie cõſanguinei appellentur. ¶ Item ſi[u] q̃s ex cæteris agnatis tuis, veluti frater,aut patruus,aut deniq; is, qui longiore gradu eſt, adoptauerit aliquem,agnatus † inter ſuos[x] † eſſe non dubitatur.

¶ *Fęminæ agnatæ, vt ſororis amita, filia fratris aut patrui hodie de iure ciuili admittũt cũ omnibus agnatis.Et iadmittẽdo huiuſmodi feminas agnatas sũt quinq; iura.Vnum eſt lex xij.Tab.Aliud eſt media iuris prudentia, Tertium eſt ius ꝓtorium. Quartum eſt quædã cõſtitutio Imperialis. Quintum eſt ius nouiſſimum.Are.*

¶ Cæterum[y] inter maſculos qui dẽ agnationis iure hęreditas, etiã ſi lõgiſſimo [z] gradu ſint, vltro citroq; capit. ¶ Quod ad fęminas[a] vero attinet,ita placebat,[b] vt ipſæ cõſanguinitatis [c] iure tãtũ capiãt hæreditatẽ,ſi ſorores ſint, vlteri⁹ nõ capiant: maſculi autẽ ad earũ [d] hęreditates(etiãſi lõgiſſimo gradu ſint)admittãtur. Qua de cauſa fratris tui aut patrui tui filiæ, vel amitæ tuę hęreditas ad te pertinebat,tua [e] vero ad illas nõ pertinebat.Quod ideo ita cõſtitutũ erat, quia cõmodius videbatur ita iura conſtitui,vt plerũq; [f] hæreditates ad maſculos[g] cõfluerẽt. ¶ Sed qa ſane iniquum erat in vniuerſum eas, quaſi extraneas repelli, prætor eas ad bonorũ poſſeſſionẽ admittit ea parte, qua ꝓximitatis [i] noĩe bonorũ poſſeſſionẽ pollicetur.ex qua parte ita ſcilicet admittuntur, ſi neq; agnatus vllus, neq; proximior cognat⁹ interueniat. [k] Et hæc quidẽ [l] lex xii. Tab. nullo modo introduxit, ſed ſimplicitatem[m] legibus amicã amplexa ſimili modo omnes agnatos, ſiue maſculos,ſiue fœminas,cuiuſcunque gradus,ad ſimilitudinẽ ſuorum iniucẽ ad ſucceſſionẽ vocabat. Media autẽ iuris prudẽtia,q̃ erat qui dẽ l. xii. Tab. iunior, [n] Imperiali aũt diſpoſitione anterior,† [o] ſubtilitate quadã excogitata præfatã ꝓ differẽtiam inducebat, & penitus eas [q] a ſucceſsione agnatorũ repellebat,omni [r] alia ſucceſsione incognita,donec prętores paulatim aſperitatẽ iuris ciuilis [s] corrigentes, ſiue quod deerat implentes, humano ꝓpoſito aliũ ordinẽ ſuis edictis addiderũt, & cognationis linea ꝓximitatis noĩe introducta, per bonorũ poſſeſſionẽ eas adiuuabãt, &pollicebãtur his [t] bonorũ poſſeſſionẽ quæ Vñ cognatiu appellat.Nos vero [x] legẽ xij. Tab. ſequentes, & eius veſtigia hac in parte cõſeruãtes,laudamus quidẽ prætores [y] ſuæ humanitatis, non tamẽ eos in plenum huic cauſæ [z] mederi inuenimus. Quare [a] etẽ vno eodẽq; gradu naturali cõcurrẽte, & agnationis titulis [b] tam in maſculis,quã in fœminis æqua lãce cõſtitutis, [c] maſculis quidẽ dabatur [d] ad ſucceſsionẽ venire oĩm

a ¶ Iſta placebat. § no.cautedicit placebat, & nõ placet,vt j. §. nos vero &hoc erat per me diã iuris prudẽtiã, nõ p l.xii. tabularñ, neq; per prætoré: vt j.e.§.& hoc quidem. & §. media.
c ¶ Conſanguinitatis.§ i. agnationis.
d ¶ Earum.§ ſcilicet fœminarum.
e ¶ Tua.§ ſ.hereditas.
f ¶ Plerũq;.§ hoc propter cõſanguineas ſorores,d̃ quib.modo dixit.
ADDITIO. Et hinc ſumitur ratio ſtatutorum cõmuniter per Italiã ꝙ ſtantibus maſculis fœminæ nõ ſuccedant: qa ſtatuta ex parte maſculorum ſunt fauorabilia, & ex parte fœminarum odioſa: ut hic per Ang.
g ¶ Ad maſculos.§ ſic §.tit.j.§.item vetuſtas.
h ¶ Eas.§i.agnatas fęminas.
i ¶ Proximitatis. § i. cognationis.
K ¶ Interueniat.§ nec aliquis ſuorũ:ut §.ti.i.§. admonendi.in fi.§.
l ¶ Et hæc quidem. § quæ.f.in §.cæterũ. & §. ſed quia.dicta ſunt.
m ¶ Sed ſimplicitatem.§ remota differẽtia agnatorum iter maſculos,& fęminas, ſic §. de fideicom.hę.§.ſed quia.
n ¶ Iunior.§ & ſic no. ꝙ lex.xii.ta.ẽ vetuſtior, quã media iuris prudentia, & quã ius prætoriũ.
o ¶ Anterior.§ i.cõſtitutione anteriori j.ſcripta quę eſt C.de leg.hę. l.lege xii.Ta.Acc.
p ¶ Præfatam.§ ſ. dictam.§.eo.§. cæterum.
q ¶ Eas.§ agnatas fęminas:niſi ſorores.
r ¶ Omni.§ Nã ordo cognatorũ non erat ad huc. Vel dic etiam deficiẽtibus agnatis:ipſi tamen non vocabantur.
s ¶ Iuris ciuilis. § i. me diæ iuris prudentiæ: qđ ſ.ciuile dicitur, ut ff. de origi.iur.l.ii.§. hæc diſputatio.Accur.
t ¶ His.§ſ.mulieribus agnatis vltra ſorores.
v ¶ Vnde cognati.§ ſic dicta quia per eã cognati vocantur. Accur.
x ¶ Nos uerò. § Hic Iuſtinianus loquitur.
y ¶ Laudamus quidem prætores.§ b Not. ꝙ ille eſt laudandus,qui eſt inuentor alicuius ordinationis, ſiue diſpoſitionis, licet non æque perfecte adinuenerit : quia facile eſt adinuentis addere: ut l.i.C.de ueteri iur.enucle §.omnia enim noſtra.Ang.Are.
z ¶ Huic cauſæ.§ i. expulſioni agnatorum.
a ¶ Quare etenim.§ Bene dico fore prouidendum agnatis fęminis, quare etenim &c.
b ¶ Titulis.§ i.nominibus.Accur.
c ¶ Conſtitutis.§ i.ordinatis.
d ¶ Dabatur.§ i.concedebatur.

Aditus

b Iſta glo. non eſt Accurſii, ſed additio.

Antigor ſic & The.

a ¶ Aditus.§ certe non erat ratio iuſta,vel ſufficiẽs: licet aliqua ſit, vt §.eo.§. cæterum. in fi.
b ¶ Conſtitutione.§ vt. C.de leg.hære.l.lege xii.tab.Accur.
c ¶ Simili modo.§ i.hinc inde. Vel ita,fœminæ vt mares.
d ¶ Conſanguinitatis.§ i.dicet non ſint ſorores, quæ germanæ vocantur, quaſi ex eodem germine natæ.
e ¶ Exiſtimauimus.] vt C.de leg. hære.l.lege xii.Tab.§.i.&§.in his.
f ¶ Tantũmmodo.§ i.non vlterior, ꝓximior tñ ſit, vt ipſę ſorores vel fratres vterini, vel vterinæ,vt ſequit : vt C.de le.hæ.l.ſi.§.ſed neque.
g ¶ In legitimam .§ ſ.agnatorum.Accur.
h ¶ Germanæ.§ i.natæ ex eodẽ patre & matre cum defuncto.
i ¶ Vterinæ.] i. natæ ex eadem matre tantũ.
K ¶ Deinceps.§id eſt, vlteriores,ſiue in gradu remotiores.
l ¶ Tanquam. § a nota ex hoc text.qiſti improprie ſunt agnati : & ideo non comprehenderentur in ſtatutis loquẽtibus de agnatis.Ang.
m ¶ Superſtites.§ hoc corrigitur per auth.cel ſante.C. de leg. hæ.qa cũ his admittũtur.Itẽ& in alio quod ſubiicitur hic.§. corrigitur:quia i ſtirpes ſit diuiſio hodie, ſed poſt hos filios fratrũ fit diuiſio in capita, vt in auh.de hęred.quę ab inteſt.§.ſi igitur defunctus neque.coll.ix.& in auth.vt fratrũ filij.§.i. col.ix.Vel dic qđ dicitur i aut.in ſtirpes diui di,verũeſt qñ cũ aliis,ſ. patrui s vocãt.nepotes alias in capita vt hic.
n ¶ In capita.§ §.ti.i in fi.cõtra.Sol.ibi dede ſcẽdẽtib⁹ logt, hic de collateralib⁹.Acc. vide gl.i.§.huiuſmodi.i aut. de hære.ab inteſta.
o ¶ Si plures ſint. § ſic i aut. de hæ.ab iteſt. ve.§.ſi vero neque.fratres. col.ix.& ff.de ſuis &le.hę.l.2.§.hęreditas.
p ¶ Habeſ.§ hoc corrigitur, vt §.dixi per authen.ceſſante.Accur.
q ¶ Proximus. §ſic §. tit.i.§.cum autem.
r ¶ Quæritur.§ ſic §. eo.§. ſunt autẽ ver. non tamen.
s ¶ Tunc enim.§ ſ. cũ aditur hęreditas ex teſtamento.
t ¶ Longo tẽpore. § i.poſt mortem.
v ¶ Placebat. § ſ. ex leg.xii.tab.
x ¶ In eo genere.§ ſ. iure ſucceſſionis.
y ¶ Succeſſionẽ non eſſe. § i.ſucceſſoriũ edictum inter agnatos locũ non habere,ſ.de ꝓſona in perſonam :ſed inter cognatos ſic:vt j.ſequitur:vr ff.de ſuc.edicto.l. j.§.qb⁹ ſed de ordine in ordinem,ſeu de capite i caput,ſic[b] vt de liberis ĩ agnatos,de agnatis in cognatos:&poſt ſ virũ & vxorem:& ſequitur:vt ff.ſi ta.teſtaul.ex.l ii.reſpon.
z ¶ Nihilo magis.§i.non ideo magis.
a ¶ Sed nos.§ loquitur Iuſtinianus.
b ¶ Protulimus.§ ſ.in Græco.

¶ Proximus[a] autẽ, ſi quidẽ nullo teſtamẽto facto quiſquã deceſſerit per hoc tempus requiritur,quo mortuus eſt is,cuius de hæreditate quæritur.[1] Quod ſi,facto teſtamẽto, quiſquã deceſſerit, per hoc tempus requiritur, quo certũ eſſe cœperit, nullũ ex teſtamento hæredẽ extiturũ. Tunc eñ[s] proprie quiſq; inteſtatus deceſſiſſe intelligitur. Quod quidem longo aliqñ tpẽ declaratur.In quo ſpatio tpis ſæpe accidit, vt proximiore mortuo, proximus eſſe incipiat, qui moriẽte teſtatore nõ erat ꝓximus.

¶ *Olim non erat locus ſucceſſorio edicto in agnatis de perſona in perſonam, ſed ſolum de ordine in ordinem:hodie verò ex perſona in perſonam.b.d.Are.*

¶ Placebat[u] autẽ† in eo genere[x] percipiendarũ hæreditatũ ſucceſſionem[y] non eſſe,id eſt, vt quãuis proximus,qui ſecundũ ea,quæ diximus,vocatur ad hæreditatẽ, aut ſpreuerit hæreditatẽ , aut antequã adeat,deceſſerit:nihilo magis[z] legitimo iure ſequẽtes admittãtur. Quod iterũprætores , iure imperfecto , corrigẽtes,non in totũ ſiue adminiculo relinquebant:ſed ex cognatorũ ordine eos vocabãt, vt pote agnationis iure eis recluſo. Sed nos[a] nihil perfectiſsimo iuri deeſſe cupiẽtes, noſtra cõſtitutione,quã de iure patronatus, humanitate ſuggerẽte, ꝓtulimus,[b] ſancim⁹ ſucceſſionẽ in agnatorũ hęreditatibus, nõ eſſe eis denegandã.

¶ Cum ſatis[c] abſurdũ erat,quod cognatis a prętore apertum[d] eſt, hoc agnatis eſſe recluſum, maxime[e] cũ in onus † quidẽ tutelarũ , † primo gradu[f] deficiente,ſequẽs accedit: † & quod in onere obtinebat,non erat in lucro permiſſum.

¶ *Olim pater admittebatur ad legitimã hæreditatem filij emancipati, ſi in emãcipatione fuerat contracta fiducia.Hodie uero prę ſumitur contractam eſſe fiduciam.Are.*

¶ Ad legitimam[g] ſucceſſionẽ nihil ominus vocatur etiam parẽs[h] qui,contracta fiducia,filium, vel filiam nepotẽ,vel neptem,ac deinceps emãcipat.quod ex noſtra cõſtitutione[i] omnino inducitur, ut emancipationes liberorũ ſemper videant quaſi cõtracta[k] fiducia fieri,cũ apud veteres nõ aliter[l] hoc obtinebat , niſi ſpecialiter contracta fiducia,parens manumiſiſſet.[m]

De S. C. Tertyl. †
TITVLVS III.

07 ¶ Proximus[a] autẽ, ſi quidẽ nullo teſtamẽto facto quiſquã deceſſerit per hoc tempus requiritur,quo mortuus eſt is,cuius de hæreditate quæritur.[1] Quod ſi,facto teſtamẽto , quiſquã deceſſerit , per hoc tempus requiritur , quo certũ eſſe cœperit , nullũ ex teſtamento hæredẽ extiturũ . Tunc eñ[s] proprie quiſq; inteſtatus deceſſiſſe intelligitur . Quod quidem longo aliqñ tpẽ declaratur.In quo ſpatio tpis ſæpe accidit , vt proximiore mortuo , proximus eſſe incipiat , qui moriẽte teſtatore nõ erat ꝓximus.

09 ¶ *Olim non erat locus ſucceſſorio edicto in agnatis de perſona in perſonam , ſed ſolum de ordine in ordinem:hodie verò ex perſona in perſonam.b.d.Are.*

¶ Placebat[u] autẽ† in eo genere[x] percipiendarũ hæreditatũ ſucceſſionem[y] non eſſe,id eſt , vt quãuis proximus,qui ſecundũ ea,quæ diximus,vocatur ad hæreditatẽ, aut ſpreuerit hæreditatẽ , aut antequã adeat,deceſſerit:nihilo magis[z] legitimo iure ſequẽtes admittãtur. Quod iterũprætores , iure imperfecto , corrigẽtes,non in totũ ſiue adminiculo relinquebant : ſed ex cognatorũ ordine eos vocabãt, vt pote agnationis iure eis recluſo. Sed nos[a] nihil perfectiſsimo iuri deeſſe cupiẽtes, noſtra cõſtitutione,quã de iure patronatus, humanitate ſuggerẽte,ꝓtulimus,[b] ſancim⁹ ſucceſſionẽ in agnatorũ hęreditatibus , nõ eſſe eis denegandã.

05 ¶ Cum ſatis[c] abſurdũ erat,quod cognatis a prętore apertum[d] eſt, hoc agnatis eſſe recluſum , maxime[e] cũ in onus † quidẽ tutelarũ , † primo gradu[f] deficiente,ſequẽs accedit: † & quod in onere obtinebat,non erat in lucro permiſſum.

¶ *Olim pater admittebatur ad legitimã hæreditatem filij emancipati, ſi in emãcipatione fuerat contracta fiducia.Hodie uero prę ſumitur contractam eſſe fiduciam.Are.*

01 ¶ Ad legitimam[g] ſucceſſionẽ ni hilominus vocatur etiam parẽs[h] qui,contracta fiducia,filium, vel filiam nepotẽ,vel neptem,ac deinceps emãcipat.quod ex noſtra cõſtitutione[i] omnino inducitur, ut emancipationes liberorũ ſemper videant quaſi cõtracta[k] fiducia fieri,cũ apud veteres nõ aliter[l] hoc obtinebat , niſi ſpecialiter contracta fiducia,parens manumiſiſſet.[m]

c ¶ Cum ſatis.§ ratio prima.
d ¶ Apertum eſt. § ſ. ſucceſſorium edictũ de perſona in perſonam.
e ¶ Maxime.]ratio ii.
f ¶ Gradu.§ agnatorũ.
g ¶ Ad legitimã.§ eſt enim filius agnatus patri proximus : ut ff. de ſuis & legi.l.filius.quod ius non tollitur per capitis diminutionẽ:ſicut neque inter fratres,ut hic, & C.de legi tu.l.iii.Ac.
ADDITIO. Quamuis tamen pater ſuccedat filio ab inteſtato, & ſic ſecundũ tacitã eius voluntatẽ,ut l.cõficiũtur.ff de iure codi.nõ tamẽ cõtra voluntatẽ,ſi ab ipſo filio aliquid vel rãtum acceperit quod ſatis ſit ad legitimam.l i § ſi parens. ff.ſi a pa quis fue.,ma.de qua materia dic ut per Angelum hic.
h ¶ Parens.§ ſecus e contra:ut §.tit.i.§.emancipatis.[c]
i ¶ Conſtitutione. § vt C.de eman. lib.l. fin.
k ¶ Contracta fiducia.§ ſic dicẽdo ius ſuccedẽdi in bonis tuis mihi reſeruo:vel etiã ſic: emãcipo te cõtracta fiducia.
l ¶ Non aliter.§ d ꝙ nõ erat rectum: ut ff. de reg.iu.l.ſecundũ naturã. & §.de legi. patro. tu.in fi.& j.de empt. & vend. §. cũ autẽ. circa mediũ. nam qui ſentit incõmodum,ſentire debet commodũ: ut dicunt iura ſuperius allegata, & econuerſo. nõ eſt eaim ferendus qui lucrũ amplectitur,onus autẽ ſubire recuſat.C.de cadu.tollen. l.vnica.§ profecũdo.in fi.habent canoniſtæ regulã iuris,q ſentit onus de reg.iur.in vi.
m ¶ Manumiſſiſſet.§ i. emancipaſſet.ſic ff quando actio de pec. eſt an.l. i.§.alienatio.

¶ DE SENATVS-CONSVLTO TERTYL.

¶ Poſt agnatos de q.b. §.ſuccedunt cognati. iõ ſequebaẽ videre de cognatis. Verum licet mater &filius ſint cognati: tamen ex ſpeciali prouiſione ſibi adinuicem vt agnati ſuccedunt: ut infrà de ſuc.cognation. in pri.ideo poſt alios agnatos ante cognato ponit de ſucceſsiõe matris ad filium,& econtra.Aret. Differentia huius tituli & ſequẽtis notari poteſt i his verſibus:Matri dat mœſtę geniti bona Tertulianum.Filii maternas tibires dabit Orſicianũ.

b Nota ꝓ eundẽtia ꝙ caput ſiue ordo eſt generalius,& ſunt quatuor: unde liberi , unde agnati , vñ cognati,& vñ vir & vxor: & vnũquodque ipſorũ cõtinet ſub ſe plures gradus, puta in unde lib.ſunt primo filii: ſecundo nepotes, tertio pronepotes,&ſic deinceps . & eodẽmodo in quolibet capite.
Filius eſt patri agnatus .
† intell. huius. §. uid. ꝓdd. maxime pGoza di. in l. qui ſe patris.n. 129.C.undelib.&ibi dẽ ꝓ Fab. Acc rombonũ n.35. 40. & Paun ctẽ pico n.63.& aliis ſequ. c Et erat ratio diuerſitatis : quia pater multum conferebat filio per emãcipationẽ ſe expoliãdo priuilegiis patriæ poteſtatis: iõ in recompẽſationẽ ad mittebatur ad eius hæreditatem. Angelus.
d Iſta glo. non eſt Accurſii , ſed additio.
† onere.
† Duare.&
† ſuccedit.
Continuatio.
† Tert. & rectius.

Diuisio.

EX duodecim. § ¶ Totus iste titulus diuiditur in quinq; partes. Primo, q̄ ex lege duodecim tabularum mater ad hæreditatem filij & econtra non admittebatur. Secūdo qualiter admittebatur ex senatusconsulto Tertylliano. Tertiò quæ personæ præponebantur tunc matri. Quarto constitutionem Tertylliani remouet. Quinto remouet alias constitutiones. Secunda ibi, Et primus. Tertia ibi. Præferuntur. Quarta ibi, sed nos. Quinta ibi, Sed cum antea.

¶ *Lege duodecim Tabularū mater nō succedebat filio ab intestato, nec econtra filius matri: sed ex cōstitutione senatusconsulti Tertylliani si ingenua tres, libertina quatuor liberos enixa sit, ill s ab intestato succedebat. Aretinus.*

EX duodecim Tabularum ita stricto iure vtebat & præponebat [2] masculorum [b] progeniem: & eos qui per fœminini sexus necessitudinē [c] sibi iunguntur, adeo expellebat, vt ne quidem ĩter matrem, & filium [d] filiāve vltro citroque hæreditatis capiendæ ius daret, nisi quòd prætores ex proximitate cognatorum eas personas ad successionem, bonorū possessione Vnde cognati accommodata vocabant. Sed hæ iuris angustiæ [e] postea [f] emendatæ sunt,

¶ Et primus quidem diuus Claudius† matri ad solatium liberorū amissorum [g] legitimam eorum [h] detulit hæreditatem. Postea autē senatusconsulto Tertylliano, quod diui Hadriani temporibus factū est, plenissime de tristi successione matri, non etiam auiæ [i] deferenda cautum est: vt mater ingenua trium liberorū ius habens, [k] libertina quatuor ad bona filiorum [l] filiarumve admittatur intestato† mortuorum, licet in potestate parentis [m] sit, vt scilicet, cū alieno iuri subiecta est, iussu [n] eius adeat hæreditatem, cuius iuri subiecta† est,

¶ *Filij defuncti exeludunt matrē vsque in infinitum. Idem in patre & fratre qui etiā matrem excludūt. Soror autem defuncti, una cum matre admittitur. Aretinus.*

¶ Præferuntur autem matri liberi [o] defuncti, [p] qui sui sunt, quíve suorum [q] loco sunt, siue primi gradus, [r] siue vlterioris, [s] ¶ Sed & filiæ [t] suæ mortuæ filius, vel filia præponitur [u] ex constitutionibus matri defunctæ, [x] ideſt auiæ suæ. Pater [y] vero vtriusque [z] non etiam auus & proauus matri anteponitur, scilicet cum inter eos solos [a] de hæreditate agitur. Frater autem consanguineus tam filii, quā filiæ excludebat [b] matrem: soror autem consanguinea pariter cum matre admittebatur. [c] Sed si fuerant frater, & soror consanguinei, & mater liberis [d] onerata:† frater quidem matrem excludebat: communis autem erat hæreditas ex æquis partibus, fratribus, & sororibus.†

¶ Hodie mater ingenua si ter, vel liberti na, quater enixa sit, ad legitimā hereditatem filij admittitur. Are.

¶ Sed† nos constitutione, quam in Codice [e] nostro nomine decorato posuimus, matri subueniendum esse existimauimus, respiciētes ad naturam & puerperium, & periculum, & mortē sæpe ex hoc casu matribus illatam. Ideoq; impium esse credidimus casum fortuitum [f] in eius admitti detrimentum. Si† enim ingenua ter, vel libertina quater nō peperit, immerito desiaudabatur successione suorum liberorum. Quid enim peccauit, [g] si non plures sed paucos peperit? Et dedimus ius legitimum plenum matribus (siue ingenuis, siue libertinis) & si nō ter enixæ fuerint, vel quater, sed eū† tantum, vel eam qui, quæve morte intercepti [i] sunt, vt sic vocenē in liberorum suorum legitimam successionem.

¶ Mater pfertur omnibus alijs agnatis exceptis fratrib⁹, & sororib⁹: & cum sororibus solum venit ad dimidiā: & cum sororibus & fratribus pro virili† Aret.

¶ Sed cū anteà cōstitutiones [k] iura legitima† successionis perscrutantes partim matrem adiuuabāt, partim eam prægrauabant, & nō insolidū eam vocabāt, sed in quibusdam casibus, tertiā ei partem abstrahentes, certis legitimis dabant personis, [l] in aliis autē contrarium faciebant [m] nobis visum [n] est recta, & simplici via matrem omnibus personis [o] legitimis, anteponi, & sine vlla diminutione [p]

q ¶ Suorū. § quod dic ut s. de hære. quæ ab intesta. §. j. & ij. & §. emancipati. & §. diui.

r ¶ Primi gradus. § vt filij.

s ¶ Vlterioris § vt nepotes, & similes.

t ¶ Sed & filiæ. § q.d. non solum nepos ex filio masculo excludit matrem defuncti, sed & nepotes ex filia.

v ¶ Præponitur. § id est, præfertur.

x ¶ Defunctæ. § scilicet filiæ.

y ¶ Pater. § non adoptiuus: vt ff. eo. l. ii. §. sed neque auus.

z ¶ Vtriusque. § f. filii & filiæ. hoc est maritus huius mulieris volētis succedere filio suo mortuo.

a ¶ Inter eos solos. § f. auum & matrē defuncti. Si autem sit auus & pr & mater defuncti, pfertur auus matri, & ēt patri: ut ff. eo. l. ꝙuisimū. §. j. Et no. ꝙ hic fallit regula, si vinco vincentē &c. vt ff. de diuer. & tẽp. prę. l. de accessionibus. §. nam qui me. nā auus patri defuncti præfertur: vt ff. eo. l. æquisimum. §. primo. & pater matri: nō aūt auus solus præfertur matri. Sic fallit in authen. de æquali. do. §. his cōsequēs. coll. vij. Ité i auth. quib. mo. nat. effi. sui. §. discretis. i gl. cōiunge. colla. vi. Ité ff. qui po. in pigno. ha. l. Claudius. sic ff. de iniusto, rup. testa. l. penul.

b ¶ Excludebat. § sed male hodie: ut j. eod. §. sed cum.

c ¶ Admittebatur. § & bene: vt j. e. §. sed cum.

d ¶ Liberis. § tribus vel quatuor: vt s. eod. §. postea autem.

e ¶ In codice. Jnon in eo quem habemus, sed in primo C. remā sit, quę est C. de iure delib. l. ii.

f ¶ Fortuitum. § f. habere, vel nō habere tot filios, cū ex diuina gratia hoc descendat.

g ¶ Peccauit. § nam si peccatū est, magis fuisset mariti, ut C. de legi. hæ. l. lege xii. ta. i fi. j. rñ.

h ¶ Eum. § f. cui succedere vult.

i ¶ Intercepti. § aliàs interempti.

K ¶ Constitutiones. J quas non habemus, secundum Ioannem.

l ¶ Personis. § patruo & filio, & nepoti patrui vt C. eo. l. fi. in fine. i. rñ.

m ¶ Contrarium faciebant. § i. nil dabant nisi prædictis.

n ¶ Visum est. § vt C. eo. l. fi.

o ¶ Omnibus personis. § etiam patri defuncti: nisi in usufructu, & toto quando habebat defunctum in potestate: alias in bessem tantum, sed & in hoc casu hodie etiam in totum habet, ut C. eo. l. fi. & de legi. hære. l. de emancipatis. Iure verò authentico. ascendētibus defertur æqualiter paternis, & maternis: ut. n authētico, de hæredibus ab intestato. §. fi igitur defunctus descendentes. colla. ix.

ADDITIO. Dic quòd hodie filio defuncto relicta matre, & sorore, vel fratre aliter succeditur: ut auth. defuncto. C. eo. Ange.

p ¶ Deminutione. § quæ fiebat per agnatos supradictos in princip. istius, §.

Quemad-

Commodum sentiens, sensionis.

a ¶ Quemadmodum. § q.d. qui in vno honeratur, in alio grauetur, sic: ff. de iureiuran. l. eum qui. in prin.

b ¶ Eam. § f. matrem.

c ¶ Simul. § f. cum matre.

d ¶ Sorores. § hoc casu est hodie idē ꝙ in sequēti. §. vt in aut. de nup. §. pe. & §. qm. coll. iiii.

e ¶ Legitima. § quia sunt sorores ex utroque parente.

f ¶ Cognationis. § qa sunt tantum ex matre sorores.

g ¶ Prosperimus. § in successione.

h ¶ Consulere. § f. in tutore petendo. Ac.

ADDITIO. Et dic pe tendo, f. intra annum: vt hic. Et istam opinionē dicit Angelus esse communem: & eam tenet tā quam magis æquā, per l. scient. C. de leg. hæredi. quāuis Bar. ibi & do. velint, ꝙ teneatur petere statim cū potest, nisi fuerit impedita legitima causa: ita ꝙ annum non transcendat.†

i ¶ Scituris eis. § f. matribus negligentibus: alias non perdunt: ut C. qui pe. tuto. l. cum a matribus. & maioribus, alias similiter non perdunt: ut C. si aduer. delic. l. ij. a Accur.

K ¶ Impuberū. § aliud si puberes moriantur: vt C. eo. l. matres.†

l ¶ Vulgo quęsitus. § nisi mater sit illustris. Sic cōtra talis filius illustri matri nō succedit: vt C. ad Orfi. l. si qua illustris. ADDITIO. Idē si esset natus ex damnato coitu: secus si ex concubina etiam illustri: vt per Ang. hic.

¶ DE SENATVS. CONSVLTO &c.

¶ Visum est tit. superiori qualiter mater succedat filiis per senatusconsultum Tertullianum: videamus nūc qualiter filii succedunt matri, quod fit per senatusconsultum Orficianum.

PEr cōtrariū. § ¶ Totus iste titulus diuidit in quatuor partes. Primo ponitqua liter filii ad hęreditatē matris, & nepotes ad hāditatē auię admittātur. Secundò nūquid capitis diminutione tale ius succedendi tollatur. Tertiò qui sunt illi filii qui ad hæreditatē matris admittuntur. Quarto subnectit nouum casum ad materiam ab intestato. Secunda ibi, Sciendum est. Tertia ibi, Nouissime. Quarta ibi, Si ex pluribus.

m ¶ Per contrarium. § i. econtrario. nam s. ti. j. tractatū est qualiter mater filio succedit: nunc dicit econtra. Vnde versus, Matri succedes o nate per Orficianum. Inuidiam portat econtra Tertullianum. b Accur.

n ¶ Liberi. § stricte ponitur pro filiis tantum, ut j. eo. §. i. versi. sed cū alias contra: ut ff. de uerb. sig. l. liberorum.

o ¶ Matrū. § ingenuarū vel libertinarū: ut ff. e. l. i. i. rñ. imò & ancillarum, dūmodo sit sibi facta mora in fideic. libertate prędāda: ut C. e. l. fi.

p ¶ Legitima. § non quia l. xii. Tabularū daretur, imò denegabatur: vt s. tit. j. in princi. sed senatusconsul. dat. quod vicē legis obtinet: ut j. de excep. §. hæc exempli causa.

q ¶ Et præferuntur. § f. filii.

r ¶ Consanguineis. § i. cognatis. Ac. ADDITIO. Alibi exponitur cō sanguineis, i. fratribus: ut l. i. C. e. ti. & illa communiter tenetur. Ange.

s ¶ Constitutionibus. § quas non habemus.

t ¶ Nepotes. § idē in aliis descendentibus ex hac linea dicā. Sed q.d si nepos iste fuit conceptus post mortem auiæ? Rñ. nō sic: vt s. de hære. quæ ab intest. § cum autem diximus.

v ¶ Capitis diminutione. § f. minima: nam per alias omne ius etiam cognationis tollitur: vt s. de ca. di. §. quod autem.

filiorum suorum successionem accipere; excepta fratris, & sororis persona siue cōsanguinei sint, siue sola cognationis iura habētes: vt quemadmodū [a] eam [b] toti alii ordini legitimo præposuimus, ita omnes fratres, & sorores, siue legitimi sint, siue non, ad capiendas hæreditates simul [c] vocemus: ita tamen, vt si quidem solæ sorores [d] agnatæ, vel cognatæ, & mater defuncti, vel defunctæ supersint, dimidiam quidem mater, alterā vero dimidiā partē omnes sorores habeant. Si vero matre superstite, & fratre, vel fratribus solis, vel etiā cum sororibus, siue legitima [e] siue sola cognationis [f] iura habentibus, intestatus quis, vel ītestata moriatur, in capita distribuatur eius hæreditas.

¶ Mater ab hereditate filij repellit, nisi intra annū tutorē eidē postulauerit, vel suspectum remoueri petierit. Are.

¶ Sed quemadmodū nos matribus prospeximus, [g] ita eas oportet suæ soboli consulere: [h] scituris [i] eis, quod si tutores liberis nō petierint, vel in locū remoti, aut excusati intra annum petere neglexerint, ab eorū impuberum [k] morientium successione merito repellentur.†

¶ Filio non tantum legitimo. sed etiam vulgo quæsitō mater succedit. Aret. [l]

¶ Licet autem vulgo quæsitus sit filius filiāue, potest tamē ad bona eius mater ex Tertylliano senatusconsulto admitti.

De senatusconsulto Orfitiano.

TITVLVS IIII.

¶ Filius & nepos veniūt ad hereditatem matris & auię ab intestato ex senatusconsulto Orfi. Are.

ET [m] contrarium autem liberi [n] ad bona matrum [o] intestatarum admittantur ex senatusconsulto Orfitiano, quod Orfitio, & Rufo consulibus factum est, diui Marci temporibus: & data est tam filio, quā filiæ legitima [p] hæreditas, etiam si alieno iuri subiecti sint: & præferuntur [q] cōsanguineis, [r] & agnatis defunctæ matris. Sed cum ex hoc senatusconsulto nepotes & neptes ad auiæ successionē legitimo iure non vocarentur,† posteà hoc constitutionibus [s] principalibus emendatum est, vt ad similitudinem filiorum, filiarūmque & nepotes, [t] & neptes vocentur.

¶ Successio ex Tertylliano vel Orficiano nō tollit minima capitis diminutione. Are.

¶ Sciendum autem est huiusmodi successiones, quæ ex Tertyllia no, & Orfitiano senatusconsultis deferuntur, capitis deminutione [u] non perimi, propter illam regulam, [x] † qua nouæ hæreditates legitimæ capitis deminutione nō pereunt, sed illæ [y] solæ quæ ex lege duodecim Tabularum [z] deferuntur. [a]

¶ Etiam filius uulgo quæsitus ad hæreditatem matris admittitur. Aret.

¶ Nouissime sciendum est etiā illos liberos, qui vulgo [b] quæsiti sunt, ad matris hæreditatem [c] ex hoc senatusconsulto admitti. [d]

¶ Si pluribus deferatur hæreditas, et quidam adierunt, quidam repudiauerunt: ad untibus portio deficiens accrescit: quod ius etiam ad heredes transmittitur. h. d. Aret.

¶ Si† pluribus [e] legitimis hęredibus quidam omiserint hæreditatem, vel morte, vel alia causa [f] impediti fuerint quominus adeant: reliquis qui adierint, [g] adcrescit [h] illorum portio: & licet ante decesserint, [i] † ad hæredes tamen

a ¶ Regulam. § cuius tenor est hic, & ff. de ca. di. l. tutelas. j. respon.

y ¶ Sed illæ solæ. § ff. vnde li. l. fi. in fi. contra. Sol. hic dicit solæ, ut ex eludat eas tātum quę ex senatusconsulto deferūtur: non prætorias successiones: vt ibi.

z ¶ Ex lege. xii. Ta. § fic. ff. eo. ad sena. cō. Ter. & Orfi. l. i. § capitis fic ff. de suis & legi. l. capitis.

a ¶ Deferuntur. j quare magis lege xii. Ta. data hæreditas perditur, p capitis diminutionē minimā quā senatusconsulto delata? Rñ. quia illa agnatis defert, q̄ agnatio per capitis diminutionē minimā tollit: at senatusconsultū filio qui matri est cognat⁹, & cognatio nō tollit p capitis diminutionē minimā vt s. de leg. agna. tu. §. i.

b ¶ Vulgo quæsiti. § quia nō habēt certū patrē: vt s. de nu. §. fiaduersus, multo magis in naturali tātū: vt C. eo. l. pe.

c ¶ Hæreditatem. § f. vna cum legitimis: nisi erat mater illustris: tūc enim cum legitimis ab intestato non veniūt. secus in naturalibus ex licita consuetudine procreatis: ut C. eo. l. pen.

d ¶ Admitti. § nūquid hodie succedit vulgo q̄situs? Videtur ꝙ non: ut in auť. qui. mo. na. ef. sui. §. vlti. Sed tū distingue: aut ex tali coitu qui posfit damnari, vt incestus, adulterii, nefarii, & simi lis: quo casu nō succedit, ac ob hoc ipsum dānād⁹ est: ut in dicta auth. & ff. solu. ma. l. fi ab hostib. c aut non: & tūc succedit matri, ut hic, non patri, cum sit incertus. nā & si habet certū patrē natu ralem, nō tñ succedit ei nisi in duabus vnciis ab intestato, nō extāri b. legitimis: alias in nihilū. vt i auť. quib. mo. nat. ef fic. sui. §. discretis. col. 6.

e ¶ Si ex pluribus. § Iste §. est cōis ad oēs titulos quos in hoc tertio libro habuimus, nō tm ad hūc titulū: & de iure accrescēdi inter legitimos tm tractatur hic, & ff. e. l. i. §. fi nemo. & C. de cadu. tollen. §. his ita idē etiā est in iis q̄ de iure prtorio succedunt: ut ff. de bo. pos. l. ni. in fi. & l. iiii. & v. ADDITIO. No. ꝙ iste §. est lex ff. de suis & le. hæ. & incipit. l. fi ex pluribus.

f ¶ Alia causa.] vt si defecerit conditio sub qua instituti erant: ut s. qui. mo. test. infir. §. posteriore.

g ¶ Adierint. § sic ff. de le. ij. l. cū pater. §. libertis. ibi cęterum prout.

h ¶ Accrescit. § sed pro qua parte? Rñ. prout erant instituti: ut C. de ca. tol. §. his ita. & s. de vul. sub. §. i. d Ité nunquid est necesse iterum adire? Rñ. non: nisi quando ex alterius persona, puta serui fiat mihi augmētum: ut ff. de acqui. hær. l. fi solus. in j. respon. & in fi. l.

i ¶ Ante decesserint. § quā accresceret eis. Vel dic antequā illi repudiarent, vel antequā adirent illorū portionē, non aūt antequā suā partē adirent, imo adiuerāt, ut sequitur. alias nō transmitteret ei olim vel hodie: ut C. de cad. tol §. in nouissimo. nisi in personis liberorum: ut C. de iis qui ante aper. Tab. l. i. ADDITIO. Hoc verum nisi in hæreditate ascendentium ex vtraque linea, non in hæreditate transuersalium, vel

mam quan doque perditur, quan doque nō. id est quę ex nouis legibus dantur, & ex se natusc. tertul. & orfi. ut l. tutelas in fin. ff. de capi. dimi. Aeg. Perr. Filius uulgo quæsit⁹ an succedat de iure nouo.

† additio & nota quod etiam frat. & aliis cognatis exla tere mater no & econtra succedunt, ut p Ang. hic, q̄ ponit etiā quis ꝓprie dicatur spurius & aquis naturalis. c De æquitate tamen canonica a parētibus. sunt alēdi, c. cū hēret de eo q̄ tu du. in mat. quā pol. p adulter. ex quo iferūt do. ꝙ pater poteſt relinquere bastardis pro dote, & alimētis, sed vltra i frau dē nō relin quat secundum Ang.

† Id est in capita, † apud Du. legitur legitimæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

extraneorũ: quia non adita per liberos, ad posteritatẽ nõ trãsmittitur. Suus transmittit ad quoscunque etiam extrancos. dic vt per Ang. hic.

a ¶ Pertinet. ‡ l. augmentum supradictum, vel portio illorum.

¶ DE SVCCESSIONE COGNATORVM. ¶ Cõtinuatur per ipsum textũ in principio ad præcedẽtia. Vel sic & clarius: Quia ‡. de successione suorum & agnatorum dictum est, & quia post illos vocantur cognati: ideo sequitur de successione cognatorum.

Diuiſio.

POst suos. ‡ ¶ Totus iste tit. diuiditur in tres partes. Primò qñ cognati admittãtur, & quo iure. Secũdò qui sunt cognati. Tertiò, vsque ad quo tũ gradũ cognati & agnati admittuntur. Secũda ibi, qua parte. Tertia ibi, Hoc loco.

b ¶ Suos. ‡ vt ‡. de hęq. quæ ab intesta. §. i. & j. de serui. cog. §. i.

c ¶ Prætor.] ut ‡. de hæred. quæ ab intesta. §. emancipati.

†Cognatio est de iure naturali, iõ capitis diminutione nõ tollitur ‡. de cap. di mi. §. quod autem. Ac. Perr.

d ¶ Cõstitutiones. ‡ vt ‡. de hære. quæ ab inte. §. quibus. ver. necnon. & §. ité vetustas. ver. diui.

e ¶ Agnati. ‡ vt ‡. de legi. agna. suc. in princi, f / ¶ Et ij.] ‡ qui sunt de numero legitimorum.

g ¶ Senatusconsulta. ‡ vt ‡. proximis duobus titulis.

h ¶ Cõstitutio. ‡ vt ‡. de le. agn. suc. §. hoc ẽt.

i ¶ Proximos. ‡ ſ. quos nemo cognatus antecedit vel pcedit, siue vnus sit siue plures. & inspicitur quis ꝓximior sit eo tẽpore quo bonorũ possessio defertur: vt ff. eo. vnde cogna. l. i. §. proximus. & §. gradatim.

K ¶ Cognatio. ‡ nunquid ergo inter seruos datur hęc bonorũ poss. Rñ. etiã si fiat posteà liber, nõ datur: vt ff. eo. vñ cog. l. j. §. pertinet. & l. is qui. Sed nũquid adoptiuis: quia nõ videtur ibi naturalis causa? Rñ. sic: quia quibus agnascitur, & cognascit: ut ff. e. vñ. cog. l. i. §. cognationẽ. Accursi.

ADDITIO. Sed hoc si obtinet iure nouo. Vide ‡. d' hęr. q ab ite. §. at ij q. ver. post mortẽ. i fi.

l ¶ Quique. ‡ breue debet esse illud que.

m ¶ Non habentur. ‡ vt ‡. tit. i. §. sciendum.

n ¶ Tertio ordine. ‡ nam sunt quatuor ordines succedendi: ut ff. si tabulæ test. nullæ extab. l. i.

o ¶ Exceptis. ‡ nam isti inter legitimos numerantur.

p ¶ Quos. ‡ ſ. fratres emancipatos & sorores. Accur.

q ¶ Lex Anastasiana. ‡ quam non habemus, sed de ea habetur mentio. C. de leg. tut. l. iiii. & de legi. hære. l. fi. §. i. Acc.

r ¶ Integri iuris. ‡ l. non emancipatis.

s ¶ Deminutione. ‡ tertiæ partis forte.

t ¶ Eos.] ſ, fratres emancipatos. Acc.

u ¶ Cognatis. ‡ an teponit, & sic uocantur cum fratribus, & agnatis & cognatis ulterioribus præferuntur.

x ¶ Eos etiam. ‡ non solum agnatos capite minutos: ut ‡. &c.

y ¶ Tertio gradu. ‡ ſ. cognationis.

z ¶ Liberi. ‡ ut ‡. de hær. quæ ab intest. §. admonendi. ADDITIO.

eorum pertinet. z

De successione cognatorum.
TITVLVS V.

¶ Post suos, & agnatos vocant cognati de iure ꝓtorio, qua parte veniunt emãcipati agnati, nisi sint frater, & soror defunctꝰ: quia veniunt cum agnatis. Are.

POst suos bhæredes eosque quos iter suos hæredes ꝓtor & c constitutiones d vocãt, & post legitimos † (quorum † in numero sunt agnati, e & ii, f quos in locũ agnatorum tam supradicta senatusconsulta, g quam nostra erexit constitutio h) proximos i cognatos prætor vocat, qua † parte naturalis cognatio k spectat. Nã agnati capite deminuti, quiq; l ex his progeniti sunt, ex lege xij. Ta. iter legitimos non habentur, m sed à prætore tertio ordine n vocantur: exceptis o solis tantummodo fratre, & sorore emancipatis, nõ etiã liberis eorũ, quos p lex Anastasiana, q cum fratribus integri r iuris constitutis, vocat quidẽ ad legitimam fratris hæreditatẽ, siue sororis: nõ æquis tamen partibus, sed cum aliqua deminutione quã facile est ex ipsius constitutionis verbis colligere. Aliis vero agnatis inferioris gradus, licet capitis diminutionem passi non sunt, tamen anteponit eos, s et procul dubio cognatis. u

¶ Transuersales ꝑ lineã fœmininam, & liberi in alteri⁹ familia adoptiua existentes vocantur ex isto ordine. Aret.

¶ Eos † etiam, x qui per fœmini sexus personas ex trãsuerso cognatione iungũt, tertio gradu y proximitatis nomine, prætor ad successionem vocat. ¶ Liberi z quoque, qui in adoptiua familia sunt, ad naturalium parentum hæreditatem hoc eodem a gradu vocantur.

¶ Vulgo quæsit⁹ non habet agnationẽ, sed

Dic, hodie immutatum est: vt habetur C. de adop. l. penul. Ang.

a ¶ Eodem gradu. ‡ ſ. tertio, puta cognationis.

b ¶ Species est. ‡ nam agnatio genus est. Cõsanguinitas est illa quæ inter fratres tm̃ est: vt ff. de suis & le. l. ii. j. rñ. & ‡. de legi. agn. suc. §. i.

c ¶ Cognati sunt sibi. ‡ sic ff. eo. l. si spurius.

cognationẽ: ideo succedit matri, & alijs ex sua linea descendentibus isto ordine. Are.

¶ Vulgo q̃sitos, nullos † habere agnatos, † manifestũ est: cũ agnatio à patre, cognatio à matre sit. hi autem nullũ patrẽ habere intelliguntur †. Eadem ratione, inter se quidem possunt videri cõsanguinei esse: quia cõsanguinitatis ius, species b est agnationis: tantũ ergo cognati sunt sibi, c sicut & matri cognati sunt. Itaq; d omnibus istis ex ea parte competit bonorum possessio, quã proximitatis nomine cognati vocantur.

¶ Agnati vsq; ad decimũ gradum. cognati vsq; ad sextũ succedunt, incluso filio cõsobrini, & consobrinæ. Aret.

¶ Hoc loco e & illud necessario admonẽdi sumus, agnationis quidem iure admitti aliquẽ ad hæreditatem, & si decimo gradu sit: siue de lege xij. Ta. quæramus, siue de edicto, quo prætor legitimis f hæredibus daturum se bonorum possessionem pollicetur. Proximitatis g vero nomine iis solis prætor h bonorum possessionem promittit, qui vsque ad i sextum gradum cognationis sunt, & ex septimo k † à sobrino sobrinàque nato natæ ve. l

d ¶ Itaq; omnibus. ‡ inter se, & cũ matre: vt ff. vñ cogna. l. hac parte.

e ¶ Hoc loco. ‡ iste §. communis est ad totum istũ titulũ & illũ ‡. de legi. agn. suc. sic ‡. ti. i. §. fi.

f ¶ Legitimis. ‡ scilicet agnatis.

g ¶ Proximitatis. ‡ i. cognationis.

h ¶ Prætor. ‡ caute tacet hic de iure ciuili. nã cognati de iure ciuili nõ vocantur. Accur.

i ¶ Vsq; ad sextũ. ‡ imò videtur ꝙ vsque ad quintũ tantũ vocentur tã agnati, quàm cognati: ut ff. d' veter. a. mi. suc. l. ii. §. fi. Sed rñ. illa etiã in castrẽsib. loquitur: † hęc i aliis. Vel dic ꝙ ibi ita erat de facto, f. quidam in quinto gradu: & ita factum narrat.

ADDITIO. Dic ꝙ prima solutio probatur, & obstat in duobus quoad agnatos, & cognatos: sed ibi spãle: q a ꝓ priui legiatũ, quod nõ trãsit sicut ius cõmune. Ange.

K ¶ Ex septimo. ‡ sub audi qui sunt.

l ¶ Natæ ve. ‡ sed nũ quid sunt alii i ſeptimo gradu? Rñ. q a hi respiciũt inferius lineã trãsuersalem: alii oẽs superius: ut arg. ff. vnde lib. l. scripto. i fi. Sed nũquid corrigit hoc die distinctio huius §. p auſ. de hær. ab intesta. §. j. colla. ix. vbi nulla iter agnatos & cognatos differẽtia fit? P. dicit oẽsin infinitum succedere, & sic corrigi quod hic dicitur. Nos oẽs vsq; ad x. gradũ vocamus: nõ ãt trahimus agnatos ad cognatos. cũ extẽdere successionẽ debeamus, i. velimus: vt ‡. de bo. poſ. §. adhuc. arg. ptra. C. d pa. Con. l lege. & in auſ. d nup. §. deinceps. col. 4.

ADDITIO. Qd dictũ est, patet i auſ. in succeſſione. C. de suis & legi.

¶ DE GRADIB. &c. ¶ Quoniã i succedẽdo admittit, q est ꝓximior in gradu: ut cõprehendatur quoto gradu qs sit, ponit iste titulus. Are.

Hoc loco. ‡ ¶ Iste ti diuiditur in plures partes. Primo cõtinuat materiã. Secõ incipit dinumerare gradus. Tertio dat unã regulã gñalẽ i gradib. ad cognatos. Quarto ponit quomõ numerenẽ gradus agnatorum. Secũda ibi, quare in. Tertia ibi, hactenus. Quarta ibi, agnationis.

m ¶ Necessarium. ‡ sed quid ad nos de his? Respon. propter hæreditates, quæ per gradus deferuntur, & tutelas, & propter testimonia dicenda. ut ff. eo. de gra. affi. l. iurisconsultus.

n Gradus. ‡ quid sit, dic ut infra eo §. hactenus.

o ¶ Admonendi. ‡ sic ff. e. de gra. affi. l. i.

p ¶ Aliã ex transuerso. ‡ hæc superflua uidetur: ut ff. e. l. testamenta. contra. Sol. ibi in directa linea tantum loquitur, hic in in directa.

A secundo

Agnatio & consanguinitas differunt.

† nullum.
† agnatum

† al. intelligantur.

† additio. & hęc uera est enim ibi specialega ius priuilegiatũ non transit sicut ius commune.

† al. deest a.

† Similis ti tu. est ff. de gradi. affi. Cognati & agnati pari ter succedunt hodie usque ad decimum gradum.

Solu. ibi maior trahitur ad minorẽ: quia cõstat partes in hoc tantũ conuenisse, ad hoc satisco stat de mẽre. l. succeſſionem ampliare uoleãtis. Prætera cũ text. hodie uocat cognatos, & agnatos cõstat eos censẽre legitimos & ut legitimos succedere usque ad x. gradũ vt hic. arg. ‡. e. in prin. Ang.

Cognatio transuersalis quare nõ incipit à primo gradu.

a In plano enim de iure ciuili nõ est gradus: & iterum a patre descẽdis ad filium & est secundus gradus. de iure autem cano. non ascenditur ad stipitẽ, imo perfal tus etiam in linea plana fit computatio, vt per Ange. hic & ‡. § hactenus.

† μητράδελφοι.

† πατράδελφοι.

† Amita dicitur quasi à metertia vel quia à patre meo amata fit, nã plus ſ. tores à fratribus quã fratres diligi solent. Aeg. Perr.

Patruus spatris est mihi patruus magnus.

† Dua. grecedicitur

† in Duare. ad̃ legitur apud quos dam

† Hoc dicit Nico. & Ange. & filius fratris dicitur nepos, p hũc tex. & in l. ꝓfecta. C. de dona. q sub mo. sed hi textꝰ nihil faciũt. dicit tamẽ Dy. q quãdoqs capit nepos ꝓ filio fili) qñque & im. p priẽ. ꝓ filio fratris vt i gl. j. & in l. auũculo. ff. de do. cau. mor. tex. in x. col. qbus mod. feu. §. similiter ſic Augustus Cæſar ie nepos ex ſorore

a ¶ A ſecundo. ‡ sed quare non à prima? Respon. cum ego patri meo sim in vno gradu, & ipse pater fratri meo in alio, sumus ergo in duob. grad bus ego cum fratre. facto ascensu ad patrem quasi per quendam gradũ: vt ff. eo. l. iu. iſconſultus. §. gradus a. sed nullus ex transuerso proximior fratre inuenitur: ergo non potest inueniri primus gradus à latere, vt hic, & ff. eod. de gra. af. l. j in prin.

b ¶ Pater mater. ‡ si pater est mihi in primo, & ego sibi i alios primo ergo sumus in duobus? Rñ. non sequitur. nam sum ei in primo ita ꝙ in eodem, & inter me & ipsum vnũ tantum gradum facimus, ad similitudinem feneſtrę. nam duæ colũnę ex lateribus vnã faciunt feneſtrã: tertia aũcẽ adiecta fiet alia feneſtra, & ita in gradu persona adiecta ẽt; vna de inceps facit gradũ: ut ‡. e. §. hactenus.

ADDITIO Not. hanc. glo. ꝙ ad faciẽdum vnũ gradum primũ non ſufficit ponere vnam pe ſo na, ſed duæ perſonæ primæ faciunt vnum gradum: quo primo gradu facto, ex duabus perſonis, vna quęque perſona ſola, quæ poſteã adiungitur facit alium gradum ad ſimilitud nẽ feneſtrę: quia neceſſario ad perficiendum vnam feneſtrã requiruntur duæ columnę poſteã vnaquęque columna ſuperaddita facit aliam feneſtram. Ange.

c ¶ Filius filia. ‡ qui licet multi ſint, omnes tamen ſunt patri in primo: inter ſe autem in ſecundo: vt ff. eod. de gra. af. l. iuriſconſultus. §. transeamus.

d ¶ Ex transuerso. ‡ nũc de hoc gradu incipit: cũ nemo ex hoc ordine in primo gradu iuueniatur: vt ff. eo. l. j. in prin.

e ¶ Ex transuerso. ‡ nocautè ꝙ etiam illi qui ſunt ex transuerſo, diuiduntur in ſuperiorem, & inferiorẽ lineã: & ſic reperies in ſequẽtibus gradibus, & qñq; in parentibus: vt ‡. eo. §. quarto.

f ¶ Patruus. ‡ vnde verſus: Sunt patrui patris fratres: amitæque ſorores. Frater auunculus eſt: ſoror eſt matertera matris.

g ¶ Græcè. b ‡ i. patros. vt clarè patet ex textu, dicitur frater patris: & mitroos, frater matris: & vterque poteſt dici theios. Similiter patradelphe eſt ſoror patris. Mitradelphe verò ſoror matris: & vtraque theia dicitur.

h ¶ Nepos. ‡ hoc inferius reſpicit.

i ¶ Patruus magnus.] hoc refertur ad ſuperiorem lineã trãſuerſalem.

K ¶ Auunculus magnus. ‡ hoc autem conſtat ꝙ qui eſt mei patris patruus, mihi erit magnus patruus, qui meæ matris auunculus eſt mihi erit magnus auunculus. Sed quid ſi erat patruus matris meæ, vel auũculus mei patris? Rñ. Ioan. omnem illum mihi eſſe patruũ, vel auũculum magnum qui eſt meo patri, vel matri ſim plex: vt ff. eo. de gra. affi. l. iuriſconſultus. §. patruus. & C. de ſuc. edi. l. j. Sed Ro. contra.

l ¶ Filius filia. ‡ ulti nominatiui regunt ſuperiores generos, ab illo uſque ad ſiculo, item fratris &c. & ſunt omnes iſti in quinto gradu lineæ

colloteralis, reſpectu deſcendentium.

m ¶ Propior ſobrinus. ‡ q. d. qui filius dicitur propior ſobrina ADDITIO. Vel dic & forte melius ſenſum textualem eſſe, quod propior ſobrinus & ꝓpior ſobrina ſunt in quinto gradu. Et qui ſiut tales declarat textus ſubiungens, hi ſunt patrui &c. Eſt enim propior ſobrinus filius patrui magni, vel amitæ magnę & idem dicas de propiore ſobrina: quòd ſcilicet ſit filia &c. vt clarè patet in arbore. Qui aliter intelligeret arborem, corrumperet.

n ¶ Hi ſunt. ‡ ſubaudi in quinto gradu lineæ colla ter alium ex parte aſcendentium, ſcilicet filius patrui mei magni, & ſi milium: de quibus dicitur hic, & ff. eod. l. j. in fi. & l. ij.

o ¶ Generata quæque perſona gradum. ‡ Hoc eſt verum ſi vna ab una: nõ ſi plures ab vna: vt ff. eod. l. iuriſconſultus. §. trãſeamus. & hoc eſt verum ex omni ordine gradũ, ſecundũ nos. c Sed ſecundum canones ex latere transuerſo aliud eſt. nam quem nos dicimus in ſecundo, ipſi dicũt in primo. & quem nos in quarto, ipſi in ſecundo: & ſic de ſingulis: vt in decre. xxxv. q. v. c. ij. Sed fuit eorum conſideratio bona propter matrimonia: d nottra etiam bona ꝓpter hæreditates: quę per gradus deferuntur: vt ‡. d bono. poſ. §. quos auté. & ff. eod. l. iuriſconſultus. in princ.

ADDITIO Idem in ſtatutis & pactis vbi de pacto non agitur: ſecundum. Ange. hic no. hanc glo. quæ allegatur cotidie, quod in concernentibus peccatum prævaleat ius canonicum, etiam in terris imperij: & ecõtra in non concernentibus peccatum prævaleat ius ciuile, etiam in terris eccleſiæ: vt per Ang. hic.

p ¶ Adiicitur. ‡ hic poteſt colligi definitio gradus, vt dicatur: Gradus eſt numeratio ſingularũ perſonarum cognatiõe, vel affinitate ſibi coniunctarũ, quoto gradu, vna perſona diſtat ab altera, optimè indicans. Dictus quaſi lapideus gradus: vt ff. eo. l. iuriſconſultus. §. gradus. Accur.

ADDITIO. Gradus ſecundũ doct. aliter diffinitur. Gradus eſt diſtantia vnius perſonę ab alia in linea cõſanguinitatis.

Vel eſt habitudo diſtantium perſonarũ, qua cognoſcitur quota agnationis, vel cognationis, ſeu affinitatis diſtantia.

q ¶ Longe facilius ſit. ‡ propter duas rationes: & quia vltra trinepotem, ael tritauum vocabula non inueniuntur ſpecialia: ſed ſuperiores & inferiores vocãtur. vt ff. eo i. fi. §. parentes. & hoc q a ſunt plura nacotia, quàm vocabula: vt ff. de præſcript. ver. l 4 Sec vſque ad quem numerabimus? Reſpon vſque ad 7 cognatorum, & vſque ad x. agnatorum. vt ff. eodem l. non facile. & ‡. titu. j. §. fina. niſi ratione demõſtrandi vellemus vlterius numerare non vtilitatis: licet Decretiſtæ hic aliter dicant. ADDITIO. Nota quòd Decretiſtæ contrarium dicunt ſolùm in collaterali linea, non autem in directa: vt ‡. dixi. Si vis ergo

dictus est a Aeg. Perr. Patruus & auunculus amita & matertera differunt. alias procreantur.

b Ista glos. non est Accur. sed ad diuo.

al. adauꝰ, adauia al. adnepos adneptis

c Et sic in directa linea ascendentiũ, & descẽdentiũ non est differẽtia: quia vtroque iure is ꝑsonę de quibus agitur distant æqualiter: quoto gradu distat iter se & i æqualiter: quoto gradu distãt quoto distat remotior.

† Dua. propius

† Dua. propius

d Ipsi eñ recipiunt a persona ex qua descendũt illi de quorũ gradu agitur. Sed de iure ciuili incipimus ab vno ex istis, de q̃ agit extendẽdo ad stipitẽ, & ab eo iterum descendendo, ad aliũ. & quoto gradu distat iter se, tot hic ꝑ doct. Gradus qd est, & vade dicatur.

† apud Dulegif. ꝓpinquo sobrinaue

† alias Deest que.

Negotia plura sunt quam vocabula.

scire de duobus agnatis, quoto gradu distant de iure ciuili: incipe ab vno, & computa ab illo descendendo ad personam mediam. ex qua omnes descendunt: & postea descende ab illa vsque ad aliam, quã vis computare: & apparebit quoto gradu sit. Sed de iure canonico incipias à persona, ex qua descendunt personæ, de quarum gradu agit

Verbi gratia, vis scire quoto gradu sunt filii duorum fratrum de iure canonico? incipe ab auo, & fac vnum gradum ad filium: & de filio ad nepotem ab alio fratre: qui similiter est in secundo gradu. vnde quoto gradu quilibet distat à stipite, tali gradu sunt inter se: remotior autem addit gradum: vt in capit. sedem. trigesima quæstione prima. Angel.

a ¶ Quoto gradu. ℨ octauo vel decimo.
b ¶ Eodem modo. ℨ. adiecta persona.
c ¶ Per aures. ℨ vnde Horatius in arte poetica. Segnius irritant animos demissa per aures.

dere, quoto [a] quisque gradu sit, ℨ propria cognationis appellatione, quenquam denotare.

¶ *In gradibus agnationis, & cognationis similis est cõputatio. Et qa facilius ostendi turres ad oculũ corporalem, quàm intellectualem: ideo necessarium est, hic arborẽ consanguinitatis inscribi. Are.*

¶ Agnationis quoq; gradus eodem modo [b] numerant. Sed cum magis ueritas oculata fide, quam per aures [c] animis hominum insi gatur: ideo necessarium duximus, post [†] enarrationem graduũ, eos ẽt præsenti libro inscribi: quatenus possint & auribus, & oculorũ inspectione adolescentes perfectissimam graduum doctrinam [d] adipisci. ¶

Horat. in arte poet.

Quàm quæ sunt oculis subiecta fidelibus. Certior aure arbiter est oculus, & vt ait Candaules in Herodoto, magis incredulæ sunt hominibus aures, quàm oculi. Aegi Perr.

d ¶ Adipisci. ℨ vnde quidam habent hic arborẽ. Acc. ADDITIO Et in veritate debet esse: cùm textus & glossæ illam requirant.

† Dua. legit narrationem.

† Debemꝰ daredoctri nã per mo dũ magis facilẽ. Aegi Perr.

Cognat

COGNATIONIS SPIRITVALIS studiosissimis quibusque præsertim ecclesiasticis, apta & vtilis materia.

CHristophorus Poreus iuris vtriusque professor acutissimus, quia difficultates aliquas circa cognationis spiritualis materiam, hic iuculenter tractauit: eius mentem, verbis non mutatis, referre non erit absonum, neque à proposito alienum. Cuius hæc verba,

¶ Quæritur, an ratione cognationis spiritualis matrimonium impediatur? Circa quem articulum dicite breuiter, quòd inter compatrem, & commatrem impeditur matrimonium: ac etiam inter patrem spiritualem, & filiam susceptam ex sacro fonte. & hoc, si ista cognatio spiritualis fuerit causata, siue per sanctum baptisma, siue per sanctum chrisma. xxx. quæst. iiij. c. si quis ex vno.

¶ Addite prædictis, quòd si maritus & vxor tenuerint aliquem, vel aliquam ad baptismum, vel chrisma, quilibet eorum efficitur compater vel cõmater. d. c. si quis ex vno. Et hoc verũ, quando tẽpore cognationis spiritualis contractæ constabat inter eos matrimonium secus, si ex postfacto fuerit contractum. c. Martinus Bertam. extra de cog. spi. cum sua glo. Econtrà autem, si tenueris ad sacrum chrisma, vel sanctum baptisma, filium, vel filiam meam, ex alia muliere, quàm vxore, nõ efficitur tibi commater. c., qui spiritualem. xxx. q. iiij. Ratiõ, quia in contrahenda cognatione spirituali, maritus, & vxor copulant sibi actiones, & non passiones. Quod igitur agit vnus coniugum, intelligitur alius agere: quia sunt duo in carne vna. d. c. si quis ex vno. in fine.

¶ Sed quid si fornicator teneat aliquem ad sacrum baptisma, an cõcubina efficiatur commater? Videretur quòd sic. Nam sicut vxor hoc casu ideo efficitur commater, quia est eadem caro cum marito. d. c. si quis ex vno. ita de cõcubina: quia qui adhæret meretrici, vnũ corpus efficitur cum ea. xxxij. q. iiij. c. in eo. Alij ibi tenuerunt contrarium, quorum sentẽtia magis placet, quia absurdè dictũ videretur, quod spiritualitas super re improbata causaretur: ex vtraque scriptura, & hominum opinione. Nõ obstat, quod cõcubina, & fornicator dicãtur duo in carne vna: quia illa verba exponuntur, id est, duo cõueniunt in eodẽ opere carnali. & ita exponit glossa in verb. erunt in d. ca. in eo. Sed an vxora mea mortua, potero mihi copulare eam, quæ fuit sibi cõmater ante matrimonium? Dicite ℘ sic. c. post vxoris obitũ. xxx. q. iiij. Sed quid de filiis duorum compatrum an poterũt simul matrimonio copulari? Dicitè ℘ sic, siue nati fuerint ante compaternitatem, siue post: dummodò matrimonium non contrahatur cum eo, vel cum ea, per quorum alterum deuentum fuit ad compaternitatem. c. j. & c. super eo. extra de cogn. spi.

¶ Nota pro ampliori, & faciliori intelligẽtia huius materiæ, ℘ cognatio spiritualis, quæ impedit matrimonium contrahendum, & dirimit post contractum, oritur ex datione duorum sacramentorum dũtaxat, quæ sunt baptismus, & confirmatio, nõ autem ex aliorum datione, seu administratione. patet in c. fina. de cog. spiri. lib. vj. Ratio est: quia in baptismo renascimur: & chrismatio frontis ipsum confirmat: quod non est in aliis sacramentis. Io. And. in d. c. fi.

¶ Nota vlteriùs, quòd ex hac cognatio xx. sunt casus prohibiti, scilicet x. ratione, baptismi, & x. ratione confirmationis. Ratione enim baptismi contrahitur cognatio spiritualis, impediens, & dirimens, vt dictum est.

¶ Primò inter has personas,

Baptizatum, & baptizantem.
Baptizatum, & vxorem baptizantis priùs cognitam.
Baptizatum, & filios baptizantis.
Parentes baptizati, & baptizantem.
Parentes baptizati, & vxorem baptizantis, priùs cognitam.

¶ Secundo inter has personas, videlicet inter

Baptizatum & susciepientem.
Baptizatum, & vxorem susciepientis, prius cognitam.
Baptizatum, & filios susciepientis.
Parentes baptizati, & susciepientem.
Parentes baptizati, & vxorem susciepientis prius cognitam.

¶ Ecce decẽ casus prohibiti ratione baptismi. Totidem in cõfirmatione reperies: in qua sunt confirmatus, confirmans, & tenens ante confirmationẽ: qui. s. ponit faciolam supra frontem, post cõfirmationem episcopalem. De hoc vide textum cum gl. in c. j. de cognatione spirituali, lib. vj. Lita clarissimè referuntur per carmina sequentia:

Spiritualis ab his cognatio fit sacramentis:
Quæ sunt Baptismus, ac confirmatio frontis.
Personasque decem connectit quodlibet horum.
Baptizans, huius vxor, si cognita primo:
Ac eius nati sunt abluto sociati.
Cum consorte tori, baptizans atque parentes.
Fonte sacro loti sunt tali fune ligati.
Baptizans, & suscipiens hic æquiparantur.
In confirmato totidem reperire licebit.

HAEC NOTA DILIGENTER: quia singularia sunt, & plurimùm vtilia: nec est plures casus reperire, qui matrimonium dirimant.

QVæritur ad propositum materiæ præsentis, de quæstione quotidiana & apud vulgares satis dubia. Pone quòd duo vel plures tenent aliquem in baptismo: nunquid isti inter se efficiuntur compatres? Innocẽtius (& bene) dicit quòd non. Vnde possunt adinuicem contrahere matrimonium. Nam quemadmodum compatres carnales, vt concubinarius, & cubina non prohibentur matrimonium contrahere: vt in c. tanta. extra qui filij sint legitima & isti qui sunt compatres spirituales, respectu baptizati, non debent prohibere contrahere matrimonium. Et pro hoc facit tex. & ibi glo. in c. fi. xxx. q. iiij. vbi dicitur ℘ maritus & vxor non debent aliquem simul de sacro fonte leuare, ne infamentur de facto. nam vulgares existimant illos esse compatres. Hæc sunt verba Abbatis Siculi in cap. Martinus. extra de cogna. spiri. De hoc in summula pauperum.

Masculus & mulier puerum de fonte leuantes,
Legitimè iungi poterunt, nec sunt prohibendi.

¶ Qæritur vlterius. Pone quòd tenui aliquam puellam in baptismo. volo contrahere cum eius sorore, an possim? Dicendum quòd sic. pater enim spiritualis fi copuletur so. ori filiæ spiritualis, bene tenet matrimonium. xxx. quæst. iij. c. vltimo.

VNDE VERSVS.

Duco meæ natæ germanam spiritualis.

¶ Quæritur insuper. Pone, quòd filius meus tenuit in sacris fontibus filiam. volo cum illa filia postquàm ad annos nubiles peruenit, contrahere: an liceat? Dic quod sic. potest enim pater sumere filiam spiritualẽ filij sui carnalis: quia licet cognatio spiritualis de pater ad filios descẽdat: vt c. j. & c. super eo. extra de cogna. spiri. non tamẽ ascẽdit de filiis ad patrem. cum iure cautũ non reperiatur, & edictum de matrimonio prohibitorium est: adeò, quod cuilibet licet cõtrahere, nisi expressè prohibeatur. c. cum apud. extra de spõsa. & matri. Hoc no. Ioãnes Theutonicus glossator Decreti, in c. xxx. q. iij. in glo. in verb. filiam. Hoc idem recitat & approbat Ioannes Andr. in c. j. de cogna. spiri. lib. vj.

VNDE VERSVS.

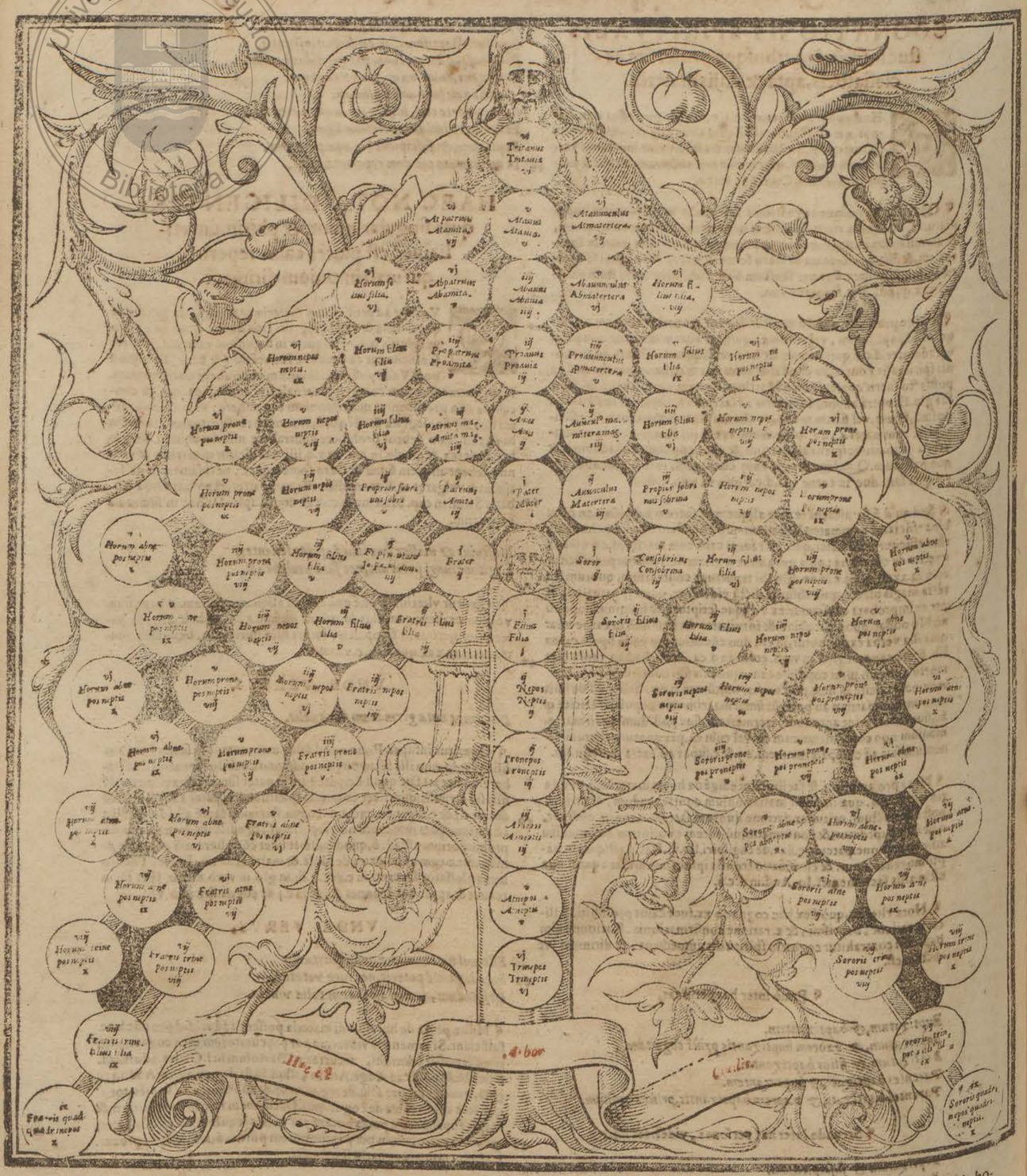
Esse mei nati couiunx, mihi spiritualis
Filia legitimè poterit, nec iure vetatur.
Descendunt, & non ascendunt talia vincla.

¶ Multo plura de huiusmodi materia possent adduci: sed pro nũc hæc sufficiant. Si tamen vis videre, an per procuratorem talis cognatio spiritualis possit contrahi, recurras ad Bartolum in l. Gallus. §. forsitan. ff. de libe. & posth. ad Ange. Are. in §. illud. Insti. de nup. ad. Io And. in regula, potest quis per aliũ. de reg. iu. in vj. & ad Panor. in c. veniés, toto que ferè titulo extra de cogna. spiri. Decisionem tamen communem, & magis approbatam potes notare per versus sequẽtes: in quibus patet, ℘ licet matrimonium per procuratorem possit cõtrahi. c. fi. de procur. li. vj. non tamen cognatio spiritualis.

VNDE VERSVS.

Procurator habet nodos vincire ingates:
Non tamen hos nexus, domino dat spirituales.

DEO GRATIAS.

¶Hactenus fœlicè hic hallucinatum est. Num quum trinepos fratris, dicatur quasi tertius eius nepos, sicut tritauus quasi tertius auus. I. Iurisc. consultus. § sexto gradu. ff. de gradi. Clarum est, quòd filius trinepotis fratris, non potest dici quadrinepos ipsius fratris: quippe qui quartus eius nepos non est, sed tertii tantùm nepotis ipsius fratris filius. Lege ergo sic in hac penultima cellula (fratris trinepotis filius, fi ia.) Eadem ratione ita lege & in vltima cellula (fratris quadrinepos, quadrineptis.) Num nepotem trinepotis fratris, eiusdem, fratris quadrinepotem, id est, quartum nepotem esse nemo ambigit, non quinque nepotem: vt prauè hactenus inoleuit consuetudo. Ex aduerso item huius arboris latere, in penultima cellula legendum puto (Sororis trinepotis filius filia.) expunctis his verbis, (Sororis quadrinepos quadrineptis.) Et in vltima, in horum verborum locum (Sororis quinque nepos, quinque neptis) substitues hæc, (Sororis quadrinepos quadrineptis) qua autem ratione moti id effecerimus, vide glo. vsque ad quintum §. multis aliis. infrà de succes. liber. quæ non vocat filium trinepotis quadrinepotem, sed trinepotis filium. Et ratio est: quia vitra tritauum & trinepotem non reperiuntur vocabula specialia: vt vult idem Accur. in glos. in verb. facilius sit, & rectè in §. hactenus, supra eod. hoc pacto locus hic nimia temporum vetustate iam penè obsoletus, in pureque lemeratus, germanæ lectioni nobis auctoribus nunc primum, vt spero, restituetur.

Aegi. Perri.

Arboris Ciuilis decimum ad gradum descendentis peculiaris declaratio.

Radus, lineæ, & consanguinitatis definitionibus omissis, sciendum, quòd numeratio punctorum, qui sunt in cellulis, est numeratio graduum, habito respectu ad cellulam uacuã, à qua omnes sumunt nomen: exceptis his quæ per genitiuum nominantur. Hanc Ioan. And. nomine sui bidelli Petrucium uult vocari. puncti, qui superiores sunt, computationem iuris canonici denotant. Illi autem qui inferiorem locum retinent, computationem ciuilis iuris exprimunt: quod canonico subesse ipsa graduum situatio declarat. Ex prædicta computatione, si diligenter inspicitur, apparet, q̃ in ascendentiũ, & descendentium numeratione, ius utrumque concordat: quia in eis persona addita personæ per carnis propagationem graduum adducit. Vt autem hæc arbor cunctis innotescat, notandæ sunt tres regulæ.

¶ Prima. Ascendentium & descendentium quot sunt personæ, de quibus quæritur, computatis intermediis, una dempta, tot sunt inter eas. verbi gratia. Abauus distat à Petrucio quatuor gradibus, & sic de aliis.

¶ Secunda (secundum ius ciuile, cuius tantum gratia hęc arbor fuit hic impressa) talis est: Collateralium in linea æquali quoto gradu quis distat à communi stipite, toto duplicato distant inter se, vel sibi attinent: vt P. & pronepos propatrui distant octo gradibus, cum abauum stipitem facis. Nam secundum leges, quælibet persona gradum facit in collateralibus: unde duo fratres duo efficiunt gradus.

¶ Tertia. Collateralium in linea inæquali quot sunt personæ (stipite dempto) tot sunt gradus. unde Petrucius distat à propatruo quinque gradibus. Ab eius filio, sex. & sic de aliis. Non inutile forsitan iudicabitur, si aliquid de cõputationis diuersitate inter ius ciuile & canonicũ subiunxerimus. In legibus ob nihil aliud ipsa graduum mentio facta est, nisi ut hæreditas uel successio ab una ad alteram personam inter cõsanguineos deferatur. In canonibus uerò ob hoc progenies cõputatur: ut aptè monstretur usque ad quotam generationem à consanguineorum nuptiis sit abstinendum. Hac ergo de causa, quia hæreditates nequeunt deferri, nisi de una ad alteram personam: idcirco curauit secularis Imperator, in singulis personis singulos perficere gradus. Quia uerò nuptiæ sine duabus non ualent fieri personis, ideo sacri canones duas in uno gradu constituere personas. Hæc habentur plene c. 2. 35. q. 5. & ferme per totam illam quæstionem. Et hoc idem not. hic Christophor. Porc. in uersi. circa primum. ibi, secunda differentia. & Ioan. Andr. in declaratione huius arboris.

Multa dies, variusque labos, huiusce parauit
Artis notitiam, quæ modo clara patet.

Christophori Porci, in arborem, & ipsius intelligentiam, quæstiones plurimum vtiles.

Pro declaratione iuris canonici & ciuilis, & etiam intelligentia huius materiæ, & eorum quæ pertinẽt ad illam, quędam videnda sunt. Primò qualiter fiat dinumeratio graduum de iure ciuili, & de iure canonico, secundum utriusque rationum diuersitatem. Secundò, vsque ad quem gradum deferuntur hæreditates & tutelæ. Tertiò, usque ad quẽ gradum copula matrimonialis impediatur. Quartò, usque ad quem gradum possit Papa dispensare.

¶ Circa primum dicite, quòd quo ad lineam ascẽdentem nulla est differentia inter ius ciuile, & ius canonicum. Vtroque enim iure pater & mater sunt in primo gradu ascendentium, & similiter filius & filia descendentium, & sic ſ. & ĵ. in infinitum: quia in dinumeratione graduũ in linea ascendentium & descendentium vtrumque ius habuit respectum ad stipitem, ſ. ad primum parentem, ut hic, cum glo. 35. qõ. 5. c. ad sedem. In linea transuersali, inter ius ciuile, & ius canonicum duplex est differentia. Prima, quia iure ciuili, frater & soror sunt in secũdo gradu, iure canonico sunt in primo. Ratio differentiæ sumitur ex regula iuris ciuilis, quæ dicit, q̃ vnaquæque persona adiecta nouum gradum generat: ut hic in uer. hactenus. Vnde, cum ego sim in primo gradu patri meo, si nascatur mihi frater vel soror ex generatione huius personæ cãtur nouus gradus, & cõsequenter appellatur in secũdo. Sed iure canonico, ideò appellatur in primo, quia ius canonicũ nõ præsiderauit dinumerationẽ graduũ in linea trãsuersali, habito respectu ad stipitem, id est, communem parentem, sed considerauit, q̃ duo fratres, duæ sorores, tribuunt initium lineæ transuersali, & ideo in primo gradu illius lineæ, illos constituit. Secunda differẽtia est, quia iure ciuili regula traditur, q̃ in linea transuersali sola persona adiecta facit nouum gradum. ut hic. Iure autem canonico, pro regula traditur, q̃ ad causandum nouum gradum duæ personæ requirantur. d. c. ad sedem. ratio differentiæ: quia ius canonicum dinumerat gradus ratione copulæ matrimonialis: vnde sicut ad causandum copulam matrimonialem requiritur concursus duarum personarum, ita ad causandum gradum quo ad eam. Sed ius ciuile dinumerat gradus, quo ad hæreditates & tutelas. vnde cũ tutela & hæreditas deferatur de una persona in aliam, non mirum, si unaquæque persona generat nouum gradum. Ista fuit ratio posita in d. c. ad sedem.

¶ Quo igitur ad inhibendam, vel permittendam copulam matrimonialẽ, dinumerabunt gradus secũdum ius canonicum: quo autẽ ad tutelas & hæreditates deferendas, connumerabũtur secundũ ius ciuile.

¶ Circa secundum dicite, q̃ vsque ad decimum gradum deferũtur hæreditates & tutelæ. vidisti supra tit. ĵ. §. fi. cum sua gl. & suprà de cap de mi. §. fi. de legi. agn. tur. in tex. & in gl. per totum melius (quod ad hæreditatem attinet) probatur in §. sunt autem. ĵ. de bon. poſſ.

¶ Circa tertium dicite, q̃ olim erat prohibita copula matrimonialis vsque ad septimum gradum agnationis, vel cognationis inclusiue: hodie autem est prohibita vsque ad quartum gradum inclusiue, dinumeratione facta secundum ius canonicum. c. non debet. extra de cõsangui. & affi. Sed hic dubitatur. Pone q̃ vnus sit in quinto gradu transuersalium, alius sit in quarto, an impediatur copula matrimonialis? Si inspiciamus personam existẽtem in quarto gradu, illa impeditur. Si inspiciamus personam existẽtem in quinto gradu, permittitur. Dicite q̃ copula est permittenda: quia quoto gradu remotior distat a stipite, eodẽ gradu distat a quolibet descendente. c. fi. extra de consang. & affinit. Illud tamen est palam, quòd inter ascendentes & descendentes est prohibita copula matrimonialis in infinitũ. unde si Adam viueret, vxorem habere non posset. §. ergo non omnes. & ibi gl. in verb. in infinitum. suprà de nup.

Matrimonium usq; ad quẽ gradũ prohibetur.

¶ Sed quid de gradu affinitatis? Dicite, q̃ licet olim ratione affinitatis esset prohibita usque ad tertium genus, ut aliqui dixere: veritas tamen hodie est, q̃ solum prohibetur quo ad genus primum: ut no. glo. iii. in c. non debet. extra de consang. & affin.

¶ Sed nunquid per cõiunctionem illicitam causatur affinitas? In hoc articulo non parcam in totum verecundiæ. Archi. xxxv. q. iii. c. extraordinaria. dixit per hanc dissolui matrimonium, & in hoc bene, sed non causari affinitatẽ, propterea quia affinitas est proximitas † personæ ex nuptiis descendentiũ, l. non facile. §. affines. ff. de gradi. vbi ergo sunt nuptiæ, ibi nõ causatur affinitas. Sed gl. tenuit contrarium in affinitatis. §. de nupt. quæ communiter comprobatur per c. tuæ. & Iordanæ. & per c. discretionem. extra de eo qui cog. cõsangui. v. Stat igitur conclusio, q̃ per illicitam coniunctionem contrahitur affinitas. Sed quid si quis non intrauit clauſtra vuluæ, in circuitu tẽpitauit: vel feras referauit, sed opus non expleuit: an contrahitur affinitas? glo. in d. c. extraordinaria. dicit quòd non. Item dicit illud dico. Dicit Inn. q̃ ad causandum affinitatẽ requiritur concursus . que sanguinis. Sed tamen causa euitandi peccata, ius canonicũ, & ita mater ecclesia in dubio præsumunt ex copula cõcursum vtriusque seminis, & maris & fœminæ interuenisse. c. iuuenis. extra de spon. Ate prædictis, q̃ si aliquis promiserit alicui illã accipere in vxorẽ, postmodum habeat copulam cum ea fine aliis verbis: intelligitur validum matrimonium extitisse contractum: nec cum alia cõtrahere posset: sed matrimonium postea cum alia contractum esset dissoluendum. c. is qui fidem. extra de spon.

Affinitas an contrahat ex coitu illicito. Hunc lo

¶ Circa quartum dicite breuiter, q̃ in gradu ascendentium, & descendentium non posset papa dispensare, vt copula matrimonialis contrahatur non posset enim papa dispensare, q̃ filia patri copularetur. Item nec in linea transuersali in gradu primo. vnde non posset papa dispensare, q̃ fratri soror nubat. Item nec in gradu secundo, linea existente inæqualiter. unde non posset dispensare, quòd neptis patruo nuberet uel auunculo. In linea uerò æquali bene posset dispensare, ut consanguinea consanguineo copularetur. & ita communiter cõcluditur in c. literas. extra de resti. spo. facit c. gaudemus. extra de diuor.

¶ Sed an papa possit dispensare, ut matrimonium semel contractum dissoluatur? Dicite breuiter, aut matrimonium fuit per copulam carnalem consummatum, aut non. priore casu non potest, posteriore autem sic. quia primo casu effecti fuere duo in carne una, secũdo vero nõ. Ité quia matrimonium consummatum fortitur naturam ex constitutione diuina, cõtra quam nõ põt papa dispẽsare. c. ppoſiuit. & ibi, gl. i verb. ſ. ius extra de cõcessio. præb. sed matrimoniũ non cõsummatum fortitur naturam ex constitutione ecclesiæ, cõtra quam papa bene potest dispẽsare. ista est gl. ordi. in c. ex publico. extra de conuer. coniug. in gl. fin.

Matrimoniũ semel contractũ an possit per papam dissolui.

¶ Sed nũquid maritus & vxor possunt se separare? Dicite, aut copula non est subsecuta, & tunc quilibet eorum altero inuito potest separare matrimonium per ingressum religionis: secus si copula fuerit subsecuta, nisi vterque concordauerit, q̃ uterque pariter intret religionem: uel alter qui remanet in seculo sit talis conditionis & qualitatis, quòd nulla suspicio fornicationis sinistra fit cõtra eum: ut quia sit ætate confectus. c. quidam. capi. uerum. c. uxoratus. & c. cum sis prædictus. extra de conuer. coniuga.

Universidad de Murcia

¶ DE SERVILI COGNATIONE. ¶ Quia §. de cognatione, & successione cognatorū liberę conditionis dictū est: nunc quia naturali iure inspecto inter seruos ēt cadit cognatio, & dubitari posset, an inter seruos esset successio: ideo de seruili cognatione meritò subdit. Nec obstat q̄ inter illam tit. de successione cognatorum, & istū sit titulus intermedius de gradib. quia ex quo pertinet ad materiā horū ti. continuatio non uitiat.

Continuatio.

† Hæc rubrica deest Theophil. & rectè.

De seruili cognatione.†

TIT VLVS VII.

¶ *Cognatio seruilis, i. quæ habuit originē in seruitute non consillerabatur olim, hodie uero secus inter patrem, & filios, & fratres, & sorores. Aret.*

Diuisio.

ILlud certū.§ ¶ Totus iste tit. diuidit in tres partes Primò ponit, vtrū serui habeāt ius cognationis p̄dictę in seruitute. Secūdo infert ex rōnibus p̄positis, uidelicet, q̄ si sem p sequit, q̄ q prior est in gradu, potior sit i iure. Tertiò illa melius declarat. Secunda ibi, Repetitis. Tertia, ibi, Amotis.

† q. d. seruos nō habere cognationē, q̄d fallit quo ad matrimonia Aegid. Perr.

ADDITIO. Dñe, iam video q̄ vos vultis tractare de seruili cognatione, & spālē tractatū facere. Nā nos dixistis mihi §. tertio tit. de suc. cog. circa quos in bon. pos. de cog. quā p̄tor p̄ximis agnatis pollicet, sola naturalis cā spectatur, nunq̄ igit cognati in statu seruili cōcepti, & nati, & postea manumissi, p bo. pos. vñ cog. in tertio ordine cā naturali inspecta sibi inuicē poterunt succedere? Ad hoc rñ. Iusti. q̄ non. Illud. n. certū est, eādē partē edicti p̄toris qua bo. pos. iur. cog. p̄mittitur, ad seruiles cognatione antiq̄tus nō ptinēr. nec. n. vlla antiqua lege talis cognatio quo ad onus tutelæ, uel ad cætera onera ciui. p̄putabāt: unde uisum erat huiusmodi cog. seruilē quo ad emolumētū successi. ñ p̄putarit nec quo ad onera cōputabāt. & hęc usq̄, ad nostra tpa ita obtinebāt: sed nos p cōstitutionē nostrā, quā p̄ iure patro. fecimus. (q̄d quidē ius pat. usque ad tps nostrum satis obscurum atque nube plenū & vndiq; cōfusum fuerat) & hoc suggerente humanitate statuimus, ut si quis in cōsortio seruili constitutus ex libera, uel seruilis conditionis muliere, liberū uel liberos habuerit, vel ecōuerso mulier serua, ex libero, vel seruo liberos cuiuscunque sexus habuerit: & tandē parentib. & liberis ex seruili ventre natis, ad libertatem perueniētibus: uel dū fortè ipsæ mulieres liberæ erant: & ita liberi ab illis nati, ingenui, & posteà patres, qui huiusmodi liberos in seruili statu procreauerint, ad libertatē per uenerint, statuimus dico in omnibus his casibus, ut omnes hi liberi ad successionem patris, uel matris ab intestato admittantur iur. patr. in hac parte penitus sopito. Nā hos liberos non solum in parentum suorum successionē, sed etiam parentes in liberorum mutuam successionem auctoritate prædictæ constitutionis nostræ specialiter vocamus. & hoc obtinere statuimus, siue huiusmodi liberi ex seruili matre nati, posteà manumissi soli fuerint, siue cum aliis, q̄ post libertatem parentum concepti, & nati, ad successionē uocentur: siue ex eodē patre, vel eadem matre: siue ex aliis nuptiis procreati fuerint. & hoc statuimus ad similitudinē eorum, qui ex iustis nuptiis procreantur. Et hęc dicūtur usque ad illum §. repetitis itaque. Cætera plana sunt usque ad finē titu. l: quia non potest casus poni nisi secundum quod litera iacet. h. d. Fran. de Are.

† fiberæ.

a ¶ Illud. ¶ als est hic rubrica de seruili cognatione. aliàs non. Ac.

b ¶ Edicti. ¶ sunt enim quatuor partes successionis ab intestato: ut ff. quis or. in bo. poss. ser. l. i.

c ¶ Proximitatis nomine. ¶ i. cognationis, vt sequitur: ut ff. unde cog. l. i. §. pertiner.

d ¶ Non pertinere. ¶ sed nec aliā aliquam, ut uel ipse succedat, uel ei succedatur: ut C. com. de suc. l. seruus. nisi i tribus casibus. ut C. de iis q. vt indi. & ad Syll. l. pe. & C. d̄ suis & leg. l. apud hostes. a C. ad Orfi. l. fi. e ¶ Computabatur. ¶ hæc uidetur mala ratio cū magis iure prętorio, quod naturalem causam intuebatur, debere scōputari: ut §. de hęre. quæ ab intesta. §. emancipati. quā ciuili. Sed dic, q̄ ēt ad alia, ut ad tutelas, & similia: nisi quo ad nuptias: vtś. de nup. §. illud & ff. de ritu nup. l. adoptiuus. §. seruiles. b Sed nūquid dominus ex sui p̄sona succedit cognatis seruiś Respon. nō: ut hic dicitur. Accur.

a Sed illud p̄cedit ex fictiōe post liminii, ut ibi no. Angel.

ADDITIO Not. ergo acquiri domino ab intestato sicut ex testamento. Et est ratio, q̄a ius solum defert hæreditatem ab intestato, secundum quod seruus nihil est. l. quod attinet. ff. de re. iu. sed ex testamento defert volūtas testantis, quam ius sequitur. Aliud tamē est in monacho & monasterio: ut l. deo nobis. C. de epiś & cle.

b No. q̄ in seruis quo ad matrimoniū impediēdū ēt post manumissionem debet esse cognatio: ut d. §. illud. q̄ etiā dicitur esse affinitas, vt d. §. seruiles. Ang. † quoſque.

f ¶ Nostra tēpora. ¶ loquitur Iustinianus.

g ¶ His. ¶ s parētibus.

h ¶ Ipsi. ¶ s. parentes.

i ¶ In seruitute. ¶ id est, donec serui erant.

k ¶ Peruenerint.] s. parentes.

l ¶ Veniant. ¶ alind si liber factus seruus iterū manumittatur: ut ff. unde co. l. is qui contra. & §. de cap. di. §. quod autē quia est ibi quod sibi imputetur. Sed nūquid etiā iste qui est in l. is qui. hodie succederet, naturali causa inspecta: ut C. de suis & le. hær. auť. in successione? R. ñ. nō, secūdū Io. quia prętor naturalē causam intuebatur: & tñ nō vocabat eū: ut dictū est. Itē cōtra C. de suis & le. l. ex libera. Sol. hic

† quoſque

c Hæc nō erit bona, quia nō apparet esse de cognatione, vt sequitur.

nouum ius. e Vel ibi loquitur quando nec de facto erat matrimoniū. Vel ibi quo ad honores loquitur: hic quo ad successiones.

m ¶ In alterius successionem. ¶ i. parentes liberis: & ecōtra: excluso patrono: & hoc secundū omnes. Itē libertū vnū alteri eidē fratri suo. & ita frater liberti p̄fertur patrono: & hoc secundū quosdā: ut hic. Sed Io. cōtra: præfert enim patronū fratri: d vt ff. de bo. li. l. liberto. & ff. de su. & legi. l. intestato. in prin. & ſ. ti. ſ. §. sed nostra. uer. finautem sine.

n ¶ Ex illa lege. ¶ ſ. supradicta Græca. Accur.

o ¶ Repetitis. ¶ hic. §. cōis est ad omnes ti. §. hoc libro tertio positos. & idē in sequēti proxi. §. Sic & alias. §. de suc. cog. §. ul. & ad Orfi. §. fi

p ¶ Tradidimus. ¶ a principio tertii libri.

q ¶ Enumerauimus. ¶ ut curiæ datos, & emācipatos, ut §. de hęred. quæ ab intesta. §. i. & §. quibus connumerari. & §. emancipati.

r ¶ Fuerit. ¶ hoc subdiuiditur.

s ¶ Ex fœmineo sexu. ¶ qui tamē cū diminutione tertiæ partis succedit huius l. tempore. §. de hære. quę ab inte. §. item vetustas. ver. diui. hodie sine diminutione. ut in auť. de trien. & se. §. necnor. colla. i.

t ¶ Amotis. ¶ i. cessantibus suis. fallit adhuc hęc regula, qui prior est in gradu &c. vt ſ. eo. §. toties. Accur.

v ¶ Integrū ius habet. ¶ i capite minutus non est. fic §. de suc. eo. i. rñ. in fi. nā secus esset si esset capite minutus, q̄a illę successiones, q̄ ueniūt ex l. xii. tab. pereunt per minimā ca. di. vt §. de sena. con. Orfi. §. sciendū.

x ¶ Plerūq;. ¶ propter fratrē & sororē emācipatos, ut ſ. eo. ibi, exceptis.

ptis. Itē propter quosdam cognatos qui vocantur ut agnati: ut §. de leg. agna suc. §. hoc etiam. Item propter patrem qui filium emancipauit: ut §. de leg. agna. suc. §. fin.

a ¶ Nepos.] qui est in quinto gradu agnationis.

b ¶ Pronepos ¶ qui est in sexto gradu agnationis.

c ¶ Auunculo vel materteræ. ¶ q̄ sunt in tertio gradu cognationis

d ¶ Præfertur. ¶ in successione eius qui tales habet agnatos.

e ¶ Toties. ¶ not. regulam bonā, ut C. cōia de suc. l. auūculo. a & C. vñ li. l. 2. Et ad eiusceuidentiā no. tres esse ordines succedēdi, ſ. inferiores, & superiores, & ex late reuenientes: ut in auth. de hære. ab intest. ī prī. col. 9. Primò descēdentes i infinitū uocant: ut §. de hęre. q̄ ab intest. §. j. & i auth. de hær. ab intes. §. j. col. 9. His cessantib. vocantur ascēdentes. primo pater & mater: secūdo, auus & auia, & sic deiceps: sic tñ vt fratres ex vtroq; parēte d̄ functo cōiuncti, cū his superioribus. vocētur, licet q̄d dicāt cū patre & matre tm̄ eos vocari, & alios superiores p̄ fratres excludi. & p̄ nobis ē auth. de hær. ab inte. §. si verò cū ascēdentib. col. 9. & ff. de suis, & le. l. 2. §. hŕditas. Superiorib., cessantib. primò frater ex vtroq; parēte, & soror, & eorū filij. Secundò ex altero tm̄, & eorū filij. Tertio hęc regula obtinet, ut q̄ prior est ī gradu, &c. vt hic, & i auth. de hŕd. ab inte. §. fi reliquū. &. §. si verò neq; frater. & in authē. vt fratrū filij. §. j. col. 9. Accur.

ADDITIO. Die q̄ hodie est sublata differentia agnatiōis, & cognationis: ut in d. §. j. in authē. de hęre. ab inte. ve. coll. 9. Christoph.

f ¶ Tradidimus.] vt §. proxi. & hoc eo. §.

g ¶ Exceptis. ¶ excipit eo quod §. dixerat, qui integrum, &c.

h ¶ Præferuntur. ¶ vt §. de succeſſ. cogna.] respon.

¶ DE SVSCCESsione libertorum.

¶ Suprà de successiōe ingenuorum visum est. Et quia in bonis libertorū est dare successionē, iō de his subdit. Vñ not. quod dicit hic Accursius de successione libertorum, p̄sciuè accipi, id est qualiter succedatur eis, non actiuè, id est, qualiter ipsi succedant aliis.

NVnc de libertorum. ¶ Totus iste titulus diuidit in tres partes. Primò circa succēsiōnē libertorū ponit duplex ius antiquū. Secundò ponit statutū circa successionē, & q̄ vsq; ad quartū gradū agnati patronorū succedunt liberto.

Nā patrui nepos, a vel pnepos b auunculo c vel materteræ præfertur. d Toties †e igit̄ dicimus, aut potiorē haberi eū, qui proximiorem gradum cognationis obtinet aut pariter† vocari eos qui cognati sunt, quoties neque suorum hæredum, quique inter suos hæredes sunt, neq; agnationis iure aliquis præferri debeat, secundū ea, quæ tradidimus, f exceptis g fratre, & sorore emancipatis, qui ad successionem fratrum, uel sororum vocantur: qui & si capite diminuti sunt, tamen p̄ferunturh cæteris vlterioris gradus agnatis.

De successione † libertorum.†

TITVLVS VIII.

¶ *Olim patronus habebat ex lege duodecī Tabularum ius in bonis liberti solum ab intestato, nullo suo hærede relicto. Aret.*

NVnc i de libertorum bonis videamus. Olim k itaque licebat liberto patronum suum impunè l testamento prætorire. Nam ita† demum m lex duodecim Tabularū ad hæreditatem liberti vocabat patronum si intestatus mortuus esset libertus, hærede suo nullo relicto. Itaque intestato mortuo liberto, si is suum hęredē n reliquisset, patrono nihilo in bonis eius iuris † erat. Et si quidem ex naturalibus P liberis aliquem suum hæredem reliquisset, nulla videbatur querela. q Si verò adoptiuus filius fuisset, aperrè iniquum erat nihil iuris patrono superesse.

¶ *Prætorio iure patronus in liberti bonis dimidiā habebat, non solum hærede instituto, sed ēt ab intestato relicto filio adoptiuo. Aret. ipsum tñ patronum excludebant liberi, siue essent in potestate, siue emancipati, siue ēt in adoptionem dati: dummodo instituti essent, aut præteriti bonorum possessionem petiissent.*

¶ Qua de causa posteà r prætoris edicto hæc iuris s iniquitas emēdata est. Siue enim faciebat testamentū libertus, t iubebatur† ita testari, vt patrono partem dimidiam u bonorum suorum relinqueret: & si aut nihil, aut minus parte dimidia † reliquerat: dabatur patrono contra tabulas testamen

Tertio ponit aliam nouam constitutionem circa personas & gencra libertorum. Secunda ibi, Sed nostra. Tertia ibi, Sed hæc. Areti.

i ¶ Nunc. ¶ quia hucusque de bonis ingenuorum dixit.

K ¶ Olim. ¶ scilicet lege xii. tabu. & hoc est primū ius: quatuor enim sunt, ut hic, & inf §. i & §. postea. & §. sed nostra.

ti partis dimidiæ bonorū possessio. x Siue intestatus moriebatur, suo † hærede relicto filio adoptiuo, dabatur æque patrono contra hunc suum hęredem, partis dimidiæ bonorū possessio. ¶ Prodesse autem liberto solebant y ad excludendum z patronū naturales a liberi, non solum quos in potestate mortis tēpore habebat, sed etiā emancipati, & in adoptionem dati, b si modo aliqua ex parte scripti hæredes erant, aut præteriti contra tabulas bonorum possessionem ex edicto prætorio petierant. na exhæredati nullo modo repellebant c patronum.

¶ *Per legē Papiam patronus vocabatur ad successionē liberti vna cū filijs ipsius liberti pro virili: nisi tres vel plures fuissēt liberi: uel libertus minus cētum aureis habuisset in bonis, siue decesserit intestatus, siue condito testamento. Are.*

¶ Postead vero lege Papia adacta sunt iura patronorū, qui locupletiores libertos habebāt. Cautūe est enim, vt ex bonis eius qui sestertiorū† centum milium patrimoniū reliquerat, † & pauciores quam tres liberos habebat, siue is testamento facto, siue intestatus† mortuus erat, virilis pars patrono deberetur. f Itaq; cum vnum qui dem filium, filiamve hæredem reliquerat libertus, perinde pars dimidia debebatur patrono, ac si is sine vllo filio, filiave intestatus decessisset. Cum vero duos, duas ve hæredes reliquerat, tertia pars debebatur patrono. si tres reliquerat, repellebatur patronus.

¶ *Hodie si libertus habeat minus quā cētū aur. ī bonis, & fuerit testat⁹, patron⁹ excludit. Si autē testatus non fuerit, ei succedit ī totū, nō extātib⁹ liberis. Si vero vltra cētū aureos habuerit, patron⁹ a liberis excludit: liberis vero nō extātibus, succedit ī totū ab intestato. sed facto testamento, patronus habet tertiam sine onere. h. d. Are.*

¶ Sed nostrag constitutio, quam pro† omniū notione, h Græca lingua compēdioso tractatu habito composuimus, i ita huiusmodi cām definiuit, vt si quidē libertus, vel liberta minores centenariis, sint, id est minus centū aureis habeant substantiā, (sic k enim legis Papiæ summam interpretati sumus, vt p̄ mille sestertijs vnus aureus computetur) nullum locum l

l ¶ Impunè. ¶ id est sine timore testamenti rū pendi. Accur.

† & sic adoptiuus est suus hæres. sic §. e. ver. si uero & §. de hære. q̄ ab intesta. defer. §. i. Aegi. Perr.

m ¶ Ita demum. ¶ & non aliter.

n ¶ Hæredem. ¶ naturalem uel adoptiuum, ut inf. innuit.

o ¶ Nihil. ¶ id est nullum ius, secundum Io.

p ¶ Ex naturalibus. ¶ ad differentiam adoptiuorum.

q ¶ Querela. ¶ id est non poterat patronus conqueri. Accurs.

r ¶ Qua de causa postea. ¶ secundum ius.

s ¶ Iuris iniquitas. ¶ dic ut §. ad senatusconſ. Tert. in prin.

t ¶ Libertus.] nullum filiū habens legitimū & naturalē: utī. e. §. p̄desse.

v ¶ Dimidiam. ¶ nisi in castris sint bona quęsita: vt ff. de bo. lib. l. iii. §. patronus. Accur.

x ¶ Bonorum possessio.] unde legitimi, ut ī. de bonorum possess. §. cumque.

y ¶ Solebant. ¶ hoc iure prætorio. nam de primo non erat dubium, ut §. ibi, itaq; intestato, &c.

z ¶ Ad excludendum patronum. ¶ scilicet in totum.

† Duar. sestertium. † relinquerit. † intestato.

a ¶ Naturales.] & legitimi.

b ¶ In adoptionem dati. ¶ si instituti erant, ut sequitur, alias nec contra tab. datur eis: ut ff. de contratabul. l. non putauit. §. in adoptionem.

b Nisi quārecipiuntur: vt in auť. de hære. & fal. §. exhęredatos, coll. i.

c ¶ Repellebant. ¶ q̄a pro mortuis habētur, ut ff. de coniun cum emancipa. lib. l. j. §. sed & si patruus. b nec a iure ciuili

d ¶ Posteā. ¶ tertiū ius.

e ¶ Cautum. ¶ scilicet lege Papia, & male: vt & alias. C. de cadu. tolled. in prin. Accur.

f ¶ Deberetur. ¶ ex lege Papia.

g ¶ Sed nostra. ¶ quartum ius.

h ¶ Omnium notione. ¶ alias omni natione alias omnium notitia.

i ¶ Composuimus. ¶ & hui⁹, vt credo, habetur mentio in multis locis, vt. §. tit. i. de ser. cog. i prin. & §. de leg. agna. suc. §. fina.

K ¶ Sic enim. ¶ inter positio est.

l ¶ Nullum locum. ¶ & in hoc non corrigit lex Papia. Et nota q̄d prodest paupertas filio

b Nisi quārecipiuntur: vt in auť. de do tract. de portiōe sua cui accrescat. cōputat eū ī numero filiorū, ut faciat augeri legitimam fratrum, secus in fratre minore & filia dotata p statutum succedere prīuata, quia non possunt. Ang. † Duar. omni natione.

episcop. & cleri. l. si quis ad declinandam. §. finautem. in gl. paupertas.

ADDITIO. Not. q̄ paupertas prodest, sed a tali prodesse libera

nos

nos domine.de quo in l.cum non facile.in gl.fi.ff.si cui plus q̃ per leg. Fal.& in l.si quis ad declinandã.§.j. C.de epi. & cler.& in auth.cui relictum.C.de indic.vidui.tol.¶Ang.

a ¶ Fecerint.]ſ.iſti liberti minores centenariis.

b ¶ Reſeruauit.]ſ.noſtra conſtitutio, ſ. vt in totum ſuccedat:vt ſ.eo. in princ.

c ¶ Bonorum poſſeſſores] i. filios emancipatos, vt ſ.de hær.quæ ab inteſt.§.emancipati.

d ¶ Habeant.] ſcilicet liberti.

e ¶ Ad eos.] ſ.liberos libertorũ: qui tamẽ hæredes inſtituti ſi ſe abſtinuerint, vel miſti hæreditati,in integ rũ reſtituti fuerint: dabitur patrono ius ſuccedendi: vt ff. de bonis libert.l. & ſi ex modica. §. ſi filius.

f ¶ Omnibus modis.] ſed nunq̃d econtra moriente filio qui eſt libertus, ꝓponitur pater patrono?Rñ.ſic vt ſ.tit.j. de ſer.cog.in fi.j.rñ.

ADDITIO. Nota q̃ ſicut patronus excludit per filios liberti: ita ẽt per parentes liberti. & idẽ no.gl.ſ.tit.j.in fi. i verbo,Alterius. Ang.

g ¶ Vocauimus] ẽt ante fratres liberti.qđ dic vt ſ. tit.j.in fi. j. reſpon.

h ¶ Fecerint.]ſ.ad extraneos.

i ¶ Mater ſiue auus.] quorum præteritio pro exhæredatione habet: vt ſ.]de exhęreda. liberorum.§.mater.

k ¶ Nõ poſſint.] quia iuſta cauſa ingratitudinis interceſſit: quæ ſũt 14.vt in aut. ut cum de app.cog.§. cauſas.coll. 8. quo caſu nullo iure agunt: vt in aut. de immẽſis do §.ſi in fi.col.7. Sed quid ſi filiũ emancipatum pater prætereat ſine cauſa: vnde contra tabulas habet, nõ autẽ querelã. videl admitti patronus? Sed reſpon. hic largè accipi de inofficio. vt ẽt contineat p contra Tab. ſic C.ſa.er ciſe.l. filii. Accur.

ADDITIO. Nec obſtat, qa hodie ad inſtar filii in poteſtate ꝓteriti videatur poſſe dicere nullũ &c. cũ ſit ſublata differentia emancipationis,& patriæ poteſtatis : quia illud eſt verum ab inteſtato,non autem ex teſtamento. Ang.

l ¶ Conſtitutione.]ſ.Græca,Accur.

m ¶ Vt antea.] ſicut erat de iure prætorio: vt ſ.e.§.qua de cauſa. Acc.

n ¶ Conſequantur.] ſcilicet quocumque titulo relicti: vt ff.de bon. li. l.3.§.fin.

o ¶ Conſtitutione.] ſcilicet condictione ex lege Græca: vt ff. de condi. ex lege.l.j.

p ¶ Repleatur.] præter hoc ius ſuccedendi,eſt & aliud ius patronatus,ſcilicet vt non vocetur ab eo in ius ſine venia: vt C. de in ius vo.l. 2.Item vt alat eum: vt ff.de libe.agno.l.ſi quis a liberis. §.ſolent.Itẽ ut turpem actionem vel exceptionem contra eum non proponat: vt ff.de do.ma.excep.l.apud Celſum.§.aduerſus,& ff.de obſeq.l. honori. & l. parens.Item vt poſsit eum in ſeruiturem reuocare: vt in auth.vt libe. decæte §.j.colla.6.Itẽ vt ibi eũ inuenerit, faciat ei reuerentiã: vt ff.de in ius voc.l.generaliter. Et hæc iura multis modis perduntur.Primò ſi patronus remiſerit:vt in auth.vt liber.decætero.§.illud. 1 col. 6.Itẽ ſi cõpulit libertũ iurare ne accipiat vxorem,vel libertam ne nubat:vt ff.de iure patro.l.qui contra legem.& l.adigere. Itẽ ſi denegabat ei alimenta:vt ff.de bo.liber.l.ſi patronus non aluerit. Item pp̃ tertiæ partis conceſsionem: vt hic,& ff.de bonis liber.l.ẽt.§. roties.Item ſi alteruter eorum relegatus fuerit, vel deportatus: vt ff. de iure patronat.

habeat patronus in eorum ſucceſſione: ſi tamen teſtamentum fecerint. a Sinautem inteſtati deceſſerint, nullo liberorũ relicto: tunc patronatus ius (qđ erat ex lege duodecim Tabularũ)integrum reſeruauit. b Cùm verò maiores centenariis ſint:ſi hæredes, vel bonorũ c poſſeſſores liberos habeant, d ſiue vnum, ſiue plures cuiuſcunq; ſexus,vel gradus , ad eos e ſucceſſiones parentum deduximus: patronis omnibus f modis,vnà cum ſua progenie ſemotis. Sinautem ſine liberis deceſſerint : ſi quidem inteſtati , ad omnem hæreditatem patronos patronàſq; vocauim⁹ : g ſi verò teſtamentum quidem fecerint,h patronos autẽ,aut patronas præterierint , cùm nullos liberos haberent,vel habentes, eos exhæredauerint, vel mater , i ſiue auus maternus eos præterierint , ita vt nõ poſsint k argui inofficioſa eorum teſtamenta:tunc ex noſtra cõſtitutione l per bonorũ poſſeſsionem contra tabulas non dimidiã, vt anteà, m ſed tertiam partem bonorũ liberti conſequantur : n vel quod deeſt eis, ex conſtitutione o noſtra repleatur , p ſi quando minus tertia parte bonorum ſuorum libertus , vel liberta eis reliquerit ita ſine onere, q vt nec liberis r liberti libertæve ex ea parte legata,vel fideicommiſſa præſtẽtur : s ſed ad cohæredes t eorũ hoc onus redundet. †

¶ *Liberto non tantum patronus ſuccedit, ſed et coniuncti ipſi patrono uſque ad quintum gradum,in capita tamen, & qui proximior eſt patrono,præfertur. Aret.*

¶ Multis aliis caſibus u a nobis in

† redundaret.

Teſtm inofficioſũ q̃nque continet exhæredationẽ & prætericionem.

Ius patronatus i multis cõſiſtit. Ius Patronatus multipliciter p ditur.

r Dic hoc verum quo ad ius ſuccedendi: remanet tñ ſibi ius reuerentiæ, quamuis re

præfata conſtitutione congregatis,quos neceſſarios eſſe ad huiuſmodi diſpoſitionem iuris perſpeximus:vt tã patroni,patronæq; , x quam liberi y eorum , necnon qui ex tranſuerſo latere veniunt , vſq; ad quintum z gradum , ad ſucceſſionem libertorum libertarumve vocentur a ſicut ex ea cõſtitutione intelligendum eſt,vt ſi † eiuſdẽ patroni , vel patronæ, vel duorum duarùmve ,‡ vel pluriũ ‡liberi ſint: qui proximior eſt, ad libertã , vel libertæ vocetur ſucceſsionem:& in capita , b non in ſtirpes diui datur ſucceſsio: eodem modo & in his , qui ex tranſuerſo latere veniunt , c ſeruando.Pene d enim conſonantia iura ingenuitatis , & libertinitatis in ſucceſsionibus fecimus.

e ¶ *Differentia iter libertos eſt hodie ſublata: & ideo ꝓdicta procedũt in omnibus libertis:qa hodie omnis manumiſſus efficit ciuis Romanus. Aret.*

¶ Sed hęc de iis libertinis hodie dicenda ſunt, qui in ciuitatem Romanã peruenerunt e cum nec ſint alii liberti : ſimul & Dediticiis, & Latinis ſublatis, † & Latinorum legitimæ ſucceſsiones nullæ penitus erant : quia licet vt liberi vitã ſuam peragebant , attamen ipſo vltimo ſpiritu, ſimul cum anima † libertatem amittebant : & quaſi ſeruorum , † ita bona eorum,iure quodãmodo f peculii , ex lege Iunia Norbana manumiſſores detinebant . Poſtea vero ſenatuſconſulto Largiano cautum fuerat , vt liberi manumiſſoris non nomina tim g exhæredati facti extraneis hæredib.eorum h in bonis Latinorum præponerentur.quib. a etiam ſuperuenit diui Traiani edictum, quod eundẽ hominem , ſi inuito, vel ignorante patrono,ad ciuitatẽ b Romanam venire ex beneficio principis feſtinabat, † faciebat quidem unum ciuem Romanum, Latinũ verò morientem. Sed noſtra conſtitutione c propter huiuſmodi conditionum vices , & aliàs difficultates , cũ ipſis Latinis etiã legem Iuniam, & ſenatuſconſultum Largianum , & edictum diui Traiani,in perpetuum d deleri cẽſuimus: vt omnes liberti ciuitate Romana fruantur,& mirabili modo quibuſdam adiectionibus e ipſas vias, quæ in Latinitatem ducebant, ad ciuitatem Romanam capiendam tranſpoſuimus.

miſerit ſibi ius patronatus:ac etiam talica ſu ex iniuria non uerbali ſed illata in perſonam tantum poteſt etiam eum in ſeruitutem reuocare , vt eſt tex.in l.fin. C.de lib.& eo.lib.Angel.

† eſſi.

† Du. duarumque.

† Du. pluriumue.

Continuatio.

Diuiſio.

De aſsignatione libertorum. †

TITVLVS IX.

¶ *Aſſignato liberto uni ex patroni liberis,ſiue filiis,ſiue nepotibus in ptãte,ille ſolus liberto ſuccedit,excluſis aliis etiam in eo gradu conſtitutis.*

IN ſumma (quod ad bona libertorum attinet) admonendi ſumus,cẽſuiſſe ſenatum,] vt quãuis ad omnes patroni liberos, qui eiuſdẽ gradus ſunt , æqualiter bona libertorum pertineant, ‡ tamen licere parenti , vni ex liberis † aſsignare libertum , vt poſt mortem eius h ſolus is patronus habeatur , cui aſsignatus eſt , & cęteri liberi , qui ipſi quoque ad eadẽ bona,nulla aſsignatione interueniẽte,pariter admitterentur, nihil iuris in his bonis habeant: ſed ita demum priſtinum ius recipiãt, ſi is , cui aſsignatus eſt, deceſſerit, nullis liberis relictis. ¶ Nec tantũ libertum,ſed etiam libertam,& non tantum filio, i nepotìve,ſed etiam filiæ, nepotìve aſsignare p mittitur.

¶ *Vni ex liberis in poteſtate poteſt libertus aſsignari in omni voluntate, & quibuſcunque uerbis. Aret.*

¶ Datur autem hęc aſsignandi facultas ei,qui duos , pluresve liberos k in poteſtate habebit : vt eis, quos ĩ poteſtate habet , aſsignare libertum, libertamue liceat . Vnde quærebatur , ſi eum,cui aſsignauit , poſtea emancipauerit , num l euaneſcat m aſsignatio ? Sed placuit euaneſcere, quod & Iuliano & aliis pleriſq; viſum eſt. ¶ Nec intereſt , an teſtamento quis aſsignet , an ſine teſtamento. Sed & † quibuſcunq;verbis n hoc patronis permittiẽ facere, ex ipſo ſenatuſcõſulto,qđ Claudianis tẽporibus factum eſt , Suillio Ruffo,& Hoſtorio Scapula conſulibus.

De bonorum poſſeſsionibus.

TITVLVS X.

Bonorũ poſſeſsiones introductæ ſunt de iure prætorio , non ſolum ab inteſtato , ſed etiam ex teſtamento,cauſa corrigendi ius ciuile antiquum. Aret.

IVs bonorum poſſeſsionis introductum eſt a prætore emendandi o veteris iuris gratia. Nec ſolum in inteſtatorum hæreditatibus vetus ius eo modo prætor emendauit,p ſicut ſuprà dictum eſt, ſed in eorum quoq;, qui teſtamento facto, deceſſerint. Nam ſi alienus q poſthumus hęres fuerit inſtitutus, quamuis hæreditatem iure ciuili adire non poterat, r cum in ſtitutio non valebat, honorario s tamen iure bonorum poſſeſſor t efficiebatur , videlicet cum a prętore adiuuabatur . Sed & is, u a

† Duar. ẽt.

† Dua. Sabellio Rufo & Aſterio.

† ſic Th. in Pand.vero Velleo Rufo.& Oſterio.

Bonorum poſſeſsio quid eſt.

a ¶ Quibus.]ſ.Latinis.

b ¶ Ad ciuitatem Romanam.] ſ.vt ciuis Romanus efficeretur impetrando ius aureorum annulorum,vel natales:quod inuito patrono nõ eſt faciendum,vt ff.de na.reſti.l.2.in fi.& l.pen.& fin.

c ¶ Conſtitutione.]ut C.de Lati.lib.tol per totum.Accur.

d ¶ In perpetuum deleri.] a] Nota, q̃ qñ fit abrogatio alicuius iuris intelligitur eſſe perpetua, quia lex ſemper loquitur,& eſt in viridi obſeruantia,ut l.Arriani.C.de hære.Ang.

e ¶ Quibuſdam adiectionibus.] ſcilicet decem vel 11. caſibus, vt C.de Lati.liber.tol.per totum.

¶ DE ASSIGNATIONE libertorum.

¶ Suprà viſum eſt quẽ admodũ patroni & eorum liberi ſuccedant libertis.Verũ quia liberti interdũ conſueuerũt aſsignari liberis patronorum,ideo de hac aſsignatione ſubdit. Porc.

IN ſumma,quod.]

¶ Totus iſte titulus diuiditur ĩ tres partes. Primò , quòd pater poteſt uni ex liberis libertum aſsignaꝛ,& ille ſolus liberto ſuccedit.Secundò declarat quib. liberis hoc fieri põt. Tertiò,quib. verbis,& in qua voluntate. Secũda ibi, Datur autem. Tertia ibi,Nec intereſt. Accur.

f ¶ Senatum.] cuius verba ſunt ff.ꝺ aſsigna. liber.l.j.

g ¶ Pertineant.] nulla ſcilicet facta aſsignatione.

h ¶ Eius.] ſ. patroni.

i ¶ Filio.] etiam poſthumo, vt ff.eo.de aſsig. liber.l.fin.

K ¶ pluréſve liberos.] nam in vno non eſt neceſſe.Accur.

l ¶ Num.] i.an.

m ¶ Euaneſcat.] ff.eo.l. vtrum ei.contra. Solu. ſecũdum Plac.ibi ualet aſsignatio facta emãcipato,vt ibi, licet emancipatiõe hoc ꝓdatur, ſi antea facta fuerit aſsignationi vel hic, argu.ff.ꝺ arb. l.nõ diſtinguemus. §.ſacerdotio.vel dic ſecundũ Azo.q̃ in l. contraria nõ dicit fieri aſsignationem in emãcipatum,ſed quærit, an ſoli fieri in poteſtate poſsit.ſed nec in ꝺ.l de arbit.dicit ſolui compromiſſum,ſed non compelli ſententiam dicere. Accur.

ADDITIO. Requiritur ergo,vt aſsignatio teneat,q̃ filius ſit in poteſtate: vt hic,ſiue ſit exhæredatus,vel non,ſiue iam natus,ſiue poſthumus, ut l.j.§.j.& l. fi.ff.eod.

n ¶ Quibuſcunq; verbis.] ẽt iam nutu: b vt ff.eo.l.j. §.aſsignare. & puta vel ſub conditione, vt ff.e.l.aſsignare.

¶ DE BONORVM POSSESSIONIBVS.

¶ Suprà viſum eſt de hereditatibus, quæ ex teſtamento, & ab inteſtato deferuntur iure ciuili,& partim iure prętorio.Verũ quia prætor interdum emendauit, interdũ confirmauit ius ciuile,in ſucceſsione teſtati,& inteſtati,dando bonorum poſſeſsionem , ideo ſubdit de bonorum poſſeſsionibus.

IVs bonorum.] ¶ Totus iſte titulus diuidit in quatuor ptes. Primò ponit cauſas propter quas fuit introducta bonorum poſſeſsio de iure prætorio . Secundò , ponit quas bonorum poſſeſsiones prętor facit . Tertiò , Imperator quaſdam corrigi-

& emẽdat.Quartó,quantũ tẽpus,& quale ſtatutũ ſit ad agnoſcẽdã bonorũ poſſeſsionem. Secunda ibi, Sunt autẽ bonorũ. Tertia ibi, Sed eas quidem.Quarta ibi, Cum igitur plures. ¶ CASVS. Dñe iam video, q̃ uos uultis tractare de bon.poſſeſſ.dicatis igitur mihi,ſi placet,quare bon.poſſeſ.inuentæ fuerunt?Ad hoc rñ.Amice,ius bono.poſſe.introduxit prætor gratia antiqui iuris emẽdãdi. Nec enim ſolum in hæreditatibus inteſtatorum antiquum ius per bon. poſſ. emendauit prętor,ut ſupradictũ eſt, ſed etiã in hęreditatibus eorũ q̃ facto teſtamẽto ꝺ̃ceſſerũt Nã olim ſi alienꝰ poſthumus ab aliquo eſſet inſtitutus,quãuis iure ciuili hæreditatẽ adire non poterat,vtpote quia inſtitutio nõ valebat,iure tñ prætorio iuuabatur & ad bono.poſſ. admittebatur. Et ita loquitur i hoc caſu,qualiter prętor vetus ius & facto teſtamento per bonorum poſſeſsio.emẽdauit.Sed licet hoc de iure antiquoobtinebat,hodie tamen per noſtram conſtitutionẽ huiuſmodi poſthumus alienus rẽcte inſtitui poteſt , tanquã iure ciuili nõ incognitus. Sed quãquam dixerim tibi,quòd prætor intro duxit bonorũ poſſeſsio. gratia antiq iuris emẽdandi , aliquando tamẽ neque emendandi, neq; impugnandi antiqui iuris, ſed magis confirmãdi gratia prætor bonorũ poſſeſsio. pollicetur. Prætor enim nõ ſolum indigentibus a iure ciuili excluſis,ſed etiam nõ indigentibus ſuum tribuit auxilium. Nam & illis qui in teſtamẽto facto hęredes inſtituti ſũt, & ꝺ̃ iureciuili adire poſſunt bonorũ poſſeſsio. ſecundum tab.teſtamenti pollicetur. Itẽ ab inteſtato ſuos hæredes & cognatos ad bonorum poſſeſsio.admittit. Hiic tamen omnino bonorũ poſſeſsio.remota de iure ciuili ad hęreditatẽ admittuntur. Et hęc dicuntur uſque ad illũ §. quos autem. Franc.

¶ Ius bonorum poſſeſsionis.] id eſt,bonorũ poſſeſsio, quæ eſt ius perſ. quẽdi retinendiq; patrimonii quod cuiuſque cum is moritur fue

rit,ut ff.eodem.l.iii.§.bonorum. Accurſ.

o ¶ Emendandi.] id eſt,ſupplendi,quia minus plene dixerat ius ciuile,non cognoſcens emancipatos,ut ſ. de hæred.quę ab inteſta.§. emancipati.ſic ff.ad leg.Rhod.de iac.l.vlti.§.i.& fina. Vel dic emendãdi proprie,ut in agnatis fęminis,ubi ius prætorium cõtra ius ciuile induxit, vt ſupra de leg,agna.ſuc,§.cęterum.verſ.ſed quia & in poſthuma.ut inſt. §.proximo.

p ¶ Emendauit.] expone vt ſ.

q ¶ Alienus poſthumus.] quis ſit, dic, vt ſupra , de lega. §. poſthumo.

r ¶ Non poterat.] ſ. de legat.§.poſthumus.contra.ſol.ut ibi.

s ¶ Honorario.] ff.eo.l.non eſt.§.vbicunque.cõtra. Sed hic ſpeciali- Generi per ter ex illa regula excipitur per ipſum prætorem,& quo ad hoc deroga ſpeciẽ detur illi regulæ generali,quia non eſt dubium , quin generi per ſpeciem rogatur. derogetur:ut ff.de pęnis.l ſanctio legum.

t ¶ Bonorum poſſeſſor.] ſecundum tabu.

v ¶ Sed & is.] ſcilicet poſthumus alienus. Accur.

Conſtitu-

Universidad de Deusto Biblioteca

a ¶ Constitutione.] I. Græca, vt §. de leg.§.posthumus.
b ¶ Non incognitus § sed cognitus. Nam constitutiones sunt de iure ciuili, vt ff. de iust. & iur. l. ius aût ciuile.
c ¶ Neque emendandi § vt §. eo. j. rñ. Et dic emendandi, i. supplendi.
d ¶ neque impugnandi.] vt §. proxi. rñ. Et dic. i. corrigendi.
e ¶ Veteris iuris, § i. ciuilis.
f ¶ Bonorum possessionem.§ Not. tres vias prætoris.
g ¶ Remota.§ quare ergo fecit prætor? Rñ. vt successoribus viam ampliaret, ut j. eo. §. quos. fic ff. de le. 2. l. cũ filius. §. variis. Argu. §. ff. nau. caup. stab. l. idẽ. § sed an sit. & §. sed si gratis.

ADDITIO Dic q imò cõcordant: quia ibi etsi nõ necessarium, vti le tñ fuit prætorẽ se intromittere: quia qui recipit, omnino tenetur, vt ibi: quo d non semper erat de iure ciuili, secũdum Ang. hic.

† legi.

† senatusco sultum.

¶ QVOS AVTEM ¶ CASVS. Domine iã uideo, q̃ prætor fuccurrit non solũ indigẽtib. sed pro deo, nunquid est & alia differẽtia inter eos, qui de iure ꝓtorio, & eos q̃ iure ciuili succedũt. Ad hoc rñ. q̃ sic. Illi enim quos solũ prætor ad successionem uocat, ipso iure hæredes nõ sunt. Nam prætor hæredes facere non põt p̃ l. enim tantum, vel p similẽ constitutionem iuris, veluti per senatusconsulta, vẽ per cõstitutiones principũ fiũt hẽdes: sed illi quib. prætor dat bono. pos. loco hẽdũ constituuntur: & in bo. pos. loco hẽdum inducũtur, & bon pos. appellãtur. Et hæc dicuntur vsq; ad illum §. adhuc autem.

h ¶ Ad hæreditatem.§ i. ad successionem: vt emancipatos ab intestato, & cognatos.

i ¶ Per senatusconsulta. § Tertul. & Orfi.

K ¶ Constituuntur. § ut C. de suis. & leg. hẽre. l. fin.

ADDITIO. Idẽ in succedentib. ex constitutione alicuius baronis, vt marchionis: quia censetur esse ius prætorium Et nota q̃ non habet ni si actiones utiles, nec ciuiles efficiuntur prætoriæ, secundum Ang.

¶ ADHVC AVTEM. ¶ CASVS. Domine, iam video quare prætor introduxit bo. pos. & in quo differant illi, qui admittuntur de iure ciuili ab iis, qui de iure prætorio admittuntur. nunquid est aliqua rõ, q̃ mouit prætorem, ut ipse successiones ampliaret? Et ipse rñ. q̃ sic. Ad huc enim omnes alios gradus in bo. pos. dandis fecit prætor. Multum enim studuit prætor ad hoc, ne aliquis fine successione moriatur: & iõ ius percipiendarũ hæreditatum, per l. 12. tab. in finibus angustissimis constitutũ prætor ex bono & æquo (bonorũ possessionẽ introducendo) dilatauit. Et hæc dicuntur vsque ad illum §. sunt aût bon. pos. Cuius casus est planissimus vsque ad illum §. sed eas. Fran.

l ¶ Complures.§ quàm lex 12. tabu. vel quàm dixerat.

m ¶ Ne quis. § fic ff. de interro. act. l. & quia. in prin.

n ¶ Nam angustissimis. § nã sui hæredes, & agnati tñ succedebant de iure ciuili ius integrum habentes: quia non sunt emancipati. de aliis enim non dicitur, vt j. de hære. quę ab intesta. §. j. & de legi. agna. suc. in princ.

o ¶ Præteritis liberis. § siue emancipatis, siue non: vt C. de li. præte. l. maximum. circa prin. Accur. ADDITIO. Non tñ datur exhæredatis, itẽ nec institutis, nisi † cõmisso edicto per præteritos, ut l. nõ putaui. in prin & §. fi. ff. de bo. pos. cõ. tab. licet adhuc dictus præteritus non petat, nec amplius petere possit contra tabulas, secundum Ang.

p ¶ Contra tabulas. § sed quare datur suis contra tabulas: cũ ipso iure nullum sit testamentum: ut §. de exhæ. li. in prin? Rñd. duas habet uias. Vnam de iure ciuili, per quã potest dicere nullum. Aliam de iure prætorio, per quam non dicit nullum, sed annullandum: cum nec fieri, nec desinere possit hæres de iure prætorio: ut C. de libe. præte. l. fi. & §. eo. §. quos autem. † Item quare contra tabulas dicitur ex testamento: cum magis contra testamentũ dici deberet, cũ rumpit testamentũ: ut C. de cõsti. l. ut liberis? Respon. ideo sic dicitur, quia sine testamento cõpetere non põt. Item quare hanc præmisit, cũ secundũ tabulas dignior fit? Rñ. quia donec ista cõpetit, illa dari non põt: vt ff. de contra tab. l. illud. §. fi. & de secũ. tabu. Li. §. æquissimũ. j. rñ. Itẽ nunquid hęc parentida tur cõtra tabu. filii emãcipati? Respon. fi c, ad instar patroni: ut ff. si a pa. quis fuer. manu. l. prima & arg. ff. de bo. dam. l. fi. sic ff. si tab. testa. nul. ex ta. l. prima 2.

† & fic secũdum Ioan. Fab. ꝓponit ista gl. quod tale testamẽtum sit aliquod de iure prętorio quãuis sit nullum de iure ciuili tamẽ ex bono & æquo. † testamenti.

† Idem fere operatur bono. poss. cõtra tab. & querela inofficiosi testamenti sed illa de iure prętorio, hęc de ciuili. Aeg. Perr.

† Dua. testamentis, † al. est.

a Etiam si fit nullũ testamẽtum. vt quia fine causa prætentus fit, sicut de filio §. dictũ est. & hęc vera in ascendẽtibus p̃ masculini sexum: secus si per fẽminã, quia datur querela tantũ. Lillud. §. ad testamẽta. ff. de cõsti tab. Ang. Pater quo iure ueniat ad bona filii emancipati. † induxit.

q ¶ Secundum tabulas.] sic ff. si tab. test. nullæ ext. l. i. Et hoc quãdo testamẽtum factum est in scriptis: alias secundũ nuncupationẽ: ut C. de secun. tab. l. ii.

r ¶ Fecit. § sic ff. si tab. testa. nullæ ex tab. l. i. in princip.

s ¶ Primo loco. § f. inter eas, quæ ab intestato deferuntur. Et nota húc ordinem qui sequitur, in edicto fuisse: sed non in obseruãdo: ut in frã sequitur.

t ¶ Cõnumerantur. § ut §. de hære. ab intesta. §. ii. & §. emancipati.

v ¶ Vnde liberi. § quid erit e contra filio emancipato mortuo? Respõ. pater hẽt bonorũ possessionẽ, vnde parẽtes, vel vnde liberi vtiliter: cũ æqua ratione vocẽt patrẽ ad hereditatem filii: vt ff. de inoffi. testa. l. nam & si. & ff. vnde lib. l. scripto. Vel dic, Vnde legitimi: cũ semper contracta fiducia eum emãcipet: ut suprà de legi. agna. suc. §. fin. Item nunquid filio in bonis matris datur hæc bonorũ possessio? Respon. non: ut C. de suis & legi. hære. l. fi. Itẽ, nũquid in aliis vlterioribus ex linea descendentibus supradicta seruantur, scilicet vltra filios? Respon. sic, cũ omnes inferiores dicantur liberi: ut ff. de uerb. sign. l. liberorum. in prin. Accur.

x ¶ Secundo legitimis. § i. agnatis, & eis qui eorum loco sunt: ut §. de legi. agna. succes. §. i. & ii. & §. hoc etiam. & ff. unde legiti. l. ii. §. hęc autem. ii. & iii.

y ¶ Tertio, decem personis. § quas extraneo manumissori, id est, ei qui emebat filium a patre, & postea eũ manumittebat: b nam sic fiebat olim emancipatio: vt §. quibus mod. ius pa. po. sol. §. præterea. uel melius, ut inf. eo. §. quæ autem.

b Placet Fa. & Ang.

z ¶ Quarto cognatis. § qui iure ciuili non vocãtur: vt ff. vnde cog. l. i. respon. & §. de succes. agna. j. respon.

a ¶ Quinto, tanquam ex familia. § quæ dabatur patrono liberto moriente intestato. sequens dabatur eodẽ liberto moriente cum testamẽto, secundum quosdam. Vel dic, c q̃ hæc familiæ, id est, agnatis transuersalibus patroni datur vsque ad quintum gradum, ut ff. de verb. sign. l. pronuntiatio. § familiæ. & j. eod. §. cumque. & §. de suc. lib. §. multis. Sequens patrono & descendentibus & ascendentibus vsque ad quintũ gradum. prima enim non valet: cum hic tractetur tantum de iis quę ab intestato deferuntur.

c Idem Io. Fa. Ang. & Ias.

b ¶ Sexto patrono. § quare primo agnati patroni vocantur, quam ipsi patroni? Respondet. d hic ordinem edicti seruat: non qualiter succedi de facto debeat: & hic error in aliis casibus inuenitur.

d Idẽ prædic. scribẽ.

c ¶ Septimo. § deficiente parentela, & fisco excluso: e vt C. unde uir & vxor. l. j.

e Idẽ Angelus.

¶ SED EAS. ¶ CASVS. Domine, iam video, quòd prætor decem bonorum possessio. introduxit, duas ex testamento, & octo ab intestato, nunquid remanent omnes in statu suo? Ad hoc respon. q̃ non

Nam

Nam licet supradictas decẽ bonorũ possessio. prætor ex sua iurisdictiõe introdnxit, à nobis tamẽ nihil sine cura & studio ꝓtermissum est: sed per nostras constitutiones oĩa corrigẽtes, duas bonorum possessio. ex testamento à ꝓtore introductas, videlicet contra tabu. & secundũ tabu. utpote necessarias cõstitutas, diuissimus: nihil penitus circa eas immutãtes: & similiter ab intestato bonorum possessio. uñ liberi, & bonorũ possessio. unde legitimi, ĩ suo ordine & vigore remanere permisimus. Illam autem bonorum possessionem quæ appellat, Vnde decem pſonæ, & qnæ in edicto prętoris quinto loco posita fuerat, enumeratis uidelicet duab bonorũ possessionibus: eam pio ꝓposito, & compẽdioso sermone superuacuam esse ostendimus. Cum enim prędicta bonorũ possessio decem personas suprà enumeratas extraneo manumissori præponebat, id est, illi qui non contracta fiducia succedendi emancipauerat: nostra cõstitutiõ de emancipatione liberorũ facta omnib parentibus liberos manumittẽtibus hoc gaudere priuilegio, cessit, utex ipsa liberorũ emãcipatiõe) licet hoc modo dicat expresse) fiduciam succedendi tacitè videant contraxisse. Manifestè ergo liquet, prædictã bonorũ possessionẽ, vnde decem personæ, superuacuã esse: cum nullus hodie manumissor nostræ cõstitutionis auctoritate) ut dictum est) sine contracta tacitè fiducia succedẽdi i bonis manumissi intelligat manumittere. Sublata igit quinta bonorũ possessio. in gradum eius, & locum illã bonorũ possessio. q̃ antea sexta fuerat, uidelicet bonorũ possess. Vñ cognati per nostram constitutionẽ in duximus: & eãdem q̃ tam fecimus, & cũ olim in edicto ꝓtoris septimo loco posita fuerat bonorũ possessio, quasi ex familia, & octauo loco bonorũ possessio, Vnde liberi patroni, patronæque & parentes eorum: vtrãq; per nostram constitutionem de iure patro. factã euacuauimus. Cũ enim ad similitudinẽ successionis ingenuorum, libertinorũ successiones vsq; ad quintum gradum coarctantes posuerimus: sufficiunt p̃dictis pſonis tam cõtra tab. bono. possess. quã Vnde legitimi, & vñ cognati, p quas possint p̃dictæ personæ sua iura vẽdicare: omni scrupulositate & inexplicabili errore duarum p̃dictarũ bonorũ possess. remota. & bonorum possessio. vnde vir & vxor, q̃ inter ueteres bonorũ possessio. in nouo loco posita fuerat, i suo vigore seruauimus: & altiori loco, id est, sexto eam posuimus. decimam vero bonorum pos. quæ appellabat Vnde cognati manumissoris: p p prædictas causas merito. abrogauimus: vt tantum sex bonoruu possessiones ordinariæ p maneãt, suo vigore pollentes. Et hę dicũtur usq; ad illũ §. septima eas. Frac.

† auctoritate.

¶ Sed eas. § scilicet supradictas decem bonorum possessiones.

a ¶ Incuriosum. § id est, sine cura.

b ¶ Constitutionibus § quæ remanserunt in Græco. Accur.

c ¶ Necessarias. § id est, vtiles. sic ff. de offi. pręto. l. j. in princ.

ADDITIO. Dic, imo aliquæ sunt necessariæ: ut j. e. §. fi. & c. Ang.

d ¶ Quinto loco.] scilicet connumeratis bonorum possessionibus ex testamento & ab intestato.

Extraneus manumissor.

e ¶ Manumissori. § expone, vt §. §. tertio. Vel dic, quod extraneus manumissor est ipse pater, quando nõ ex cõtracta fiducia emãcipat. Sed si quæras, quare sibi ipsi præferet? Rñ. lanè ille ligas, vt pater suũ emancipantem nepotem prędeceda, vel si ipse pater emãcipauit: ita: nihilominus tamen nouem personæ quæ eum præcedunt.

f ¶ Constitutio. § C. de emancipa. lib. l. fin.

g ¶ Manumissoribus.] id est, emancipatoribus.

h ¶ Contracta fiducia. § id est, saluo iure succedendi. Accur.

i ¶ Manumissionem. § id est, emancipationem.

k ¶ Dedit.] id est concessit.

l ¶ Manumissio. § id est, emancipatio.

m ¶ Supradicta. § bo. pos. Vnde x. personæ.

n ¶ Constitutionem nostram.] de qua habuimus mentionem. §. de suc. lib. §. fe d nostra.

o ¶ Posuerimus. § ut §. de suc. lib. §. multis.

p ¶ Sufficit eis. § scilicet tam cognatis quã agnatis patroni.

ADDITIO Qui excludunt agnatos & cognatos ipsi liberti, ut l. liberto sine liberis. ff. de bo. lib. nec eis fit iuria: quia si stetiffent in seruitute, nõ habuissent cognationem.

q ¶ Altiori. § hinc trahe, q̃ digniores altiori loco sedere debẽt a. & est altior q̃ proximior domino est. tyrones uero posteriori: ut C. de tyro. l. fi. li. xij. & ff. de aqua plu. arcẽ. l. j. § pen. & C. de offic. recto. ꝓ. l. potioris Accurſius.

r ¶ Decima. § bene dico sexto põi, & hoc dico sublata decima. Acs ¶ Enumeratas. § §. eo. § cumque.

¶ SEPTIMA EAS ¶ CASVS. Domine, iam uideo qualiter correxistis ius prætorium circa bonorũ possess. à ꝓtore introductas § & qualiter quatuor p vestrã constitutionẽ sublatis, sex tantummodo bonorũ possess. feciſtis. pro Deo dicatis, si placet, nunquid est aliqua alia bonorũ possess? Et respon. q̃ sic. nam sex prædictas bo. possessoridinarias septima extraordinaria sub secuta ẽ: quam quidẽ septimam extraordinariã prætores optima ratione introduxerunt: & hæc septima extraordinaria omnibus his cõpetit, quibus ut deẽ bo. poss. lege, vel nouo iure, vel senatusco. cautũ est: quam quidem septimã extraordinariam bono. possess. prætor neque bono. poss. quæ ab intestato, neq; eis q̃ ex testamento sunt, stabili, iure connumerauit: sed q̃sq; ex testamento, & quandoq; ab intestato, quasi vltimum & extraordinarium auxilium prout res exigit accommodauit illis q̃ ex legibus, vel senatusc. vel principum cõstitutionibus, nouo iure ex testamẽto, vel ab intestato ad successionẽ veniũt. Et hęc dicuntur vsq; ad illũ §. cũ igitur plures species. Cæteri casus usq; in fine tit. planissimi sunt.

apd Dua. posuimus.

† libertos.

† resoluto.

a Et ad hoc implorari potest offiũ iudicis, nõ aût agi actione iniuriarũ, fm Io. Fa. hic.

† al. altioẽt.

† ex Duar. nõ legitur ueteri sed quoque. enarratas.

† enim.

t ¶ Introduxerunt. § ut ff. vt ex le. & senatusco. l. j. j. respon.

v ¶ Vt detur. § scilicet bonorũ possessio. Et nota duo b esse necessaria vt hęc bonorum possessio competat: scilicet vt lege caueatur: vt bonorum possessio detur: & qđ de iure ciuili nõ possit succedere: aũt competit Vnde legitimi. vt ff. vnde legi. l. iii. & ff. vt ex legi. & senatuscon. l. j. § fin. Accurſius.

b Imò quatuor requiruntur Ias. in l. fina. C. unde legi.

c Placet Alex. il. fi. C. unde legi. i iiij. col.

d Dic, hoc exemplum nõ esse bonũ fm doc. q̃ de iure nouo succedũt: de iure ciuili ergo habẽt, unde ltimi: ut ff. vñ leg. l. iij. de iure antiquo ꝓtor dabat bono. poss. ergo ista cessat: ut §. de legat. § posthumo. Angel.

x ¶ Lege. § ponunt quidam exemplũ ex testamento: vt C. de inoffic. test. l. iij. §. sed cum eã. ex eo quod filius natus in puerperio institutus præsumit. Ab intestato ponunt exemplum in agnatis fœminis, & in qbusdam cognatis, qui efficiuntur agnatis similes: vt §. de leg. agnatorum succesione. §. hoc etiam. Vtrũq; reprobo c: ga nulla lex expsse dat supradictis bonorum possessionem: sed eos succedere dicit. Ergo non dat hęc septima, sed Vñ legitimi: vt ff. vñ legi. l. iij. Pone ergo exemplum ex testamento i posthumo alieno instituto: vt §. e. §. d q incipit, nam si alienus. Item tam ex testamento, qnã ab intestato pone exẽplũ in eo, q̃ decesserit apud hostes: in cuius bonis dat bo. possess.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ex lege noua Cornelia:ut ff. de bonorum pos.l.ij.§.sed & eius.
a ¶ Senatusconsulto.§ Oti. & Tertyl. ut ff unde leg.I.ij.in princ.& §.fi.nam eis datur bonorum pos ibi,& non succedebãt de iure ciuilit ut §.ad Tertyl. in prin.debet ergo dari hic:ut ff.unde legi.I iij.
b ¶ Constitutione §ponunt exemplum §.de leg.agnato.succes.sõe.

senatusconsulto [a], vel constitutione [b] comprehensum est: quam neque bonorum possessionibus, quæ ab intestato veniunt, neque iis, quæ ex testamento sunt, prætor stabili iure connumerauit: sed quasi vltimũ, & extraordinarium [c] auxiliũ (prout res exegit) accommodauit, iis scilicet, qui ex legibus, senatusconsultis, constitutionibúsve principum, ex nouo iure, vel ex testamento, vel ab intestato veniunt.

¶ *Liberi & parentes habent annũ ad petendam bonorũ possessionẽ, alij agnati haben. centum dies, & portio deficiens accrescit pari in gradu, uel ad alium deuoluitur, per successorium edictum. Aret.*

¶ Cùm igitur plures [d] species successionum prætor introduxisset, easque per ordinem disposuisset [e], & in vna quaque specie successionis, sæpe plures extent dispari gradu personæ: ne actiones creditorum differrẽtur [f], sed haberent quos conuenirent: & ne facilè in possessionem bonorum defuncti mitterentur, & eo modo sibi consulerent: ideo petendę bonorum possessioni certũ tempus præfiniuit [g]. Liberis [h] itaque, & parentibus, tã naturalibus quàm adoptiuis in petẽda bonorũ possessione anni spatium [i], cęteris autem agnatis, vel cognatis, centum dierum dedit. ¶ Et si [j] intra hoc tempus aliquis bonorũ possessionem non petierit, ejusdem gradus personis accrescit [k]: vel si nullus [l] sit, deinceps cæteris bonorum possessionem perinde ex successorio edicto [m] pollicetur [n], ac si is qui præcedebat, ex eo numero non esset [o].

¶ *Primo repudiante bonorũ possessionẽ, statim sequenti incipit currere tps. Aret.*

¶ Si quis itaque delatam sibi bonorum possessionem repudiauerit [p], non quouscq; tempus bonorum possessioni præfinitũ excesserit, expectatur: sed statim cæteri ex eodem edicto admittunt [q].

¶ *Tempus petendi bonorũ possessionẽ est vtile. Et hodie bonorum possessio põt qua l tercunq; sine solennitate peti. Areti.*

¶ In petenda [r] autem bonorum possessione, dies vtiles [s] singuli cõsiderantur. sed bene anteriores principes [t] & huic causæ prouiderunt, ne quis pro petenda [u] bonorum possessione currat [v]: sed quocunque modo admittentis [w] eam iudicium (intra statuta tamen tempora) ostenderit [x], plenum habeat earum [y] beneficiũ.

De acquisitione per arrogationem.

TITVLVS XI.

¶ *Olim omnia bona arrogati acquirebantur arrogatori, exceptis ijs, quę per capitis deminutionem perduntur: hodie verò acquiritur solus ususfructus: ut par sit patri naturali. Aretinus.*

ESt & alterius generis per vniuersitatẽ successio [z], quæ neque lege duodecim Tabularũ, neque prætoris edicto, sed eo iure quod cõsensu [a] receptũ est, introducta est. ¶ Ecce enim, cũ paterfami. sese in arrogationẽ dat: oẽs res [b] eius corporales, & incorporales, quęq; ei debitæ sunt, arrogatori anteà [c] quidem pleno iure acqrebant: exceptis ijs, quæ per capitis [d] deminutionẽ pereũt, quales sunt operarũ [e] obligationes, & ius agnationis [f]. vsus etenim & vsusfructus, licet his anteà connumerarent [g], attamẽ capitis deminutione minimà eos tolli nostra [h] phibuit constitutio [i]. Nunc

ius in pos & an hodie p̃cedunt, & in eis locum habeat iste text. vide p̃ Io. Fab. hic. Hodie aũt in diſt nctè in omnibus bo pos. dies dicũtur vtiles, ẽt si iudex p̃ tribunali non sedeat: & incipiũt currere a di sciẽtię: & currunt quandiu nõ dubitat an sibi competat bo. pos. ẽm Ang.
q ¶ Principes.] C. qui admit. ad bo. pos. l. pen. & fi.
r ¶ Pro petẽda. Jerat eñ alia edictalis, q̃ ex edicto mortui prętoris cõperebat. hanc ñ erat necesse peti: vt ff. d bo. pos. l. iij. §. sed si nemo. Alia decretalis q̃ ap rę tore viuo decernit: & hoc oli solenniter: hodie sufficit quocũq; mõdo dicat se velle agnoscere: q̃ i iudicialis dici pt: q̃ i iudicis pstetia agnoscit; vt hic, & C. q. admit. ad bo. pos. l. pe. & fi. Itẽ nũq̃ hodie bonorũ possessiões locũ habent: Rñ. sic: nã & eas ponef qs pt: & Cõtra tabulãs, necessaria etiã ẽ filio emancipato & pterito. Itẽ Vnde vir & vxor, necessaria videt. & vt oli alię nõ erãt ne cessariæ, sic nec hodie: eis tñ uti possum. Alij p̃ cũ nouus modus succedẽdi sit inuentus: ut i aut. de hære. ab intest. per totum colla. ix.
s ¶ Ostenderit §co. á quocunque iudice.
t ¶ DE ACQVISI. &c.
¶ Quia bona, quæ nobis acquiruntur titulo vniuersali, aut acquirũtur per additionẽ hęreditatis, aut p bonorũ possessio. aut p arrogationẽ, aut p addictionem bonorum causa libertatum conseruanda rũ. §. finali. §. per quas perso. nobis acquirit. ideo infra, de hæred. & bonorum possess. sequitur uidere de acqsitione p arrogationẽ. Por.

St & alterius.] ¶ Totus iste titu. diuidit in tres partes. Primo ostẽdit quis fuit ius ante ductam acqsitionẽ p arrogationẽ. Secũdo ponit quid de eo cui libertatis cã bona addicunt. Por. Diuisio.

Cceſsit.] ¶ Tot° iste titu. diuidit in quatuor partes. Primo ponit acquisitionẽ cã libertis p̃seruãdæ. Secundò illud per rescriptũ diui Marci probat. Tertiò uerba dicti rescripti interpretat. Quarto illud supplet. Secũda ibi, Et ita diui. Tertia ibi, Hocrescripto. Quarta ibi, Sed cũ multis. Ac.

¶ Perdit arrogatus agnationẽ, ius succedendi quã agnatus, sed nõ tanquã cognat°. Aeg. Perr.

¶ Dua. connumerabãtur.

Opas obsequales debent liberti præstare.

t ¶ Successio.] ut ff. pro socio. l. actiõe. §. morte unius. ver. societas.
v ¶ Consensu.] scilicet arrogantis & arrogati.
x ¶ Omnes res.] & etiam filij: ut §. de adop. §. illud.
y ¶ Antea.] id est, iure veteri.
z ¶ Per capitis diminutionem.] minimã. nã dando se in arrogationem, minimã capitis diminutionẽ patit: ut §. de cap. di. §. minima.
a ¶ Operarum.] hoc intellige de operis q̃ à libertis debent, & non transeunt ad hęredẽ extraneum: ut sunt obsequiales, q̃ in faciendo consistunt, ſ assurgere, & similia: ut ff. de op. lib. l. liberti. Itẽ in fabrilibus incertis. ut ff. de oper. lib. l. fi operarum iudicio. aliud si cõduxerit ille arrogatus operas alicuius. nam istæ arrogatori quærũtur.
b ¶ Ius agnationis.] ius succedendi quod quis per agnationẽ consequitur. & hoc hodie est, ut §. eo. §. mortuo. Item ius petendę bonorũ possessionis perit, si ante eam petitam, arrogandum se dederit. aliud si iam petiit: ut ff. unã lib. I. fi. & de contra tab. l. iij. §. fi emancipatus. A.
ADDITIO. Ius tamen adeundi de iure ciuili indistinctè retinet: & forcè etiam inuitus adire cogi poterit ad instar naturalis.
c ¶ Constitutio.] C. de usufruct. l. corruptionem. Accursius.

Nunc

a ¶ Nunc autem.] aduersatur ei quod §. dixerat quòd omnes res acquirebantur arroganti.
b ¶ Naturalium parentum,] ubi in aduentitijs tantùm vsusfructus quæritur. vt c. de bo. quæ lib. I. cum oportet.
Arrogato vt ploneę cedere debeat.
c ¶ Quæ extrinsecus.] id est, in aduentitijs.
d ¶ Aliæ personæ.] vt descẽdẽtes ex filio arrogato: vt C. cõia de suc. l. fi. vbi est constitutio de qua hic fit mentio. Itẽ si hic arrogatus esset ipubes, & impubes decederet, admitterentur, etiã alij ex stipulatione: vt ff. de adop. l. nõ enim aliter. & l. his uerbis. & l. hæc aũt. & §. de adopt. §. cum autẽ. Sed quid in patre naturali, à quo hic arrogatus erat emãcipatus? rñ. Pla. eũ prę ferri arrogãti. a sed hodie fratres vtrinque coniuncti vocantur cum arrogante: vt in aut. de hæred. ab intest. §. pseqũs. col. ix.
e ¶ Non possunt] ut in aduentitijs. profectitia enim sibi non auferunt.
f ¶ Conuenitur.] de facto. nam non tenetur de iure: sed de ijs, quæ contraxit postquam fuit arrogatus, tenetur de pecunia. b & si tunc nõ defendat pater, in bonis ipsius patris fit missio: vt ff. qui ex cau. in poss. eatur. l. Fulcinius. §. si quis. Accur.
¶ DE EO CVI LIBERTATIS CAVSA &c.
¶ Suprà visum est de acquisitione quæ fit per arrogationẽ, & sic titulo vniuersali: verum quia est & alia quæ fit per addictionem bonorum libertatum conseruandarum causa. §. fi. §. p quas pers. nob. acq. ideo subdit de eo cui libertatis cã bona addicunt. Por.

Cceſsit.] ¶ Tot° iste titu. diuidit in quatuor partes. Primo ponit acquisitionẽ cã libertis p̃seruãdæ. Secũdò illud per rescriptũ diui Marci probat. Tertiò uerba dicti rescripti interpretat. Quarto illud supplet. Secũda ibi, Et ita diui. Tertia ibi, Hocrescripto. Quarta ibi, Sed cũ multis. Ac.

¶ Nouus casus successiõis.] & est hic quartus succedẽdi modus: ut §. per quas perso. nob. acqui. § fi. Accur.
h ¶ Ex constitutione.] cuius verba sunt §. eo. §. fi Verginio.
i ¶ Acceperunt.] de stinatione.
k ¶ In testamento.] idẽ priuilegium datur cuilibet petenti bona hac cõ templatione: ut C. de test. ma. l. fi. Accur.
ADDITIO. Et is præferẽ qui præuenit: ut ibi in d. l. fi. §. sancimus.

autem. a nos eãdem acquisitionẽ quæ per arrogationem fiebat, coarctauimus ad similitudinem naturalium b parẽtum. Nihil enim aliud, nisi tantũmodò vsusfructus tã naturalibus parẽtibus, † quàm adoptiuis p filiosfamilias † acquiritur in ijs rebus, quæ extrinsecus c filijs obueniũt, dominio eis integro seruato.

¶ *Arrogator succedit arrogato, nisi sint certę p̃sonæ, q̃ ipsum excludãt. Aretinus.*

¶ Mortuo autem filio arrogato ĩ adoptiua familia, etiam dominiũ rerum eius ad arrogatorem pertrãsit: nisi supersint alię personæ: d quæ ex constitutione nostra patrem in ijs, quæ acquiri non possunt, e antecedant. †

¶ *Arrogatũ nõ teneť noẽ proprio ad debita arrogati prius contracta, sed nomine filij tenetur. Aretinus.*

¶ Sed ex diuerso, pro eo quod is debuit, qui se in adoptionẽ dedit, ipso quidem iure arrogator non tenetur, sed nomine filij conuenitur: f etsi noluerit eũ defendere, permittitur creditoribus, per cõpetentes nostros magistratus, bona, quæ eius cum vsufructu futura fuissent, si se alieno iuri non subiecisset, possidere, & legitimo modo ea disponere.

De eo, cui libertatis causa, bona addicuntur. †

TITVLVS XII.

¶ *Si hẽreditas illius, qui libertates reliqt, non adeať: põt ille, cui libertas est relicta uel alius, petere sibi addici bona defuncti, & satisfacere creditoribus, & erit tanq̃ successor defuncti: & serui qbus libertas directo, uel per fideicõmissum est relicta, erunt liberi, etiam si bona forent à fisco occupata. Areti.*

Ccesit nouus g casus successionis ex constitutione h diui Marci. Nam si ij, qui libertatem acceperunt i à domino in testamento, k ex quo non adiit l hæreditas, m ve lint bona sibi addici libertatũ cõseruandarum causa, audiuntur. Et ita diui Marci rescripto ad Pompilium † Rufum continetur. verba rescripti ita se habent: Si † Verginio Valenti, qui testamento suo libertatẽ quibusdã adscripsit, nemine successore ab intestato existente, in ea causa bona eius esse cœperunt vt uænire n debeant: is, cuius de ea re notio est, aditus, ratione mihi desiderij tui habebit, vt libertatũ tam earum, quæ directo, quàm earũ, quę per speciẽ † fideicommissi relictæ sunt, tuẽdarum gratia addicantur tibi: si idonee o creditoribus P caueris de solido, quod cuiq; debetur, soluendo. Et ij quidem, quibus directa libertas data est, perinde liberi erunt, ac si hæreditas adita q esset. Ii autem, quos hęres manumittere rogatus est, à te libertatem consequentur: ita, vt si non alia conditione velis tibi bona addici, quàm vt ij etiã, qui directo libertatem acceperũt, tui liberti fiant. r Nam huic s etiã voluntati tuæ, si ij, de quorum statu agitur, consentiant, t auctoritatem nostram accommodamus. u Et (ne huius rescriptionis nostræ emolumentum alia ratione irritũ fiat) si fiscus bona agnoscere voluerit, & ij, qui rebus nostris attẽdunt, x sciant commodo pecuniario perferendam y esse libertatis causam, & ita bona cogenda, z vt libertas ijs salua sit, qui eam adipisci potuerunt, ac si hæreditas ex testamento adita a esset.

¶ *Bõis addictis cessat uẽd tio ipsorũ. Are.*

¶ Hoc rescripto subuẽtum est & libertatibus, & defunctis, ne bona eorum à creditoribus possideantur, & væneãt b. ¶ Certè si fuerint hac de causa bona addicta, cessat bonorum vẽditio. existit enim de functi defensor, & quidẽ idoneus qui de solido creditoribus cauet.

¶ *Addictio bonorũ tunc demũ habet locũ, cũ defunctus reliquit libertates ex testamento, uel ab intestato. h. d. Are.*

¶ In primis hoc rescriptũ toties locũ habet, quoties testamento libertates datæ sunt. Quid ergo, si qs intestatus decedẽs, codicillis libertates dederit, neq; adita sit ab intestato hæreditas: an fauor constitutionis debebit locũ habere? Certè si intestatus † decesserit, & codicillis dederit libertatẽ, cõpetere eã c nemini dubiũ est. Tunc enim constitutioni locũ esse uerba ostendũt, cũ nemo successor d ab intestato existat. Ergo quãdiu incertũ erit † vtrũ existat, an non, cessabit constitutio: si verò certũ esse cœperit neminẽ e existere, † tunc erit constitutioni locus.

¶ *Licet ille, qui repudiauerit hęreditatẽ, possit in integrum restitui, & iterũ adire, tamen addictio semel facta, & libertates non cessabunt, hoc dicit, Areti.*

l ¶ Non aditur.] scilicet ab hærede.
m ¶ Hæreditas.] quomodo ergo ualet, quod in eo relictum est: vt §. de fideic. l. eam quam? Respon. hic speciale est.
n ¶ Venire.] id est, vendi.
o ¶ Idoneè.] fideiussoribus, uel pignoribus, uel fide habita: ut ff. de fideic. lib. l. iiij. §. addici.
p ¶ Creditoribus.] uel oib. uel vni noĩe oium: c vt ff. de fid. li. l. iiij. §. addici. ver. creditoribus.
q ¶ Adita esset.] nota mirabile, q̃ ex hac pactione serui fiunt liberi vt Orcini. ut hic, & ff. de fideicõ. libe. l. iiij. §. ij. q. ad. Qui sint Orcini, & vnde dicantur, dictũ est §. de fin. re. per fideicom. relic. §. penul.
r ¶ Tui liberti fiant.] subaudi hoc tibi cõcedimus. sed operas neq; Orcinis, neque ab eo manumissis imponet: ut ff. de ope. lib. l. fi q̃s hac lege.
s ¶ Nam huic.] subaudi concedimus.
t ¶ Consentiant.] aliàs in seruitute remanẽt. & quem nolunt habere patronũ, habebũt dominũ. C. de manu. test. l. fi. §. iij.
ADDITIO. Vide qđ no. in d. l. fi. quia quod dicitur hic, obtinet ubi ex trane° petit addici. Sec° si fit aliquis de illis, cui fit relicta libertas: quoniã ẽt potest petere dissentientibus alijs. Ang.
v ¶ Accommodamus.] ff. de fideicõ. lib. l. iiij. §. ij. qui.
x ¶ Attendunt.] vt pro curatores nostri.
y ¶ Præferẽdam.] hoc est, quia competẽt libertates. Accur.
z ¶ Cogenda.] id est, accipienda per fiscum.
a ¶ Adita esset.] olim prius fiscus admittebat bonis nõ aditis ab alio, & ẽt aditis, dummodo essent bona solueudo: aliàs aditio ab alio facta ualebat: ut ff. de fideicõ. libe. l. iiij. §. pe. hodie indistinctè admittit: vt C. de testa. ma. l. fi. §. pen.
b ¶ Væneant.] ideſt, vendantur.
c ¶ Eã.] libertatẽ. Ac.
d ¶ Successor.] Nunquid ex testõ uel ab intestato erit iste hæres? Rñ. neutrũ dici potest. Dic ergo hunc anomalũ successorẽ esse: ficut illũ qui succedit hæredi non impleti defuncti uoluntatem: ut in aut. de hęre. & fal. §. in omnib. col. j. & iura sepulchrorum habet, ut bonorum possessor: vt ff. de fideicom. li. I. iiij. §. is autem cui.
e ¶ Neminẽ.] hæredẽ ab intestato. ADDITIO. Puta q̃ a repudiauit, uel lapsus est terminus præfixus ad instantiã et petentis bona sibi addici. Sed si solum ad instantiam creditorũ fuisset præfixus, haberetur pro hærede. Ang.

Ispem.
c Nota casum vbi priuatus põt stipulari p altero §. l. stipulatio ista. §. alteri ff. de uerb. obl. & in §. alteri, ff. de uer. obli. & est rõ fauore libertatis ut facilius possit dari expedimentum quo libertatem serui pęquãtur. Angelus.

Successor anomalus.
† testat° de cedat Theophi.

† fit.

† extare.

Carboniana possessio ius non tribuit.

† In scriptis exemplarib. est dantur.

a Hodie aũt sine petitione, & sine causę cognitiõe, & dationẽ coram iudice agnoscunt: ar. l. pen. & fi. & qđ ibi not. p gl. & doct. C. qui admit. ad bo. pos. &c. Ang.
† definiuit.

† Sic sua cuiq; nocet mora. Aeg. Perr.

† nemo.

b Et hoc uerũ ẽt ipso jure, qñ eo dẽ iure succedũt, secũ si diuerso: ut hic per Ang.

Universidad de Deusto
Biblioteca

a ¶ Fieri.§ & respondeo sic:ut ff. de fideicommiss. lib.1.iiij.§.j.Ac.
b ¶ Diuisiones.§id est,casus.
c ¶ Constitutio.§ C.de testa.ma.l.fi.
d ¶ Species.§id est,casus.

¶ DE SVCCESSIONIBVS SVBLATIS,&c.

Continuatio. ¶ Suprà vissum est de multiplici specie successionũ: sed quia sunt quæ dã, quæ hodie sunt sublatæ, ut est illa quæ fiebat per bonorum traditionem uel senatusconsl. Claud. ideo subdit de successionibus sublatis. Porcus.

ERãt ante ꝓdict.§ ¶ Totus iste ti.diuiditur in duas partes.Primò tollit venditiones & successiones quæ ex eis fiebant. Secũdò quæ fiebant ex senatusconsulto.Secũda ibi, Erat.

e ¶ Emptio.§ i. venditio: a vt sequit. sic & ff. de ac.emp.l.veteres.Ac.

a Nota ꝙ sæpe verbum véditio ponit pro emptione, & eꝫ,&aduerte ꝙ fortè dico ꝙ licet simpliciter dicat vnũ intelligit de utro que ꝙa sunt correlatiua: ut l. fin. C.de id.ct. vidu. toll. & l.j. ff. de acceptil.

ADDITIO. Qđ facit ut pœnale dispositũ in uno puta vendẽte,habeat locum etiã in emente:cum sint correlatiua.

f ¶ Ambages.§ nã ponebat creditori actionem: & si cadebat à syllaba,cadebat à causa.Si verò non cadebat,bona debitoris absentis uel præsentis vendebat sua authoritate:quod hodie nõ est:vt hic,& C.de formu.& impe.l.j.& ij.

g ¶ Ordinaria.] id est, solennia.

h ¶ Expirauerunt.§ id est,recesserunt.

i ¶ Bona.] omnia: ut ff. quibus ex causis in pos. ea.l.j.sed hodie pro mensura debiti declarati: vt in auth.de exhiben.& intro. re.§. si uerò semel. col.v.

Licet verba legis de ficiãt, si tñ legis mens viget, habebit locũ legis dispositio, & ideo ratio legis locũ habet licet verba deficiãt,secũdũ Ang. Aeg. Perr.

ADDITIO. Dic hoc verum, quando agitur personali: secus si agatur etiã hodie reali, vel hypothecaria: quia iura antiqua remanẽt incorrecta, & sic fit missio in solidum in possut no. gl. in verbo prosequitur.in authen. ei qui.C.de bo.autho.iudi.pos.& in l. iij.in gl.pen.C.de procuratoribus.

k ¶ Liberis.§ vt ff. quibus ex causis in pos.ea.per totũ.& de bo. auth. iudi.pos.per totum.

Ebrius & mulier luxuriosa æquiparantur. l ¶ Bacchatra.§id est,capta uel decepta. ut enim vino quis capitur uel baccho,ita & amore.Item furor amoris nil vehementius inuenitur: vt in auth. quibus modis nat.effi.leg.§.illud.versũ. nouimus.col.6.

ADDITIO. Et maximè in iuuenibus.Vnde versus:Militat in tenueris annis amor hospes amœnus:Est in canitie ridiculosa venus. Facit c.cum in iuuentute extra de præsump.

m ¶ Substantiam.] si coniungebat se alieno seruo, & contra domini nuntiationem:ut C.ad senatusconsultum Claudianum.l.j.

¶ DE OBLIGATIONIBVS.

Continuatio Angeli. ¶ Hic incipit tertia pars principalis diuisiõis totius istius operis, gratia commoditatis diuisionis, & etiam materiarũ.facit l. Caius.§.j. ff. de leg.3.cum si. ibi no.quoniã hic tractatur de tertia parte, siue de tertia materia in qua versatur ius nostrum: quoniam versatur circa tria: aut circa personas:aut circa res:aut circa actiones & obligatiões: vt ŝ. de iu.na.gen. & ciui.§.fi.vsq; huc tractauit de personis & rebus, vt dicit gl.rub. igit aliã & tertiã partẽ faciemus de obligatio.& actio. & per ꝙ sequens de tertia materia totius iuris ciuilis,Are.Acc. autem sic continuat istã rub. Dictũ est suprà,de personis lib.j. de rebus in secundo & tertio vsq; huc. Nũc de actionibus debet dicere:ut ŝ.de iur.na.§. fi.sed quia obligatio mater est actionis:ut ff de procu.l.licet.§. ea obligatio. ideo præmittitur de his obligationibus:& ideo dicit hic, Nũc, &c. Ac.

Continuatio Accursij.

¶ Si is qui in integrum restitui potest, abstinuerit hæreditate, an quamuis pôt in integrum restitui, possit admitti constitutio, & bonorũ addictio fieri? a Quid ergo, si post addictionem libertatũ conseruandarum causa factã, in integrum sit restitutus? Vtique non erit dicẽdum reuocari libertates: quia † semel competierunt.

¶ Si libertate datæ fuerint inter vinos, datur addictio bonorum, sed reuocatur in dubium, an datæ fuerint in fraudem creditorum. Aret.

¶ Hęc constitutio libertatũ tuendarum causa introducta est. Ergo si libertates nullæ sunt datæ, cessat hæc constitutio. Quid ergo, si viuus dederit libertates,uel mortis causa: & ne de hoc quæratur, vtrùm in fraudem creditorum,an non factum sit, idcirco velint sibi addici bona, an audiendi sint? Et magis est, vt audiri debeant, etsi deficiant verba constitutionis. †

¶ Supplet rescriptum diui Marci. Aret.

¶ Sed cũ multas diuisiones b eius modi cõstitutioni deesse perspexi mus, lata est à nobis plenissima cõstitutio, c ĩ qua multæ species d collatæ sunt, quibus ius huiusmodi successionis plenissimũ est effectum:quas ex ipsius lectione cõstitutionis potest quis cognoscere.

De successionibus quæ fiebant per bonorum venditiones, & ex senatusconsulto Claudiano sublatis.

TITVLVS XIII.

¶ Successio facta per vẽditionem bonorũ debitoris, est hodie sublata. Aret.

ERant ante prædictam successionem olim & alię per vniuersitatem successiones: qualis fuerat bonorum emptio, e quæ de bonis debitoris uendendis,per multas ambages f fuerat introducta:& tunc locum habebat, quando iudicia ordinaria g in usu fuerant. sed cum extra ordinarijs iudicijs posteritas vsa est, ideo cum ipsis ordinarijs iudicijs etiam bonorum venditiones expirauerunt: h & tantummodò creditoribus datur officio iudicis bona i possidere, & prout utile eis uisum est, † ea disponere: quod ex latioribus Digestorũ libris k perfectius apparebit.

¶ Successio, q̃ fiebat per senatusconsultũ Claudianum, est hodie sublata. Aret.

¶ Erat & ex senatusconsulto Claudiano miserabilis per uniuersitatem acquisitio,cùm libera† mulier seruili amore bacchata, l ipsam libertatem per senatusconsultũ amittebat, & cum libertate substantiam : m quod indignum nostris temporibus esse existimantes, & à nostra ciuitate deleri, & non inseri nostris Digestis concesimus.

De obligationibus.

TITVLVS XIIII.

¶ Continuat, & definit obligationem. b. d. Aretinus.

NVnc transeamus ad obligationes. ¶ Obligatio n est iuris o vinculum, quo necesitate p adstringi

Diuisio.

¶ CASVS. Quæsiui ab Imper.sic, Dñe, cũ curã adhibueritis ad res, & ad ꝑsonas:ad qd ꝓponi tis vos trãsferre?Rñ.Impe.Nũc. &c. Quęsiui ẽt vltrà sic:Dñe qd est obligatio?Rñ.ipse:Obło est, &c. Sed qa vnũquodq; tũc perfectè cognoscit, cũ in se,& in suis partib. demonstrat: ideo dñs Iusti. data definitione dat obłonis diuisionẽ, vt sic obl.in se,& ĩ suis partib. plenius, & perfectius habeat notitia. Et primò dat dñs Iust. obl. diuisionẽ gñalioré & breuẽ:secũdò,specialioré, & prima ꝓtinentẽ. Ité primò diuidit:secò membra diuidẽtia exponit. & sic vno mõ ponit ca. Aliter aũt ponit ſm dñm Guil. sic casus.Ego iuuenis volẽs legalibus fulciri nutrimẽtis,accessi ad Iust. & calia verba ꝓposui corã eo:Dñe,uidi per ꝓtinuatiões multiplices ꝙ nũc est ad trac.de obli. transeundũ : pro deo dicatis mihi,quid est obligatio. Frater,dicit Iusti. Obligatio est,&c. Fran.

Obligatio tollitur per acceptilationem & sequentiam. Adde. Certè. Obligatio ciuilis quidẽ perimitur non tollitur.

Definitio bona conuertit cum suo definito.

n ¶ Obligatio. § vt ꝙ nulla obligatio definiat. nã ciuilis sola nõ habet effectũ exigẽdi: vt patet in obligatione literarũ ante biennium:ut ĵ. de lit. ob. Ité patet in omni obligatione ciuili, & naturali simul. nã si pactũ fieret de nõ petendo, tollit naturalis,& remanet ciuilis: vt ff. de sol. l. Stichũ aut Pamphilũ. §. natura lis & tñ non hẽt effectũ istũ: vt ĵ. de excep. §. præterea. Ité nec naturalis: qa nec per eã fit actio, licet ipediat repetitio: vt ff. d̃ do. l. hoc iure §. fi. & ff. de ꝓdi. inde. l. iudex. & l. Iulianus. Sed dic ꝙ simul vtraque hic definitur. Item si bona est definitio, ergo conuertitur cum suo definito. Vbicunque ergo est iuris vinculum, est obligatio, & econtra; ubi non est tale iuris vinculum, nõ est obligatio: ergo nec fideiussor adhiberi pôt: ut ff. de uer. ob. l.j. §. ij. incipit, si quis ita in fi. quod est falsum : quia naturali obligationi accedit: vt ĵ. de fideiuss. in prin. Sed dicas ꝙ hic est deceptio. nã si dicas, nõ est obligatio, scilicet ciuilis & naturalis, vera est. si dicas obligatio scilicet nulla, ẽt naturalis, falsa est. & sic vis est in dictione obligatio. ubicũque enim dico ꝙ naturali obligatione quis tenetur, intelligo de iure gentium: quia conuenit solis hominibus & omnibus.

o ¶ Iuris vinculum § i. ius vinciens: & sic est res incorporalis: ut ŝ. de re. cor. & incor. in fi. vt enim boues iunibus visualiter ligantur, sic homines verbis ligantur intellectualiter: ut ff. de uer. signi. l. rei. §. j.

Versus.

ADDITIO. Iuxta illud, Verba ligant homines taurorum cornua funes: Cornu bos capitur: uoce ligatur homo.

Obligatio naturalis est ciuilis, quædã naturalis, quædã naturalis & naturalis simul.

p ¶ Necessitate. § tunc enim verè debitor est cum necesse habet solue re: vt ff. de uerb. sig. l. debitor. & ita ſm hoc nulla obligatio cui opponitur exceptio, definitur hic. quod verum est si opponatur exceptio, ó quia desijt esse vinculũ naturale, uel ciuile. nã quædã exceptiones pro ponuntur etiam qñ utrunq; vinculũ adest: ut Maced. & Velleia. Sunt enim effectualis obligationis duæ radices. vna naturalis, ſ. q̃ consensu nascitur: quæ inter oes fieri pôt, ẽt inter seruos, & hæc naturalis dicitur, ut ff. de pac. l.j. §. adeò. hæc radix ꝓrio ꝑsensu tollitur, ut ff. de sol. l. Stichum. §. naturalis. q. a nil tã naturale, &c. vt ff. de reg iu. l. nihil tam. sed hæc naturalis vim non habet exigendi: impedit tñ soluti repetitio nem: ut ff. de fideiuss. l. fideiussor. §. fideiussor. Huic quandoque accedit ciuilis

Obligatio effectualis habet vtili cẽ naturæ & ciuilẽ.

ciuilis etiam radix, quæ illi naturali faciẽdat uel formã, uel uestem, ut possit parere actionẽ. Et hæc ciuilis tollitur ꝓrio ciuili actu, nõ naturali, ut per acceptilationẽ: ut ĵ. quib. mod. tol. obl. §. j. aliàs §. itẽ per acceptilationẽ. Ité p ſniam remanẽte naturali: sed hoc nõ est ipso iure, sed per exceptionẽ, vt ff. de ꝓdi. inde. l. Iulianus. ſnia cũ est de iure ciui. cũ oĩa iudicia sint de iure ciui. ut dixim⁹ ŝ. de iure nat. §. ius aũt. in gl. ut sunt &c. p l. ff. de ori. iu. l. ij. §. his legibus latis. ver. hæc disputatio. Et hæc ciuilis non adhæret seruis, cũ nil sint in spẽcto iure ciuili, vt ff. de regu. iur. l. seruitutem. & l. quod attinet. Itẽ filio cõtra patrẽ uel eꝫ non nascit, ut ff. de condi. inde. l. frater à fratre. cũ inter eos non possit esse iudicium, ut ff. de iudic. l. lis. iure ciuili impediẽte ratione patriæ potestatis, vt ŝ. de pa. pote. §. ius autẽ. Acc ADDITIO. Hodie tũ in aduentitijs fortè nascit ciuilis obligatio, quãuis durãte patria potestate contra eũ non exerceatur. Ang.

a ¶ Rei.§ vel etiã facti, quia uerbũ rei generale est, ut ff. si cer. pe. l.j. in fi. & ff. de uerb. signifi. l. rei.

mur alicuius rei a ſoluendę secundum b nostræ ciuitatis iura.

¶ Ponit primã diuisionẽ obligationũ: q̃a aliquæ sunt ciuiles, aliquæ prætoriæ. Are.

¶ Omnium autẽ obligationum summa c diuisio d in duo genera diducitur. † nãq; aut ciuiles sunt, aut prætoriæ. Ciuiles sunt, quæ aut legibus e cõstitutę, aut certo† iure ciuili comprobatæ f sunt. Prætoriæ sunt, quas prætor ex sua iurisdictione cõstituit: g quæ etiã honorariæ h vocantur.

¶ Ponit secũdam diuisionem obligationũ, quæ est quadruplex.

¶ Sequẽs i diuisio in quatuor species diuiditur. Aut enim ex contractu k, sunt, aut quasi ex contractu: l aut ex maleficio, m aut quasi ex maleficio. n

¶ Obligationes ex contractu sunt in quadruplici differentia.

¶ Priùs est, ut de ijs, quæ ex contractu o sunt, dispiciamus. Harum æquèp quatuor sunt species. Aut enim req contrahuntur, aut verbis, r aut literis, s aut consensu, de quibus singulis dispiciamus.

Quibus modis re contrahitur obligatio.

TITVLVS XV.

¶ Obligatio ex mutuo contrahitur re, & in ijs rebus quæ pondere, numero, uel mensura consistunt. Et dicitur mutuum, quia de meo tuum fit. Are.

RE† contrahitur u obligatio, veluti ex mutui datione. ¶ Mutui x autem obligatio † in ijs re est quæ inde nascit: ut ar. ff. si cert. pet. l.ij. circa fin. Actio est quod post ea inde surgit, & sic nullum est alterũ: vt ff. de proc l. licet. §. ea. & ĵ. tit. 2. in prin. & hæc duo sunt iuris, vt in definitionibus patet.

¶ QVIBVS MODIS RE CONTRAHITVR OBL.

¶ Continuatio istius titu. ad præcedentem patet ŝ. tit. pxi. in fi. Ang.

RE contrahitur. § ¶ Totus iste tit. diuiditur in quinque partes. Primò ponit de mutuo. Secò, de indebito soluto. Tertiò, de cõmodato. Quartò, de deposito. Quintò, de pignore dato. Secũda ibi, in §. is quoq;. Tertia ibi, Itẽ is. Quarta ibi, Præterea. Quinta ibi in §. creditor quoq;. ¶ CASVS. Dñe, supra dixtis mihi ꝙ obligationũ quę ex contractu nascunẽ, quatuor sunt species. Quarũ prima est, ꝙ re ĝhitur obligatio. Dñe, pro Deo dicatis mihi, qualiter re ĝhitur obligatio. Et dñs Imper. rñdet, ꝙ mutui datione ĝhitur obligatio re. Sed dñe pro Deo, in quibus rebus consistit mutui datio? Ad hoc rñ. dñs Imp. ꝙ mutui datio consistit in his rebus quæ cõsistũt pondere, numero, & mẽsura, veluti vino, oleo, frumẽto &c. hoc est in rebus istis quæ sunt vt quãtitas, nõ vt species: quas res aut in numerãdo, & hoc refertur ad pecuniã numeratã: aut in metiendo, & hoc referẽt ad vinũ, oleũ, & frumentũ: aut in appendendo, & hoc referẽt ad æs, aurũ, argentũ: in hoc damus, vt accipientiũ fiãt. & de natura mutui est vt nõ idẽ corpus reddatur, sed in eodẽ genere. Transit eñ dñium rei mutuatæ in accipientẽ: licet teneat̃ de corpore æquiualenti in eodẽ genere. Ideo eñ dr mutuum, qa de meo fit tuũ. Sed dñe, vos tota die loquimini de ꝯctu mutui, sed pro Deo q̃ actio nascit ex isto ꝯctu? Rñ. Imperator ꝙ nascitur ex isto ꝯctu quædã actio quæ vocatur certi ꝓdictio ſpecialis. & h.d. dñs Guido. Vel alio modo pone sic casum: Posuit Iusti. determinãdo species obligationis & ſpecierũ species. Vnde primò de prima specie subdit exemplum. Dixi ẽt ei: Domine, vos dixistis mihi suprà ꝙ q̃nque re ĝhitur obligatio, sed dicatis si placet, q̃n? Rñ. Imper. Re contrahitur &c. Et quia cõsistit primò in mutui datione, ideo consequenter determinat in quibus consistit mutuũ, siue mutui datio: ibi, Mutui. Cõsequẽter modũ dẽsignat, & addit rationem, quare sic appellatur: ibi, Vnde &c. In fine dicit, ꝙ actio ex eo nascit determinãdo. & ita quinque principaliter in hoc ꝛesponso continent. Fran.

Cõtractus, obligatio, & actio differunt.

† Hoc prĩ. rñdet ti. de reb⁹ cre. ff. Aegi. Perr. & intel. huius principij. uid. per Huber. Zuchar. in Rubri. de reb. cred. n. 56.

† al. Datio. Diuisio.

a Et dr pactũ nudum qđ stat ĩ puris finibus quẽtionis, aliàs si trãsit in propriũ nomẽ ꝯctus, uel formã, seu solẽnitatẽ, uel cãm p q̃ robur & efficaciã assumit eric vestitum. Ang.

Universidad de Deusto

Mutuo quatuor sunt necessaria.

merum,uel ad pondus suę naturæ aptetur. Item actus, scilicet ut detur secũdum naturam suam. nam si dedero pecuniam in sacculo nõ numeratam, vt tantundem reddas, non erit mutuum, sed innominatus contractus. Vide hos casus ff.si cer.pe.l.ij.§.ij.

a ¶ Pondere.§ ff.si cer.pe.l.ij.§.item mutuum.cõtra.Sol. ibi largè accipitur nomen pecuniæ: vt ff.de leg.j.l.talis.Acc.

b ¶ Numerando.§ ut pecuniam.

c ¶ Metiendo.§ vt uinum, oleũ, frumentum.

d ¶ Appendendo.§ ut ære,& argento,& auro. Sed quid si librum ad põdus ded ero? Rñ. non est mutuum: quia considerantur consuetudo, & aptitudo, & natura rei talis ff.e.l.ij.§.j. Item quid si pecuniam in sacculo vt speciem? R.ſi non est mutuum: quia actus mutuo similis exigitur: vt ff.de leg.j.l. planè ubi.§. ij.verſi. sed hoc ita erit.

e ¶ Et quandoque.§ in cidenter enim qñque eadem:quia nõ indiget ea: vt arg ff.ſi cer. per.l. qui pecuniam.sed cùm accipit, eius debet esse propoſiti ut aliud reddat: ut ff.ſi cer.peta. l.ij.in prin. Accurſius.

f ¶ Qualitatis.§ id est, bonitatis : quod tacitè semper præsumit agi: vt ſi cer.pe.l.cùm quid.§.ij.

g ¶ Vnde.§ quia fit accipientis. Accur.

h ¶ Tuum fiat.§ componitur enim ex integro & corrupto: ut hic, & ff.ſi cer.pe.l ij.§.appellata. Et nota, q̃ licet deseruire nomini: q̃ nomina debent esse consonantia rebus: ut ſ. de do.§ est & aliud. Et no. recõciliari mutuũ tribus modis: vt no.ff.ſi cer.pe.l.ij.§.appellata.in gl.ij.& inf.eo.§.item is.in gl.mutuum.

ADDITIO. Quibus adde duos alios modos, ſ. propter superuenientiam dominij in mutuantem ex cã de præterito: ut l.proinde. ff.ſi cert. peta. Itẽ ratihabitione secuta: ut l.ſi procurator. ff.de condict. indebi. & hæc vera in mutuo merè naturali: aliàs merè ciuili cursu biẽnij. Itẽ ciuile cui natura cooperatur, recõciliatur ſtipulatione, siue præcedat, siue sequatur, ut per Ang. hic.

i ¶ Certi condictio.§ scilicet ſpecialis, quæ de mutuo datur: quæ hic appellatur à quibuſdã, ſi cer.pet.ut ff.de tritica.l.j. Sed dic q̃ cõdictio certi ex mutuo ſpecialis dicatur. Est & alia generalis, quæ daẽ ex omni causa, & ex omni p̃ctu ex quo certum petitur: ut ff.e.de rebus credi. l.certi condictio. in prin. Sed nunquid ad interesse datur certi condictio? Quidam dicunt q̃ non: vt ff.ſi quis in ius vo. non ie.l.ſi. [Nos dicimus q̃ ſic.& q̃ d.l.dr incerti p̃dictio: dic, id est, certi p̃dictio quæ datur ad interesse quod est incertum. & est ratio: quia licet prima facie sit in certum, certificatur tñ per iudicem: ut j.de acti.§. curare. ª Secus ſi ad factum: quia ét in ſententia non certificatur quantitas: vt ff.de verbo. obli.l.ubi autem.§.qui id quod.& ff.de re iudi.l.ſi quis ab alio.§.ſi.

Coudictio certi ſpecialiter.

Condictio certi generaliter.

Interesse petitur cõdictione certi.

ª Et q̃ hoc alleg. Ang. hic casum in l.ij.C. de inuti. ſtip. Nõ est em in potestate actoris quãtitas in teresse, sed ſpectat ad iudicem.

¶ IS QVOQVE. ¶ CASVS. Dixi Imperatori, Domine, iam bene uidi qualiter in mutuo re contrahitur obligatio. cõtrahitur ne alio modo? Ad hoc resp. dominus Impera. q̃ ſic: quia nõ ſolùm qui mutuũ accepit, re obligatur: sed etiam ille qui indebitum tibi per erroré ſoluendum recepit, re obligatur. vnde ſi aliquis putat se tibi teneri in c. cũ in veritate non teneatur, & illa tibi ſolueri: re obligatus es ei, & cõpetit sibi contra te condictio indebiti, quæ daẽ propter indebita ſoluta. Nã ab eo, qui indebitè recepit à tibi ſoluente per erroré, poterũt condici per cõdictionem indebiti: ſicut ab eo qui accepit mutuum pecuniã, potest illa pecunia cõdici per condictionẽ certi ſpecialis de mutuo. & ita nũc ista duo paria sunt in effectu, & in modo obligationis. Sicut enim qui mutuam pecuniam recipit, tibi re obligatur, & põt ab eo pecunia recepta condici per condictionẽ certi ſpecialis de mutuo, ſic & iste q̃ indebitum recipit ab eo qui indebitũ ſoluit per errorem, re obligatur, & ab eo potest pecunia illa condici. Sicut ergo paria sunt in ponendo siue in affirmando, ſic & paria debent esse in negãdo. vñ ſicut pupillus ſi ſibi mutuaretur pecunia non tenebitur, ſic nec tenebitur ſi indebitũ ſibi fuerit ſolutũ. In fine dicit, q̃ quædam iniuria vẽ fieri huic ſpeciei, eo q̃ ponitur inter ſpecies, quæ ex p̃ctu oriũtur : eo q̃ ille qui indebitũ ſoluit, credens ſe teneri, cùm tamen non teneatur, magis intendat diſtrahere negotium quàm contrahere, eo q̃ ſolutum intendit deliberare. Franciſcus.

k ¶ Per errorem.§ aliud ſi ex certa ſcientia: ut ff.de cõdi.inde. l.j. & ff. de reg. iur. l.cuius per errorem. & C.de iur. & fac. ignor. l.cum quis. Ac.

Condictio indebiti ad q̃d datur.

ADDITIO. Ex quo nota modum concludendi esse q̃ indebitum ſolui per errorem iuris vel facti, prout fuerit, & est neceſſe hoc exprimere, nisi qualitas perſonæ agentis esset causa dandæ p̃dictionis, ut in pupillo, in demente uel furioſo. Ang.

bus consistit, quæ pondere, [a] numero, mensurave † constant, uelut vino, oleo, frumento, pecunia numerata, ære, argẽto : auro, quas res aut numerando, [b] aut metiendo, [c] aut † appẽdendo [d] in hoc damus, ut accipientiũ fiant. & quandoque [e] † nobis non eædem res, sed aliæ eiusdem naturæ & qualitatis [f] redduntur : unde [g] † etiam mutuum appellatum est, quia ita à me tibi datur, ut ex meo tuum fiat, [h] & ex eo contractu nascitur actio, quę uocaẽ certi † cõdictio. [i]

¶ *Si ſoluitur non debitum per errorẽ, re cõtrahit obligatio, ſicut ex mutuo pupillꝰ tamẽ ſine tutoris auctoritate nõ obligat.*

¶ Is quoque † qui non debitum † accepit ab eo, qui per errorem [k] ſoluit, re obligatur: datùrq; agenti contra eum propter repetitionem cõdictitia [l] actio. Nam perinde ab eo [m] † condici [n] potest, ſi apparet [o] † eum dare oportere, ac ſi mutuum accepiſſet. [p] Vnde q̃ pupillus, ſi ei ſine tutoris authoritate indebitũ per errorẽ datũ est, non tenetur † indebiti condictione, non magis, quàm mutui [r] datione. [s] Sed hæc ſpecies obligationis non uidetur ex cõtractu [t] consistere: cùm is qui ſoluẽdi animo dat, magis uelit † † negotium diſtrahere, quàm contrahere. †

¶ *Qui recipit cõmodatum, obligatꝰ re : & differt a mutuo: quia i cõmodao nõ trãſferẽ dominiũ, nec tenetur de caſu fortuito, niſi culpa eius præcedat casũ: & hoc ſi gratis concedit, alias ſi cũ mercede, eſſet locatio vſus. Aret.*

l ¶ Condictitia actio.§ id est, condictio indebiti quæ datur propter indebita soluta si facta sint accipientis: vt ff.eo.de pdi.inde.l.indebiti. §.j. aliàs nulla condictio datur nisi dominium sit translatum: vt ff. vſufru.quemad.ca.l.ſi.& j.de act.§.ſic itaque.& §.appellamus. Itẽ ad augmenta naturalia: ut ff.e.de pdi.inde.l.indebiti. nõ ad ciuilia: ut C. e.l.j.

m ¶ Ab eo.§ ſcilicet q̃ ſoluit.

n ¶ Condici. Jeſ cui ſolutum est.

o ¶ Si apparet. Jſi, i. q̃. Sed videtur hic dici, & primò appareat indebitum, & ſic probetur ante quã actio proponatur, & ita ante lit. conte. qđ est falsum, niſi in casu: ut C.de testi. in aut. ſed & ſi quis. Sed reſpõ. hoc verbũ potest, quod hic est, intelligitur cum effectu ſcilicet ut condemnetur reus.

p ¶ Accepiſſet.§ vnde tenetur, niſi in casibus, vt ſi ſoluitur ex causa quæ inficiatione crescit: vt C.e.de condi.inde.l.ea quæ. Item ex cã pietatis: vt ff.e.l.cũ is.§.ſi mulier. Item tranſactionis: vt ff.e.in ſum. Itẽ rei iudicatæ: vt C.e.l.j. Item ſcientiæ: vt ff.e. l.j. & hic dr. Item iuramenti: vt j.de actio.§.item ſi quis poſtulãte. Et aliàs vt no. j.de ob.q̃ ex quaſi contra.§.ſi.& etiam in l.eleganter.§.ſi.in gl.ſi.ff.de condi.indebi.

q ¶ Vnde pupillus.§ ſed ſi pupillo ſolueris indebitum per errorem, credens teneri: non poteris p̃ pupillum agere p̃dictione indebiti, nec certi condictione ex mutuo. ſed iſta obligatio non videtur ex condictione descendere: quia ſoluit pupillo per errorem.

r ¶ Mutui.§ quia neutra, niſi ſit factus locupletior.

s ¶ Datione.§ ſed qualiter tenet ex mutuo? Diſtingue, aut est infans, & tunc nullo modo tenet, [b] ut ff.e.de condi.inde.l.qđ pupillus.& ff.de act.& ob.l.pupillus. aut maior infante, & tũc ſi tutori ꝓmittat, nullo iure debet: vt ff.de auth.tut.l.pupillus.ſi alij ꝓmittat, & ſine tutore, naturaliter tñ tenet: ut ff.de noua.l.j. ſi cũ tutore, ét ciuiliter & naturaliter obligat, ſed restituit: ut ff.e. de auth. tu. l. impuberes. & C. ſi tu. uel cur. inter. per totũ. Et in adulto habente curatorẽ idem qđ in pupillo: vt C.de in integ.reſti.mi.l. ſi curatorẽ. aliter.n.i. ſi curatorẽ nõ habet, ciuiliter & naturaliter tenet, [c] ſed restituit. Et hæc omnia sunt uera, niſi factus sit locupletior, uel quia sit ſalua pecunia, uel in aliã rẽ versa: vt ff.de ſol.l.in pupillo. tunc enim tenet & ciuiliter & naturaliter, & cum effectu: vt ff.e.l.naturaliter.§.ſi.& l.ſeq. & ff. cõmo.l.iij. His ergo eiſdem modis & de indebito tenetur, ut hic dr. Et nota ſimilitudinem inter mutuum & indebitũ, quod ualet ad multa: vt ff.eo.l.indebiti.§.j. & ij. vbi reconciliatur indebitum eiſdem modis quibus mutuum.

t ¶ Ex contractu.§ nec est, imò ex quaſi cõctu: ut j. de obliga. ex quaſi cõctu.§. item is. Aliquid tñ tacitè geritur propter quod est positus hic casus inter obligationes ex contractu: ut ff.e.l.ſi in area.j. reſpon. & ff. commo.l.ſi is qui.§.ulti.

¶ ITEM IS CVI, &c. ¶ CASVS. Expeditis duobus modis quibus re cõtrahitur obligatio, ſcilicet mutui datione, & indebiti ſolutione, ſupereſt aliud genus, per quod re ꝑhitur obligatio ſ. per commodatum. Si enim res alicui utendi gratia detur. i. commodetur, re obligat, & tenetur actione comodati. Sed diceret aliquis: Domine, ſatis patet, ſimilitudo inter illum qui recipit mutuum, & illum qui recipit cõmodatum: quia uterque re obligatur. ſed ſi placet, dicatis mihi, quę est differentia inter eos? Frater, dicit ipſe, differẽtia est: quia qui mutuum recipit, fit dominus rei mutuatæ, ſi dominus fuerit ille qui rem ſibi mutuauerit. qui autem commodatum accipit, non fit dominus rei cõmodatæ, vnde tenetur reſtituere idem corpus qđ accepit. Domine Iuſtin. dixi ego, nunquid alia differentia inter eos reperitur? Vtiq;, dicit ipſe. Ille enim qui recipit mutuũ, re obligat, & ab illa obligatione p̃ casum fortuitum nequaquã liberatur. ſecus in illo qui recipit cõmodatũ: quoniam is exactam cuſtodiã tenet præſtare circa rẽ ſibi commodatam, ſi tñ eã per casum fortuitũ amiſerit, nõ tenet. & hoc uerũ est, niſi culpa ſua præceſſit casum illũ. Sed dñe, pro deo donatis mihi exemplum de culpa fortuitũ casum p̃cedente. Libẽter dicit ipſe. Si ego tibi ſcyphos meos argenteos commodauerim, ut eis domi inter vicinos tuos quos ad puluium iuitaueras, vtereris, & tu eos tecum peregrè portaſti. ſi postea aliquo casu fortuito amiſeris, teneberis, eo q̃ tua culpa p̃cesserit casum illum. Sed domine, pro deo dicatis mihi, qñ dicitur res propriè commodata? Frater, dicit ipſe, Res tunc dicitur commodata propriè esse, quãdo nulla merces interuenit: quia ſi merces interueniret, dicetur

Mutuũ vnde cõponitur.

Mutuũ est triplex.

Mutuũ deſcit triplicitèr.

Mutuũ reconciliatur pluribꝰ modis.

Sic i ſcripſit exemplaribꝰ legitur.

Commodata res non tenet.

Commodati declaratio generalis.

b Scilicet actione ex cõctu, ét ſi ad eũ aliquid perueniat, tenetur tunc condictione ſine cã, vel ad exhibẽdũ : ut l. iij. in prin. ff.commo. Et dicas de p̃ximo infantiæ, ſm Angel.

c Niſi ſibat ſuper re cu ius alienationẽ inter dicta: quia nõ obligat ref ſine decreto. l. ad reſolutẽdã C. de præmin. Ange.

Item, est actio rerum. l. in rem. ff. de leg. 3. Aug. Perr.

retur potius locata uel conducta: quod non est in commodato: quia cõmodatum debet esse gratuitum. Fran.

a ¶ Item is cui.§ q.d. nõ ſolùm in duobus ſuperioribus casibus, ſ. qñ aliqs accipit mutuũ, vel qñ accipit indebitũ obligat re, ſed ét in hoc casu. Accur. ADDITIO. No.§ ſi cõmodauero tibi rem aliquam, re obligaris, ut possim cõtra te agere cõmodati actione. Sed differẽtia est inter illũ qui mutuũ accepit, & illũ, cui cõmodata est res: quia ſi cõmodauero tibi equũ meũ, ego non do tibi eum, ut tuus fiat, & ideo teneris mihi de eadẽ re reſtituẽda : ſecus in mutuo: quia ſi mutuo tibi, nõ teneris mihi reddere eãdẽ rẽ, ſed aliã rẽ eiuſdẽ naturę, & q̃que bonã. Alia est differẽtia: quia q̃ mutuũ accepit: ſi casu fortuito amiſerit quod accepit mutuo: veluti incendio, ruina, naufragio, aut latronum, hoſtiumve incurſu, nihilominus obligatus remanet. †

Commodatum & mutuum differũt duplicitèr. Casus fortuiti.

Permanet.

exactiſſimam. D.

Poterit.

Vis mater. q̃ dicat pulchre Burgus in ad notad. Pãdectas, tit. de lo. & cõductio. ad l. ſi mercres. §. vis maior.

¶ Et is quidem, qui mutuũ hac cepit, ſi quolibet fortuito casu amiſerit, quod accepit, ueluti incendio, ruina, naufragio, aut latronum, hoſtiumve incurſu, nihilominus obligatus remanet. †

¶ At is, qui vtẽdum accepit, ſanè quidẽ exactam † diligentiam cuſtodiendæ rei præſtare iubetur: nec ſufficit ei † tantã diligentiam adhibuiſſe, quãtam ſuis rebus adhibere ſolitus est, ſi modò alius diligentior poterat † eam rem cuſtodire. ſed propter maiorem vim, † maioresve casus non tenetur, ſi modò non ipſius culpa is casus interuenerit. Alioqui ſi id, quod tibi cõmodatum est domi, peregrè tecum ferre malueris, & uel incurſu hoſtium, prædonumve, vel naufragio amiſeris, dubiũ non est, quin de reſtituenda ea re tenearis. ¶ Commodata autẽ res tunc propriè intelligit, ſi nulla

Item is, cui res aliqua vtẽda datur, id est, cõmodatur: re obligatur, & tenetur cõmodati actione. Sed is ab eo, qui mutuum accepit, longè diſtat. Nanque nõ ita res datur, vt eius fiat, & ob id de ea ipſa re reſtituenda tenetur.

¶ Et is quidem, qui mutuũ hac cepit, ſi quolibet fortuito casu amiſerit, quod accepit, ueluti incendio, ruina, naufragio, aut latronum, hoſtiumve incurſu, nihilominus obligatus remanet. †

¶ At is, qui vtẽdum accepit, ſanè quidẽ exactam † diligentiam cuſtodiendæ rei præſtare iubetur: nec ſufficit ei † tantã diligentiam adhibuiſſe, quãtam ſuis rebus adhibere ſolitus est, ſi modò alius diligentior poterat † eam rem cuſtodire. ſed propter maiorem vim, † maioresve casus non tenetur, ſi modò non ipſius culpa is casus interuenerit. Alioqui ſi id, quod tibi cõmodatum est domi, peregrè tecum ferre malueris, & uel incurſu hoſtium, prædonumve, vel naufragio amiſeris, dubiũ non est, quin de reſtituenda ea re tenearis. ¶ Commodata autẽ res tunc propriè intelligit, ſi nulla mercede accepta, uel cõſtituta, res tibi vtenda data est, alioqui mercede interueniente, locatus tibi usus rei videtur. Gratuitum enim debet esse commodatum. o

¶ *Depoſitarius obligatur re, & tenetur de dolo. b.d. Aret.*

¶ Præterea [&] is, apud quem res aliqua deponitur, re obligatur: teneturq; actione depoſiti: quia † & ipſe de ea re quã accepit restituenda tenetur. ſed is ex eo solo tenetur, ſi quid dolo cõmiſerit: culpæ autẽ nomine, id est, deſidiæ ac negligentiæ non tenetur. Itaque ſecurus est, qui parum diligenter cuſtoditã rem furto amiſerit: quia qui negligẽti amico rem cuſtodiendam tradit, non ei, ſed ſuæ facilitati id imputare † debet. u

¶ *Creditor ex pignore recepto obligatur re, & tenetur ſolum de leui culpa. Aret.*

¶ Creditor quoq;, qui pignus accepit, re obligat: quia & ipſe de ea re quã accepit reſtituẽda tenetur actione pignoratitia. Sed q̃a pignus vtriuſq; gratia daẽ, & debitoris quo magis pecunia ei credatur, & creditoris, quo magis quam rebus ſuis adhibere ſolet: quam ſi præſtiterit, quanquam pignus amiſerit, non tenetur: & nihilominus creditum petere poterit. h. d.

o ¶ Commodatum.§ commodatũ est, ſi dedi tibi rem meam, ut uaris, nec inde accepi mercedem. ſi vero merces interueniat, erit locatio, & conductio. gratuitũ enim debet esse commodatũ, ideo teneris ad exactiſsimam diligentiam. ſic in ſ. locati. §. j. ſic inſ. man. §. fin.

¶ PRAETEREA ¶ CASVS. Hic proſequitur Iuſtin. quartum modum quo contrahitur re obligatio: dicẽs quòd præter prædictos modos re contrahitur obligatio, ſcilicet in depoſito. vnde ſi tu rem tuam penes aliquẽ depoſueris, ipſe re tibi obligatur, & competit tibi actio depoſiti: depoſitarius tamen non tenetur niſi de ſolo dolo: ſubaudi & de lata culpa: de alio uero nõ. vnde ſi rẽ depoſitã per modicã culpam amiſerit depoſitarius, nõ tenetur: quia est quod imputetur deponẽti. Suæ enim facilitati imputare debet, & cõqueri qui rem ſuam cuſtodiendam amico tradidit negligẽti. Item dicit Imperator in §. creditor. quòd non ſolùm dictis quatuor modis re contrahitur obligatio, ſed etiã creditor qui pignus accepit à dẽbitore, re obligatur: & tenetur de ea re reſtituenda quã accepit pignoratitia ac. Sed domine, dixi ego: tenetur ne de leui culpa? Rñ. q̃ non: quia pignus vtriuſque gratia datum est, creditoris, vt magis pecunia ſua in tuto ſit: & debitoris, quia forſan non crederetur ei pecunia: & propterea ſufficit vt exactam diligentiam adhibeat. & hæc est illa,

Depoſiti declaratio.

qui. D.

Al. deest id. de ſe quæri. D.

Hic §. rñ det ti. ff. de pig. actio.

p ¶ Præterea.§ id est, præter ſupradictos modos accipiẽs depoſitum, re obligatur. Vnde ſi depoſui penes te rem meã, mihi obligaris: & poſſum agere p̃ te actione depoſiti ad rem mihi reſtituendam : & teneris ex ſolo dolo, ſi dolum commiſeris : ſed ſi negligenter cuſtodieris, non teneris Et ideo ſi depoſitarius rem ſibi depoſitam per negligentiã ſuã amiſerit furto: debet ſibi imputare, qui cuſtodiendam rem ſuam amico ſuo tradidit negligenti: utjdicitur in fine huius. §.

q ¶ Deponitur.§ id est, cuſtodienda datur: ut ff.depoſi.l.j.

r ¶ Dolo.§ Nota in depoſito ſolam dolũ venire: ut hic, & ff.depoſi.l. j.§.illud. Item uenit lata culpa, quæ pro dolo accipit: [b] ut ff.eo.l.quod Nerua. Quandoque leuiſſima: ut ſi hoc fuerit pactum: ut ff.eo.l.j. §. ſæpe. Item ſi fuit in culpa : quia portauit rem depoſitam per locum periculoſum: vt ff.commo.l.in rebus. §.j. & l.ſi ut certo. §. interdum. Item mora facta in reſtitutione: vt ff.depo.l.ſi in Aſia. §.ſi.& hic & ſuperior ſimiliter tenetur de caſu.

b Et ſic cũ text. dicat ſolo dolo, nota q̃ licet lex taxatiue loquat, tñ ex tendit ad casum ſimilẽ, ut hic p Ang.

Dolus. Culpa lata. Culpa leuis. Culpa leuiſſima.

s ¶ Culpæ.§ ſcilicet leuis.

t ¶ Imputare.§ ſic j. pro ſoc. § ſi.& ff.de minori. l.cũ mandato. §.ſi.

v ¶ Debet.§ hic nota aliud esse dolum: ut qñ est machinatio ſtudioſa: vt ff.de dolo. l.j. §.ij. Aliud latam culpam: ut non intelligere quod oẽs intelligũt: vt ff.de iur.& facti ignor. l.regula. § ſi filius.& de uerb. ſigni. l.latæ. Aliud leuem: ut defidiæ & negligentiæ : ut hic. Aliud leuiſſimã: ut ſi quocunque modo potuit præuidere, & non prouidit. vnde furtum fieri nõ põt ſine leuiſſima culpa: ut ff.pro ſocio. l.cum in duobus. [c] vel incendium naſci: licet non noceat inculpabilibus: ut ff.de officio præf. vigi. l.iij. §.j.& ff.de pericu.& commodo rei uenditæ. l. ſi uendita. & §. proxi. §. Aliud casum fortuitum, qui ſcilicet præuideri non potest : ut ſup. proxi. §. & C.de pigno. actio. l. quæ fortuitis.

c Cũ leuiſſima tñ ad huc est casus fortuitus, ſecus ſi ſit leuis, & ſic intelligitur q̃ notat. in l. nauta. ff. naucaup. ſtabular. Actio hypothecaria & actio tutelæ qñ naſcuntur.

x ¶ Creditor.§ creditorem accipe ex omni causa: ut in auth. de fideiuſ. §.ſi.& ff.de verb. ſig. l.ſi cui.

y ¶ Accepit.§ Nota cautè ponit accepit: aliter non dicitur re obligari, ſed pignus creditori etiam nuda conuentione tenetur : ut ff.de pig. act. l.j. & hypothecaria ſibi naſcitur ad pignus illud perſequendum: ut ut inf. de actio. §. item Seruiana.

ADDITIO. Pro hac gl. uide tex. in l. grege. §. & in ſuperficiarijs. ff. de pign.

z ¶ Actione pignoratitia.§ quæ naſcitur demum ſoluta pecunia : uel aliàs ſatisfacto: ut ff.de pigno. actio. l.ſi rem. §. omnis. Sic in actione

Universidad de Deusto
Biblioteca

tutela, quæ demum finita tutela nascitur: ut ff. de tut. & ra. distra. l. si tutor. §. fi. & l. seq. licet quidam dicant etiam prius eã nasci, sed non interitari: vt not. in d. § omnis.

a ¶ Exactam. ʒ proprie ponitur, non pro superlatiuo: ut ff. eod. §. & is. non enim tenet de leuissima. vt ff. de pigno. act. l. si cùm venderet. §. venit. & l. seq. Accursius.

b ¶ Quam. ʒ scilicet exactam diligentiam.

c ¶ Fortuito casu. ʒ sed quis probabit hunc casum? Respon. creditor probat se amisisse: ut C. de pign. act. l. si creditor. Accur.

d ¶ Securum esse. ʒ repete, placuit.

¶ DE VERBORVM obligationibus.

¶ Ista continuatur ad præcedentia, ut patet in textu supra, de oblig. in fi. Aretinus.

Verbis. ʒ ¶ Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primò ponit, qualiter obligatio verbis contrahitur, & quæ actio ex ea resultet. Secũdò quibus verbis olim & hodie cõcipitur. Tertiò quot modis stipulatio fieri põt. Quartò illud per exempla declarat. Secunda ibi, in hac re. Tertia ibi, omnis stipulatio, Quarta ibi, Purè ueluti.

¶ CASVS. Quæsiui à Iustin. Domine, qualiter obligatio contrahit uerbis? & respondet. Ex interrogatione pcedente & responsione subsequẽte, cùm quid dari fierive stipulamur. Ex qua obligatione verborum duæ proficiscũtur actiones, scilicet certi pdictio ex stipulatione: & actio ex stipulatu, si res incerta deducatur in stipulationem. Sed domine, quod est nomen verbo. oblig. Et resp. dominus Impera. q̃ vocatur stipulatio. Sed domine, quare dr̃ hæc obligatio stipulatio? Et ad hoc resp. q̃ hoc est ideo, quia stipulum apud veteres firmum appellabatur à stipite descendens: & ideo hæc obligatio tanquã firma uocabatur stipulatio. Franciscus de Aret.

e ¶ Ex interrogatione. ʒ scilicet præcedente, & responsione sequente: vt hic, & C. de usur. l. j. aliàs non ualeret.

f ¶ Dari. ʒ scilicet certum, quod appareat quid, quale, uel quantũ sit in obligatione: vt ff e. l. stipulationum. & l. seq. Accur.

g ¶ Fierive.]vel ét nõ fieri: vt ff. e. l. ubi autẽ. §. id qd. & j. co. §. fi. Acc.

h ¶ Stipulamur. ʒ est autem stipulatio uerborum conceptio, qua aliquid dare uel facere promittimus, &c. vt. ff. eo. l. v. §. stipulatio. Accu.

i ¶ Ex qua. ʒ scilicet obligatione uerborum.

k ¶ Condictio. ʒ scilicet certi generalis: de qua dic vt ẽ. tit. j. diximus. circa prin. Item & triticaria locum habet, ubi petitur certũ, uel incertum: nisi petatur pecunia numerata: vt ff. de critica. l. j.

l ¶ Ex stipulatu. ʒ si autem incertum quid mihi debeatur, non ex stipulatione, sed ex alio contractu, agitur condictione incerti. nam dico q̃ est propriũ nomen actionis: vt ff. de condi. indebi. l. sed & si me. §. j. vbi de hoc notaui. Accursius.

m ¶ Si incerta. ʒ nisi in casu: ut C. de rei vxo. act. in princi. Sed quid si promitto aliquid in genere? Resp. non ualet. nam dando muscã liberarier. oportet enim q̃ aliqua certitudo ibi fit: vt homo uel equus: q̃ certis finibus contineat: aliàs non ualet: ut ff. e. l. ita stipulatus, in prin. & ff. de iure do. l. cùm post. §. gener à socero. Accur.

n ¶ Quæ. ʒ scilicet stipulatio.

o ¶ Stipulum. ʒ alludit uocabulo. sic suprà. de testa. in prin. & ff. de ac. pos. l. j. in prin. nam nomina consonantia debent esse rebus: ut sup. de do. §. est & aliud.

p ¶ Firmum. ʒ nam & baculum uel stipitem paleæ dabat vnus alteri pro inuestitura: ut hodie fit in marchia: sed in Lombardia bibũt, alibi per mantellum inuestiunt. sic ff. de pac. l. j. §. j. Accur.

ADDITIO. Ita tamen inuestitura non est necessaria de iure ciuili, sed de consuetudine sic. Idẽ in beneficialibus de iure canonico. per eã tamen possessio non acquiritur, ut hic per doctores.

† Quod. † adhiberet, Dua.

« Et hæc est eõis op. fm Io. Fab. & procedit indistincte, qñ est talis casus qui p̃ mitti põt sine culpa, vt hostium incursus: aliàs debet probare in tali casu culpã nõ pmisisse. Ang.

† Stipulum in hãc significationẽ, q̃ dicit Iust. apud Latinos nõ reperiri asserit Catelianus Cotta in memorialib. suis: & stipulationẽ à stipe potius deduci, p̃ circa stipẽ, id est pecuniã, p̃fitat. † Stipulari est stipẽ, id est pecuniã obligare. Valerius Maxi. li. 2. Aegi. Perr. Stipulatio.

Inuestituræ forma.

ei in tuto sit creditum: placuit sufficere, si † ad eam rem custodiendam: exactam [a] diligentiã † adhibeat: quam [b] si præstiterit, & aliquo fortuito [c] casu rem amiserit, securum [d] esse, nec impediri creditum petere.

De verborum obligationibus.

TITVLVS XVI.

¶ Per stipulationem contrahitur verbis obligatio: ex qua oriũt certi cõdictio, si est certũ in stipulationem deductũ: alias actio ex stipulatu. hoc dicit. Aret.

Verbis obligatio cõtrahitur ex interrogatione, [e] & respõsione, cùm quid dari, [f] fierive [g] nobis stipulamur. [h] ex qua [i] duæ proficiscuntur actiones, tã condictio [k] certi, si certa sit stipulatio: quàm ex stipulatu, [l] si incerta [m] sit. quæ [n] hoc nomine inde vtitur, quòd stipulum [o †] apud veteres firmum [p] appellabatur, fortè à stipite † descendens.

¶ IN HAC RE. ¶ CASVS. Quæsiui à legis latore sub qua forma fieret stipulatio. & dicit legislator, i. ipse Iustin. Frater, recitabo tibi antiquitatẽ circa hoc, & ét nouitatẽ. & recitat primò antiquitatẽ dicẽs q̃ antiquitas erat, q̃ p illud idẽ verbũ per qđ fiebat interrogatio debebat fieri responsio, mutata, s. persona secunda à parte q̃rentis, in primam personam à parte respondẽtis. Verbi gratia: Spõdes: spondeo: sed hæc solennitas idẽtitatis verborũ p di. Leonẽ fuit sublata per cõstitutionem suam, quã habes C. de contrah. & cõmit. stip. l. omnes. Vnde constitutio illa Imperatoria de solennitate verborũ nõ curauit: sed intellectum consonantem inter partes desideravit: vt stipulãtes adinuicem se intelligerẽt. nec curauit illa constitutio per quę verba fieret stipulatio, dummodo fieret per verba ad stipulationem idonea. & istã cõstitutionem approbat hic Iustin. & sic patet sub qua forma debet hodie fieri stipulatio. Sed quid domine, iã bene video, q̃ solẽnitas verborũ quæ olim necessaria erat ad stipulationẽ, hodie est sublata. sed dñe, pro deo, posset ne stipulatio fieri diuersis linguis? Ad hoc respõ. & dicit, q̃ nõ refert quacunq; lingua fiat stipulatio: siue Græca siue alia dũmodò ptrahẽtes se adinuicem intelligãt. nec est necessariũ q̃ ambo una lingua utanẽ: sed prius vnus una lingua quærere, & alius altera lingua respondere põt: & nihilominus ualet stipulatio dum tñ verba apta fuerint ad stipulationem, & uterque alterum intellexerit. Nam duo etiã Britones uerbis Gallicis contrahere possunt: & Gallici Britonicis uerbis: dummodo se intelligant. unde Græci Latina lingua cõtrahere possunt. Franciscus.

¶ Olim requirebat quædã solennitas uerborũ in stipulatione, quæ hodie sit sublata nec refert qua lingua fiat interrogatio & rñsio, dummodo se intelligant. b. d. Ac.

¶ In hac [q] re olim talia uerba tradita fuerunt: spondes? spondeo. promittis? p̃mitto. † fide promittis? fide promitto. fideiubes? fideiubeo. dabis? dabo. facies? faciam. [r] Vtrùm autem Latina, an Græca, vel qualibet † alia lĩgua [s] stipulatio concipiatur, nihil interest, scilicet si uterque stipulantium [t] intellectum eius lĩguę habeat: nec necesse est eadẽ lingua vtrunq; uti, sed sufficit congruenter ad interrogata † respondere. quinetiam duo Græci Latina lingua obligationẽ contrahere possunt. ¶ Sed hæc [u] solennia † verba olim quidem in usu fuerũt: posteà autem Leonina constitutio [x] lata est, quæ solẽnitate uerborum sublata, sensum, [y] & consonãtem intellectum ab utraque parte solùm desiderat, † quibuscunque [z] tandem verbis expressum † sit. † †

¶ Stipulatio ubi est pura, statim põt peti. Si uero est in diem, non põt peti, nisi prætereat tota illa dies. Aretinus.

¶ Omnis stipulatio, aut purè, aut in diem, aut sub conditione fit. Purè, veluti, quinque aureos dare spondes? idque confestim [a] peti potest. In diem [b] quum adiecto die, quo pecunia soluatur, stipulatio fit: veluti decẽ aureos primis [c] Kalendis † Martiis dare spondes? Id autem quod in diem [d] stipulamur, statim quidem debetur: sed peti priùs, quàm [e] dies venerit nõ potest. [f] At ne eo [g] quidem ipso die, in quem stipulatio facta est, [h] peti potest: quia totus is dies arbitrio soluentis tribui [i] debet. Neque enim certũ est, eo die, in quẽ promissum est, datum [k] non esse, prius quàm [l] is præterierit. †

¶ Stipulatio annua quoad quis uiuet, pura & perpetua est, sed post mortem stipulatoris obstat exceptio hæredi. Aretinus.

¶ At si ita stipuleris, Decem aureos annuos, [m] quoad viuam, [n] dare spondes? & purè facta [o] obligatio intelligitur & perpetuatur: [p] quia ad tempus non potest deberi, sed hæres petendo pacti exceptione summouebitur.

¶ Stipulatio collata in aliquem futurum euentum incertum, est conditionalis. Aretinus.

¶ Sub conditione stipulatio fit, cùm in aliquem casum [q] differtur obligatio: [r] vt si aliquid factum fuerit, vel non fuerit, committatur stipulatio: veluti, si Titius con sul fuerit factus, quinque aureos dare spondes?

¶ Conditio negatiua eius quod quotidie potest impleri, et esse in fieri, impletur per mortem. Aret.

¶ Si quis ita stipuletur, Si in Capitolium non ascendero, dare spondes? Respon. vna est, ut ff. e. l. si Stichum. §. j. [b] licet legata sic relicta sint plura: ut ff. de do. cau. mor. l. senatus. §. fi. Sed q̃ est rõ? Rñ. quia semel in stipulatione insp icitur condõ stipulantis: ut si ti filius, acquirat patri, & una est actio, vt ff. e. l. si filius. sed in legatis pluries cõsideratur, singulis annis, cũ singulis annis cedat dies legati, & plures sint actiones: ut ff. de an. leg. l. cum in annos. & qñ dies leg. ce. l. cũ in annos. Sed M. dicebat hanc esse differentiam, quia in stipulatione est vna verborũ conceptio: sed quantũ ad rei ueritatem plures sunt, sicut legata. & facit pro eo. ff. eo. l. plurib. §. j. sed ibi certè pe. alia verba fuit facta, s. per hæc, annua, bima, trima die. vel dic quod ibi quorundam sententia recitat. Nec obstat q̃ vna est conceptio, nã & in legato una est conceptio.

n ¶ Quoad viuam. ʒ i. donec viuam.

o ¶ Purè facta. ʒ s. rõne primi anni: sed rõne sequentium est in diem, quo ad quid: quia ante annum non debetur, & conditionalis quo ad aliud. nam aãs non debetur, nisi viuam, arg. ff. eo. l. hoc iure. & l. in illa. Vel dic, q̃ est pura abnegatiuè, i. non conditionalis.

p ¶ Perpetuatur.] i. donec viuat. sic ff. pro socio. l. j. ẽm quosdam. imò dic, per omnia secula, ét post mortem. nam tempore non tollitur obligatio, ipso, s. iure, [c] vt sequitur, ut ff. de act. & obli. l. obligationum ferè. §. placet. & ff. de serui. l. seruitutes, sed per exceptionem ut sequitur. sed hæres petendo, &c. vt ff. de actio. & oblig. l. obligationum ferè. §. placet. & ff. de ser. l. seruitutes.

¶ SVB CONDITIONE. ¶ CASVS. Dixi Iusti. Domine, iã vidi exemplum de primo membro diuisionis nostræ, s. qualiter fit stipulatio purè: & ét de secundo membro, s. qualiter fit stipulatio in diẽ: ponatis modo, si placet, exẽplũ de tertio mẽbro, s. qualiter fit stipulatio sub conditione. Et ad hoc rñdet dñs Iusti. q̃ sub conditione fit stipulatio, cũ in aliquem casum promissio differt: hoc est, ad aliquid qđ indiferẽter se habet a deẽ, & ad nõ ee: veluti si aliq̃d factũ fuerit, p̃mittis mihi x. vel, si aliquid factũ non fuerit, promittis mihi decem? Et primo ponit exemplum conditionis, quæ fit per verba affirmatiua, ut putà si Titius factus fuerit consul. quinque aureos dare spondes? Fran.

q ¶ In aliquem casum. ʒ i. in aliquã fortunã inopinatã: vt possit se habere ad esse, & nõ eé quod in futuris tantum est: vt]. e. §. conditiones.

r ¶ Differtur obligatio. ʒ nam ante euentum conditionis obligatio cessat, ut ff. si certum petatur. l. non omnis. & sic ea pendente non est debitor: sicut nec hĩs sub conditione institutus interim est hæres, ut ff. famil. ercis. l. si maritus. Arg. ẽ. C. de consti. pe. l. 2. in eo q̃ dicit conditionale debitum posse constitui. quod non posset, nisi esset debitum, ut ff. de consti. pe. l. j. Sed dic q̃ sufficit debitum spe. Item nec illud interim debetur, vt ff. de const. pe. l. id quod. Item arg. contra. ff. ex quib. cau. in pos. ea. l. in possesione. & ff. de verb. sig. l. creditores. Sed ratione spei creditores dicuntur, ut]. eo. §. ex conditionali.

ADDITIO Impropriè tñ: propriè aũt creditor est qui fidem alterius credendo secutus est. Et ita intelligit statutũ de eo qui credidit faciẽs mentionẽ. secus si de creditore simpliciter: quia intelligit quocũq; mõdo alium habeat obligatum, dummõ nõ in diẽ, vel sub conditione. Ange.

¶ SI QVIS ITA STIPVLATVS. ¶ Ponit exemplũ conditionis prolatę p̃ uerba negatiua: dicens q̃ si aliquis ita stipuletur, promittis mihi decem si Capitolium non ascendero. bene valet talis stipulatio: sed perinde est ac si stipulator stipulatus esset cũ moreretur, decem sibi. dari nam in utroque casu demum post mortem stipulator is

† Al. fidei promittis fidei p̃mitto.

† Qua.

† Interrogatum.

† Intel. hunius. §. vid. p̃ Pet. Crisp. in Rubr. de leg. j. nu. j.

† Licet. † Expressus.

† Dest. † Et sic põt fieri sine interrogatione. glo. in l. sponsio. ff. de ver. sig. Aegi. Perr.

Vnde si annuis cãpite nõ audiet. l. j. §. fin. ff. e. q. a pce. ptus metis dẽt depre. hẽdi p uerbas, nõ perfigna. Bar. nti refert de quodã, qui p̃ mortẽ laboriũ quẽli ber loquen tẽ intelligebat. Aeg. P. Stipulatio fieri dẽt uer bis aptis.

Stipulõ an posit fieri sub conditione.

In diẽ, & ad diẽ differunt.

Cõfesti de terminat̃ p decẽ dies.

Soiadie pdẽt fer ri ẽt absen te altera partium.

Promitto x. aureos annuos, & singulis annis differũt

b Hoc verũ vbi non enumeratur anni, sũ ue aliq̃d q̃ psonæ non cohęreat si sit ex parte stipulatoris implendũ, siue nihil dummõ ex cursu tẽporis dẽat stiplõ committi: aãs, si in euentũ alicui° condõnis, vel expsse fuerit anni dinumerati cẽtsecus: vt p Ang. hic. c Nisi expse uel tacitè ex stipulãtis paupertate p̃ alimẽtis ẽdu cta cẽserẽtur, & ita fm Bar. potest saluari glo. i. l. Stichũ. §. huiusmodi. ff. e. l. j. sit magna diminutio. Vel dic qđ quanties agit ẽ multiplicada oblõne infinitas é euitãda, vt l. fideicommissa. §. si decẽ. ff. de leg 3. Ang.

Universidad de Deusto

latoris poterit illu ꝙ quod ſtipulationem deductũ eſt, petꝛ cũ effectu.

¶ Nota, ꝙ conditio alia reſpicit tempus futurum, ut ſ. eo. § ſub conditione, alia præteritum, & alia præſens.

a ¶ Si in Capitolium non aſcendero. § 5. poſui in affirmatiua conditione & negatiua, nunc in negatiua tantum.

b ¶ Dare ſpondes. § ſ. quinque aureos, vel aliquid aliud.

c ¶ Cum morietur. § ſi miles ſiuit iſtæ duæ ſtipulationes in hoc, quia mortuo ſtipulante in vtroque caſu cõmittit, vt hꝛdes agant. nã põt obligatio ab hærede fic incipere, vt C. vt ac. ab hære. & ꝑ hæꝛ. l. j. Diſſimiles in hoc, ꝙa prima conditionalis, ſecunda in diẽ, quem diẽ certũ eſt euenire, vt ff. de pdi. inde. l. ꝓna ſi. licet neſcia mus qñ, vt ff. de cond. & demõ. l. j. & in auth. de nup. §. deinceps. col. 4.

¶ EX CONDITIONALI. ¶ CASVS. Aliquis ſtipulatus eſt aliꝙd ſibi dari ſub condõne q̃ pendet, nunqd habet ſtati aliũ ſibi obligatũ, ſ. illũ a quo ſtipulatus eſt? Et rñ. ꝙ non, imò ex conditionali ſtipulõne tm̃ ſpes eſt in debito: & ſi contingat ipſum decedere anteq̃ conditio exiſtat, ipſe iſtam ſpem tranſmittit ad hæredem ſuum.

d ¶ Spes eſt Jnon autẽ ceſſit, vel vendit dies, ſed in pura ſtati cedit, & venit. ff. de verb. ſig. l. cedere. ſed in illa q̃ eſt in diem, ſtatim cedit dies legati, ſed non uenit. ſ. eo. §. in diem.

e ¶ Tranſmittimus. § ſic C. de his qui an. aper. tab. l. j.

f ¶ Contigerit. § ſed quare legatarius cõditionalis legati ſpem ad hæredem non tranſmittit, vt C. de cad. tol. § fin autem aliquid? Rñ. in ſtipulatione interuenit factum ſtipulantis, volẽtis ſibi proſpicere, & ſic hæredi. ff. de proba. l. ſi pactũ. quod non eſt in legatario, cuius nullũ factum interuenit, & eodem modo rñde in hæreditate conditionali.

¶ LOCA ETIAM INSER. ¶ CASVS. Suprà dictum eſt, ꝙ in ſtipulationem q̃ique dies, quandoque conditio venit. Et non ſolum illa quę §. dicta ſunt, poſſunt venire in ſtipulationem, imò etiam loca ſtipulationibus inſeri poſſunt: puta ſi dicam ſic, promittis te mihi daturum x. Carthagine? & tu rñdeas, promitto & huiuſmodi ſtipulationes licet purę videantur, re ipſa tñ habent tacite rps adiectum quo aliquis ire, uel mittere poſſit ad locum illum, in quo promiſit pecuniam ſe daturũ. vnde ſi aliquis ita ſtipuletur Romæ, hodie Carthagine dare ſpondes? iſta ſtipulatio non valet, cũ repromiſſio ſit impoſſibilis, & ratione huius impoſſibilitatis uitiatur huiuſmodi ſtipulatio.

¶ Loca etiam. § non ſolum conditio uel dies.

g ¶ Tempus. § quod bonus iudex arbitrator. quod dic, vt ff. eo. l. continuus. § cum ita.

ADDITIO Nota ꝙ licet in actib. iudiciariis tempus itinerãdi ſit ſtatutum certum, ut xx. miliarium ſingulo die: ut l. j. ff. ſi quis cau. (& dic vt ibi per Bar. & Doct.) tñ in contractibus nõ eſt determinatum, ſed totum reſidet in pectore iudicis, qui multa debet conſiderare, & locũ, & periculum. & qualitatem perſonæ: vt l. continuus. § j. & ibi uide Bar. & Imo. ff. eo. Ang.

h ¶ Impoſsibili. § rõne. n. impoſsibilitatis ſtiplõ vitiatur, ut J. de inu. ſtip. §. ſi impoſsibilis. n. ſi vꝛque haberet ibi procuratoꝛé, & egiſſet quilibet cum ſuo, ut eadem die fieret ſolutio, vt ff. e. l. fi. §. ſi inter eos.

¶ CONDITIONES QVAE ¶ CASVS. Quæſiui a Iuſtin. dñe §. dictũ eſt, pro ſtipulatio cõditionalis eſt, cũ differtur in aliquẽ caſum. Sed dñe, nunquid ois ſtipulatio eſt incerta, quæ ſit per hãc cõiunctionem, ſi? Rñ. dñs Iuſti. ꝙ non, nã ea q̃ ſunt prę ſentia, vel prę terita, nõ dicuntur pendere, ſed ea quæ ſunt futura, propriè dicuntur pendere. quaſi diceret, tũc itelligitur ſtipulatio ſub ꝙdõne, qñ differt in aliquẽ caſum futurũ. Qñ aũt in aliquẽ ꝓterito uel de præſenti cõcipitur, tunc nõ eſt ſtipulatio ſub conditione. imò aut ſtatim valet obligatio, aut non valet. Ea enim, quæ per rerum naturam certa ſunt, non morant obligationẽ. Si. n. dicã, promittis mihi x. ſi Mæuius uiuit? & tu reſpondeas, promitto. ſi uiuit tpe conceptæ ſtipulationis, ſtatim valet ſtipulatio. ſi aũt non uiuat tpe conceptæ ſtipulationis, nõ valet, imò ſtatim infirmatur: & ita ſtipulationes quæ concipiuntur in aliquẽ caſum pęſentem, vel præteritum, quanꝙ illi caſus nobis ſint incerti, ꝙa tñ quo ad naturam naturantẽ ſunt certi, non morantur, &c. Franc.

i ¶ Conſuli fuit. § ſic ff. ſi cer. pet. l. ita que. & l. cũ ad præſens tps. patet, ẽt in. l. conditio. ff. de verb. oblig.

K Naturam. § ergo nec futura morant obligationẽ. nam et illa per rerũ naturã certa ſunt: vt ff. de iud. l. ſed & ſi re ſtituat. §. fin. 3. Sed dic ꝙ aliud eſt eſſe certũ ꝑ rerum naturã, i. per naturalem curſum naturę, ꝙ quã ſola præterita & præſentia ſunt certa, & ita hic accipit. Et ẽt illa futura certa ſunt, quæ non habent ſe ad vtrũlibet: ut ſi moriar. nam & hæc non morãtur obligationẽ: vt ff. de condi. inde. l. nã & ſi. & l. pręce. & ſeq. & ff. de noua. l. ſi pupillus. §. q̃ ſub cõditione.

l Et aliud ẽ in natura rerũ, i. in ſcientia Dei, i qua omnia q̃ ſunt uel fuerunt, uel futura ſunt, teſte Boetio, tanꝙ præſentia ſunt. Item & aliàs ſunt mille anni ante oculos eius, tanꝙ heſterna dies quæ ꝓterit. & dr prima natura naturata, ſed ſecũda natura naturans, qđ idem eſt quod ipſe Deꝰ.

l Non morant. § non ſuſpendunt, ſiue differunt. Accur.

m Incerta ſint.] ff. de reg. iur. l. in totum. contra. Sol. illa loquitur in his vbi præſens ſolẽnitas exigitur, vt 7. teſtes in teſtamento, ut ſ. de teſt. §. j. Vel loquitur in illis caſib. ubi certa ſcientia & intellectus de præſenti exigit in ꝑcibus puris, ut C. de do. l. nec ignorans, nec inuitus. hic autem in conditionali.

¶ NON SOLVM RES ¶ CASVS. Suprà dictum eſt de ſtipulationibus q̃ ꝓſiſtunt in dando, nũc tractandũ eſt de ſtipulationibus, quæ conſiſtunt in faciendo. vñ dicit Iuſti. non ſolũ res poſſunt deduci in ſtipulationẽ, ſed & facta, puta cum ſtipulor aliquid a te fieri uel nõ fieri in futurum, & ſi non fuerit factum ſm ſtipulationem, potero agere contra te, & petere intereſſe meũ: & quia difficile eſt ꝓbare intereſſe, propterea dat Iuſti. conſilium ſtipulatori, ut adiiciat pęnã in ſtipulatione, quã petere poterit ſtipulator ſi non fuerit factũ ſecũdũ ſtipulationem, & ita nõ habebit neceſſario probare quanti ſua intereſt. Et docet in litera qualiter pęna debet ſtipulari dicens, ꝙ ſi aliqs ſtipuletur aliꝙd fieri, veluti turrim, ita a diicere dẽt, & ſe turrim non feceris, decem aureos dare ſpondes noie pęnę? Contingit aũt aliqñ, ꝙ in eadem ſtipuletur qs aliquid fieri, & aliquid non fieri puta, ſtipulor a te ut eas Romam ſed ꝙ non eas per Florentiam: & in iſtis ſtipulationib. in quibus ſtipulor aliquid fieri & non fieri, ita erit pęna addicenda, ſi aduerſus ea factum fuerit, i. ſi iueris per locum prohibitum, ſeu ita factum non erit, i. ſi non iueris Romam, decem aureos dare ſpondes? & hæc dicuntur uſque ad finem.

n ¶ Non ſolum. § de ſtipulationibus quæ in dando conſiſtunt, hucuſque diximus, nunc de iis. quæ in facto conſiſtunt. Accur.

o ¶ Pœnam ſubiicere. § ſic ff. de præto. ſtip. l. ſi. ubi dat ſimile cõſiliũ.

p ¶ Quantitas. § ff. de arb. l. non autem. contra, Sol. non intereſt quo ad hoc ut uale at compromiſſum, intereſt tñ quo ad utilitatem ſtipulationis.

q ¶ Probare. § ſed qũo inter ſe probatur? Rñd. per teſtes, ut hic, innuitur, & C. de ſen. quæ pro eo l. j. §. j. niſi petatur ex dolo alterius quia tunc per ſolum ſacrm̃, ut ff. quod ui aut clam. l. ſemper. §. in hoc inter dicto. & §. ſeq. & C. unde ui. l. ſi quando. & C. de iure do. impe. l. j.

r ¶ Quædam fieri. § puta ire Romam.

s ¶ Quædam non fieri. § puta per Florentiam non ire.

t ¶ Clauſula. § ſ. pęnalis Accur.

u ¶ Factum erit. § hoc redditur ſecundo dicto.

x ¶ Factum non fuerit. § hoc refertur ad primum. Et ſi ex uno capite ſit pęna commiſſa, non committetur plus, ut ff. de arbi. l. ſi duo. §. fi. ni ſi hoc actum ſit, ut pluries committatur, ut ff. de tranſac. l. qui fidem.

ADDITIO Item niſi ſit appoſita ſuper facto iterabili, uel continea-

Natura eſt duplex.

intel. huius. §. iuſte, ꝑ Pet. Flo. in l. 4. §. Cato. n. 44. ff. eo.

incerta.

a Nota. ex gſo. condõnes in futurũ collatas ꝙ neceſſariã hẽ exiſtẽtiã non differre obligationẽ. qđ uerũ limita, ſi ꝓfer anꝭ ꝓtale qd, qđ tps ſignificat, ꝓmitto cũ morieris §. id aũt. J. de inucil. ſtip. Chriſtop.

Intereſſe qualiter ꝓbatur.

continente plura capitula, ſi rõne intereſſe petatur: ſm Ioã. Fab. hic. Et not. ꝙ iuramentum de non contraueniendo habet vim iſtius clauſulæ: item facit ut actus valeat eo meliori modo quo poteſt. Ang.

¶ DE DVOBVS REIS STIPVLANDI ET, &c.

¶ Quia in ſtipulatiõe de qua dictũ eſt §. ti. j. plures ꝑſonæ interueniũt qñq; quarum quædã dicunt rei ſtipulãdi: aliæ rei promittẽdi: iõ dicit de duob. reis ſtipulandi, ac promittendi. Acc.

Continuatio.

Diuiſio. ¶ Reus ſtipulandi eſt res credẽdi. cui debẽtes, nõ qñ ei res creditæ, ſed res creditæ, uel pin de ſit ac ſi crederet. Aeg. Perr. ¶ Reꝰ promittẽdi, eſt reꝰ debendi. i. is, q̃ rẽ ſibi creditã dẽt & eã promittẽdo ſoluere, & no. q̃ reꝰ adiũctus eſt reſtipulandi ſed paſſiue eſt reus cõmittendi ſeu promittendi. Aeg. Perr.

De duobus reis ſtipulandi & promittendi.

TITVLVS XVII.

¶ *Duo reis ſtipulandi ſiunt, qñ ſeparatim interrogant debitorem, & ipſe ſimul vtri q̃ue reſponde t. Aret.*

ET Stipulandi, & promittendi duo plu ęſve rei fieri poſſunt. Stipulandi ita, ſi poſt omnium interrogationem promiſſor reſpondeat, ſpondeo, a vt puta cum duobus ſeparatim ſtipulãtibus ita promiſſor reſpondeat. Vtrique veſtrum dare ſpondeo. Nam ſi prius Titio ſpoponderit, deinde alio interrogãti ſpõdeat: b alia atque alia erit obligatio, nec creduntur c duo rei ſtipulandi eſſe.

¶ *Si duo promittãt eidẽ eandẽ pecuniam, efficiuntur duo rei promittendi. Areti.*

¶ Duo pluręſve rei promittendi ita fiunt: Mæui, decem aureos dare ſpondes? & Sei, eoſdem decem aureos dare ſpondes? ſi reſpondeãt ſinguli ſeparatim, ſpondeo. d

¶ *Natura duorũ r eorũ eſt, vt quilibet te neatur inſolidũ, ſed unius ſolutione, uel receptione tollitur obligatio utriuſque. Are.*

¶ Ex huiuſmodi obligationib. e & ſtipulationibus † ſolidum ſingulis debetur, & promittẽtes ſinguli inſolidum tenentur. In vtraque f tamen † obligatione, una res vertitur, & vel alterg debitum accipiendo, vel alterh ſoluendo, omnium perimit i obligationem, & omnes liberat. k

¶ *Etiam diuerſitas tpis adiecti ſolutioni, non facit ceſſare conſtitutionem duorum reorum. Aetius.*

¶ Ex duobus reis promittendi, alius purè, alius in diem, vel ſub conditione obligari poteſt: l nec impedimento erit dies, aut conditio, quò minùs m ab eo, qui purè obligatus eſt, petatur.

De ſtipulatione ſeruorum.

TITVLVS XVIII.

¶ *Etiã ſeruus hæreditarius põt ſtipulari, & acquirit heredi futuro. h. d. Aret.*

SEruus ex perſona domini n ius ſtipulandi habet. ¶ Sed & hæreditas in ple-

† ſtipulantibus.

† eñ Th.

Obligatio eadẽ põt eſſe vna & plures.

Obligatio, an poſsit ĩparitatẽ ꝓtinere.

Rei debendi inſolidũ nõ põt conueniri.

Diuiſio.

Dñs eſt caput ſeruꝝ.

de duobus reis promittendi aliter poſsit obligari q̃ alius? Et uſ ꝙ nõ: quia vt ꝙ æquitas omnimodo ſiue paritas debeat eſſe inter duos reos debendi. dicit tamen quòd ex duobus reis promittendi alter purè, & alter ſub conditione obligari poteſt, puta x. fui ſtipulatus à Titio purè, & eadem x. fui ſtipulatus à Martino ſub conditione. Iſti duo intelliguntur eſſe duo rei debendi, & licet M. ſub conditione obligẽ, non iõ minus petere porero illa x. à Titio qui mihi purè eſt obligatus quanquam adhuc pendeat conditio. & h. d. Fran.

l ¶ Poteſt. § ſed nonne eſt hic imparitas? qđ eſſe non debet, ut ff. eod. l. eandẽ. §. ſed ſi quis. Rñd. ſm M. quod ibi regulariter dicitur, falſit hic, vtrũ. e. l. ſi ex duob. §. fi. alij, ut P. dicũt ꝙ hic non eſt imparitas, cũ adueniente conditione, uel dic ambo æqualiter teneantur, ſed adhuc medio tempore remanet imparitas: quare dic, ꝙ in quantitate debita, vt re quæ debetur, non poteſt eſſe imparitas, ut ibi, ſed in aliis poteſt, ut hic, & ff. eo. l. ſi ex duobus. §. fi.

m ¶ Quo minus.] ſed adueniente conditione ſocium] poterit conueni re mandatiſm quoſdam, vel uerius nego. geſt. ut C. eod. l. j. Patet ergo conſtitui poſſe purè duos reos debendi, & quélibet inſolidum conueniri, ut C. e. l. j. Hodie contra, etiam ſi hoc actum eſt expreſsim: niſi altero abſente, uel inope exiſtente, ut in auth. de duob. reis. §. j. col. 2. & auth. hoc ita. eo. tit. C. niſi renuntiatum fuerit illi conſtitutioni, ut C. de pact l. pe. ff. de mil. l. ſi iudex.

¶ DE STIPVLATIONE SERVORVM.

Continuatio.

¶ Suprà tit. j. & ti. prę ce. dictum eſt de ſtipularione liberarum perſonarum. Verum quia interdum ſeruꝝ ſtipulãtur: ideo de his tractaturus intitulauit, De ſtipulatione ſeruorum.

Diuiſio.

SEruus. § ¶ Totus iſte tit. diuiditur in tres partes. Primò, ꝙ ſeruus ſtipulãdo acq rit dño in cuiuſcunq; perſona ſtipulatio cõcipiat. Secũdò excipit à regula, ꝙ factũ nõ acq ritur. Tertiò, ſi ſint plures dñi, pro dñicis portionibus acquirit. Secunda ibi, Sed cum factum. Tertia ibi, Seruus communis.

¶ CASVS. Quæſiui à Iuſtinia, vtrũ ſerui haberent ius ſtipulandi? & videbatur ꝙ non, cum ſtipulatio ſit actus ciuilis, & quantum ad ius ciuile attinet, ſeruus ꝙ mortuo habetur. & rñ. dñs Iuſti. quod q̃q̃ ſeruus quantum ad perſonã ſuã propriam pro mortuo habeatur, ex perſona tñ dñi ſui poteſt habere ius ſtipulationis. Sed dicet aliquis: Dñe, hoc verum eſt, ſi ſeruus habet dominum, ſed quando nõ habet dominum, puta dum hæreditas iacet, nunquid valet ſtipulatio? Et reſp. Iuſti. ꝙ ſic: quia hæreditas in caſu iſto vicem domini ſuſtinet. unde ſi ſeruus hæreditarius ante aditam hæreditatem ſtipuletur, acquirit hæreditati, & ſic hæredi futuro. Franc.

n ¶ Domini. § qui dominus caput eſt ſeruꝝ: ut infrà, de noxa. §. omnis ex

Universidad de Pedro

ex ſua enim perſona nihil poteſt,ut ff.de regu.iur l.ſeruitutem.& l.qđ attinet.niſi ex quo manumittitur. tunc enim incipit habere caput:ut ff. de capi.dimi.l.hodie.

Hereditati furtũ fieriũ poteſt.

a ¶ In pleriſq;.ʒ hoc propterea dicit, quia hæreditati furtum fieri nõ poteſt,niſi in tribus caſibus:ut ff.de fur.l.hæreditariæ.& l.ſequen. Item propter vſumfruct.qui ſeruo hæreditario promitti non poteſt,ut hereditati quæratur. ut ff. eo.l.vſusfructus.

† Ergo põt ſtipulari ſa cẽte hẽdita te, qa perſonã defuncti repſentat.Ac.Pe.

ADDITIO. Et eſt rõ ſm docto.quia ſine perſona cui accedit deberi non poteſt.

b ¶ Defuncti.ʒ non hæredis.ut hic, & ſ.de hære.inſti.§.ſeruus. & ff.đ acqr.re.do.l.hereditas. Et quæ ſit rõ quare perſonam defuncti, & non hæredis ſuſtinet, dic ut d.§.ſeruus.

c ¶ Hæreditati.ʒ ſic ff. de iniur. l.j. §. quoties autem.

¶ SIVE AVTEM ¶ CASVS. Dixi Iuſti. Dñe, uidi q̃ ſi ſeruus ſtipuletur aliquid dari domino ſuo,quod illud dño ſuo acquiretur.ſed ponamus quod nõ dño ſuo, ſed ſibi ſtipuletur aliqđ dari, acquirit ne domino ſuo? Et reſp.Iuſti.dicẽs quod ſiue ſuus ſtipuletur domino ſuo, ſiue ſibi, ſiue conſeruo ſuo, ſiue imperſonaliter,i.perſona non adiecta:omnib. iſtis modis quatuor dño acquirit.

Idem iuris eſt & in filio:qui qualitercunque ſtipuletur, patri ſuo acquirit ex his cauſis,per quas pater per filium acquirere poteſt.Fran.

d ¶ Siue ſibi.ʒ niſi in caſibus: vt cũ factum eſt in ſtipulatione,quo caſu domino non acquiritur:ut ỹ.prox.§. & cum operas à liberto ſtipulatur, ª ut ff.eo.l.antep.& in aliis caſib.quos no.ff.eo.l.j.& l.ſeq.ſed nũ quid frater põt ſtipulari fratri ſuo in eadem pãte exiſtenti? Dic q̃ ſic: quia ſeruus conſeruo ſuo ſtipulari poteſt,vt hic,igitur frater fratri:argu.C.de diuer.reſcrip.l.j.Item quia vox filij vox patris intelligitur:& vox ſerui,vox domini intelligitur:ut ỹ de inu.ſtipu.§.ei uerò qui.& §. poſt mortem.

a Necvalet talis ſtipło: qa cũ pſonæ cohæreãt, de pſona ſeruii dñum trãſire nõ pñt. Itẽ qa opras nemo niſi dñs ſtipulaf. valerettñ,ſi eas vel impſonaliter, vel dño ſtipularet: ut p Ang. hic

e ¶ Impſonaliter.]nullius facta mẽtione,i.vel proprio nomine, vel appellatiuo,vel facta mentione de nomine appellatiuo, ſed non proprio:vt ſ.de exhære.lib.§.j. Accur.

ADDITIO. Idem per omnia dici poteſt in monacho ſtipulãte.Ang.

f ¶ Acquirere.ʒ vt ex cauſa profectitia & aduentitia iſto iure, quod dicvt ſ.per quas perſo.nob.acqui.§.j.

¶ SED CVM FACTVM,&c. ¶ CASVS. Supra dictum eſt, q̃ quocunque modo ſeruus ſtipuletur,q̃ domino acquirit,ſed hoc eſt verum, ſi ipſe ſtipuletur aliquid quod conſiſtat in dando. Sed pone, q̃ ſeruus aliquod factum ſtipuletur,puta vt liceat ei ire agere,tunc ſeruus per hanc ſtipulationem domino nihil acquirit, ſed ſibi ſoli. vnde ſi dominus uelſet ira agere,bene poſſet prohiberi ne iret vel ageret. Franc.de Aret.

g ¶ Cum factum.] ſed ſi ſtipulatur ſeruus ſibi ſcribi librum, & ſic factum,nonne acquirit domino? Reſp.ſic.& qđ hic dr, ſed cum factum, &c.id eſt,à ſeruo faciendum,& non ab alio,vel etiam à domino.

ADDITIO Tu dic ſecundum Ang q̃ factum ſi perſonæ ſerui inhæreat à quocunque,ſiue ipſi ſeruo, ſiue ſibi ab alio ſit præſtandum, non acquiritur domino,alias ſecus.Io.Fab.

h ¶ Omnimodo.ʒ ſic ff de vſu & hab.l.plenum.§.ſi vſus.

i ¶ Continetur.ʒ ſic ff. de conditio. & demonſtrationi.l.qui hæredi. Accurſius.

Stipulario iri, & ſtipulari iter differunt.

k ¶ Ire agere.ʒ hæc uerba expone:ut ſuprà,de ſeru.in princip. & ff. de ſerui.ruſtic.prædior.l.j. Et not. quia hic per uerba loquitur: aliud ſi per nomen,puta ager. tunc enim domino acquiritur, ut ff. eod.l.ſi cõmunis.

l ¶ Non etiam dominus.ʒ ſubaudi, prohiberi nõ debet,quaſi diceret, debet prohiberi. Sed contrà ſuprà, per quas perſonas nobis acqui.§. non ſolum.& ſuprà,de his qui ſui vel alien.iur.§.j. Sed non eſt contra, quia & hic acquiritur domino commodum. nam ad ſui domini utilitatem ibit ſeruus.

¶ SERVVS COMMVNIS,&c ¶ CASVS. Suprà, dictum eſt, quando ſeruus vnius ſtipulatur.ſed dñe, quid iuris eſt,ſi ſeruus communis ſtipuletur aliquid ſibi dari impſonaliter, vel dominus ſub nomine appellatiuo, acquiſque ª perſonæ defuncti ᵇ vicem ſuſtinet:ideoque† quod ſeruus hæreditarius ante aditam hæreditatem ſtipulatur,acquirit hæreditati ᶜ ac per hoc etiam hæredi poſteà facto acquiritur.

¶ *Seruus ſiue filius familiàs à quocunque ſtipuletur, & in cuiuſcunque perſonã ſtipulationem concipiat, acquirit domino & patri. Aret.*

¶ Siue autem domino, ſiue ſibi, ᵈ ſiue conſeruo ſuo, ſiue imperſonaliter ᵉ ſeruus ſtipuletur, domino acquirit. ¶ Idem iuris eſt & in liberis,qui in poteſtate patris ſunt, ex quib.cauſis acquirere ᶠ poſsũt.

¶ *Si ſeruus ſtipulatur ſibi iri agere licere. ſolus ipſe,non et dñs eius,ire poteſt. Aret.*

¶ Sed cum factum ᵍ in ſtipulatione continebitur, omnimodo ʰ perſona ſtipulantis continetur, ⁱ veluti ſi ſeruus ſtipuletur vt ſibi ire ᵏ agere liceat. ipſe enim tantũ prohiberi non debet,non etiam ˡ dominus eius.

¶ *Seruus communis acquirit dominis ſuis pro portione dominica:niſi iuſſu vnius,aut*

quærit vnicuique domino pro portione dominij, & non pro portione virili, niſi unus ex dominis iuſſerit eum ſtipulari. tunc enim iubendo acquiritur.vel ſi nullus eorũ iuſſerit ei, ipſe tñ alterum nominauerit,puta ſtipulatus eſt Petro domino ſuo, tunc p hanc ſtipulationẽ acquirit nominato. Si autem unus iuſſerit,& ipſe alium nominauerit, quid iuris ſit habes in gl. Fran.

vnifuerit ſtipulatus. Aret.

¶ Seruus ᵐ communis ſtipulando, vnicuique dominorum pro portione † dominij† acquirit,niſi iuſſu vnius eorum,aut nominati ⁿ alicui eorum ſtipulatus ᵒ eſt. tunc enim ſoli ei acquiritur.

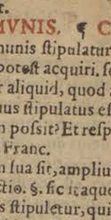
¶ *Seruus communis ſtipulando rem quæ non poteſt vnus ex dominis acquiri,acquirit inſolidum alteri. Aret.*

¶ Quod ſeruus communis ſtipulatur, ſi alteri ex dominis acquiri non poteſt, ſolidum alteri acquiritur:veluti,ſi res,quam dari ſtipulatus eſt,vnius ᵖ domini ſit.

De diuiſione ſtipulationum.

TITVLVS XIX.

¶ *Prætoria ſtipulatio eſt,q̃ eſt inducta ab edicto prætoris,iudicialis à iuriſconſultis, vel aliis partibus iuris quàm à prætore:cõ*

uentionalis à ſola partium conuentione: cõmunis quandoque à prætore,quandoque à iuriſconſultis inducta eſt. Aretinus.

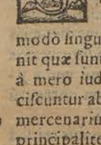
Tipulationũ aliæ licet antiqui aliter diſtinguebant.

¶ QVOD SERVVS COMMVNIS. ¶ CASVS. Supra dictũ eſt,quid iuris ſit qñ ſeruus communis ſtipulatur ſibi dari aliquid:& dictum eſt q̃ utrique dominorum poteſt acquiri. ſed domine, quid iuris eſt,ſi ſeruus communis ſtipuletur aliquid, quod alteri dominorum acquiri non põt,veluti ſi res q̃ ſeruus ſtipulatus eſt,ſit alterius domino rum, cum res ſua ſibi acquiri non poſſit? Et reſp.Iuſti.q̃ tunc neceſſarium eſt,q̃ alteri acquiratur.h.d. Franc.

p ¶ Vnius domini ſit.ʒ nam cum ſua ſit,amplius ei quæri non poteſt, vt ſ.de leg.§.ſed ſi rem.& ỹ.de actio. §. ſic itaque. reſtat ergo ut ſoli alteri quæratur. Aliud ſi ex re unus ſtipuletur,quia tunc omnibus quæritur,ſed communi diuidundo reddetur,i.cum aget communi diuidundo pro iſto ſeruo.poteſt etiam deducere quod ſocius ſuus lucratus erat ex ſtipulatione facta ex rebus ſuis,& redditur illi,ex cuius re quæritur,vt ff.eo.l.ſi ex re.§.j.

¶DE DIVISIONE STIpulationum.

¶ Supra dictum eſt de ſtipulationum materia. Continuatio. Diuiſio. Verum quia earũ multiplex eſt ſpecies,ideo ſubdit de diuiſione ſtipulationum. Porcus.

Tipulationum ʒ ¶ Totus iſte titulus diuiditur in duas partes principales. Primò,ponit diuiſionem ſtipulationis. Secundò,illã per exempla declarat. Secunda ibi,Iudiciales. ¶ CASVS. Tradidit Iuſtinianus diuiſionem ſtipulationũ modò ſingula membra diuiſionis per exempla declarat. Et primò ponit quæ ſunt iudiciales,dicens q̃ illæ ſunt iudiciales ſtipulationes quę à mero iudicis officio proficiſcuntur. quod ſic intellige,ſ.quæ proficiſcuntur ab officio iudicis mercenario.& appellatur iudicis officium mercenarium,qñ aliquid expeditur per iudicem,propter quod iudex principaliter non aditur. Verbi gratia:Aliquis vſucepit rem meam,q̃ à non domino emit bona fide.ego egi contra eum rei vendicatione,& litem cum eo ſum conteſtatus: lite conteſtata compleuit vſucapionẽ. non obẽſt ei litis conteſtatio quo ad curſum vſucapionis complendæ Sed ſecus eſt in præſcriptione:quia ſi tantum completa vſucapione,prohem illam rem meam eſſe,tenetur illã mihi reſtituere:& ita licet quo ad curſum non noceat ſibi litis conteſtatio, tamen quo ad effectum vſucapionis ei obeſt:& debet iudex ipſum facere cauere, q̃ non commiſit dolum in re illa, ſeruum forſitan petitum alienando, vel manumittendo,vel aliquo alio modo,vt ff.de rei vendicatione.l.ſi poſt acceptam. Et illam cautionẽ debet iudex facere interponi per officium mercenarium.Et ſic accipe quod litera dicit,mero:quia nunq̃ prætor viuus,vel mortuus de hoc ſe intromiſit: ſed lege iubẽte interponitur huiuſmodi cautio: vt in cautione de dolo per legem prius allegatam. ff.de rei vendicatione.l.ſi poſt.Et ſubdit exempla duo. Primum eſt veluti de dolo cautio. Secũdum dicitur eſſe quædã ſtipulatio iudicialis.

Si

Si enim ago ʒ aliquẽ pignoratitia actione, debet iudex ex officio ſuo facere reo interponere cautionem,q̃ in re pignorata nõ commiſit dolum ſeruitutes amittendo,vel aliquo modo ius leſerit:uel de perſequẽdo ſeruo.Si enim aliquis metu abſtulit à me ſeruum meum,& illũ poſtea perdiderit, debet iudex facere cauere de perſequendo ſeruo illo, & de reſtituendo eius pretio. Prętoria autem propriè eſt illa ſtipulatio, p̃p quam aditur iudex vtuus ad hoc, quòd illud exequatur, quod mortuus iudex promiſit vel præcepit. Cùm enim prætor mortuus præceperit q̃ ille cuius domus minatur ruinã, caueat de dãno infecto ſi adeatur prętor uiuus ad executionẽ illius p̃cepti,hoc eſt ad hoc, ut faciat ipſum, cuius domus minatur ruinam, cauere de dãno infecto: iſta cautio,ſiue ſtipulatio ptoria nuncupatur. In uerſi.ptoriæ. Iuſtin. manifeſtat per exẽpla, quę ſunt prætorię ſtipulationes,quæ proficiſcuntur à mero prętoris officio,i.purè:ita q̃ non iudicis officio interponantur:veluti damni infecti cautio,& legatorũ, & dicunt ſtipulationes ædilitias ſub prætoriis ſtipulationibus contineri:ita quòd ſi animal tibi uendam, & de uitiis (prout teneor) caueam: dicitur iſta cautio,quanquam ſit ædilitia.prætoria.Franc.

¶ Stipulationum.ʒ ſimile per omnia. ff.de uerb. obli.l.ſtipulationũ.2.

a ¶ Iudiciales.ʒ qñ iudex cognoſcit de aliqua cã,& pendente cã incidenti facit interponere cautionem.& dicuntur iudiciales à iudice.

b ¶ Prætoriæ.ʒ qñ non aditur iudex alia de cã,ſed principaliter ut talis cautio interponatur: veluti damni infecti,& cautio legatorum prę ſtandorum.& talis eſt differentia.inter ea quæ dicta ſunt. Sed eum hic ponatur prætoria vt ſpecies oppoſita iudiciali:quale. ff.de præto.ſtip. l.j in prin.ponitur ut genus:reſp.ibi aliter accipitur iudicialis, ſ.à iudicio:hic à iudice,ut ff.man.l.Lucius.

ADDITIO. Glo.iſta non intellexit bene differentiam: ſed melius dicit ỹ.eo.in uerbo,ueniunt. Chriſtop.

c ¶ Conuentionales.ʒ quæ ex conuentione partium fiunt:& de his certum eſt & planum.

Cautio rẽ pupilli ſalũ fore, eſt cõmunis.

d ¶ Communes.ʒ veluti rem pupilli ſaluẽ fore:quia principaliter poteſt adiri iudex ut interponatur cautio, cùm pupillus habet tutorem, qui non ſatiſdedit rem pupilli ſaluã fore:& ſic dr ptoria. Põt vero adiri iudex nõ principaliter,vt cautio illa interponat,ſed ex alia cã:veluti cũ pupillus non habet tutorẽ, poteſt petere coram iudice: & iudex qui dat tutorẽ,ex officio ſuo facit interponi cautionem rẽ pupilli ſaluam fore:& ita dicitur iudicialis. Item quidam dicunt illam cautionem rem ratam haberi eſſe communẽ, quia qñque interponitur à procuratore actoris,qñque à procuratore rei,vt ff.de proc.l.Pomponius. §.ſed & is qui. Vel alia ratione dicitur communis: veluti cum procuratorio nomine quis alium conuenit, iudex ex officio ſuo debet facere, vt cautio rẽ ratã haberi, interponatur:& tunc eſt iudicialis. Prętoria eſt quando q.s p̃miſit mihi quòd p̃mitteret rem ratã haberi: mõ uolo quòd p̃mittat:& ſic principaliter ad iſtã ſtipulationẽ uado ad prætorẽ,ut ipſa interponatur.Reſiduum gl.(quæ in aliis impreſsionibus hic communiter ponitur) in finali glo. huius tituli habetur.

Cautio rẽ ratã haberi eſt communis.

e ¶ Iudiciales.ʒ ſ.ſtipulationes.

f ¶ De dolo cautio.ʒ vt ſi ago pignoratitia: caueas ne ſeruitutes dolo perdideris,vel rei ius in aliquo læſeris,ut ff.de pig.act.l.creditor. Itẽ ſi rei ven.agam pro re quam vſucepiſti, iam lite conteſtata caues de dolo ne alienaueris vel manumiſeris ſeruum,ut ff.de rei uen. l.ſi poſt.ſic & ff.man.l.ſi procuratorem.§.pe.& l.ſeq.

g ¶ De perſequendo ſeruo.ʒ vt ſi metu mihi abſtuliſti ſeruum,quẽ poſtea perdideris:caueas de eo perſequendo,vel eius pretio reſtituendo, ut ff.quod metus cau.l.ſi cum exceptione.§.quatenus.uerſ.quòd ſi homo.Item emptor qui redhibet, & non habet ſeruum quẽ reddere dẽt. quia aufugit,debet cauere uenditori de perſequendo ſeruum: ut ſi habere poterit,illi reſtituat.ut ff.de ædil.edic.l.redhibere.§. fin.ſic & ff.de condi.cau.da.l.ſi pecuniam.§.pe.

h ¶ Reſtituendove.ʒ pro uel.

i ¶ Prætoriæ ſtipulationes.

k ¶ A mero.ʒ i.puro : ſic quod non iudicis officio,ſ.tali quali in ſuperiori caſu,ut ſtatim dicam. Accur.

l ¶ Damni infecti. Jut ff.de dam.infe.l.prætor ait.§.de eo.verſ.in eũ q. Dr & alio reſpectu prætoria illa,q̃ ab initio exigitur: ſiue ſit prętoria inuentione, ſiue ciuili, ſiue alio quocunq; modo inuenta:ex eo, ſ. quòd prætor eam approbat,ut ff.de uerb.ſign.l.lege.& hoc ſenſu comprehẽdit prætorias,& iudiciales,& communes,& omnes prę ter conuentionales.& ita accipitur.ff.de præto.ſtipula.l.j.ſic eſt de adoptione. ff. de adopt.l.2.

m ¶ Vel legatorum .]ut ff.vt leg.vel fideicom.no.ca.l.j.j.reſpon.

n ¶ Aedilitiæ.ʒ ſ.ſtipulationes : vt ſi animal tibi uendo, de vitiis eius cauere debeo:ut ff.de ædil.edi.l.itaque.& l.ſi uenditor.

o ¶ Veniunt.ʒ cum ædiles erant ex prætoribus.vt ſ.de iur.nat.§.proponebant . Sed quæ erit intelligibilis differentia inter prætorias & iudiciales:cùm hoc tit.accipiatur prætoria & iudicialis? Reſp.quia prætoria à prætore mortuo inducta eſt,ſed iudicialis à iuriſconſultis aliis. Itẽ i ptoria inuenies iudicẽ ob hoc ipſum principaliter adiri, ſed i iudiciali p conſequentia: vt patet ex ſupradictis exemplis. Item iudiciales uagæ ſunt p totum corpus iuris, ſed prætorię licet & ipſæ ſint vagę, cõprehenſę tñ ſunt ſimul i uno titu. vt ff.de præto.ſtip.l.j Item potes notare quærtam differentiam, ut not. ff.de verb.obl.l.j. §.2.

Stipſons ptorię, & iudiciales multiplici ter differũt

† verbũ p toris abeſt à Theoph & rectè.

ADDITIO. Hanc differentiam dominus Io. addit dicens, quia prætoriæ ſunt q̃ per ſolum iudicem ordinarium interponuntur: ª & iudiciales quæ per quemlibet alium iudicem.

† pupilli.

¶ CONVENTIONALES SVNT QVAE,&c. ¶ CASVS. Quæſiui à Iuſt. quæ eſſent ſtipulationes conuentionales. Et reſp.quòd illę ſunt ſtipulationes conuentionales,quæ ſunt uel fiunt ex conuentione ʒhentium,hoc eſt,neque iuſſu prætoris, neque iuſſu iudicis ordinarij. Sed dñe,quot ſunt genera conuentionalium ſtipulationum ? Rñd. q̃ tot fere ſunt,quot dicimus eſſe genera rerum contrahendarum? & i quibuſdam valet cõtractus:uerbi gratia,uẽditio in quibuſdam valet,i quibuſdam non valet ſtipulatio ff.de contrah.empt.& uend.l.& liberi & l.liberi hominis§.ſi.& ỹ.tit.prox.j.reſp.Franc.de Are.

† exigitur.

p ¶ Quarum.ʒ ſ.conuentionalium.

q ¶ Penè.ʒ ideo dicit penè,quia in quibuſdã valet alius contractus,ut uenditio in libero homine,& ſimilibus,ut ff.de contrah.empt. l.& liberi. & l.liberi hominis.& ỹ.de contrah.emp §.ſi.in quibuſdam nõ valet ſtipulatio,ut ỹ.tit.j j.reſp.§.j.

a Hãc quo que dñat aliq, ut p Io.Fa. hic qa de dã. infec. q̃uis ſit ptoriaq̃ quẽlibetẽ minimum magiſtratũ expediri põt, ut l.j. & l.4 §.j.ff. de dã. infe. Nſi fortẽ dicas ibi ſpãle pp piculũ mo rz. Ang.

r ¶ Rerum contrahendarum.ʒ ſ.eſſe genera, i. quot poſſumus dicere eſſe genera contractuum, tot ſunt genera ſtipulationum, i vbicunque poteſt contrahi, ibi poteſt ſtipulatio interuenire . nam ſtipulatio propriè non eſt contractus, ut ff.de uerb.ſign.l.Labeo.

¶ COMMVNES SVNT,&c. ¶ CASVS. Quæſiui à Iuſtin.quæ eſſent cõmunes ſtipulationes. Et ipſe reſp.dicens,quòd cões ſtipulationes ſunt,ueluti rẽ pupilli ſaluã fore. Scipio.n.q̃ interponit rẽ pupilli ſaluã fore,eſt cõis:quia & ptor mortuus p̃cepit hanc cautionẽ interponi: & iudex uiuus hoc exequit, ſi aliter res hmõi non poſsit expedri Similiter ſtipło de rato eſt cõis:qa ptor mortuus p̃cepit quòd caueretur de rato à procuratore actoris,& quandoq; p̃cipit iudex viuus q̃ caueat de rato.Alio ẽt mõ dr cautio de rato cõis:qa interponit à p̃curatore actoris ,p̃rie:& qñque à procuratore rei dicitur, uel quãdoq; interponitur in iudicio,& quandoque extra,ut hic habes in glo.

Cautio q tit à tutore qñq; p̃cipaliter, qñque inci denter.

s ¶ Communes.ʒ abnegatiuè lege,i.non prætoriæ tantum.vel iudiciales tm̃,vel conuentionales tm̃: ſed partim ex uno, partim ex altero naturam accipiunt.nam ſi non cauerit tutor pupillo,hoc ipſum peti poteſt.& quoad hoc habet naturam prętoriæ ſi petitur tutor, & per conſequens præſtatur ſatiſdatio:in hoc habet naturam iudicialis , ut ſ. de ſatiſda.tut.§ j. Sed de hoc dic plenius, ut ff.de uer.ob.l.ſ.§.ptoriç vbi eſt hic tit.de uerbo ad uerbum.Item ſi petatur hæc ſatiſdatio ab altero tutorũ,vel curatorum,ex conſequentia petitur, & non præciſè:vade & in hoc tamen iudicialis, ut ff.de admi. tut.l.j. reſp.& ſ. de ſatiſda.tut. vel cur.§.j.& §.2.Vel dic communes alio modo, ut ỹ.e. §.ſed ſecundum hoc omnis prætoria poteſt eſſe communis.

ADDITIO. Dic q̃ hæc gl.ſecuta fuit errorem ſuum,quòd illa appellatur cautio prętoria p̃p quam interponendã iudex principaliter aditur: illa vero appellatur iudicialis , propter quam interponendam iudex non principaliter , ſed in conſequentiam additur. quæ opinio ibi fuit reprobata ſecundum Chriſtoph.

t ¶ Prætor.ʒ ſ.mortuus:cuius uerba non habemus,ſed ſententiam, ut ſ.de ſatiſda.tu.in prin.& §.j.

u ¶ Iudex.ʒ ſ.viuus.

x ¶ Non poteſt.ʒ quia ſponte non vult ſatiſdare ex præcepto mortui prętoris,unde inuitus compellitur à iudice viuo.

y ¶ De rato.ʒ hęc eſt cõis alia cã,q̃ ſuperior,nam hæc eſt conuentionalis quandoque, ut ſi fiat extra iudicium ex conuentione, ut ff.rẽ ratam habe.l interdum. Item iudicialis quando interponitur à procuratore actoris, cum dubium eſt,an ſit procurator,ut C.de procu.l.j.& đ ſatiſda.l j.alias non poteſt res expediri,cũ nnn admittatur, ut ỹ.de ſatiſda.§ pe.Alij dicunt eam communem, ſ.de rato:quia & à procuratore rei præſtatur quandoque,non ſolum actoris,vt ff.de procu.l.non ſolum.§ ſi ſtatus.& §.eſt & alius caſus.& § ult.& l.Pomponius.§.2. & l. ſi defunctus.§.vlt.Accur.

Cautio de rato eſt cõmunis.

Addi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cautio à statuto an inducatur.

ADDITIO Et hęc melior, q̃ideo dicantur communes, quia partim per prætores, ut in procuratore actoris, partim per iurisconsultos, ut in procuratore rei, fuerint muĕte: ut hic. Cautio. aũt q̃ ex forma statuti ducta sit ciuilis, ciuilis. Si uero ab episcopo, duce vel marchionę, diceĕ, p̃coria Ange.

an prætoria. Continuatur.

¶ DE INVTILIBUS STIPULATIONIBUS.

¶ Supra in hc. de ver. oblig. dixit in genere de stipulationib. i terpositis ab uno. uerum q̃ a tã ex parte creditoris, q̃ ex parte debitoris. aliq̃n plures personæ iterueniunt, & sunt duo rei, iõ subiecit titulũ, de duobus reis. Verum quia non tantũ stipulatio interponit a libero. sed ĕt a seruo, iõ subiecit titulum de stip latione seruorũ. Verum quia stipulatio non est simplex, sed multiplex, iõ postea annectit titulũ, de diuisione stipulatio num. ut supra tit. proximo. Verum quia aliquando stipulatio ẽ inutilis: & q̃a hoc põt p tingere multis modis iõ ponit hic iĝtum titulũ, de inutilibus stipulationib. Angelas. Aret.

De inutilibus stipulationibus.

TITVLVS XX.

¶ Stipulatio rei, quæ non est, nec esse põt ℞ rerum natura, non valet: secus, si posset in nostro dominio haberi. Aretin.

OMnis res, quæ dominio nostro subiiciuntur a in stipulationem deduci potest, siue illa † mobilis b sit siue soli. At si quis rem, quæ in rerum natura c non est, aut esse non potest, dari stipulatus fuerit: veluti Stichum, qui mortuus sit, quem viuere credebat, d aut hippocentaurum, e † qui esse non possit, inutilis f erit stipulatio.

¶ Stipulatio rei, quæ in dominio nostro nõ est, uel quæ est, sed postea desinit, licet possit effici in nostro cõmercio, non valet: siue purè siue conditionaliter fuit concepta. Aretinus.

apud D. & alios De est illa

Hippocẽtaurus, est homo equo mistus ab hippos, i. equus, & centen, i. pũgere. vide Diodo. & Vergi. i vi. Hiero. i vita Pauli dicit centaurum ab antonio visum. Plin. in vij. ait se vidisse Hippocẽtaurũ in melle allatum cluđio principi ex Aegypto. ergo contra hũc tex. qui dicit impossibile esse cẽtaurũ reperiri. tu cogita Aegid. Perr. Dominiũ ĩ quibuldam rebus habere nõ possumus.

a Iura autẽ & actiones sub simplici bonorũ appellatione cõtinentur, & sunt quædã species de per se quæ secũdum rẽ cui adiicitur mobilia, uel immobilia eẽ iudicantur, secundum Ange.

OMnis res. ℞ Quoniam itaque tit. ẽ ualde longus, & habet plurimos §§. & unusquisque habet materiã de per se, ideo nõ dividam, q̃a esset ualde longa diuisio.

¶ CASVS Quæsiui à Iustin super quibus rebus posset fieri stipulatio. Resp. dominus Iustinia. quod super illis quę dominio humano subiici possunt, siue illa res sit mobilis, siue immobilis: dum tamen sit subiicibilis commercio humano Sed si q̃s stipulatus fuerit si bi dari, quod non est in rerũ natura, licet fuerit puta Stichum iam mortuum, aut rem quæ esse non potest, puta hippocentaurũ: nõ ualet stipulatio. hoc dicit. Francis. de Aret.

a ¶ Subiicitur. ℞ id est, subiici potest Sũt enim quædam res, quæ non possunt esse in nostro dominio, uel q̃a nec sunt, nec fuerunt, l. in rerũ natura, ut j. proxi. ℞. uel si sunt, impossibile est de natura, ut in sole, & luna. &. simili. ut j. e. ℞. si impossibilis uel de facto, ut aureũ montẽ, ut ff. de stat. lib. l. cũ hęres. ℞. j. uel de hominũ dispositione: ut res sactę. & religiosæ. & sanctæ, & publicæ, & in usu publico existẽtes, & aliæ si miles, ut liber homo ex sui natura, ut j. proxi. & ℞. de rerũ diui. j. rũ. & ℞. nullius. & ff. de verb. obl. l. inter stipulantem. ℞ sacram. Accur.

b ¶ Mobilis. ℞ cuius appellatione & p te mouentia, ut equi, continentur, ut ff. de uer. sign. l. mouentium. Accur

c ¶ In rerum natura. ℞ id est, apud aliquos homines, sic ℞. de verbo obli. ℞. conditiones. Accur.

d ¶ Credebat. ℞ maximè subaudi, nam idem si sciret mortuum, nisi mora debitoris præcessisset mortem, ut ff. de cõsti. pec. l. promissor, & ff. de uer. obli. l. inter stipulantem. ℞. Stichum quæ est contra.

ADDITIO Et tuncres ipsa & in stipulationem, & in petitionem & in cõdemnatione deduci debet: in eius tũ æstimat one fiet executio. l si seruum. ℞. effectus. ubi gl. in uerbo possit. & doc. ff. de uer. obli. Ange.

e ¶ Hippocentaurum. ℞ animal forte natum ex equa & tauro, q̃d nunquam fuit visum. unde Horatius, Humano capiti ceruicẽ pictor equinam Iungere si velit, &c.

f ¶ Inutilis. ℞ i. est, uitiosa, quia contra ius est.

¶ IDEM IVRIS, &c. ¶ CASVS Supra dictum est, q̃ inutilis est stipulatio, si quis stipulatur dari sibi hippocẽtaurũ qui esse nõ potest. Similiter inutilis est stipulatio si q̃s stipulatur dari sibi rẽ sacram, uel religiosam, quã credebat esse humani iuris, uel publicã, quæ publico usui deputata, ut forũ uel theatrũ, uel liberũ hominem, quẽ seruum esse credebat, & rem cuius cõmercium haberi non potest, uel rẽ suam sibi dari. & sic dicas, videt q̃ iste stipulationes non debẽt esse, uel dici inutiles sed magis in pendenti ec q̃ illud quod modo publicũ est, põt priuatũ fieri, & ex libero homine potest seruus fieri. & sic de aliis, & sic stipulatio põt ualere nihil dicis stipulatio eni cũ iuribus nitat, ex præsenti illico valet, uel inutilis est. & h. d. Suprà dictum est q̃ si aliquis stipulatus fuerit sibi dari liberũ hominẽ, non ualet stip. l. postea factus fuerit seruus, uel si aliquis fuerit stipulatus dari sibi rẽ suã licet postea aliena facta fuerit nõ ualet stipulatio, econuerso si fuerit aliquis stipulatus rem alienã sibi dari, si postea facta fuerit sua, nõ ualet stipulatio. Similiter si aliq̃s stipulatus fuerit sibi dari rem priuatam, & postea fiat sacra, & sic de aliis, nõ ualet stipul. Quotiescunq; enim sine facto promissoris illud quod stipulatur, deductum est i cũ casum à quo incipere non possit, no ualet stipulatio. Scire eni dẽs q̃ si ego stipulor mihi dari rem sacrã, uel religiosam, uel liberũ hominẽ: non valet stip. Sed pone q̃ sic dicã, promittis mihi Petrũ q̃ liber est, cum fuerit seruus, uel rem sacram uel religiosam cũ facta fuerit priuata, & sic de aliis, q̃ iuris erit? certè ñ ualet stip. Quæ eni de natura sui à dominio nostro exẽpta sunt. nullo mõ in stipulationem deduci possũt. & hoc đt. Frã.

f ¶ Idẽ iuris est. ℞ scilicet ut sit inutilis. Ac.

g ¶ Sacrã ℞ licet non ualeat stipulatio, ut hic, ualet tñ venditio i ter ignorãtes, ut actio deĕ, ut j. de cõtra. ẽpt. ℞. fi. ff. de cõtrah. em. l. & liberi. & l. ℞ Cels^s. Sed q̃ est ratio. Resp. q̃a in venditione nõ ẽ necesse trãsferri dominium, i stipulatiõe: fic, ut ff. de cõtrah. ẽpt. & vẽ. l. fi ita. ℞ fi. & i fi. gl. fi. Et ẽ similis rõ quare q̃s potest rem alienã vẽdere, ut ff. de cõtra. emp. l. rẽ alienam. sed nõ obligar: ut C. res pi. obl. pos. l. q̃ filios. b q̃a in pignore dẽtius cõstitui creditori, q̃ si bi det hypothecariam actionẽ, i vẽditiõe sola traditio cũ obłone

Sacræ rei vẽditio valet interignorantes. Aliena res uendi põt, sed non obligari.

† al. potest

† priuatũ.

euictionis sufficit: vt ff. de pign. l. & quæ nondum. ℞. quod dicitur. & de actio. emp. l. ex empto. Accur.

† Concor. cũ hoc trex. c. ad audientiã. iuncta gl. ſup. uer. habere. circa mediũ, extra, de ſpon. al. deeſt. tamen.

h ¶ Religiosam. ℞ hæc verba sacram & religiosam, expone, ut ℞. de rerum diuisione. ℞. nullius. & ℞. religiosum.

ADDITIO Dic hoc verum, q̃n res in totum est sacra, uel religiosa. secus autem esset pro parte, an ualeat stipulatio, emptio, uel alia stipulatio, vide legem hanc, & l. in modicis. ff. de contrah. empt. Angel.

b Nisi ſit bonę fidei poſſeſſor.

i ¶ Vsibus. ℞ aliàs si non est in usu publico, potest alienari: ut ff. de cõtrahen. empt. l. sed Celsus. j resp. & l pacta. ℞. fi. fic ff. de uia publi. l. viã.

k ¶ Forum. ℞ subi redditur ius: ut ff. de iusti. & iur. l. pe. uel rerum venalium. Sed forus est bursa. Accur.

Forum, & Forus.

ADDITIO Item forus dicitur locus exercendarum litium, ut c. forus. extra de ver. sig. Itẽ calcatorium, i. locos. vbi vua calcatur, q̃ pede calcantis feriatur. Dicuntur etiam fori tabulata nauiũ, ab eo q̃ incessus ferant. Item spectacula, hoc est loca erecta ut ex his spectet. Itẽ forus dr foramẽ illud p q̃d remus immittit, à forando. Vñ versus: Cauna foros, Hosti. dicit q̃ forũ in neutro genere ponit pro territorio cuiusq; iudicis, intra qd̃ põt in facinorosos homines animaduertere: in de tota diœcesis dicitur territorium episcopi. 16. qõ. 7. c. oẽs basilicæ.

l ¶ Theatrum. ℞ expone, ut ℞. de rerum diui. ℞. uniuersitatis. Accur.

m ¶ Credebat. ℞ idem si sciebat, ut j. proxi. ℞. & ff. de verb. obli. l. inter stipulantem. ℞. sacram. ibi casum enim, &c.

Cõmercii cõprehendit oẽs cõtractus.

n ¶ Commercium. ℞ generale nomen est ad omnes contractus. Vnde dr aliquis habere cõmercii rei, q̃n per emptionẽ, vel alio mõ põt eam habere: quare Iudæus nõ habet cõmercium Christiani mãcipi, vt C. ne Christianũ mã. iu. &c. Vnde si Iudæus Iudæo permittit tale mancipiũ, ñ valet, vel Christianus Iudęo, ut hic. ſi aũt Christiano, pmittat Iudęus, ualet, ut ff. d uer. obl. l. multũ interest. & de leg. j. l. apud Iulia. ℞. fi.

Stipulatio rei liæ an valeat.

o ¶ Suã. ℞ nã cũ sua fit, plus sua fieri non põt, ut ℞. de le. ℞ sed si rem. & j. de ac. ℞. fic itaque. nisi tone possessionis apud alium constitutæ, ut ff. de contrah. emp. l. si in emptione. ℞. 3. vel nisi sub conditione, dum tamen adueniente conditione, stipulatoris res esse desierit, ut ff. de uer. obl. l. ſi rem meam. & l. existimo.

Stipulatio pura nõ ſuſpenditur, ſed bene actus.

p Protinus. i statim: quia pura stipulatio suspendi non põt, ut ff. de stip. ser. l. vlus fructus, secus in aliis actibus viuorum, ut ff. com. præ. l. fi. in fin. Accur.

ADDITIO Puta per euentum confirmationis. q̃ ex post facto fieri pot; sed tamen ipse actus in veritate non põdet sicut nec stipulatio, sed interim vel est nullus, uel sola ipsius qualitas, puta dominij trãslatio, vel cui acquiratur, pendere dicitur. & hæc vera in actib. puris.

q ¶ Item contra. ℞ i. econtrario. nam ℞. dixit quando ab initio res erat sacra vel similis, sed postea desiit. nunc econtra quando prius non sacra fed, postea sit.

ri ¶ Eorum causam. ℞. sacra, vel religiosa, uel similis, ut ℞. prox. ℞. Acc.

s ¶ Sine facto. ℞ qd̃ est cũ erat res aliena, aliàs si sua, semp suo facto factum vr, ẽt si alienauerit post tps stipulationis. idẽ & si erat aliena, dũ modo post moram, ut ff. de uer. obl. l. si seruum. ℞. j. & 2.

t ¶ Extinguitur. ℞ arg. contra. ℞. de leg. ℞. si quis debitori. ver. q̃ si uino. Simi-

lia. ℞ puta rem sacram cum erit profana: & sic de singulis: sci licet sacra uel religiosa: ut ℞. proxi. ℞.

b ¶ In obligationem. ℞ scil. cet istam: hoc est stipulationem.

¶ SI QVIS CASVS. Quidam promisit, quod dominus episcopus daret mihi decem. ualet ne ista stipulatio? Dicitur q̃ non: q̃a videtur factum alienum promisisse si tamen p̃ mitteret se facturũ, uel præstiturum, uel procuraturum quod alius aliq̃d mihi faceret, factũ suum p̃mittere uidet. & iõ stipulatio ualet: & ex ea obligat. & hoc dicit. Et ad instantiã in illam quæ ponit in gl. contra regulam istam, de eo q̃ cauit dominũ suum rem ratã habiturum: respondetur, non uidetur factum alienũ promisisse: sed interesse rei qui conuenit, si dominus suus pro quo agit, ratum nõ habeat. & similiter est in aliis instantiis. Franciscus.

Vicit ad ſ. q̃d ca. ex ſtipro. i ff. in fi. de in ſtipulation.

c ¶ Alium. ℞ prorsus extraneum.

d ¶ Nõ obligabitur. ℞ & est ratio: quia nemo alienum factum promittere potest: ut hic, & ff. de uer. obli. l. stipulatio ista. ℞ prĩ. nisi pœna p̃mittatur: ut ℞. e. ℞ uersa. vice. nisi in casib. in quibus præsumit lex interesse, p̃mitti nisi fiat: ut in cautione iudicio sisti: ut ff. de uer. oblig. l. quoties q̃s. Item in stipulatione ista, habere licere: ut ff. de uer. obli. l. stipulatio ista. j resp.^a Itẽ in stipulatione de rato: ut ff. rẽ ra. habe. l. in stipulatione. Item in stipulationibus ædilitiis: ut ſanũ esse ſeruũ uenditum, uel non furẽ, & similia: ut ff. de euic. l. ſi ita quis. Itẽ in stipulatione rem pupilli ſaluã fore. nã cum sit prætoria, exigit fideiussor: ut ff. de præt. ſtipu. l. ſpto. ix. Stipulat ergo pupillus his uerbis à fideiussore: promittis rem meam ſaluam fore per tutorẽ uel curatorẽ: nam & his uerbis ab eis stipulat: ut ſi rem pup. ſal. fo. l. j. & l. cũ pupillus. Prætereà nonne quis semper p̃mittit per se & suos hæredes ea facta quæ p alũ possunt explicari: ut C. de cõtrah. ſtip. l. fi. licet contra fit, ſi non potelt per alium fieri: ut ff. e. de uer. obli. l. centeſimis. ℞. id q̃. & C. de cad. tol. l unica. ℞. ne autem? Rñ. Nõ est alius hęres quã testator: imo idem præſumitur, ut in auth. de iureiuran. à mo. p. ℞. j. col. v.

b Niſi ſit bonę fidei poſſeſſor.

ADDITIO Adde secundum Angel. alios casus: puta quando promittit alium dare vel facere ad quod promissor tenebatur. Itẽ quando iurauit: quia facit ualere omni meliori mõ quo potest: ut l. cũ pater. ℞. filius. ff. de leg. ij Angel.

e ¶ Effecturũ ℞ tunc enim ſuũ factũ manifestè promittit. idem ſi dixit se curaturum ut fiat, ut ff. à cer. pe l. ſi. ℞. ſi.

¶ SI QVIS ALII. ¶ CASVS. Pone q̃ ego ſtipuler dari ei centum, cuius iuri nõ ſum ſubiectus, ualet ne ista ſtipu? Et resp. Iust: q̃ ñ, cõſiderata ſtipulationis natura. Inuẽta enim fuit ſtipulatio, ut p ſtipulationem vnuſquiſque ſibimet aliquid acq̃rat. Sed licet ſtipulãdo extraneo aliq̃d acq̃rere nõ possimus, tamẽ in p̃ſonam alterius ſolutionẽ possumus cõferre. Verbi gratia: Promittis mihi x. aut Seio: & tunc bene ualet huiuſmodi ſtipulatio. Obligatio eni mihi ſtipulãti acquisita est: ſolutio tñ potest fieri adiecto, me inuito. & cõtinget pro missoris plena liberatio. Cõpetit tñ ſtipulatori ℞ adiectũ actio mandati, p̃pter id q̃ ſolutũ eſt h. d. Extra casum nota ſpecialem casum, in quo ſi ſoluat debitor alij q̃d ei cui ſoluere dẽt, puta adiecto, ſalter natiuẽ, liberat. Nota. q̃ vox patris est vox filij: & cõtra. Frã. de Are.

f ¶ Iuri. id est, dominio: ut ſeruus domino, cui acquirit: ut ℞. p quas perſo. nob. acqui. ℞. itẽ vobis. Itẽ reuerentia paterna: ut filius patri: ut ℞. p quas pſo. nob. acqui. ℞. j. Itẽ obediẽtia: ut monachus monaſterio cui q̃rit & ſe & alia: ut in aut. de mona. ℞. illud. col. j. Idẽ dicas de ſeruo fructuario. Idẽ de vſuario. Idẽ de ſeruo bona poſſeſſo, & liberoro bona fide poſſeſſo, qui ex duabus cauſis quærunt: ut ℞. p quas pſo. nobis acqui. ℞. dẽ his. & ℞. idem placet.

g ¶ Nihil agit. ℞ est ratio: quia inuentę ſunt, &c. ut j. co. ¶ alteri & ff. de uerb. obl. l ſtipulatio iſta. ¶ alteri. Fallit tamẽ in caſib. xvj. In primis: ut ſi ſtipulantis interſit: q̃a ſit tutor eius cui ſtipulatur rẽ pupilli ſaluam fore. Secũdo, q̃a procuratori ſtipuletur dominus. Tertio, ſi ſtipuletur creditori ut, j. eod. ℞ ſed ſi q̃s ſtipuletur. uer. & ſi creditori. & ff. de uerb. obli. l. ſtipulatio iſta. ℞ ſi ſtipuler. & ℞ ſi quis inſulã. Quarto fallit in omnib. prætoriis ſtipulationib. ut ff. de præt. ſtip. l. in omnibus. ut eſt damni infect. ff. de dam. infec. l. damni. ℞. fina. Itẽ iudicatũ ſolui, & ſimiles: ut ff. de procu. l. in cauſæ. ℞ fin.^b Itẽ fallit in ꝓcuratore præſentis: ut ff. de uer. obli. l. ſi, ꝓcurator. & ff. de procu. l. q̃ procurator ^c. Itẽ fallit in actore municipũ: ex cuius pacto quæritur municipibus. Itẽ in curatore furioſi, & conſimilium ꝓtonarũ, & tutoribus: ut ff. de conſtitu. pecun. l. eũ qui. ℞ ſi actor. Itẽ fallit in inſtitore nam ſibi actio ex pacto inſtituti quæritur. ut ff. de inſtitu. e. l. j. in fi. & l. 2.

Item fallit in iudice, uel notario, uel ſimili perſona publica: ex quorũ pactis & ſtipulationibus alteri q̃ritur: ut ff. ẽ pupil. fal. fore l. 2. & 3. & 4. j. reſpon. & in auth. de execu. & his qui con. ℞. j. col. vj. & in authen. de hęre. ab inteſt. ℞. ex his. col. x. Itẽ fallit in creditore, ex cuius pacto q̃ritur actio debitori: ut ff. de pigno. acti. l. ſi cũ vẽderet. j. rñ.

¶ Poteſt extraneus ſolutioni eſſe adiectus, licet ſibi non quæratur obligatio. Aretinus.

Item fallit, ſi auus paciſcatur dotem reddi ne pti, quam iam i poteſta te ſi habet: ut ff. ſoluto mat. l. Caius Seius. Itẽ fallit in ꝓcuratore uendentis: ut ff. de acti. ẽp. l. Iulianus. ℞. ſi ꝓcurator. Item fallit in deponente, ſi paciſcatur alij rẽ reſtitui. Item fallit in commodante faciente ſimile pactum: ut ff. đpoſi. l. Publia. & C. ad exhib. l. ſi res. Item fallit in donãte ſimile pactum faciente in euentũ alicuius cõditionis: ut C. de do. quæ ſub mõ. l. quoties ^d. Itẽ fallit, ſi pater ſtipulet filio, ut alij poſito ſub ſua pote ſtate poſt mortem ſuã, ſcilicet patris. nam & ſi lio quæritur, licet hęres nõ ſit. ut ff. de uer. obli. l. quocũq; ℞. ſi quis ita.

† extranei.

d Hoc ẽpe raſ dñium rei q̃ eſt i ꝑſona illi⁹ cui ſtipulatur.

Ex quo colligę ſtipulationẽ alteri factã ſuper re ſua valere & tenere ſecũdm Chriſt.

Si uero purè, & non poſt mortem: ipſi ſtipulati q̃ritur, ut ff. de uer. obl. l. dominus ſeruo. His eni casib. ex pacto uel ſtipulatione alterius alteri q̃ritur, non aliàs, ut hic. & C. per quas perſonas nobis acq. l. j. Cum enim ſint ſpeciales, non ſunt trahendi ad conſequentiã: ut ff. de leg. & ſe. conſul. l. quod uero. Sed M. dicebat hos casus facere regulã, & ſi quis caſus eſſet cõtra illud, ſpeciale eſſe: & q̃ hic regulariter dicitur, ut ℞. e. ℞. alteri. & C. p quas perſo. nobis acq. l. j. dicebat iure dicto non ualere: ſed vtiliter, acquiri poſſe. & ſic ſecundum cũ ſemp ex pacto alterius quæriť: quod falſum ẽ: cum parum intereſſet, directo, an utiliter quæreretur: ut ff. de neg. geſt. l. actio. Accur.

Solutio an poſſit fieri adiecto.

al. valebit

h ¶ Acquiratur. ℞ ſcilicet tantum.

i ¶ Seio ℞ non tamen hæredi eius: ut ff. de uerborum obli. l. cum q̃s. Item hoc intellige ſtatu huius adiecti nõ mutato. alias cõtra, ut ff. de ſol. l. cum quis. Item hoc intellige ante litem conteſtatã à ſtipulãte, aliàs contra: ut ff. de ſol. l. ſi quis ſtipulatus fuerit decem. ℞. j. Itẽ licet ſolui poſſit adiectio, non tamen agere poteſt adiectus, ut ff. de cõſti. pecu. l. ſed & ſi filioſa. in fi. & l. ſi uero.

k ¶ Inuito eo ℞ qui ſtipulatur.

Adiectus cui ſoluitur diuerſa actione tenetur.

l ¶ Contingat. ℞ niſi in caſu, ut ff. de eo q̃ certo loco. l. 3. ℞. idem Iulianus. Sed ibi facta fuit ſolutio alibi quã fieri debuit, unde uenit interesse, ut j. de ac. ℞. loco. in quo nõ potuit domino ꝑiudicare accipiẽdo ſortem adiectus: ut ff. de reg. iu. l. non debet. licet & ipſe dñs poſſet, ut ff. de eo quod cer. l. centum. in fi. & l. fi. in fi.

m ¶ Ille. ℞ ſcilicet ſtipulator.

n ¶ Mandati. ℞ nunquid adiectus mandati ſemper tenetur? M. dicit q̃ ſic, ut hic, & ff. de uer. oblig. l. Iulianus. ℞. fina. Nam ſemper tacitum mandatum, etſi nõ expreſſum interuenire dicebat, & in abſentia & ſine nuntio uel epiſtola. q̃ eſt cõtra. l. ff. de ꝓc. l. j. ℞. j. Quare dicemus, q̃ mandati agitur ſi interceſsit mãdatũ, ut quia preſente adiecto fuit alias agit neg. geſt. cum non ſit ꝓcurator. ut ff. de ſol. l. uero ꝓcuratori. ℞. interdum. & j. de obli. quæ ex quaſi contrac. in prin.

Vtile per inutile non vitiatur.

ADDITIO Nota bene hanc gl. qua actione teneat. & iſta ſunt vera niſi adiectus eẽt animo ſibi donãdi, ut d. l. Iulianus. ℞. j. & ibi Bart. ff. de uer. obli. In dubio autem non uidetur adiectus animo donãdi, ut l. ſi cum aurum. ff. de ſol. Angel.

¶ QVOD SI QVIS. ¶ CASVS. Supra dictum eſt, q̃ ſi ſtipuler alteri dari, quam ei q̃ iuris meo ſubiectus eſt, nõ ualet ſtipulatio. Sed pone q̃ aliquis ſtipuler aliq̃d dari ſibi & extraneo, ualet ne iſta ſtipulatio? Reſp. q̃ ſic, ſed nũquid in totum? Reſp. q̃ non, ſed ꝑ parte dimidia, ſcilicet pro parte ſtipulatoris. Super iſto ℞. q̃ri poteſt. quare ita eſt q̃ ſi ego emero fundũ mihi & extraneo ꝑ x. ualet totus ptractus, ut ff. de cõtrah. em. & ven. l. fundus. ſi aũt ſtipulatus fuero x. dari mihi & extraneo: non ualet ſtipulatio in totum, ſed ꝑ parte: reſp. cõtractus em. ꝑ. & ven. celebratur tam gratia emptoris, quã venditoris. vñ de tam emptori, quã venditori expedit q̃ ualeat cõtractus, & nõ in totum ualeret venditio, contractus q̃ vtriq; gratia celebrari debet, in detrimentum alterius partis redundaret: quod eſſe non debet. Sed ſi dicas, poteſt eſſe, q̃ non expediet ẽptori q̃ emptio in totum valeat ſemper. Ad hoc dico, q̃ ſibi iputeť. Regulariter enĩ loquẽdo, gratia utriuſque contractus huiuſmodi dicitur fieri. Non ſic autem eſt i ſtipulatione. Sẽper enim expedit ꝑmiſſori, q̃ ſtipulatio poti⁹ ualeat in partem quam in totum. hoc dicit. Fran.

o ¶ Valet. ℞ ſcilicet pro parte dimidia, ut ſubiicit: ut ff. de eo quod certo lo. l. 3. ℞. ſi quis. Et colligę, quod non vitiat vtile per inutile ſic ff. de

Universidad de Deusto

ff. de verborum obligat.l.j.§.sed & si mihi.ar.cõtra.ff.de arbi.l. paruí, aliàs Pedius.§.j.& dicut ibi.

a ¶ Non plus.ẓut ff. de verborum oblig.l.si mihi.Sed cõtra.ff.de cõtrahenda emp.l.fundi.Sed l ic ut ibi.

¶EI QVI. ¶CASVS Supra dictum est,q; si stipulor aliquid dari extraneo, ñ valet stipulatio.Sed pone q; stipuler aliq d dari ei qui in ri meo fibiect' ẽ: ut puta filio uel seruo: ualet ne stipulatio ista?Dicẽ q; sic quia vox patris, vox filij:intelligit &hoc verũ ẽ, q; valet stipulatio i reb. illis q; patri posũt acqri per filiũ: ut in bonis aduentitiis proficit, ibonis aũt castrensibus uel quasi nõ valet.h.d Frã. de Aret.

† al.stipulatione.

† acquiratur.

† Filius est pars uiscerum pris. Aristo. in v.Ethicor. Quia pr & filius cẽsent una psona.& cõcor.gl.in c. sup eo.ibi. & pr & filius extra de testa. & ca. tua nobis.i gl. super uer. circa med. extra de deci.

b ¶ Acquiris ẓ sic ff.de uerbo.obli.l. dominus seruo.& C. de ẽhen. & cõ.stip.l.2. & ff. d pac. l. & heredi.§. nos autẽ.

c ¶ Filij sit. ẓ cum una psona censeatur pater & filius:ut C.d imp.& ali.sub.l.fi.sic & i seruo & domino ẽ eadẽ uox: ut j.e.§.post mortem.

d ¶ Acquiri possunt.ẓ ut pfectitio peculio & aduẽtitio quo ad vsum fructũ: ut s. per quas p so.nob.acq.§.j. Accur.

Filius & pr censent eadem persona,

¶ PRAETEREA INVTILIS. ¶ CASVS Dixi Iusti. Domine,supra dixistis multos casus,in quib. inutilis est stipulatio, sed prẽter illos sunt ne alij casus,in q.b. stipulatio inutilis sit?Et resp. sic. Quotiescũq; enim ille qui pmittit, ad ea quæ interrogatus est nõ rñdet: ueluti si dicat aliqs:pmittis mihi x ? & tu respondeas, pmitto v.vel ecõuerso:uel dicat aliquis, pmittis mihi?& tu rñdeas, pmitto si nauis uenerit ex Asia.uel si alicui stipulãti i diẽ ut sub cõditiõe,tu respõdeas.p senti die,uel purè:dũtamẽ illud ex primas:videlicet, p senti die,uel purè spõdeo nõ ualet stipulatio. Si enĩ stipulãti i diẽ, vt sub cõditione,rñderes,& si exprimeres q; psenti die,ut purè pmitte res,ualeret stipulatio,& videreris i eã de diẽ ut purè spopõdisse. Nõ eñ necesse ẽ in rñdẽdo eadẽ oia repeti,q; stipulator exp ſ ut : q; cũ in pfationibus dicuũr,in rñsionibus repetita credunt:ut ff. d uer. obli.l. Titia.§.idẽ rñdit. Itẽ dr,q; si ad ea q; interrogata sunt,nõ rñdeat,p nisi sor,nõ ualet stipulatio. Hoc ĩtelligas,nisi diuersitas placeat stipulãti Quæ aũt diuersitas vitiet stipulationẽ, v.rũ ea q; est in qualitate, vel in quãtitate, ut in specie:habes in gl.ordi.nõ tñ sufficiẽter.h.d.Fran.

e ¶ Inutilis est.ẓ interdum in totum:interdum pro parte.

f ¶ Non respõdeat.ẓ cõgruè.diligẽter rñ attende,q; vbicunque est diuersitas,si incõtinẽti placet diuersitas stipulatori, ualet stipulatio: ut ff. de uer.obli.l.j.§ cũ adiicit. Si aũt nõ placeat ?:aut ẽ i qualitate, aut i quantitate,aut i specie diuersitas. In prio casu nullo mõ ualet, ut hic, ibi, aut si ille, &c. & ff.e l.j.§. cũ adiicit.& § si qs simpliciter. Si verò i quãtitate,i eo q; consonat,ualet detrahat, siue adiciat: ut ff. de uer.obli.l.j.§.si stipulãti.q; est contra in alio non,ut hic, ibi, veluti,&c. Si aũt in specie:aut, pmittit una species pro altera,& tunc non ualet:ut j.e. §.fi de alia aut alia adiecta. & ita copulatiuè,& tũc ualet i alia,nõ in adiecta:ut ff.de uer.ob.l.j.§.sed si. Si aũt plures res stipulet,tũc aut copulatiuè fuit facta iterrogatio, & ualet i eo q; rõlum ẽ:aut disiũctiuè ut illã aut illã rẽ, pmittis?quo casu uales,siue ad vtrũque, siue simplr rñdeat,& i utraque. Si uero i una, non ualet ẽ in ea. licet i summis nõ vitiet alternatiua,si respõdeat ad unam tantum:ut ff.de ver.oblig.l.j.§.si quis & l.inter stipulantem.§ si stipulantẽ. Ac.

ADDITIO Et est ratio diuersitatis secundum Ioã.Fab.q; i specie bus talis responsio facit diuersitatẽ in qualitate. q; i qualibet sub cõditione interrog asse videtur. Sed in alternatiua summarũ minor est in obligatione.l.si ita stipulatus fuero.x. aut quique.ff.e. iõ de ea interrogatũ & responsum esse videtur.

g ¶ Expresserit.ẓ quæ enim in præfationibus dicuntur,in contractibus repetita creduntur, ut ff. de uer.obli.l. Titia.§ .idem respondit.

¶ ITEM INVTILIS. ¶ CASVS. Non solum in casibus qui præcesserunt,est inutilis stipulatio,sed etiam in aliis:quia si fueris stipulatus aliq d ab eo q; iuri tuo subiectus ẽ, uel si is à te fuerit aliquid stipulatus,inutilis est stipulatio. Sed differẽtia est inter seruũ q; ẽ in potestate, & filiũfa. qui similiter est i potestate:quia seruus neq; dño, neq; extraneo promittẽdo obligat. Filius aũt fami. patri suo nõ obligatur, prẽterquã in uno,& i mutuo. S3 vide tur q; filiusfa. pmittendo i uoto obligat p l.i aut.de sanc.epi.§. iterdicim?. Sed põt rñderi distinguẽdo iter votũ psonę,& uotũ rerũ.In uoto rerũ, si obligat:i voto aũt psonę,obligatur.& sic log. aut. Fr.

Itẽ inutilis.ẓ quamtũ ad ciuile vinculũ, ẓ naturale ẓhicur: ut ff. de cõdi.ide.l. si id q;.& l. frater.à fratre.§.j.vñ fideiussor accedit: ut j. de fideiuſ. i prĩ. Et hęc vera sunt, nisi i castrẽsi peculio ut quasi.nã tũc ẽ loco patrisfamiliàs: ut ff.ad Macedo.l. 2.& ff.d col.bo.l.j.§. nec castrẽse.tũc eni & cũ psę obligat,& agit cũ effectu, ut ff.d iu.l.lis nulla.

h Stipuletur.ẓ C. de pac.cõuẽ. l.pactũ dotale.cõtra. Sol. maxime, ibi positũ abundat. sic C.de test.ma.l.fi.§.j.

i ¶ obligari non potest.ẓ ſ. ciuiliter. Acc.

k ¶ obligari possunt.ẓ ex omni causa: ut ff. de iud. l. tam ex cõtractibus.& cõueniri isolidũ durãte patria potestate:authoritatetũ patris interueniẽte. ad q; pater apellit officio iudicis ut C.de bo. q; lib. l. cũ fi solũ.§.1.c.& postea nisi i sex casib.q; sũt ff. q; cũ eo. l.2. Excipe duos casus, ut i mutua pecunia,ex qua nõ teneẽ cũ effectu ,pter exceptionẽ Macedoniani: neq; pater:ut C.ne filius ,p patre.l.j. Itẽ i voto , ut Deo uel reipublicæ facto:ut ff.de polli.l.si quis rẽ.§.uoto.nã licet ats,ſ.ex cõtractu ut quasi conueniatur à plato maiore loci illius,hic tamẽ non conuenitur:ut C.de epis.& cleri.l.nulli.&in auth.de eccle.tit.§.fi q;. col.ix.

¶ MVTVM. ¶ CASVS. Quæsiui à Iustin. utrum mutuus stipulari posset.Et rñdit dicens,q; mutuus neque stipulari põt,neq;promittere & rõ huius est:q; stipulatio fit vno iterrogãte, altero respondẽte,& sic utroq; loquẽte. Idẽ dicit de surdo, p; defectũ auditus. Qui enim stipulat,exaudire dẽt ,pmittẽte,& qui ,pmittit, ue rba iterrogantis similiter exaudire debet.& hoc planũ ẽ. Quod tñ de illo surdo intelligas,q; omnino nõ exaudit, & nõ de illo qui tardius exaudit. Qui em tarde exaudit,promittẽtẽ & stipulantẽ poterit exaudire,quãquã nõ illico,& ita stipulari & ,pmittere põt. Itẽ q; siui a Iusti. de furioso, an posset uerbalẽ obligationẽ contrahere. & dicit q; non. Nullum en i negotium furiosus rectè gerit:quia non intelligit q; agit. Fran.

l ¶ Nullum negotium.ẓ ſ. obligatorium.Idem in prodigo, cui bonis interdictũ est.ff.de uer.obli.l.is cui.q.a furioso similis est:ut ff.de cur. fur.l.j.rũ.& ff.d reg iur.l.furios. Idẽ in mẽte capto † .ut s.de cur.§ j.

ADDITIO Idem in fatuo.Et intellige de his qui omnino nihil rationis sapiunt, aliàs secus.secundum Angel.

m ¶ Potest.ẓ scilicet ciuiliter.

¶ PVPILLVS. ¶ CASVS. Quæsiui a Iusti. an pupillus posset rectè stipulari?Resp.q; pupillus omne negotiũ rectè gerit dũtaxat men turoris authoritas intercedat:& hoc q̃n necessaria,ẽ,ſ.cũ se alteri velit obligare.Alterũ tñ,sine tutoris authoritate bñ põt obligare.In uer.sed q; diximus. pone sic casum.]Supra dictum est , q; pupillus rectè gerit omne negotiũ.ergo cõ infans sit pupillus, omne negotiũ rectè gerit & ita stipulari uel ,pmittere rectè poterit. sed nõ est ita simpliciter. Et ad hoc respondens legis lator dicit,q; dictum est d pupillo.intelligendũ esse de eo,qui proximus est pubertati , & ẽt de illo qui aliquẽ habet iitellectum. Infantes enim,& illi qui ,pximi sunt infantiæ, nõ multum distant à furiosis : quia nullũ habent intellectũ. Sed deinde statim corrigit iam dictum suum,quo ad unũ membrũ , dicens quod pupilli proximi infantiæ non per omnia sunt censendi pubertati ,pximi,scilicet tanquam furiosi.sed habent idem iuris , q; cũ tutoris authoritate se aliis possit obligare:& sine tutoris auctoritatẽ sibi alios obligare possint. Sed potestne filiusfamilias ipubes auctoritate patris sui alteri obligari patris auctoritate pcedẽte:sicut põt pupill' tutoris auctoritatẽ? Et respondeẽ q; non,& huius ratio põt esse: quia si tutor male præsti terit auctoritatẽ pupillo suo,pupillus habebit illũ sibi obligatum: non sic autem filius patrẽ. Frã. de Are.

¶ Pupillus.ẓ ſ. pubertati proximus:ut sequitur.& est ratio, quia intellectumhabet: ut ff. d re.iu.l. in negotiis. Acc.

a ¶ Obligetur.ẓ ſ.alij.

b ¶ Auctoritate.ẓ ſicſ.d auth. tut. in princip.sic ff.de pac.l. contra iuris ciuilis.

c ¶ Infans.ẓ i. vsque ad septem annos : ut C. de iur.deliber.l. si ifanti. j. respon.

d ¶ Infantiæ proximus.ẓ i.usque ad decem annos & dimidium : & sic proximus respicit j. sed cum dico pubertati ,pximũ, à decẽ annis & dimidio suprà itellige, nã sic in mascułis debet fieri dimidiatio.i fœminis in nono & dimidio: ut s.qui.ex cau.ma.nõ licet.§.fi.&§. quib.mo.tu. fi.j.respon.

e ¶ Non multum. ẓ nã distat aliquantulũ, ut in hereditate,quam transmittit infans : ut C. de iur.delibe.l.si infanti.§. j.se cus i furioso:ut C.d cur.fur.l.fi.§. finautem. & hoc secundũ Az. Sed certe sic posset dixisse.quia unus paruus, alter magnus, alter cõtinuũ tempus,alter habet interualla dilucida.Dic ergo, distat in stipulãdo in hoc,q; infans sine intellectu interdũ stipulatur:sed furiosus nunquam:ut ff.rẽ pup.fal.fore.l.seruum pupilli.Item dicit non multum, propter proximum infantiæ,q; intellectum habet. & ideo corrigitur statim,quod hic dicitur:ibi,sed in proximis.Accur.

f ¶ Benignior.ẓ quàm supra dictum est.Accur.

g ¶ Idem iuris habeant.ẓ ut alios sibi obligent:aliis uero non obligentur.sine tutore:ut s. proxi.§.

h ¶ Impubes ẓ aliud si pubes: nam obligatur ac si esset sui iuris:ut ff. eod.de verb.obli.l.fi.§.j.nisi in duobus casibus:ut s. eod.§.item inutilis.diximus.

i ¶ Patre.ẓ sed quæ est ratio de hoc ad pupillum , cũ tutore auctore obligetur:Respondent quidam,quod ob hoc ipsum datur tutor,sed patria potestas est ad corrigendũ. & est pro eis C.de bo.q̃ lib.l.fi.§.fi sinautẽ.Vel dic, q; tutorẽ habet obligatum si male auctoratur:patrẽ non:ut C.de bo.quæ libe.l.cum oportet.§. sub hac tamẽ.uer.non autem hypothecam.Accur.

ADDITIO Hoc uerum,quando de pupillo mere obligãdo tractatur:secus si de mera vtilitate:q; potest etiam sine patre. Si uero põt esse vtilitas & damnũ,puta q; ãdo vsusfructus, uel aliq d patri quæri põt:quo casu de iure nouo pater legitimã administrationẽ hẽt , sufficit ipsius auctoritas,non in aliis:ut l.fi infanti. C.de iur.delibe.An.

¶ SI IMPOSSIBILIS. ¶ CASVS Supra habuistis multa exempla inutilium stipulationum:adhuc ponitur hic unum,ſ.cum impossibilis conditio stipulationi adiicitur:& appello impossibilem cõditionem,illam, ſ.cum natura impedimẽto est:ut puta hominẽ in statu isto existẽtem cęlum digito tangere.unde ista stipulatio :,pmittis mihi decem,si cœlum digito tetigeris?inutilis est:sed si negãdo cõditionem impossibilem promittas aliq d alicui stipulãti:ut puta, ,pmitto tibi decem,si cęlum digito non tetigeris.pura est stipulatio:& q̃ stipulatur,incontinẽti peti põt.h.d. Nota quod impossibilis cõditio vitiat stipulationem. Fran.

k ¶ Obligationibus.ẓ quibuscunque.ut hic,& ff.de act.& obli.l. non solum ⁴.Secus est in ultimis voluntatibus : quia tunc pro non apposita habetur:ut s.de hęre.instĩ.§.impossibilis.

l ¶ Cui natura.ẓ non ita ſi uerborum pplexio fit.ut ff. de condi. inst. l.si Titius.Io.contra.tunc enim quandoque non diceretur impossibilis, licet non posset existere.ut ff. de uer.ob.l.fi Titius.secundũ Az.& facit ad hunc § fi.ff de re.iur.l.impossibilis.& ff.e.l.impossibilis.§.j.

m ¶ Purę.]i.sine conditione.etiam si dies esset appositus,ut ff.e. l.i il la stipulatione.§.fi.

n ¶ Statim.ẓ cum spatio tameu quo solui posit.ut j.e.§.fin. ff. eod.l. eum q; calẽdis.Et de hoc dixi s.de uer.ob.§.omnis stipulatio.Acc.

¶ ITEM VERBORVM ¶ CASVS. Supra dixistis domine, multa exempla de inutilibus stipulationibus:sed pro Deo,quid si inter absentes fiat stipulatio,ualetne stipulatio?Respon quod nõ,fed est inutilis:& hoc,scilicet q; stipulatio inter absentes cõcepta,inutilis sit.hoc ideo est,quia niam siue materiam altercandi contentiosis hominibus præstabat. Cũ enim aliquis ab aliquo sibi promissum , per stipulationem petereti:&instrumẽtum in quo fuit promissum , pro se produceret in mediũ : in huiusmodi casibus solebant promissores sæpissime contra stipulatores talibus vti allegationibus : Frãter, quãquam in instrumẽto cõtinetur me tibi hoc, vel illud promisisse , ista tamen stipulatio nullius est momẽti : cũ ego non essem præsens tali die in loco, i quo cõficiebatur instrumẽtũ, uel etiã cum tu non esses præsens: & stipulatio inter absentes concepta sit inutilis. Et idẽò propter celeritatẽ dirimendarũ litiũ introducta fuit a domino Iustiniano quædam constitutio, quã habes C.de contrahend.& commit.stipu.l. optimam.quã scripsit ad Cæsarienses aduocatos: in qua tamẽ cautũ est,q; huiusmodi scripturis,quę partes præsto fuisse indicãt, omnimodo fides adhibeatur: nisi ille qui talibus vtitur allegationibus, ſ. dicendo aliquã partium absentẽm fuisse, manifestissimis probationibus, veluti per scripturã aliam, vel per testes idoneos quib. nulla possit opponi exceptio, p; habuerit ſc, vel aduersarium suũ,in alio loco fuisse,quã vbi instrumentum confectum erat.h.d. Frã.

o ¶ Item verborum.ẓ sicut per conditionem impossibilem , ita per absentiam fit inutilis stipulatio.

p ¶ Absentes.ẓ ita intellige absentẽ, vt audire nõ possit. Vnde si est in turri,uel a remotis,& clamet, valet stipulatio si se audiãt;ᵇ arg.ff.ad Syll.l.i.§.eo. alias accipitur multis modis:ut ff.de uerb.sig.l. absentẽ. & notatur in auth.de fideiuſ.§ i.Sed contra est ff.de do.inter ui.& uxo. l.ea quæ. Sed ibi interceſſerat stipulatio ante absentiam : cuius verba etiam inter absentes nunc repetuntur.Item contra.ff.de pact.l.Labeo. in princ.Sed aliud in pacto quolibet alio,quod sine huiusmodi solennitate fieri potest,sed stipulatio non,vt ff de pact.l.i.in fi.& j.de act. §.de constituta.Item contra.ff.de sponſa.l.iiii.& l.v.Sed potest dici ibi speciale,ut ualeant inter absentes.Vel dic,q; & per stipulationẽ fieri possunt sponſalia,& tunc inter præsentes,ut hic.Item cõsensu,ſ.solo possunt fieri sponſalia,& tunc etiam inter absentes,ut d l.iiii.Acc.

ADDITIO Et hæc vlt.communiter tenetur in l.j.in prin.ff.eo.

q ¶ Præstabat.ẓ antiquitus.

r ¶ Post tempus.ẓ post ideo dicit,quia quando conueniunt post tẽpora ntractus,talia opponuntur.Accur.

s ¶ Tales.ẓ quales subiicit statim,&non &c.Accur.

t ¶ Et non.ẓ ecce allegationes.

u ¶ Constitutio.ẓ vt C.de contrahen.& commit.stip.l.optimam.

x ¶ Scripsimus.ẓ loquitur Iustin.author illius constitutionis.

y ¶ Scripturas.ẓ sed quid si unus proferat instrumentũ,in quo contineatur contrahentes fuisse præsentes Romæ tali die:alter q; Boñ. Dñt quidam,q; neutri creditur. Alii q; bonus iudex debet animaduertere, cui potius credendum sit, ut si stipulator ipso tẽpore teneb t scholas Bono.stabitur illi instrumento,quo continetur ipsum fuisse Bononię.

z ¶ Præsto.ẓ i. præsentes.

a ¶ Omnino.ẓ Nota standum scripturæ, nisi contra probetur.sic C. de proba.l.cum precibus.& j.e.§.fi scriptum.& j.tit.i.§.fi.& hoc quãdo formam habet publicam,alias si priuatam,si pro scribente, nõ ualet,si contra scribentem,ualet si est cum causa,ut in aut.de iureiur. a mo.§. i.& C.de non nume.pecu.l.generaliter. Acc.

ADDITIO Scilicet sola,sed cum adminiculis sic,puta si a tribus testibus sit annotata: pro tertio tñ si persona scribẽs sit legalis , scriptura priuata facit semiplenã probationẽ,ut per Io.Fab.& Ange. hic.

b ¶ Improbis.ẓ ſ.prima facie.quæ forte probæ apparebunt tandem. sic C.de epis.& cle.l.omnes qui.circa prin.secundum Ioan.

c ¶ Manifestissimis.ẓ quia contra scripturam.

d ¶ Scripturam.ẓ ſ.aliam,quod est melius.

e ¶ Idoneos.] omni exceptione maiores,id est,quód nulla exceptio

concordat cum hic & ibi cõditio & causa im possibilis annuller ef fectum. nõ enim ad cõficiendum agitur , sed solũ ad reuocãda mã data secundũ Io. Fab.

† petere.

† al. esse.

† al. clarita tem.

† al. introducant.

† omnimodo.

b Sub & intelligant. Et dicit Bar. illum dici vicmũ cuius uox audiri põt si ex ostio clamauerit. Aeg. Perr. Sponsalia inter absentes & præsentes fieri possunt.

Scripturæ an semper standũ sit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Instrumẽti edicio tripliciter petitur fieri.

poterit eis opponi: ut C. de contrah. & commit. stip. l. optimam. Acc.

a ¶ Toto die. ℨ no. q; dies debet inseri in instrumento: & alia sunt necessaria, ut dixi in aut. vt præsentat nomẽ Imperatoris. & facit C. de diuer. re. l. si qua. Sed quomodo hoc probabitur, cũ dies instrumẽti nõ debeat exhiberi: ut ff. de eden. l. j. §. editiones? Resp. Tribus modis petitur instrumentum edi.

Primo ut funpet intentionem ex instrumẽto rei actor: uel reus ex instrumẽto actoris fundet exceptionẽ: cũ neutro casu aduersari[b] uetetur: quod non debet esse: & tũc nulla pars in strumẽti dẽt exhiberi: ut C. de eden. l. fi. i fi. & C. ꝺ testi. l. nimis. Secũdo, s. quãdo aduersari[b] vtitur. nã tunc editur. ut videatur an aliquid possit ei opponi, & tũc exhibeat, sed fine die & cõsule, ne materia det falsum, fabricãdi: ut ff. de eden. l. j. § editiones. & ff. quemadmodũ test. ape. l. j. §. j. Tertio, ut de falso accusetur[a]: & tũc ẽt cũ die & consule est exhibendũ: ut hic, & C. de cõrah. & cõmit. stip. l. optimã. & C. de fi. instr. l. fi. Aliis autem modis petuntur in strumẽta edi, uel tradi ꝓ varia genera actionum: ut ff. de eden. l. q. dã personæ sunt. ſ3 dictis tribus modis petũ tur edi, i. demonstrari, Ité quomodo hoc é, q hic ꝓbat reus, contra iuris ordinẽ: ut C. de eden. l. q. accusare? Rñ. hoc ꝓpter præsumptionem: quæ est cõtrã cum ꝓpter scripturã, ut ff. de pact. l. iuris gentiũ. §. quod fere. Ité nun quid duo testes hoc ꝓbantes, ſ. alterum contrahentiũ abfuisse, suffi-ciunt, Rñ. ſi: ut ff de test. l. vbi. Sed nonne instrumentum uicẽ duorũ tenet: ut C. de fi. instr. l. in exercendis. quare videtur, quod in dubio ꝓ instrumento ſtetur. Sed certè non directè contradicitur instrumẽto, sed per obliquum, ſ. se fuisse in scriptura quadam facta Romæ, uel ut testis uel ut cõtrahens. Si uero cõtra eã directè dr̃, plures quam duo exigunt̃, ut vincãt scripturã: ut ff. de testi. l. 3. ibi, alias numerus &c. Vel dicas etiã hic exigi tres. Sed nunquid si aliqui testes dicant, ꝓ instrumẽto, uel in eo scripti, uel nõ: tot uel plures erũt necessarii ꝓtra instrumẽtũ. Rñ. ſic. q; a instrumentũ per se vicẽ duorum tenet: ut dictum est. Item & præter ipsum sunt probationes, ut ponis: ut ff. de pig. l. contrahitur. Itẽ q; dicit eo die: idem dicas si alio tali: quod hic esse non potuit: ut ar. s̃ de uer. obl. §. loca. Pcc.

ADDITIO. Ex hac gl. no. quòd duo testes probantes per indirectũ contra instrumentũ, faciunt vacillare instrumentum, quia probant affirmatiuam: & etiam voci viuæ magis creditur, quam mortuæ. auth. si quis aliquid. C. de testi. Christoph.

b ¶ Quo. Juel etiam alio: dummodo sit tantum remotus locus, i quo dicitur fuisse tempore quo dicitur instrumentum esse factum, q hic non potuit esse, ut ff. de uerbo. oblig. l. vlti. §. fi. & s̃. de verbo. oblig. & §. loca. Accur.

c ¶ Esse. ℨ i. fuisse. sic s̃. de his quifunt sui uel alie. iur. § i potestate. A.

¶ POST MORTEM. ¶ CASVS. In §. isto recitat nobis Iusti. antiquam formam stipulationum, & eam corrigit. Olim eni ita fuerat quod si aliquis stipularetur ita, Promittis mihi x. post mortẽ tuã? nõ valebat stipulatio, eo quod post mortẽ stipulatoris uel ꝓmissoris qui quod in stipulationem deductũ est, solueret uel reciperet: ex iure vetustissimo quod in fine huius §. corrigitur, neque ab hæredib. neque cõtra hæredes incipere posset obligatio. Similiter si is q in potestate alicuius esset, ut patris uel domini, stipularet sibi aliqd dari post mortẽ patris uel domini, non ualebat stipulatio olim, sicut si ipse pater, uel dominus stipularet aliquid post mortem suã sibi dari: quia filius vel seruus voce patris uel domini loq; videtur. Similiter si quis oli ita stipularet, pridie quã moriar, uel pridie quam morieris, promittis mihi decẽ, nõ ualebat stipulatio, Sed demũ ia dicta corrigit Iusti. dicẽs quod cum stipulationes valeant, quæ consensu contrahentiũ sunt cõceptæ, sibi placuit hunc iuris articulũ emendare, statueas ut siue post mortẽ, seu pridiæ quam moriatur, fuerit quis stipulatus aliquid sibi dari, uel ꝓmisit aliquid se daturum, uãleat stipulatio. Et h. d. Franc.

d ¶ Nemo stipulari poterat. ℨ iure vetustissimo. q; hodie corrigit, ut in fi. huius §.

e ¶ Non magis. ℨ quia nec valebat. Accur.

† in

† fuisse
† al. at
† videretur.

† dari

a Siue criminaliter siue ciuiliter & contra quamcumq; partem instrumẽti falsitas opponatur si alio bono modo probari nõ possit. alias illa pars tam tũmeditur cõtra quã opponitur debet tamen ante exhibitionẽ accusato se subscribere ad pœnam talionis, ut ꝓ Io Fa. & Angelũ hic

† moriatur
† al. est cœpta

ꝓbauerit,† ipso toto die[a], quo[b] conficiebatur instrumentum, sese, vel aduersarium suum in aliis locis esse[c] †.

¶ *Stipulatio cõcepta post mortẽ stipulatoris, uel ꝓmissoris, uel ꝑdie q̃ alter more rerũ, olim non ualebat, hodie ualet. Are.*

¶ Post mortẽ suã dari sibi nemo stipulari poterat[d], non magis[e], quam post eius mortem à quo stipulabatur. ¶ Ac † nec is, q in alicuius optestate est, post mortem cius [f] stipulari poterat, quia patris, uel domini voce loqui videtur[g], † ¶ Sed & si quis ita stipulatur: pridie[h] quàm moriar: uel, pridie quàm morieris, dare † spõdes? inutilis erat[i] stipulatio. Sed cum[k] (ut iam dictum est)[l] ex cõsensu contrahentium stipulationes ualeant: placuit[m] nobis etiã in hunc iuris articulum necessariam inducere emendationem: ut siue post mortẽ, siue pridie quàm morietur † stipulator, siue promissor, stipulatio concepta sit: † stipulatio valeat[n].

f ¶ Eius. ℨ s. patris uel domini.

g ¶ Videtur. ℨ unde sicut patre, vel domino sic stipulante erat stipulatio inutilis: ita & seruo talia verba dicente uel filio, ut hic, & s̃. eo. §. ei qui. & facit C. de impu. & aliis substi. l. fi.

h ¶ Pridie. ℨ i. die præcedenti mortem, ut ff. de seri. l. pridie.

i ¶ Erat. ℨ s. olim.

K ¶ Sed cum. ℨ nunc. corrigitur.

l ¶ Dictum est. ℨ sic s̃. de verb. obl. §. sed hęc.

m ¶ Placuit. ℨ vt C. de contrahen. & cõmi. stip. l. scrupulosam.

ADDITIO. Et sic qũ cõstat de mẽte cõtrahẽtiũ, secundũ eã fit interpretatio etiã in his quæ stricti iuris sunt. quod facit ut statutum recipiat interpretationẽ extensiuã, ẽt actiuã: si sic nõstet de mẽte statuẽtiũ, alias secus, ut per Ang. hic.

n ¶ Valeat. ℨ s. statim, efficax aũt erit post mortem: unde ab hærede & cõtra hęredem incipiẽt actiões hodie: qd olim nõ erat, ut C. vt ac. abhęrede. & contra hær. l. i.

¶ ITEM SI QVIS. ¶ CASVS. Supra uidimus stipulationem vnã, quæ olim erat inutilis, & adhuc recitat unũ casum in quo olim erat stipulatio inutilis: hodie ita mẽ utilis, est. Olim enim si aliquis stipulabat ita, si natus uenerit ex Asia, hodie dare spõdes? inutilis erat talis stipulatio propter præposterationem. Innuitur enim in ista stipulatione, q̃ dario euentũ conditionis debeat præcedere. Sed cũ præposterã stipulationem in dotibus nõ existi mauerit reiiciendã, placuit Iust. & huic stipulationi nõ obstãte prępo sterationẽ, perfectũ robur accõmodare, vt nõ solũ in dotibus, sed & in aliis ualeat stipulatio præposterа & ꝓpostere cõcepta. h. d. Frã. de Are.

o ¶ Venerit. ℨ post hoc verbum venerit, est punctum, & subaudi quã doque, uel usque ad annum. si autem esset post illam dictionem hodie, non esset stipulatio inutilis ex etiam iure ueteri, sed vtilis & conditionalis, ut s̃. de verb. obli. §. sub conditione.

p ¶ Præpostere. ℨ primo enim debet uenire nauis, secundũ naturam conditionalis stipulationis, vel conditionis, quàm dari hodie.

q ¶ Existimauerit. ℨ s. cũ ita stipulabatur mulier, si sine liberis decesserit, promittis mihi dotem reddere, ut de ea possim testari? cũ prius testari proponebat, & ea mortua dotẽ reddi, ut C. de iu. do. l. si mulier. uel dic secundũ Io. cũ stipulatur maritus sic, si dabis mihi x. promittis te mihi nupturam? primò enim nubere, & postea dare debebat.

r ¶ Placuit. ℨ vt C. de testa. l. præposteri.

s ¶ In omnibus. ℨ s. obligationibus.

t ¶ Conceptio. ℨ exactio tamen fit post conditionem existentem: ut C. de test. l. præposteri, in fi. & facit ad hunc. ℨ. s. q̃ non sit curandus ordo scripturę. ff. de pecu. leg. l. quidam. in f. & gl. fi. & s̃. de leg. §. ante. & ff. de sol. l. nec enim.

¶ ITA AVTEM CONCEPTA. ¶ CASVS. Supra dictum est, q̃ huiusmodi stipulatio, promittit mihi x. post mortem? inutilis erat olim, hodie tamen utilis est. Sed quid dices de ista stipulatione, cũ moriar, dare spondes? Et respondet Iusti. dicens, q̃ olim huiusmodi stipulatio utilis erat, & hodie etiã vtilis est. Ité si quis ita stipuletur, Promittis mihi x. post mortẽ Titii? bene ualet stipulatio huiusmodi. Et h. d. Fran.

v ¶ Vtilis erat. ℨ vt ff. de bo. auf. iud. posſ. l. hęreditarium. Accur.

x ¶ Alterius. ℨ s. tertii.

¶ SI SCRIPTVM FVERIT. ¶ CASVS. Scriptum fuerat in quodam instrumento Petrum promisisse Titio c. post modũ Titio c. illa petenti prætextu illius instrumenti, Petrus oppo[v] it in hunc modũ, Frater, quãquã contineatur in instrumento me tibi promisisse. c. tamẽ continetur ibi, q̃ interrogatio promissionẽ non præcesserit: vnde cum nõ ualeat promissio in stipulatione, nisi interrogatio præcedat, nõ poteris petere illud instrumẽtũ ad illa c. agere. Quæsiui ergo a Iust. in isto casu quid iuris? & respõdet dominus Iust. q̃ si scriptũ fuerit in instrumẽto quempiã aliquid promisisse, perinde habetur ac si interrogatione p̃cedente promissio facta esset. cum enim in instrumẽto contineatur ipsum promisisse, uidentur omnia solenniter acta. Et h. d. Franc.

y ¶ Si scriptum. ℨ nunquid idẽ sit, si testes dicãt aliquem promisisse, ut etiam tunc intelligatur præcessisse interrogatio? Videtur quòd sic, ut C. de fid. instr. l. in exercendis. Sed tamen cõtra dico: ut C. de usur. l. i. in

† al. fuit.

Dupliciter literam exponit.

Ordo scripturæ attẽdendus nõ est.

in gl. pen. Et est ratio secundum Ioã. quia testes non sic i iure instructi sunt, ut instrumenta quæ à iurisperitis fiunt †. Accur.

a ¶ Perinde. ℨ nisi contra probetur: ut ff. de pact. l. iuris gentium. §. q̃ ferè.

† Nam sæpe testes sunt iuris periti: tabelliões si: dicergo q̃ id ꝓuenit ex rõne intellectꝰ: q̃ ita concepti⁹ intellectus idicat in instrumẽtis ſ3 testes nõ audiunt sup eo quod percipiunt ratione intellectus, sed sup eo qđ percipiunt sensu corporeo ab extra ꝺcla rato.

† Facit ad hunc §. ca. præterea. ibi, ité argum. extra de verborũ signifi.

† vt

¶ QVOTIES PLVRES RES. ¶ CASVS. Quidã stipulatus ẽ sibi dari plures res: ut puta Codicem, Digestum. & Instituta. Quæritur vtrum valet talis stipulatio? Et rñ. q̃ si respõdeat ꝓmissor promitto: omnia videtur ꝓmisisse. si autẽ respondeat Instituta promitto: ꝓ solis Institutis contrahit obligatio. Singulas enĩ res stipulari, & ad singulas respondere debemus. h. d. Fran. de Are.

b ¶ Spoponderit. ℨ as̃ respondeat.

c ¶ Cõtrahitur. ℨ imò videtur non valere, cũ sit diuersitas in respondendo, ut s̃. eo. §. ptea. Sed distingue ut ibi diximus.

d ¶ Respondere debemus. ℨ si volumus in omnibus teneri: as̃ tenemur tantũ in his in quibus respõdemus, ut hic. Item & sufficit simplex respõsio, ut diximus, cũ æquipareẽ ei, quãdo ad omnes respõdet. fic ff. de ver. obli. l. Titia. §. idẽ respondit. & s̃. e. §. præterea.

¶ ALTERISTI PVLARI.

¶ CASVS. Supra dictũ est, q̃ nemo põtal teri stipulari: eo q̃ iuetæ sunt huiusmodi obligationes ad hoc, ut vnusquisque sibi acquirat, q̃ sua interest: sed non interest stipulatoris, q̃ aliquid alteri det. Sed ponamus q̃ aliqs velit alteri aliqd stipulari, qualiter poterit hoc facere? Et rñ. quod pœnam debet stipulari, videlicet sic: nisi ita factũ sit vt comprehensum est in stipulatione: uerbi gratia, ꝓmittis Titio x. ꝓmitto. & nisi illa decem dederis, promittis mihi vtginti? pœna autẽ adiecta in secunda stipulatione nõ facit primã stipulationẽ, quæ primo erat inualida, ualere: sed metu pœnæ, q̃ in prima stipulatione contẽta, cõmittit illa stipulatio, s. in viginti. Cum autẽ quis stipulatur pœnam, non inspicitur quid interſit stipulatoris, sed quæ sit quãtitas i cõditione stipulationis. quod sic intelligunt quidam, q̃ pœna non excedat duplum. Alij autẽ dicunt, q̃ non debet excedere quadruplũ. Do minus autẽ Guido sic distinguit, cum autẽ pœna interponitur. aut interponitur per verba quantitatẽ designantia: cuiusmodi sunt duplũ, triplum, quadruplũ, & talis pœna non debet excedere quadruplũ. aut per uerba designantia qualitatẽ, & tunc quantacunque fuerit quãtitas, etiam in centuplũ, bene ualet stipulatio. h. d. Fran.

e ¶ Alteri. ℨ fic ff. de uer. obli. l. stipulatio ista §. alteri. Accur.

f ¶ Vt supra dictum est. ℨ ut s̃. c. §. si quis alij: hoc tamen fallit in multis casibus, ut ibi diximus. Et not. q̃ hic trib. modis alteri stipulamur. Nam interdum directam acquirimus actionẽ (subaudi alteri stipulãdo) ut filius patri, seruus domino, & e cõtrà. ut s̃. e. §. si quis alij. & §. ei vero. q̃. quãdoque vtilem: ut tutor pupillo, & i similib. rõne officij: vt seruus publicus: ut ff. de cõstit. pecu. l. eũ qui. §. pe. ff. rẽ pup. fal. fo. l. 4. interdũ nullam. & tunc necessaria ẽ pœna, ut hic dicitur. Item no, quod hoc ultimo casu verba stipulationis & sortis & pœnæ possunt formari tribus modis. Aut enĩ sic dico, promittis mihi, q̃ dabis illi, & eodem modo pœnam? Aut sic, Promittis illi q̃ dabis ei, & eodẽ modo pœnam? Et in his duob. casibus non ualet neque sortis neq; pœnæ promissio. Sed aliud quãdo deberet utilis, vel directa acquiri: ut i primis duobus casib. ut ff. de const. pecu. l. eum q. §. si actori. & §. Iulian. & hic. Aut sic, ꝓmittis mihi, q̃ dabis illi at pœnam mihi tantum stipulor: quia & tũc habet locum quod hic dicitur. Aut quarto modo dico: promittis quod dabit mihi recipienti nomine eius? quo casu ualet utrunque, & ego illi cedam, cuius nomine stipulatus sum. vt ff. mã. l. si procuratorem. §. fi.

ADDITIO Et hoc uerum, siue sim procurator habens mandatum, siue negotiorum gestor: siue saltem generalis. ut mihi acquirã, & post ea cedã, sicut ꝓcurator cũ ratihabitiõe &c. vt l. fi. C. ad Maçedonian. & l. si ego. ff. de neg. ge. ut per Ioan. Fab. & Ang. hic.

g ¶ Etiam ei. ℨ scilicet: stipulanti, cuius tamen non interest dari ei

si quis velit hoc facere, pœnam stipulari conueniet: vt nisi ita factũ sit, vt est comprehensum, committatur pœnæ stipulatio, etiam[g] ei cui[ꝰ] nihil interest. Pœnam[h] enim cum stipulatur quis, non illud inspicitur quod interſit eius: sed quæ sit[i] quãtitas in cõditione[k] † stipulationis. Ergo si quis ita stipuletur. † Titio[l] dari nihil agit. Sed si adiecerit† pœnam: Nisi dederis, tot aureos dare spondes?[m] tunc committit[n] stipulatio.

¶ *Stipulatio quod detur ei, cui dari mea interest ualet. h. d. Aret.*

¶ Sed† & si quis stipulet alij, cũ eius[o] interesset. † placuit stipulationem valere. Nam† si is, qui pupilli tutelam administrare cœperat, cesserit[p] administrationẽ cõtutori suo, & stipulatus est rem pupilli saluam fore: quoniam interest stipulatoris, fieri quod stipulatus est: (cum obligatus futurus sit† pupillo, si malè† res gesserit) tenet obligatio. ¶ Ergo & si quis procuratori suo dari stipulatus sit, stipulatio vires[q] habebit. ¶ Et

† quoq; cõditio.

Pœna expacto non potest peti.

† al. stipulatur.

† addiderit

† al. deest, &.

† rõ, q̃ a hic deest cã finalis, ob q̃ modus stipulationis adhibẽdus est q̃ a quis stipulat, q̃ sua interẽ. Beg. Perr.

† deest &. aliàs cesserit.

† al. esset. si aliter. Quis, & q̃ substantia significant. a Dic q̃ ibi loquit i pœna legali, q̃ nõ excedat quadruplũ sednos loquimur i pœna cõuentiõali q̃ põt excedere quadruplũ ex dispositiõe ẑhẽtiũ. mitius. n. agit cũ lege, q̃ cũ hoie, ut l. fi cũ dies. §. fi. & l. se. ff. de arbit. Christ.

tæ uel taxandæ, & hoc secundum Azo. Sed contra est l. de actio. §. omnes. Solue ut ibi. a item contra. ff. de euict. l. fi dictũ. in princ. Sed ibi fic agebatur. item contra. C. de spon. l. mulier. § quæ omnia Sed illud fauore matrimonij, ne in infinitum pœna excedat, ut C. de inut. stipul. l. 2. Alij, ut M. dicunt usq; ad duplum, & in hoc consideratur, hic quanti tas, ut duplum non excedat secundum eum: ut C. de sentẽt. quæ pro eo quod interest. l. j. Alij, ut Io. distinguunt inter eum qui scienter promittit ultra duplum, cum sciat se non teneri, ut ille teneat: alias non, ut ff. si quis cau. l. sed & si quis. §. fi. Alij dicũt usque ad quadruplum semper extendi, & non plus, ut ℨ. de actio. §. omnes. prima uerior est. Accur.

ADDITIO Quę procedit ubi datio quantitatis non est in obligatione, ut quia promittis daturum te centum Titio. ad ea enim agere non possum: & sic facti obligationi pœna censetur appositа, secundum Ioan. Fab. & Ang. hic,

K ¶ In conditione stipulationis. ℨ i. in pœnali stipulatione, quæ est conditionalis, scilicet, si non pareat promissor principali promissioni. Accur.

l ¶ Titio dari. ℨ ut promittis Titio, vel mihi quod dabis Titio. Accu. Florentinus.

m ¶ Spondes. ℨ s. mihi, alias non ualet hoc, ut modo diximus. Accurſius.

n ¶ Committitur stipulatio. ℨ s. pœnæ eo non dante, non autem illa inutilis efficitur utilis, sed pœnæ metu, & illi statur, ut & alias. C. de arbitr. l. j. Accur.

¶ SED ET SI QVIS. ¶ CASVS. Supra dictum est q̃ nemo alteri potest stipulari, vnde quæritur qualiter hoc est intelligendum? Et dicit Imperator, q̃ hoc est sic intelligendum, nisi interſit eius qui stipulatur. nã si tutor qui tutelã pupilli sui cepit administrare, cesserit ad ministrationem contutori suo, bene poterit à contutore stipulari rem pupilli saluam fore. & alteri stipulari, cũ eius interſit. eo q̃ si male administraverit contutor tutelam, haberet pupillus tutorem, qui primò administrauit sibi obligatum. Et eadẽ rõne poterit aliquis aliquid stipulari procuratori, qui aliquid certa die à domino suo ꝓmisit sub pœna, ne pœna committatur, vel creditori suo, ne pignora sua distrahant. h. d. Franc.

o ¶ Eius ℨ s. stipulantis.

p ¶ Cesserit. ℨ fic s̃. de satisd. tut. §. 2. aliàs. 3.

q ¶ Tenet obligatio ℨ nam utilis actio pupillo datur, ut ff. de ma. conue. l. prima. §. penul. Item ipsi stipulanti directa acquiritur, ut hic dicitur.

r ¶ Habebit uires. ℨ interest enim mea procuratori meo solui, qui in rem meam expendit, ut infra, man. §. j. uersi. tua gratia & mandantis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

a ¶ Quod sua interest.ꝙ quòd i. quia.
b ¶ Data.ꝙ ab isto qui tunc stipulatur.
c ¶ Valet stipulatio.ꝙ non ut procuratori, uel creditori actio competat, sed qui stipulatus est, aget actione ex stipulatu ad interesse quanti sua interest creditori, uel procuratori fuisse solutũ, ut C. de inuti. stip. l. fin. & ff. de uerborum obli. l. liber homo. §. fi. & C. de dona. l. cum res. Vel secũdum nos aget certi cõditione ad iter esse: quod ꝓbauimus. ſ. de uerbo. oblig. in prin. Accur.

¶ VERSA VICE. ¶ CASVS Suprà dictum est, quòd si aliqs alteri stipuletur, nõ ualet stipulatio, nisi fuerit stipulatus sibi, si ita non factum fuerit, ut in stipu comphensum est in casu contra. nam si aliquis promiserit alĩ alĩ quid facturum, & stipulari: non ualet promissio, nisi pœnam promiserit si illud non fecerit alius. h. d. Fran.

d ¶ Versa vice.ꝙ ad superiorem §. alteri.
e ¶ Pœnam.ꝙ sed & tunc ad pœnam tantum tenetur. & facit sup. eod. §. si quis alium.

¶ ITEM NEMO. ¶ CASVS. Aliquis ꝓmisit tibi fructũ fundi in futurum: ualetne huiusmõi stipulatio? Et respon. Iustin. quod nõ. Nemo enim rem suã futuram, in eũ casum, quo sua sit, utiliter stipulatur. h. d. Fran.

f ¶ Futuram.ꝙ ut partũ ancillæ, uel fœtum animalium suorum, quæ sua futura sunt: ut ſ. de rerum diui. §. item ea. Item multo magis si stipuletur rem, quæ nunc est sua: ut ſ. eo. §. j.

g ¶ Quo sua fit.ꝙ hoc ideo quia in eo casu quo sua futura non est, valet, si pulatio, ut ff. de uerb. ob. l. si rem meam. Accur.

h ¶ Stipulatur.ꝙ ſ. dari. Et est ratio: quia quod suum est, amplius suũ fieri: non potest: ut ĵ. de act. §. sic itaque. l. restitui. tamen possum stipulari: ut ff. de verb. obli. l. nemo. rel. p. j. & ff. vſuf. quẽadmodũ, ca. l. §. ſ quod diximus.

¶ SI DE ALIA. ¶ CASVS Stipulatus fui à Titio in hunc modũ: promittis mihi animal? intelligens de equo: & ipse respõ. promitto: intelligens de asiano: ualetue stipulatio? Et respon. do. Iusti. ꝙ nõ. Cũ enim de vna re senserit stipulator, & de alia promissor, perinde non valet stipulatio, ac si ad interrogatum responsum nõ esset, & h. d. Et istum §. bene. intelligemisi diuersitas illa placeat stipulatori, ꝙ a si sic, bene ualet stipulatio. h. d. Fran.

i ¶ Crediderit.ꝙ hoc est verum quando certum est eos dissensisse: ut ff. de uerbo. oblig. l. cõtinuus. §. j. alias autẽ si potest secundum vtriusque intellectum ualere, ualet secundum intellectũ promissoris: ut ff. de verbor. obligatio. l. qui ex plurib. & l. stipulatio ista. §. cũ q. [a] Nec ob. quod dicitur minorẽ prẽstari debere: ut ff. de leg. j. l. apud Iulianũ §. scio. quia minor est, quam dare vult promissor: ut ĵ. de act §. prẽterea. Si autem secundum vnius intellectum tantũ valere potest, secundum eius intellectum valet: ut hodie dare mihi Bononię x. ꝓmittis? si eni de hac Bononia in qua sumus intelligatur, ualet: alias nõ, ut ff. de uerborum obligationib. l. quoties in stipulationib. & de rebus. dubio. l. quoties. ij

¶ QVOD TVRPI. ¶ CASVS. Stipulatus fui sic: promittis mihi x. si Titium occidero. uel si furtum fecero? ualetne huiusmodi stipulatio. Respondet. quod non. Quod enim ex turpi causa prꝛmissum est &c. Francis.

k ¶ Promissum est.ꝙ siue dicam, promittis homicidium facere? siue dicam promitto decem, quia promiseris facere homicidium: ut ſ. de uerbo. oblig. l. generaliter.

l ¶ Non ualet. Huiusmodi enim conditiones turpes, impossibiles prẽsumuntur à iure: ut ff. de condit. instit. l. si filius. unde nõ ualet stipulatio. ut ſ. eo. §. si impossibilis. Circa quod tamen die, ꝙ aut ipsum quod promittitur, est turpe, ut facere homicidium: & tunc non ualet, nec etiã pœna appositа, ut ff. de uerborum. oblig. l. generaliter. & uelut. & si plagij idẽ dico, & si sub cõditione turpi, ut hic. Aut si honestũ promittat, sed tamen turpiter, ut dare decem, sed per metum, uel per dolum: tunc ualet quidem promissio facta, sed exceptione elidit: ut

Stipulatio an vitiatur propter turpitudinem.

si creditori suo quis stipulat[e] sit: quod sua interest [a], ne forte vel pœna committatur, uel prædia distrahantur, quæ pignori data [b] erant, valet stipulatio [c].

¶ *Promissio facti alieni nõ ualet, nisi apposita sit pena. hoc dicit. Aret.*

¶ Versa vice [d], qui alium facturũ promisit: videtur in ea esse causa, ut non teneatur, nisi pœnam [e] ipse promiserit.

¶ *Nemo potest stipulari rem suã. hoc dicit Aret.*

¶ Item nemo rem suam futurã [f], in eum casum quo sua sit [g], † vtiliter stipulatur [h].

† al. viriliter stipulatus est.

¶ *Dissensus in corpore vitiat stipulationẽ Aretinus.*

¶ Si de alia re stipulator senserit, de alia promissor: perinde nulla contrahitur obligatio, ac si ad interrogatum responsum non esset veluti si hominem Stichum à te quis stipulatus fuerit, tu de Pamphilo senseris, quem Stichum vocari credideris [i].

¶ *Stipulatio turpis. uel ex turpi causa descendens, non ualet. Aret.*

¶ Quod turpi ex causa promissum est, [k] veluti si quis homicidiũ, sacrilegium se facturum promittat, † non valet. [l]

† al. promittit.

¶ *Stipulatio cõditionalis trãsit ad hæredes stipulatoris & promissoris. Aret.*

¶ Cum quis sub aliqua conditione stipulatus fuerit, licet ante cõditionem decesserit, postea existente conditione, hæres eius agere [m] potest. Idem est & ex † promissoris parte.

† & a.

¶ *Qui promittit certo tẽpore dare, non potest cõuenire, nisi totus terminus sit elapsus. Are.*

¶ Qui hoc anno, [n] aut hoc mense dari stipulatus est: nisi omnibus partibus anni, vel mensis præteritis, [o] non recte † petet.

¶ *Promissori datur tẽpus habile ad soluẽdum. Aret.*

¶ Si fundum dari stipuleris, vel hominem, non poteris continuo agere, nisi tantũ spatium præterierit, quo traditio fieri [p] possit.

De fideiussoribus.

TITVLVS XXI.

¶ *Fideiussor est qui accessorie obligat ad maiorem cautellam creditori. Aret.*

¶ CVM QVIS ¶ CASVS Stipulatus fui a Titio dari mihi x. sub aliqua conditione: antequam existeret cõditio, decessi. postmodũ existente conditione, quærit vtrum meus hæres agere possit ex ista stipulatione? Et respõ. Iusti. ꝙ sic. Et eodẽ modo si me stipulatore uiuente demũ ante conditionis euentũ decedat promissor, postmodum si existat cõditio, potero agere contra hæredes promissoris. Fran.

m ¶ Agere potest.ꝙ hoc in contractibus, ut hic, & ſ. de uerb. oblig. §. ex cõditionali. aliud in relictis, ut C. de cad. tol. §. sinautem aliquid. & ff. de ma. testa. l. si ita scriptũ fuerit. in fin. l. Et facit ad hunc §. ff. de periculo. & commo. rei uendi. l. necessario. §. quod si pendente. i. respon.

¶ QVI HOC ANNO ¶ CASVS Stipulatus fui a te dari mihi x. hoc anno uel hoc mẽse, quæritur ꝙ possim ista x. petere? Et rñ. Imper. ꝙ omnibus partibus anni uel mensis prꝛteritis possum petere. Aliud autem est, si stipulatus fui mihi dari aliquid annuum: quia tunc in principio anni peti potest h. d. Fran. Acc.

No. quia hoc tẽpus additum è fauore promissoris, vndedebet interpretari in eius fauorem ut demum ante finitore anni ex tunc si dixisset annuũ promitto, quia hoc tempus est appositum fauore stipulatoris. Egi Perri. Solutio qui fiet si hoc anno promissum fit. Versus.

n ¶ Qui hoc anno.ꝙ i. qui stipulat[e] est his verbis promittis hoc anno, vel hoc mẽse. Et no. ꝙ iste §. est lex. ff. de uerb. oblig. & incipit, Qui hoc anno. Accur.

o ¶ Preteritis.ꝙ i. elapsis. sed secus est in relictis fauore ultimæ uoluntatis. nã in capite anni præstatio fit, ut C. quando d. [illegible] Vel distingue aut promittit per hæc uerba, hoc anno, uel quolibet anno. & tunc in fine anni fit solutio. ut hic, & ff. de uerb. ob. l. qui hoc anno. & i. cum qui certarum. Aut annuum, & tunc in capite anni fit solutio, siue legatum sit, siue in contractu fiat promissio. secundum Io. & Bu. ut ff. de condi. & demon. l. si in annos. & ff. quando di. leg. ce. l. uec semel. Vnde uersus. Annua si debes, tunc inspicies caput anni: Annosi debes, in fine tenebris anni. Sed quid si usque ad forum rem promiseris? Videbitur ꝙ statim incepto foro possit agi, ut ff. ad Treb. l. qui filium. §. Sabinus.

ADDITIO Et hanc approbat Ang hic propter dictionem usque, quę de proprio significato excludit, ut l. i. ff. de pig. act. secundum Ang.

¶ SI FVNDVM. ¶ CASVS. Promisisti fundum, & hominem pure, quæro ergo cum ista stip. sit pura, utrum ex ea incontinenti possim agere? Et respon. Iusti. ꝙ non, nisi tantum tẽpus, prætercrierit quo traditio fieri possit. & h. d. Super autem isto tit. solebat aliquãdo a quibusdam fieri tale quare apud antiquos ista stipulatio, promittis mihi pridie quam moriar, erat inutilis: hæc autem, promittis mihi x. cum moriar apud antiquos erat utilis. quidam istud quare reputant pro trufa, cum ius antiquum hodie sit correctum. sic tamen respondetur, Incertior est dies mortem prꝛcedens, quàm dies mortis dicatur, ut in pluribus, & propter maiorem incertitud. nem dies proxima morti dicebat apud antiquos stipulatio in diem proximam morti, non sic autem in diem mortis. Franciscus.

Promissor an statim conuenti possit.

b Quibus pendentibus cappotens, nihil tisfiet. ꝙ ad ueniente termino satisfaciet, nec iterum cõpensare uel aliquid exponere poterit: quia tale tẽpus misericordiæ causa cõceditur, secundum An. Diuisio.

p ¶ Fieri possit.ꝙ cum commodo promissoris, ut ff. de uerb. sig. l. nepos Proculo. nec tamen nimium expectatur, licet prius non possit soluere, ut ff. de uerb. ob. l. continuus. §. illud. Item etsi incontinenti pot, nõ tamẽ ideo statim exigitur, ut ff. de solu. l. quod diximus. quoddã ergo tempus medium exigimus, scilicet x. d. erum secundum quosdã, ut ff. de constit. pe. l. promissor. Vel dic, arbitrio iudicis: cum lege non fit determinatum: ut ff. de iur. delibe. l. i. in fi. qui iudex statuet tempus quoddã, nec nimium nec modicum, ut ff. de sol. l. ratum, & rẽ rat. habe. l. quo cũ. §. i. & inf. de offi. iudi. respon. Item nunquid idem in quantitatib. quod in speciebus hic dicitur? Rñ. non, imo tempore tanto quantũ iudicatis datur, expectatur, ut ff. de iud. l. si debitori. Siiii. mensũ, [b] ut C. de usur. rei iudi. l. ii. secũdum quosdam. uel uerius dic, vt notatur ſ. de uerb. ob. §. omnis. in gl. i. statim &c,

¶ DE FIDEIVSSORIBVS. ¶ Cõtinua sic, Visum est de his qui principaliter obligantur ex pluribus contractibus. Verum quia (ut hic dicit tex. in princi.) pro eo qui obligatus est, solet accedere fideiussor, ideo post illos tit. subiicitur iste de fideiussoribus. Aret.

Pro

PRo eo ꝙ ¶ Totus iste titulus diuiditur in quinq; partes. Primò, qualiter fideiussores accipiuntur. Secundò, in qua obligatione accedere possunt. Tertiò, qñ sunt plures fideiussores an in solidum, uel pro parte quilibet obligetur. Quartò, ꝙ non potest fideiussor in plus obligari, quàm principalis: & quando dicitur in plus obligari.

Quintò, quando solẽnitas intrinseca præsumitur. Secunda ibi, In omnibus. Tertia ibi, Si plures. Quarta ibi, Fideiussores. Quinta ibi, In stipulationibus.

¶ CASVS. Quæsiui à Iust. vnde procederent fideiussores, siue ortum haberẽt. Certè dicit ipse sæpè cõtingit, qđ vnus principaliter obligat, & alius ꝓ eo intercedẽdo obligat: qui fideiussor appellat. & fideiussors istos accipiũt creditores, dũ curãt ut tutius sibi caueat. Frãc.

a ¶ Promittit.ꝙ ſ. principaliter, ſ. per stipulationẽ. & idẽ si quocunque alio mõ qs obligetur, ut ĵ. e. §. j. & ff. eo. l. j. Nunqd aũt accessorię obligatiõi accedere fideiussor põt? Rñ. fic, ut ff. e. l. Græcè. §. fin. & de pig. act. l. si rem. §. j.

b ¶ Quos homines.ꝙ ſ. fideiussores.

c ¶ Solent.ꝙ ſ. creditores.

d ¶ Cautum sit.ꝙ & est, cautum sine dubio: vt ĵ. de repli. §. fin.

ADDITIO. Vnde plena cautio dicitur cum fideiussorib. sed plenior cum pignoribus. simpliciter uero prolata ab homine, intelligitur sine fideiussorib, secus, si à lege, uel à prętore: nisi ꝓcederet ultra declarando nudam cautionem sufficere. Ang.

¶ IN OMNIBVS. ¶ CASVS. Quæsiui ab Impe. an fideiussor accipi possit solummõ à debitore, qui est uerbis obligatus? Rñ. dicens, ꝙ fideiussor potest accipi in obligatione: siue sit obligatio contracta re, siue uerbis, siue consensu. & plus dico, quòd fideiussor potest dari ꝓ obligatione ciuili, tm, & pro naturali tm: & pro ciuili, & naturali: vñ cum seruus dño suo possit naturaliter obligari, potest & dare fideiussorẽ dño suo, in id quod naturaliter debet, & ẽt extraneo: & erit ille fideiussor à seruo datus dño naturaliter, & ciuiliter obligatus: cum tamen debitor principalis sit tantum naturaliter obligatus: qđ mirum videtur: cum plus non debeat esse in accessione, quàm in principali obligatione, ut ĵ. eo. §. fideiussores. Ad quod rñdet, quòd plus loco, vt ecce, uel re, vel causa non põt esse in fideiusso. quàm in principali debitore. tamen circa illud idem, quòd debet esse principalis debitor, potest esse efficacior obligatio fideiusso. quàm principalis debitoris. Franc.

e ¶ In omnibus autem obligationibus.ꝙ i. in omni specie obligationum: dummodo non sit ĵ. legem: ut ff. e. l. cum lex. Sed contra. C. ne fideiuss. do. dentur. l. j. Sol. illud ſpale est. [a] Itẽ in præsentib. & futuris negotiis potest accedere fideiussor, vt ff. de iudic. l. non quemadmodum. & ĵ. eo. §. fideiussor.

f ¶ Consensu.ꝙ siue etiam ex maleficio, vel quasi, vt ff. e. l. Græcè. §. sed & si ex dicto.

g ¶ Nec.ꝙ i. non.

h ¶ Ciuilis.ꝙ ſ. tm, vt pro eo qui fuit confessus spe futuræ numerationis, ut ĵ. tit. proxim. habet tamen eandem exceptionem quam reus, ut C. de non pecu. l. pe. in fi. & l. tam mandatori. Et sic nota ciuili tantùm obligationi accedere fideiussorem, ut hic. & d. l. dicitur. & ff. eo. l. fideiussor obligari. §. 2.

i ¶ Naturalis.ꝙ ſ. ut pro seruo, ut subiicit. & ff. eo. l. fideiussor. §. fideiussor accipi. ergo quantũ ad dationem fideiussoris, non interest, sed quo ad alia multa interest, scilicet inter ciuilem & naturalem obligationem, ut ff. de consti. pec. l. j. §. debitum. & l. quòd si maritus. §. si quis autem. Accur.

k ¶ Cui.ꝙ ſ. obligationi.

l ¶ Adeo.ꝙ i. in tantum.

m ¶ Pro seruo.ꝙ quia seruus de iure naturali tenet tm, non ciuili ut ff. de cõd. ind. l. si id qđ, & ſ. de liber. §. j & ſ. de inut. stip. §. itẽ inutilis. & huic naturali accedit hic fideiussor. At ipse seruus fideiubere non põt, ut ff. e. l. seruus inscio. & l. seq.

n ¶ Obligetur.ꝙ fideiussor qui pro eo intercedit.

o ¶ Dominus.ꝙ non idem econtra, ut dominus seruo possit fideiussorem dare: Et est ratio, quia talis fideiussor obligando se seruo, per cõsequens domino obligatur. Item pro eodem, ſ. domino obligatur: quod

Fideiussor an semper relinquat hæredẽ obligatum.

¶ *Obligatio fideiussoria, est transitoria ad hæredem. Aret.*

¶ Fideiussor nõ tantum ipse obligatur, sed etiam hæredem relinquit obligatum.

¶ *Fideiussor potest adhiberi etiã ꝓ futura obligatione. Are.*

¶ Fideiussor [q] & præcedere obligationem, & sequi potest.

¶ *Si plures pro eodẽ fideiubeãt, ꝙlibet teneãt insolidũ, sed beneficio epistolę, fit diuisio iter eos qui soluẽdo sunt, tẽpore litis cõtestationis. Et si vnus ex fideiussoribus, qui sit soluẽdo solbat ĩsolidũ a fideiussore repetere potest.*

¶ Si plures sĩt fideiussores, quot quot erunt numero, singuli in solidũ tenentur. [r] Itaque liberum est creditori a quo velit solidum petere. Sed ex epistola [s] diui Hadriani, compellitur creditor a singulis, qui modo soluendo sunt litis contestatæ tempore, partes [t] petere. Ideoque si quis ex fideiussoribus eo tempore soluẽdo non

b Hoc uerũ intellige, quando simpliciter ꝓ tali actiõe, vel delicto fideiubet, secus si pœnã, uel certã summã, licet ꝓ delicto ꝓmiserit: vel ꝓ eo qui iam erat condẽnatus: quia contra hæredem transit, nisi sub cõditione ꝙ, ꝓmiserit: vt Io. Fab. & Ange. hic.

Exceptio diuisionis fallit in quę casib.

Exceptio epistolę Hadriani est anomala.

c Tu dic ꝙ etiã usque ad sententiã potest opponi: vt notat. glo. in l. fideiussor. C. eo. an autẽ post sententiam, uide Angel. his.

est enon potest: vt idem pro eodem & apud eundem possit obligari, ut ff. e. l. si quis pro eo. §. i. & l. Vranius. & ff. ad Velleian. l. tutor. Accur.

¶ FIDEIVSSOR. ¶ CASVS. Si aliquis pro debitore aliquo fideiubeat, non solum ipse est obligatus, quãdiu viuit: sed etiam si decesserit, relinquit hæredem obligatũ. & huius ratio est, quia ex contractu tenentur hæredes.

p ¶ Relinquit obligatur.ꝙ siue hoc dictum sit, siue nõ. & idẽ in omni obligatione ex cõtractu, uel quasi in ipsa re principaliter hic, & ff. de act. & obli. l. ex contractibus. Sed quid si ad pœnam furti obligatus est, vel alia actione vel obligatione, quę nõ trãsit ad hæredes? Respond. Nõ puto teneri ex hoc casu hæredem: quasi naturã mutet hoc casu stipulatio ut arg. ff. si quis cau. l. si cum. §. qui iniuriarũ. & ĵ. de actio §. fuerat autem. [b] & facit ad hunc. ff. eo. l. iiii. §. fi.

¶ FIDEIVSSOR. ¶ CASVS. Pone ꝙ aliquis ita fideiusserit pro Titio: fideiubeo pro Titio in id qđ sibi credes: vel in id quod sibi credidisti, valetne talis fideiussio? Respon. ꝙ sic. & hoc est quod in istis duob. §§. dicitur. Fran.

q ¶ Fideiussor & præcedere.ꝙ puta fideiubeo in id qđ sibi credes: vel credidisti, vel credis. nam his tribus temporibus potest accipi: vt hic, & ff. de vsufru. ea. re. quæ vsu. con. l. quoniam. §. fi.

¶ SI PLVRES. ¶ CASVS. Pone ꝙ pro quodam debitore penes suum creditorem quatuor fideiusserint nunquid isti plures fideiussores tenentur insolidum? Respon. Iust. ꝙ sic: & liberum est creditori a quo petat si velit exigere solidum, de rigore iuris primitiui: sed postea inuenta fuit epistola diui Hadriani, i qua cauetur, quod inter omnes fideiussores qui sunt soluendo tempore litis contestatæ. diuidatur obligatio. sed si tẽpore litis contestatæ. vnus inueniatur non soluendo, cęteros onerat. Sed pone, cum quatuor sint fideiussores ꝙ vnus conuentus a creditore, solidum solueriti: quid iuris in isto casu? Respond. Iusti. ꝙ si principalis debitor non sit soluendo, hoc erit suum detrimentũ & sibi debet imputare quare totum soluit: quia potuisset se iuuisse epistola diui Hadriani. hoc dicit. Franciscus.

r ¶ Tenentur.ꝙ idem est in pluribus mandantibus, vel iubentibus. ut ff. quod iussu. l. fi. Sed videtur iure nouo, ꝙ pro parte sua tantum quilibet teneatur ipso iure: vt iam nõ sit necessaria epistola de qua subiicitur hic: nisi expresse in solidum promittatur. & sic videtur corrigi quod hic dicitur: ut in auc. de duobus reis. §. i colla vii. Vel verius (vt puta) dicta auc. loquitur in pluribus reis debẽdi: in quibus etiam iure ueteri videtur fuisse cautum vt pro partibus teneantur: ut ff. de duo. re. l. reos. At secus fit in fideiussoribus, quorum quilibet tenetur insolidũ, ut ipse reus pro quo intercedit, & ita habebit locum epistola hodie vt olim.

ADDITIO. Et ista communiter approbantur: adhibentur enim isti pro securitate: ut ſ. eo. in princip. secus in duobus reis: ideo &c. Ioan. Fab. & Ange.

s ¶ Ex epistola.ꝙ sed vbi est hæc epistola? Respon. non habemus eam scriptam: multoties tamen de ea mentionem facit lex: vt hic, & C. de constit. pecu. l. fi. & ff. eo. l. inter fideiussores. & l. seq.

t ¶ Partes.ꝙ hęc tamen epistola fallit in quinque casibus: ut in fideiussoribus tutorum, qui non implorant beneficium, licet tutores implorent: vt. ff. rem pu. sal. fo. l. fi. & ff. de tu. & ra. d ſt. l. i. §. nũc tractemus. Itẽ fallit in fideiussore fideiussoris: vt ff. eo l. si plures. §. fi Itẽ fallit, quãdo cæteri fideiussores soluendo non sunt tẽpore litis cõtestatæ: ut ĵ subiicit statim. Item fallit, quando eiusdem summæ sunt fideiussores, sed nõ pro eodem debitore: ut ff eod. l. si a Titio. Item & quando inficiantur: vt ff. eod. l. si dubiter. §. ita. Sed nunquid hæc exceptio epistolæ est perẽptoria, vel dilatoria? Videtur peremptoria: quia prorsus perimit id, in quo opponitur: Item ecõtra videtur dilatoria: quia ante litem cõtestatam opponi debet, ut hic: quare videtur dilatoria: vt C. de probat. l. exceptionem. Sed dico eam quasi anomalam, cũ nec peremptorias prorsus imitetur. quæ usque ad sententiam opponuntur, nec dilatorias quæ tantum differunt: ut infra de excep. §. hæc exempli. & C. senten. rescin. non pos. l. peremptorias. [c] Sed quid si soluit: nunquid repetat quasi sit fauorabilis exceptio? Videtur ꝙ sic: ut in Velleiano: ut ff. de condit. indebit. l. qui exceptionem. & ff. eod. l. si contendat. Sed contradico quia non inuenio quòd sit sic fauorabilis: & quia suum recipit: ut ff. de condict. o. indebi. l. repetitio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

a ¶ Onerat.§ arg.ff.ad legem Rhod.de iact.l.2.§.si quis. Accur.
ADDITIO. Sol.ibi non erat fideiussor obligatus nisi pro sua parte.
b ¶ Si is.§ reus.
c ¶ Iuuari.§ facit ff.eo.l.ut fideiussor.
¶ FIDEIVSSORES. ¶ CASVS. Quæsiui a Iusti.vtrum fideiussores ita possint obligari, ꝙ plus debeant quã debeat debitor principalis? Et rñ. Iusti.qđ non. Obligatio enim fideiussoria accessoria ẽ principali obligationi. plus. n. non debet esse in accessione, quàm in principali obligatione. sed econuerso bene potest esse. Si enim principalis debitor obligetur in x.bñ pōt fideiussor obligari, in 5.ꝙ fideiuss.obligetur ixx.hoc esse nō potest. In ver. Item si ille. casus est talis. Suprà dixi, ꝙ in maiori quantitate non pōt teneri fideiuss.quã debitor principalis.ide m dico in tempore. Non enim pōt esse, ꝙ fideiussor teneat purè, qñ principalis debitor sub cõdõne obligatur: quia sic i plus teneret fideiuss.quam debitor principalis: quia plus intelligitur nō solum in q̃titate, sed ẽt i tempore minus & plus intelligitur. econuerso autem non potest obligari pure h.dicit
d ¶ Obligantur.§ sed nūquid idipsum in quoreus tenetur, saltem remanet obligatus quando in plus fideiussit? Quidã dicunt quòd sic: pro quibus est hoc generale: Vtile per inutile non vitiatur: ut ff.e.l.si reo.§.j.& C.de do.l.si quis argentū. §. sed in his omnibus. Nos ꝛ, l.ꝙ in nihilum teneatur: & est pro nobis.ff.eo.l.Grẽcè. §.illud.
ADDITIO. Collige ex gl duas opinio. Prima, quod ibi fideiussor fideiubet in plus q̃ reus principalis debet, obligatur pro occurrente q̃titate. & pro hac sententia allegatur primo.l.si à reo. ff.eo.l.hactenus. in fin.ff.de consti.pec.l.rogatus.in fi.ff.mandat.allegatur vulgaris regula: quia utile per inutile vitiari non debet.regula iur.vtile. libro 6. Christophorus.
e ¶ Nec plus.§ hanc regulam est ſ.d e rer.diu.§.si tamen rem alienã. Item ff.de contrah.emp.l.si in emptione. in prin.ibi, nec refert. Itẽ ff. de solu.l.qui res.§.mihi decẽ.& §.qui stipulatur.& §.mihi Romæ. Sed his omnibus da generalẽ solutionẽ, vt sic exponas hanc literam: non plus esse potest in accessione, &c. i. in accessoria obligatione, ſm Ioã. Item ꝛ.ff.de iud.l.non quemadmodum. Sol.ibi nō est pius, quia licet si deiubeat ante reum, non tamen plus tenetur. Itẽ ꝛ.ſ.e.§.j. ver.at nec. Sed ibi non est plus eo modo quo dicitur plus. Dicitur enim plus quaquor modis, quorum nullus est ibi: ut ꝛ.de act.§.plus autem. Accur.
ADDITIO. Et est ratio: quia in dictis quatuor modis disparitas prouenit ex facto stipulatoris, ideo sibi imputet. Disparitas vero in efficacia seu substantia obligationis ex iuris ordinatione prouenit: ideo sibi magis succurritur.
¶ Contra.§ i. si reus 5. promisit: fideiussor x.
g ¶ Contra vero.] Sic reus sub conditione promittat, & fideiussor purè. Accur.
h ¶ Plus est enim.] facit ad hoc ff.de ver.sign.l.si cui.§.fi.& ꝛ.de act.§. plus autem. & ff.de solu.l.solidum.& ff. sol.matri.l.si constante.§.quoties. Accur.
¶ SI QVID. ¶ CASVS. Suprà dictum est, ꝙ inter fideiussorem, & creditorem est obligatio verborum. sed quæ est obligatio inter fideiusso. & principalem reum? Et rñ. Iust. quod si aliq̃ fideiussor, p reo solverit, habet contra eum actionem mandati: & ita quanq̃ verborũ obligatio quæ est stricti iuris, sit inter fideiuss. & principalem debitorem, est obligatio mandati, quæ est bonæ fidei. Fran.
i ¶ Soluerit.§ siue per iudicẽ, siue non. ut ff.man. l.idemque.§. fideiussores. Sed etiam in casibus quatuor antequam soluat, agit mandati, ut si hoc dictum sit, ut ad tempus teneatur, itẽ si fuerit condenatus: itẽ si cępit bona sua dissipare reus: itẽ si diu steterit fideiussor in obligatione, ut C.manda.l.si pro ea.& ff manda.l.Lucius. a alias non agit antequã soluat, sed soluere debet, ut ff.de condi.indebi.l.indebitam. Sed etiam in casibus nullo modo agit, vt si pro inuito, aut donandi animo, aut in rem suam fideiusit. vt ff.man.l.si remunerandi.§ si passus.& l.si pro te præsente. Item si hoc actum sit, vt non agam: vt ff.mãda.l.si remunerandi.§.Marcellus. Item si mandatum non sit obligatorium: vt ꝛ. manda.§ illud. Item & si fideiussor non posuit exceptionem, quam debuit opponere: vt ff.mand.l.si fideiussor. Accur.

Fideiussor in quatuor casib. agit antequã soluerit.
a Intellige đ arbitrio iudicis: secundũ cõ

Plus[h] est enim statim aliquid dare: minus est post tempus dare.
¶ *Fideiussor soluens pro reo, habet cõtra eum mandati actionem. Are.*
¶ Si quid autẽ fideiussor pro reo soluerit,[1] eius † recuperandi causa habet cum eo mãdati[k] iudicium.
¶ Græce[l] † etiã fideiussor ita accipitur, τὸ ὑπὲρ τινος κελεύσας ἐγγυᾶσθαι. sed & si dixerit, ἐκέλευσα, siue βεβούλομαι, sed & φημὶ pro eo erit, ac si dixerit λέγω.
¶ *Instipulationibus solẽnitas extrinseca ꝓsumitur. Aret.*
¶ In stipulationibus fideiussorũ sciendum est hoc generaliter accipi, vt quodcunque scriptũ sit, quasi actum, videatur etiam actum.[m] Ideoque constat, si quis scripserit se fideiussisse: videri omnia solenniter acta.[o] †

De literarum obligationibus.†

TITVLVS XXII.

¶ Scribens se debere ex mutuo quod non recepit, sperans recipere, obligatur literis cũ effectu, oli post quinquennium hodie post biennium.

OLim scriptu-

k ¶ Mandati iudicium. ꝛ. actionem, si intercesit mandatum: vel etiam eo præsente fideiussisset, vt ff.mãd.l.qui fide. & l.ex mandato.
l ¶ Græce. ꝛ facit ff.e. l.Græce.j. respondo. & ꝛ. quib.mod. tol.obli.§.j. versic. sed & Græce. & ꝛ.de verb. ob.§. verum autem. Accur.
ADDITIO. Græcum quod in textu habetur, sic exponitur: ti emi pisti ceteuo ego. ti emi, mea pisti, fide, celeuo, iubeo, ego. qd autẽ hic significet iubeo, nemo vel paulo humanior ignorat. deide seqẽ, sed & si dixerit Tholo. idest, volo, siue bulomai, id est uolo siue phemi, id est, animaduerto, dica, ꝙ eo erit, ac si dixerit, lego, id est, dico.

¶ IN STIPVLATIONIBVS FIDEIVSSORVM.

¶ CASVS. Stipulatio autem ĩ fideiusso. potest esse cauta, & nõ cauta. si autẽ cauta non fit, vt si in ĩstrumẽtũ dicat quod iple promiserit credico ri interroganti, nihilominus omnia præsumũtur solenniter acta, quasi interrogatio promissionem præcessisset. hoc dicit usque ad fi. Franc.
m ¶ Etiam actũ. ꝛ quasi dicat si ita dicit, scriptura ac si uere ita fuisset factum, ꝙ forte fuit uel nõ fuit actũ, certe præsumit pro scriptura, ut sic videatur actũ: & est hæc scriptura priuata dicit n. si q̃s se &c. & ex eo ſ incontinenti præiudicat, nisi contra probetur, ut ff. de non numerata pecunia. l. generaliter. Et facit ad hunc ꝛ. ff. de uerb. obl. l. sciendum & C. de contrah. ſtip. l. i. & ſ. ti. i. §. si scriptum. In scriptura autem publica constat ei standum multo magis, nisi contra probetur, ut C. de probationibus l. dum precibus. & in aut. de fid. instr. §. si uero morianꝰ. in prin. § col. 6 Item no. hic præsumi omnia solemniter acta. quod probant supradictæ ll. Accur.
n ¶ Solemniter. ꝛ id est etiam interrogationem factam fuisse. quã necesse est præcedere, ut ſ. de uerb. obl. in prin. & C. de contrahen. & cõmi. stip. l. i.
o ¶ Acta.] sed contra ff. de publ. in rẽ act. l. quæcunque. §. fin. Solu. ibi sunt extrinsecæ solennitates de tutore & iudice qui hebent adesse cũ pupillus uendit. Ac hic actus promissionis nullus est sine actu interrogationis. Vnde ex quo dixi, fideiubeo, uel promitto, intelligitur interrogatio facta esse, quasi pars promissionis. & sic non est extrinseca solennitas, cum sit pars stipulationis.

¶ DE LITERARVM OBLIGATIONIBVS.

¶ Ista rubrica continuatur ad præcedentia. Quia supra uisum est de obligationibus quæ contrahuntur re & uerbis: nunc ponit de his quæ contrahuntur literis. Are.

LIm scriptura. ꝛ ¶ Totus iste ti. diuidit in duas pres. Primo ponit qualiter olim scriptura obligabat, & eius correctionem, & nouũ statutum. Secundo ponit intra quantum tempus olim & hodie potest opponi exceptio non numeratæ pecuniæ. Secundaibi, multum.

¶ CASVS. Quæsiui a domino Iustin. quid esset obligatio literarum Et respondi. quod obli. literarum est illa quæ neque cõstat re, neq; uerbo, neque consensu, sed literis siue scriptura. Ista obligatio literarũ fiebat olim cõ quadam solẽnitate quã hodie non habemus. Obligatio tamen ista inefficax est, quandiu ei pōt opponi exceptio non numeratæ pecuniæ, scilicet olim usque ad quinquennium, hodie intra biennium. Ex ista autem obligatione nascitur actio, quæ uocatur condictio ex lege, ſ. tunc quando non habent locũ exceptio nõ numeratę pecunię. cum non sit uerborũ obligatio. si n. esset uerborũ obligatio, non haberet locum tit. iste. sed ad præcedentes tit. esset recurrendum. Ad intellectum tamen tex. quam glossarum istius §. sciendum est, quod si aliquis confiteatur in iudicio se debere aliquid alicui, tunc ualet ista confessio, etiam

munẽ opi- & no. quia debuit stetisse obligatiõe: nec sufficeret. ꝙ stetisset in promissione tantũ uel fideiussione. Et alios casus, adde adi- stã glo. ut p Ang. hic. † al. recuperandæ. † al. deest, eriam.

† Sic etiã præsumit, ꝙ sua iudicis ꝙ fit solenniter acta. uide tñ de hoc ſc. cõtra i gl. fin. extra de pb. & i c. sicut nobis in gl. fi per uer. ex primatur post me. ex tra de re iu. Sic C. de nõ nu. pec. b Nota secũdũ Ang. hic ꝙ sufficit instrumenti, itẽ solennitas uel error scribentis ponitur ꝙ- bari. ꝙ- stes. Item i mulatio- ne dimo- do contra- ctus fierit sine scri- ptis ele- bratus ſcꝫ in scriptis redactę sue rit, alias si in scriptis sic celebra tus non re- probatur, nisi per cõ trariã scri- ptura. De qua mate- ria uide ſ. ti. i. §. item uerborum. Ang. Diuino.

ẽt si fine cã confiteatur: cũ authoritas iudicis, siue iudicij vicem causæ suppleat: vt ff. de inter. act. l. j. &ꝫ. si aũt extra iudicium facta fit confessio: aut est facta fine causa, & tunc non ualet. aut cum causa, & tunc distingue: quia aut apponitur causa mutui, & tunc in odium fęneratorũ poterit opponi exceptio non nume. pecuniæ intra biennium: & compelletur fęnerator probare pecuniã se numerasse: aut apponitur causa dotis, & tunc intra mensem, vel annũ poterit opponi exceptio non numeratæ dotis. si aũt ex alia cã cõfiteat se debere, veluti cã emptionis: similiter inconuenienti præsumitur causa vera, & sic confitenti præiudicat. Item quæritur, cũ quis confitetur in scriptura se debere: quare non statur scripturæ præcisè: sed potest opponi contra eam exceptio non nu. pecuniæ? Dicas ꝙ multum refert, utrum in scriptura ista contineat sic: Noueritis M. in nostra præsentia constitutũ confessum fuisse se debere tali ex eã mutui c. Hæc. n. scriptura non dicit pecuniam sibi numeratam fuisse: sed confessum fuisse se debere tali: qđ forsan spe futuræ numerationis fecit: quæ forsan non fuit subsecuta: & propterea contra talem scripturam bene potest opponi exceptio nõ numeratæ pecunię: nec sequitur de necessitate tali stetur scripturæ: vt potest subtiliter indagan ti liquere. Si autem ita contineatur in scriptura: Noueritis ꝙ talis in præsentia nostra pstitutus numerauit, vel numerari fecit tali c. hic fit mentio pcisẽ in scriptura de numeratione facta: iõ scripturę stare oportet: q̃a non pōt hmōdi literis exceptio non nu. pecunię opponi. Itẽ scire debes, ꝙ pp tres gradus existentes in scriptura, ſ. scripturę, ſtipulationis, & iuramenti: dicunt quidã quòd tres sunt excep. rẽdentes istis trib. gradib. Aut. n. confitetur quis se debere aliquid in sola scriptura, ſ. sine stipulatione, & iuramento: & ꝫ istam scripturã habet locum exceptio non nume. pecunię. aut in scriptura in qua continet stipulatio: & contra istam opponitur exceptio in factum. aut in scriptura in qua continetur iuramentum: & ꝫ istam opponitur exceptio doli. Alij dicunt quòd exceptio nõ nu. pecu. nõ est exceptio ſpãlis sed gñalis cũ qua concurrit exceptio doli ſpãlis: sed q̃a exceptio doli nõ hẽt locũ ꝫ patrẽ, vel patronũ, iõ adinuenta fuit exceptio in factum, q̃ poterit opponi ꝫ scripturas in tali casu. Multi autem dicũt, quod si debitor ante biennium exceptionẽ non nu. pec. opponat, & arctet creditorẽ ad probandũ pecuniã fuisse numeratam: post biennium ẽt poterit ipsam opponere, sed non cum tanto effectu. quia tunc necesse habebit probare pecuniam non fuisse numeratam. h.d Fran. de Aret.
a ¶ Scriptura. ꝛ. i. solẽnitate quadam scripta, quæ per quædam nomina specialia fiebat, ut subiicit.
b ¶ Planè. ꝛ licet dicta uerba in usu esse desierint, planè, &c.
c ¶ Si quis. ꝛ ſ. homo priuatus. Idẽ est & si fiat p aliũ dummõ per publicã p ſonã. aliud si p priuatã: ut C. de ꝓba. l. instr. a. r. cõtra. ff. de pig. l. fideiussor. §. j. Sed ibi in scribentis præiudicium creditur.
ADDITIO. Not. regulariter scripturam primam non facere fidem. Fallit quando hæc scriptura aliquid continet ꝫ scribentẽ: quia non est verisimile aliquem scribere contra se, quod ueritati non innitat: arg. in l. exemplo. cum ibi no. C. de prob. Fallit secũdo, si talis scriptura priuata habet subscriptionem trium testium fide dignorum. authẽ. si quis vult cautè deponere. C. qui po. in pig. hab. Christo.
d ¶ Debere. ꝛ ſ. ex causa mutui & sine stipulatione. Hæc enim verba non sunt apta ad stipulationem: ut ꝫ. de uerb. obl. §. j. Si autem sine cã, non præiudicatur ff. de proba. l. cum de indebito. in fi. Quid si stipulatio interuenit? Rñ. quod tunc habet locũ effectus huius ti. nã exceptio nem ĩ factũ potest opponere, ut C. e. de nõ nu. pe. l. cum ultra. & hoc si spe futuræ numerationis: aliàs, si tanq̃ iam esset debitum cum non esset, scienter confitetur: vẽ donare. aliàs, i. si non vult donare: sed quia credit se ei debere, non valet stipulatio: quia obiicitur exceptio: ut ff. đ reg. iur. l. cuius. & ff. de excep. do. l. 2. §. 2. Et no. cautè hic quod ꝓ verba præsentis ꝙ is fit hæc obligatio, ut per hæ, scribo me debere: uel, confiteor me debere: ut hic dicitur. & sic est contra opinionem nostram, qua dicimus obligationem literarum debere fieri per uerba futuri tẽporis tm, ut C. de postu. l. si sub specie. ut scribo me daturum tibi x. ex cã mutui: ad instar stipulationis quæ per uerba futuri temporis tm fit, vt ff. de uerb. obl. l. stipulationum. j. §. stipulatio. Sed certè nec hic dico, quod ꝓ hæc uerba nascantur nunc. & vt nunc: sed quasi etiã prius nata sit, si confiteor per uerba præsentis, vel præteriti temporis. & facit C. de epis. aud. l. si præsens. & C. eo. de non num. pec. l. in ꝫctibus. in prin. Vel apertius, non faciunt hæc uerba vt obliget: sed vt obligatus præsumar: licet habeam exceptionem. Vel uerius, licet apponꝰ uerba præsentis vel præteriti t pis: tamen semper intelliguntur futura. Quid enim prodest dicere, confiteor me accepisse x. vel debere x. ex causa mutui: & hoc scribam, nisi intelligatur: & ideo reddam? Item quid si dicam, recepi ab illo x. ex causa mutui: & hoc scribam? Respond. quidam non teneri, propter supradictam rationem: quia per verba futuri temporis debet fieri. Sed certè satis puto quod præsumar obligatus: sicut & cum scribo me debere: vt hic. nec enim

uerbis, imo rebus legem imponimus: ut C. cõmunia de leg. l. ii. Vel dic ꝙ ibi intelligitur futurum, ut prædixi.
e ¶ Scripserit. ꝛ i. scriptura confessus fuerit.
f ¶ Numeratum non est. ꝛ alias enim si numeratum esset, nõ literis, sed re obligatus esset: vt ꝫ. quib. mo. re contrahi. ob. i. respon.
g ¶ Multum. ꝛ hoc exponitur. i. proxi.
h ¶ Exceptionem. ꝛ ſ. non nu. pecu. quę potest proponi siue petat actor siue nõ: ut ar. C. eo. de nõ nu. pecu. l. si quasi. & in scriptis secundum quosdam: ut in aut. de tem. nõ so. pe. super dote. § i. col. vii. Vel forte illud ſpecia le in dote. Primum tamẽ secundum Ioan. verius est. Accur.
ADDITIO. Et hoc uerum, ubi nõ prouocatus oppoſuit. Et est ratio: quia tunc obtinet uicẽ actoris: alias secus. Ang.
i ¶ Constitutum est. ꝫ a multis Imperatoribus, qui fecerũt leges tales. C. e. per totum usque ad l. generaliter. nam postea Iustiniani sunt.
K ¶ Hodie. ꝛ sic loquitur quasi supradicta loquãtur ante tẽpora Iustiuiani: & nunc subiicit, quòd hodie sit idẽ. Vel dicit hodie, i. postquã cucurrit hoc tempus: ſ. quinquennium olim, hodie biennium: ut ꝫ. proxi. & secundum hoc non debet esse, & in textu. Acc.
l ¶ Dum queri non potest. ꝛ i. dum querimoniam proponere non potest de exceptione nõ nume. pecu. quia ex quo cucurrit tempus obligatur per scripturam ad dandam pecuniam non numeratam.
m ¶ Scriptura. ꝛ i. per scripturã. Sed certe uidetur neminem scripturæ uel literis obligari: sed intellectu, qui ex literis percipitur & uerbis. ff. de act. & obli. l. non figura. quod quidã cõcedunt. Sed certum utrunq; facit ad obligationẽ, & ipsa figura literarũ, & consensus quem exprimunt: & quod dicta. l. dicitur non figura, ſ. sola. Itẽ nunquid & per contrariam scripturam obligatio ciuilis nata poterit tolli, ut si creditor sic scribat, Confiteor me nõ numeratasse, uel te confessum non fuisse: uel illũ soluisse? Respon. sic: ut ff. de re. iu. l. nihil tam naturale est. Accur.
n ¶ Obligetur. ꝛ ſ. ciuiliter & naturaliter post biennũ, quasi biennio pariat naturalẽ. uã ante erat ciuilis tantũ, nõ naturalis, cũ nihil numeratũ fuerat. Itẽ si ciuilis nõ esset, frustra diceret habere locũ exceptio. Dicimus ergo, ꝙ sola ciuilis fit ante biennũ: sed post biennium naturalis adiicitur. Vel quod est uerius, nõ adiicitur, sed prima ciuilis incipit habere uim naturalis & ciuilis. nã & stipulatio est de iure ciuili, habet tñ effectũ naturalis obligationis & ciuilis: uam ciuilis ꝙ se nõ ualet ad exigendũ, ut diximus ſ. de obli. §. i. Itẽ sic est in re iudicata. Adhuc tamẽ dicunt quidã, ut Io. & Hug. ꝙ si uult post biennũ exceptionẽ oppone re, & probare sibi non numeratã pecuniã: ꝙ admittitur sed ante biennũ probat creditor, vt C. e. de nõ nu. pec. l. si ex cautione. quod certe est equũ. & ita biẽnũ hoc solũ operat, ꝙ probationis cõuertatur onus, & ẽt pro his facit qđ alias dicitur, ꝙ nõ fiant illicitæ exactiones, ut ff. de offi. præſi. l. illicitas. Sed certe aliter de iure uidetur. fuit nullo modo admittatur ẽt probans. nam sacramentũ nõ pōt deferre, quod est ſpecies ꝓbationis: ut C. e. l. i cõtractib. §. illo. & C. de iure deli. l. fi. §. licẽtia. Sed certe satis credo primũ uerũ & ꝙuũ. Nec obstat qđ de iuramẽto dixi, qa ex parte illius l. in cõtractib. nõ habet iuramentũ vim ꝓbationis, si nõ uult aduersarius: ut C. de reb. cre. & iureiu. l. generaliter. §. finaute.
ADDITIO. Ex hac gl. collige ꝙ ille qui opponit exceptionem nõ nu. pec. ante biennium, non tenetur probare fundamentum ſuę exceptionis, hoc est pecuniam non fuisse numeratam: imo agens tenetur probare illam fuisse numeratam. Christo.
o ¶ Condictio.] ſ. ex illa l. C. de non nu. pec. l. in contractibus.
p ¶ Verborum obligatione. ꝛ i. stipulatione quæ uerbis fit. nã tũc titulus iste cessat, & habet locũ. ſ. de uer. ob. quãdo accepit: uel habet locũ exceptio in factũ: ut C. e. ti. de non. nu. pe. l. cũ ultra. quãdo nõ accepit.
¶ MVLTVM AVTEM. ¶ CASVS. Quia ſ. dixit iusti. ꝙ exceptio non nu. pec. post multum tempus opponi non poterat: ideo hic exponit q̃ ẽst multũ tempus: dicens ꝙ hoc tempus erat olim usque ad quinquennium, sed ne creditores ſu s pecuniis defraudarẽtur propter longum tempus. intra quod olim potuit opponi exceptio non nu. pec. ideo illud tempus per constitutionem Imperatoris usque ad biennũ est coarctatum, ita ꝙ intra biennium possit illa exceptio opponi cum effectu, post biennium uerò nõ cũ effectu, sed cũ onere creditorem ad probandum pecuniam fuisse numeratam, poterit etiam post biennium probare hoc, ut ſ. dictum est h.d. usque ad fin. tit. Fran.
q ¶ Multum. ꝛ quia post multum tempus exceptionẽ proponere non potest: ut ſ. modo dixi. quid sit multum, exponit hic. Et no. multũ pro quinquennio poni, sed diu pro decennio ponitur. ut ff. qui & a qui. l. si cum fideicommissaria. §. Aristo.
r ¶ Constitutionibus. ꝛ quas habemus.
s ¶ Sed ne creditores. ꝛ non solum illi, sed ueri.
t ¶ Suis pecuniis. ꝛ subaudi etiã. Nam occasione hmõi si daremus lõgũ tẽpus etiã ueri debitores interdũ talia opponerẽt, & ita occasione liciti cõmitteretur illicitũ, quod esse non debet, imo ẽt licitũ coarctaꝫ ut uidetur illicitũ, ut hic, & in aut. de eccle. re. immo. alie. in prin. col. 5.
v ¶ Per constitutionem.] ut C. de non nume. pecu. l. in contractibus.

Literarum obligatio tolli potest per cõtrariam scripturam.

Exceptio non numeratæ pecuniæ etiam post biennũ potest opponi.

Iuramentũ est ſpecies probationis.

Dic ꝙ multũ aut modicũ iu dicat secundũ materiã subiectam. uel hoc modo deratur arbitrio iudicis. Aeg. Perr. Multũquinquenniũ, & diu decennium comprehendit. Liciti occasione illiciti nõ debet committi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

a ¶ Vltra biennij metas.ʒ sic C.de omni agro deser. l. qui agros. li 4 bro 11.

b ¶ Minimè extendatur.ʒ & hoc in causa mutui. si verò ex alia causa cõfiteatur in scriptis, veluti emptionis, vel simili: incontinenti præiudicat sibi: nec potest contra probari, nisi per aliam scripturam: ut C.de nõ nu.pe.l.generaliter.

Itẽ hoc in debitore cõfitente: sed in creditore confitẽte sibi solutum, 30. dies statuuntur: nisi in casibus ubi in contiNenti præiudicatur, ut C. ꝺ non nu.pec.l. in contractibus.§. super certis.& §. sed quoniam.

† Concor. cũ hoc te. gl. j.añ me. ibi, & hoc est verũ. in c.ult. eꝛ, de solut.

¶DE OBLIGATIONIBVS EX CONSENSV.

Continuatio.

¶ Suprà dictũ ẽ de obligatiõibus, q̃ in uerbis & literis cõtrahuntur, verum quia sunt aliæ q̃ consensu cõtrahuntur, ideo de his subdit. Chriſto. Por.

Diuiſio.

Onsensu.ʒ ¶ Totus iſte tit. diuiditur i tres partes. Primò, ponit quot casibus quis obligetur ex consensu solo. Secũdò, quare in his magis consensu solo, q̃ in aliis obligatio contrahitur. Tertiò, ponit effectum huius obligationis, ponendo differentiam inter hũc ꝯctũ, & stipulationẽ. Secũda ibi. Iõ autẽ. Tertia ibi. Itẽ in his.

¶ CASVS. Quæsiui à Iusti. Dñe in quib. exẽplis est hoc, q̃ obligatio solo consensu ꝯhit? Et rñ. q̃ in emptione, venditione, locatione, conductione, societate, & mandato. Sed quæsiui iterum: domine quare dicitur his modis contrahi obligatio consensu? Quia ad hoc q̃ istis quatuor modis contrahat obligatio, nõ est necesse q̃ partes sint præsentes, neque q̃ interueniat scriptura, neque etiam aliquid dari, sed sufficit q̃ contrahentes consentiant, uñ isti contractus etiam inter absentes contrahi possunt, uel per epistolam, aut per nuntium. h.d. Fran.de Are.

† al.negouerunt.

c ¶ Consensu.ʒ sic ff.de act.& obli.l.consensu. quæ est l.2. Accu.

d ¶ In emptionibus.ʒ ut ff.de contra. empt. l.j.§.fin. & j. tit. j. in prin.

e ¶ Locationibus.ʒ ut s̃.ti.2. in prin. Accur.

f ¶ Societatibus.ʒ vt s̃. pro socio. in prin. Sed contra ff. pro so.c. l 4. j. respon. Sed certè ibi non negatur quin consensu contrahatur societas: vnde non est contra.

g ¶ Mandatis.ʒ sed nonne in stipulatione consensus debet interuenire. vt s̃. de uerb. obl. §. j. versi. sed hæc. & ff. de pac l. j. §. pe? Rñ. ibi expressis verbis debet esse cõsensus: ut ff de uerb. obli. l. j. j. rñ hic autẽ ẽt sine verbis, & inter absentes, ut j. prox. ibi, inter præsentes tm̃. & s̃. de inu. stip. §. item uerborum.

h ¶ Neque scriptura.ʒ hic cautè nota differentiam quã facit inter hũc tit. & superiores. Nã q̃ dicit neque scriptura: in hoc discrepat ab obligatione literarũ: ut s̃. tit. j. a Itẽ in eo qđ dicit neq; præsentia, dicit p̃ verborũ obligationẽ, q̃ inter præsentes fit: ut s̃. de inut. stip. §. itẽ inutilis. Itẽ in eo, quod dicit non esse necesse quid dari, ideo dicit, vt discrepet ab illa quæ fit re: ut s̃. quib. mo. re contrahitur ob. per totum.

a dic certè q̃ idem vr posse dici oib. pactis, quib. ꝯhit obligatio ex ꝯsensu: ut ff. de sol. i his. §. imperator. & tñ regulariter nõ requritur scriptura, nisi tm̃ i quatuor casib. hic descriptis: ut l. pactũ qđ bona fide. C. de pact. & sic vr.

ADDITIO. Tu potes dicere secundum Io. Fab. q̃ imò etiam iste tenet ad differentiam contractus innominati: qui rei interuẽtu contrahitur, ut l. ex placito. C. de re. permu. Ang.

¶ Per epistolam.ʒ ut ff. de rei ven. l. quædam mulier. ad fi. tit. Accur.

¶ ITEM IN HIS CONTRACTIBVS. ¶ CASVS. Ad intellectum istius §. scire debes q̃ stipulatio dr̃ stricti iuris. sed quæritur quando ꝯctus dicitur stricti iuris? ad hoc dico generaliter, q̃ quotiescunque in contractu nihil venit, nisi qđ inter partes expresse conuenit: tũc ille contractus dicitur stricti iuris: unde rescripta demandata indicibus dicuntur tota die esse stricti iuris: eo q̃ in eis nihil uenit nisi ea de quibus in eis cautum est. & arbitrium dicitur etiam stricti iuris, eo q̃ in arbitrio nihil uenit præter uerba expressa in conuentione, siue in compromissione. Hoc prænotato, po. ca. in isto §. sic. dixi Iusti. dñe, uidi s̃. differentiam generalẽ inter hunc tit. & species superiores cõtrahẽd i, scilicet inter obligationem quæ fit re, & obligationem uerborum, & obligationes literarum. Sed domine, pro deo detis aliam differentiam inter obligationem, quæ fit ex consensu, & obligationem verborum. Et respondet di. Frater, ecce etiam aliam differentiam. In obligatione enim quę fit ex consensu, obligatur hinc & inde alter alteri i his ẽt quæ non sunt dicta in conuentione, si ex bono & æquo ea præstari oporteat. In stipulatione autem verborum nihil venit ultra id quod inter partes conuenit. h.d. usque ad fi. titu. Fran. de Aret.

k ¶ Item in his.ʒ fuit superior differentia ad tria genera obligationũ: hic autem fit differentia ad stipulationem, uel uerborum obligationẽ. Accur.

l ¶ Contractibus.ʒ qui fiunt consensu.

m ¶ Oportet.ʒ q.d. hinc inde contrahitur obligatio, ẽt in his quæ non sunt dicta, nam ueniunt usuræ post morã, ut ff. de act. emp l. Iulianus. §. ex uendito. idem est & in oĩb⁹ bonæ fidei iudiciis, licet non ex contractu sed quasi nascanẽ, ut j. ꝺ ac. §. in bonę fidei. Accu.

n ¶ Alius stipuletur.ʒ q. d. necesse est q̃ oĩa dedu cãtur in stipulationem. nam aliàs nihil uenit in talem obligationem, ut ff. de nego. gest. l. si pupil. in fi. & l. quia tantundem. Accur.

¶DE EMPTIONE ET VENDITIONE.

¶ Suprà dictum est de obligationibus, quæ cõsensu contrahuntur. Verum quia illæ consistũt, aut in emptionibus, & uenditionibus, aut locationibus, & conductionibus, uel societatibus, uel mandatis, ut s̃. tit. j. in princ. iõ de his tractaturus incipit de emptione & uẽ ditione. Chri. Por.

Mptio.ʒ ¶ Totus iste tit. diuiditur in quinque partes. Primo, qñ emptio & uenditio contrahatur, & qñ ab ea possit recedi. Secundò, q̃ pretium debet interuenire. Tertiò, qñ emptio est perfecta, ad quẽ spectat periculũ rei uenditæ. Quartò an sub conditione possit emptio celebrari. Quintò, quibus casibus emptio esse non possit. Secunda ibi, Pretium autem. Tertia ibi, Cum autem. Quarta ibi, Emptio tam sub cõditione. Quinta ibi, Loca sacra.

¶ CASVS. Quæsiui a Iusti. qualiter contrahitur empt. & uendi. Et respon. dicens q̃ empt. & uendi. contrahitur solo cõsensu quàm citò fuerit de pretio conuentum, licet non fuerit arrha data, neque pretium, neque aliquid loco pretii. & hæc obtinent ex natura emptionis & uenditionis quæ fiunt sine scriptura. In huiusmodi enim emptionibus & uenditionibus nihil a nobis innouatum est. Fran.

Emptiones fiunt modis perficiuntur.

o ¶ Cõtrahitur.ʒ hic no. tribus modis perfici emptionẽ. Vno modo s̃. ex quo nõ possunt discedere cõtrahẽtes: vt C. de act. & obl. l. sicut ab initio secũdũ quẽ modũ etiã cõditionalis emptio est perfecta. Secũdo modo, qñ est pura. & tunc incipit periculũ rei ad emptorẽ pertinere, ut ff. de peric. & cõ. rei uẽ. l. necessario. in prin. & ita cõtrahitur hic siue perficitur. Tertio, qñ res traditur, dicit plus perfici adhuc siue ipleri. ut ff de act. em. l. si quis rem alienã. ADDITIO. Et istam inducit Io. Fab. ad decisionem quæstionis, an & quando ex cõsuetudine dñoꝝ uel proximo per rei uen. ius aliquod quæritum esse censeatur. Ang.

p ¶ Simul atque. Ji. statim postquam: ut s̃. de re. diui. §. fere. Acc.

q ¶ Numeratum.ʒ nec aliquid datum loco pretij, ut s̃. tit, j, in prin.

r ¶ Arrhæ.ʒ ut ff. e. de contrah. emp. l. quod sæpe. in prin.

s ¶ Emptionis & uenditionis contractæ.ʒ non autem est de substantia contractus.

t ¶ Sine scriptura.ʒ i. sine solennitate scripturæ.

v ¶ Vendi tionibus.ʒ sc. quæ fiunt sine scriptura.

¶ IN IIS AVTEM. ¶ CASVS. Dñe s̃. dictũ est, q̃ si fiat emptio. & uẽd. sine scriptis, solo cõsensu pficiꝫ, sed qd erit de em. & uẽd. q̃ scriptura cõficiꝫ? Et rñ. dicens, q̃ aliter non ualeat talis emptio & uẽd. nec est pfecta: nisi instrumenta ab oi uituperio munda, manu alterius contrahentiũ fuerint conscripta, uel si ab aliis sint scripta, oportet q̃ illa a cõtrahẽtibus sint subscripta, & si fiãt p tabellionẽ, oportet q̃ illa scripta sint a partibus subscripta & approbata ut accipiant cõplementũ. Donec. n. aliq̃d deest hmõdi scripturæ, pœnitentiæ locus est tã emptori q̃ uendi. sine aliqua pœna. & hoc uerũ est, si non fuerit arrha data: siue in scriptis siue sine scriptis celebrata fuerit emptio: q̃ a tunc emptor a contractu recedere põt: perdit tñ arrhas quas dedit. Si autẽ uenditor q̃ arrhas recepit, a contractu recedere uelit, poterit: sed restituet arrhas duplica

plicatas ipsi emptori: etiã si super arrhis nihil inter cõtrahentes actũ fuerit. h. d. Quæri potest hic, si tabellio scripturam suã super contractu emp. & ven. fecerit & eam per annũ vel bienniũ tenuerit, vtrũ sit cõtrahentibus locus pœnitentię? & potest responderi q̃ non: nisi cõtractus i scriptis celebretur: sine scriptura sic. Sed vlterius quæri potest, quis cõtractus in scriptis celebrari pôt? Et rñ. q̃ sup hoc diuersæ sunt opi. M enim dicit q̃ contractus tunc dicitur in scriptis celebrari, quãdo ita cõuenit inter partes, q̃ nõ ualeat cõtractus, nisi in de fiat scriptura, sed hoc nõ iueniꝫ i l. cautũ. Dominꝰ autẽ Guido dicit quod cõtractus dicitur fieri in scriptis, quãdo i principio dictũ est q̃ super contractu illo debeat fieri scriptura: vt C. de fi. inst. l. contractus si ne scriptis aut appellat cõtractus super quibus cõuenit vt fieret scriptura: vel si fiat scriptura, tamen nõ fit vt per scripturã cõtractus melius ualeat, sed solũmodo ad memoriã. Scire autẽ debes, ad dilucidiorẽ huiꝰ materiæ intellectum, q̃ in Italia talis est cõsuetudo, q̃ primo fit imbreuiatura quando super aliquo cõtractu a tabellione publico, debet cõfici scriptura: & fit munda: quod nihil aliud est nisi noua scriptura principalis, quæ debet esse non cancellata, nõ vitiata, nec in aliqua sui parte abolita, sed ab omni vituperatione mũda: & posteà vocantur partes, & legitur istud mundum coram partibus, & si consentiant partes, tunc dicitur scriptura a partibus absoluta. Cũ autem a tabellione fiunt subscriptiones, tunc est superscriptura cõpleta. & ista consuetudo, dixit dominus Iacobus Bald. ab isto §. est deriuata, illa autẽ ab isto §. hoc enim subsecuto siue i scriptis, siue sine scriptis, &c. sic intellige vtrunque. §. quantũ ad pœnam arrharũ: idẽ est siue in scriptis, siue in non scriptis fuerit vẽditio celebrata: sed non intellige quo ad pœnitentiam. vnde referas hoc quod dicit, solũmodo ad pœnã arrharum, & concordabit scriptura. nam tũc quando cõtractus in scriptis celebratus est & completus: si velit emptor vel vẽditor a contractu recedere, sustinebit pœnam arrharum sed non solam. Si autem non fuerit cõtractus scriptura completus, volens recedere a contractu, solã pœnam arrharum sustinebit. No. q̃ solo cõsensu emp. & ven. perficitur. Item no. q̃ arrha non est de substantia cõtractus. Itẽ no. puniri in arrhis illum contrahentem quem pœnitet. Franc. de Aret.

Vẽditio fit in scriptis & sine scriptis.

† ala cõtra dicere.

Mundum.

† perdat.

a ¶ Scriptura conficiuntur.ʒ paret hic q̃ alia est emptio, siue uenditio in scriptis, alia sine scriptis. In scriptis dicitur, quando hoc agunt contrahẽtes vt non aliter ualeat contractus, nisi fiat scriptura, secundũ quosdã. quod nõ videmus in vsu. Alii dicunt ut P. q̃ sufficit q̃ cõtrahentes vel aliquis eorũ dicat in principio contractus, q̃ inde scriptura fiat: licet nõ dicat q̃ aliter nõ ualeat nisi fiat, & hoc approbat, a vt C. de

a Et hæc uera, secundũ Ang. qñ cõtract⁹ ad sui validitarem uel saltẽ ꝑbationem requirit scripturam, situe de iure cõmuni, sipali, aut cõsuetudine municipali, ut no. i c. j. de cẽsi. in vj. & in simili. in. l. instrumentis. C. de fi. instr. alias secus, secũdum Ang.

fiat: licet nõ dicat q̃ aliter nõ ualeat nisi fiat, & hoc approbat, a vt C. de fi. instr. l. contractus. ibi, illos tamẽ quos in scripturis fieri cõuenit & c. Si aũt simpliciter fiat cõtractus, sed postea ad probationẽ fiat scriptura, ualet quod actũ est, & etiã valuisset sine ea: ut ff. de pig. l. cõtrahitur. Et eodẽ modo dico esse intelligendũ vbicunq; dicitur lege contractũ aliquẽ in scriptis fieri, vel distractũ: vt C. de testi. l. testiũ. & in aut. de te sti. §. & licet. col. 7. Sed cũ fiat i scriptis hmõi vẽditio, & sine scriptura & c. Sed cũ fiat i scriptis hmõi vẽditio, & sine scriptura non ualeret, quare non dicitur obligatio literarũ? Rñ. quia aliud habet nomẽ. s. emptio: & verũ est hoc nomẽ. at in mutuo non est verũ mutuatum esse: tunc enim re esset obligatio cõtracta, vt s̃. de lit. obli. §. plane.

b ¶ Constituimus.ʒ præteriti temporis est. & dic ut C. de fide instru. l. contractus.

c ¶ Instrumenta.ʒ quæ vulgo rogationes dicuntur secundum Io.

d ¶ A contrahentibus.ʒ emptore & venditore: & talis subscriptio fit & aliàs, ubi contractus alius fit in scriptis: vt in authen. de fide instru. alias de instrumento, cautela & fide. §. si quis igitur. & §. sed & si quis aut mutui. & §. seq. col. vj.

e ¶ Fiunt.ʒ scilicet hæc instrumenta. & subaudi, non aliter ualeant ni si & comple. &c.

f ¶ Completiones.ʒ id est, mundum completum.

g ¶ Acceperint.ʒ s. ab eodem tabellione & a partibus: vt subiicit.

h ¶ Absoluta.ʒ vt quia lecta fuerint partibus & laudauerint. Vel dic absoluta, id est, subscripta.

i ¶ Sine pœna.ʒ sed quomodo sine pœna: cum statim in arrhis eum puniat? Respon. sine pœna interesse & iurisiurandi in litem. Nam hęc pœna esset quantum ad soluentem, licet non quantum ad accipientẽ: vt ff

plicatas ipsi emptori: etiã si super arrhis nihil inter cõtrahentes actũ fuerit. h. d. Quæri potest hic, si tabellio scripturam suã super contractu emp. & ven. fecerit & eam per annũ vel bienniũ tenuerit, vtrũ sit cõtrahentibus locus pœnitentię? & potest responderi q̃ non: nisi cõtractus i scriptis celebretur: sine scriptura sic. Sed vlterius quæri potest, quis cõtractus in scriptis celebrari pôt? Et rñ. q̃ sup hoc diuersæ sunt opi. M enim dicit q̃ contractus tunc dicitur in scriptis celebrari, quãdo ita cõuenit inter partes, q̃ nõ ualeat cõtractus, nisi in de fiat scriptura, sed hoc nõ iueniꝫ i l. cautũ. Dominꝰ autẽ Guido dicit quod cõtractus dicitur fieri in scriptis, quãdo i principio dictũ est q̃ super contractu illo debeat fieri scriptura: vt C. de fi. inst. l. contractus si ne scriptis aut appellat cõtractus super quibus cõuenit vt fieret scriptura: vel si fiat scriptura, tamen nõ fit vt per scripturã cõtractus melius ualeat, sed solũmodo ad memoriã. Scire autẽ debes, ad dilucidiorẽ huiꝰ materiæ intellectum, q̃ in Italia talis est cõsuetudo, q̃ primo fit imbreuiatura quando super aliquo cõtractu a tabellione publico, debet cõfici scriptura: & fit munda: quod nihil aliud est nisi noua scriptura principalis, quæ debet esse non cancellata, nõ vitiata, nec in aliqua sui parte abolita, sed ab omni vituperatione mũda: & posteà vocantur partes, & legitur istud mundum coram partibus, & si consentiant partes, tunc dicitur scriptura a partibus absoluta. Cũ autem a tabellione fiunt subscriptiones, tunc est superscriptura cõpleta. & ista consuetudo, dixit dominus Iacobus Bald. ab isto §. est deriuata, illa autẽ ab isto §. hoc enim subsecuto siue i scriptis, siue sine scriptis, &c. sic intellige vtrunque. §. quantũ ad pœnam arrharũ: idẽ est siue in scriptis, siue in non scriptis fuerit vẽditio celebrata: sed non intellige quo ad pœnitentiam. vnde referas hoc quod dicit, solũmodo ad pœnã arrharum, & concordabit scriptura. nam tũc quando cõtractus in scriptis celebratus est & completus: si velit emptor vel vẽditor a contractu recedere, sustinebit pœnam arrharum sed non solam. Si autem non fuerit cõtractus scriptura completus, volens recedere a contractu, solã pœnam arrharum sustinebit. No. q̃ solo cõsensu emp. & ven. perficitur. Item no. q̃ arrha non est de substantia cõtractus. Itẽ no. puniri in arrhis illum contrahentem quem pœnitet. Franc. de Aret.

a ¶ Scriptura conficiuntur.ʒ paret hic q̃ alia est emptio, siue uenditio in scriptis, alia sine scriptis. In scriptis dicitur, quando hoc agunt contrahẽtes vt non aliter ualeat contractus, nisi fiat scriptura, secundũ quosdã. quod nõ videmus in vsu. Alii dicunt ut P. q̃ sufficit q̃ cõtrahentes vel aliquis eorũ dicat in principio contractus, q̃ inde scriptura fiat: licet nõ dicat q̃ aliter nõ ualeat nisi fiat, & hoc approbat, a vt C. de fi. instr. l. contractus. ibi, illos tamẽ quos in scripturis fieri cõuenit & c. Si aũt simpliciter fiat cõtractus, sed postea ad probationẽ fiat scriptura, ualet quod actũ est, & etiã valuisset sine ea: ut ff. de pig. l. cõtrahitur. Et eodẽ modo dico esse intelligendũ vbicunq; dicitur lege contractũ aliquẽ in scriptis fieri, vel distractũ: vt C. de testi. l. testiũ. & in aut. de te sti. §. & licet. col. 7. Sed cũ fiat i scriptis hmõi vẽditio, & sine scriptura non ualeret, quare non dicitur obligatio literarũ? Rñ. quia aliud habet nomẽ. s. emptio: & verũ est hoc nomẽ. at in mutuo non est verũ mutuatum esse: tunc enim re esset obligatio cõtracta, vt s̃. de lit. obli. §. plane.

b ¶ Constituimus.ʒ præteriti temporis est. & dic ut C. de fide instru. l. contractus.

c ¶ Instrumenta.ʒ quæ vulgo rogationes dicuntur secundum Io.

d ¶ A contrahentibus.ʒ emptore & venditore: & talis subscriptio fit & aliàs, ubi contractus alius fit in scriptis: vt in authen. de fide instru. alias de instrumento, cautela & fide. §. si quis igitur. & §. sed & si quis aut mutui. & §. seq. col. vj.

e ¶ Fiunt.ʒ scilicet hæc instrumenta. & subaudi, non aliter ualeant ni si & comple. &c.

f ¶ Completiones.ʒ id est, mundum completum.

g ¶ Acceperint.ʒ s. ab eodem tabellione & a partibus: vt subiicit.

h ¶ Absoluta.ʒ vt quia lecta fuerint partibus & laudauerint. Vel dic absoluta, id est, subscripta.

i ¶ Sine pœna.ʒ sed quomodo sine pœna: cum statim in arrhis eum puniat? Respon. sine pœna interesse & iurisiurandi in litem. Nam hęc pœna esset quantum ad soluentem, licet non quantum ad accipientẽ: vt ff

pellitur,[k] licet nihil super arrhis expressũmsit.[l] †

¶ *Emptio nõ potest esse sine certo pretio. sed si ptium i alteri⁹ arbitriũ conferatur, tũc videt emptio facta sub cõditione, ut si ille fuerit ptiũ arbitratus, ualeat emptio: alias secus. & idem in locatione. Aret.*

¶ Pretium autem cõstitui oportet: nam nulla emptio sine pretio esse[m] potest. Sed & certum[n] esse pretiũ[o] debet alioqui si inter aliquos ita conuenerit, vt quanti Titius rem æstimauerit, tanti sit empta, inter veteres satis abundeq; hoc[p] dubitabatur†, cõstaretne vẽditio, an non. Sed nostra decisio¶ ita hoc constituit, vt quoties fic composita sit vẽditio, quãti ille† æstimauerit,[r] sub hac conditione staret cõtractus: vt si quidem ille, qui nominatus ẽ, pretium† definierit,[s] tunc† omnino secundum eius æstimationẽ, & pretium pertius? M. & Azo dicunt q̃ non, quia sibi præiudicauit accipiẽdo arrhas. sicut & aliàs sibi præiudicat quis sibi eligendo: vt ff. de tribut. act. l. qđ in hærede. §. eligere. Item quia hoc videntur agere contrahentes inter se, vt amissione & duplicatione arrharũ debeant esse contenti: ergo q̃ expresso est habendum: vt ff. si certum petatur. l. cum quid. Itẽ facit ff. de legaris secundo. l. cum filius. §. variis. B. & Ioan. contra. Dicunt eũ adhuc posse agi ad hoc vt tradatur, vel ad interesse; ita ut arrhæ in interesse cõputentur.[b] & facit pro eis. ff. de milit. testa. l. 3. & ff. de inofficioso testam. l. mater. & C. de pac. dot. l. fi. facit melius. ff. de actio. emp. & vendi. l. prædia. in fine. Sed quid si dederit pro arrhis, & pro pagamẽto? Rñ. pactum seruandum, id est, non potest discedere: vt ff. de pact. l. in traditionibus. Et not. duo operari isto casu, vnum ut arrhæ debeant duplicari venditore pœnitente. Item vt emptio remaneat firma, & agatur ad interesse. Item emptore pœnitente eadem duo operatur. Accur.

† Hoc residuum non est Accursii. Aegid.-Perr. al. expressum est.

ADDITIO. Et tunc non totum, sed quod pro arrhis duntaxat datum est, duplicatur. Et nota quòd vbi venditor se nomine emptoris possidere constituit, non potest agere ex empto vt tradat: sed aut rei vendicatione, vel Publiciana simul aut vti possidetis: vt dicit gl. i auth. sacra menta puberum. C. si aduersus venditio. Ang.

l ¶ Nihil expressum sit.ʒ id est, nihil dictum fuit a partibus, quid sup arrhis fiat altero pœnitente.

¶ PRETIVM. ¶ CASVS. Suprà dictum est, quòd emptio & vẽd contrahitur inter contrahentes: si inter contrahentes fuerit de pretio conuentum. Sed debes scire, q̃ oportet quòd pretium sit constitutũ: & etiam quòd certum pretium constituatur. Sed pone, cum vellem equũ amici mei emere, dixit mihi, quòd haberꝫ equum illum pro tanto p̃o quanto Titius communis amicus noster æstimaret. quid erit in isto casu? Et dicit Imperator, quòd alibi ordinatum est, quòd si cõis amicus noster definierit pretium, valeat contractus. Si autem ille qui nominatur, noluerit vel non potuerit pretium definire, non valet contractus Idem etiam intelligitur in loca. & conduc. hoc dicit Franc.

† al. siue cõstet uenditio siue nõ.

† Ipse.

† al. diffinierit.

‡ al. omnimodo. Venditor utrũ ultra arrharũ duplicũ perditione teneatur ad interesse.

m ¶ Esse potest.ʒ vt ff. eo. l. ii. & C. eo. l. vlti.

n ¶ Sed & certum.ʒ Nota duo, & quòd pretium debet esse, & quòd certum.

o ¶ Pretiũ.ʒ repetit de pretio, quòd debet interuenire: ut addat duo, scilicet q̃ sit certum: item in pecunia numerata. Accur.

p ¶ Hoc.ʒ id est, de hoc.

q ¶ Decisio.ʒ vt C. de contrahen. emp. l. fi.

r ¶ Æstimauerit.ʒ not. q̃ cautè ponit de terria persona. Nam secus si in contrahentis arbitrium: ut dicemus j. eo. §. emptio.

s ¶ Nominatus est.ʒ quid si in innominatum contulimus, vt vendo q̃ quanto æstimabitur? Respon. non. in princip. nisi in vno casu qui est de pigno. l. si fundus. §. fin. Accursius.

ADDITIO Sol. ex præcedentibus contractibus: quorum occasione deuenitur ad venditionem, potest super declaratione pretii officiũ iudicis implorari: vt ibi. Secus si nullus pcessisset cõtractus, vt hic. Ang.

t ¶ Definierit.ʒ etiam iniquè: quia a persona incerta non recedit, vt

ff. de

Universidad de Deusto

ff.de verb.ob.l.si quis arbitratu.[a] & hoc verum est, quãdo id quod est de substãtia cõtractus, apponitur: sed secus si conferatur quod est de accidente contractus. nã tunc ad arbitriũ boni viri recurritur: vt ff. eo.de cont. ahen.emptio.l.hæc venditio.& ff.pro socio.l.si ita coita.& l.si sonata. & hoc secundũ Io. Sed secundum Azonem hoc redigitur ad arbitrium boni uiri, & sic contradicunt dictæ ll. Nec ob. d. suæ sententiæ iuratũ quis arbitratu. quia ibi fuerit.l.si li non fuerat arbitratus, quo casu concedo nõ recurri ad boni uiri arbitrium. Sed quando dicitur inique definiri? Rñ. forte vltra dimidiam iusti pretii, ut arg.C. de rescin.ven.l.si volũtate. & l.ii. Vel (vt puto) iudicis officio expeditur, etiam si minor sit deceptio, dũmodo non minima, ut ff. de in int. restit.l.scio. nã nõ tm̃ sibi cõmittitur in alienis, quãtum ipsis dominis liceret: ut ff. solu. ma.l.etiam.§.i. & l.si cõstante.§.si maritus.

a ¶ Persoluatur. ʒ ita q̃ fiat accipiẽtis: vt ff. de act.empt.l.ex empto. §. i. etiam vsurę postmorã, vt ff. de act.empt. l. Iulianus.§. ex vendito.

b ¶ Tradatur. ʒ caute dicit tradatur, & non detur. nam non tenetur facere accipiẽtis, sed de eius dictione se obligare, ut ff. de act.empt.ex empto. in prin. Sed nũquid præcise tenetur ad rem tradẽdam. M. dicit q̃ sic. & facit pro eo quod hic dicitur, omnino tradatur &c. vt ff. de rei uend. l. q restituere. & §. de dona. § aliæ. Sed B. contra. dicit enim eũ liberari præstãdo interesse: & facit pro eo ff. de ac emp. l.i. resp̃õ. & l. ex empto. §. & ex empto. ver. idẽ Neratius scri. & C. de ac.emp.l.iiii. Sed forte hic posset distingui, an vẽditor habeat rẽ, & tunc sentẽtia M tenet per suas. ll. an non habeat rẽ, & tunc aut dolo vel culpa defuit eam habere, in fraudẽ puta emptoris & tunc sententia B. tenet aut siue dolo & culpa: & tunc non tenetur vendi tor: vt ʒ. eo. §. cum autem. esse enim valde mirũ (quod ait B.) vt si com pellatur æstimationẽ p̃ re recipere: vt ff. si cer. pe. l.ij. §. ij. & C. de fidei. lib. l. fi. item sic improbe pacta rumpere, cũ prætor dicat, pacta seruabo: vt ff. pac. l. iuris gentium. §. ait prætor.

c ¶ Ad effectum perducatur. ʒ iam dicto modo. s. per traditionem rei pretij: vt ʒ. quib. mo. tol. obli. §. fi.

d ¶ Ex empto. ʒ nota quod ex empto emptor, ex vendito venditor agit: vt hic, & ff. de action. empt l. ex empto. j. respõso. & l. Iulian⁹ §. ex vendito.

e ¶ Pro nihilo. ʒ vt nec ad boni viri arbitriũ recurratur, vt modo diximus: sed legatum nõ: ideo nõ est p̃ nihilo sic relictũ: vt C. cõ. de le. l. si duobus §. sed & si quis. Sed ibi fauore vltimæ voluntatis ne pereat.

ADDITIO. Hoc verum intellige cum distinctione, an fuit datum arbitrium conditionaliteran nõ iuxta. l. j. cũ materia. ff. de lega. ii. Itẽ quo ad substantiam legati, non quo ad pœnę cõmissionẽ: vt l. multa. in prin. ff. de condi. & demon. Ange.

f ¶ Pretio statuto.] sine quo esse nõ potest vẽditio: vt in prin hui⁹ §.

g ¶ In locationibus. ʒ i. vt ff. pe. l. si merces in prin.

¶ ITEM PREVIVM ¶ CASVS. Supra dictum est, quod duo requiruntur ad hoc, quod valeat emp. & vẽditio, videlicet q̃ pretiũ constituatur, & quod certum pretiũ: & adhuc tertium est necessarium. s. quod sit in pecunia numerata. Sed nonne si dedero tibi equũ p̃ vino & ita equũ pro vino permutauero, erit ne emp. & ven. Et respon. Imp. dicens, q̃ super hoc apud antiquos quęrebatur, & Cassius & Sabinus dicebant q̃ sic. Dicebant enim, q̃ permutatio erat vetustissima species emp. & vend. & hoc probabant argumenti Homeri dicentis, quod aliquã pars exercitus Achiuorũ vinum sibi emit̃ pmutatis quibuldã rebus pro vino: & ita permutatio dicitur emp. secundum Hom. sed diuersæ scholæ auctores aliud sentiebãt. Dicebant enim aliud esse emp. aliud permuta. quia in permutatione non potest patere quæ res nomine pretii data est, & quæ data non est. Quod autem vtraque videatur vendi, & loco pretij dari: hoc nulla ratio permittit. Sed Proculus dicebat permutationem esse speciem separatam ab emp. & vendit. & eius sententia prævaluit. Sed domine, quid videtur vobis de sententia Cassii & Sabini, quæ vtitur auctoritate Philosophorum? Et rñ. q̃ sententia Proculi melior est, & rationibus validioribus nititur. h. d. Fran.

h ¶ Item pretium. ʒ dixit pretium debere certum esse: nunc dicit, q̃ in numerata pecunia.

i ¶ Putabãt. ʒ sed male, ut j. dicam.

K ¶ Poeta. ʒ Homero. Not. ar. q̃ auctoritates auctorum & philosophorum sunt in causis allegandæ. fic. ff. de solu. l. si pater. §. nam & Aristoteles. & ff. de iudi. l. proponebatur. & ff. de sta. ho. l. septimo. Sed interdũ re darguuntur, ut hic. & ff. de rerum diui. in tantũ. §. fi. & l. sed diui.

l ¶ Rebus. ʒ puta eq̃s.

m ¶ His uerbis. ʒ. Græcis quæ legi nõ possunt. Accur.

ADDITIO. Ab aliquo huius artis ignaro. Versus hi Homeri, sunt in septimo Iliados, quorum interpretatio hæc est, Affuit e Lemno ratibus tum copia uini, Cæfarie insignes rędimunt hinc ouina Pelasgi. Pars reddit ęs nitidum, ferũ pars altera, bubus Tergora dirigens, hinc pro tulit, ille agit ipsos Ad naues tauros, hic bello corpa capta. Aegi. Per. Vides igitur mentem tuę xtus optime probariper istud Græcum. Græci enim pro uino dederunt, aliqui æs, alii ferrũ, alii coria, alii ipsos boues, alii mancipia. †

n ¶ Scholæ. ʒ singularis numeri est hic, sic j. de mãd. §. is qui exequit

o ¶ Expediri. ʒ i. cognosci.

p ¶ Speciem contractus.] s. innominati nam non habet nomẽ suum: vt ff. de rerũ permut. l. i. §. itẽ emptio. Sed quare dicitur innominatus, cum ita curiale nomen habeat: Respon. quia illi cõtractus sunt nominati, qui statim ut fiunt, pariunt actionem. vt ff. de pact. l. iuris gentiũ. in prin. siue fiant consensu, ut uenditio: vt ʒ. eo. in princi. siue re, vt mutuum: vt ʒ. quib. mod. re. contrahi. obli. in prin. At permutatio nec ex pacto parit actionem, nec ex re: sed parit ex utroque: scilicet posteadũ re interueniente ex pacto primo: ut subtiliter colligitur. C. de rerũ permuta. l. ex placito. Et ex hoc contractu oritur actio præscriptis verbis: ut infrà de act. §. actionũ. & condictio ob causam, ut ff. de præscrip. verbis. l. naturalis. § i.

ADDITIO. Nota quòd sunt quidam contractus nominati, & quidã innominati, de quibus in d. l. iuris gentium. in princ. ff. de pact in l. naturalis per totum. ff. de præscrip. verb. & naturam talium cõtractum habes in gl. vnde dixerunt quidam, q̃ donatio erat contractus innominatus: quia ex se non pariebat actionem, cum detur condictio ex l. si quis argentum. C. de donat. Christopho.

q ¶ Digest. ʒ ut ff. eo. l. i. § i. Accur.

r ¶ Latius. ʒ i. melius, & aptius in ff. dicitur quàm hic.

¶ CVM AVTEM EMPTIO. ¶ CASVS. In superioribus dictũ est, quòd emptio & venditio contrahitur simul atque de pretio conuenerit, licet adhuc res non sit tradita, neque pretium solutum. & hoc si fi ne scriptura contracta fuerit venditio. Si enim aliqua venditio cõtra hitur in scriptis, poterit tam emptor, quàm venditor impune a contractu recedere, donec totum fuerit completum. Cùm igitur dicat legislator, post contractum completum periculum rei venditæ ad emptorem pertinere, apparet quòd periculum rei uenditæ pertinet ad emptorẽ, postquam de pretio fuerit conuentum. Completus autem dicitur contractus, vt ex præcedentibus patet, quam cito de pretio cõuentum est: quamuis emptori res tradita non fuerit, sed penes venditorem perierit. vnde si seruus fuerit venditus, & antequam emptori tradatur, sine dolo, & culpa uenditoris penes uenditorẽ decesserit, vel aliqua parte sui corporis læsus fuerit, emptori perit, & nihilominus necesse habebit uenditori integrum pretium restituere, si nondum pretium fuerit solutum. Idem etiam est si ædes venditæ, antequam tradãtur, totæ, vel aliqua ex parte sui incendio consumptæ fuerint: vel fundus uenditus antequam tradatur, ui fluminis totus uel ex aliqua parte ablatus sit. Aeg. Perr.

vel

Venditione facta nõ pertinet ad emptorem periculum rei vẽditæ, nisi nouem cõcurrant.

vel inũdatione, vel aliquo modo deterior fit factus: quia semper emptoris damnũ erit quicquid enim sine dolo, & culpa vẽditoris accidit, in eo venditor securus est periculũ autem ad emptorẽ pertinet. Sed pone quod in re uendita antequã tradatur, aliquod lucrum cõtingit: puta res uendita p̃ alluuionẽ vel aliquo alio modo, longe melior est effecta cuius erit lucrũ? Et respõdet dominus Iustin. quod emptoris: quia secundum naturã est, vt cum sequantur commoda, quem sequuntur incõmoda. h. d. Fr. de Ar.

a ¶ Diximus. ʒ supra eod. in princ.

b ¶ Statim. ʒ Sed certe in eo nõ statim: sed ix. sunt necessaria. Primo, q̃ vẽditio fiat nõ in scriptis: alias, id est, si stat in scriptis vẽditio nõ trãsit ad emptorẽ periculũ nisi modus esset cõpletus: vt hic, & C. de fi. instru. l. cõtractus. & C. de pri. & commo. rei uẽ. l. cum inter. Itẽ quod fiat pure, alias nõ perit emptori, licet secus si facta sic deterior: vt ff. de peri. & cõmo. rei ven. l. necessario. §. q̃ si pẽdẽte. ver. sane si extat. Item q̃ sit facta venditio in specie nam si in genere: vt puta, vendo hominẽ: non perit emptori ante trãditionem: vt ff. de pi. & commo. rei ven. l. eũque & l. q̃ si neque. i glosl. j. Item q̃ sit certa species quia si sub icertitudine fit vendita, licet sit species, nõ tamẽ spectabit semper periculum ad emptorem: puta vendo Stichum aut Pamphilũ. primus enim moritur periculo venditoris: vt ff. de contrah. emp. l. si in emptione. §. si emptio. Itẽ q̃ alio modo pereat quàm publicatione rei. nam tunc non perit emptor: vt ff. lo. l. si fundus. Item q̃ nullũ pactũ fit insertũ quod periculũ venditoris respiciat. nam tunc nõ periret empto ri: vt ff. eo. de peri. & com. rei vend. l. si in vẽditione. in prin. & j. proxi. §. q̃ si fugerit &c. siue specialiter esset de casu fortuito dictũ secundum B. nue generaliter secundũ M. vt diximus ff. si quis cau. l. sed & si quis. §. quæsitu.

a Item q̃ venditor nõ fuerit in culpa vel dolo, quare res pereat: vt ʒ. proxi. §. Itẽ q̃ non sit in mora. nã tunc qui vltimã fecit moram, si bi perit: vt ff. de peri. & commo. rei venditæ. l. illud. & hoc est verũ hoc casu, siue res peritura erat penes emptorem, siue non, secundũ Io. vt ff. de leg. i. l. cum res §. fi. licet M. distingueret. arg. l. ff. de rei ven. l. itẽ si uerberatũ. §. fi. Itẽ q̃ non sit res quæ degustationem desideret, vt uinũ & zinziber, & similia nam tunc distinguitur an vendantur in specie: & tũc post degustationẽ est periculũ emptoris. an in genere: & tunc sunt duo necessaria, vt si emptoris periculo, scilicet degustatio: & mensura siue pondus: & hoc secundum Io. & B. & Pla. vt ff. de peri. & cũmo. rei uẽ. l. i. in princ. & §. j. Sed Azo dicit, q̃ in vino sit speciale, q̃ statim facta venditione, etiam ante degustationẽ sit emptoris periculũ, si sit in specie venditio: vt ff. eo. de contrahen. emp. l. quod sæpe. §. in his. Sed nunquid distinguitur periculum peremptionis a deterioratione vino vendito in mẽsura, vt in venditione cõditionali diximus modo per l. ff. de peri. & commo. rei ven. l. necessario. §. q̃ si pendente: vt sic effusionis periculum ad uenditorem. acoris & mucoris ad emptorẽ pertineat? Bul. ait q̃ sic: q. a hoc sub quadã conditione fi. scilicet si degustetur. Sed certe ipsemet mutauit confilhũ postea: & merito: quia aliud est in alia conditione, quæ non est in potestate venditoris: aliud in hac, quæ in sua potestate est, cum possit denũtiare emptori vt gustet & accipiat: alias potest effundere. b vt ff. de peri. & commo. rei vend. l. i. in fi. Et sic indistincte periculum ante mensũram est uenditoris. Accur.

c ¶ Itaque. ʒ nunc ponit exempla.

d ¶ Periculum est. ʒ facit ff. de periculo & comm. rei vend. l. id quod & de regulis iuris. l. secundum naturã. & §. de legiti. patro tut. §. finali.

¶ QVOD SI FVGERIT. ¶ CASVS. Dixi Iustiniano, Domine supra dictum est quid iuris est, si res vendita antequam tradatur, penes venditorem deterior fiat, vel pereat, sed modo quæro, quid iuris sit, si seruus venditus post completam venditionem, antequam tradatur, fugerit, vel furripiatur: ad quẽ spectabit periculũ istud fugę? Et respõdet dominus Iusti. dicẽs, q̃ si sine dolo, & culpa venditoris fugerit, vel surreptus fuerit, animaduertendũ est primò vtrũ vẽditor aliquod fecerit pactum cum emptore, per quod in se receperit periculum fugæ vel surreptionis: veluti si custodiã seru: vẽditi in se susceperit vsque ad traditionẽ. Tunc enim periculum tam fugæ quàm surreptionis ad venditorẽ cõtracta sit (quod effici diximus a simul atque de pretio cõuenerit, cum sine scriptura res agitur) periculum rei venditæ statim b ad emptorẽ pertinet, tametsi adhuc ea res emptori tradita non sit. Itaque c si homo mortuus sit, vel aliqua parte corporis læsus fuerit, aut ædes totæ, vel aliqua ex parte incẽdio cõsũm ptæ fuerint, aut fundus vi fluminis totus, vel aliqua ex parte ablatus sit, siue etiã inundatione aquæ, aut arboribus turbine deiectis, longe minor, aut deterior esse cœperit, emptoris damnũ est, cui necesse est, licet rem non fuerit nactus, pretium soluere. Quicquid enim sine dolo, & culpa venditoris accidit, in eo venditor securus est.

¶ Sed & si post emptionem fundo aliquid per alluuionem † accesserit, ad emptoris cõmodum pertinet. Nam & cõmodũ eius esse debet, cuius periculũ d est. ¶ Quod si fugerit homo, qui veniit, e aut surreptus fuerit, ita vt neq; dolus neque culpa f venditoris intercesserit, † animaduertendum erit, an custodiam eius usque ad traditionẽ venditor susceperit. g Sane enim si susceperit, ad ipsius periculum h casus pertinet. si nõ susceperit, securus est. Idẽ & in cæteris animalibus, cæterisq; rebus intelligimus. Vtique tamen vindicationem rei & conditionem i exhibere k debebit emptori: quia sanè qui rem nondũ emotori tradidit, adhuc ipse dominus l est. Idẽ etiam est de furti, & dmni m iniurię actione.

¶ *Etiam sub conditione potest emptio celebrari; & accidentalia contractus possunt in alterutrum ex contrahentibus celebrari. Aret.*

¶ Emptio tam sub conditione, quam pure contrahi potest. Sub conditione, veluti, Stichus, si intra certum diem tibi placuerit, n sit tibi emptus aureis tot. o

¶ *Emens ignoranter rem, quæ non est in commertio, habet contra venditorem actionem ex empto ad interesse. Aret.*

Venditio ne facta nõ pertinet ad emptorem periculum rei vẽditæ, nisi nouem cõcurrant.

† al. accesserit.

a Cautela tamen est, q̃ maximi casus & terribiles exprimãtur, quia clausula generalis subsequens non nisi ad alios minores vel æquales restituicle. ff. de proc. imo ubi eũ quę quis re netur de casibus, intelligitur de cõductis & solicitis, & non aliter per l. fistulam. §. fi. ff. Ang. b Vel ab eo die i antea perere pen sionẽ uasis. Et hoc etiam, quando è appositum tempus ad mẽ furandum alias debet conferuare donec uasa erunt tibi necessaria. & hæc pro cedit in uino, secus an tem in aliis rebus: quia aliter hoc efficere non potest. Ange.

† al. deest &.

† posit.

† al. putãt.

† Venditor an teneat præcise ad rem tradẽdã, uel ad interesse?

Pro hac opinione facit illud Iustin. lib. iii. Emi singulas res non pecunia, sed compẽsatione mercium, Licurgus iussit, aurique & argenti usum, uelut omniũ sceleru materiam sustulit. Plutarchus tamẽ ait eum ferreum nummum percussisse. Aeg. Perr.

† al. compare,

† Vide Budæũ in annotationibus ad Pãdectas, in l. i. ff. de contrahen. empt. & Alci. li. prętexta. ff. de rei uend. l. q

† abest a Theoph.

Emptio an posit i alterius contrahẽtium arbitrium conferri.

c Tu dic q̃ omnia ista sunt de substantia contract⁹, quæ in uoluntẽ alterius contrahentium committi non posũt etiã per uerba importantia arbitriũ boni uiri, hic autem non subsẽtia, sed accidens, uel qualitas cõmittitur. Ang.

Universidad de Deusto

rit deceptus a venditore, credens ea profana, vel priuata, tunc sibi cõpetit act. contra venditorem ad interesse. Idem iuris est si hominem liberum deceptus a venditore pro seruo emerit. h. d. Franc.

a ¶ Loca sacra. ‡ quæ sint ista, habes ſ. de rerum diui. §. flumina. & §. nullius. & §. religiosum.

b ¶ Priuatis. ‡ redde singula singulis. nã priuata contraria est publicæ, profanæ sacræ & religiosæ. & facit ff. c. de cõtrah. empt. l. & liberi. & l. qui a. & l. liberi. Acc.

c ¶ Quod. ‡ i. quia.

d ¶ Emerit.] ignorãs. vt ff. de cõtrah. em. l. liberi hominis.

¶ DE LOCATIONE ET &c.

¶ Tex. cõtinuat rubri. Quia locatio est similis emptioni: vt in tex. & ff. e. l. j. igitur post emptionem sequitur videre de locatione. Arc.

Ocatio. ‡ ¶ Totus iste ti. diui dif in quinque ptes. Primo ponit ꝙ iste ℈ hẽt similitudiné cũ ptractu emptionis. Secũdò illud p exẽpla declarat. Tertio qd veniat i isto cõtractu. Quarto ad qd tenef cõductor. Quinto an iste cõtractus trãseat ad hæredẽ. Secũda ibi, Nã vt empti. Tertia ibi, in §. cõductor. Quarta ibi, qui pro vſu. Quinta ibi, in fi. Mortuo.

¶ CASVS Quæſiui à Iuſtin. quæ eſſet natura locationis & conductionis? Et rñ dicẽs, ꝙ proxima emptioni & vẽditioni. Eiſdem eni regulis cõſiſtũt iſti duo cõtractus: nã ſicut emptio & vendito contrahitur: ſimul atq; de pretio cõueneritita locatio & conductio cũ certa merces, i. pretiũ fuerit inter eos cõſtitutũ contrahitur & ſicut in præcedẽti cõtractu actio ex empto dat emptori, & actio ex vẽdito datur venditori: ſic in iſto contractu actio ex locato datur locatori & actio ex cõducto datur cõductori. & dicit ꝙ locatio & cõductio proxima eſt emptioni, i. vicina quo ad tractatum, & quoad ſententiã. Sed domine, ſatis vidi, quod iſti duo contractus cõſiſtunt iiſdem regulis. habetis ne plura exempla? dicit ꝙ ſic: quia ſicut ſi vendidero ré pro pretio quod Petro iuſtum viſum fuerit, ſi pretiũ definiuerit Petrus, valet cõtractus: ſi autẽ non fuerit arbitratus quod ſit iuſtum pretium, non valet contractus vt ſ. tit. proximo dictum eſt: ſic eſt in cõtractu locationis & conductionis: q̃a ſi aliquis domum ſuam locauerit alicui pro quanto Petrus æſtimauerit, ſi Petrus æſtimationẽ definiuerit, valet cõtractus ſi non definiuerit, non valet contractus. h. d. Franc. de Are.

e ¶ Locatio. ‡ ſi ff. eo. l. ii. Accur.

f ¶ Proxima. ‡ quo ad tractatum & quo ad ſententiam.

g ¶ Si de pretio ‡ vt ſ. ti. i. §. pretium autem.

h ¶ S. merces. ‡ certa, & i pecunia numerata: vt ff. depoſiti l. i. §. ſiqs ſeruũ & ff. de pſ. ver. l. naturalis. §. at cũ do. Vñ partiari' colon' q̃ partẽ dño reddit fructũ, improprie dicit cõductor, imo ſocius magis: vt ff. e. l. ſi merces. §. vis maior. Acc. ADDITIO Et ideo ẽptor cogẽ ſtare tali colono, quod nota pro limitatione notatorũ i l. emptorẽ. C. eo. A.

i ¶ Locatori quidẽ. ‡ ſicut venditori ex vendito, emptori ex empto actio emptio vt ſ. ti. i. §. ſed & certum eſſe pretium. in fi.

K ¶ Supra diximus. ‡ vt ſ. ti. i. §. ſed & certum eſſe. Accur.

l ¶ Arbitro.] ff. eo. l. ſi merces. j. reſpon.

¶ QVA DE CAVSA ¶ CASVS Verſiculus iſte non refertur ad verſiculũ proxime dictũ & præcedentem, ſed ad illud qđ dictũ eſt in prin. ti. quia ſicut emp. & ven. cõtrahitur quã cito de pretio cõuenit ſ. certæ pecuniæ: ita ſi in pecunia numerata fuerit merces conſtituta contrahitur locatio & cõductio, qua de cauſa ſi in pecunia numerata

Colonus partiarius nõ eſt conductor.

†al. deeſt, etiam & legitur & locatio.

¶ Facit ad totum iſtũ ſ. c. de iure. cum gl. ſi. extra de iu repat. & c. ii. cum glo. i. de reli. & ve. ſan.

† Secus ſi ignorãs, q̃a tenet cõtractus, nõ vt cõſequatur rẽ uenditã, ſed intereſſe. l. & liberi ff. eo. & ſi venditor ignorat, ſolui pretiũ tãtũ, ſi ſcit, ſoluit intereſſe totale. l. emptorẽ. in fi. & glo. fi. ff. de act. empt. Egi. Perr.

† Sic ff. locat. & conduct. Diuiſio.

† cõſiſtunt.

¶ Loca ſacra,[a] vel religioſa, itẽ publica (veluti forum, baſilicam) fruſtra quis ſciens † emit: quæ tñ ſi pro profanis, vel priuatis [b] deceptus à vẽditore quis emerit: habebit actionem ex empto, q̃ [c] non habere ei liceat: vt conſequatur quod ſua intereſt cum deceptum non eſſe. Idem iuris eſt, ſi hominẽ liberum, pro ſeruo emerit. [d]

De locatione, & conductione. †

TITVLVS XXV.

¶ Locatio pficitur cõſẽſu eo ipſo quod de mercede conuenit: & i voluntatem tertij merces cõferri poteſt: quemadmodũ in emptione, & ſecundũ eius naturam, quo p omnia locatio regulatur. Incerta uerò merces cõſtituta contractus innominatus efficitur. Aret.

Ocatio, [e] & conductio proxima [f] eſt emptioni, & venditioni, iiſdemq; iuris regulis conſiſtit, †

¶ Nam vt emptio, & vẽditio ita contrahitur, ſi de pretio [g] cõuenerit: ſic † etiam locatio, & cõductio ita contrahi intelligitur, ſi merces [h] conſtituta ſit: & competit locatori quidem [i] locati actio, conductori vero conducti. Et quæ ſupra diximus, [k] ſi alieno arbitrio [l] pretium promiſſum fuerit, eadem & de locatione, & cõductione dicta eſſe intelligimus, ſi alieno arbitrio merces promiſſa fuerit.

¶ Qua de cauſa, [m] ſi fulloni [n] polienda, curandave, aut ſarcinatori [o] ſarcienda veſtimenta quis dederit, Inula ſtatim mercede conſtituta, ſed poſtea [p] tantum daturus, quantum inter eos conuenerit, non proprie locatio & conductio contrahi intelligitur, ſed eo nomine [q] actio præſcriptis verbis [r] datur.

¶ Si merces cõſiſtit i ſpecie, nõ locatio ſed innominatus cõtractus naſcit: ex quo actio præſcriptis verbis datur. Aret.

¶ Præterea, ſicut vulgo [s] quærebatur, an permutatis rebus, emptio, & venditio contraheretur, † ita quæri ſolebat de locatione & conductione, ſi forte rẽm aliquam vtendam, ſiue fruendam tibi aliquis dederit, & inuicem à te vtendam, ſiue fruendam aliam rem acceperit. Et placuit non eſſe locationem, & cõductionẽ, ſed proprium genus † cõtractus: veluti ſi cum vnum quis bouem haberet, & vicinus eius vnum, placuerit inter eos, vt per denos dies inuicem boues cõmodarẽt, [t] vt opus facerent, & apud alterũ alterius bos [u] perierit; † neque locati, neq; conducti, neque commodati, competit actio: quia [x] nõ fuit commodatum gratuitum: verum præſcriptis [y] verbis agendum eſt.

¶ Contractus emphyteuticus, qui pficitur cũ alicui res cõceditur, mercede vel in pecunia, vel inſpecie cõſtituta, à locatione & ab emptione i aliqbus differt, & multipliciter cõuenit cũ eis, quia iure ciuili fuit introductus. Et iteritus totius rei ptinet ad dominũ, & particularis ad emphyteutã. h. d. Areti.

m ¶ Qua de cauſa. ‡ qa dixi certum debere pretium interuenire.

n ¶ Si fulloni. ‡ eſt autem fullo qui lauat, ſiue tingit, ſiue polli. Accur.

o ¶ Sarcinatori. ‡ ſarcinator eſt qui fracta veſtimenta reſarcit: ut dicimus. ſ. man. in fi. Et prius dixiſſet ſartor ſecũdũ aliquos ſarciocis

ADDITIO Tamen etiam bene ſtat ſarcinator, & dicitur a ſarcina, & eſt proprie ille q̃ plurimum veſtium ſumit: aliquando ponitur pro ſutore, vt hic.

Fullo. Sarcinator.

† contrahitur.

p ¶ Poſtea. ‡ No. poſtea. nam prius re nõ ſecuta, i. nondum tradita ad reaptãdum, actio nõ datur: vt C. de rerum p mu. l. ex placito.

q ¶ Nomine.] quaſi ex nouo cõtractu nomi nato: vt ff. præſcript. ver. l. j.

† deeſt eſſe.

r ¶ Præſcriptis verbis. ſ. man. §. fi. contra. Sed diſtingue, aut certa merces iteruenit, & tũc agitur locati: vt ſ. eod. in prin. aut incerta, & tũc præſcriptis verbis agit: vt hic. aut nulla, & tunc eſt mãdatũ: vt ff. depoſiti. ver. l. ſi tibi polieda, vt i cõtrario. ADDITIO. Intellige ſi res erat ſolita locari, alias ſec'. vt l. naturalis. §. at cũ do. ff. de præſcri. verb. Ang.

Merces q̃ que eſt certa, quando que incerta, quãdoque nulla. † perit.

¶ PRAETEREA SICVT. ¶ CASVS. Dixi iuſt. Dñe, bñ ppẽdi p exẽpla ſupiora, ꝙ iſti duo cõtract', ſcil. em & vẽ. loca. & cõduc. magnã habẽt adiuicẽ famil iaritatẽ ſiue cõueniẽtiã quid amodo ſuper illis oſtẽdere ꝓponitis? Frater, dicit ipſe, adhuc iſtud tibi propono oſtẽdere in alio exemplo. ſicut enim dictũ fuit in præce. q̃ apud ueteres dubitabatur vtrum em. & vẽ. poſſit eſſe in permutatione: & dictum fuit q̃ non: ita ſolebat quæri de loca. & cõduct. vtrũ poſſet fieri in rerũ permutatione. & dicitur q̃ nõ, ſed eſt proprium genus contractus. Pone enim q̃ ita conuenerit inter me & te, q̃ ſi ego non haberẽ niſi vnũ bouem, & tu ſimiliter vnũ, q̃ tu haberes bouẽ meũ ad arandũ una cum tuo per duos dies, & ego unũ habẽ poſtea ad arandũ per alios duos dies, & bos meus apud te tua culpa perierit, quæ actio mihi cõpetit cõtra te nõ actio emp. & ven. quia nõ eſt certũ p̃ tiũ cõuentũ inter nos, neq; locata & condu. quia nõ eſt certa merces cõſtituta inter nos, neq; cõmodatum nõ enim erat gratuitũ. Quid ergo erit? Et reſpõdet q̃ pſcri. verbis eſt agẽdũ: h. d. Frã. de Are.

Præſcriptis verbis agit triplíciter. a. Hoc uerũ ſi ſuper accidẽtali bus apponat, ſecus ſi ſup ſubſtãtialibus, ut l. pacta. ff. de contrahen. empt. Ang.

s ¶ Vulgò quærebatur. ‡ vt ſ. tit. j. §. item pretium.

t ¶ Commodarent. ‡ improprie ponitur, ut ſequitur.

v ¶ Bos perierit. ‡ ſua culpa, alias non tenetur, cùm vtriuſque gratia contractum ſit: vt hic, & ff. de præſcri. verbis. l. ſi gratuitam. §. ſi margaritas. & ff. commo. l. ſi vt certo. §. nunc videndum.

x ¶ Quia non fuit. ‡ bona ratio: vt ſ. quibus modis re cõtra. oblig. §. commodata.

y ¶ Præſcriptis verbis. ‡ quæ competit ex contractibus tribus innominatis: do vt des: facio vt facias: do vt facias: ut ff. de præſcr. verb. l. naturalis. §. i. ii. & iii. alias datur ex pactis incontinenti appoſitis: ut C. de re. permu. l. rebus. [z] alias datur quando dubium eſt de nomine contractus: ut ff. de præſcrip. verb. l. i. §. fi. & l. ii. iii. & iiii.

¶ ADEO AVTEM ¶ CASVS Dixi Iuſtinia. Domine, per exempla ſupradicta perpendit q̃ eſt maxima familiaritas inter cõtractũ iſtũ & præcedentẽ. quid plura? Frater, adhuc maior familiaritas poteſt patere in iſto caſu, in quo dubitatur, an ſit contractus loca. & conductio. vel

vel cõtra. empt. & ven. Pone ergo q̃ ego tradideri alicui ſub annuo cẽſu aliquod prædium de meis fruendũ, dicens q̃ quandiu penſio prædij domino p̃tij, vel eius hæredi ſolueretur, nõ liceret domino, neq. eius hæredi, conductori, neque cius hæredi, vel ei q̃ cõductor hæreſve eius prædiũ vendiderit, aliove modo alienauerit, auferre. de cõtractu tali dubitabatur apud antiquos vtrum eſſet cõtractus emp. & ven. eo q̃d conductori non poteſt dominus auferre prædiũ quandiu penſio ſuerit ſoluta. rurſum poteſt iſte cõtractus ſapere naturam loca & cõduc. eo q̃ quolibet anno ſoluitur certa penſio. ſuper hoc dubitauerunt antiqui vſque ad tempora Chriſtianiſſimi Zenonis, qui dicebant cõtractum iſtũ nec eſſe emp. & ven. neq; loca. & conduc. ſed contractum emphyteuticũ, qui dicitur proprius contractus, & ſuã propriã habet naturam. Sed po. q̃ tãta fuit ſterilitas in prædio ſibi dato in emphyteuſim perpetnã, ita q̃ conductor nihil poſſit de fructibus illius prædii ſuſcipere: cuius erit detrimentum? vel domini conductoris, vel illius emphyteutæ? Et reſpon. Iuſtin. q̃ Zeno. ita ordinauit in iſto cõtractu, q̃ ſi aliqua cõuentio facta eſt inter ipſum qui prædiũ dedit in emphyteuſim, & emphyteutam, q̃ conuentio illa obſeruetur. ſi autem nihil cõueneriit inter eos, aut eſt periculum totale: & tunc detrimentum illud pertinet ad dñm: ita q̃ nõ teneatur emphyteuta pro tẽpore illo ſibi reddere penſionẽ: aut eſt particulare detrimentum: & tunc erit periculum emphyteutæ. h. d. Fran.

a ¶ Adeo autem. ‡ quia iiſdem regulis & conſtitutionibus conſiſtũt: multa ergo habent inter ſe communia.

b ¶ Aliquam. ‡ alias non eſt in litera aliquam.

c ¶ Et venditio.] ſcilicet ex una parte.

d ¶ Et conductio. ‡ ſcilicet ex alia.

e ¶ Vtrum emptio. ‡ quod videbatur: cum talis datio alienatio ſit: vt in auth. de non alie. §. alienationis. col. ii. quod locatio non facit: ut ff. eo l. non ſolet. Accur.

f ¶ An locatio. ‡ quod videbatur, cum mercedem ſoluere teneretur.

g ¶ Perpetuo.] aliter accipitur. ff. pro ſoc. l. j.

h ¶ Penſio. ‡ in pecunia.

i ¶ Reditus. ‡ in ſpecie.

k ¶ Alienauerit. ‡ cum multi ſint modi alienandi: vt ff. de publi. l. iij. iiij. & uj.

l ¶ Auferre liceat. ‡ interdum autem datur ad certum tempus interdum in tertia perſonam, vel generationẽ: cum omnia pacta ſuper hoc cõtractu habita valeant: vt j. proxi. §. ſed eccleſia dat in emphyteuſim vſque ad tertiam generationem tantum, vt in auth. de non alie. col ii. §. emphyteuſim. vel vt puto, etiam in perpetuam dabit, vt quilibet prius tus: vt hic, & in auth. de alie. & emphy. §. licentiam. col. ix. Accur.

ADDITIO, Tu dic de iure canonico, cui ſtandum eſt, q̃ aut ſit ſine ſolennitate, de qua habetur xii. q. ii. c. ſine exceptione. & in ca. i. de rebus eccl. non alie. in ſexto. & in c. nulli. extra eo. tit. & tunc non valet vllo modo, aut ſit cum dicta ſolennitate, & valet, & ad omnes etiam extra neos tranſibit. Ang.

m ¶ Lex Zenoniana. ‡ vt C. de iure emphy. l. i.

n ¶ Emphyteuſeos. ‡ emphy. græce, latine dicit melioratio, hoc iõ, quia olim tantũ ſterilia dabantur vt meliorarentur ſed hodie nõ tantũ ſterilia dantur, ſed etiã fertilia: niſi in eccleſia, eux dat ſola ea quæ congrua videntur œconomo & aliis gubernatoribus eccleſiæ: ſic C. de ſacroſ. n. eccle. auth. perpetua quoque. Accur.

o ¶ Propriam. ‡ agitur ergo condictione ex lege ad omnia obſeruanda, quæ conueniunt. [a] Sed nunquid emphyteuta poteſt alij dare in emphyteuſim? Reſpond. ſic, ut in hoc §. in auth. de non alie. aut permu. §. alie nationis. col. ii. Item nunquid illud vtile dominiũ quod ſolum habet, transfert in eum? Rñd. ſic, cũ rei vendicatio vtilis ſibi detur: vt ff. ſi ag. vec. l. j. & iij. Sed qualiter aget primus emphyteuta contra ſecundũ, ut eũ expella? Rñ. rei vẽdicatione: quæ licet de iure ſibi nõ cõperat, excẽptio tñ opponi non poteſt, quia replicaretur: & ſic nõ dominũ domin'

tunc ſi quidem totius rei interitus acceſſerit, † ad dñm [s] ſuper hoc redundare periculum: ſinautem particularis, [t] ad emphyteuticarium huiuſmodi damnum venire. quo iure vtimur. [u]

¶ Cũ dominiũ rei conceſſa trãſit, pecunia p̃mercede cõſtituta, emptio, nõ locatio dicitur. Aret.

¶ Item quæritur, ſi cum aurifice Titius conuenerit, vt is ex auro ſuo [x] certi ponderis, certæque formæ [y] annulos ei faceret, & acciperet (uerbi gratia) decem aureos: vtrum emptio & vẽditio, an locatio & conductio contrahi videatur? Caſsius ait materiæ quidem emptionẽ, & venditionẽ cõtrahi: operæ autẽ locationẽ & cõductionẽ. Sed placuit tantum emptionem & uenditionẽ contrahi. Quod ſi ſuũ aurũ Titius dederit, mercede pro opera conſtituta: dubium non eſt, quin locatio & conductio fit.

¶ In hoc cõtractu veniunt, quæ de natura ipſius venire debent, licet non fuerint expreſſi. Aret.

¶ Conductor autẽ omnia ſecundum quod conuenit facere debet. ſi autem aliquid eſſet omiſſum, ita q̃ in cõductione de eo nihil eſſet actũ, ueruntamen inter eos debet illud quod fuit omiſſum, ex bono & æquo præſtari: puta ſi conductor in mora fuerit ſoluendæ penſionis. Nam licet de uſuris nihil actum fuerit, tenetur tamẽ ad uſuras, & econuerſo licet nihil actum fuerit de oſtiis reficiendis: nihilominus adhuc tenetur, locator. & hoc vult dicere litera præſens.

Legem.

vincit: vt C. de tranſac. l. vbi. vbi de facto tãtũ agit, & vincit. & ff. de excep. rei iudi. l. ſi quis rem. Vel aget præſcriptis verbis. vel dic. ex lege Zenonis ad mercedem.

p ¶ Neque ad locationem. ‡ imo differt in ſpẽ. Nã hic etiã in ſpecie pſtatur pẽſio, ſed ibi in pecunia tãtũ: vt hic ſcripſimus. Itẽ hic poſſidet naturaliter ſicut fructuarius: vt ff. de acquir. poſſ. l. naturaliter. ſed cõductor non: vt C. communia de vſucap. l. j. Item hic habet dñium vtile, ſed conductor nõ vt ff. eo. l. nõ ſolet. b Itẽ hic cõtractus fit in mobilibus tantũ. ille etiam in immobilibus: ut in auth. de alie. & emph. §. licẽtiã. colla. ix. Itẽ hic agitur cõdictione ex lege. ibi ex conducto. Itẽ hic contractus iuris ciuilis eſt, ille naturalis, ut hic dicit. Itẽ eſt hic ſiſti pitura: ille etiã ſine ea, ut C. de iure emphy. l. i. & ſ. de obligatio. l. ex conſenſu. vt ſ. eo. in princi.

q ¶ Neque ad venditionem. ‡ quia hic pẽſio præſtatur: ibi res libere tranſit. Itẽ ob hoc res reuocat, ſed ab emptore, nõ per venditorẽ: vt C. de rei vẽdi. l. i ciuili. Itẽ hic vtile trãſit dominiũ ibi directũ: vt ſ. de rerũ diui. §. per traditionem.

r ¶ Naturalis. ‡ id eſt, iuriſgentiũ, quod naturali ratione eſt inductũ: vt ſ. de iure natu. §. qđ vero. hic enim eſt de iure ciuili: ut & alii, vt j. de actio. §. de conſtituta pecunia.

s ¶ Ad dominum. ‡ vt penſionem non habeat. Accur.

t ¶ Part cularis.] id eſt, medietatis, uel minus ſecũdũ M. & Io. arg. ff de uſufr. l. etiã & de ver. ſig. l. nomen. filiarum. §. portionis. & ff. de dã. infecto. l. inter quos. §. damni. & de contrahen. emptione. l. domũ. Nos dicimus, ſi aliquid etiam parum remanſit, damnũ emphyteutæ eſſe arbitrio §. & C. eo. l. i. De hoc dantur tales uerſus: Res perit tota: tũc nihil dabit emphyteuta. Si pro parte perit: non ita liber erit.

v ¶ Vtimur. ‡ ſunt & duo alia naturalia ſiue tacita pacta in hoc cõtractu: ut de reliquendo emphyteuta ſi nõ ſoluerit pẽſionẽ per trienniũ, ut C. eo. l. ii. §. i. & in auth. de non alie. §. ſcire. colla. ii. Itẽ & ſi uelit emphyteuta vẽdere, q̃d domino primo denũtiare debet: vt C. eo. l. ſi. §. i. Acc.

ADDITIO. Quod dictum eſt emphyteutam poſſe expelli non ſoluta penſione per triẽnium: uerum eſt in emphyteuta priuati: quoniam emphyteuta eccleſię ceſſans per biẽnium in ſolutione, expelli poteſt. auth. qui rem. C. de ſacroſan. eccle. & nota. C. de iure emphy. vt l. ii. in gl. repellere. & extra de loca. ca. potuit. & in auth. de non alie. §. ſcire in gl homínum. colla. ii. Sed in ſimplici colono indiſtincte biennium expectatur, ut ff. de loca. l. quæro. §. inter locatorem.

¶ ITEM QVAERITVR. ¶ CASVS. Per exempla ſuperiora ui diſtis familiaritatem inter iſtos contractus: adhuc eſt familiaritas mirabilis in exemplo ſequenti. verbi gratia, conueni cum quodam aurifice, ut de ſuo argento mihi faceret ſcyphum certæ formæ, certiq; ponderis: queritur modo, ut rum inter me & ipſum, ui ſeatur empt. & ven. uel loca. & conduct? Caſsius dicit q̃ in hoc caſu, quantum ad materiã, eſt emp. & ven quantũ uero ad operã, eſt conduc. & loc. Iuſti. autẽ dicit q̃ magis placet ſibi, q̃ ex toto ſit emp. & ven. quia perinde eſt ac ſi auri faber ſcyphum de argento ſuo feciſſet, & poſtea mihi factum vẽdidiſſet. Sed pone q̃ conueni cũ aurifabro, ut de meo argento mihi ſcyphũ certi ponderis, certęq; formę & mẽſurę faceret: q̃d iuris in iſto caſu? Et reſpondet Iuſti. q̃ non eſt dubium quin ſit locatio & conductio.

x ¶ Suo. ‡ ſcilicet artificis.

y ¶ Formæ. ‡ ſcilicet demonſtratę. ſed quid ſi certa non eſt materia demonſtrata? Reſpon. non intereſt: ut ff de contrahen. emp. l. conuenit. & l. Sabinus. Vel facies punctum in dictione, ſuo.

¶ CONDVCTOR AVTEM OMNIA. ¶ CASVS. Dicit dominus Iuſti. q̃ conductor omnia ſecundum quod conuenit in conuentione, facere debet. ſi autem aliquid eſſet omiſſum, ita q̃ in cõductione de eo nihil eſſet actũ, ueruntamen inter eos debet illud quod fuit omiſſum, ex bono & æquo præſtari: puta ſi conductor in mora fuerit ſoluendæ penſionis. Nam licet de uſuris nihil actum fuerit, tenetur tamẽ ad uſuras, & econuerſo licet nihil actum fuerit de oſtiis reficiendis: nihilominus adhuc tenetur, locator. & hoc vult dicere litera præſens.

Legem.

ff. de cõdi. ex le. & Ange. hic.

Dominus uincitur a non dño. Emphyteuſis a locatione in ſe pte differt.

b Niſi conduxiſſet ad non modicum tẽpus: ut ff. ſi age. nec. per to. Io. Fa. Emphyteuſis differt a nẽ dictione in tribus.

† al. acceſſit.

Emphyteutica res ſi pereat, cuius erit dãnum. Emphyteuſis duo tacita pacta continet.

Universidad de Deusto
Biblioteca

a ¶ Legem.ʒ i.pacta. vt ff. depositi.l.j.§.si conueniat. Accur.
b ¶ Ex bono & æquo.ʒ vt vsuras post moram: vt C eod.l. præses. Idē econtrario nam conductor agit vt domus & ostia sibi reparent vt ff. eod. l. ex conducto. in prin.

¶ QVI PRO VSV VESTIMENTORVM ¶ CASVS.

Quidā concesserit mihi iumētum suum, aut vestimentum suum, aut argentū utendum pro certa mercede, quæritur quale custodiā in ista re mihi concessa præstare teneat? & resp. Iustin. q talem diligentiam teneor præstare, qualem paterf. diligens præstaturus esset. & ita exponē, diligentissimus, i. diligens. & hoc est, quia vtriusq; gratia celebratur cōtractus. h. d. Frā.

Superlatiuus p positiuo quandoq; ponit

c ¶ Diligētissimus.ʒ i. diligens. si c exponit ff. eo. l. si mercēs. §. q columnā. rā cū vtriusque gratia fiat locatio, non venit exactissima diligentia: ut ff. commod. l. si ut certo. §. nunc videdū. Alij propriè ponūt, & dicūt spāle in his rebus q facilè pōt frangi.

ADDITIO. Et hæc vltima uī cōior. & rō diuersitatis fundatur sup facili harum rerum fragilitate, iōque diligentior cura est adhibēda. c. ubi periculum. de elec. lib. 6 Christo.

d ¶ Amiserit.ʒ vel dānum datū sit, q̄d præuideri non poterat, ut ff. eo. l. sed & de damno.

¶ MORTVO CONDVCTORE.

¶ CASVS Quæsiui à Iust. fic, Quidā cōduxit sibi hospitiū, intra tpa conductionis, decessit conductor, & successit ei hīs, eius in cōductione, poteritne alteri domū locare? & resp. Iusti. q sic. quod intellige iure loca, & conduc. non autem iure societatis. h. d. vsque ad fi. tit.

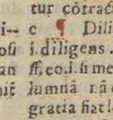
e ¶ Conductore.ʒ proprietatis. secus i vsufructu, ut C. de usufr. l. si domina. Vel dic ut ibi, a & de iure do. l. si socrus. in fi.

f ¶ Succedit.ʒ ut C. eo. l. viam. sed an moriente scholari vel recedente substituere possit? Respō. sic de iure conductionis: sed ratio societatis prohibet, quæ præualet, vbi certa persona eligitur, vt infra, tit. j. §. soluitur.

¶ DE SOCIETATE.

¶ Ista rubrica sic cōtinuatur. Dictum est ʒ. de quibusdam contractibus, qui fiunt consensu, verum quia societas est ēt contractus, qui fit consensu, vt patet ʒ. de oblig ex consensu. §. j. ideo sequitur rubrica de societate: vnde dicit hic. Accur. ʒ Est aūt societas (vt ait Marcus Tullius) duorum pluriumve conuentio honeste † contracta ad vberiorē quæstum, & commodiorem usum. Accur.

† Nā malorū nō est societas. l. si à reo. §. id q. ff. de fideiu. ergo si est inhonesta, df cōuēticula. l. cōuēticula. C. de epis. & cle. ab historicis cōiuratio uocat. Egid. Perr.

Ocietatē.] Totus iste titul. diuiditur in quatuor partes. Primò ponit an quib. reb. possit cōtrahi societas, Secundò quæ partes pūt esse in lucro & damno: & si non fuerint à partib. expressæ, quæ intelligūtur. Tertiò, qñ societas & quomodo finit. Quartò, ad quid socius teneatur. Secunda ibi, & quidē. Tertia ibi, Manet aūt. Quarta ibi, Socius socio.

¶ CASVS. Dixi Iust, Dñe bene p pendi p supradicta, q iā de societate cstis tractaturus, p Deo qualiter ẓ hīc societas? Et respōdīs Iust. q solemus ẓ here societatē oīum bonorum, quā Græci cenoprasiā appellabant, aut vnius negotiationis, veluti vini, olei, frumenti vendendi, & emendi, & tunc æqualiter participabunt lucrū & damnum. si autem super partib. lucri aut damni aliquid statuerint, tunc quod inter eos conuenit, seruabūt. Sed quid dices de tali conuentione, vt ad Titium duæ partes lucri pertineāt, dāni verò tertia, ad Seiū verò duæ partes dam-

ni, tertia vero lucri: valetne ista conuentio? & dicitur q sic. Quintus ti Mutius dicebat, quod talis cōuētio erat cōtra naturā societatis, & q nō valebat. Seruius autē Sulpitius dicit q talis ratio ualeat, q ireco uētionis intelligi potest et iā ita cōtrahi, q vnus pecuniā cōferat, ali' aūt nihil, lucrū tñ inter eos cōicabunt: quia sæpe alicuius prouidētia, vel opera pecuniæ præualet. Sed quid si ita fuerint pacti inter se, q vnus habeat partē lucri, partem autē damni nō ferat, valetne pactum tale in societate? Dicit Seruius q sic, ita tñ q si sit in vna re lucrum, i alia dēnū dēt fieri cōpēsatio lucri cū dāno, & illud solū quod supererit, dicitur lucrum. h. d.

g ¶ Totorū.ʒ i. omnium, & expresse, ut ff. e. l. j. §. j. & l. 3. §. j. Nā hoc nomē, s. totus ta. tū totita tem ad unā rem signat.

ADDITIO. Hoc verū si ad vnā adiicitur: aliàs si ad vniuersitatem de illa tanquam de vno prædicatur. Io. Fab.

h ¶ Emendi.ʒ itē duobus aliis modis, s. simpliciter, † ut ff. e. l. coiri. & l. nec adiecit. Itē vnius rei, ut ff. eo. l. societas. Accur.

i ¶ Aequales.ʒ sic ff. de hærē. instī l. quoties. §. hæredes. & ṡ. de hær. instit. § plures. & ff. eo. l. si non fuerint. & dic æquale fuisse capitale. Accursius.

ADDITIO. Aliàs erit in arbitrio iudicis cōsideratis sociorū operis. Et nota, q sicut capitale, ita nec lucrū durāte societate exhi pōt. An.

K ¶ Expresse.ʒ ét in solo lucro: ut ʒ. eo. §. illud.

l ¶ Conuentio.ʒ t alis ut sequitur.

m ¶ Tertia.] s. pars lucri & damni.

n ¶ Ad Titium.ʒ computatio hic ita expedita fiat, vt si lucrū in una re, in aliauero dānū cōtigerit, vt si deducto omni damno lucrum supereret, unus i duas partes, alius in tertiam partem adm ittatur eius lucri. Si uero tantū damnum supereret, is qui duas partes damni ferre debet in rebus quæ supersunt, tanto minus, quam alter accipiat, quantum faciat tertia pars damni, ut ff. eodem. l. Mutius.

o ¶ Seruius.ʒ hic Seruius sibimet contradicere videtur, u: ff. eodem. l. Mucius. ʒ sed non est uerum. nam ibi dicit de facto hoc esse non posse, s. ut damnum & lucrum sit in eadem societate, cum damnum lucro, & econtra lucrum damno deducto intelligatur, ut ibi dicitur, & ʒ. eo. ver sic. & adeo.

p ¶ Et adeo.ʒ hæc pacta in æqualia tunc demum locum habent, quando alter plus contulit operæ, uel industriæ q̄, alter ut ff eo. l. si non fuerint. in prin. ibi. si uerò placuerit. secundum Azo. cum societas sit fraternitatis ius, ut ff. eodem. l. uerum. in fin. ʒ. respon. Ioā. contra. & ſbaudit in l. illā. si non fuerint. maximè. Alij idem quod Ioan. sed tali ratione, quia iure conuentionis valent, non societatis. ff. de pol. l. j. §. si conuenerit. Accur.

ADDITIO. Ista communiter approbatur, ut per Christo. hic. Et hæc vera intellige quando uel de utroque, uel de altero tantum aliquid inter partes conuentum est. Si uero nihil, sed simpliciter tantum sit contracta societas, dic ut per Ang. hic.

q ¶ Partem. ʒ non totum, aliàs esset Leonina, b ut dicitur in fabula Amani vel Esopi. & ff. eo. l. si non fuerint, §. fin. & l. si unus, §. sed si pretium. in fin.

r ¶ Quod & ipsum.ʒ s. dictum hoc proximo casu.

s ¶ Conuenienter.ʒ id est, conueniens suæ sententiæ, quam dixit ʒ. e. §. de illa.

Illud

¶ ILLVD EXPEDITVM. ¶ CASVS Pone, Duo mercatores societatem adinuicem cōtraxerunt, & super hoc literas confici fecerunt, in quibus continebūtur, quod lucrū si quod iter eos cōtingeret, diuideretur: nulla fuit facta mentio de damno. quid iuris i hoc cāu? Respond. quod eadem est ratio obseruanda in damno, quæ & in lucro est expressa: & ecōuerso. h. d.

a ¶ Seruari.] No. eandem esse rationem contrariorum. sic ff. de leg. iii. l. fin. §. fina. & ff. famiercis. l. si filia. §. Papinianus. Arg. connra. ff. de libe. & posthu. l. cōmodissime. & ff. loca. l. ea lege. j. respon. & ff. de neg. ge. l. si quis negotia.

¶ MANET AVTEM. ¶ CASVS. Suprà dictum est quali ter societas cōtrahitur: restat nunc videre qualiter dissoluitur. Dicit ergo Iusti. q societas inter aliquos tādiu manet, quādiu perseuerauerint in eodem cōsensu. cum autem alter eorū societati renuntiauerit, dissoluit societas: si autem callide renuntiauerit societati, ad hoc q ipse solus aliquid lucrū sentiat: illud lucrum solus nō habebit, sed tenetur illud lucrum socio suo communicare. si aūt aliquod lucrum aliūde senserit, quam sibi sperabat, scilicet quādo societati renūtiauit, ideſt, exinſperato sibi euenit, id totum habebit. quicquid autē lucratus fuerit ille cui renuntiatum est, post renuntiationē illi soli acquiritur.

b ¶ Renūtiauerit. ʒ præsenti socio, a nō absenti, vt ff. eo. l. sed & socius. §. si absenti.

c ¶ Callide.] idem & si intēpestiue renuntiet: item & si expediat non renuntiari: vt ff. eod. l. actione. §. Labeo. & l. sed socius. & §. fi.

d ¶ Totorum.ʒ id est, omnium hoc expresso: vt ff. eo. l. iii. §. alias contra, ut ff. eo. l. nec adiecit.

e ¶ Si quid vero.ʒ alia. si quidem. sic ff. ex quib. cau. in pos. ea. l. fulcinius. §. quòd si aduersus, sic ff. eo. l. actione. §. diximus.

f ¶ Non captauerit.ʒ id est, non prægogitauerit.

g ¶ Conceditur.ʒ not. hic quinque modos solueūdæ societatis hic & sequentibus quatuor §§. sunt & alij duo, vt interemptione rerum naturali uel ciuili, ut ff. eo. l. verum. §. pe. incipit, societas. Itē cum ab alio stipulor animo nouandi, uel iudicium cum aliquo dicto animo nouandi: ut ff. eo. l. actione. j. respon.

¶ SOLVITVR ADHVC. ¶ CASVS Non solum per renunciationem de qua dicitur ʒ. soluitur societas: sed & morte, vnde non succedet socio superstiti hæres in societate, nisi hoc placuerit ipsi socio superstiti: & tunc etiam dicitur contrahi societas. & si plures cōtraxerūt ad inuicem societatē, si vnus illorū decesserit, dissoluitur societas inter omnes, nisi aliter conuētum fuerit inter eos. Iu. §. item si alicuius rei &c. dicit Imperator q non solum duobus modis supradictis dissoluitur societas: imo & tertio modo, scilicet quādo finis impositus est negotio propter quod contraxerunt adinuicem societatem.

¶ In. §. publicatione casus talis est, Iam vidistis tres modos soluendi societatem: modo ponitur hic quartus modus, quo soluitur societas: puta per publicationē omniū bonorū suorum in fiscum propter suum delictū. Quādo enim fiscus in loco suo succedit, pro mortuo habetur.

¶ Item si quis. ʒ Iā vidistis quatuor modos, quibus soluitur societas. Itē quinto modo soluitur societas: veluti si unus ex sociis cesserit bonis, ne in carcerē detrudatur: nisi tamen adhuc alter in ipsum consenserit, noua videtur contrahi societas.

h ¶ Morte. ʒ idem est in tutela. secus in depositō & mādato, ut ff. de iis qui no. infa. l. furti. §. illud.

i ¶ Et si. ʒ id est, quamuis. Accur.

k ¶ Conuenerit. ʒ scilicet vt duret inter superstites etiam. vno. moriente: non autem ad hæredem trāsit etiā ex pacto: vt ff. eo. l. adeo. &. l. nemo. nisi in societate vectigalium: vt ff. eo. l. verum. §. in hæred. & l. i. respon. & nisi denuo consentiant: vt ff. eo. l. plane.

¶ Illud expeditum est, si in vna causa pars fuerit expressa, veluti in solo lucro, † uel in solo damno: in altera uero omissa: io en quoq; quod prætermissum est, eandem partem seruari. a

¶ *Societas soluit renuntiatione: qua sola, lucrū quod post renūtiationem acquiritur, non cōmunicatur: nisi dolosè fuerit renuntiatum. Aretinus.*

¶ Manet autē societas eousque, donec ineodem consensu perseuerauerint. At cum aliquis renuntiauerit b societati, soluitur societas. Sed planè si quis callidè c in hoc renuntiauerit societati, vt ob ueniens aliquod lucrum solus habeat: veluti si totorum d bonorum socius, cum ab aliquo hæres esset relictus, in hoc renuntiauerit societati, vt hæreditatem solus lucrifaceret: cogitur hoc lucrum communicare. si quid e vero aliud lucrifaciat, qđ non captauerit: † f ad ipsum solum pertinet. Ei vero, cui renūtiatū est, quicquid omnino post renunciatam societatem acquiritur, soli conceditur. g

¶ *Morte unius ex socijs soluit societas: itē ĩteritu rei, uel publicatiōe bonorū: item si unus ex socijs cesserit. Aret.*

¶ Soluitur adhuc societas, etiam morte h socij: quia qui societatem contrahit, certam personam sibi elegit. † ¶ Sed & si consensu plurium societas contracta sit, morte vnius socij soluitur, etsi i plures supersint: nisi in coeunda societate aliter conuenerit. k ¶ Item l si alicuius rei contracta societas sit, & finis negotio impositus est: finitur societas. ¶ Publicatione m quoque distrahi societatem manifestū est, scilicet, si uniuersa bona socij publicentur. Nam cū in eius locum † alius n succedat, pro mortuo o habetur. p ¶ Item si quis ex socii mole debiti prægrauatus, bonis suis q cesserit: & ideo propter publica aut priuata debita r substantia eius væneat, s soluitur societas: sed hoc casu, t si adhuc consentiant in societatē, noua videtur incipere societas.

¶ *Socrus tenē de leui culpa, uel de tali diligētia, qualē suis rebus solutus est adhibere Aretinus.*

¶ Socius socio vtrum eo nomine tantum teneatur pro socio actione, u si quid dolo cōmiserit, sicut is, qui deponi apud se passus x est: an etiam culpæ, id est, desidiæ atque negligentiæ nomine: quæsitum est. prævaluit tamen etiā culpæ nomine teneri y eū. Culpa autem nō ad exactissimam diligentiam dirigenda est. Sufficit enim talem diligentiā communibus rebus adhibere socium qualem † suis rebus adhibere solet: z Nam qui parum diligentem socium sibi assumit, de se queri, sibique hoc imputare debet.

De mandato.

TITVLVS XXVII.

¶ *Mandatū obligatoriū contrahitur pluribus modis: nec obligat quis, simādatarij gratia tantum mandet.*

ADDITIO. Itē nisi iuramento hinc inde appositō: q̄a forte de iure canonico teneretetiā in psona heredis: nec mortе vnius ex sociis solueretur, per ca. cū contingat. extra de iureiur. secundum Io. Fa. hic.

l ¶ Item si alicuius rei. ʒ vt duo tabernarii de vēdēdo vinū in foro.

m ¶ Publicatione. ʒ quæ publicatio sit propter delictā: vt ff. de bo. dam. l. i. i. respon.

n ¶ Alius. Jalias alter scilicet fiscus.

o ¶ Pro mortuo. ʒ sic ff. eod. l. actione. §. publicatione. Accur.

p ¶ Habetur. ʒ sed q̄d si hic socius cuius bona publicata sunt, ratione operæ socius erat, nō rerum, quod esse potest, ut ʒ. eodem. §. de illa. ſversi. nam & ita? Respon. idē, cum libertatem, vel vitam, ſvel ciuitatē amittat: vt ff. de bo. dā. l. i. & j. proxi. §. innititur. in fi.

q ¶ Bonis suis cesserit. ʒ quod facere potest ne in carcerē detrudat, vt ʒ. de act. §. fin. † & C. de cessio. bo. l. i.

r ¶ Debita. ʒ q̄a fisco vel priuatis debebat, vt ff. eo. l. actione. §. i.

s ¶ Væneat. ʒ id est, vendatur.

t ¶ Sed hoc casu.] q. d. nō sicut superiori proximo, scilicet quādo bona fuerunt publicata. nā hic uiuens & in ciuitate existens, sibi' postea acquirere potest, ut de cessio bo. l. v.

¶ SOCIVS SOCIO ¶ CASVS. Dixi Imperatori: Dñe, iā uidiq̄ndo modos, q̄bus societas soluit: modo quæro vtrū socius socio suo teneatur, p̄p dolū, uel ēt propter culpam: vel etiā ex negligentia teneatur? Et respōdet Impe. q̄ non solū ex dolo tenetur, sed ēt ex negligētia. Sed domine, quā diligentiam debet præstare socius? Et respondet q nō exactissimam, sed eandem quam in rebus suis solet præstare. vnde si in rebus suis solet esse negligens, quanquam in omnibus rebus sit diligēs, nō tenetur: sed debet de se conqueri qui parum diligentem socium sibi assumpsit. h. d.

v ¶ Pro socio actionē. ʒ quæ est directa ab vtraque parte, ut ʒ. de pē. te. li. §. ex quibusdā. & finita societate nascitur, ut C. eo. l. tandiu. nisi in casu, ut ff. eo. l. actione. §. si communis. ver. nonnunquam.

x ¶ Passus est. ʒ qui de solo dolo tenetur, & lata culpa, quæ dolum re præsentat, ut ff. depositi. l. quod Nerua. & ff. si quis te. li. esse iuss. fuer. l. i. §. non autem.

y ¶ Teneri. ʒ nisi alter tantam culpam præstiterit quantā & iste, & afferret per damnum, quo casu cōpensatur culpa, item dolus cū dolo, vt ff. de compen. l. si ambo. in prin. & de dolo. l. si duo.

z ¶ Solet. ʒ ante contractam societatem: b & in hoc discrepat a depositario, qui vt in præsenti tenetur. sic ff. depo. l. quod Nerua. sic est in eo cum quo habeo rem communem siue societatē, ut ff. fami. erci. l. hæredes. §. non tantum.

a ¶ Qui parum diligentem. ʒ sic suprà quib. mod. re contra. ob. §. præterea.

¶ DE MANDATO.

¶ Obligationum aliæ re contrahuntur, aliæ verbis, aliæ literis, aliæ cōsensu, ut suprà de obli. Itē earum quæ ex consensu, aliæ per uēditionē, aliæ per locationem & conductionē, aliæ per societatē, aliæ per mandatum, ut suprà de ob. ex consensu. in princi. De tribus primis dixit: nunc de quarta, scilicet de mandato. Accur.

Mandatum.

† Ratio, q̄a in societate eligitur industria p sonæ, & licet hæres non sit socius, tenet tñ inchoatā a defuncto perficere. l. hæres socii. ff. eo. Egi. Perri. Cessio bonorū quare sit.

† al. alter succedit.

† Non tamen cedēs liberatur a creditoribus sed in postea quę sitis habet beneficiū ne cōuenia tur nisi inquantū facere pōt i. iii. ff. decess. bon. Aegi. Perri.

Depositarius solūtenet de dolo & lata culpa.

b Scilicet si tūc erat diligētior, alias secus ut per glo. in l. cū duobus. §. i. ff. eodem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

MAndatum.] ¶ Totus iste ti. diuiditur in quatuor partes. Primo ponit quot modis mandatum contrahitur, & illud per exẽpla declarat. Secũdo, q̃ fines mãdati nõ sunt prætereundi. Tertio quomodo mãdatũ finiatur, & quãdo mãdato possit renuntiari. Quartò, q̃ mandatũ debet esse gratuitũ. Secũda ibi, Is q. Tertia ibi, recte. Quarta ibi, in summa.

¶ CASVS. Quæsiui a Iustin. de mandato quot modis cõtrahit. & ipse cõsiderans, respondet q̃ sex modis. Dicit enim q̃ mandatũ quinq; modis obligatoriis cõtrahitur. Aut enim tua gratia cõtrahit & c. aut aliis quatuor modis enumeratis in litera. sextus autẽ modus nõ est obligatorius quia quando aliquis tua gra tãtũ mandat, nullũ est mandatũ, nec aliqua nascit obligatio. Ista quinq; modis præcedentibus obligatio contrahitur, & ex his mãdati actio nascit.

a ¶ Mandatũ.] mandatũ est officiũ gratuitũ ab eo, q̃ susceperit exhibẽdũ nisi enim fiat gratis, incipit esse locatio. si nõ erat facturus alias tale efactum, ideoque locari cõsueuit vt j. e. §. fi. & fit per verbum rogo, volo, mando, supplico, & similia: vt ff. e. l. j. §. i.

b ¶ Quinque modis.] imo videtur q̃ sex: vt sequitur. Sed dic quinq;, s. obligatoriis. Vltimũ est s. q̃n tãtũ tua gratia, nõ est obligatoriũ: vt ff e. ti. l. ii. §. fi. Item secundum Ioã. est quoddã aliud sextũ obligatoriũ: vt cum sua gratia, & tua, & aliena aliquis tibi mãdat vt emas fundum pro me, & te, & T. tio. Accur..

ADDITIO Et exemplifica vt ff. eo. l. si procuratorẽ. §. si tutores. vbi tutor mandat contutori suo vt seruum necessarium emat pupillo, & sic gratia mandãtis & mandatarii & pupilli contrahitur mandatum.

c ¶ Obligatio.] nisi dolus & calliditas intercedant: a vt ff. de reg. iu. l. consilii.

¶ MANDANTIS TANTVM. ¶ CASVS Quæsiui a Iusti. Do mine qualiter potest interuenire mandatum gratia mandantis tantũ? Et rñ. q̃ tunc mandantis gratia interuenit mandatum, cum mandat tibi aliquis, vt negotia eius geras, aut fundum ei emas, aut pro eo fideiubeas, & si tale mandatum susceperis, de necessitate obligaberis, quam ab initio tibi liberum fit suscipere mandatum, vel non suscipere. & h. d. & super illa glo. & tunc quia suscepit, intellige q̃ si bene gessisset, non esset obligatus. Item si male gesserit, non propter hoc est obligatus, sed si male gesserit, cum ei esset mandatum, obligabitur eodẽ modo ac si ita esset mandatum, ut nõ ageret, & gesserit tua gratia & sua. Et respon. q̃ tunc hoc modo contrahitur, sed male impleuit. Modo sumus in versicu. Tua gratia &c. Quæsiui a Iusti. qualiter mandatum contrahitur, quando aliquis tibi mandat, vt sub vsuris pecuniam credas ei, q̃ in rem suam esset mutuaturus, vel si fideiussor datus tibi, mandet tibi volenti agere contra eum, vt periculo suo experiaris cũ reo principali: vel si idem fideiussor tibi mãdet, vt suo periculo stipuleris a quodã, quem delegauit tibi eo tempore, quo cepisti agere contra eum. Qualiter enim huiusmodi mandata contrahãtur tam mandãtis gratia, quã mandatarii, patet cuilibet intuenti. & sumus in versi. aliena. & c. Modo videamus qualiter aliquis mandat gratia alterius tantum, & exemplũ est planum, veluti si mandet tibi aliquis, vt Petri negotia gereres, q̃d non est gratia tui nec sui, imo solum gratia Petri, & sic de aliis exemplis. In versic. Sua & aliena &c. ponit exemplum qualiter mandatum contrahitur gratia sua, & aliena, & nihil ad vtilitatem suam. & est exẽplum tale, veluti si de communibus negotiis sibi & Titio, tibi mãdet aliquis, ut sibi & Titio fundum emeres, vel vt pro eo & Titio penes ali quem spondeas. h. d. Fran.

d ¶ Gereres.] & tunc quia suscepit mandatum, non quia gesserit, tenetur, ut ff. e. l. si remunerandi. §. i.

e ¶ Sub vsuris.] in hoc est vtilitas mutuantis, propter vsurarum lucrum. Sed contra ff. de vsur. l. cũ quidam. §. si pupillo. in fi. Sed ibi debet subaudiri tantum. Vel dic, nõ sunt propter lucrum inductæ ll. principaliter ibi: secundario tamen sic, ut hic dicitur. Accur.

ADDITIO Solue aliter secundum doctores. aut vsuræ debentur ex stipulatu, quia in stipulatum expressè deductæ sunt, & tunc lucrum sapiũt, & loquit hic: aut debentur vsuræ ꝓpter moram, siue negligẽtia non soluentis, & tunc nõ sapiunt lucrum, quia tãquam interesse præstantur. & loquitur d. l. cum quidã. §. si pupillo. Christopho.

f ¶ Ei.] puta procuratori mandantis.

g ¶ Ipsius.] s. mandantis. & in hoc est vtilitas mandantis.

h ¶ Mandet.] s. fideiussor. Et hoc casu agit cõtra fideiussorẽ mãdatem. actione mãdati, nõ ex stipulatione prima, si nouandi animo hoc mãdatũ interceserit: vt ff. eo. l. si mandato meo. in fi. Si autẽ nõ nouãdi animo, agetur ex primacausa: vt ff. de procu. l. licet. §. ea obligatio. in fi.

i ¶ Mandet.] hic agi potest duabus actionibꝰ mandati, s. cõtra mãdatem, & negotiorũ gesto rum contra Titium, q̃ datur & mãdanti: vt C. de neg. gest. l. si mãdatũ. K ¶ Crederes.] s. mandauerit.

¶ TVA TANTVM GRATIA.

¶ CASVS Vidistis iã qualiter quinque modis obligatoriis contrahit mandatum, licet etiã sexto modo contrahatur mãdatũ, licet nõ sit obligatorium, veluti si mãdet Titius vt pecunias tuas potius fœneres, quã in emptionem ꝓdiorũ colloces: vl e cõuerso. & huiusmodi obligatio plus sortitur nomen consilii, quã mandati, & hac de causa non est obligatorium. & illud patet euidenter, quia nemo ex huiusmodi cõsilio obligatur, quanquam mandatario non expediat, ni si in casibus exceptis, & hoc ideo est, quia liberũ est suscipienti consiliũ, penes se explorare an susceptũ consilium sibi expediat, necne. & propter hoc si te pecuniam habentem monuerit aliquis, vt ex ea rem aliquã comparares, vel crederes, non tenetur tibi iudicio mãdati: licet tibi nõ expediat eam emisse, vel alicui credidisse. & hæc vera sunt cum mãdatũ sit sine assignatione certæ personæ. Sed pone q̃ mãdabat tibi aliquis, vt Titio nominatim crederes pecuniam. nũquid eo facto is q̃ tibi mandauit, erit tibi obligatus? Et certe secundum sentẽtiam domini Sabini dicendum est q̃ sic, quia forte aliter non credidisses Titio, nisi tale mandatum susceperis. Fran.

l ¶ Tua tantum gratia.] hic autem addunt doctores sextum modũ. quod dic vt s. eo. in prin. in gl. imo videtur &c. in fi. glo.

m ¶ Ex consilio.] nota bonam regulam, quem de consilio non teneri. Fallit tamẽ in casibus qui his legibus dicuntur, ut ff. de dolo. l. quod si cũ scires. & ff. de proxene. l. secũda. Sed certe ibi fuit fraudulentũ cõsilium, ut ff. de reg. iur. l. consilii. Itẽ fallit, ut ff. ad l. Aquil. l. liber homo. j. rñ. & j. de iniur §. non solum. & ff. de iniur. l. non solum in princ. & §. Proculus. & ff. quod vi aut clam. l. semper. §. j. & ff. de fur. l. si quis vxori. §. cum Titio. & ff. de ser. cor. l. j. j. rñ. & §. persuadere. Sed hoc in malefi ciis, ideo nõ datur mandati, tenetur tamen vel de dolo vel aliis actionibus. Itẽ alias facturus nõ erat in prædictis casibus, alias obtinet hæc regula, ut hic, & ff. eo. l. si remunerandi. §. plane. Sed certe nec his casib⁹ videtur teneri, ut j. proxi. §. fed dic non tenetur illi cui tale consilium præstitit: vt ibi, sed illi in cuius læsionem consuluit, ut hic dicimus. Vn de dici potest, quod nec his casibus fallit dicta regula, cũ dicat non teneri illi, s. cui consilium præstitum est, nisi in casu illius l. ff. de dolo. l. q̃ si cum scires. & illius l. ff. de proxene. l. ii.

ADDITIO Eandem gl. habes ff. eo. l. ii. §. fi.

n ¶ Mandati] s. actione.

o ¶ Liberum] s. suscepto consilio, sed suscepto mandato necesse est consummari, secundum Io. nisi congruo tempore renũtietur, ut j. eo. §. man

Mandatũ importat uoluntatem sponteneã, iussũ, necessitatẽ rogatio, si emanat a superiore, præceptum hinc uulgo dici solet, rogatio domini præceptũ est. Quid Est orare ducũ species violenta iubendi, Et quasi nudato supplicat ense potens. Ausonius. Blando vis latet imperio. ut de gl. in l. i. in uerbo, sed ego. ff. quod iussu. Ae. Per.

†al. deest tibi.

†al. mandetur.

†al. delegeris.

a Intellige si sit consiliũ rei honestæ, nec esset alias facturus. Et tamen qui ex hoc damnificatus fuerit, indistincte tenetur, ut per Ang. hic.

†Deest pecunia. †quod. jur.

†dabitur.

Consilium non facit teneri nisi in casibus quibusdam.

§. mandatum. & ff. ed. l. si mandauero, §. fin. & ff. commo. l. in commodato. § ficut.

a ¶ Non aliter.] hoc esse videt pro opi. Pla. qui dixit duo, s. vbi consulo certę personę mutuari, teneor ita demũ si aĩs facturus non eras. Vbi autẽ non est designata aliqua persona, non teneor, etiã si aĩs facturus non eras. Sed Io. in utroq; casu dicit contra. Nam primo indistincte teneor, siue aĩs eras mutuaturus, siue nõ. Secundo autẽ cum distinctione non alias. & facit pro eo ff. eo. l. si remunerandi. §. plane & §. eo. §. tua & aliena. in fin. & ff. de neg. ge. l. iii. in fi. & l. iiij. Nec obstat q̃d hic dicitur: quia & si aliàs etiã facturus erat tenetur qui mandauit, ut dictũ est, vnde potest subaudiri, maximè, quia non aliter &c.

ADDITIO. Hęc opinio Io. veluti cõmunior approbãt, de quo in l. si remunerandi. §. plane. & ff. eo. Christoph.

¶ ILLVD QVOQVE &c. ¶ CASVS. Dixi Iustin. Domine, s. vidimus qualiter mandatũ contrahitur quinque modis obligatoriis & etiã sexto modo, non obligatorio: quid modò plus dicetis? Et dñs Iustin. respondet: Frater vnã cum prędictis scire debes, q̃ sicut mandatũ gratia tua tantũ, nõ est obligatoriũ: sic nec cõsilium seu mandatũ de re turpi: veluti si tibi mandet aliquis vt furtũ facias, vel iniuriã aut damnum alicui inferas: huiusmodi non obligant quem: & si mãdatarius præstiterit pœnã ei contra quem deliquit, attamen ad ꝛsus mandantẽ nullã habebit actionem. Franc.

b ¶ Non est obligatorium.] etiam si iuramentum intercederet: vt in auth. scenicas non solùm. §. j. colla. v. a & facit ad hunc § ff. e. l. si remunerandi. §. rei turpis. & l. si mãdauero. ij. §. q. ędem. & ff. arbi. l. si cũ dies. §. cõpromisso. & § de inuti. stipul. §. quod turpi. & ff. de verb. obl. l. generaliter. & l. seq. & ff. de condi. insti. l. conditiones. j. & ij.

c ¶ Contra bonos mores.] hic quęritur, quid si mandauit tibi ut illi nomine meo iniuriam inferres, an teneor? R. espond. utique, argu. ff. de dam. infe. l. damni. §. si mandato.

d ¶ Præstiteris.] s. cui cõmissũ est maleficiũ: ut pœnã dupli. & ita licet interfit mãdatarij, tamen nõ agit, quia nec interesse fingitur: ut ff. de adi. instit. l. filius. in fi. & melius. ff. de reg. iur. l. quod quis ex culpa. i fi.

e ¶ Titium.] s. mandantem.

¶ IS QVI EXEQVITVR &c. ¶ CASVS. Dixi Iustin. Domine, bene vidi quot modis, & qualiter contrahitur mandatũ: pro Deo dicatis mihi qualiter mandatarius tenetur exequi id q̃d sibi datur in mãdatis? Dicit ipse, Scire debes, q̃ si mandetur alicui sub certa forma, nõ debet mãdatarius illã formã excedere. nã si aliqs tibi mandasset ut ei fundũ emeres, veluti ꝓ c. nel ut pro Titio in tanta pecunia spõderes: nec teneberis pluris emere, nec in ampliorem pecuniã fideiubere: q̃d si feceris, ad id q̃d expenderis, prędictã actionẽ non habebis. unde, Cafsius & Sabinus dicebãt in hoc casu q̃ nõ cõpeteret tibi actio contra mandantem etiã pro centũ aureis in mandato cõprehensis: & hoc si contra formã mandati plus expenderis. Aliter tamen obtinuit ẽm opinionẽ aliorũ, q̃ usq; ad pecuniã in forma mãdati cõprehensam agere poteris. Sed pone q̃ is cui mãdatur, ut emeret mihi fundum pro centũ aureis, ꝓ minori pretio illũ cõparauit: nunquid habebit act. ꝛ me? Et certè sic: quia ritè videor mandasse vt dictũ fundum pro minori pretio emeret si posset. Litera est plana vsq; ad fi. cit. Frã.

f ¶ Mandatũ.] s. certæ formæ. Nã qñq; habet certã formam: & tunc habet locum quod hic dicitur: vt ff. eo. l. diligenter. quandoque non: & tunc bona fide facere debet: ut ff. eo. i. iij. & ꝓbatur etiam hæc distinctio. ff. eo. l. si quis ꝓ eo.

g ¶ Mandati actionẽ.] sed nec certè neg. gest. secundũ B. & Ioã. & est pro eis C. de neg. gest. l. vlti. & ff. de nego. gest. l. qui aliena. § libertos. & de peculio. l. si creditor. § j. Sed M. dabat vtile neg. ge. actionẽ: & rñdebat illi l. fi. de neg. gest. quia specialis ibi fuit prohibitio. b Sed certè miror de hac opinione: cũ vid. atur lex expedita, q̃ etiã vtile denegat exprẽsè ut ff. e. l. si ꝓte. & ff. de ędi. l. j. § causa.

h ¶ Mandati actionẽ] pro pretio dato: vt ff de in ẽ verso. l. si fundum.

i ¶ Emerem.] est autẽ illa ratio: quia maiori summæ minor inest: vt hic. & ff. de verb. ob. l. j. §. ij & l. inter stipulãtem. §. ij. & ff de recep. arbit. l. diem. §. si plures.

ADDITIO Et hęc verba vbi exoti quod mandat, respicit dãnũ, vel utilitatẽ mãdatis, vel mandatarij. secus si tertiũ tñ q̃ dia non potest ampliari nec restringi tanquam odiosum: vt in ca. cui de nõ sacerdotal. & de pręb. in vj. Io. Fabr.

k ¶ Rectè.] nam si nõ rectè, nõ est necesse renuntiari: vt s. eo. §. illud. l ¶ Euanescit.] speciale est in mandato ut sic facile reuocet ꝓ uoluntatẽ unius partis tantũ. in aliis enim contractibus nõ sic: ut C. de act. & obl. l. ficut. q̃ est cõtraria huic. Et est ratio, q̃a hic nõ statim interest, & ideo ñ statim hinc ꝛnascitur obli. quæ ex interesse datur: vt ff. eo. l. si procuratorẽ. §. mandati actio. & facit ad hũc §. ff. de iurisdi. om. iud. l & quia. & ff. de mino. l. q̃d si minor. § Sęcuola. &

ei, qui ignorauerit mãdatũ reuocatũ. Ar.

¶ Rectè ᵏ quoque mandatũ contractum, si dum adhuc integra res sit reuocatũ fuerit, euanescit ˡ: †

¶ Item si adhuc integro ᵐ mãdato mors alterutrius interueniat, id est, uel eius q̃ mandauerit, uel illius qui mandatũ susceperit, sol uitur mandatum. †Sed vtilitatis causa receptum est, si, eo mortuo, qui tibi mandauerat, tu ignorans eũ decessisse executus fueris mandatũ, posse te agere mãdati actione: alioqui ⁿ iusta & probabilis ᵒ ignorãtia tibi damnũ afferret ᵖ. Et huic ᵍ simile est, quod placuit, si debitores manumisso dispensatore Titij, per ignorantiam liberto ʳ soluerunt, liberari eos ˢ: cùm alioqui: stricta iuris ratione non possent liberari ᵗ: quia alij soluissent, quã cui soluere debuerint.

¶ Mandatum potest ab initio non acceptari: sed postquam ẽ susceptum debet executioni mandari: nisi iusta causa, & congruo tempore recusetur. h. d. Aret.

¶ Mandatum nõ suscipere cuilibet liberũ est: susceptũ autem consummandum est, aut quã primũ renuntiãdũ, ᵘ vt per semetipsum, aut per aliũ eandẽ rem mandator exequatur. Nã nisi ita renũtietur, ut integra causa mãdatori reseruetur eandem rem explicandi, nihilominus mandati actio locum habet: nisi iusta causa ˣ interesserit, aut non renuntiandi, aut in tempestiuè renuntiandi

¶ Se summat.

¶ Mandatum & in diem differri, & sub conditione fieri potest.

¶ Mandatum debet esse oratuitum: aliàs transit in alium contractum. Arrt.

bit act. ꝛ me? Et certè sic: quia ritè videor mandasse vt dictũ fundum pro minori pretio emeret si posset. Litera est plana vsq; ad fi. cit. Frã.

f ¶ Mandatũ.] s. certæ formæ. Nã qñq; habet certã formam: & tunc habet locum quod hic dicitur: vt ff. eo. l. diligenter. quandoque non: & tunc bona fide facere debet: ut ff. eo. i. iij. & ꝓbatur etiam hæc distinctio. ff. eo. l. si quis ꝓ eo.

g ¶ Mandati actionẽ.] sed nec certè neg. gest. secundũ B. & Ioã. & est pro eis C. de neg. gest. l. vlti. & ff. de nego. gest. l. qui aliena. § libertos. & de peculio. l. si creditor. § j. Sed M. dabat vtile neg. ge. actionẽ: & rñdebat illi l. fi. de neg. gest. quia specialis ibi fuit prohibitio. b Sed certè miror de hac opinione: cũ vid. atur lex expedita, q̃ etiã vtile denegat exprẽsè ut ff. e. l. si ꝓte. & ff. de ędi. l. j. § causa.

h ¶ Mandati actionẽ] pro pretio dato: vt ff de in ẽ verso. l. si fundum.

i ¶ Emerem.] est autẽ illa ratio: quia maiori summæ minor inest: vt hic. & ff. de verb. ob. l. j. §. ij & l. inter stipulãtem. §. ij. & ff de recep. arbit. l. diem. §. si plures.

ADDITIO Et hęc verba vbi exoti quod mandat, respicit dãnũ, vel utilitatẽ mãdatis, vel mandatarij. secus si tertiũ tñ q̃ dia non potest ampliari nec restringi tanquam odiosum: vt in ca. cui de nõ sacerdotal. de pręb. in vj. Io. Fabr.

k ¶ Rectè.] nam si nõ rectè, nõ est necesse renuntiari: vt s. eo. §. illud. l ¶ Euanescit.] speciale est in mandato ut sic facile reuocet ꝓ uoluntatẽ unius partis tantũ. in aliis enim contractibus nõ sic: ut C. de act. & obl. l. ficut. q̃ est cõtraria huic. Et est ratio, q̃a hic nõ statim interest, & ideo ñ statim hinc ꝛnascitur obli. quæ ex interesse datur: vt ff. eo. l. si procuratorẽ. §. mandati actio. & facit ad hũc §. ff. de iurisdi. om. iud. l & quia. & ff. de mino. l. q̃d si minor. § Sęcuola. &

†Simile in c. in causis. ubi res nõ esset integra. cũ glo. super uerbo integra. extra de elect.

ᵃ Nisi mandatũ fit exequendum post mortẽ uel mãdãs de necessitate tenetur exequi. Aeg. perr.

ᵇ Quo casu non habet etiã uti lem nisi in causis piis & necessariis, puta a lendo libros, uel faciendo id quod tẽdit ad exonerationem, uel ꝓparamenta necessaria, puta sine quibus principale negotiũ expediri non põt Ang

†al. renuntiandũ est. Mãdatum quandiu dicitur integrum.

ᶜ Tu dic q̃ in mandata iurisdictione res definit esse integra etiam per solã citationẽ. In mandato uero procuratoris ad iudicia si fit actoris p li. contesta. si rei sufficit quod domi nus pro eo sciente uel uolẽte satisfecerit.

In ꝓcuratore autem ad negotia sufficit fecisse pręparamenta necessaria, puta sine quibus principale negotiũ expediri non põt Ang

Universidad de Deusto
Biblioteca

culpa & leui, & leuissima secundum B. & Io. ut C. e. l. in re mandat. & l. a. procuratore. Alij dicunt de leuissima mãdatarium nõ teneri, sed de dolo tantũ quamuis gratia mandantis tãtum sit: uel: de leui culpa, quãdo utriusque gratia, instar aliorũ contractuum: ut ff. de reg. iur. l. contractus. Sed primum videtur verius, cum hic cõtractus: multũ discrepet ab aliis cõtractib.

Mandatarius de quatuor tenet.

ADDITIO. Tu dic, q de lata leui ut leuissima culpa tenet. Et quatenus teneatur, quatenus id q venit in mãdato, excita ut exactissimam reg. ut diligentiam. Angel.

† cedere.

† al. diximus.

a ¶ In summa. ʒ id est breuiter ammodo huic titulum expediamus.

b ¶ Negot. i. ʒ id est, contractus

Salariũ interueniens in mãdato an peti possit, & qua actione.

c ¶ Mercede. ʒ scilicet vt mercede: ut q aliàs nõ erat paritur mãdato. si aũt ad hoc pariturus erat, & costituat aliqd salariũ gratia remunerãdi. nõ minus erit mãdatum: ut ff e. l. si remunerãdi. j. rñ. Et ad hui⁹ rei euidẽtiã distingue: quia aut ẽ icertũ re & genereputa si dicã tibi, Bũ re tribuã tibi hoc seruitiũ ut recognoscã: & tũc ñ pt peti. q equãtur C. eo. l. salariũ. & ff e. l. q nutuã. §. salariũ. Aut certũ genere, licet icertũ specie: ut dabo tibi equũ vl par vestimẽtorũ: & tũc pt dici, q uzleat puẽtio salarij: cũ fit prius icertum: ut ff. e. l. fideiussor. i gl. j. sec⁹ in iis q põdere, uel numero cõsistunt: ut ff. de le. j. l. si hominẽ. Si aũt certũ oino: tũc aut stipulatione ꝓmittit, & tũc certi cõdictiõe petit. Si autem sine stipulatione, & incõtinenti ante mandatum uel post petit actiones ex eo contractu, scilicet cõtraria mãdati informata. Si aũt ex interuallo, ſ postquam contrahentes ad alia diuertissent negotia petitur officio ꝑ iudicis: ut C. eo. l. ff. e. l. salarium. & C. de pact. l. petens. & ff. de duobus reis. l. duos. i fi. Acc.

† al. de ipsis.

† Ex hac glo. collige qualiter salariũ aduocati & procuratoris petit offõ iudicis. idẽ est de ꝓsbytero, q celebrãdo facit aliqua seruitia ꝓ aliquo, qui non per actionẽ, sed iudicis officio petet salarium. Aeg. Perr. Fullo. Sarcinator. Continuatio. Diuisio.

d ¶ Interueniente mercede. ʒ scilicet in pecunia numerata: ut dixim⁹ §. loca. in prin. Item hęc regula generalis est uera. nisi sit talis persona quæ non cõsueuerat locare operas suas uel res talis quæ non consueuerat locari. tunc enim non locati, sed præscriptis uerbis agitur: ut ff. de præscriptis uerbis. l. si tibi. & l. naturalis. §. a tcum do.

e ¶ Fulloni. ʒ fullo est q lauat & tingit pannos, & etiã potit eleuando superflua. Sed sacrinator ecõtra: qui sarcit & addit ubi est scissum vestimentũ uel pannus, & cõsuit. Vnde & dicit: iste habet sarta tecta quia cũ essent fracta, sunt reparata ex quibusdam ad unctionibus: ut ff. de vsufr. l. hactenus. Et dicitur sacrinator a sarcina: & significat pro priè eũ, qui plurimũ vestitũ sumit. Aliquãdo ẽt ꝓ sutore accipit: ut hic

f ¶ Actio. ʒimo vl præscrip. ver. cõpetere: ut §. locati. §. j. fol. ut ibi.

¶DE OBLIGATIONIBVS QVAE EX &c.

¶ Rubricæ istius continuatio sumitur ex §. sequens §. in tit. de obligationib. ubi dicitur quod obligationũ quædam sunt ex contractu quędam ex quasi contractu, &c. Et quia dictum est suprà, de obligationib. ex contractu, sequitur de obligationibus ex quasi contractu. & etiam hic continuatur in textu. Aretin.

POst genera. ʒ ¶ Totus iste tit. diuiditur principaliter ĩ duas partes. Primo ponit continuationem rubricę, de quo est tractaturus. Secundo, illud per exempla declarat. Secunda ibi, igitur cum quis.

¶CASVS Iltum ti. continuat Iusti. cũ præcedentibus, ita dicẽs q post genera cõtractuum enumerata diſpiciendũ est de q busdã cõtractibus siue obligationibus q̃ non ex cõctu propriè nascunt: quia tamẽ non oriuntur ex maleficio. nec ex quasi maleficio, supple ꝓ torũ titum istum. ut bona sit illatio: nec ex cõtractu: ut dictũ est in pri. relinquit ergo ꝓ ex quasi cõtractu nascanť. unde de hui⁹modi contractib. siue obligationibus notat dñs Iusti. plura exẽpla. Et primũ exẽplũ ẽ tale, Aliqs gessit negotia absentis alicuius sine mãdato. ex ista gestione nascunt duę actiones, id est, nasci possunt. Si enim. bñ gessit negotia absentis, datur sibi actio neg. gest. contraria contra eũ cuius negotia gessit, ad repetendum illud quod impendit. Si autem male gessit, datur act. neg. gest. directa ei cuius negotia gessit cõtra gerentẽ. Sed Domine, quæ est differentia inter has duas actiones? Et dicit, q quoad effectum nulla est differẽtia. sed subtilitate iuris talis est differẽtia, q actio illa quæ datur domino cõtra gerentem, vocatur directa: illa autem quæ datur gestori contra dominum: uocatur cõtraria: ut dictũ est & nascunt istæ duæ actiones: ut ſ. dictũ est, quãdo aliquis spõte & sine mãdato accedit ad negotia alterius gerenda: ut puta absentis. & si ea bñ & vtiliter gerit, habet eũ cuius negotia gerit, & ignorantẽ & inuitum sibi obligatũ. & hoc maximè vtilitatis causa factũ fuit, siue institutum, ſ. ne negotia negotiatorũ qui subita festinatione compellũtur abesse, nulli demandata negotiorũ suorũ gestiõe, dẽserta relinquerent: qđ contingeret, nisi huiusmodi actiões negotiorũ gestoribus darentur. Nullus enim sine mandato accederet ad negotia aliena gerẽda, si de eo q̃ ipendisset, ad illud recuperandũ nullã haberet actionẽ.

† Negotiorum gestorum.

† al. deest qua.

† al. subdita.

¶ Item ver. Sicut aũt. casus ẽ talis. Suprà dictũ ẽ, q ille q sine mandato vtiliter gessit negotia absentis, si aliqd de suo ipẽdit: poterit illud recuperare peractionẽ neg. gest. cõtraria. eodẽ modo & econuerso, ſi malè se habuerit gestor ĩ gerẽdo negotia absentis, dño tenetur actione neg. gest. directa. & hac rõne ad reddendas rones administrationis suæ tenet gestor prætta re exactam diligentiã: & non sufficit quod talem diligentiam adhibeat, qualẽ in rebus suis adhibere solet. & hoc est uerum, si alius diligentior eo accessisset ad negotia illa gerẽda, si ipse ea non gessisset hoc dicit. Fran.

† quisque.

† al. gesserit.

g ¶ Genera. ʒ id est, maneries uel diuersita tes contractuum: ut suprà, de obli. §. fin usque. huc.

h ¶ Ex maleficio. ʃ subaudi uel quasi, ut sit bona argumentatio, sic ff. de oblig. quæ ex quasi malefi. in prin.

i ¶ Igitur. ʒ quia de his obligationibus quæ ex quasi contractu sunt, dicere debemus, ſcipiamus de hac q̃ ex sola puenit amicitia: ut ſ. e. §.

k ¶ Vltro citroque. ʒ id est, hinc inde possibile est eas nasci. nam ex vna parte tantũ q̃nque agitur: ut si alterius nõ interfit, sed sua tantũ.

ADDITIO. No. uerba legalia significare habilitat ẽ & potentia: l. ʒ semp significare nõ posse: ut no. ff. de iusti. & iu. i pri. fm Christo. l ¶ Negotiorum autem gestori. ʒ licet etiam vnum negotium sit gestum. ff. de neg gest. l. 3. §. j. ver. negotia. sic ff. ui bonorum rap. in prin. ff vi. bo. rap. l. 2. §. quod ait prætor.

m ¶ Sine mandato. ʒ scilicet eius, cuius negotia gesserit, & sic solui tur C. de neg. gest. l. ſi mandatum.

n Idquæ. ʒ ſ. ut repetat quod impedit. nisi denuntiatio inhibeat: ut C. de neg. gest. ẽ. l. fi. uel paterna affectio: ut C. e. l. ſi patrono. & l. q̃ in vxorẽ. & ff. e. de neg. gest. l. is q. Vel obseq̃uiũ, q̃ est si libertus patroni negotia gerat: ut C. e. l. officio. His enim casib. nil repetitur. alioqui quandoque repetit in quantum locupletior. est, ut dicemus ff. §., pxi.

o ¶ Delererentur negotia. ʒ quod in multis noceret: ut ff e. l. j. Acc.

p ¶ Nullam. ʃ cum neminẽ nt uerisimile suam pecuniam iactare uel effundere: ut ff. de proba. l. cum de indebito. §. qui enim.

q ¶ Obligatum. ʒ ſ. insolidũ: dummodo sit vtiliter cẽptũ negotium, licet diuersus exitus sit secut⁹: ut ff. e. l. ſed an ultro. §. j. In casib tamẽ nõ tenet ĩsolidũ: ut si pupillus ẽ. cui⁹ negotia suat gesta. Itẽ si animo dẽpdandi gessit: ut ff. e. de neg. ge. l. ſi pupilli. j. re ſp. & §. fed & fi q̃s negotia mea. Itẽ & si ad noua † negotia gerẽda accessit: ut ff. e. l. fi q̃s negotia. Itẽ si pacto hoc actũ est: ut C. e. l. negotiũ. Itẽ & si fuit ĩ culpa geres: ut ff. e. l. siue hẽditaria. Itẽ si fuit ĩ mora: ut ff. de le. j. cũ res. §. h.

† al. fuit.

† creditori

† & ita.

† al. & iõ.

ADDITIO. Et est ratio, qu a in oibus istis casibus gerens tenet etiã de casu fortu to, & in eis non sufficit esse cẽtum vtiliter, nisi vtilitas pduret: ut no. gl. in l. ſi negotia. in ur rbo, sit solitus. ff. de neg. ge. Angr ¶ Ad exactissimam. ʒ nota gestorem interdum de dolo solo & lata culpa

Negotiorum gestor quo tenetur.

culpa teneri ut si ad deserta negotia accessit. ff. de neg. gest. l. 3. §. interdũ. Quandoque de dolo, lata culpa & leui: & hoc regulariter. ut C. e. l. tutori. & ff. e. l. ſi pupilli. §. fi. Quandoque de leuissima: ut quãdo aliꝰ diligentius uolebat administrare. ut hic dicit, & ff. e. l. ſi pupilli. §. videamus. Quandoque de casu: ut in his casib. ubi agitur in quãtum dominus locupletior est. ut modo ſ. diximus in e. §. Acc.

ADDITIO. Et hæc vera in gestis. de negligẽtiis aũt tenetur. siue gerere incẽpit, & postea dimisit. siue nõ incepit, dũmodo à principio ut omnia gesturus accesserit. Idẽ si nõ ut oia gesturus si aliꝰ diligẽs erat gesturꝰ, aliàs secus. Angel.

¶TVTORES QVOQVE. ¶CASVS. Viso uno exẽplo de obligationib. quæ ex quasi contractu nascuntur: videndũ est de alio. Nõ solum enim gestores negotiorũ tenent sine mãdato quasi ex cõtractu: uerũ ẽt tutores q̃ tutelæ officio tenentur, ex quasi cõtractu obligant. Nullum enim negotiũ inter pupillũ ex tutorẽ gerit. seu quia nõ tenet ex cõtractu nec ex maleficio, vl quasi supple. ex quasi contractu teneri videt: & nascuntur actiones hinc inde. Ex ista enim obligatione nascit actio directa pupillo cõtra tutorem. cõtraria uero nascitur tutori contra pupillum ad petendũ si aliquid impendit de suo in negotiis pupilli. aut si aliquid est ei abfuturũ, ut si pro pupillo alteri fuit obligatus. h. d. Frã.

a ¶ Tutores. ʒ ſ. quondã. nã quãdiu est tutor, nõ orit obli. ut ff. de tut. & ra. distr. l. ſi tutor. §. ſi. & l. sed non datur. Azo.

b ¶ Ex maleficio. ʃ subaudi uel quasi, ut bona sit illatio. A.

c ¶ Actionem. ʒ ſ. directam. tenetur etiã aliis actionib. tutor, ut diximus ſ. de Attil. tut. §. fi. Et ita habes hoc §. actionem tutelæ directam, & contrariã esse ex quasi contractu. Quid de actio ne protutelæ? Rñd. idem, cum ad instar actionis tutelæ sit inducta. ut ff. de co qui ꝓ tuto. neg gest. l. j. §. pro tutore.

Actio pro tutelę directa & contraria est quasi ꝛctu.

d ¶ Contrariã. ʒ quam finita tutela demum intendit: ut modo diximꝰ de directa. ut ff. de contra. ac. tu. l. j. §. finito. Accur.

e ¶ Obligatus. ʃ unde abfuturũ est. quod perinde est, ac si iam abesset. ut ff. de neg. gest. l. ij. in fi. & l. ſi quis mandato. in fi.

a Et sic ꝓ ponit q̃ nõ cõi diuidendo, q̃ est falsum p l. ff. cõi. di. Igit dicit tex. fine sõcietate: q̃a alias esset ꝛctus, & fi quasi, de quo hic inundit. An aũt expense per vsũ ex fructib. factæ debeant sibi postea i diuisione imputari, vide Ioan. Fab. hic.

† Negotiorum gestorum certis casibus non repetit quod impendit. Negotiorũ dñs nõ semper insolidum tenet. † Noua, i. soluta, sũt ei tria genera negotiorũ contractuũ, insolutũ, & delictum. gl. fit solitus. in l. si nego tria. ff. eod. Aeg. Perr. Pacto, id est facturum cœpit in se ꝓ pactum. Aeg. Perr.

rationem, nec sufficit talem diligentiam adhibere qualem suis rebus adhibere solet, si modò alius diligentior eo cõmodiùs administraturus esset negotia.

¶ *Actio tutelæ directa & contraria, oritur ex quasi contractu. Aret.*

¶ Tutores[a] quoque qui tutelæ iudicio tenentur, non propriè ex cõtractu obligati esse intelliguntur, (nullum enim negotiũ inter tutorem, & pupillũ contrahitur) sed quia sanè nõ ex maleficio[b] tenentur, quasi ex contractu teneri videntur. Hoc autem casu mutuæ sunt actiones. Non tantùm enim pupillus cum tutore habet tutelę actionem[c]: sed† ex cõtrario tutor cũ pupillo habet contrariã[d] tutelæ: si vel impenderit aliquid in rem pupilli, vel pro eo†, fuerit obligatus[e], aut rem suam creditoribus† eius obligauerit.

¶ *Actio communi diuidundo, & familiæ erciscundæ non oritur ex contractu, sed ex quasi contractu. Aret.*

¶ Item si inter aliquos communis res sit sine societate[f], veluti quòd pariter eis legata donatáve esset. & alter eorũ alteri† ideo teneatur cõi diuidundo iudicio, q̃ solus fructus ex ea re perceperit: aut q̃ socius[g] eius solus in eã rem necessarias impẽsas fecerit, nõ interrebus singularibus cõpetit. hæc aũt ad uniuersitatem. ut ſ. §. pxi. & ff. pro soc. l. pro socio arbiter. Itẽ superior pluries intẽdi põt. hęc autẽ semel ta ntum. ut ff. fam. ercis. l. ſi filia. §. familiæ. & C. fami. ercis. l. j. k ¶ Ex his causis. ʒ quas superiori. §. diximus.

¶HAERES QVOQVE &c. ¶CASVS In proximo §. dictum est, q̃ hęres si sit cohęredi obligatus ex causis suprà dictis, scilicet si fructus rei cõmunis solus pceperit. uel si cohęres suus in rẽ cõmunem impẽsas fecerit necessarias. quod tũc ex quasi cõtractu intelligitur obligatio cõtracta. Sed quid dicetis d̃ hęrede, q̃ obligatus est legatario: obligat ne ex qua si cõtract⁹? Et rñ. dñs Iustinianus, dicẽs q̃ ex cõtractu non ẽ obligatus legatario, eo quod nullũ negotium gesserit legatarius cũ hærede, neq; cũ defuncto, nec ex maleficio, nec ex quasi supple: quare intelligitur obligatus ex quasi cõtractu. h. d. Fran.

† al. nõ tenentur.

† al. videntur.

† suo.

† al. hęres.

l ¶ Ex male ficio. ʒ subaudi uel quasi.

m ¶ Intelligitur. ʒ ſ. scilicet actione ex testamento. ut ſ. de leg. §. nostra. Rei uẽdicatio autẽ quæ dat, ut in e. §. dicit, nunquid est ex quasi contractu? Rñ. nõ puto: q̃a nõ est obligatio. unde nõ dabet dici ex contractu ut quasi. ut ſ. de ac. §. j. Idẽ scilicet quod in rei vẽdicatiõe, de hypothecaria dico. quæ similiter legatarius datur: ut C. cõmunia de leg. l. j. & i d. §. nostra. ſ. de le.[b] Sed unde nascitur hic quasi cõtractus, uel unde orit actio ex testamẽto? Rñ. adeũ do hęrediratem hęres quasi contrahere videt: ut ff. quibus ex cau. in

Rei vendicatio quę datur legatariis, non est ex quasi cõtractu.

b Imò differũt, quia rei ven. nul la præcedẽte oblig. ex solo domi nio causatur: sed hypothecaria ex cõuẽtione, & ꝓsup ponit ob. ꝓsonalẽ cẽ vel fuisse, ideo in ea dic idẽ qđ in actione ex testõ ſm Io. Fab. & Ang. hic.

possit. ut l. Iulianũ. §. fi. & l. seq. Itẽ quid de petitione hęreditatis? Rñ. & hęc ex quasi contractu. cũ is non contraxerit q̃ possidet ꝓ hærede, uel ꝓ possessore. nec etiam deliquit uel quasi. unde sequit ex argumentis, quæ fiunt in hoc titulo? q̃ sit ex quasi contractu. Itẽ quid de actione finiũ regũdorũ. R ñ. idẽ. q̃a & illa habet similitudines multas cum actione familiæ erciscundæ, & communi diuidundo, & cũ petitio ne hęreditatis. ut ſ. de actio. § quædam. & ff. de peti. hęre. l. si bõæ fidei. §. petitior autẽ hęreditatis. & l. sed & si leg. §. petitio. hęreditatis.

Locupletari nemo debet cũ alie na iactura.

¶ITEM IS CVI QVIS. ¶CASVS. Iam habuistis multa exempla de obli. quæ fiunt ex quasi contractu. Adhuc restat unũ exẽplum. ueluti si q̃s credẽs se debere Titio centum, cũ in ueritate sibi in nullo teneretur, per errorẽ soluerit indebitũ. habet Titiũ cui ista c. sol uuntur indebita, obligatũ. & non ex contractu proprie imo videt magis ex distractu obligatus. Dr ex distractu: quia qui soluendi animo pecuniam dat, potius eã dare uidetur ut distrahat, q̃ ut contrahat. nec ex maleficio est obligatus, uel quasi. supple. quia ꝓ diuisionem illã ſ. de obligationib. §. sequẽs diuisio apparet q̃ ex quasi contractu obligatus est. unde iste qui indebitũ accepit perinde obligat̃ ac si mutuũ ei daretur. & hoc uerũ est quantum ad effectum obligandi, & non quãtũ ad nomen obligationis, uel actionis h. d. Fran.

n ¶ Debere uidetur. ʒ nam eo ipso q̃ soluit, aliquid negotij[j] cõtrahere uidetur. ut ff. de condi. inde. l. ſi inarea. Cũ ergo ex quasi contractu, ad quid ponitur hæc condictio indebiti inter actiones, siue obłones ex contractu. ſ. quib. mo. re contra. ob § j. quæ est huic contta. Rñ. ut ibi in fi. §. diximus. in gl. condictitia. ADDITIO. Aesponde q̃ ideo hęc condictio indebiti fuit appolita iter obl. q̃ re contrahunť. non q̃a dicat̃ ꝓuenire ex contractu. sed q̃a non potest fine re sustentari. ibi igit posita, fuit ut eius subſtãtia denotetur. hic autem ẽt posita fuit, ut eius infinuet origo. q̃a ex quasi cõtractu trahit originẽ. Christop.

o ¶ Supra diximus. ʒ ut ſ. quib. mod re contra. ob. §. is quoque. Acc.

p ¶ Obligat̃. ʃ benignitate inspecta, quæ prealet. ut C. de iu. l placuit. nam nemo debet locupletari cum aliena iactura. ut ff de condi. ind. l. nam hoc natura.

q ¶ Condictione. ʒ ſ. indebiti. & ita transit dominium in accipientẽ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Error an impediat dominij trãslationem.

¶ Hic §. respicit ti. de cõdi. inde. ff. & C.

† De hoc §. & gl. facit mẽtionem gl. j. in c. vl. i me. extrã de solutio.

† al. diffipierunt.

¶ al. cuicunque.

† al. derelicta sunt.

† Qñ causa crescat p ifiiciationẽ d'clarat gl. j. & iij. in l. ea quæ. C.

a Vel dicrõẽ: q a vi soluisse p p dubiũ, p bationis: ut cuiret dolũ ex quo isurgit q dam ficta transactio q repetitionẽ impedit.

† Nota q q̃uis qs cõfitẽdo si cõmisisse delictũ sibi prẽiudicet cimiñr ad pœnã talem: tñ secus si agit criaĩr ad pœnam corporalẽ. nõ dr̃iæ est, q a illic arbiter suorũ bonor. hic vero nõ est dñs suorũ membrorũ vide Ange. hic. E. Per. b Et est rõ: q a licet cesset cãmdebiti, tñ non cessat cõiectura pietatis, q̃ impedit repetitionẽ vt l. cũ is. §. mulier. ff. d' cõdi. ide. p̃sertim cũ non sic euidenter relictũ nõ effet sicut dãnum datum non esse, apparere ñ possit. Ang.

aliàs enim condictio nulla daretur nisi contra furem: ut ff. vsufructu. quemadmodum ca. l. fi. Sed contra. ff. de acq. re. do. l. si ꝑcurator. Sol. mul. um itereſt, an error sit in obligatione, an in re. primo casu trãsit dominium: ut hic dicitur: & condictio oritur. Secundo uero ne trãsit dominiũ, nec oritur actio: unde agens exceptione repellit: ut ff. man. l. seruum Titij. Accur.

¶EX QVIBVS DAM ¶ CASVS

Iste. §. nõ est ꝓprie pertinens ad titulũ istũ: sꝫ ponit hic gratia vberioris doctrinæ ad ꝓximam materiã de iudebito. Et pone casũ sic: Supradictũ est, q̃ si aliqs soluit alicui indebitum p̃errorẽ, q̃ ille qui indebitũ recipit, soluẽti obligat, ex quasi cõtractu. & iste q̃ soluit, à recipiẽte pecuniã illã repetere põt. Aliquando tñ in aliquibus casib. fi est ita: ueluti si quis soluit indebitum ex causa illa, quæ ex ifici itione crescit. Est & aliud exẽplum i legato relicto: & hoc uerum erat, sed nõ i omni legato. Quatuor enĩ olim erãt genera legatorũ, s. p. v en dicationem, p damnationem, per finẽdi modum, per præceptionẽ: ut §. de leg. §. j. illud aũt beneficium per q̃ crescẽret legatũ per ificiationem, solummõ locum habebat i relicto p damnationẽ, sed cũ vna hodie sit natura omnium legatorũ & ẽt fideicommissorũ: ut §. de leg. §. nostra aũt cõstitutio. d. o non distinguitur hodie qualiter legetur, sed cui legetur. Si enim sacrosan. eccle. uel aliis venerabilibus locis, q̃ religionis, vel pietatis intuitu decorãtur, aliqua legata sint: huiusmodi legata p ificationem crescunt: & si huiusmodi locis legata indebita soluãtur, non repetuntur. hoc dicit usque ad fi. Francisc.

¶ Indebitum solutũ ex causa, quę crescit per inficiationẽ, non potest repeti: & legata indebita soluta venerabilibus, uel pijs locis, non possunt repeti. Aretinus.

a ¶ Ex quibusdam. ʒ iste §. non facit ad hunc titulum, sed ponitur hic gratia vberioris doctrinæ ad proximam materiam de indebito.

b ¶ Quod per errorem ʒ licet ponat unum casum tantum, in quo solutum per errorem indebitum non potest repeti: tñ & alij sex sunt, ut si scienter soluit indebitum: nam non habet locũ repetitio: ut ff. d' condi. inde. l. j. Item ꝓpter sententiam solutum etiã indebitum non repetitur, ut C. de condi. inde. l. j. Item propter transactionẽ: ut ff. de condi. indeb. l. ia summa. in prin. ver. & quidẽ. & C. e. l. 2. Itẽ si iurauit quis sibi deberi ẽt indebitũ, deferẽte aduersario, q̃ fuerit solutũ, non reperit, ut ff. de iureiur. l. nam postea. §. j. Itẽ qñ soluitur in causa, quę per inficiationem crescit: ut ff. eo. de condi. indeb. l. eleganter. §. fi. in gl. fi. & C. e. de condi. indeb. l. ea quæ. & hic dicit. Item causa pietatis solutũ indebitum non repetitur: ut ff. de cõdi. indebi. l. cũ is. §. si mulier. Item si est ab alio debitum, licet sit indebitum ab eo, qui dedit, ut C. de peti. hęred. l. de hęreditate.

ADDITIO Intellige si nomine debitoris soluerit, alias secus l. si pęnę. §. ff. de condictione indebi. Angel.

c ¶ Ex lege Aquilia. ʒ ut si soluam emendando damnum ab alio datum, quasi ego dedissem, uideor enim cõsiteri me damnum dedisse q̃ ab alio datum est a. Nã si à nullo datum est, nõ impedit repetere, sicut nec mihi prudicat confessio mea, si à nullo datum esset damnũ. ut ff. ad l. Aq. l. l. inde neratius. §. fi. & l. seq. & ff. de interrog. ac. l. q̃ seruũ. §. j & §. 2. in fi: Sed nunqd hęc sunt uera siue in iure, siue in facto erret is q̃ soluit? Resp. cũ lex illa C. eo. ti. de condi. inde. l. ea quæ. non distinguat, nec ego distinguam. Et est arg. ff. ut in posteg. l. j. Sed q̃ dã dist inxerunt, ut si errauit in iure, non repetet. si in facto, repetat. prima tñ sententiæ sto, ut ff. e, de cõdi. inde. l. sed & si me putẽ. Sed cõtra hũc § est. ff. de cõdi. inde. l. eleganter. §. fi. Sol. illa erat ꝓ pœnalis à principio: hęc autem ex inficatione. ut hic dicitur, & j. de act. §. sed furti.

d ¶ Item ex legato. ʒ quod & ipsum per inficiationem crescit. ut j. de act. item mista. Accur.

e ¶ In iis legatis. ʒ scilicet indebite solutis quantum ad soluentem. debite tamen quantum ab alio, ut & mõ diximus in lege Aqlia. & hoc secundũ quosdã. Sed B. cõtra. dicit enim de indebito à quolibet & sic differt à superiori, ꝓximo casu, & est speciale in hoc legato, de quo hic dicit b. Alias autem, i. in alio legato distinguo, aut soluitur scienter indebitũ legatũ quocunque modo. & tunc non repetitur. ut ff. de condi. indebi. l. fideicommissum. Si autem per errorẽ iuris, idẽ est, ut non repetatur si est debitum naturaliter, sed ciuiliter indebitũ ut C. ad legem Falcid. l. error. nisi sit minor, qui repetit utroque casu per restitutionem in integrum: ut C. si aduer. sol. l. 2. Si uero per errorẽ facti repetitur. ut C. de condi. indeb. l. fideicommissum.

Per quas personas nobis obligatio acquiritur †.

TITVLVS XXIX.

¶ Obligatio acquiritur etiã per seruum uel filiũ: per seruum quidem in totũ: per filiũ autẽ quo ad cõmodum ususfructus. Aret.

Xpositis generibus obligationũ, quæ a ex contractu, vel quasi ex contractu nascuntur, admonendi sumus acquiri nobis, nõ solùm per nosmetipsos, sed per eas quoq; personas quę in nostra potestate sunt: veluti per seruos, & filios nostros: vt tamen b quod ꝓ seruos † nostros nobis acquirit ꝓ totũ nostrũ fiat: quod autem per liberos, quos in potestate habemus, ex obligatione fuerit acquisitum, hoc diuidatur secundum ¶ imaginem rerum proprietatis, & usus fructus quã nostra decreuit † constitutio c: vt quod ab actione cõmodum perueniat, huius vsum fructum quidẽ habeat pater, proprietas autem filio seruet † : scilicet, patre actionem d mouente, sed ff. de condi. indebi. l. fideicommissum. Si autem per errorẽ iuris, idẽ est, ut non repetatur si est debitum naturaliter, sed ciuiliter indebitũ ut C. ad legem Falcid. l. error. nisi sit minor, qui repetit utroque casu per restitutionem in integrum: ut C. si aduer. sol. l. 2. Si uero per errorẽ facti repetitur. ut C. de condi. indeb. l. fideicommissum.

f ¶ Per damnationem. ʒ ut per ffęc uerb, damnas esto hęres illũ ere alieno liberare: ut §. de leg. §. sed & tale. † D. adquiritur.

g ¶ Cuique. ʒ alias, ʒ cuicunque.

h ¶ Constitutio. ʒ ut C. commu. de leg. l. 2.

i ¶ In omnibus legatis. ʒ id est, in omnibus generibus legatorum, quorum quatuor erãt genera: ut §. de leg. §. j.

k ¶ Legatariis. ʒ ut eis solutum indebitum nõ repetatur.

l ¶ Religionis. ʒ ut monasteriis.

m ¶ Pietatis. ʒ ut hospitalia & similia, quæ nominant in aut. de nõ aliẽ. §. nos igitur. col. 2.

¶PER QVAS PERSONAS nobis, &c. † quidem, Continuatio.

¶ Continua istã rubr. ut hic in nigro in prin. Dictũ est §. de obligationib. tam de illis quæ contrahuntur re, uer. literis, & cõsensu, quã de aliis. Nũc sequit videre ꝓ quas ꝑsonas nobis acquiritur obligatio.

Xpositis.] ¶ Totº iste tri. diuidit in tres partes. primo ostendit quomõ nobis † discernit. † Diuisio. † conferuatur.

acquiritur per illos q̃ sunt in totũ in dominio uel potestate nostra. Secũdo, quomõ per illos in q̃bus habemus aliquod ius, uel q̃ seruiunt nobis bona fide. Tertio quomõ acquiritur ꝓ illos q̃ sunt in dominio nostro pro parte. Secunda ibi, item per liberos. Tertia ibi, cõmunẽ.

¶CASVS Dicit Iusti. q̃ non solum per nosmetipsos nobis acquirit aliquid, sed ẽt per eos, quos in potestate habemus, ueluti ꝓ seruos ac filios nostros. Sed domine, est ne differentia inter illud q̃ acquiritur alicui per seruũ, & illud q̃ acquiritur alicui per aliũ. Et respon. q̃ sic. Quod enĩ ex obligatione aliqua per filium meum mihi acquritur, illud mihi acquirit quo ad vsumfr. filio autem quo ad proprietatem. C. de bonis quæ lib. l. fi. & hoc uerũ est, nisi obligatio fuerit ex castrensi peculio uel quasi. tunc enĩ nec quo ad vsumfr. nec quo ad ꝓprietatem patri acquiritur, q̃ ex tali obligatione filio debetur. Ex omni enim causa aduentitia acquirit proprietas rei filio per obligationem in personam filij factam. & vsus fr. patri. & competit ẽt actio patri, & non filio. hoc dicit. Fran.

n ¶ Quæ. ʒ scilicet obligationes. Sed q̃d differt hic tit. à superiori §. per quas personas no. acq. Resp. ille dicit de rebus acquirẽdis hic aũt de obligatione: ut ibi diximus. Itẽ q̃d differt iste ab alio §. de stip. ser cũ ibi de obligatione dicatur? Resp. ille specialis est in obligationib. quæritis per stipulationem. hic autẽ in omni genere obligationũ loquitur acquirendo per filium, uel per seruum. præterquã q̃ sint ex castrensi peculio, uel quasi. q̃bus casibus nec ad ꝓprietatẽ, nec ad vsum fructum patri acquiritur. ut C. de bonis quæ lib. l. cũ oportet. §. ij.

o ¶ Vt tamen ʒ alias est, attamen, alias, ut quod. & hic similiter subauditur, tamen.

p ¶ Acquiritur. ʒ nisi ab alio possideatur seruus, q̃ possessori nec dominiũ nec possessionẽ quærit, si nõ ex re eius cõparauit, uel ex operafua. nec dño si ex re bonæ fidei possessoris, uel opera sua acq̃siuit. q̃a eum nõ possidet. ut ff. de acq. re. do. l. si seruus. j. resp. & l. hõ liber. §. fi.

q ¶ Secundũ imaginem. ʒ quasi dicat, fiat hæc diuisio imaginariè & intellectualiter. nã visibiliter fieri non potest. cum sint incorporalia, quæ non diuiduntur. ut ff. de acqui. rer. do. l. seruus §. incorporales. & §. de rebus corpo. & incorpo j. reipon. & §. de vsufr. in prin. † Filiofamilias olim. v. actiones cõpetebat rõne ꝓprietatis, quas tñ nõ exercebat. Adueticiorum ꝓprietas filij est.

r ¶ Constitutio. ʒ ut C. de bonis quæ lib. l. fi. §. ubi autem. Accur.

s ¶ Actionem. ʒ proprietas tamen ipsius actionis est filij. ut hic dr̃. & hoc obtinet hodie i omnibus aduentitiis. Sed olim tantũ v. actiones filiofamiliàs cõpet ebant rõne proprietatis. ut iniuriarum, q̃ vi aut clã, depositi. cõmodati, & actiones i factũ. ut ff. de ac. & obli. l. filius familias. & l. in factũ has tamẽ pater exercebat, uel suus ꝓcurator, nõ filius. ut ff. de iniuriis. l. sed si vnius. §. ait ꝓtor. & §. filio. & l. pater. in fi nisi pater abesset. ut ff. de iudi. l. si longius. §. j. quod etiã i mutuo erat; vt ff.

vt ff. si cer. pet. l. cũ filius. Sed hodie ex omni cã aduẽtitia acquirit ipsi filio proprietas: ut hic dicitur. ADDITIO. Dic vndecunque dictæ actiones in factum descendunt, uel ex edictis prætorum, uel ex iterdictis. & est ratio: q̃ uia prætor vsus est æquitate: & illa tantũ motus: & in illis non tantũ quæritur patri, quando aliquid non remanet penes filium: ut l. j. cũbi not. C. q̃ admit. a dbon. pos. ergo nõ est mirũ, si oẽs actiones i factũ filiofa. cõpetebant. & ita dicit Bar. in d. l. in factũ. Ana ¶ Diuisionẽ. ʒ quam diuisionẽ lõgũ esset hic dicere: sed dicit plenè per ordinem in d. l. C. de bo. quæ lib. l. fi.

¶ ITEM PER LIBEROS HOMINES.

¶ CASVS. Non solũ per filios nostros & seruos nobis acquirit, sed ẽt per liberos homines & seruos alienos, quos bõa fide possidem', nobis aliquid acq̃rit. sed hoc intellige in duob', casib. l. si ex operis suis aliq̃d acq̃rat, aut ex re nostra: & similiter ꝓ seruũ illũ in quo vsumfr. habemus, uel vsum, secundũ aliã literã, ut patet in nouella, ex duabus causis nobis aliquid acquiritur. h. d. Fran.

b. ¶ Per liberos homines. ʒ No. quod liber homo q̃nq; bona fide possideat: ut q̃ſi possessor credit eũ seruũ esse, & suũ, & q̃nq; mala fi. vt q̃ſi credo eũ seruum esse, & scio meum nõ esse. ut ff. de acqui. pos. l. j. §. ʒ & ꝓ eum. quandoq; nullo modo possideat, licet detineatur. ut q̃ſi scit liberũ esse: ut ff. de ac. pos. l. qui vniuersas. §. j. & ff. de prob. l. fi quis liberum.

c ¶ Vsumfructum. ʒ in quibusdã libris est in litera, vsumfructum, vel vsum. & secundum hoc videt q̃ ꝓ eũ seruũ i quo habeo vsum, ex duabus causis acquirã. Sed cõtra. ff. de vsu & ha. l. ꝓ seruũ. in pri. Sol. dicũt quidam illud corrigi. Vel dic secundum Io. q̃ illud uerbũ, ex duabus, referatur ad solum vsumfr. alterũ uero si ex re, ad vsurariũ. & sic erit in litera consuſio. sicut C. de co. l. illã, & §. qui da. tu. pos. §. fi q̃s. Sed in aliis libris nõ est, vel vsum. & tunc planũ est, & nullũ est cõtrariũ. Ac.

ADDITIO Tu dic secundum doc. vsurarium posse uti operis serui i suis fundis, non autem eas alteri locare. Ang.

¶ COMMVNEM SERVVM. CASVS Supra dictum est, q̃ ꝓ seruos nostros acquirimus. sed nũquid ꝓ seruũ cõem dño, acquirit. qđ intelligo, ut sic di cẽdo. dñis meis dare ſpõdes, fiat? stipulatio, ſ. ꝓpria noĩa i stipulatiõe inserẽdo. Tũc enĩ ꝓ virili ꝑportionib. dñis acqret. Et hoc uerũ est, nisi nominatim vni eorũ rẽ stipulatus fuerit, uel uni tradiderit. Itẽ q̃ſi ego à Iusti. Dñe, si unus dñorũ seruo cõi iusserit, q̃ aliq̃d sibi stipuletur, ipse aũt seruus alterũ (cui voluerit acq̃rere) nominauerit i stipulatione: cui acquirit ꝓ stipulationẽ illã? Et rñ. q̃ ei q̃ iusſit, & nõ ei quẽ nominauit. sic ponũt multi casum in isto ulti. rñ. Sed fi dñi. & sic vult gl. ordinaria q̃ ita ponat. sed dñs Guido dicit, q̃ iste non est casus istius. ver. quãq; veritatẽ cõtineat. iste enĩ est casus quẽ habes C. p quas ꝑsonas nobis acq̃rit. l. ij. & nõ istius rñsi. & hoc patet per hoc, q̃ dicit in fine istius uer. ibi, supradictũ est. Põt ergo sic poni casus. Sed q̃d si unus ex dñis iusserit seruũ cõem aliquid stipulari, cui acquiritur per stipulationem istam? Et rñ. dicẽs, q̃ licet ante tẽpora huius libri in tali casu dubitaret utrũ duobus dñis: an iubẽt ꝓ ꝓpria stipulatione istã acq̃reret: tamẽ post cõpositionem huius libri est quæstio ista expedita, s. q̃ iubẽti tantum acquiret: ut §. dictum est de stipulatione seruorum. §. ulti.

d ¶ Pro dominica. ʒ nisi cum propria nomina eorum stipulationi inseruit. ubi pro virilibus portionib. acquirit. ut ff. de stipula. ser. l. si communis seruus.

e ¶ Stipulatus. ʒ s. simpliciter uel sibi, uel domino iubenti. ut §. at im. sequitur, alias nullum esse dubium: ut §. de stip. ser. §. pen.

f ¶ Supra dictum est. ʒ §. de stip. ser. §. pen.

Liber homo q̃nque bona, q̃nque mala fi de posside tur.

al. dubitabatur.

Seruus vsufructuarij quæri: nobis ex re & operis; sed vsurius ex re tantum.

¶ Item hęc sunt uera siue ciuilis & naturalis fuerit obligatio simul, siue naturalis tantũ: ut hic, & ff. ad l. Fal. l. fi pupillus. in prin. Sed nunquid ciuilis tantũ stillur solutione eius quod debet? uidetur q̃ nõ: ut ff. de solu. l. qui hominẽ. §. fi. & hoc quidam dicunt. Sed contradico. si enĩ sciens me debere ciuiliter tantum soluam, ficut e cõtra si nudo pacto tibi x. debeã. & soluam causa meæ fidei implendæ. quare nõ liberor ut ff. de condi. inde. l. fideicõmissum. Quod aũt in d. l. q̃ homiuẽ. dicit, ideo est, q̃a aliud operabatur solutio quã crederet se solues, scilicet repetitionẽ: cũ errabat credens se teneri naturaliter. non ergo mirũ si ũ facit q̃ credebat solueus, ſ. liberationẽ. Itẽ é contra ad hoc. j. rñ. in auth. ut nj q̃ ob. se. hab. p res. § si uero tacuerit. col. vj. a So. illud speciale est. Itẽ contra. ff. de sol. l. si rem meã. Itẽ cõtra. ff. de uer. ob. l. Iulianus. §. q̃ fundũ. Itẽ cõtra. ff. commo. l. 3. §. fi reddita. Sed his legibus licet fuerit facta solutio, non tamen fuit facta sicut debuit fieri: unde ꝓ non facta, quantũ ad hoc habetur. Itẽ cõtra ad id quod subiicit, q̃ demũ sciẽte creditore solutũ aliud ꝓ alio. ff. de leg. j. l. nõ amplius. §. fi. & l. si domus. §. 2. & 3. & ff. de aur. & ar. le. l. j. §. fi. & C. đ don. l. si qs argẽtũ. ff. de sol. l. q̃ hominẽ. & ff. đ ver. obli. l. inter stipulantẽ. §. pe. & l. si seruus. in quib. ll. dicitur, q̃ liberaẽ quis soluẽdo aliud pro alio. Sed hoc ſpecialia sunt: hoc autẽ regulare.

i ¶ Consentiente creditore. ʒ interdum tamẽ etiam aliud pro alio solui tur creditori etiam inuito. ut diximus in auth. de fideiuſ. §. penul. in gl. & quosdam ex his notauimus §. proxi.

k ¶ Solutiofiat. ʒ pater hic quod beneficium confertur in inuitum. Sed contra. ff. de reg. iur. l. inuito. So. illa in priuilegiis loquitur, hæc autem in aliis. Vel dic, q̃ non potest directo. potest tamẽ ꝓ medium. prima uerior est b. Ited nũquid ecõtra potest fieri alij solutio inuito creditore? Rñ nõ. ut ff. de nou. l. si Stichũ. §. fi. nisi creditori creditoris solua. ut ff. de neg. gest. l. si liber. uel ꝓcuratori creditoris, ut ei cui exteris hęres creditor uel futuro debitori, uel similib. personis, quæ numerantur. ff. de sol. l. solutã. & ff. de sol. l. solutum. §. solutam.

l ¶ Interuenerunt. ʒ ut sunt fideiussores, mandatores, & spõsores. ut ff. de excep. l. omnes. & C. de non nume. pecu. l. 4.

m ¶ Ipse solus liberatur. ʒ ſ. fideiussor, & si quidem soluat nomine

Diuisio.

Ollitur. ¶ Totus iste titulus diuiditur in quatuor partes. Primo ponitur qualiter tollat obligatio solutione. Secũdo qualiter acceptilatiõe. Tertio qualiter nouatiõe. Quarto qualiter cõsensu. Secunda ibi, Itẽ per acceptilationẽ,

Tertia ibi, Præterea obligationi. Quarta ibi, Hoc amplius.

¶ CASVS Scire debetis, q̃ obligatio tollitur per solutionẽ eius q̃ debetur. Sed nũquid tollit obli. si debitor soluat aliud quã debeatur, puta si asinum dederit ꝓ pecunia quã debebat? Et resp. q̃ sic: dum tamen uolente creditore fiat. Regulariter enĩ loquendo, inuito creditori aliud ꝓ alio solui nõ potest. Sic ergo, utiã dictum est, solutione eius quod debetur, tollit oĩs obligatio: sed uerũ est, si ipse debitor soluat q̃d debetur, sine aliquis nomine debitoris, ẽt debitore inuito & ignorãte. h. d. Ad intellectũ glossæ signatæ super illo uerbo: Ois obligo: &c. scire debet q̃ omnis obligatio tollit: solutione eius quod debetur, etiã si fuerit cuilis tantũ. ff. ad l. iductã in cõtrariũ. ff. de solutio. l. qui hominem. §. fi. resp̃ondet. dñs Iustus. q̃ speciale ẽ ibi, q̃ aliud operet solutio, quã credebat solues. & pone caqualiter aliquis solũ ciuiliter obligatur. pone quod aliquis mihi ic. numerauit. & ita naturaliter & ciuiliter sum obligatus. fecit mihi posteà pactũ de non petẽdo, & ita tollit obligatio naturalis, & remanet ciuilis. Sed si post illud pactum factũ d' nõ petẽdo, ignorans sibi soluero q̃d debebã, non liberor à ciuili obli. ꝓ ista solutionẽ: quia operatur repetitionẽ: unde liberationẽ parere nõ põt: ut in præd icta l. qui hominẽ. Itẽ in superioribus dictum est, quod bene liberat debitor solutione eius quod debetur. Sed nunquid ꝓ istam solutionẽ liberantur fideiussores? Et resp. quod sic. & ecõuerso si soluat fideiussor creditori quod ei debetur, liberatur principalis debitor. h. d. Fran.

g ¶ Tollitur. ʒ alias tollitur. alias soluitur. Si tollitur, ergo non renascitur decætero. ut ff. de solu. l. qui res. §. aream. ver. i ꝑpetuũ. & de noxa. l. fi alienus. & C. de remiſ. pig. l. cũ ex causa. & de ſenpaſ. l. fi de bitor. ubi magis ſuſcitat ſolutio eius q̃ debetur, quã tollatur. ut ff. de noxa. l. electio. §. fi. Sed ibi ęquitatis ratione, nec ſublata dicit gl. Ac

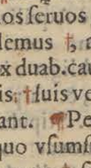
h ¶ Omnis obligatio. ʒ ſiue re, ſiue verbis, ſiue literis, ſiue conſenſu: nã de his §. dictũ est à tit. de obli. vſque huc. Sed nũq̃ est idẽ in iis, q̃ ex maleficio sunt uel quaſi? Rñ. ſic

¶ Solutionẽ res expedita est: vt illi tantùm acquirat, qui hoc ei facere iusſit, vt ſuprà dictũ est f.

Quibus modis tollitur obligatio.

TITVLVS XXX.

¶ Si soluit id q̃d debeẽ, uel aliud loco illius, cõsentiẽte creditore, oĩs tollit obligatio, tam rei principalis q̃ fideiussoris.

Ollitur § autẽ omnis † obligatio in solutione eius quod debeẽ: vel si quis, consentiente i creditore, aliud pro alio soluerit. Nec interest † quis soluat, vtrum ipse qui debet, an alius ꝓ alio †: liberatur enim & alio soluente, siue sciente, siue ignorante debitore, vel inuito eo, solutio fiat k. Item si reus soluerit, etiã ij, qui pro eo interuenerunt l, liberantur. Idem ex contrario contingit, si fideiusſor soluerit. non enim ipse solus m liberatur, sed etiam reus.

† Concor. cũ hoc prin. ca. j. cũ sua gl. post me. ibi. Itẽ tollitur solutione. extrã de reg. iur. in anti.

† al. nec interest tñ.

† al. ꝓ eo.

† Hic finit glo. Accur. i veteri impressione Veneta, & scriptis exẽplaribus Aegi. Perr.

† Ex hac glo. hẽs q̃ obligatio ex maleficio uel qua si sotone sacta dãnum passo tollit q̃d uerũ ẽ, qñ pœna si est applicã da fisco, q̃a ius publicũ pacto priuatorũ nõ tollit. l. ius publicũ. ff. de pac. Aegi. Perr.

Obto ciuilis tñ sotone tollit.

a Dic q̃ iõ i ꝑdictis le gib. sotone ñ parit liberationẽ: q̃a fuit fcã, aut alr quã de buerit aut alteri q̃ de buisset. formanda est igit regula p hũc modũ. sotone ei' q̃d' debetur facta pleno iure pſonæ cui debeẽ, debitor liberat, & ceſſabũt oĩa p̃ria. Christo.

b Tu dic q̃ p̃riũ loquit ubi b. ſi cũ respicit cõmodũ ꝑdicentis tñ, secus si ẽt alterius in toto tit. de mun. & honno. & hic. Angel.

Universidad de Deusto

suo, liberatur, ipso iure: reum autem liberat per exceptionem: ut ff. mandati. § qs in fi. & l. Papinia. & ff. de pe. hę. l. si quid possessor. in prin. Si vero nomine rei, liberat ipso iure reū: ut ff. d neg. gest. l. sōluēdo. & ff. de noua. l. si Stichum in fi. Sed si hoc uerū est, q liberat reus soluē te fideiussore, quomodo cedet actionē creditor fideiussori: qđ facere

a Quod in dubio prę sumitur: ni si aliud ex re, & principaliter obligati, ut duo rei, & uno tutores: qa tūc simplr soluendo totale actionē qnz am bos ligat, dissoluit: secūdū Ang.

¶ *Per acceptilationē tolli obligatio verbis contracta: aliæ aūt possunt in stipulationem deduci per Aquilianam stipulationem, & demum per acceptilationem in totum, vel pro parte tolli: cuiuscunque formæ, uel materiæ existant. Accur.*

¶ Item per acceptilationem tollitur obligatio. Est autē acceptilatio, imaginaria[a] solutio. Quod enim ex verborum obligatione Titio debetur, id, si velit Titius remittere, poterit sic fieri, vt patiatur[b] hæc verba debitorem dicere: Quod ego tibi promisi, habésne acceptum? & Titius respōdeat, Habeo. Sed & Græcè[c] pōt acceptilatio† fieri: dummodò sic fiat, vt Latinis verbis solet exigi.

† al. etiam. † sic The. & alia exē pl. Lat. Acceptilatio quid.

ἔχεις † λαβὼν ἀπόφασιν τόσου, ἔχω λαβών.

Quo genere (vt diximus[d]) tantùm eæ soluuntur obligationes, quæ ex verbis consistūt, non etiā cęteręe. Consentaneum[f] enim visum est, verbis factā obligationem, alijs posse verbis dissolui.

¶ Sed & id quod alia[g] ex causa debetur potest in stipulationem deduci, & per acceptilationem dissolui[h]. ¶ Sicut autem quod debetur, p parte rectè soluitur[i]: ita in parte debiti acceptilatio fieri potest. ¶ Est autem prodita stipulatio, quæ vulgò Aquiliana appellatur: per quam† contingit, vt omnium rerū obligatio in stipulatum deducatur, & ea per acceptilationē tollatur. Stipulatio enim Aquiliana renouat† omnes obligationes; & à Gallo Aquilio ita[k] cōposita est: Quicqd te mihi ex quacunq; causa dare† facerę oportet, oportebítve, præsens in diēmve, aut sub conditione: quarumcunque† rerum mihi tecum actio[m], quæq; abs te petitio[n], vel aduersus te persecutio est, eritve†: quódve† tu meū habes, tenes, possides† dolóve† malo feceris quo min' possideas, quā ti queq; † earū rerū res[p] erit, tantam pecuniā dari stipulatus[q] est

Pfals 38. Hoc gl. resīduū nō est Accur. q ne Græca qdē elementa nouit: ut not. s. de empt. & vē. §. itē pretiū. i gl. his uerbis. Egi. Perri.

ADDITIO Ipsa tñ acceptilatio habeē pro solutione. ut l. si ex pluribus. ff. de accep. ut in simili ēt diximus de iuramēto qđ habetur loco solutionis iter deferētem & iurantē, non tñ etiā est proprie solutio. ut l. duob. §. j. & ibi gl. in uerbo solutionis. & docē ff. de iureiur. Ang.

a ¶ Imaginaria ‡ id est, ficta. sic ff. de reg. iur. l. imaginaria. Vel dicitur imaginaria, id est, p momentum duratura. sic in authen. quomō oportet episco. circa prin. §. neque enī idiota. in gl. nec imaginariā. col. j. & in Psal. In imagine pertransit homo, &c.

b ¶ Vt patiatur. ‡ & etiam respondeat ei. ut sequitur j. e. §. est autem fi. §. nam sola patientia non prodest. Accur.

c ¶ Sed & Græcę. ‡ non solum Latinis, sed etiam Græcis uerbis, dū tamē aptis ad hoc. ut sequitur. & facit s. de uer. ob. §. utrū. & ff. de uer. ob li. l. j. §. fi. Ac. usi uerba Græca i textu posita sunt huic ꝓposito apta si rectè exponāt. Sūt aūt talia, Oper hyposchethin soi, echeis prosdecton echo. Et sic intelligūtur. Oper hyposchethin soi, quod ꝓmisti tibi, echeis prosdecton, i. habes acceptū? & respōdeat, echo, i. habeo.

d ¶ Vt diximus. ‡ supra eod. §. ibi, quod enim ex uerborum. Ac.

e ¶ Cæterę. ‡ scilicet quæ sunt de iure gen. cum acceptilatio quæ est ciuilis actus: ut ff. de reg. iu. lactus. nō possit iura gen. tollere. ut s. de leg. agna. tu. §. fi. q. sunt vecustiora & firmiora ut s. d rerū diuisio. §. sin gulorū. Sed nunqd alias obligationes iuris ciuilis tollet acceptilatio: ut literarum, & ciphyt. & similes, ut dixi mus s. de iure natu. gē. & ciuili. § ius autē. Rō spōdeē, non: cum sola obligationem uerbis ī ductam tollat. ut hic dicitur. S3 certe licet nō possint tolli iure acceptilationis, s. obligatio iuris gētiū, & alię ciuiles tñ possūt iur pacti ēt acceptilatione facta ém Io. ut ff. de rescind. vend. emptio. & l. cū ēptor. Qđ generaliter etiā dicebat M. q vbicunque fieret acceptilatio inutilis, quod hēat vim pacti & facit p eo ff. de pactis. l. si vnus. §. pe. vbi de hoc. At B. to tñ contrariū. & erat p eo ff. de accep. l. autiētis. j. rñ. & ff. de consti. pecu. l. j. §. eū q. S3 nos dicimus idē qđ M. vbi fuit iutilis ratione: rei ut dictum est. Item idē qđ Bul. vbi est iutilis ratiōe cōceptionis. & facit pro nobis. ff. de except. l. si acceptilatū. A.

ADDITIO Et est ratio diuersitatis: qa minus est pactū quod pro uenit ex alieno facto, ut in primo casu, quam quod ꝓuenit ex ꝓpria culpa, ut in secundo casu. Io. Fab.

f ¶ Consentaneum. ‡ & facit ad hoc ff. e. § fi. & ff. de regu. iur. l. nihil est tam. & C. quando lic. ab emp. di. l. r. & ff. de pact. l. ab emptione.

g ¶ Ex alia causa. ‡ scilicet quam uerbis.

h ¶ Dissolui. ‡ f. ipsum debitum. Et no mirabilē proditionem. nam cum non pateretur contractus alius tolli suo cōtrario actu, s. p acceptilationē, decipit: & deducitur in quendam nō prorsus contrarium actum, ut in stipulationem. qđ est obligatoriū. & sic fit nouatio indistinctè iure isto: ut j. e. §. ꝓterea. & ff. de ac. & obli. l. obligationū fere §. fi. & ipsa stipulatio patitur se tolli per acceptilationē: ut hic dicit.

i ¶ Rectè soluitur. ‡ scilicet uolēte creditore. Sed nunquid eo inuito debiti pars soluiē? Resp. aut confitetur de toto debitor. & tunc nō potest soluere ni si totum: ut ff. de vsur. l. tutor. §. Lucius. q est huic cō traria nisi uolenti creditori: ut hic dr. Aut diffitetur, & tunc pars confessata tantum recipietur ab inuito: ut ff. si cer pe. l. quidā existimaue runt. & hoc etiam casu potest intelligi quod hic dr.

k ¶ Ita composita est. ‡ id est, his uerbis quæ sequuntur quicquid te &c. Idē habes ff. de accep. l. & uno. §. eius rei. Et nota q non pōt si cle gi, quin aliqua uerba sint hic superflua. Item nunquid unum s. lū ex his duobus, s. dare vel facere sufficit: s. dare. cum solum qđ erat dandum, in hac stipulatione deducitur: ut j. ibi, tantam pecuniā, &c. Rū sic ar. s. de uerb. oblig. §. sed hęc solennia. & C. de do. l. fi.

l ¶ Dare. ‡ ubi debet dominium transferre: ut j. de ac. §. sic itaq;. & ff. de uerb. obli. l. ubi autem non apparet. §. fi.

m ¶ Actio. ‡ in personam. ar petitio in rem, persecutio utrunque continet: ut ff. de act. & obli. l. actio in personam.

n ¶ Petitio. ‡ in rem.

o ¶ Vel. ‡ pro uel.

p ¶ Res ‡ id est, æstimatio.

q ¶ Stipulatus. ‡ nunc mutat ꝓsonas: de secūda enim transit ad tertiā. Et no. q ēt realis actio deducit ī stipulationē, facta rei æstimatione. & ita ipsa pecunia siue rei æstimatio deducit ī stipulationē, & ī acceptilationē. Nā ipsa res ñ ꝓtcū nemo rē sibi posit stipulari sibi dari: ut s. de iuti. stip. § 2. Sed quo deducā æstimationē, cū ñ debeaē? resp. io quasi debita est. liberat eni exceptione quasi à rei uēdicatiōe si pstat æstimationē: ut ff. de rei uē. l. ejus. & l. seq. Si aūt ipsam rē ī acceptilationē deducā, valet iure pacti ‡m B. ut diximus. s. e. § quo genere. A.

ADDITIO Tu dic, quod quamuis actio realis nec obligatione m, nec officium iudicis præsupponat, præsupponit tamē quandā equitē, ex qua dat actio: & illa æquitas nouat per acceptilationem. Ang.

¶ PRAETEREA NOVATIONE. ¶ CASVS. Iā vidistis q duobus modis tollitur obli. tollitur etiā tertio modo: s. ꝓ nouationē uoluntariā: ueluti si illa decē quæ debes Seio Seius stipulatus sit ab aliquo alio quā a te, animo nouandi: qa tunc tollitur prima obligatio iteruentu nouæ ꝓsonæ. & nouā nascit ur obligatio, pria obligatione transla

Acceptilatio nō tollit. obligationes iuris gentium.

† stipulationem.

† nouat. Acceptilatio inutilis ratione rei habet vim pacti secus si est inutilis ratione conceptionis ineptę. † quacunque. al. uel erit. † al. quodque. † possedisti Th. † al. quanti quæcunq;.

Soło particularis an creditore inuito posę fieri.

Persecutio cōtinet actionem & petitionē.

Actio realis pōt ī stipulationē deduci.

translata in posteriorē: adeo etiā q si nō valeat noua obligatio, pria per secundā nihilominus tollit: veluti si a pupillo sine tutoris auctoritate fuerit stipulatus illud quod tibi debebam. Omnino. n. amittit actio tua, eo qđ pria obligatio sublata est: & sic inutilis est actio quo ad effectū experiēdi, é tñ aliqua scilicet naturalis. Sed pone. Supra dictum est, qđ si creditor

Ité ex di uerso Numerius Nigidius interrogauit Aulū Agerium. Quicquid tibi hodier no die per Aquilianā stipulationē spopon disti ne omne habes eceptum? Respondit Aulus Agerius, hēo, acceptūq; sibi. Th. ¶ Hęc §. respondeti. de noua ff. ¶ Nouatio est prioris obligationis in aliā transmissio, ut prior perimatur, & nouā constituatur. l. j. de noua. Aeg. Perr. † al. Deest obligatio.

† al tollit.

† stipulatus fueris.

† al. fit.

stipulatus fuerit a pupillo id quod debitor pupilli sibi debet, tollit obligatio ipsius debitoris. Sed scire debes, q non idē iuris est, si creditor stipulatus est à seruo alicuius animo nouandi illud quod debitor sibi debet. cum enim secunda obligatio nulla sit ipso iure neq; naturali, neque ciuili. perinde remanet prior debitor obligatus, ac si non esset aliqua noua actio facta. verbi gratia. Vbi enim per secundam obligationem debet tolli prima, oportet q secūda sit aliqua pura naturalis uel ciuilis. Ité in uer. sed si eadem. casus est talis. Supra dictum est quod iteruentu nouæ personæ, noua nascitur obligatio. sed po. q stipulatus fui à debitore meo q ex alia quacunq; causa quàm ex stipulatione mihi debebat: diceturne in hoc casu fieri nouatio: cum in hoc casu noua persona nō interuenerit? & rñ. q fic, si aliquid noui interuenerit in secunda obligatione, id est in stipulatione ista: ueluti si cōditio, vel dies, vel fideiussor obligationi adiiciatur. Scire tamen debes. q si conditio in nouatione addita existat, valet nouatio. si autem non existat, non valet. & sumus in versi. sed cum. in quo dic. Suprà dictū est, q nouatio fit interuentu nouæ personæ, vel etiā eiusdem dummō fiat. p d iei uel cōditionis adiectionē uel subiectionē, sed scire debes q apud antiquos hoc uerū erat, q his modis fiebat nouatio dū tñ animo nouādi fieret: & ita q̄ sæpe diuersæ pśumptiones inducebant, ad proban dū q aio nouādi fieret. unde sup hoc apud antiquos magna fuit altercatio, & pp hoc dicit dominus Iust. fecimus quandā cōstitutionē ad hmōi altercationes tollēdas. in qua cauē q tunc demū intelligat fieri nouatio interuētu nouæ personæ, vel etiā eiusdē personæ (ut dictū est) qñ hoc expræsè actū est inter ꝭhentes, q pp nouationē prioris obligationis hoc fiat. alioqui si hoc nō fuerit ex presse actum, non intelligitur fieri nouatio interuentu nouæ ꝓsonæ, sed accidit sēda obligatio primæ, & manet vtraq; obligatio. Franc.

a Et ita cō muniter tenetur, nisi virtute talis naturalis obligationis solūtiset quia tunc cōtra fol. & contra obliga. restituere tur. Ange. ¶ Hęc clausula vnde &c. vsque ad illā qđ etiam, non est Accursij. Aegid. Perr.

¶ Præterea. ‡ non solū solutione vel acceptilatione, ut dictū est §. a ¶ Nouatione. ‡ fiat per stipulationē: & subiicit, siue per iudiciū: ut si aliquis noīe meo iudicium suscipiat animo nouādi, ut ff. de solu. l. solutionem. & ff. de in rem ver. l. si pro parte. & ff. de ver. obli. l. scire debemus. in fi. j. respon.

b ¶ Nouę personæ. ‡ ēt si hoc non agitur, ut fiat nouatio iure isto: hodie econtra, vt j. eo. §. sed cùm.

c ¶ A pupillo. ‡ qui naturaliter tenetur: ut ff. de nouatio. l. j. in fi. si est maior infante, alias nec naturaliter: ut ff. de act. & ob. l. pupillus. d ¶ Nulla est. ‡ sed nūquid restituitur creditor in prio: ē debitorē? Quidē dicūt, q sic: ut C. de repu. l. j. & ff. de fideiuss. l. Titius. §. huic. quæ est contra. & quod hic dicitur: res amittit, s. iure cōmuni sed nō per restitutionem, ut dictū est. Alii vt Pia. dūt hāc i impubere (quasi stultē acceperit hic creditor tā paruulum) illā impubere loq. Vel verius, refert an minor iuuetur ut non teneatur, per beneficium restitutionis: tūc ēt restituit creditor in ueterē debitorem: ut ibi. An vero non restituatur, quia non est necesse: cùm tñ naturaliter sit obligatus a: vt ff. de noua. l. j. in fi. & tūc nō creditor restituit, ut hic: nec etiā tunc qñ dolī creditoris minor fuit obligatus: ut ff. de fideiuss. l. si Titius. §. fi. (unde huic dolōso non succurrit: qa frustra legis auxiliū inuocat, qui cōmittit in legem. ff. de min. l. auxilium. in fi. & l. si ex causa. § nunc videndū. & ad Velleianū, si decipiendi.) Qđ ēt in muliere distinguitur. nam restituit in primū debitorē actio ea subducta per Velleianū: ut C. ad Vell. l. si mulier. nisi fuerit dolo inducta: vt ff. ad Vell. l. quidā. & d. l. si Titius. in fi. At secus esset ubi nulla esset secunda obligatio: ut in seruo subiicitur, qui non potest ēt naturaliter teneri fideiubēdo uel intercedēdo quoquo mō: ut ff. de fideiussorib. l. seruus inscio. & l. sequēti. Idem etiam in infante dicam, qui secundo se obligauerit. Nam cùm nulla sit, non tollitur prima: cum non habeat inquē transeat. Quidam tamen dixerunt naturaliter seruū teneri etiā fideiubendo: quod fallum est. nam nec aliter tenetur nisi naturaliter cuius occasione dñs tenetur de peculio, at hic non tenetur: ut ff. de peculio. l. ij. §. fi filius. & facit ad hūc §. ff. de fideiusso ribus. l. si Titius. §. huic simlis.

Seruus nō potest obligari fideiubendo.

† al. Quoniā hoc

† al. deest &.

e ¶ Nō idem.] sed quæ est ratio diuersitatis inter hunc §. & superius rñsum? rñ. quia ibi saltē naturalis obligatio fuit, hic nulla i seruo: vt ibi dixim. Ité hoc ió. q a pupillus potuit obligari naturaliter, & ciuiliter cū auctoritate tutoris: & peum, s. creditorem stetit: quare sibi imputet. Vnde prior actio tollitur, & posterior non manet. Seruus autem nullius auctoritate potest obligari ciuiliter, ideoque non imputatur, s. creditori. vnde etiā actio prior durat

ADDITIO. Dic q seruus non pōt esse fideiussor alicuius. nisi ex cā peculiari: vt l. tertia. §. filiusfamilias. ff. de pec. Angel.

† al. consēserunt.

† al. Cen sū aureorum

† al. demū

† nondum Stipulor si gnificat in terrogo. Nonatio triplici iure fit.

f Stipulatus. ‡ i. interrogatus. Stipulor enim i. interrogo, secundū Priscianum. hic accipitur. ff. de condi. inde. l. si nō sortem. §. fi decem.

g ¶ Nouatio fit. nota hic tria iura circa nouationē. Antiquissimū, vbi ēt si nihil noui interueniret, fiebat tñ nouatio: ut ff. de act. & ob. l. obkonē fere. §. fi. Ité nouū ubi nouatio pśumptiue fiebat quoties noui q d interueniret: & semper intelligebat hoc agi: ut hic, & ff. de noua. l. ii. Ité tertium, qñ hoc expresśim diceretur. ut C. de noua l. fi. Vel dic tantū (& verius) duo esse. Primo fiebat si hoc agebat expśse uel tacite: ut ff. e. de noua. l. ij. & nouo iure (si id exprimat: ut j. §. px. & i d. l. obligationū ferè) nouū iteruenie bat, s. stipulatio pēnalis. & facit ad hoc §. qui i mo. test. infir. §. j. & ff. de re iud. l. 4. §. fi ex conuentione. & §. sed. & si pigno. ADDITIO. Et no. q casus in q b. oli ex uerbis expresśis insurgebat tacita coniectura nouationis hodie non corrigunturt: qa in illis fit nouatio saltē ope exceptionis. Ang.

h ¶ Quod autem. ‡ facit. ff. de noua. l. quoties.

i ¶ Cum nouandi. ‡ expresse uel tacitè.

K ¶ Quando nouandi. ‡ tacitè.

l ¶ Introducebant. & alii in aliis, vt quia forte aliquid noui in obligatione erat adiectum: ut § hoc §. ver. sed si eadem.

70 m ¶ Constitutio. ‡ vt C. de noua. l. fi. Accur.

n ¶ Accedere. ‡ ut tñ exactio tm semel d eo: vt ff. de re. iu. l bōa fid.

¶ HOC AMPLIVS. ¶ CASVS. Iā vidistis tres modos prī. tollēdæ obkonis. quartus ēt modo obligationes, quæ consensu nascunē, contrario consensu tolluntē, veluti si conuenerint inter me & Titium vt fundum Tusculanū habeā emptum pro c. deinde non dū pretio soluto, nec fundo tradito placuerit iter nos, q ab emptione, & uenditione discedatur, inuicē liberamur & sic p contrariū cōsensum tollit obligatio consensu contracta. idē etiam intelligas in oib. aliis contractib. ex consensu descendentibus. h. d. vsque ad fin.

80 o ¶ Quæ consensu. ‡ s. solo. sed quæ sunt hę. Rñ. enumerantur. §. de obl. ex consensu. Ité in quibusdā ex maleficio, ut nudo cōsensu ēt tollant ipso iure ut iniuriarū, ité furti, & similes: ut ff. de pac. l. si tibi x. § quædā actiones b. alię non ipso iure tollunt consensu, s. pacto de non petendo, sed per exceptionē: ut ff. de pac. l. si vnus. § pactus. Ac.

p ¶ Neq; pretio soluto. ‡ sed quid si partem pretii soluat? Rñ. non

Universidad de Deusto
Biblioteca

est res integra, & ideo nō rescīditur nudo cōsensu: sed ita demū si hinc inde facta sit retrotraditio: ut C. quando liceat ab. emp. di. l.j. & ff. de pac. l. ab emptione. & est rō vtrobiq; q̄a nihil est tā cōueniēs naturali æquitati quām eodem genere quodque dissolui, quo ligatum est vt ff. de reg. iur. l. nihil.

a ¶ Dictum est] ſ. e. ſ. & no. in fi. huius tit. xii. esse mōs quos tollit obligatio ciuilis q̄ naturalis ipso iure, vt nullæ maneāt reliq̄æ. Per solonē vt ſ. e. in prin. Itē p̄ acceptilonē ut ſ. e. ſ. Itē p̄ acceptilonē. Itē p̄ nouationē uolutariā: vt ſ. e. ſ. ꝓterea. & ſ. ꝓx. ſ. Itē p̄ nouationē necessariā ut p̄ ſniā & cōtestonē litis: vt ſi alius meo noie subeat, p̄ me iudiciūalo nouādi, & liberādi me: vt ff. de noua. l. delegare j ſ. j. & l. a. Itē p̄ appellationē: ut j. de ac. ſ. pe. & ſ. ibonæ fidei. Itē p̄ delegationē: ut ff. de noua. l. delega. j. j. rō. Itē p̄ pfusionē debiti. vt ff. de fideiusſo. l. ſi debitori creditor.[a] Itē p̄ obloñē, p̄ſignationē, & depositionē: ut C. de sol. l. obſignatione. & ēt ipso iure: ut ff. depo. l. j. ſ. ſi pecunia. in fin ſ. Itē p̄ interlū ſpeciei. ut ff. de ver. ob. l. ſi ex legati. Itē maleficio suo mora nou p̄cedente, ut p̄ oblōnē ſi q̄s in tantā, uel p̄ edictū diui Marci: ut C. vñ vi. l. ſi quis in tantam. & ff. quod me. cau. l. extat. & ff. ad le. Iul. de vi. pri. l. pe. Itē nudo cōsensu q̄nq; ut in hoc ſ. itē nudo pacto: ut in maleficiis. Sed & aliis modis tollit, nō vtra q̄; ſ. ciuilis & naturalis: ſed interdū ciuilis tm̄: & remanet naturalis, ut per ſniam: vt ff. de condi iude. l. Iulianus. Itē remanet ciuilis & tollit naturalis ut p̄ pactum, & chirographi redditionem, & iusiurandū: ut ff. de ſo. l. Stichum ſ. naturalis. Ipſa etiā ciuilis sic eliditur: ut nō hēat vigorem: ut j. de excep. ſ. ꝓterea. Item sunt & alii modi quib. tollitur obligatio per exceptionem: quos habemus j. de excep. per totum. Ac.

placuerit inter eos, vt discederetur ab ea emptione, & venditione: inuicem liberantur. Idem est in conductione & locatione, & in omnibus contractibus, qui ex consensu descendunt: sicut iam dictum est[a].

FINIS TERTII LIBRI.

INSTITVTIONVM† LIBER QVARTVS.

† Apud Dua. Seu elemento rum. D. Iustiniarū Sacratissimi Principis,

a Inelligefacta congruo loco & tempore & sola sufficit in iudicio. Idē extra iudicium si res sit immobilis: aliās se eus: quia requiritur cōſignatio & depositio Ang. Obligatio naturalis sola quandoque tollitur. Continuatio.

DE OBLIGATIONIBVS Q̄VAE &c.

¶ Hanc continua ut in prin. huius ti. cōtinetur. Dictū est ſ. de obligationib. ex contractu, & ex quasi contractu. Verū quia est reperire obligationes quæ sunt ex delicto, & ex quasi delicto, ideo videndum est de ipsis. Sed quia obligationes ex delicto sunt maiores & generaliores, ideo de ipsis prius videndum est.

Vm sit ſ. ¶ Totus iste tit. in nouem partes diuidit. Primo continuat istū l. brum ad l. librū præcedentē. Secō. ponit definitionē, allusionem & diuisionē furti: ibi, Furtū est cōtrectatio. Tertio ponit duo gñra furtorū eorū pœnam annectendo ibi, Manifestū est. Quarto in qb. rebus fiat furtū, & quando fur excuſetur: ibi Furtū āt fit. Quinto q̄ſ q̄s p̄stat opē: ibi, interdū furti. Sexto q̄ſ illi qui sunt in p̄tate alterius, domino vel patri furātur, ibi, Hi q̄. Septimo cui cōpetit actio furti: ibi Furti āt actio. Octauo an impubes committēs furtū teneatur, ibi, In Summa. Vltimo ponit, quæ sit uera pœna furti manifesti.

¶ CASVS. Cū igitur in superioribus satis dictū sit de obli. q̄ ex ꝯctu, vel quasi ꝯctu nascuntur, nunc tractādū est de obli. quæ ex maleficio, uel quasi delictū descendūt. scire tū debetis, q̄ obligationes, quæ nascunt ex ꝯctu, in quadruplici gñe reperiuntur. uel in quatuor gña diuiduntur: obligationes tū, quæ nascunt ex maleficio. in vno genere reperiuntur. sp enim nascuntur ex re ipsa, i. ab ipso delicto perpetrato veluti ex furto, aut damno aut iniuria h. d. Sed super ſ. isto dubitari potest super id q̄d dicit, q̄ obligationes ex ꝯctu, in quatuor genera diuidun tur: obligationes tū, quæ ex maleficio nascunt sunt unius generis. Et q̄a sicut obligationes q̄ ex ꝯctu nascunt. aliq̄n ex re, aliq̄n ex uerbis aliq̄n ex lris aliq̄n ex p̄sensu nascunt: sic oblig. quæ ex maleficio oriunt aliq̄n fiunt re, ut patet in furto: aliq̄n uerbis, ut patet in cōtumelia aliquando literis. vt patet in libello famoso ad infamiam alicuius cōposito: q̄d est ergo q̄ dicit obl. ex maleficio esse vnius generis magis q̄ obligationes ex ꝯctu? Si dicas, q̄ oēs nascunt ex re ipsa, i. ex maleficio ipso: sic similiter & ex alia parte, oēs obligationes ex contractu nascunt. Ad hoc dicas, q̄ ex vno fonte nascūtur obli. ex maleficio: iō quę oēs sunt eiusdē gñis. vñ licet oēs sint odiosæ, & stricti iuris, & diuersam hēant pœnā: secus tū est in oblig. quę nascuntur ex contractu: quia diuersam sortiuntur naturam ſm diuersam ꝯctuum qualitatem. Quædam. n. sunt obligationes bonæ fidei quædam stricti iuris. Item oblig. quæ fiunt ex maleficio, statim obligant maleficio commisso. sic aūt non est in obligationibus quæ nascūntur ex contractu. Sed diceret aliquis: Nōne actio iniuriæ dissimulatione aboletur? quare ergo ipso maleficio non videtur malefactor obligatus? Resp. imo deberes contrarium cōcludere. si n. aboleſ dissimulatione ergo ꝛata fuit. h. d Fran.

De obligationibus quæ ex delicto nascuntur.

TITVLVS I.

¶ Omnis obligatio ex delicto nascit ex re, id est, ex maleficio. Aretinus.

Vm expositum sit libro superiori de obligationibus ex contractu[b] & quasi[c] ex contractu: sequitur vt de obligationibus ex maleficio[d], & quasi ex maleficio dispiciamus. Sed illæ[e] q̄dē (vt suo loco tradidimus) in quatuor genera diuidunt[f]. hæ[g] vero vnius generis sunt. nā oēs ex re nascunt, id est, ex ipso maleficio, veluti ex furto, rapina, dāno, iniuria †[h].

¶ Hic ponit definitio & allusio furti.

¶ Furtum[i] est cōtrectatio rei alienę † fraudulosa[k] lucri faciē di gratia, vel [l] ipsius rei [m], vel etiam vsus [n] eius, possessionis [o] ve, quod lege[p] naturali † prohibitum est admittere. Furtū aūt uel a furuo, id est, nigro dictum est, q̄ [q] clam & obscurè fit, & plerunq; nocte; uel a fraude uel auferendo id est auferendo [r] Græco [s] sermone † quo fures appellāt φῶρες. Imo & græci ἀπὸ τοῦ φέρειν φῶρας dixerunt.

¶ Hic ponuntur duo genera furtorū. Et fur dr manifestus, qui cum furto inuentus est, uel in loco priuato, uel publico ante, quam perueniat ad locum destinatū, pro reditu. & ex hoc facile cognosci tur fur non manifestus. Are.

¶ Furtorum aūt duo sunt genera, manifestū, & nec [t] manifestum. ¶ Nam cōceptū & oblatū, species [u] potius actiōis sunt furto cohærentes, quā genera furtorum, sicut inferius appare bit [x]. Manifestus fur, est quem Græci ἐπ' αὐτοφώρῳ † appellāt, nec solū is, qui in ipso furto deprehēditur, sed etiā is q. † in eo loco deprehēditur, quo furtū factū sit † ueluti q̄ in domo † fur tum fecit, & nondū egressus ianuam deprehēsus fuerit, & q̄ in oliueto, oliuarū, aut in uineto, uuarum furtum fecit quandiu in eo oliueto aut uineto deprehēsus fuerit. ¶ Imo ulterius furtū manifestū extēdēdū est, quādiu eā rē fur tenens uisus, uel dēprehensus fuerit, siue in publico, siue in priuato, uel a dño uel ab alio [y] antequā eo puenerit, † q̄ deferre, uel deponere [z] destinasset. Sed si pertulit quo destinasset, tamet si deprehendat cū re furtiua, nō est manifestus fur, Nec [aa] manifestum furtum quid sit, ex iis quæ diximus, intelligit. nam quod manifestū nō est id scilicet nec manifestum est.

¶ Actiones furti ꝯcepti, & furti oblati.

Furtū ꝓhibitī est iure naturali, ut hic, & l. i. ff. eo. Iustinus li. ij. Nullū crimen apud Scythas furto grauius, q̄ iure naturali tm̄ utebantur idē dr iure diuino. Exod. xo. nō furtūfacies & Leu. 19. & Deutero v. & Exo. xx. Qui furatus fuerit bouem, & uendiderit morte moriatur. uide glo. in l. j. ſ. ius naturale. ff. de iusti. & iure. Aegid. Perr.

† Dua. qd appellāt furtes.

† Al. & nō. † Hæc glo. nō est. Acc. † ἁλέστων quę le- gitur hic Andreas Alc. li. prætermiſſi. ij. ti. de furtis.

† al. deest, qui.

† al. sit.

† Duo faciunt furtum manifestum, locus in quo furtū committitur, & apprehensio seu clamor antequā p uenerit ad locū destinatū. Aeg. Perr.

† Peruenieret, quo p ferre.

Libera persona alij nō acquirit.

Disciplina eadē est cōtrariorum.

a ¶ Possessionis ſ. ex hoc dico ipsā possessionē duplicari, cū aliud sit pretiū rei: aliud possessionis: ut ff. uti poſ. l. ſi duo. ſ. fi. & subaudi q̄ hoc fecerit aio lucrā di: alias non ff. fur tum: ut ff. eo. l. j. ſ. j. Accur.

b ¶ Lege naturali. ſ. i. diuina. vndei llud, non facies furtum, &c. Itē illud, Quod tibi non vis fieri. alij. ne feceris.

c ¶ Quod. ſ. id est, q̄.

d ¶ Auferendo. ſ. quia fur aufert.

e ¶ A Græco.] phor Græce, dr fur Latine & phores, i. fures. & epautophoro. i. manifestus fur ſ. q̄ cū re deprehēdit. & ē ideclinabile. nā apud Græcos aduerbium est alias dr autophores.

¶ FVTVRVM AVTEM. &c. ¶ CASVS. Satis. ſ. dictū est q̄d est furtū & vñdicat mō di cēdū, est quor sunt gñra furtorū, & dr q̄ duo: q̄a furtū aut est manifestū aut simanifestū. Imo diceret aliq̄s q̄ quatuor sunt genera furtorū. Aliud est manifestū, aliud nō manifestū aliud conceptū, & aliud oblatū. Et resp. q̄ nō est: ita q̄a cōceptū & oblatū potiū spēs potius, quam genera. Et dubitat sup hoc q̄d in isto §. dicitur q̄ si extraneus uiderit, furē. rem meā furtiue asportantem, q̄ pp vi- sionem extranei fur ille dr manifestus, & ita actiōe furti manifesti e netur mihi ad quadruplū: & ita uisione extranei mihi acquirit act. q̄ est contra illud generale: p liberā p̄sonā nihil nobis acquiri. ad hoc dicunt q̄dā q̄ hoc est speciale. in odiū furtis, sicut & in odiū furis hoc introductum est. q̄ aliquis teneatur ac. furti perpetuo: tū aliæ prætoriæ actiones pœnales sunt annales. Alij dicunt, q̄ in isto casu mihi acquirit actio, non per liberā p̄sonā: sed ex delicto furis mihi acquirit, cum exinde utatur. h. d. Fr.

f ¶ Species.] id est, casus. Accur.

g ¶ Apparebit. ꝯ ut j. eo. ſ. conceptum. & ſ. oblatum Accur.

h ¶ Ab alio. ꝯ per hoc vī inf ngi regula per liberam p̄sonā nihil acquiri, ut C. per quas p̄sonas. b. acq l. j. q̄d fallum est: q̄a magis ex delicto suo proprio quā alterius facto hoc euenit: ut ff. de usuris l. ſi q̄s soluī. ſ. fi. & ff. q̄d vi. aut clā l. ꝓhibere. Et sunt hæc uera, nisi in casu, ſ. cū se occultauit ille cui fiebat. Nā licet fur usus fuerit, tū est fur nō manifestus: ut ff. de fur. l. ſi quis in seruitute. ſ. cæterū. Ac.

i ¶ Deponere destinasset. ꝯ intantū ſm Hug. ut si ultra montes p- ferre destinasset: tamen si deprehendatur ante erit fur manifestus.

k ¶ Nec manifestum. ꝯ scilicet quia contrariorum eadem est disciplina: ut ſ. de his qui sui uel alie. iur. sunt ſ. j. & facit ad hunc. ſ. ff. e. l. 2. 3. 4. v. vj. vij & viij.

¶ CONCEPTVM FVRTVM. &c. ¶ CASVS. Dixi Iusti. Domine satis uidi quid est furtum manifestum & ex consequenti, q̄d est furtum non manifestum. sed intellexi a uobis, fieri mentionē de furto concepto & oblato. unde quæro: Dñe, quid est furtum conceptum? Et dicit Imp. Frater, hodie furtū cōceptū nō est in usu, olim tū erat talis eius natura, q̄ si aliquis credebat rē furtiuam in domo alicuius esse, ad eā cū magna pompa cōueniebat: & si dñs domus eā restituere nolebat: quanquā non esset fur, dabat tamen dño rei cōtra eū actio furti concepti. Olim quoq; erat alia species furti, quæ vocabat oblatum: & habebat oli locū actio furti oblati in tali. casu. Pone sic. Quidā erat amicus meus ſpecialis: & penes eū erat res furtiua depoſita. Ipse aūt uidēs q̄ res furtiua cū magna diligētia quærebat plus diligens suā honestatē quā meam, penes me rē illā furtiuā deposuit. deinde fuit res illa furtiua penes me inuenta. uſi teneor ego actione furti concepti: & i lle qui penes me rē illā deposuit, tenet mihi act. furti oblati. ad ꝛfarciē dum q̄d illis soluero conuentus ac. furti cōcepti. Fuit ēt olim quæ dā actio, quæ uocabat actio furti ꝓhibiti: quæ dabatur cōtra eū q̄ me quærere, ꝓhibuit testibus ꝓſentibus rem furtiuā, quā in domo sua esse dicebam, & adhuc ex edicto prætoris, per actionē furti non exhibiti aduersus eū qui furtiuā rē apud se queſitā, & inuentā non exhibuit. ¶ Sed hę actiōes scilicet † concepti, & oblati, & furti ꝓhibiti, nec nō furti nō exhibiti, in desuetudinē abierunt. Cū n. requisitio rei furtiuę hodie secundū ueterē obseruationē † fiat, [n] merito ex conſequētia [o] etiam præfatæ actiones ab usu communi recesserunt, cum manifestum sit: quod omnes q̄ scientes rem furtiuam susceperint, & celauerint, furti nec manifesti obnoxij sūt. ¶ Pœna [p] manifesti furti, quadrupli † est tam ex ſeruo [q], quam ex liberi persona. nec manifesti, [r] dupli. [s]

¶ Contrectatio rei alienæ inuito dño furti actionē parit. b. d. Are.

¶ Furtum autem fit, non solum cum quis intercipiendi causa rē

n ¶ Nō fiat ꝯ imo fit ut ff. de ſer fugiti. l. j. ſ. hoc autē. Sed illud est ſpeciale in persona ſerui.

o ¶ Ex consequentia. ꝯ hæc non est ſemper bona consequentia, ut ſublata solennitate, ideo id tollatur quod cum solennitate fit: ut ſ. de uerb. oblig. ſ. ſed hęc & C. de formulis & impe. ſub. l. j & ij. Ac.

p ¶ Pœnam manifesti.] quæ est de iure prætorio: ut j. de perpe. & tempo. act. ſ. j. Ac.

q ¶ Ex ſerui. ꝯ hoc tamen casu ſeruus pro noxa dari poterit: ut j. de nox. act. in prin.

r ¶ Nec manifesti. ꝯ scilicet q̄ descendit ex lege. xij. tab. ut j. de noxa. ſ. sunt autem. Sed quare minor pœna iure l. xij. tab imponit, quā per prætorem? Resp. on. quia maius delictū est: ut j. ti. proxi. in prin. præterea tempore legis xij. tab. pauperiores erant homines. unde minores pœnæ imponebantur: ut j. de iniur. ſ. pœna. Ac.

s ¶ Dupli. ꝯ nisi in casu, ut C. de ſeruis fugi. l. mancipia. Ac.

¶ FVRTVM AVTEM FIT. &c. ¶ CASVS. Quæsiui a Iust. qualiter fieret furtum? Rſn. dicens, q̄ non solum fit furtum quādo animo

† al. conceptа fit.

† al. nō fit. † Sic Luce 19. Si aliquē defraudaui, quadruplū reddo. Et Exo 22. Si quis furatus fit bouem aut ouē quinq; boues pro uno & quatuor oues ꝓ una restituet ſi ſ. ha buerit q̄ furto reddi dño cū quadruplo ut c. ſi. 13 qō v. Aeg. Perr.

a Ita gl. ſ. ē. Accurſi. Prę ror pl punit, quā lex xij. tabularum.

† al. aut in iuria.

† al. deest alienæ.

b Dic q̄ ista gl. non fuit necessaria: quia Imperator non dicit, q̄ in isto ca tu. sit de omnib⁹ maleficijs tractatur⁹ sed in isto libr. Ange.

† Hic iuci pit gl. Ac. curſi: q̄ ꝓcedit non est ipsius, Aeg. Perr.

c Dic tamē licet socius poſ fit cōmitte re furtū. tamen nō ꝓ sumit ut l. merito. ff. pro socio, quod esse tū quando socius utitur re ad eum usum ad quē est destinata: ut l. Sabinus. & l. ſi ædes. ff. cōmuni diui. secus ſi aliter vtere- tur; ita q̄ auferentio cio cōmodi tas partis suæ, vt d. l. Sabi⁹, ita dixit Bar. in d. l. ſi locus Ang. Furari non possum rē immobilē incorporalem & meā

Universidad de Deusto
Biblioteca

atio intercipiendi,id est, intrādi proprietatē aliquis quidpiam amouerit:sed ēt cum aliquis rem inuito dño contrectat. unde si creditor pignore utat,uel depositarius re deposita penes ipsum: uel res quæ ad neū usum concedit in aliū transferatur,quā cuius gratia data est omnibus his casibus furtum fit. Vnde scire debes,q illi qui habent rem sibi ad unum usum commodatā: si in alium usum conuertant,ita demum furtum committunt, si se intelligant inuito domino hoc facere. Sed pone:quid si nō credant se inuito domino hoc facere, sed dominus hoc ratum habeat: fit ne furtum in hoc casu? Rñ. q non. Vnde ad hoc, q commodatarius conuertens rem sibi eōmodatā in alium usum, quam in eum ad quem cōmodata erat, furtum faciat, duo exiguntˉ: videlicet quòd credat se inuito dño hoc facere, & credat eū non permissurum. hoc dicit, usque ad §. sed & si. Fra. a ¶Inuito domino. ʒ & quandoque uolente: ut ff.eo.§. unde illud. Ac.

†al. cōtrectat.

†Idem statuisse Draconem refert Prateius ad eius leg. ex Alex. ab Alex. li. 6.cap.10.

b ¶ Gestāndi causa.ʒid est,ducendi.

†al. utent.

ADDITIO No.cōtra illos qui accipiunt in commodatū equum usque ad uillam :& postea ducūt eum Bononiā: q furtum cōmittūt. Ange.

Furtum facit, qui de alieno largitur.

c ¶ Perduxisset.ʒ idem est & si alij commodauit species enim furti est de alieno largiri : ut ff.e. l.si pignore.§.j.

d ¶ Intelligant. ʒ & est ratio :quia uoluntas distinguit maleficia ut ff. e. l.qui iniuriæ.in fi.j. resp. & facit C.ad legem Cor nel.de sic.l. i. & ff.si cert. pet.l quod te. patet in capi. cum uoluntate. extra de sen. excommu.

†Hoc non est Accurs. Aeg. Per. †al. deest, sc.

e ¶ Permissurum.ʒquid ñ hoc credidit,s.dominū permissurum : sed stulte credebat? Respon. furti non tenetur:cum non fiat furtum absque affectu ut hic subiicit, & suprā, de usucap.§.item si is.& facit ff.de furtis.l.inter oēs. §. rectè. Sed actione ex eo cōtractu,ut commodati uel simili.bene tenetur,ut ff.e.l. q re sibi commodata.Sed secus si stulte opinor te permissurum rem tuam accipere,ut ff.de fur.l.qui vas.§.uetare.Accur.

ADDITIO Quid aūt in filiofamilias,uxore,uiro uel monacho corruptis,an habeat locū pœna istius.§.dic ut per Angelum hic.

f ¶Non committitur.ʒ nisi in duobus casibus:ut dixi.ſ.e.§.j.Accur.

¶ SED ETSI ¶ CASVS Supra.dictū est,q furtū nō fit nisi contrectetione rei alienæ.& dño inuito. & ita necesse est,q duo p̄currant,ſ:cōtrectās credat se inuito dño cōtrectare: & q dño inuito contrectet.& quia ita est:iō quæritur utrū uerū essˉt furtū commissum in tali casu.Titius accessit ad seruū meum,& eū solicitauit hoc modo:Domine serue nequā,uade furare domino tuo res istas & cū eis uenias ad me ad castrū meū:& ego bene defendā te contra dñm tuum.Seruus autem ille accessit ad me dominum suum,& intimauit mihi oīa hæc.Ego autem uolens Titiū in furto deprehendere, dixi illi seruo meo:Serue bone,& fidelis,super multa te cōstituā.vñ volo, q res illas ſcapias & fugias ad Titium solicitatorē. Seruus autē ille de uoluntate mea res illas detulit ad Titiū.uenio postea,& res meas furtiuas seu furātas simul cū seruo meo inuenio apud Titiū.facio eū in iudicium conueniri, & intento contra eum eā actione furti, quā serui corrupti.Ex aduerso aduocati Titij ipsum uiriliter defendētes dicunt se paratos esse ostēdere, q neutra istarū actione teneat. Innotuit enim iam nobis tota ueritas. Actione.n. serui corrupti nō tenet dicunt ipsi quia seruus non est corruptus : quia nō habet res illas me inuito.sed magis me uolēte:& iussu meo fuerūt sibi deportatę. Sup ista quæstione olim fuit magna dubitatio:constitutio tamen dñi Iustinia.statuti q teneatur actionibus ambabus:quia quātū in eo fuit, alienā amouet, sed generaliter cum quis alienā rē inuito [a] domino cōtractat.†Itaq: siue creditor pignore siue is apud quē res deposita est ea,re utatur:siue is qui rē utendā accepit, in aliū usum eam transferat, quā cuius gratia ei data est, furtum cōmittit,ueluti si quis argentum utē dū acceperit, quasi amicos ad cenā inuitaturus, & id peregrè secū tulerit,aut si quis equū ge stándi [b] causa commodatū sibi, longius aliquo duxerit, quod ueteres scripserunt de eo, q in aciem equum perduxisset. [c]

¶*Contrectans rem,quā cotrectare credit probabiliter domini uoluntate furti non tenetur.*

¶Placuit tamē eos, qui rebus commodatis aliter uterentur † quam utendas acceperīt,ita furtum cōmittere,si se intelligāt [d] id inuito domino facere, eūq;, si intellexisset,nō permissurū: [e] at si permissurum credāt extrà crimē uideri,optima sane distī ctione:quia furtum sine affectu furandi non committitur. [f]

¶*Contrectans rem dñi uoluntate,licet credat dominum inuitum,furti non tenet niſi in uno casu ſcilicet incorrūpente seruum alienum.Are.*

¶ Sed & si credat aliquis inuito dño se †rem cōmodatā sibi contrectare,domino aūt volente id fiat:dicitur furtum [g] nō fieri. ¶Vnde illud quæsitū est, cum Titius seruum Męuij solicitauerit,ut quasdā res domino [h] ſurriperet,& ad eū [i] pferret:& seruus id ad Męuiū pertulerit: [k] Mæuius autem dum vult Titium in ipso delicto deprehēdere,permiserit seruo quasdā res ad eum perferre, utrū furti , an serui corrupti iudicio teneatur Titius an neutro; Et quū nobis super hac dubitatione ſuggestū est,& antiquorum prudentū su per hoc altercationes perſpexi mus quibusdam neq; furti,neq; serui corrupti actionem præstā tibus,quibusdam furti tātūmodo: Nos huiusmodi calliditati obuiā euntes,per nostrā decisio nem [l] sancimus non solum furti actionē, [m] sed & †serui corrupti cōtra eū dari. Licet [n] enim is † seruus deterior a ſolicitatore minime factus sit,& iō nō concurrant regulę, [o] quæ serui corrupti actionem introducūt †tamen consiliū corruptoris ad [p] niciem [p] probitatis serui introductū est, ut sit ei pœnalis actio imposita,tāquā si re ipsa fuisset seruus corruptus : ne ex huiusmodi ipunitate [q] & in aliū seruū q facile posit corrumpi, tale sacinus a quibusdam [r] ppetuet. †

¶*In filijs in potestate,potest etiam furtum committi.b.d.Are.*

¶ Interdum etiam liberorum hoīum furtum fit, ueluti si quis libeororum nostrorū,q in ptāte nostra sunt , subrepus fuerit.

¶*Debitor qui surripit rem pignoratā creditori furti tenetur.Are.*

ipse res illas inuito domino contrectauit,& ēt seruum corrupit. Et pp hoc statuit Iusti.q prædictis duabus actionibus teneatur: ut auferat occasio delinquēdi:ne forte si in casu isto impunitus remaneret,ex huius impunitate alij tentarēt seruos alienos corrūpere q de facili possent corrumpi,quamquā iste bonus nō fuit corruptus.h.d.

litera plana est usque ad §.interdum quoque furti.Franciscus.

g ¶ Furtum:ʒ ut furti actio nascatur:furtum tamen fit,secundum quosdam.Sed certe imo nec furtum fit: ut ff.eo.l.inter omnes.§.pe.

h ¶ Domino.ʒ scilicet Mæuio.Accursius.

i ¶Et ad eum.ʒ scilicet Titium.

k ¶ Pertulerit.ʒ id est domino hoc renūtiauerit:ut C.de furtis.l.si qs seruo alieno persuaserit.

l ¶ Decisionem.ʒut C. e fur.& seru. corru.l.si quis seruo alieno persuaserit.

m ¶ Furti actionem. ʒ speciale est quod hic dī alias non fit furtum uolenti:ut ſ. proxi. §. & ff. de don.inter uirū & uxo. l.de eo.in fi.quæ est contra.Sed uidetē q nec hoc casu debeat esse speciale ut C.de ser.fugiti. l.quicunque.§.fi. Sed ibi incępit malitia a dño,hic autem ab ipso corrumpente.Accur.

Furtū non fit uolēti.

†al.etiam †al. idem.

†Introducerent.

n ¶ Licet.ʒid est,quamuis.Accur.

o ¶ Regulæ.ʒ quas regulas habemus ff.de seruo corrupt.l.j.in prin.& per totum ti.

p ¶ Perniciem.ʒ id est, destructionem.

†al. perpetretur.

q ¶ Impunitate. ʒ sic j. ti.j.§.sed ne dum talia.

r ¶ Quibusdam.ʒ item & ut unius pœna sit metus multorum : ut C.ad leg.Iul.repet.l.i.Et not. in hoc §.puniri affectus &si non sequatur affectus. † sic. C.de episc. & cle.l. si quis non dicam. & C.de his qui ad eccle. confu.l. præsenti. Argu.

Affectus punitur,licet non sequatur effectus.

† Sic Metellus Celer Sergiū dānauit,& nō factum ſ3 animus in quæstionem dēcłus ēplus que uoluiſſe peccare nocuit quā nō peccare profuit. Valer.Max. xi.libro. 6. de pudoci. Aeg. Perſ. Corpus,liberum est inæſtimabile.

Cōdictio furtiua ad possessionē uel pro prie autem competit.

60 contra ff de pœnis.l.cogitationis.Sed certe hæc cogitatio iā deuenerat ad aliquem actum:unde non erat nuda.Accur

ADDITIO Tu dic circa istam materiā q aut qs non cogitat de linquere,nec agit,nec perficit:& regulariter non tenet.fā llit in casu l.quisquis.C.ad leg.Iul.maie. & l.2.C.de lib.& eo li. aut cogitat tm: & iure poli punitur,nō fori.Aut cogitat & agit,sed nō pficit:& tūc ciuilis actio non dat:nisi delictum de facili trāseat in exemplum:ut hic.In criminali autem distingue:q a pro delicto accessorio,puta q a fregit ostium uel fenestras, punitur non p principali,nisi pcesserit ad actum proximum ipsi delicto.qđ ex facti impedimento non pfecerit.Aut egit & perfecit,sed non cogitauit:& tūc siue culpa id euenerit,siue casu,semper tenet:dūmodo culpa pcesserit casum:mitius tñ punitur,quatenus ex leuiori culpa fuit obnoxius.Quaudo autem agit,cogitat,& pficit:clarum est ipsum fore puniendū:nec est locus pœnitentiæ.l.qui ea mente.ff.e.fallit in l 2.ff.de crimi.stelio. Angel.

s ¶ Furtum fit.ʒ nō ratione dominij, sed maleficij: & iō ex hoc maleficio non ciuiliter,sed crimnaliter agit.Nam cum sit liberum cuipus.non recipit æstimationem:ut j.de obli.quæ ex quasi delic.§.ob hominem.criminaliter autem extra ordinē agere t:ut ff.eo.l.fi.& de priua.deli. l.fin.mater uero non agit:sed & pater nō agit condictione furtiua cum ipsa ad possessionē, uel proprietatē cōpetat:quorū neutrum in filio habet locum ut ff.eodem,l.cum qui.§.an pater.uer. si filius.& l.mater.in princip. & § liberorum.& ff.de acqui. pos. l.cū hæredes.§.fi.& ff.de rei uen.l.i.§.per hanc.

ADDITIO Istam gl.reprobant doc.q a imo ciuiliter agit.& duplicantur operæ, uel damna quæ pater sustinuit q licet non ꝑpriq, largo tñ modo hēt in filium dominium & possessionem:quod patet quia habet rei uen.de iure Romano:ut l.i.§.j.ff.de rei uen.Accur.

Subtr

Fur, furtiuus res &cōdictio furti qñq; separantur.

quisque.

De materia huius §. uide in c.q cōsule.iun da glo. extra de fur.

†al. & ipse

excipere.

Concor. ibi hoc §.c. culpa.iūgalo.sup verb. tuli. extra de fur. & dā.

al. effrenat.

commouerit.

al. adhibuerit.

al. dederit.

Quid sit furtiua pulsatio.Bud.i tract. ad Pandectas: & de loc. & conduc. conduc. fed & si fed.

consilium emit multiplicitur. Dicut p tit.ff.nō ſ ex dolo. §. iniur.ad Treb. ſa en q ifto ce est q de lo.: ut l. si ſciret. de dolo. ge.

¶ Subtraxerit.ʒ sed hęc res non efficitur furtiua :vt ff.de vsuca.l. sequit.§.si rem.& ff pro empt.l.si rem. Vnde dic, q quandoq; est res furtiua, & fit furtum,& nascit actio furti:ut ferè in toto hoc ti.& ff.e. & C.e. Interdum nullum eorum est,ut si re mea vtar.Interdū furtum fit & res furtiua,sed actio furti non nascitur:ut j.e.§. hi q.Interdum furtū fit,& actio nascitur,sed non fit res furtiua:ut hic dicitur..

¶ INTERDVM QVOQVE FVRTI. ¶ CASVS.Scire debes, q quādoq; tenetur ille q furtum non facit: & hoc reperit in illo cui' ope, & cōsilio furtum factum est : cuiusmodi est ille, qui de manu tua pecuniā, seu nummos ex cussit, vt ab alio surriperētur,& etiam qui tibi volenti euadere resistit, ut alię res tuas raperet:nec nō & ille,q panno rubro, ut aliquo alio modo omnes ut boues fugauerit, ut alius abigēs eas surriperet. Et hoc uerū ē si hoc eo animo fecerit, ut alius eas surriperet.si enim p lasciuiam hoc fecerit,& nō ut ab aliquo alio surriperentur,tūc si teneē ac. fur. sed l.Ag l.Cū autē ope vnius, alter furtū fecerit,ambo ac. fur. tenentur. Et caue tibi, q bñ scias literā,&naturā distinguere : q a quod iā dictum est, q ille cuius ope fit furtū tenet ac. furti,intellige de eo,q opē expressam pbuit : sicut si aliqs furtū uolē tē facere, sciēs q d ipse facturus esset, accōmodauit,scalas,ut fenestrā afcēdat, & frangat.nā aliter uult literā sequēs ſ.q. ille qui pbet consilium tantū facienti furtū, act. fur. nō teneat : veluti si aliqs solū consilium dederit alicui facienti furtum: q a tunc ac.fur. nō tenebit.h.d. Et ita hēs i hoc §. tres casus. vnus est qñ aliquis opem , uel cōsiliū expressum præbuit furtū facienti. secūdus qñ opem,nel consilium tacitum.tertius qñ solum consilium,& nō opē. In primis duobus casibus tenetur ac.fur.in tertio nō teneē.h.d. Frā.

¶Aliquando autē,etiam suæ rei furtum quis †committit,veluti si debitor rem, quā creditori pignoris causa dederit,subtraxerit [a].

¶*Nō solū principalis furtū cōmittit,sed etiā opem præstans furti teneē. Sed qui p lasciuiam, non ut furtum fiat, furto præstat opem,non obligatur furti..Aretinus.*

¶Interdum quoque †furti tenetur [b], qui †ipse furtum non fecit: qualis est is, cuius ope, & cōsilio furtum factum est. In quo numero est, qui tibi nummos excussit, vt alius eos raperet: aut tibi obstiterit, vt alius [c] rem tuam exciperet:aut oues tuas,vel boues fugauerit, vt alius eas acciperet †. Et hoc veteres scripserunt de eo, qui panno rubro fugauit armentum. Sed si quid eorum per lasciuiam [d] ,& non data opera, vt furtum admitteretur, factum est, in factum [e] actio dari debet. At vbi [f] ope Męuij Titius furtum fecerit: ambo furti tenentur. ¶ Ope † & consilio eius quoque furtum admitti videtur, qui scalas fortè fenestris supponit , [g] aut ipsas fenestras,vel ostiū effringit †, vt alius furtū faceret,quive ferramenta ad effringendum,aut scalas, vt fenestris supponerentur,commodauerit, sciens cuius rei gratia commodaret †. ¶ Certè qui nullam opem ad furtum faciendum adhibuit †,sed tantùm consilium dedit †,atq; hortatus est ad furtū faciendum,non tenetur furti [h].

¶ *Filius & seruus surripiēdo pri,uel dño furtum cōmittunt, & res efficit furtiua , licet actio furti non nascat: qui tñ opem, uel consiliū dederit,tenetur furti.Are.*

¶ II QVI IN,&c.¶ CASVS.Meus filius vel seruus meus codicem meū mihi surripuit:nunqd possum contra eum agere act.furti? Resp. q non.res tamen ipsa i furtiuam causam deuenit.vñ nec vsuca pi potest antequam i domini potestatem reuertatur.Si tamen aliqs filio meo, vel seruo mihi furtū facienti ipse consiliū,& opē dederit,te nebitur actio.fur.Fran.

i ¶Nec ob id.ʒ quod uerū est, ſ. rem furtiuā ñ posse usucapi,nisi fuerit lis æstimata,uel dñs uēdiderit furi c. ut ff.e. l.quamuis.in fi. titu.A.

k ¶Non nascitur.]ni si sit filius habēs castrē se peculiū,uel quasi castrense, ubi filius tenet patri,& pater filio.Idē de uxore q d hic d filio dicit:ut ff.eod.l.si quis uxori.i princ. & in §.j.

¶ FVRTI AVTEM ACTIO.&c.¶ CASVS Dñe,ia bñ uideo i ob potest fieri furtum: q a nedum in re aliena,sed & i re propria, Sed domine,pro deo cui cōpetit act.fur? Ipse rñ. dicēs, q ac.fur.spetit ei cuius interest rē non fuisse surreptā quāuis nō sit dñs rei surreptę quia etiā ipsi domino rei nō cōpetit, nisi eius interſit furtum factum nō esse.unde si creditori res obligata surripiatur,domino rei,scilicet debitori nō ꝑpetit ac. fur.sed magis creditori ipsi. quāuis enim creditor hēat ac. psonalē, p quā possit a debitore suum cōsequi si idoneus fuerit debitor : tñ tutius est ei pignori in cumbere,quā in personā agere.& hoc ult i nuere:q a si debitor creditori pignus surripuerit,poterit creditor cōtra debitorē act. furti experiri.hoc dicit.

†al. furripiant. †illis.

c Idem si redeat i domini potestatem, de quo dic ut per Ang. i §.aliquando.ſ.eo.

† Scilicet aſs ubi prīcipale non tenet, nec accessoriū, l. grecē. §. illud. ff. de fideiu. hoc tamē fallit hīc, q a licet principalis faciēs furtum nō teneatur,tenet tñ persuasor. Vide Bart. in l. si qs seruo.ff.eo. Egi. Perri.

† aſs deest cōuenienter.

l ¶ Cuius interest. ʒ etiā modicē: ut infra , ti.j.§.fi. & ff.ui bonorū rapt.l.ii.§.in hac actione.uer.ſ3 iō addidi.Itē oportet q interſit ex iusta cā & probabili. nā si est malē fidei possessor,uel huius rei fur,furti non agetˉ:ut ff.e.l.itaq; circa princ. uer. sed furti.& l.eū qui emit.§.is autem.Sed si bonum initium habuerit: vt quia sibi commodaui vel locaui,habet actionē furti. Et hic est casus,in quo fur furti agere potest : ut ff.eo.l.qui vas.§. si ego tibi.uerſi. quia non debuerās.ibi,furtum admiseris.

Furti agit cuius interest.

Fur furti qñq; agit.

m ¶ Competat.ʒ contra debitorem,qui surripuit.

n ¶ Actio furti.ʒ res tamen non fit furtiua: vt dixi.ſ.e.§ aliquando.

¶ ITEM SI PVLLO.¶ CASVS.Suprà positum est vnum exēplum,in quo ac.fur.datur ei cuius intereſt,licet nō sit dñs,ut dictum est i creditore.Hic ponit alius in fullone,& sarcinatore.Si enim fullo,uel sarcinator vestimēta mea q sibi curāda,satcināda ve certa mercede cōstituta dedi,furto amiserit,mihi nō cōpetit act. fur.eo q mea nō intereſt vestimēta illa nō fuisse surrepta.cū iudicio locati a fullone æstimationē vestimentorū meorū cōseq possim. Et sumus in uer. Sed & bonæ fi.&c.Iā habuistis duo exēpla vel tria,in q bus cōpetit act fur.illis quorū intereſt furtū factū ñ fuisse. Hic adhuc ponit quod dā exēplū de eodē.Si enim bonę fidei emptor à non dño rem emerit, & ei fuerit tradita,& postea surrepta: quāq; nō sit dñs, sibi nihilominus cōpetit ac.fur.sicut & creditori. Scire tñ dēs, q aliter fulloni,uel sarcinatori nō cōpetit act. fur. nisi sint soluendo.rō,quia nihil est periculo eius,qui nihil habet .Similiter si pro parte fuerit soluendo fullo uel sarcinator dño,non fulloni competit actio.h.d.Franc.de Are.

d Ista glos. nō est Accursij , sed additio.

o ¶ Fullo.ʒ sarcinator,qui sint,dic ut ſ. man.§.fi.

p ¶ Constituta.]d supple in pecunia numerata:aliàs autem non esset locatio:ut l.j.§.si quis seruum.ff.depoſi.

Sed

Universidad de Deusto
Biblioteca

a ¶ Sed & bonæ.ʒ fácit. ff. eo. l. itaque.
b ¶ Possint.ʒ imo uidetur, q̃ semper dominus debeat furem cõueni re: ut ff. loca. & conduct. l. cũ in plures. §. uestimenta. Sed ibi de actione in rem, uel condictione furtiua dicit: hic autem de actione furti.
c ¶ Idem est.ʒ ut furti actio competat domino. & facit ad hunc § ff. de condic. sine causa. i l. si fullo.

† potest. ¶ QVAE DE FVLLONE. ¶ CASVS. Supra dictũ est, q̃ si uestimentum fulloni uel sarcinatori curãdũ, uel sarcinãdum traditũ, surreptum fuerit, q̃ fulloni, si soluendo fuerit, non dño petit actfur. Idẽ intelligas, si res fuerit surrepta pmodatario: qa si ñ fuerit soluẽdo, si bi & nõ cõmodatario, cõpetit actio: qa ad rẽ restituendam non tenetur. & hęc uera fuerũt secũdum iura antiqua. Dominꝰ tamẽ Iustinianus in quadam cõstitutione, quam habes C. d fur. & ser. cor. l. fi. §. tales itaque. hoc emendauit. Statuit enim, q̃ in electiõe cõmodatoris sit, utrũ uelit agere ꝫ cõmodatarium actione pmodati, uel aduersus eũ q̃ rem surripuit act. furti. & si dominus unam istarũ act. elegerit, ad alteram non potest redire. Si enim dominus act. fur. mouerit aduersus furẽ, cõmodatarius penitus liberat: si aũt cõtra commodatarium moueat act. nõ poterit postea cõtra furem agere: sed commodatarius qui à commodatore cõuenitur, potest aduersus furem hẽre actionẽ, & nullo modo pmodator, nisi ignarus rei surreptę, cõtra cõmodatarium actio. commodati egerit primò. ex hoc enim ſi obiicitur, sibi obstaculũ à iure rẽ comperta, quin possit agere, nisi à cõmodatario sibi fuerit satisfactum. h. d. Fran.

† fiunt. † Rõ. q̃ nõ hẽt qđ red dat, eius periculo nihil est. l. ita que fullo. ſ. prin. ff. eo. Et inanis é actio quã inopia debitoris excludit. l. nãis. ff. de dolo. E. P.

† al. saluã ei.

† vtendum acceperit.

d ¶ Decisionibus. Iust C. de furt. & ser. corrup. l. fi. §. tales itaque.
e ¶ Ad alteram. ʒ unde actio furti hoc casu non est ambulatoria.
ADDITIO Et de dictiõe penitꝰ, ultra istũ textum uide textum in lege fi. C. d noua. Ang.
f ¶ Ipſi.] scilicet commodatori.
g ¶ Habere actionẽ. ʒ & pœnam exactam domino restituere nõ cogitur: quia ubi piculũ, ibi commodũ: ut C. de fur. l. fi. §. sed cũ. in fi. §.
h ¶ Peruenit. ʒ agendo contra eum actiõe commodati. Accurſi.
i ¶ Ab eo.] scilicet commodatario.
k ¶ Suppositum. ʒ scilicet furem.
l ¶ Ei. ʒ scilicet commodatario.

Onus sentiẽs habeat lucrum.

† rem non esse.

† al. tũc q̃dem.

fullone, aut sarcinatore rem suã psequi possit †. ¶ Sed & a bonę fidei emptori surrepta re quam emerit, quãuis dñs non sit, omnino competit furti actio: quemadmodum & creditori. ¶ Fulloni verò & sarcinatori nõ aliter furti actionẽ competere placuit, quàm si soluẽdo fuerint †: hoc est, si domino rei æstimationem soluere possint b. Nam si soluendo non sint: tunc quia ab eis suum dominus cõsequi non possit †, ipsi domino furti competit actio: quia hoc casu ipsius interest rẽ saluã † esse. Idẽ est c & si in parte soluendo fuerit fullo, aut sarcinator.

¶ Si res cõmodata fuerit commodatario surrepta, dñs hẽt electionẽ, utrũ uelit agere contra furem, actione furti: an cõtra commodatariũ commodati, & uno electo scienter, alius liberat. secùs si fuerit ignorans, uel dubitans. hoc dicit. Aretinus.

¶ Quæ de fullone, & sarcinatore diximus, eadem & ad eũ, cui commodata res est, transferẽda veteres existimabant. Nam ut ille fullo mercedẽ accipiendo, custodiã præstat: ita is quoq;, qui commodatũ utendi causa accepit †, simi liter necesse habet custodiã præstare. ¶ Sed nostra, puidentia ẽt hoc in nostris decisionibus d emẽdauit: ut in domini voluntate sit, siue commodati actionem aduersus eum qui rem commodatam accepit, mouere desiderat, siue furti aduersus eum, qui rem surripuit: & alterutra earũ electa, dominũ non posse ex pœnitentia ad alteram e venire actionem. sed si quidem furem elegerit, illũ qui rem utendam accepit, penitus liberari. si naũtem commodator veniat aduersus eum, qui rem utendam accepit, ipsi f quidẽ nullo modo competere posse aduersus furem furti actionem: eũ autem qui pro re commodata conuenitur, posse aduersus furẽ furti habere g actionem: ita tamen, si dominus sciens rem esse surreptã, aduersus eum, cui res commodata fuerit, peruenit h, ſinaũtẽ nescius, & dubitans rem surreptã † esse, apud eũ commodati actionem instituit, post eà autem, re comperta, voluit remittere quidem cõmodati actionẽm, ad furti autem actionẽ peruenire: tunc † licentia ei concedit & aduersus furem venire, obstaculo nullo ei opponẽdo: quoniã incertus cõstitutus mouit aduersus eum, qui rem utendã accepit, commodati actionem: nisi dominus ab eo i satisfactum fuerit † tũc etenim omnino † furẽ à domino quidẽ furti actione liberari: suppositum k autem esse ei l, qui pro re sibi cõmodata domino satis fecit: cũ manifestissimũ m sit †, etiã si ab initio dominus actionẽ commodati instituerit †, ignarus † rẽ esse surreptam: posteà autem, hoc ei cognito, aduersus furẽ transierit, omnino † liberari eũ, qui rem commodatã acceperit, quencunque causę exitum dominus aduersus furem habuerit †: eadem definitione obtinente siue in patte, siue insolidum soluẽdo sit is, qui rem commodatam acceperit.

¶ Depositarius qui tenet de dolo, non hẽt furti actionem, sed dñs. h. d. Aretinus.

¶ Sed is, apud quẽ res depositа est, custodiam non prẽstat, sed tãtum in eo obnoxius est, si quid ipse dolo n malo fecerit: qua de causa si res ei surrepta fuerit: quia restituendæ eius rei nomine depositi non tenetur, nec ob id eius interest, rem saluam esse furti agere non potest, sed furti actio domino competit.

¶ Impubes non tenetur furti, nisi fuerit doli capax. Aretinus.

¶ In summa o, sciendum est quęsitum esse, an impubes rem alienam amouendo P, furtum faciat. Et placuit, quia furtũ ex affectu † furandi consistit, ita demum obligari eo crimine impuberem, si proximus q pubertati sit, & ob id intelligat se delinquere †.

¶ Actio furti est merè pœnalis: sed condictio furtiua, et rei vindicatio datur contra possessorem, & condictio furtiua contra furem, & eius hæredem. hoc dicit. Aretinus.

¶ Furti actio, siue dupli, siue quadrupli, tantũ ad pœnę persecutionem pertinet. Nam ipsius rei persecutionem extrinsecus habet dominus, quã aut vindicando r, aut condicendo s, potest auferre. Sed rei vindicatio quidem † aduersus possessorem est: siue sit ipse possidet, siue alius quilibet. cõdictio autem aduersus furem ipsum, hæ redémve eius, licet non possideat, competit.

m ¶ Cum manifestissimum. ʒ bene dico quod eligendo unam, repellitur ab altera, si sciens à principio fuit: cum, &c.
¶ SED IS APVD QVEM. ¶ CASVS. Dictũ est suprà, de fullone & commodatario, qualiter eis competit actio pro re aliena. modo uideamus de depositario, utrũ si res apud aliquẽ depositа fuerit, depositario competat ac. furti. Nõ enim tenetur nisi de dolo: & ita ñ interest sua rẽ nõ fuisse surreptã, fraũt in dolo q̃ rem alienã ui rapit? Et ñ. q̃ ille sit ac. fur. tenetur. Nullus enim magis rem iuito domino contrectat, q̃ qui eã vi rapit: vñ improbus fur dr. & p ista improbitate prętor introduxit actio. vi bonorum rapt. & est intra annum quadrupli, post annum uero simpli. & datur p pter mã rem vi raptã, quãquã aliter secus uideret propter uerba in numero plurali posita à prore in nomine act. f. vi bon. rap. Et sumus in versi. Quadruplum aũt, &c. Supra dictũ est q̃ act. vi bo. rap. itra annũ datur i quadruplũ: post annum uero i simplũ. q̃ro utrum quadruplũ istud sit totũ pœna? Et ñ. q̃ ſi. & i ſto quadruplo simplũ inest: & triplũ est pœna, siue cõprehẽdator raptor i delicto, siue ñ. Nõ. n. dẽt eẽ melioris cõditionis raptor quã fur. h. d. Fran.
a ¶ Alienas. ʒ largè accipe, ut etiam si sint cõmunes, idẽ sit quo ad socij partem: vt ff. de fur. l. si socius. Accurſius.
b ¶ Furti. ʒ ſ. nõ manifesti, etiam si deprehendatur, secundũ P. quod falsum est: imo si deprehendaẽ, manifestus est, & in quadruplum põt cõueniri: ut ff. de furt. l. si vendidero. §. cum raptor a. aliàs si non deprehẽdatur, nõ manifesti tenetur: qua actione si fuerit actum, tollitur ui bonorum raptorũ: nisi in id quod excedit: ut ff. e. l. j. Item in casu nec manifesti, nec nõ manifesti tenẽt: vt si quis ex domo, in qua nemo erat, rapuerit: sed tantum hac actione vi bonorum rap. tenetur secundũ P. vt ff. de fur. l. si qs de domo. al. às ex domo. Sed hoc est falsum: quia ibi erat actio furti non manifesti: & iõ amplius cessat actio furti: & ideo datur hæc † actio vi bo. rap. quia excedit, & in id quod excedit: ut dicta l. ff. eo. l. j. & ff. de actio. & oblig. l. qui seruum. §. fi.
c ¶ Qui vi rapit. ʒ quasi dicat, nullus: ut hic, & ff. quod metus causã. l. si cum exceptione. §. qui uim. Accurſius.
d ¶ Annum. ʒ scilicet utilem: ut C. e. l. fi. & l. res. & de noxa. l. pe.
e ¶ Quadrupli. ʒ nisi in casu quo agitur ad duplum tantum: ut C. de paga. l. Christianis. quæ est huic contra. Sed illud est speciale.
f ¶ Vtilis. ʒ i. efficax & directa. Vel dic q̃ directa cõpetit, quãdo plures res raptæ sunt: sed utilis, quando unum tantum bonum raptũ est, id est, una res rapta ẽ. Et facit ad hoc, q̃ pluralis oratio, ſ. raptorũ, tractatur ad singularem. ff. de cõdi. & demon. l. falsa. §. ulti. & ff. de ne. ge. l. iij. §. hæc uerba. uer. negotia. & ff. de peti. hære. l. gñaliter. & l. licet.
g ¶ Diximus. ʒ ut ſ. tit. j. in fi.
h ¶ Comprehendatur raptor. ʒ sed quomodo potest raptor non deprehendi, cum dicatur eripere quasi de manu auferre: ut ff. ne quis eũ q. in ius. l. iiij. §. j. Rñ. distingue animũ auferẽtis, ut ſi erat animus ei palã, & quasi p uim auferẽdi: licet ibi neminẽ inueniat, tñ est raptor. Sed ſur est q̃ habet animũ ut faciat clã, licet interdũ deprehẽdatur, ex qua deprehẽſiõe efficit manifestus, ut ar. ſ. tit. j. §. furtũ aũt à furuo.
ADDITIO. Vult dicere glo. quod fur manifestus semper tenetur ui bonorum rapto. sed non manifestus ita demum, si habuit animũ, &c. Et aduer te unicum furtum dici q̃ de loco ſunico cõtextu, siue unico tempore fit, licet plures res simul asportentur, ex quo non ueniret q̃s furca ſuſpendendus niſi esset egregium quod pluribus paruis pualeret: ut hic per Anglicum.
i ¶ Ridiculum. ʒ bene dixi, siue non: ridiculum enim, &c.

Qui

Diuiſio.

VI vi res. ʒ ¶ Totus iste titulus diuiditur in tres partes. Primo, quod raptor & fur inequaliter puniuntur. Secundo quando quis rapit rem suam, uel alienam putans esse suam. Tertio, quid sit subiectum in hac actione: uidelicet quid debet deducere actor. Secunda ibi, Quia tamen. Tertia ibi, Sanè in hac.

¶ CASVS Dixi Iust. Domine, iã uidi, q̃ ille qui rem alienam clàm sui ripit, tenet ac. fur. sed quid dicetis de illo q̃ rem alienã ui rapit? Et ñ. q̃ ille sit ac. fur. tenetur. Nullus enim magis rem iuito domino contrectat, q̃ qui eã vi rapit: vñ improbus fur dr. & p ista improbitate prętor introduxit actio. vi bonorum rapt. & est intra annum quadrupli, post annum uero simpli. & datur p pter mã rem vi raptã, quãquã aliter secus uideret propter uerba in numero plurali posita à prore in nomine act. f. vi bon. rap. Et sumus in versi. Quadruplum aũt, &c. Supra dictũ est q̃ act. vi bo. rap. itra annũ datur i quadruplũ: post annum uero i simplũ. q̃ro utrum quadruplũ istud sit totũ pœna? Et ñ. q̃ ſi. & i ſto quadruplo simplũ inest: & triplũ est pœna, siue cõprehẽdator raptor in ipso delicto, siue non. Ridiculum i enim est, leuioris conditionis esse eum, qui vi rapit, quàm qui clàm j amouet.

¶ Rapiens per vim rẽ alterius, tenet fur ti, & etiam actione ui bonorum raptorũ: quæ datur in quadruplum intra annum, postea vero in simplum: & in quadruplo ineſt simplum. hoc dicit. Aretinus.

QVi vi †res alienas a rapit, tenetur quidem etiam furti b (quis enim magis alienam rem, inuito dom ino, cõtrectat †, quã qui vi rapit. cʔ ideoq̃ rectè dictum est, eum improbũ furem esse) sed tamen propriam actionem eius delicti nomine prætor introduxit, quæ appellatur vi bonorum raptorum: & est intra annum d quadrupli c, post annum, simpli: quæ actio vtilis f est, etiam si quis vnam rem, licet minimam, rapuerit. Quadruplum autem non totum † pœna est †, sicut in actione furti manifesti diximus g: sed in quadruplo ineſt rei persecutio: vt pœna tripli sit, siue comprehẽdator h raptor in ipso delicto, siue non. Ridiculum i enim est, leuioris conditionis esse eum, qui vi rapit, quàm qui clàm j amouet.

¶ Actio ui bonorum raptorũ cõpetit proprietatis dolo cõmiſſa: secus, si rẽ suã bona fide rapuit: tñ raptor, si dñs est, cadit à dominio suo si uerò nõ est dñs, tenet ad tantũ dẽ: siue res fuerit mobilis siue ĩmobilis.

¶ Quia tamen l ita competit hęc actio, si dolo malo quis rapuerit. Nam q̃ aliquo errore ductus rem suam esse existimans, & imprudens iuris, eo animo rapuerit, quasi domino liceat etiã per vim rem suã auferre à possessoribus, absolui m debet. Cui scilicet conueniens est, nec furti teneri eum, qui eodem hoc animo rapuit.

¶ Sed ne, dum n talia †excogitãtur, inueniatur via o, per quam raptores impunè suam exerceant auaritiam: melius diualibus constitutionib. p †hac parte prospectum est †, vt nemini liceat vi rapere, vel rem mobilẽ, vel se mouentem, licet suam eandem rem existimet. Sed si quis contra statuta principum fecerit, rei quidem suæ dominio cadere q: sinautem aliena res sit, post restitutionem eius, etiam ęstimationem eiusdẽ rei præstare. Quòd non solùm in mobilibus rebus, quæ rapi possunt, constitutiones obtinere censuerunt: sed etiam in inuasionib. quæ circa res soli r fiunt: vt ex hac causa ab omni rapina homines se abstineant.

¶ Actio ui bonorum raptorum nõ solùm competit illi qui dominiũ habet in re: sed etiam illi qui habet aliquod ius: & istud ius æstimatur. Aretinus.

¶ Sanè in hac actione s non vtique expectatur † rem in bonis t actoris esse. Nam siue in bonis sit, siue non: si tamẽ ex bonis sit u, lonam sui delicti æstimationem rei præstare: & illud non solum hẽbit locum in rebus mobilibus, sed etiam in immobilibus: ut ex hac causa ab omni rapina homines se abstineant. h. d. Fran.

l ¶ Quia tamen. ʒ istud quia, uidetur superfluum. Vel pone quia, p sed. Alij, ita tamen. & tunc est planior.
m ¶ Absolui. ʒ scilicet ab actione vi bonorum raptorum iudicis sententia: ut quidam dicunt: uel ipso iure, secundum Azonem b. argu ff. de publi. & uec. l. commiſſa. §. fi.
n ¶ Sed ne, dum. ʒ pro tamen secundum quosdam: uel pone, p prie.
o ¶ Inueniatur uia. ʒ ſic ſ. tit. j. §. unde illud.
p ¶ Constitutionibus. Iut C. unde ui. l. fi quis in tantam. Et in aliis ſequentibus usque in finem ti. sed hic prosequitur tantum tenorem illius l. fi quis in tantam. Super qua materia longum esset hic dicere: cem plures quæstiones ibi notentur super prædicta.
q ¶ Cadere. ʒ repete. prospectũ † est, & etiã ibi p stare, nec est necesſe ponere, cogitur uel dẽt, q̃ uerba non inuenies in libris emendatis.
r ¶ Res soli. ʒ proprie † quandoq; tamen impropriè: ut C. de actio. emp. l. ij. sed rei mobilis dicitur occupatio: licet etiam quandoque immobilia dicantur occupari: ut C. de rei uen. l. domum. in glo. j.
¶ SANE IN HAC. ¶ CASVS. Dixi Iustin. Domine, competit mihi hæc act. ita demum, si dominus fuero rei? Respon. q̃ imo, siue ĩ bonis eius fuerit res rapta: siue in bonis uidelicet eius, q̃ ius aliquod habuerit in re: ut quia sibi fit commodata, uel impignorata, siue locata, uel depositа: uel aliquod ius habeat in ea: ita quod eius interſit mõ non rapi. Semper enim competit ista act. non ut dominium rei raptæ accipiatur, sed q̃ res sibi rapta restituatur. Et ut breuiter me expediã, ex quacunque causa potest competere alicui actio furti, propter furtum datum in re: ex omni consimili causa potest dari actio ui bo. rap. propter rapinam in re factam hoc dicit. Fran.
s ¶ In hac actione. ʒ scilicet vi bonorum raptorum.
t ¶ In bonis. ʒ i. in dominio: ut ff. d acq. re. do. l. rem i bo. & l. statuas, & ff. de ver. sig. l. bonorum appellatio. Vel ſi ẽt bona fide possideant,
v ¶ Ex bonis fit. ʒ ut aliquod ius habeat, ut ſtatim p exempla, pbat.

Hæc

Raptor in minus tenetur, quã fur manifestus.

†al. excogitentur.

†al. p hac parte.
†al. perspectum est.

†spectat.

b Et vtraque opi. est vera, ſ. prima ſi fuerit in iudicio deductum. Itẽ secũda, ſi ſi fuit deductum in iudicio: vt per doctos. hic.
† Hæc gl. non est Accursij.
† Occupantur mobilia inuadũtur immobilia. Egi. P.

In bonis & ex bonis differunt.

Universidad de Deusto

a ¶ Hæc actio.ʒ scilicet ui bonorum rapto.
b ¶ Deposita.ʒ promissa custodia à depositario: ut ſ. tit. j. § pen. Vel etiam commisit culpam: ut sequitur[a]. Vel etiam si pretium acceperit depositionis non tamen quasi mercedem, tenetur eidem: ut ff.e. l.ii. §. dicet aliquis, alioqui esset locatio: ut ſ. manda. §. fi.

Dic quia si cómisit fer dolum, nõ haberet actionẽ fur ti, nec aliã actionem: nec ex improbitate sua consequi actionẽ: vt not. in d. §. pen. & facit l. itaque . ff. de fur. Angel. quod ius.

†Continuatio.

Diuisio.

rapta.

Hic largè sumitur l. pro. plebi scito: quia Aq̃lius tribunus plebis hãc rogauit. Egi. Perrinus.

vel pecudem.

b Nota differentiã inter actionẽ furti, vel bonorũ raptorum, & hanc: quia actio furti, vel bonorũ raptorũ cõpetit, qñ rẽ meã tecum asportas: secus qñ occidis vl̃ d̃struis: qa tũc cõpetit hęc actio, licet vtroq; modo sit damnum, & sic diminutio p̃monij, qd̃ bñ not. Angel.

ADDITIO. Dic ut habetur in l. naturalis. §. ij. in glo. fi. res. ff. de p̃script. uer. & facit l. j. §. si quis seruum. in glo. non dat. ff. depo. Ange.
c ¶ Dominium.ʒ i. dominij æstimationẽ: ut ff. quod met. cau. l. si mulier. §. qui possessionẽ. & ff. uti possi. l. pe. §. fi.
d ¶ Hanc actionem. facit ff. vi bonorũ rap. l. ij. & generaliter.

¶DE LEGE Aquilia.

¶ Post maleficiũ rapinę sequitur de damno, quod per legem Aquiliam punitur. Ac.

Amni.ʒ Totus iste ti. diuiditur ĩ duas partes. Et primo tractat de primo capite leg. Aquil. Sc̃do tractat de tertio capite. Sec̃da ibi, Capite tertio. Ité prima subdiuidit: qa primo ponit uerba primi capitis. l. Aq̃l. Sc̃do illa ĩ terptaẽ. Sc̃da ibi. Qd̃ autẽ nõ pręcisè. Item sec̃da principalis sub diuidit̃ in duas partes. Nã primo ponit uerba, sc̃do interpretat. i. Sec̃da ibi, Itaq; si quis.

¶ CASVS. Si aliquis dederit mihi damnũ p̃ iniuriã, ad dãnũ istud puniendum ꝑstituitur actio p̃ l. Aquil. Et sciẽdũ est q̃ le. Aquil. tria sunt capita. uidẽdũ est ergo de primo capite. In primo autem capite est cautũ, ut si aliqs seruũ alienũ, alienãve quadrupedẽ, quæ i pecudũ numero sit, iniuria occiderit: quãti pretij ea res in anno proximo prẽterito fuerit, tãtum domino dare ꝑdemnetur. In uersi. q̃ autẽ dic casum. Positis materialiter uerbis Galli Aquilij, quæ aliquantulum sunt obscura, intendit Imper. uerba illa p̃ ordinem exponere & primo exponit, quare non sufficit sibi dicere p̃cisè, si quis hominẽ alienum, alienamve quadrupedẽ occiderit: sed a diecit q̃ in pecudũ numero sit. hoc enim adiecit ad significãdũ, q̃ si aliquis occiderit ursum meũ, uel leonem, uel aliam feram bestiã, q̃ non dẽat puniri per primum caput. le. Aquil. eo q̃ nõ sunt de numero pecudum illarum. q̃ gregatim pascuntur, i. in pascuis custodiũtur, sicut equi, muli, oues, & boues, capræ, & similia. Sed domine, de suibus qd̃ dicemus? cõtinetur ne sub pecudum numero? Et resp. di. q̃ sic: qa gregatim pascuntur. & hoc confirmat̃ per authoritatẽ antiquorũ: dices, q̃ sic uoluerunt Homerus & Aelius Martianus. Franciscus de Aret.

e ¶ Iniuriæ actio.ʒ i. actio leg. Aquil. quæ cõpetit p̃ damno dato, i. destructione alicuius rei factæ[b]. Nam sic dicit̃ damnũ diminutio patrimonii: ut ff. de dam. infe. l. iij. si autem rem alterius surriperes, licet uideris dãnũ inferre, tamen nõ infers tale, q̃ p hũc tit. tenearis, sed actione furti: ut ff. c. l. si seruus seruũ. §. fi oliuam. & §. idẽ & in sylua.

f ¶ Primo capite.]habebat enim hęc tria capita, siue capitula, & d̃ primo capite dicitur hic. Secundum autem non est in usu. De tertio dicitur ĩ. eo. §. caput secundum. & §. capite tertio. & ff. e. l. ii. Accursi.

g ¶ Iniuria.ʒ id est, non iure: ut ĩ. eo. §. iniuria.

h ¶ Occiderit.ʒ nota occiderit, nam si alio mõ læserit, ex tertio capite agitur: ut ĩ. eo. §. capite tertio. Ac.

i ¶ In eo anno.ʒ scilicet prætorito.

k ¶ Plurimi ʒ habita æstimatione, non ex affectione singulorum, sed communi ẽstimatione: ut ff. e. l. si seruum meum.

cum hæc actio[a] habebit. Quare siue locata, siue commodata, siue etiam pignorata, siue deposita[b] sit res apud Titium, sic vt interſit eius eam rem per vim non auferri (veluti si in deposita re culpam quoque promisit) siue bona fide possideat, siue vsumfructum quis habeat in ea, vel quid aliud iuris†, vt interſit eius non rapi: dicendum est ei competere hanc actionem; non vt dominium[c] accipiat, sed illud solùm, quod ex bonis eius qui rapinam passus est id est, quod ex subſtãtia eius ablatum esse proponatur. ¶ Et generaliter dicendũ est, ex quibus causis furti actio competit in re clàm facta†, ex eisdem causis omnes habere hanc actionem[d].

De lege † Aquilia.

TITVLVS III.

¶ *Qui occidit seruum alienũ, vel pecudẽ alienã, tenet̃ ex primo capite legis Aquiliæ ad eius æstimationẽ, quanti plurimi fuerunt ab anno retrò: & pecudis appellatione continentur animalia domestica, quæ gregatim pascuntur. Aretinus.*

Amni iniurię actio[e] constituitur per legem Aquiliam: cuius primo capite[f] cautũ est, vt si qs alienũ hoĩem, alienámve quadrupedem†, quę pecudum numero sit, iniuria[g] occiderit[h], quanti ea res in eo anno[i] plurimi[k] fuerit, tantũ domino[l] dare damnetur. ¶ Quòd autem non præcisè de quadrupede, sed de ea tantum, quæ pecudum numero est, cauetur, eò pertinet vt neque de feris bestiis, neq; de canibus cautum esse intelligamus, sed de ijs tantùm, quæ gregatim propriè pasci dicuntur, quales sunt equi, muli, asini, oues, boues, capræ†. ¶ De suibus quoque idem placuit. nam & sues pecudum appellatione cõtinentur: quia & hi gregatim[m] pascuntur. sic denique & Homerus in Odyssea ait (sicut Aelius Martianus in suis Institutionibus refert[n]:)

Δῦσε τὸν ῥίψασπις μεγάθυμος δῖος Ἀχιλλεὺς
Κύκνον, πὰρ δ' ἔπεσ' ἀσπὶς ἐυκρήπις Ἀρηϊθόοιο.

¶ *Quo ad legem Aquiliam iniuria dicitur occidisse, qui dolum, uel culpam commisit occidendo: quoniam in actione legis Aquiliæ venit leuissima culpa. Casus verò occidentem excusat.*

¶ Iniuria[o] autem occidere intelligitur, qui nullo iure occidit. Itaque qui latronem[p] insidiatorem occiderit, non tenetur: vtique si aliter periculum effugere non potest. Ac ne is quidem hac lege tenetur, qui casu occidit, si modò culpa eius nulla inueniatur: nam aliqui ¶ non[r] minùs ex dolo, quàm ex culpa quisque hac lege tenetur. ¶ Itaque si quis dum iaculis ludit, vel exercitat̃, transeuntem seruum tuum traiecerit, distinguitur[s]. Nam si id à milite in eo campo vbi solitum est exercitari, admissum est, nulla culpa[t] eius intelligitur. Si alius tale quid admiserit, culpæ reus est[u]. Idem iuris est de milite, si

l ¶ Domino ʒ ut ff. eodem, l. item Mela. §. item & cũ eo. uersic. legis autem Aquil. vel quasi domino: ut fructuario, uel alij qui habet ius in re, ut ff. eo. l. item Mela. §. fi. & l. seq.
m ¶ Gregatim pascunt̃ ʒ facit ff. de le. iij. l. legatis ser. §. pecoribus.
n ¶ Refert.ʒ duo hæc carmina Græca ex Odyssea Homeri lib. xiij. deprõpta sunt, quorũ hic est sensus: Inuenies autem illum suibus assidẽtem iuxta Coracis saxum ac fontem Arethusam.

¶INIVRIA AVTEM. ¶CASVS. Ex ponit Iust. illud uerbũ positũ prius, iniuria occiderit, di. q̃ ille iniuria occidit, q̃ nullo iure occidit. & manifestat per exempla qualiter quis põt iure occidere: qa hoc uidet̃ alicui dubiũ. Vnde dicit. Si. n. seruũ meũ latronem diurnũ dũ tamẽ telo se defenderet, quis occiderit iure permittẽte eum occidere uidetur, & iõ ñ tenet̃. & hoc intellige ita, si non possit occisor alio mõ euadere periculum. Idem dicit de eo q̃ casu occidit seruũ alienũ, si nõ fuerit ĩ culpa & dolo. & d̃ hoc ponitur tale exẽplum. Quidam milites ludebãt iam iaculis in campo eis deputato ad ſe exercitãdis. si seruus alienus ibi trãsitũ fecerit ad ludũ respiciẽdũ, cũ tamen eius non interſit, si eum aliqs militum se exercitãtium traiecerit, nõ intelligitur miles esse in culpa, & iõ nõ tenetur. Si autem aliqs priuatus hoc fecerit, cuius non interat telo traiicere, culpæ reus est. & iõ tenet̃ ex primo capite l. Aq. eodem modo similes ĩ alio loco, quàm militibus ad ſe exercitandos destinato hoc fecerit: culpę reus est, & tenebitur. h. d. Frã. de Aret.
o ¶ Iniuria.ʒ facit ff. eo. l. sed & si quencunque. §. iniuriam.

Hæc glo. nõ est Accursij.

† exercitãdi causa.

Hic fẽmi. pt cõcipet masc. q̃ etiã capre intelligun-tur: q̃d̃ no. Egi. Petri.

Vide Alcia. lib. prę termi. ij. ti. de lega. iij. nã alij uersum hunc ſubſtituũt.

ADDITIO. Ex quo text. nota differentiam inter hanc actionem, & actionem iniuriarum: quia in illa non ſufficit culpa: sed requirit̃ contumelia & dolus. est & alia differentia: quia in hac agitur ad dãnum: sed in actione iniuriarum agitur ad uindictam, & ſapit instar causæ criminalis: ut ff. de iniur. l. prętor edixit. §. j. Ac.
p ¶ Latronem.]scilicet diurnum. ut tamen clamet, & ille se defendat. sed furem etiam si se non defendat, ut hic ſubiicit, & ff. e. l. iiij. A.
ADDITIO. Sed hoc est contra. l. furem. ff. de fica. Vñ dic q̃ est differentia inter insidiatorem, latronem, & furem, ut in auth. ut nulli iud. §. pe. quia latronem insidiatorẽ itineris possum occidere indistincte, ut l. iij ff. e. facit. l. j. & ij. C. quando li. se fi. iudi. vin. Si autẽ sit fur, tũc dẽt distingui, aut est diurnus, & tũc si poreſt capi, uel à damno euadi, non debet interfici. Noctur-num autem licet occidere, si interficiens non possit ei parcere sine periculo suo: ut dicit tex. in l. furẽ: ff. de fica.
q ¶ Alioqui. ʒ si culpa intereueniat.
r ¶ Non minùs. ʒ id est, non plus ex dolo, quã ex culpa: cum etiam leuiſsima culpa in hanc actionem ueniat, ut ff. eodẽ, l. in lege. ij. c Vel propriè lege, & conuerte literam non minus, &c. id est, nõ. minus ex culpa, q̃ ex dolo. sic & aliàs. ff. de nac. l. iuris gentiũ. §. pactorum. in gl. non minus. & C. de secundis nup. l. cũ apertiſsimè. in gl. quantũ filio. & ff. d̃ pign. l. Paulus. §. domus. & est figura hysteron proteron, id est, ordo conuerſus secundum Io.
s ¶ Distinguitur. ʒ utrum commiserit dolo, uel culpa, uel non.
s ¶ Nulla culpa. ʒ nisi data opera factum est, ut ff. eod. l. item si obſte trix. in fi. & l. nam sicut.
v ¶ Reus est. ʒ quia hoc non est ei deputatum: arg. in aut. vt hi q ob.

se ha. per. res mi. §. fin vero tacuit. col. vj. & ff eo. l. idem iuris. in fi.
¶ ITEM SI PVTATOR. ¶ CASVS. Hic ponit aliud exemplum, in quo si in culpa fuerit, qui hominem occiderit, tenet̃ l. Aql. si autem eum sine culpa occiderit, non tenetur. & est exẽplũ rale, Quidam putator ex arbore: deiecto ramo seruum alicuius interfecit. Vñ quid iuris in isto casu. fit, quęritur. & respõdetur q̃ distinguit̃: quia aut illud factũ est ꝑ pe uiã publicam, aut prope uiã uicinalẽ: & tũc si non ꝑclamauit, uidetur esse ĩ culpa, & tenetur. si aũt pręclamauit, & qui trãsibat. hoc nõ obstãte ꝑcessit, & sibi præcauere noluit: tunc putator extra culpã ẽ, & nõ tenetur. Idem dico, si ꝑ pe locũ aliquẽ, ubi nõ erat ius ꝑuersandi, uel trãseundi: ramo ex arbore deiecto, putator seruum alicuius ibidem trãseũtem occidet̃: quia tunc quandoq̃ non prælamauerit, extra culpã est: nisi de dolo putatoris cõstiterit: quẽ cũ uiderit, tamen nõ ꝑclamauit. ĩ isto tñ casu semp̃ præsumẽdũ est pro putatore, seuun eẽ extra culpã & dolũ: nisi dolus possit probari. & sic intellige quod hic dicit. In §. ꝑterea. Imp. põit adhuc bonũ aliud exẽplum: ĩ quo si aliqs seruũ alicuius occiderit si fuerit ĩ culpa, tenebit. si aũt̃ non fuerit in culpa, nõ tenebitur. Si enim medicus seruũ tuũ secuit: & post eã curationẽ eius reliquit, & seruus tuꝰ mortuus est: i culpa est medicus: & ideo tenebit̃. & idem erit si imperitè eũ secuit: & ꝑpter hoc mortuus est, i culpa enim est: & ideo tenet̃. imperitia enim culpæ annumeratur. h. d. Frã.
a ¶ Putator. ʒ id est, q̃ putat uites in arboribus positas. ut in quibusdam terris sunt. uel etiam ipsas arbores. nã & arbores putantur.
b ¶ Licet non prælamauit. ʒ nisi forte dolo: ut ff. e. l. si putator.
c ¶ Imperitia.] facit ff. de reg. iur. l. imperitia. & ff loca. l. si quis fundũ. §. Celsus. & §. si q̃s uitulos. & ff. de suspec. tut. l. tutor quoque. §. fi.

† Sic clamans excusat: & facit ꝑ eos q̃ faciunt curre re equos: nã debẽt di cere garda. Fm Bal. l. si putator. ff. eo. Ang. Perr.
† al. dereliquit.
† aque.
† Scilicet repẽstiuè, ꝑ post fcm: vñ sumpta est practica Par. q̃ ꝑ ſores domorũ dum domos operiunt, ꝑ uias ꝑtransãte domos ſuſpẽdũt: trãseuntes admoneant. Hoc verũ in assentẽte se pe titi. Aegi. Perri.
† Concor. cũ hoc tex. & ſi culpa. cõ glo. ſuper uer. imperitia. ex. de iniu. Medicus tenetur de culpa ante factum nõ prouiden-do in facto male secã-do, & post factum di-rigendo. ſecũdũ gl. in l. idẽ iu-ris. ff. eod. Ang. Perr. Putator. al. culpe.

alio loco, quàm qui ad exercitandum † militibus destinatus est, id admiserit.
¶ *Ex qualitate loci iudicaẽ damnũ datũ dolo, vel culpa incideti. h. d. Vel sic. In occidente dr̃ adẽsse culpa, quando diligẽtia potuit prouidere, & non fecit. Aretin.*
¶ Item si putator[a] ex arbore, deiecto ramo, seruum tuum transeuntem occiderit: si prope viam publicam, aut vicinalẽ id factum est, neque prælamauit †, vt casus euitari posset †, culpæ reus est. sed si prælamauit, nec ille curauit pręcauere, extra culpam est putator. A Equè extra culpã esse intelligitur, si seorsum à via fortè, vel in medio fundo cędebat, licet nõ pręclamauit[b]: quia ĩ eo loco nulli extraneo ius fuerat versandi.
¶ *Si medicus serui curationẽ reliquerit, aut ꝑitè curauerit, lege Aquilia tenet̃.*
¶ Præterea si medicus qui seruum tuũ secuit, dereliquerit† curationem eius, & ob id mortuus fuerit seruus, culpæ reus est†. Imperitia[c] † quoque culpæ annumeratur: veluti si medicus † ideo seruum tuum occiderit, quia malè eum secuerit, aut perperam ei medicamentum dederit.
¶ *Si mulus, vel equus ꝑp imperitiam, uel imbecillitatem mulionis, uel equitãtis, seruum alterius occiderit, tenetur mulio, uel equitans lege Aquilia. h. d. Aretinus.*
¶ Impetu quoq; mularum, quas mulio propter imperitiam retinere non potuit, si seruus tuus oppressus fuerit, culpæ reus est mulio. Sed & si propter infirmitatem[d] eas retinere nõ potuerit, cùm alius firmior eas retinere potuisset, æquè culpa † tenetur. Eadem placuerunt de eo quoq; qui quum equo veheretur[e], impetũ

† militibus

eius aut ꝑpter infirmitatem, aut propter imperitiam suam retinere non potuerit †.
¶ *Actio legis Aquiliæ est pœnalis: qa ẽsti mãt quanti plurimi valuerit res ab anno retrò, & ideo non transit ĩ hr̃des. Aret.*
¶ His autem verbis legis, Quanti id † † in eo anno plurimi fuerit, illa sententia exprimitur, vt si quis hominem tuum, qui hodie claudus, aut mancus, aut luscus erit, occiderit, qui in eo anno integer aut pretiosus fuerit: nõ tanti teneatur, quanti hodie erit, sed quanti in eo anno plurimi fuerit. Qua ratione creditum est, pœnalem esse huius legis actionẽ, quia non solùm tanti quisque obligatur, quãtum damni dederit, sed † aliquando longè pluris. Ideoq̃ constat in hæredem † eam actionem non transire §, quæ transitura fuisset, si vltra damnum nunquam lis æstimaretur[h].
¶ *In actione legis Aquiliæ non solũ uenit æstimatio rei, sed etiã æstimatio extra rẽ. hoc dicit. Aretinus.*
¶ Illud non ex verbis legis, sed ex interpretatione placuit, non solùm perempti corporis ẽstimationem habendam esse, secũdum ea, q̃ diximus[i]: sed eo ampliùs, quicquid prętetea, perempto eo corpore, damni vobis illatum † fuerit: veluti si seruum tuum hæredem ab aliquo institutum anteà quis occiderit, quàm is iussu tuo hęreditatem adiret † † nam hę reditatis[k] quoque amissæ rationem esse habendam constat. Item si ex pari mularum, vnam, vel ex quadrigis equorum, vnum quis occiderit: vel ex comœdis[l] vnus

† ea res.
† adlatum.
† al. adierit.

terfecerit, fuerit luscus, uel mancus, in anno tamen proximo prẽterito fuit integer, & pretiosior valde, quã eo tẽpore quo occisus fuerit, tenetur quanti in anno proximo prẽterito plurimi fuerit: & nõ quanti eo die quo occisus fuerit: & ideo dicit̃ hæc actio pœnalis de sui primitiua natura: quia obligat delinquentem nõ tanti quantum damni datum est, sed aliquando longè pluris. Et ꝑpter ea etiam in hęredẽ nõ datur: in eum autem datur, nisi ultra damnũ lis æstimatur. h. d. Et cause: quia quidam uolũt dicere, q̃ hæc actio de sui primitiua natura ſi est pœnalis: sed pœnabilis solum. Dñs autem Guil. dicit hãc esse pœnalem de sui primitiua natura: sicut satis põt probari p̃ literã iũam, pœnalem autem esse huius legis, uerũ est, dicit ipse, in duplũ, q̃ aũt duplũ ꝑsteꝛ in hac actione, hoc cõtingit p̃ insiationẽ. & sic est pœnalis ĩ duplũ. & ĩ pœnali d̃ sui primitiua natura sp̃ intellige. h. d. Frã.
f ¶ Quanti id in eo anno. § materialiter hæc uerba ponunt̃: & hẽs ea. ſ. e. tit. in princi.
g ¶ Non transire. ʒ ni si ex dãno locupletior factus esset: ut ff. e. l. in de Neratius. §. si ifans. uersi. hanc actionem.
h ¶ Aestimaretur. ʒ opponit̃ de eo, qui hodie plurimi fuerit, quã olim: & occisus est ab aliquo. Nam non uidetur in hoc casu esse pœnalis hæc actio: ergo uidet̃ trãsire dẽre in hoc casu ad hæredes. Sed ñ sequit̃. licet enim reperiat̃ in hoc casu, q̃ non sit pœnalis: tamen non est apta nata ut trãsire dẽat: ut in hoc exẽplo: aliqs nõ uidet, uel non ridet actualiter: tñ est aptus ridere uel uidere naturaliter: ut ar. ff. de aqua cot. & ẽsti. l. j. §. cotidiana. & ff. de flumi. l. j. §. item fluminũ.

† hæredes Th.

ADDITIO. Et sic inſpicimus propriam & primæuam naturam actionis, & secundum illam iudicamus, non autem secundum accidẽtalẽ. facit quod no. glo. in l. si creditori. ff. de leg. j. Quando actio ſubrogatur, & capit naturam alterius, intelligitur secũdum naturam ordinariam & propriam & primæuam. quod not. Aretinus.

¶ ILLVD NON EX VERBIS LEGIS. ¶ CASVS Scire debetis, q̃ non ex uerbis legis, sed ex interpretatione est, quod si aliquis seruum meum occiderit iniuria, non solũ actio. l. Aquil. fiat æstimatio serui perempti, ẽm quod iam dictum est: sed & omnis damni mihi in seruitio meo p̃ illud corpus occisum dati in aliis rebus meis: veluti si seruus meus institutus fuerit hæres: & antequam hæreditatẽ adiret, ab aliquo fuerit occisus: non solum corporis mei serui fiet ẽsti matio: sed hęreditatis amissæ est habenda ratio. Ad hoc etiam adiungere possum multa alia exempla. Si enim ex uno pari mularum vna occisa fuerit: uel si ex quadrigis equorũ vl̃ unus occisus fuerit, ex comœdis unus occisus fuerit: non solum æstimatio corporis est habẽda: sed si p̃ unius mortẽ alter, vel altera minus utilis facta, uel factus fuerit, totius illius damni ratio est habenda. h. d. Franciscus.
i ¶ Diximus. ʒ per totum hunc titulum.
k ¶ Nam hæreditatis. ʒ in lege enim Aquilia damnum consequimur, & amississe dicimur quod aut consequi potuimus, aut erogare cogimur: ut ff. eo. l. proinde si seruum occidisti. & l. si seruum meum.
l ¶ Vel ex comœdis. ʒ id est, qui cantabant de comœdia: & unus sine altero cantare nesciebat.

Comędus.

a Solue q̃ ibi in contractu, hic in delicto i quo uenit oē interesse. ut ff. de iudi. l. iiii & ff. de vi & vi.ar. l. iiii & ff. de cōdi. fur. l. iiii. & Iuliānū. §. j. ff. de leg. j. vbi post mortē, & scilicet post delictū hares teneatur nō solū ad seruum mortuū, sed ēt ad hereditatē in qua erat institutus. l. si seruum. ff. de uer. obli. in princ. al. prosequi.

† poterit.

† Appellatione rapti cōtinet oē quod debet rioratū est. seu per scissuram seu per effusionē aut aliter. Aeg id. Perr.

† al. miscuerit.

† al. si primo capite.

a ¶ Qui supersunt ʒ facit arg contra. ff. de actio. nou. si fil. §. cū per uenditorem ². & de periculo & commo rei uen. l. fi.

¶ LIBERVM. ¶ CASVS. In isto §. ulti. dicit Iustinianus, quod secūdum quod iam dictum est, & si seruus meus iniuria iam occisus fuerit, si uoluero contra eum agere ad persequendum damnū mihi datū seruo meo occiso, possum hoc facere actione lege Aquilia. ex primo cap. possum et ia si uoluero criminaliter cōtra eū agere, & possum eum accusare. l. Cornelia. & hoc intellige si dolosè eum occiderit. secus aūt est si solum fuerit in culpa occisor. Sed quid dominē, satis vidi de primo capite, modo dicatis de secundo capite. Et resp. Frater. caput secūdum in vsu non est. h. d. Frā.

b ¶ Damnum. ʒ scilicet quāti fuerit in anno retro. ut. S. e. in prin.

c ¶ Capitalis criminis ʒ scilicet legis Corneliæ de sicariis: ut ff. e. l. ide Neratius. § si dolo seruus. & §. sed & si. Nā & pro seruo occiso ea. l. agitur ut pro libero: ut ff ad legem Corn. de sica. l. j. § j. donec tñ agitur una, non poterit agi reliqua: ut ff. de publ. iu dic. l. 4. & ff. vi bonorum rapto. l. j. §. j. sed pacto uno, ager reliquo ut C. quādo ci. act. præiu. cri. l. j. & ff. vi bonorum rapto. l. 2. §. j.

¶ CAPITE TERTIO. ¶ CASVS. Supra vidi de capite prio & secūdo, restat videre de tertio capite. Et scīr debes, q̃d in capite tertio cauetur de omni dāno, de quo nō est cautū in capite primo. Vnde tertium caput locū habet, cum aliquis seruum vel quadrupedem illam quæ pecudum numero est, uulnerauerit, uel occiderit. & sic cauet ibi, q̃a mors venit i isto capite tertio, sicut in prio sed nō in illis animalib. in quib. venit in primo Item damnum iniuria datum in cæteris animalibus. & i cæteris rebus inanimatis, hoc tertio capite vindicat. unde si quid fuerit ruptum uel fractum, vstum vel cæsum, actio ex hoc capite cōstituitur. Scire tamē debes, quod plura verba hic posuerunt iuris conditores, quàm necesse fuerit. Omnia enī uer. rupti, cōtineri potuerūt. Adhuc ēt scire debetis, q̃ si aliq̃s in alienum vinū, vel oleū aliq̃d miscuerit, per q̃d natura vini, uel olei corrumpatur: hoc tertio capite l. Aquiliæ tenet. Itē sicut pro occisione de qua in primo capite tractat, p̃ l. Aquil. pœna imponit si dolo, uel culpa facta fuerit occisio: & aliter nō: & similiter & hi ñ debēt puniri p̃p dānū dat̃, de quo in tertio capite tractat, nisi dolo, uel culpa hoc factū fuerit. Scire ēt debetis q̃ in prio capite punit occisor tāti q̃ti plurimi fuerit res in anno retro. sed in 3 capite fit ęstimatio q̃ti fuerit in xxx. dieb. retro. & nō repetit hęc dictio, plurimi in hoc iij. capite. sufficeret enim eā esse positā in primo capite. Intelligit enim hęc dictio, q̃ti plurimi, & c. in primo capite posita, in tertio repetita hoc dicit. Fran.

d ¶ Cætero damno. ʒ q̃d, l. nō cōtinet in primo capite. ut S. e. in prin.

e ¶ Rupti. ʒ quod verbum est legis te. iij capitis.

f ¶ Sufficeret. ʒ sed non est nouum, ut specialiter quibusdam enumeratis generale subiiciatur uerbum, in quo singula complectantur. ut ff. eo. l. si seruus seruum. §. inquit lex.

g ¶ Culpa etiam leuissima. ʒ ut ff. e. l. in lege Aquilia. & leuissima. ait non ut S. e. §. iniuria.

h ¶ Ex hoc. ʒ scilicet tertio, quod est loco secundi.

i ¶ Damno. ʒ id est, damno dato in cæteris rebus.

k ¶ Xxx. ʒ sed quare minus spatium in tertio capite quam in primo apponitur? Respon. q. a in primo grauius delinquit, & ideo grauius punitur. ut ff. de offi. præfi. l. diuus. & melius facit lex præcedens. Ac.

l ¶ At ne plurimi quidem verbum adiicitur.] id est, non est positum i hoc tertio capite.

m ¶ Plebem Romanam. ʒ ergo est plebiscitum. quod est uerum: ut ff. e. l. j. & §. de iure natu. §. plebiscitum.

† retrò.

† al. nec

† al. dicitur

n ¶ Prima parte.] Quæ enim in præfatio nibus dicuntur, † in contractibus repetita esse credūtur: ut ff. de verbo rum obliga. l. Titia. § idem respondit. & l. qui fic. & ff. de reb' dub. l. fi. & C. famil. ercisc. l. quoties. & ff. de cōdi. insti. l. cū seruus. & ff. de acti. emp. l. si venditor hominis. & ff. de cōtrah. emp. l. qui fundum. & de leg. 3. l. in repetendis. & de condi. & demōst. l. auia. & l. libertis. & ff. d̃ le. 2. l. Latinus. & ff. de fund. instru. l. 3. & l. Seiæ. §. Caio. & ff. de pa. do. l. cū pater. Sed arg. cōtraria sunt ff. de an. le. l. Seio. § fi. & ff. de fideicō. lib. l. fi. §. fi. i gl. nō videri. & in gl. fi. & ff. de hęre. in isti. l. itē quod Sabinus. secundum Io.

† Hoc verū nisi repetitio inducat vitium ut i cōtrariis legib. Aegi. Perr.

† Hic Accur. patitur fluxū legū. Ae. Perr.

† al. interroganter.

¶ CAE TERVM PLACVIT. ¶ CASVS. Scire debetis, q̃ tunc demū habet locum act. l. Aquil. directa cum corpore suo aliqs damnum dederit i corpus. quādo autē aliquo alio modo, quā cor pore suo aliqs damnum dederit i corpus, habebit cōtra ipsum act. l. Aquil. vtilis locum. ueluti si hominē alienū, aut pecus ita incluserit, vt fame necare tur, & similiter in aliis exēplis positis i litera. Sed quid dicemus de illo, qui seruum alienum i fluuiū deiecit, & is suffocatus fuerit? Resp. q̃ non est dubium qui cor pore suo in corpus dam num dederit, & ideo actio. le. Aquil. tenetur. Sed domine, quid si alicui damnum datum fuerit à non corpore in corpus: ut puta si aliquis misericordia ductus seruum alicuius compeditum soluerit ut effugiat, quid dicemus in isto casu? Respon. quod neque dabitur in hoc casu ac. l. Aquilia. directa neque vtilis, sed actione in factum subsidiaria quæ datur pro damnis, quæ in le. Aquil. non comprehenduntur, tenebitur. hoc dicit. Franciscus.

† tam

o ¶ Mortuus. ʒ quia qui occasionem damni dat, damnum dedisse videtur. ut ff. e. l. qui occidit. §. in hac quoque actione.

Damni dans causam damnum fecisse videtur.

ADDITIO Tu dic secundum Flo. ibi, q̃ aut quis dat operam rei licitæ, & adhibet illam diligentiam quam potest. & tunc nō tenet de his, quæ postea sequuntur: ut d. §. in hac. in fi. secus si nō adhibeat diligētiā, aut det operam rei illicitæ. quia tenet, arg. ff. eo. l. itē Mela. in prin. & est gl. in cap. sicut nobis. extra de testa in uerbo. dederunt. Angel.

p ¶ Vtilis actio in eum datur.] scilicet legis Aquiliæ: & nihilominus in factum: ut ff. e. l. item si obstetrix. §. si quis hominem.

q ¶ Non difficulter. ʒ imo facile: ut ff. e. l. qua actione. §. pe.

Leg

a ¶ Lege Aquilia. ʒ i. directa actione legis Aquiliæ.

b ¶ In factum actione ʒ id est, subsidiaria a quæ pro damnis datur, quæ lege Aquilia non comprehenduntur, uel non tenentur: ut ff. eodē. l. si rerum. §. fi. & uidetur hæc esse prætoria: ut ff. de præscri. uerbis. l. quia actionum.

c ¶ Si quis misericordia ductus. ʒ sed si non ductus misericordia, datur furti: ut ff. de dolo. l. & eleganter. § idem Labeo.

d ¶ Compeditum. ʒ est enim dolo proximum: ut ff. depos. l. si hominem. j. respon.

e ¶ Vt fugeret ʒ hic nota quandoque damnum datur à corpore in corpus: & tunc locum habet actio legis Aquiliæ directa. Quandoque à nō corpore in corpus: ut patet per multa exēpla. §. proxi. §. Quādoque e contrario de corpore in nō corpus: ut si annulum excusserit, ut in aquam caderet: ut ff. eod. l. si seruus seruum. §. fi quis de manu. Et in his duobus casibus habet locum utilis actio legis Aquiliæ: & nihilominus in factum secundum Io. ut ff. eod. l. quemadmodum. §. magistratus municipales. cum utroq; casu utranque reperiam dari, secundum Ioan. ut ff. ui bo. rap. l. ij. §. si publicanus. Quando quę à non corpore in nō corpus: & tunc subsidiaria in factum comperit: ut ff. eo. l. si seruum. §. fin. De qua actione in factū quot habet naturas: dic ut ff. de præscript. uer. in rub. & ut dicemus. j. de inter. §. fi.

¶ DE IN IVRIIS † ¶ Post alia priuata delicta & de iniuriis ponit: quod priuatum est delictum, i. non publicū. nec enim cuilibet competit, sed iniuriato tantum. Accur.

† Dicitur ueberare, q̃ alio modo quā pugnis percutit ergo pugno percutiēs nō puniret pœna statuti punientis uerberātē. Aeg. Perr.

† Facit cōtra mugetos Aurelianenses, qui quotidie affectā tur puellas: ut l. itē apud La beonem. §. appellare. ff. de iniuriis. secus si colludēdi, aut officii cā id fiat. dicta l. itē. §. meminisse. hoc ue um, si sit in ueste matronali. d. l. itē apud. §. si quis uirgines. Aeg. Perr. Pauperta tem detegere durū est. Materfamilias.

Agi.

† Prætexta quid est.

b No. secūdū Io. Fab. cōtra istos gabbadeos qui sumūt habitū ere mitarū, si sic religiosorū. quia possunt p nihi mitei authētic. desan. epi. §. j. Ange.

Quæ dantur in subsidium, ubi nēs, & uer tu legis Aquiliæ de iniur. Aegi. Perr.

ul. cōtigit

Damnum da tur quadru pliciter.

¶ Iniuria genus cōtinet multas species sub se si. species iniuriā, cōtumeliā, culpā, iniuriā, iniuriā Tul. de offi. de duo. generi iniustitiæ. Aegid. Perr.

† Ita tumihic, fecūdum gl. ff. eo. Aeg. Perr. Aliās, Full. lib. iii. Rhetor. de defi. Iniuria, iquit est quæ aut possīde cor pori, aut cō dicio aures aliq̃ aut animi offendit. aut ā aliquis uio tur. uide l. §. e. Aeg. Perr. Continuo. Diuiso.

¶ Hæc gl. est Acc. Aeg. Perr. Iniquitas & iniustitia diuersa sunt.

Eneraliter. ʒ ¶ Totus iste titulus diuiditur in sex partes principales. Primò ponit quot modis accipitur iniuria, & qualiter committitur. Secundò ex cuius persona nobis iniuria illata intelligitur. Tertiò, quæ est pœna actionis iniuriarum. Quartò, quando iniuria atrox æstimatur. Quintò, quod pro iniuria potest etiam criminaliter agi. & an tunc possit interuenire procurator. Sextò, quando tollitur ista actio. Secunda ibi, Patitur autem. Tertia ibi, Pœna autem. Quarta ibi, Atrox. Quinta ibi, In summa. Sexta ibi, Sed hęc actio. ¶ CASVS. Quæsiui à Iust. quid dicatur fieri per iniuriam? Et rñ. dicēs, q̃ generaliter dicitur fieri iniuria quod nō iure fit. & ita ponitur hic priuatiuè. Specialiter autē dicitur iniuria, pro cōtumelia, à cōtemnendo dicta: quā Greci appellabāt sicut uoluerūt. Quādoq; autē specialiter dicitur culpa: sicut sumitur i act. l. Aqui. ubi ponitur damnū iniuria datum, i. culpa faciēs datū. Tertio modo sumitur iniuria pro iniquitate, uel pro iniustitia. unde cum prætor, uel iudex cōtra aliquem iniquè pronuntiat, ille contra quem iudicatum est, iniuriam accepisse dicitur, siue iniustitiam. h. d. Franc.

f ¶ Generaliter. ʒ facit ff. eo. l. j. Accur.

g ¶ Græci † hybrin appellant. ʒ hybris Græcè dicitur contumelia. Latinè aūt asserit textus. Adikema est culpa. Anomia iniquitas. Adikia est iniustitia. Inde adikon, i. iniustum.

h ¶ Iniustitia. ʒ iniquitatem committit iudex quando contra æquitatem pronuntiat, iniustitiam quando contra strictum ius: iniquitatem & iniustitiam. quando contra utrunque pronuntiat. Accur.

i ¶ Accepisse dicitur. ʒ. Ille contra quem est iudicatum. Vel dic accepisse, i. fecisse iudicem. sic ff. de dam. infect. l. proculus. Acc.

¶ INIVRIA AVTEM. ¶ CASVS. Scire debes in principio, quod licet iniuria quatuor modis sumatur, ut ex præcedenti responso liquet, attamen in toto isto titulo propriè sumitur iniuria pro cōtumelia. Volui ergo scire à legislatore, quomodo dicitur iniuria, siue contumelia committi. Et respon. dicens, q̃ non solum committitur injuria, cum quis pugno pulsatus fuerit, aut fustibus cæsus, uel uerberatus, sed etiam si aliquid cōuicium aliquod dictum fuerit. Item plus dico, quod si aliquis uellet possidere bona alicuius tanquā bona debitoris sui, sciēs eum nihil sibi debere, iniuriam committit. Item dico, si aliquis ad infamiam alicuius libellum famosum cōposuerit, aut scripserit, aut ediderit, iniuriā cōmittit. si aliquis pudicitiam aliquius bonæ matronæ attentauerit, uel matremfa. affectatus fuerit, uel prætextatū, i. masculum, uel prætextatam, i. fœminam affectatus fuerit: & aliis pluribus modis. h. d. Fran. de Aretio.

K ¶ Iniuria. ʒ hic prosequitur prout hoc titulo accipitur.

l ¶ Conuicium ʒ quasi cōuocium: cum in unum plures uoces cōferuntur: ut ff. eod. l. item apud Labeonē. §. conuicium.

ADDITIO. Nota q̃ uerbum iniuriosum dicitur, siue in genere, siue in specie improperatur aliquod delictum commissum: ut no. Bart. Bald. & doct. in l. iij. in prin. ff. de libe. & post hu.

m ¶ Quasi debitoris. ʒ cum nō esset: ut hic & ff. e. l. si iniuriæ. Acc.

n ¶ Qui intelligebat. ʒ ex affectu enim fit iniuria, ut ff. eod. l. iij. sed quid si erat uerè debitor? Adhuc uidetur idem: cum nihil adeò durum sit, quam familiarē pompam ostendi. Quid enim tam durū tamq; inhumanum, q̃a publicatione pompāque rerum familiarū, & paupertatis detegi utilitatē &c? ut C. quando & qui. debetur quarta pars ex bo. de fun. l. j. § j. li. x. Sed dico contra in sequenti casu, si iure eum prouocaui, uel meum debitorē appellaui, cum esset: ut argu. ff. eod. l. eum qui. in prin.

o ¶ Fieret. ʒ nisi nocens erat. Nam peccata nocentiū nota esse expedit: ut ff. eo. l. eum qui. in prin.

p ¶ Matremfami. ʒ matremfamilias eam dicimus, quæ est notæ auctoritatis, & honestæ uitę in domo sua: ut ff. de lib. exhi. l. iij. § fin. & ff. de his qui sunt sui uel alieni iur. l. nam ciuium.

q ¶ Prætextatum. ʒ prætexta genus est uestis, qua nobiliores ciues Romani solebant uti. Vnde si alius quam cui permissum erat deferre, b deferebat in aliquius certæ personæ ignominiam, iniuriārū tenebatur illi, quem infectabatur. sic plerunque fit. Acc.

r ¶ Affectatus.] affectari est frequenter sequi. sed attētare est quando fœminæ pudicitiā alicuius ipetere. ut ff. eo. l. itē apud Labeonē. §. aliud.

s ¶ Cuius. ʒ i. alicuius.

t ¶ Plurimis modis. ʒ qui notantur. ff. e. per totum. & C. e. per totum.

¶ PATITVR AVTEM QVIS. ¶ CASVS. Supra dictum est quot modis fit iniuria: modo uidendum est qualiter quis patatur iniuriam. Paaitur autē quis iniuriā non solum, si aliquo prædictorū modorum ei directo fiat iniuria: ut puta, q̃a conuicium ei dictū fuit, uel aliquo alio modo: sed etiā si liberis eius, quos i potestate habet aliquo prędictorum modorū fiat iniuria, pater dicitur passus iniuriā. unde pro iniuria facta uni personæ, quādoque tribus, quandoq; quatuor datur actio iniuriarū: ueluti si facta fuerit iniuria filiæfamilias nuptæ, datur actio iniuriarum patri mulieris, & etiā mulieri, & marito mulieris. Sed quid si marito fuit iniuria facta, potestne uxor agere, p iniuria sibi facta. & econuerso? Respon, quod non. Aequū enim est uxores à uiris defendi: & nō maritos ab uxoribus. Quatuor enim personis cōpetit actio iniuriarū, pro iniuria facta uni p̃sonę in tali casu. Pone, q̃ aliqua filiafa. nupta filio meo fit: quem in potestate habebā. huic si facta fuit iniuria, cōpetit actio iniuriarū nuptæ: & mihi socero, p iniuria facta nurui meæ: & etiam filiofa. marito mulieris. & etiam patri mulieris. h. d. Fran.

v ¶] In potestate habet. ʒ si ille qui iniuriam facit, scit eos esse in potestate, licet ignoret in cuius potestate sint: alioqui non, sicut marito si mulierem uiduam credat: ut ff. eo. l. eum qui nocentem. §. fi. Accur.

x ¶ Per uxorem suam. ʒ uel sponsam: ut ff. e. l. item apud. §. sponsum quę que.

y ¶ Sed etiam patris. ʒ licet in potestate patris eius non esset: ut ff.

Universidad de Deusto
Biblioteca

eod.l.j.§.item. ADDITIO. Ista gl.non est vera,per legem sed si unius. §.ait prætor.uersi. idem est & si emancipatus. ff.eo.& ibi usdetur glo.p terea si non competit patri actio iniuriarum, quando credit pulsatum fore patremfa. ut d.l.cum qui.§.j.ff.eod.argo multo fortius nõ cõpetit sibi, quando in ueritate est paterfam.scilicet quãdo est emãcipatus,secundum.Ioan.Fab. quod credo uerum.Auge.

a ¶ Cuius.§ Liceminę uel nurus.

¶ SERVI SAVTEM. ¶ CASVS. Suprà dictum est, q̃ patitur aliquis iniuriam non solùm per semetipsum, sed & per uxorem suam, & per liberos suos, quos in potestate habet. Hæc autem omnia intelligere debes uera esse in liberis. Si enim alicui seruo fiat iniuria, nõ intelligitur ei fieri aliqua iniuria,eo quod inspecto iure ciuili serui pro nullo habentur.sed domino serui fit iniuria per iniuria factam seruo : sicut per iniuriam factam uxori uel liberis, iniuria fit marito uxoris, & illi in cuius potestate liberi sunt. Solùm enim in duobus casibus fit domino iniuria per iniuriam factam seruo, si uel in contumeliam domini apertè facta fuerit seruo, licet nõ atrox : uel si seruus atrociter uerberetur. Cæterùm si aliquis contra seruum tuum conclamauerit,& eum leuiter pugno percusserit, non dabitur tibi actio iniuriarum. h. d.Fran.

b ¶ Nulla iniuria,§ quãtum ad hoc ut agant,scilicet inspecto iure ciuili : sed sic, inspecto iure naturali. ut ff.eo. l.eum qui.§.j. & ff. de his qui sunt sui uel alie.iur. l.ii. & §. de h s qui sunt sui uel alie. iur. §. fi. quæ est contra.

c ¶ Per liberos.§ i.filios.

d ¶ Atrocius.§ quàm æquum sit.

e ¶ Et quod apertè.§ repete.& cum id commissum fuerit, quod &c. Si aũt nõ in domini contumeliã.sed serui tantum:tamẽ adhuc non dẽt inulta relinqui à prætore:ut ff.eo l.itẽ apud Labeo.§ si quis sic fecit.

f ¶ Ad contumeliam domini respicit.§ hic duobus casibus domino dãtur actio:hoc est siue ad eius contumeliam fiat iniuria : siue seruus atroci er uerberetur: & sic dominus aget propter iniuriã seruo factam, non tamẽ serui nomine,b quasi seruo competat actio,sed in primo casu suo nomine pro iniuria,l.sibi commissa.

g ¶ In hunc casum.§ non solum in superiori casu, quando ad contumeliam domini facta est iniuria.

¶ SI COMMVNI SERVO ¶ CASVS. Supra dictum est, q̃ si seruo alicuius qui in totũ alicuius est fiat iniuria , q̃ in duobus casibus actio iniuriarũ competit domino. sed pone q̃ seruo communi alicuius simplicis hominis & alicuius nobilis uiri ,p equalibus partibus fiat iniuria.ex qua nascatur actio iniuriarum:qualiter debet ista iniuria æstimari? Et respon.q̃ nõ debet fieri iniuriæ æstimatio pro ea parte, p quã quisque eorũ dominus est, sed ex personis dominorum, hoc est dignitatibus:hoc est dicere, q̃ licet humilis p.rsona tantũ habeat i seruo quãtum & nobilis,nõ tamen tantũ debet iniuriæ sua æstimari,quantũ iniuria facta nobili. Ad l autẽ inductã per contrariũ ff.e.l.sed nõ est æquũ. respon.sic exponendo:sed non est æquũ pro maiori parte,quã pro qua dominus est,damnationem aeri,hoc sic intelligo , quod quilibet dominorum habebit dimidiã emendæ respectu facto ad suum totũ. Si enim seruus cui facta est iniuria,totus fuisset nobilis,æstimaretur iniuria sua xx.solid. sed quia non est nisi dimidius, æstimabitur v. & ita æstimatio nobilis uiri deducitur ad suum totum. aut illud æstimabitur habito respectu ad diuturnitatem Si autẽ seruus cui facta est iniuria , totus esset domini ignobilis,non ualeret iniuria nisi decem.cum ergo non habeat nisi medietatem in seruo suo, æstimabitur quinque. Aliis autem modis soluitur ibidẽ. Sed quid si fiat iniuria seruo, in quo aliquis habet usumfructũ, cui cõpetit actio iniuriarũ? Et rñ.q̃ domino proprietatis. Sed po.q̃ alicui libero homini, q̃ tibi bona fide seruit, fiat iniuria:dabitur ne tibi actio iniuriarũ? Et rñ.q̃ non:sed sibi.& hoc uerum est, nisi in cõtumeliã tui domini,cui bona fide seruit, sit uulneratus uel pulsatus. Idem est in seruo alieno bo.fid.seruiente:ut tũc pro iniuria ei facta,tibi concedatur actio iniuriarum, quando in contumeliam tui iniuria fuerit ei facta. Et hæc sunt quæ in litera continentur.Franc.

h ¶ Dominus. § imò pro parte dñii: ut ff.eo.l. sed non esse.cõtra.Sol. † non contradicit, si rectè intelligatur. Nam quilibet agit ratione dimidiæ:ut si duo sunt: unus nobilis,alius ignobilis:si seruus esset totus nobilis,ageret iniuriarum in xx. nunc ergo aget in x. ignobilis autem ageret in x. si esset totus suus seruus:nunc ergo aget in quinq; : & ita quilibet p parte sua,& ratio dignitatis habet Vel ibi erant pares per omnia domini.

i ¶ Ex dominorũ persona.§ quasi dicat non ex serui persona.

K ¶ Magis.§ quã Titio. l Mæuio.§ nisi ad contumeliam usufructuarii facta sit: ut ff.eo.l. item apud Labeo.§. si usumfructum.& §. item si liberũ. ad fi.legis.

m ¶ Et tibi.Jnó solũ ei.

n ¶ In tuam contumeliam.§ nec minus ipse iniuriarũ aget. ideo in fructuario distingui oportet:ut ff.eo.l.item.§.item si liberum.

¶ POENA AVTEM INIVRIARVM. ¶ CASVS. Dixi Iusti. Dñe, dicatis mihi, quæ pœna imponitur pro iniuria in actione iniuriarũ? ipse notat mihi antiquas fabulas, dicẽs q̃ antiquitus imponebat una pœna pro iniuria per l.xii tab.& alia p prætores,postea & secũda: & ut breuiter dicã,mẽbrum ,p mẽbro, propter os uero fractũ , ut si aliqs in ore percuteret ita,q̃ sanguis undiq; flueret , secundũ dominũ Guid. sunt pecuniariæ penæ constitutæ propter uerrũ paupertatẽ : quia ita pauperes erãt tũc,q̃ satis puniebantur propter os fractũ,si parũ de pecunia soluerẽt. Maluerunt enim tunc tẽporis suspẽdi, quam aliquid de pecunia sua dare. uel potest hoc quod dicit propter nimiã paupertatẽ intelligi,referri nõ ad proximũ dictum.sed ad aliud quod dicit, erat pœna talionis.Quia enim ita pauperes erãt olim q̃ non habebãt pecuniã unde satisfacere possent membrum ruptũ:propter hoc fuit statuta pœna talionis:sed postea prætores circa naturam iniuriarũ tractantes statuerunt,q̃ pro iniuria agatur ciuiliter:& tunc debet iudex in tantũ cõdemnare iniuriantẽ,quãti ille cui fit iniuria, iniuriam sibi factam æstimauerit:uel minoris, secũdum q̃ sibi æquum uisum fuerit.Dicit etiam Iusti.q̃ pœna l.xii.Ta.in desuetudinẽ abiit , pœna autẽ à prætoribus introducta hodie habet locum:nam secundũ qualitatem personæ , cui fit iniuria,crescit,uel minuitur iniuriæ æstimatio.h.d.Fran.

o ¶ Membrum.§puta manum uel pedẽ. ADDITIO. Not.ex tex.& glo.quid dicatur mẽbrum:& habetur in k non sunt liberi.ff. de ſta.ho. per glo.& doct.& an dens dicatur membrum, habetur in l.cui dens.ff. de ędil.edic.de quo uide Bar.& Io de Imol in l.ii.ff.de publi.iudi.Ang.

p ¶ Ruptum.§ i.detruncatum.

q ¶ Talio.§ i.similitudo supplicii:ut membrum pro membro.

r ¶ Quasi in magna. § hæc est ratio non ad proximum , sed ad illud quod erat pœna talionis.Acc.

s ¶ Aestimauerit.] per sacramentum taxatione iudicis.

t ¶ Honoraria.§ facit §.de iur nat.gen.& ciui.§.proponebant.

v ¶ Aestimatio.§ proposita actione iniuriarum prætoria , quæ anno continuo tollitur: ut C.eo.l fi non conuicii.nisi in casu , ut i anno utili datur: ut ff quod me.cau.l.fi cum exceptione.§ post annum.

x ¶ In seruo actione.§ i cattalio.

y ¶ Medii actus homine.§ qui meſonauta , alias mediastinus dicitur

tur.ff nau.cau.ſta b.l.j.§.qui sunt.uersicu.nec enim.& §. caupones uersi. cæterum.

a ¶ Compedito.§ i.in eo seruo , qui nullam aliam affert utilitatem, sed tantum ligatus stat.

¶ SED ET LEX CORNELIA. ¶ CASVS. Scire debes, q̃ pro omni iniuria de mundo debet agi actiõe iniuriarum ex leg. Cor. de iniuriis.:quod contingit in tribus casibus: puta si aliquis dicat se pulsatum , uerberatum , uel domum suam ui introitã. & appello domum tuã, siue propria tibi fuerit, siue locata, siue gratis cõcessa.h.d.Franci.

b ¶ Lex cornelia.§ ideo sic dicta , quia Cornelius Sylla præfectus primus eam fecit : ut ff. de acc.l. hos accusare.in fi.l.Accusius.

c ¶ Introduxit. § scilicet dicta l. Cornelia : in qua actione cõdemnatio sit æstimatione iudicis , nõ iureiurando in litẽ:ut ff eo.l. constitutionibus. Sed nũquid his casibus, qui tres sunt ex lege Cornelia,est hæc actio.perpetua ? Dicunt quidam , ut M. q̃ sic : cũ omnis actio ex lege descẽdens sit perpetua : ut §. de perpe. & tẽp.act.in prin. Sed Ioã. cõtra dicit enim semper eam anno cõtinuo tolli: ut C.eo.l. si non conuicii. Et.no.quod his tribus casibus est ciuilis , alias est ubique prætoria, cum à prætore sit inducta: ut ff. eo.l.prætor. Acc.

d ¶ Pulsatum.§ sine dolore.

e ¶ Verberatum.§ f. cum dolore:ut ff.eo.l.lex Cornelia.§.j.

f ¶ Domum suam. § facit ff.de his qui delic.uel effu.l.j.§.habitare.

¶ ATROX INIVRIA. ¶ CASVS. Intellexi domine Iusti. Iuperius fieri mentionẽ de atroci iniuria, sed dominene qualiter cognoscã atrocẽ iniuriam? Et ipse rñ.dicens, q̃ atrox iniuria quatuor modis cognoscitur nidelicet ex loco duplex, l. ex loco ubi fit.uel loco uulneris. Itẽ ex facto,ut si aliquis uulneratus fuerit uel graniter læsus , & etiam ex persona:ut patet ex litera h.d.Fran.de Are.

g ¶ Atrox.§ ideo atrox iniuria ab alia separatur,quæ sit minor,ut per hoc magis puniatur : ut §. e.§ pœna autem.ff.e.l.prætor edixit.§. atrocem.& §.fi & l.uulneris.& l.sequen.

h ¶ Ex facto.§ magis quam ex pretio rei:ut ff de incend.rui. nau.l. Pedius.§.primi.

i ¶ Humili personæ.§ quæ sit persona humilis,dic ut C.de inceſt.nu. l.humilem.

K ¶ Aliberis uel libertis.§ quibus aduersus parentes & patronos agere permittitur,si sit atrox iniuria facta eis à parentibus & patronis: ut ff.e.l.prætor edixit.§. præterea.puta in oculo uel in ore:ut ff.e.l.prætor. §.fi.& l.sequenti.Accur.

ADDITIO. Dicas secũdum Saly.in l.iniquum.C.qui accusa.nõ possquod licet pro leui iniuria filius in potestate non possit patrem solenniter accusare:ut l.lis nulla.ff.de iud. tamen iudicis officium potest implorare pro graui:ut l.fi lenones.C. de episco. audiẽ. Emãcipatus quoque pro leui delicto non accusat,sed pro graui sic : dummodo ciuiliter agi non possit:aliàs secus,ut hic per doct.

l ¶ Nonnunquam.§ i.aliquando.& sic duæ negationes faciunt unam affirmationem.Accur.

m ¶ Filiofamilias.§ nisi quia facta iniuria filio,duæ actiones nascuntur:& utriusque exercitium competit patri:ut ff.e.l sed si unius.§.filiofamilias.& l.pater.sed facta iniuria patri, non ideo filius aget.

¶ IN SVMMA. ¶ CASVS. Ille qui patitur iniuriam, potest agere de iniuria sibi illata ciuiliter si uoluerit,uel criminaliter. Si autem ciuiliter agat,æstimatione facta, secundum quod supra dictum est, iudex aliud in uilissimo uel compedito ius æstimationis constituatur.

¶ *Lege Cornelia de iniuriis tenẽt qs etiam in tribus casibus hic specificatis: & domus nostra dicitur etiam conducta.Aret.*

¶ Sed & lex Cornelia[b] de iniuriis loquitur, & iniuriarum actionem introduxit:[c] quæ competit ob eam rem, quòd se pulsatum[d] quis,uerberatumve,[e] uel domum suam[f] ui introitã esse dicat. Domum autẽ accipimus, siue in propria domo quis habitet , siue in conducta,siue[†] gratis,siue hospitio receptus sit.

¶ *Atrox iniuria æstimatur ex qualitate facti,loci, & personarum.Aret.*

¶ Atrox[g] iniuria[†] existimatur, uel ex facto ,[h] ueluti si quis ab alio uulneratus sit , uel fustibus cæsus : uel ex loco, ueluti si cui in theatro,uel in foro , uel in conspectu[†] prætoris iniuria facta sit: uel ex persona, ueluti si magistratus iniuriam passus fuerit, uel si senatori ab humili[i] persona iniuria facta sit,aut parenti patronove fiat à liberis,[k] uel libertis. Aliter enim senatoris,& parentis patroniq̃, aliter extranei , & humilis personæ iniuria æstimatur. Nonnunquã[l] & locus uulneris atrocẽ iniuriã facit , ueluti si in oculo quis percussus fuerit. Parui aũt refert, utrùm patrifamiliàs an filiofamiliàs[m] talis iniuria facta sit : nam & hæc atrox iniuria æstimabitur.

¶ *Ex qualibet iniuria põt agi ciuiliter ad æstimationem, & criminaliter ad condemnationem extraord nẽ, in quo iudicio criminali non potest interuenire procurator, nisi pro illustri persona.h.d.Are.*

¶ In summa,sciendum est de omni[†] iniuria eum,[†] qui passus est, posse uel criminaliter agere,[n] uel ciuiliter. Et si quidẽ ciuiliter agatur, æstimatione facta secundum quod dictum est,[o] pœna[p] reo imponitur.sinautẽ criminaliter, officio iudicis extraordinaria[q] pœna reo irrogatur: hoc uidelicet obseruando, quod Zenoniana constitutio[r] introduxit,ut uiri illustres[s] †, quique super eos sunt, & per procuratores possint actionem[t] iniuriarum criminaliter , uel persequi, uel suscipere , secundum eius tenorem,qui ex ipsa manifestiùs[†] apparet.[u]

¶ *Faciens fieri iniuriam, ita punitur sicut faciens.Aret.*

¶ Non solùm autem is iniuriarũ tenetur,qui fecit iniuriam , id est, qui percussit , uerum ille quoque tenetur , qui dolo fecit iniuriam uel qui procurauit,ut cui[x] mala[y] pugno percuteretur.[z]

¶ *Actio iniuriarũ nõ nascitur,nisi ab initio iniuriatus in animo suo iniuriã reuocauerit. Vel sic secundũ gloſſ. Actio iniuriarum iam nata toll tur dissimulatione. Aret.*

¶ Hæc actio dissimulatione[a] aboletur, & ideo si quis iniuriã dereliquerit, hoc est , statim passus, ad animum suum non reuocauerit,[b] posteà ex pœnitentia remissam iniuriã non poterit recolere.

† Seu leuis fit , siue atrox : quia qui totũ dicit , nihiex cludit. Aeg. Perr.

† Scilicet solum, non quælibet de populo: pa iniuria est crimen priuatũ fallit ĩ libello famoso. Aeg. Perr.

In aliis ubicunque potest imponi pena corpo.non admittitur procurator neque agẽdo , neque defendẽdo secundum Bar. Aegi. Perr.

Pœna arbitraria ad mortẽ ex tenditur. ¶ al. manifestus.

Imperator. b quod dic ut notaui in auth.ut ab illustri.& qui supra eos sunt.colla.v.

t ¶ Actionem . § id est,accusationem. Et est speciale in accusatione, alias contra:ut ff.de procur.l.licet §.ad actionem.& ff.de pub.iudi.l.pe. §.ad crimen.

v ¶ Apparet.§ dic ergo hic casum eius legis.

¶ NON SOLVM. ¶ CASVS. Scire debes,quod non solum tenetur actione iniuriarum qui fecit iniuriam : sed & ille qui procurauit ut ab alio fieret.h.d.Franc.de Are.

x ¶ Vt cui.§ i.alicui.uel cuius,i.alicuius.

y ¶ Mala.§ i.maxilla.

z ¶ Percuteretur.§ sed uidetur quod ex tali consilio non teneatur:ut §.de obli.quæ ex delic.nascun.§.ope.in fin.§.Seddic ut ibi diximus.Itẽ arg.contra.§.man.§.tua tantum.ibi,quia nemo ex consilio.

¶ HAEC ACTIO. ¶ CASVS. Si aliquis fecerit mihi iniuriam,& ego dissimulauerim , si pœniteam postea , & uelim agere iniuriarum, non possum.h.d.Fran.

a ¶ Dissimulatione . § ut si risi , uel lusi , uel comedi cum eo postea. Item tollitur etiam nudo pacto ipso iure,ut ff. de pactis.l si tibi.§ quædam actiones.Sed nũquid est nata etiam statim facta iniuria,an ita demum si dicat , ad animum reuoco ? Quod ultimum dixit B.ut dicunt. Sed certè imo est nata statim.nec enim ex reuocatione ad animum,uel ex uerbis talibus nascitur hæc actio , sed ex cõtumelia, ut ff de pact.l.si unus.§.pactus. Item quomodo aboleretur hæc nisi esset na ta certè nullo modo : ut ff. de iniust.rup.testa. l. nam & fi.§.post defectum.ut ff. de uerbo.obliga.l.decem.

b ¶ Non reuocauerit.§ id est,aboleuerit.Nõ enim oportet dicere,ad animum reuoco,sed sufficit si remaneat iratus,& ei nõ reconcilietur. Sed quid si in ultima uoluntate in pœnitentia remittit quasi coactus

Actio iniuriarũ quo modo tollitur. c Dicut ff. de adimen. leg.l. mo. §.Seia.& ui de l.iu.§.fi. ibi Bar eo, ti.Ang.

Universidad de Deusto
Biblioteca

morte,& posteà cõualet,nũquid renascitur?Videtur ꝙ sic:ut ar.ff.de do na.§.mortis causa.Itẽ quia coactus remisit: unde prætor ratum nõ habet:ut ff.quod met.cau.l.j.Sed cõtradico:quia fuit semel extincta:unde in perpetuum resuscitari non potest: ut ff.de sol l.qui res.§.areã.ibi,in perpetuũ. Item præsumo quòd perpetuò uoluerit remittere, siue contraluerit siue non. nam alias nõ potuit bene pœnitere: præsumã ergo eũ nõ fuisse immemore suę saluteis: ut C. ad leg. Iul. repe.l.fi.Itẽ est contra,ad id quod hic dicit, nuda uolũtate tolli hãc actionem.ff.de neg.gest l.Põponius.ibi, nã quomodo &c.& ibi not.glos. nuda. Sed certè ab inicio tollitur nuda uolũtate & simplici,& unius tãtũ: sed fi semel ad animũ reuocauerit,non remittitur per nudã uolũtatem: sed per uolũtatem nudã terbis, uel pacto expressam. sic etiam ipso iure : ut dictũ est per l.ff. de pact.l.fi tibi.§.quædam.

† Idem in tabellione malè faciẽte istrumẽtum, secundũ Nic. de Neapo. Aeg. Perr.

Continuatio.

De obligationibus, Quæ quasi ex delicto nascuntur.

TITVLVS V.

¶ *Iudex qui per imperitiã malè iudicat,facit litẽ suã,& quasi ex maleficio tenetur, inquantũ æquũ videb t iudicati.h.d. Are.*

¶ DE OBLIGATIONIBVS &c

¶ Quia de obligationib. ex maleficio diximus, sequit de iis, quæ ex quasi maleficio sunt.Accur.

Diuisio.

SI iudex litem .§ ¶ Totus iste tit. diuiditur in duas partes principales. Primò ponit casus, in quibus quis obligatur ex quasi maleficio.Secundò qua actione his casibus agatur. Secunda ibi, In his autẽ. ¶CASVS. In toto titu. isto nihil aliud dicitur,nisi ꝙ ponũtur quædam exempla, in quibus quidem exemplis tenetur aliquis ex quasi delicto, & inter omnia exẽpla primũ exemplum est de iudice qui cognoscens inter me & aduersarium meum, per suam imprudentiam, uel imperitiam contra iustitiam meam pronuntiauit, credens æquum de me facere. Iste enim iudex dicitur litem facere suam : hoc est damnum alterius in se transferre. In id etiam mihi tenetur, in quo per imperitiam suam me læsit. Sed quo genere dicemus ipsum mihi obligatum?Respon.ut superius dictum est,ꝙ cum non sit obligatus ex contractu.nec ex quasi contractu,eo ꝙ naque cõtraxit,neque quasi cõtraxit, neque ex maleficio:q; credebat bene facere, ex quasi delicto obligat. Sed pro Deo inquantũ sustinebit iudex iste imperitus pœnã ? Respõ. quod inquantum æquum uisum fuerit iudici maiori,hoc est secundum quod plus,uel minus iudex maior uiderit ipsũ errasse. Secus enim est, si circa certa & cõmunia aliquis iudex errauerit, & secus si errauerit circa occulta huius philosophiæ.h.d. Fran.

a ¶ Iudex.§ siue fit paterfamilias,iudex,siue filiusfamilias,sed quãdo est filiusfamilias, pater de peculio tenetur inquantũ fuit in peculio, cũ filiusfamilias litem suam fecerit:ut ita sint duo specialia:& quia datur de peculio, licet sit quasi maleficii,quod nõ est alias:ut ff de iis qui dele.uel effu.l.j.§.fi filiusfamilias .Item quia inspicitur tẽpus quo fecit li tem suam in condemnando,licet alias rei iudicatæ tẽpus spectetur: ut ff.de pec.l.quæsitum.& probantur hæc ff. de iudi.l si filiusfamilias. Vel dic,quod filius conuenitur: a ut no.in d.§.fi filiusfamilias.Accur.

a De peculio,cum pater consuẽuerit conuẽpari.

ADDITIO. Nota quod iste titulus non habet locum,quãdo iudex per dolum,uel corruptelam tulit sententiam:quia tunc tenetur proprie ex delicto:ut etiam no.Bar.in d.§.fi filiusfamilias.Ang.Aret.

b ¶ Litem suam.§i.contrauersiã uel litigium:ut in id teneatur ipse in quo læsit aliquẽ:& hoc quando per ignorantiam uel imperitiã ut ĩ.sequitur.Nam si dolo,tunc nõ habet locũ hic titulus:sed ex maleficio tenetur,& sit infamis:ut C.de pœna iudicis qui malè iudicat.l.fin Sed nũ quid hęc omnia in arbitrio locũ habẽt ? Dicit Io ꝙ sic:ut C.de pac.l.fi quis in cõscribendo.Alii cõtra cum posit pœna peti tantũ,nec sententia naleat:ut C.de arbi.l.j,&l.ij.& maxime secundũ noua iura,quæ loquantur cum est iuratum ab arbitro,uel a partibus: secundum quæ nihil eis erit præter sacramentũ:ut in aut.de iu.§.quia uerò.uer.fi autẽ ex ignorãtia.col.vj. Sed certè sentẽtia prima uera est.nec obstat hæc aut. quia nihil erat ei,i.arbitro,præter sacramentum &c.f.ut posset cogere partes fi:o stare iudicio.uel eis,i.partibus.Nam uocabit alteram partẽ per iuramẽtum:sed & cõtra arbitrum nihilominus aget,ut dictum est: & per actionem in factum:ut ĩ.e.§ fi.

Arbiter fi facit litem suam,an fit puniẽdus sicut iudex.

c ¶ Fecerit.§ i.malè iu dicauerit.

d ¶ Ex contractu.§ uel quasi.

e ¶ Videbitur:§ ut si dubitauit circa legẽ Fusiam Caniniam, durius puniatur.si autem in l.illa.Gallus Aquilius,mitius puniatur: b & hoc quando non fuit data pecunia iudici uel promissa: aliàs graues pœnæ sequerentur: ut C.de pœna iudi.qui ma.iudica.authen.nouo iure.& facit ad hoc respon.ff.de uar.& extraordi.cog.l.fi. Accur.

b Et idem si fuerit secutus intellectũ multorũ docto rũ, in una lege, q̃ habet plures intellectus licet illenõ sit communis, ut dicit Bar.hic l.cum prodatis. in fi. ff. de re iudicata.Et tamen talis sentẽtia un de opus esset appellatione, & iudex appellatiõis posset seq; alia opi. & aliũ intellectũ : & retracta re,uel confirmare sententiam.ut not.Bar.in l.iij.§. hoc autem iudicium. in fi. ff.de dã.infec.De hac materia ui de latius ꝙ Ang.hic.

¶ITEM IS EX CVIVS COENACVLO. ¶CASVS. Iam uidistis unum exemplum, ubi obligatus est aliquis,nõ ex contractu, neque ex quasi cõtractu: neq; ex maleficio, sed ex quasi maleficio est obligatus. Modo ponit hic aliud exẽplũ : ut ecce,Si de cœnaculo alicui⁹ fuerit aliq̃ dejectũ, uel effusum,ex quo aliquis lædi tur: iste de cuius cœnaculo illud ejicitur,uel effunditur, est obligatus, non ex contractu, neque ex quasi cõtractu, neque ex maleficio : quia ipse non ejecit: sed ex quasi maleficio,i.quo ad id quod imminet , quasi deliquisse uideatur , eo ꝙ usus est opera malorum hominũ. Et possum coniungere sequentem uersiculũ, si ex certa scientia non facio: ut per exẽpla distinguã. Et sumus in uersicu. Cui similis est . Iam uidistis quo exempla ,in quibus est obligatus ex quasi maleficio adhuc ponit aliud exemplum parum differens à secundo. Ecce ,si aliquis habebat aliquid positũ, uel suspensum super uiã publicam, quod nocere posset transeuntibus: qui ita patitur positum,uel suspectũ, tenetur ex quasi delicto uel maleficio,quanquã nemo læsus fuerit : dum tamẽ id quod positum est, uel appensum,lædere possit aliquẽ,si ceciderit : & punitur ex secundo edicto de ejectis effusis in x.aureis:licet nihil nocuerit.Nõ enim inspicitur hic euẽtus,sed quid euenire potest.In ejectis uerò,uel effusis tũc demum puniendus est quis,cum per ejectum,uel effusum alicui nocitũ fuerit.Sed dũe,pro Deo,quæ est pœna de ejectis uel effusis? Et respõdominus Iusti.quod ex primo edicto de ejectis uel effusis,pœna est tripli damni dati.Si autẽ liber homo interfectus fuerit per ejectũ uel effusum,tunc constituta est pœna quinquaginta aureorum. Si autẽ ueniat liber homo,& per ejectum uel effusum ei nocitum sit,tunc punitur inquantum iudici æquum uidebitur.Debet enim iudex computare impẽdia in curatione facta.& operas eius quibus caruit:fortè si scriptor manu dextra mutilatus est,uel alibi est uulneratus, ita ꝙ scribere non potest:sed quib.caricurus est,ut puta scriptor est,& manus est ei abscissa,qua scribere solebat.quod tamẽ difficillimum est enarrare:dicit glos., quod nõ referas ad impẽdia,sed ad operas quibus caruit &c. Licet enim ita esset,quod solebat quolibet anno decem libras scribẽdo lucrari: nõ tamen propter hoc sequitur,quod in posterum faceret. Posset enim cõtingere quod nõ inueniret qui operas suas conduceret.& hoc uult dicere litera ista. Hoc dicit.Fran.de Aretio.

f ¶ Habitat.§ hospes planè non tenetur,sed is qui hospitũ dederit:ut ff.de his qui deie.uel effu.l.j.§.pen.Ac. ADDITIO. Not.quod quãdo quis debet citari ad domũ solitæ habitationis,nõ sufficit citari ad hospitium,iuxta l.iiij.§ prætor.& ibi latè Barto.ff.de damno infecto.

g ¶ Id positum.§ licet ipse non posuerit.

h ¶ Si ceciderit.§ non enim.spectatur ut noceat.

i ¶ Pœna.§ præstanda.

K ¶ Decem aureorum.§uel solidorum:ut ff.de his qui deie.uel effu.l. si uerò §.prætor.& §.fi. & tũc dicas actionem in factum fore annuam: ut ff.de popu ac.l.fina.

l ¶ Constituta est actio .§ perpetua, quæ hæredi datur, sed in hæredem non datur : ut ff de his qui deie. uel effu. l. si uerò.§. hæc autem actio.

m ¶ Quinquaginta.§ ideo certa pœna statuitur,quia non potest æstimatio liberi corporis fieri:ut ff.ad leg.Rhod.de iac.l.ij.§.ii.c Et cõpetit hæc actio intra annum,& nec hæredi nec in hęredem datur:cum sit pœnalis & popularis,quæ prius datur ei cuius magis interest : ut ff.de his qui deiec.uel effu.l.si uerò §.quæ autem.

n ¶ Actio datur.§ Perpetua sibi:sed alii, puta hæredi pro eo, si mortuus est,annalis datur:ut ff.de his q deie.uel effu.l.si uerò plures.§.hæc autem actio.ibi,sed si libero &c.

Est fa-

Quia dubiũ est quãdiu uiuet, & quandiu erit utilis ad operandum. Aeg. Perr.

† Cicatricũ autem nulla fiet æstimatio: quia liberũ corpus nõ æstimatur. l.fin.ff.eod. Aeg. Perr.

† damno'. Secus si extra hospitiũ, uel hõ est facta a familia, qđ uerũ nisi reperit saltum fore. Aeg. Perr.

† quia in culpa est q̃ utitur operarũ malorũ. Aeg. Perr.

† al.habitabat.

Aut uxo ris. Aegid. Perr.

Scilicet facile alias nõ tenetur Ae. Per. Vnde ubi lex confidet qđ potest euenire,nõ debemus requirere qđ actualiter euenerit,secundũ Bar. Aeg. Perr. al. dicẽt.

† operarũ.

Au eus & solui⁹ idc.

c Nolitem tex. quãdo fit cõtributio ꝓpter iactum, nõ fit cõpartitio liberi hominis facti.l.sed ad des § si quis multeretur. ff. loc. Angel.

Actio ex maleficio, & quasi ex maleficio differunt.

2 , Est factus.§ quia difficillimum est æstimare futuras operas.

¶ SI FILIVSFAMILIAS &c. ¶ CASVS. Supra dictum est, ꝙ si aliquid de hospitio patrisfami.ejectum uel effusum sit, quod alicui nocuerit: uel si aliquid positum,uel suspensum fuerit, supra uiam publicam,cuius casus trãseuntibus sit periculosus: qualiter agatur cõtra patrẽfa.ex edicto de ejectis uel effusis. Sed pone, ꝙ ex domo alicuius filiifam. seorsum à patre habitantis fuerit aliquid ejectum uel effusum,qđ alicui transeunti nocuerit,uel aliquid habuerit appensum &c. quid iuris in isto casu ? dabiturne actio in patrem? Et respon.Iust.ꝙ non dabitur in patrem aliqua actio, nec etiam actio ex peculio:sed contra filiũfami.est agendum. Hoc etiam idem obseruandũ dicit litera in filiofamil. iudice,qui per imperitiã suam litẽ suam fecit , & per imprudẽciam suam. Hoc autem exponunt q̃dam,ꝙ filiusfam.per imperitiã litem suam fecerit.si seorsum à patre habitauerit, non tenetur pater etiam de peculio. Si autem cum patre habitauerit,pater de peculio tenetur. Sed dñs Guido ꝙ cõstanti ponit,ꝙ si filiusfami. per imperitiam litem suã fecerit,siue seorsum habitauerit à patre, siue cum patre,hoc non refert. Semper enim filius tenetur insolidum,pater autem peculio tenus. & glossa secundum quod in glos.ord. est. Idem est in filiofami. quo ad hoc,ut semper teneatur filiusfami. insolidum, siue simul cum patre habitauerit, siue seorsum à patre: sed tamen quando filius litem suam facit , pater tenetur de peculio,licet filius seorsum habitauerit, quanquam in casu quando filiusfami. aliquid appositum habet quòd nocere possit,pater non teneatur. Fran.

b ¶ Seorsum.§ i. separatus à patre.

c ¶ Nullam esse.§ etiam de peculio : ut ff.de his qui deie.vel effu. l. j. §.fi filiusfami.

d ¶ Litem suam fecerit. § scilicet si sine patre habitauerit: alias pater de peculio tenetur: ut ff.de iudi.l.fi filiusfamilias.secundum Ioan. Vel dic idem,scilicet ut teneatur ipse filiusfamilias, habitet cum patre vel non. (sed secundum Azonem pater hic tenetur de peculio, ut dictum est per l.ff.de his qui deie.vel effu.l.j.§.fi filius familias.) Filio uero cõdemnato,& ibi pater tenetur de peculio,cum uideatur quasi contrahi cum filio: a ut ff.de noxa. actio.l.& si condemnatus.& ff. de pecu. l. in.§.idem scribit.

a Dic secũdũ Ang. ꝙ ista ultima uĩ verior , qa ex contractu uel quasi pater tenetur de peculio,nõ aurẽ ex delicto uel quasi.

¶ ITEM EXERCITOR ¶ CASVS. Nõ solum in exemplis prædictis tenetur quis, siue obligatur ex quasi maleficio, sed simili ter potest conuenienter poni exemplũ de exercitore nauis,aut cauponæ, aut stabulario. Si enim aliquod furtum,uel damnum fuerit factũ in naui,uel caupona, vel stabulo, per aliquẽ eorum,quorum opera utitur magnus exercitor nauis,uel stabuli,uel dominus cauponæ,ex quasi maleficio obligatur,quia deliquisse uidetur qui opera malorum hominum utitur. In omnibus autem quatuor exemplis siue casibus supra dictis potest aliquis per actionem in factum,quæ hæredi datur , sed non contra hæredem,consequi illud in quo sibi obligantur prædicti. h. d. usque ad finem tituli. Fran.

e ¶ Item exercitor.§ quis sit,dicit ĩ.quod cum eo.§.ij. Accur.

f ¶ Quasi ex maleficio.§ i.actione in factum in duplum:ut ff.nau.cau. sta.l fi.& ff.fur.aduer.nau.cau sta.l.j.Item est & alia in factum actio , q̃ est ex eo contractu de receptor:ut ff.nau.cau.sta.l.j.in prin.

ADDITIO. Et hic dicit Io.Fab.ꝙ si dominus fuit condemnatus ex facto nautarum,ab eis potest repetere,ar l.fi colonus.ff.de aqu.plu. arcen.& l.fi uerò.§.cum autem.ff.de his qui deie.uel effu.

g ¶ Ex contractu.§ uel quasi.

h ¶ Aliquatenus culpæ reus.§ facit ff.ad leg. Aquil.l.si seruus seruũ. §.Proculus.& ff.fur.aduer.nau.cau.sta.l.j §.pen.

i ¶ In his autem casibus.§ ĩ. supradictis omnibus.

K ¶ Hæredi patientis iniuriã.Sed in casu de suspenso nõ datur hæredi:ut diximus §.eo.§ item is.uer.ob hominẽ. Et nota hic diam inter actionẽ ex maleficio,& quasi ex maleficio. nam ubi est ex maleficio, si plures sunt,quilibet insolidũ conuenitur:sed secus in hac actione ex quasi malencio,ut C.de pẽd.fur.l.i.& ff.nau.cau.sta.l.j.& l fi.§.fi plures. Ite in actione ex maleficio unus soluẽdo non liberat aliumsed in hac actione ex quasi maleficio,ut ff.nau.cau.sta.l.licet.§.postumus.& d.l.j.de cond. fur. Item furi non ceduntur actiones ex maleficio:ut ff.nau.cau.sta.l.sed & ipsi.sed in actione ex quasi maleficio ceduntur:ut d. §.postumus. Datur etiã hæc actio non cessa: ut ff.de his qui deie.uel effu.l.si uero plures.§.cum aũt Item hæc generaliter dantur hæredibus actorum,ut hic,quam illę quę sunt ex maleficio:ut ĩ.de perpe.& temp.ac.§.sed hæredibus.

sed alicuius eorum, quorũ opera nauem,aut cauponam, aut stabulũ exercet. † Cum enim neque † maleficio,neque ex cõtractu sit aduersus eũ cõstituta hic † actio, & aliquatenus h culpæ reus sit, † quòd opera malorum hominum uteretur,ideo quasi ex maleficio teneri uidetur.

¶ *Ex quasi maleficio agitur actione in factũ,quæ non trãsit contra hæredẽ. Are.*

¶ *In his autem casibus i in factũ actio competit,quæ hęredi k qui dem datur, aduersus l hæredem autem non competit.*

† D. ex. exercet. † hæc. † al. est.

De actionibus. m

TITVLVS VI.

¶ *Non summatur, quia Imperator definiendo proced t,nec possunt definitiones breuius summari. Aretinus.*

VPer est,n vt de actionibus loquamur.

¶ Actio autẽ o nihil est aliud, p quàm quod significat agere,uel partiri:sed hic non tractatur de actionib. prout sunt in actu,sed prout sunt iuris. ita dicunt docto.hic.

VPer est.§ ¶ Totus iste titulus diuidi in tres partes principales. Primo ponit cõtinuatio istius titu. ad præcedentes materias. Secõ definit actio. Tertio ponitur diuisio omniũ actionũ. Secũda ibi prope principiũ,actio autem nihil. Tertia ibi omniũ antè actionum. ¶ CASVS Dicit Iust.ꝓtinuando processum suũ: ex quo expeditũ est primo de personis & reb⁹,supererat ut ĩã de actionibus loquamur.Sed pone, Dñe iam uideo.ꝙ uos uultis tractare de actionib.dicatis ergo mihi, qđ est actio? Ad hoc resp.Iust.definiendo actionẽ sic,ꝙ actio nihil aliud sit, quã ius persequendi in iudicio quod sibi debetur.& hoc usque ad illum §. omnium autem actionum. Franciscus de Are.

n ¶ Supererat.§ sed quid supererat? Rñ.forma.b ut ĩ.de iur.natu. § fin. Vel dic,ꝙ ĩ. tractatum est de obligationi. quarum filiæ sunt actiones: ut ff.de procu.l.licet.§.ea obligatio.& ĩ.de uerb.oblig.in princi.ideo de filia post matrem ponit c quasi ordine successorio.

b Istam se quunt Cy. Fab. Ang. & Ia.

o ¶ Actio autem § nota,ꝙ actio quandoque pro actu ponitur : ut in auth.de non alie.§.finimus.in fi.in gl.actio.col.ij,& C.de sacrosan. eccle.auth.hoc ius porrectum.in prin.& ff.de do.inter uir. & uxor.l.ij.§. sed si debitorem.circa medium. Quandoq; pro accusatione criminali: ut C.quãdo ciui.actio cri.præ l.j. Quãdoq; pro iure agendi uel persequendi: d ut hic,& ff.eo.l.nihil. e Item nota,ꝙ illud qđ de actione hic dicitur,voluit Pla.dicere de causa,ſ. ꝙ causa sit actio:ut sicut apud dialecticos dicitur argumentum,quod ex propositione,assumptione, & conclusione constitit,non tantum conclusio:sic apud legistas actio ĩã agendi dicatur:ut si dicã:conuentio te ad decẽ,quia uendidi tibi equũ prox fit idem ac si dicerem:ago contra te actione ex vẽdito. Sed Azo dicit (qđ & uerũ est) aliud esse cãm,& aliud actionẽ. Nã obligatio est causa,& mater actionis:ut ff.de procu.l.licet.§.ea obligatio.sicut ergo aliud est obligatio,& aliud est actio.sic aliud est causa,& aliud act.Isẽ quia uendidi,est factum: f sed actio est ius ut ff.de curato.furio.l consilio.§.j & fi.& hic. Item potest esse,ꝙ vendidi,& non cõpetat mihi actio,quia mihi solutum est,vel quia remisi.vnde hæc verba,quia uendidi,non sunt actio. Itẽ nomina certa actionum,sunt a iure indicta, scilicet ex empto,& similes,nec hoc inductum est,ut causa sit actio,Si qs ergo hoc uelit dicere non potest,cum lex non dicat.vt de supel.leg. l.Labeo.in fi.Item si causa esset actio,fruſtra diceret lex mutari actionis nomen,cum agitur de dolo patrom,uel paternis,uel similium personarum,de quorum dolo nõ agitur per actionem de dolo, sed per actionẽ in factum. g Nam ad quid mutaretur nomen,cũ tamẽ causa maneret eadem,si effet ius in sola causa. Concludo ergo & dico, h ꝙ aliud est cã. & aliud est actio. Item licet dixerim,ꝙ nomina sunt actionum exempto,& similes,caue tibi,quia non sunt actiones,sed actionum nomina: sicut hæc dictio homo,non est homo,sed significat hominem.

b Istam se quunt Cy. Fab. Ang. & Ia.

c Hanc secundã continuationẽ aliqualiter impugnat Bar. vi de hic per do. Ia.

d Istã primã partẽ sequuntur Fab. Ang. & Ia.

e Quarto modo capitur pro actu mundi a tuo,ut in § iusturan dũ. i. iurã. vt iuxta illud qđ quoq; pro

p ¶ Nihil aliud est. § patet ergo ꝙ olim aliud erat i erat enim conceptio verborũ formata a magistratibus,vt ff. de orig. iur. l. ii. § deinde

Universidad de Deusto

a Ista gl. probat Ia. ibi dicaliter ut per eum.
b Dic q olim erat differentia ibi in mo. quēdā. Nic. Fa. & Ias. Actio ē tā de iure ciui l. quā prætorio
c Sequūtur eā Dy. Nic. Bald. Ang. & Ia. Ius ad q̄d ponitur in definitione actionis.
d Et bene Ia. hic. Officium in dicis an sit actio.
e Id ē exercitio.
f Et sic officium iudicis non est facti, sed cō sistit in facto: puta in exercitio.
g Idem Ange. & Ia.
h Sequūtur Bar & An.
i Idēplacē. Ang. & Ia.
k Singularis est secūdum Bald. l Et male Ange.
m Q̄d nota pro statutis, in quib. verba sunt strictē intelligēda. l. §. §. hæc verba ff. de negot. ge. & h. quicquid ff. de verb. oblig.
n Idem Io. Fa. & Nic. in gl. super verbo, quāuis. §. eo. §.
o Ista glo. nota q̄ verba multoties intelligūtur grosso mō, non tamen ista tutis. Pla. Ang. & Ia. p Imo etiā realis secūdum cōiter doct. hic. q Ista solu. non precedit secūdū doc quantū ad materiā tex. ibi. r Ista cōclusio est meram veritatem, vt per doc. hic.

ius[a] persequendi[b] in iudicio, [c] quod sibi debetur. [d]

¶ *Prima diuisio actionum est q̄ aliquā sunt reales, aliquæ personales. Personalis est quæ præsupponit debitorem obligatū,*

sed realis non, sed ideo contra eum competit, quia possidet. b. d. Are.

¶ Omnium aūt actionū, quibus inter aliquos[e] apud iudices[f] arbitros ve[g] de[h] quacunque re quæritur, summa[a] diuisio in duo genera diducit.† Aut enim in rem[b] sunt, aut in personam. ¶ Nāque agit vnusquisque aut[c] cum eo, qui ei obligatus est, vel ex contractu, vel ex maleficio: quo casu proditę sunt actiones in personam, per quas[d] intendit[e] aduersarium ei dare,[f] aut facere† g oportere: & aliis quibusdā modis.[h] Aut cū eo agit, qui nullo iure[i] ei obligatus est, mouet tamen ei† de aliqua re

a Ista probatur cōiter p doct. hic.
t Sed hæc reprobatur q̄a arguit Imperatorē de insufficientia.
Diuisio.
v Quia relatiuū qui vel q̄ actiū. alicui generalitati fine copula, illam restringit. Lex tamē actio. ff. de legat. 3. x Idem Io. Fa. Paul. & Ias. y Ita sequitur Bald. & Paul. in l. generaliter. z Vt ē actum cōparēdat. Vide in l. 1. ff. de cēpe.

a Et hoc ideo, quia per eam cognoscit cā mediata & immediata actionum: Ias.
† al. deducitur.
† dare face re hic legit præceptor Corasius post Theo.
† alicui.

actio? Resp, non est in nobis ut transeat ad hæredes: vt ff. ad le. Falc. l. pœnalis. Item licet detur ad uindictam, tamen potest deberi mihi, propter id, quod est in æstimatione uindictæ: uel propter id, quod est in alterum ut uindicta. Item oppono de petitione hæreditatis. Ité de actione de peculio. Nam his agitur etiam antequām sit penes possessorem, vel antequam sit in peculio ut ff. de per. hær. l. 4. & l. si quo. & ff. de pecu. l. q̄situm. in princip. & ff. de libe. leg. l. si quis reum. §. idem. Sed dic esse subaudiendum hic: vel deberi speratur. t Vel dic, q̄ quando fuit actio propositа, fuit efficax tantum pro eo. quod tunc erat penes possessorem, uel in peculio: & postea cum augebatur, eatenus & actionis efficacia crescebat: cum vniuersalis, uel in aliquo uniuerso fuit petitio: ut ff. de iu. l. solemus. Item opponitur de actionib. quas intendunt aliqui pro alijs vt procurator, & tutor, & prælatus, & similes. nam agunt, & tamē nō sibi debitum petunt. Sed dic, quod quasi domini sunt: ut ff. pro emp. l. q̄fundū. §. si tutor. Vel dic sibi. ei cui actio competit, quæ intenditur. Vel subaudi, quod sibi debetur: uel ei cuius nomine agitur. huius alter natiuæ secunda pars est vera.

¶ OMNIVM AVTEM. Ista pars diuiditur in sex partes, prout in hoc titulo ponuntur. f. diuisiones actionum, quas enumerat per ordinem glossa magistralis in §. sunt præterea. J. eo. Et ibi glossa addit alias sex diuisiones, q̄ ponuntur in alijs locis, extra hunc titulū. Prima diuisio actionum est, quæ respicit cām materialem: quia quædam actiones sunt reales: quædam personales: quædam cām mistam habentes. Et ista pars durat usque ad §. sed istæ. Secunda diuisio est, quæ respicit cām efficientem: quia quædam ciuiles quædam prætoriæ. Et dura t vsque ad §. sequens. Tertia est respiciens cām finalem: quia quædā sunt rei persecutoriæ: quædam pœnales quædā mistæ rei & pœnæ. Et durat usque ad §. oēs. Quarta est respiciens cām formalem: quia quædam dantur ad simplum: quædam ad duplum: quædam ad triplū: quædam ad quadruplum, vsque ad §. actionum. Quinta est respiciens causam substantialem: quia quædam sunt bonæ fidei: quædam stricti iuris ibi usque ad §. sunt præterea. Sexta est respiciēs persecutionis effectū. quia quædam sunt persecutoriæ solidi: quædam non, usque ad finem: ut sequitur Bal. hic. Item prima subdiuiditur in duas partes. Primo diuidit Sæcundo membra declarat. Secunda ibi, Namque. nā totus iste titulus procedit per diuisiones actionum.

¶ CASVS. Accesi ad Iustī. & ita proposui coram eo. Domine, ego satis bene uideo, quid est actio: pro Deo dicatis mihi, si placet, aliquā cōpendiosam uiā, uel diuisionē actionis: & ad hoc rñ. Iusti. Amice, libenter dico tibi: quia oīum actionum, quib. inter aliquos litigatores apud iudices ordinarios, uel delegatos, uel ét apud arbitros compromissarios, de quacunq; re corporalis uel incorporali agitur, summa diuisio in duo generaa diducitur, aut enim omnes actiones sunt in rem, aut in psonā. Et q̄ ista diuisio sit bona, liquet tali ratione. Nam quicūque in iudicio experitur, aut agit cum eo, qui obligatus est ex cōtractu uel quasi, aut ex maleficio, uel quasi, aut alijs quibusdā, i. ex uarijs causarum figuris. & in hoc casu quando agitur contra eum, qui aliquo p̄dictorum modorum obligatus est, proditę sunt actiones in personam: per quas actor intendit aduersarium suum aliquid ei dare, aut facere oportere. Aut agit cū eo, qui nullo iure sibi est obligatus: mouet tamē ei controuersiam de aliqua re: & in hoc casu proditæ sunt actiones in rem. Cum ergo quicunque agit, aut agit, contra eum, qui sibi obligatus est, & tunc contra eum habet locum act. in personam. aut cōtra eū, qui nullo iure est sibi obligatus: & tunc habet locum ac. in rem. & pluribus modis agi non potest. liquet igitur manifeste, quod supradicta diuisio bona sit. Sed domine, iam uideo, quia diuisionem uestram satis probabili ratione confirmastis, pro deo, si placet, ponatis mihi familiare exemplum, qualiter agitur cum eo, qui nullo iure est obligatus? Ad hoc respon. Imper. Amice, ponamus, quod aliquis possideat aliquam rem corporalem, quam Titius affirmat esse suam: & ille qui possidet, dicat rem illam suam esse. Nam in casu isto si Titius rem illā suam esse intendat: & à possessore iure dominii eam vendicet. tunc actio in rem locum habet. Et hæc dicuntur usque ad illum §. æque si agat. Franc.

e ¶ Inter aliquos. ‡ videtur innuere, quod aliæ actiones sunt quæ coram alijs proponuntur: sed non est uerum' Accur.

ADDITIO. Solutio. dic quod hic relatiuum stat declaratiue: q̄a adijcitur qualitati conuenienti unicuique contento sub genere.

f ¶ Iudices ‡ ordinarios uel delegatos.

g ¶ Arbitros ve. ‡ compromissarios. nam & apud eos actiones[x] p̄ponendæ sunt: ut hic, & ff. de arb. l. j. Accur.

ADDITIO. Est etiam libellus offerendus: ut C. de arbit. l. cū antea. §. exceptis uidelicet in gl. conuentum. circa finem. Sed contra secundum Placentium. C. de episcopis & clericis. authen. generaliter. Ad quod respon. ‡ quia ibi non de libelli oblatione loquitur: sed de remissione cautionis, quæ consensu partium fieri potest: ut ff. de feriis. l. 1. primo respon.

h ¶ De quacunque re. ‡ generaliter accipe uerbum rei: [z] ut ff. si certum petatur. l. prima in fine. nam pro corporalibus & incorporalibus competunt actiones: ut infra eod. §. proxi. & §. secundo. & ff. si ferui. vendi. l. 1. & 2. in princip.

Summa

b Imò quia dantur occasione directi domi nij vtilis uel quasi.
c Ista glo. & glo. posita in ver. dare. & gl. in ver. face re, declarā tur per Ange. in glos. magistra. j. §. ifto §.
d Imò approbat per Bar. Nico. Ang. & Ia.
e Hāc primam expositionem licet glos. reprobet: tamen eā sequūtur cōmuniter doc. hic. & inducūt ad hoc. l. j. ff.

a ¶ Sūma. ‡ i. prima quo ad tractatū, s. [a] vel summa, i. breuis, breuior enim esse non pōt quām bimembris, sicut ista est. Sed opponitur. J. e. §. quædā? Respond. quia & illæ sunt reales, quando ad res agitur. Ité in personam quādo ad personales præstationes agitur. imò & si simul agatur, non tamen egrediantur hanc diuisionem, cum sint in rem & in personam. nisi enim sic exponeretur, iam multæ inuenirentur breuiores: vt ‡ eo. §. aliæ & §. actionum. & aliæ quædam diuisiones quæ breuiores inuenirentur.

ADDITIO. Dic melius, facit tex in l. qs ergo casus. ff. de pecu. Sed cōtra gl. instatur: quia actio in rem scripta, rem concomitatur, & tamen nō est realis: vt ‡. eod. §. quædā. sed solue ut ibi, quia ius agendi ex reali oritur ex ipsa re, & ipsi rei competit, & contra ipsam rē: vt hic & in simili dicimus in seruitute debita fundo. ff. de neg. gest. l. qui aliena. §. fi. & sic in actione personali in rem scripta: vt d. §. quædam. Ang.

b ¶ Aut enim in rem sunt. ‡ Ideo in rem dicuntur, quia rem concomitantur: [b] vt ff. de publi. l. Imperatores. & in personā: q̄a nō recedūt à psona obligati, uel hæredis eius, cuius eadē est psona: ut ff. e. l. actionūm. §. a. §. j. & ij. & in auth. de iureiur. à mo. prę. in prin. coll. v.

¶ LIBELLVS IN ACTIONE IN REM, SIVE IN REI VENDICATIONE.

¶ NANQVE AGIT. ¶ In actione in rē, siue rei vēdicatione, si libellum quis formare velit, nō poterit nisi cōtra possessorē: quia possessio parit in rē actionē aduersario: vt C. de alie. iud mutan. tan. fa. l. vnica. vel ptra illū qui dolo desiit possidere, ut ff. de noxa. ac. l. electio. ff. de reg. iu. l. qui dolo. extrā de iudi. c. dilecti. pp q̄d sic interrogat reū. cū vult experiri contra eū, ut si possideat, vel dolo desiit possidere. ne frustra experiatur: ut ff. de rei vendi. l. qui petitorio. & cogitur respondere. & in iure faciendā est interrogatio & responsio: vt ff. de inter. act. l. qui seruum. §. in iure. & l. j. in prin. & si neget se reus possidere cum possideat, amittet pos. & transferetur in actorem propter mendaciū suum: vt ff. de rei vendi. l. fi. in prin. & si non possideat, liber erit, nisi dolo desierit possidere: quem dolum oportebit actorē probare: vt ff. de probatio. l. quæ ties. §. qui dolo. fi verò dicat verè se possidere, cū possideat, tunc formabitur libellus in hūc modū, Propono siue dico ego a, contra b, q̄ ipse detinet rē meā: vnde propono rei vendicātionem ipsam mihi adiudicari: & ipsum,[b] ad restitutionem mihi condemnari: nec mireturaliquis q̄ ego dixi, qui detinet, & non dixi, qui possidet. nā ideo dixi, quia multi detinent rē, qui non possident, & tenentur rei vendi. Hoc enim solum cōsiderat libellans i rei vendi. q̄ habeat reus facultatē rei restituendæ: vt ff. de rei vend. l. officium. & licet actionis nomē editū non sit in lib. sufficit tñ assignare causam. argum. C. de edic. diui Hadriani toll. l. fi. & ff. si cer. pet. l. certum maxime hodie per no. decre. domini Alex. Papæ, extra de l. bel. obl. ca. fi. quidam tamen contrarium dicunt per l. ff. de eden. in l. j. & C. de eden. l. edita. Et erit causa petendi in hoc lib. talis: Vnde cum mea sit pecunia illam rem mihi restitui. Hoc verum est, quòd in omnibus actionibus sufficit p̄ponere causam nisi talis sit causa quæ plures pariat actiones. tūc enim nomen actionis est exprimendum: vt ff. de tribu. l. quod in hærede. §. eligere. & ff. de legatis ‡. cundo. l. cum filius. §. varius. & infra quod cum eo. §. us quoque. circa finem. & in glo. fin. oportet etiam quantitatem & qualitatem rei exprimere, si sit res mobilis, & hoc per l. ff. de rei vendi. l. si in rem. j.

c ¶ Aut. ‡ hoc aut respicit aliud aut, quod est j. eo. aut cum eo &c.

d ¶ Per quas. ‡ personales actiones.

e ¶ Intendit. ‡ l. vnusquisque, vel actor.

f ¶ Dare. ‡ cum dato est, in obligatione. vt ff. de verb. obli. l. vbi autem non apparet. §. fin.

g ¶ Facere. ‡ cū factum sit in obligatione vt si promisisti scribere librum. quod petitur actione ex stipulatu: vt ‡. de verb. obli. in prin.

h ¶ Et aliis quibusdam modis. ‡ id est, ex quasi contractu, & ex quasi maleficio: (nec enim de his supra dixerat) quod reprobatur.[d] quia ex quo dixit de his, quę sunt ex contractu uel ex delicto: per consequens & de iis, quæ sunt ex quasi contractu, & ex quasi delicto, dixit: vt ‡. de oblig. quæ ex quasi contractu. in prin. & ‡. tit. j. in prin. [c] Vel dic omnia ista supra esse comprehensa: sed sunt supradicta intelligenda, vbi præcisè agebatur ad dādū, uel faciendum: hic autem quādo non præcisè, sed sub alternatione, vt hoc aut illud. sed & hoc reprobatur: q̄a supra non dixit q̄ præcisè quid fieret. Dic ergo hic de cōditione furtiua lo qui, quæ est personalis: non tñ ex contractu, vel quasi: vel ex maleficio uel quasi, sed ex uariis figuris causarum oritur: vt ff. de act. & obli. l. j. in prin. Item de interdictis omnibus potest dici, q̄ omnia sunt personalia: vt ff. de interdictis seu extraordi. actio. l. j §. fi. non tamen iure ordinario, sed extraordinario sunt introducta, vnde non cōtinentur sub hac diuisione ex contractu uel quasi, ex maleficio uel quasi: ex delicto tamen uel propter delictum quandoque dantur: ut in interdicto

vnde vi potest videri quandoque nō, vt in interdicto quod vi aut clā: quando contra eum qui non fecit opus, sed factum habet, datur: ut ff. quod ui aut clam. l. ij. §. clam. & l. competit. §. fi. Et vt breuiter dicam, ille tertius articulus qui dicitur, ff. eo. l. j. in prin. ex varijs figuris &c. est quod hic dicitur, & aliis quibusdam &c. Accur.

controuersiam: quo casu proditæ actiones in rem sunt: veluti si rē[k] corporalem possideat[l] quis, quā Titius suam esse affirmet, possessor autem dominū † eius se esse dicat.[m] Nam si Titius suam esse intendat, in rem actio est.

¶ *Proseruitute cōstituēda, vel nō constituenda, proditæ sunt actiones in rem tam proseruitutibus rusticis, quā urbanis reabus, uel personalibus, & in his etiā agit qui possidet, secus in rebus corporalibus regulariter. b. d. Are. et Innus.*

i ¶ Nullo iure. ‡ no. hic q̄ ille qui rem meam tenet, non est mihi obligatus: sed ratione possessionis [f] eum possum cōuenire: vt C. de alie. iu. mu. causa fa. l. j. Sed oppono, teneris mihi ad rem restituendam, ego es obligatus? Respon. non est uerū: [g] quia verbū tenetur, duob. modis accipitur. Nam si dicas, teneris iō: quia ex natura actionis mihi obligatus: falsū ē. si vero dicas, teneris, q̄a per officium iudicis dēt tibi necessitas imponi vt restituas: verum est, vt ff. de rei uend. l. qui restituere. & si hoc modo accipiatur, teneris, ergo es obligatus, non sequitur.

ADDITIO. Et est ratio, quia officium iudicis nullā præsupponit obligationem. l. qui per collusionem. in fine. ff. de act. empti. l. Quintus. in prin. & fi. in glos. ij. ff. de annu. leg. nisi largo modo. secundum quod dicit Barto. in l fi. ff. de iniu. & uide glo. supra in princip. in verbo, debetur. Angelus.

k ¶ Rem corporalem.] bene dicit corporalem: quia incorporalia nō uendicantur [h] ut ff. de rei uend. l. uendicatio.

l ¶ Possideat. ‡ no. in actione in rē ex parte actoris, alterum duo: ū debere intervenire, ſ dominiū: vt ff. de rei uē. l. in rem actio. & hic. uel quasi dominiū, [k] ut in emphiteuta, superficiario, & in bonæ fidei emptore, & similibus: [i] ut ‡. §. alię. & ff. si ager uec. uel emph. l. j. §. fi & l. ij. & l. iij. & ff. de superficiebus. l. j. in fi. j. respō. & §. quod ait. Ité ex parte rei similiter duorum alterum, ſ possessionem uel quasi, ut quia dolo desierat possidere, ut hic, & ff. de inter. ac. l. qui seruum. §. in iure. & l. fi seruus. & de noxa. actio. l. electio. §. j.

ADDITIO. Ista gl. uix potest saluari, nisi loquatur de rei uend. specialiter: quia illa nunquam competit nisi in possidentem uel quasi.

m ¶ Dicit. ‡ hoc non est necesse probare,[m] uel dicere, sed ex uolunta te dicitur hoc: ut C. de eden. l. qui accusare. & de rei uendi. l. fi. & infra. de interdi. §. commodum. Accur.

¶ AEQVE. ¶ Suprà §. pxi. ponitur de actionibus in rem q̄ rebus corporalibus: nunc pro reb. incorporalib. Et sunt duæ actiones, cōfessoria & negatoria. Et diuiditur iste §. in duas partes. Primo ponit de actione confessoria, quę intentatur pro seruitute constituta conferuāda uel custodienda. Secundo ponit de actione negatoria quę cōpetit dño negando aduersario suo ius esse seruitutis: & sic competit p̄ libertate conseruanda. Secunda ibi, Contra quoque. Item totus iste § fex facit. Primo ponit exemplū de confessoria, quæ datur pro seruitute personali. Secundò dat duo exempla de confessoria p̄o seruitute realiru sticana. Tertio ponit quatuor exempla de confessoria pro seruitute realiru bana. Quarto ponit plura exępla de negatoria. Quinto ponit differentiā inter actiones reales, quæ cōpetunt pro rebus corporalib. & inter eas quæ cōpetunt pro rebus incorporalibus. Sexto infert quā exceptionē. Secunda ibi, Vel per fundum. Tetia ibi, Eiusdē. Quarta ibi, Contra quoque. Quinta ibi, Quod genus. Sexta ibi, Sanè.

• CASVS. Accesi ad Iusti. & ita quæsiui ab eo. & dixi: Dominesia uideo de actione in rem & unde actio in rē hēt locū pro dominio rerū corporaliū: sed nunq̄d sunt plures actiones in rē? Et rñ. Iusti. q̄ sic. Sicut enim dixi tibi, quòd actio in rem locum sibi uendicat, quando aliquis rem corporalem aliquam iure dominij in iudicio intentat suam esse, eodē modo dico tibi, q̄ si aliquis ius utēdi fruendi sibi esse in fundo uel ædibus vicini sui dicat: uel si dicat ius sibi esse ducendi aquam in fundum suum per fundū vicini sui: in omnibus his casibus actio cōfessoria locum habebit. & non solū in seruitutibus rusticorum prędiorum uendicandis locum hēt in rem actio confessoria, sed & in seruitutę urbanorum prædiorum. Eiusdem enim generis est actio, quæ de iure urbano. prędiorum competit, ueluti si aliquis agat se habere ius, ædes uicinius suus altius ędes suas tollat: uel si aliquis dicat se habere ius p̄ sp̄iciendi in fundum uicini sui, uel proiciendi aliquid de fundo suo in fundum uicini sui, aut si agat ius sibi esse immittēdi tignum de ędibus suis, in ædes uicini sui. & sic in his omnibus superioribus casibus actio confessoria locū habet in rem. Sed quid domine iam satis mihi liquet de confessoria in rē, quæ locum habet in uendicatione rerū incorporalium: nunquid sunt plures actiones in rem, quæ locum habere possunt in rebus incorporalibus? Ad hoc respōdet dominus Iustinianus q̄ sic. Nam sicut ego dixi quòd in seruitu. rusticorum uel urbanorum prædiorum uendicandis locū habet confessoria in rem, eodem modo dico tibi in casu conuerso, q̄ si aliquis negat te habere seruit. rustic. uel urba. prædior. competit ei actio in rem negatoria. Nam de usufructu & de seruitute rustic. prædiorum, ité de seruit. urbano. prædiorum proditę sunt in rem actiones negatoriq̄ veluti si quis agat ius utendi fruendi

eodē. vide hic per do. Ias. qui legē tractat an appellatione contractus veniat quasi cōtractus. f Vel ratione nudæ detētionis. Ang. & Ia.

al. dominum.
g Idem Io. Fab. Pla. & Iason.

h Idem Io. Fab. & alij in apparatu. Nico. & Ias. in glo. sequen.
i Imo alterum quatuor, scilicet dominium directum vtile vel quasi, vel ius i re. Dy. N co. Ang & Ia. K Displicet Nicol. Fa. & Ang. l Dic hoc nō vt bene dictum q̄a imo hēt tā tum modo publicianā vt ‡. eod. §. sed ille ads si haberet vsucapionē, vt dicit gl. præce. rē domino directo. l. j. §. j. ff. si ager. vec. vel emphyt. & tñ hoc est falsum: q̄a regulariter excluditur à vero dño l. pe. & q̄ ideo no. ff. de publi. m Onus tamē probandi pōt aliquo modo esse ipsius Nico. Fab. & Ang.

Universidad de Deusto
Biblioteca

in fundo suo, vel in ædibus suis ad seruitutem suã nõ hẽre: vel si aliquis agat ius non esse aduersario suo eundi, vel agendi p fundum ipsius aduersarii: uel si q̃dam dicat aduersariũ suum non hẽre ius in ædibus suis ipsius actoris, ut ipse actor non teneat altius tollere ædes suas: uel si q̃s dicat aduersariũ non hẽre ius, p̃spiciendi p fundum suum, uel p̃iciendi aliq̃d in fundum suũ: uel si q̃s agat ius nõ esse aduersario suo mittendi tigna ex ædibus aduersarii in ædes suas. Nam in omnibus casib. his sicut in superioribus habent locum actiones in rẽ, sed tamen negatoriæ, sed hoc genus negatoriæ, s. actionis in rebus corporalibus locum non hẽt. nam licet in his casibus supradictis agat possessor negatoria, & hoc in rebus incorporalibus: in rebus cũ corporalibus ille agit, qui non incumbit in possessionẽ quia non est aliqua actio corporalis à iure prodita, beneficio cuius actionis possit negare illam rem corporalem actoris esse. Sed licet tibi dixerim regulariter, q̃ possidenti & detinenti in rebus corporalibus non cõpetat actio: in uno tamen casu ille qui possidet, nihilominus actoris partes sustinet: sicut in latioribus ffs. libris apertius apparebit. Et hęc dicuntur usque ad illum §. Sed istæ. h. d. Fráciscus de Aretio.

¶ Aeque[a] si agat[b] quis ius sibi esse fundo forte, uel ędib. utendi[c] fruẽdi, uel per fundum uicini eundi agendi, uel ex fundo uicini aquã ducendi: in rem[d] actio est. ¶ Eiusdẽ generis[e] est actio de iure prædiorum urbanorum: veluti si quis agat ius sibi esse[f] altius ædes suas tollendi, prospiciendiue, uel proiiciendi aliq̃d, vel immittendi tignũ † in uicini ædes. ¶ Cõtra[h] quoq; de usufructu, & de seruitutibus prædiorũ, rusticorum, item prædiorũ urbanorũ, inuicẽ† p̃ditę[i] sunt actiones: ut si quis intẽdat ius nõ esse aduersario utẽ di fruẽdi, eũdi agẽdi, aquãmue ducẽdi. itẽ altius[k] tollendi, prospiciẽdiue, uel proiiciẽdi, immittẽdiue: istæ[l] quoq; tali serui. mihi cõdẽnari. & in libel. potes edere causam p̃acti. & erit causa talis, q̃a seruitutẽ habeo immittendi tignum de ędibus suis in ædes meas: vñ peto, &c. nihil aliud in libello mutatur. Et eodẽ modo for. libellum in aliis seruitutibus prædi. excepta seruitute altius non tollendi: i qua libellus hẽt formari verbis negatiuis. s. hoc modo: Dico ego a, cõtra b, q̃ ipse nõ hẽt ius altius tollendi ædes suas: quia ego habeo seruitutem in ædes suas altius non tollendi. vnde p̃ponendo confessoriã cõtra ipsum b, peto seruitutem altius non tollendi mihi adiudicari, & ipsũ ne altius tollat, mihi peto condemnari. Et in ista sicut in aliis potest loco actio. causa proponi, hoc modo: Vnde cum habeam seruitutem in ędes suas altius non tollendi, peto &c.

† al. tigna.
† al. & contra.
† al. quoq;

¶ LIBELLVS IN ACTIONE NEGATORIA.

¶ Est & alia realis actio, quæ cõpetit p̃ seruitute neganda, tã in rustico p̃dio, q̃ã in urbano, & appellat negatoria: ut ff. si ser. uen. l. 1. in prin. & hic in uersi. contra. Sup quo formandus est libellus, & in rust. prędio. & in urba. Sed primo in seru. rust. prædi. formatur libellus hoc modo: Dico ego a, contra b, q̃ cum ipse sit in quasi possessione serui. eundi p̃ fundum meum ad fundum suum, & ipse non hẽat seruitutem in fundo meo p̃ponendo negatoriã contra ipsum b, peto absolui a tali seruitute. In isto libello põt poni causa loco acti. unde cũ seruitutem non hẽat eundi, peto &c. Similiter in aliis ser. prædi. urba. formatur, negando, s. ut actio sit negatoria, & causa similiter. Vñ cum ius istius seruilutis non habeat, peto &c. Põt ẽt in actione negatoria, quæ datur pro serui. urb. prædi. denegandis, sic formari libellus: Dico ego c, contra b, q̃ cum ipse sit in possessione immittẽdi tignum de ędibus suis in ædes meas, & ipse non habeat ius immittendi tignum in ædes meas, peto &c. Et sic formatur libellus in aliis seru. urb. prędi. denegandis, formando per uerba negatiua. Similiter formatur sic, q̃n negatur seruitus altius non tollendi: in qua non formabitur libellus uerbis affirmatiuis, sed negatiuis, hoc modo. Dico ego a, contra b, q̃ cum ipse sit in quasi possessio. seruit. ædium mearum, q̃ ipse hẽat seruitutem in ædes meas, ne mihi liceat illas altius tollere, ideo peto p̃ponendo negatoriam actionem contra ipsum b, ab huiusmodi seruitute absolui, & ipsum, ne me altius tollentẽ impediat, mihi condemnari. & causa in hoc libello proponitur talis: Vnde cũ ipse nõ habeat seruitutem in ædibus meis, ne liceat mihi altius tollere, peto &c.

¶ LIBELLVS PRO SERVITVTE PERSONALI.

¶ Est quædã actio realis, quæ datur p̃ seruitute vendicanda, siue sit realis, siue p̃sonalis: ut hic §. æquè. & ff. si seruitus uen. l. 2. & primò circa seruitute personalem formatur libellus. Est aũt seruitus personalis, vsusfructus, quem habemus in rebus alienis: vt ff. de usufruct. l. j & ſ. de usufru. §. constituitur. & ſ. de usu. & hab. in prin. forma igit libellum primò in seruitute personali in hunc modũ. Dico ego b. cõtra c. q̃ ipse hẽt prædium, in quo habeo ius, siue seruitutem utendi fruẽdi: unde p̃pono confessoriam actionẽ contra dictum c, & peto dictã seruitutem mihi adiudicari: & ipsum c. ut patiatur me uti frui, condẽnari. In qua ẽt actione sufficit causam proponere: ut ſ. dictum est: & proponetur ita: uſi cùm habeam ius utend. fruendi, peto mihi illum condemnari. eodẽ modo formabis libellum in eo, q̃ hẽt tantùm usum. dimittendo hoc uerbum frui & põt addi sic: Et quia tanto tpe me prohibuit & impediuit uti frui, peto dictum c. in fructibus quos p̃cepissem, uel p̃cipere potuissem, mihi cõdemnari: & hoc per l. j. ij, & iij. rũ. & l. fi ff. ſ. usufruct. peta.

¶ LIBELLVS PRO SERVITVTE REALI.

¶ Circa seruitutẽ realem forma sic libel. sed primo sciendum est, q̃ seruitus realis non põt deberi, nisi utẽ q; hẽat prædium: unus unũ q̃d seruiat: alter aliud cui seruiatur: ut ſ. de serui. §. ideo aũt. & ff. cõia prædio. tã rustic. q̃ urba. l. j. in fi. Seruitutes rust. prędi. sunt iter, uia, actus, & aquæductus: ut ff. de serui. rusti. prædi. l. j. in prin forma. ergo sic libellum in ser. rust. præd. Dico ego a. contra b. q̃ habeo seruitutẽ eundi p fundum suum ad fundum meum: unde propono confessoriam cõtra ipsum b, & peto ipsam seruitutẽ mihi adiudicari, & ipsum, ut patiatur me uti hac seruitute, mihi condemnari. Eodem modo formabis in aliis serui. rust. prædio. & loco act. si uis potes ponere causam, & asſignare. ſ. hanc. Vnde quia ius habeo eundi, & formabis ut in libel. superiori continetur.

a ¶ Aeque. § ſ. datur actio in rem.
b ¶ Agat. § ſ. actione confessoria. Quòd sic uocetur, legitur ff. si seruit. uend. l. 2. in prin.
c ¶ Vtendi. § hæc seruitus est personalis, sed sequentes reales, ut ff. de serui. l. j.
d ¶ In rem actio est. § ſ. confessoria.
e ¶ Eiusdem generis. § ſ. ut sit in rem.
f ¶ Ius sibi esse. [2] § Nota q̃ confessoria p̃ponitur uerbis affirmatiuis, & negatoria negatiuis, & ex hoc comprehenditur medium concludẽdi. in huiusmodi actionibus: de quo dic ut per Ang. hic.
g ¶ Tollendi. § ut si eras in quasi possessione seruitutis domus meæ, ne mihi liceret altius tollere, me uolente ædificare, debeo agere negatoria & ita hic interserit exẽplũ negatoriæ, ut ff. si ſer. uen. l. & si fortè. § j In hac, n. seruitute negatoria uerbis affirmatiuis, & cõfessoria negatiuis proponitur, ut ff. si ſer. uen. l loci Alia uero exempla quę ponuntur, bene ponuntur in confessoria usq; illuc, Contra &c. Vel pone hoc exemplum in confessoria, ut si talem mihi debeas seruitutem, ut altius teneas ædificatum, ut ff. de ſer. urb. præ. l. si arborem. §. interdum & l. cum deberẽ.

¶ LIBELLVS PRO SERVITVTIBVS VRBANORVM PRAEDIORVM.

¶ CONTRA QVOQVE. ¶ Seruitutes urbanorum prædiorum sunt, ut seruitus prospiciendi, uel immittendi tignum in uicini ædes, & aliæ similes, ut ſ. hoc §. Aequè. uer. eiusdem. & ff. de ſer. urb. prędi. l. j. & for. lib. in qualibet istarum acti. hoc modo. Dico ego c. contra a. q̃ ego habeo ius immittendi tignum de domo mea in ędes suas. unde propono confessoriam contra ipsum, & peto dictũ ius siue seruitutem immittendi tignum mihi adiudicari, & ipsum a, ut me patiat uti

a Ista glos. non est Ac cursii, sed additio.
b Displiceat Dy. Nico. Ioã. Fa. & Ange & dicit Iaſo. q̃ est deriſio.

c Ridiculum est secundũ Dy. Ioã. Fab. & Ia.
d Imo, Dy. & Ias.
e Habẽdo respectum ad mediũ cõcludẽdi. Ang & Ia.
f Ista duo exempla dicit splicẽt Dy. Bar. Io. Fa. Pla. Ang. & Ia.
g Istud exẽplũ placet Nico. Fab. Placentin. Ang. & Ia. & ide dic in emphyteuta & uasallo.
h Hoc uerũ ad omnia nõ possit fieri Dy. & Ni.

¶ Sequuntur Ang. & Ia. Possessori competat actio.

¶ Ista di. placet Ang. & Ia.
¶ Hoc uerum quando agit ad confirmationẽ illius quæ penes eum est: & ex hac semel possessum, ut possideat, & habeat possidere. Ang. & Ia. ¶ Hoc exẽplum sequitur Dy. hic Ioã. & Pe. cõtra: quia exẽplo debet esse de re cõmuni, nã in rebus incorporalibus non datur actio nisi in uno casu: sed se cundũ glo. ibi sunt plures quam ille. Præterea in istis duobus iudiciis q̃ agit, nõ ne gat rẽ actori esse nec uendicat, nec petit seruitutẽ, sed tantùm requirit. Ange.

ad utrunque referri.

a ¶ Quod genus actionis. § ſ. negatoriarum & affirmatiuarum Et nota quod nomen actionis largè hic ponitur. [a] alias uerò pro personalibus tantum: ut diximus. §. eod. §. j.

b ¶ In his. § ſ. in causis rerum corporalium.

c ¶ Possidet. § ſ. intelligũ. si enim duo asserant se possidere, & uterque uincit: poterit alter uendicare: ut ff. uti poſſ. l. si duo in fi. j. respon.

d ¶ Neget rem actoris esse. § Hæc uerba restringunt [b] præcedentia: ſ. ei uerò &c. Nam hoc perpetuo uerum est, quod alias non datur actio possidẽti, per quam neget rem actoris esse. Sed potest poni casus, ut possessor habeat actionẽ, per quã dicat se dominum esse: ut ff. de rei uẽdic. l. officium. & ff. usufruct. quẽadmodum ca. l. si usufructus nomine. Constat enim commodatariũ non possidere, & commodantem possidere: ut ff. commo. l. rei. idem in conductore & locatore: ut ff. de usucap. l. non solum. § j. Alii dicunt [c] legem illam, officium. loqui quãdo alius non possidens agit. ut sic ratione detentationis talis agatur. Sunt & alii ut Bul. & Ioan. qui dicũt, quod eo ipso quod agit possessor rei uendicatione, renuntiat [d] causæ possessionis. cum hoc sit impossibile, te possidere, & uendicare posse. prima uerior est. Accur.

e ¶ Vno casu. § ut in duplicibus iudiciis: ut ff. de iudi. l. in tribus. & ſ. e. § quædam & ff. uti poſſ. l. si duo. § j. & ſ. de interd. § tertia. & ff. fam. ercis. l. j. [e] Vel dic, quod dicit de qualibet exceptione proponenda nec enim hic dicit, quod sit actor, sed cautè dicit, quod partes siue onera actoris sustinet, secundum Io. ut ff. de excep. l. j.

ADDITIO Dic, nec etiam placet hoc Pe. & Dyn. quia secundum hoc essent plus, quam mille casus. Vnde Pe. posuit exemplum quando reus suscepit in se onus probandi, ſ. quod res petita pertineat ad eum, & nõ ad actorem: ut l. circa. ff. de proba. & hoc exemplum placet hic Ioan. Fab nam litera non dicit actor: sed, uicem actoris sustinet, & sic, nõ est propriè exceptio, sed quædam illatio. Ang.

f ¶ Apparebit. § ut ff. de iudi. l. in tribus. secundum primum: uel ff. de excep. l. j. secundum secundum.

¶ SED ISTE. ¶ Diuiditur in duas partes. Primò ponit & declarat actiones præcedentium paragraphorum fore ciuiles. Secũdò ponit de actionibus prætoriis, ibi, aliæ autẽ. Item ista secũda subdiuiditur. Nam primo ponit de actionibus in rem prętoriis. Secũdo ponit de personalibus. Secũda inferius in §. in personam. Item prima subdiuiditur. Nam primo ponit quando res petitur, quasi usucapta, quæ non est. Secundo, quãdo usucapta est: & petitur ac si usucapta non esset. Secũda ibi, in §. rursus. Item prima subdiuiditur. Nam primo ponit de actionibus prætoriis in rem. Secundo de eis duo ponit exempla. Secũda ibi, Ecce plerunque. Primum exemplum prosequitur ibi, Nanque, si cui. Secundum in §. rursus. iam allegato. Aretin.

¶ CASVS Domine, iam posuistis mihi unam compendiosam diuisionẽ actionũ, & membra diuisionis per dilucida exẽpla declarastis. Pro deo, nunquid sunt plures diuisiones actionum? Et respõ. Iusti. quod sic. Nã actiones quædã sunt ciuiles: quædã prætoriæ. Istæ enim actiones, de quibus superius mentionẽ habuimus, & si quæ eis aliæ similes sũt, ex legitimis, & ciuilibus causis descendunt, i. ciuiles sunt: aliæ autem actiones sunt, quas prætor introduxit ex sua iurisdictione. Sed domine, nũquid prætoriæ dimidi possunt? Et respon. quod sic. Prætoriarũ enim quædam in rem, quædam in personam sunt. Prætor enim quasi dã actiones, ex sua iurisdictione comparatas habet, tam in rem, quam in personam: quas etiam ipsas prætorias necessariũ est (id est utile) exẽplis ostẽdere. Et hoc usque ad illũ uersiculũ, ecce pierũque, &c. in quo pone hic casum. Domine, uos dixistis mihi supra, quod prætoriarum actionũ, quædam sunt in rem, quædam in personam, & promisistis quod easdem per exẽpla mihi ostẽderetis. Ad hoc respondet. Iusti. Amice, libẽter. Ecce plerunque prætor permittit in rem agere: uta ut actor dicat, se aliquam rem quasi usucepisse. quam in ueritate nõ usucepit, & tamen utili in rẽ actione prætoria ita uẽdicat suam esse, quasi usucepisset. Et non solum in casu isto locũ habet actio prætoria in rem, sed in casu conuerso. Quã doque enim ita permittit prætor in rem agere, ut aliquis dicat aduersarium suum, rem quasi non usucepisse, quam in ueritate usucepit: & ita eam rem ab eo prætoris auxilio auocat, quasi eam nunquam usucepisset. Sed bone domine, pro deo dicatis mihi exemplũ familiare, in quo actor dicit se quasi usucepisse rem quã in ueritate nõ usucepit. Ad hoc respon Amice, dabo tibi bonum exẽplum. Nam pone q̃ aliqua res alicui ex causa iusta, puta Petro à non domino tradita sit, ueluti ex causa emptionis, uel donationis, aut ex causa dotis, aut ex causa legatorum, uel ex alia simili causa apta ad dominii trãslationẽ: & necdũ Petrus benè fidei possessor illius dominium beneficio illius usucapionis adeptus sit. si possessionem illius rei, aliquo casu amittat, nullam habet de iure ciuili directam actionẽ in rem, ad illam rem persequendam. Ita enim proditæ sunt actiones in rẽ de iure ciuili, ut quis ratione dominii rem suã uendicaret. Cum igitur de iure gentiũ puta per traditionẽ nõ sit illius rei dominus effectus: neque de iure ciuili, puta per usucapionem: liquet manifestè, q̃ omne beneficiũ iuris ciuilis in hoc casu Petro fit præclusum. Sed quia prætori qui naturali æquitate mouetur, durum uidebatur in hoc casu Petro possessori bo. fid. deficere penitus actionem: quandam actionem de æquitate introduxit: beneficio cuius actiõis Petrus, qui possessionem amisit, dicit se eam rẽ quasi usucepisse, & ita prætoria in rem uendicat suam esse, sic ut si in rei ueritate eã usucepisset, & directa in rem ciuili eam uendicaret. & ista actio de æquitate prętoris in hoc casu introducta, Publicia na appellatur: quæ ideo sic appellatur, quia primum à Publicio prętore i edicto proposita est. Et hæc dicuntur usque ad illum §. rursus ex diuerso. Eran.

† diceret.
† al. diceret.

¶ SED ISTAE. ¶ Intenter accedit ad secundam diuisionem: ſ. ciliter, aliæ sunt ciuiles, & al æ prætoriæ, & de omnibus exempla ponit. Sed quæritur de duabus, ſ. cilicet de actione in rem, quæ datur contra eum, q̃ dolo desiit possidere. Videtur enim prætoria: ut ff. de noxa. act. l. electio. §. j. Sed & ciuilis uidetur inſpecta persona actoris, qui de iure ciuili admittitur ad agendũ: ut ff. de rei uen. l, in rem actio. Sed dic eam ciuilẽ ſ. inspecta potius p̃sona actoris, quę dignior est: ut ff. de do. ma. except. l. pure. §. fin. & hæc consideratio semper habetur. nam hæreditatis petitio dicitur prætoria, quando bonorum possessori datur, uel fideicommissario: licet cõtra possidentẽ pro hærede, uel pro possessore detur, & econtra fi detur hæredi de iure ciuili, dicatur ciuilis: ut ff. de petit. hære. l. j. Semper enim iudicamus an actio sit ciuilis uel prætoria, inſpecta persona actoris. § Secũdo, quæritur de actione commodati. Sed dic eam ciuilem: [h] ut ff. commod. l. in commodato. §. ficut. Et quod dicitur eod. titu. ff cõmo. l. j. in princ. in glo. ait prætor. quæ est glo. j uel approbando uel confirmando dicit, non inueniendo. sicut & de petitione hæreditatis dicitur ff. si pars hęree. peta. l. j. in princi. Sed tamẽ ipsa ciuilis est rcum sit ex senatusconsulto, & centumuiralis dicatur: ut ff. de petit. hæredi. l. item ueniunt. §. cum antequã. & C. de hæred. petit. l. fin. in prin.

f Inuentione, sed extensione dicitur prætoria. Fab. Ang. & Ia. g Imo inſpecta origine, Bald. & Ia.

Omnes etiam actiones quæ orinntur ex his quinque partibus iuris, ſcilicet legibus, senatusconsultis, plebiscitis, principum placitis, & respõsis prudentum, ciuiles sunt: quæ [i] uero à magistratibus, uel prætorum edicto descẽdũt, prætoriæ sunt: ut ſ. de iure natu. §. constat. usque ad §. ex nõ scripto & ff. de iusti. & iur. l. ius autẽ. & j. de perpe. & tẽp. act. in princ. Aliæ autem præter duas supradictas certæ sunt utrum sint prætoriæ uel ciuiles. Accur.

i Sequũtur glo. Ange. & Ias.

g ¶ Quarum mentionem. § scilicet expressam: ut de quibusdam dictum est.

h ¶ Et si quæ sunt similes. § ut quæ sunt ex contractu uel quasi uel ex delicto, uel quasi & quæ descendunt ex uariis figuris causarũ: ut ſ. eo d. §. j. & ii.

i ¶ Ex legitimis. § id est ex lege xii. Tabularum, & pro id est ciuilibus. Vel dic ciuilibus, id est ex auctoritate iuris prudentum, & eorum responsis. nam totum est ius ciuile. ut ff. de iusti. & iure. l. ius autem ciuile. & de orig. iur. l. ii. §. nouissime.

K Ista glo. non est Accursij.

K ¶ Aliæ autem. k § aduerte quod hic doctores ita distinguunt hunc §. incipiendo ibi, Sed istæ quidẽ. tamen communiter allegatur in materia Publicianæ. §. aliæ. hic & non superius incipiendo.

l ¶ Tam in rem. § id tam in rem tantum, quam in personam tantum. Nec enim aliqua prætoria [l] inuenitur quæ sit mista, sin rem & in personam: licet ciuilis talis inueniatur: ut j. eo. §. quædam. Et primo hic de realibus dicit usq; ad §. i personã. & postea de personalibus dicet. Accurs.

l Sequuntur gl. Fab. Ang. & Ia.

m ¶ Ipsas. § scilicet prætorias: quasi diceret, non solum ciuiles, quas expeſ. imus.

n ¶ Necessarium. § id est utile. quod enim medicamenta morbis, hoc exhibẽt iura negotiis: ut in auth. hæc cõst tutio Inno. in prin. colla. 8. Nec eni necesitas in principe poni potest: ut ff. de le. & senatusc. l. princeps. Item quia per exempla apertius intelligitur: ut hic, & C. de transac. l. ut responsum. & ff. de col. bo. l. prætor. §. Iulianus.

o ¶ Ecce. § hoc est primum exemplum quod exponitur statim ibi, Nanque &c.

p ¶ Plerunque. § quia hoc semper dicere non poterit, scilicet cõtra dominum: nisi in casibus ut statim dicemus.

q ¶ Dicat. § agendo Publiciana.

r ¶ Vel ex diuerso. § hoc exponitur. j. § rursus.

s ¶ Possessor. § id est dominus quondam, ad quem pertinebat nunc possessio. Vel dic possessor quondam, nunc petitor.

Universidad de Deusto
Biblioteca

¶ LIBELLVS IN ACTIONE PVBLICIANA. ¶ NANQVE SI CVI. ¶ Hic tractatur de actionibus prætoriis realibus: & primò de Publiciana in qua qualiter formeť libellus est uidendū. Vnde sciēdū est, ꝙ act. Publiciana cōpetit, quādo res aliena tradiť ex iusta causa. unde si cadat à posſ. aliquo casu, poterit hac actio. agi contra possessorem, nisi sit dominus qui possidet: ut ff. de public. l. j. §. pen. & fin. & s. eod. §. prox. uersi. ecce plerunque. Formabis ergo sic i hac act. libellum: Dico ego a, contra b, quòd ipse detinet rem mihi traditam ex causa emptionis, quā quasi ususcepi: unde proponendo Publicianā contra ipsum b, peto ipsam rem iure quasi dominii m h adiudicari, & eundē b, ad eius restitutionē cōdemnari. In hoc libello licet nomen act. non proponatur, sufficit ut causa edatur, quæ talis est: Vnde cùm ipsam rem quasi usuceperim, peto &c. ut in prædic. §. ecce plerūque. uel potest assignari pro causa hoc: Vnde cum ipsa fuerit mihi tradita ex causa emptionis, peto, &c. & est eadem prima cū ista: quia traditio ex iusta causa parit usucapionem: ut ff. de pub. l. ii. & iii. & iiii.

a ¶ Ex iusta causa. ꝙ i. ex aliquo contractu qui descendit ex iusta causa, i. ex affectione utriusque partis: ut ff. eo. l. in omnibus rebus. ad fi. ti. quam affectionem iustum est seruari: ut ſ. de rerum diui. §. per traditionem. & hoc dummodo [a] talis titulus fuerit a ptus dominium trasferre, licet non transferat: quia traditio non plus transfert, quàm sit apud eum qui tradit: ut ff. de acqu. re. do. l. traditio. & nominātur huiusmodi contractus. ff. de public. l. j. in fin. & l ij. iij. iiij. v. vj. & vij. ſi uero contractus non est habilis transferre dominium, non competit Publi. ut ff. de Publi. l. quicunque. §. j. & fin.

b ¶ Tradita. ꝙ à non domino.

c ¶ Dominus effectus ꝙ per usucapionem. Nam per traditionem dominus factus non fuit. Si autem altero istorum modorum factus domi nus fuerit, Publiciana ei non datur, ſed directa rei uendicatio: ut ff. de Publi. in rem actio. l. j. in prin. & §. j.

d ¶ Casu. ꝙ imò & ſi quocunque modo. Nam etſi per furtum uel rapi nam, [b] uel aliam uim amiserit: non tamen habet in rem actionem dire ctam, ſed hāc: licet habeat & alias actiones: ut furti, uel in bonorum ra ptorum, & ſimiles: ut ſuprà de obli. quæ ex delic. §. ſe & bonæ fidei. & ſupra ui bono rapt. §. fina.

e ¶ Nullam. ꝙ de aliis aurem realibus conſtat: ſed de hac rei uendica tione dubitatur.

f ¶ Directam. ꝙ ſed nunquid Publiciana competit ratione utilis domi nij? Quidam dicunt ꝙ ſic: dicētes quod utile dominiū habet cui Publi ciana competit, & dicunt hanc esse causam Publicianæ, ſicut directū do minium est causa directæ actionis in rem: ut ff. de rei uē. l. in rem actio. in prin. Alij dicūt, ꝙ nec utile dominium habeat: cum ille qui utile do minium habet, etiam cōtra dominū agat: ut ff. ſi ager uec. uel emphy. pe. l. j. ij. & in. quod non est in Publiciana: ut ff. de Publi. l. pen. & ſi.

g ¶ Vendicet. ꝙ hoc uidetur falſum: nam aut habeo dominium, & tūc nō uendico quod habeo. ſi non habeo, nec tunc uendico: ut ff. de rei uē. l. in rem actio. j. reſpon. Item dominium est ius & res incorporalis: quo modo ergo uendicatur? Sed dic dominium. i. rem ratione dominij.

h ¶ Eo casu. ꝙ ſ. ſto ſupradicto.

i ¶ Deficere actionem. ꝙ quod erat ſecundum ius ciuile.'

k ¶ Actio. ꝙ ſ. Publiciana: ut ſtatim ſubiicit. aliàs niſi prætor actionis nomē diceret, in factum daretur ſicut ex ciuili obligatione noua datur condictio ex lege, ſi nō caueatur de nomine actionis. ut ff. nau. cau. ſta. l. & ita. § ait prætor. in gl. ij. & ff. de condi. ex l. l. j.

ADDITIO. Nota glo. ſecundum Dy. quā tene menti pro regula quæ actio cōperat ex remedio ciuili uel prætorio, pro qua facit tex. ff. de a- dul. quod ex his. Sed contra hoc opponitur de l. ſed & ſi poſſeſſori. in princi. de iureiur. cōiuncta gl. in uerbo, dandā, ubi actio in factū & Publiciana uidētur esse idem. Sed tu reſpōde ut ibi per glo. & doct. Ang. hodie non est neceſſe, quod expri matur no- men actio- nis in libel lo: ut in c. examinata de iudi. Ange.

i Et etiam ſi certitudo erat proba bilis. Ia.

ultima placet: quia unā debet eligere, & nō pluribus agere actionibus: ut ff. de reg. iur. l. nemo. §. quoties. Dic ergo quartò esse formādū i hūc modum libellū: peto rem talem mihi reſtitui iure quaſi dñi, perinde ac ſi uſucepiſſem: Verbum enim, quaſi, poſitum ſuprà eodem. §. ali æ. hic repete, & ſimilitudinariè ponatur, non affirmatiuè, i. dicere: ſicut uendi carem quo ad effectum re uerè uſucapta: ita nūc quaſi uſucapta. & idem in ſequentibus caſibus. Ex prædictis patet quòd quinque ſunt neceſſaria, ut detur Publiciana, ſcilicet traditio uel quaſi. quod dico propter res in corporales, quę tradi nō poſſunt: ut ff. de acq. re. domi. l. ſeruus. §. incorporales. & ff. de publi. l. prima. & l. traditionem. §. primo. Secūdò, quod ex titulo apto ad mutationem dominii: ut hic dicit: ut ex uenditione uel ſimilibus. Item quod à nō domino accepit. nam aliàs dominiū esſet tranſ latum: ut ff. eo. de Publi. l. prima in prin. ibi, de nō domino. & ibi no. Iré quarto. quod bona fide acceperit, unde credidit ſe dominū factum eſſe tunt: ꝙ ut ff. de publi Lin rē actio. l. eum quì à furioſo. §. prætor. Quintò, quod credat ſe dominum hodie non eſſe cum proponit eam: aliàs eſſet ſibi contrarius. Sed tantum duo prima ex his quinq; ſunt difficilia agē ti, ſcilicet probatio traditionis, & tituli: reliqua cōſiſtunt in intellectu agētis: cum ſint de ſuo cōſcientia, [h] quæ per teſtes probari nō poſſunt. Sed quid ſi dubitat hodie utrū auctor fuerit dominus uel nō? Reſpon. ſalua fide, ꝓponat quod ſibi melius uidetur uel rei uēd. uel Publicianā. ſed quādo penitus est in dubio, proponat Publicianā, & in ea obtinet: niſi aduerſarius probet actorem huius dominū: fuiſſe, quod ſi probet, dabitur ei rei uend. qui enim egit actione Publiciana, & ſuccubuit, nō repellitur à rei uēdicatione directa. idem ecōtra, ut ff. de eui. l. minor. §. ſi ſeruus. licet quidam dixerunt contra in utroque caſu, quia ius ſuum undecunque & qualecūque in primo iudicio deduxiſſe uidetur, ut ff. de excep. rei iudi. l. ſi mater. §. eandem. Sed expone undecunque & quale cunque, id est, ſiue de iure ciuili, ſiue de iure gentium, dummodo dire ctum, ut ff. de rei uendi. l. in rem actio. in princi. At illi dicēbāt ſiue dire ctum ſiue utile. & ita patet quod cum ſint contrariæ [i] rei uendicatio di recta, & Publiciana, uno libello ꝓponi nō poſſunt, ut C. ſi ſer. exte. l. j. Sed ex cōſuetudine contrarium ſeruatur. nam utraque ſimul propo nitur, licet ſuper una probationes tantum inducat, ne ſibi contrarius ſit. quod certè est cōtra dictam l. C. & regulam illam ff. de reg. iur. l. nemo. §. quoties. & hoc ex parte actoris. Ex parte autē rei ſpectam [a] an poſſi dear, uel dolo deſierit poſſidere, ut in rei uēdicatione diximus. Nā cō tra omnem poſſidentem datur, præterquàm contra dominum: ut ff. de publi. l. pe. l. ſi Sed etiam cōtra dominum datur in ſex caſibus. [k] Primus eſt ſi a non domino emi, qui poſtea uero domino ſucceſſit, & ad eū poſ ſeſſio redierit, nam licet ſit factus dominus, tenetur tamē Publiciana, ut ff. de rei uēdica. l. ſi a Titio. Secundus eſt, ſi rem a nō domino emi, & poſtea uerus dominus uoluerit a me uēdicare, ſed ego fui abſolutus. & poſtea res ad illum rediit, agam Publi. & ſi excipiat de dominio, ego re plicabo quia quādoque eo agēte fui abſolutus, ut ff. de excē. rei iud. l. ſi quis rē. Tertius eſt, ſi egi noxaliter cōtra bo. fid. poſſeſſorē, & ipſe credit mihi eum pro noxa. ſue enim contra me poſſidentem uerus dominus agat, ſiue eo poſsidēte ego agā Publiciana, obtineo, ut ff. de noxa. l. generaliter. & l. præcedenti. in fi. Quartus eſt, ſi ego fui miſſus in poſſeſ ſionem uicinæ domus, quam aliquis bona fide poſsidebat, poſſeſſor nō cauēte. & poſtea uerus dominus inueniatur poſsidere ui fortè, & unde ui interdictū, & Publicianā habeo, ut ff. de dam. infec. l. damni. §. ſi pu pillus. uer. nō ſolum. Quintus etiam adiicitur, ut ſi rem poſsideo, & eā non dolo, ſed culpa deſii poſsidere & ſic litis æſtimationem tantum ſe cundum ius uendicāti præſtitit (ut ff. de rei uendi. qui reſtituere.) ſi poſt ea res ad dominum redeat, agam Publiciana cōtra eū, ut ff. de rei uend. l. ſi culpa. Vel expone ſaltem, ut habeat utilem actionem quā actor di recte haberet, quaſi nomen emiſſe uideatur. Sextus adiicitur, ſi me mā dante rem meam uendidiſti, ſed me prohibente tradidiſti emptori, hac actione uel exceptione defenditur præterea etiam cōtra me dominum hac actione agit, ut ff. de publi. l. Papinianus.

ADDITIO. Nota hanc gl. quæ ponit caſus in quibus datur Publicia na cōtra dominum Idem not. in l. ſi. ff. eo. Et aduerte quod licet Ang. in d. l. ſi. addat caſum l. Papinianus. ff. e. ſecūdum lecturam Dyn. ibi, ꝙ pro curator uendidit rem domini, tamē nō est opus quod addatur, quia ha bes hic glo. ordi. dum dicit, ſextus adiicitur, ſi me mā dante rem meam uendidiſti. pondera ibi, meam, & ſic mandantis. Ang.

m ¶ A Publicio. ꝙ ſicut ab Aquilio Aquilia fuit inducta, ut ſ. ad l. Aquſ. §. ex hoc tamen capite.

¶ RVRSVS. ¶ Iſte §. diuiditur in duas partes. Primò ponit de reſti tutione danda præſenti cōtra abſentem. Secundo, addit & extendit ad alios multos caſus. Secunda ibi, quod genus. ¶ CASVS. Duo ſunt hic poſita, ſcilicet rurſus, quæ est dictio iteratiua, & etiā hæc dictio, ex diuer

¶ Actio Publiciana dicitur, prætoria, & datur ex æquitate prætoris illi, qui rem natus est à non domino ex aliquo iuſto titulo, qui esſet aptus ad dominij trāslationē, & datur quaſi ipſe rē vſucepiſſet. Areti.

¶ Nam que ſi cui ex iuſta cauſa [a] res aliqua tradita [b] fuerit, (veluti ex cauſa emptionis, aut donationis, aut dotis, aut legatorum) & necdum † eius rei dominus effectus [c] est: ſi eius rei poſſeſſionem caſu [d] amiſerit, nullam [e] habet in rem directam [f] actionē ad eam † perſequendā, quippe ita proditæ ſunt iure ciuili actiones, vt quis dominium ſuum vindicet. [g] Sed quia ſanè durum erat eo caſu [h] deficere actionē, [i] inuenta est à prætore actio, [k] in qua dicit, [l] is qui poſſeſſionem amiſit, eam rem ſe † vſucepiſſe, quam vſu nō cepit, & ita vindicat ſuam eſſe. quæ actio Publiciana appellatur, quoniam primum à Publicio [m] prætore in edicto propoſita est.

¶ Præſenti contra abſentē reipublicę cauſa, vel in poteſtate hoſtium vſucapiētem rem preſentis ſuccurritur, reſciſſa vſucapione. Aret.

¶ Rurſus ex diuerſo, ſi quis quum ex diuerſo, dictionem iteratiuā ideo bis poſuit, quia ſicut ſupra tractauit de prætoria in rem: ſic & hic licet aliquis poſſet dicere quod hic tractetur de prætoria in perſonam, in pluribus tamē dicitur reſciſſoria in rem: & etiam fuit ratio quam dominus Ioan. in arbore act. poſuit inter actiones reales, referens ſe ad ea quæ frequentius accidunt & contingunt. Et ita reſpondebat domino Iaco. de Bald. re prehendenti dominū Io. eo quod reſciſſoriā inter reales ordinauit in arbore ſua. Ex diuerſo autē dicit: quia hic tractauit de actione, per quam actor negat alium uſucepiſſe quod uſuceperat: in ſuperiori §. tractauit qualiter actor affirmat ſe uſucepiſſe quod non uſucepit. Qualiter autem abſentis rē præſentis poteſt uſucapere, habes in gloſſ. Ité ſcire debes. quod in iſto §. notatur ſecūda cauſa inuentionis titu. de maioribus reſtituēdis. Prima enim cauſa fuit, ne abſentes, à præſentibus læderētur, ut reſtituerētur: & de iſta cauſa tractatum est ſ. proxi. §. Secūda cauſa fuit ne læderentur præſentes ab abſentibus, & de iſta ſecūda cauſa tractat §. iſte, ſ. de reſtituēdis præſentibus contra abſentes, ſed quid ſi ambo eſſent abſentes: reſtituere returne unus cōtra alium? Reſpon. quod ſic. Bene enim reſtituitur privilegiatus contra priuilegiatū: ut eccleſia contra eccleſiā, & minor cō tra minorē. Tria enim principaliter debes ſcire circa iſtum §. Primū est, quādo & quibus detur reſtitutio: & de hoc uſque huc dictum est. ſecundum est intra quod tempus detur reſtitutio, de quo diuerſimodē di cūtur habes notatū ſuper l. quo tempore militiæ. C. de reſti. mil. & ff. ex qui. cau. ma. l. ab hoſtibus. § ſed quod ſimpliciter. Dominus autē Iaco. dicebat quod tempus ipſius nō mutatur: ſed est ſemper quadrienniū cōtinuum, ſed cum aliquis tēpore læſus fit: tempus ad hoc bene mutatur. Tertiū est de reſciſſoria. Docto. autem dicūt, ꝙ non est propriū nomen act. & dicebāt ꝙ minores reſtituūtur iur. act. & maiores offi. iudi. dominus Iac. dicit contrarium. Dicit enim l. ꝙ ſimili modo reſtituūtur maiores & minores: unde dicebat, quod nihil aliud est reſciſſoria, quā actio quę primò ante uſuſcap, uel preſcrip. fuit directa, modo est utilis. Item quid est quod dicit hūc librū corrigi per C. cum liber iſte poſteà factus ſit: & ante Pandectas Codex factus ſit: ut ſ. in ꝓ. § & cū ſacra tiſſimas? Ad hoc reſpondetur, quod uerū est, quod Impe. primò ad Imperiales cōſtitutiones curam ſuam direxerit, & ex tribus codicibus ſ. Hermoge. Greg & Theo. fecit fieri unū C. quem ſuo felici nomine nū cupauit: deinde erexit curam ſuam ad immenſa ueteris prudētiæ uolumina &c: Et tertio librum iuſtum mādauit cōponendum: ut ſ. habetur in proœ. in præallegato §. Sed poſteà uidēs iperatorias cōſtitutiones uagari extrà corpus iuris, mandauit poſteà diſſolui Codicem: & quod inſererentur illæ conſtitutiones, & ſic factum fuit unde conſtitutio illa, quæ corrigit librum iſtum, est una de conſtitutionibus.

¶ LIBELLVS IN ACTIONE RESCISSORIA. ¶ Hic tractatur de actio. reſciſſoria, in qua qualiter formetur libellus, est uidendū. Sed primò ſciēdū est, quod actio reſciſſoria locū habet, cū abſens cauſa reipu. uel captus ab hoſtib. uel ex alia cauſa neceſſaria uel probabili, uſucepit rem præſentis, uel præſens rem abſentis, ex cauſis præmiſſis: ut in hoc §. rurſus. & ff. quibus ex cau. ma. in iteg. reſtit. l. j. & ii. unde reuerſo abſente, formabitur libellus in hūc modū: Dico ego a, cōtra b, quod ipſe in abſentia mea rem meam uſucepit: unde ſupplico uobis domine iudex, implorādo officium ueſtrū, quatenus reſcindatis uſucapionē: ut ea reſciſſa, poſsim rem meam petere, quaſi eam non uſu cepiſſet. quo impetrato, poterit agere utili reſciſſoria rei uen. Nec erit proprium nomen act. hoc quod dico, reſciſſoria, ſed adiectio quædā: & illa quæ primo erat directa dabitur utilis: ut C. qui. ex cau. ma. i integ. reſti. l. j. & C. de poſſti. reuer. ꝙ de redem. l. ab hoſtibus. iii.

¶ Rurſus ex diuerſo. ꝙ i. econtrario. Nam ſuprà affirmādo, & ſe uſuce piſſe dicit: hic negando, & aduerſarium non uſucepiſſe dicit. Accur.

a ¶ Reipublicæ.] ſ. ciuitatis Romanæ: ut ff. de uerb. fig. l. eū qui. Idē tamen ex generali clauſula poſita ff. ex qui. eau. ma. j. j. in fi. Idē in cæteris ciuitatibus dicendū eſt: ut ff. ex qui. cau. ma. l. ſed & ſi per prætoré. §. pe. Idē etiā ſi cauſa municipii alicuius: [a] ut ff. ex qui. cau. ma. l. legatis.

b ¶ Abeſſet. ꝙ alias abſens eſſet. Iſte qui abfuit reipublicæ cauſa, rem præſentis duobus modis potuit uſucapere, ſ. per ſe: & quia rem illam ſe cum detulit, ſiue domi dimiſit, & animo poſſedit: ut dicitur de eo q. ad nundinas profectus eſt: ut ff. de acqui. poſſ. clā poſsidere. §. qui ad nūdi nas. Item per alium, ſ. per filiū uel ſeruū, ut ſtatim in captiuo dicemus.

c ¶ Vel in hoſtium ꝙ Qui ſint hoſtes, dicitur ff. de cap. l. hoſtes. & ff. de uerb. ſi. l. hoſtēs, ſcilicet quibus populus Romanus bellum indixit, uel qui populo Romano bellum indixerunt: Si ergo ab alio quis capiatur: nunquid hoc locū habebit quod hic dicitur? Credo ꝙ ſic, [b] ſicut quādo abeſt cauſa alicuius ciuitatis, uel municipii: ut ſ. dictū est. In hoc autē differunt, quia non hūc ſeruū talium hoſtium: ut ff. de cap. l. hoſtes. & ſic poterit facere teſtamentū: quod alias nō poſſet, [c] cum eſſet ſeruus. imo & eius obſes non poſſet, ut ff. de teſt. l. eius qui. & l. obſides. Accur.

ADDITIO. Idem ſi princeps, uel papa, ſiue eius legatus de commiſſione papæ, aliqui ciuitati ſubditæ eccluſiæ bellum indixerit: quia capti efficiuntur ſerui, & eorum bona officiuntur capientium. & ſic in

reipublicæ [a] cauſa abeſſet, [b] vel in hoſtiū [c] poteſtate [d] eſſet, rem eius qui in ciuitate [e] eſſet, † vſuceperit. permittitur domino, ſi poſſeſſor reipublicæ cauſa abeſſe deſierit, tūc intra annum, [f] reſciſſa [g] vſucapione, eam petere, id est, ita petere, vt dicat poſſeſſorem vſu [h] nō cepiſſe, & ob id ſuam rem eſſe.

Quod genus actionis, [i] & aliis quibuſdā [k] ſimili æquitate motus prætor accommodat: † ſicut ex latiori Digeſtorum † ſeu Pandectarum volumine intelligere licet.

¶ Alienatum in fraudem creditorum, permittitur ipſis ex ſententia prætoris bonis debitorum poſſeſsis renocare. h. d. Aret.

¶ Item ſi quis † in frau-

a Idem effet abſens pro fa cto unius ville uel ca ſtri, qua largo modo dicit abeſſe cauſa rei pu ut not. gl. in l. lega tis, allega ta j. Ange.

b Et bene, ga quando præſentico tra abſen tē datur re ſtitutio, nō refert d cā abſentiæ. Ang. & Ia.

c Sequunt hāc gl. Ange. & Ia.

d ¶ Poteſtate. ꝙ i. ſeruitute. [d] alias accipitur pro iuriſdictione: ut cum dicimus, poteſtas habet homines de diſtrictu in poteſtate, id est, iuriſdictione. Ité ponitur pro obedientia, in qua poteſtate est monachus ſub abbate, & clerici ſub prælatus. Ité ponitur pro dilectione ſiue pietate, & hęc patria poteſtas dicitur: ut ff. de uerbo. ſig. l. poteſtatis. Sed quomodo iſte ab hoſtibus captus poterit uſucapere, cūipſe ab alio poſsideatur: ut ſ. de iur. per. §. ſeruꝰ. ergo ipſe poſsidere nō poteſt: ut ff. ad leg. Iul. de adult. l. ſi euenit. ibi, in ſua eſt &c. ff. de acq. re. do. l. homo liber. §. quicquid. ergo nec uſucapere: ut ff. d uſuſcap. ſine poſſeſsione? Rū. uſucapit per filium ꝓ ſeruū in re peculiari, e ut ff. de ex quib. cau. ma. l. ité ait prætor. §. hæc autē. & l. deniq;. & l. ait prætor. §. hi planè. & ff. de uſuſc. l. iuſto. §. ſi. Sed nec uidet ꝙ per ſeruū poſsit captiuus uſucapere: ut ff. de uſuſca. l. neq; ſeruus. Sed dic ꝙ illa loquitur in cauſa non peculiari: quod uerū est. Vel loquitur ipſa ueritate inſpecta, f hic aūt iure poſſti. inſpecto: quod præualet ueritati: ut ſ. qui. mo. ius. pat. pot. ſol. §. ſi ab hoſtibus.

ADDITIO Doct. cōmuniter ſequuntur gl. & do. Iacob. reprobat hic Ang. quē uideas. & dum text. noſter dicit ꝙ captus ab hoſtibus poteſt uſucapere. Ia. exemplificat de actione perſonali, in qua currit præſcriptio, non ex poſſeſsione præſcribentis, ſed ex ſolo curſu temporis, negligentiæ petentis. uide hic per eum.

e ¶ In ciuitate eſſet.] q. d. qui non abeſt. Quid ergo ſi uterq; abeſt, & alter alterius rē uſucapit? Reſpō. & tunc habet locū hæc reſtitutio: ut ff. ex quib. cau. ma. l. ſi. uidetur autē definere abeſſe, cū domū redit, uel redire potuit, finito negotio, pro quo erat abſens. & tūc dicitur deſine re abeſſe, niſi iuſta cauſa impeditus fuerit in reddeundo. ſtatuūtur enim ei xx. miliaria diurna: ut ff. ex quib. cau. ma. l. ſi cui. §. tādiu. Et ſic patet, ꝙ de neceſſaria abſentia tūc intelligitur: [h] aliàs contrà, ut ff. eo. ex. q. b. cau. ma. l. ii. qui & l. ſeq. ſed uerbū, deſierit, hic poſitū, ſtrictius ponit, i. ꝙ poſsit cōueniri. Ité ecōtrà ſi præſēs rē abſentis uſucepit: ut ff. ex qui. cau. ma. l. j. §. uerba. & tūc ſiue cōpleta eſt tota uſucapio in præſentia, i. intra modicū tēpus, ſiue in abſentia, ſiue poſteà parum, idem eſt: ut ff. eo. l. ab hoſtibus. §. ſed quod ſimpliciter.

f ¶ Anuum. ꝙ ſ. utilem, qui cōſtat ex ccclxv. diebus: ut ff. de ſtatulib. l. cū hæres. §. Stichus. in quibus actor habuit facultatē agēdi, nec impediretur per ſe, nec per eū nec per iudicē. Nam hæc tria neceſſaria ſunt ut utilis dies aut annus curratur ff. de diuer. & tēp. præſcrip. l. j. Hodie uero in omnibus reſtitutionibus quadrienniū cōtinuū cōputat: ut C. de tēp. in integ. reſt. l. ſi. Et ita no. hic ꝙ hic liber corrigit ꝓ C. i hoc anno utili generaliter ſecundum quoſdam. Sed dico contra: quia illa tātum in reſtitutionibus dicit: unde in aliis remanet utilis annus.

g ¶ Reſciſſa. ꝙ per in integrū reſtitutionē petitā à iudice uiro, ut ſub ducatur tēpus uſucapionis quo fuit abſens: ut C. de reſti. mili. l. iii. ſicut & minores petūr ut ff. de excep. l. exceptiones quæ ꝓponæ. in fi. l. Et hoc ipſum, ſ. ꝙ poſtulare poſsūt, à mortuo prætore cōceditur eis: ut ff. e. l. j per totum. Reſtituit ergo eos prætor uiuos, i ut ſic agāt antiqua actione, ac ſi res nō eſſet uſucapta, uel actio præſcripta, & ideo actio ad quā reſtituitur, dicitur reſciſſoria, non ꝙ ſit nomen proprium actionis: ſed quæ erat primò realis ſiue ꝓnalis directa, nūc dicitur utilis: ut C. ex qui. cau. ma. l. fi. & de cap. l. ab hoſtib. iii. C [k] Alii dicūt, l ꝙ ſtatim eo re uerſo habet reſciſſoria: & dicūt eſſe ꝓprium nomen actionis. & ſic dicunt, ꝙ maiores actionis, ſed minores officio iudicis reſtituuntur. Dicunt tamē, ꝙ hæc reſciſſoria actio efficacia rō habet antequā inſuffletin eam prætor ſpiritū uitæ, dando reſtitutionē: quod ſatis recidit in primam opinionem. Nam ſemper uerum est hoc quod à prætoris mortui edicto hoc fit, & autoritate prætoris uiui.

h ¶ Vſu non cepiſſe. ꝙ Et ſic uidetur concedere mentiri. quod P. confitetur, Sed dic quod non mentitur: ſed dicit ſibi reſtituēdum ac ſi uſucaptam non eſſet: ut ſ. proxi. §. diximus.

i ¶ Actionis. ꝙ ſcilicet reſciſſoriæ ſupradictæ. Accur.

K ¶ Quibuſdam. ꝙ ut ſi rem abſentis uſucapiat præſens. [m] Item ſi abſens fuit probabili cauſa: ut ſtudiorum. Item in uinculis poſitus: ut ff. e. ex quib. cau. ma. l. j. & l. ſed & ſi per prætorem. in fin. & l. ſeq. & de illis. ll. j. facit mentionem cum dicit de uolumine digeſtorum.

¶ ITEM SI QVIS. ¶ Diuiditur in duas partes. Primò, ponitur dictum: ex quo tacita quæſtio. Secundo determinatio quæſtionis. Secunda ibi, Permittitur. ¶ CASVS. De reſciſsione alienationis, ſ. qualiter poſsim petere per reſciſſoriam rem meam abſente me uſucaptam, uel præſcriptam, reſciſſa uſucapione per beneficium reſtitutionis: ſatis eſt dictū. ſ. in materia ſua. Nunc autē uidendū eſt de quadā alia reuocatione, quæ fit alio caſu, uidelicet de reuocatione, quæ fit à creditore, quando debitor in fraudem creditorū mala fide alienat. Et circa hāc materiā fecit legislator breuiter, quod ſi debitor mala fide in fraudē creditorū alienauerit, permittitur creditoribus bona fide reuocare ab ipſo ea quæ ſunt alienata, perinde ac ſi bona illa remanſerint in bonis debitoris illius. Vſi hic tractat de alia reuocatoria, quā fecit in proximo §. quæ uocatur. Pauliana. Sed uidetur in principio, ꝙ prætor permittat

menti. i

Melius dixiſſet, id- nio Nico. & Iaſ.

Captus ab hoſtib' poteſt uſucapere.

D. adcommodat.

Titul ex quib. cauſ. maio.

Scilicet creditor.

e Sequitur hāc glo. Ia.

f Idē Dy. Ang. & Ia.

g Ité ſalua glo. approbant Ang. & Iā. h Quando abſens contra præſentē reſtituit aliàs nō fit diſtinctio ſecundū Iaſ.

i Ité ſi quis ſuſ. termi nis i l. ſi. q. s ttipulatus. ff. ex quib. cau. ma. & non cōpro batur rōne q. a quoties uerba leg s referuntur ad iudicē: tūc ex illo edicto oriē officium iudicis: ut not. gl. in l. ſi ſoror. C. de colat. & habet ir i i. mm. ff. de ali. & cib lega. & no plenè Ba. in l. j. ff. de cōd. ex leg. ſed hoc dictū eſt hu iuſmodi ut in l. j. & ff. ex qui. cau. ma. igitur &c. Angel. k Iſte duę leges nihi faciunt ad propoſitū. l Et malè ſecūdū doctō. hic. m Iſtam te nent Dyn. & Bald.

Universidad de Deusto
Biblioteca

mentiri hic sicut in duobus proximis §§. Et respondetur quod nec hic nec ibi permittit prætor mentiri, Ipsa enim uerba hic posita sunt, sicut si in bonis debitoris mansissent, & uerba posita superius, ac si nō usu ce pisset, effectum dando, q.d. sicut in rescissoria permittitur ei qui fuit absens causa reipublicæ, uel alia iusta de causa, dum res sua usucapte fuit, in effectu agere, ac si rem suam non usuce pisset aduersarius, eo qđ fingit tōx rē non esse usu captā, rescissa usucapione per beneficiū restitutionis, & sicut prætor fingit hoc non esse usucaptum quod in ueritate est usucaptum, remouēdo usucapionem de medio, & sic fictio hæc ueritati præiudicat, sicut & alibi in fictione l. Corne. quæ fingit captiuum mortuum, præmortuum prima hora captiuitatis. & in fictione postliminii, ubi fingitur captiuum similiter semper fuisse in ciuitate: ut ff. de capti. & postli. reuer. l. postliminium. & l. pater. §. fi. l. quod si filius. sic & in ilta reuocatoria permittitur creditoribus, rem debitoris i eorū fraudem alienarā, ac si non effet alienata, petere. Sed uidē quod male ponitur in litera hæc dictio iteratiua, item: cum in proximo §. tractatum sit de reuocatoria prætoria in rem, cum Pauliana sit in personam. Cū igitur simus in tractatu prætoriarum realium, sicut patet J. & ſ. & in illo §. in personam. ubi de personalibus aget, malè uidetur hic inserere actiones prætorias personales, & malè uidetur hic poni hæc dictio, itē, iteratiua: cum quasi de alia materia hic tractet. Ad hoc respondetur: Non est dubiū quin Pauliana, de qua principaliter in hoc §. tractatur, & aliæ de quibus fit mētio, scilicet Pauliana, Fauiana, & Caluisiana. ff. de usur. l. uideamus ij. §. in Fauiana. inter personales sint: tamē eas iter prætatorias interserit propter similitudinē quam habent in reuocādo. ideo dicit, item. ¶ Super isto §. potest formari unū quare, tale. Reuocatur per Paulianam quod in fraudem creditorum, à debitoribus est alienatum: per Caluisianam autem & Fauianam (quāquam super hoc sit dissensio) reuocatur illud quod in fraudem patroni est à liberto alienatū. Quare ergo cum necesse sit, quod probetur fraus tam emptoris, quā uēditoris, ad hoc quod creditor possit reuocare illud quod in fraudem eius est alienatū, in reuocatione quæ fit à patrono rei alienatæ in eius fraudem à liberto suo, sufficit quod probet fraudem alienantis solum? Ad hoc dicitur, quod creditor qui agit Pauliana, reuocat alienata ab ei is debitore non soluto pretio, & propter hoc grauatur, quia tam emptoris, quā uēditoris fraudem necesse habet probare. Patronus autem, qui uult reuocare alienata in eius fraudem, necesse habet soluere pretium emptori: & ideo in hoc releuat, quia non habet necesse probare nisi fraudem alienantis. ¶ Sed domine, quę est ratio huius diuersitatis, quòd plus debeat grauari patronus, quā creditor qui reuocat? Frater, dicit Iust. Ratio una iam dicta est, scilicet quia qui in uno grauat, in alio debet releuari: per l. ff. de iureiur. l. eum qui. in princip. in glo. p. bādi. Alia ratio est ista, & magis specialis, quia patronus qui reuocat, certat de lucro captando, creditor autē de damno uitando. De actiōe autem Pauliana, Fauiana, & Caluisiana, diuersimode sentiunt. Quidā enim sicut Gar. & omnes antiqui usque ad Ioā. & Azo. dixerunt, quod Caluisiana datur patrono, & Pauliana creditori, & Fauiana utriq;. Et pro se allegabant l. ff. de usur. l. uideamus. ij. §. in Fauiana. Dixerunt enim, quod in l. illa dicit litera, per quas. unde isti fecerūt tales uersus: Cal. pa. sed Pau. cre. Fauiana cauebit utriq;. Io. & B. & eorū sequaces dixerunt quod Fauiana patrono, Pauliana creditori, & Caluisiana datur utrique per alios uersus, Creditor à Paulo, Fauioq; patronus ametur. Istis Caluisius cōmunis amicus habetur. Dominus Gui. dicit, quod Pauliana datur soli creditori, secundum quod omnes alij dicunt, quia Cal. & Fa. dantur soli patrono: & nūquam creditor: nec meminit se uidisse l. quæ dicat Fauianā. uel Calui. dari creditori, nisi in l. uideamus. de usur. sit ista litera, per quas: quod non credit communis enim est litera, per quam, & non per quas. Franc.

¶ LIBELLVS IN ACTIONE IN FACTVM, QVAE ET PAVLIANA DICITVR.

¶ Hic de alia prætoria & personali tangitur, & illa datur creditori ad reuocandum ea quæ in fraudē eius sunt alienata, & appellatur Pauliana, siue in factū, de qua. ff. de usur. l. uideamur. ij. § in Fauiana. & ff. de iis quæ in frau. cred. l. hæc in factum. Et ponitur hæc actio inter reales, p. pter quandam similitudinem quam habet cū rescissoria: quia sicut per illam rescinditur usucapio, ita & per hāc traditio: ut in hoc §. ité si quis. & forma in ea libellum sic. Dico ego a, contra b, q. debitor meus alienauit & uēdidit ei in fraudem bona sua, & quod ego iussus fui ex sentētia prædis possidere bona ipsius debitoris. unde, apponendo cōtra ipsum Paulianam actio. peto possidere illa bona ac si nō essent tradita ipsi b, & bona. poss. in me trāsferendā a diudicari peto. Causa istius actio. est hæc: Et quia in fraudē alienauit, peto &c. & sufficit quod loco actio. ponatur causa sic: Vnde cum in meā fraudē debitor alienauerit, peto &c. Et datur ista Pauliana ad reuocandū corporalia: actio uero in factum datur ad in corporalia, secūdum quosdā. Sed dicas quod Pauliana nō est proprium nomen actio. sed quędam adiectio, & datur actio in factum tam pro corporalibus, quam pro incorporalibus.

¶ LIBELLVS IN ACTIONE FAVIANA.

¶ Actio uero Fauiana datur patrono ad reuocandū ea, quæ libertus in eius fraudem alienauit, & eodē modo formabis libellum sicut in Pauliana, uel in act. in factum, de qua est hic proximè dictum.

¶ LIBELLVS IN ACTIONE CALVISIANA.

¶ Caluisiana uero actio datur utriq;, scilicet tam creditori, quā patrono, in qua eodē modo formatur libellus, sicut in prædictis actionibus.

a ¶ In fraudem. § No. q. uterq; tam debitor, quàm receptor, oportet q. fraudē participet: quādo titulus nō est lucratiuus. si autem est lucratiuus (puta donationis, ut si dedit. & hoc itellige ad hoc ut creditor possit reuocare alienationem) tunc sufficit fraudē debitoris tantū interuenire: ut C. de reuo. iis quę in frau. cre. l. pe. & ff. quę in frau. cre. l. qui autē. §. hoc edictū. & §. similique modo. Et de hac fraude nota bonā distinctionē, quia aut adhibetur à debitore alienante inter uiuos, aut in ultima uolūtate: uel à liberto in fraudē patroni similiter inter uiuos, uel in ultima uolūtate. si ultima uoluntate: tunc aut per legata, aut per libertates & si per libertates: aut directas, aut fideicōmissarias. Si debitor in fraudē alienet inter uiuos, uno casu presumit fraus, s. quando omnia alienauit: ut ff. e. quæ in frau. cre. l. omnes. §. Lucius. b Si autem nō omnia. non presumitur. sæpe enim de facultatibus suis amplius quam in eis est, sperāt homines: ut §. qui ma. nō pos. §. in fraudē. debet ergo probare eā creditor. Et hæc distinctio per omnia seruatur etiam in patrono: ut ff. de p. bat. l. patronus. & l. quoties. §. qui dolo. In ultima uolūtate si legatū, uel fideicommissum in fraudem creditoris reliquit, solum euentum inspicimus: licet f. aus nō interuenerit ut in donatiōe causa mortis ut C. de iu. delib. l. fin. § si uero creditores. cum legata nō debeātur nisi deducto ære alieno: ut ff. e. quæ in fraudē cre. l. qui autē. §. pen. & ad treb. l. j. §. is qui quadringenta. Idē in patrono per omnia si libertus in fraudem legauit, uel fideicommissum reliquit: uel donauit causa mortis. nam solū euentū inspicimus. ut ff. si quid in frau. patroni. l. j. in prin. & §. j In liber tatibus autē in fraudem relictis distingue directas à fideicommissariis. in primo enim casu consiliū & euentum, in secundo euentum tantum inspicimus: ut C. de iis qui ma. non possunt. l. fi. & l. j.

b ¶ Creditorum. § Large accipe pro omni eo cui aliud debetur: ut ff. de uerao. signi. l. creditorum. & l. creditores. & l. fi cui. & in authen. de si deiur. § pen. col. j.

c ¶ Rem suam § ſ. corporalem. ex eo quod dicit, tradiderit. idem tamē est in incorporalibus, ut patet per multa exempla. ff. quæ in fraud. cred. l. j. ij. & iij. usque ad l. qui autem. ADDITIO. Nota fing. illam l. in prin. quod si debitor repudiat hæreditatem, uel legatū, uel alio modo, & titulo poterat acquirere, & non uult, imo repudiat etiam in fraudem & despectum creditorū, an habeat locum in ista materia? dicitur ibi quod non: quia dummodo non diminuat de suo patrimonio, nō habet locum dispositio huius §. quod nota bene. Ange.

d ¶ Possessis. § i. possideri iussis. nec enim re ipsa a creditoribus fuerant possessa bona debitoris: cū ipse alienauerit. Vel dic. possessis quæ remanserant, & non sufficiebant: ut ff. eo. l. ait prætor quæ Lucius.

e ¶ Prædidis. § puta quia fuit condemnatus, & non satisfecit cōdēnationi intra tempus. unde missus fuit actor in possessionem bonorum.

f ¶ Permittitur. § l. intra annū utilem, ut ff. de iis quæ in frau. cre. l. j. j. rñ. de eo. examen quod peruenit ad eum, uel quod dolo fecit quo minus peruenire, ppetuo datur, ut ff. eo. l. ait prætor quæ Lucius. §. hæc actio. ADDITIO. De ista materia excussionis uide hic latè per doct. & refert hic Ia. calum sing. in auth. contra, rogatus quis. C. ad Treb. ubi etiā in rei nen. est necessaria excussio bonorum.

g ¶ Eam rem petere. § Sed qua actione? Rñ. Pauliana, quæ datur creditori ad reuocanda corporalia, sed in factum ad reuocanda iura, ut ff. de usur. l. uideam⁹. ij. § in Fauiana. & ff. e. quæ i frau. cre. l. hac in factū. Vel uerius dic, quod nulla dicitur Pauliana, nisi adiectiuē: q.a a Paulo fuit inducta, sed in factum Pauliana dicitur quæ ad reuocanda corporalia, & incorporalia competit, & datur contra accipientem & hęredē eius, inquantū ad eos peruenit, etiam non restituto ei pretio: ut ff. eo. l. ait prætor quæ lucius. § fi. & l. seq. & l. fi debitor. & l. ex his. in eū autem qui in fraudē alienauit, actio non datur, cum nudus sit: nisi ita fraudulenter discesserit, ut res apparere non possit: quo casu etiam in carcerem detrudetur, ut ff. eod. l. fin. § fi. Est & Fauiana quæ datur soli patrono ad reuocanda ea quæ libertus in fraudē patroni alienauit inter uiuos, uel in ultima uolūtate, quo minus patronus habeat tertiam: ut ff. si quid in fraud. patr. l. j. in prin. & §. j. s. de suc. liber. §. sed nostra constitutio. Est & Caluisiana: & ipsa tam patrono quā creditori competit, ut ff. si quid in frau. pa. l. in Fauiana. Quidam tamen dicunt contra in eo quod de ria Fauiana dictū est. ar. ff. de usur. l. uideamus. ij. § i Fauiana. Sed certe ita dicit ibi litera, per quam, & sic refertur ad proximam tantum. l. Paulia nam. Et istæ duæ imitantur naturam superioris in factum Pauliana. Sed quæro, quare sunt hic hæ positæ inter reales prætorias, cum ipsæ personales sint: quod probatur per id quod dicit litera, in Fauiana quo que. ut ff. de usur. l. uideamus. ij. § in Fauiana. Nam proximè dixerat de personalibus. unde continuat eā cū personalibus, & probatur. ff. si quid in frau. pa. l. j. §. hæc actio. Sed rñ. c quia similitudinem habet cum superioribus duobus casibus in eo q. sicut ibi permittitur aliquid dicere q. non fit, uel esse facienda aliqua ac si nō processissent quæ processerunt, sic & hic. Ité sicut ibi fit reuocatio, ita & hic. ergo secundū hæc ita dici debēt hæ reales, sicut superiores, quod quidā cōcesserunt. Sed rñ. hic nō petitur quod meū fuerit. ut in superiori casu, nec quasi meum. ut in Pubriciana: ut §. e. §. alię. Nec obst. J. §. pxi. quia hypothecaria est i rē nec tamen meū petitur nec quasi: q. a ibi quod peto, peto quasi meū. i. possessionē per hypothecariā actionē uel Seruianā. Hic autē neq; possessio neque dominū est meū, nec fuit, imo in accipiente trāsiuit, licet i Itau dum sit alienatū, ut ff. de contrah. empt. l. fi sciens in fi. & p. xi. dictæ tres actiones reuocatoriæ dicuntur. d Sed uñ oritur hæc actio? Respō. ex quasi maleficio, quando dolus fuit in uendente & emēte. si autē in uēdente tūc, tunc potest dici ex quasi contractu, si agitur contra illū possidente. Sed nunquid hēt retentionē, ut ab non reuocetur, ut uult sol uere quod sibi creditori reuocare uolenti debetur? Quidā negant: ut argu. ff. rerum amota. l. si cū dos. §. fi. & l. seq. Sed contradico, instar posterioris creditoris, si uult soluere priori quod sibi debetur, pōt habere retentionē: ut ff. de euict. l. euictus. b quod dic ut ff. de ijs quæ in frau. cre. l. ait prætor. §. illud.

a Mansisse. § videtur ergo q. permittat, mentiri, quod non est uerū, sed ita petit, ac si mansisset in bonis debitoris, ut supra eod. § aliæ. & §. rursus.

¶ ITEM SERVIANA. ¶ Diuidit in tres partes. Primò, q. actio Seruiana uel quasi Seruiana est prætoria. Secundò, quæ sit differētia inter actionē Seruianam, uel quasi. Tertiò, quæ sit differentia inter pignus & hypothecā. Sed a ibi, Seruiana aūt. Tertia ibi, Inter pignus.

¶ CASVS. Ad huc prosequitur Iust. materiā suam dicens, q. non solum præcedentes sunt prætoriæ in rē, sed ét Seruiana & quasi Seruiana, quæ & hypothecaria uocatur & statim dicit effectum utriusque. Seruiana enim cōpetit locatori, siue domino domus, pro rebus coloni quę pignoris iure pro mercedibus fundi, uel domus tacitè obligātur. Quasi Seruiana aūt uocatur alia, per quam creditores pignora hypothecasq; persequuntur. Quæ autem sit differentia inter ista tria nomina, Seruiana, & quasi Seruiana, & Saluianum interdictū, quæ uidenē nomina synonyma, satis potest patere ex notula literæ. Et licet hypothecaria reuocet nudā possessionē, & Saluianā interdictū similiter, tñ differunt: quia q. intendit Sal. interdictū. nō hēt probare nisi unum, s. q. ille qui conduxit domum, tēpore conductionis possedit res illas. In Seruiana verò, dēt probare duo. Dominus autē Ia. hic agitabat unū verbum, de quo nunquam fecerunt mentionē glossatores, s. quare via actio uocatur Seruiana, alia quasi Seruiana. Et ad istam quęstionem ita respondebat: Actiones uocantē veræ & directæ in casu isto, in quo sunt extensę. Seruiana autē sicut ex primitiua sui natura est, intendebatur contra colonum, & certè postea extendebat contra quemlibet alium debitorē, & tunc per extensionem sortita est naturam quasi Seruianę. Vel sic, & melius: Seruiana dicitur illa actio, quæ nobis seruit verè, sicut aliquis dicitur nobis verè seruire, quādo gratis seruit. Sic aūt est de actione. Seruiana. Quando enim domū meam tibi loco non conuenio tecum, q. res illatæ mihi sint obligatæ, & tamen sunt. & ita sine pacto interueniente res illatæ mihi obligatæ sunt. & pro eis cōpetit mihi Seruiana. Ité volui scire à legislatore, quāre sit differētia inter pignus, & hypothecā, ad hoc, quia in fi. prox. §. dixit q. quasi Seruiana est actio, per quam creditores pignorā hypothecasve persequuntur. Et ipse respondet, q. nulla est differentia inter pignus & hypothecam quo ad actionem hypothecariam. Nam q.cunque res fuerit a debitore creditori obligata, siue fuerit creditori tradita, siue nuda conuentione, sine traditione sibi obligata. semper pōt creditor illam rē à quocū que possessore petere per hypothecariam actionem. In aliis tamē facimus differentiam inter hæc verba. Dicimus enim q. pignus propriè dicitur res obligata, & tradita creditori. Res dico mobilis. Quando aūt aliqua res nuda conuentione sine traditione obligatur, eā dicim⁹ appellatione hypothecæ cōtineri. h. d. Sed uī in princip. q. litera dicat falsum, cum dicat, quòd inter pignus & hypothecam nulla est differētia, quia actio hypothecaria uendicatur habenti possessionem. ff. de pig. l. & q. nondū sunt §. j. sed qui hēt pignus, hēt detentionem ad minus. quare ergo non potest habere actionem hypothecariam? Frater, qui hēt pignus, sine dubio quandiu hēt pignoris possessionem, siue detentionem, non hēt hypothecariam. sed si pignus traditū fuerit postea amissum, uel si pignus alij precario concesserit, tunc cōpetit creditori hypotheca. & postea cautè dicit in notula, ut hac actione peti possit, à quolibet possessore, & hoc est quod dicit Franc.

¶ LIBELLVS IN ACTIONE SERVIANA, ET QVASI SERVIANA.

¶ Hic tangitur de Seruiana, & Quasi Seruiana, quę ét hypothecaria uocatur, in quibus qualiter formetur libellus, est uidēdum. Sed primo sciēdū est, q. Seruiana datur domino fundi, in rebus coloni, quę pignoris vice, uel iure, p. mercedibus fundi eidē tenentur: ut in hoc §. item Seruiana. & ff. quib. ex cau. pig. tac. contrahi. l. ij. Formā ergo in hac actione sic libellus: Dico ego a, petra b, q. bona quæ sunt illata & inuecta in fundū meū, sunt mihi obligata pro mercede fundi, unde p. opponendo Seruianā, siue hypothecariā contra ipsum b, peto illa pignora mihi tradi, & eundem b, ad restitutionem eorundē pignorū mihi condēnari. Causa autē pro ista actione poterit poni hæc, s. Vnde cū bona illa, ubicunque sint, ipso iure tacite mihi sint obligata, peto &c. Eodē mō forma libellū in actione illa hypothecaria, siue Seruiana quæ datur domino domus in bonis inquilini in eandē domum illatis. Quasi Seruiana, siue hypothecaria datur creditori, ad pignora sua prosequēda; ut §. de act. §. Seruiana. & sic formatur libellus in ista Quasi Seruiana: Dico ego c, contra d, quòd ipse detinet equum meū, quē ipse mihi obligauit p. x. libris: unde proponēdo cōtra ipsum hypothecariam, peto dictum equum mihi tradi, & ipsum ad restitutionem ipsius equi condēnari. Et causa erit in hoc libello, quam sufficit proponere scilicet hęc: Vnde cum dictus equus sit pro x. libris mihi obligat⁹, peto &c. Hæ vero actio. scilicet Seruiana & Quasi Seruiana (quę hypothecaria vocatur) sunt in rem: unde dantur contra quemlibet possidentem.

¶ Item Seruiana. § q. d. non solum Publiciana & Rescissoria reales sunt de prætoria, de quibus dictum est, sed etiam duæ istæ capiūt vim ex prætoris iurisdictione, i. prætoriæ sunt. vt hic, & ff. de pact. l. fi tibi. §. de pignore. Accur.

b ¶ Quis. § ſ. dominus fundi, siue sit partiarius, c siue nummis colat. Item etiam pro deterioratione domus: d vt ff. qui cau. pig. ta. contra. l. ij. licet ex locato sit actio. vt ff. loca. l. qui fundum.

c ¶ Coloni. § subaudi, uel Inquilini. nam & eius res sunt tacitè obligatæ: vt ff. in quibus cau. pig. uel hypo. taci. contra. l. ij. c Et est Colon⁹ in villa, Inquilinus in ciuitate: vt ff. de acqui. poss. l. re pignoris. f Differentia tamen est inter has duas tacitas obligationes, nam in rusticis ita demum, si dominus sciat inducta & illata, in urbanis, siue sciat siue non, & est ratio: quia sancta rusticitas omnia palam habet, sed Inquilinus multa etiam clam approbat, quæ locator ignorat: vt C. loca. l. certi iuris, Ita tamē in utroque, si eo animo fint inducta, ut ibi sint per petuo, non ad tempus: vt ff. de pig. l. debitor. & ff. in quib. cau. pig. vel hypo. ta. contra. l. in prædijs. §. j.

d ¶ Pignoris § ſ. taciti.

e ¶ Fundi. § vel domus: vt §. dictum est.

f ¶ Quasi § Hæc dictio ponitur ad differentiā superioris: vtraq; tñ Seruiana dicitur à seruando fortè dicta: cū omne ius aut in acquirendo, aut in seruādo aut in amittēdo eōsistat: vt ff. de le. & sen. con. l. fi. § Sed quę est differentia inter Seruianam actionū, & Saluianū interdictū, cū illud ad idē cōpetere videatur: vt j. de interdi. §. interdictū? Respon. quia in Seruiana oportet q. creditor probet debitorē fuisse dominum tempore obligationis: vt ff. de pig. l. & quæ nondū sunt. §. j. sed in Saluiano sufficit quod probet eum possedisse: ut colligitur ff. de Saluia. interdi. l. j. in prin. & dixmus. j. de interdi. §. interdictum.

g ¶ Nihil interest. § nisi in sono uocis: ut ff. de pig. l. res hypothecæ. §. inter pignus imò & etiam quantum ad actionem uidetur interesse. nā præscriptio habenti pignus non currit, cum possideat: secus in hypothecaria, cui currit præscriptio interdū x. h interdū xx. i interdū xxx. k interdum xl. l annorum: ut C. si aduer. cre. l. j. & ij. & C. de præscr. xxx. vel xl. annorum l. cum notissimi. & de an. excep. l. j. §. j.

h ¶ De qua re. § mobili uel immobili, tradatur creditori uel nō, corporalis uel incorporalis sit, excepta tamen uxoria seruitute, quæ nō potest obligari, ne ruinis ciuitas deformetur: vt ff. de pig. l. fi qui. § fi. & l. seq.

ADDITIO. Dic q. attenta ratione glo. si esset seruitus etiam urbana, quæ non esset deformatio ciuitatis, posset obligari: vt puta, obligo tibi seruitutem altius non tollendi, donec pecunia non soluatur. nā tūc valere ita dixit Bar. in d. l. fi is qui. §. fi. Angel.

i ¶ Hac appellatione. § ſ. hypothecaria, vt hac actione peti possit à quolibet possessore.

K ¶ Maxime § hoc abundat: ut C. de testamē. l. fi. §. ij Duo enim oportet interuenire, ut fit pignus, & q. tradatur creditori: vt hic, & q. mobilis sit, cū pignus à pugno dicatur: ut ff. de verborum significa. l. plebs. §. pignus. Si autem mobilis est, & nō tradatur, item si immobilis est, tradatur vel nō, hypotheca est. Patet ergo. quòd quatuor sunt prætoriæ actiones in rem, scilicet, Publiciana, & Rescissoria, & Seruiana, & Quasi Seruiana. Item aliæ duę reales, præiudiciales: vt j. eod. §. præiudiciales. Est & alia quæ datur superficiario, quando quis ad non modicum tempus conduxit: vt ff. de superfi. l. j. in fi. respon. & §. qđ ait. & l. fin. & ff. de rei uendi. l. superficiario. Est & octaua actio in rem: vt quæ datur metum passo. nam illa prætori est in rem: ut ff. quod me. caū. l. metum. §. voluerti. Sunt & aliæ, scilicet bonorum possessoriæ

a Et sic tenet q. glo. hæ reuocatoriæ sint merè personales sed d. Iasi hoc reprobat gl. & tenet q. sint in rē licet præ de hic per eundem. b Vide me lioré textū in l. ptor. C. qui potiores in pig. ha. Iaſ. Diuisio. † al. deest &.

b Qui tex. licet loquatur in alienatione fa cratiua, cū etiā habet locū in tit. oneroso: ut ff. gl. in l. qui testamentum. in uerb. modum. & ibi Bart. ff. de pb. & ista procedunt secundum Ia. quando uēditio quantum bo norū esset facta pro ualde minori pretio quā ea, quæ fuit uendita. Et ita tenet Ang. & Iaſ. c Ista glo. est sing. secūdū Ang. & Iaſ. d Etiā pro alia obligatiōe Ang. e Et ita cō muniter tenetur: l. cet vltramōtani contra. f Ista gi. & ōesſimiles repropanē cōiter per scribent. g Hypothecæ aūt dē ab hypo, qđ est sub, & thesis positio, quasi (suppositio vel obligatio, quę idē sunt: vt probatur p ru bric. de re. eo. nō alie. vel suppo. h Hoc verum qñ res possidetur per aliquē &c. & inter absentes Pla. & Iaſ. i Hoc verū quādo res possidet ir per aliquē &c. & inter absentes Pla. & Iaſ. k Hoc verū, quando res possidet p aliū à debitore non habentē titulum, nec bonā fidem. Pla. & Iaſ. l Hoc verū etiam quādo res possidetur per ipsummet, secūdū Ia.

† al. dicimus.

attinet,) nihil g interest. Nam de qua re h inter creditorem, & debitorē conuenerit, vt sit pro debito obligata, vtraque hac appellatione i cōtinetur. Sed in aliis differētia est: Nā pignoris appellatione, eam propriè rem contineri dicemus; † quæ simul etiā traditur creditori, maximè k si mobilis sit. At eam, quæ sine traditione, nuda conuentione tenetur, propriè hypothecæ appellatione contineri dicimus.

¶ *Actio de constituta, quæ hēt omnes res, quas habebat olim, & ét illas quas habebat receptitia, itē actio de peculio, & per quam quæritur an actor iurauerit, sunt personales & prætoriæ. Aret.*

Universidad de Deusto
Biblioteca

ei qui succedit per prætorem. Secunda ei qui per Trebellianũ hæreditas restituta est: vt ff. de bo. poss. hær. peti. l. j. & ij. & ff. de fideicõ. hære. pe. l. ij & iij & sic decem sunt prætoriæ in rem.

¶ IN PERSONAM. ¶ Iste §. vsque ad §. pœnales, tractat d̃ trib. actionib. personalib. & ptorijs. Et hoc principiũ vsq; ad §. actiones aũt. d. uidiẽ, quia in principio pmittit de actione de constituta, & de peculio, Itẽ & de iuramento in genere: & secũdo in specie, & de una quaque dicit. secũda ibi, de cõstituta. Itẽ prima subdiuiditur: quia primo ponit qualiter olim erat in actione de constituta & receptitia, hodie uerò sunt omnia redacta ad constitutam secunda ibi, Sed ex nostra.

¶ In personã [a] quoque actiones ex sua iurisdictiõe propositas habet prætor, veluti d̃ pecunia [b] cõstituta. Cui [c] similis videbatur receptitia, sed ex nostra cõstitutione, [d] cum & si quid plenius habebat, hoc in actionem pecuniæ cõstitutæ trãsfusũ est, & ea [e] quasi superuacua iussa † est, cum sua auctoritate, à nostris legibus recedere. Item prætor [f] proposuit actionem de peculio seruorum filiorũque familias, & † eam † ex qua quæritur an actor iurauerit, & alias [g] complures. †

† al. deest iussa

† al. deest eam † illam † al. quam plures

¶ *Actio de constituta datur in eum q pro se, uel alio se constituit soluturum, & ex nudo pacto oritur. Et ubi habet locum re medium ordinarium, ad extraordinarium non est recurrendum.*

¶ De cõstituta autem pecunia [h] cum omnibus [i] agitur, quicunq; uel pro se, uel pro alio soluturos se constituerit, [k] nulla [l] scilicet stipulatiõe interposita. Nã alioqui si stipulanti promiserint, iure ciuili [m] tenentur.

¶ *Ex contractu filij, uel serui tenetur pater, & dominus peculio tenus de iure prætorio. Aret.*

¶ Actiones autem de peculio [n] ideo aduersus patrẽ [o] dominumve [p] comparauit prætor, quia licet ex contractu filiorum seruorumve ipso [q] iure non teneantur, æquum tamen est peculio tenus, (quod veluti patrimonium est filiorum filiarumque, item seruorum) condemnari eos.

¶ Iure ciuili. ꝛ vel actione ex stipulatu, vbi certum est in stipulatione, vel condictione certi, quę ex stipulatione oritur, vbi est certũ: ut §. de ver. ob. in prin. quę stipulatio est à iure ciui. inducta, vt hic: cũ de iuregẽtiũ ipsa non fuerit: licet alii contractus fuerint de iuregentiũ: vt §. de iure natu. gen. & ciui. §. ius aũt. Non autem d̃ ideo de iure ciuili, q̃ non habeat in se vinculum naturale, imò habet, quia sine consensu nõ valet, qui consensus est de iure naturali: ut ff. de pac. l. j. §. pe.

¶ LIBELLVS IN ACTIONE DE CONSTITVTA PECVNIA.

¶ Hic tangitur de actio. prætorijs personalibus, in quib. qualiter formetur libellus, est videndũ. Et primo de act de cõst. pec. est videndũ. Et nascitur ista act. quoties aliq̃s cõstituit se soluturũ quod ipse dẽt, vel alius: ut ff. de const pecu. l. q. aũt. in fi. & l. seq. dum tñ sit debitum ciuiliter & naturaliter, vel naturaliter tantum. secus si ciuiliter tantũ, vt l. j. §. pe. & l. iij. §. j. in dicto tit. Vnde sic formabis libellũ, Dico ego a, cõtra, b, q̃ ipse constituit se soluturũ decẽ libras, quas ipse mihi debebat causa mutui. vnde proponendo act. de const. pec. cõtra ipsum, peto eũdem mihi in dictis decem libris condemnari. Et erit causa istius actio. hęc, s. Quia constituit se mihi soluturum quod debet mihi, iõ peto &c. Sed si pro alio constituit se decem libras tibi soluturum, formabis in narratione sic libellum. Vnde cum ipse pro tali constituerit se decem libras mihi soluturum, peto &c. Et eodem modo formabis si ex alia causa, quàm ex mutuo debeatur.

¶ ACTIONES AVTEM ¶ CASVS. Dixi domino Iust. Domine, iã vidi effectũ primi respon. pro Deo dicatis mihi de secundo exẽplo, quare inuẽta fuit de peculio act. R. fi. frater, æquum fuit q̃ istæ act. iuenirentur, per quas ptra patrẽ, vel dominũ posset agi ex contractu filiorumfa. uel seruorum: quia licet actione de peculio de iure ciui. nõ teneantur patres vel domini, æquum tñ est, q̃ peculio tenus teneãtur: eo q̃ peculium est quasi patrimonium filiorum, vel seruorum. h. d.

¶ LIBELLVS IN ACTIONE DE PECVLIO.

¶ Hic tangitur de act. de peculio, quæ datur contra dominũ ex cõtractu sui serui, vt §. q̃d cum eo. in prin. & ẽt datur contra patrẽ nomine filii. Formabis ergo in ea sic libellũ: Dico ego a, contra b, q̃ vendidi d, seruo suo equum pro x. quare ipse b, de peculio serui sui d, mihi tenet: vnde proponẽdo contra ipsum b. act. ex uendito, peto quatenus est in peculio ipsius serui sui d, vsq; ad quantitatẽ illorũ decẽ ipsum b, mihi cõdemnari. Et aduerte q̃ hęc dictio, de peculio, non est ꝓpriũ nomen act. sed est quædam adiectio, sicut exercitoria, institoria, & tributoria. arg. l. iij. §. Iulianus. ff. de pec. Et erit cã in hac act. talis. s. Quia vẽdidi. quã sufficit proponere loco act. s. sic: Vñ q̃a pro x. vendidi, peto &c. Similiter contra patrem ex contractu filii potest sic formari libellus, Dico, ego a, contra b, q̃ vendidi c, filio suo, quem ipse hẽt in potestate, equum pro x, &c. De filio in potestate feci mentionem: q̃a qui sui iuris est, peculium habere non potest, vt C. de inoffi. test. l. fi. in fi.

¶ De peculio. ꝛ Volunt q̃dã dicere hæc esse propria nomina actionum, s. de peculio, & de in rẽ verso, & quod iussu, item exercitoria, & tributoria, & institoria, ex eo q̃ leges plerunq; appellant eas actiões: s.: vt hic. Sed verius est adiectiuè ponantur. sic enim dicitur, mandati actio de peculio: ut ff. de pecu. l. iij. § cui congruit. ꝛ Accur.

o ¶ Patrem. ꝛ s. respectu filii. Accur.

p ¶ Dominumve. ꝛ s. respectu serui: sunt enim correlativa.

q ¶ Ipso iure. ꝛ s. ciuili, quod non vult vt alter ex alterius persona obligetur

[a] Ista glo. cõmuniter reprobat ꝓ doc. quia etiã hodie non oritur actio, sed adictio ex lege, ꝓpter ipsum pactum. l. à Illa lex habet locũ in donatione cauta: & ꝓpter nuptias: & in donatione ꝓsumpta. l. Iste. e. ꝓcedit hic cum singa. tur tacitè stipulatio. Fa. Placẽ. Ang. & Ia. [f] Et est ratio ꝓpter ipsum periculũ. facit ca. nauigãti. extra de usur.

Seruus pro nullo reputatur.

[a] Illud declaratur ꝓ Bart. in ru. ff. de pecu. Ias.

Patres pro filijs, & domini ꝓ seruis an teneantur.

Actio de peculio.

Actio de in rẽ verso. b Versi. est in §. prẽter ea.

Actio qd̃ iussu.

Actio exercitoria.

Actio institoria.

Actio tributoria.

c In ista materia ui de casum singularẽ i l. fina. ff. de exerci.

d Verficulus est sub §. igitur.

obligetur: & sic pater nõ dẽt teneri pro filio, inspecto iure ciuili, sicut eo inspecto pro seruo nõ dẽt teneri dominus: quia seruus ꝓ nullo est inspecto iure ciuili: vt ff. de reg. iu. l. quod attine. Sed tñ prætor æquitatem considerat, vt q̃ pecul. ũ quasi patrimoniũ est filij vel serui, vt subiicit: quia peculium est quod sibi q̃s parsimoniã quærit, [a] vt ff. de pec. l. peculiũ in prin. verbo tamẽ nõ est patrimonium filij peculiũ: vt C. de iuris & facti ignor. l. fi. in fi. n. Item nec serui: vt ff. d̃ ver. ob. l. liber homo. ij. in fi. j. n. Ideo tamẽ quia quasi patrimoniũ est, patrem ꝓ filio, dominũ pro seruo teneri dicit. Diligenter tamẽ distingue vtrũ contrahat filius, vel seruus, vel quasi contrahat. Item utrum delinquat, vel quasi. Si ptrahat, quilibet illorũ dñs vel pater actione ex eo contractu tenetur in peculiũ. In cuius condemnatione deducitur ex ipso peculio quicquid seruus naturaliter dño debuit: vt quia dominus seruo mutuauit, vel alias secum contraxit. Item deducitur quidquid debetur his qui sunt in potestate domini, vel tutela, vel cura, cum videatur dominus ꝓspuisse, vt ff. de pecu. l. sed si damnum. §. j & ij. obligatur enim seruus domino naturaliter: vt §. de fideiuss. §. j. sunt hæc cõmunia in seruo & filio, excepta causa mutui: ex qua nec filius, nec pater tenetur, secus in seruo: vt j. t. t. j. §. illud. & C. ad Mac. l. pe. Itẽ quæ dicta sunt, quãdo cõtrahit filius uel seruus: eadẽ & qñ quasi contrahit: vt si alienus negotia gessit: vt ff. de negot. gestis. l. si filius familias. Præter hanc actionem de peculio adhuc pater vel dominus quandoque tenetur de in rẽ verso, quando, s. filius in rẽ pris, vel seruus in rẽ domini conuertit: & est insolidum vsque ad quantitatem versam: vt j. tit. j. §. in rẽ. Azo. Sed de peculio agitur quatenus peculium durat, vt j. eo. §. sunt præterea. & j. tit. j. §. in rẽ aute. Itẽ est actio quod iussu, quæ est insolidum, quando filius vel seruus iubẽte domino uel patre contraxit. vñ enim contrahi cum ipso patre vel domino. vt ff. quod iussu. l. j. & fi. Itẽ sunt aliæ tres, s. exercitoria, quæ datur contra dominum nauis, qui ꝓpositum magistrum nauis seruum suum, & eius rei gratia contractum fuit. Et ideo dr exercitoria: quia exercetur dominus nauis. Item institoria, quæ habet locum, quando aliquis seruum suum tabernæ vel stationi ꝓposuit. [c] Item tributoria, qua agitur ita q̃ dominus vocatur in tributum: vt j. tit. j. §. intro duxit. & § institoria. [d] & §. j. In delictis autẽ & quasi delictis idem olim seruabatur in filio & seruo, vt ꝓ noxa dari possent: vt j. de noxa. in fi. tit. Sed hodie pro seruis tñ agitur noxaliter: vt ibi dr: & pro delictis, vt j. de noxa. in prin. & ff. de noxa. l. j. & in quasi delictis vt si seruus habitãs cum dño, habuit suspensum vel appensum, uel effudit aliquid qđ alicui nocuit: vt ff. de iis q. deie. vel effu. l. j. §. si seruus. & l. si verò. §. prętor. nisi in duobus casibus: vt ff. de iis qui deie. vel effu. l. j. § cũ seruus. vbi nõ habitat cũ dño. & ff. de mino. l. q̃ si minor. §. si seruus. Portò licet in delictis, & quasi agatur noxaliter, tamen & de peculio agitur, si locupletatus est dominus, inquantum id peculium locupletius est: ut ff. de iudi. l. tã ex contractibus. & ff. de pecu. l. licet. §. ex furtiua causa.

¶ *Si quis iurauerit aduersario deferente in iudicio, datur ei ex sacramento actio Aret.*

¶ Item si quis, postulãte [a] aduersario, iurauerit [b] debere [c] sibi pecuniam, quam peteret, neque ei soluatur, iustissimè [d] accommodat ei talem actionem, [e] per quam non illud quæritur, [f] an ei pecunia debeatur, sed an iurauerit.

¶ *Qui edictum in albo prętoris positum corruperit, vel qui vocat patrem, vel patronum in ius sine venia, & eximẽs dolo aliquem vocatum in ius, vel eximi faciẽs, tenetur actione prętoria Aret.*

¶ ITEM SI QVIS POSTVLANTE.

¶ CASVS. Dixi Iusti. Domine, iam vidi naturam duorum exemplorum: nunc si placet, dicatis mihi naturam tertij exempli, scilicet actionis in factum, quæ datur ex iuramento, scilicet quando habet locum hæc act. & ipse respon. Frater, dicit ipse: Si aliquis petierit x. ab aliquo, dicens illa sibi deberi. & reus sacramentum sibi deferat: & actor delato sibi iuramento iurauerit illud esse sibi debitum quod petit. & post iuramentum noluerit reus soluere quod petitum est, in isto casu accommodat sibi prætor act. per quam quæritur an iurauerit, vel non: & non fit debitum: quia iuramentum hic pro veritate est acceptum. Franc.

¶ LIBERIS IN ACTIONE IN FACTVM EX IVREIVRANDO.

¶ Hic tangitur de iureiurando prælstito ex delatione iudicis, uel partis aduersæ: ex quo oritur actio in factum, si iuretur non adiecta causa, ex qua dicat sibi deberi, scilicet si iuret insomniter: si aũt adiiciat causam, ex qua dicat sibi deberi, veluti ex mutuo, vel similibus, orit actio ex illa causa. & tũc dicitur iuratle formiter, quasi forma, siue causa adiecta, ut l. fi duo. §. si quis iurauerit. verbi idem dicemus. & §. Marcellus. ff. de iureiurando. & iõ forma in illa libellũ sic: Dico ego a, contra b, q̃ cum peterem ab ipso decem causa mutui, ipse detulit mihi iuramẽtum, & ego simpliciter iurauiꝰ ipse mihi debebat, illa decem. vnde proponendo act. in factum ex iureiurando prouenientem, peto dictum b, in dictis decem libris mihi condemnari. ¶ Causa in isto libello erit talis, Quia iurauiꝰ quæ poterit poni loco actio. Si aũt iurauiꝰ formiter, i. adiecta causa, ut s. quia ex causa mutui debebat, tunc dicã. Vnde quia proponendo condictionem certi, quæ nascitur ex mutuo, iurauiꝰ ex causa mutui mihi deberi, peto &c.

e Item si quis. ꝛ s. actor. Accur.

f Postulante. ꝛ id est, petente, reo, vel deferente. si enim sine voluntate aduersarij iuraretur nihil proficeret iuramentum: ut ff. de iureiur. l. iij. in princip.

b Iurauerit. vel ei remissum fuerit: vt ff. de iureiur. l. non erit. ꝛ fin. & l sequen. & C. de reb. cred. l. actori.

ADDITIO. Idem si post acceptatum iuramentum, etiam antequam iuretur, pœniteat deferentem: quia habetur pro remisso.

c ꝛ Deberi. ꝛ sic simpliciter, si non adiecta cã quare debeatur: quod informiter dicimus. si autẽ cũ forma, veluti quia vendidi, tunc agitur actione vt in ea cõtractu, nata sacramẽto cũ proueritate accipiat: & aduersario similiter actionẽ tribuit ac si verè contractus fuisset. Idem est in alijs contractibus: vt ff. de iureiur. l. si duo. §. si quis iurauerit. & §. idẽ dicimus. & §. Marcellus. Item circa actionẽ ealẽ, si rẽ suam esse iurauerit: dat actio in rẽ vtilis, præterea in factũ contra deferentẽ tantũm, vel hęredẽ. vt ff. de iureiur. l. nam postea. §. fi. l. seq. Et ita actori in terdum datur in factũ, interdũ utilis ex eo contractu, & utilis in rem. Ex parte autẽ rei, si iurat in actione personali, tunc exceptionẽ tantũ parit. Si aũt in actione realis: tunc distinguitur an iurauerit rem petito ris nõ esse, quo casu exceptio tantum datur: an suã esse, quo casu etiam actio, si res ad actorẽ redeat, nõ contra aliũ. & hoc dixi in actore, hẽt locum si iuratur ex sacramenti delatione. sed si iuratur ex traditione facta occasione iurisiurandi, tunc Publiciana datur contra quẽlibet, cũ sit iusta causa traditionis, ut ff. de iureiu. l. nam postea. § fi. & l. quia. & l seq. & de Publicia. l. j. in fi. usque ad l. eum qui. Nec obstat in co. citu. de iureiur. l. eum qui. §. si parenti, quia ibi uerbum, dumtaxat, dominũ tñ excludit, contra quẽ Publiciana nõ datur: ut ff. de Publi. l. pe. & fin.

ADDITIO Hęc glo. in ista parte fi. communiter reprobatur. ui de hic ad longum per dominum Iasonem.

d ꝛ Iustissimè. ꝛ quia propter sacramentum datur.

e ꝛ Actionem. ꝛ in factum. C. de reb. cre. l. actori.

f ꝛ Non illud quęritur. ꝛ ẽt si periurũ uellet probare: quia sufficit diuina ultio, ut ff. de dolo. l. q̃si deferente. & l. seq. & C. de re. cre. l. iij. nisi in casibus: ut C. de re. cre. l. fi. & ff. de iureiur. l. admonendi. Et non q̃ hoc facr mentũ quod est de re: ut ff. eo. de iureiur. l. quoties. i. de uer ta te: ut ff. ad leg. Corn. de fal. l. j §. qui in rationib. triplex inuenitur. Voluntarij. qđ ex uoluntate datur, s. iscipitur, & recusatur, & extra iudiciũ fit, ut ff. de iureiur. l. iusiurandũ qđ. Item necessarium, quod necessitate imposita à iudice refertur & suscipitur: ut ar. ff. de in lit. iur. l. fi. Nec enim potest hoc sacramentũ referri, uel recusari. nisi prætendatur iusta causa recusationis, ut C. de reb. cre. l. generaliter. §. finautem. Item iudiciale, quod sic dicitur à iudicio, quando s. pars parti sacramentum in iudicio defert: quod nõ est necesse subire: sed põt recusari & referri: ut C. eo. de re. cre. l. delata. & l. generaliter. §. finautem. sed iure ueteri nõ poterat recusari, ut ff. eo. l. manifestè. f Sed secundũ P. ita demum actio in factum, datur ex sacramento, si non sententia subsequatur. alias quare oriretur actio in factum, cum ex sententia eadem nascereturut C. de re. cre. l. actori? Sed nos ptra. licet enim duæ sint, & ad idẽ & eodem nomine, non nocet, ut ff. de act. emp. l non est nouum. & ff. de fideiuss. l. hæres à debito. semel tamen fiet exactio tantum, ut ff. de uerb. obl. i. qui bis. & de reg. iur. l. bona fides.

¶ POENALES QVOQVE &c. ¶ CASVS. Multæ diu fuerunt consueturũ norari in hoc §. adhuc tamen non habuimus principaliter nisi duas, quarũ prima est, q̃ omnis actio aut est in rem, aut in personã. Secunda est, q̃ omnes actiones aut sunt ciuiles, aut prætoriæ. Sub materia aũt prætoriarũ multę sunt diuisiones, quia ꝓtoriarũ aliæ sunt in in rem, aliæ in personam. Item actionũ prætoriarũ personalium aliæ sunt pœnales, aliæ nõ pœnales. De ꝓtorijs aũt actionibus nõ pœnalib. personalibus dictũ est §. in proxi. § De prętoris aũt personalibus uidẽdam est in litera præsenti. Nõ solũ enim (dicit Iusti.) introduxit prætor actiones personales nõ pœnales, imò & multas prætorias personales pœnales & de hoc ponit tria exẽpla. Primũ est, q̃ ꝓtor introduxit tria, actionẽ ꝓtoriã personalẽ pœnalẽ in eũ, q̃ albũ ipsius corrupit. Sed m est q̃ ꝓtor introduxit actionẽ prætoriã personalem pœnalem in eum, qui patronum parentemve in ius vocauerit, antequã hoc à iudice impetrasset. Tertium est q̃ prætor introduxit actionem prætoriã personalem pœnalem in eum, qui In ius vocatum vi exemit, uel aduersus eum, cuius dolo fuerit exemptus. h. d. Fran.

¶ LIBELLVS CONTRA CORRVMPENTEM ALBVM PRAETORIS

¶ Hic de actionibus pœnalibus tãgitur: & primo de illa quæ datur ꝓ albo prætoris corrupto. Erat enim albũ prætoris dealbatio quædam posita in eminenti loco in quo erat scriptum de citando aliquem, uel de aliquo præcepto generali, uel speciali: vt ff. de albo scribẽ. l. j. & ij. Et est pœna laureorum statuta cõtra corruptorũ malitiã, vt ff. de iurisd. omn. iud l. fi quis. Forma ergo in hac actio. sic libellũ: Dico ego a, contra b, q̃ ipse corrupit albũ prætoris: vnde proponendo contra ipsum actio. in factum, peto ipsum in quinquaginta aureis nomine populi mihi condemnari. Ista enim actio popularis dẽt dici à populo: q̃a ius populi tuetur: ut ff. de popu. act. ij. Et erit causa istius act. hæc, Quia album prætoris corrupit. quæ poterit poni loco actionis.

¶ LIBELLVS IN ACTIONE IN FACTVM QVAE DATVR PATRONO VEL PATRI CONTRA LIBERTVM &c.

¶ Est & alia actio in factũ, quæ datur patrono ptra libertũ, vel patri contra filiũ: & illa habet locũ quando libertus patronum in ius, venia non

Iuramentũ rei quandoq; excepționẽ, q̃ actionem parit.

Iuramentũ triplex est.

e Puta quia iam probauit: uel se offert probaturũ ca. ii. extra de proba Itẽ si semel reuocatũ uelit pars iterum deferre: vt l. si qs iusiurãdũ. C. đ reb. cre.

f Docto tũ cõiter cõnent qđ d. §. finaute. nõ corrigitur sed declarat. ista l. in fine. v. o scribe. &c.

Universidad de Deusto
Biblioteca

non impetrata, vel filius patrē vocat vt C.de in ius vocā.l. ij.& hic in versi. veluti.& est pœna illius quinquaginta aureorum: vt ff.de in ius voc.l.pen. Forma ergo libellum sic in hac actione: Dico ego a, contra b, libertum meū, q̄ ipse me vocauit in ius nō impetrata venia: & ideo incidit in edictum, & tenetur ad pœnā quinquaginta aureorū. vnde p̄ ponendo contra ipsum actio. in factū, peto eundē mihi condemnari in quinquaginta aureis nomine pœnę. Et erit cā istius actionis, quia me patronum in ius uocauit nō impetrata venia. quæ p̄ponī potest loco actionis. Et eodem mō si pater agat cōtra filiū hac actione formatur libellus. Sed caue, quia hæc actio non datur contra filiū qui est in potestate: quia etiam impetrata venia non posset patrē in ius trahere, vt C.de in ius voc.l.fi. quia nulla lis inter patrē & filium esse potest, nisi de castrensi peculio vel quasi: vt ff.de iudi.l.lis nulla.

a ¶ Pœnales quoque.§ dictū est suprà de prætorijs rei persecutorijs, nunc de pœnalibus prętorijs. Sed quæ est differentia inter pœnales & rei persecutorias? Respon. multæ, quia pœnales prętoriæ sunt annales, excepta actione furti: vt j.de ppet.& tempo.actio.in prin.sed rei pśecutorię sunt perpetuæ: vt ff.de actionib.& obligationib.l. in honorarijs. Itē pœnales odiosæ sunt: rei persecutoriæ non: vt ff.de penis.l. in terpretatione. Itē pœnales non transeunt cōtra hæredes, nisi aliquid ad eos peruenit, vel lis sit cōtestata vt C.ex deli.defun.l.j.sed persecutoriæ sic: vt ff.de actionibus & obligationib.l.ex contractibus. Itē vbi plures tenentur rei persecutoria, vno soluente cęteri liberantur. non ita in pœnali: vt C.de condi.fur.l.j & ff.de lib.cau.l.ult.& ff.ad legē Aquil.l.item Mela.§ si plures. Acur.

b ¶ Penè. ‡ i.ferè. uel melius dic q̄ abundat. nam verè multæ sunt. & sanè in vetustis codicibus non habetur, & prorsus uacat.

c ¶ Quid. ‡ i. aliquid.

d ¶ Ex albo. ‡ erat enim album dealbatio quædam posita in loco eminenti: vt apparet in auth.de lit.§.omnem.ibi, vocē enim præconū &c. collat.viij.in quo albo erat scriptū vel de citando aliquo, vel de alio præcepto generali, vel speciali: a vt ff.de albo scribē.l.j.& ij.& ff.de iurisdic.omni. udic.l.si quis id.

e ¶ Corrupisset. ‡ vel positum fustulisset, quamuis non corruperit: & siue per se, siue per alium: & tunc ambo tenentur: nec vnus liberat alium. & est in quinquaginta aureos, vt in d.l si q̄s.& l.sequēti. tenet ēt ille corruptor.l.Cornelia.de falsis: vt ff.ad legē Cornelią de falsis.l. pe.cuius pœna est deportatio, & omniū bonorum publicatio.in seruis etiā vltimum supplicium. vt ff.ad le.Corn.de fal.l.j in fin.

f ¶ In eum. ‡ f. filium vel libertum datur actio in factum quæ est simi liter pœnalis (vt superior) in quinquaginta aureos: quæ datur patrono, vel patri. & si libertus non possit soluere dictā pecuniam, castigabitur. b Idem fortē in filio, licet noxaliter nō detur: vt ff.de in ius uoc. l.pe.& j.de noxal.in fin. superior tamen punit solum dolū: hic solum factum considerat: vt C.de in ius uoc.l.venia.

g ¶ Patronum. ‡ subaudi vel patronam: item filios & parentes eorū: vt ff.de in ius voc.l.iiij.§ j. Et accipe hic patronum, qui manumisit: vel pro quo iudicatum est in causa ingenuitatis & libertinitatis. Vel si ex causa fideicommissi manumisit. Vel si emit eo pacto, vt manumitteret, & manumisit: vel nō manumisit, sed ex constitutione diui Marci peruenit ad libertatem, vt ff.de in ius uocando.l.adoptiuum. § j. & l. is quoque. & l.sed si hac lege. Item liberos patroni accipe mares & fęminas & parentes etiā adoptiuos: vt d.l.sed si hac lege, §. liberos quoque. & §. parentes. Accur.

h ¶ Vel parentem. ‡ & hic accipe marem & fęminam, & vsque in infinitum: vt etiam si Adā uiueret, non posset vocari in ius sine uenia. Itē non refert si sunt legitimi parentes, vel naturales: ut ff.de in ius voc. l. iij. § j. ij. & iij.& l.parentes.& l.patris.& l.adoptiuum. in prin.

i ¶ In ius uocasset. ‡ i. iuris experiendi eausa vocasset, c vt ff. de in ius voc.l.j.& hoc siue causa sit ciuilis, siue criminalis multo magis. nam & tunc, s. quando causa criminalis, etiā cum venia non potest: d quia nō conceditur: vt ff.de in ius uoc.l.sed & si. §. prętor ait.& ff.de accu.l.q ac cusare.in fi.& l hi tamen. § ij. Sed quid si solum libellum dedit? Rń nō incidit in hoc edictum: vt ff.de in ius voc.Libertus, ij, Item quid si non veniat vocatus? Respō. semper incidit, sed facilius remittitur hæc pœna quando vocatus non venit: vt ff.de in ius voca.l.quāuis. Sed quidā dicunt vocantem nullo modo cadere in edictum si vocatus nō venit, ex prædicta.l.quamuis. & hoc ió quia uerba cum effectu sunt accipienda: ut ff.ne q̄s eū q̄ in ius uocatus est, vi exi.l.pen.§.docere. sed prima śnia verior est, quia in d.l.quamuis. nō dicit q̄ nō incidat in edictū, sed q̄ non remittitur pœna, nisi causa cognita. [Item nunquid f hæres potest uocare in ius sine venia? Et certè si extraneus est, potest: vt ff.de obseq.præstan.à liber.l.hæres. filius non pōt uocare in ius sine uenią. Sed quare secus in hærede liberti, & in hærede patroni? Respon. in primo odiū versatur: quod dēt restringi. in secundo fauor, qui dēt progari, ut ff.de lib.& posth.l.cum quidam. Item si alter agat tutorio nomine, vel curatorio: arg.ff.de in ius uoc.l. sed si hac lege.§.fi.& l.quæsitum. Ratio, quia nemini officium suum debet esse damnosum: ut ff. quemadmo.test.ape.l.sed & si quis ex signatoribus.]

K ¶ Cum id non impetrasset. ‡ i.non petisset, & non accepisset. debet enim à prętore sic petere: Domine, permitte mihi ut nosim cōuenire patrem vel patronū meū: vt colligitur j.de pœ.te.liti. §.fi. ff. de in ius voc.l.ij.& iiij.& § j. Illud ēt quęro, an hæc postulatio veniæ debeat fieri in personis omniū, qui in ius vocari non possunt: quæ enumerantur. ff.de in ius voc.l.ij & si nō fiat, q̄ cadat in pœnā? Quidam dicunt q̄ sic. Nos: q̄ non quia hæc pœna in eum tantum statuitur, qui incidit in edictum. at ille personæ in edicto non continentur. quod maxime probatur ex hoc §. Aliter tamē puto eos puniendos, prout placuerit iudici, ad similitudinem istorum. g Sed nunquid hæc petitio est hodie correcta: vt quia habent hodie liberti ius natališ & regenerationis: ut in auth. ut liber. decę.§.j.coll.vj? Rń. nō quia & ibi reseruātur iura patronis: maximè obsequialia, q̄ natura debent. Superiora quātū ad libertū plana sunt. In filio distingue, aut erat emancipatus. aut in ptāte. si emancipatus erat, habent locū superiora. si uero in potestate, tunc nec cum uenia nec sine uenia potest conuenire patrem: ut C.de in ius uoc.l fi.& ff.de ac.& ob.l.actiones, nisi pro castrensi uel quasi castrensi peculio: ut ff.de iudi. l.iis nulla.& tūc cū uenia: ut ff.de in ius uo.l.adoptiuū. § j.h & hoc cū agit contra patrē. Si aūt contra extraneū, tunc secundum vetera iura tm. quinq; actiones filiofamilias competebant: ut ff.de act.& obliga. l. filiusfamiliās.& in l factum actiones. Sed hodie oēs uenientes ex aduentitia cā: ut dixi §. per quas personas no. acqui. §. j Itē quęro, quis iurabit de calumnia cū filiusfamilias in iudicio erit? Rń. si filius emancipatus petita uenia patrē conueniat, iurabit filius si maior est: alias curator ei dabitur ad litē: ut in auth. ut lice. ma. & auiæ. § j. in fi. col. vij. si autē sit in potestate pris, & agat de castrēsi vel quasi castrensi peculio: tunc iurat filius cū patre: familias habeatur: vt ff.ad Mace.l.ii. Si uero esset minor daretur curator liti. non persona, cū sit in potestate: ut C. de cura. furi. l. fi. in prin. & de bo. quæ lib. l. fi. §. fi aūt pro patre. Si autē contra extraneū agat: filius fi agat pater eius nomine, pater iurat: ut C.d iur. propter calum. dan. l. ij. §. quod obseruari. Si filius fortè patre absente: vel secundum veteres ll. in quinque casibus: vel ēm nouas in omni aduentitia cā iurat filius, cum suo nomine agat: & maior est si modò pater in aduentitijs non habet usum fructum. alias pater ageret & responderet, & iuraret: vt C.de bo.ma.l.j.in prin. vbi uero filius iurat, licet pater non habeat vsumfructum, deber pater consentire filio agenti, & respondenti: ut C.de bo.quæ lib. l. fi. in princ.

ADDITIO. De isto iuramento vltra hanc glo. uide per glo. in l. ii. §. quod obseruari. C. de iur. propter calum. dan.

l ¶ Item aduersus eum. ‡ f. datur actio in factum pœnalis: ut eccce cū vocarem Titium in ius, qui tenębatur mihi actione temporali, dū esset in itinere, detinuisti eum vi, uel capiendo eū per personam, uel faciendo dolo ut alius eum detineret & tm̄ q̄ dies actionis meæ exiuit. tenēris enim mihi quanti iuruuero in litem. & sic est actio pœnalis ex parte mea: quia ultra rei ueritatem forte iurabo: & ex parte tua: quia das mihi aliquid: & ibi nihil adest: ut ff.ne quis eum qui in ius uoc. ui. ex. l. pe nul. §. j. Super hoc §. primo quæro, cum duo sint tituli: ut ff. nequis eum qui in ius uoc. ui exi. & alius tit. de eo per quem factum erit. de quo fit mentio in hoc §? Rń. de primo q̄ a inde oritur actio ex utraq; parte pœnalis, ut dictū est, sed ex alio est pœnal. parte rei tm̄, cū ad interesse actoris, ut per ris detur: ut ff. de eo ex quē factū erit. l. fi. j. respon. i Item primus de quo fit mentio hic, consulit actori tantum: vt patet in l. j. & iiij. § exi mere. ff. ne quis eū qui in ius uocaui. exi. At secundus consulit & vocato, non solum uocanti: ut ff de eo per quem factum erit. l. j. §. fi reus. in fi. & l. fi. j. respon. k Item primus habet locū, quando aliquis exemptus est ante satisdationem. & post in ius uocationem: sed secundus post satisdationem scilicet factā in iudicio sisti, & alias, quæ firmant iudiciū, vt ff. de prætо. stipu. l. j. in prin. Et patet hæc differentia ex ordine illorum titulorum. Item primus quando vi exemptus sit quis, at secūdus si ēt sine vi: vt patet in l. j. §. fi dolo. de eo per quem factum est. & titus quis eū qui l. j & ij. in fin. l Vel satis dici potest, q̄ de utroque hic loquitur, quia licet duo sint illi tituli, tamen de uno edicto sunt. Item & qđ dicatur pœnalis actio ēt illa, quæ ex una parte tm̄ est pœnalis. Super hoc §. secundo quæritur, Nonne per contentionem solam etiam iure veteri perpetuabatur actio vt ff. de actionibus & obliga. l. constitutio nibus. non solum per noua iura: vt C. de præscrip. xxx. an. l. cum notissimi. & l. sicut? Respō. hic non per executorem, sed per suam denuntiationem conuenerat. m Vel uerbum quasi positum in d. l. constitutionibus. assertiuè ponitur, non similitudinariè: & secundum hoc hodie esset correctum quod hic dicitur. Vel dic, n q̄ talis fuit conuentio in illa l. cum constitutionibus. quæ pro lit. contestata habebatur. ut quia actio erat n temporalis. & libellus fuit principi datus: ut C. quando li. prin. dat. lit. cont. fac. l. j. & ij. Vel dic secundum Io. quod leges ueteres circa personales actiones loquuntur, vbi non perpetuantur per executorem: sed lex illa, cum notissimi. & l. sicut in rem. loquūtur in reali. vnde adhuc etiam hodie non corrigitur quod hic dicitur.

¶LIBELLVS IN ACTIONE IN FACTVM. CONTRA EVM QVI DEBITOREM. &c.

¶ Præterea datur actio in factum contra eū qui debitorē alicuius nocatum in ius vi detinuit, vel dolo detineri fecit, ut ipse liberaret eum.

a tempo

d Nisi ex magna cau sa. Nic. Fa. Ang. & Ia.

Et cōis se cundū Io. Fa. sed Ia. dicit quòd imò approbant aliam opinionē, f Ab illo versi. vsque ad fi. nō est gl. Accursij sed addi tio secūdū Ioan.

g Nota pœnalib. pœdi de similibus ad simi lia Ange. hic.

h Idem dicas vbicum que filius i prāte pōt agere pātrem: ut no. in dicta l is nulla.

i Et quòd act o in factū ex hoc edicto sit merè pœna lis doc. antiquitenue rūt contra glo. ramen Io. Fab. & alij moderne tenente cum glo. vt l. si hic.

k Hāc impugnātdo.

ratio ante. quę post. ergo idem ius, ut per Bart. in l. j. ff. de eo p quę fact. ē. l Ista ap probāt cōi ter doct. quia reprobat, hæc m Ita glo. vt ff. de præto. stipu. l. j. in prin. Et patet hæc differentia ex ordine illorum titulorum. Item primus quando vi exemptus sit quis, at secūdus si ēt sine vi: vt patet in l. j. §. fi dolo. de eo per quem factum est. & titus quis eū qui l. j & ij. in fin. l Vel satis dici potest, q̄ de utroque hic loquitur, quia licet duo sint illi tituli, tamen de uno edicto sunt. Item & qđ dicatur pœnalis actio ēt illa, quæ ex una parte tm̄ est pœnalis. Super hoc §. secundo quæritur, Nonne per contentionem solam etiam iure veteri perpetuabatur actio vt ff. de actionibus & obliga. l. constitutio nibus. non solum per noua iura: vt C. de præscrip. xxx. an. l. cum notissimi. & l. sicut? Respō. hic non per executorem, sed per suam denuntiationem conuenerat. m Vel uerbum quasi positum in d. l. constitutionibus. assertiuè ponitur, non similitudinariè: & secundum hoc hodie esset correctum quod hic dicitur. Vel dic, n q̄ talis fuit conuentio in illa l. cum constitutionibus. quæ pro lit. contestata habebatur. ut quia actio erat n temporalis. & libellus fuit principi datus: ut C. quando li. prin. dat. lit. cont. fac. l. j. & ij. Vel dic secundum Io. quod leges ueteres circa personales actiones loquuntur, vbi non perpetuantur per executorem: sed lex illa, cum notissimi. & l. sicut in rem. loquūtur in reali. vnde adhuc etiam hodie non corrigitur quod hic dicitur.

a Ista glo. cōiter reprehenditur quia pœna ipsi⁹ edicti hēt locū in corrūpente albū generale & p petuū: non speciale, q̄a tunc pœna est arbitraria: eum non sit taxata a iure per l. j. §. ex pilato, res cum se. ff. d effr. & expilato.

b habes ex gl. q̄ q̄ nō soluit: i ēre luit in corpore. fallit qū non debetur ex delicto. Item in nobilib⁹ vel honestis pśonis. Ite noléte nec petéte creditore. Item in pœna extraordinaria, puta multa. Itē in minimis trāsgresśionib. vt hic per docto.

c Ista prima pars sequitur Ia.

d Hęc opi. fm Ia. non est vera: q̄a quocunq; mō ponatur, sp̄ sunt præiudiciales.

e Hæc opi. reputat à doc. derisoria.

f Imo non sūt nisi trs capiēdo p iudicialem ingtū pśudicat pśonę Ia. & ē de mente aliorum.

a Ista ratiōiter reprobatur: q̄ fm hoc beret po ś. in tracta tū ciuilis⁹, & sic post ś. sed ista. quędam. †Th. diuersis in cāsib. † an.

b Hanc ap probāt oēs q̄a pluralis locutio nō pōt esse cō tentamini numero q̄ duob⁹. l. l. ubi num. ff. de testi

c Hæc glo. cōiter approbat⁹ postea sic si bi ętia, ibi ita quo iure asscripti ti, &c.

à temporali obligatione qua obligatus esset. & datur in ipsum actio in quantum actor iurauerit in litem contra ipsum: vt ff. ne quis eum qui in ius voc. est, vi exi. l pen. §. j. Et formatur libellus in hunc modum: Dico ego a, contra b, q̄ ipse debitorem meum in ius vocatum, vi detinuit, quo minus in iudicio cōpareret, vt ita liberaretur debitor actione qua mihi tenebatur.

addit: Th. ‡ factū pœnales actio nes.

vnde proponēdo actionem in factum contra ipsum b, peto eundem b, quantum in litem iurauero, mihi cōdemnari. Et causa istius actio. est: Quia ui exemit à iudicio meum debitorem, & ita actio. qua mihi tenebatur, liberatus est. quam causam sufficit proponere loco actionis. Eodem modo formatur contra eum, qui procurauit, vt alius eximeret. Sed quid si non vi, sed alio modo procurauit, quo minus veniret? Dic quòd tunc habet locum actio in factum, quę procedit ex eo edicto, Per quem factū erit, quo minus in iudicium veniret, & datur ad interesse actoris, ut ff. de eo per quem fac. erit. l. fi. j. respon. Et hæc est differentia inter hāc actionem & superiorē. quæ descendit ex eo edicto, Ne uis fiat ei, &c. Et in utraque eodem modo formabis libellum: sed in prima facies mētionem de ui, in secunda nequaquam.

a ¶ Innumerabiles. ‡ imo numerari possunt, sed dicuntur innumerabiles, quia de facili non possunt numerari: unde dicitur non posse fieri, quod cum difficultate fieri potest, ut ff. de uerborum significat. l. nepos Proculo. Enumera ergo aliquas, vt est actio in factum de calumniatoribus, de qua dicetur j. §. quadrupli. Item actio, Quod metus causa. Item furti manifesti. Item serui corrupti in duplum. de quib. dicemus j. eod. §. omnes autem actiones. Sunt & aliæ in factum, ut de effusis & eiectis, & de appensis, ut ff. de iis qui deie. vel effu. l. fi uerò. § prętor. Et aliæ multæ sunt, quas enumerare non expedit. Accur.

Actiones pœnales p̄ter‡ sunt multę.

¶ PRAEIVDICIALES AVTEM, &c. ¶ CASVS. Suprà dictum est, quòd sub materia prętoriarum multæ sunt diuisiones. Quædam enim sunt actiones prætoriæ in rem, & quædam in personam. Prætoriæ autem in rem subdiuiduntur: quia quædam sunt pœnales, & quædam non pœnales, sicut iam suprà dictum est. Modo redeundum est ad alterum membrum diuisionis primæ prætoriarum, scilicet, ad psætorias in rem. & de illis scire debetis q̄ realium actionum prætoriarum quædam sunt prę judiciales, de quibus hic tractat: & quædam non præiudiciales, de quibus dictum est suprà, Et ponit Iustinia. tria exempla in isto §. in honore sanctæ trinitatis de actionibus prætoris præiudicialibus. Primum exemplum est, de actione in rem, per quam quæritur an aliquis sit liber, vel seruus simpliciter. Secundum exemplum est in actione, per quam vēdico te in libertum meum. hæc enim actio est prætoria, & realis, & prę judicialis. Tertium exemplum est actio, qua te dico filium meum esse hęredem: & vendico te filium: tu autem econtra uiriliter te defendis. hæc enim actio similiter est realis, & prętoria & præiudicialis. Scire tamen debetis, q̄ vna istarum trium actionum ferè legitimam habet causam, id est, fere est ciuilis: illa, scilicet qua quæritur, an aliquis sit liber vel seruus. Cæterę autem duæ bene sunt prętoriæ. h. d. Franc.

¶ LIBELLVS IN ACTIONIBVS PRAEIVDICIALIBVS.

¶ Hic loquitur de præiudicialibus actionib. Et primo uidendum est de illa qua quæritur, an aliquis sit liber, vel seruus: & habet locum quando aliquis uendicat sibi in seruum eum, qui est in potestate, & possessione libertatis, vel quando is, qui est in potestate seruitutis, vendicat sibi libertatem. In primo forma sic libellum: Dico ego a, contra b, quòd licet ipse b, sit in possessione libertatis, est tamen seruus, meus, vnde uendico ipsum in seruitutem, & peto eundum mihi adiudicari. & econtra si b, sit in possessione seruitutis Titij, sic formabitur libel. Dico ego b, contra c, quòd licet ipse c, me possideat in seruitute. siue in libertinitate, liber tamen sum. unde uendico me in libertatem: & peto me liberum pronuntiari: & ipsum c, nec me impediat vti libertate, mihi condemnari. ¶ Item forma sic libellum in illa prę judiciali, qua quæritur an aliquis sit libertus, uel ingenuus. Dico ego b, contra c, q̄ licet sit in possessione ingenuitatis, tamen est libertus meus: vnde vendico ipsum in libertum, siue in libertinitatem: & peto ipsum tanquam libertum meum mihi adiudicari. & eōtra, sic c, à b, possideatur vt libertus, proponetur sic libellus: Dico ego c, ꝺ b, qđ licet possideat me ut libertum, tamen sum ingenuus: unde vēdico me in ingenuitatem, & peto me ingenuum pronūtiari, & ipsum, ne me impediat vti ingenuitate, mihi condemnari. ¶ Item in illa prę judiciali qua quæritur, an quis sit filius alicuius, an non, formabitur libellus hoc modo: Dico ego a, cōtra b, q̄ licet ipse sit in possessione sui iuris, tm̄ filius meus est: vnde vendico ipsum in filium, & peto eum in filium mihi adiudicari. Econuerso sic formabitur libellus: Dico ego b, contra a, q̄ licet ipse possideat me in filium, tamen dico me non esse filium eius, vnde uendico me in propriam libertatem, & peto me non filiū eius adiudicari, & ipsum, ne me impediat uti propria libertate ut extraneum mihi condemnari. Iste autem actio dicuntur prę judiciales ut hic: quia prę judicāt omnib. aliis actio. vel quęstio. siue criminalib. siue ciuilibus, quia primò quęritur, &c. vt ff. de ori. iur. l. j. & 2. in prin. & ff. de ordin. cog. per totum.

Prę judicia ‡ actiōes dicuntur.

b ¶ Præiudiciales. ‡ Pro constanti ponit, q̄ hæc prętorię sunt: cum in tractatu prætoriarum ponantur, & sunt in rem: quia res petitur & vendicatur. Vnde quæri⁹, quare non posuit has §. inter reales prætorias? Rń. quia a quædā de eis est ciuilis: unde eius occasione & de cæteris hic dicere referuauit. & sunt tres. Prima est, per quam quæritur, an aliquis sit liber, subaudi uel seruus. Secunda, an aliquis sit libertus, subaudi vel ingenuus. Tertia est de partu agnoscendo: per quā quæritur, an q̄s sit filius, uel non: ut omnia cōsequatur quæ filius à patre psequi debet. Aliàs autē agitur de partu agnoscēdo propter alimenta tantum: & tunc filiationi nō præiudicatur: quia summatim quæritur: vt ff. de lib. agno. l. j. §. Iulianus. & l. si quis à liberis ali. §. si vel parens. & ff. de iis qui sunt sui uel alie. iur. l. fi iudex, licet videatur contra. C. de ord. cogn. l 2. §. fin. sed dic vt ibi. Sed dicunt quidā, & malè, q̄ tm̄ duæ sunt: & de duabus primis faciunt vnam hoc modo: an aliquis sit liber; i. ingenuus vel liberetus, & hæc vna. Aliam verò de partu agnoscendo non mutant. Sed prima opinio verior est: cùm sit commodius singulas causas singulis appellationib. distinguī, vt ś. quib. mod. testamen. infirment. §. alio autem modo. item quia postea dicit, cæterę vero, &c. & ita loquitur de plurib. excepta vna. b In prima ergo vbi quęritur an sit liber vel seruus: dico q̄ siue seruus agat contra dominum, dicens se esse liberum: siue econtra dominus contra seruum: & seruus sit in possessione libertatis, q̄ hęc actio in rem q̄ intenditur, est præiudicialis: vt ff. de lib. cau. l. liberis. §. fi. Idem dico, siue patronus vendicet libertum in libertinitate, siue libertus se vendicet in ingenuitatem, vtrūque est præiudicialis, vt ff. si lib. ingenuus esse di. l. fi. in prin. & §. fi. Intenditur etiam hoc casu officium iudicis, ut ff. de iureiuran. l. fi duo patroni. in princ. & ff. si h. ingen. esse di. l. j. & 2. & ff. de rei vend. l. j §. j. Idem dicas in tertia, ut siue agat pater petendo filium in filiationem, uel filius dicat se non filium, erit prę judicialis, & directa hincinde. Sed quidam dixerunt, q̄ directa datur patrono, parenti, & domino, sed illa quæ datur liberto, filio, & seruo, est cōtraria: qđ nulla lege cautum inuenitur, licet al' ę quædam inueniantur directæ, & contrarię: ut mandati, depositi, & similes. c Sed qualiter formantur libelli in his? Resp. sic, Peto Ioannem in filium meum iudicari, ut mihi patri debitam præster reuerentiā, & alia quæ patribus à filiis, debētur. & idem in patrono. & extunc lata sententia alimenta patri & patrono pstabuntur, ut ff. de liberis agnoscendis. l. fi q̄s à liberis. in prin. & §. folent. quia sententię p veritate accipit, ut ff. de statu homini. l. ingenuum. Et probatur hęc libelli formatio. C. de fideicomm. l. j. In seruo & dño sic, Peto in seruum meū talem pronuntiari, quia eum meum dico. Econtra seruus, vel libertus, vel filius dicet: Peto me non ingetari à Titio, qui me in seruum, uel libertum, uel filium tenet, quia me tali uinculo non subesse dico: ut C. de ingenuis manum. l. diffamari. Vel sic: Peto ut ingenuus, vel liber, uel non filius pronuntiet pra Titium: quia sic se rei veritas habet. Et differt hæc ab ea, qua petit pater filiū in ptātem ex iure Romano: cum ibi tm̄ de potestate quæratur, hic autem de filiatione, vt ff. de rei uend. l. j. §. j. & hic dī. Item hęc prætoria, vt hic, illa ciuilis. Quibus autem modis filius posśit peti, diximus ś. de patria potestate. §. ius autem potestatis. Item quare dicuntur p̄ iudiciales? Respond. secundum quosdam: quia in modum exceptionis proponuntur, d & ita prę judicant, vt si agas contra me hęreditatis petitione, & ego obiiciam tibi q̄ seruus sis defuncti, uel quia ipse defunctus seruus fuit, vt ff. de pet. hæred. l. fi quis libertatem. tunc non possit esse lis inter nos, ut ff. de iud. l. lis nulla. & ś. de obligatio. quæ ex delic. §. 1. qui. etiam facit pro hac sententia. C. de ordin. cog. l. j & de pe. hæred. l. liber. & ff. si quis ingenuus esse dicatur. l. finali. Alij dixerunt ideo dici prę judiciales, quia sententia lata super his, sit præiudicium omnib. aliis quæstionibus, ut ff. de statu hominum. l. ingenuum. & ff. de liberis agnoscendis. l. j. §. fin. & l. 2. Sed certè secundum hoc etiam quærela inofficiosi testamenti dicitur prę judicialis, quia præiudicat aliis quæstionibus, ut ff. de inofficioso testam. l. Papinianus. §. fi. Sed cōtra hanc sententiam est ff. de liberali causa. l. fi seruus. Sed ibi non fuit pronuntiatus ingenuus: vel conclusio ibi fuit. e Vel dic secūdum Io. q̄ præiudiciales ideo dicuntur, quia omnes aliæ quæstiones quę interim inter eas personas mouentur, debent silere: vt C. de ordine cogn. l. j. & 3. & ff. de liberali causa. l. ordinata. & ad hoc facit optimè. ff. de noxa. l. penul. j. respon. Nisi esset talis causa, quæ ageretur etiam si constaret eum fore seruum, quod est quandoque, ut ff. de iud. l. vix. Sed secūdum hoc cum quæritur inter patronum, & libertum de libertinitate, non est hæc quæstio præiudicialis, cum alię quæstiones interim inter eos posśint exerceri, venia tamen petita, ut ś. eo. § & in eum. Sed dic, q̄ illæ quęstiones quiescunt, quæ non competerent, si constaret eum esse libertum, ut ff. de in ius voc. l. sed si hac. §. penul. & fin. Item quid si nulla alia quæstio monetur, nonne tunc istæ dicuntur prę judiciales, cum non habeant cui præiudicent? Azo dicit quod non. Sed Io. contra. Inspicitur enim aptitudo, quia habilis est esse præiudicialis: sicut Augustus dicitur, licet non semper augeat, vt ś. in rubrica proęmij. Item nunquid sunt plures prę judiciales, nisi hæ tres? Resp. sic, f vt hæreditatis petitio. nam & tūc cessant omnes aliæ quæstiones, donec ista intenditur, ut ff. de petit. hæred. l. fi quis libertatem. & l. diuus. in fi. licet hodie contrarium sit, vt C. de petit. hęre. l. fi. §. j. & 2. Item quo iure adscriptitij, coloni, censiti, & similes petuntur? Resp. vtili præiudiciali, non directa, & ipsi coloni se petunt in libertatem contraria prę iudiciali vtili, non directa. Ideo utili, quia liberi sunt, non seruiī ut in

Coloni adscriptitii, & similes quo iure petuntur.

authentico de sanctissimis episcopis.§.ad scriptitios.& §.si seruus.col la.9. Ité ió prejudiciali, quia parum à seruis distant quo ad seruitia q̃ facere debent, vt C.de agricolis & censitis. l.ne diutius.lib. 11. Sed alij dicunt q̃ officio iudicis petuntur & petunt, vt in quibus causis coloni censiti dominos accusare possunt.l.j.lib. 11. Sed certè officium iudicis, nõ potest locũ habere ad futuras prestationes, a vt ff.de vsuris.l.j. Alij dixerunt habere locum negatoriã, & confessoriam vtilẽ: & quæ datur directa in seruitutib. aliis hæc vtilis hic detur: quod nihil est. b Item si quis ad aliqua annua seruitia teneat: quo iure petitur, vt condemnetur, vt p̃stet in posterum, & ipse quo iure petit absolui? Resp. satis puto q̃ iudicis officio hoc fiat: sine promissa fuerit hæc seruitia, siue ex consuetudine debeantur hæc seruitia siue ipsa præsta longo tempore ex p̃missione petuntur, ut ff. de usuris. l. cum de in rem uersõ. quæ promissio probabitur ex longo vsu, c ut ibi.

a Nisi rõe p̃scriptionis iuris, & dum glo. dicit q̃ cõpetit officiũ iud. in hoc reprobat: quamo q̃ ipse ascriptitius & cẽsitis cõpetit officiũ iudicis.
b Imo Ioã. Fa. & Ias.
† Th. his igitur.
† illud a p̃tũm.
† cũ rẽ cuius dñs sit.
† aduersariũ hanc rem mihi.
† al. cuiqi.
c Ialleget titu. efficax Bal. & Pla.

ADDITIO. Et not. quod verba sententiæ condemno te ad soluendũ par caponum tali domino omni anno, secundũ q̃ tui antecessores facere nullam penitus conditionem faciunt, sed condẽnatus simpliciter tenetur, vt per Bar. in l.eum qui.§. Iulianus. 2. ff.de consti.pecu. & in eũ ag. ad reprimendam. in versi. prouis.

a ¶ Ex quib.§ f. tribus præiudicialibus quæstionibus. Accur.
b ¶ Ferè.§ideo dicit, quia in ciuil ib. quæstionib. quatuor considerantur, f.actor, reus, iudex, & ipsa res. Hic autem est idem qui conuenit, & conuenitur, & res. Vel ideo quia prætor introduxit de partu agnoscẽdo: à senatusconsulto confirmatur.
c ¶ Legitimam.§f.de iure ciuili.
d ¶ Liber sit.§ subaudi, vel seruus.

Summariũ

¶ SIC ITAQVE. Aduerte diligenter q̃ hic §. difficilis sic clarè potest summari: Actor pro re sua potest intentare actionem personalẽ ad dandum contra aliquos, nisi contra fures: contra quos omnis condictio degenerat. Sic declaro: quia condictio non competit, nisi qñ dominium est translatum. sed in furem dñium rei subtractæ nõ transfertur. & tamen condictione furtiua ipse tenetur. igitur coondictio degenerat. Ex hoc habes q̃ nemo potest condicere rem suam præterq̃ a fure. Vel sic & clarissimè summatur. Qui dẽt intentare actionẽ realem, non potest intentare personalem, cum sint distinctæ. h.d.

Diuisio.

¶ Diuiditur iste §. principaliter in tres partes. Primò, ponit regulam generalem illatiuam ex præcedentib. secundũ gl. sed secundum doc. epilogatiuã. Secundò, ponit vnã fallentiã, ibi, Planè. Tertiò, naturam actionum realium & personaliũ, & earũ differentias, ibi, Appellamus. Item prima subdiuiditur, quia primo ponitur quędã illatio, seu epilogatio ex supradictis. Secundò ponit rationes, secunda ibi, Nec enim.

¶ CASVS. Inter omues principales diuisiones actionum, hęc principalior est, f. q̃ actiones, aut sunt in rem, aut in personam. Hæc enim diuisio locum habet in iure ciuili, & in prætorio. Cùm igitur superius dictum sit, q̃ actiones quædam sunt in rem, & quædam in personam, & ẽt quædam sunt reales, & quædam personales. & hoc siue sint ciuiles, siue prętoriæ: sic itaque discretis & diuisis actionibus, f. q̃ quædam sunt in rem, & quædam in personam: necessarium est naturã vtriusque videre. Natura autẽ actionis realis est, vt per eam petat aliquis rem suam sibi restitui. Ista aũt natura realis non tangitur hic, nisi in fin.§. quasi incidenter: vbi dicitur qualis sit aduersus eos hæc in rem actio, per quam aliquis rem suam petet. Natura autẽ actionis personalis est, vt per eam petat quis rem alienam sibi dari. Certum est ergo aliquem non posse petere rem suam per actionem personalem, per quam personalem dicat aduersarium dare oportere quia qđ meum est, meum amplius fieri non potest. sed dare est accipientis facere quare non potest aliquis agere ad rem suam petendam actione personali: quia intendit aduersariũ suũ dare oportere. Hoc verũ est cõiter loquẽdo, in quibusdam tñ casibus possum petere rem meam per actionem personalem: ut patet in condictione furtiua quanquã enim hoc regulariter sit verum, q̃ actione personali non possit quis rem suam petere: in odium tñ furti est statutum ꝓrium in hoc casu, vt f. contra fures actio ad petitionẽ dupli, siquidem sit furtum non manifestum, uel ad quadruplum, si sit manifestum: competat domino ad rem suam recuperandam condictio furti, quę est personalis actio: non obstante q̃ dominus rei est, & eam potest vendicare. Franc.

¶ LIBELLVS IN CONDICTIONE CERTI GENERALIS. ¶ Hic tangitur de condictione, & primo dicendum est, q̃ est q̃dam condictio certi generalis, quæ datur pro omni eo quod debetur, vt ff. si cer. pet. l. certi. & in ea forma sic libellum: Dico ego t, contra l, q̃ ipse mihi debet equum ex causa emptio. vnde proponendo contra

al. vẽdicationes. flox, aut, dicit Th.

& antiqua.

a Istã gl. tenẽt. Io. Fa. Pla. Ange. & Ias.
b Hãc approbãt doctores, q̃ a hic loquitur solũ de actionib. q̃ cõpetũt ad dandũ, sed ibi de q̃b. agit. cõpetit ad reddendũ seu restituẽdum. l. j. §. fi red dita. & l. fi certo. §. rẽ tibi debi. ff. cõm. c Nihil est Fa. Pla. Ange. & Ias. d Idẽ Ioã. Fa. Pl. An ge. & Ia. & est sing. ẽm Ang. & Ia. Diuisio.

iam actoris est, magis g † eius fieri potest. ¶ Planè h odio furum, quò magis pluribus actionibus teneantur, effectum est, vt extra pœnam dupli, aut quadrupli, rei recipiendi nomine fures etiam hac actione teneantur, Si appareat i eos dare oportere: quamuis sit aduersus eos etiã hæc in rem k actio per quam rem suam quis esse petit.

¶ *actiones reales cõpetunt ad vendicandũ: personales uero, ad dandum, uel faciendum. Et dicuntur abusiuè condictiones à condicendo, id est, denunciando. Aret.*

¶ Appellamus aũt in rem quidẽ

* ¶ Item sunt aliæ cõdi. specialcs: ut condictio certi ex mutuo: condictio certi ex stipula. cõdic. indebi. sine cã, & similes in quibus formatur libellus sicut in generali condictione. sed tantummodo in condictionib. generalibus assignatur cã: quia alicui non datur aliqua condictio ex re sua, sed tñ p̃ eo quod ebetur ex cã alia, nisi ex cã furtiua. Illa enim pro re sua tãtummodo datur p̃ furẽ & eius hęredem: & est speciale in ea vt plurib. actio. teneatur fur, ut i hoc §. sic itaque. & ff. vsufruct. quemadmodũ ca. l. fina.

e ¶ Sic itaque. § forma tur hoc itaque ex illa diuisione quæ fit s. e. §. j. q. d. dictum est, quæ sunt in rem actiones, & quæ in personam. itaque si eis discretis, i. separatis, & diuisis, patet q̃ hæc regula est vera: quia personalis actio quæ competit ad dandum, non competit pro re sua alicui, ut hic. Ideo dixi ad dandũ: quia ad tradendum bene potest dari actio personalis: vt cõmodati, depositi, & similes. & ita est vis inter dare & tradere, vt hic subiicit, & ff. de act. emp. l. ex empto. in princ. & ff. de verbo. oblig. l. vbi adsit. in fin. & l. si rem tradi. & l. nemo. & quod subiicit, si apparet, i. quia apparet eum dare oportere. & ita agitur in personam, ut aliquid detur. Sed quidam dicunt, vt P. q̃ hæc verba si apparet eum dare oportere, sunt nomina cuiusdam actionis. Accur.

ADDITIO. Dic q̃ istud qđ hic dicit glos. f̃m Pla. nihil est dicere. sed rex. vult dicere, si apparet, i. si agat dare oportere, q̃a mediũ cõcludẽdi non debet esse istud. sed ad tradendũ vel cõstituendũ, ut dicit gl. Ang.

f ¶ Oportet. § i. oportet q̃ nõ def. est. n. impossibile q̃ detur, ut subiicit, quia dare est accipientis facere, ut subiicit, nec res quæ, &c.

g ¶ Magis. § sed opponitur, plures deberi põt, ut ff. de excep. rei iudi. l. & an eadem. §. actiones. in fi. §. ergo pluries dñium põt fieri meũ. Sed non sequitur. nã licet pluries debeatur, tñ semel facta sua nõ dẽt plus fieri sua, vt ibidẽ dr̃, & ff. de acqui. pos. l. 3. §. ex plurib. & s. de l. §. sed & si rẽ legatarij nisi iterũ desineret esse sua, vt h. de verb. obl. l. fi rẽ meã.

h ¶ Planè odio. § sed in quo uertitur istud odiũ? Respõ. quia in condictione furtiua quis de facto infamatur apud bonos, & graue viros: ut ff. de obseq à lib. & liber. l. honori. licet non infamia iuris, ut ff. de act. & obl. l. cessat. sed in rei vendicatione, neque de facto, neq; de iure infamatur. Item multa veniunt ex cõdictione furtiua, q̃ nõ veniunt in rei vendicatione, vt quia interitu rei non liberat: e sed in rei vendicatione sic, vt ff. de cond. fur. l. in re. & ideo malum est furi, q̃ ẽt hac actiõe teneatur. Item sicut prodest alicui plures habere reos debitores, ut ff. de lib. leg. l. fi quis decedens. §. fi. & habere plures actiões, ut ff. de l. 2. l. cũ filius. §. variis. ité eũ dẽt ei nocere si plurib. teneatur actionib. licet etiam nulla alia sit utilitas. Item nunquid vna tollitur per aliam? Dic q̃ sic, vt ff. de condi. fur. l. si pro fure. §. furti. Accur.

i ¶ Si appareat. § i. q̃a apparet eos, &c. i. dicere, actione in personam. Sed vł hoc stare non posse: nam certum est eum qui agit. dominũ fuisse, ergo & nunc est, quia nne facto suo dominium ab eo discedere non potuit, ut ff. de reg. iur. l. id qđ nostrum. & C. de probationib. l. siue pos fidetis ergo non potest agere vt sibi detur q̃ est suum, & tñ hic dicit q̃ sic. Sed dic relationem esse faciendam ad genus, non ad speciem, qua si dicat ea actione per quam aliàs agitur ad dandum, scilicet personali, sed hic non ad dandum intenditur. Et ita est mirabile, q̃ rem meã per personalem actionem peto restitui. aliàs contra, ut ff. quemadmodum vsufructua. ca. l. fi. & ff. de cond. inde. l. fi urbana. sed est speciale, ut hic dicitur. Vel dic agi etiam ad dandum, scilicet possessionem dandũ, quam amiseram per furtum: f vł ff. de acqui. pos. l. rem quæ nobis. & ff. de condi. tritica. l. 2.

K ¶ In rem actio. § i. rei vendicatio, quæ pro dominio de iure ciuili, vel gentium quæsito intenditur: ut ff. de rei uend. l. in rem actio. Item nota. q̃ hic §. locum habet in quolibet malæ fidei possessore alienæ rei non solum in fur. vt s. de rerum diuisione. §. fi tamen. & ff. de condic. tritici. l. j. 2. in fi. & l. ij. in prin. § Interdũ etiam contra bonæ fidei possessorẽ datur condictio ratione possessionis, vt ff. de condi. inde. l. indebiti. §. sed & si nummi. Sed nunquid etiam rem suam potest quis etiam à nõ fure per condictionem sine causa condicere, ut ff. de condi. sine cã per totum? R. ñ. secundum quosdam ibi dicitur cõdictio actio personalis, non tñ talis per quam intendatur vt aliquid detur. Alij dicunt q̃ si alicubi inueniatur condictio sine causa pro re sua competere, dẽ vt ili intelligendum est. ADDITIO. Dic secundum Io. Fab. q̃ prima est verior

† Concor. cũ hoc tex. cinter dilectos. añ fi. ibi, cũ iura legũ cũ gl. sup uerbo, qđ meũ. ex de fi. inst. & gl. 3. c. fi di ligẽti. sup uerb. iustus tit. post principiũ ibi, & qđ meũ ẽ. extra, de p̃scrip.

Actio addãdũ, & trãdẽdũ differunt. Dar ẽ acci pietis face re. Meũ ãpli meũ fieri nõ potest. d Istã gl. se quit Ial. & est de men te aliorum e Odio furis: q̃a sẽp fur dr̃ i mora & moro fusinteritu rei nõ liberatur Ias. f Istæ solũciones reprobant à doctorib. vid hic per eos g Dic ẽm Io. Fab. q̃ gl. præcedit i malæ fidei possessore p̃tectante rẽ mobilẽ, q̃ scienter p̃tectãdo committit furtũ. C. q̃ cũ el. li. 2. bertũ. & d fur. l. fi alie nũ. sed ego itelligo ge neraliter, i oi malæ fide possessore, qui rẽ aliquã detinet sciẽter q̃ volunte tẽ dñi: q̃ cũ pot̃ agi dicit, & agi ad dãdũ. l. cã. §. j. Ad

Universidad de Deusto
Biblioteca

societas inter aliquid conerahitur consensus, ut ff. pro socio. l. vt sit. & nascitur finita societate, vt C. eo. l. tamdiu. & formatur libellus sic: Dico ego t, ℘ s, & ego iniimus societatē emendi vinum vsq; ad centum libras. vnde cū ipse socius nomine societatis tm̄ de vino emerit, peto parte vini deducto capitali mihi adiudicari, & ad restitutionem dictæ partis ipsum mihi condemnari. & erit cā in ista act. talis, quia cōtra nimus societatem. & similiter datur ℘ p dolū, vel culpam socij, vt ff. p socio. l. nemo. & l. seq. & C. eo. l. 4.

¶ LIBELLVS IN ACTIONE EXEMPTO.

¶ Item etiam hic agit de actu. ex empto, i qua sic forma libellum: Dico ego t. cōtra s, ℘ ego emi equum ab eo ℘ 10. libris. unde proponendo ꝺ ipsum actionē ex empto, peto eundē ad restitutionem equi mihi condēnari. Ex parte aūt venditoris petitur sic: Dico ego s, contra t, ℘ ipse debet mihi decē ex venditione talis equi, quem sibi vendidi, & tradidi. vnde proponēdo ꝺ ipsum act. ex vendito, peto ipsum t. in illis decem libris mihi condemnari. Et erit cā in hac actio. talis: Quia vendidi & tradidi.

¶ LIBELLVS IN ACTIONE LOCATI.

¶ Est & finaliter actio locati, de qua hic: in qua sic forma libellum: Dico ego b, ꝺ c, ℘ ego locaui sibi domum talem vsque ad annum, ℘ mercede x. librarū constituta mihi, & promissa ab eodē c, vnde proponēdo ꝺ ipsum actio. locati, peto ipsum in decem libras mihi condemnari. Et e contra conductor proponet hoc modo: Dico ego c, ꝺ b, ℘ ego conduxi talem domum ab eo pro mercede decem librarū sibi promissarum. vnde proponendo contra ipsum actio. ex conducto, peto eundem b, vt domum cōductam ad habitandum mihi tradat, condenari.

a ¶ In rem actiones. ℨ quæ decē sunt, vt diximus s. e. §. item Seruiana. Sed certè vī ℘ sunt omnes pœnales. nam in eis iuratur in litem, ut ff. de rei. uen. l. qui restituere. & ff. de in lit. iuran. l. in actionib. Sed dic ℘ illud, scilicet iuramentum in litem non fit iure actionis, sed officio iudicis: vt ℨ. e. §. p̄terea. in fi. §. vnde non dicuntur pœnales. Alij tñ dicebant a ℘ ió dicebantur pœnales, non quia originaliter illud fit ℘ crescant per sacramentum in litem, sed ex contumacia: vt ff. de in li. iu. l. ℨ ideo magis attendebant quod naturaliter erat, quam quod incidenter. Sed certè actio depositi in quatuor casibus ab initio est rei p̄secutoria, & tñ dicitur pœnalis inspecto quod crescit ex contumacia, ut ℨ. proxi. & ℨ. eo. §. quadrupli. alias §. at ille. vnde primam responsionem approbo.

ADDITIO. Secundum doc. hæc gl. videtur aduersari gl. magnæ positæ, in §. pœnales. in ver. itē aduersus. in prin. ℨ. eo. quæ uidetur concludere, ℘ ibi illa actio dicatur pœnalis, quia iuratur in litem. & tamen secundum eos constat ℘ illud iuramentum venit offic. iud. sicut in qualibet alia actione, & dicunt hanc glo. esse ueriorem.

b ¶ Fere. ℨ fere dicit propter actionem ex stipulatu, per quam pœna petitur, nec inspicitur quid interfit, ut ℨ. de inut. stipu. §. alteri secundum quosdam, quod est falsum: b imo propter actionē depositi in quatuor casib. ut ℨ. subiicit. Item propter actionem redhibitoriam, quæ datur i duplum, aduersus uenditorem, qui neque pretium, neque accessiones soluit, ut ff. ædil. edic. l. redhibitoria.

c ¶ Petit actor. ℨ ad veramque autem, c ſ. ad mutuam, & ad eā pecuniā, quæ in stipulatum deducta est, certi condictio daꝺ, ut ff. si certū petat. l. si quis certū. & ℨ. de uerb. obli. in prin. ita ℘ ad mutuum detur cōdictio ſpecialis de mutuo, ut ℨ. quib. modis re. con. ob. in prin. ad pecuniam deductam in stipulationem detur condictio certi generis. si certū sic, vt ℨ. de uerb. obl. in prin.

d ¶ Conducto. ℨ sed nonne omnes istæ dātur ad interesse etiam, quod est extra rem, ut ff. de ac. emp. l. j. in prin. ergo peto aliquid qꝺ tibi non abest. ergo sunt pœnales. d Sed dic trib. modis dici actionē pœnalē. e Primò illa quę hinc inde est pœnalis, vt furti, & similes: qñ peto qꝺ mihi non abest, & quod tibi non adest, & hoc modo acceptæ dicūtur hic istæ non pœnales. Secundò quando est pœnalis ex parte vna. ſ. ex parte rei tantum: qꝺ est ubicunque actoris interesse excedit id qꝺ reo adest & in hac significatione actiones illæ dicuntur pœnales, ſ. ex empto, & similes, & ét rei uendicatio, qñ in litem iuratur. Et ℘ inspecta persona rei tm̄ pœnales dicantur, probatur ff. de eo per quem fac. erit. l. j. §. si plures. & l. ñ. ſ. eo. §. pœnales. f Tertiò dicitur pœnalis inspecta persona actoris tantum, vt si accepisti ab aliquo aliquid ut me accusares p calumniam nam re peto, licet nihil mihi absit, à re, ſ. cui adest, ut probatur ff. de calum. & l. generaliter. §. illud erit notandum.

e ¶ In duplum. ℨ. ſi reus inficietur, ut ℨ. eo. §. sed furti. Accur.

f ¶ Ipsius. ℨ ſ. hæredis. ex dolo enim defuncti in simplum tm̄, ut ff. de po. l. j. §. j Et rō quare in his quatuor casibus datur in duplum. & in aliis in simplum, est: quia hic ex necessitate deponitur: nec potuit prę dere apud quem deponeret, vt ff. depoſi. l. j. §. merito.

¶ EX MALEFICIIS. ¶ CASVS. Iam vidistis vnā diuisionē in qua cauetur, ℘ actiones aut sunt introductæ rei persequendę cā, aut pœnæ tm̄: aut sunt mistæ. & de illis quæ sunt introductæ tantum rei p̄ sequendæ causa, iam habuistis: quę sunt omnes reales actiones, & ferè omnes personales, quæ descendunt ex contractibus. Modo vult trac. de actionibus procedē tibus ex delictis, quarū quædam sunt pœnæ per secutorię tantum, & q̄dam mistæ, tam pœnæ quàm rei. & sic prosequitur partes illas primæ diuisionis hic positæ in §. sequens illa diuisio.

Et primo tractat de actionibus ex maleficiis procedentibus pœnam tm̄ persequentibus. & de hoc ponit vnum exēplum, ſ. in acti. furti.

Si enim agatur actione furti manifesti ad quadruplum, siue non manifesti ad duplū, totum duplum vel quadruplum est pœna: qa propter istam actionem cōpetit dño rei vendicatio ad rem suā vendicandam, siue ille fur rem suam possidet, siue aliquis alius. & præter hoc daꝺ condictio furtiua contra furem. & sum in versi. Vi autem bonorū raptorum. In superioribus dictum est de actionibus descendentibus ex delicto, quæ persequuntur pœnam tantum, modò videndum est de illis actionibus quę proficiscuntur ex delictis, & sunt mistæ tam rei, q̄ pœnæ. Et de hoc ponit duo exempla. Primum est in actione Vi bonorum raptorum. quæ datur intra annum ad quadruplum, & de illo quadruplo triplum est pœna, & simplum pro rei persecutione, & ita est mista, & continet rem & pœnam. Secundum exemplum est in actione l. Aquil. quæ quando datur contra inficiantem, est in duplum, & vnum simplum est pœna, & aliud pro rei persecutione, & ita est mista, & cōtinet rem & pœnam cōtra inficiantem. & etiam potest esse mista actio l. Aquil. veluti si aliquis seruum meum occiderit, qui tempore quo occidebatur, luscus fuit, vel aliter fuit ita deterioratus, ℘ vilis prerij erat, in anno tamen retro magnæ ęstimationis, uel magni prætij fuerat tunc condēnabitur occisor quāti plurimi fuit in anno retro, ex primo capite. ¶ In versi. item mista. casus est talis. Vidistis ſ. de realib. actionibus, quæ sunt rei persecutoriæ tātum, & etiam de personalibus quæ descendunt ex contractu, quæ sunt reales fere omnes, & de actionib. personalibus, quæ descendunt ex delictis, quæ sunt in pœnæ persecutoriæ tm̄, & etiam de actionibus descendentibus ex delictis, quæ sunt mistæ: modo intendo dicere de quadam actione personali, quæ nō descendit ex contractu, nec ex delicto, sed est personalis mista, quæ descendit ex quasi cōtractu, & est mista tam rei, q̄ culpę, & de hac venio ad tale exemplum. Quidam testator fecit testamentum: ipse aliquid reliquit alicui ecclesiæ, vel alicui venerabili loco. hæres testatoris distulit soluere id legatum, donec in iudicium vocaretur. ille hæres conuētus actione ex testamento, quæ descendit ex quasi ☞ctu condemnandᵍ est in duplum. & h. d. Frater actio, ista ex testamento de qua fit mētio in isto §. descendit ex quasi contractu, vt ℨ. de oblig. quæ ex quasi contractu nascuntur. Alij voluerunt dicere, ℘ prosequitur hoc mō materiam suam inchoatam & ℘ hic tractatur de delictis, & p̄p delictum est hoc condemnatur ad duplum videlicet quia distulit soluere, donec in iudicium euocaretur. sed dico ℘ ex procrastinatione & pro mora sua condemnatur in duplum. vnde dico ℘ descendit actio ista ex quasi contractu. h. d. Franc. de Aret.

¶ LIBELLVS IN ACTIONE FVRTI MANIFESTI.

¶ EX MALEFICIIS. ¶ Hic tangitur in actione furti manifesti: in qua sic forma libellum: Dico ego a, cōtra b, ℘ ipse palam surripuit equum meum. vnde proponendo contra ipsum actio. furti manifesti, peto eundem in quadā summa pecunię nomine pœnæ mihi condemnari. Et erit cā in actione, quā sufficit proponere talis, Quia furtum fecit manifestum. Et eodem modo forma libellum in actione furti nō manifesti. sed hæc est differentia, quia in prima actio. quadruplum est pœna vltra rei restitutionem, vt in hoc §. in secunda verò, scilicet furti non manifesti, duplum est pœna vltra rei persecutionem.

¶ LIBELLVS IN ACTIONE VI BONORVM RAPTORVM.

¶ VI AVTEM BONORVM. ¶ In actione vero Vi bonorum raptorum de qua hic, sic formatur libellus: Dico ego c, ꝺ b, ℘ ipse à manibus meis talem rem vi rapuit. vnde contra ipsum actio. vi bonorum raptorum proponens, peto eundem b, in quadruplum (re in ipso quadruplo computata) mihi condemnari, vt in hoc §. vi autem bonorū raptorum. & ℨ. vi bonorum raptorum. §. quadruplum. In furto autē manifesto totum quadruplum est pœna. Et erit causa in ista actio. sicut dictum est. Quia talem rem rapuit de manibus meis.

¶ LIBELLVS IN ACTIONE LEGIS AQVILIAE.

¶ SED ET LEGIS AQVILIAE. ¶ Item in actione legis Aquliæ sic forma libellum contra negantem: dico ego c, ꝺ b, quòd ipse per culpam

culpam suam occidit seruum meum, quē æstimo x. & si negat se ipsum occidisse proponendo contra eum act. legis Aquiliæ, peto eundem b, i duplum, ſ. in 10. mihi condemnari, vt vnum simplum pro damno dato, & aliud pro pœna, quia negauit. Contra confitentem autem formatur libellus similiter sicut dictum est ℨ. proxi. sed simplum petitur. Erit autē causa in priori actione talis, ſ. quia damnum dedit. & sic erit in primo casu pœna, in ſēcūdo verò non. Præterea in alio casu est pœnalis, quia si agitur ex primo capite legis Aqulię, ęstimabit res quāti plurimi fuerit retro intra annū. Si vero agatur ex tertio capite, tūc æstimabitur res quanti plurimi retro fuerit intra 30. dies, vt ℨ. ad l. Aquil. §. j. j. respond. & §. ex hoc tñ capite. & ℨ. d act. §. sed & legis Aquiliæ. & tunc in ea sic forma libellum: Dic ego c, ꝺ b, ℘ ipse occidit seruum meū, qui valet 10. sed hoc anno valuit 30. vnde proponendo contra ipsū actio legis Aquiliæ. quia debet mihi fieri æstimatio serui occisi quāti retro plurimi fuerit intra annū: peto eundē mihi in 20. condemnari. Eodem modo forma libellum, si agatur ex tertio capite: sed non fiet æstimatio nisi quanti plurimi retro fuerit intra 30. dies.

a ¶ Quadrupli. ℨ sed quare plus manifestum furtum punitur, quā non manifestum, cum clam facta magis punienda sint: vt ff. de admi. tu. l. nō existimo, & ff. de rit. nup. l. vlti? Rñ. imò magis deliquit qui palam, a q̄ qui clam amouet, † vt ſ. vi bo. rap. in prin. vnde magis punitur, arg. ff. de offi. præſi. l. diuus, ADDITIO. Sed per hanc solutionem non repōdetur contrario in ea allega. vnde dicas ſecundum Cyn. quem cæteri ſequuntur: quia iſte tex. procedit in omnino illicitis: contrarium autē in iis quæ possunt esse licita & illicita ſecundum Ang.

b ¶ Petens. ℨ. rei vendicatione.

c ¶ Quilibet. ℨ vt ſ. de ob. quæ ex deli. nas. §. fi.

d ¶ Condictię. ℨ scilicet furtiua, ꝺ soli dño datur, b & hæredi eius ad uersus furem, & eius heredem, ut ff. de condic. fur. l. ſ. & ſ. de obli. quæ ex delicto nascuntur. §. fi.

e ¶ Quadruplo. ℨ usque, ſ. ad annū: post annum in simplum: c vt ſ. vi bo. rap. in princ. nisi in casu, vt si Iudæus contra Christianum agat, tūc in duplum tantum agit, vt C. de paga. l. Christianis. Sednunquid etiam raptor tenetur actione furti manifesti? Dic ℘ non secundum P. quia i duplum tantum tenetur si furti conueniat, ut ff. vi bo. rap. l. j. nisi in casu vbi nec in duplum tenetur, ſecundum eum, vt ff. de fur. l. si quis ex ſu vbi nec in duplum tenetur, ſecundum eum, vt ff. de fur. l. si quis ex domo. ſed certè ibi erat actum actione vi bonorū raptorū, vnde ſublata erat actio furti non manifesti, nisi in id quod excedit: vt ff. vi bon. rap. l. j. & ff. de act. & obli. l. qui ſeruum. ſed fatis d videtur ℘ etiā manifesti furti nomine conueniatur, & in quadruplum, vt arg. ff. de fur. l. si vendidero. §. cum raptor. & l. ii quis ex domo. licet Pla. contradixerit, ut dictum est. e

f ¶ In simplum. ℨ vbi contra confitentem datur. nā tunc in simplum: & cōtra negantem, in duplum: vt hic, & ℨ. e. §. at ille. & C. de l. Aq. lia. l. contra negantem. & ff. de iniur. l. eum qui.

g ¶ Iam traditam. ℨ vt ſ. de leg. Aquil. in princ. Nam ibi diuidit primū caput legis Aquilię à tertio capite ex quo tertio fit condemnatio q̄tum res retro valuit in proximis 30. diebus, vt ſ. eod. tit. §. ex hoc capite. Item adiunge f actionem quod met. causa. nam & ipſa mista est, ut ff. quod met. cau. l. ſi cum exceptione. §. j. Accur.

h ¶ Contra eos. ℨ ſ. hæredes, vel alios, qui legatis vel fideicommiſsis grauari possunt: quoniam honorati sunt pecuniariter, vt ſ. de ſingu. re. per fideic. relic. in prin. & ff. de lega. j. l. planè. 3. in fin.

i ¶ Venerabilib. locis. ℨ quæ multa sunt, & enumerātur in auth. de nō alie. §. nos igitur. col. 2.

K ¶ Distulerint. ℨ ſ. fraudulenter, & vel sine iusta cā: aliàs non puniūtur: vt ff. ſi certum petatur. l. quod te. & ff. de vſur. l. ſciendū. & ff. de pet. hære. l. illud. in prin. Et nota quem puniri ex procrastinatione uel rilatione illicita. sic ff de eden. l. prætor. §. sed & ſi ſeruus. in fin. Et est ſpeciale h in his legatis, in aliis legatis vel fideicōmiſsis non præſtat duplum, ſed vſuræ currunt ex mora, vel ſaltē post contestationē litis, i & fructus rerū restituuntur: vt C. de vſu. & fruct. lega. ſeu fideicom. l. j. Item hæc legata habent in alio priuilegium, vt ſi indebitum ſoluatur, non repetatur, vt ſ. de obliga. quæ ex quaſi contractu. in fine. Quid ſi primo negauit, postea confiteatur? respond. potest pœnitere, k cum exoneret actorem à probando, vt ff. de iureiur. l. eum qui. in prin. argu. contra ff. de ædil. edic. l. quis sit fugitiuus. in princ. Item quid ſi confeſſus est, & postea negat? Rñd. punitur: cum vltima mora noceat: vt ff. de peric. & commo. rei vend. l. illud. l Item quid ſi nō inficietur, ſed dicat non valere, vel aliam proponat rationabilem cām? Rñd. quidam ℘ punitur: ne inueniatur via per quam negantes suam exerceant auaritiam: vt ſ. ut bo. rap. §. quia tñ. Alij contra. quod m verum puto, vt ſ. eo. §. at ille. Item nunqd hoc in legato generali, & ſpeciali locū habet? Resp. ſic. ſecundum Io. cum vtrunque ſit legatum, vt ſ. de fideicom. hære. §. fin. & C. de fidei commiſſ. fin. in princ. Item quid ſi duplū non potest ſoluere? respon. luat in corpore, vt ff. de pœn. l. j. §. generaliter. & Bl. de ſer. fugit. l. quicunque. §. quid ſi. & in glo. caſtigatio. & ff. de in ius uoc. l. pen. & ff. l ¶ In iudicium. Quod ſi in iudicium non vocantur, ſed aliàs ſunt in mora? Rñ. quidam adhuc idē, ut dupletur. n ſed hic lex contradicit. Item in dubiis pœnæ ſunt molliendę, vt ff. de pœnis. & interpretatione. Sed dicam: currere vſuras, & fructus deberi ex mota, o & ipſa res. ſine interpretatione dicā mo ram cōmitti, ad instar minorum quibus legata debentur, vt C. in quib. cau. in int. restit. non est neceſſ. l. in minorum. item qui ſi reipublicæ vel fisco relinquatur? Vī ℘ idem sit quod hic dicitur: cū in ius diuinum & publicum ſimile sit: vt C. de ſacroſan. eccle. l. fin. & in auth. de non aliena. §. ſi minas. col. 2. Sed dico contra: P. quia pœnæ iunt molliendę, vt diximus: vt ff. de pœn. l. pen. Item quid in redemptione captiuorum? Videtur ita: quaſi ſic rei venerabili ſit relictum. Sed certè non extendam q ſcilicet id qđ dicitur in hoc §. ad hunc caſum: cum ſit pœna. Item quid ſi Deo vel alicui ſancto, vel administratori, quæ idem valent, vt in auth. de eccl. tit. §. ſi quis in nomine. col. 9. & ff. ad leg. Falc. l. j. §. ſi quis. & §. ad municipium? reſpon. locum habet hic §. quia venerabili loco est relictum, ut ff. de annu. leg. l. annua. §. atticia.

ADDITIO. Nota ex hac gloſ. ℘ in pœnalibus non ſit extenſio de ſimilibus ad ſimilia, quando pœnæ imponuntur hoc respectu ad primi legium alicuius personæ, etiam ſi ipſi caſus eſſent à iure æquiparati, ut pulchrè per Iaſ. hic, qui allegat duas gloſas iuris canonic. contrarias. vide per eum.

m ¶ Pro pœna. ſi hæc est ratio vt ſit mista, patet ℘ condictio ex l. illa ſi quis in tantam. ſit mista, vt C. vnde vi. l. ſi quis in tantam. Item & illa condictio quæ datur ex Conſtantino: vt C. finium regund. l. ſi conſtitit. & omnes illæ actiones vbi & res & aliquid pro pœna petitur, quod verum est.

¶ QVAEDAM ACTIONES. ¶ Diuiditur in tres partes. Primò, ponit dictum generale. Secundò, illud per exempla declarat. Tertiò, ponit quæ possunt esse partes iudicis in istis actionib. Secūda ibi, Quia lis est. Tertia ibi, In quibus trib. &c. Aret. ¶ CASVS. Dictū est ℨ. de quibuſdam actio. q̄ mistæ sunt tam rei, q̄ pœnæ, ponit modo de quibuſdam mistis quæ sunt tam in rem, q̄ in personam. Et scitote ℘ posset dici, ℘ hic adiicitur tertium membrum illius diuiſionis, quam habuistis ℨ. eod. in prin. vbi dicitur, ℘ actionum quædam sunt in rem, & quædā in personam. Et ibi posset addi tertium membrum quod hic ponitur, ſ. ℘ quędam sunt mistæ, vt ibi dictum est de actione hac, quę est mista in rem & in personam. Pon t hic dominus Iuſtini. mihi tria exempla. Primum exemplum est in actione in factum, quę competit cohæredibus de diuidenda hæreditate. Secundum exemplum est in iudicio communi diuidundo, qđ redditur inter eos inter quos aliquid est cōmune ſine ſocietate, vt diuidatur. Tertium est exemplum in actio. finium regundo. quę habet locum inter eos qui confines agros habent. Et in his tribus iudiciis licebit iudici ex bono & æquo vnī rem adiudicare, & illum cui res est adiudicata, in certa ſumma pecuniæ alij condemnare. h. d. Franc.

¶ LIBELLVS IN ACTIONE FAMILIAE ERCISCVNDAE.

¶ Hic tangitur de actione Familiæ erciſcundæ, quę habet locum inter cohæredes, & nascitur ex quaſi contractu. vt ſ. de obli. q̄ ex quaſi contractu nascun. §. idē iuris. dum tñ ambo possideant, vel conſtituantur ſe hæres. & forte in ea formatur libellus sic. Dico ego g, ꝺ s, quòd i fuimus cohæredes in tali hæreditate vnde proponendo acti. Famil. erciſ. contra illum, peto illam hæreditatem diuidi. Et dico ℘ in ista actio. & duabus ſequentibus permittitur iudici rem vni adiudicare, & illum alteri in certa ſumma pecuniæ condemnare, prout ipſi videbitur. & erit cauſa in hac actione. Quia fuimus cohæredes.

† quoque, † al. hæc.

† ad ſolārei derſecutio nē cōdēna tionē habent.

¶ al. agitur

Iuramētū i litē ſtat i actionib. realibus. a idē Ang. & Iaſ.

b Quia ibi loquit d pœna cōuētionali, hic de legali. An. & Iaſ.

c Sequunt Ang. & Ia. d Dic ℘ illud intereſſe nō uenit iure actionis ſed officio iudicis. Fa. Ang. & Iaſ.

e Magiſtralis glo. fm Ang. hic. Eſt. n. ridiculū ℘ actiones hic enumeratę & cæteræ, bo. fid. propterea ℘ i eis iuret in litē ſint pœnales, p ca q̄ habent ſ. id. § pœnales. i gl. magna in ver. item aduerſus. in pric.

† nec. † ad duplū † q̄ furto ablata eſt. † perſequitur.

† Quoniā. † &.

† al. deeſt, de dāno in iuria dato. † agitur. † quiſque.

† al. deeſt, magni pretij.

a Hoc verū i his quę ſunt de ge. nere, ibi hoc ſcit p̄ his q̄ p̄t eſſe licita. Ni. co. Bal. Io. Fa. Pla. Ang. & Ia.

† Quod ne mo ſcit pe Beati quorū tectas ſub pecc. Pſal. 31. iu xta illud. Peche ſeret eſt à d my pardō ne. Aeg. Perr.

b Idē Nic.

c Idē Nic. & Ia. & eſt de mēte aliorum.

d Idē Dyn. Ioā. Fab. & Ang.

e Cū opin. iſti, q̄ tr̄âſ eūt indiſti cte do. hic. ſ. Idē Nic. Fab. Pla. Ang. & Ia.

g Idē ꝑdic. ſcrib.

h Idē Nic. Ia. Plac. & Iaſ.

i Nō eſt opus litis p teſtatiōe ſe cundū Iaſ.

k Hoc verū qñ eccleſia vellet

† ſ. ſunt.

† ſpecutionem.

† vt ideo miſtē dicā tur.

† perſequi mur.

† agetur.

† in ius.

† aut ſummam.

† legatarie eſt.

† cogitur.

† Tñ

† condemnātionē ei⁹ eſſe.

n Hoc verū ſi negāuerit: tūc ſi non ſcit ſe defeſſionē & p eā, pbar legitū: Aſt ſecus Ni. Fa. Pla. & Iaſ. l Hāc actu ſionē & pcedēre limita, niſi iter uenisſet iuſtus error, qui forte excuſaret vt p Io. Fa. hic.

m Iſtā glo. vſq; ad fin. ſequuntur Nico. Fab. Pla. & Iaſ. † al. deeſt, plurimi.

Condictio ex lege eſt ſępè mista.

Universidad de Navarra
Biblioteca

¶ LIBELLVS IN ACTIONE COMMVNI DIVIDVNDO.

¶ Item simili modo,formabis libellum in actio.Cómuni diuidúdo, quæ habet locum inter eos q̃bus est aliqua res cómunis sine societate, veluti legata, vel donata:unde oritur ex quasi contractu:ut suprà, de oblig.q̃ ex quasi contrac.¶ Item si inter alios

¶ LIBELLVS IN ACTIONE FINIVM REGVNDORVM.

¶ Est & actio Finiũ regundorũ, de qua hic loquitur,i qua ita formatur libellus : Dico ego si.cótra c,quod inter me & ipsum habemus duos fundos,ipse vnũ,& ego aliũ, adeo confines, q̃d vix possent agrorum fines discerni.unde ꝓponẽdo contra ipsum actio. Finium regundorũ,dico ego & peto ut fines diuidant:& merè discernãtur,sic ut finalis iurgij quæstio, siue cõtrouersia inter nos sopiatur.

¶ † Quædam actiones [a] † mistã causam obtinere videntur,tam in rem, quàm in personam: ¶ Qualis [i] est familiæ [b] erciscũdę actio, quæ competit cohęredibus de dividenda hæreditate.Item † communi diuidundo [c], quæ inter eos redditur, inter quos aliquid commune [d] est, vt id diuidat.item [e] finium regundorum actio , qua inter eos agitur, qui confines [f] agros habẽt.† ¶ In quibus trib.[g] iudiciis permittitur [h] † iudici,rẽ† alicui ex litigatoribus ex bono & æquo adiudicare [i] †, & si vnius pars prægrauari videbitur , eum iuicem † certa pecunia alteri cõdemnare.

¶ *Quarta diuisio actionũ. Nulla actio extendit extra quadruplum, & in simplum agitur regulariter ex omni cõtractu : in duplum vero ex furto non manifesto, & ex lege Aquilia,et ex seruo corrupto, & ex depósito in quatuor casibus, & ex legato facto venerabili loco. In triplum uero, quoties agitur in plus debito, ut aduersarius maioribus sportulis ab executore prægrauetur. In quadruplum vero furti manifesti,et quod metꝰ causa. hoc dicit, Aretinus.*

¶ Omnes [k] autẽ actiones vel in simplum conceptæ sunt , uel in duplum,uel in triplum , uel in quadruplum: † vlterius [l] autem nulla actio extenditur. In simplum agitur,veluti ex stipulatione , ex mutui datione,ex empto, vendito,locato,conducto, mãdato , & denique ex aliis quamplurimis causis.

¶ *Quinq; actiones hic positæ dantur ad duplum.hoc dicit. Aret.*

¶ OMNES AVTEM. ¶ Hic ponitur quarta diuisio actionum, ut dicitur in glo.quia quædam dantur ad simplum , quædam ad duplũ, & triplum,& quadruplum.Et diuiditur i tres partes.Primo ponit dictum generale.Secundo,illud per multa exempla in quolibet mẽbro declarat.Tertio,ponit aliquas differentias, iter ista exempla.Secũda ibi,In simplum agitur. Tertia ibi.Sed furti q̃dem. hoc dicit. Aret. Diuisio.

¶ CASVS. Post alias diuisiones supius positas,ponit hic unã aliã diuisionẽ dominus Iustinianus quę talis est. Oẽs actiones,siue sint in rem , sine in psonã, sunt in simplum , aut i duplum , aut in triplũ aut in quadruplum.vltra autem quadruplũ nulla actio pęnalis debet extẽdi. Et sciendũ est,q̃d si diuisio posita suprà in illo §. sequens diuisio.esset quarta, secundum quod malè in uenitur scriptum i omnibus libris communiter,tunc esset hæc quita diuisio,prout fere i omnib.libris reperies sed sicut suprà dixi in illo §. sequẽs illa diuisio,ponitur tertia diuisio,& hæc é quarta,ut in fide gl.signatæ super illo uerbo,actionis. Addere etiã potes q̃ quidam dicunt,q̃ multum refert an aliquis stipuletur pęnã per verba re spectiua significantia,vel designãtia qualitatem,& huiusmodi uerba sunt.duplum uel triplum.uel per verba simplicia,puta,ꝑmittis mihi c nomine pęnę,uel ducenta uel mille?In primo eaim casu non potest esse ultra quadruplum:In secundo casu bene potest esse etiã ultra quadruplum.& sum in uer.In simplũ, &c. Dictũ est suprà, q̃ omnes actiones,aut sunt in simplum,aut in duplum, aut in triplum,aut i quadruplum,modo videamus quæ sunt iste actiones quibus agitur i simplũ tantum.& enumerat eas in litera.hoc dicit. Franc. Th. vltra quadruplũ nullã esse nisi cõperunt est.

k ¶ Omnes autem. ʒhæc est quarta [k] diuisio, quæ fit in hoc titulo. Poteſt ſuſtentari quinta. Ia.

l ¶ Vlterius. ʒ.ultra quadruplum. Sed contra in lege Aquilia, vbi occasione vilis serui interfecti agitur ad unã hæreditatẽ pdita, quæ ualet centũ marcas [l], ut §. ad le. Aquil. §. illud. Itẽ cõtra de eo q̃ vilé clauum. de naue abstulit, quare tota nauis periit.nã ad totũ dãnũ tenetur,q̃d etiã in quadruplũ, & vltra excedit, ut ff. de incen. rui. nau. l. 3 §. senatusconsulto. Item aliud contra in actiõe ex empta,vbi occasione pecoris morbosi,totus meus grex contaminatus est,uel occasione tigni vitiosi tota domus corruit,ut ff. de act. ęp. l. Iulianus in pri. Sed certè his tribus cõtrariis nõ agit ad aliq̃d q̃d fit pœna, inspecta psona agentis [m], sed totũ est suũ interesse. nã hũc §. intelligo qũ pęnal is est actio ex utraque parte.Itẽ cõtra in eo qui manumisit seruũ alienum in psentia principis.nã duo mãcipia dño,& tria similia dat fisco,& ita in quintuplũ damnat:ut C. de iis q̃ a nõ do. manumit l. fi. Item cõtra in eo q̃ dicit lex: si dedit tibi pecuniã ne mihi calũniã faceres,& ab alio acceꝑsti ut mihi calũniã faceres,i octuplũ mihi tenearis:ut ff. de calũ. l. & generaliter. §. fi. Sed certè prio casu ꝑsta pœna diuersis, nõ vni [n], nec est ibi aliqua ꝑstatio ultra quadruplũ. In secũdo autem casu nõ una actione habeo octuplũ, sed duabus. Itẽ cõtra i eo. q̃ dicitur, si dedisti pecuniã ne mihi fieret calũnia. nã tu repetis q̃d dedisti. & ego i quadruplũ ꝑsequor:ut ff. de calũ. l. fi q̃s ab alio. in pri. Sed certè duobus fit præstatio, & neutri ultra quadruplũ. Itẽ cõtra i eo q̃ dicit lex manumissum in seruitutẽ reuocari occasione leuis offensæ,&ita pœna in immẽsum excedit.ut C. de lib. & eorũ lib. l. fi manumissus. Sed dic q̃ illa est accusatio.nõ actio. Vel dic q̃ nõ ꝑstat pœna habito respectu ad rẽ. Itẽ cõtra in eo qui furripuit seruũ fiscalẽ nã damnat in xij. lib. agenti. & seruo restituẽdo. C. de seruis fugit. l. si quis seruũ. Sed ibi nõ fit relatio ad ipsam rẽ vel ad simplum. Est enim hic §. intelligendus [o] quãdo actio est pœnalis, & in pœna ad ipsam rem habet respectus P. Itẽ cõtra §. de inutil. stipu. §. alteri. Nam ibi non inspicit quanta sit pœna.sed tota exigitur,sed ibi nõ habetur respectus ad ipsam rẽ. Vel dic aliud in pœna conuẽrionali:ut ibi: quã in legali,ut hic. Itẽ cõtra in eo q̃ dicitur eum qui emit administrationem. Nam qui accepit pecuniã ab electo.quadruplũ reddet & sua bona confiscantur, & cingulo priuat,ut in aut. ut iudi. sine quoquo suf. §. sic igit. in fi. col. ij. Sed illud fit per accusationem,non per actionẽ. Octo unciæ faciunt marcã Ia. Istã sequũt Dy. Na. Fa. Ange. & Ia. Bene dicit glo. Nã secus esset si vni. ff. de act. & obli. cũ ex uno, possunt esse plures actiones ex eodẽ crimine acquiri diuersis §. de iniur. §. patitur.nec vna remissa, altera tollitur: ut ff. de iniur. l. §. ff. facit pro prędictis.ff. de ac, & oblig. l. quoties. ó Idẽ Nic. Fa. & Ang. dicit tamẽ Ia. ꝑ pœce dens solutio est verior etiam ad illud cõtrarium. p Ista solutio pluries reprobat ꝑ Ial. quãuis placeat Fa. Pla. & Ial.

¶ IN DVPLVM. ᵒ CASVS. Dictum est iam quæ sunt actiones quę dantur ad simplum,modo videndum est, quæ sunt actiones quæ dãtur ad duplum. Et de hoc ponit Iustinianus quinque exẽpla. Primum est actio furti non manifeste. Secundũ actio legis. Aq̃læ. Tertiũ actio depositi in quatuor casibus, scilicet incẽdio ruina naufragio,& tumultu. Quartũ est actio serui corrupti q̃ cõpetit, contra eum cuius hortatu seruus alienus quolibet mõ deterior factus sit

Quintũ est actio ex testamento , quæ datur alicui pro venerabili loco relicto,q̃d quidẽ legatum hęres distulit soluere donec in iudicium vocaretur. & h.d. Et no.q̃ magna est differentia inter ista quinque exẽpla.q̃.q̃ hic coniungantur tanquam essent actiones similes. Duæ enim actiones, furti non manifesti, & serui corrupti , à principio sunt pœnales . Aliæ duæ scilicet, actio.l. Aquil. & depositi in quatuor casib. non nisi per inficiationem. Tertium autem habet singularem furtũ : quia pœnalis est per inficiationem, & per nimiam procrastinationẽ. & ad istã differentiã manifestandam habetis §. eod. §. sed furti. Fran,

† verò.

† meus fugit.
† in me.
† prodige uiuit.

¶ LIBELLVS IN ACTIONE SERVI CORRVPTI.

¶ Hic tangit de actio. serui corrupti, &illa datur contra eum qui seruum alienum hortatu, vel consilio corrupit in animo,ut §. de obl. q̃ ex malefi. §. unde illud quę situ. & C. de fur. & ser. corru. l. si quis seruo alieno suaserit . & ff. de ser. corr. l.). §. persuadere. & quasi per. totum tit. Vnde in hac actione sic formatur libellus: Dico ego a,ʒ b, q̃ ipse persuasit seruo meo ut aufugeretur,& aufugit , & sic cum corrupit. vnde proponendo actionẽ serui corrupti,peto ipsum b,in duplum,scilicet pro deterioratione in decem,& pro pœna in aliis decem mihi condemnari. Et erit cã in hac actione talis, s. Quia seruum corrupit , quam sufficit proponere loco actionis.

¶ In duplũ † agimus,veluti furti [a] nec manifesti , damni iniuriæ, ex lege Aquilia, [b] depositi ex qui busdã [c] causis. Itẽ serui corrupti , quę cõpetit in eũ,cuius hortatu, cõsilióve,seruus alienus fugerit, † aut contumax aduersus dominũ † factus est,aut luxurioſe viuere † cęperit,aut deniq; quolibet modo deterior factus sit. [d] In qua actione earum ẽt rerum quas fugiendo seruus abstulerit, æstimatio deducitur. [e] Item ex lega to, quod venerabilibus locis relictum est, secundum ea quæ suprà diximus. [f]

¶ *Actor petens per dolũ in libello maiorẽ quantitatem, quã debeat, vt reum maioribus grauet expẽsis , tenet in triplum eius dãni quod reus passus est,in quo triplo,cõtinetur simplum pro damno. Aretin.*

a Scilicet tunc illatũ & æstimatũ sec⁹ i eo q̃d postea sequit. q̃d facit, ut ille q̃ defloravit virgi nẽ, aut per suasit alicui, ut seruum melvenũma faceret, vt nõ tenearetur de furto nicationi - bus cũaliis viris , vel cęteris malis postea cõmisisis, vt ꝑIo. Fa. & An. hic. b Istud impugnãt cõi ter doc. hic imo totum venit iure actionis. c Sequunt hãc gl. Ni. Fab. Ang. & Ia. & idẽ i marito ꝓ vxore secũ dãeosdem. d Versi. & sub §. ex maleficiis.

¶ Tripli vero agimus , cum quidam [g] maiorẽ uera æstimatione † quantitatem libello [h] conuentionis inserunt, † ut ex hac cã viatores,id est, executores litium ampliorem summã sportularũ [i] † nomine exigerent. † tunc enim id quod propter eorum causam damnum passus fuerit reus, [k] in triplũ ab actore consequetur, [l] vt in hoc triplo etiam simplum in quo damnum passus est, connumeretur. Quod nostra constitutio introduxit, † quæ in nostro Codice [m] fulget, quam proculdubio † est ex lege condictitia [n] emanare.

¶ *Iste §. summatus est cũ §. oẽs autem. & tamen in ꝑcie h.d. Quatuor actiones hic positæ dantur ad quadruplum. Ang.*

¶ Hic tãgitur de condictione ex lege, quæ nascitur ex lege condictitia:& datur ad triplum ꝓ eum qui maiorem summam in libello conuentionali, q̃ deberet, inseruit, vt aduersarius eius in præstatione sportularum grauaretur, vt in hoc §. tripli. & in ea sic formatur libellus: Dico ego a, contra b, q̃ ipse in libello conuentionali contra meporrecto maiorem summam q̃ deberet, inseruit , vt ob hoc me grauaret in præstatione sportularũ occasione cuius maioris quantitatis damnificatus sum in decem solidis. unde proponẽdo contra ipsum b, condictionem ex lege, peto eum in triplum,scilicet in 30. solidos, videlicet in x. nomine damni dati, & in 20. nomine pœnæ mihi cõdemnari. Et condictione ex eadem lege agitur contra executorẽ ꝓ eo quod exegit maiors ꝑtulas à reo q̃ deberet secundũ quãtitatem in libello comprehensam.& sic formatur libellus mutatis mutandis,ut § proxi. scripsi.

† verę ęstimationis

† inseruit

† Vide in hũc locum Alcia. lib. disꝑun. iij. ca. xvij.

† exegerint.

† † induxit D. certè est.

§ ¶ Cum quidam.ʒ scilicet, actores.

h ¶ In libello.ʒ hic no. duo. Primò, q̃ libellus est faciendus in cã: quod est uerum iure nouo,ut hic, & C. de epis. & cler. authen generaliter. & C. de lit. contest. auth. offeratur. nisi in quatuor casib. quos no. in auth. de mar. prin. §. fit tibi. collatio 3. [c] Aliud est in iure veteri. [f] nam tunc non fiebat nisi ex uoluntate, ut ff. de ędẽ. l 1 nisi in casu,ut C. de dig. l quoties s. lib. 12. Item sc̃ndo no. q̃d quãtitas certa est in libello comprehendenda vel res, & ita etiam in personali actione dele actor certificare reum:ut hic, & in auth. de litig. §. ad excludendas col. 8. & ff. de rei ven. l si in rem. §. & si vestimenta. g Tertiò not. q̃ sportulæ uel salaria, quæ dabantur executoribus. nuntiis qui faciunt homines ꝛe præsentari, & aliàs, qui faciunt huiusmodi citationes, pro suis officiis dabantur secundum quantitatem peritam : ut hic dicit. Sed hodie magis secundum consuetudinem , [h] vel longitudinem itineris: vt C. de epis. & cler. auth. sed hodie. Et dicas quod hic dicitur ex hac causa, esse causatiuè, non consecutiuè dictum est. Sed istæ sportulæ quæ iudicibus dabantur, certæ sunt: nec crescunt licet quantitas petita sit magna: nec decrescunt licet sit parua, [i] vt in auth. de iudi. §. ne aũ. col. 6. Itẽ not. q̃ reus soluebat huiusmodi sportulas, vt hic & C. de epis. & cler. auth. generaliter. sed actor ei restituebat, nisi iusta causa eum uocasset, & ff. de iud. l. eum quem temere. Item nota. adhuc q̃ huiusmodi sportulæ quibusdam prorsus remittuntur , ut pauperib. ut in auth. de man. prin. §. oportet. col. 3. à quibusdam pauciores exigebantur , ut à clericis , ut C. de episcop. & cleric. & in authentic. ibi posita,sed hodie. Aliis autem per priuilegium principis viuentis remittuntur in totum uel pro parte, ut C. de fruct. & lit. expẽ. l. fi Sed q̃ro si hæ personæ quæ habent priuilegium, s. de non soluendo sportulas,sportulas soluant:an habeanr actionẽ in triplum ? Dicunt quidam q̃ sic,ne fauor noceat eis,ut C. de legi. & constit. l. quod fauore. Alij dicunt quod non:quasi suo iuri, i. priuilegio stulté renuntiauerint, cum volentes soluerint:q̃d possunt,ut C. de pact. l. si quis in conscribendo. quod verius est. [k] Si autem inuiti exacti sunt, in quadruplum ꝓ exacto rem vel executorem agitur, ut ʒ. eo. §. quadrupli. Sed cum hodie caueatur de duplo restituendo: vt in authen. de execu. §. j. coll. 7. videtur corrigi quod hic dicitur. Vnde hodie nulla est actio in triplum : quod verum puto. Sed alij dicunt, si cautio est omissa , habet locum quod hic dicitur aliàs habet locum auth. prædicta.

† † induxit D. certè est.

ADDITIO. Hæc communiter reprehenditur:quia ille §. j. in auth. ꝺ execut. & auth. libellum. C. de litis contest. loquuntur in diuersis titu. à tex. nostro uide hic per dominum Ias.

i ¶ Sportularum. ʒ ideo sic dicuntur:q̃a in sportulis quibusdã oblationes huiusmodi ponebant. Est autem genus vasis sportula vel sporta.

K ¶ Reus. ʒ aliæ sportulæ quæ iudicibus præstabantur , ab utroque ꝑstabantur,ut in auth. ut de iud. sine quoquo supra. §. volumus. col. 2. Itẽ istę sportulæ q̃ dabant executorib. dabant ante lit. contest. 1. porrecto libello: istę aliæ in contestatione cãæ [l] dabantur iudicibus, ut in auth. de exhi. § fancimus. col. 5. & de iud. §. ne autem circa hoc labor. col. 6.

l ¶ Consequetur. ʒ condictione ex hac lege Græca,ut subiicit: quæ erat in alio codice:non autẽ est in eo quem habemus. Et patitur actor hãc pœnã tripli siue sine dolo, siue cũ dolo inseruit. & sic causatiuè uel consecutiuè dicitur. [m] Sed nonne ẽt cãm amittit. ut C. de plus pet. l. j? Sed certè ibi plus deliquit:quia in certamine negotij cautionem de petitis exegit: vndegr amius punitur,ut arg. ff. de offi. præsi. l. diuus.

m ¶ Codice. ʒ quem non habemus.

n ¶ Ex lege condictitia. ʒ lex q̃dã erat q̃ cõdictitia uocabatur, & sub se quasdã cõstitutiones habebat,ut hic, & ʒ. §. itẽ ex l. cõdictitia. Ac.

I Quo ad medietatẽ alia media tas i fi. cãę Ang. & Ias. m Hæc gl. dicit ꝑtũ. ei⁹ q̃d §. dixerat: & iõ. reprobat.

e melius al legasset gl. §. fancim⁹. i authẽ. de exhib. Fa. Pl. Ang. & Ias.

f In cã ciuilis , fec⁹ in criminali . Fabr. Pla. Ang. & Ia. g Idẽ Ia. licet Fab. & Ang. dicãt q̃d̃ est d iure.

h Istã secũdã partẽ sequunt An. & Ias.

i Dũmodo excedat sũmã cętum aureorum. Fa. Pla. Ange. & Ias.

K Idẽ Ias. quicq̃d dicat Pla. & Ang.

Actio nullahodie datur in triplum.

Universidad de Deusto

¶ QVADRVPLI. ¶ CASVS Dixi uobis duo exempla illarum actionum quibus agitur ad simplum, & illarum quibus agitur ad duplum, & earum quibus agitur ad triplum. Modo videndū est de actionibus, quæ dantur ad quadruplum. & certè ad quadruplum agitur p actionem furti manifesti, & per actionem Quod metus causa, & per actionem i factum quę descēdit ex edicto de calúniatorib. quæ locum habet quando aliquid datur alicui ut aliū calúniosè vexet. Datur enim tūc actio i factū quæ est in quadruplū, ei ad cuius malū id data fuerit. Quartum exemplū est in cōdictitia ac ex l. vñ dicit Iustinia. quod ex nostra cōstitutione oritur, q̄ imponit pœnā quadrupli illis executorib. licium qui plus exigunt quam fuerit statutū, cōtra cōstitutionis nr̄æ normā.

¶ LIBELLVS IN ACTIONE IN FACTVM QVAE DESCENDIT EX EDICTO DE CALVMNIATORIB.

¶ Hic tangit de actione in factum quę descendit ex edicto de calumniatoribus. & datur in quadruplum ad annū, post annum uero ppetuo in simplum: ut ff. de calum. l. j. in prin. & habet locum cōtra ipsum qui à me aliq̄d recepit ut me calumniosè nō vexet. Et idē si ab alio recepit ut me calúniosè vexet. in utroque enim mihi datur actio contra eū, ut ff. de calum l. generaliter. §. fin. Et in ea sic formabis libellum. Dico ego t. cōtras, q̄ ipse accepit decem à Mæuio ut calumniosè me vexaret, unde ꝓponēdo contra ipsum actio. in factum, peto eundem in quadruplū, scilicet in decem quæ accepit, & in xxx. nomine pœnæ mihi cōdēnari. Et erit causa in ista actio. quā sufficit proponere, hæc scilicet, Quia decem à Mæuio accepit ut mihi faceret negotiū calumniosè. Si autē à teipso accepit ut te non vexaret calúniosè, sic forma libellum. Dico ego t. contras q̄d ipse accepit à me decē ne me calumniosè vexaret, & mouueret mihi litem. unde proponēdo actio. in factum contra ipsum, peto ipsum in quadruplū, scilicet in decem quę accepit à me, & in xxx. nomine pœnæ condēnari. Et erit in hac actione causa talis scilicet, Quia decem à me accepit ne calumniosè contra me moueret negotium.

a ¶ Furti. ʒ facit suprà, de oblig. quæ ex delic. nascun. §. pœna. Ac.

b ¶ Quod metus. ʒ scilicet actio, quæ ex cōtumacia sit in quadruplū, ut j. e. §. item actio. & vsque ad annum tantum, post annum i simplū, ut ff. quod metus causa. l. si cum exceptione. §. j. Accur.

c ¶ Deque ea pecunia. ʒ scilicet actio in factum de calumniatoribus annalis in quadruplum, & perpetua in simplum, ut ff. de calum. l. j. in prin. & §. j. quæ locum habet si do alicui aliq̄d ut calúniosè [a] aliquē vexet. datur enim actio in factum ei ob cuius malum data fuit, non autem danti. Itē danti quando dedit ut sibi negotiū per calumniā non fieret. ut hic, & ff. de calum. l. j. & l. generaliter. §. fi.

d ¶ Negotium. ʒ scilicet malum.

e ¶ Lege condictitia. ʒ de qua dic ut §. e. §. tripli. in fi. §. diximus.

f ¶ Constitutio. ʒ quam non habemus. Accur.

g ¶ In quadruplum. ʒ cuius quadrupli iure nouo triplum [b] fisco, simplum damnum passo datur, ut in authentica, ut lit. iur. in exor. lit. §. & hoc quoque. collatio. ix. & petitur per condictionem ex hac lege, q̄ non habemus, cum non sit cautum quo genere actionis agamus, [c] ut ff. de condi. ex le. l. j.

h ¶ Constitutionis. ʒ prędictæ. quam non habemus.

i ¶ Normam. ʒ id est, formam. certa enim erat forma in cōstitutione quam non habemus.

k ¶ A reis. ʒ id est, conuentis.

¶ SED FVRTI QVIDEM NEC MANIFESTI. ¶ CASVS Isti duo proximi §§. sunt hic positi ad vberiorē doctrinā. Quia enim superius in isto tit. in §. in duplum. posuit quisque actiones in simul & pro similibus, cum tamē in multis sint dissimiles: ꝓterea ne propter hoc crederet aliquis actiones illas similes esse omnimō, ad errorem illum removendum ponit hic istos duos §§. In prio ergo §. dat differentiam inter illas quinque actiones ꝓ duplo, quas ponit §. eo. §. in duplum. videlicet inter actionē furti nō manifesti, & actionē Ie. Aquil. & actionē depositi, in quatuor casib. & actionem serui corrupti, & actionem ex testamēto quæ datur ꝓ legato relicto alicui loco venerabili. Et dicit quod istarum quīque actionum duæ sunt quæ

Sed illa [c] quæ de is competit, q̄ relicta uenerabilibus locis sunt, non solum inficiatione [d] duplicatur, sed etiam si distulerit relicti solutionem, quousque iussu magistratuum nostrorum cōueniatur. In confitentem uero, & ante, quā iussu magistratuū cōueniatur, soluentem, simpli redditur. †

¶ *Differunt inter se actiones quę dantur ad quadruplum. Angelus.*

¶ Item actio de eo Quod metus causa factum sit, a cæteris de quibus simul [e] locuti sumus, eo differt, quod eius natura tacite continetur, ut qui iudicis iussu ipsā † rem actori restituat, † [f] absoluat: [g] quod in cæteris [h] casibus nō † est ita, sed omnimodo quisq; in quadruplum condemnatur: quod ē & in furti manifesti actione.

¶ *Quīta diuisio actionū, Oēs actiōes exceptis iis, quæ hic in textu & gl. enumerātur, sunt stricti iuris. Areti.*

ADDITIO. Et sic probatio per iuramētū nō censet legitima. Adde aliā gl. in l. cū de indebito. in prin. in verb. legitimis. ff. de ꝓba. Iason. o ¶ Sed illa. ʒ scilicet actio ex testamento. Et construe. sed illa actio, scilicet ex testamento, quæ scilicet actio competit de iis q̄ sunt re. ve. Io. duplicatur non solum. &c. Accur.

p ¶ Inficiatione. ʒ bene dicit, inficiatione, quia si confitentur, non tenentur, uel si iusiurandum detulerit actori, qui exonerat eum à probatione. ff. de iureiur. l. eum qui. Accur.

¶ ITEM ACTIO, &c. ¶ CASVS. Tu iam vidisti qualiter se purgauit à primo vitio, modo in isto §. purgat se à secundo vitio, ponēs differentiā inter quatuor actiones, in quadruplū. quas posuit quasi similes §. e. §. quadrupli. di. quod actio Quod metus causa est in quadruplum, uerum est non à principio, sed ita demum si iste fuerit cōtumax, & noluerit rē restituere obediendo primæ sententiæ, tūc enim debet sequi sententia secunda, quæ est in quadruplum. Aliæ autem oēs ab initio sunt in quadruplum. Fran.

¶ LIBELLVS IN ACTIONE QVOD MET. CAVSA.

¶ Hic tangitur de actione. Quod met. cau. & illa datur cōtra eam q̄ metum itulit, & cōtra quēlibet possessorē: ut ff. q̄ met. cau. l. si cū exceptione. §. in hac actione. In qua forma libel lū: Dico ego Titius cōtra Sēpronium, q̄ ipse detinet rē mihi ꝓ metū ablatā. unde ꝓponēdo ac. Quod metus ca cōtra ipsum peto eundē ad restitutionē rei mihi cōdemnari. Et tunc iudex condēnabit eū ad restitutionē rei, & si restituere nō vult, peteē ab eo quadruplū, i quo quadruplo ipsa res ptinetur: ut ff. q̄ metus ca. l. si cū exceptione. §. hęc aūt actio. & tūc forma hoc mō libellū: Dico ego Titius cōtra Sēpronium, q̄ ipse rē mihi per metum ablatam detinens, illam non vult restituere, licet sit ꝰ hoc condēnatus. unde ꝓponēdo cōtra ipsum actionē Quod metus causa, peto ipsum in quadruplum id est, ad rei restitutionē, & i triplum nomine pœnę mihi cōdēnari. Et aduerte q̄ si vult restituere ante sententiam, liberabitur à pœna tripli, ut in hoc §. itē actio. Et erit cā in hac actio. quam proponere sufficit, hæc, i. Vnde cum per metū res ista sit mihi oblata, peto, &c. Et datur hæc actio vsque ad annū tm i quadruplū post annū uero i simplū: ut ff. q̄ met. cau. l. si cū exceptiōe. §. j. & 2. q ¶ Simul. ʒ caute ponit illud simul, id est, una cū eis de quibus aliās dixit: ut §. e. §. quadrupli.

r ¶ Restituat. ʒ vsque ad definitiuam sententiam [e]: quod intellige de secunda sententia. Nam in actione Quod metus cā duæ ferunt sententiæ. Prima de restituēda re. Alia de dando quadruplo, re computāda in eo. ut ff. quod met. cau. l. si cum exceptione. §. hæc autē. [f] Sed nūq̄d utraque est definitiua? Dic quod sic: q̄ utraque definit cōtrouersiam: ut ff. de re iudi. l. j. Alij esse dicunt admonitionē quandā primā sententiā. ut in auth. de hære. & fal. §. si quis aūt non. colla. j. & ex eo quod per primam sententiā admonetur, & tādiu expectatur qui metum intulit, dicitur hæc actio arbitraria. ut j. e. §. ꝓterea.

s ¶ Absoluatur. ʒ scilicet à prǽstatione quadrupli.

t ¶ In cæteris casibus. ʒ qui enumerantur §. eo. §. quadrupli. Ac.

ACT.

d Quid importet ista dictio, omnimodo habetur in l. si cum exceptiōe. §. quatenꝰ. & ibi Bart. ff. quod met. cau. & in l. Græcè §. illud. ff. de fideiuss. Ac etiā in importat perpetuitatem actus: vt not. glos. j. & ibi Pet. de Ancha. in cle. j. de vi. & honecle. Ang.

† al. solam
† restituerit
† non
† quemad modum.

e Dic q̄ non est necessaria nisi una sententia quam uis duę possint ferri. Ang. f Sed Bart. ibi, quem cōmuniter doc. sequuntur, tenet q̄ non est necesse q̄ feratur nisi vna.

¶ ACTIONVM. ¶ Diuiditur in tres partes. Nam primo ponit regulam generalem. Secundo in specie ponit quæ sunt actiones bonæ fidei. Tertiò, quòd licet olim esset dubitatio, tamen hodie clarum est, quòd petitio hæreditatis est bonæ fidei. Secūda ibi, bonæ fidei. Tertia ibi, quamuis. Aret.

¶ CASVS Multas diuisiones actionū habuistis suprà, & post illas de quibus dictum est suprà ponitur hic quædam alia diuisio. Et hoc est qđ dicit dominus Iaco. Diuisio est hæc per se, non pendens ex præcedentibus. Et tractat iste §. vt dicit Ioan. de iustitia positiua: vbi non redditur alia ratio, nisi quia ita placuit iuris conditoribus. Est quippe diuisio quam hic ponit, talis: Actionum quædam sunt sunt bonæ fidei, quædā stricti iuris. & enumerat hic xvij. actiones bonæ fidei. Prima est actio ex empto secū da ex vēdito, & sic de aliis. Est & hæreditatis peti. de qua semper ante tē pora Iustinia. magna fuit dubitatio vtrū esset bonæ fidei, vel stricti iuris. Nostra tū constitutio (dicit) q̄ habes C. de petitio. hæredi. l. vlti. disposuit eam esse bonæ fidei. De xvij. actionibus tractat in sequenti. §. Notare aūt debes in principio q̄ duplex est bona fides. Vna quę est ꝑia dolo, & fraudi. & hoc modo omnes contractus bonæ fidei sunt: in omnibus enim debet abesse dolus & fraus. Est & alia bona fides, quæ antonomasicè vocatur bona fides, propter exuberantem fidem, quæ est in ea. Ab ista bona fide dicitur contractus in isto §. enumerati, bonæ fidei. Sed domine quæ est exuberantia fidei, quæ est in ista, siue in istis actionibus? Respon. Frater, ex hoc quod in eis multa eueniunt ex bono & æquo de quibus non fuit actum inter partes. In ꝯctibus autem stricti iuris solùm veniunt ea de quibus actum est inter partes vt venirēt. De actio. depo. q̄ ipsa sit bonæ fidei, nemini venit in dubium quantum ad aliquid. De ipsa tū dixerunt quidam antiqui, q̄ simpliciter est bo. fi. in quatuor tamē casibus, puta tumultus, incendij, ruinæ, naufragij. Dominus autem Iac. dicit q̄ act. depo. bo. fid. est Franciscus.

¶ Actionum. ʒ hęc est quinta diuisio actionum. Sed quare actionum dicit, & non contractuum? Resp. quia genet alius & plenius loquitur dicendo actionum quàm contractuum. Acc.

a ¶ Bonæ fidei sunt hæ. ʒ scilicet xvij. actiones quæ enumerantur in hoc §. & sequē. bonæ fidei sunt. [a] aliæ autem omnes sunt stricti iuris. Nam quamcunque hic non inueniam, stricti iuris eam iudicabo: [b] q̄a posito vno de ꝑijs, & alia aliæ intelligenda sunt. ut §. de ijs qui sui vel alie. iur. sunt. §. videamus. Sed quare magis hæ dicuntur bonæ fidei q̄ aliæ: nunquid ideo quia possit esse mala fides in alijs? Respon. non. q̄a in omni ꝯctu debet bona fides intervenire: vt C. de act. & obli. l. bonā fidē. Imò si interueniat dolus in ꝯctu bonæ fidei qui det causam ꝯctui non valet ipso iure. ut ff. de do. l. & eleganter. in prin. Sed in contractu stricti iuris purgatur per actionem, uel per exceptionem doli: vt C. de inuti. stipu. l. dolo. Si verò incidit in contractum bonæ fidei, purgatur per actionem ex eo contractu: vt ff. de act. emp. & vendi. l. Iulianus. §. fi uenditor. Sed in stricti iuris de dolo agitur vel excipitur, vt dictū est: vt ff. de dolo. l. eleganter. §. non solùm. & ff. de verborum obli. l. si quis cùm aliter. [c] Cùm ergo dolus vbique puniatur, vel mala fides, ad quid bonæ fidei istæ dicuntur? Respond. aliæ stricti iuris dicuntur, [d] q̄a non venit in eis nisi quod stricte exigit natura actionis. Vnde non veniunt usuræ ex mora in ꝯctibus stricti iuris, vt ff. de nego. gest. l. quia tantundem. & C. de usur. l. iij. & de condi. indebi. l. j. sed in contractibus bonæ fidei sic: vt ff. de act. emp. l. Iulianus. §: ex vendito. & ff. de usur. l. mora. §. in bonæ fidei. Item in actionibus stricti iuris fructus non veniunt ex mora, si petam quod non fuit meum, nisi à tēpore litis contestatę. tunc enim incipiunt venire fructus ex mora: sed si petam quod aliquando fuit meum, veniunt fructus ex mora. secus in bonæ fidei iudicijs, vt ff. de usur. l. videamus. §. si actionem. Item non venit interesse si rem dari est in obligatione, secus si rem tradi vel factum: ut ff. de verbo. obli. l. vbi autem. §. fi. & l. si fundum. & ff. de re iud. l. si quis ab alio. §. fi. quæ ve niūt in bonæ fidei iudicijs: vt ff. de act. emp. l. j. in prin. Ista ergo omnia quę vicem obtinent accessionum, non ueniunt in contractibus stricti iuris, nisi vt dictū est. Nec obstat q̄ veniunt ista in arbitrarijs quæ sunt stricti iuris: quia iudicis officio veniūt, non iure actionis: vt j. eo. §. ꝓterea. & §. sed istæ. in fi. Sed in bonæ fidei iure actionis [e] veniunt. ꝓterea vsuram, quæ venit ex mora officio iudicis: vt C. depositi. l. iiij. & ff. de neg. gest. l. quia tantundem. Itē in bonæ fidei veniunt ea, de quibus nec actum nec cogitatū est: [f] vt ruta, cæsa, & similia: ut ff. de ac. emp. l. fundi. §. fi ruta. & C. de act. emp. & vend. per totum. Itē ex hoc §. nota quādam differentiam circa cōpensationē: de qua dic vt j. eo. §. in bonę fidei. patet ergo q̄ exuberantius & pinguius iudex officium suum ad ea quę bonæ fidei sunt extendit, quam in cōtractibus stricti iuris. & facit §. de oblig. quæ ex cōsensu. in fi. & ideo dicunt bonæ fidei, & alię stricti iuris. † Vnde de talibus dantur tales versus:

Empti. conducti mandati, depositique,
Pignora, ciscundæ, communi pro sociòque,
Dotis & hæredis, tutelæ, commoda, gestor,
Præscriptis uerbis, si mutat, sine licetur,
Istæ bonæ fidei sunt: stricti cætera iuris.

ADDITIO. Vide gl. fere similē in c. cū venerabilis. extra de except.

Diuisio.

Vox. autē dicit. Th. dic. ꝑx.

Bona fides duplex.

Imo sunt nu. cōpunctis actionibus ꝑijs quędē mō sunt bonę fidei. Ang. & Iaf. hic. & Gl. ꝑcedit in directis actionibus, non in ꝑijs bo. fidei Io. F. & Ang. hic. † Sed si ꝯctus sit dulex: puta in ꝯctu bonę fidei intercessit stipulatio, tunc dolus dans cām scienti annullat ipso iure. ꝑ Bal. in d. l. dolo. & ista gl. nō videt ad q̄ stum, scilicet quare magis actiones in positę sunt bonę fidei q̄ alię: ideo dic ut per Iaſin 2. notabili istī°.

e Et est effectus, quia tunc si iudex omittat in sniā ꝺemnare: nihilomin° possent ꝑpetuū actionis. secus si venirēt officio iudicis ut est gl. in l. non solùm. in uerbo, cauere ff. de rei uē. f Gl. sequitur Ia. licet aliꝰ ſpliceat Fab. & Pla. ꝑ Hacten° ꝓgredit Accu. glo. Angi. Perr.

b ¶ Depositi. ʒ hanc actionem dicunt quidam esse stricti iuris in 4 casibus qui enumerantur ff. de posi. l. j. §. j. Sed Ioan. contra. g Et datur in duplum contra eum qui depositum suscepit, de eo quod dolo fecit: sed in hæredem defuncti, ex dolo defuncti, datur in simplum, sed hęres ex dolo suo tenetur in duplū: vt in d. §. j., alias semper tenetur in simplū, qui depositum suscepit.

g Ista opin. Ioā. cōtra approbaē per doc.

Et est ratio quare plus puniatur in prædictis quatuor casibus, qui enumerantur ff. depositi. quia grauius est fidem fallere ei qui ex necessitate deponit, quàm qui ex voluntate, vt d. l. j. ff. de posi. § meritò. Sed nunquid in his casibus est bonæ fidei? Dicunt quidam quòd non: arg. ff. de preca. l. j. Nos contra, & dicimus, quòd sit bonæ fidei. nam cum lex non distinguat, nec nos distinguere debemus.

c ¶ Pro socio. ʒ quæ est utrique directa ab utraque parte: vt j. de pœ. te. liti. §. ex quibusdam.

d ¶ Tutelæ. ʒ sed cùm istæ tam ꝑiæ quàm directæ inueniātur, nunq̄d omnes sunt bonæ fidei? Respon. sic in dubio, cū fauor sit extendēdus, ut ff. de lib. & posthu. l. cum quidam.

ADDITIO. Nota, q̄ actio tutelæ est bonæ fidei. & idem dicas in actione pro tutelæ directa & ꝑia, vt puta in eo qui gessit ut tutor, cū non esset: ut no. Bar. Dy. & Bal. in l. j. §. pro tutore. ff. eo. de eo qui pro tutore, uel cura. neg. gest. Ange.

e ¶ Pignoratitia. ʒ tam directa quæ debitori datur soluto debito: ut §. quibus modis re contrahi. ob. §. fi. quàm contraria quæ datur creditori: ut ff. de pig. act. l. tutor. §. contrarium.

ADDITIO. Quę pignoratitia datur debitori ꝯ creditorem ad repetē dum pignus traditum, & nascitur tpe solutionis, uel satisfactionis crediti quomodocunque de uoluntate ipsius creditoris factę: vt l. si rē. §. omnis. & ibi gl. Bar. & doc. ff. de pig. act. licet nascatur ex contractu dudum facto & inito: vt suprà, quibus modis re contra. oblig. §. fin. secundùm Ang.

f ¶ Familiæ erciscundæ. ʒ quæ inter cohæredes datur: ut ff. familię erciscundę. l. ij. & §. de obli. quę ex quasi contrac §. idem iuris.

g ¶ Communi diuidundo. ʒ quę datur inter eos, qui habent rem cōmunem cum soc etate. uel fine, ut diuidatur: ut §. de bo. quæ ex quasi ꝯctu. §. item si inter aliquos. & no. §. e. §. quędam. Sed quid de actione finium regundorum? Respon. quidam, idem propter similitudinem q̄ habet cum his duabus: vt §. e. §. quędam act ones. Sed ꝺico, [h] cū hic de ea non inueniam: & potest esse ratio, quare secus sit in ista, quā in alijs duabus: quia in ista id quod purè est meum, potest alteri adiudicari, ut ff. finium regun. l. ij. in fi. sed in alijs duabus communis res, nō propria adiudicatur, ut inf. de offi. iudi. §. fi.

h ¶ De æstimatio. ʒ ut si tibi rem meam do, & æstimo tibi eam decem vt aut rem aut decē reddas: si uero plus vendas, tuum sit: & est tunc periculū accipientis indistinctè: ut hic, & ff. de æsti. act. l. j. in fi. Si verò sic dixi: rem aut æstimationem reddas: tunc distinguitur quis rogauerit vtrum ego re de vendendo, aut tu me de tradendo: ut sit periculum rogantis: vt ff. de præscriptis verbis. l. si gratuitam. §. j.

i ¶ Et ea. ʒ scilicet actio præscriptis verbis.

k ¶ Ex permutatione. ʒ quę nascitur re demum ab altera parte secuta: & tunc nō ex traditione rei. sed ex pacto dudum appositō, s. nascitur: ut C. de re. permuta. l. ex placito. Sed cū istis duobus casibus sit bonę fidei, quęro ubi stricti iuris erit? Resp. dat ex pacto incontinenti apposito quod euenit. ut ff. de pac. l. iurisgētiū. §. sed cū nulla. & §. quinimo. Et est ratio, q̄a nō inuenio q̄ sit bonę fidei nisi in duobus casibus, itē in ꝯctibus tribus innominatis do ut facias: facio ut facias: & in tertio de quo diximus, do ut des: quod est permutatio. In primis enim duobus ꝑscriptis uerbis actio est stricti iuris: sed in tertio est bonę fidei, vt hic dr. In quarto ꝯctu innominato, s. facio vt des: de dolo agit, non præscriptis uerbis: [i] vt ff. de præscrip. uer. l. naturalis. §. q̄ si faciam vt des. Itē in omni ꝯctu ubi est incertum de nomine actionis, habet locum hęc actio, & est stricti iuris: ut ff. de præscrip. verb. l. ij. iij. & iiij. Sed quid de actione in factum, nunquid est bonę fidei? Resp. quatuor sunt genera actionis huius in factum. Vnum vt detur ex omni edicto, uel interdicto prętoris, ubi non dedit prętor certum actionis nomen: ut j. de interdic. §. fi. ff. nau. cau. ſtabu. l. & ita. §. ait ꝓtor. in gl. ex edicto. Sed ō vbi datur in ſubſidiū legis Aquilię: vt §. de l. Aquil. §. fi. Tertiò ut det vpicunque præscriptis uerbis actio datur, & tunc eadem est qđ actio præscriptis verbis: ut ff. de præscrip. uerb. l. j. in fi. Item quarto dr in factum: quæ est ex uarijs figuris causarum, ut C. de fac. fan. eccle. l. sanctimus. j. §. finautem. quod quartum genus non potest sub regula cōprehendi, sicut nec mora: ut ff. de usur. l. mora. in prin. Nunquid ergo est stricti iuris semper: Resp. sic, cùm non inueniā q̄ bonę fidei sit. Sed q̄dam dicunt, q̄ in tertio casu ubi loco ꝑscriptis uerbis datur, quę competeret ex permutatione, uel æstimatione, sit bonę fidei, quod est falsum quia in omni ꝯctu ubi certum debet, habet locum certi condictio: vt ff. si cer. pe. l. certi. & tñ nemo dicit aliquam cōdictionem esse bonę fidei. Item quid de actione præscriptis uerbis quę pro precario datur? Dicunt quidam, q̄ bonę fidei est: vt ff. de preca. l. ij. §. hoc interdictum. Sed contradico: [k] quia non inuenitur q̄ sit bonę fidei: ut ff. de preca. l. ij. §. hoc interdictum. Accur.

ADDITIO

Th. q̄ de æstimatorio.

Et alia p̄ scriptis uerbis.

Item.

Actio pignoratitia est duplex.

Actio cōi diuidūdo.

Actio finiū regundorū est strictiu ris.

h Cum ista opi. cōiter trāseūt doctores.

Aestimatę rei cui° est periculum.

Actio quādo nascit ex permutatione.

i Quod ve rū ubi exsta cto meo ni hil tibi adest. alias secus ut per Iaſ. hic ponente eriā qualiter ex pmutatione plures & diuersę & ad diuersa tendentes competant actiones.

k Istā cōiter ap. pbāt docto. hic.

Universidad de Deusto

ADDITIO Nisi tale pactum sit æstimatio vel permutatio: ut quia ab vtraque parte sit species certa prætanda: quia tunc talis actio præscriptis uerbis est bonæ fidei. Ia.

a ¶ Hæreditatis petitio.§ quæ datur contra possidentem pro hærede, uel pro possesso: vt ff. de peti. hæred. l. regulariter. & l. seq. & l. qui interrogatus.

† Al. deest enim. † certatum de ea & dubiū fuerit. † Al. sit. † Al. siue non. † voluit.

b ¶ Vsque adhuc. § id est, vsq; ad tempora huius legis, vel nostræ constitutionis, de qua statim memoriam facit.

c ¶ Constitutio.§ vt C. de vet. hære. l. fi. in fi.

¶ FVERAT ANTEA. ¶ CASVS. Domine, intellexi q̄ xvij. sunt actiões bonæ fidei, quæ enumerant in proximo superiori §. est & xviij. quæ vocatur actio ex stipulatu p̄ dote: de qua in præsenti tractare intendimus, p̄ deo dicatis mihi, quæ est eius natura? Frater dicit ipse, scire debes, q̄ olim erat quædam actio quæ erat bonę fidei, quæ vocabatur rei vxoriæ actio: quæ competebat mulieribus ad dotes suas repetēdas: & olim numerabatur xviij. sed quicquid olim erat in actione illa, hodie transfusum est in actionem ex stipulatu p̄ dote: & illa penitus est sublata. Duo autem bona erant in illa actione, videlicet antiqua, quia erat bonæ fidei & etiam tacitam habuit hypothecam. vnde dicimus q̄ actio ex stipulatu, quam quam stricti iuris sit ex sui primitiua natura, tū quia in omnibus supplet naturā rei vxoriæ actionis, q̄ datur pro dote dicimus, q̄ habet ista duo, scilicet q̄ est bonę fidei & etiam q̄ taeitam habet hypothecā hoc dicit. Franciscus.

† erat olī, tho. † Th. deest ante.

Actio ex stipulatu p̄ dote cōpetit marito & uxori.

d ¶ Rei vxoriæ actio.]nomen erat actionis. Vel dic q̄ factum denotat, id est, rem ipsam, uel quia pro re uxoris competebat soluto matrimonio.

a Nota q̄ nō tm̄ uxori ad repetendā dotē p̄sumit fieri stipło, ut hic: sed ēt ex parte uiri ad consequendā dotem, & ex utraq; parte ineſt tacitè hypotheca: ut est tex. in l. j. §. j. C. de rei uxo. ac. ibi stipulatione & hypothecam &c. Ang. Dotēpetēs mulier an p̄feratur oibus creditoribus.

e ¶ Ex stipulatu.]quæ similiter pro dote datur.

f ¶ Transtulerimus.§ ut C. de rei vxoriæ actio. in princip. & competit hæc actio ex stipulatu, siue marito, [a] ut ei dos detur: siue vxori, uel patri eius vt restituat. & siue vtiliter fuerit interposita stipulatio, siue non: tū semper creditur tacitè & utiliter interuenire: ut C. de rei uxoriæ actio. §. j. nam & alias intelligitur stipulatio tacita ubi nō est: ut ff. de adopt. l. his verbis. & ff. si cui plus, quām per leg. Falcid. l. nisi. §. itē sciendum.

Mulieris hīs in petitione dotis non ponit priuilegio mulieris.

g ¶ Meruit.§ scilicet actio ex stipulatu: ut hic, & C. de rei vxo. ac §. sed & si non ignoramus. aliàs enim stricti iuris est: cùm non inueniatur q̄ sit bonæ fidei, ut sup. eo. §. actionum.

h ¶ Tacitam.§ scilicet actionem hypothecariam.

i ¶ Rei. § scilicet actioni ex stipulatu, uel mulieri.

ADDITIO Quod verum intellige quantū ad priuilegium tacitę hypothecæ. secus quo ad priuilegium prælationis: quia cōpetit mulieri. & est effectus, quia tunc est personale: & non transit ad alium nisi ad filium: ut hic in gl fi. secus in primo casu: ut hic per doctores.

k ¶ Hypothecam. § scilicet ex utraque parte: siue ex parte mulieris ad repetendam dotem: siue ex parte viri, ad petendam eam. Semper enim sunt ibi tacitę hypothecę: ut C. de rei vxo. actio. § j.

l ¶ Creditoribus. § sed nunquid omnibus indistinctè? Respondeo, ſm M. sic: siue primi habeant pignus expressum, siue non. Sed hęc opinio non valet: quia l. distinguitur ut C. de iure dotium. l. ubi. Item fiscus, & mulier pari passu ambulant: ut C. de pri. fis. l. quamuis. & fiscus non præfertur habentibus expressam: ut ff. qui pot. in pig. hab. l. si pignus. ergo nec mulier. Secunda est opin. ut distinguatur inter pignus, scilicet traditum, & hypothecam, scilicet non traditam: ut primo casu non præferatur mulier. secundo sic: ut argu. ff. quibus modis pign. ta. contra. l. penul. in. Sed & hanc reprobo per id quod est supra eo. §. inter pignus. Tertia est opin. ſm B. & Ioan. & Azo. ut habentibus tacitam hypothecam præferatur, non autem habentibus expressam. lex enim suum priuilegium dederat primis, eis adimere præsumit, propter mulierē: nō autem id priuilegium quod quis sibi adinuenisset. & hoc cautè proba tur per uerba l. C. qui pot. in pig. hab. l. fin. ibi, licet anterioris tēporis priuilegio sint uallati, &c. Accur.

m ¶ Cum ipsa § uis facienda est in eo quod dicit, ipsa. Nam alius non admittitur ad tale priuilegium agens pro dote, etiā hæres mulieris: ut C. de priui. do. l. j. niſi. sit de suis hęredibus, id est, de filijs & alijs descē dentibus mulieris: vt C. qui pot. in pig. hab. l. fi. in fi. Sed nunquid procuratori mulieris datur hoc priuilegium: Respon. sic, vt ff. solu. matri. l. alia. & ff. de procura. l. minor. §. quoniam. [b] Item quod hic dicit de dote sua: ideo dicit, quia aliud est in donatione propter nuptias. nam in ea non habet hoc priuilegium: [c] vt C. qui pot. in pig. hab. l. fi. in fine. Sed quando mulier potest experiri de dote? Respond. soluto matrimonio, non prius, nisi maritus ad inopiam vergat vt C. de iure dotium. l. vbi. & ff. solu. matrimo. l. si constante. in princi. & hoc siue ipsa dederit dotem, siue alius extraneus, qui tm̄ non fuit pactus de ea sibi reddenda quo casu sibi, non mulieri daretur: vt C. de rei vxo. act. §. accedit. Si autem pater mulieris dederit dotem, patri actio & filiæ simul dabitur: imo aliquātulum habet plus pater qui agit. & filia semper creditur consentire, nisi habeat iustam causam contradicendi, & contradicat: ut ff. sol. matrimonio. l. ij. §. fin. & l. non solum. & hanc dotem integram debet seruare pater pro filia: nisi clade, id est tempestate, vel vi patrimonium suū fuerit diminutum: ut in authen de æqualit. do. §. quia uero omnia. collat. vij. Sed nunquid patri hoc priuilegium dabit, Videtur quòd non: quia

b Hoc est verum in procurato re simplici. si uero sit procurator in rem suā, distingue, ut per Ias. hic.

c Scilicet prælatiōis: hēt tm̄ priuilegiū tacitę hypothecę ut p Ias. o. hic in fcō not.

† autem. † facultas. † est. † dareoportteat.

† strictis.

sua actione agit: ut ff. solu. matri. l. ij. §. uoluntate. Econtra q̄ sic, vr: quia per hoc filiæ prouidetur, cùm pater hanc reseruare cogatur filiæ, ut dictum est. & hoc verum puto: [d] ut hic dicitur, cuius prouidentia, &c.

n ¶ Solius. § scilicet mulieris.

o ¶ Hoc induximus. § scilicet ut alijs præferatur.

¶ IN BONAE. ¶ Diuiditur In treis parteis. Primò, qualiter compensatio fit in bonę fidei iudi. Secūdò, qualiter olim & hodie fit in stricti iuris. Tertiò, facit quandem exceptionem. Secūda ibi, sed & in stricti iuris. Tertia ibi, excepta.

¶ CASVS. In superioribus dictū est, quæ actiones sunt bonę fidei & etiam per oppositum patet quæ sunt stricti iuris: quia omnes præter eas q̄ in alijs præcedentibus §§. enumerant. Modo intendit dominus Iustinianus prosequi quandam largam materiam, quam habet iudex in iudicijs bo. fid. Vberius enim & pinguius exercet iudex officiū suū in act. bo. fid. quām in actio. stricti iuris: adeo q̄ ex ista vberantia p̄mittitur iudici ex bono & æquo in act. bo. fid. æstimare quantū per actiones istas actori fit præstandū, in quo iudicis officio cōtinē, ut si actor qui petit puta xv. reo teneatur in aliquo, puta in x. compensatio eo q̄ actor reo debet, iudex reū in solidos quinque ædemnabit, & fiebat ista compensatio in iudicio bo. fid. ipso iure: sed in act. stricti iuris non p̄t habere locū ꝓpensatio: nisi opposita doli mali exceptione. & hoc erat inductū ex p̄stitutione diui Pij: sed nostra p̄stitutio (dicit Imperator) induxit eandem compensationem ipso iure, tā in stricti iuris iudicio, quām in bo. fid. vsq; ad ptentā in petitione quantitatē, in omni actione, in qua petitur quantū: dum tm̄ quantitas ex alia parte sit debita: & hoc siue sit actio in rē, siue in personā, excepta actione depositi: in qua vī absurdū aliquid cōpensationis nomine opponi: ne prętextu cōpensationis aliquis depositarum rerū exactione fraudaretur. h. d. Fran.

p ¶ Restitui. § largè accipe: siue pro dando siue pro restituendo: vt ff. de uerborum signi. l. uerbū reddendi. & hoc intelligas siue in usuris ex mora, ut ff. de usuris. l. mora. § in bonę fidei. siue in interesse agentis, vt sup. de oblig. ex consensu. Aret.

q ¶ In quo. § scilicet officio iudicis.

r ¶ Prestare. § scilicet reo.

s ¶ Eo compensato. § scilicet opposita exceptione compensationis tantum.

t ¶ Doli mali exceptione, § quæ exceptio ideo dabatur, quia dolo facit qui petit quod restituturus est: ut ff. de excep. do. l. dolo. Et ita nota, quantum ad effectum nulla est differentia: sed quantum ad uerba [e] uel rigorem iuris.

v ¶ Constitutio. § ut C. de compen. l. fi.

x ¶ Iure aperto § id est, ubi quantitas hincinde debetur. Nā speciei ad speciem, uel speciei ad quantitatem, uel quantitatis ad quantitatem, si est quantitas ut species, non fit cōpensatio: q̄a non patet iure aperto: vt ff. de pig. act. l. fi. quenerit. j. resp. & ff. de condi. indebi. l. si nō sortē. § si centum. & de impen. in re. do. fac. l. quod dicit. & l. fi. & ff. de pec. l. si creditor.

e Ista glo. male loquitur ſm Ias. cū legens nō verbis, sed reb. imponant. l. ij. C. cōia de le. Compensatio i quibus sit.

creditor. § j. Sed nonne statim hic subijcit. quòd actioni in rem potest obijci compensatio? ergo vī fieri de specie ad quantitatem. Sed dic, q̄ fit rei vendicatio, quando re non restituta iuratur in litem, uel in verā æstimationem: ut ff. de rei uend. l. qui restituere. Item quid si hincinde debitum est in genere, ut debeo tibi hominem, & tu mihi hominem? Resp. sit compēsatio: vt ff. si pars hære. peta. l. j. §. item si cùm me. & ff. de hære. institu. l. qui non militabat. j. respon. & ff. de legatis ij. l. vnum ex familia. §. sed si vno. Item q̄d si ab una parte debitum est confessatum, ab altera negatum? Respō. non patet aperto iure, vnde non fit compensatio: vt C. de compen. l. fina. §. penul.

† Satisimpium.

ADDITIO. Nisi ita le debitum non confessatum posset de proximo liquidari: vt d. l. finali. C. de compen. quando autem oppositio compēsationis requirat altiorem indaginem, & quantum tempus detur ad probā dum, uide hic per doct.

Cōpēsatio nō fit ipso iure, sed de bet opponi.

a ¶ Vt actiones. § accusatiui casus. Est enim sensus, vt compensatio nes minuant actiones.

b ¶ Ipso iure. § adeò vt dixerint quidā nō esse necesse voce hominis opponi compēsationem, vt hic. Sed certè imò est necessariū, vt opponatur: quod probo tribus rationibus. Nam fideiussor cōuentus eligit vt vel quod sibi, vel quod reo debetur, cōpenset: quæ electio sibi nō daretur, si ius cōpensaret: vt ff. de compen. l. si quid. [a] Ité & reus conuentus eligit in quam causam cōpenset si debeat ex pluribus causis: ut ff. de compē. l. quod Labeo. Item lex dicit eū male agere, cui obijci pōt cōpensatio: ut ff. de compensa. l. uerum. §. ſicut. sed qui malè agit, habet actionem, sed eliditur exceptione: vt ff. qñ di. vſusfru. le. ce. l. j. in fi. Sed ſm hanc opi. quid adijcit in actione stricti iuris ad id quod erat olim? Resp. quia doli mali tm̄ obijciebatur exceptio, per quam non extinguebantur actiones ipso iure, sed nunc etiam compēsationis exceptio opponitur, per quam ipso iure hincinde actio extinguitur: vt hic, & infrà eo. §. penul. & nihilominus dolus cum generalis sit: ut ff. de excep. do. l. ij. §. generaliter.

Nor. illū casum: & gl. ibi non adducit plures alios casus in quibus q̄s pōt ſm non tm̄ debitū sibi sed debitū alteri. dic ut ibi. Ang.

c ¶ Minuant. § scilicet compensationes.

d ¶ Alias. § actiones, ut scilicet mistas, quæ sunt iiij. vt suprà eodem, §. quædam actiones. Item persecutio fideicommissorum. Item officiū iudicis, & similia: q̄ actiones sunt largissimè accepto vocabulo: vt ff. de actio. & obliga. l. actionis uerbo. Vnde & petitiones cautionū occasione damni infecti compēsant: ut ff. de damno infec. l. j. & l. qui bona. §. si quis quia. Accu.

ADDITIO Hoc verum intellige de debito officio iudicis, in quo nullum obstaculum est in medio. aliàs secus, ut per Bar. in l. fi. §. fi. ff. de cō di. indebi.

Cōpēsatio multis casibus cessat.

e ¶ Depositi. § quod tu intelligas quando pecunia non signata est deposita: quo casu etiam aliam similē reddere pōt: vt ff. depositi. l. Lucius. & l. dies sponsaliorum. §. j. Si autem esset depositio facta in specie, uel in pecunia vt in specie, q̄d esse potest: ut ff. de legatis primo. l. planè. j. §. fi eadem. uer. sed hoc ita. tunc etiam alia ratione non obijcietur cōpensatio: q̄a in specie non fit compensatio. Ité quod hic dicit in actione depositi, idem dicunt quidam in actione cōmodati: vt C. de cōmo. l. prætextu. Sed certè imò est ibi ratio: quia in specie fieret. Nam solæ species commodantur, non quantitas, nisi quantitas, ut species cōmodetur, vt ff. commo. l. iij. §. fi. Item cessat aliàs compensatio, ut q̄ per violentiam rem abstulisti: vt C. de compensa. l. fin. in fi. [b] Item & fiscus non opponitur in quibusdam casibus: quos dic ut ff. de iure fisc. l. auferetur. §. qui compensationem. & C. eodem, de compensa. l. compensationes. & l. in ea. Item in curatore qui fraudauit publicā annonam: ut ff. de compensa. l. ob negotium.

Species fo cōmodantur.

b Illud de violētia in telligas ut ibi no. glo. & do. Ang. Depositarius de dolo tm̄ tenet.

f ¶ Defraudetur. § sed nonne hæc ratio vbique potest habere locū? Resp. non ita: quia si restitutio denegatur, est dolus: ut ff. man. l. si protectatorem. §. dolo. Ité depositarius de dolo tm̄ aliàs tenetur. vnde si hic magis grauetur, non est mirum: vt arg. ff. de iureiur. l. eū qui in prin.

Diuisio.

¶ PRAETEREA. ¶ Diuidit in tres partes. Primò, quare dicātur arbitrariæ. Secundò, quæ sunt istæ arbitrariæ. Tertiò, quid iudex in his posit. Secunda ibi, Sed istæ. Tertia ibi, in his enim. Aret.

¶ CASVS. Præter actiones de quibus facta est mentio suprà, adhuc scire debetis, q̄ sunt quædam actiones arbitrariæ, hoc est ex arbitrio iudicis dependētes. In quibusdam enim actionibus, nisi reus actori in dicis officio satisfaciat, ueluti rem restituat cum rei vēdica. agitur, uel rem exhibeat cùm ad exhibendum agitur, uel soluat cùm aliquid certo loco est, soluendum, uel ex noxali causa seruum dedat, cùm noxaliter agitur contra ipsum, ille qui sic condemnatur à iudice, reus scilicet: si non vult satisfacere ad arbitrium iudicis, potest cōdemnari, vel ad interesse, uel vt in litem contra eum iuretur. & hoc dicit litera ista. Prætera quasi dicat. Istæ actiones de quibus ad præsens tractare ppono, nec sunt bonæ fidei, nec stricti iuris: sicut illæ de q̄bus proximè tractatum est: sed habēt aliam quandam naturam per se. & in hac opinione fuerunt quidam antiqui. Alij dicunt, q̄ sunt bonæ fidei. & hoc quia in istis habet iudex largas habenas, sicut in p̄tractibus bonæ fidei. Sed tu dic, q̄ censetur stricti iuris. cùm inter eas quæ sunt bonæ fidei. non numerentur. Item videtur, quòd ista litera, vel ex noxali causa seruum dedat, non innuat quòd dominus qui cōuenitur non aliter, præcisè condemnari debeat ad hoc, q̄ seruū dedat pro noxa, cùm l. dicat æstimatione damni esse in obligatione noxæ, aut deditionē in liberatione: ut ff. de re iudi. l. miles. §. aut noxæ. Frater intellige, q̄ facta fuit cōdemnatio in æstimatione dāni: sed poterat euitare illam damnationem dando seruum pro noxa. vnde expone literam, debet condemnari. Vel sic, potes dicere, q̄ omnia iudicia sunt absolutoria: adeo q̄ si aliquis alicui in ueritate debet decem, quia creditore in iudicio vocetur, & in tali statu sit, q̄ ꝯ eum debeat ferri sententia, si tm̄ ante sententiam soluerit: illud iudicium quod debebat esse cōdemnatorium, modo erit absolutorium. & sic intelligo illud verbum, iudicia sunt absolutoria. Pone ergo, q̄ seruus ignorante domino damnum dederit in rem alicuius: ille qui damnum passus est, agit ꝯ dominum, petens q̄ dānum emendet. certè condemnabitur dominus ad æstimationē, nisi ante cō demnationem dederit seruum pro noxa. & sum in versi. Sed istæ actiones, &c. Dic vobis, q̄ actionum stricti iuris, quædam sunt arbitrariæ. Istarum autem quædam sunt in rem, quædam in personam. Arbitrarię in rem sunt, ut puta Publiciana, & Seruiana. In personam sunt actiones, quod metus causa: de dolo actio, quæ est arbitraria actio. & actio per quam petitur pecunia certo loco permissa, & actio ad exhibendū. Et in omnibus istis casibus, & similibus permittitur iudici ex bono, & æquo æstimare, secundum rei naturam, in quantū actori satisfieri oportet. h. d. Fran.

† Th. intercessione. † Th. & iust.

† Th. noxę. † Th. oīno. † Th. dēt.

† Th. itē & † Th. est, &. † &.

† Appellaī.

g ¶ Actiones arbitrarias. § sed nunquid sunt bonæ fidei, uel stricti iuris? Respon quidam q̄ bonę fidei sunt: quia in iudicijs arbitrio sunt: ut j. proxi. §. in fi. & §. eo. §. in bonæ fidei iudicijs. Sed hæc non valet: quia officiū iudicis quod in bonæ fidei iudicijs venit, est iure actionis. Sed hoc quod est in arbitrio, merum est, & in iudice tm̄ est: ut ff. de eo qd certo lo. l. in bonæ fidei. [c] Alij dicunt q̄ nec sunt bonę fidei nec stricti iuris, imò est tertia species ad illam diuisionem quæ est §. e. §. actionū. & facit pro eis ff. de in lit. iur. l. in actionibus. § planè. & ff. de vſur. l. in fideicommissi. quæ est l. iij. §. in his. hanc etiam reprobat: quia dicta diuisio est perfecta & immediata. Alij dicunt quod uerius est, q̄ sint stricti iuris, cùm bonæ fidei non inueniantur. ut §. eo §. actionum. Accur.

ADDITIO. Hæc vltima uera est. & eam sequuntur communiter scribentes hic.

h ¶ Ex arbitrio. § bene dicit ex arbitrio, nec enim obligatus est rem restituere, uel simile quid facere: qđ prompte dices esse verū in actione in rem. In personalibus autem & arbitrarijs, quæ hic enumerant, dices q̄ licet exhibitio, uel restitutio sit in obligatione, pœna tm̄, id est, interesse, uel quanti in litem iuratum est, non nisi per officium iudicis præstatur, & ideo arbitrariæ dicuntur.

i ¶ Rem restituat. § vt in rei vendicatione, quæ est arbitraria: cùm primò rem restituēdo liberetur, aliàs iudicijs arbitrio in litem iurat: vt ff. de in li. iur. l. in actionibus. & ff. de rei uendi. l. qui restituere. [d] uel hypothecaria: ut j. proxi. §. ubi hæc oīa exempla diligentius dicuntur.

k ¶ Vel exhibeat. § cùm ad exhibendum agitur.

l ¶ Vel soluat. § scilicet cùm certo loco soluendum est.

m ¶ Vel ex noxali. § cùm noxaliter agitur.

n ¶ Dedat. § id est, det. Accur.

o ¶ Condemnari. § diuersis modis fiet condemnatio: sicut diuersæ sunt istæ arbitrariæ: ut dicemus inf. proxi. §. in fi.

p ¶ Sed istæ actiones. § scilicet arbitrariæ.

q ¶ In rem. § separatim intellige: nam una & eadem actio non potest in rem, & in personam esse, nisi in quatuor casibus mistis: ut suprà. e. §. quædam actiones.

r ¶ Publiciana. § de qua habes sup. eo. §. alię.

s ¶ Seruiana. § de his duabus habes §. eo. §. Seruiana. Accu.

t ¶ Metus causa. § licet sit in personam, ut hic tamen in rem est scripta: ut ff. quod metus causa. l. metum. §. cùm autem. & de hac dic ut supra eo §. item actio.

v ¶ Dolo malo. § actio de dolo est arbitraria, ut hic, quod est ideo q̄a liberatur dolosus uerum interesse præstando, si restituere non possit: aliàs iudicis officio iuratur in litem: ut ff. de do. l. arbitrio. in prin.

x ¶ Item cùm id. § scilicet pecunia.

Universidad de Deusto

a ¶ Promissum est.ʒ idem etiam si legatum sit relictum certo loco dã dum: & idem si mutuum sit datum certo loco reddendum. Nam in his tribus casibus locum habet certi condictio arbitraria: uel ex testamẽto arbitraria, scilicet in promissione & legato, & mutuo, & aliàs non: vt ff. de eo quod cer. lo. l.ij. §. hæc autem. & l. si hæres. & l. autem si. a Et to loco promissum est: petitur. Ad exhibẽdum quoque actio † ex arbitrio iudicis pendet. ¶ In his enim actionibus b & cæteris similibus c permittitur † iudici, ex bono, & æquo, secundum cuiusque rei, de qua actum est, naturam d æstimare, † quemadmodum actori satisfieri e oporteat.

¶ *Iudex debet ferre sententiam certã, & super libello incerto, si incertitudo est in potestate iudicis. hoc dicit. Aret.*

¶ Curare † autem debet iudex, ut omnino † (quantum possibile f ei sit,) certæ pecuniæ g vel h rei sententiam i ferat, etiam si de incerta k quantitate apud eum actum est.

¶ *Plus petens in iudicio, loco, cã, re, vel tempore, olim cadebat à cãmisi restituere tur, legitima subsistente causa: misi restitue retur, legitima subsistente cã. hodie uerò plus petens tẽpore, uenit aliter puniendus qa in eo inducię duplicanť, & actor ad om ne damnum litis tenetur. Plus uero petens aliis modis, in triplum sumptus quę sustinuit reus litis nomine, punietur. Aret.*

¶ Si quis agens, intentione l sua, plus m complexus fuerit, quàm sententiam. Quid enim si homo in genere promissus petitur, uel sub alternatione: puta Stichum aut Pamphilium: aut damnũ emendari, uel seruum pro noxa dari? d certè iudici nõ est possibile ferre certã sentẽtiam: quia natura actionis non petitur, ut ff. de offi. iudi. in prin. Idẽ dico in hæreditatis petitione. nam sicut sufficit in libello proponere uniuersaliter, ita & in sententia puta sic, pronuntio te hæredem extitisse ex asse, uel ex semisse, & ideo tibi hæreditatem restituendam g ¶ Pecuniæ.] scilicet cum pecunia petitur.

h ¶ Vel rei. ʒ quando alia res petitur, quæ in quantitate consistat, uel non. & hoc si certum est petitum. alias enim non tenet sententia, nisi in aliqua parte actorum res certa scripta inueniatur, vt C. de sententia quę sine cer. quan. l. hęc sententia. j. si autem est incertum: aut certificari potest, ut si peto interesse. quod debet coram iudice probari, & deduci ad certitudinẽ: ut C. de senten. quę pro eo quod interest. l. vnica. §. ij. & tunc locum habet hic §. aut non potest deduci in certitudinem, ut in homine gñaliter petito, & similibus quę modo diximus, & tunc non habet locum iste §. Ac.

i ¶ Sententiam ferat.] & i scriptis: vt C. de sententia ex breui reci. l. si. nisi in quatuor casibus: ut in authen. de mand. princ. § si tibi. col. iij. & in auth. ut iud. sine quoquo suf. §. necessitatẽ. col. ij. & in auth. ut cler. apud propr. epis. conue. § j. col. vj.

k ¶ De incerta. ʒ ut de interesse.

¶ **SI QVIS AGENS.** ¶ Diuiditur principaliter in duas partes. Primo, ponit id quod erat de iure antiquo, qñ plus petebat. Secũdo, id quod est de iure nouo. Secunda ibi, Et hęc quidẽ. Ité prima sub diuiditur in tres. Nam primo ponit regulam generalem iuris antiq, qualiter puniatur plus petens. Secũdo quot modis dicatur plus petere. Tertio exempla vnt uscuiusque. Secũda ibi, Plus aũt. Tertia ibi, Re uelũti. Aretin.

¶ **CASVS.** In superioribus dictum est. de natura omniũ actionum, nunc aũt nihil aliud intendit legislator ostendere, nisi qualiter abusores actionum puniãt. Dicit ergo, q quotiescunque actor plus petit intentione sua, quã sibi debeatur. quocunq; genere plus petẽdi, cadit à causa. hoc est, rẽ quã petit, amittit. nec succurritur ei de facili à prętore p in integ. restit nisi fuerit minor. Si enim minor xxv. an. aliqua facilitate lapsus plus petierit, tũc cã cognita succurritur ei. sed maioribus plus petentibus nullo mõ succurrebat, quin à causa caderent, nisi haberent magnam. & iustam causam erroris. tunc enim parcendũ erat eis. & ꝺ hoc ponit duo exempla. Primũ est, quãdo aliquis maior petebat totum legatum. puta petebat legatũ relictum sibi in testamẽto, & per errorẽ, cum aliqua pars legati, uel forte solida legata i codicillis essent adempta. quia tamẽ ignorauit. succurrebatur ei. Secundũ exemplum est in maiore, qui integra legata petebat, & tñ rota erat aliis legata, ita q locus erat Falcid. Hoc erat olim in quolibet genere plus petendi, s. q cadebat à causa, nisi iustũ causam haberet, ut §. dictũ est, sed hodie non est ita, ut habetis j. e. §. sed hęc quidẽ antea. Fran.

l ¶ Intentione sua. ʒ i. in libello vbi erat intentio sua. Accur.

m ¶ Plus. ʒ etiam tẽpore, ut ff. de lib. leg. l. non solũ. §. j. & §. fi. nã plus quatuor modis dicitur, ut j. proxi. §. & in omnib. his locũ hẽt §. iste.

n ¶ Amittebat.] facit infrà, de exceptionibus. §. tẽporales ᵉ. & q hic dicit in priuato, idem erat in fisco, ut C. de iure fil. l. instas. lib. x.

o ¶ Huic ʒ minori viginti quinque annis.

p ¶ Causa cognita. ʒ bene dicit causa cognita. Nam omnes in integrum restitutiones causa cognita permittuntur, ut ff. de i integ. restit. l. omnes. Accur.

q ¶ Iuuentute. ʒ id est, facilitate sua. idem multo magis si dolo aduersarij, ut ff. de mino. l. i. Accur.

r ¶ Constantissimus. ʒ quia errauit in facto, in quo prudentissimi fallũtur, ut ff. de iur. & fac. igno. l. ij.

s ¶ Quibus. ʒ scilicet codicillis.

t ¶ Quibusdam aliis. ʒ scilicet legatariis.

v ¶ Legata. ʒ scilicet ea quæ sibi in testamento relicta sunt.

x ¶ Minuebantur. ʒ nam tot erant legata, ut lex Falcidia locum haberet

Sn̄ia non põt semper esse certa.

Officiũ iudicis est triplex, s. nobile, mercenariũ merũ, & mercenariũ mistum.

c Ioan. Fa. reprehẽdit hac gl. quia in arbitrarijs iudex necessitate impertiri officiũ sed nõ necessitate ad tale uel tale: ut hic per eũ.

¶ CVRARE. ¶ Diuiditur in tres partes. Primò, mandat iudici deferendo certam sententiam. ibi, Certæ pecuniæ. Secundò limitat mãdatum, si illud est possibile. ibi, Quantum. Tertiò, remouet unũ obiectum ibi, Etiam si de incerta.

¶ CASVS. Suprà dictæ sunt multæ diuisiones actionum, adhuc ponet plures, sed in præsenti. §. dat quendam effectum actionis, & dicit q si qdam actio corã iudice proponatur, curare debet iudex, ut quantum possibile est, & inquãtum natura actionis hoc patitur, ut certam ferat sententiam. h. d. Franciscus.

f ¶ Possibile. ʒ hoc ideo dicit, quia interdum non potest certã ferre

d Illud exẽ plũ de seruo reprobat: qa in cã non xali iudex dẽt certam ferre sniam puta ad emẽdationẽ dãni: cũ illud sit solũ in obligatiõe: ut hic per docto.

Sn̄ia est in scriptis fenda.

e Aduertas q litera ibi dicit q inducię duplicanť, & q postea non cogit litem suscipere, nisi refectis sibi expẽsis & idẽ dicit tex. i. c. j. extra de plus petiti. Arg.

haberet, id est, oportebat, ut legata defalcarenť ad hoc ut haberet hæres Falcidiam, quia dodrantẽ excedebãt: vnde hæres debet detrahere Falcidiam: ut suprà ad legem Falcidiam. §. j.

¶ **PLVS AVTEM.** ¶ **CASVS.** Domine, suprà dixistis, quòd quicunque petebat plus quocunque genere petendi plus, cadebat a cã, & rem amittebat, nisi iustus error eum excusasset. Sed domine, cũ plus pluribus modis peti possit: dicatis mihi, quot modis plus petitur? Ad hoc respon. dominus Iustinic: Quatuor enim modis, plus petitur, re, tempore, loco, & cã. Re, ut si ille cui debentur x. petat xx. vel xxx. uel si ille cuius fundus est pro parte, totũ petat: petit plus re. Tempore, de hoc habuistis exemplum de eo cui sliquid debetur in diem, uel sub conditione, si ante diem uel conditionem existentem petat. Et sum in uerb. loco plus petitur. Suprà uidistis duo exempla in quibus plus petitur, scilicet re, & tempore. Modo videatis exemplum de eo, qui plus petit loco. & est exemplũ in eo qui quod certo loco stipulatus est sibi dari, petit in alio loco, nulla facta cõmemoratione de loco, in quo promisit promissor: ut puta, si aliquis stipulatus fuerit à Titio aliqd sibi dari Ephesi, & illud petat Romæ sibi dari. iste plus petit loco, eo q aufert commoditatem uel utilitatem promissori quam habuit ratione loci, in quo promisit. Vnde in isto casu habet locum actio arbitraria loci. in qua habebitur ratio utilitatis, quæ competitura esset promissori si soluisset in loco illo, in quo promisit se soluturum. & ista utilitas in mercib⁹ ueluti in fiumento, oleo, vino, & in alijs mercib⁹ bene apparet. Merces enim in diuersis regionibus diuersa habent pretia. unde si decem modia frumẽti promisi tibi Ephesi, & tu petas ea Romæ, aufers mihi magnam utilitatẽ. modũ enim quod non ualebat Ephesi, nisi x. ualet fortè Romæ xv uel xx. & istius vtilitatis habebit rõ. Sed dñe, quid dicetis uos de pecunia? Resp. idem dico tibi de pecunia: quia plus expedit promissori pecuniam soluere in uno loco, quàm in alio, eò q in vno loco, potest pecuniam sub leuioribus usuris habere quàm in alio. Sed quid si is qui alio loco certo sibi aliquid dari stipulatus est, eodem loco pecuniã petat, quo sibi promissa est? Resp. tunc rectè agit: nec habet locũ arbitraria loci: quia loci commoditas est salua promissori.

a ¶ Plus autem quatuor modis. ʒ vt omnibus his modis à causa videatur cadere iure antiquo. vnde isti quatuor modi plus petẽdi patẽt in hoc uersu: Plus petitur causa, vel tempore, rẽque: locoque.

b ¶ Ratione. ʒ à simili per contrarium.

c ¶ Petere. ʒ vt hic, & sup. de fideicom. §. non solùm.

d ¶ Sine commemoratione. ʒ id est, sine vtilitate rei debitę, uel interesse rei. nam est habenda ratio eius utilitatis si sua interfit in loco destinato potius pueniri. a Vel dic cõmemoratione, l. mentionem faciẽte de ipso loco. nã ipsum locũ ubi erat faciẽda solutio. in libello ponere debet sic: peto vt x. mihi soluas hic, uel ubi soluere promisisti, vt hic, & ff. de eo qđ cer. lo. l. ij. §. fin. post hæc nisi soluat, poterit eũ puenire ubicunque voluerit: dummodo puentus habeat ibi forũ, non alias: vt ff. de iudi. l. hĩs absens. in fi. Sed Pla. dicit, q s. ubicunq; poterat eũ conuenire, põt ẽt ibi ubi non habeat forũ. & est pro eo ff. de iudi. l. eũ qui. & ff. de consti. pecu. l. fi duo. §. sed & certo. Sed certè quod dictis legibus dr, ut quolibet loco possit conueniri, verum est idoneo, ubi conuẽtus habeat forum: ut ff. de mune. & hono. l. vt gradatim. §. j.

e ¶ Adimit. ʒ id est, adimere desiderat: non tamen adimere potest.

f ¶ Arbitraria.] id est, utilis certi condictio ex stipulatu, ubi stipulatio intercessit, ut hic fuit, uel utilis certi condictio ex mutuo, ubi mutuum erat datum certo loco reddendũ: uel utilis actio ex testamento ubi legatum est dandũ certo loco. nec enim est propriũ nomen actionis: ut ff. de eo quod certo loco. l. ij. §. hęc aũt actio. & l. si hæs. & lege, aut si mutua. Accursius.

g ¶ Proponitur. ʒ id est, tribuitur uel datur. ut ff. de eo quod certo loco. l. quod si Ephesi.

h ¶ Promissori. ʒ sed & actoris vtilitas attenditur, & utriusque vtilitas simul attenditur: ut ff. de eo quod certo loco da. opor. l. ij. j. respon.

ADDITIO. Dic q interesse rei si cõuenitur in alio loco, semper æstimatur, sed non actoris, nisi reus fuisset in mora uel culpa. ut no. gl. Bar. & doct. in d. l. ij. in prin. Angelus.

i ¶ Pura. ʒ id est, non habita mentione uel ratione loci ubi erat faciẽda solutio, ut diximus suprà eodem §.

¶ **HVIC AVTEM.** ¶ **CASVS.** Suprà dictum est, quòd quocunque genere plus petendi olim plus petebatur, cadebat à causa, & rẽ amittebat plus petens: qualiter autem plus petebatur re, uel tempore, uel loco dictũ est suprà. Modo dicit dominus Iusti. qualiter plus petit causa, & de hoc ponit duo exempla, vnum in isto §. & aliud in sequenti. Primum exemplum est tale: Si quis est stipulatus Stichum, aut decem uel viginti aureos, & postea petit Stichum præcisè. plus petere causa vidętur. Habuit enim electionem promissor soluendi decẽ, vel Stichũ. vnde cùm præcisè petat vnum, adimere sibi uidetur electionẽ, & ita plus petere causa videtur, & ita olim cadebat à causa. Quid ergo debet facere reſtipulator: quid petet? Resp. ſm qualitatem ꝺctus debet facere libellum. & hoc est optimũ verbum quotidianum, hoc est, eodẽ modo quo ſtipulatus est. vnde quia ſtipulatus est alternatiuè, & alternatiuè, dẽt libellum ſuum conficere uel formare. Et ſum in uerſi. Prætereà ſi q s. Tu habes unum exemplum de eo qui plus petit causa. Hic ponit dominus Iuſti. aliud exemplum de eodem. Plus enim petit causa ille cui homo in genere promiſſus est, ſi hominem certum pet. & ſimiliter est in viuo & in purpura, & in alijs. Generaliter enim qñcunque aliquid debetur in genere, ſi certũ quid peratur, plus peti videtur. Videt enim promiſſori adimere electionem, uel ad minus hoc facere intẽdit. Dicet aliquis: hoc verum est, qñ aliquid in genere promiſſum est, & ille q promiſſum est, certum petit: quia tunc ſi pretioſiſſimũ petat, plus petere causa vĩ. Sed quid diceretis vos, dñe ſi aliquid in genere est promiſſum, & ipſe præcisè petat illud quod uiliſſimum est in illo genere, vĩ ne plus petere? Et reſp. q ſic, quia adhuc electionem ſoluendi promiſſori adimere vĩ. Sæpe enim accidit, ut promiſſori facilius ſit ſoluere illud quod maioris pretij est. Omnibus ergo iſtis modis dicit plus peti, & quocunque iſtorum modorũ plus petebatur, cadebat plus petens à causa. Hodie non est ſic, ut patet in proxi. §. Fran.

k ¶ Qui causa. ʒ hanc causam electionem iam uocabit.

l ¶ Electio. ʒ nisi cùm iam unum interijt. tunc enim alterũ quod ſupereſt præſtabitur ff. de eo quod cer. lo. l. non utique. §. qui Stichũ. Et facit ad hunc. §. ff. de iure do. l. plerunque. in fi.

m ¶ Eripit. ʒ id est, eripere uult.

n ¶ Facit. ʒ id est, facere vult.

o ¶ Prodita est.] id est, data. Et est actio ex ſtipulatu hoc modo ſcilicet alternatiuè proponenda: ut dicitur hic.

p ¶ Prætereà. ʒ hoc est aliud exemplum qualiter causa plus petitur.

Tollit.

Th. qui ip ſi debẽtur.

† petierit.

Th. plus peto.

† quis.

† habuit.

Plus petit quatuor modis uersus.

a Quærit Io. Fa. ſi est notoriũ, q vtilis eſt deditori, ſoluere in loco ubi agitur, q, in loco puento: nunq tũc debeat actor mẽtionem facere de loco cõuẽtor & dicit q ſic: qa petitor ſem per debet narrare formã obligationis: ut j. proxi. §. in fi. itẽ qa aliqñ expedit & facilius eſt debitori ſoluere qđ damnoſius eſt ſibi j. e. §. prætereà iuenitur in fi. Ange.

Diuiſio.

Universidad de Deusto

a ¶ Tollit.ʒ id est,tollere vult.
b ¶ Maioris pretij est.ʒ facit ad hoc ff.loca.l.item quæritur. §. j. & ff. ff.de condi.& demonst.l. quod traditū est.& l.seq.& ff.de in diē addie.
a Ista lex bene facit ad propositū, sed aliæ nihil faciunt.Ia. Th. deest specialiter.

l.si venditor.§.sed si neuter,& ff.de vsu & habi.l.fi. a & ff. de usufruc.l. hactenus.§.finali.& l.sequen.

¶ ET HAEC QVIDEM. ¶ CASVS. Ab illo §. si quis agens, vsque nunc solum habuistis, quòd quatuor sunt modi plus petēdi,& qui cunque aliquo istorum modorum plus peteret, cadebat à causa sua.propter qđ dicit dominus Iustinia. quòd hoc videtur iniquum , & correctione dignum . & dicit hæc antea in vsu fuerāt: sed postea lex Zenoniana & nostra constitutio hoc arctauerunt. Et hodie obtinet quòd nullus à causa cadat , scilicet qui plus petit tempore, aut alio modo . Sed si plus petat tēpore, tunc in pœnam petentis plus tempore,duplicabuntur inducīæ:ita quòd si illud quod post annum debebatur , incontinenti petat,non poterit illud petere nisi post biennium: & etiā necesse habebit adhuc soluere omnes ex pensas, quas in lite rems fecerit. Si autem re, uel loco , uel causa plus petat Respō.Imper. quòd tunc omne damnū quod substinebit reus per pluris petitionē , refarciet sibi actor in triplū . hoc dicit. Sed videt per hoc quòd dicitur hic quod nō habebit locum id.C. de plus peti.l.unica? Respon.imò,quia titulus ille in alio casu loquitur : ut patet in apparatu. propter mendacium enim ibi punitur.

quisque.

Stichum petat: aut generaliter vi num stipulatus sit, & specialiter † Campanum petat , aut generaliter purpuram stipulatus sit, deinde specialiter Tyriam petat, plus petere intelligitur: quia electionem aduersario tollit: a cui stipulationis iure liberum fuit aliud soluere,quàm quod peteretur. Quinetiam licet vilissimum sit , quod quis † petat , nihilominùs plus petere intelligitur: quia sæpe accidit, ut promissori facilius sit illud soluere, quod maioris b pretij est.

¶ *Summatus est in §. si quis agens. tñ specialiter hoc habet:Hodie contra plus petē tem tpe, duplicantur mduciæ, & fit condemnatio ad omne damnum litis: petēs uerò plus alijs modis , in triplū sumptus quē sustinuit reus litis nomine, est condemnandus.hoc dicit. Ang.*

¶ Et † hæc quidē † c antea in vsu fuerant. † postea vero lex Zenoniana , d & nostra e rem coarctauit. Et si quidem tempore plus fuerit petitum,quid † statui oporteat Zenonis diuæ memoriæ loquitur constituio . f sinautem † quantitate , g uel alio modo h plus fuerit petitum : in omne, si quod forte damnum † ex hac cā acciderit, ei contra quem plus petitum fuerit, commissa tripli condēnatione(sicut suprà diximus i puniatur.k

¶ *Petens minus quàm ei debeatur,pōt coram eodem iudice residuum petere. hoc dicit.Aretinus.*

¶ Si minus † intentione l sua cō plexus fuerit actor,quàm ad eum pertineat,ueluti,si cùm ei decem aurei deberentur , quinque sibi dari oportere intenderit : aut si cum totus fundus eius esset, partem dimidiam suam esse petierit, sine periculo agit . in reliquum enim nihilominus iudex aduersarium in eodem iudicio m ei condemnat , ex constitutione n diuæ memoriæ Zenonis.

¶ *Si quis per errorem, aliud pro alio petierit, libellum mutare poterit . hoc dicit. Aretinus.*

¶ Si quis aliud, pro alio † intēderit , o nihil eū periclitari placet: sed † in eodē iudicio, p cognita ueritate,errorem suum corrigere q † ei permittitur : veluti si is , qui hominem Stichū petere deberet, Erotem petierit , aut si quis ex testamēto dari sibi oportere intenduæ rationes malæ.Nam non potest quis immutare libellum, nisi vsq; ad litem cōtestatam: nec etiam hodie post datum libellum: d qa sic dicit auth.qđ nō habet necesse in primo libello persistere : ut in auth.de litig.§.omnem.col.8.Item quia nō uidetur in iudicium venisse , quod post litis contestationem contingit:vt ff.de iudic.l.non pōt & ff.de exceptio.rei iudica.l.cum quærit.& l. egi tecum.Nec obstat quod hic dicit,& quod dicit eodem iudicio.Nam dic,id est,coram eodem iudice, & ab eodem actore & reo. Nam & propter hanc causam , scilicet pp identitatem personarum,ēt ubi prorsus aliud petitur . tamen dr iudicium idem:vt infra proxi.§. Item non obstat ff. de noxa. l. in delictis. §.fi detracta.quia ibi ex eadem cā,& eadem actione, & ad idem agebatur : licet esset uariatio in quodam beneficio , quod dns habet per l. ut posit pro noxa dare:ut infra,de noxa.actio.§.summa. & ff.de re iud.l. miles.§.j Item alia ratio non est bona quia non fm conscientiam, sed fm allegata debet iudex iudicare & pronuntiare : ut ff.de offi. præfid. l.illicitas.§.veritas.nisi habeat conscientiam ut iudex:ut in d. l. & ff.finium.reg.l.fi irruptione.§.ad officium.& hoc in singularibus iudicis. e Sed quid in voiuersalibus?Respon. potest in eis adjici quandocunque ante sententiam:ut ff.de peti,hære.l.iiij.& l.fi quo tempore.& sic intelligitur.C.de appel.l.fi.§.fi.

n ¶ Constitutione diuæ.ʒ scilicet Græca quam non habemus.Acc.

¶ SI MINVS. Diuiditur in duas partes . Primò, qñ minus petijt. Secundò,quando aliud pro alio per errorem petijt. Secunda ibi, si qs aliud.Aretinus.

¶ CASVS. Vidistis iam de eo,qui plus petit , qualiter puniebatur olim,& qualiter hodie punitur.Dominus Iustinianus nihil uolens dimittere indiscussum,adhuc tractat de eo,q minus petit, quid iuris sit: & dicit q qui minus petit, hoc pōt facere sine periculo , & in eodē ēt iudicio plus petere potest:quia ex cōstitutione bonæ memorię Zenonis fuit hoc introductum,q ille qui minus peteret, posset in eodem iudicio plus petere.Et scire debetis,q hæc materia illius l.C. de eden.l. edita actio.& ea quæ super repetitione illius l.dicūtur,possunt hic repeti.Quidam autem per §.istum voluerunt eicere, q emendatio libelli & mutatio posit fieri vsque ad sententiam definitiuam: quia vsque ad sententiam definitiuam semper manet idem iudicium.Doctores tñ nostri in hoc resident omnes,q ante litis contesta.potest fieri emendatio,& mutatio.& literam istam ita intelligunt,in eodem iudicio, id est ante litem contestatam vel fic,in eodem iudicio,id est, apud eundē iudicem non in eadem instantia iudicij . Vocatur tamen iudicium idem propter identitatem iudicis & causarum.Franciscus de Are.

I ¶ Intentione.ʒ id est,in libello intentionis , & hoc per errorem , si enim scienter donare præsumitur,secundum quosdam. Sed p̄ puto,q nunquam donare præsumitur nisi tunc quando traditio fieret ab eo qui donare præsumitur:ut ff. de regulis iuris.l. cuius per errorem. hic autem non erat datio, sed quædam abstinentia. Vnde siue de reliquo sciat qui agit, siue non tempore cœpti judicij, locum habet §. iste.

ADDITIO. Ista gl. in se, & relata ad textum nostrum , est vera, & secundùm Iasunica & singularis:non tñ est simpliciter vera, in quantum dicit nunquam præsumi donationem , nisi interueniat traditio . prosequere vt per eum.

m ¶ In eodem iudicio.] id est,quandocunque ante sententiam reliquum petierit sine noua contestatione, secūdum quosdam , vt hic dicitur , & hoc propter duas rationes falsas. Vna, quia potest emendare libellum quandocunque ante sententiam,ut dicunt. & est p̄ eis.ff.de noxa. l.in delictis.§.fi detracta. & sic intelligunt.C.de eden.l. edita . Altera ratio est, quia secundū eos etiam, si non petat , uel probet hoc actor , tamen iudex si scit , debet secundum suam conscientiam condemnare reū . & est pro eis ad hanc rationem.ff. fin.reg.l. fi irruptione.§. ad officiū. & in hac sententia fuit dominus M. Sed certè secundùm Iopositum est falsum : & ad litem cōtestatam: nec etiam hodie post datum libellum: d qa sic dicit auth.qđ nō habet necesse in primo libello persistere : ut in auth.de litig.§.omnem.col.8.Item quia nō uidetur in iudicium venisse , quod post litis contestationem contingit:vt ff.de iudic.l.non pōt & ff.de exceptio.rei iudica.l.cum quærit.& l. egi tecum.Nec obstat quod hic dicit,& quod dicit eodem iudicio.Nam dic,id est,coram eodem iudice, & ab eodem actore & reo. Nam & propter hanc causam , scilicet pp identitatem personarum,ēt ubi prorsus aliud petitur . tamen dr iudicium idem:vt infra proxi.§. Item non obstat ff. de noxa. l. in delictis. §.fi detracta.quia ibi ex eadem cā,& eadem actione, & ad idem agebatur : licet esset uariatio in quodam beneficio , quod dns habet per l. ut posit pro noxa dare:ut infra,de noxa.actio.§.summa. & ff.de re iud.l. miles.§.j Item alia ratio non est bona quia non fm conscientiam, sed fm allegata debet iudex iudicare & pronuntiare : ut ff.de offi. præfid. l.illicitas.§.veritas.nisi habeat conscientiam ut iudex:ut in d. l. & ff.finium.reg.l.fi irruptione.§.ad officium.& hoc in singularibus iudicis. e Sed quid in voiuersalibus?Respon. potest in eis adjici quandocunque ante sententiam:ut ff.de peti,hære.l.iiij.& l.fi quo tempore.& sic intelligitur.C.de appel.l.fi.§.fi.

n ¶ Constitutione diuæ.ʒ scilicet Græca quam non habemus.Acc.

¶ SI QVIS ALIVD ¶ CASVS. Suprà uidistis,quid iuris de eo qui plus petit . Sed quid si aliquis aliud pro alio petierit , uel si vnam actionem pro alia proposuerit?Respondet,q non propter hoc pericli tabit ei aliquid:sed in eodem iudicio cognita causa, errorē suum corrigere potest.hoc dicit.Fran.

o ¶ Intenderit.ʒ scilicet sibi deberi.

p ¶ In eodem iudicio cognita veritate.ʒ i. apud eūdem iudicem. & dr idem iudicium pp identitatem personarū & iudicis:tñ verè aliud est. Sed nunquid nouæ dilationes dabuntur?Resp. si potest esse instructus ex petitione prima ēt ad secundam non dabuntur:cùm necessariæ, nó voluntarię sint dandæ dilationes:ut C.de dilationibus.l.j.Nam si primo egit actione vi bonorū raptorū, & postea mutet , & agat actione furti,,satis pōt esse reus instructus.Si aūt sunt diuersæ petitiones,vt in hoc §.dr.nouæ dilationes dandæ sunt:vt C.de dilationibus.l.j.Ité nun quid iterum de calumnia iurabitur? Resp. sic, quia potest & in hac cā calumniari:vt ff.de data.infe.l.qui bona fide.§.antepenul & penul.

q ¶ Corrigere.ʒ nota q permittitur alicui errorem suum corrigere. Sed nunquid in veteri habet necesse persistere? Respondet, non, secundum

† ex ea re fecerit.

† Glo.in c. inter dilectos. super verb.addēdi. dicit q̄ argu.huius §.in libello sunt ponēda illa verba,saluo iure addēdi, &c.

† errans. nam.

† potest.

d Cōtrariū tenēt Fab. Pla.Ange. & Ia. Iudicū dr idē pp personarū identitatem. Iudex non fm conscientiā, sed fm allegata debet iudicare.

e Not. fm Ia. q̄ iudex q̄ est.ʒ. legē:ut papa, imperator, uel princeps, cuius dictū hr̄ p lege, debet semper fm conscientiam suā iudicare,qualiter cunque eā habeat siue ex actis siue nō,alias peccaret. Ité not. q̄ executor teneī exequi sniam ēt ꝫ propriā cōscientiā nisi in cā criminali & corporali: qa tunc iudex non debet exeq̄ ꝫ suā conscientiā: ut pulchrè q̄ cum.

† intelligēdum sit.

† Gl.intrat hic materiā cumulationis , de qua vide Bart.Bald. Cali. & Ia. in l. edita. C.de eden. Fab. & Ang.hic.

† consequitur,

b Pōt fusticneri,ꝫ tertia diuisio fuit in §. p̄iudiciales. & isto mō diuisio.§.sequens. erit quarta. Ia. c Die q̄ in isto tit.non ponunt nisi sex diuisiones. prima in §. ij. secūda i §. sed istæ. tertia in §. sequēs . quarta in §.oēs. quintain §. actionū,sexta hic. Ia. & est dē mente aliorū.

secundum hanc l. Sed hodie p̄: vt in authen. de lit.§. omnem.col. 8.& ita intentabit veterem & nouam: nisi reo absoluto in veteri , objiciat exceptio rei iudicatæ in noua:ut quia sit eadem causa agendi, & eadē personæ,& eadem res,licet alia sit actio: ut ff. de iureiurando. l. duob. §.exceptio.& ff.de exceptio.rei iudi.lege,si mater.§. eandē. & lege, cū quæritur. Vel nisi actio prima a ita se habeat ad secundam, ut electione tollatur:quod in casibus contingit:ut C.de furt.l. j.& C.si seruus exte.emise mād.l.j.& C. de codi. l.fin. & C. de pact.inter empt.& uēdi. l.commissoriæ.ut ff.de tribu.l.qđ in hærede . §. iste. & ff.de leg. ij. l. cùm filius. §.uarijs.

a ¶ Intenderit.ʒ scilicet sibi deberi.

¶ SVNT PRAETEREA. ¶ Diuiditur in duas partes:In prima ponit vnum dictum generale,videlicet, q̄ non omnis actio est perfectoria solidi.Secundò, il lud per plura exempla probat. Secunda ibi , ut ecce. Item secūda subdiuiditur. Nam primò ponit exemplum de peculio.Secūdò de dore.Tertiò, quando agitur contra patrem , patronum, socium,uel donatarium. Quartò , quando agitur per cōpensationē. Quintò , quando agitur contra illum, qui bonis cessit.Secunda ibi , Item si de dote. Tertia ibi, Sed & si quis cum parente. Quarta ibi , Compensationes.Quinta ibi,Cum eo quoque.Legam tū per particulas , ut clarius unaquæque materia comprehendatur.Aret.

¶ CASVS. Iam vidistis in tit. de actionibus varias & diuersas diuisiones actionum.Adhuc etiam est alia diuisio actionum , q̄ innuit nobis Iustinianus, & vsque in finē tituli prosequitur: & est diuisio ista talis:Actionum quædam sunt quibus persequimur solidum: quædā quibus non solidum:& quædam quibus minus.Et ponit exemplum,dicēs q̄ per actionem de peculio aliquando persequimur solidum : ueluti, si tempore litis contestatæ tantum reperiat in peculio deducto omni eo quod de iure deduci debet quantum nobis debeē.& quemadmodū peculium intelligi debeat,suo loco proponemus.Et sum in §. ité si de dore.Iam vidistis exemplum de vna actione, quæ q̄nque persecutoria est solidi,quandoque non. Modo dabo uobis exemplum de alia actione, quæ q̄nque datur in solidum, quandoque non : & est exemplum de actio. de dote, quæ est persecutoria solidi , qñ maritus solidum facere potest . Si autem non habeat unde solidum facere possit : tunc debet condemnari inquantum facere potest.Et sumus in ver. Propter retentionem.Iam uidistis vnum casum, in quo non consequitur mulier soli dum per actionem de dote.Hic ponit dominus Iustinia.alium casum, puta , qñ maritus utitur retentione propter impensas factas in dote. hoc dicit.Franciscus de Aret.

¶ Sunt præterea quædā actiones.ʒ Innuit hic quandā diuisionē actionum,scilicet quòd aliæ sunt persecutoriæ in solidum: aliæ non. & hāc prosequitur vsque in finem huius tit.& non est ista diuisio de xij. diuisionibus.Nam prima est,q̄ aliæ sunt in rem,aliæ in personam.ut suprà eod.§.omnium.Secunda est,q̄ aliæ sunt ciuiles,aliæ prætoriæ:ut ʒ.eo. §.sed istæ quidem actiones sunt. Tertia fuit b ʒ.e.§.sequens.Quarta ʒ. eo.§.omnes autem actiones. Quinta ʒ. eo.§. actionum autem quædam sunt. Sexta est,q̄ aliæ sunt temporales,aliæ perpetuæ. Septima, q̄ aliæ sunt transitoriæ ad hæredes,aliæ non:ut ʒ.de perpe.& tempo.act. §.nō omnes.Octaua est,quòd aliæ sunt famosæ, aliæ nō: vt infra de pœ. tē. li.§ pe.Nona,quòd aliæ sunt directæ,aliæ vtiles:ut ff.si qua.pau. fe.di. l.penul.Decima,q̄ aliæ directæ,aliæ contrariæ:ut suprà, de oblig.quæ ex quasi contractu.§.j.& ij.Vndecima,quòd aliæ singulares, aliæ vniuersales,aliæ generales:ut ff.pro socio.l.pro socio arbiter.Duodecima diuisio c est,quòd aliæ sunt simplices,aliæ duplices:vt familiæ erciscū dæ.communi diuiduudo.finium regund.& quædam interdicta , ut infrà,de interdic.§. tertia diuisio. Est autem & hæc extrauagans de qua hic dicitur.

b ¶ Proponemus.ʒ vt inf.tit.j.§.cum autem.

c ¶ Maritum.ʒuel eius hæredes,scilicet filios communes . secus in extraneis hæredibus:ut ff.soluto matrimonio. l. etiam filios mulieris. & l.maritum.& l.seq.

d ¶ Facultates.ʒ ut tñ ipse maritus non egeat: d ut ff. de re iud.l.inter eos.& ff.de reg.iu.l.in condemnatione personarum.& hoc nisi dolo fecerit maritus,quo minus possit cautione expositā,ab eodem de solido soluendo,si ad meliorem fortunam peruenerit:ut C.de rei uxo.ac.§.cū aūt.& ff.fol.ma.l.ēt filios.§.licet.& ff.pro soc.l.verum est. §.id quod.

d Et ī hoc deducēdo. debet attēdi modus circa duo. Primò, circa quāt tē rei,si dis ratis facultatib.& dotatione p̄one: ut si possit operari, & habeat officiū, uel artificiū,si bi oppetet, & tunc dedu ctio. istarū operarum . nobilis uero rò plus expēdat.q̄ rusticus . Secūdò,circa quantitatē rpis : puta annorū ipsius mariti, fm formā. l.hereditatē. in prin. ff. ad l. Fal. ut p Io. F. & Ang.hic. e Ita gl. est magistra, & melior de toto iure ī sua materia , fm Fab.Placē Ang.& Ias. f Th. accipi,poterūt. patre.

† quacūq; actione egerit.

f Th.ut nō tm̄ actor ꝫ sequat̄ qđ petere tenetat. Impēsæ uoluptariæ an posint abradi.

f Et hoc est spāle i uxore , tñ ab alio cui⁹ uoluntate factę fuissent in re sua, bene repetunt. l.iij.a liàs iiij.§.si mutuatus . ff. de in rē uerso.

ADDITIO. Item nisi mulier ipsa esset pauper ita vt ad ipsius victum totados esset necessaria. Item si res dotalis , uel alia acquisita ex re dotali,extaret : quia non haberet locum beneficium istius textus:ut per doc. hic.

e ¶ Impensas.ʒ c dic q̄ impensæ aliæ necessariæ sunt, ut quibus non factis res erat peritura, uel deterior futura. Aliæ vtiles, ut quibus non factis res non erat peritura, sed eis factis res est melior futura . Aliæ voluptariæ,quæ tantum rē exornant : vt ff. de uerborum significatio. l.impensæ.& ff. de impen. in rebus dota. fac. l. j. & l. quod dicitur.j. §. vtiles. & l. uoluptariæ . In primis impensis dic q̄ minuunt dotem ipso iure, si consistat in pecunia & specie: vt si est fundus,& pecunia in dotem data quantum in fundum impenditur,tantum in pecunia ipso iure deberi definit.Si verò solus fundus in dote sit : tunc si tā tum expenditur simul, uel diuersis vicibus quā ti est fundus , tunc ipso iure definit esse dotalis , nisi mulier intra annum , sponte mariro impensas obtulerit . Si verò non tm̄ , non definit esse dotalis , sed tandiu totus uel pro parte retinetur,quandiu impensæ restituātur:ut ff.de impen.in rebus dot.factis.l.quod dr.& ff.de iure dotium.l.si quis. §.pen. & fin.& hoc in necessarijs impensis.Si autem utiles sunt,tunc per act. neg.gest.uel mandati,si mādato mulieris fecit,repetūtur. Voluptariæ non repetuntur,etiam si mandato mulieris factæ sunt,sed abraduntur, sine læsione prioris status:ut C.de rei vxo.actio.§ fed nec ob impēsas. & ff.de rei uendic.l.in fundo. f Et fm hanc distinctionem hunc §.intelligas.& quod dicit in litera , quasi, non denotat improprietatem . sed est impensa necessaria,ut dictum est,sed si utilis uel voluntaria , nullo modo locum habet hic.§.

f ¶ Dos.ʒ in pecunia consistens.

g ¶ Liberis.ʒ vt ff.de impensis in rebus dota.fa. per totū titulum.Ac.

¶ SED ET SI QVIS. ¶ CASVS. Præter actiones iam dictas, sunt & aliæ,quibus quandoque persequimur solidum , quandoque nō. Eiusmodi sunt illæ,quæ dantur contra parentes,& patronos, & ꝫ socium.Idem dico in actionibus quæ competunt contra eum, qui conuenitur ex sua donatione.h.d.Fran.

h ¶ Sed & si quis.]scilicet filius uel libertus, qui agunt uenia impetrata:aliàs puniūtur:ut suprà eodem.§.pœnales.versi.ueluti.ibi, & in eū. Accursius.

i ¶ Socio.ʒ & se consitente socium. aliàs non datur ei hoc beneficiū. vt ff.pro socio.l.si unus.§.ulti.

ADDITIO. Quod verum intellige, si perseueret in negatione , usq; ad litem cōtestatam, & negauit in specie esse sociū.alias secus, puta si in genere,ut nego narrata prout narrantur,&c.secundum doc.hic.

k ¶ Potest.ʒ quod semper accipe detracto tanto,q̄ possit inde viuere conuentus:ut ff.de reg.iur.l.in condemnatione.

l ¶ Ex donatione.ʒ id est,quando nō potest soluere, cùm donare promisit.Accursius.

m ¶ Conueniatur.ʒ scilicet condictione ex lege : ut C. de donatio.l.si quis argentum.§.finautem.Et nota, q̄ hic solus conuenitur in quantū facere potest deducto ære alieno:ut ff.de re iudi.l.inter eos.§.j. & ij. & melius.§.fi.

¶ COMPENSATIONES. ¶ CASVS. Suprà vidistis qualiter qñ que per actiones persequimur solidum,& quandoque non: & hoc per naturam actionis,ut in superioribus patet. Hic autē dicit, q̄ similiter per actiones quandoque non persequimur solidum p̄p compensationem factam,uel compositam ab homine ħ.d.Fran.

n ¶ Plerunque.ʒ hoc dicit propter actionem depositi , & alias quasdam in quibus non obijcitur cōpensatio:ut suprà eo. §. in bonæ fidei. & C.de compen.l.fin.

Ex

Universidad de Deusto

a Mæc glo. pessimè loquitur, cm Iaſ. quē vi deasplenī⁵.

†Th. quēadmodum ante.

¶ Nō ex integro ſed in id quod facere pōt.

†al. uiſum eſt.

Ceſsio bonorū i duobus ꝓdeſt.

†Th. ſerui aut filij familias aduerſus patrē aut dominum.

Ceſsióe bonorū facta nō ſemper conuenieſ q ceſsit, & ſi ad pinguiorē fortunā puenit. Continuatio.

Diuiſio.

a ¶ Ex eadem cauſa.ʒ hodie ex quacunque cauſa. & in quolibet contractu bonæ fidei vel ſtricti iuris. ² vt ſup.eo.§ in bonæ fidei.

b ² Iam dictum eſt.ʃſupra eo.§.in bonæ fidei.

¶ CVM EO QVOQVE.¶ CASVS Adhuc ponit dominus Iuſtinia,nobis aliud exemplum actio. in quo exemplo non ſemper perſedem cauſa ² præſtare oportet: in reliquum eum, cum quo actum eſt condemnat: ſicut iam †b dictum eſt.

¶ Impedit bonorum ceſsio, ne fiat in ſolidum condemnatio. Ange.

¶ Cum eo quoque qui creditoribus ᶜ ſuis bonis ceſsit, ſi poſteà aliquid acquiſierit, quod †idoneū emolumentum habeat, ex integro ᵈ in id quod facere poteſt, creditores experiuntur. Inhumanū ᵉ enim erat † ſpoliatum fortunis ſuis, in ſolidum damnari.

Quod cum eo qui in aliena eſt poteſtate negotium geſtum eſſe dicitur.†

TITVLVS VII.

¶ Cognito contractu ſeruorum ad obligādum dominū, erit cognitum quid de contractu filij ad obligandum patrem. Aret. uis.

Via tamen ſuperiùs ᶠ mentionem habuimus de actione, qua in peculiū filiorū familiàs, ſeruorùmque † agit, opus eſt vt de hac actione, & de cæteris quæ eorundem nomine in parentes dominòſve dari ſolent, diligentius ᵍ admoneamus. ¶ Et qa † ſiue cū ſeruis negotium geſtum ſit, ſiue cum ijs, qui in poteſtate parentum † ſunt, eadem ferè ʰ iura ſeruantur: ne verboſa fiat diſputatio, ⁱ dirigamus ſermonē in perſonam ſerui dominique, idem intellecturi ᵏ de liberis quoque & parentibus, quorum in poteſtate ſunt. Nam ſi quid in his ˡ propriè ſeruetur, ſeparatim oſtendemus. ᵐ

¶ Dñs tenetur ex contractu ſerui in ſolidum, ſi Ihs iuſſerit, uel ſi ipſum, uel liberū hominē naui, uel alicui alij negotiationi ꝓpoſuerit, actionibus cognominatis quo iuſsu, & exercitoria, & inſtitoria. Ange

¶ Si igitur iuſſu domini ⁿ cum ſeruo negotium geſtum erit, †in ſolidum prætor aduerſus dominum actionē pollicetur, ſcilicet quia is, qui ita contrahit, fidem domini ſequi videtur. ᵒ Eadē ratione ᵖ prætor duas alias inſolidū actiones pollicetur: quarum altera exercitoria, ¶ altera inſtitoria appellaī. †Exercitoria † tunc habet locum, cùm quis ſeruū ſuum, in ſolidum cum hac adiectione, quod iuſſu, & inſolidum. Fidem enim dñi ſequi vr, qui eius iuſſu cum ſeruo contrahit. Similiter poſſet poni exemplum in filio cum quo iuſſu patris contractum eſt: ſed ne verboſa, id eſt, verborum ſit diſputatio, idem intelligas in filio & patre, qd dicit in ſeruo & domino. & ſum in verſiculo. Eadem rōne prætor, &c. Vidiſtis duas actionum adiectiones inſolidū, adhuc ꝓter illas duas adiectiones, prætor proponit alias duas, quarum una vocatur exercitoria, & alia inſtitoria, & primò ponit exemplum de exercitoria dicens, ꝙ tunc competit exercitoria, cum dominus nauis ſiue nauta, qui exercere dr, ſeruum ſuum magiſterio nauis præpoſuit, & cum ſeruo illo ꝛctum fuerit. Datur enim tunc contrahenti contra dominū nauis actio exercitoria inſolidum, cum præpoſuerit eum inſolidum & quanquàm litera in ſeruo ſuo locatur, idem tamen intelligas in ſeruo alieno, uel in libero homine, magiſterio nauis præpoſito, ſi cum eo contractum fuerit, eius rei gratia, ad quam præpoſitus fuerit: & ſic trahit exercitoria nomen ſuum ab ipſo domino nauis, qui alium præpoſuit alicui negotio, qui exercitor dr. ſed inſtitoria econuerſo trahit nomen ab eo, q certo negotio præponitur, qui inſtitor appellatur. & ſumus in verſiculo. inſtitoria, &c. Supra vidiſtis quando locum habet exercitoria adiectio: modo uideatis, quando locum habet inſtitoria: & certè habēt locum cum quis præponit ſeruum tabernæ aut alicui negotiationi: & cum eo contractum fuerit, eius rei graria cui præponitur. Tunc enim datur actio contra eum ex eo ꝛctu, cum hac adiectione inſtitoria. Qui autem a domino præponitur, inſtitor appellatur. In verſi iſtas tamen duas actiones, &c. caſus eſt talis. Supra diximus, quod locum habet exercitoria ſiue inſtitoria cum ſeruum ſuum naui, vel tabernæ, vel alteri rei, ſiue certę negotiationi dominus prępoſuerit. Iſtas etiam duas actiones prętor reddit & donat, & ſi dominus ſeruum alienum, uel liberū hominem alicui negotiationi prępoſuerit, quia eadem ratio ęquitatis in eo caſu inuenitur. hoc dicit. Fran.

n ¶ Domini cum ſeruo. ʒ ſcilicet volentis cum ſeruo contrahi. ſiue diri gat iuſſum ad ſeruum, ſiue ad contrahentem cū ſeruo, ſiue ſubſcripſit, ſiue quocunque modo contractum ratum habuit: ut ff. quod iuſſu. l.j.§. j. & §. ſed & ſi ſerui chirographo. & §. ſi ratum.

o ¶ Videtur. ʒ vt etiam ab ipſo domino debitum condici poſsit: ut in ſrà eodem.§. penal.

p ¶ Eadem ratione.] quia fidem domini ſequi videtur: ut ſuprà, proxi.§. in fi. Accurſius.

q ¶ Exercitoria. ʒ quę perpetuo hęredi & in hęredem datur: ut ff. de exer.

f ¶ Superius. ʒ vt ſuprà ti.j.§. actiones autem, & §. ſunt præterea.

g ¶ Diligentius. ʒ quam ſuprà dictum ſit. vel dic diligentius, id eſt, diligenter.

h ¶ Ferè. ʒ hoc dicit propter Macedonianum quod habet locū in filijs, non in ſeruis: vt infra eodē.§. quę diximus. & pp alios caſus quos ibi dicemus. Ac.

i ¶ Diſputatio. ʒ [b] nota, contra multos docto. qui legendo & conſulendo multa & inutilia effundunt, cùm paucis uti poſsint: contra id quod dicitur quod gaudent breuitate moderni. nam in multiloquio non deeſt peccatum. facit l. ampliorem. §. in refutatorijs. cum ibi no. per glo. & doct. C. de appe. Ang.

k ¶ Idem intellecturi. ʒ nam ſimilium eadem eſt diſciplina: ut hic & ff. de in rem verſo. l. iij. §. proinde. & §. quoties.

l ¶ In his. ʒ ſcilicet parēte & filio.

m ¶ Oſtendemus. ʒ infrā eodem. §. quæ diximus.

¶ SI IGITVR IVSSV DOMINI ¶ CASVS Suprà dictum eſt quòd tractandum erat de acti. ſiue adiectionibus actionum, quæ competunt propter negotia geſta cum ſeruis & filijsfamilias. Videamus igitur primo de illa actio. quæ competit propter negotium geſtū cum ſeruo, iuſſu domini. Dicit igitur, quòd ſi aliquis iuſſu domini cum ſeruo cōtrahat, cum domino contraxiſſe videtur, & ideo contra dominum competit ei actio

b Iſta gl. nō ē Accurſii.

† At. qñ.

† parentis.

† Th. geſtis agit.

† uocatur.

† quidem.

Exercitoria actio.

Exercitor.

Inſtitoria actio.

Inſtitor.

Dic hoc verum ſi prima actioda bāt hēdi, uel vtra hēdē. qa iſtæ non ſunt ꝓpè actiōes ſed adiectiones: ut habet in d. l. ſi tamen. §. ſi ſecūdū Ang.

† Eſt.

† Th. nā ſi.

Ius idē ſtatuatur, ubi eſt eadem æquitas.

† autem.

† interueniebat.

† Th. inuenit.

debetur,

de exer. l. ſi tamē. §. ſi. ² Idem in inſtitoria: vt ff. de inſti. l. nouiſsime. Idē etiā de in rem verſo: vt ff. quādo de pecu. act. anna. eſt l. quæſitum. in fi.

a ¶ Eius rei gratia. ʒ bene dicit, eius rei gratia. Nā ſi ob aliam rem, puta negotij ſui: vel cum eſſet præpoſitus ad vehendum onus, ipſe accepit mutuā pecuniā, non ad vtilitatē nauis non tenetur dominus: vt ff. de exer. l.j. §. non ait.

b † Quæſtus. ʒ id eſt, prouentus ſiue lucrū. Sed magiſter appellaī cui totius nauis ancho ra, i. gubernatio cōmē datur: vt ff. de exer. l. j. §. magiſtrum nauis.

c ¶ Seruum. ʒ vel liberum: vt in fi. huius §.

d ¶ Vocantur. ʒ nota quod inſtitoria à præpoſito, ſed exercitoria præponēte uocatur: ut hic, & §. proxi. §.

e ¶ Duas. ʒ per hoc ꝙ dicit duas, excludit primam quod iuſſu. Acc.

f ¶ Aequitatis.] No. ꝙ vbi eadē eſt ęquitas, idē ius ſtatuendū eſt. ſic ff. ad l. Aquil. l. illud. § cùm enim. in glo. æſtimari. & ſuprà quib. mod. ius pat. pote. ſol. §. pari ratione.

¶ INTRODVXIT. ¶ CASVS Prætor pdictas actiones, quod iuſſu, exercito. & inſti. adinuenit adhuc ꝓter aliam adiectionem, q vocatur tributoria, & hēt locū hæc adiectio, quādo domino ſciēte, & iubente in mercib. peculiaribus negotiaī ſeruus. Tūc enim ſi aliq s in illis mercib. cū ſeruo cōtrahat, ſtatuit prętor ꝙ quicq d in illis mercibus cū ſeruo contractū eſt, vel inde receptū, ꝙ totū inter dominū & creditores tributoria agentes diſtribuaī: & qa dño permittitur diſtribuere: ſi cōtigeret, ꝙ malè di ſtribueret dominus, ꝓpterea in hoc caſu accōmodauit ꝓtor hanc actionē, ſiue adiectionē creditori ꝙuerēti de mala diſtributiōe. h. d. Quidā tñ dicunt, quòd non habet locū tributoria cōtra dñm, niſi in eo ca u quando dominus iam malè diſtribuit. tu dic contra. Franc.

g ¶ In peculiari merce. ʒ hoc cautè dicit, non in dominica: vt ff. de inſti. l. ſed & ſi pupillus. §. penult. [b]

h ¶ Negotietur. ʒ ad omnem quoque porrigitur negotiationem: vt ff. de tribu. l. illud. & l.j. § licet.

i ¶ Eius rei cauſa. ʒ nota quòd ad hoc ut competat iſta actio, oportet quòd ſit contractum illarum mercium cauſa; alias non competeret: ut per Ange. hic.

k ¶ Minus. ʒ hanc actionem tributoriam dicunt quidam non dari. niſi dominus primò diſtribuat, & dicunt quòd cogit officio iudicis. & hoc colligitur ex hoc §. quia dicit, minus. Sed dico quòd ante & poſt competit: quia minus tribuit qui nihil tribuit: ut ff. de tribu. l. illud. §. ſi cuius dolo. uer. minus. & arg. ff. de uerborum ſignifi. l. minus. & l. uerbum amplius. ſecundum Io.

¶ PRAETEREA INTRODVCTA. ¶ CASVS. Iam uidiſtis naturam diuerſarum adiectionum, uidelicet adiectionis quod iuſſu, exercitoriæ, & inſtitoriæ & tributoriæ. adhuc præter iſtas ſunt inductæ à prætore aliæ adiectiones, quarum una uocatur de in rē uerſo, & alia de peculio, & ſunt diuerſæ à prædictis: q a ſupradictæ adiectiōes nunquam habent locum contra dominum, pro contractu facto cū ſeruo: niſi hoc factum fuerit domino uolente: ſed iſtę duæ actiones dātur contra dominum pro contractibus factis cū ſeruo domino ignorāte & nolente: adeò quod ſi ſine domini uolumtate negotium geſtū ſit, tamen ſi quid in eius negotium verſum fuerit, id totum præſtare tenetur dominus, & ad hoc poteſt agi actione ex illo contractu, cum hac adiectione, de in rē verſo. ſi aūt non ſit aliquid verſum in rem eius, tūc poteſt dominus conueniri quatenus eſt in pecu io. Deinde docet qd videtur verſum in rem dñi, dicens quod illud videtur verſum, quod in rē eius neceſſario impendit ſeruus. & de expēſis neceſſariis ponit multa exempla. Sed pone ꝙ ſeruus alicuius q ſciente domino in negotiis peculiarib. negotiatur à Titio decē aur. accepit mutuo, & quinque aureos creditorib. ſuis ſoluerit: reliquos verò quinq; alio modo cōſumpſerit, ꝓ illis quinq; quo s in rē domini conuertit: dēt dominus in ſolidū conueniri: pro aliis verò quinque peculio tenus dñs conuenitur. Si autem omnes decem au. in rem dñi verſi fuiſſent, decē aureos cōſequetur ꝓ actionē de in rem verſo. Licet. n. vna ſit actio, ſiue adiectio qua de peculio & de eo quod in rem dñi verſum ſit, agitur, tamen duas habet cōdēnationes. Iudex ergo coram quo de in rē verſo agī, dēt inſpicere, an in rē dñi uerſum ſit, an nō. Non. n. aliter debet venire adeſtimationē peculij, niſi aut nihil i rē domini verſum ſit, aut non totum. h. d. Franc.

l ¶ Deq; ea ʒ cæue tibi: ga de duabus actionibus ſimul dicit, ſ. de pec. & de in rē verſo.

m ¶ Patitur. ʒ facit ff. de pecu. l. ſi quis ſeruū. §. etiā. & hic adiunge §. cæterum. qui eſt ʃ.

n ¶ Mercatus erit. ʒ facit ff. de in rem ver. l. iij. §. proinde.

o ¶ Ex decem. ʒ quia quot ſunt conſumpti, in tot debet teneri: vt ſuprà proxim. §.

p ¶ Damnari debes. ʒ facit ff. de in rem verſ. l. ſi pro patre. §. idem.

q ¶ Licet. ʒ hoc punctū qđ eſt hic, ita præuè intelligūt quidā, ꝙ quicunque agit de peculio, videtur intentare illam formulā, & agere ſcilicet de in rem uerſo: ut hic, & ff. de in rem uer. l. filiusfamil. in fin. & ff. de pecu. l.j. §. eſt autem. quæ opinio neceſſaria eſſe uidetur. Nā cū de peculio agitur debita peculiaria computantur, & ita quod ſeruus dēt domino, & dominus debet ſeruo naturaliter: quia qđ ſeruus impendit in rem domini, uenit in actione de pecu. ut ff. de pec. l. quā tuberonis. § in peculio. uer. ſed & id. quod nihil aliud, eſt quàm de in rem uerſo agi. & ita q agit de pecu. & de in rē uerſo agit. Sed Io. dicit ꝙ diuerſæ ſūt actiones, & actionū formulæ: nec qui formulam vnius proponit, alterius formulam proponere uidetur. Nec ob. d. l. de pecu. l.j. §. eſt autē. quia licet ibi videatur ſub actione, & edicto de peculio actionē de in rem uerſo proponere, tñ non demonſtratur edictum, qđ ſit de peculio tantùm: ſed generale quod dicit de omni eo quod ſit cum eo, qui in aliena eſt poteſtate: ut in e. l.j. §. uerba aūt. Item non ob. d. l. filiusfa. in fine, quia quo ad effectum proponit de in rem uerſo, qui proponit ꝙ de culio, non quo ad formulam. Et eodē modo expone qđ hic dr vna eſt actio de peculio, &, de in rem uerſo. i. ille qui proponit actionem de peculio, conſequitur effectum actionis de in rem uerſo. Et quod ſubiicit, duas habet condemnationes, ſ. actionis de peculio unam ſ. pro ſuo effectu. ſ. actionis de in rem uerſo. Accur.

ADDITIO. Hæc opin. gl. quod ſint diuerſæ actiones, uerior eſt: quia habent diuerſa nomina, & diuerſa media concludendi.

r ¶ Actione. ʒ ſcilicet de peculio.

† erit

† Th. dñs ſoluere cogatur.

† Th. uerſū impenſūq;

† Th. impēſum fuerit.

† Th. ædes ruinam minantes.

† deeſt Th. quidem.

† Th. pecuſi quātitas patet.

Textū exponit.

† de peculio. Th.

† Th. quid.

† Th. alioqui enim.

Actio de peculio & de in rem uerſo: ſunt diuerſæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

¶ CVM AVTEM ¶ CASVS. In fine proximi §. habuistis quòd tunc demum transeundum est ad æstimationem peculij, quãdo nihil est in re domini versum, uel non totum. Sed domine, ꝓ deo dicatis mihi qualiter in isto casu debuit æstimari peculium? Frater resp. cũ quæritur quantum peculiũ fictisolum qđ superauerit dđucto eo ꝙ domino debetur, & etiã eo qđ illis debetur qui in sua potestate sunt, vt tutelæ aliud quod supereſt, dicitur esse in peculio. & sum in versi. Aliquãdo tamẽ. Iam itellexistis, quod peculiũ intelligitur illud quod remanet deducto eo quod domino debetur, & etiam illis qui ẽ eius potestate sunt. quandoque tamẽ contingit, quod dominus nõ primo deducit quod seruis suis debeſ: puta si habeam seruum ordinarium, & ipse habeat seruum vicarium: & ordinarius meus debeat mihi cẽtum, & vicario suo l. ego postea quẽt' actio. de peculio ꝓ contractu serui ordinarij, prędeducam illa centum quæ mihi debebat, poterone deducer illa l. q. seruo suo vicario debebat? Dicit qđ non. Et ratio huius est hęc. quia leges imponũt rebus, & nõ uerbis. si eni dominus đduceret debitum vicarij, de peculio ordinarij, & illud poneret in peculio vicarij, hoc nihil aliud esset, q̃ vna manu auferre đ peculio ordinarij. & alia manu ponere idem ẽ peculio ordinarij, cũ peculium vicarij, sit peculium ordinarij. hoc dicit. Franc.

¶ Th. transibit.

a ¶ Domino. § scilicet debet. Cum enim ispe đcto iure naturali seruus liber sit, apparet ꝙ naturaliter põt obligari, etiã domino suo: ut ff. de cõdi. inde. l. si id qđ. & ff. de pec. l. nec seruꝰ. & suprà, de fideiuss. §. j. Aocur.

b ¶ Debet. § quasi dicat, & id deducitur qđ dẽt dare seruus iis qui sunt in potestate. ut cõseruis suis & filiis domini, & pupillis domini: ut ff. de pecu. l. peculiũ autem. in prin.

c ¶ Seruꝰ ordinarius. ¶ Si is. § scilicet cui debeſ: puta habeo seruum castaldum qui ordinarius dicitur, qui habet sub se alium, qui uicarius dicitur. si ordinarius aliquid debet vicario, & conuenior de peculio ordinarij. non deducam quod vicario debetur. & est ratio in ꝓmptu: q̃a si deduco ꝓ vicario, adhuc remanet. peculiũ ordinarij, & ita frustra fieret deductio, cum semper maneret ordinarij peculium.

d ¶ Ipsius. § scilicet ordinarij.

e ¶ Quod eo pertinet. § i. ꝙ modo sub nube dixi, obtinet ĩ hoc casu.

f ¶ Seruus. § scilicet ordinarius.

g ¶ Eius. § scilicet ordinarij.

¶ CAETERVM DVBIVM. ¶ Dixi Iusti. Dñe, §. fecistis mẽtionẽ de actionib. & duas ultimo posuistis, s. de peculio. & de in rẽ uer. sed dñe, posuistis eas ultimo ꝓpterea ꝙ ñ dant in casib. q̃b. aliæ quatuor dant? Prater, rñ. dñs Iusti. ñ. imo nulli dubiũ ẽ qn ille q̃ iussu domini ꝛxit, posit, ẽt de peculio, uel de ĩ rẽ uerso agere: sed ſtultissimꝰ esset si omissa ac. ꝙ iussu, ꝓ quã facilè solidũ consequi posit, trausseat ad difficultatẽ, ꝓbãdi ĩ rẽ dñi: uersum, uel, ꝓbãdi quod tantum sit in peculio ꝙ solidũ. p actiones illas cõsequat. & sumus in uer. Is quoq. Scire debetis, ꝙ ille etiã cui cõpetit tributoria, potest agere de peculio, & de in rem uerso: & quãdoq; expedit plus agere tributoria: quia in tributoria nõ habet dominus priuilegium deductionis, seu ꝓdeductionis. sed cũ aliis creditoribus, uocat ĩ tributũ. Aliqñ (dicit) plus expedit agere de peculio. puta si nõ fuerit cõtractũ ĩ toto pe. ĩ quadã merce peculiari, q̃ est i tertia, uel i quarta parte peculij: maior autem pars peculij ſ. est ĩ merce, sed in ꝓdiis & mãcipiis, & fenebri pecunia. & tunc si agat tributoria, habebit nõ solũ ei' merces, ĩ qua negotiat, sed & id ꝙ inde receptũ ẽ. Si aũt de peculio agat, habebit rõ peculij totius. & ꝓpterea debet quis cautè ꝓuidere & eligere illã actionẽ quæ magis sibi ꝓficere possit, sed quicunq; põt probare ĩ rẽ domini versum, de ĩ rẽ verso agere põt, uel debet. h. d. Fran. de Aretin.

¶ Cæterum. § dixim⁹. s. in illo. §. prẽterea. q̃ is agit de peculio, qui contrahit cum seruo, inuito uel ignoránte domino. unde videtur ꝙ q̃ contraxit eo uolẽte, puta iussu suo, non posset agere de peculio: sed ratio aliud est. ideo dic cæterum. pro sed.

i ¶ Sed erit stultissimus. § no. quẽ esse stultũ si eligat malũ, cũ possit eligere bonũ: ut in aut. q. mo. na. ef. sui. §. j. col. vj. vñ versus. Qui uidet utilius, & sumit deteriora. abſit ei radius luminis absque mora. Ac.

k ¶ Solidum. § nota, ꝙ habens duas actiones, vnam ex qua solidũ consequi possit, & aliam cũ diminutione. debet ĩtẽ tare illam ex qua solidũ consequatur. Ang.

l ¶ Is quoque. § facit ff. de tribu. l. a liqua ndo.

m ¶ Modo. § id est, aliquando.

n ¶ Ante deducitur. § nota ꝙ ĩ actione de peculio dñs est priuilegiatus: quia primo sui đbiti ratio habetur. de quo §. e. §. prætera. Angel.

o ¶ In hac actione. § scilicet de peculio.

p ¶ Negotiatur. § & ꝙ inde receptum est ut ff. de trib. l. ꝓcuratoris. §. mercis. uers. si per hãc. & §. eo. §. introduxit. Acc.

q ¶ Eligere. § & postq̃ elegerit, non variabit: ut ff. de tribu. l. quod in hęredẽ. § eligere. nisi fuerit deceptus quãdo primam elegit: ut ff. quod cũ eo qui in alie. pote. l. sed si ex parte. §. fi.

¶ QVAE DIXIMVS. ¶ CASVS. Quæ diximus de illo qui contraxit cum seruo, intelligatis & in eo qui cũ filio uel filia, nepote uel nepte contraxit. Itẽ licet idem sit de seruo quo ad đim, quod in filio quo ad patrem, & econuerso: aliquid tamen speciale est in filio qđ nõ habet locum in seruo. ſsena. con. Macedo. quod prohibet filiofa mutuari: quod nõ loquit de seruis. Quare autẽ sena. cõ. Maced. introductũ fuerit. melius habetis in litera quã in aliqua parte iuris. h. d. Frãr ¶ Quæ diximus. § á prin. tit. vſque huc.

s ¶ Eadem. § quantum ad actiones supradictas. sed in quibusdã non conueniunt: ut in mutua pecunia, quod dicit j. proxi. §. Itẽ filius põt subire iudicium, & arbitrium, & patrem obligat quasi ex contractu de peculio. sed seruus nõ: ut ff. de pecu. l. 3. §. si seruus. & §. idẽ scribit. & C. de iudi. l. seruus.

t ¶ Item filius fideiubere potest, & patrẽ de pecu lio obligare: ut ff. de pecu. l. 3. §. si filius. sed seruus non. ff. de fideiuſſ. l. seruus. & l seq. & propter hoc dixit ferè. s. e. §. j.

u ¶ Aduersus patrem.] etiam de peculio non tenetur pater: vt hic dicitur, & C. ad senatusconsultum Maced. l. si filius. & cautè colligitur C. ne filius pro patre. vel pater pro filio. l. j.

Macedonianum in xi. casibus cessat.

a ¶ Senatus. § scilicet senatusconsultum Macedonianum: ut ff. ad Maced. l. j. quod cessat in multis casibus, scilicet xj. Primo si fuerit miles filiussamil. vt C. ad senatusconsultum Maced. l. si. Item si dixerit se patremfam. vt C. ad senatusconsul. Maced. l. j. Item si publicè paterfami. videbatur ut ff. ad senatusconsult. Maced. l. si quis patremfami ¶ Item si fuerit in scholis: ut ff. ad senatusc. Mace. l. sed Iulianus. §. quod dĩ & C. eod. l. Macedoniani. Item si alii creditori soluit, vt ff. ad senatusconsultum. Maced l. sed Iulianus §. pe. Itẽ si factus paterfamil. debitũ primò contractum quocunque modo agnouit: vt C. eo. Zenodorus. Itẽ si uertit in rẽ patris: ut ff. eod. l. sed Iulianus. §. proinde si acceperit. Itẽ & si nõ accepit vt uertet in rẽ patris, postea tamen uertit: ut ff. eo. l. sed Iulianus. §. proinde. versi. sed & si ab initio. Item cessat quando pater consensit, uel pẽsens non cõtradixit: ut ff. eo. l. sed Iulianus. §. quanquam. & l. si tamẽ sciente. & C. eo. l. si permittente. Item si postea pater ratum habeat: ¹ ut C. eo. l. fi. in principio. Item si paterfamil. factus soluere cœpit: ut ff. ead. l. sed Iulianus. §. fi. & l. sequẽ. Alias autem locum habet vt non teneatur pater uel filius, siue pecunia fuerit mutuo data, siue aliud in fraudem senatusconsulti: ut ff. eod. l. si filiusfam. §. is autẽ. & l. sed Iulianus. §. mutui dationem.

Th. per iurum libi dinemque prodegerat.

Th. aũt uelut.

fuerit.

Th. aduersus patrem aut dominum condictione agam⁹.

¶ YLLVD IN SVMMA. ¶ CASVS. Dixi Iustin. Domine, satis dixistis de natura istarum actionum. Frater, dicit ipse, uerum est. Adhuc in summa debes scire, ꝙ si aliquis cõtraxit cum filio, vel cũ seruo, iussu patris, uel domini, vel in rem patris, uel domini aliquid versum fuerit, poterit agere cum patre, vel domino, ac si cum eo contraxisset, & ab eo condicere directa actione, uel institut uel quod iussu, vel alia ipse enim qui potest agere exercito. vel institit. poterit agere directa cõtra dominum, uel patrem, quia iussu ipsorum contraxisse videtur. Semper enim qui instituit vel præponit, quasi iubere & uelle videtur, quòd cum eo ageretur. h. d. Franc.

b ¶ Directo. § id est, certi condictione directa, non adhibita hac adiectione, de peculio vel de in rem verso. Sed nunquid supradicta sex nomina, scilicet quod iussu, exercitoria, institoria, tributoria, de peculio, & de in rem uerso, sunt nomina actionum? Respon. quidam ꝙ sic: & fa ciunt pro eis infinitæ ll. quæ dicunt de ac. de pecu. & sic de singulis: ut patet etiam in rubrica cuiuslibet tit. Sed Io. contra. Dicit enim, ꝙ sunt actionum adiectiones, non actiones. & facit pro eo. ff. de nego. gest. l. mandasti. & ff. de peculio. l. iii. § cui congruit.

Quod iussu, exercitoria, &c. non sunt actiones, sed actionum adiectiões.

ADDITIO. Not. quòd istæ actiones sunt adiectiuæ, non autem proprium nomen actionis. Et idem not. in glo. in l. si tamen plures. §. fin. ff. de exercito. & in l. iii. §. si filiusfam. ff. de pecu. Ange.

c ¶ Condici. § scilicet certi condictione, non adhibita hac adiectione, institoria. Item & de in rem uerso, ut ff. de in rem uer. l. j. in prin.

d ¶ Intelligitur. § facit ff. de eden. l. prætor. §. sed & si seruus. & ff. si certum petatur. l. si institorem.

Continuatio.

¶ DE NOXALIBVS ACTIONIBVS

¶ Non solum ex contractibus eorum qui in nostra potestate sunt, cõuenimur, sed etiam ex delictis. & quia pro eis noxaliter agitur, ideò de noxalibus ponitur. Accur.

ADDITIO. Ad istam continuationem facit l. j. ff. eo.

Diuisio.

EX maleficijs. § ¶ Totus iste titulus diuiditur principaliter in duas partes. Primo ponit qualiter deditio ꝓ noxa habet locum in seruo delinquente. Secundò an habeat locum in filiofamilias. Secunda ibi, sed uctercs. CASVS. Quæritur a legislatore, in quibus habent locum noxa. act. Et ipse respõ. dicens, ꝙ introductę sunt ex maleficiis seruorũ. Et ponit exemplum in litera de diuersis maleficijs pro quibus dantur actio noxales. In quib. noxa. actio. si condemnatus fuerit dominus noxaliter conuentus liberum est ei soluere æstimationẽ dãni, vel dare seruum pro noxa. Sed domine quid est noxa? dicit ipse. Noxa est, ipsum corpus, quod delinquit siue nocet: noxia est ipsum maleficium, ꝓpriè loquendo, promiscuè tamen utimur his verbis. scilicet noxia & noxa. & sum in vers. Summa autem. in quo pone sic casum: Quęsiui à legislatore quare fuit cõstitutum, ꝙ dominus q̃ conuenitur act. noxali. posset liberari dando seruum pro noxa? Frater, dicit ipse, hoc summa ratione fuit introductum. Iniquũ enim esset si seruus per nequitiam suam domino suo vltra æstimationem corporis sui posset damnum dare. h. d. Fran.

Litis æstimatio.

e ¶ Ex maleficiis. § idẽ est ex quali maleficijs: ut ff. nau. can. ſta. l. hi. §. seruorum. & de hoc plenè diximus §. de act. §. actiones autem.

f ¶ Furtum fecerint. § sup. extraneo. & idem i sequentibus articulis. Nam cũ domino talia cõmittendo, agi nõ potest. ut s. de obl. ex deli. §. ij, qui. & ff. de noxa. l. cum seruus.

g ¶ Domino damnato. § nescienti cum delinqueret seruus: vel scienti, tamen prohibere nõ ualenti. alioquin in solidũ tenetur, ut ff. de nox. actio. l. ii. & l. in delictis. & C. eo. l. ij.

h ¶ Aestimationem. § puta decem, ad quæ semper est obligatus: sed liberatur dando animal, scilicet quodlibet actione iudicati conueniatur: vt ff. de re iudi. l. miles. § decẽ. & ff. de pert. hæred. l. itẽ ueniunt. §. cum prædiximus. Accur.

hunc ¶ Th. deest autem.

Th. uocatur

i ¶ Noxia. § unde uersus: Noxia delictum, delinquens noxa uocatur. sed quandoque uno pro alio utimur.

Noxia & noxa distinguunt.

k ¶ Erat iniquum. § sed quando que iniquius esset officium alicuius esse sibi damnosum, secundum Ioan. vt ff. de tut. l. si seruus communis. §. quod vero.

Th. quoniam defungi Th. seruorum.

¶ DOMINVS NOXALI ¶ CASVS. Quod iam dictum est, de noxalibus actionibus, sufficeret pro toto tit. In §. tamen isto dicitur, ꝙ si dominus conueniatur pro maleficio serui, dando seruum liberatur, & in isto casu licet dominus pro delicto serui, & non pro facto suo seruum tradat ipsi actori, tamen dominium transfert in ipsum actorem sicut transferret dominium serui, in tradendo seruum pro proprio facto, puta si uendidisset eum. Veruntamen scire debetis, ꝙ si seruus datus pro noxa, quæsita pecunia ab amicis suis, damnum uelit relaxare: auxilio prætoris manumittetur. quod est mirabile: sed hoc est in fauorem libertatis. h. d. Franc. de Aretio.

b Ista glo. nõ est Ac.

l ¶ Serui sui nomine. § not. ꝙ dominus tenetur nomine serui: & ita debet fundari libellus secundum Ang. Aretinum.

cVel dic vt dicit Bart. in d. l. miles. §. j. de re iudi. quia imò seruus erat in solutione: unde ipsum soluendo liberatur: vt ar. gu. l. si quis stipulatus fuerit ff. de sol. Ang.

m ¶ Liberatur. § sed cum seruus non sit in obligatione, sed dãni æstimatione: ut ff. de re iud. l. miles. §. decem. quomodo dando seruum liberatur, cũ aliud ꝓ alio invito creditore sol. ĩ nõ possitur ff. si cer. pet. l. ij. §. ? Respõ. speciale est: quia iniquum est serui nequitiam ultra ipsius corpus extendi: ᶜ ut §. eod. §. summa.

n ¶ Nec minus § q. d. licet detur pro alio, scilicet pro delicto uel æstimatione delicti, tamen dominium trasfertur.

o ¶ Auxilio. § sed nonne iniquum est auferri quod perpetuo sibi quæsitum est: ut mó dixerat: & probatur ff. re. amo. l. non enim? Sed certè est speciale fauore libertatis. sic & alias C. de partibus qui fi. dist. l. ii. ſi lib. ingenuus esse di. l. ij. sic & ff. de hæredi. inst. l. pignori. Accur.

ADDITIO. Et dicit hic Ange. ꝙ redimens aliquem ab hostibus (q̃ hodie intelliguntur infideles) potest eum retinere loco pignoris, ut seruiat sibi per quinquẽnium, nisi se redemerit. l. senatus. §. fin. ff. de leg. i. & l. i. C. de ẽptiis.

¶ SVNT AVTEM ¶ CASVS. Ego dixi Imperatori, Domine, uellẽ scire, an actiones illæ noxales procedant a iure ciuili, an à prætorio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

torio. Et dicit. q̃ ab utroque iure procedunt. Est enim una actio noxalis quę procedit a lege xii. tabularum, scilicet actio furti nõ manifesti. Est & alia noxalis quæ descendit a lege Aquilia scilicet damni iniurię & aliæ sunt actio. noxales, quæ descendunt a iure prætorio ueluti ui bonorum raptorum, & iniuriarum. Franciscus.

Furti non manifesti actio est ciuilis.

Furti nero manifesti prætoria. † Th. vt.

a ¶ Furti. ʒ scilicet nõ manifesti est prętoria; ut ʒ. de perpe. & tempo. act. §. i.

b ¶ Damni ʒ actio.

¶ OMNIS AVTEM ¶ CASVS Scire debetis q̃ omnis actio noxalis caput sequitur: unde si seruus tuus damnum dederit, & postea incipiat alius eum possidere agitur noxaliter contra nouum dominum ipsum seruũ possidentem: uel si manumissus fuerit tunc poterit directo cõueniri de delicto suo & similiter contingit econuerso plerunque quod ille qui tenebatur directo primo ex delicto suo, postea icipiat teneri noxaliter. & de hoc exemplificat dominus Iustin. fatis in litera. hoc dicit.

† Th. quod si ad alium translatus sit.

† Th. cum eo noxali agetur.

c ¶ Commiserit. ʒ scilicet extraneo.

d ¶ In tua potestate. ʒ vel dolo feci si quominus sit. nam tunc utilis noxalis locum habet ut ff. eod. l. si bon. fid. & l. electio. §. si is.

Seruus manumissus an teneatur de gestis in seruitute. † Th. diximus. † Th. deest actio. † Th. prius directa fuerat. † Th. furtũ fecit.

e ¶ Directo. ʒ hic distingue an seruus deliquit, aut contraxit. Primo casu si in dominum, nõ tenetur postea factus liber. vt ʒ. de ob. quæ ex deli. §. ii. qui. & ʒ. proxi. §. & ff. de fur. l. serui & filii. Si ſ extraneum, tenetur directo: ut hic. Si autem contrahat, & fuerit cõnexa gestio illa quam gesſit in seruitute, cum ea quam in libertate fecit, tenetur: non alias: ut ff. de neg. ge. l. eũ actum. & C. an seruus ex suo facto. l. iii. in fi. nisi in casu ut C. de peti. hære. l. fi. §. penul. in fi.

† Th. iam manumisso

ADDITIO. Alios etiam casus habes notatos ī l. eum actum. in gl. reddere ff. de neg. gest.

f ¶ Primo libro ʒ ut ʒ. de iure perſo. §. penul.

inuito domino manumittatur.

¶ *Noxalium actionum, q̃dã sunt ciuiles, & quædam prætoriæ. Aretinus.*

¶ Sunt autem constitutæ noxales actiones, aut legibus, aut edicto prætoris. Legibus, ueluti † furti a ex lege duodecim tabularum damni b iniuriæ, ex lege Aquilia. Edicto prætoris, ueluti † iniuriarũ: ui bonorum raptorum.

¶ *Omxis ad quem seruus delinquẽs trãsit, noxaliter conuenitur. Et noxaliter etiam quis punitur pro delicto liberi hominis facti postea serui. Aret.*

¶ Omnis autem noxalis actio caput sequitur. Nam si seruus tuus noxiam commiserit, c quamdiu in tua potestate d sit, tecum est actio. Sua autem in alterius potestatem peruenerit ʒ cũ illo incipiat actio esse. † At si manumissus fuerit, directe e ipsæ tenetur: & extinguitur noxæ deditio. Ex diuerso quoque directa actio noxalis esse incipit Nam si liber homo noxiam commiserit, & is seruus tuus esse cœperit (quod quibusdam casibus effici, primo libro f tradidimus †) incipit tecum esse noxalis actio † quæ ante † directa fuisset.

¶ *Ex delicto serui ꝓprij nulla competis domino actio, etiã si postea alienatur, uel manumittatur. Idem in seruo alieno, qui efficitur ipsius damnũ passi. Item ex delicto domini nõ datur actio, seruo libero facto. A.*

¶ Si seruus domino noxiã commiserit, † actio nulla nascitur. Nanque inter dominum, & eum qui in potestate eius est, nulla obligatio g nasci potest. Ideoque & si in alienam potestatem seruus peruenerit, aut manumissus fuerit, neque cum ipso, h neque cum eo cuius nunc in potestate i sit, agi potest. ¶ Vnde si alienus seruus

noxiam tibi cõmiserit, & is postea in potestate tua esse cœperit. k interdicitur † l actio: quia in eum casum deducta sit, in quo consistere non potuit, m Ideoque licet exierit de tua potestate, agere non potes: n quemadmodum si dominus in seruum suum aliquid commiserit: nec si manumissus, aut alienatus fuerit seruus, † ullã actionem contra dominum habere potest.

¶ Olim pater pro delicto filij si filiæ noxaliter tenebatur, sicut pro seruo: hodie uero nullatenꝰ: sed ipse filius familias ex delicto suo, ut quilibet alius, poterit cõueniri. hoc dicit, Aretinus.

¶ Sed ueteres quidem, hoc & in filiisfamilias masculis, & fœminis admisere. o Noua autem hominum conuersatio, huiusmodi asperitatem recte respuendam esse existimauit: p et ab usu cõmuni hoc penitus recessit. Quis enim patiatur filium suum, & maxime filiam in noxam alij dare † ut pene q per filij corpus pater magis, quam filius periclitetur? cum in filiabus etiam † pudicitiæ fauor r hoc bene excludat. Et ideo placuit, in seruos s tantummodo noxales actiones esse proponendas, cum apud ueteres legũ commentatores † inuenerimus sæpius dictum. ipsos filiosfamilias t pro † suis delictis posse conueniri. u

Si quadrupes pauperiem fecisse dicatur.

TITVLVS IX.

¶ Pro damno ꝓ quadrupedem mansuetã dato, actio noxalis directa cõtra dñm datur, cũ animal contra naturam sui generis damnum dederit. Aretinus

¶ De maleficiis seruorum dictum est: nunc de maleficiis irrationabilium animalium. Nam aut damnum dat homo liber: & tunc locum habet tit. suprà ad leg. Aquil. per totum. Aut seruus, & tunc locum habet suprà titu. j. per totum. Aut aliud animal: & tunc locum habet hic titulus. Accur.

Animal

l ¶ Interdicitur. ʒ facit ff. de mino. l. uerum. in fi. i. respon. & ff. de leg. i. l. legatarius. in fi.

m ¶ Non potuit. ʒ scilicet noxalis actio. Et nota rem impediri, si deducitur in eum casum a quõ incipere non potest. argumen. supra de leg. §. ex contrario.

n ¶ Non potes.] arg. ff. de capti. & postli. re. l. ii. §. i. alias de cap. dimi. l. ii. §. ei qui.

¶ SED VETERES. ¶ CASVS. Dixi uobis, qualiter dominus conuenitur actione noxali: & qualiter poterit se liberare dando seruũ pro noxa. Hoc etiam habebat olim locum in filiis vtriusque sexus. Noua autem constitutio recte respuendam hanc asperitatem existimat, & statuit hoc solum in seruis habere locum, & maxime quia ueteres legũ authores scripserunt filiosfami. pro delictis eorum conueniri posse. hoc dicit.

† intercidit.

† Th. uel in alterius potestatem venerit.

o ¶ Admisere. ʒ iure veteri dabatur filius pro noxa vt seruus, ut hic. Item occidatur licite a patre, sicut seruus a domino: sed hodie nõ sic: a vt supra, de iis qui sunt ſui vel alien. iur. §. ii. & ʒ. de iure perſo. §. iii. & ff. de liber. & posth. l. in ſuis. in fi. & C. de patria potest. l. fi.

Filiusolim ꝓ noxa dabat, & a patre licite occidebat. a Et ideo, qa hoc nõ erat etiam de iure digestorũ: ne cellario sequi q̃ ille tex. debet intelligi ante iura digestorũ. Ang.

p ¶ Existimauit. ʒ vt hic, & C. de furt. & l. ra. cor. l. apud antiquos. in fine. Accur.

† The. nocere debere † Th. uero &

q ¶ Pene. ʒ id est, fere, uel pœnę nominaliter, scilicet per corpus pœnæ: & tunc diphthonga tur, quasi dicat, per corpus filii patientis pœnam.

† Th. tantum.

r ¶ Pudicitiæ fauor. ʒ nota, q̃ pudicitia est multum fauorizanda facit l. nec ei. §. penul. ff. de ado p. Ang.

† Th. inter præres.

† Th. ex.

s ¶ In seruos. ʒ id est, propter seruos.

t ¶ Filiofamiliàs.] nõ etiam patres: vt si filius familias iudex litem suã fecerit male iudicando, vt ff. de iudi. l. si filiusfamilias. vel si damnum alicui dederit proiiciendo, eo separatim habitante a patre: vt ʒ. de oblig. quæ ex quasi delic. §. si filiusfamilias. & ff. de iis qui deiec. vel effu. l. i. §. si filiusfamilias. & de his legibus dicit hic, cum dicit antiquos commẽtatores. Accursius.

† Et tunc dic aut pro ideſt, ut potest pro eodem.

v ¶ Conueniri. ʒ scilicet directo, ut ff. eo. l. noxali. & l. seq. quibus filiis condemnatis datur in patrem actio in factũ, de re iudicata in peculiũ vt ff. eo. l. & si condemnatus. & ff. de pec. l. iii. §. item scribit. Sed quid si iudicium filius accipere noluit, imo contumaciter non uenit, an mitti actor debet in possessionem peculii profectitii? Videtur q̃ non: quia ex delicto filii non debet conueniri pater: vt hic dicitur. E contra videtur quod sic, quia alias dicit lex q̃ potest cedere bonis in peculio tali: vt C. qui bo. ced. pos. l. cũ & filii. in eo q̃ dicit, vel a patre, &c. Sed huic verbo respon. Aldricus quod dicta lex cum & filiis loquitur de castren si vel de eo quod habet a patre sibi eunti in castra donatum, quod etiã castrense dicitur, ut C. famil. ercis. l. si filiusfamilias.

Contumacia filii an faciat q̃ actor mitti debeat in peculiũ & fectitium.

¶ SI QVADRVPES PAVPERIEM FECISSE DICATVR.

Qui & boues sũt mansueti.

Canes aliq̃ non mordent.

Diuiſio.

ANimalium. ʒ ¶ Totus iste titulus diuiditur in duas partes. Primo quando actio de pauperie locũ habet uel non. Secundo loquitur quando habet locum actio de ędil. edi. uel non. Secunda ibi. hæc autem uel ibi, cæterum.

¶ CASVS. Quęsiui à legislatore qualiter pueniamur noie

† Concor. & hoc to. princ. in ſi culpa. ſecta gl. ſuper uer. bo. animalia tua. ex ea de iniu. & dam. da bo.

animalium q̃ ratione carent, si damnũ dederint? Et respon. si animal ratione carens, lasciuiauel feritate damnum dederit, uel pauperiem fecerit alicui, poterit cõtra te agi act. noxali de pauperie. quæ quidem actio descedit ex lege xii. Tabul. poteris tamen liberari dando illud animal pro noxa. Sed domine, qualiter animal irrationale potest dare damnũ aut pauperiem facere? Et ipse respondet: Frater si equus tuus calcitrosus calce percusserit autbos tuus solitus cornu petere cornu petierit & dãnum dant, aut pauperie faciunt: propter hoc locum habet hæc actio. secundum quod de hoc in ꝓximo. §. apparebit. Et sum in uerſ. hæc autem actio. Quęsiui a domino Iustin. Domine, ꝓ Deo dicatis mihi verum hæc actio locum habeat i omnibus animalibus quę ratione carẽt? Et respõ. Frater hæc act. locũ habet in omnibus animalibus quę carẽt ratione dum modo cõtra naturã sui generis & consuetudine moueãtur, & alicui damnũ dederint cæterũ si ex naturali feritate alicui damnũ dederint: cessat hæc actio vnde si vrſus a domino fugerit & alicui nocuerit, vel pauperiem fecerit, non põt dominus eius quondam cõuenir: quia ex quo fera euasit, definit esse dominus. Et sumus in uerſ. pauperies. in quo dic casum: Domine, pro Deo exponatis & dicatis mihi quid est pauperies? Et respõ. Frater, pauperies est damnũ sine iniuria &c. Animalia autẽ irrationabilia quæ ratione carẽt nõ possũt iniuriam facere: quia iniuria pertinet ad noxalem actionẽ. h. d. Accur.

† Th. iam dictum est ʒ q̃ nõ habet act noxalis de pauperie locũ, nisi animal fuerit sine ratione, & cõtra naturã sui generis nocuerit. Et scire debetis, q̃ ædilitio edicto prohibitum est, ne quis habeat canẽ uerrem, uel aprum uel aliud animal, quod transeuntibus nocere possit, ea parte qua vulgo iter fit. & si habeat, & illud animal libro hominis nocuerit, cõdemnabitur ille, qui illud animal habuerit, in quantũ iustum uisum fuerit iudicanti: non habẽdo de formitatis æstimationẽ, quia deformitas humani corporis æstimari nõ potest. Si autem in aliis rebus dederit damnũ, cõdemnabit in duplum. In uerſic. præter has autem. scire debetis, q̃ quando aliquod animal nociturum contra naturam sui generis est in eo loco, qua vulgo iter fit, præter act in factũ quæ descedit ex ædilitio edicto, similiter habet locũ contra eum act. noxalis de pauperie utilis. Sed domine, si fic est: ergo vos datis duas act. pro eodem delicto. Frater, verum est. Cũ enim plures sint actiones pœnales, ex eodem delicto descendentes, vna alteram concursu non tollit. h. d. Franc. de Aret.

† Th. etenim. † Th. ne qs † Th. habeat.

† quanti.

† Th. aliam ab alia consumi. † Th. possimus.

a Furti. ʒ scilicet nõ manifesti est prętoria; ut ʒ. de perpe. & tempo. act. §. i.

b ¶ Damni ʒ actio.

¶ OMNIS AVTEM ¶ CASVS Scire debetis q̃ omnis actio noxalis caput sequitur: unde si seruus tuus damnum dederit, & postea incipiat alius eum possidere agitur noxaliter contra nouum dominum ipsum seruũ possidentem: uel si manumissus fuerit tunc potest directo cõueniri de delicto suo & similiter contingit econuerso plerunque quod ille qui tenebatur directo primo ex delicto suo, postea icipiat teneri noxaliter. & de hoc exemplificat dominus Iustin. fatis in litera. hoc dicit.

† Th. quod si ad alium translatus sit.

† Th. cum eo noxali agetur.

c ¶ Commiserit. ʒ scilicet extraneo.

d ¶ In tua potestate. ʒ vel dolo feci si quominus sit. nam tunc utilis noxalis locum habet ut ff. eod. l. si bon. fid. & l. electio. §. si is.

Seruus manumissus an teneatur de gestis in seruitute. † Th. diximus. † Th. deest actio. † Th. prius directa fuerat. † Th. furtũ fecit.

e ¶ Directo. ʒ hic distingue an seruus deliquit, aut contraxit. Primo casu si in dominum, nõ tenetur postea factus liber. vt ʒ. de ob. quæ ex deli. §. ii. qui. & ʒ. proxi. §. & ff. de fur. l. serui & filii. Si ſ extraneum, tenetur directo: ut hic. Si autem contrahat, & fuerit cõnexa gestio illa quam gesſit in seruitute, cum ea quam in libertate fecit, tenetur: non alias: ut ff. de neg. ge. l. eũ actum. & C. an seruus ex suo facto. l. iii. in fi. nisi in casu ut C. de peti. hære. l. fi. §. penul. in fi.

† Th. iam manumisso

ADDITIO. Alios etiam casus habes notatos ī l. eum actum. in gl. reddere ff. de neg. gest.

f ¶ Primo libro ʒ ut ʒ. de iure perſo. §. penul.

¶ SI SERVVS DOMINO. ¶ CASVS. Pone q̃ seruus deliquerit contra dominũ suum: certe de hoc nulla obligatio prodita est: quia nulla est actio ciuilis inter dominum & seruũ. adeo hoc verũ est, vt si nouũ dominũ inceperit seruus ille, qui contra dominum deliquit, obtinere, vel liber factus fuerit, non possit quondam dominus contra eum agere, nec nouum dominũ noxaliter conuenire. Sed quid si seruus alienus aliquid deliquerit contra te, & postea factus fuerit seruus tuus: poteris ne agere cõtra dominum quondã serui tui nũc ex illo delicto? Et resp. dominus Iusti. q̃ iam finita est illa actio, quæ primò competebat. Deducta est enim in eum casum, a quo non poterat incipere, & quamuis postea illum seruũ alienaueris, adhuc non poteris contra eũ agere, sicut nec poterit seruus alienatus, vel manumissus, in quem dominus suus deliquerat, agere contra ipsum. h. d. Franciscus.

g ¶ Obligatio. ʒ scilicet ciuilis: sed naturalis sic: vt suprà, de fideiussoribus. §. i.

h ¶ Cum ipso. ʒ manumisso, ut hic, & C. eo. l. i. in fi. Accursius.

i ¶ In potestate. ʒ cum alienatus est. & facit ff. de pec. l. & ancillarũ. §. si seruus. verſi. sed si alieno. Accursius.

k ¶ Esse cœperit. ʒ ante litem contestatam. Nam post litem contestatam non intercidit, ut ff. eo. l. si alienus seruus. Et est ratio: quia imputatu rei quare alienauerit: vt ff. eo. l. quem admodum. in prin.

¶ Hæc. ʒ scilicet suprà dicta duo, & quod nomine feræ bestiæ non agatur hac actione. & quod nomine mansuetæ noxaliter tantum agatur: ut ʒ. proxi. §. principio tituli.

¶ CÆTERVM SCIENDVM EST. CASVS am

ANimaliũ s nomine † q̃ ratione carent, si † qua lasiuia, t aut seruore †, c aut feritate d pauperiẽ fecerint, noxalis actio e lege duodecim Tabul. prodita f est. Quæ animalia, si noxæ dedantur, proficiunt reo ad liberationem: quia † ita lex duodecim Tabularum scripta g † est, vt puta, si equus calcitrosus calce percusserit: aut bos cornu petere solitus, h cornu petierit. ¶ Hæc autem † actio in iis, quæ contra naturam i mouentur, locum habet. ¶ Cęterum si generalis k sit feritas, cessat actio. l denique † si ursus fugerit a dño, & sic nocuerit, † non potest quondam dominus conueniri: quia desiit dominus esse, vbi m fera euasit. n Pauperies o autem † est damnum sine iniuria facientis datum. Nec enim potest animal † iniuriã feciſſe dici quod sensu q̃ caret. Hæc † quidem † ad noxalem pertinent actionem.

¶ Si quadrupes nõ mãsueta, iuxta naturã sui generis damnũ dederit ī libertum cor

10 *pus, nõ occidẽdo, dñus ex edilitio edicto, arbitrio iudicis cõdemnat, in aliis rebus, ī duplũ: uel noxalis actio his duobus casibus contra dominum dirigitur: & pœnales actiones pro eodẽ facto concurrentes, non permunt se concurſu. Areti.*

¶ Ceterum † sciendum est, ædilitio edicto p prohiberi nos † canem verrem, aprum, versum, leonem q ibi habere, † qua vulgo iter fit. & si aduersus ea factum erit, & nocitum r libero homini esse dicetur quod † bonum & æquum iudicauerit, tanti dominus condemnetur: s cæterarum vero rerum quanti damnum datum sit, dupli. Præter t has autẽ ædilitias actiones: & de pauperie locum habebit. u Nunquam enim actiones præsertim pœnales de eadem v re concurrentes, alia aliam consumit. w †

De iis per quos agere possumus. †

TITVLVS X.

¶ Actiones intẽtatur ꝓ nos, & per procuratores nostros, quorum usus ſi phibitus erat nisi i certis casib, sed nunc necessarius est, quãdo principalis agere, uel defendere impeditur. h. d. Ang. Aret.*

50 les, ex eodem delicto descendentes, vna alteram concursu non tollit. h. d. Franc. de Aret.

s ¶ Edicto. ʒ posito. ff. de ædil. edic. l. hi enim. §. deinde. & l. sequen.

t ¶ Leonem. ʒ item lupũ, pantherã, & generaliter omne animal quod debeat nocere, siue solutũ, sine ligatũ, ita tamẽ q̃ dãnũ nihilominus facere possit, vt ff. de ædilitio edict. l. hi enim. & l. generaliter. & l. sequẽ.

v ¶ Et nocitum. ʒ in corpore, ita q̃ non sit mortuũ: alias cc. solidi debentur: b vt ff. de ædil. edict. l. quia vulgo ii. respon. Accur.

x ¶ Condemnetur.] ratione deformitatis non habita, sed impensarũ tantum in curatione factarũ, & operarum amissarũ & amittendarũ vt ff. eodem, l. ex hac. Itẽ condemnatur in duplum occasione damni dati in aliis rebus ex hoc edicto, ut hic, & ff. de ædil. edi. l. quia vulgo. ii. respon. in fine.

b Ita Pœna secudũ gl. in l. qua vulgo, applicatur ꝓ parte fisco, & pro parte patri. alleg. ff. d iis qui deie. l. fi vero. § penul. secundum Ang.

y ¶ Præter has. ʒ id est, præter hos modos agendi ęd litio edicto

z ¶ Habebit.] scilicet utilem: alias contra: ut ʒ. eo. §. hic autem Acc.

a ¶ De eadem re. ʒ id est, ex eodem facto & delicto.

b ¶ Consumit. ʒ hoc est intelligendum concursu. perceptione enim vna aliam consumit. Et ad euidentiã istorum dic, quod quando cõpetunt plures actiones eidem & contra eundẽ, aut omnes pœnales sunt, aut omnes rei persecutorię aut alię pœnales, alię rei persecutorię. Primo casu subdistingue: aut omnes ex uno delicto, & tunc vna tollit aliã perceptione: non in id quod excedit, ut ff. vi bo. rap. l. i. & ff. de act. & obli. l. qui seruũ. j. rñ. & hoc cum ex vno delicto: non aũt concursu, ut hic dicit. vbi aũt ex diuersis factis, vna nõ tollit alterã etiã perceptione: vt ff de priua. deli. l. nunquã. in prin. In secundo casu, quãdo omnes sunt rei persecutorię, dic q̃ aut contra eundẽ dantur, & tunc tollũtur adinuicẽ perceptione, non concursu, vt ff. loc. l. fi metces. §. culpę aut contra diuersas, & tunc non tolluntur etiam perceptione, ut ff. de tab. exhib. l. locum. §. condemnatio. In tertio casu, scilicet quando alia est pœnalis, & altera rei persecutoria: iterũ subdistingue: quia aut est pœnalis originaliter, & tunc neutra per alteram tollitur: vt ff. de fur. l. si pignore. §. cũ furti. & ff. de condi. fur. l. si pro fure. §. furti. hoctẽ fallit in casu, ut ff nau. cau. fta. l. & ita §. fi. quia ibi cõpetebat altera de iure communi, altera de iure speciali. Aut nõ est mere, uel originaliter pœnalis: & tũc vna per alterã tollitur, ut ff. quod metus causa. l. metũ. § licet.

ADDITIO. Similem glo. habes ff. nau. cau. fta. l. & ita. quæ olim incipiebat, Idem ait. § fi. & in l. nunquam actiones. ff. de reg. iur. cuius regulæ tenor ponitur hic in fi. tex.

¶ DE IIS PER QVOS AGERE POSSVMVS.

¶ Quia de actionibus diximus, vi deamus per quos exerceãtur. & in hoc incipit, Nunc &c.

Universidad de Deusto
Biblioteca

NVnc. ¶ Torus iste titul⁹ diuidi∫li tres partes. Primo ponit unum dictum bimembre. Secũdo unũ mẽbrũ aſſumit & declarat, tã de iur antiquo quã hodierno. Tertio declarat quid eſt procurator & .tutor. Secũda ibi, Alieno ve Iuti. Tertia ibi, Procurator. ¶ CASVS Acceſsi ad dominũ Iuſti. & quæſiui ab eo: Dñe. qs eſt ille, q poteſt p alio agere frater, dicit ipſe, Scire debes, q licitũ eſt cuilibet, noie ſuo agere, vel nomine alieno. Nomine ſuo: ſicut pro facto ſuo. noie alieno, veluti nomine procuratorio, vel tutorio vel curatorio. & ſic ſeruatur hodie. Olim autẽ potuit q libet agere nomine ſuo ſed nõ nomine alieno, niſi in caſibus poſitis i litera. Et quia antigras iſta modernis. dura uidebatur, & magnã aſſerebat incommoditatẽ, quod alieno nomine agere non licebat, eo q multis de cauſis impediebant homines quo minus res ſuas exequi poſſent: propterea cœperunt homines per ꝓcuratores litigare. hoc dicit. Fran. de Are.

† Th. pro aliis.

† lata Hoſtilio Coſſ. anno urb. cõd. 580.

† eſt.

† Th. Verum quia.

a ¶ Admonendi ſumus. ¦ i. admonemus.

b ¶ Agere. ¦ ſ. hodie.

c ¶ Quemlibet. ¦ ſ. idoneũ: propter ſeruũ, q nec ſuo, necalieno noie admittitur: vt C. de iu. l. ſeruus. ² Itẽ propter pupillũ: vt C. qui legi. perſo. ha. p totñ Ac.

† Th. & ſenectus.

† Th. principales.

ADDITIO. Ex hac glo. nota quod lex generaliter loquens recipit reſtitutionem ex habilitate ſiue idoneitate: ut l. ut gradatim. §. &ſi. ff. de mune. & hono.

a Die q ſeruus nõ poteſt eſſe in iudicio, niſi in certis caſibus de quibus in l. vix certis. ff. de iudi. Ang.

† Th. cauſam tuam.

d ¶ Cũ. ¦ i. quamuis.

e ¶ Eorũ nomine. ¦ ſi quis faceret furtum captiuis, vel rei pub. cauſa abſentibus.

† Th. expoſuimus.

ADDITIO. Dic q hæc ratio fuit impulſiua, ſecundum Ang.

f ¶ Cuius. ¦ i. alicuius q. d. procurator poteſt agere nomine eorũ. qui ſunt in tutela captiuorum, & reipublicæ cauſa abſentium.

g ¶ Impedimento. ¦ ſed quid ſi nullum ſit impedimentum? Reſpon. idem: vt ff. de procu. l. ¦. §. vlus.

¶ PROCVRATOR. ¶ CASVS Acceſsi ad dñm Iuſti. & quæſiui ab eo ſi procurator debeat inſtitui certis uerbis, & præſente aduerſario. Et rñ. dominus Iuſti. dicés, q certa & ſolẽnia verba nõ oportet eſſe quib. procurator cõſtituit: ſed per quæcũq; verba cõſtitui põt, dum tñ per verba ad hoc apta cõſtituat: & procurator abſente aduerſario, & ẽt ignorante eo plerũque cõſtituitur. Sed domine, qualiter cõſtituũtur tutores & curatores? Frater, hoc in primo libro habuiſti. h. d. Fran.

Mãdatum ſpeciale in multis caſibus exigit.

h ¶ Neque certis verbis. ¦ imò quibuslibet, aptis tamẽ ad hoc, ſiue generaliter, ſiue ſpecialiter. In caſibus tamẽ ſpeciale mãdatum exigit, vt in interdicto de lib. ho. exhi. vt ff. de procu. l. Põponius. in prin. Idẽ ſi mãdo alicui q inueniat maritũ filię meę: ut ff. de rit. nup. l. generali. in prin. Itẽ in cauſa ſuſpecti tutoris, ut ff. de proc. l. non ſolũ. §. fi. Itẽ quãdo duos generaliter facio procuratores. nã neuter ab altero exiget, ni ſi habeat ſpeciale mandatum, ut ff. de procura. l. itaque. & l. qui duos. Item in integ. reſti. petenda: vt ff. de mino. l. illud. §. ſi talis.

i ¶ Eo. ¦ ſ. aduerſario.

Procuratoris officiũ quibuſdam eſt interdictum.

k ¶ Quicunque. ¦ ſ. habili, non militi: vt ff. de procu. l. filiuſa. §. veterani. Item non fœminæ, vt ff. de procu. l. fœminas. & l. neque. Itẽ nõ habenti imminens impedimentum quare non poſsit cogi: ut ff. de ꝓcur. l. neque fœmina. Itẽ non minori xxv. ann. vt ff. de procu. l. minor. Item non furiolo vel muto, ut ff. de proc. l. ii. §. furioſus. & l. mutus. i. reſpon. Item non accuſato de crimine capitali: vt C. de procur. l. reũ. Accur.

ADDITIO. Qui omnes prohibentur eſſe procuratores, niſi fuerit

Vnc admonendi ª ſumus, agere ᵇ poſſe quemlibet ᶜ hominem, aut ſuo nomine aut alieno. † ¶ Alieno, veluti ꝓcuratorio, tutorio, curatorio: cum ᵈ olim in uſu fuiſſet alterius nomine agere nõ poſſe, niſi pro populo, pro libertate, pro tutela. Præterea lege Hoſtilia† per miſſum erat† furti agere eorũ nomine, qui apud hoſtes eſſent, aut reipublicæ cauſa abeſſent, quiue i eorum cuius ᶠ tutela eſſent. Sed quia† hoc nõ minimã incommoditatem habebat, quod alieno nomine neque agere, neq; excipere actionẽ licebat cœperũt homines per procuratores litigare. Nam & morbus, & ætas, † & necceſſaria peregrinatio, itẽmq; aliæ multæ cauſæ, ſæpe hominibus impedimento ᵍ ſunt, quominus† rẽ ſuam ipſe exequi poſsint.

¶ *Procurator cõſtituitur verbis habilibus interpoſitis, etiam aduerſario abſente, & ignorante. Ange.*

¶ Procurator, neque certis verbis, ʰ neq; præſente ſemper aduerſario, imo plerunque eo ⁱ ignorante conſtituitur. Cuicunque ᵏ enim permiſeris rem tu † ˡ agere, aut defendere, ᵐ is tuus procurator intelligitur.

¶ *De tutoribus & curatoribus remittit.*

¶ Tutores & curatores, quemadmodum cõſtituãtur, primo libro ⁿ expoſitum eſt.†

De ſatisdationibus.

TITVLVS XI.

Oli cõuẽtus actiõe reali, ſatisdabat ſiue ſuo, ſiue alieno noĩe conueniebat: ſed agens reali nullam ſatisdatiõ præſtabat, ſi ſuo nomine agebat, ſecus, ſi procuratorio nomine, quia ſatisdabat ratã rẽ dominũ habiturum. Agens uero perſonali, ad ea cogebatur, ad quæ agens reali. Cõuentus uero alieno nomine, ſatisdationem pſtabat iudicatum ſolui, ſi alio noĩe faciebat: ſi uero ſuo, ad nullam ſatisdationem cogebatnr. Are.

SAtiſdationum modus alius antiquitati placuit, alium nouitas per vſum amplexa eſt. Olim cũ ſi in rem agebatur, ſatisdare poſſeſſor ᵒ compellebatur, vt ſi victus eſſet, nec rẽ ipſam reſtitueret, nec litis æſtimationem, poteſtas eſſet petitori, aut cum eo ᵖ agendi, aut cum fideiuſſoribus ᑫ eius. quæ ſatisdatio appellatur † Iudicatum ſolui. Vnde autem ſic appelletur, † facile eſt intelligere: ʳ Namque ſtipulabatur quis, vt ſolueretur ſibi quod fuiſſet iudicatum. Multo magis is, qui in rem actione cõueniebatur, ſatisdare cogebatur, ſi alieno nomine iudicium accipiebat. Ipſe autem qui in rem agebat, ſi ſuo nomine petebat, ſatisdare non cogebatur. Procurator vero ſi in rem agebat, ſatisdare iubebatur, rem ratam dominum habiturum: periculum ˢ enim erat, ne iterum dominus de eadem re experiretur.

¶ Tutores vero & curatores eodem modo quo & procuratores ſatisdare debere, verba edicti ᵗ faciebant: † ſed aliquando, his ᵘ agentibus, ſatisdatio remitteba-

Defenſor.

Continuatio.

Diuiſio.

† Th. appellabatur Th. nominis ſit.

† Th. oſtendant.

Iudicatum ſolui.

lis contestata. Et est ratio: q a hæc, exceptio debet opponi ante litẽcõ teſtatam: alia habilitatur perſona procuratoris: ut hic per hoc doct. & in l. ita demum. & in l. exigendi. C. de procur.

l ¶ Rem tuam. ¦ ergo & vnam, & plures: ergo nũtius eſt ꝓcurator: quod verum eſt: ut ff. de procur. l. ¦. §. j.

m ¶ Defendere. ¦ ſcilicet mãdadato iterue niẽte. alias ſimpliciter poſitum hoc verbũ, defenſor, intelligitur ſine mãdato: ſed ꝓcurator cũ mãdato eſt: vt ff. de procu. l. ſi ꝓcurator. §. per cõtrarium. & facit ad hoc §. ff. fa. erc. l. plane. in fin.

n ¶ Primo libro. ¦ ut §. qui da. tu. pot. p totũ. & de legati. agna. tu. p totũ. & per alios ſeq. tu. uſque ad ti. de ſatiſ. tu. & cura.

¶ DE SATISDATIONIBVS.

¶ Facta mẽtione ꝓcuratorum, à quibus ſatisdatio exigitur, competenter de ſatisdatione ſubiungitur. Accur.

Atiſdationũ. ¦ ¶ Totꝰ iſte titꝰ diuidit in tres partes. Primo ponit quid iuris erat olim circa ſatisdationẽ in iudicio, ſiue quis agebat nomine ſuo, ſiue ut procurator. Secundo, quid iuris ſit hodie. Tertio extendit hanc legem ad omnes prouincias. Secũda ibi, Sed hodie hæc. Tertia ibi, Quã formã.

¶ CASVS. Modus ſatisdationis alius fuit olim, alius eſt hodie. Apud antiquos ita erat olim, q quicunque conueniebatur actione in rem, & ſuo nomine, ipſe debebat ſatisdare ſub hac forma, q ſi victus eſſet, rẽ reſtituere, vel litis æſtimationẽ: & ſuper hoc dabat bonũ fideiuſſorẽ, & licebat petitori agere cum ipſo reo, vel cũ eius fideiuſſore: & iſta ſatisdatio vocabatur olim iudicatũ ſolui: quoniã ponebatur ꝓ iudicato ſoluẽdo. & multo fortius debebat præſtare iſtam ſatisdationem, qui conueniebatur in rem actione, & nomine alieno. Sed quid erat de eo olim qui agebat actione in rẽ? Frater, aut agebat nomine ſuo: & tũc nõ cogebatur ſatisdare dominũ ſuũ rem ratam habiturum. Periculũ enim alias eſſet ipſi reo, ne ipſe dominus iterũ ageret pro eadem re. tutores etiã, & curatores qui agebant actione in rem nomine pupilorum, vel adultorum, eandẽ ſatisdationẽ interponere ſolebant. Sed quid erat olim in actione perſonali? Frater, in perſona actoris idem intellige quod in perſona rei. In perſona tamen rei eſt differentia: quia in perſonali actione, reus ſi ſuo nomine conueniatur, nullam ſatisdationem præſtat de iudicato ſoluendo. Si autem alieno nomine conueniatur in actione perſonali, tunc neceſſe habet ſatisdationem præſtare de iudicato ſoluendo: quia i alienа re nemo idoneus defenſor ſine ſatisdatione intelligitur. hoc dicit vſque ad illum §. ſed hodie.

o ¶ Poſſeſſor. ¦ ſuo nomine conuentus.

p ¶ Cum eo. ¦ ſ. reo victo.

q ¶ Cum fideiuſſoribus. ¦ ex fideiuſsione.

r ¶ Facile eſt intelligere. ¦ cum nomen ſit conſequens rei: ut §. de donat. §. eſt & aliud.

s ¶ Periculum.] facit ff. de procur. l. non ſolum. §. item ait. & de iurelurando. l. nam poſtea.

t ¶ Edicti. ¦ ſ. prætoris, quod edictum non habemus.

y ¶ His. ¦ ſ. tutoribus & curatoribus. Sed quando hoc? Reſpon. forte tunc quando erant teſtamentarii, vel datiui, ſ. per inquiſitionem. Nam tunc non cauebant de rato, ut § edſatiſda. tuto. in prin.

Remit-

a ¶ Remittebatur. ¦ ſcilicet de facto.

b ¶ Hæc ita erãt. ¦ hic non debet eſſe. §. ſecũdum Ioan. quia & quod ſequitur, eſt de aquitate.

c ¶ Agitur. ¦ vt ſuo nomine agens nõ caueat: alias caueat rem ratam dominum habiturum: vt §. eo. §. ipſe autem & §. procurator.

d ¶ Omnimodo. ¦ ſcilicet ſiue cum mãdato, ſiue ſine mandato.

e ¶ Satiſdaret. ¦ ſcilicet iudicatum ſolui.

f ¶ Quia nemo. ¦ nota antiquam regulam, quæ etiã hodie bona eſt vt hic, & j. eod §. ſi uerens. & ff. de procura. l. nõ uidetur. & l. qui proprio. §. qui alium.

g ¶ Non cogebatur. ¦ In hoc ſolo caſu differebat ab actione in rem: licet per multa verba huc uſque inter eas notauerit differentiam.

ADDITIO. Dic ſecundum Ioan. Fab. qd hæc glo. rectè loquitur: quæ ſupponit, q olim conuentus actione perſouali non ſatisdabat, & idem dicit ff. de ꝓc. l. ſi procurator meus. i glo. non datur. Sed contrarium dicitur in rubr. iudi. ſolu. pro qua. ff. de ſol. l. cum quis. §. de peculio ſecundum Ange.

¶ SED HODIE. ¶ CASVS. In ſuperioribus dixi, quod conuentus act. in perſonam non tenebatur iudi. ſol. ſatisdare: ſed conuentus in rem act. ſuo nomine ſatisdare tenebatur iudic. ſol. Sed hodie aliud eſt. ſiue enim hodie aliqs conueniatur in rem, ſiue in perſonam, & ſuo nomine, non tenetur ſatisdare de iudi. ſol. ſed tenetur ſatisdare iudicio ſiſti, vſque ad terminũ litis. & in iſta cautione quandoque ſtatur ſuæ promiſsioni cum iureiurando, aliquando ſuæ nudæ promiſsioni, aliquando fit iſta cautio per bonos fideiuſſores, ſecundum qualitatem perſonæ ſi fuerit extraneus. Si enim fuerit patronus vel parens, quilibet fideiuſſor, pro idoneo habetur. hoc dicit. Franc.

h ¶ Nullam ſatisdationem. ¦ id eſt, nullam promiſsionem per fideiuſſores facere. Nam ſatisdatio per fideiuſſores fit: vt ff. qui ſatiſ. cog. l. i. nam nec de defendendo, nec de dolo quod abſit, nec iudicatũ ſoluendo promittit: quæ tria continentur ſub clauſula hac ſcilicet, iudicatum ſolui vt ff. iud. ſol. l. iudicatũ ſolui. nec vllam aliam niſi vnam quã ſubii ſolui vt ff. iud. ſol. l. iudicatũ ſolui. nec vllam aliam niſi vnam quã ſubii cit. Sed econtra, nunquid actor aliquam facit ſatisdationẽ? Dic q ſic duas. Primo, q litem conteſtabitur vſque ad duos menſes, connumerandos a die libelli porrecti, ut in auth. de execu. & his. §. i. col. 7. quæ eſt auth. C. de lit. conteſt. libellum. Aliam q perſiſtet vſque ad finẽ: & ſi victus fuerit iniuſte ſe mouiſſe litem, decimam partem litis nomine expenſarum dabit reo: vt in auth. de litig. §. ad excludendas. col. viii. quæ eſt in C. de epiſco. & cler. auth. generaliter. quandoque tamen hæ duæ conſuetudine non ſeruantur, nec ſunt in vſu. Accur.

i ¶ Pro litis æſtimatione.] iudicatum ſolui. Accur.

K ¶ In iudicio permaneat. ¦ hæc ſatisdatio appellatur iudicio ſiſti, vt hic patet, & ff. qui ſatiſda. cog. l. ii. §. prætor ait. in fin. Et caue tibi in notanda differentia horum capitulorum. hic enim primò loquitur quando immobilia non poſsidet, ut hic, & ff. qui ſatiſda. cogan. l. ſciendum eſt. in princip.

l ¶ Ad terminum.] hoc eſt tempus definitiuæ ſententiæ. Sed nunqd fideiuſſor tandiu tenetur, ſcilicet quandiu durat lis? Diſtingue, aut fide iuſsit in certum tempus: & tunc tandiu tenetur, & non ultra, ut C. de ſi deiul. l. pe. Aut non, nec in cauſa publica, nec in ſcriptis: & tunc non tenetur vltra duos menſes: ut dicitur d. l. penul. C. de fideiuſſ. Et eſt ratio, quia actor videtur ſibi remittere, cum promiſerit litem ſe conteſtaturum, vſque ad duos menſes, ut in auth. de execu. §. i. colla 7. Si autẽ in cauſa publica, uel in ſcriptis: tunc perpetuo, vel (quod eſt verius) vſq; ad triennium tenetur, cum tantum duret inſtantia cauſæ, ut C. de iud. l. properandum. in principio. Sed nũquid ſub pœna fiet hęc ſatisdatio? Reſpon. non, niſi conueniat inter partes: ſed intereſſe tantum veniet: vt ff. qui ſatiſda. cog. l. ii. §. fi. Sed ſi eſt promiſſa, & eſt ſtatutum tẽpus intra quod teneatur fideiuſſor. ſi quidem ſex menſiũ eſt, intra alios ſex menſes, poterit fideiuſſor motã purgare, ſi maius, non habet tamen niſi ſex menſes, intra quos poteſt mora pœnæ purgari ſi exhibeatur reus, licet primo exhibitus nõ fuerit. quę dic ut C. de fideiuſſ. l. antepen. ² Sed qd ſi poſsidet immobilia tantum, quæ valent x. & conueniatur in cẽtum, nunquid ſatiſdabit: Reſpon. ſic, ad minus in eo quod excedit: quia qd iuris eſt in toto quo ad totum, idem erit in parte quo ad partẽ: vt ff. de acquiren. hære. l. ſi ſeruus eius. & dixi in l. quæ de tota. in glo. dicta ſunt ff. de rei vendi.

m ¶ Promiſsioni. ¦ ſcilicet ubi poſsidet immobilia. Itẽ propter privilegium: ut C. de princ. agen. in re. l. fin. lib. xii. & de dig. l. quoties. eo. lib. Itẽ in caſu, quando non poſsidet immobilia: ut C. ut omnes tam ciui. quam cri. l. i. ibi, iuratoriæ tantum cautioni.

n ¶ Iuratoriam cautionem. ¦ ſcilicet iudicio ſiſti.

o ¶ Nudam promiſsionem. ¦ repete, dare compellitur: ut œconomus, & alii clerici: ut in authen. de ſan. epiſc. §. ſi quis autẽ pro pecuniaria cauſa. colla. ix.

p ¶ Pro qualitate. ¦ vt ſi ſit parẽs vel patronus rei, vel actoris: vt quia nocet patronũ, vel parẽtem. tunc enim qui libet fideiuſſor pro idoneo accipitur: ut ff. in ius vocati vt eant. l. i. & ii. & iii. & ff. qui ſatiſd. cog. l. ii. §. ii. & §. quod ait prætor. Sed nunquid hodie indiſtinctè ſatisdandum eſt: ut in authen. de exhiben. & i. intro. re. §. ſuceſſo. colla. u quæ eſt in C. de lit. conte. auth. offeratur? Reſpon. illa ſecundum diſtinct. huius l. intelligit. Nam poſteriores per priores intelliguntur, ut ff. de leg. & ſenatuſc. l. ſed & poſteriores.

q ¶ Perſonæ.] ſcilicet rei.

titur ſuæ promiſsioni ᵐ cum iureiurando (quam iuratoriam cautionem ⁿ vocãt) † uel nudam promiſsionem, ᵒ uel ſatisdationẽ pro qualitate ᵖ perſonæ ᑫ ſuæ dare compellitur.

¶ *Procurator dñi actoris, uel quaſi ſatisdat de rato, ſi dubiũ fuerit de mandato, ꝓcurator rei, etiã ſi de mandato certum extiterit, cauet iudicatũ ſolui, cum omnibus clauſulis oportunis: ꝓ quo reꝰ poteſt exiſtere fideiuſſor: q fideiuſſoria obligatio hypothecaria habere debet annexã q ſtipulatio iudicatũ ſolui, cõtra heredem fideiuſſoris porrigit. tenetur etiam idem procurator, ſi reus fuerit litẽ cõteſtatꝰ, cauereq̃ tẽpore ferẽde ſentẽtię. reus in iuditio preſens erit: alias fideiuſſor ꝓ eo intercedens tenebit pro eo qd fuerit iudicatũ niſi ꝓuocatio intercedat. h. d. Aret.*

¶ Sin autem pet procuratorem lis, vel infertur, vel ſuſcipitur, in actoris quidẽ perſona, ſi nõ † mandatum ʳ actis inſinuatum ˢ eſt, uel præſens dominus litis in iudicio procuratoris ſui perſonam confirmauerit: ᵗ ratam rem dominum habiturum, ᵘ ſatisdationem procurator dare compellitur: eodẽ †

† nondum.

† eadem.

Iuratoria cautio.

Satiſdare eſt promiſsionẽ per fideiuſſores facere.

Satiſdatio duplex ab actore exigitur.

Fideiuſſor iudicio ſiſti quãdiu tenetur.

Satiſdatio iudicio ſiſti an poſsit ſub pœna fieri.

a Intelligas diſpoſi

¶ SIN AVTEM PER PROCVRATOREM. ¶ CASVS. Supra dictum eſt, q ſi aliquis ſuo nomine conueniatur, q num quam ſatisdabit de iudi. ſol. ſed ſolum præſtabit cautionem, vſque ad terminum litis. Sed quid ſi quis litiget per procuratorem? Frater, per procuratorem poteſt actor litigare vel reus. Et primo videamus de illis, q litigant per procuratorẽ, ex perſona actoris. Tunc enim neceſſe eſt q caueat de rato, ſi dubitetur de mandato. Si enim conſtet de mandato, tunc non tenetur cauere de rato. Sed qualiter poterit conſtare de mandato procuratoris? Frater, tibi dico, de mandato procuratoris cõſtabit, ſi mandatum eſt actis inſinuatum, vel ſi dominus litis in iudicio eſt præſens, & in iudicio procuratoris perſonam confirmauerit. Idem obſeruandum eſt de tutore, & curatore, volente agere per procuratorẽ, & in aliis quibuſcunque perſonis alienarum rerum gubernationem habentibus, ut in gl. & ſum in ver. Si uero aliquis in quo pone caſum ſic. Iam habuiſtis quid iuris ſit quando lis infertur per procuratorem actoris modo videamus quid iuris ſit, quãdo lis ſuſcipitur per procuratorẽ rei. Tunc enim poteſt reus præſens eſſe fideiuſſor procuratoris ſui, corã iudice, vel extra iudiciũ, poteſt eſſe fideiuſſor ſui procuratoris pro omnibus clauſulis contentis ſub illo verbo, iudic. ſol. ita q teneat per illam ſatisdationem, & etiam hæres eius. debet etiam cauere pro curator rei, quia reus veniet ad iudicium tempore ſententiæ definitiuę: vel ſi non venerit, q ſoluet omnia quæ in definitiua ſententia fuerint, ni ſi a definitiua ipſa fuerit appellatum. hoc dicit. Hæc tamen vltima cautio in perſona rei hodie non habet locum, nec etiã aliæ duæ in perſona actoris, ſcilicet q caueat ſe cõteſtaturum litem intra duos mẽſes: & q idem ſoluet decimam partem litis ſi ſuccumbat. vude q ſatiſdetur, in l. cauetur, ſed in uſu non habetur. Franc.

r ¶ Mandatum. ¦ extra ius factum.

s ¶ Inſinuatum. ¦ id eſt, coram iudice demonſtratum.

t ¶ Confirmauerit. ¦ repete non. nam confirmare poteſt, & tunc ſatisdare non tenetur: vt infrà proxi. §. alias eſt in litera, non.

ADDITIO. Nota q quando procurator agit præſente domino, & confirmãte, non poteſt procurator repelli defectu mandati: vel vbi dominus mittat literas aduerſario vel iudici: vt l. ſi pro curatorẽ. ff. de procur. Ange.

v ¶ Habiturum. ¦ id eſt, q dominus habebit ratum, quæ committitur quando dominus ſcit & poteſt habere ratum, & non habet, ut ff. rẽ ra. ha. l. quo enim. §. j. & ff. de ſolu. l. ratum. ᵇ vbi dicitur, ratum autem habere dominus debet cum primũ certior factus eſt. Hic tamẽ diſtingue, an ſit certum habere mandatum, & tunc non cauet, ut hic, & C. de ſatiſd. l. i. Aut certum eſt q non habet. & tunc etiam cum ſatisdatione non admittitur, vt ff. de nego. geſt. l. ſi pupilli. §. fin. Aut dubium eſt, & tionem huius l. procedere in caſu ſuo, uidelicet in ſtipulatione prætoria & iudiciali, nõ autẽ in ſtipulatione conuentionali, ut ibi no. Bal. Ang. & Salice. & not. Bar. i l. iiii. circa fin. ff. decuſt. reo. quod no. ſe cũdũ Ang.

† Th. Quæ uiratoria cautio uocatur.

b Dic q iſta ſtipulatio ratificõ mittit ad i cereſſe, & ſic ad totale, uel parti culare intereſſe: put ratũ ꝓ parte uel nullo modoha berur, ut l. ſi procurator. ff. rem nat. hab. & not. glo. & Bar. i l. iiii. §. Cato. ff. de uer. ob.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tunc secundum Post in electione rei utrum exigat probationē mandati a procuratore, an satisfationē recipiat: & est pro eo argumē. i au then. ee col. §. eos. in fin. col. ix. Sed ibi nō loquitur de ꝓcuratore, sed de exactore tributorum. Sed Ioan. contra. Dicit enim i electione pro curatoris esse quod duorum istorum facere uelit: quia quoties ad duoquis alternatiue tenetur, ei⁹ est electio: ut supra de actio §. huic. Bal. autem distinguebat utrum diceret, non habes mādatum: & tūc probet mandatum. an dicat, dubito: & tunc satisdat. Sed Ioan. opinio uerior est. Præstat etiam aliam cautionem procurator actoris, scilicet de defendēdo eum pro quo agit: ut ff. de procura. l. feruum. §. fi. alias denegat ei actio: ut ff. de procur. l. mutus. §. pœna.

† Th. tunc si.

† Th. approbare.

† satisdatio nis solēnis stipulationes.

Personæ alienarum rerum gubernationē habentes.

† sui.

† Th. hoc nomine teneantur.

a ¶ Personæ. ʒ ut sunt patres in bonis filiorū: ut C. de bo. ma. l. j. & de bo. quæ lib. l. fin. §. ubi autē. Item orphanotrophi & brephotrophi: ut C. de episco. & cle. l. orphanotrophos. Itē æconomi uel actores uel sindici: ut ff. quod cuiusq; uniuer. no. l. i. § quib⁹. & l. nulli. & l. itē. §. t. & C. de sacrosan. eccle. l. iubemus. ii. circa princ. ibi, nulli æconomo. & C. de episco. & cleri. l. omnes q ubique. §. hoc nihilominus. Itē apocrisarij: ut i authenti. quomodo opor. episcop. §. & illud. coll. i. Item magistratⁿ nomine municipii: aut C. de iur. propter calū. dā. l. ii. §. i. enim possunt inferre per alium litem: ut hic subiicit.

† in iudicio inueniatur Th.

a Nota ꝙ magistratus municipalis pro sua ciuitate uel municipio potest agere, ut é text. in l. iii. §. plane. ff. qđ ui aut clam. cum ibi no. Angel.

b ¶ Per alium infe-
runt. ʒ scilicet per procuratorem: quod est intelligēdum si prius ipsi litem cōtestentur, & sic litiū domini efficiant: vt C. de proc. l. neq; illas non cum non domini, sed administratores sed: & procurator a domino debet cōstitui, ut ff de procur. l. i. in prin.

† Th. Qđ si cōtingat ut principalis.

Tutor an teneatur cauere de rato.

Procuratores satisfiant nō autem patres orphanotrophi. Potest. i. debet.

Sed si ipsæ supradictæ personæ agunt, nunquid de rato cauent, uel de iudicato soluendo, si conueniuntur? Respon. non, ut C. de admini. tut l. turores debita. & l. sancimus. ii. §. defensionem. Sed tamen in tutore ui detur dicere lex contra, si sit incertum de officio suo: vt ff. de administra. tuto. l. vulgo. Sed certe ibi non dicit, ꝙ debeat de rato cauere, sed ꝙ illius damnum non subibit propterea ꝙ iste non sit tutor. Sed quæ est ratio, quòd procuratores satisfiant, sed supradictæ personæ non? Respond. quia prædictæ personæ quasi domini sunt, ut ff. pro empt. l. qui fundum. §. fi tutor. & C. de episcop. & cleri. l. orphanotrophos. sed in procuratoribus secus: quia non sunt domini verè sed ficte: vt ff. de procura. l. i. in prin.

Defendit qlibet etiā sine mandato.

c ¶ Præsens. ʒ præsentem accipe etiam si sit in hortis, vel in continētibus ædificiis: vt ff. de procura. l. præsens. & l. qui in foro. & l. & idco.

d ¶ Potest.] id est debet, secundum quosdam. dicunt enim, ꝙ si dominus est præsens, ipse tantum debet fideiubere pro procuratore suo. si autē absens est, procurator potest, & debet fideiussores suos dare. & facit pro eis ff. iudi. sol. l. fi ad defendendum. & ff. de procur. l. qui ꝓprio in princi. Vel dici potest, ꝙ etiam si dominus est præsens, tamen potest procurator dare suos fideiussores, cum etiā sine mandatio quilibet possit alium defendere: vt C. de satisdat. l. i. & C. de procur. l. exigendi. & etiam invitum, ut ff. de solu. l. solutionem. & ita proprie accipitur hoc verbum potest.

e ¶ Exponere. ʒ actori, vel notario scribenti procurationem, ex cuius stipulatione quæritur actori vtilis actio, ut ff. rem pu. sal. fore. l. non quasi.

f ¶ Fideiussor exigat. ʒ nota ꝙ dominus etiam extra iudicium potest pro suo procuratore fideiubere, & releuare eum ab omni onere satisdandi, fideiubendo pro eo notario, qui de suo mandato est rogatus: vt l. si defunctus. in prin. ff. de procu. Ang

obseruando, & si tutor, vel curator, vel aliæ tales personæ, a quæ alienarum rerum gubernationem receperunt, litem quibusdam per alium b inferūt. ¶ Si vero aliquis cōuenitur, si quidē† præsens c pro curatorem dare paratus est, potest d vel ipse in iudicium venire e, & sui procuratoris personam per iudicatum solui satisdationem, solēni stipulatione† firmare: † vel extra iudicium satisdationem exponere, f per quam ipse sui procuratoris fideiussor existat, g pro omnibus iudicatum solui satisdationis clausulis. h vbi & de hypotheca suarum rerum conuenire compellitur, h siue in iudicio promiserit, siue extra iudicium cauerit, vt tam ipse, quam hæredes i eius† obligentur, † alia insuper cautela, vel satisdatione propter personā ipsius k exponēda, l quod tempore sententiæ recitandæ in iudiciū veniet: † m vel si non venerit, omnia dabit fideiussor, n quæ in condemnatione continētur, o nisi fuerit prouocatum.

¶ *Alienę litis defēsor nemo legitimę cēsetur, nisi satisfecerit siue habeat mādatū, siue nō. Et ꝓcurator interueniēs, etiā post litē contestatam tenetur satisdare. Areti.*

¶ Si uero † reus præsto p ex quacunque causa non fuerit, & alius uelit defensionē eius subire, nulla differētia inter actiones in rem, vel personales† introducenda potest hoc facere: ita tamē, vt satisdationem q iudicatum solui, pro litis præstet æstimatione. Nemo r enim secundum veterem regulam (vt iam dictum s est) alienę rei sine satisdatione defensor idoneus intelligitur.

¶ *Experientia est rerum magistra.*

¶ Quæ omnia apertius, & perfectius quotidiano iudiciorum usu, ī ipsis rerū documētis apparēt. †

¶ *Omnes ciuitates debent sequi consuetudinem ciuitatis Romanæ.*

¶ Quam formam non solum in hac regia t Vrbe, sed etiam in omnibus nostris † prouinciis (& si propter imperitiam aliter fortè celebratur) obtinere censemus: cum necesse sit omnes prouincias, † caput u omnium nostrarum ciuitatū, id est, hanc regiam Vrbem, eiusque obseruantiam sequi. u

De perpetuis, & temporalibus actionibus, & quæ hæredes, & in hæredes transeunt.

TITVLVS XII.

¶ *Actiones ciuiles tā reales, quā personales sunt ꝑpetuæ, ꝓtoriæ vero pœnales regulariter durāt anno, quod fallit i actione furti manifesti, quæ perpetua est. Sed prætoriæ rei persecutoriæ, perpetuæ sunt. Are.*

g ¶ Clausulis. ʒ quæ clausulæ tres sunt, ſ. de defendendo reo, & de dolo quod absit, & quod sonat ipsum uerbum: ut ff. iudi. sol. l. iudicatum solui. & hic dicitur.

h ¶ Compellitur. ʒ per iudicem. Accur.

i ¶ Hæredes eius. ʒ nam habet naturam hæc stipulatio, ut ad hæredes trāseat, sicut illa iudicio sisti: ut ff. si q scau. l. si eum. §. qui iniuriarum.

k ¶ Ipsius. ʒ scilicet rei. Accur.

l ¶ Exponenda. ʒ à procuratore.

m ¶ Veniet. ʒ scilicet reus, qui litem. prius contestatus est suo nomine.

n ¶ Fideiussor. ʒ datus nunc à ꝓcuratore.

o ¶ Continentur. ʒ ergo debet cōdemnari procurator præsens.

¶ SI VERO REVS. † Th. percipi possunt.

¶ CASVS. Intellexi §. præcedentem in eo q præsens erat, & constituit procuratorē ad se defendendum. Si autē reus sit absens, siue conueniatur in rem, siue in personā, ꝓcurator eius debet satisdare iudi. sol. pro litis ęstimatiōe: nec alio modo admittetur, quantuncunq; bonę famæ fuerit: quia nemo &c. Franc.

† Th. finis.

p ¶ Præsto. ʒ scilicet post litem contestatam contra eum.

† Th. prouinciales.

q ¶ Satisdationem. ʒ Nota ꝙ siue interueniat ꝓcurator ante lit. contesta. ut supra, eo. §. si uero. debet satisdare. siue postea: vt hic, & C. de consor. eius. lit. l. ii. Nec obstat quod dicit, ꝙ debet fieri ante lit. contesta. vt ff. de procu. l. Pomponius. §. ratihabitionis. qa ibi interuenit procurator ante litem contesta. ibi autem postea interuenit, & postea satisdat, vt dictum.

Procurator rei siue iterueniat, ante litem contestata, siue post, tenetur satisdare.

r ¶ Dictum est. ʒ ī. eo. §. ab eius.

s ¶ Nemo. ʒ scilicet procurator, vt ff. de procuratoribus l. qui prorio. §. secundo.

t ¶ Regia vrbe. ʒ scilicet Constantinopolitana. vel dic de veteri Roma. Accur.

Roma caput mūdi.

v ¶ Caput. ʒ C. de veteri iure enucleādo. l. i. §. nulla. & §. sed & si quæ leges.

x ¶ Sequi.] imò non videtur inspiciendā quod ibi fiat, sed quod fieri debeat, ut ff. de offi. præsi. l. sed licet. quæ est contra. Sed hęc est intelligenda, quando ea certa scientia est consuetudo vel lex, non per errorem, ut ibi. & facit ad hanc ff. de leg. & senatusc. l. de quibus. Accur.

ADDITIO. Hoc verum, quando lex tollit consuetudinem: aliàs vna quęque ciuitas abundet in sensu suo, & sic obseruare debet suam consuetudinem: & ex generali principis permissu inducere potest particulares consuetudines, etiam contra leges, quibus stari debet: vt habetur in §. ex non scripto. suprà, de iure natu. gen. & ciuili. Quęro tamen an in fideiussorem de iudicato soluendo, fiat executio sine nouo processu? Et communiter docto. dicunt quòd sic, vt in l. fin. C. de usu. rei iudic. & Bartol. in l. i. ff. iudic. sol. per text. d. l. fin. vbi dicitur statim, quia dictio, statim, importat summariam cognitionem, sine ordine iudicario: vt l. momentaneæ. C. vnde ui. dic vt in dictis iuribus latius per doct. Ang.

DE PERPETVIS ET TEMPORALIBVS ACTIONIBVS, ET QVAE AD HAEREDES, ET IN &c. †

† Th. transeunt. Continuatio.

¶ Quia de actionibus est dictum; & quędam suur perpetuæ, & quędā non: ideo de his ponitur: vt infra, eod. in princip. Itē qa quædā trāsitoriæ sunt hæredibus, & contra hæredes: & de his ponit ī. eo. §. nō autem. Accur.

ADDITIO. Sed melius resideret ista rubrica immediatè post tit. de ac. quia continuatur à remotis nimium, cum non simus in prin. liberi.

Hoc

Diuisio.

Hoc loco ʒ ¶ Totus iste tit. diuiditur in tres partes. Primò ponit regulam & exceptionem, ſ. quæ actiones sunt perpetuæ. Secundò ponit regulam & exceptionē, ſ. quæ actiones sunt tranſitoriæ ad hŕdes. Tertiò ponit nouum casum. Secunda ibi, Nō aût omnes. Tertia ibi, Supereſt.

¶ CASVS. Scire debetis (dicit Iustin.) ꝙ q̄dā actiones erāt olī ꝑpetuæ, hoc est, sine temporis ꝓfinitione durābāt: sed hodie quędam sunt perpetuæ, i. durātiuæ usq; ad tps à sacris constitutionib. constitutū, hoc est, usque ad 30. annos: cuiusmodi sunt illę actiones, quæ descēdunt à legibus, & à sacris constitutionib. Imperatorū & senatusc̄ōſ. sed prętorię regulariter loquendo, & olim erant & hodie sunt annales: quia prętoris imperium, & olim erat, & etiam hodie est annale, & hoc dicit. Et caue tibi: quia ꝓp hoc ꝙ dicit litera, donec sacræ constitutiones, tam in rem, quàm in personam, &c. non uult innuere, ꝙ actiones in rem solæ erant perpetuæ: sed hoc ideò dicit, quia tam in realibus, q̄ in personalibus dederunt sacræ constitutiones fines certos, & ſum in ver. aliqñ. Suprà proxi. §. dixi ꝙ plerunq, sunt annales prętoriæ actiones. Sed domine, quare dicitis uos, plerunque? Et rñ. ideo quia non omnes prætoriæ act. annales sunt: sed aliquando perpetuæ: hoc est, usque ad finem sacris constitutionibus constitutum durātiuæ: vt patet in bonorum possęſs. hæreditatis petitione, quæ datur succedenti de iure prætorio. Hęc enim est prętoria, & tamen perpetua. & idem in fideicommissarijs: quia bonorum possessores sunt hæredes de iure prętorio, fideicommissarij uerò sunt utiles loco hæredū: unde coniunctos immediatè vnū post alium habetis istos tit. in ff veteri. ſimiliter in pęnalib. prętoriis quædam actio. reperiuntur perpetuæ, vt actio furti manifesti, quæ à prætoris iurisdictiōe descendit. Absurdum enim videbatur actionem ita famoſam anno finiri. hoc dicit.

† De hoc verbo ppe uso, quot modis accipiat, vide ff. x. q. a. ea enim. §. perpetua.

† The. q̄ro à prætore inuente sunt.

† Th. & alii.

a ¶ Ex lege. ʒ 12. tab. vt fam. ercif. vt ff. fam. ercif. l. j. Itē noxalis de pauperie: vt ī. fi quadru. paupe. fecit. dic in prin. & ff. si quadru. paupe. fecit. dica. l. j. in prin.

b ¶ Senatuſve consulto. ʒ vt hĕreditatis petitio, vt ff. de peti. hæred. l. itē veniunt. §. pridie. & C. de pet. hæred. l. fi. in prin. Item si quis clauum de naui abstulerit, cuius causa tota nauis periit, ut ff. de incen. rui. nau. l. 2. §. senatus.

c ¶ Constitutionibus. ʒ vt condictio ex lege, quæ datur ex constitutionibus qnibuſlibet post l. 12. tab. constitutis, ut ff. de cond. ex lege l. vnica. & ff. ad l. Iul. de adul. l. quod ex his. & C. de dona. l. si quis argentum. Actiōes ex quinq; partib. iuris de fędentes, sunt ciuiles & ꝑpetuæ. Actiōes reales ꝙ tē pore durāt. a Et not. ꝙ vltra titulū requirit ēt possessio. nā sine possessione nō inchoat vsucapio. l. si ne possessione. ff. d vsucapio. licet ali qñ inchoatra trahat ad finē, vt l. cę ptā. ff. de vsucapio. iuncta l. j. §. fœuola. ff. si qs testa. lib. effe iuſſue. Actionis duplex diuiſio. b Dic ꝙ est uerum in quasi delicto omittēdo commiſſo: secus si cōmittēdo ut l. in §. fin. ff. de damn. infec. uel dic ut ibi per Barto. & Ange.

Actiones ex quinq; partibus iuris descendentes, sunt ciuiles & ꝑpetuæ. Actiones reales ꝙ tē pore durāt. a Et not. ꝙ vltra titulū requiritur ēt possessio. nā fine possessione nō inchoat vsucapio. l. si ne possessione. ff. d vsucapio. licet aliqñ inchoatra trahat ad finē, vt l. cęptā. ff. de vsucapiuncta l. j. §. fœuola. ff. si qs testa. lib. effe iuſſue. An.

d ¶ Eas. ʒ ſ. pœnales, & tunc nō est necesse, plerunque. vel si habes, plerunque, expone vt ʒ. Accur.

e ¶ Plerunque. ʒ hoc dicit ꝑp prætorias rei persecutorias, quæ perpetuæ sunt: nisi in rescisſoria, quæ annalis est: quia cōtra ius ciuile datur, vt ff de act. & obl. l. in honorariis. §. sed cum rescissa. & ī. de act. §. rursus. & ʒ e. §. Item nisi in redhibitoriis, quæ dantur ad tempus, licet rei non persecutoriæ, vt ff. de ędi. edi. l. sciendum. §. fin. quia dantur contra

id id quod conuenerunt contrahentes. Item fallit dicta regula ff. quod fal. tu. auſ. l. huius actionis. §. has actiones. & quæ in fi au. credi. l. ait prętor. §. fi debitorem. uerſi. annus. C. de dolo. l. fi. & ff. de eo per quē fac. est l. j. §. pe. Si autem sunt pœnales prætoriæ, locum habet quod hic dicit, ut sint annales, siue pœnales ex utraque parte, siue ex altera tantū, vt ff. de calum l. i. & de in ius vo. l. pe. & ff. d ali. iu. mu. l. uel post annum. Acc.

† Th. uicē obtenent.

ADDITIO. Sed secundum Ang. illa est pœnalis ex vna parte tantū, & ideo non videtur bene excipi. Sed Bar. in l. in honorariis. ff. de act. & obli. concludit, quòd omnes rei persecutorię ex vtraque parte sunt perpetuæ. Ex parte aût actoris rei persecutorię & ex parte rei pœnales, finiuntur anno.

Prætoriæ rei persecutoriębus sūt perpetuæ. Prætoriæ pœnales sunt annales.

f ¶ Intra annum. ʒ ſ. vtilem. Nam talibus annis prætores loquebantur, ut patet ff. de ui & ui. ar. l. i. §. quod autem ait prætor. uerſi. annus. & ff. de ędil. edic. l. sciendum. §. fina. nisi in casu ubi est inutilis ad sui principiū: sed cōtinuus ad sui processum, ut ff. de calum. l. annus.

† Th. Quæ dicimus. † Th. in hæredes non dari.

g ¶ Aliquando. ʒ ecce quare dicit, plerunque.

h ¶ Constitutionibus. ʒ de quibus dixit ī. eo. in prin.

i ¶ Bonorum possessori. ʒ i. cuilibet possessori qui vult succedere de iure prętorio, qui habet hęreditatis petitionem bonorum possessoriā, de qua habes. ff. de possessoria hære. peti per totum. Accur.

K ¶ Hæredis loco sunt. ʒ vt quibus restituta est hęreditas per fideicō missum, quibus datur hæreditatis petitio fideicommissaria, de qua habes. ff. de fideicom. hęred. peti. per totum. Et hæ duæ sunt rei persecutoriæ. Accur.

l ¶ Proficiscatur.] nota actionem furti manifesti esse prętoriam: sed non manifesti est ciuilis: vt ī. de noxa. ʒ sunt autem. Accur.

m ¶ Existimauit. ʒ scilicet prætor. & idem in qualibet pœnali in eo quod peruenit ad delinquentem, ut ff. de ui, & ui arma. l. i. in prin. & ff. de dolo. l. Sabinus.

¶ NON AVTEM OMNES. ¶ CASVS. Expediuit iam domi nus Iust. primam partem rub. modo incipit tractare de secunda parte, dicit. Non aût omnes &c. unde quæsiui vtrū omnes actiones dātur hęredibus, & in hęrede? & rñ. ꝙ nō. Certissima est enim regula iuris quæ dicit ex maleficio actiones in hęredes non cōpetere: cuiusmodi sunt actio furti, ui bo. rap iniuriarū, damni iniurię quod intellige lit. non cō testa. contra defunctum, etiā si ad hęredes furtū peruenerit per malefi ciū. & possem cū isto §. coniungere illum §. pœnales actiones &c. dicendo ꝙ pœnales act. descendentes ex maleficio lite conte. cū defuncto cōpetūt vel dātur hæredibus eorū qui maleficiū patsi sunt, excepta actione iniuriarum, & si qua alia similis inueniatur. & sumus in verſi. Aliquā do tamen. Quia propter quandā generalitatē quā uidistis modo in §. prędēti (uidistis enim ꝙ certissima iuris regula est, quę dicit ex maleficio pœnales act. in hæredem non cōpetere. & habetis regulam istam ff. de pri. deli.) uidebatur à contrario sensu quod omnes act quæ non sunt pœnales ex maleficio dantur in hæredes, & sic quod omnes actiones ex contractu prouenientes, dentur contra hæredes: ideo contra generalitatem istam sumptam a cōtrario sensu, ex ista generali regula loquitur litera ista, & dicit: Aliquando tamen actio ex contractu nō dat contra hęredē, ueluti si dolose versatus fuerit testator in contractu ex dolo testatoris, ad hæredem res nō peruenit. Et sum in verſi. Pœnales autē. Suprà vidistis ꝙ certissima est iuris regula quæ dicit, quod ex maleficio petentis pœnales actiones, de quibus supra dixit, si ab illis principalibus personalis in eis lis fuerit conte. hæredibus dantur, & in hæredes transeunt. h. d. Fran.

n ¶ Non autem. ʒ hic ponit diuiſionem ꝙ alię sunt tranſitorię, aliæ non, sed superior fuit, ꝙ aliæ erant perpetuæ, aliæ non, ut ī. eod. in prin.

o ¶ Ipso iure. ʒ ſ. ciuili.

p ¶ Dari solent ʒ iure prætorio. Accur.

q ¶ Ex maleficiis. ʒ ſ. priuatis, ut subiicit in exemplis, & subaudi uel quasi maleficiis, ut ī. de obli. ex quasi delic. §. fi. b Quid in publicis, de quibus tractatur ī. de pub. iud. Respon. idem, & plus. quia etiam lite cō testata non transeunt contra hęredes, ut ff. de accu. l. ex iudiciorū. nisi in quinque casibus. Primus est legis Iuli. maiesta. in duobus capitulis tantum eius legis, ut ff. ad le. Iuliam maiesta. l. fi. Secundus est crimen hæresis, vt C. de apoſta. l. ii. & l. apoſtatarum. in fi. Tertius est crimen repetundarum. Quartus est de residuis. Quintus peculatus crimen, ut ff. ad leg. Iul. pecu. l. fin.

r ¶ Non competere. ʒ nisi lis fuerit contestata, ut ī. eod. §. pœnales, & ff.

Universidad de Deusto

& ff.de accu.l.ex iudiciorũ. in fi. Item nisi aliquid ad hęredem puene tit, tunc enim tenetur, vt ff.de calum.l.in hęredem. & ff.quod met.cã. l.videamus. In duob.tñ casib.est contra, vt in acti.vi.bo.rap. quę non datur in hæredem, licet ad hęredem aliquid peruenerit: sed furtiua da tur condictio, ut ff.vi bo.rap.l.2.§.fi. Item in interdicto vnde vi, quod non datur in hæredem, sed in factum actio, vt ff.de vi, & vi arm.l.1.§. fin.

Actiões ex maleficio i duob. casib' trãseũt i hæredes.

Iniuriarũ actio dat hŕdi rõne duplici.

Iniuriarũ actio aliquas habet similes cõuenientes.

Th.& legis Aquiliæ.

† Th.est.

a ¶ Damni iniurię.§ legis Aquiliæ actio.

b ¶ Sed hęredib.§.hæredibus eorum qui passi sunt hęc maleficia.

c ¶ Iniuriarũ actione.] nam hæc non datur hæredi: nisi lis contestetur hoc ideo, quia non est i bonis nostris ante lit. conte. vt ff.de iniur.l.in iuriarũ.3.& l.iniuriarũ. j, in princ.& in gl.1. Est & alia ratio: quia nihil mihi de patrimonio abest, nec reo adest: ut ff. de col. bo.l.cum emancipati. §. emancipatus. Sũt & alię similes ei ut subiicit: i quib. nec actori aliquid de patrimonio abest, nec reo aliquid adest, vnde idem iuris est, qđ & in ista, vt est actio in factũ, quæ datur contra libertum vocãtem patronum in ius si ne venia, i l.aureos: vel in filium uocãtem patrem.& j.ff pęna teme. liri §.fina. & ff.de in ius voc.l.pen. idem in popularibus actionib.vt si quis habeat positum uel suspensum: ut ff de iis q deie.vel effu.l.si verò.§.quæ autem. Quidam dicunt idẽ de actione in factum de calumniatorib.ut ff.de calũ.l.hęc actio Sed certè ibi alia est ratio: quia habet ꝯditionem ob turpem causam, vt ibi dicitur. Item quia abest ibi aliquid actori,& adest aliquid reo: unde non est similis supradictis.

† Th.satisfecerit.

raptorum, iniuriarum, damni iniu riæ. † [a] Sed hæredibus [b] huiusmodi actiones competunt, nec denegantur: excepta iniuriarum actione. [c] & si qua alia similis inueniatur. † [d] Aliquando tñ etiam [e] ex contractu actio [f] contra hæredem nõ competit: veluti cum testator dolosẽ [g] versatus sit, & ad hæredem [h] eius nihil ex eo dolo peruenit. Pœnales autem actiones, quas suprà diximus: [i] si ab ipsis principalibus personis fuerint contestatæ, [k] & hæredibus dantur, [l] & contra hæredes transeunt. [m]

¶ *Condemnans debet absoluere ab obseruatione iudicij, si ante sententiam solutum fuerit quod debetur. Aret.*

¶ Superest [n] vt admoneamus, ꝙ si ante rem iudicatam is, cum quo actũ est, satisfaciat † actori: officio iudicis conuenit eum absoluere, [o] licet in ea causa fuisset iudicij accipiendi tempore, vt damnari de

d ¶ Inueniatur.§ hic continuatur ille §. qui est j.eo.§.pęnales.

e ¶ Etiam ex contractu. non solum ex delicto. Accur.

f ¶ Actio. § f. de dolo, nata propter dolum adhibitum in contrahendo. Nam si dedit dolus causam contractui, nõ agitur actione ex eo contractu cũ nullus sit, sed de dolo, ut hic, & ff. de dolo.l.& elegãter.in pri. Si enim esset incidens, ageretur actione ex eo contractu, vt purgaret dolus, ut ff.de act.emp.l.Iulianus. §.fi uenditor.& daretur in hęredes, vt ff.de act.& obl.l.ex contractib. Vel pone casum, ꝙ dolus fuit incidens, vel superueniens, & remanet contractus: & non agitur cõtra hæredem, nisi peruenerit aliquid ad eum: vt in actione depositi, quæ datur in duplum contra eum, qui dolum commisit in deposito cã tumultus, vel incendij, uel ruinæ, uel naufragij, sed in hęredem non datur in duplũ ex dolo defuncti, licet in simplum detur: ut ff. depositi.l.j.§.j. Itẽ quia est actio in factum, quæ datur contra agrimensorem: non aũt aduersus hęredem, ut ff.si mensf.fal.mo.di.l 3.§ pen. Item in actione ex stipulatu iudicio sisti in eo qui erat conuentus iniuriarum: ut ff.si quis cau.l. si eum.§. iniuriarum. Idẽ est in actione tributoria, ut ff.de tributo.l.illud.§.fi. & de his casib. loquitur hic. §.cum dicit ex contractu in hæredem non dari quandoque. Aliàs autem ex contractu agitur ꝯ hæredẽ etiam de dolo defuncti regulariter, vt ff.de actio.& oblig. l.ex contractibus.& l.ex depositi. quæ sunt huic contrariæ. & hanc specialitatem si velis tenere primam opinionem, denotat hæc litera cum dicit, aliquando tamen, &c.

Dolus aliqñ dat cãm ꝯctui, aliqñ incidit in ꝯctum.

Actio ꝺpositi datʼ in duplum in quatuor casib. non tñ in hęredẽ.

Actiões ex ꝯctu descẽdétes, q̃ nõ dãtur i hęredes.

g ¶ Dolose.§ dolo dante causam contractui. Vel dic incidenti, vel superuenienti, vt modo diximus. Accur.

h ¶ Ad hæredem.§ sed si superuenisset actio in factum perpetuò contra hæredem & contra defunctum daretur, ut ff.de dolo.l.itaque. Sed de dolo olim intra annum vtilem, hodie intra biennium cõtinuum datur, vt C.de dolo.l.fin.

i ¶ Diximus.§ vt ſ.a §.non autem omnes. Accur.

K ¶ Contestatæ.§ imo vt dentur hęredi, sola præparatio sufficit, vt ff. de inoffi.testam.l.posthumus.§.fi.Io. Vel sine pręparatione datur querela hęredi hodie.

l ¶ Dantur.§ nisi in duobus casib. Primus cum agitur ad operas cõtra libertum, & moritur patronus extraneo hærede relicto: ad quem non transeunt operę, etiam lite contestata, vt ff.de oper. lib.l.operarum iu dicio. Secundus in patre repetente dotem filię, quę a viro duerterat, si decedat pater extraneo hęrede relicto, etiam lite cõtesta. vt C.ď rei vx o.act.l.unica.§.videamus.

Opę liberto impositę ñ trãseunt ad hẽdẽ exceptum

ADDITIO. Nam eo ipso ꝙ pater moritur, vel aliter filia efficitur

sui iuris, statim actio consolidatur in filiam, ut dicto §. videamus. licet pater fuerit litem contestatus: & sic propter hoc non facit transitũ in suum hæredem. & sic est speciale in dote quia est propriũ patrimoniũ filiæ, ut l.iii.§. sed vtrum. in fi.ff.de mino.& facit l. Pomponius Philadelphus.ff.fami.ercis.Ang.

beret. Et hoc est, quod antea uulgo dicebatur, omnia iudicia ablolutoria esse.

De exceptionibus.

TITVLVS. XIII

¶ Exceptiões sũt arma reorũ: & æquitate nituntʼ ad excludendum actiones, quæ competunt actori ipso iure, quales sũt metus, doli, & in factum exceptiones. Aret.

Continuat dicta dicẽdis.

† Th. consequens est † Th. dicamus.

SEquit', † vt de exceptionibus dispiciamus. † ¶ Comparatæ [p] autem sunt exceptiones defendendorum eorum [q] gratia, quibuscum agitur. sæpe enim accidit, vt licet ipsa persecutio, qua actor experitur, iusta sit, [r] tamen iniqua sit aduersus eum, cum quo agitur. Verbi gratia, si metu coactʼ [s], aut dolo inductus, [s] aut errore lapsus, stipulanti Titio promisisti, [t] quod non debueras promittere, palam est, iure ciuili te obligatum [u] esse:

omnia iudicia esse absolutoria. Fran.

n ¶ Supereſt.§ hæc de uita & transitu actionũ, secundum quod in rubrica promisit, dicta sunt: nunc de iudicis officio dicit: ꝙ cum exponere debeat, iam pauca, ut modicum respiret, deliberat. nam cõceptũ sermonem quis retinere potest? quia igitur iam concepit in animo tracta re de offi. iudi. quomodo poterit tacere, quin dicat aliquid hic?

o ¶ Absoluere.§ sab obseruatione iudicii: nam principalis causa est sublata solutione: ut ſ.qui.mo.tol.ob.in prin.Accur.

¶ DE EXCEPTIONIBVS. ¶ Quia exceptio tenet uicẽ actionis, ut ff.de exceptionibus.l.j. ideo post actiones, ponit de except. Vel quia de armis actorum uidimus, & de reorum armis uidendum est. ideo dicit, ut sequitur Accur.

Continuatio.

Diuisio.

SEquitur.§ ¶ Totus iste titulus diuiditur in quinq; partes principales. Primò cõtinuat ad præcedentia rubricã. Secundò ponit causam, quare fuerunt exceptiones inuentę. Tertiò id demonstrat per exempla, tam in actionibus realibus, quã in personalib. Quarto ponit duplicẽ, uel potius triplicem diuisionem exceptionum. Quinto, id exemplificat. Secunda ibi, Comparatæ sunt. Tertia ibi, uerbi gratia. Quarta ibi, in §. appellãtur. uel potius in §. alioqui ex quam multis. Quinta ibi, Perpetuæ & peremptoriæ.

Exceptiones sunt arma reorũ.

¶ CASVS. Viso de actionibus, sequitur (dicit Iusti.) ut de exceptionibus uideamus. Et domine Iusti. pro Deo instruatis nos competẽter materiã de exceptionibus. Frater dicit ipse, scire debes, ꝙ inuẽtę sunt, seu institutæ exceptiones, ad defensiones reorum. sunt enim arma reorũ. Frequenter enim contingit, ꝙ actio competens actori, prima facie iusta uidetur iniquum tamen esset reum condẽnare: utputa si metu coactus aliquid promisit: & ideo datur reo cõtra actorem exceptio de dolo, uel exceptio qđ metus causa. Omnis enim exceptio adinuenta fuit ad actionem impugnandam. h.d. Fran. de Are.

p ¶ Comparatę.§ alias inuentæ Accur.

q ¶ Eorum.§ reorum. Nam ipsi sunt, cum quibus agitur, ut ff.de iureiur.l.iii.in prin.& in §.eum.

r ¶ Iusta sit.§ prima facie.

a Sed secũdũ Ang. ille tex. non facit ad propositũ quia loquitur quãdo stipulatio fit sine causa, hic uero secus.

s ¶ Dolo inductus.§ hoc est in stricti iuris iudiciis: in bonæ fidei autem iudiciis ipso iure non tenet contractus. ff.de dolo.l.& eleganter.in prin.Accur. ADDITIO Hoc uerum in odium dolosi: sed in sui præiudicium tenet cõtractus: & ex eo potest cõueniri, nisi lex resistat actui: quia tunc ex neutra parte datur actio, ut est gl. in l.a diuo Pio. ff. de rit. nup. in glo. ii. & Bal. in l.i. C. plus vale. quod agi. Ang.

t ¶ Promisisti.§ credens te debere, cum non deberes, ut hic, & ff.de excep. doli.l.ii.§.circa.[a]

u ¶ Obligatum esse.§ sinspecto iuris rigore, de æquitate obligatus non est, ut ff.de lib.cau.l.uel obligatus est.§. obligatum. & ff.de uerbo. sig.l.si creditor. quæ sunt contra.

Efficax

2 ¶ Efficax est.§ ſ. sui substantia. Nam ciuiliter & naturaliter est obligatus, & purè sed non est efficax quantum ad opem exactiõis. Vel dic, efficax est inspecto genere. nam prima facie condemnandus vr. sed inspecta quantitate, quia si dolo facta, vel metu uel simili causa impeditur, est ineffícax & ita expono in sequentibus casibus.

† Th.tamẽ quia.

b ¶ Iniquum.§ Nota, ꝙ contra iniquitatem, & sic ecõtra ex æquitate datur reo excep. l. ꝙ æquitate. ff.de do. mali excep Ang.

c ¶ Metus causa.§ hoc qnando metu fuit compulsus.

d ¶ Doli.] hoc quando inductus fuit per dolũ.

e ¶ In factum.§ redde singula singulis, ꝓpositis causis, ſm Ioan. Sed nonne hoc tertio casu, ſ. quando per errorẽ, ꝓmisi dat doli exceptio? Certè sic, vt ff. de do. ma.except. l.2. §.circa. quare dic, ꝙ hæc actio in factum est ꝓponẽda in subsidiũ doli exceptionis, ſ.ꝑ patronũ, & parentẽ, contra quos turpes exceptiones nõ opponũtur, vt ff.de do. ma.except. l.apud Celsum. §.aduersus. & ita hic accipitur. Accur.

† Th.lib.3. tit.21. dixi mus. Exceptiones turpes non opponunt i patronos, & parentes.

¶ IDEM IVRIS. ¶ CASVS. Iam dixi vobis vnũ exẽplum, in quo videtur æquũ prima facie, vt actor dẽat obtinere, iniquũ tamen inspecta persona rei, qa cõpetenti excep. potest sẽ defendere. Et de hoc eodem recito vobis hic aliud exẽplum, ſ. de eo ꝙ causa credendi pecuniam stipulatus ẽ pecuniã sibi reddi, & postea pecuniam non numerauit. v. de ſi agat stipulator cõpetit promissori excep. nõ numeratæ pecuniæ. h.d. Frã. de Are.

f ¶ Scriptum est.§ ſ. de lit. oblig.

g ¶ Constitutione.§ vt C.de non num. pec.l.in contractibus.

¶ PRAETEREA SI DEBITOR.

† qua.

¶ Præterea debitor, si pactus fuerit cum creditore, ne à se pecunia peteretur, [h] nihilominus obligatus manet: quia pacto conuento obligationes nõ omninoʼ dissoluuntur: qua de causa efficax est aduersus eum actio, quam † actor intendit, Si apparet [k] eum dare oportere. Sed quia iniquum est, cõtra pactionem eum condemnari, defenditur per exceptionem pacti conuenti.

¶ *Exceptio iurisiurandi actionẽ non tollit sed eã elidit; ꝙ etiam nititur æquitate, &*

& actio, qua intenditur dare te oportere, efficax est. [a] sed † iniquũ est te condemnari. iõque datur tibi exceptio, Quod metus [c] causa, aut doli [d] mali, aut in [e] factũ cõposita ad impugnandam actionem.

¶ *Exceptio non numeratæ pecuniæ debitori cõpetit, qui confessus fuit se pecuniã recepisse, quam non receperat, & ipsam per stipulationem restituere promiserat: & in æquetate fundatur. Aret.*

¶ Idem iuris est, si quis, quasi credendi causa, pecuniam à te stipulatus fuerit, neque numerauerit. Nam eam pecuniam à te petere posse eum certum est. dare enim te oportet, cum ex stipulatione tenearis. Sed quia iniquum est eo nomine te condemnari, placet exceptione pecuniæ non numeratæ te defendi debere. Cuius temporanos, secundum quod iam superioribus libris scriptum est † [f], constitutione [g] nostra coarctauimus.

¶ *Exceptio pacti de non petendo, actionẽ non tollit, sed eam elidit, quę exceptio nititur æquitate. Aret.*

¶ Præterea debitor, si pactus fuerit cum creditore, ne à se pecunia peteretur, [h] nihilominus obligatus manet: quia pacto conuento obligationes nõ omninoʼ dissoluuntur: qua de causa efficax est aduersus eum actio, quam † actor intendit, Si apparet [k] eum dare oportere. Sed quia iniquum est, cõtra pactionem eum condemnari, defenditur per exceptionem pacti conuenti.

¶ *Exceptio iurisiurandi actionẽ non tollit sed eã elidit; ꝙ etiam nititur æquitate, & in æquetate fundatur. Aret.*

¶ Idem iuris est, si quis, quasi credendi causa, pecuniam à te stipulatus fuerit, neque numerauerit. Nam eam pecuniam à te petere posse eum certum est. dare enim te oportet, cum ex stipulatione tenearis. Sed quia iniquum est eo nomine te condemnari, placet exceptione pecuniæ non numeratæ te defendi debere. Cuius temporanos, secundum quod iam superioribus libris scriptum est † [f], constitutione [g] nostra coarctauimus.

¶ *Exceptio pacti de non petendo, actionẽ non tollit, sed eam elidit, quę exceptio nititur æquitate. Aret.*

¶ Præterea debitor, si pactus fuerit cum creditore, ne à se pecunia peteretur, [h] nihilominus obligatus manet: quia pacto conuento obligationes nõ omninoʼ dissoluuntur: qua de causa efficax est aduersus eum actio, quam † actor intendit, Si apparet [k] eum dare oportere. Sed quia iniquum est, cõtra pactionem eum condemnari, defenditur per exceptionem pacti conuenti.

¶ *Exceptio iurisiurandi actionẽ non tollit sed eã elidit; ꝙ etiam nititur æquitate, & in æquetate fundatur. Aret.*

¶ Idem iuris est, si quis, quasi credendi causa, pecuniam à te stipulatus fuerit, neque numerauerit. Nam eam pecuniam à te petere posse eum certum est. dare enim te oportet, cum ex stipulatione tenearis. Sed quia iniquum est eo nomine te condemnari, placet exceptione pecuniæ non numeratæ te defendi debere. Cuius temporanos, secundum quod iam superioribus libris scriptum est † [f], constitutione [g] nostra coarctauimus.

¶ *Exceptio pacti de non petendo, actionẽ non tollit, sed eam elidit, quę exceptio nititur æquitate. Aret.*

¶ Præterea debitor, si pactus fuerit cum creditore, ne à se pecunia peteretur, [h] nihilominus obligatus manet: quia pacto conuento obligationes nõ omninoʼ dissoluuntur: qua de causa efficax est aduersus eum actio, quam † actor intendit, Si apparet [k] eum dare oportere. Sed quia iniquum est, cõtra pactionem eum condemnari, defenditur per exceptionem pacti conuenti.

¶ *Exceptio iurisiurandi actionẽ non tollit sed eã elidit; ꝙ etiam nititur æquitate, &*

realibus, vt si rem tanquã meam vendicem, dicens rẽ meam esse, & verum dico, quia res mea est, tamen iniquum esset, ꝙ ipse reus qui iurabit, condemnetur contra stylum sui iuramenti. h.d. Fran.

l ¶ Iniquum est.§ hic not. simile ff.de in litem.l.fi. & ff.de iureiur.l. nam postea. §. iureiurando dato. & ff.de dolo.l. nam sufficit. hoc tamen fallit quoties est contra leges iuratum: quia nõ seruatur sacramentũ, ut in aut. sceni. nõ solũ. §. non enim si quis. col.v. quæ est. C. de nup. auth. quod cis. & ff.de iure patro.l.adigere. & C. de le. & constit.l.non dubium. in fi. Itẽ quando ueritas alias per testimoniũ potest inueniri, ut C.de rescre.l.fi. Itẽ quando defertur sacramentũ a iudice, ut ff.de iureiur.l.admonẽdi. alias aute obtinet quod hic dicitur.

Iuramẽtũ cõtra leges uon est seruandum.

† manet.

† Th. verũ quoniã absurdũ &c.

m ¶ Rem suam esse.§ distinguitur tamen utrum iuret suam rem esse, uel petitoris non esse; quia si iuret sua esse, datur fibi actio & exceptio. sed si iuret petitoris nõ esse nascitur sibi exceptio cõtra petitorem tantum, vt ff. de iureiu. l. sed & si possessori. i. & ii. resp. ibi non enim.

Iuro rem meã esse & iuro tuam nõ esse diffe runt.

† suam.

¶ ITEM SI IN IVDITIO.

¶ CASVS. Adhuc ꝑ ter exceptiones illas, de quibus suprà dictũ est, quædã aliæ sunt exceptio, per quã pot reus se tueri: veluti si verº debitor per sententiã iudicis fuerit absolutus sententialiter. Licet enim per imperitiam uerus debitor absoluatur, naturaliter tamẽ manet debitor. sed contra creditorem agẽtem poterit se tueri excep. rei iudi. & hoc dicit Sed quid est quod hic dicit, ꝙ ex sola naturali obligatione possit agi? Frater, dicit Iac. ex sola naturali a principio nõ agitur: sed quando naturalis & ciuilis fuerint coniunctæ a prin. si tollatur vna ipsarum, ipso iure ex altera potest agi. licet agenti obstet exceptio. Fran.

† Th. uim.

n ¶ Actum fuerit.§ subaudi, & fueris absolutus: sicut hic innuit.

ADDITIO. Intelligas istum tex. cum ista gl. quod reus fuit absolutus, vt j. patet. Ang.

Obligatio naturalis tollitur per pactũ & iuramentum, sed ciuilis per sententiam.

o ¶ Obligatio durat.§ ſ. si primo erat obligatus. unde si soluat, non repetit, cum debitũ soluat: vt ff.de condi. inde leg. Iulianus. & l. iudex. Et caue tibi: quia per iusiurandum & per pactũ naturalis tollitur obligatio, & remanet ciuilis, ut ff de iureiu. l. si in prin. & ff. de sol. l. Stichũ aut Pamphilũ §. naturalis. Sed per sententiam tollitur ciuilis, & remanet naturalis: vt ff.de condi. inde. l. Iulianus. Sed cum actionẽ inducat res iudicata, ubi nulla omnino erat, vt C. de reb. credi l. actori quare nõ tollit ubi est? Rñ. res iudicata de iure ciuili est: & ideo tollit & inducit ea quæ sunt de iure ciuili: & ita obligationem ciuilem tollit, & actionem (quę est de iure ciuili) inducit, ut ff.de orig. iur. l. ii. §. deinde ex his. Ea autem quæ sunt iuris naturalis non tollit, vt obligationem naturalem, ut argu. ſ. de legitima agnatorum tutela. §. fin.

Sententia est de iure ciuili.

ADDITIO. Istam gl. intellige de iuramento voluntario, & sic delato a parte parti: non autem de necessario: quia illud habet eandẽ uim sicut res iudicata, ut l. ii. ff. de iureiur.

p ¶ Ex legibus.§ vt ne quis conueniatur, nisi coram suo iudice, ut C. de excep. l. fi.

q ¶ Legis vicem obtinent.§ vt in senatusconsultis: ut ſ. tit. i. in prin. sicut est exceptio Macedoniani, & Velleiani, ut ff. ad Macedo. & Velleia per totum titulum. Accur.

r ¶ Prætoris iurisdictione.§ vt de dolo malo, & metus causa, ut ff. de exce. do. per totum. Item pacti, ut ff. de pactis. l. iuris gentium. §. prætor ait. Accur.

APPEL-

Universidad de Deusto

Diuisio. ¶ APPELLANTVR. ¶ Diuiditur principaliter in tres partes. Primò ponit duplicem distinctionem exceptorum, quia quædam sunt ꝑpetuæ, & quædam temporales. Itẽ quædam sunt peremptoriæ, & quædam sunt dilatoriæ. Secundò, ponit exempla cuiuslibet. Tertiò, ponit quã pœnã olim patiebãt, & quã hodie patitur, quia pendẽte dilatione legali, vel lata ab homine, ante dilationẽ finita egerit. Secũda ibi, ꝑpetuæ ꝙ peremptoriæ. Tertia ibi, alioq; si. Ar.

¶ CASVS. Suprà vidistis multa ḋ exceptionib. adhuc aũt circa naturam exer. scire debetis, ꝙ quædã exceptiones dicuntur perpetuæ, & peremptoriæ: videlicet illæ quæ semper agentib. obstant: & sp rẽ perimunt de qua agitur sicut est exemplum de excep. doli mali, & de excepr. pacti conuenti, quando conuenit ne omnino pecunia peteretur, i. sine temporis præfinitione. & illud est qđ semper dicunt Canonistæ, ecclesiã debere sp restitui. & sum in verſ. temporales. Tu vidisti exemplum de exceptionib. peremptoriis, mõ videamus exemplũ de temporalib. dilatoriis, quæ & tpe nocent, utputa si sit pactũ factũ de non petendo vsque ad tempus (& sic habes aliquid de materia plꝰ petitionis.) Si.n. aliqs creditor debitori tuo fecerit pactum de non petẽdo vsq; ad quinquẽniũ, propterea actionẽ suã nõ perdit, sed intra quinquennium olim suã cãm perdebat, nec amplius agere poterat: sed non vult dñs Iustini. ꝙ hoc hodie ita strictè ꝓcedat: sed vult in casu isto. ꝙ locũ habeat constitutio Zenoniana, de qua facta est ſ. mẽtio ḋ acti. §. sed hęc quidem, scil ꝙ debeant induciæ duplicari, & post quinquenniũ duplicatũ adhuc nõ auditur, nisi oẽs expensas quas reus in litem fecerit eo, ꝙ prematurè eum cõuenerit, reo soluat. & hoc ideo constitutum est, ut tali pœna perterriti actores, tempora litium doceantur obseruare.

¶ Quædam exceptiones sunt perpetuæ & quædã tpales. Itẽ quædã exceptiones sunt perẽptoriæ, vt doli, metus, pacti, et similes: quædã dilatoriæ, ĩo sic vocatæ, quia negotiũ differre dicuntur, q̃ olim actorem temere litigantem faciebant cadere à causa.

¶ Appellantur autem exceptiones, aliæ perpetuæ & peremptoriæ, aliæ temporales, & dilatoriæ. Perpetuæ, & peremptoriæ sunt, quæ semper † [a] agentib. † obstãt, & semper rem, de qua agitur, perimunt, qualis est exceptio doli mali, & quod metus causa factum est, & pacti conuenti, cum ita conuenerit, ne omnino pecunia peteretur. Temporales itaque dilatoriæ sunt, quæ ad tempus nocent, & temporis dilationẽ tribuunt, qualis est pacti conuenti, [b] cũ ita † cõuenerit, † ne intra certum tempus ageretur, veluti intra quinquennium. nam, finito eo tempore, nõ impeditur actor rem exequi. Ergo ii, quibus intra certum tempus agere volentibus obiicitur exceptio, aut pacti cõuenti, † [d] aut alia similis, differre debent actionem, & post tempus agere. Ideo enim & dilatoriæ istæ exceptiones appellãtur. † ¶ Alioquin si intra tẽpus egerint, obiectaq́ue fit exceptio: neque eo iudicio quicquam consequuntur, † propter exceptionem, neque post tempus olim agere poterant, cum temere rem in iudicium deducebant, & consumebãt, qua ratione rem amittebãt. ¶ *Hodie si actor plus petat tpe, siue pẽdẽte dilatione, reo induciæ duplicantur, et eã dẽ reo actor in expensis factus in cã, dãnatur, ante quarumcunq; refectionẽ, semper principali negotio audientia denegabitur.* Ar.

¶ Hodie autẽ nõ ita strictè hoc procedere uolumus: sed eum qui ante tempus pactionis, uel obligationis litem inferre ausus sit, Zenonianæ [f] constitutioni subiacere censemus, quam sacratissimus legislator de iis, qui tempore plus petierint, protulit ut & indicias, quas ipse actor sponte † indulserit, vel quas natura actionis continet, [g] si cõtẽpserit, in duplum [h] habeant ii. qui talem iniuriam [i] passi sunt: & post easfinitas non aliter litem suscipiant, nisi omnes expensas litis antea acceperint: vt actores tali pœna perterriti [k] tempora † litium doceantur obseruare. †

¶ *Exceptionẽ tertium genus est, quia quẽdã vocatur dilatoria iudicij, personam respiciẽs, vt exceptio incõpetentis procuratoris, & similis.* Aret.

¶ Præterea etiã ex persona sunt dilatoriæ exceptiones, quales sũt procuratoriæ: veluti si per militem, aut mulierem [l] agere quis velit. Nam militibus nec pro patre, vel matre, [m] vel vxore, nec e sacro rescripto procuratorio nomine experiri conceditur: suis uero negotiis superesse sine offensa [n] militaris disciplinæ possunt.

¶ *Infamis potest esse ꝓcurator, & potest procuratorem constituere.* Are.

¶ Eas uero exceptiones quę olim procuratoribus propter infamiã, vel dantis, uel ipsius procuratoris opponebãtur, cum in iudiciis

Exceptio ista dico me conueniendũ in quãtum facere possũ, est temporalis.

¶ PRAETEREA ETIAM EX PERSO. ¶ CASVS. Scire debetis ꝙ quædã exceptiones dilatoriæ sunt, quæ quidẽ ex l. vel ex natura rei dancur, quædam sunt dilatoriæ. quæ ex persona dantur: veluti si aliquis per mulierẽ agere velit. Mulier enim nõ potest esse procurator, nisi pro patre, similiter miles non potest esse procurator patris, uel matris, vel alicuius alterius, & si hoc p rescriptũ imperiale sibi fuerit indultũ. quod intelligo, nisi in rescripto inseratur clausula, Hoc nõ obstãte &c. Pro causa tamen sua, vel iure suo sine offensa disciplinæ suæ bene põt esse procurator, & agere. et illud verbũ ita intellexerũt quidã, ꝙ miles suis propriis negotiis interesse põt, si per hoc nõ impeditur officium disciplinæ suæ, aliter non. de hoc plene habes. in gl. Fran.

Mulier pro parentibus agit.

l ¶ Mulierem.] quæ alio agere non potest, nisi pro parentibus, si morbus aut ætas eos impediat, nec sit qui eorum nomine agat, ut ff. de procu. l. fœminas. Accur. ADDITIO. Mater tamen nõ admitteretur pro filio minore etiam ad defendendum, nisi in causa appellationis, & est ratio, quia est maioris præiudicii quam principalis. Ang.

m ¶ Nec pro patre vel matre. &c.] nisi pro eorum libertate; ut ff. de lib. cau. l. iii. quæ est contra, secundum Ioan. ADDITIO. Dic ꝙ in isto casu dicitur defendere causam propriam, pro suo interesse, ut l. i. ii, iii. & iiii. ff. de libe. cau. facit l. non tantum ff. de appel.

Procurator esse potest infamis nõ aduocatus,

n ¶ Sine offensa.] i. hoc fit sine offensa disciplinæ. non autem sic intelligitur, vt hoc nõ possit fieri, si disciplina, i. exercitiũ militare offendatur, sed sine offensa datur, siue non, præsumitur nõ offendi, ut hic, & C. de procu. l. qui stipendia.

¶ EAS VERO EXCEPTIONES. ¶ CASVS. Iste §. tota die in iudicio frequentatur ad probandum, ꝙ infamis potest esse procurator, quamuis non possit esse aduocatus. & ratione diuersitatis reddũt quidam quidam: quia procuratio est tantum onus, aduocatio aũt est onus cũ honore. His prætaxatis venio ad casum in hũc modum. Olim ita erat, ꝙ si tu eras procurator Petri ſ me. te potui repellere ꝓp infamiã tuã, vel ꝓp infamiam Petri: sed hodie non vult Iusti. ꝙ istæ exceptiones in famiæ in iudiciis frequententur: ne dum super eis altercatum fuerit, ipsius principalis negotij disceptatio protelẽtur. Eranc.

† Th. versentur. † perspexi mus.

a ¶ Cõquiescere.] ſ sed ſ. ff. de postu. l. j. ſ. secũdo loco. & in §. hoc edicto. Sol. ibi de maxima infamia, hic de parua. Vel illud de aduocato, qui emolumentũ tm habet, hic in procuratore, qui tm habet onus.

Aduocat', lucrũ, ꝓcurator onus habet.

¶ DE REPLICATIONIBVS.

¶ Quia exceptio præticationẽ eliditur, iõ per cõsequens, de replicatione dicit: vt ſ. eo. i prin. & ff. de excep. l. 2. §. replicatio.

Continuatio.

INterdum.] ¶ Totus iste titu. diuiditur in tres partes principaliter. Primò ponitur de replicatione quæ prodest actori, & q̃ non. Secundò quæ exceptiones competẽtes reo principali prosunt fideiussori, & quæ non prosunt. Secunda ibi, Exceptiones autem.

Diuisio.

¶ CASVS. In superioribus dictũ est, ꝙ illud quod vī iustum prima facie ex pte actoris vī iniquũ inspecta persona rei petentis se defendere per exceptionẽ legitimam. & ad similitudinẽ illius scire debes naturam replicationis. Sæpius eñ cõtingit, ꝙ reus prima facie hẽat exceptionẽ: sed forsan actor hẽt replicationẽ: contra suã exceptionẽ: ꝙ a iniquũ esset, ꝙ sua exceptio posset nocere actori, cũ exceptionem rei p sui replicationẽ posit elidere. & ḋ hoc ponit hic exẽplũ faciẽdo mẽtionẽ eius qđ dr ĩ §. pactus non peteret, & sũ in ver. rursus iterdũ, &c. Su prahabuistis ꝙ replicatio dat ꝓrio actori ꝓ exceptionẽ rei. Sed q̃nque cõtingit, ꝙ replicatio actoris aliq̃ prima facie vī iusta: sed inspecta rei psona, q̃ se per duplicationem cõpetentẽ põt defendere, vī iniusta. Iniquum enim esset, ꝙ actoris replicatio ei noceret, & propterea datur ipsi reo ꝓ replicationem actoris duplicatio: & sic vlterius põt varietas negotiorum ista nomina multiplicare. Contra. n. duplicationẽ rei dat acto ri triplicatio: & ꝓ triplicationẽ actoris datur reo ꝓ actorem quadrupli ratio. Tunc. n. plerunq; infringit suum propositũ præcedens. & si naturã istarum omnium actionũ plenè velitis videre, hoc ex latioribus Digestorum voluminibus facere poteritis. ff. de excep. l. 2. Fran.

† Th. vis.

† Th. alia allegatio opponit.

¶ Th. harũ autem.

b ¶ Noceat.] ſ. non profit: vel dic proprię, l. actori. Accur.

c ¶ Cnnuenit.] ſ. ita fuit conuentum

d ¶ Excludi.] ſ. per exceptionem. Accur.

e ¶ Noceat.] ſ. non profit. Accur.

f ¶ Ea.] ſ. duplicatio. Accur.

g ¶ Digestorum.] vt ff. de excep. l. 2.

¶ EXCEPTIONES. ¶ CASVS. Iste §. deberet poni. i ſ. pceden tis tit. hic tñ satis conuenienter ponit: quia oẽs replicatiões exceptiones dicuntur. Dicit enim Iusti. in isto §. ꝙ omnis exceptio, q̃ cõpetit alicui reo, debet cõpetere & eius fideiussori. Parum enim, uel nihil ipsi reo ꝓdesset, nisi suo fideiussori cõpeteret, qui recursum haberet cõtra eũ. & sum in ver. Sane exceptiones, &c. Dixi uobis ſ ꝙ exceptio quę cõpetit reo, cõpetit & eius fideiussori. Hoc aũt fallit in vno casu, ſ. qñ debitor cesserit bonis. Hęc eñ exceptio fideiussoriõus nõ ꝓdest. Illi eñ q. alios ꝓ reo obligant, hoc maxime ꝓspiciũt, ꝙ si reus principalis fuerit facultatibus suis lapsus, posśint a fideiussoribus totum suũ debitum consequi hoc dicit. Fran.

† Th. producit.

h ¶ Exceptiones.] ſ. videtur ꝙ hic §. deberet esse in fine superioris titu. Sed certe cum & replicatio sit exceptio, bene ponit hic, generaliter tã ad exceptiões, quã ad replicationes pertinẽs. Acc.

i ¶ Fideiussoribus.] ſ appellatione fideiussoris omnẽ accessorẽ accipe, siue sit mãdator, siue fideiussor, siue alius: ex eo dictus fideiussor, ꝙ pro alio fidẽ suam adstrinxerit. Et nota ꝙ dicit, plerunq;. quia exceptio reo cõpetens gratia sue personæ, vt quia sit minor, fideiussori nõ cõpetit. vt ff. de mino. l. in causę. ꝓin prin. & ff. de excep. l. exceptionas. ii, in fin. legis. Item si est damnatus in omnibus bonis suis ratione sui delicti: ut C. de fideiuss. li. vel si cessit bonis vnde personaliter ei subuenit, ne in plus conueniatur, quam inquantũ facere potest, ut ſ. de act. ſ. fi. & ſ. eo. in fi Item vbicunque quis inquantum facere potest, condẽnatur. nã fideiussori non datur exceptio: [a] vt ff. pro foc. l. verum. §. j. & ff. sol. ma. l. alia. Vbi autem exceptiones cohęret rei & non personæ: ut pacti cõuenti, & rei iudicatæ, fideiussoribus cõpetunt, ut hic, etiam inuito reo: vt C. de excep. l. defensiones. & ff. de excep. l. oẽs. ADDITIO. Dic ut in l. pe. & in l. tam mandatori. C. de nõ nu. pe. Angel.

† Th. principalis.

† Th. utipotest.

Fideiussor est nomen generale, & dicitur a fide.

K ¶ Ab iis.] ſ. fideiuss.

l ¶ Qua ratione.] exẽplificat. Accurſius.

m ¶ Quis.] ſciticet creditor. Accurſius.

n ¶ Illis quoque.] ſ. fideiussorib. & similibus.

o ¶ Per exceptionẽ.] propter hunc casum dixit ſ. plerunque. & propter alios, ut diximus.

Exceptiones reo cõpetẽtes gratia ꝓsonæ, fideiussori non cõpetunt, sed bene si rei cohærent.

† Th. cum debitore.

† Th. pro ipso.

a Vt ff. de re iudica l. & ſ fideiuss. in principi. nisi fideiussor nt defensor conueniatur, tunc enim vt defensori nõn ut fideiussorida tur.

† Th. vice interdictorum.

Continuatio.

iuisio.

p ¶ Maxime.] ſ facit suprà, de fideiuss. in prin.

¶ DE INTERDICTIS.

¶ Quia interdicta uicẽ sustinent seu obtinent actionũ: ideo post actiones de interdict s proponitur, vt ſ. eo. in prin. Ac. ADDITIO Sed ista rubrica congruentius posita fuisset ante ti. de excep. ut fecit iurisconsultus in Digestis: qa ante ti. de excep. posuit istũ titu. sed in hoc non est vis.

Equitur.] ¶ Totus iste ti. diuiditur in quatuor partes. Primo ponit quid olim erãt interdicta. Secũdo ponit vnã diuisionẽ interdictorũ. Tertiò ponit aliã diuisionẽ. Quarto ponit vnã aliam diuisionẽ interdictorũ. Secunda ibi, summa autẽ. Tertia ibi, sequens. Quarta ibi, tertia diuisio. ¶ CASVS. Dixi Iusti. Domine, bene video, ꝙ vultis tractare de interdictis, quæro quæ sunt interdicta? Frater, dicit ipse, olim interdicta erãt quædã solennis cõceptio verborũ, per quã volebat prætor aliq̃d fieri vel prohibebat: & maxime hoc faciebat, qñ disceptabatur de possessione uel quasi. h. d. Frã. q. ¶ Actionibus.] scilicet in factum: vt ſ. eo. §. fi.

Concep-

De replicationibus.

TITVLVS XIIII.

¶ Replicatio exceptionem tollit, quæ ad tollendam eam nititur æquitate, quæ replicatio ad adiuuandam intentionem actoris competit, & contra replicationem duplicatio est inducta ad sum mouendam eandẽ, quæ prima facie æqua videbatur, contra quam duplicationem actori datur triplicatio. Aret.

Nterdum euenit, vt exceptio, quæ prima facie iusta videtur, inique tamen noceat, [b] quod cum accidit, alia allegatione opus est, adiuuandi actoris gratia, quæ replicatio vocatur, quia per eam replicatur atque resoluitur ius † exceptionis: veluti cum pactus est aliquis cum debitore suo, ne ab eo pecuniã petat, deinde posteà in cõtrarium pacti sunt, id est, vt creditori petere liceat: si creditor agat, & excipiat debitor, vt ita demum condemnetur, si non conuenerit, ne eam pecuniam creditor petat, nocet ei ex ceptio. Conuenit [c] enim ita: nãque nihilominus hoc verum manet, licet postea in contrarium pacti sunt. Sed quia iniquum est creditorem excludi, [d] replicatio ei dabitur ex posteriore pacto cõuento. ¶ Rursus interdum euenit, vt replicatio, quæ prima facie iusta est, iniquè noceat. [e] quod cum accidit alia allegatione † opus est, adiuuandi rei gratia: quæ Duplicatio vocatur. Et si rursus ea [f] prima facie iusta uideatur, sed propter aliquam causam actori inique noceat, rursus alia allegatiõe opus est, qua actor adiuuetur quæ dicit Triplicatio. Quarum † omnium exceptionum vsum interdum vlterius quam diximus, varietas negotiorum ſ. troducit: † quas omnes apertius ex Digesto [g] latiore volumine facile est cognoscere.

† Th. producit.

¶ Exceptio reo competens, si est in rem, proderit eius fideiussori propter actionem mandati qua reus sibi tenetur: exceptio uero personalis, ut cessiones bonorum, uel similes, ad fideiussorem nullatenus se extendunt. Aret.

¶ Exceptiones [h] autem, quibus † debitor defendit, † plerũque ac commodari solent etiam fideiussoribus [i] eius. & recte: quia quod ab iis [k] petitur, id ab ipso debitore peti uideatur: quia mãdati iudicio redditurus est eis, qđ ij. pro eo soluerint. Qua [l] ratione, & si de non petenda pecunia pactus quis [m] cũ reo † fuerit: placuit perinde succurendum esse per exceptionem pacti cõuenti illis quoque, [n] qui ꝓ eo † obligati sunt, acsi etiam cum ipsis pactus esset, ne ab eis ea pecunia peteretur. Sane quædam exceptiones non solent his accommodari. Ecce enim debitor si bonis suis cesserit, & cum eo creditor experiatur, defenditur per exceptionem, [o] si bonis cesserit. Sed hæc exceptio fideiussoribus non datur, ideo scilicet: quia qui alios pro debitore obliget, hoc maxime [p] prospicit, vt cum facultatibus lapsus fuerit debitor, posit ab iis, quos pro eo obligauit, suum consequi.

De interdictis

TITVLVS XV.

¶ Interdicta olim nil aliud erant, nisi certæ conceptiones uerborũ latę a prætore inter dictum interponẽte, cum inter duos de possessione agebatur. Aretinus.

Equitur, vt dispiciamus de interdictis, seu actionibus ¶ quę pro his † exercentur. Erant au-

¶ DE INTERDICTIS.

¶ Quia interdicta uicẽ sustinent seu obtinent actionũ: ideo post actiones de interdict s proponitur, vt ſ. eo. in prin. Ac. ADDITIO Sed ista rubrica congruentius posita fuisset ante ti. de excep. ut fecit iurisconsultus in Digestis: qa ante ti. de except. posuit istũ titu. sed in hoc non est vis.

Equitur.] ¶ Totus iste ti. diuiditur in quatuor partes. Primo ponit quid olim erãt interdicta. Secũdo ponit vnã diuisionẽ interdictorũ. Tertiò ponit aliã diuisionẽ. Quarto ponit vnã aliam diuisionẽ interdictorũ. Secunda ibi, summa autẽ. Tertia ibi, sequens. Quarta ibi, tertia diuisio. ¶ CASVS. Dixi Iusti. Domine, bene video, ꝙ vultis tractare de interdictis, quæro quæ sunt interdicta? Frater, dicit ipse, olim interdicta erãt quædã solennis cõceptio verborũ, per quã volebat prætor aliq̃d fieri vel prohibebat: & maxime hoc faciebat, qñ disceptabatur de possessione uel quasi. h. d. Frã. q. ¶ Actionibus.] scilicet in factum: vt ſ. eo. §. fi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Interdicta & actiones olim differebant.

a ¶ Conceptiones verborum.§ i. dicere uerba concepta & formata à prætore proponente interdicta. Sed secundum hoc quę erat differentia olim inter interdicta & actiones: cū & actio esset formula: vt ff. de ori. iur. l. 2. §. deinde ex his? Respon. quidam, vt præceptor meus Azo. qđ interdicta formabantur in ea persona volentium intentare tantū loquendo eis. unde inter dicta inter duos dicuntur reddi à prætore loquente duobus. vt ff. eod. §. exhibitoria. & hoc etiam colligitur ff. sub multis titulis in tractatu de interdictis. sic cū dicitur, unde ui illū de iecisti, &c. vt ff. de vi & vi arma. l. i. in princi. Item uti ædes de quibus &c. vt ff. uti pos. l. 3. in prin. & sic de aliis. Sed actiões generaliter & i persona omnium formabantur: ut quicunq; emerit, ut ex ēpto agat, & sic de cæteris qđ colligitur ff. de origi. iur. l. 2. §. omniū. & §. de his. Vel dic breuiter differētiam talem fuisse: qa interdicta à prætorib. sed actiones a cæteris magistratib. formabātur, ut patet ex eo quòd omnia interdicta sunt prætoria: vt ff. de interdic per totum librū. Sed hodie nihil aliud est interdictum q̄ actio prętoria in factum: ut infrà, eod. §. fin.

†Deciebat.

†Th deest autem.

†Th qđē. † Th. prohibet.

tem interdicta formæ atque conceptiones verborum, a quibus prætor aut iubebat b aliquid fieri, aut fieri prohibebat. c quod tunc maximè d fiebat, † cùm de possessione e aut quasi f possessione inter aliquos contendebatur.

¶ Interdictorum quædam sunt prohibitoria, ut interdictū ne vis fiat: itē de mortuo inferendo. quædam sunt restitutoria: ut interdictum quorum bonorum, quædam vero sunt exhibitoria, ut interdictum de libero homine exhibendo, & similia. Aret.

¶ Summa g autem †diuisio interdictorum hæc est, quòd aut prohibitoria sunt, aut restitutoria, h aut exhibitoria. ¶ Prohibitoria † sunt, quib. prætor vetat † aliquid fieri: veluti vim † sine vitio possidenti i vel mortuū inferenti, quo ei ius erat inferendi: k vel in loco sacro ædificari: l vel in flumine m publico ripave eius aliquid fieri, quo peius nauigetur. ¶ Restitutoria sunt, quibus restitui aliquid iubet, veluti bonorum possessori n possessionē eorum, quę † quis pro hęrede, aut pro possessore o possidet P ex ea hęreditate: † aut cùm iubet ei, qui vi de possessione fundi deiectus sit, restitui possessionē. q ¶ Exhibitoria sunt, per quæ iubet r exhiberi: ueluti eū de cuius libertate s agitur: aut libertū, cui patronus operas indicere t velit: aut parenti u liberos, qui in

† Th. prohibet.
† Th. minas.

† Th. alius

† Th. deest ex ea hereditate.

cum sit interdictum adipiscendæ? Frater uerbum restituendi sumitur impropriè: ut iam dictum est. & sumus in casu exhibitoria, &c. Iā uidistis quæ sunt interdicta prohibitoria, & restitutoria: mō videatis quę sunt exhibitoria: & uocant exhibitoria interdicta ab effectu exhibēdi eum, scilicet prætor iubet aliquid exhiberi mihi. Et de hoc ponuntur tria exempla in litera, quę satis patēt. In ver. sunt tamē. scire debetis quòd tam prohibitoria, quàm restitutoria & ēt exhibitoria, interdicta uocantur. sunt tamen qui putant, quòd solum modo prohibitoria, interdicta debeant dici, & quòd magis debeant dici decreta quàm interdicta. Nos autem (dicit Iustinianus) dicimus quòd omnia debēt dici interdicta quasi inter duos dicta. non habendo respectum ad hoc q̄ interdictum resonat prohibitionem. h. d. Fran.

g ¶ Summa § id est, prima, nō minima: quia & de duobus membris aliqua inuenitur: vt j. e. §. certia.

h ¶ Restitutoria. § quandoque tamen quæ dam inueniuntur mista tam prohibitoria, quàm exhibitoria: ut ff. eo. l. j. §. interdictorum. & ff. de libe. ho. exhib. l. j. Nam petitur exhiberi, & prohibetur inuitus retineri.

ADDITIO. Vide glo. in d. §. interdictorum. quæ plenius loquitur. Angelus.

i ¶ Possidenti. § vt si quis missus fuit in possessionem iussu prætoris: vt ff. ne uis fi. ei qui in pos. missus est. l. j. in principio. Nam iustè possidet & sine uitio, qui authore prætore possidet. ut ff. de acquirenda possessio. l. iuste.

K ¶ Inferendi. § quod interdictum est ff. de mortuo inferendo. l. j. in prin. & § hoc interdictum.

l ¶ Aedificari. § quod interdictum habes ff. ne quid in loca sa. l. j. in princip Accursius.

m ¶ Vel in flumine. § & hoc habes ff. de flu l. j. in princip. & ff. ne quid in flumine pu. l. j. in fin.

n ¶ Bonorum possessori. § non rerum, sed iuris, id est, succedendi de iure prætorio tantum vt filio emancipato, vel cognato: qui dicuntur bonorum possessores ex bonorum possessione edictali & decretali. nā statim habet hoc interdictum directum. ut consequantur possessionē hæreditatis: quod appellatur quorum bonorum: ut infrà eodem, §. adipiscendæ. Vtile verò datur illi qui succedit de iure ciuili vel ex testamento, uel ab intestato: vt ff. quorum bon. l. in prin & C. quorum bo. l. j. Sed econtra est in hæreditatis petitione. Nam directa datur hæredi de iure ciuili, vtilis uero ei qui succedit de iure prætorio. ut ff. de bonorum possessoria hæredita. petitio. l. j. Est & aliud nouum auxilium per nouam constitutionem inuentum, per quod petitur possessio hęreditatis, si testamentum appareat non vitiatum, uel utiuperatū in aliqua sui parte: vt C. de ed. c. diui Hadria tol. l. fi. Sed quare dicitur hoc restitutorium: cum nunquam hic bonorum possessor habuit possessionem? Respon. impropriè dicitur restituere pro dare vt ff. de uer. borum signifi. l. verbum reddendi. ut ff. de leg. j. l. cum quidā. Vel dic q̄ inspecta persona defuncti dicitur restitutorium. sed natura sui dicitur adipiscendæ possessionis: ut ff. quorum bo. l. §. fi.

o ¶ Pro possessore § dnæ sunt viæ succedendi, scilicet iure ciuili, & iure prætorio. Prima subdiuiditur in possessorium per constitutionē diui Hadriani, & petitorium: ut petitionem hæreditatis directam. Itē secunda similiter subdiuiditur in possessorium, ut per interdictum quorum bonorum, per quod petit successor de iure prætorio se mitti in possessionem bonorum, quæ tenebat defunctus tēpore mortis: ut hic. Itē in petitorium, ut per petitionē hæreditatis bonorum possessoriam.

p ¶ Possidet § id dolo fecit quo minus possideat: vt ff. quorum bo. l. j. in prin & expone hæc verba. pro hærede & possessore, vt j. eo. §. pro hærede, & § pro possessore. Accursius.

q ¶ Restituit possessionem. § per interdictum vnde ui, quod intra annum locum habet pro iis, quæ non peruenerunt ad violentū. pro aliis perpetuo: ut ff. de u. & ui arm. l. j. in prin & hoc si ciuiliter & naturaliter possidear deiectus. Si autem naturaliter tantum, utile habet tantum, vt fructuarius: ut ff. de ui & ui arma. l. iij. §. unde vi.

r ¶ Iubet. § scilicet prætor.

s ¶ Libertate. § ut quia liber homo detinetur inuitus. quod interdictum habes ff. de lib. ho. exhi. l. j.

t ¶ Indicere uelit. § in iūctas operas dicere uelit. vel conuentas iniungere: quo casu ageret de libero hoie exhibendo: ut ff. de li. ho. exhi. l. fi.

u ¶ Parenti. § in quo casu duo sunt interdicta unū de liberis exhibendis. alterū de liberis deducendis: ut ff. de li. ho. exhi. l. j. j. iij. j. fi. in prin

Obtinuit

a ¶ Obtinuit. § inter sapientes.

b ¶ Inter duos dicuntur § id est, à prætore formantur: ut nota. suprà, circa prin.

¶ SEQVENS DIVISIO. ¶ CASVS. Suprà vidistis unam diuisionem interdictorum, hic sequitur alia, & est hæc, scilicet quod quædam sunt interdicta adipiscēdę possessiōis gratia prodita, uel ēt inuenta: & quædam ēt retinēdæ possessionis gratia: & quædā recuperandæ. Adipiscendæ possessionis gratia iuētum est interdictū quorū bonorū, & quorum legatorū: quamuis de eo nō fiat hic mētio: & Saluianum interdictū. Per interdictū enī quo rum bonorū, potest ille cui bo. pos. data est, petere pos. omniū rerū hęreditariarū ab eo q̄ hęrede, uel pro possessore possidet. & sum in uersi. Pro hŕde aūt, &c. Dixi q̄ interdictū quo. bo. appellat ī erdictū adipiscēdæ possessionis. Sed dñe iust. p Deo dicatis mihi, quare sic appellaī? Frater, ēt ipse, tm̄ uult hoc ei cere, q̄ nūc primum uelit adipisci possessionē bon. quorū pos. nūquā habuit. unde si aliqs habuit pos. bonorum, & posteā eā amiserit, nō cōpetit ei hoc interdictū: sed magis interdictū recuperādæ possessionis. & dicitur

Universidad de Deusto
Biblioteca

a ¶ Remanet.ʒ facit C.de eden.l.qui accusare.in fi.& C.de rei vend. l.res quæ.in fi.& ff.si vsusfru.pet.l.vti fru.

¶ RECVPERANDÆ POSSES ¶ CASVS. Iam habuistis de interdictis. Vti possidetis & Vtrobi,quando locum habent.sed domine Iustiniane quæ est differentia inter interdictum Vti possidetis & Vtrobi? Frater,dicit ipse, scire debes quòd olim erãt duæ differentiæ inter ista duo interdicta: quarũ,vna adhuc remanet, & alia est sublata.olim aũt & hodie est differẽtia,q̃ quando de possessione imobiliũ tractatur inter duos,uelut de possess.fundi uel ædium, tunc locũ habet interdictum Vti possi Pro possess.rerũ mobilium datur interdictũ Vtrobi. Sed dñe, quæ olim fuit differentia q̃ hodie non est in usu? Resp. differentia fuit. ista:Olim in interdict. Vti possid. uincebat ille qui tempore iudicii, id est,tempore litis cõtestatæ comperiebat possidere non ui, non clam, non precario ab aduersario. Dicit autẽ Iustinianus quòd ipse uult,quòd hodie quantum ad possessionẽ retinendã adæquata sint hæc iura. hodie igr in utroque modo obtinebit ille qui se probauerit possidere tempore litis contestatæ nõ ui, non clam, non precario ab aduersario. hoc dicit. Franciscus.

† Quia faciliores sumus ad absoluendum quam ad condẽnandũ. cõcor. c.ult. in fi. cũ glo. sub uerbo, humaniorẽ. extra d trã sact.

b ¶ Vel ædium.ʒ ff. Vti possid.l.j.j.respõs. Accursius.

Vtrobi unde dicitur.

† Th.uicit.

c ¶ Vtrobi.ʒ hoc dicitur ab utrum,& ubi:vt utrum, ponatur p ad uel apud: ubi,ponatur pro quem:quasi dicat, apud quẽ est, apud eũ fit. Non fit autẽ mentio hic possessionis, cũ mobilia ,pprie nõ possideantur, sed immobilia tantùm, cùm dicaẽ possessio, quasi pedũ positio:ut ff.de acqui.poss.l.j. in prin.Abusiuè tamen tam mobilia,quã immobilia dicuntur possideri.Accur.

† Th. possit dicere.

† Th.ea obseruantur.

Possessio nõ est proprie de mobilibus.

Possessio unde dicit.

d ¶ Quorum.ʒ scilicet duorum interdictorum.

e ¶ Interdicti tempore. ʒ id est, tempore quo proponitur interdictum.

f ¶ Alium.ʒ dummodo non aduersarium.

g ¶ Maiore.ʒ scilicet quàm aduersarius:ut ff.de uerborum signific. l. maiore parte.

h ¶ Possidebat.]& sic citius uincebat in Vti possidetis, quàm in Vtrobi.& erat fortè ratio,quia citius mobilia transferuntur,quàm immobilia:ut ff.commod.l.j.& ff.de re iudi. l.à diuo Pio.§.j.& ff.de acq. possess.l.fi rem.

i ¶ Quantum ad possessionem.ʒ nota quantum ad possessionem. nã quantum ad alia remanſit differentia ut olim:ut Vti possidetis in rebus immobilibus,& Vtrobi in mobilibus locum habeat: ut hic dicitur,& ẽ.§.proxi.

Vi inquietatiua, quæ parit interdictum, q̃ ui aut clã, qualiter fit.

k ¶ Nec clam.ʒ cùm multa sint genera violentiarum,quæ ad præsens omitto.de hac ui,quæ inquietatiua dicitur,quæ parit hoc interdictum, ut si me arare uel ædificare,uel aliquid in meo me facere ,phibes,cõtendens te possidere,habet locũ hoc interdictũ:ut ff. de ui & ui ar. l. uim facit.& ff.quod ui aut clam.l.j.quid fit ui. Quid si ille nõ cõtẽdat se possidere,sed solum iniuriatur mihi? Resp.adhuc locum habet hoc interdictum:ut ff. Vti possid.l.fi duo.§.fi uicinus. Sed & actione iniuriarum mihi teneturut ff.de actioni. empti . l.qui pẽdentem. Quid si nec possessionis ratione,nec iniuriæ,sed quia seruitutem se habere cõtendit? Respon.si possidet,intentabo negatoriam.si ego possideo,intẽtabo hoc interdictum:ut ff.si seru.uen.l.ij.§.j. Clam autem possidet q̃ clanculo me absente sibi possidere uolens ingreditur fundum meum,

Clam possidere.

Commodum autem possidendi in eo est, quod etiam si eius res non sit qui possidet: si modo actor nõ potuerit suam esse probare, remanet in suo loco possessio,propter quam causam, cùm obscura sunt utriusque iura contra petitorem iudicari solet.

¶ *Vti possidetis,pro rebus immobilibus:Vtrobi uero pro rebus mobilibus competit: hoc dicit.Aretinus.*

¶ Sed interdicto quidem Vti possidetis, de fundi,vel ædium possessione contenditur:Vtrubi vero interdicto, de rerum mobilium possessione.

¶ *Licet interdicta Vti possidetis,& Vtrobi olim plurimum differrent, tamen hodie ille obtinet in utroque,qui tempore litis cõtestatæ non, ui non clam, nec precario ab aduersario possidet.hoc dicit.Aretinus.*

¶ Quorum vis ac potestas, plurimam inter se differentiam apud veteres habebat. Nam Vti possidetis interdicto is vincebat,qui in terdicti tempore possidebat,si modo nec vi,nec clam, nec precario nactus fuerat ab aduersario possessionem, etiam si alium vi expulerat, aut clam arripuerat alienam possessionem, aut precario rogauerat aliquem, vt sibi possidere liceret. Vtrobi vero interdicto is vincebat, qui maiore parte eius anni nec vi, nec clam nec precario ab aduersario possidebat. ¶ Hodie tamen aliter obseruatur. Nam vtriusque interdicti potestas (quantum ad possessionem pertinet)exæquata est, vt ille vincat,& in re soli, & in re mobili, qui possessionem nec vi nec clam, nec precario ab aduersario litis contestatę tempore detinet.

¶ *Quis dicitur possidere ẽt si per aliũ possidet, & possessio solo ãio retinetur, licet solo animo non acquiratur. Angel.*

¶ Possidere autem videtur quisque,nõ solùm si ipse possideat,sed & si eius nomine aliquis in possessione sit,licet is eius iuri subiectus non sit: qualis est colonus, & inquilinus. ¶ Per eos quoque apud quos depositum quis, aut quibus cõmodauerit, ipse possidere videt. Et hoc est quod dicitur, retinere possessionem posse aliquem per quemlibet, qui eius nomine sit in possessione. ¶ Quinetiam animo quoque solo retineri possessionem placet:id est, ut quamuis neque ipse sit in possessione,neque eius nomine alius:tamen si non relinquendę possessionis animo, sed postea reuersurus inde discesserit retinere possessionem videatur. ¶ Adipisci vero possessionem per quos aliquis potest,secũdo libro exposuimus. Nec vlla dubitatio est,quin animo solo adipisci possessionem nemo possit.

¶ *Recuperandæ possessionis dicit interdictum Vnde vi, competens spoliato p possessione,quã etiã habet à spoliante ui, vel clã vel precario ex interuallo.h.d. Aretinus.*

Possessor clandestin habet naturalem possessionẽ, & deiectus ei uilem.

† Th. possidet.

Precaria possessio.

† alius.

† Th. uulgo dicitur.

† Th.enim uero.

† retinere

Th. a Dic q̃ in dubio præsumitur naturalis tantummodo possessio trãslata: ut no.gl. Bar. & Ange.in d.§.eum.

† Desunt The. nouissima hæc uerba.

¶ POSSIDERE AVTEM,&c. ¶ CASVS. Iam habuistis q̃tã in interdicto Vtrobi,quã in interdicto Vti possi. quæ sunt interdicta retinendæ poss. ille uicit qui in possessione inuenitur tempore litis contesta. Sed domine,pro deo dicatis mihi qualiter aliquis dicatur possidere.Et ipse rñ. Frater, dicit ipse,non solùm dicitur quis possidere, si per se, hoc est si corpore suo possideat.sed ẽt si corpore alterius possideat, quãtus eius iuri non sit subiectus:dum tamen nomine suo possideat.sicut per colonum & inquilinum,& depositarium,& commodatariũ. & hoc est q̃d communiter dicitur,aliquem retinere posse possessionem,per quemlibet, qui eius nomine est in possessione.& non solũ per corpus suum,&per corpus alterius,qui eius nomine possidet,potest aliquis possidere, si ue possessionem retinere: sed ẽt solo animo potest aliquis possidere, seu possessionem retinere,licet ipse non sit in possessione , uel aliquis eius nomine:dum tamen non animo deserendæ possessionis eam deseruerit,sed postea reuersus sit ad illam.h: d. Fran.

Colonus & inquilinus nec ciuiliter nec naturaliter possident.

l ¶ In possessione sit.ʒ cautè dicit:ut ff.de acqu.poss.l. fi quis ante. §. idem Pomponius. ibi,nõ ut possideret.nam non possident isti nec ciuiliter nec naturaliter,secundum Io. scilicet colonus & inquilinus & similes:ut hic,& ff.de usuca.l.non solùm.§.quod uulgo. Sed M. dicit eos naturaliter possidere.ut ff.communi diui.l.communi diui.§.neq;. Sed illud intellige colonum possidere,scilicet alij.

m ¶ Colonus.ʒ scilicet in uilla:sed inquilinus in ciuitate:ut ff. de acquirenda poss.l.re pignoris .

n ¶ Possidere uidetur.ʒ si ergo per alium possidet, ergo non possidetur:ut ff.de acq.poss.l.quod meo.licet quidam dixerint eos naturaliter possidere,sicut & colonum,ut superiori casu diximus .

o ¶ Retinere.ʒ licet animo retineatur,non tamen animo quæritur: ut ff.de acqui.poss.l.quemadmodum.& C.de acquir.pos. l. licet.& j. proxi.Accursius.

p ¶ Exposuimus.ʒ supra per quas personas nobis acqu.§.ex his. Ac.

Recep

¶ RECVPERANDÆ POSSES ¶ CASVS. Vidistis supra per exempla de interdicto adipiscendæ possessionis, & etiam de interdictis retinendæ possessionis,modò videndum est de interdictis recuperandæ possessionis.Recuperandæ autem possessionis interdictũ ẽ,interdictum unde ui,per quod cogitur deiiciens ui deiectum restituere,scilicet in illam possessionẽ,à qua ipsum deiecit: licet deiectus à deiiciente,ui, uel clam, uel precario possederit, q̃ uidetur mistũ.ʒ glos. tamen habes hoc expeditum uno uerbo, scilicet illud uerbum, ex interuallo. & hæc erat pęna uiolenti secundũ iura antiqua:sed alio modo punitur hodie uiolẽtus ãte per nouas constitutiones, per l. si quis in tantam.C.unde ui.cuius effectus talis est : Si quis rem mobilem uel immobilem inuaserit uiolenter, si dominus erat illius rei, quã inuasit uiolenter, dominium illius rei amittit. si autem non erat dominus illius rei, compellitur restituere, & soluere æstimationẽ rei per uiolentiam poss. & omnes pœnæ istæ imponuntur nõ solum per actionẽ ciuilem,sed etiã per actionem criminalẽ. Potest enim qui aliũ uidet possessione deiecit, accusari l. Iul. de ui priuata, si sine armis: si uerò cum armis, de ui publica. Sed domine, quid appellatis uis armata? Sũt enim quidã qui solummodo credunt cum armis deiicere eum qui loricatus, & cum gladio, & scuto, & lancea,& cõsimilibus armis aliquem deiecit. Frater, non est ita. armorum enim appellatione, non solũ scuta, gladios & etiam cætera arma appellari volumus, sed etiam fustes & lapides. Franc.

† Th.est interdictum.

† Th.compelletur.

† Th. Principum cauetur.

† alienam.

† Th. eius.

† Th. i qua erat.

† Th.& omne instrumentũ, q̃d nocere possit.

Vnde vicẽcernit res immobiles,ui bonorũ raptorum res mobiles. Ponit casum.

a Not. istã gl.cũ uersi. sequẽti q; cõtinẽti dicitur eadẽ die: ut in hac glos.& uide tex.in l.cõtinuus. in princ. ff. de uer.obl. Angel. Lex Iulia, de ui priuata, & de ui publica qualiterpunit. Inuasor primo percutiat.

a ¶ Ædium .ʒ aliud in rebus mobilibus . nam pro his competit ui bonorum raptorũ actio:ut ff.de ui & ui ar.l.j §.hoc interd ctũ.& §.illud & §.plane nisi mobilia cum immobilibus petãtur hoc interdicto:ut ff.de ui & ui ar.l.j.§.qui autem.Accur.

b ¶ Recuperandæ possessionis cã solet interdici, † si quis ex possessione fundi,vel ædium, [a] vi deiectus fuerit. nam ei proponitur [b] interdictum Vnde vi, [c] per quod is qui deiecit, cogitur † ei restituere possessionem: licet is [d] ab eo,qui vi deiecit, vi, vel clã, uel precariò possideat.

¶ *Hodie per uim spolians,si dominus est, a domnio rei cadit alias rẽ spoliatã & eius æstimationẽ restituit, qui alias lege Iulia de ui publica,uel priuata criminaliter punitur. Et armorũ appellatione lapides & fustes continentur. Aretinus.*

¶ Sed ex cõstitutionib. [e] sacris † (vt suprà diximus [f]) si quis rem per vim occupauerit, si quidem in bonis eius est, dominio eius priuat:si aliena, † post eius restitutionem , etiam æstimationem rei † [g] dare vim passo compellitur. Qui autem aliquem de possessione † p vim deiecerit, tenetur lege Iulia de vi [h] priuata, aut de vi publica:sed de vi priuata, si sine armis vim fecerit. sinautem armis eum de possessione ui expulerit,de vi publica tenetur. Armorum autem appellatione non solũ scuta, & gladios, & galeas, sed & fustes,& lapides † significari intelligimus. †

¶ *Interdictorum tres sunt species :quia quædã sunt simplicia, in quibus actor & reus cognoscit,ut ea retinetutoria & exhibitoria,& quædã prohibitoria,ut ne quid in loco sacro, & similia quædã uero duplicia ,sic dicta, quia eis non põt discerni actor a reo,et q̃dã prohibitoria,ut est Vti possidetis,& Vtrubi.h.d. Aret.*

¶ Tertia diuisio interdictorum hæc est, quòd aut simplicia sunt, aut duplicia. [k] Simplicia sunt,ve luti in quibus alter actor, alter reus est: † qualia sunt omnia restitutoria, aut exhibitoria. nam actor is est, q̃ desiderat aut exhiberi,aut restitui. reus aũt is est,a quo desideratur vt restituat, aut exhibeat. Prohibitoriorũ autem interdictorũ alia simplicia sunt, alia duplicia.Simplicia sunt velu ti cùm prætor prohibet in loco [l] sacro, uel † in flumine publico, [m] ripave eius aliquid fieri. Nam actor est, qui desiderat, ne quid fiat:reus est, qui aliquid facere conatur. Duplicia sunt, veluti Vti possideris interdictum, & Vtrubi. [n] Ideo autem † duplicia vocantur, quia par vtriusque litigatoris in his conditio est, nec quisquam præcipuè reus, vel actor intelligitur: sed vnusquisq; tam rei,quàm actoris partes † sustinet.

¶ *Interdicta hodie sine solennitate proponuntur, & pro his actio in factum sibi locum vindicat. Aretin.*

¶ De ordine, & veteri exitu interdictorum [o] superuacuum est hodie dicere.Nam quoties extra ordinem † ius dicitur(qualia sunt hodie omnia iudicia)non est necesse reddi interdictum: sed perinde iudicatur † sine interdictis ac si utilis actio † ex cã interdicti

Violentiæ q̃q; personis, q̃que rebus infertur.

† Th.actor a reo discretus est.

¶ TERTIA DIVISIO, &c. ¶ CASVS. Positis duabus diuisionibus interdictorum, quarum vtraque est bimembris : hic ponit dominus Iustinianus tertiam : & est talis, quòd interdictorum quædã sunt simplicia, & quædam duplicia. Simplicia autẽ sunt illa,in quibus non reperitur nisi vnus reus: & vnus actor:cuiusmodi sũt omnia restitutoria & exhibitoria . Duplicia sunt illa, in quibus quilibet reperitur reus & actor. Sed interdictorum quædam sunt prohibitoria, & istorum quædã sunt simplicia , quædam duplicia. Simplicia sunt veluti cum prohibet prætor in loco sacro uel in flumine publico, ripave eius aliquid fieri.Duplicia sunt uelut interdictum Vti possidetis , & Vtrubi . & hæc ideo vocantur duplicia, quia in eis vnusquisq; tam rei, quàm actoris vicem sustinet.hoc dicit. Fran.

† Th. aut.

† Th. deest autem.

† partem Th.

k ¶ Duplicia .ʒ similis potest fieri diuisio actionum ciuilium. Nam quædam duplices sunt, ut famil. erciscund. finium regund & communi diuidun.vt ff. de iudic. l. in tribus .

l ¶ In loco sacro.ʒ vt ff. ne quid in loco sacro l.j

m ¶ Publico.ʒ ut ff.ne quid in flu.pu.per totum.

n ¶ Vtrubi.ʒ item interdictum superficiebus : ut ff. de superfi.l.j.§.ponitur.& dic ut ẽ.§.retinendæ.

¶ DE ORDINE ET VETERI &c. ¶ CASVS. Dixi Iustiniano,Domine,quare non recitatis vos totam naturam & solennitatem antiquorũ interdictorũ? Frater , dicit ipse:Superuacuũ esset hodie de ordine,& solennitate antiquarũ interdictorũ dicere. Nã quotiescunque extra ordinem,id est,solennitatem antiquam ius dicitur (quod hodie fit in omnibus iudiciis) nõ est necesse interponere interdictũ.Domine,bene dicitis sed bene dimitteré solennitatem interdictorũ,si loco interdictorum essent mihi actiones proditæ à prætore. Frater,dicit Iustinianus.sic poteris illas hodie ,pponere,ne aliqua solennitare,sicut posses si ea tibi dedisset prætor hodie. Similiter quãdo dat tibi prætor hoc interdictũ, poteris hodie loco illius interdicti actionem in factũ vtilem proponere,perinde ac si ipsam actionem vtilem prætor tibi accommodasset.hoc dicit.Fran.

o ¶ De ordine.ʒ id est, de antiqua solennitate cum qua proponebant interdicta sub certis formis:ut diximus a.eo in prin.

p ¶ Exitu interdictorum.ʒ scilicet cum antiqua sollennitate:sine ea tamen reddi potest & proponi:ut ff.de ope.no.nun.l. prætor ait.§.nonnulli.Vel in factum actio loco cuiuslibet interdicti, quæ utilis vocatur,ut subiicit.

q ¶ Sine interdictis.ʒ scilicet solennibus.

r ¶ Utilis actio.ʒ scilicet in factum, quæ datur loco cuiuslibet interdicti Et nota quatuor esse genera actionis in factum. Vna est quæ

Actionum quędã sunt simplices, quædã duplices.

Actionis i factũ quatuor sunt genera.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ex omni edicto, uel interdicto prætoris datur, ubi specialis actio non datur: ut hic. Alia est legis Aquiliæ subsidiaria, quando damnū datur de non corpore in non corpus: ut suprà, ad legem Aquiliam. §. fi. quę & ipsa prætoria est: ut ff. de p̄scriptis uerbis. l. quia actionum. in fin. Tertium genus est extraordinarium, quod ex uariis figuris causarum est itro

Actio p̄scriptis uerbis in tribus generibus negotiorū habet locum.

reddita a fuisset.

De pœna temere litigantium.

TITVLVS XVI.

¶ *Temere litigātes triplici pœna coarctātur pecuniaria, periurij, & infamiæ. hoc dicit. Aret.*

VNc admonēdi sumus, magnam curam egisse eos, qui iura sustinebāt b. ne facile homines ad litigandū p̄cederēt, q & nobis studio est, ¶ Idq; eo maxime c fieri pōt, q temeritas tam agentium, quam eorum cum quibus agitur, modo d pecuniaria e pœna, modo iurisiurandi f religione, modo infamiæ g metu coercetur.

¶ *Reus de calumnia iurare debet, q̄ putat se uti bona contradictione. Aretin.*

¶ Ecce enim iusiurandum omni bus qui conueniuntur, ex constitutione h nostra defertur. Nam reus non aliter suis allegationibus utitur, nisi prius iurauerit, quod putans se bona instantia i ¶ Nisi prius. § non dicit quod prius reus, quā actor iuret, sed priusquam audiatur actor autem priusquam reus iuret: ut C. de iur. propter calum. dan. l. ij. in prin. quæ est contra.

k ¶ Ad contradicendum § nota, diligēter capitula huius sacramenti. Actor enim iurat, quod bona istantia uenit ad agendum: ut C. de iur. propter calum. dā. ij. in princip. Item. q non dabit vel dedit aliquid iudici ut proferatur, p se sentētia: ut in authenti. ut litig. iurent in exordio litis: colla. ix. Item q̄ nullam exiget vel faciet probationem calūnio sam: ut in authenti. de his qui īgre. ad appel. § fin. colla v. Et cōtra, reus iurat hæc eadem. nisi q̄ in primo capitulo iurat se uti bona cōtradictione. † Quid continere debeat iuramentum calūniæ, notat gl. in cap. j. extra de iuramen. calumniæ, un de versus. Illud iuret: quod lis sibi iusta videtur. Et si quæretur, verum non ifi cietur. Nil p̄mittetur ut falsa p̄batio detur. Vt lis tardetur, dilatio nulla petetur. b.

Iuramentū de calūnia p̄statur tā ab actore quā à reo.

† Th. ad iudicandū venerit.

¶AT ADVERSVS INFICIANTES. &c ¶CASVS. Domine, bene vidim° qualiter iuramenti religiōe litigatorum tenetur coercē: modo dicere debetis, si uobis placet, qualr pœna pecuniaria cōpensatur. Certè, dicit ipse, bene verum est q̄ pœna pecuniaria litigatorū temeritas coercetur. quia quandoque actio, q̄ ex sui natura in simplū cōpetit, propter inficiationem ipsius rei datur in dnplum, veluti si damni iniuriæ, & legatorum locis venerabilibus relictorū nomine agitur, & tamen bene sunt aliquæ actio. quæ sine aliqua inficiatione dantur pluſquam in simplum: ut est actio furti manifesti, quæ dat in quadruplum. Francis.

Iuramentū de calūnia p̄stando nō tollitur calumniosè litigare.

b Not. gl. quæ ponit ea quæ debet iurare actor, & q̄ debet iurare reus. Angel.

l ¶ Tripli. ut suprà. de actio. § tripli. vbi quis per mendacium aut dolum plus petens quam debeat, in triplum condemnatur Alij deponunt de lib is illud, uel tripli, eo quod subiecta exempla nō sunt huic versiculo apta.

m ¶ Agatur. Item alibi: ut C. de non nu. pecu. authen. contra qui p̄priam. Item alibi. ut si creditor negat sibi debitum solutum. Nā post ea, quod sit debitum. probare cogitur: ut ff. de probat. l. cū de indebito. Item possessor negans se possidere, si p̄batur, perdit possessionē: vt ff. de rei uen. l. fi & in auth de trien. & se. § illud. & ibi gl. in verb. possessio. col. 3. Item alias. ut ff. de iudi. Leum.

ADDITIO Nota pœnas aliquas quas patitur calumniosè negans, & maximè no. quādo aliquis possidet, & negat interrogatus se possidere, q̄ pdit possessionē, si de mēdacio cōuincat, ut l. fi ff. de r i vē. An n ¶ Est actio. § etiam à principio, non solum inficiatione, ut hic, & suprà, de actio. § at ille. Accur.

Mendaciū facit quem puniri.

¶ ITEM ACTORIS QVOQVE. ¶ CASV S. Dixi Iusti. Domine, vidimus suprà qualiter per iuramentum, & pœnam pecuniariā rei temeritas coarctatur, sed de actore quid dicetis? Certè, dicit ipse, nō solum reus, secundum quod superius diximus, sed & actor compellitur, subire calumniæ iuramentum. imo plus adhuc dico tibi, q̄ non solum reus & actor iurāt, sicut diximus. sed ēt vtriusq; p̄is aduocati, iusiurandum suberit, secundum quod est in alia nostra constitutione prouisum & hæc omnia introducta sunt loco actionis veteris calumniæ quæ in desuetudinem abiit, qua tenebatur actor q. temere litigabat. in decimā partem litis: quod nusquā inuentū é factū esse ut hic dicit: sed pro his introductum est iusiurandū, & vt in expēsis & damnis litis puniatur improbus litigator. h. d. Fran.

Aduocati partium an debeant iurare.

o ¶ Item actoris. § quasi dicat non solum reus iurat de calumnia: ut § eo. §. sed ēt actor: ut in constitutione nostra dicit: ut C. de iureiurādo propter calum. dan. l. 2. in prin.

p ¶ Subeunt. § scilicet quod iustum & fidele patrociniū præstent, ut in constitutione dicitur. Sed tamen in consuetudine non habet, q̄ iuretur, licet lege caueatur, ut C. de iud. l. rem non nouam. §. patroni. & facit in authen. de testi. §. fi. col. vij.

Hæc

a ¶ Hæc autem. § scilicet quæ de sacramento calumniæ dicta sunt. § eo. §. j. & § eo. §. item actoris. & § proxi.

b ¶ Actione. § actio enim quædam erat qua tenebatur actor qui p calumniam litigabat, in decimam partem litis. quod hodie corrigit. Sed & hęc hodie iure authenticorum, in antiquum rediit statū: licet non iure illius actionis, sed per iudicis officium vt in auth. de litig §. ad excludendas coll. viij.

Et not ex hoc §. & ex dicta authen. de litig. & ex l. ff. de regu. iur. l. qui in ius. §. nemo. & ex l. illud. ff. de pet. hęre. quod nisi improbè, & calumniosè litigauerit, non debeat condemnari in expēsis: ut ff. de iudic, l. eum quē. & C. de fru. & li. expen. l. nō ignoret. licet in C. de iu. l. properandum. §. finautem. indistinctè dicat, uictum condemnari uictori in expensis. Sed est intelligendum cum iam dicta determinatione, si calumniosè agit, ut in auth. de iudic. §. oportet. colla. vi.

¶ *Ol m actor: calumniosè litigans, in decima parte litis puniebatur, hodie verò pœna periurij, & victori condemnabitur in expensis. hoc dicit. Aretinus.*

¶ Hæc autem a omnia pro veteri calumnię actione b introducta sunt, quæ in desuetudinem abiit: quia in partem decimam litis actores mulctabat: quod nusquam factum esse inuenimus: sed p̄ his introductum est, & præfatū iusiurādum, & vt improbus litigator, & damnum, & impēsas litis inferret aduersario suo cogatur.

¶ *Condemnatus, vel pactus ex criminibus, quæ hic enumerantur, uel condemnatus actionibus directis non contrarijs descendētib. ex contractib. hic enumeratis, erat infamis.*

¶ Ex quibusdā iudiciis damnati, c igominiosi fiunt, veluti furti, vi bonorum raptorum, iniuriarū de dolo, item tutelæ, mandati, de positi, directis d non contrariis actionibus. Item pro socio, quæ ab vtraque parte † directa est, & ob id quilibet ex sociis eo iudicio damnatus, ignominia † notatur. Sed furti quidem, aut vi bonorum raptorum, aut iniuriarum, aut de dolo non solum damnati notantur ignominia, sed & pacti: e & recte. Plurimum enim interest, vtrū ex delicto aliquis, an ex contractu debitor † sit.

Dicitur ibi per glos. & Ang. & vide text. & gl. Bar. Cy. Bzl. & Sal. in auth. generaliter. C. de epi. & cler. sed ut dicit. §. de latis. §. sed hodie, & Bart. in d. authen. generaliter. hodie huiusmodi satisdatio de lite p̄sequēda & decima parte litis &c. non est in usu. Ang.

† Th. solue re.

† Th. ex utroq; latef.

† Th. infamia.

¶ EX QVIBVSDAM IVDICIIS. ¶CASVS. Viso qualiter iureiuran. & pœna pecuniaria litigatorum proteruitas cōpescatur, videndum est qualiter metu infamiæ refrenetur. & certè quædā sunt iudicia siue act. in quibus si quis fuerit damnatus, infamis efficitur, quas act. litera enumerat & hoc intellige, quādo directè intentantur, quia tunc, & non aliter, damnatus in illis efficitur infamis. In actione autem pro socio, quæ directa est ab vtraque parte, hoc est tam à parte intentantis, quam à parte eius contra quem intentātur, secus est, & ideo quicunq; sociorum in act. pro socio fuerit condemnatus, infamis efficitur. Sed tamen scire debes q̄ differentia est inter actiones hic notatas, descendentes ex contractu, uel quasi, quia non solū illi qui damnati sunt in act. descendentibus ex delicto hic nominatis, sunt infames, sed etiam illi qui in istis act. tranfigunt, quia crimen fcendentibus ex contractu uel quasi, solum damnati fiunt infames, ñ autem illi qui tranfigunt. hoc dicit. Franc. de Are.

c ¶ Damnati. § f. suo nomine, nisi procurauerint, non si procuratorio, ut. ff. de iis qui no. infa. l. furti. § fi quis. & hoc fi à iudice ordinario vel delegato sit condemnatus. secus si ab arbitro: vt ff. de iis qui not. infa. l. quid ergo. §. cum autem. ver. ex compromisso.

d ¶ Directis. § & ob id tutor conuentus à pupillo & dānatus infamatur. Idem in aliis directis. secus si econtra tutor pupillum faciat condēnari, ut hic, & ff. de his qui no. infa. l. j. Et not. quod in casu etiā cōtrario infamat, ut ff. de his qui no. infa. l. furti. §. mandati. Ităre nota q̄ quatuor hic ponuntur exempla de maleficiis, & quatuor de contractibus uel quasi. Et ista continetur his uersibus: Iudice damnatos iniuriæ furta, doliq;. Actio mā fames reddit ubiq;. Quod ui diripitur, iniuria, furta, doliq;. Actio mā dati, tutelę, depositiq;. Directo, si pro socio, communis utrique.

e ¶ Sed & pacti. § scilicet pretio æris sine iussu prętoris, ut ff. de his qui not. infa. l. in actionibus. & l. furti. §. pactus. Accur.

f ¶ Debitor sit, § ut ff. de infa. l. furti. §. fin.

¶ OMNIVM AVTEM ACTIONVM. ¶CASVS. In proximo §. tractat dominus Iusti. qualiter puniātur temeritas litigā tium metu infamiæ: hic tractat qualiter punitur temeritas litigantium metu pœnæ pecuniariæ. Vel sic potest continuari: Temeritas quandoq; consistit in perseuerando improbè litigādo: quandoq; autē consistit temeritas in ius uocādo. Cū ergo supra dixerit dominus Iustinianus, qualiter punitur temeritas litigantium, in perseuerādo improbè litigādo, modò dicitur qualiter punitur litigantis temeritas, quæ est in ius vocando. Dicitur ergo, quod principium instituendarum actionum ab edicto de in ius uocando proficiscitur, & explanat seipsum in textu, dicens q̄ in primis debet aduersarius in ius uocari coram iudice. sed quo ad istam uocationem in ius, satis abundè prospexit prætor parentibus & patronis. Statuit enim q̄ non liceret liberis & libertis parentes, uel patronos in ius uocare, antequam à prætore hoc postulassent, & etiam impetrassent, & sic non sufficit postulare, sed necesse est quod obtineāt antequā eos in ius vocent. Si qs autem eorum aliter eos in ius uocaret, statuit in eum pœnam quinquaginta solidorum. hoc dicit. Franc.

¶ *Citatio, prima pars iudiciij dicitur, cuius respectu etiā sit punitio. Nam si filius & libertus in ius vocauerunt parentes, vel patronos, sine venia, puniuntur in quinquaginta aureis. Aret.*

¶ Omnium † autem actionum in stituendarum principium, ab ea parte edicti † proficiscit, qua prętor edicit. § De in ius vocando. v tique enim in primis aduersarius in ius vocandus est, id est, ad eum vocandus, qui ius dicturus h sit. Qua parte prætor parentibus & patronis, item parentibus, liberisque patronorum, & patronarum hunc præstat honorem, i vt nō aliter liceat liberis, libertisque eos in ius vocare, quàm si id ab ipso prætore postulauerint, & impetrauerint. Et si quis aliter vocauerit, ī eum † pœnam solidorum k quinquaginta constituit.

Facit ad hunc. § cle. j. iōcta gl. sup ue bo, citatio ies. i h. de iud.

† Th. ab eo prętoris titulo.

Th. in uocantem.

Luat ī corpore q nōn ēt ī ære.

Aureus p solido sumitur.

Libra auri continet lxxij. aureos.

De officio iudicis.

TITVLVS XVII.

¶ *Iudex debet iudicare secundum ius scriptum uel consuetudinarium, & sententiā suam secundum naturam actionis propositæ quod primo ostenditur in noxali actione. Aretinus.*

Vpereſt, l vt de officio iudicis dispiciamus. Et quidem

¶ DE OFFICIO IVDICIS.

Continuatio rubricę dupliciter.

¶ Ista rubrica continuatur secundùm Ioannem Fab. Quia uisum est §. de actionibus, & quia officium iudicis loco actionis aliquando habeſ, ut l. actionis uerbo. ff. de actio. & obliga. ideò post actiones ponit de officio iudicis. Vel potes cōtinuare, quod iudiciū cōsistit ex tribus personis, uidelicet ex persona actoris rei, & iudicis: ut ca. forus, extra de uerb. signifi. sed § dictū ē de actionibus, & sic d̄ persona actoris, d̄ exceptionibus, & sic de reo. sequitur necessario uidere de tertio, & sic d̄ iudice, & de eius officio. Et istā cōtinuationē infert glo. hic in nigro.

Diuiſio.

Vpereſt. § Totus iſte titulus diuiditur in ſex partes. Primò, ponit generaliter quid ſpectat ad officium iudicis cir ca ſententiam. Secundò, quid ad ipſum ptinet circa condēnationē malorū seruorū. Tertiò, quid in actione in rē. Quartò, q̄d i actionib. vniuerſalibus. Quinto, quid in p ſonalib. Sexto, q̄d in iudiciis diuiſoriis, Sc̄da ibi, Ideoq;. Tertia ibi, Et ſi ī rē. Quarta ibi, Et ſi hēditas. Quinta ibi, Si ad exhibēdū. Sexta ibi, Si familiæ erciſcū. ¶ CASVS. Viſo de actionibus, quomodo intentantur ab actoribus contra reos, ſupereſt ut de officio iudicis. diſpiciamus. & in primis ſcire debes quod iudex tenetur ad hoc ut ip ſe iudicet ſm leges, uel ſm conſtitutiones, uel ſm mores: hoc eſt ſecundū conſuetudinē. Et ſumus in uerſi. Ideoq; ſi noxali. Dixi uobis §. q̄ iudex debet pronuntiare ſecundū leges. & ita patet q̄ dominum conuentū actio. noxali condēnare debeat pro delicto ſerui, & debet eū cō demnare in hūc modū: Lucium Titiū dominū talis ſerui Publio Mæuio in x. ſolidos condemno, aut noxam dare permitto: quia leges uolunt q̄ dominus damnum datū à ſeruo debeat reſarcire, uel q̄ poſſit liberari ſi uelit ſeruum dare p̄ noxa. Sic n. vult lex q̄ damni æſtimatio ſit in condemnationem, licet noxæ deditio ſit in ſolutionē. Fran.

l ¶ Supereſt. § ſed unde ſupereſt? Reſpon. quia de actoribus diximus & de reis: ſequitur ut & de iudice, qui ſedet in medio, dicamus, & eius officio circa quę uerſatur.

Libellus in causa est dandus.

Sététia in scriptis & fedendo se reuda est.

receptũ ẽ

Th. actio ne

additus aliàs addictus.

Constitutio lege, & vtrunq; cõsuetudo vincit.

Consuetudo est duplex.

In l. miles §.j. ff. d re iudi. nõ noxam dedere legit, sed noxæ dedeſ. Eg. Per.

Subire cum.

Th. deest ipſam.

a ¶ In primis.§ id est,in principalibus, vel inter principalia. Nam primo libellus dandus est: vt C.de lit.cõtest.authen. offeratur.& cau sæ examinatio præcedere debet hanc obseruantiam, quæ circa sentẽtiam adhibetur.vt C.de iudi.l.iudices. Vel dic in primis, scilicet obseruantiis, ſc. licet circa sententiam adhibendis. Nam & alia sunt obseruãda, scilicet, q̃ detur in scriptis, vt C. d sententia ex breui.recit.li.& sedẽdo, vt in auth. vt ab illustri. &q sup.§.fancimus.coll.v. Sed hoc ẽ principale, q̃ secũdum leges iudicet, ut hic dicitur. Ac.

b ¶ Constitutionibus.§ scilicet Imperatorum.

c ¶ Moribus.§ id est, consuetudine, quæ pro lege seruatur, ut suprà d iure nat.§.ex nõ scripto. Sed quid si unũ eorũ alteri contradicit? Respon.constitutio legi antiquę piudicat. vt ff. de legi. & senatusconsul.l.non est nouum.& consuetudo piudicat vtrique, siue sit generalis, vt ff. de legi.& senatusconsul.l.de quib°.in fine. siue sit specialis i illo loco scilicet tantũ præiudicat utrique, vt ff. communia prædio. l.venditor.§ si constat. d ¶ Noxali.§ id est, super.Accursius.

e ¶ Aditus est.§ scilicet iudex.Accursius.

f ¶ Noxam dedere.§ scilicet permitto.nam damni æstimatio tãtũ est in cõdẽnatione, vt ff. d re iudicata. l miles §.j. & ij.alias esset incerta sententia, quod esse non debet, ut suprà de actio.§.curare.

ADDITIO De hoc, an iudex debeat ferre sententiam certã, & an ualeat sententia incerta, dic ut per Ang.in dicto § curare.

¶ ET SI IN REM ¶ CASVS Vidistis qualiter iudex debeat formare uerba sententiæ in actio.noxa. Sed domine pro Deo dicatis, si placet, quale debeat esse officium iudicantis inter aliquos in actio.reali? Frater, dicit ipse, libenter. Nam aut videt iudex q̃ ferẽda ẽ sententia cõtra petitorẽ: & tunc nihil aliud incumbit ei nisi q̃ absoluat possessorem. aut uidet quòd est ferenda sententia contra possessorẽ, & tũc debet condẽnare possessorem, vt rem cũ fructibus petitori restituat. & tenetur condemnatus in ista actio. reali incontinẽti rem cũ fructibus restituere, sed in actio. personali non tenetur rẽ restituere: sed habet inducias à lege. Sed domine, quid si dixerit possessor condemnatus, quod non posit rem restituere incontinenti, & petat tẽpus restituendi? Frater si videat iudex quod calumniosus sit, & tempus petat frustratoriè, non dabit ei tempus, & nisi rem restituerit, iurabitur contra eum in litẽ: si uero frustratoriè non petat tẽpus, bene dabit ei iudex tẽpus intra quod restituat, secundum q̃ sibi uidebitur, ita tamen quod caueat per bonos fideiussores quod si intra tẽpus q̃ sibi datũ ẽ, nõ restituat, q̃ æstimationem litis soluet. h. d. Fran.

g ¶ Ei.§ scilicet possessori.

h ¶ Vt rem ipsam.§ idem & si in personam: a ut si res petat ui possessa, per actionem q̃d me. cau. uel ex stipulatu ad rem tradendam. Si autem quanticas, uel in genere aliquid petatur: tunc à petitiõe actoris absoluitur, uel condemnatur in re petita.

i ¶ Cum fructib.] sed de quibus fructibus loquitur hic? Nunquid de naturalib. ut de pomis & cerasis, & similib. b an uerò de industrialibus? Respon. de naturalibus non: quia illi aut extant, & tunc p rei uendicationem petuntur, sicut res ipsa: cùm nullus ẽt bonæ fidei possessor faciat suos. ut ff. de usur. l. fructus. Aut non extant, & tunc non tenetur: cùm nec habeat, nec dolo fecerit quo minus haberet, sed cõdictione sine causa æstimatio debetur: ut ff. si cer pet. l. si & me. & utroque casu cessat officium iudicis de quo hic agitur: cũ iure actiõis petantur. Item de industrialib. non, si à bonæ fidei possessore pcepti sunt: quia percipiendo eos, & separando à solo, suos facit & lucrat: ut suprà de re. diu.§. si qs à non dñio. siue habeat titulum, siue non: ut ff. quib. mo. ususfr. amit. l. si usufructuarius. & ff. fin. reg. l. iiij.§. post litem. si aũt non separauit, adhuc ipsius fundi sunt: ut ff. de rei uendi. l. fructus. Sed dic de industrialib. hic loqui, qui sunt percepti, sed non consumpti à bonę fidei possessore. nam cũ sunt facti possessoris, non rei uendicatione, sed iudicis officio petunt: ut hic, & C. de rei uendi.

a Scilicet agit: nõ solũ si in rẽ.

b Quid de oliua & sylua, an dicãtur fructus naturales, uel industriales? dic q̃ dicũtur industriales, sicut seges: ut est text. in l. si seruus. §. si oliuam. ff. ad l. Aqui. & ibi doc. Ang.

in primis a illud obseruare debet iudex, ne aliter iudicet, quam legibus, aut constitutionibus; b aut moribus c proditum est. † Ideoque si noxali d iudicio adit † e est, obseruare debet, vt si cõdemnandus videtur dominus, ita debeat cõdemnare: Publiũ Mæuiũ Lucio Titio in decẽ aureos condemno, aut noxam f dedere. †

¶ *Iudex ĩ actiõe reali, reũ ad restitutionem rei cũ fructibus condẽnat, in quo sistim fiet executio, nisi reꝰ nõ habeat facultatem rei restituẽda, nã tunc datis fideiussoribus executio differtur. Areti.*

¶ Et si in rem actum sit corã iudice, siue contra petitorem iudicauerit, absoluere debet possessorem: siue contra possessorem, iubere ei g † debet, vt rẽ ipsam h † restituat cum fructibus. i Sed si neget possessor in præsenti k se restituere posse, & sine frustratione videbitur tempus restituendi causa petere indulgendum est ei vt tamen de litis æstimatione caueat, cum fideiussore, si intra tempus quod ei datum est, non restituerit.

¶ *In iudicio vniuersali ita fructꝰ ueniunt sicut in singulari: & ĩ utroq; iudicio malæ fidei possessor de non perceptis tenetur, secus in bona fidei possessore, misi post lite contestatam. Aret.*

¶ Et si hæreditas l petita, sit eadem circa fructus interuenium quæ diximus interuenire de singularum rerum petitione. m Illorum autem fructuum, quos culpa sua possessor non perceperit n siue illorum, quos perceperit, in vtraque actione o eadem ratio pene p habetur, si prædo fuerit. Si uero bonæ fidei possessor fuerit, non habetur q ratio, neque consumptorum, neque non perceptorum. Post incohatam autẽ petitionem, † etiam illorum fructuum ratio habetur, r qui culpa possessoris percepti nõ sunt, vel percepti consumpti sunt.

¶ *Reus nõ exhibens rẽ, q̃ iudicio cepto, elexistis vsucapta, actori, pro eo q̃ morã in exhibendo commisit, condemnabitur, in quo veniunt fructus percepti post litem contestatam. Et reo non habente facultatem re, exhibendæ, tempus intra quòd exhibeat, statuitur: qui si*

l.certum.§. bonæ fidei. Si autem malæ fidei sit, de consumptis tenebitur condictione sine causa, de extantibus rei uendicatione. nõ dico eadẽ rei uendicatione qua petitur res, sed alia omnino, licet in petitione hæreditatis sit secus: vt C. de rei uend. l. certum. j. respon. De p cipiẽdis aũt tenetur officio iudicis: ut infra eodem. §. j versic. illorũ. & ff. de rei vẽd. l. si nauis. §. fina. Si uerò malę fidei possessor titulũ habeat de consumptis tenetur cõdictione sine causa: de extantib. rei uendicatione, a percipiendis propter titulũ excusatur: vt C. de rei uendi. l. si fundum. nisi quatuor casibus, vbi de percipiendis tenetur qui habet titulum: q̃ dic vt suprà diximus de rerum diuisione. §. si quis à non domino. k ¶ In præsenti. § nota in actione in rem in continenti fieri executionem. secus in plonalibus: quia quatuor mẽsium spatium datur, vt C. de vsu. rei iudic. l. ij. & iij. & fin. Et i criminali statim sententia ẽ executioni mãdanda: ut C. de penis. l. cũ reꝰ.

ADDITIO Nisi in casibus q̃ notãtur xij. q. iij. c. cum apud. glos. in c. quærenti. extra de offi. deleg. in gl. quadrimestre. Primus casus ẽ quãdo quis est confessus de crimine: differẽ executio donec appareat an uelit i cõfessione pseuerare. Secũdus est, cũ sententia lata ẽ cõtra mulierẽ prægnãtem, differt executio vsque ad tempus partus. Tertius casus est, quãdo princeps ex iracundia tulit sententiam. tunc enim differtur executio usque ad xxx. dies, ad videndum si princeps illam relaxabit. Quartus est, quando insula est assignanda à principe, ad quam debeat male factor deportari. Quintus est, si sententia est in seruum lata, differtur executio donec ratio cinia redd de it domino. Vnde uersus: In personali post menses quatuor: in re Protinus est omnis sententia perficienda. Sic in criminibus, sed casus excipe quinque. Confessus, prægnans, iratus, & insula, seruus.

¶ ET SI HAEREDITAS. ¶ CASVS. Iam dixi uobis quale sit offi. iudi. cum aditur iudex in actio. in rem. Modo uideamus q̃ est offi. iudi. quando aditur in acti. mista tam in rem, quam in personã, ut in petitione hæreditatis, & quid debet iudex tunc facere? Et dico q̃ idem debet facere in peti. hæredi. quod in rei uend. quæ datur pro singularum rerum petitione, ad differentiam petitio. hære. in qua multæ res petuntur. hoc dicit Et quic quid dicat litera, non est per omnia idem, ut j. uidebitis. Et sum in uersi. Illorum autem fructuum. Dixi Iustiniano, Iam bene uidi, quòd tam in rei vendi. quam in petitio. hære. ueniunt fructus percepti iudi. offi. quia debet iurare rem restitui cum fructibus. Sed domine, quid dicemus de fructibus percipiendis in eo, qui condemnatur petitio. hæred. vel rei uendi? Frater, dicit Iustinia. aut fuit bonæ fidei possessor. aut malæ fidei si fuit malæ fidei possessor. tunc ferè idem est in rei uendi. & petitio. hæredi. ut eodem modo teneatur malæ fidei possessor. de fructibus, quos per culpam suã non percepit, in rei uendi. sicut in petitio. hæred. si autẽ fuit bonæ fidei possessor. non tenetur de consumptis nec de percipiendis, nisi post litis contestã. si cut prædo tenẽ de fructibus culpa sua, scilicet possessoris non perceptis: uel ꝑceptis, & consumptis. hoc dicit. Franciscus.

l ¶ Et si hæreditas petita sit. § id est, si hæreditatis petitione actum sit, & condemnatio secuta. Nam & ipsa est in rem & in personam, ut supra, de actio. §. quædam.

m ¶ Petitione. § ut restituantur fructus cum re, ut ſ. proxi. §.

n ¶ Non perceperit. § scilicet qui titulum non habebat, alias ab istis percipiendis excusatur, ut modo diximus.

o ¶ In utraque actione. § scilicet in rem, & in petitione hæredi. Ac.

p ¶ Penè. § penè dicit: quia in petitione hæreditatis ueniunt eadem actione qua res: sed i rei uẽdicatiõe alia est pro re, alia pro fructib°.

q ¶ Non habetur ratio. § hoc est uerum per rei uendicationẽ, uel per iudicis officium: sed per condictionem sine causa sic, cum bonũ & æquum sit, ut ff. si cer. peta. l. si & me. secundum quosdam.

r ¶ Ratio habetur. § nisi infans uel pupillus fuerit possessor, ut ff. de rei uendi. l. quod infans. §. j.

Si

Possessor male fidei, quo iuretur fructus restituere.

Th. stare as iudex

Sententia an statim sit executioni mandanda.

Th. post inchoatam autem petitionem

Petitio hæreditatis ẽ realis. & p sonalis.

¶ SI AD EXHIBENDVM. ¶ CASVS Domine, p Deo dicatis, si placet, quale sit offic. iudic. in actio. ad exhibendum, q̃ personalis est, licet sit in rem scripta? Frater, dicit ipse, in act. ad exhibẽdũ debet iudex iubere, quòd res exhibeatur, & non sufficit q̃ exhibeat, nisi in eadem causa exhibeatur, in qua causa esset si à principio fuisset exhibita. vſi fi ille, q̃ iussus est exhibere rem, eam exhibere distulerit & per eius moram fuerit res exhibenda à possessore vſucapta, nihilominus cõdemnatur ille qui iussus fuerit exhibere. Item rationem fructuum medij temporis, id est eius tẽporis, quod intercessit post lit. contẽ. & añ rẽ iudicatã, debet habere iudex. Item incontinenti debet exhibere ille qui rem exhibere iussus est, sicut in reali cõdemnatus debet rẽ restituere incontinenti. & sic hæc actio ad exhibendum personalis est, vt ff. ad exhiben. l. ij. tamen dicitur scripta à re, quia in multis habet naturam realis actionis. Sed domine, quid si condemnatus ita act. ad exhibendum dicat quòd incõtinenti non potest rẽ exhibere? Frater (dicit ipse) si videat iudex, quod sine frustratione petat tẽpus intra quod rem exhibeat, debet ei dare tempus: sic tamẽ ut ipse caueat per bonum fideiuſ. se rem exhibiturum. si autem nec iussu iudicis rem exhibere velit, nec curare se postea rem exhibiturum, tunc debet condemnari ad cõtumax ĩ exhibendo, fuerit condẽnabit in quantum actor in litẽ iurauerit. Aret.

† Th. non satis ẽ reo.

† Th. presta re debet.

† Th. ad exhibendum.

† Th. exhibet.

† Th. restituũtur cauet.

¶ Si ad exhibendum actum fuerit, nõ ſufficit, † ſi exhibeat rem, is cũ quo actũ est, ſed opus est, vt ẽt rei causam debeat exhibere, † id est, vt eam causam habeat actor quam habiturus esset, ſi cum primum ad exhibendum egiſſet, exhibita res fuiſſet. Ideoque ſi in ter moras exhibendi † vſucapta fit a res a possessore, nihilominꝰ cõdemnabitur. Præterea fructuũ medii temporis, id est eius, quod post acceptum ad exhibẽdum iudicium ante rẽ iudicatam interceſſerit rationẽ debet habere iudex. Quòd ſi neget reus, † quo cum ad exhibendum actum b est, in præsenti ſe exhibere posse, & tempus exhibendi causa petat, idq; ſine frustratione postulare videatur, dari ei debet: vt tũ c caueat ſe reſtituturum. Quod ſi neq; ſtatim iuſſu iudicis rẽ exhibeat, † neque posteà exhibiturum ſe caueat, † condemnandus d ſit, in id quod actoris intereat, ſi ab initio res exhibita esſet.

¶ *Iudex in actione familiæ erciſcũdæ, res ſingulas ſingulariter adiudicabit. & ſi vna plus ualeat quã altera, in pecunia cõdemnabit. Et hæres qui percepit fructus vel male uerſatus fuit in re communi, tenebitur cohæredibus. Are.*

¶ Si familiæ erciſcundæ iudicio † actum ſit, ſingulas res ſingulis hęredibus adiudicare debet; & ſi ĩ alterius perſona prægrauare videatur adiudicatio, debet e hũc

† Th. deest iudicio.

Vſucapio rerũ mobiliũ non interrũpitur per litis cõteſtationẽ.

Versus

inuicem cohęredi certa pecunia (ſicut iam dictum est) f condẽnare. Eo quoque nomine cohæredi quiſque ſuo condemnandus est, quod ſolus fructus hæreditarii fundi perceperit, aut rem hæreditariam corruperit, † g aut conſumpſerit. h Quæ quidem ſimiliter inter plures quoque, quam duos cohæredes ſubſequuntur.

¶ *In actione cõi diuidũdo, ſi ſint plures res cõmunes, ſingulas ſingulariter iudex adiudicabit: & ſi una plus ualeat quam altera, in pecunia condemnabit. Si uerò una res ſit, quæ diuiſionem non recipiat, adiudicabitur uni in ſolidum, qui condemnabitur conſocio in pecunia. Areti.*

¶ Eadem interueniũt, † & ſi cõmuni diuidundo, de pluribus rebus actum ſit. Quòd ſi de vna re, veluti de fundo, ſi quidẽ iſte fundus cõmodè regionibus diuiſionem recipiat, partes eius ſingulis adiudicare debet, & ſi unius pars prægrauare videbitur, i is inuicem certa pecunia alteri condemnandus eſt. Quòd ſi cõmodè diuidi non poſit, † veluti ſi homo forte, aut mulus erit, de quo actũ ſit, tunc totus vni adiudicandus eſt, & is inuicem alteri certa pecunia condemnandus eſt. †

¶ *In iudicio finiũ regũdorũ, iudex de ſingulis unius alteri adiudicat, ſi uiderit expedire eumque, cui de fundo alieno adiudicat condemnat in pecunia: & ſi quid malitioſè reperit circa confinia geſtum eſſe, eo nomine condemnat & adiudicans, rei dominium in eum, cui adiudicauit, transfert. Areti.*

¶ Si finiũ k regundorũ actũ fuerit, † diſpicere l debet iudex an neceſſaria ſit adiudicatio: m quæ

Th. ueł corrũperet

Th. dicemus.

Th. condemnetur. Corpus duplex eſt.

Th. agit.

communi diuidundo: Modo uideatis qualiter ſe debet habere iudex in iudicio finiũ regundorũ, ſcilicet corã quo eſt cõtrouerſia. Et dicit Iuſtinianus quod iudex in iſto caſu debet inſpicere an neceſſaria ſit adiudicatio: quod contingit in uno caſu, uidelicet quando fines in talilloco erant poſiti, quod propter loci naturam ſæpius fit cõtẽtio ſuper terminis, ueluti ſi loc° fuerit humid°, uel morboſus. Debet enim iudex tunc i alio locò firmo & ſolido ponere fines, ita q̃ amplius ſu per finibus non poſſit eſſe contentio, & ita ex agro alterius partem aliquã adiudicare alteri, & eum cui de alterius agro partẽ adiudicauerit, in certa ſumma pecuniæ condẽnare. Et ſum in uerſi. Eo quoq; noie. Scire debes, quod in iudicio finiũ regũdorũ, ſi circa fines aliq̃d malitioſè fecerit, criminaliter poteſt conueniri. Propter contumaciã ẽt debet quis in iudicio iſto cõdemnari, iquãtum uiſum fuerit iudicãti, ueluti ſi iudex iuſſit agros menſurari, ut fines ponantur, & alios agros metiri non fuerit paſſus, & ſum in uerſi. Quod aũt iſtis. Iam uidiſtis quod in iſtis iudiciis duplicibus fami. erciſcun. communi diuidun. finium regundo. ſæpe illud quod erat unius, adiudicatur alteri, & alter in quadam ſumma pecuniæ condemnatur, modo ſcire debetis quod quicquid in iudiciis iſtis alicui adiudicatur, incontinẽti fit illius cui adiudicatur. h. d. Franc.

¶ SI FAMILIAE ERCISCVNDAE. ¶ CASVS Vidimus iam de offi. iud. in act. ſimplicibus, modo uideamus quale debet eſſe offic. iudi. in act. duplicibus, ut puta in iudiciis diuiſoriis. & dicit ſi fam. erciſcun. iudicio actũ ſit inter duos cohęredes, debet iudex ſi poſſit, ſingulas res ſingulis hæredibus adiudicare, id eſt, primo uni unã, & posteà alteri alterã. & ſi aliqua res pretioſa, uel magni pretii uni fuerit adiudicata, & ob hoc alter fuerit prægrauatus, tunc debet iudex illum cui res pretioſa adiudicata ẽ, alteri in certa ſumma pecunię cõdẽnare, uel quod ſibi uiſum fuerit, facere. Et ſi unus hæredũ rẽ hæreditariã corrupit, uel ſolus fructus alicuius fundi percepit, cohæredi eo nomine teneꝰ. & iſtud iudiciũ quodãmodo habet locũ inter tres cohæredes, uel quatuor pluresve ſicut inter duos. Frã. d Ar.

e ¶ Debet. § ſcilicet iudex. Accur.

f ¶ Dictum est. § de act. §. quędam actiones.

g ¶ Corruperit. § Not. quod cohæres qui corrupit, deuaſtauit, uel maculauit, uel conſumpſit rem communem, tenetur alteri cohæredi iſto iudicio. Ang.

h ¶ Conſumpſerit. § ut hic, & ff. fa. erc. l. & puto. § ſed & ſi dolo.

¶ EADEM INTERVENIVNT. ¶ CASVS. Iam habuiſtis de officio iudicis in iudicio famil. erciſc. Sed domine, pro Deo dicatis quod eſt officium iudicis in iudicio communi diuidundo. Frater (dicit Iuſtinia.) eodẽ modo debet ſe habere in iudicio cõi diuidũdo iudex, ſicut in iudicio familiæ erciſcun. quia ſi aliqui, quib. plures res ſunt communes, intendant iudic. communi diuidundo inter ſe, debet iudex, ſi plures res ſint communes, uni unam, alteri alteram adiudicare. Si autem de una re agant, quę commodè diuidi poſsit, eam diuidere debet, & uni unã partem, & alteri alterã partẽ adiudicare. Et ſi pars uni aſſignata melior ſit quam altera, quæ alteri aſſignatur, tũc debet iudex eũ cui meliorẽ partem aſſignauit, alteri in quadam ſumma pecuniæ ſecundum quod ſibi viſum fuerit, condemnare. Si autem res commodè diuidi nõ poſſit, tũc poterit iudex eam totã adiudicare uni, & eum alteri incerta ſumma pecuniæ condemnare. hoc dicit.

¶ Eadem interueniunt. § ſ. vt fiat adiudicatio rerum & pecuniæ: ut ſ. eo. §. ſi familiæ. aut circa damna data in rebus: ut ſ. eo. § proxi. & ff. cõmuni diui. l. iij.

i ¶ Non poſſit. § Nõ poſſe fieri quod ſine commoditate fit, ut hic, & ff. de uerborum ſignifica. l. nepos Proculo. Itẽ nota corpus aliud diuiduum, ut fundus, qui diuiditur ſecundum uoluntatem patris fami. vt ff. de leg. j. l. quod in rerum natura. §. ij. Aliud indiuiduum, ut homo, ut hic, & ff. de uſucap. l. rerum miſtura. in prin.

k ¶ Si finium regundorum. § quo iudicio agitur ut agris cõfinibus termini ponantur, ſed pro domibus uicinis hoc iudicio non agitur. Si autem ſit domus in prædium ruſticum, agitur utili finium regundorum, non directa, vt ff. finium regun. l. ij. in prin. & l. ſed & loci. §. ſi.

l ¶ Diſpicere. § hoc, ſ. quod ſequitur, ſi euidentioribus, &c. Accur.

m ¶ Adiudicatio. § facit ff. finium regun. l. ij. §. ſi. & l. iij. & iiij. ĩ prin.

Universidad de Deusto
Biblioteca

a ¶ Furatus est.] ad quid damnabitur? Respon. quanti in litem rauerit actor. Potest etiam criminaliter puniri in quinquaginta aureis ex l.agraria pro qualibet vice, quæ applicatur fisco: vt ff. de ter. mo.l.agraria. Nec ciuilis tollitur per criminalem: cùm ad rei persecutionē altera deferatur. ut C.l.quodo ciuilis actio præcedat crim.l.j. nisi interim donec altera exercetur.

vt ff. de publ.iud.l.is qui.

b ¶ Condemnatus.] scilicet ad interesse delato iuramento in litem. Accursius.

c ¶ Metiri.] no. quòd ille qui non patitur metiri fundum suum ad mādatum iudicis, vt contumax & in obediens potest puniri. Areti.

d ¶ Eius fit.] nota ex sententia iudicis dominium transferri. si est in missione quæ fit ex secūdo decreto: vt ff. de acquir. pos. l.iij. §. fin. & ff. si ex noxa. cau. agatur. l.ij. in fi. & ff. communi diuidundo. l. sed si res quæ sic accipe, si fuerit facta missio per ipsum prætorem. Nam sola sententia non facit dominum, sed traditio: ut C. de pac. l. traditionibus. & §. de rerum diui. §. per traditionem. & ff. de acquir pos. l. iustè. Sed quid in rei vendi. si res est aliena, & mea pronuntietur, & ex ea causa mihi traditur? Respon. idem. cùm enim Publiciana mihi detur quando à domino mihi adiudicatur & traditur, vt ff. de publi. l.iij. in fin. ergo vbi dominus est, debet ex sententia traditione me dominum facere: vt ff. de publi. l. quæcunque. Præterea lex iubet expressa, ut ff. de procurat. l. Pomponius. §. sed & is. & ff. de exceptione rei iudicatæ. l. si in ter. in fi. Nec obstat q̄ ibi sit error ex quo videatur dominium non transire, q̄a hic error iam reprobari non potest, iudicis sententia purgatus, à qua non fuit appellatū. Item nec obstat, q̄ sententia lata in actione personali reo absoluto remanet debitor, ut ff. de cond. ind. l. Iulianus. q̄a illud habet locū in obligatione, q̄ est res incorporalis, hic aūt dicimus d̄ dominio rei corporalis, q̄ facilè & prorsus pōt separari ab uno, & aliis dari, sed si sic incorporali, ut ff. q̄ soc. l. ea verò.

Th. interest.

Th. consequens est.

alias, certa pecunia.

Sententia & secundū decretum transferūt dominiū.

Th. hoc iudicio.

Dominiū rei corporalis facilius perditur, quàm incorporalis.

Continuatio.

¶ DE PVBLICIS IVDICIIS.

¶ Quia ciuilia iudicia dicta sunt usque huc, & etiam quædam criminalia scilicet circa priuata delicta: ut §. i prin huius quarti libri vsq; ad tit. de act. ideo nūc ponit d̄ publicis accusationib., siue iudiciis.

Diuisio.

PVblica.§ ¶ Totus iste titu. diuiditur in quatuor partes. Primo. ponit quod publica iudicia non habent conformitatem cumm priuatis. Secūdo, unde dicta sunt publica iudic. Tertio, ponit in genere quæ pœna sit in publicis iudiciis. Quarto, sigillatim demonstrat publica iudicia, & pœnas uniuscuiusque. Secunda ibi, publica autē dicta. Tertia ibi, Publicorum iudiciorum. Quarta ibi, Publica autem iudicia.

¶ CASVS. Quæsiui à legislatore, utrum publica iudicia, id est, publica crimina ordinentur, & constituantur, seu exerceātur p ciues actio. de quibus dictum est. Et ipse respon. & di. Charissime, scire debetis, quod alio modo instituuntur, & alio modo exercenē publica iudicia, quàm actio. Et di. aliquis: Domine, quare dicuntur publica iudi? Frater di. ipse, propter hoc quia cuilibet de populo datur eorum executio. & hoc intelligendū est dū tamē sit habilis ad accusandum. & sum in uer. Publicorum, &c. Scire debetis, q̄ publicorum iudiciorum quædam sunt capitalia, & quædā nō capitalia. Capitalia dicuntur illa, p q̄ infligitur mors, uel exilium perpetuū, uel ignis, & aquæ interdictio, uel in metallum damnatio. Publica autem & nō capitalia sunt, q̄ irrogāt infamiā cū dāno pecuniario. Franciscus.

Publica iudicia differunt à ciuilibus.

e ¶ Neque per actiones.] imo per accusationem.

ADDITIO. Not a, quod actio significat ad utilitatem partis priuatæ, & ciuiliter. facit quod no. Bar. in l. agraria. ff. de term. mo. Ang.

f ¶ Nec omnino quicquam simile.] hoc uerbum nimis large positum sic intellige, quia in ciuilibus agitur, ut aliquid detur actori, in istis autem non vt aliquid detur, sed ut puniatur accusatus. & ita cōsiderata petitione conquerentis nihil habent simile inspecto fine: nec in principio: cum unum per actionem. alterum per accusationem instituatur. Nec in exercitio: cum in ciuilibus probet actor tātum: ut C. de edē. lege, qui accusare. sed in criminalibus actor & reus quandoq. ut C. de aboli. l. fal lacirer. & C. ad legē Cornelia de fal. l. ubi. In aliis autē multa sunt similia. nā in utrisque fit libellus ut C. de lit. contesta. authen. offerat, & ff. de accu. l. libellorū. Item in vtrisque de calumnia iuratur, ut C. de iureiur. l. j. in prin. & C. de fide inst. l. ulti. licet quidam dixerunt contra, ut arg. ff. de bo. eorum. l. j.

Publica.] hæc est ratio quare dicantur publica, scilicet quasi publica sic §. de suspect. tutor. l. consequens. Et intellige, q̄ alias posset se habilis ad accusandum: non alias, ut ff. de accu. l. qui accusare.

Iudicia publica & ciuilia in aliquibus conueniunt. Libellus in criminalibus q̄d contineat debet.

Th. cuius.

al. detur.

g ¶ Et in instituendis.] sed qualiter formatur libellus? Respon. sic ut cōtineat nomen accusantis & accusati, & crimen, & mēsem quo commissum fuit crimē, & locum ubi fuit commissum, & consules sub quib⁹ est admissum. a Item dies dati libelli d̄bet inseri: sed dies commissi criminis uel hora non est necesse, ut ff. de accu. l. libellorum: in princi. & in authen. de exhiben. re §. suscepto colla. v. & habet hoc locum in publico & in priuato crimine, quādo crimiliter agitur, ut ff. de priua. delic. l. fin. [Et ista possunt haberi his uersibus, Consule, mēse, die, coram prætore profess, Te deferre reum, crimen, loca, pœne sodalē. Et licet hora dies, non tēpus prætereatur. cap. tuę. extra. de procur.]

a Dic q̄ in quæ

Quandoque tamen hæc solennitas non est necessaria. vt in leui crimine & notorio: vt ff. de accusat. l. Læuia, & C. de accusat. l. ea quidem quæ. Et idem in casibus in quibus sine accusatore quis damnari pōt. qui scilicet casus his legibus notantur. ff. ad leg. Iul. de adulte. l.i. §. si publica. & C. de test. l. nullum. & C. de prob. l. pe. & ff. de suspe. tu. l. tutor. §. præterea. & C. de calum. l. j. & ff. de bo. lib. l. qui cum maior. §. si libertus. & idem ibi notorio crimine vt diximus p l. C. de accusatio l. ea quidē quæ. & idē i crimine falsi. fm B. ut C. ad legem Corne. de fal. l. ubi. Sed Io. contra. & dicit quod ibi principaliter fuit accusatio falsi instituta.

Publiça.] hæc est ratio quare dicantur publica, scilicet quasi publica sic §. de suspect. tutor. l. consequens. Et intellige, q̄ alias posset se habilis ad accusandum: non alias, ut ff. de accu. l. qui accusare.

Partus supposititi & adulterii accusatio nō omnib. conceditur.

i ¶ Plerunque.] hoc ideo dicit, quia quandoque est publica accusatio, & tamen non competit cuilibet ius accusandi: ut crimiue supposiiti partus, accusant soli parentes: ut ff. ad legem Corneliam de fal. l. legē Cornelia. §. j. Item propter accusationem adulterij. quæ primo defertur certis personis: C. ad legem Iul. de adul. l. qnamuis ij. Accur.

k ¶ Publicorum.] facit ff. eo. l. ij. Accur.

l ¶ Vltimo supplicio.] q̄d interpretamur mortē: ut ff. de pæ. l. ulti.

m ¶ Interdictione.] quæ est mors ciuilis ut ff. de contra tab. l. j. in fi.

n ¶ Deportatione uel metallo.] has pœnas expone ut diximus §. q bus modis ius pa. po. sol. §. cum autem.

o ¶ Infamiam.] ut in l. Iulia. de vi priuata: ut j. eod. §. Item lege Iulia. de ui publica.

p ¶ Capitalia.] & ista appellantur relegationes, ut ff. e. l. ii. in §. fi.

¶ PVBLICA AVTEM IVDICIA ¶ CASVS. Domine, pro Deo ponatis exempla de publicis iudi. & capitalibus. Frater, dicit ipse, libenter, unde dicit ipse: Publicum iudicium & capitale ē leg. Iul. maiest. per quam puniuntur illi, qui contra Imperatorem, vt rempubl. cam aliquid moliti sunt. Per l. enim Iul. maiesta. puniuntur tales ultimo supplicio & etiam eorum memoria dānatur, qui cōtra principem aliquid moliti sunt. Franciscus.

q ¶ Rempublicam.] scilicet Romanorum. Accursius.

r ¶ Moliti sunt.] cum effectu, tamen sola uoluntas sufficit, ut C. ad legem Iuliam maiest. l. quisquis.

s ¶ Animæ.] i. animati corporis. nam anima non in hominis, sed i potestate Dei consistit. sic. C. de sacrosan. eccl. l. fancimus. j. in fi. & in gl. pe.

Anima est in Dei potestate.

t ¶ Sustinet.] id est, infert. Accursius.

Et

Accusatur quis etiam post mortem.

a ¶ Et memoria.] id est, dicere: etiam post mortem potest accusari, vt bona deferantur in fiscum, & auferantur hæredibus tāquam indignis, vt C. ad l. Iuliā maie. l. quisquis. & l. seq. & quod dixi post morte accusari, intelligas in duob. capitulis illius legis, hoc est, cùm cōtra principē, uel cōtra rēpublicā Romanorū est machinatus, id est, nisus ad malū, alias finitur morte, vt cętera crimina, ut ff. ad l. Iu. ma. l. fi.

¶ ITEM LEX IVL. ¶ CASVS. Vidistis iam vnum publicū iudicium. Hic ponit dominus Iusti. exēplū de quodā alio iudicio publico, s. de le. Iul. de adul. q̄ punit temeratores alienarū nuptiarū ultimo supplicio, & illos q̄ cū masculis rem nefandam cōmittūt. & nō solū puniūtur illi q̄ adulteriū cōmittūt, l. Iul. de adul. sed ēt qui sine vi virginē vī uiduā honestè viuentē stuprauerit. Si n. honestus cū honesta mulier fornicatur, patiet publicationē dimidiæ partis bonorum. si aūt humilis sit, relegabit.

Th. miscentur.

al. corrūpit.

b ¶ Item lex Iulia.] scilicet inter publica iudicia numeratur.

c ¶ Quę.] s. lex Iulia de adulteriis. Accur.

d ¶ Gladio punit.] sacrilegos enim nupriarum gladio feriri oportet: ut C. de adul. l. quāuis. ij. in fin.

e ¶ Cum masculis.] nam in hoc casu armā tur iura ut gladio feriātur, ut C. ad le. Iul. d̄ adul. l. cū vir nubit.

f ¶ Lege Iulia.] s. de adulteriis. nam habet hęc lex multa capitula, ut ff. de min. l. auxilio. §. sed ut ad legis. & ff. ad legem Iul. de adult. l. capite quinto.

g ¶ Sine ui.] quid si ui, habetur j. eo. §. fin autem per vim.

h ¶ Viduam.] adiicias, uel puerū & dic d̄ uidua & d̄ uirgine, nisi sint meretrices, uel licitæ cōcubinæ, ut hic subiicit, honestè &c. & ff. de adult. l. stuprū. j. rñ. & §. j. ADDITIO. Dic quod hoc procedit de iure ciuili, sed de iure canonico non est pmissum: ut cle. ad nostrum. de hær. §. vij. & ibi glo. ij. igit &c Ang.

i ¶ Si humiles.] q̄ sint humiles vel honesti, dic C. de inc. nup. l. humilem.

Partus supposititi &c. adulterii accusatio nō omnib. conceditur.

k ¶ Cum relegatiōe.] hæc distinctio pœnæ fallit in tribus casib. in quib. committitur stuprum, & tamen maior pœna imponitur. Primus est si quis i puerum cōmittit: quia tunc gladio feritur. ut §. eo. §. item & quādo tutor si stupraverit eam cuius est tutor: ut C. si tut. pu. suam. l. j. Item si fuerit stuprata aliqua à suo proprio seruo: ut C. de mu. quæ ser. pro. se iunx. l. j. Et pœnā stupri esse quinquēnalē nisi qñ per vim committitur. tūc enim sine præscriptione t̄pis potē instituit: ut ff. ad le. Iul. de adult. l. mariti. §. quinquennium. & § fi.

Stupri, pœna est quinquennalis.

¶ ITEM LEX COR. ¶ CASVS. Suprà vidistis duo exempla publicarum actio. adhuc dabo uobis unum exemplū, uidelicet in l. Cor. de sica. quæ homicidas punit, & ēt eos, q̄ cū telo ambulāt hominis interficiēdi causa. Sed q̄sui a domino Iusti. Domine, q̄d est telū? Frater, dicit ipse, stricte accipiendo telum, est q̄ ab arcu emittit tamen large loquendo dicitur telum, quicquid emittit uel de manu, vel de arcu, dū tamen nocere possit. & ponit in litera multa Græca nomina. & sū i uer. sicarii. &c. Dñe Iust. unde dicunt sicarij? Frater, a sica, quod est cultrū ferreum vtrobiq; scindens. In uer. eadē lege dicta. iā vidistis unam l. Cor. quæ tractauit de sicar. mō. si. eadē lege dicta. iā vidistis unam l. Cor. quæ tractauit de sicar. mō. si videamus aliā, q̄ tractat de ueneficis, & lege ista tenentur omnes illi, qui artib. odiosis, uel uenenis, uel susurris homines occiderūt, & etiam qui mala medicamina publice uendiderunt. h. d. Franc.

l ¶ Item lex Cornelia.] s. computatur inter publica iudicia.

m ¶ De sicariis.] quare sic dicantur, dic ut j. eo. §. sicarii. Accur.

n ¶ Persequitur.] id est, persequitur eos, qui homicidium fecerunt cum ferro. nec enim per hāc legē occiditur occidens, sed deportat, & omnia bona sua publicātur, ut ff. ad leg. Cor. de sica. l. eiusdem. §. le gis. & l. pe. Vel dic quòd p̄sequitur homicidas ferro: quia eos hodie occidimus: vt d. l. eiusdē. §. fi. ODITIO. Dic quod pœna legis Cornelię d̄ sicariis ē mors vt no. in l. j. & l. is qui cū telo. ff. de sica. Ang.

Th. consiguratum.

o ¶ Cum telo ambulant.] licet eos ñ occidāt: vt C. ad l. Corn. d̄ sica. l. is q̄ cum telo. Et not. capitula ex quib⁹ aliqs hac l. teneāt: ut ff. ad l. Cor. d̄ sica. l. j. Ac.

Admonet nos Xenophon & Theophy. & D. rectè.

p ¶ Lapis.] facit §. de interdic. §. qui aūt.

q ¶ Græca.] §. Significat. n. telon, idē quod longe. Nisi fortè malis subst̄ituere telothé, quasi dicas, d̄ longinquo. q̄d & Neb. placuit in lexico suo in. ciu. dictione telū, & Bud. ī codice suo Inst. anno tauit. Nos tñ quod p pius accedit, elegim⁹, q̄do & ita legit Sypotin⁹, & pō eū Ambrosi⁹ Calep. dictiōe telū.

Hęc gl. nō est Acc. Egi. Perri.

r ¶ A Sica.] unde uidebatur q̄ tantum q cū fica occideret, hac lege tenerentur. Sed tamē generali⁹ hodie accipitur fica & telum p interpretationem, ut §. prox. §. Est aūt fica (ut subiicit) cultellus vtrinq; scindens, q̄d portant peregrini quādoque ī baculo quodā ita q̄ nō apparet. undē uersus: Mucro latēs ferri sica, sicarius indē uocat.

Th. capitaliter puniuntur.

Th. lethalia.

s ¶ Eadē lege.] quæ dicit Corn. de sicariis.

Th. uenduntur.

t ¶ Venefici.] nam plus ē hominē ueneno extinguere, quàm gladio occidere: ut C. de mathemat. l. j. Accur.

Xerolophū quid sit pulchrè in Mimis Suidas, & post eū Io. Bapt. Pius annota. posteri. c: clxxvj. & Nebrif. in lexico iur. ciui. dictione xerolophū. Nisi Xerolepheo malis legere, ut Bud. in suo codice annotauit, ut locum in telligas, in quo apricātes ungebātur, qui sensus dictiōi lautissimè, appositissimè conueniat.

v ¶ Arcubus odiosis.] i. artificiis odiosis. Nā omnis ars bona ē.

Faustissime. Versus.

x ¶ Susurris.] id est, incantationibus. Nā hęc scientia reprobanda est, ut C. de male. & mathe. l. eorum.

al. fuerit.

Th. eum afficio.

y ¶ Occiderint.] etiam sine dolo, ut ff. de pę. l. si quis aliquid. ij. §. q̄ abortionis. Secus in Cornelia, quia dolus est necessarius, nec sufficit etiam lata culpa, ut ff. ad leg. Corne. de sica. l. in lege.

Subiugetur.

¶ ALIA DEINDE LEX. ¶ CASVS. Adhuc est quædam lex, quæ aspernimū crimē persequitur bona pœna: quia si quis patrē, vel matrē, uel auū, uel proauū, uel aliquē eorū, de quibus sit mētio, in litera, occiderit, dēt cædi cum uirgis sanguineis, & postmodū consuendētur quodā sacculo, & cū ipso dēt poni serpēs uiuus & canis & gallus gallinace⁹, & uipera & simia. & tūc cū illis animalibus brutis dēt pici ī uicinū flumē, uel ī uicinū mare, ēm quod regionis qualitas tulerit: ut sic inter ferales angustias deficiat, & oīm elementorū usu uiuus careat, ut ei cęlū sup̄stiti, & terra mortuo auferat. & sū in uer. si quis aūt &c. Iam uidistis qualiter punitur ille, qui aliquem de linea descendenti, uel ascēdenti interfecerit. Sed certe, si quis alias personas sibi cōiunctas aliqua affinitate, uel cognatione, q̄ illa de qua dictū est. §. prox. necaucrit, per leg. Corn. de sica. similiter punitur.

Th. deest gallo.

Parricidiū quas per sonas concernit.

b Dic primā opi. sequitur hic Io. Fa. Propter atrocitatē criminis facit l. fin. C. de fica. & hanc tenet gl. in l. unica. C. eo. Ange.

z ¶ Parentis.] accipe parentes & filios usque in infinitum: ut ff. de in ius voc. l. quisque. §. fi. & l. sed si hac. §. liberos. Accur.

a ¶ Affinitatis.] aliās affinitaris, & aliās affectionis. Accur.

b ¶ Continetur.] sed qui sunt hi, qui hac appellatione continētur? R. ñ. superiores & inferiores, ut diximus. Itē collaterales, ut fratres, consobrini, & patrueles, & proximiores eis. Item affines quidam: ut uxor, nurus, gener, uitricus, priuignus, socer, & etiam patronus, ut ff. eo. ad l. Pompeiam de par. l. j. & l. ied sciendum. & l. cū pater. Accur.

c ¶ Præparauerit.] fortè & si non occiderit, ēm P. & facit pro eo. ff. eo. ad l. Pompeiam. de par. l. j. in fi. uel dic illum specialem casum.

d ¶ Extraneus.] No. extraneum plus puniri, q̄, si ipse occidisset: ut hic & ff. eo. l. utrum. & l. si sciente.

Universidad de Deusto

a ¶ Vel in amnem.¶ id est, flumen, vel si hæc vicina non sunt, bestiis subiiciatur: vt ff.eo.l pe.

b ¶ Sustinebit.¶ sed nonne & qui superiores personas occidit, hac lege Cornelia tenetur? Videtur quòd sic: vt ff.eodem.l.j. sed contra. C.eodem,l.j. Dic ergo q hac lege Cornelia tenetur, sed non accusat. Vel dic secundum Ioã. quòd tenetur eadẽ pœna scilicet capitali, sed maior hic imponitur.

† al.in proximum.

¶ ITEM LEX CORNEL. ¶ CASVS. Iam vidistis multas actiones publicas, adhuc ponit vnã act.publicã: vi dlicet si quis falsum in strumẽtum vel testimonium scripserit, vel signauerit, vel subiecerit l. Cornelia de falsis punitur, ita q si seruus est, vltimo supplicio afligẽ: si vero liber est deportari debet. Fräci.

† Omnia.

† Th.priuetur.

c ¶ Testamentaria.¶ ideo sic dicta, quia ꝺ te stamẽto falso ibi agit.

d ¶ Instrumentum.¶ scilicet emptionale, vel a licuius cõtractus. Ac.

e ¶ Falsum scripserit.¶ & ita veritatẽ mutauit: vt in authen. ꝺ in strumẽta caute. & fide. §. j. i prin. col. vj.

† Th. adulterinum dolo malo.

f ¶ Recitauerit.¶ nota contra illos, qui habent instrumẽta & scripturas alienas in custodiam: & tamẽ aliis ostẽdunt & recitãt, & copiam faciunt: quia inciduntin falsum: vt hic, & l.j.§. de iis qui ff. ad le. Corn. de sal. cõmũcta l. qui testamentũ. Ang.

g ¶ Signum.[a] id est, sigillum quod in testamẽtis apponitur: vt suprà, ꝺ testam. §. postea. Item signũ quod chartis imponitur, vt quandoque facilius fiat cõparatio ex instrumẽtis vt in authen. de instru. cau. & fide. §. oportet autẽ. col. vj. Accursius.

[a] Sing. gl. secundum Amanellũ in sing. sũis: ad hoc q si notari[o] mutauerit signum, puniatur pœna falsi.

h ¶ Vltimum supplicium.¶ quod interpretamur mortem: vt ff. de pœnis, l. vltimum.

Pœnę diuersificant ex personarũ diuersitate.

i ¶ Deportatio.¶ & omnium bonorum publicatio. Et sic not. q ex eodẽ cõmisso plus

† Th. incũbit.

seruij, quam liberi puniũtur, ut hic, & ff. ad l. Corn. de fal. l.j. §. fi. & ff. si ex noxa. cau. aga. l. pe. & ff. de pœ. l. in seruorum. imo & inter liberos magis puniunt minores, quàm maiores: ut ff. de incẽ. rui. nau. l Pedius.

¶ ITEM LEX IVLIA. ¶ CASVS. Iam vidistis multas accusationes publicas: adhuc est quædam accusatio publica per quam punitur violentia, siue sit publica. siue priuata: quia per l. Iul. de ui publ. punitur quis de ui armata, quia deportatur. Per l. autem Iul. de ui priuata aliquis punitur, qui uim fecit sine armis, q tertia pars bonorum suorum publicatur. & sum in uersi. Sinautem per uim. Suprà uidistis de illo qui commisit stuprum cum ui, ut quia uiduam, uel uirginem. uel monialem rapuit, uel potes continuare istum §. ad præcedentem sic. In §. proximo dictum est qualiter punitur ille, qui per uim armatã uel sine armis aliquid alicui abstulerit. modo autem tractat qualiter punitur ille qui stuprum committit per uim. Franc.

Pœna maior maiori delicto debetur.

k ¶ In tertiam partem.¶ nota ex maioritate delicti maiorem pœnã imponi, ut hic, & C. ad legem Iuliam de ui. l.ij. & facit suprà, de interdi. §. qui autem. Item hic damnatus fit infamis: ut ff. ad legem Iuliam de ui pri. l.j. respon. Accursius.

l ¶ Sinautem.¶ dixit suprà quando siue ui aliquis commiserit stuprum, ut s. e §. eadẽ. nunc quãdo ui. Vel continua cũ superiori prox. §.

m ¶ Constitutionis.¶ ut C. de raptu uirg. l.j.

¶ ITEM LEX IVLIA. ¶ CASVS. Non solum leges superiores dicunt ir accusationes publicæ: sed etiam accusatio l. Iul. peculat: dicitur accusatio publica & hac l. punitur ille, qui pecuniam reipub. surripuit, & si fuerit iudex vel magistratus, qui hoc fecerit, pœna capitali punietur, & omnes eius complices. Si autem quis extraneus, q non fuerit iudex, vel magistratus, pecuniam reipublicæ surripuerit, ipse & eius complices deportari debent. Fran.

¶ Publicam pecuniam.¶ scilicet ciuitatis Romanæ, non alterius, vt ff. de fur. l. ob pecuniã. & ff. ad legem Iuliam pecul. l. iiij. §. pe.

† Th. deest suorum.

o ¶ Rem sacram.¶ vt calices & thuribula, q̃ sacra sunt: vt suprà de rerum diui. §. nullius.

† Th. deo dicetate.

p ¶ Religiosam.¶ vt ornamenta sepulchrorum.

¶ Cõcor. c. puenit. iuncta glo. j. in fi. extra de adulter. & stup.

q ¶ Furati fuerint.¶ vel etiam imminuerit, ita quod damnificauerint rempublicã: vt ff. ad legẽ Iuliam pec. l.i.

r ¶ Ministerium.¶ id est, adiutorium.

† Qui pecunia, uel rempubl. Th. Peculatus actio quinquẽnio durat.

s ¶ Susceperint.¶ scilicet ad custodiẽdum.

t ¶ Deportationis.¶ deportantur enim. Et nota, q̃ quinquẽnio durat hęc actio: vt ff. ad legẽ Iuliã pec. l. peculatus.

b Dic idẽ in adulterio & stupro, vt no. glo. §. eo. §. ij. re

u Item est speciale in ea, q̃ hæredes inchoetur: vt ff. ad leg. Iuliã pecu. l. fi. Accursius.

gulariter autẽ durat per annos xx. l. quere la. cum ibi nota. C. de fal. &c. An.

¶ TEST ET INTER. ¶ CASVS. Nõ solũ istæ sunt publica iudicia quæ uos vidistis, sed & l. Flauia de plagiariis, q̃ interdũ pœnã capitis infligit, & interdum minorẽ. dicitur publicum iudiciũ, & habet locũ hæc lex, si aliquis filiũ alterius surripuerit, & eum uendiderit. talis enim magnã plagam parentib. infert. Idem est, si seruum alienum surripuerit, & distraxerit. Franciscus.

† Fabiam Paul. lib. 3 sentẽ. & C. Theod. & Theoph. & Cic. pro Rabi.

v ¶ De plagiariis.¶ ió sic dicta, quia orbato patre filio, vel domino seruo, hæc lex punitor bantem, siue talem plagam inferentem. habet enim locum quãdo aliquis distrahit alienum seruum vel filium, ita q̃ pater vel dominus nõ põt rehabere: vt ff.

Phaniam uocãt hãc legem Beroald[o]. Perotus, Cattellia. Cotta: Flauiã uero, id qđ magis placet, Põponius Lætus uir ętatis suæ doctissimus ã ſta uio quodã tribuno plebis. Faniam autẽ nemo peritiorum modo agnoscit.

Lex Iulia de ambitu in quatuor casibus habet locum.

legem Fla. de Pla. l.j. & l. lege. & l. eum & l. pe. §. fi. Item tenetur, qui liberum hominem de loco in locum transportat: vt C. ad l. Fla. de Pla. l. qm. & hoc si dolo. facit non aliter: vt ff. ad l. Fla. de pla. l. leg's. Flauię Itẽ hac lege tenetur, si quis seruum in fuga cõstitutum vẽdat, ita ut emptio statim teneat: vt C. ad legem Fla. de Pla. l. in fuga.

x ¶ Capitis pœnam.¶ scilicet maiorem, aliquando minorem capitalẽ: cum capitalis alias sit minor alias maior. Nam ingenuus nobilis in metallum damnatur, ignobilis, gladio feritur, seruus vel libert[o] bestiis subijcit: ut C. de Pla. l. fi. & ff. ad legem Fla. l. fi. in fi. Itẽ quędã ciuilis pœna olim imponebatur, quę cessat hodie, ut ff. eo. l. fi.

¶ SVNT PRAETEREA. ¶ CASVS. Scire debitis, q̃ omnia fere iudicia publica, de quibus tractatum est a prin. istius tit. usq; huc, sunt publica & capitalia. Modo autem est tractaturus Iustitu. de quibusdam iudiciis, quæ sunt publica, sed non capitalia, & enumerat ea in l. itera. Prima est l. Iul. de ambitu. Secunda est l. Iul. repetundarũ Tertia est l. Iul. de annona. Quarta est l. Iul. de residuis. Quando autẽ & in quibus casibus locũ habeãt istę leges, plane habes notatũ in gl. ordi. Istę autem leges minorem pœnam quam capitalem inferũt eis, qui præcepta earum, siue earum iudicia neglexerint. Franc.

y ¶ Lex Iulia de ambitu quæ habet locum in quatuor casibus. Primo si quis dederit clam pecuniam, ut aliquem sortiatur honorem nõ in ciuitate Romana: nam ibi cessat hæc lex: cum princeps ibi eligat: ut ff. ad legem Iuliam, de ambi. l.j. in princip. Ideo dixi clã quia palã potest: [a] vt ff. de pollicita. l.j. §.j. & ff. de officio prætor. l. Barbarius.

a Dicit Iohab. q̃ hoc non est uerũ: ut l. in cos. ff. de tutel. & in auth. ut iusine quoq. fsff. per totũ. & ff. de nu. & hõ. l. exiſtimationem. tu autẽ dic q̃ honore sine administratiõe cõ sequẽdo be ne dari, nõ autem cũ administratione secundum Bart. & Ang. † Th. subdũ tur.

Secũdo habet locũ, quando quis stat in magistratu vltra annum: vt C. ad legem Iuliam de ambitu. l.j. Tertio si quis ingrediẽ domũ iudicis cognoscentis de causa criminali: vt ff. ad legẽ Iuliam de ambitu. l.j. Itẽ quarto si quis iudex nouũ vectigal instituerit, & est pœna centũ aureorum, vt ff. ad legem Iuliam de ambitu. l. j. Sed i casu depotaſ, quãdo, scilicet bis idem officium cõtinuẽ est assecutus: vt C. ad legem Iuliam de ambitu. l.j. Sed fallit in assefore: vt C. de assess. l. liceat. Item in proconsule: vt ff. de officio procon. l. antepenult. Vel dic ibi sex fascibus, id est, sex mensibus, quia tantum durabat eius officium. Accursius.

Lex Iulia repetundarum.

a ¶ Lex Iulia repetundarum.¶ quæ habet locum, quando iudex per pecuniam facit aliquid uel omittit, ut ff. ad legem Iuliam repetundarum. l.j. iij. iiij. v. vj. & vij. Esculentum tamen potest accipere iure ueteri, dummodo non nimis magnum: vt ff. de offic. proconsul. l. solent. in fine. sed iure nouo non, nisi quando deficeret salarium: vt in auth. ut iudices sine quoquo suffrag. §. scriptum est exemplar huius uersicu. quapropter. ibi, aut si non est. colla. ij. Pœna autem huius legis ẽ ciuilis in quadruplum: ut C. ad legem Iuliam repe. l.j. Criminalis extra ordinem: ut ff. ad legem Iuliam repet. l. lex Iulia. §. hodie.

Lex Iulia repetundarum.

Lex Iulia de annona Lex Iulia de residuis.

b ¶ Lex Iulia de annona.¶ hæc lex locum habet, quoties quis facit ut annona carior fit, & est pœna in eum statuta xx. aureorum: ut ff. ad legem Iuliam de annona. l. ij.

c ¶ Lex Iulia de residuis.¶ & hæc lex habet locum, quando aliquid superfuit ex aliqua administratione publica: & ipse in usum suum cõuertit. cui erat illa administratio commissa, ut ff. ad legem Iuliam pecu. l. ij & iij. §. lege. Pœna autem huius legis est tertia parte ampli[a] quam debet, quod P. sic dixit, ut esset in quadruplum. Vel dic ampli[a] tertia parte, quia punitur in simplum, & in tertia parte simpli: ut ff. ad legem Iuliam pecul. l. iiij. §. fed & qui peculiam. in fine. maximè quia pœnæ restringendæ sunt: ut ff. de pœ. l. interpretatione.

Pœnæ sunt restringendæ.

ADDITIO. Nota, quod in istam legem incidunt officiales, siue camerarij, qui habent ex administratione publicas pecunias, & finito officio aliquid retinent: quia tenẽtur ista lege & pœna suprà dicta. Et etiam aduertas, quod ista pœna & lege tenentur officiales, q̃ unã collectam impositam in communi, destinatam pro usu & necessitate communis, ipsi conuertunt dictam pecuniam in alium usum, quia ẽt si esset pro necessitate cõmunis, tamen incidunt in istam legẽ, ut est casus in l. ij. ff. ad legem Iuliam pecul. secundum Angelum.

d ¶ Subiiciunt.¶ scilicet leges prædictæ quatuor. vel dic quòd loquitur indefinitè: ut patet in inferioribus.

e ¶ Earum.¶ scilicet legum. nam in contractibus & aliis quæ debẽt de iure sortiri effectum, & non sortiuntur, iudicat lex non valere: ut

gesta continere dicit hoc dicit. Angel.

¶ Sed de publicis iudiciis hæc exposuimus, ut uobis possibile sit summo † digito, & quasi per indicem g ea tetigisse: alioqui diligentior eorum scientia uobis ex latioribus Digestorum, seu Pandectarum libris, † Deo propitio, aduentura est. h †

C. de lege. & con. l. non dubiũ. Itẽ in criminalibus uariæ constituuntur pœnæ: quarũ quædã sunt ordinariæ, quæ scilicet habent certam pœnã aliqua lege indictam: ut patet per multas rubri. ff. de publi. iudiciis & in sequentib[us]. Aliæ sunt extraordinariæ: ut ff. ad senatusc. Turpillia. l. in priuatis. & ff. de extraor. cri. l.j.

pœnæ in criminalibus sunt ordinariæ, & extraordinariæ.

† Th. cognitio.

† Th. doctrina. al. contin get.

& in sequentibus tit. usque ad tit. de pub. iud.

¶ SED DE PVBLICIS IVDICIIS. ¶ CASVS. Dixi Iustiniano: Domine, quare tantum de publicis iudiciis tractastis, & tot exempla de eis posuistis? Frater (respõdet dominus Iustinianus) hoc fecimus adjutilitatem uestram, scilicet ut de eis aliquam notitiam generalem haberetis. siue cognitionem, sed plena eorum cognitio, siue sciẽtia ex latioribus Digestorum libris Deo propitio aduentura est. Modò autem sufficiat uobis hæc summo digito, & quasi per indicẽ tetigisse. Et nota, quod per hæc duo uerba, aduentura, & summo digito, duo dat nobis intelligere, scilicet profunditatem, per hoc quod dicit, summo digito, & beatam spem, per hoc quod dicit, aduentura. hoc dicit. Franciscus de Aret.

f ¶ Summo digito.¶ id est, longiori digito, cum quo quis tangere potest altius, quàm cum aliis, qui dicitur medius. Accursius.

g ¶ Per indicem.¶ id est, per alium digitum qui dicitur index. Vel dic. & melius, quod hæc dicta sunt ut sint index, siue demonstratio a liorũ dicendorũ, sicut & sub gallina ouum dimittitur, ut sit index ad hoc ut ibi alia faciat ova. & idem in his, qui aucupantur ad colũbas.

Ova quare sub gallinis & colũbis dimittũtur.

h ¶ Aduentura est.¶ ut ff. de publicis iudiciis. per totum librum usque ad titulum de appellationibus, qui sequitur. Accursius Florentinus.

ADDITIO. Velit rex cœlestis nostra crimina omnia, & priuata, & publica tollere, ne nos ęthereas ad sedes impediant ascendere. Amen.

FINIS QVATVOR librorum Institutionum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CORPVS LEGVM
PER MODVM INSTITVTIONVM
AB INCERTO AVCTORE IN COMPENDIVM
redactum, ex uetustissima Bibliotheca nuper emissum.

Locos, ex quibus transcriptum fuit, margini adiecit P. Prateius I. C.

EPITOME IVRIS CIVILIS.

¶ De Iustitia & iure.
† l.j. D. de iust. & iu.

IVRI † OPERAM daturum prius nosse oportet, vnde iuris nomã descẽdat. Est enim à iustitia appellatum Iustitia † autẽ est constans, [a] & perpetua voluntas ius suũ vnicuiq; tribuendi. Ius vero (vt Celsus † definit, est æquitas † constituta, vel præceptum boni & æqui. Huius quidem † prudentia, est diuinarũ, atque humanarum rerum notitia, iusti atque iniusti scientia. Eius † præcepta sunt hæc: honeste viuere, alium non lædere, suum vnicuique tribuere. Virtus † eiusdem, est imperare, permittere, vetare, punire. Huius † autem studij [b] duæ sunt positiones, publicũ ius & priuatum. Publicum ius est, quod ad statum Reipubli. pertinet. Priuatum est, quod ad singulorum vtilitatem spectat. Et prius quidem dicendum videtur de iure priuato, quod est tripartitum. † Collectum [c] est enim ex naturalibus præceptis, vel gentium, vel ciuilibus.

† d.l.j.
† ars. D.

† d.l.x.
† d.l.x.

† l.vij. D. de ll.

† d.l.j.§.j.
b ¶ Ius dicitur studium, quia per studiũ adipiscimur, vt ius calleamus.

† d.§.j.
c ¶ Subdiuisio est secundum constituẽtes.

¶ De iure naturali, gentiũ & ciuili.
† d.l.j.§.ij. & instit. de iur. nat.
† d.l.j.§.iij.
† l.v. D. de iust. & iu.

¶ IVS NATVRALE EST, quod natura † docuit omnia animalia, vt sunt maris & fœminæ coniunctio, filiorumque procreatio & educatio. Huius enim iuris peritia non solum homines, sed etiam cætera animalia censentur. Ius † gentium est, quod gentes humanæ sibi ipsæ constituerunt. Huius † autẽ iuris sunt, emptio, venditio, locatio, cõductio, societas, mandatum, depositum, mutuum, pignus, permutatio, cõmodatum, & penè omnes contractus: Penè dictum est, propter contractus [d] donationis, stipulationis, emphyteuseos, q̃ iuris ciuilis sunt. Ius ciuile est, quod vna quæque ciuitas sibi ipsa constituit. ¶ Diuiditur exhinc in ius scriptum, & non scriptum. Iuris scripti sunt partes hæ: lex plebis scitum, & senatusconsultum, principum placita, magistratuum edicta, responsa prudentum. Lex est, quod populus [e] constituit, senatorio magistratu [f] veluti consule, interrogante. Plebis scitum est, quod plebs constituit, plebeio magistratu, veluti Tribuno, interrogante. Plebs autem differt à populo, eo q̃ appellatione populi vniuersi ciues continentur. Plebis verò appellatione cæteri, præter patritios, & senatores. Sed & plebis scita, lege Hortensia, non minùs auctoritatis habent, quam leges. Senatusconsultũ est, † quod senatus iussit, atq; constituit. Nã cum ita auctus esset populus, vt facilè in vnũ conuenire non posset legis sanciendæ causa, omne imperium condendarum legum traditum est à populo senatui. Principis † placita sunt, quæ iubet Imperator, atque constituit. Quod enim principi placuit, legis habet vigorem. Hæ enim constitutiones vocantur, quarum quędam sunt communes, quę in omnium causis valent: quædam singulares: quæ in vna tantum causa valẽtes, vel persona, ad exemplum trahendæ non sunt. hæc priuilegia vocanẽ. Est enim priuilegiũ ius singulare, certis ex causis, contra ius cõmune introductũ. In priuilegiis aũt considerãdũ est vtrũ contra ius eliciant. Ait enim cõstitutio, Rescripta contra ius elicita ab oĩbus iudicibus præcipimus refutari. Ea enim quę contra ius fiunt, pro infectis habẽda sunt. Rñsa prudentũ sunt sniæ, & opiniones eorũ, quibus datũ est à Cæsare ius respõdendi, veluti Caij, Vlpiani, Papiniani, & cęterorũ, quorũ nomina & opera in Digestis continenẽ. Magistratuũ edicta, sunt hæc quæ prætores cõstituerunt. hoc etiam ius honorarium appellatur, eo q̃ ab eis constitutũ est, qui honores gerebant. Huius ẽt pars sunt edicta ædilium curulium. Ex non scripto ius uenit, quod usus compro bauit. Nam consuetudinis, [g] ususq; longæui non uilis est auctoritas: uerùm non adeo sui ualitura momento, ut aut rationẽ [h] uincat, aut legem. ¶ Viso autem quid sit ius, & eius partes, uidendũ est circa quod uersetur'. uersatur autem circa res, uel personas, uel actiones. Et primitus de personis, quia earum causa omnia iura constituta sunt, dicendum est.

† §. plebiscitũ. Inst. de iur. nat. §. senatusconsultum. Insti. eo.

† §. sed & quod Insti.

g ¶ Scđm Tullium consuetudinis ius esse putaẽ id, qđ uoluntate oĩum, sine lege, uoluntas cõprobauerit. Itẽ consuetudinis ius esse, qđ aut leuiter à natura tractũ habuit, & ma ius fecit usus: ut religionẽ, & si qđ eorũ, q̃ aũ diximus à natura g fectum maius factum pp consuetudinẽ uide mus, aut qđ in morem uetustas uulgi approbatiõe perduxerit. Angel. frustra, inquit, qui rõne uincuntur, cõsuetudinẽ nobis obiicĩt, quasi consuetudo maior sit ueritate. hoc plane uerum est: quia rõ & ueritas consuetudini præponenda est sm eũ, si consuetudini ueritas suffragatur, nihil oportet firmi' teneri.
h ¶ Isidorus legem rõ commendat. porrò si rõe lex constat, lex erit oẽ qđ iam rõne cõstiterit duntaxat, quod religioni congruat, q̃ disciplinæ conueniat, qđ saluti proficiat.

¶ SVMMA itaque diuisio, de iure personarũ hæc est, q̃ omnes hoĩes, aut † liberi sunt aut serui. Et libertas † quidem est, naturalis facultas eius, quod cuique facere libet: ni si qd ui, aut iure prohibeẽ. [i] Seruitus autem est iuris gentium constõ, qua quis dominio alieno, contra naturã subiiciẽ. Iure. n. natura li omnes homines liberi nascebantur. ¶ Serui aũt, aut nascunẽ, aut fiunt. Nascunẽ ex ancillis nostris: fiunt † aũt, aut iure gentium, s. ex captiuitate: aut ciuili, cũ homo liber maior xx. annis, emptore ignorãte eũ liberum se

¶ De iure personarum.
† l.iij. D. de statu ho.
† l.iiij. D. eo.

i ¶ Cum. n. quis prohibetur naturalẽ qdẽ habet facultatem, sed tñ effectus est impeditus. & ideo quantũ ad eff. ctum dicit nisi qđ iure, &c.

† l.v. D. eod. & §. seruis Insti. de iu. pers.

† d.l.v.

¶ De ingenuis.
a ¶ Ingenuus non nisi his duobus modis ullo modo potest effici seruus hominis: libertus etiam ob ingratitudinem, crimine uero tam ingenuus quàm libertus, nõ hominis, sed pœnę seruus efficitur, si uel in metallũ damnetur, uel bestiis subiiciat. l. fi. C. de sen. pas.

¶ De libertinis & eorum manumissione.
b ¶ In hoc erat differẽtia triplicis generis manumissionis, quia ciues Romani & liberi erant, & alienãdi inter uiuos & testandi i morte liberam facultatẽ habebãt. Latini uero inter uiuos bona sua poterãt alienare, relinq̃re uero in morte nisi patrono nõ poterãt. Dediticiis uero nec inter uiuos alienare, nec ulli in morte nisi patrono relinquere licebat. tit. j. Vlpia.

¶ Qui manumittere possunt.
c ¶ In fraudem creditorum cõsilio & rema numittit, qui credens bona sua creditoribus non sufficere, animo fraudandi eos, seruos libertate donauit, & ex ipsa manumissione fraudãtur creditores.

¶ Quibus modis manumittãtur.
d ¶ Testamẽtum epistola codicillus. sunt ultimæ dispositiones, q̃a causa mortis fiunt. uindicta uocabatur uirga prætoris, cuius percussione uindicabãtur homines in libertatem.

¶ De his qui sui iuris, uel alieno iuri subiecti sunt.
e ¶ In potestate parentum sunt liberi solum modo per utrilem sanguinem ascendẽtium, ut patris, aui, proaui, & aliorum. Liberorum autem appellatione omnes descendẽtes cuiuscunque sexus fiunt, continentur.

¶ De nuptijs.
f ¶ Legitima coniugia non sunt quæ sine consensu' utriusq; personæ contrahunt. quose vænundari ad participãdum pretium passus est. Et in † seruorum quidem conditione, nulla differentia est. In libertorum verò statu multæ differentiæ sunt: aut enim ingenui sunt, aut libertini.

¶ INGENVVS. [a] est qui ex libera matre nascitur. nec refert, utrum liberum patrẽ habuerit, necne. Nec etiam refert, vtrum mater ingenua fuerit, an liberta. Et si liberta, vtrũ ancilla conceperit vel libera: dummodo libera facta pariat. Quod si & ancilla conceperit, & postea manumittatur, deinde ob ingratitudinẽ ancilla facta pariat, placuit eũ, qui nascitur, liberum nasci: quia calamitas matris non debet ei nocere, qui in vtero est.

¶ LIBERTINI sunt, qui ex iusta seruitute manumissi sunt. Manumissio aũt est de manumissio, id ẽ, datio libertatis. Manumissionis [b] aũt olim triplex genus erat. Nam q̃ manumittebanẽ, modo cõsequebanẽ tiberta tẽ perfectã, & fiebãt ciues Romani: mõ mediocrẽ, & fiebãt Latini: modò minimã, & fiebãt numero Dedititiorũ, Hodie, vero Latinis & deditititiis sublatis, nõ habita etiam vlla differentia manumissionis, siue etiã ętatis manumissionis, liberti ciuitate Romana fruunt. Quòd licet omnis manumitti possit, nõ tamẽ omnis dominus manumittere potest.

¶ NAMIS, QVI in fraudẽ [c] creditorum consilio etiam & re manumittit, nihil agit, quia lex Aelia Sẽtia impedit libertatem, Itẽ impubes manumittere non potest. Item furiosus. & prodigus, cui interdictum est bonis manumittere non potest. Item debitor seruum pigneratum nõ recte manumittit. Item vir dotale mancipium non æstimatum acceptum manumittere non potest. Nec etiam, vxor, constante matrimonio.

¶ MANVMITTITVR autẽ seruus in ecclesia, inter amicos Vindicta, testõ, [d] epistola, codicillis, aliisq; quã pluribus modis.

¶ SEQVITVR de iure personarum altera diuisio. quidam enim sui iuris sunt, quidã alieno iuri subiecti sunt. qui alieno iuri subiecti, sunt alij sunt in potestate dominorũ alij in potestate parentũ. In potestate dominorum sunt serui. Quæ quidẽ potestas, quamuis iure gentium inuenta sit iure tamen ciuili temperatur. Olim enim iure gentium vitę necisque seruorum ius penes dominum cõstitutum erat: hodie verò iure ciuili, qui seruum suum sine iusta causa occiderit, non minus punit', quam qui alienum occiderit. etiã quodcunque per seruum acquiritur domino acquiritur. In potestate [e] parentum sunt liberi, quos ex iustis nuptiis ꝓcreauimus, vel per arrogationem adoptauimus, Liberorũ autem alij ciuiles & naturales, alij naturales tantum, alij ciuiles tantum Ciuiles & naturales sunt quos ex iustis nuptiis ꝓcreauimus.

¶ NVPTIAe autem siue matrimonium, sunt viri & mulieris cõiunctio, indiuiduam vitæ consuetudinem continens. Iustas [f] aũt nuptias ciues Romani contrahunt inter se: masculi quidem puberes, fœminę autẽ viri potentes, qui & suæ mentis & potestatis sũt, nec vlla affinitate [g] vel cognatione [h] vel religione, [i] aut alijs nuptiis [k] aut potestate impediũtur. [l] Serui enim, iure ciuili nullam personam habent: ideo nuptias quæ iuris ciuilis sunt, non contrahunt. Si uero in parentũ potestate sint, necesse est parentes consentire in quorũ potestate sunt, nisi sint furiosi. Separanẽ aũt licita matrimonia sine pœna, si maritus vxori suæ miseri nõ potuerit, si alter vel vterq; religiosam vitã elegerit, aut ab hostibus capti fuerint. Cum pœna autẽ separantur si alter contra Imperatorem molitus fuerit, vel si alterius vitæ insidiatus fuerit, vel in ad ulterio deprehensus. Naturales tantũ sunt, vulgo concepti, qui spurij dicuntur. Horum autem alij iure ciuili prohibiti, alij vero non cogniti. prohibitorũ alij incesti, alij, alia macula infamiæ aspersi. Incesti sunt qui contra fœdus [m] sanguinis [n] fiũt alia macula infamiæ aspersi veluti hi quorum mater nõ transacto anni [o] spatio à morte prioris mariti, secũdis nuptiis se infectauit, vel contra aliquã prędictarum rationum, matrimoniũ contraxerit. Qui autem huiusmodi matrimonio se scientes copulauerint, si quidẽ sine liberis ex libero matrimonio sint statim dignitatibus amissis, bona eorũ iuribus fisci A deputenẽ, & ipsi exilio puniantur. q̃si viliores sint personę, etiam corporali quæstioni subiicianẽ. Si aũt legitimi liberi sint, pœna patris, sui iuris fiãt & paternas vel maternas facultates accipiãt ita tamẽ vt parẽtibus necessaria administrẽt. Iure autem ciuili non cogniti sunt hi, quorũ parentes iustas inter se nuptias cõtraxisse potuerunt. Hi etiã ciuiles fieri possunt, si vel curiæ donentur, vel post natiuitatem eorũ, inter parentes aliquo tempore dotalia instrumenta cõficiant, vel super his preces Imperatori porrigantur, & princeps suã interponat auctoritatem, uel si in testamento vt legitimos hæredes instituerit, vel si matrẽ eorũ, vsquequo die defunctus est in contubernio habuerit. Ciuiles tñ sunt ij, quos adoptamus.

¶ ADOPTIO P autem duobus modis fit id est, vel imperio magistratus, vel ex sacro rescripto, quæ etiam arrogatio dicitur. Imperio † magistratus, id est, iudicis auctoritate, adoptamus eos, qui alienæ potestatis sunt. Ex sacro rescripto eos, qui sui iuris sunt. Sed arrogati transeũt in potestatẽ patris adoptiui omnimodo. Adoptati vero per magistratum, non aliter quam si auus vel proauus paternus, vel maternus eos adoptet. Hoc enim casu, quia tã ciuilia quam naturalia iura concurrunt, soluitur quidẽ ius naturale parẽtis, & transit in potestatẽ adoptiui. Non autem permittitur † cuiq; aliquẽ arrogare, nisi cautione q̃ facta, promittat personæ publicæ, id est, tabulario, se daturum quartam omnium bonorum suorum ei: quem adoptat, si vnus eum emancipauerit, & insuper omnia bona sua restitutum iri. In vtraq; verò adoptione cõsiderandum est, vt is, qui adoptat, plena † pubertate, id est, xviij. annis præcedat. [r]

Item

niam secundum humanas & diuinas leges, cõsensus in eo contractu non est, ubi ab utraque persona non intelligitur quod agitur.
g ¶ Affinitate prohibemur uxorem ducere, veluti nurum, nouercam, & generaliter quæcũque se alicui nostro cognato copulauerit: eam nobis in matrimonio copulare prohibemur affinitate.
h ¶ Cognatio, est omnis per communem sanguinẽ proximitas quam unu scitur, aut in memoria retinetur.
i ¶ Religione prohibenẽ. ne subdiaco. presbyter, episcopus, monachus, Iudæus, Paganus Christianam orthodoxus hæreticam uxorem ducat.
k ¶ Alijs nuptiis prohibemur uxorem duce re eam, quæ alteri copulata est. Item quæ fiunt intra annum à morte mariti sui numerandũ, propter commistionẽ sanguinis, & propter tempus luctus uxorem habere non possumus.
l ¶ Potestate prohibẽt præses, ne ei in prouinciæ uxorem ducat.
m ¶ Sine parte. non enim intelligitur iure ciuili pater, quã iustę nuptiæ non demonstrant.
n ¶ Fœdus sanguinis est, ut cognatorũ sanguis non permiscaẽ.
o ¶ Seneca annũ ſę minus ad lugendũ constituerunt Maiores, ut tandiu lugerent, sed nec diutius.
A ¶ Fiscus est Romana Respubli.
¶ De adoptionibus.
p ¶ Adoptio est ciuilis actus, quo quis ins liberorũ nanciscitur.
† l.ij. D. eo.

† l.arrogato. D. eo.
r ¶ Quia adoptio debet immicari naturã.

Universidad de Deusto

Item fœminæ adoptare non possunt, nisi adsolatium amissorum liberorum. Itē castrati, [a] necnon natura frigidi, [b] qui etiam generare non possunt. Item qui tres habet filios in potestate, quartum adoptare non potest. Adoptare autem potest quis tam loco filij, quā loco nepotis. Cùm autē loco nepotis adoptat, necesse est filium consentire, nec ei inuito suus hæres agnoscatur.

¶ COGNITIS AVTEM qui & quibus modis liberi sint in potestate, videndum est, quomodo soluantur a potestate. Soluitur autem ius patriæ potestatis morte utriusque capitis deminutiõe, maxima & media & minima emãcipatiõe, dignitate. Capitis aũt deminutio, † est prioris status cõmutatio, Huiꝰ aũt species † sũt maxima, & media, & minima. Maxima capitis deminutio est, cum quis libertatē amittit, & ciuitatē: qđ euenit his, q bestiis subiiciunt̃, & in metallũ perpetuo dãnant̃, vel q in hostiũ potestatē deueniũt. sed ij, si reuersi fuerint, recipiũt pristinum statũ, propter ius postliminij. Media capitis deminutio est cum quis libertate retēta ciuitatem amittit: qđ euenit his quibus aqua & igni interdicitur, vel qui in insulas relegantur. Minima capitis deminutio est cum quis libertate, & ciuitate retenta, familiam tantum commutat. [c] Hac aũtem capitis deminutiõe, ita demum ius patriæ potestatis soluitur, si is q habetur in potestate, minuatur capite.

¶ EMANCIPATIO est ciuilis actus, quo quis patria potestate per magistratũ eximitur. Emancipatio quidē olim fiebat per æs & libram, adhibitis ciuib. Romanis puberibus, & eo q dicebatur libripēs. quasi imaginaria vēditio. Hodie vero cõpetēti magistratu adito, & emãcipātis volũtate patefacta, & auctoritate magistratus adhibita, scriptura sup his subsequuta, emãcipatio rite ꝓcedit. Dignitate † vero soluit̃ ius patriæ ptātis, si forte is qui in potestate est, episcopatũ, vel summã patritiatus dignitatē nactus fuerit, id est si eũ Imperator sibi in patrē elegerit, vel si cõsul, præfectus, magister militũ factus fuerit.

¶ Dominorum aũt potestas soluit̃ manumissione. Item si dñs seruum ægrotum cõtemperit, & necessaria nõ præstiterit, si eo nesciẽte & si contradicente, clericus, aut monach' factus fuerit, ius ptātis soluit: uel si, eo sciẽte & si cõtradicẽte, ancilla pro libera, libero homini ignoranti se in matrimoniũ copulauerit. Qui autē sui iuris sunt, alii sunt in tutela, vel curatione, alij neutro iure tenentur.

¶ TVTELA AVTEM EST (vt Seruius definiuit (ius † ac potestas in capite libero ad tuendũ eũ, qui se propter ætatem defendere neqt. Tutores autē sunt, q eā vim ac potestatē habēt, vnde tutores dicti sunt quasi tuitores. Tutorum autem alii sunt testamẽtarij, alij legitimi, alij datiui. Testamentarij sunt, † qui testamento parentum dantur: dare autem potest testamento tutores parens suis impuberibus, quos in potestate habet: & ij primo veniunt ad tutelã: his uero deficiẽtibꝰ vocantur legitimi. Legitimi vero sunt q ex lege xij. Tabul. descendunt. † Hi autem, secũdum antiquũ ius parens, patronus, agnati, [d] hodie uero cognati. Nam ad quos pertinet emolumentum successionis, eis incumbit onus tutelæ. Datiui sunt, qui a iudicibus dantur deficientibus testamẽtariis, & legitimis.

¶ OSTENSO QVI DARE POSsunt, videndum est, qui dari possint. Dari autem potest tutor, tam patersfamilias quam filiusfamilias, [e] Minor xxv. annis. Dari nõ notest. Item nec miles, clericus, nec monachus nec mulier, (nisi liberorum suorum) nec furiosus aut prodigus, recte tutores [f] dant̃. Grecantur uero tutores, ex inquisitione, & satisdatione. Inquiritur enim, utrum sint locupletes & diligentes. Testamentarij aũt nõ inq̃runt̃. Satisdatione tũ legitimi & datiui, onerantur iidem, coguntur promittere, & idoneos fide iussores dare, rem pupilli saluam fore. § Sine satisdatione tamen nemo idoneus tutor est. Datiui autem tutores, periculo damno tutelæ distringuntur, nisi se excusent.

¶ EXCVSANTVR autem tutores variis ex causis. Si enim Romę † quis tres liberos in ptāte habebat, vel ī Italia quatuor, vel in prouinciis quinq;, a tutela excusantur. Itē qui capitales † inimicitias cũ patre pupilli habuit. Quiq; huiusmodi morbo † fatigat̃, vt nõ suis rebus interesse possit quive causa rei pu. abfuturus ē, quive habet onera tutelę nõ affectate excusare se possunt, Sunt & aliæ multæ causæ excusationum, quas in libris Digestorũ & Institutionũ, facile est cognoscere.

¶ OPORTET AVTEM EOS qui se excusare volunt † intra quinquaginta dies si præsentes sunt. si uero absentes, habita æstimatione xx. milium diurnorum, & ĩsuper dierum xxx. causam suæ excusationis ante competentem iudicem allegare.

¶ NON SOLVM AVTEM tutores volentes excusantur, sed & inuiti quãdoque vt suspecti remouentur, qui ex fide † non administrant. Alioquin si ex fide administrent (licet soluendo non sint) nõ remouent̃ ut suspecti, sed curator eis adiungitur.

¶ QVI AVTEM non excusantur, siue gerant siue nõ, de reddēda rõne finita pupillari ætate, iudicio † tutelæ, pupillis adultis factis tenentur. Sed si quidē vnius pupilli plures tutores sint: si quidē diuisam regionibus habent administrationē, pro ea parte tantũ tenent̃. Si vero pro indiuiso administrant, in solidum vnusquisq; tenet̃. ¶ Hæc autē omnia quæ dicta sunt de tutoribus, † de curatoribus intelligunt̃, in his solũ habita differẽtia, q tutor non rei, sed persone datur, curator nõ personæ sed rei. Item tutor, ad certum tẽpus & ex certo tempore nõ datur: Curator, vero & ad certũ tempus, & ex certo tempore, & ad certã rem, recte datur. Item tutor pupillis tantũ datur, curator vero & pupillis & adultis, & in omni ætate dari potest. Et tutor q̃dem iudicio tutelæ rationem reddit: Curator uero iudicio negotiorũ gestorum tenet̃.

Secunda

a ¶ Spadones uero adoptare possunt.
b ¶ Non debent habere cittles, qui non possunt habere naturales. Notādum, q̃h aliquis velit aliquem loco nepotis adoptar̃, necesse est q̃ habeat filium in potestate, ex quo adoptet. alioquin necesse est, ut primitus filium adoptet. sic ī pronepote & abnepote, & cæteris.
¶ Quibus modis ius patriæ potestatis soluatur.
† l.j. de cap. demi. D. Capitis deminutio.
† l.ſi. D. eo.

c ¶ Qui sui iuris fit, alien. efficitur, ut ecõtra.
¶ De emancipationibus.

† In auth. consti. qua de digni. col. vj.

¶ Quibus modis ius dominicæ potestatis soluitur.

¶ De tutelis.
† sic Theoph. ἐπίτροπον. & Harmeno. quamuis in Fl. Pan. ius legatur l.j. D. eo.

† l.j. D. de testa. tut.

† l.j. de leg. tut.

d ¶ Agnati sunt cognati per cognationẽ virilis sexus cõiuncti.

¶ Quomodo tutores dentur.

e ¶ Quantum ad publica munera, filiifamilias pro patribus familias habentur.

f ¶ Nec magistratus, quia publicis negotiis nõ priuatis uacare debent.

g ¶ Quod si perit aliq̃d de rebus quæ sunt in eius tutela dolo uel negligentia tutoris, tutorem emẽdare oportet.

¶ De excusatione tutorum.
† l.j. C. qui nu. lib.
† l. Athletæ. §. dat. D. de excus. tu.
† l.j. C. qui. morb.

¶ Intra quod tempus se quis excusare debeat.
† l. quinquaginta. D. de excus. tut.

¶ De suspectis.

† Causas suspicionis recensẽt Iurisconsulti. l. 4. §. nunc uideamus. D. de suspe. tut.

¶ De reddenda ratione tutelæ.
† l.j. de tute. & rat. distra.

† l.iij. §. quamuis. D. de admin. tut.
¶ Differentia tutorũ, & curatorum.

Secunda Pars, siue Liber
SECVNDVS

De rebus diuini iuris, & humani.

SVperiore libro de iure ꝑsonarum actũ est: nũc aũt videamus d̃ rebus, quæ ī nr̃o † patrimonio habẽtur vel extrapatrimoniũ. Rerũ enī aliæ sũt diuini iuris, alię vero humani † iuris sũt. Diuini iuris, sũt res sacræ, religiosæ & sanctæ. Sacrũ ē †, q̃ rite Deo & ꝑ pontificem dedicatũ est. Alioquin si q̃s sua auctoritate velit sacrũ constituere, non est sacrũ, sed profanum: ut sunt templa & donaria, ad perpetuũ vsum diuini cultus destinata. Ea vero quæ ad vsum inibi deseruiẽtiũ destinantur, veluti prædia, & domus, licet sacra non sint, tamẽ veluti sacra si immobilia sint, vel mãcipia rustica, vel ciuilis annona, alienari † prohibẽtur, vel hypothecæ seu pignoris titulo obligari, nisi causa redemptionis captiuorũ, vel iure emphyteuseos †, uel iure permutationis habitæ, vel iter ecclesiã & ecclesiam, uel inter ecclesiam & prochiũ vel alias venerabiles domos, uel inter ecclesiam & alias venerabiles [a] domos, & principem. Sãctum est, quod sanctione quadã subnixum est, veluti muri & portæ ciuitatum, vnde & capite puniuntur, qui ea sine magistratus cõpetẽtis permissione, dolo [A] malo corruperint. Religiosum autem locum vnusquisque sua uoluntate facit, dum in eum locum infert mortuum, in quo ius inferendi habet. Licet autem religiosus locus diuini iuris sit, ius tamẽ inferẽdi, humani iuris est, quod & adhæredem transmitti potest, & inter vnos alienari non potest, nisi sit tantum familiæ. tunc enim extra familiam alienari non potest. Res autem humani iuris, aliæ sunt publicæ, aliæ vniuersitatis, aliæ singulorũ, aliæ nullius ī bonis. Publicæ †, ut mare, flumina, litora maris, vsus quoque riparum publicus est. Itaque per ea nauigare, naues arboribus ibi natis ligare, retia siccare, pisces capeꝛ, & cætera facere, quæ cõmuni vsui impedimento non sint, cuilibet liberum est. Proprietas autem riparum, eorum est, qui prope ripam, prędia possident. Vniuersitatis [b] sunt, & nõ singulorum vt forum, theatra, stadia, & cęteꝛa quæ publico vsui ciuitatis destinata sunt. Nullius in bonis sunt †, ut bestiæ, volucres, pisces, quæ in naturali libertate retēta à nullo possessa sunt. Eiusdem † etiam iuris sunt, res hæreditariæ ante quam aliq̃s existat hæres ex testamento uel ab intestato. Sed tamẽ quia hæreditas vicem personę sustinet [c], cui libet occupanti non conceduntur, Item res habita pro derelicto, nullius ī bonis esse creditur. Singulorum autẽ res sunt quę in vniuscuiusque patrimonio sunt, quæ acquiruntur cuique, aut speciali iure, aut ꝑ vniuersitatẽ.

¶ SPECIALI ENIM IVRE dominia rerum quæruntur iure naturali, aut iure ciuili. Iure naturali quæruntur dominia rerum sex modis, † occupatione, inuentiõe specificatione, contributione, accessione, traditione.

¶ OCCVPATIONE QVAE RVNtur, quæ nullius in bonis sunt. Quod enim nullius in bonis est, occupanti † conceditur. Nullius in bonis sunt, vt pisces, volucres, bestiæ quæ ferre naturà sunt. Feræ autem naturà vidẽtur esse illa animalia, quæ a nullo coercita libertate proprij arbitrij, quo volunt se ferunt, vt leones, aprj, cerui, vrsi, & huiusmodi similia. Nec interest, vtrũ quis hæc in suo fundo capiat, an in alieno. Plane † si videris aliquem ingredientem in fundum tuum, venandi aut aucupandi gratia potes eũ prohibere ne ingrediatur. qui si contra prohibitum ingressus fuerit iniuriarum tibi tenebitur. Hæc autem ita capta, eousque nostra esse intelliguntur, quousque nostra custodia coercentur. Alioquin si nostram custodiã euaserint, & in naturalem libertatem se recepe rint nostra esse desinũt, & rursus occupantis fiunt. Insula † quæ in mari nata est (quod raro accidit) occupantis fit. Nullius enim in bonis esse creditur. At in flumine nata, qđ sæpe accidit, si q̃dẽ mediam partẽ fluminis tenet, eorũ est qui prope ripã prędia vtriusque possident, pro modo latitudinis cuiusque, quæ latitudo prope ripã est. Si vero alteri proximior est, eius est, cuius & ager cui ꝓxima est. Thesauros † quoq;, quos q̃s in suo loco inuenerit, diuus Hadrianus naturalem æquitatem secutus, ei concesit qui eos inuenerit. Sed si quis in alieno solo inuenerit, si quidem fortuito inuenerit, suos esse. Si in vero ad hoc data opera, dimidium domino soli dimidium inuentori cõcesit. Idem est, si q̃s in patrimoniali, vel fiscali loco ĩuenerit.

¶ SPECIFICATIONE NOBIS res acquiruntur, veluti si ex alienis vuis vinum, vel si ex alieno vino † & melle mulsũ, vel si ex alieno argento scyphum fecerimus in huiusmodi enim omnibus talis regula cõprobata est, vt si quidem ea res reducipotest ad priorem massam, is sit dominus speciei, cuius, fuit & massa. Sin vero minime possit reduci, is erit dominus, qui specificauit, ipse autem tenebitur domino materiei conditione, vel furti actione. Si duorum dominorum materiæ permistæ sunt, si quidem volũtate dominorum, cõmunes erũt. Si vero fortuito casu, si quidẽ separari possunt, eiusdem manent cuius & ante quod q; eorum fuerit, si vero separari non possunt, communes sunt.

¶ ACCESSIONE NOBIS dominia rerũ acquirunt̃, veluti ea quæ alluuionem † adiiciuntur. Est autem alluuio, incrementũ latẽs. Per alluuionẽ enim id videtur adiici, quod ita paulatim adiicitur vt intelligi non possit quid quoquo momẽto temporis adiiciatur. Itaque si alieno agro flumen partẽ aliquam detraxerit, & agro meo adiecerit, meũ erit. Item si quis in solo † meo ædificauerit, accessionis loco mihi quærit̃. Nec enim naturalis

† tot titu. Institu. de rerum diuisio. & D. de acqui. rerum do.

¶ De occupatione.
† l.iij. D. eo.

† Instī. eo. §. feræ. versi. planè.

† l.vij. §. insula. D. de acqui. rerum do.

¶ De accessione.
† §. præterea. Institu. eodem.

† §. thesauros. Institu.

¶ De specificatiõe.
† d. l. vij. §. cùm quis.

† d. l. vij. ex diuerso.

† Instī. de rerum diuisio. in prin.
† l. 1. D. eo.

† §. sacræ. Instī. eo.

† l. iubemus nulli. C. de sac. san. eccle. & authen. seq.
† auth. perpetua. C. e.

a ¶ Alias venerabiles domos, i. xenodochiũ, orphanotrophiũ brephotrophiuu, Gerontochomiũ, nosocomium. theochiũ, seu catatrophium, locus uenerabilis, i quo pauperes & infirmi pascũtur. xenodochiũ in quo peregrini, nosocomiũ, in quo ęgri curantur. Orphanotrophium, in quo defuncti à parentibus. Gerontochomium, in quo senes, brephotrophium ubi infantes.

A ¶ Dolo malo, id ē uoluntariè, cum nullã iustam causam corrũpendi habuerit.
† Communes l. quędã D. de rerũ diuisio. §. & quidem. Instit.

b ¶ Quia licet oẽs possint dicere, nostrũ est, nullus tamen potest dicere meum est.
† l.i. § fi. D. de acqui. rerum dominio.
† l. deniq. §. quęsitum. D. quod ui aut clam.

c ¶ Quia sicut hæredis esset, ita quicquid acquiritur per seruos uel alio modo hęredi tati acquiritur.

¶ De acquirendo rerũ dominio.

turalis ratio permittit, vt alterius sit ædificium, quam cuius & solùm. Sed si quidem bonæ fidei A sit possessor, qui ędificauerit, necessarios & vtiles sumptus, dominus ei restituere [a] compelletur. voluptarios verò sine læsione prioris status ei tollere permittitur, nisi & hoc casu, dominus ei æstimationē B offerat sublatorū. Malæ fidei aūt possessor, necessarios tantum & vtilium æstimationem (inquantum res melior facta est) restituere cogitur. Item si quis in sola alieno plantā posuerit, ex quo solo radices coalescunt, erit cuius & solum. Qua autem ratione † plantę solo cędunt, eadem ratione, sata solo cedere intelliguntur. Item si in mēbrana mea vel charta, Titius carmen & historiam scripserit, accessionis iure mihi cedit. At vero in tabula [b] picta contra est. Ridiculum est enim, picturam Apellis vel Parrhasij, in accessione vilissimę tabulæ cedere. Item si quis purpurā alienam suo vestimento adiecerit, vel sypho ansam, vel statuæ brachium, accessionis iure sibi cedit. Quicquid enim alicui adiicitur [c] vt pars uel emblema, toti cedit.

¶ PER TRADITIONEM NOBIS, iure naturali, dominia rerum acquirunt, cum in alterius rei possessionem inducti sumus. Possessio vero, est corporalis rei detentio. Possessio † autem animo & corpore nobis acquiritur, solo animo retinetur, soloq; animo amittitur. Traditio vero est corporalis rei translatio. Incorporalis enim rei non est traditio, sed quasi traditio, id est cōcessio. Nihil enim tam conueniens † humanæ æquitati, quàm voluntatem domini volētis rem suam in alium trāsferre, ratam haberi. Igitur si aliquo titulo [d] præcedente a domino, aut ab alio, domini voluntate res nobis tradatur, eius dominium rei nobis quæritᵕ. Iusti autem tituli sunt, vt emptio, venditio, pro soluto, iudicati, & cætera huiusmodi, q̄bus rerum dominia transferuntur.

¶ CIVILI IVRE dominia rerum quæruntur vsucapione, seu temporis longi præscriptione. Vsucapio autem est, ciuilis acquisitio, per continuationem [e] possessionis, tēporis lege definiti. Si quis enim rem mobilem per cōtinuum triennium, sine aliqua legali interpellatione possederit bona fide, & iusto titulo, vsucapione dominus rei efficit.

¶ RES AVTEM MINORVM [f] vsucapi non possunt. Item qnæ diuini iuris sunt, vsucapi non possunt. Item nec res furtiuæ: vel possessæ vsucapi possunt: quia lex Atinia inhibet vsucapionem: nisi vitium purgetur. Vitium autem purgatur, cum in potestatem domini reuertuntur. Item nec res C litigiosa [g] aut liber homo vsucapi potest. Longi temporis præscriptio eiusdem definitionis est, cuius & vsucapio. [h] Tempus definitū in longi temporis præscriptione, est decēniū, vel vicenniū. Si quis enim rem mobilē aliquam, vel immobilem seu se mouentem decennio inter pſentes, vicennio inter absentes bona fide possederit, sciente domino, cū is qui alienauit malę fidei possessor fuit, suā facit. Quibus autem de causis prohibent vsucapi, eisdem etiam prohibentur præscribi.

¶ EST ET ALIA [D] longi temporis prędscriptio, quę quidem Possidentē domi num non facit, verum contra petentem exceptione possessorem tuetur. Si quis enim rē alienam bona fide, seu sciens alienam titulo vel sine titulo per iuge triennium, sine aliqua legali interpellatione pro sua [i] possederit, aduersus petentem quemlibet (nisi sit venerabilis domus [k] vel fiscus) iusta se prędscriptione defendet. Hæ enim personæ, nō nisi xl. annorum prædscriptione remouentur. Si autem huiusmodi possessor, post emensum prędfatum tempus, siue vi † possessione excideritᵍ, si quidem bona fide possedit, & contra possidentem actionem ad eam petendā habebit. Mala fide vero possidenti nulla actio prodita ē nisi vi de possessione sit expulsus. Tunc enim interdicto vnde vi, intra annum vtilē, [l] & ex sacris cōstitutionibus perpetuò agere poterit: quibus constitutionibus cauetur vt si quis rem alicui possidenti, per vim abstulerit, si quidem ipsius auferētis erat dominio eius cadat. Sin vero alienam, & post restitutionē rei eius vim passo, præstet æstimationem. Vi autem videtur auferre, qui nō per Iudicem repoſcit. Est autem vis, necessitas imposita contrariæ voluntati. vis est maior rei impetus, qui repelli non potest secūdum Iulium Paulum. † In connumerandis aūt temporibus, etiam auctorū tempora succedentibus prosunt. Aduersus autem triennalem præscriptionem, ipso iure minores non iuuantur, sed per restitutionē in integrū [m] sicut & in omnibus aliis causis, [E] in quibus se aliqua ratione læsos monstrari possunt. & si à tutoribus, vel curatoribus damnum sarcire possint post xxv. annorum curricula, vel post impetrationem [n] ætatis iuxta iuge quadriēnium eis succurritur, nisi dolo suo lapsi sint, uel contra matrimonium vel iusiurandum restitui postulent. Per auxilium & in integrum restitutionis certis ex causis, & maioribus succurritur, tam aduersus præscriptiones, quàm etiam cætera iura. Certæ autē causæ sunt, veluti si quis causa reipu. absit, vel in hostium potestate sit: vel si copiā magistratus non habeat, aut necessaria peregrinatione detineaᵗ, & alię huiusmodi, quas facile est intelligere ex Digestorum libris, titulo, quibus ex causis maiores in integrum restituantur. Succurritur etiam maioribus per iustam ignorantiam. Ignorantia autem alia est facti alia iuris. Facti autem ignorantia omni generaliter succurritur, tam in lucro, quàm in damno: nisi sit supina ignorantia, veluti cum vnus ignorat, quod omnes sciūt in ciuitate. Factum enim quisque ignorare potest. Iuris vero ignorantia non omnibus subuenit, sed certis duntaxat personis, † veluti militibus. Item mulieribus, & rusticis in certis casibus: & hæc vera sunt, cum de lucro captando quæritur. Si vero de damno agatur, Iu

ris igno-

A ¶ Putans suam esse rem quā possidet.

a ¶ Sine quibus cōstare posset, sed facti magnam rei utilitatē conferunt, vel si fetus instruantur artibus.

B ¶ Quantum valerent post quam essent sublati.

† l. qua ratione. D. eo.

b ¶ Quod tabula picturæ, non pictura tabulæ cedit.

c ¶ Vt cohæreat & vnum fiat.

¶ De traditione, & possessione acquirenda, retinenda, amittenda.

† l. iij. D. de acquirenda possessio.

† §. per traditionem. Inst. de rerum diuisio.

d ¶ Id est, causa ex qua dominium transfertur.

¶ Quibus modis ciuili iure dominia rerū nobis quærantur.

e ¶ Quia si tempus interrumpitur, vsucapi non potest.

¶ Quæ res vsucapi non possunt.

f ¶ Cum minor absolute dicitur utrū xxv. annorum intelligitur.

C ¶ Rem litigio positam nemini licet dare, uel accipere.

g ¶ Quæ ducta in litigium est, & sententia definitiua terminata non est.

h ¶ Item differentia quia in vsucapione tātum mobilis continetur.

i ¶ Quòd si alij possedit ut creditor, colonus, prædscriptione nō tuetur se.

k ¶ Id est, uenerabiles domus uel fiscus, personæ dicūtur, quia vicem personæ in acquisitionibus tenent, sicut de hęreditate dictum est.

† Siue vi. veluti est, possessionem absentis aliquis aggressus est.

l ¶ Vtilis annus dicitur, intra quem copia agendi est, alioquin si intra annum ex quo vi deiectus est, agere nō potuit, fortè quia magistratum non habuit, & in alio annum agendi potestas dabitur, & ita usque xxx. annos, quandoque anus utilis poterit prolongari.

† l. ij. D. quod metus causa.

m ¶ Restitutio in integrum ē ius quo sententia prætoris, certis ex causis per ius ciuile rescinditur.

E ¶ Per æquicatem, quia minor est, quicquid iure stricti amisit ei restituitur, ueluti in emptione.

n ¶ Si minores adeo prædicti sint honestate morum & scientia, vt idonei ad administrationem suarum rerum sint, permittitur maribus post xx. annos. fœminis uerò post xviij. precesImperatori porrigere & suarū rerum administrationem impetrare, ut idem illud quod deest eis ex natura, mereantur ex industria per impetrationem.

¶ De iuris, & facti ignorantia.

† l. regula. D. de iu. & fa. igno.

¶ De præscriptione xxx. annorum.

D ¶ Itē differentia quia hic non requirit titulus.

† l. & iiij. C. de condebi.

† leges. C. de legib.

† De donation.

¶ Idcirco hic gens inter cæteras iuris actiones nō ponit, quia à posteris principibus, quantum ad patris firmitatem introductum est.

† Sin. & toto ti. C. de dona. ante nu.

¶ Potestate iungimur nobis tam is, in cuius potestate sumus, quàm qui in mea potestate est, vel qui mecum in eiusdem potestate est.

¶ Parum esse quantum, si quantū spondet, donaret sponso, tantum ab eo accipiat, non ultrā. Solut. matrimonio tantū debet recipere uxor, ex donatione propter nuptias quantum uir ex dote.

¶ Et augmenta simul pariter inter se, cum matrimoniū contraherent dedere præsumuntur quam donationes propter nuptias pari modo, id est, ut tantum augeat uir donationes propter nuptias quantum mulier auget dotem.

¶ Ideo autem huiusmodi donationes inter uirum & uxorē prohibentur, ne propter immodicum amorem, cautum uir, minus cautā suis rebus uer facultatibus.

¶ Quibus modis reuocantur donationes. † l. fi. C. de reuo. dona.

¶ Veluti si ita donatum sit, si Rex uenerit Italiam. uel propter hoc fit, si mihi filius natus fuerit, uel aliquid fiat uel non fiat.

¶ De rebus corporalibus uel incorporalibus.

¶ ¶ Præter illam oīnem, Res aliæ, aliæ iuris, aliæ humani iuris.

ris ignorantia omnibus subuenitur, nisi solutum sit ex causa iudicati, † vel transactionis, vel ex qualis crescit inficiando, vel naturale sit debitum, quod solutum est. Idcirco iuris ignorantia non omnibus in lucro & damno subuenitur sicut subuenitur per ignorātiam facti: quia ius certum & præfinitum est & ab omnibus sciri debet. Ait enim constitutio, Leges sacratissimæ quæ constringunt hominū vitas ab omnib. intelligi, † & sciri debēt. Factum verò, nulla sub scientia capi potest.

¶ EST & aliud genus ciuilis [a] acquisitionis quod dicitur donatio. Donationum autem alia inter viuos, alia mortis causa. Inter viuos alia simplex, alia ,ppter nuptias. Simplex donatio est, quę ex sola liberalitate procedit. Propter nuptias donatio est, quæ causa contrahendarum nuptiarum datur. Propter nuptias donationum alia dos, alia tārū propter nuptias donatio. Dos est quæ à parte sponsæ, sponso, vel parti sponsi, causa contrahendarum nuptiarum datur. Propter nuptias † tantum donatio est, quæ etiam ante nuptias dicitur, quæ sponsæ eadem de causa à sponso datur. Huiusmodi autē donationes, id est, dos, & propter nuptias donatio, etiam constante matrimonio fieri uel augeri possunt. cum cæteræ donationes inter viuos, nō solū inter viros & vxores, sed inter eas personas quæ potestate [b] iunguntur sint prohibitæ, nisi si quid causa quotidiani vsus, inter se donent. Harum autem donationū parem esse [c] quantitatem pactaque & de retentione pari modo cōponi, & augmēta [d] pari modo debere fieri, noua Iustiniani cōstitutio iubet. Mortis causa donatio est, [e] quæ fit pp suspicionem mortis. Huiusmodi species duę sunt. aut enim ita quis donat, vt statim velit eum habere, cui donat, nec etiam morte nō secuta, reuocari. vel ita donat, vt mallet se habere, quam eū cui donat, vel eum, cui donat, quàm hæredem suum. Et prior quidem donatio simplicib. donationibus cōnumeratur. Hæc verò vim obtinet legatorū, id est, morte confirmatur. In donationibus ergo inter viuos, & quantitatem considerare oportet, quæ si maior fuerit quingentorū solidorum gestis intimari † oportet, excepta donatione habita in venerabiles domos, vel habita in Imperatorem, vel ab Imperatore.

¶ REVOCANTVR AVTEM donationes ob ingratitudinem. Ingratitudinis causæ sunt hæ: Si impias † manus contra donatorem mouerit. vel si magnum & intolerabile damnum ei iniecerit, vel si contumelias ei atroces fecerit. His enim interuenientibus, non solùm aliæ donationes, sed etiam libertas reuocatur. Reuocantur etiam donationes, si sub conditione, [f] vel propter causam datæ sint, & conditio, vel causa non sit secuta. Pacto autem donationis interposito, donator condictione ex lege, ad rem tradendam tenetur.

¶ PRAETEREA [g] SCIENDVM quidem, quòd quædam res sunt corporales quędam incorporales. Corporales sunt, quę tangi possunt: vt fundus, homo, vestis. Incorporales sunt, quæ tangi non possunt, veluti ea quæ in iure consistunt, † sicut seruitutes rerum, vel personarum. Item hæreditas vel obligationes. Nec nos mouere debet, quod in his sunt corporales res. Nam ipsum ius seruitutis, veluti ius vtendi fruendi, & hæreditatis, & obligationis, incorporale est.

¶ SERVITVTES AVTEM RErum sunt seruitutes vrbanorum prædiorum, vel rusticorum. Ideo autem seruitutes rerū dicuntur, quia nemo potest eas habere, nisi qui habet prædium. Prædiorum autem vrbanorum, [h] sunt seruitutes, veluti hæ, ius prospiciendi, vel non prospiciēdi, ius altius ædificandi, vel non ædificandi, ius etiam tignū immittēdi, stillicidium vel cloacas in suo recipiendi. Prædiorum rusticorum † iura, veluti hæc, iter, actus, via, aquæductus, pecoris ad aquas adpulsus. Iter est ius eūdi, Actus ius eundi agendi. e. via est ius eundi, agendi, ducendi ve. Igitur qui actū habet, & iter habet: qui verò viam habet, & iter & actum habet: sed non conuertitur. Quòd viæ quidem latitudinis octo pedum in directo, & xvj. in anfractum spatium esse oportet. Itineris verò vel actus spatium, non definitur. Constituūtur autem † seruitutes, testamento, pactionibus & stipulationibus. Acquiruntur etiam longi temporis prædscriptione.

¶ PERSONARVM SERVITVTES sunt hæ, vsus, vsusfructus, habitatio. Vsus autem est ius vtendi: vsusfructus, ius vtēdi fruēdi rē alienā, salua rerū substantia. Habitatio est ius alienis ædibus inhabitandi. Differunt autē vsus & vsusfructus, q. in vsufructu, vsus continetur, in vsu verò vsusfructus nō vtiq;. Qui enim in aliqua re vsumfructū habet capiendo fructus omnes † suos facit, quos ēt licet ei vēdere, donare, & quo modo voluerit tractare. Qui verò vsum tantū habet, fructibus ad suum vsum † & familiæ suę uti potest, vendere autem eos, vel donare vtiq; nō pt. Item qui ædium vsum vel habitationem habet, ipse tantum cum familia sua habitare potest, aliis autem locare vel commodare non licet. Qui verò vsumfructum habet, hæc omnia facere potest; & aliū vsufructuarium constituere potest. Vti autem omnes ij debent, sicut bonus paterfamilias. vnde si quis gregis vsumfructum habet, in loco capitum demortuorum, ex fętibus alia submittere [i] debet.

¶ HVIVSMODI AVTEM personarum seruitutes, tam morte vsufructuarii, q̄ etiam duabus capitis deminutionibus, maxima scilicet, & media finiri solēt. Item pacto, item dominio rei acquisito, tollitur [k] vsusfructus. hæc autem iura, quæ personarū sunt, ad hęredem non transmittuntur.

¶ HOC ETIAM LOCO admonendi sumus, acquiri nobis, non solùm per nosmet ipsos, sed etiam per eos, quos in potestate habemus. Et quidē quod per seruos nostros acquiritur, sine vlla distinctione nobis acquiritur.

† l. ix. D. de usufr.

† l. ij. D. de usu. & hab.

i ¶ Quia non cōstringuntur ut de suo acquirant, & submittant.

¶ Quibus modis seruitutes personarum tollantur.

k ¶ Tollitur usus fructus. quia ususfructus est in re aliena. tollitur autem ab usufructuario.

¶ Quia ostensum est quæ res & quo modo nobis quærantur, uidēdum est per quas personas nobis quærantur.

Universidad de Deusto

Universidad de Deusto
Biblioteca

† suis
† §. igitur. Instit. per quas personas.

a ¶ Peculium, est patrimonium personæ in potestate constitutæ.

† §. j. Instit. per quas personas.

¶ De acquisitionib. per vniuersitatem.
† §. fi. Instit. per quas personas.
† l. xxiiij. D. de verb. significat.
† l. j. & l. iij. D. de pet. hæred.
¶ De testamentis.
A ¶ Directo id est, nulla persona media inter ueniente, uelut cum ita dicit Pandulphus hæres esto.
b ¶ Eulogium est dispositio, vltimum dicitur, quia causa mortis fit, quocunque tempore fiat.
† l. hac consultissima. C. de testa.

† l. j. D. de mili. testa.

¶ Qui testamentum facere non possunt.
† §. præterea. & §. seq. §. qui. non est permiss. Insti.

¶ Qui hæredes instituí possint vel nó possint.
† de hæred. institu. in princi. & l. non minus. ff. eodem.

ritur. Per liberos nostros, quos in potestate habemus, constat † nobis acquiri. si quidē ex re nostra, vel ex operis nostris † acquirant. Milites tantū filiifamilias, & aduocati, & clerici, & qui publica administratione funguntur, & generaliter qui castrense, vel quasi castrense peculiū [a] meruerūt, quicquid ex suis professionibus quærunt, sibi quærunt. In his enim donādi, testandi, aut quomodo uoluerint alienādi, libera facultate concessa. Si verò aliunde filiisfamilias quæritur, præter ea quæ sunt castrēsis peculij, vel quasi castrensis peculij, si quidem ex re patris, vel ex operis suis, quærunt parētibus, quantū ad proprietatē & ad vsumfructū acquirunt. Si verò aliunde, vsusfructus solum quæritur parentibus, nisi in ea conditione eis aliquid datū vel relictū fuerit, ut nihil iuris in eo pater habeat. Item quod seruus vsufructuarij, † aut seruus alienus & liber homo bona fide possessus q̄rūt ex re mea, vel ex operibus suis, mihi quærunt. Item vtilitatis causa, per procuratorē, possessionem quæri posse receptum est.

¶ PER VNIVERSITATEM quoque, res nobis † acquirūtur quatuor modis, hæreditate bonorum possessione, arrogatione, adiectione. Est autem † hæreditas, successio in vniuersum ius, quod defunctus habuit. † Hæreditatum autem alia ex testamento alia ab intestato.

¶ TESTAMENTVM VERO est ultimum elogiū, quo directò A relinquitur hæreditas. [b] Eius genera sunt duo, alia in scriptis, alia sine scriptis, quod & nūcupatio vocatur. In scriptis testamentum est, quod fit scriptura intercedēte, qua non insecuta non valet. In hoc autem testamento cōdendo septem testes † adhiberi debēt ciues Romani, masculi, puberes, & bonæ opinionis. nomenque etiam hæredis propria manu testatoris, vel publici tabularij, exprimi oportet: omnium testium signaculis vno vel diuersis anulis, signari necesse est. In testamento sine scriptis septem testibus adhibitis, sola voluntas testatoris tā de institutione hæredis, quā de aliis capitulis exigenda est. Hæc autem obseruantia, nō solum militibus, sed & rusticis remissa est. Quocunque † enim modo volūtas eorū pateat, legitimū sortietur effectum.

¶ TESTAMENTVM QVIDEM facere, nec impuberes † vel furiosus aut prodigus cui bonorum administratio interdicta est, possunt. Item mutus, & surdus, & cęcus, & qui morbo ꝑpetuo laborat, nō (nisi comprehenso constitutionis modo) testari possunt. Item episcopi, & cuiuslibet venerabilis domus administrator de rebus post cōsecrationis diem acquisitis, nisi iure cognationis, vsque ad quartum gradū, testari nō possunt.

¶ QVI AVTEM. testatur, hæredem instituere oportet. Hæredes † verò instituere possumus, tam liberos homines, quā seruos, & tam proprios, quàm alienos. Sed si prius hæres instituatur, uel etiam aliquid sibi legetur, etiam libertas tacitè videtur relicta, nisi nominatim testator aliquid expresserit. In alieno verò seruo, hærede instituto, vel legato honorato, inquirendum est, vtrum sciens an ignorās esse seruum testator ei reliquerit: vt si quidem sciens, valeat relictum. si verò putans liberum, minimè valeat. Qui verò ex iniustis [c] nuptiis procreati sunt, vel ex ea cō cubina, quæ vxor esse non potuit, nullo modo hæredes. vel legatarij parentibus fieri possunt. Qui autem ex ea matre nati sunt, quæ legitimè vxor [d] esse potuit, si quidem legitimi liberi extent, in vnciā solummodò cū matre pro virili † portione diuidenda institui possunt Sed si quidem mater eorum defuerit, nihilominus in vnciam admittūtur. Legitimis autem liberis non existentibus, † etiā totius asſis capiendi ius habent, nisi & hoc casu parentes defuncto extent. Tunc enim parentibus legitima portione derelicta, reliqui ius capiendí habēt. Non solum autē in testamēto vnus institui hæres pōt, † sed etiā plures.

¶ DIVIDITVR AVTEM HAEreditas plerunque in duodecim vncias, quæ asſis appellatione cōtinētur. habent autem hæ partes, † propria vocabula, ab vncia vsque ad assem: vt putà sescunx, sextans, quadrans, triens, quincunx, semis, septunx, bes, dodrans, dextans deunx, as. Potest tamen quis & plures & pauciores partes hæreditatis facere: quæ tamen rediguntur ad assem. Nam & si quis xx. partes suæ hæreditatis fecerit xx. vnciæ, asſis appellatione continebuntur. Item si quis † vnum tātum hæredem ex semisse instituat, totus as in semisse erit. Neque enim quis in parte testatus, in parte intestatus decedere potest, nisi sit miles.

¶ CVRARE AVTEM DEBETIS, qui testatur, liberos suos legitimos aut hæredes instituere, aut exhæredare: alioquin inutiliter testatur. In exhęredādo verò causæ ingratitudinis sunt hæ. † Si parentibus audaces manꝰ imposuerit, si graues & inhonestas contumelias eis faciāt. Si in criminali causa, excepto crimine perduellionis [e] eos accusēt si cū maleficiis, quasi malefici conuersentur. Si parentum vitæ insidiati fuerint. Si se paternæ uxori, vel concubinæ turpiter miscuerint. Si per calumniam, vel delationē [f] suam graui damno parētes affecerint. Si pro inclusis in carcere (inquantum sunt idonei [g] liberi masculi) non fideiusserint. Si parentes testari prohibuerint. Si eos captiuos non redemerint. Item si fuerioſis parentibus curam non adhibuerint. Item si filij hæretici, parentes orthodoxi sint. Propter has autem causas, etiam liberi parentes suos exhæredare possunt. Hoc proprium in filia liberis obseruandū, si in contrahendis nuptiis, [h] patris uolūtati non consenserit & postea more meretricis stuprata fuerit. Quòd si nulla istarum causarum probabitur, nec etiā Falcidia † relicta filiis uel parentibus prohibetur, inofficiosi querela rumpitur testamentum.

¶ EST AVTEM FALCICIA, SI vnum quis vel duos uel tres, aut quatuor filios

c ¶ Iniustæ nuptiæ sunt, quæ contra præcepta nuptiis superius attributa, contrahuntur.

d ¶ Veluti nec cognata, nec alio modo indicta.
† l. matre. C. de natu. lib. §. neq; illo. de cruēte & semis.
† auth. licet. C. eo.

† §. & vnum. Insti. de hæred. insti.
¶ De diuisione hæreditatis.

† l. seruum. §. fi. D. eo.

† l. j. §. si ex fundo. D. eo.

¶ De liberis exhæredandis, uel hæredibus instituendis.
† §. causas. in auth. ve cum de appel. cogn.

e ¶ Cum aliquis molitur aliquid cōtra patriam personam imperatoris uel contra rem publicam.

f ¶ Delatores sunt, qui facta in publicum deferunt.
g ¶ Quia fœminæ ꝑmisso fideiubere non possunt, propter senatusconſ. Velleia. auctoritatem.

h ¶ Nota, quòd in cōtrahendis nuptiis, filia patris uoluntate contradicere potest.
† quarta.

¶ De lege Falcidia.

† l. scimus. C. de inoffi. testam.

a ¶ Id est, in computando vtrū aliquis habeat Falcidiam.
† l. j. §. quo à nobis. C. de rei vxo. acti.

† l. si posthumus. D. de libe. & posthu.
¶ De distributione rerum inter liberos.

† l. quoties. C. fa. ercis.

¶ De distributionib. & restitutionibus.
† Insti. de vulg. in prin.

¶ Si hæres legata soluere noluerit.
Sic incipit Iulianus Patritius principium τοῦ φαλκιδίου.
† §. si quis autem non implens. & seq. de hæredi. & falcid. in auth.

b ¶ Aquibus tota hæreditas, vel vniuersitatis pars relicta est.
c ¶ Quæ ablata sunt hæredi, qui adimplendo voluntatem defuncti moras fecit.

¶ De legatis, & fideicommissis.
† l. legatum. D. de lega. ij.

lios habeat, tertia debitæ portionis ab intestato. Si quis verò quinque vel sex, seu plures filios habeat, dimidia portionis ab intestato debitæ. Hanc verò portionem sine omni one re †, ad parentes ex testamēto liberorum, seu liberis ex testamento parentum peruenire, iuris auctores voluere. In ratione [a] autē Falcidiæ non solùm relicta, & cōtra donationes, sed etiam dos † & propter nuptias donatio, computari debet: nisi specialiter aliud sensisse testatorem, probari potest. Non solùm autem iam natos liberos hæredes instituere oportet, sed etiam posthumos. † Alioquin agnascendo rumperent testamentum.

¶ H AEREDI BVS autem institutis, vnusquisque, mortuo testatore, suæ portionis pro indiuiso dominus est, nisi testator sui patrimonii inter eos distributionem fecerit. Tunc enim testatoris † voluntas est seruanda. Non solùm autem testamento, sed etiā quacunque voluntate, huiusmodi distributionem inter liberos facere potest: dummodò huiusmodi voluntas subscriptione propria testatoris, vel liberorum confirmetur.

¶ POTEST AVTEM quis in suo testamento etiam plures gradus † hæredum facere: vt putà, § Titius hæres esto, quod si Titius hęres non erit, Seius hęres esto. § quæ, etiam substitutio vocatur. Vel ita: § Titius hæres esto, & postea rogo te Titi, vt quàm primum poteris, hæreditatem meam Seio restituas. § quæ restitutio vocatur. Potest ēt & quot voluerit suo testamento quis substitutiones facere.

¶ CVM AVTEM quis aliquem hæredem substituerit, & ab eo totam hæreditatē, vel eius partem, vel specialia fideicommissa, vel legata reliquerit, si quidem scriptus † hæres parens est, vel patronus, vel aliquis ex liberis, si quidem intra annale spatium, à morte testatoris numerandum, voluntatem testatoris impleuerit, habeat firmiter hæreditatem. Sin verò post annale spatium in tantum moras faciat, vt hi, quibus relicta sunt, iudicē adeant, & victricem sententiam capiant, & post iudiciale calculū, annale prætereat spatium, tūc legitima portione retenta, reliquū amittat, quod quidem primo loco ad substitutos, secūdo ad cohęredes, tertio ad generales fideicommissarios [b], quarto ad eos qui libertate donati sunt, deferatur. Qui verò hæc [c] habuerit, volūtatem defuncti omnino adimpleat. Quòd si extraneus institutus hæres, & prædictam moram faciat, nullum emolumētum prædictæ hæreditatis capiat, sed tota hęreditas, ad personas, secundum suprà comprehensum ordinem perueniat. His autem personis deficiētibus, cognatis, & agnatis pateat aditus. quibus deficientibus, extraneis, demū fiscus admittatur: & ipse voluntatem domini impleturus. Minoribus autem institutis hæredibus præfata mora non obest. Postquā diximus de Testamentis, videamus de Legatis & fideicommissis.

¶ EST AVTEM LEGATVM, donatio † quædam á defuncto directò relicta. In ter legatum verò, & fideicommissum hoc interest, quòd legatum directò [d], fideicommissum verò semper per interpositam personam relinquitur. Item in legato, semper specialis res vna vel plures continentur. In fideicommisso verò etiam hæreditas relinqui potest. Legari autem potest, non solùm propria res testatoris, sed & aliena. Sed cùm aliena legatur, inquiri debet, vtrum testator sciens, an ignorās alienam, legauerit. Si sciuit alienam, valet legatum. Quòd si ignorauerit, inquirēdum est, vtrum si scisset, legasset nēcne. Nam priori quidem casu valet legatum, posteriore verò soluitur. Re aliena legata †, hęres necesse habet (cùm legatum valet) eam acquirere, & legatario [e] soluere: aut si non potest, eius æstimationem præstare. Potest autem quis non solùm purè, sed etiam sub conditione legare. Impossibilis verò conditio in relictis pro non scripta habetur.

¶ POTEST AVTEM quis non solùm vnam rem legare, vel per fideicommissum relinquere, sed etiam totum patrimoniū suum legatis, & fideicōmissis exhaurire. Sed hoc casu, scriptus hæres contra immodica legata, & fideicōmissa, auxilio Trebelliani, & Pegasiani senatusconsulti, se tuebitur per interuentionem Falcidię. Est autem Falcidia [f] hodie, si quidē hęres scriptus sit de ascendentibus, & descendentibus, debitę portionis ab intestato, tertia vel dimidiū, secundùm iam dictū modum. Sin verò extraneus hæres scriptus sit, quarta suę institutionis. Falcidia vero non in vna re, nec ex vno legato, aut fideicōmisso, sed ex vno quoq; relicto, pro rata [g] portione detrahi debet. Nec enim ꝑmittit hæredi vni solida relicta præstare, & alij minuere. Alioquin si vni solida relicta præstiterit, & cæteris insolidum præstabit.

¶ HOC AVTEM auxilio ita demum scriptus hæres vtetur, si antè, quàm hæreditatem adeat, inuentarium [h] fecerit † omnium rerum hæreditariarum, præsentibus his, quibus relicta debentur, vel procuratoribus eorum, aut absentibus, aut præsentibus quidem. venire verò vel procuratores mittere nolentibus, adhibitis ex eadē ciuitate testibus idoneis. Qui autem hanc obseruationem omiserit ex suo proprio, relicta soluere cōpelletur. Hęc A quidem toties locū habent, quoties sui patrimonij modū testator non expresserit, & scriptum hæredem Falcidia vti prohibuerit. Si quidem scriptus hæres extraneus [b] fuerit, Falcidia non vtetur. Quod si item hæres scriptus hæreditatem adire noluerit, supradictis personis, prædicto modo adeundi potestas fiat.

¶ MINVITVR, vel excluditur etiam Falcidia, si piis locis legata, vel fideicommissa fuerint derelicta.

¶ NON SOLVM Testamentis, sed etiam Codicillis relinqui potest. & in Testamento v ij. testes adhibentur, in Codicillo v. sufficiunt. Intestatus decedit † qui aut nullum testamentū fecit, aut non iure fecit, vel cuius testamentum ruptum irritúmve factum est.

d ¶ Nam per mediam personam excluditur fideicommissum. Legati & fideicommissi, differentia.

† §. non solum. instit. de lega.

e ¶ Legatarius est, cui legatum relictum est: fideicommissarius, cui fideicommissum relictum est.

¶ De retentione Falcidiæ, ex senatusconsulto Trebelliano.

f ¶ In retentione Falcidiæ omnes dicuntur extranei, exceptis ascēdentibus & descendentibus.

g ¶ Pro rata, pro id est, si ex vno detrahitur: verbi gratia tertia pars, ex omnibus eadē detrahi debet pars.

¶ De confectione inuentarij.
h ¶ Quicquid inuentum est in hæreditate.
† §. hinc nobis. in aut. de hæred. & falcid.

A ¶ Vt faciat inuentarium, & falcidiam retineat.

B ¶ Rei scripti hæredes sint de ascendentibus, & descendentib.

¶ De imminutione, vel exclusione Falcidiæ.

¶ De Codicillis.

† l. j. D. de suis & legit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

¶ De iniusto, irrito, & inofficioso testam. † l. iij. D. de inoffi. test.

¶RVMPITVR AVTEM TESTAmentum inofficiosi querela, vel agnatione posthumi. Inofficiosi querela † est allegatio, quâ liberi, seu parentes ostendunt se iniustè præteritos, vel exhæredatos. Datur autè hæc inofficiosi querela, liberis, aduersus testamẽta parentum, vel immodicas donationes. Aliis autem personis non datur, nisi fratri & sorori aduersus † turpes personas scriptas hæredes. Ita demum quis inofficiosi agit, si nihil ex facultatibus defuncti consecutus sit. Alioquin autem de repletione falcidię ager. Item posteriori testamento priùs rumpitur. Irritum autem sit, cùm scriptus hæres hæreditatem non adiit.

† l. fratres. C. eo.

¶ De hæreditatibus, quæ ab intest. defer.

¶INTESTATORVM AVTEM hæreditates, hodie primo loco liberis legitimis deferuntur, non habita differentia cuiuscunque sexus sint vel gradus, hæreditate inter eos, non in capita, sed in stirpes A diuidenda. His autem deficientibus, ascend entibus capiendæ hæreditatis locus patet non passim, sed secundum graduũ a prærogatiuam. Præferantur etiam omnibus ex latere venientibus, exceptis fratre, & sorore ex vtroque parente defuncto copulatis, & exceptis filiis defunctorum fratrum. His enim † personis extantibus pariter cum patre vel matre defuncti, admittentur ad hæreditatem non in stirpes, sed in capita diuidenda: ita tamen, vt filij defuncti fratris, huiusmodi portionem, quã pater eorũ accepturus fuisset, si eo tempore viueret, capiãt. Quòd si defuncta persona, neq; patrem, aut matrem, aut fratrem, seu sororem ex vtroque parente copulatos, vel etiã filios fratris habeat, tunc alij parentes ad hæreditatem vocentur secundum sui ordinis gradum hæreditate sic inter eos diuidenda, vt dimidiam partem habeant hi, qui per patrẽ ascendunt, capiant. Inter ipsos verò ascendentes, ex parte patris sequuntur eos, qui sunt ex parte matris pro virili portione diuidẽda. Quòd si nec descendentes, aut ascẽdentes, quive inter ascendentes vocantur, defuncto sint, primò vocentur ad hæreditatem fratres vel sorores, germani vel germanæ, vel defuncti fratris germani filius, vel filia, cum his etiam naturales liberi cum matre eorum, in duas vncias admittantur, vt tantum mater accipiat, quantum ad vnum filium, filiámve peruenerit. Quòd si prædictæ personæ defuerint, veniant fratres vel sorores vterini. His verò deficientibus, cæteri cognati veniant secundùm sui ordinis prærogatiuam: vt qui proximior sit gradu, potior sit in successione, aliam personã ex transuerso in locum patris sui succedere, præter fratris filium, non concedimus. Nulla autem differentia habita in omnibus prædictis successionibus, vel agnationis, vel cognationis, sed solùm gradus sanguinis naturalis spectetur.

A ¶ Accipiet unus, quantum cæpotes omnes ex filio.

a ¶ Vt qui proximior sit gradu, potior sit & successione.

† §. si igitur. & seq. in auth. de hæred. ab intest. veni.

¶ De bonorum possessionibus, † l. ij. D. eo.

¶BONORVM AVTEM POSSESsio, idem est, quod hæreditas: differt tamen quòd hæreditas iure ciuili defertur: Bonorũ verò possessio, ex iure prætorio descendit. & bonorum possessio intra annum à morte testatoris, vel intra centum dies petenda est, hę reditas verò à nullo petitur. Bonorum autem possessio, alia ex testamento, alia ab intestato est. Ex testamento verò, est alia secundùm tabulas, alia contra tabulas. B Secundum tabulas est, † quam prætor scriptis hæredibus pol licetur. Contra tabulas, cùm contra tabulas testamenti promittit. Ab intestato † verò bonorum possessiones, vnde liberi, vnde legitimi, vnde decem personę, vnde cognati, vnde vir & vxor. De bonorum autem possessione, plura dicere necessariũ non duximus eo quòd iure ciuili, ex cõstitutionibus principũ, omnes cognati succedere possunt.

B ¶ Quæ testamenta dissoluebant. † l. ij. D. de bo. poss. secundùm tab. † l. j. in prin. D. si tab. test. nullæ extab.

¶ De acquisitione per arrogationem.

¶ARROGATIONE AVTEM vniuersitatẽ quærimus, cùm aliquem sui iuris nobis adoptamus. Tunc enim non solùm arrogatus, sed etiam omnia eius bona nostræ potestati subiiciũtur. quod quo modo possit fieri, in tractatu adoptionum dictum est.

¶ De eo qui libe. caus. bon. addicuntur.

¶BONORVM ADDICTIONE nobis quæritur hæreditas, cùm plures in testamento libertate donati sumus, & à scripto hærede hæreditas non aditur. Tunc enim sententia iudicis vni nostrum desideranti conseruare libertates, bona addicũtur causa conseruandarum libertatum.

Pars tertia, siue Liber TERTIVS.

DE OBLIGATIONIBVS. b

b ¶ Quia de rebus actum est, restat vt de actionibus dicat, quarum mater est obligatio.

† §. j. instit. de obli. tit. gene.

SVpereſt, vt de obligationibus disp iciamus. Obligatio est iuris vinculum †, quo necessitate alicuius rei soluendæ adstringimur. Obligationum autem genera † quatuor sunt. Aut enim ex cõtractu nascuntur, aut quasi ex contractu, aut ex maleficio, aut ex quasi maleficio. Contractus autem, est pactum, quod parit actionem.

† l. j. D. de act. & obli.

¶ De pactis.

¶PACTVM † VERO EST duorum pluriùmve, in idem placitum, consensus. Pactorũ verò alia sunt vtilia, alia inutilia. Inutile c pactum est, vnde nec actio, nec exceptio nascitur. Inutile pactum est, aliud propter rem, aliud propter personam, aliud propter legem indictã pacto. Propter rem est inutile cùm id quod deuenit in cõuentionẽ, est turpe: vt stuprum, vel contra bonos mores, vel contra legem: vt pactum de futura d hæreditate: vel impossibile vt hominẽ volare: vel cùm de ea re paciscimur, de qua pacisci non licet vt de rebus iuris diuini, præter concessum, vel de rebus ad perpetuũ vsum populi destinatis. Sed cum res, quæ deuenit in conuentionem est turpis, videndum est, † vtrum turpitudo sit ex parte promittentis, an ex vtraque. Si enim ex parte promittentis tantum turpitudo est, licet id, quod deuenit in conuentionẽ non

† l. j. ff. eo.

c ¶ Remouentur inutilia pacta, remouentur nuda, quib. ex causa pacta non valent.

d ¶ Pactum de futura hæreditate est veluti si paciscor cum Titio, vt me hæredem instituat, huiusmodi autẽ pactum idcirco nõ valet, quia libertatem testandi quã vnusquisq; in suprema voluntate debet habere, quatum in ipso est, videtur auferre.

† l. j. & ij. & tot. tit. de cond. ob turp. caus.

† Hac distinctione accipias tot. titu. de cõd. ob turp. cau.

† Instit. & C. de inutil. stipul.

non possit peti: attamen solutum non potest repeti. Sin verò ex parte eius, cui promittit tantùm, turpitudo est, etiam solutum poterit repeti. Quod enim ex turpi causa datum est, repeti potest. † Sin verò ex vtraque parte turpitudo versatur, possidentis melior erit conditio. In pari enim causa turpitudinis, melior est semper conditio possidentis. Propter personam est inutile pactũ, † cùm ea persona paciscitur, cui pacisci nõ licet, vt pupillus si promittat sine tutorũ auctoritate: aut prodigus, cui interdictũ est bonis, sine curatoris auctoritate: aut furiosus, qui cõsentire non potest. qui enim non habet sensum, non habet etiam consensum. Propter legem indictam pacto, pacta sunt inutilia, ex his causis, ex quibus & propter rem esse inutilia superiùs dictum est.

† l. vij. D. de pact.

Vtile pactum est, quod valet ad agendũ, vel ad excipiẽdum. quod autem valet ad agẽdũ. aut parit actionẽ, aut informat, aut renouat. † Informat actionẽ, cùm legem dat contractui, & fit incontinenti. Renouat, cùm ex interuallo interponitur: veluti in his pactis, quæ contrahuntur consensu. parit verò pactum actionem, quot efficitur contractus.

¶ De contractibus.

¶EST ENIM CONTRACTVS pactum quod parit actionem. Contractuum †verò alij re, alij verbis, alij literis, alij consensu contrahuntur. Re contractus est, cùm res intercedit ad contrahendam obligationem. Huius species sunt duæ, alius enim nominatus est, alius innominatus. Re contractus nominati, species sunt quatuor, Mutuum, a Cõmodatum, Depositum, Pignus.

† l. j. D. de obligati. & actionib.

a ¶ In Mutuo id agitur, vt rei dominium transferatur. Commodatum advtendum datur. Depositum ad custodiẽdum. Pignus causa vtilitatis.

¶ De Mutuo.

¶MVTVVM EST, quod ita datur, vt ex meo tuum fiat: & quandoque mihi redditur tantundem eiusdem speciei, b & qualitatis. Mutuum autem locũ habet in his rebus, quæ pondere, ut aurũm, argentum: numero, vt pecunia numerata; mẽsurave, vt triticum, vinum, oleum, consistunt. Mutuo autem accepto, quocunque modo amittatur, ad tantum eiusdem speciei & qualitatis reddẽdum, semper tenebitur condictione c certi, qui accipit vel hæres eius, creditori vel eius hæredibus.

b ¶ Si enim aliquis dederit equum, & equus sibi reddatur.

c ¶ Generaliter condictiones dicuntur omnes in personam actiones. §. appellamus. Insti. de actio. est enim condicere, in personã agere. Specialiter verò dicuntur condictiones, vt condictio indebiti, condictio sine causa, vel ex iniusta causa, condictio furtiua, condictio ex lege.

¶ De Commodato.

¶COMMODATVM EST, quod datur vtendum gratuitò: alioquin si merces interueniat, non est commodatum sed locatio, vel aliud cõtractus innominatus. In re autem commodata, talis diligentia adhibenda est à custodiendo, qualem quisq; diligentissimus paterfamilias suis † rebus adhibere solet. quã si præstiterit, & aliquo fortuito casu, rem amiserit, securus est. Fortuiti casus sunt, vt incendium, naufragium, rapina, mors naturalis, & alia huiusmodi. Ita demum autem quis fortuito casu liberatur, tam in cõmodato, quam in cæteris contractibus, si in fortuito casu nulla eius culpa deprehendatur. Si autem in fortuito casu † culpa eius deprehendatur, veluti si in vento so tẽpore nauigauit, cùm in securo portu esset, & ita rem commodatam naufragio amiserit, nõ euadet commodati iudiciũ. Item si morã in commodato reddendo fecerit, aut si ad alium vsum, quàm cuius gratia sibi datum est, commodato vtatur, veluti argẽtum sibi commodatum ad cẽnam peregrè tulerit, quocunque modo id amiserit, restituere cogitur.

† §. item is. Insti. quod. re contrah. obli.

† l. in rebus. D. commoda.

¶ De Deposito.

¶DEPOSITVM VERO EST, quod datur custodiendum gratuitò. In hoc autem contractu, quia nulla vtilitas depositarii, sed solummodo onus versatur, non nisi † dolũ, d & latam culpam præstare depositori, uel eius hæredi compellitur: lata culpa etiam & videtur, si minus rem depositam sua propria custodierit. Qui verò huiusmodi custodiam in depósito adhibuit, quocunque modo res amissa, vel deteriorata fuerit, securus erit. Dolum autem auctoris, e nec in hoc contractu, nec in cæteris bonæfidei iudicijs hæres præstabit: nisi vel ex dolo defuncti locupletior factus sit, vel cum principali reo res fuerit in choata. Est enim certissima iuris regula, ex dolo defuncti, hæredes † non teneri, nisi in quantum ad eos peruenit. Hæres tamen agere potest. Hoc autem iudicio ex proprio dolo damnatus, infamia notatur.

† l. naturalis. D. de præscrip. verb.

† l. fi ut §. nunc videndum. D. depos. l. quod Neruа. D. eod.

d ¶ Dolus est, cùm aliud agitur, aliud simulatur.

e ¶ Quia si hęres damnatur ex dolo defuncti non sit infamis.

¶PIGNVS EST, quod creditori causa securitatis datur. In pignore verò, & creditoris, quia in tuto est sibi pecunia: & debitoris, quia facilius † sibi creditur, vtilitas continetur: & ideo non exactissimam diligentiam vt commodatarius, nec solummodò dolum & latam culpam, vt depositarius, sed quasi mediam, id est, exactam diligẽtiam creditor vel eius hæres, debitori vel hæredi eius, præstare cogitur. Hanc autem custodiam si præstiterit creditor, quocunq; fortuito casu res amittatur, non tenebitur. f nec ob id debitum retinere poterit debitor.

¶ De Pignoribus.

† §. fi. insti. quib. mo. re contrah. oblig.

f ¶ Naturalis æquitas est, ut si res depereat sine culpa alicuius, domino suo depereat.

¶ CONTRACTVS Innominatus est, cùm pactum quidem obligatorium est, sed tamen nomine speciali caret. Huius species sunt quatuor. † Aut enim do, vt des: aut do, vt facias: vt facio, ut des: aut facio, vt facias. In his autẽ quatuor innominatis contractibus & in supra dictis omnibus, ex solo pacto quisque non obligatur ciuiliter, nisi res (id est, dare & facere) sequatur. Et hęc sunt pacta, quę tãtùm valent ad accipiendum, non pariunt actionem, quæ & nuda vocantur & multa alia. Re autem secuta, id est, dare vel facere is, qui accipit, obligatur ad dandum vel faciendum, vel ad id quod interest dantis, vel facientis præstandum, vel postmodum, si maluerit is, qui dedit, ad id, quod datum est, restituendũ. Et si quidem do vt des, vel do vt facias, vel facio vt facias, præscriptis verbis g nascitur actio. Sin autem est facio vt des, in subsidium de dolo datur. Idcircò autem in subsidium, id est, cùm nullum aliud auxilium supereſt, de dolo datur: quia qui eo iudicio damnatur, infamia notatur. Dare autem tam in his contractibus, quàm in cæteris per quos dominia trãsferuntur, ita intelligitur, vt id quod datur, accipientis sit.

† l. naturalis. D. de præscrip. verb.

¶ De contractu innominato.

g ¶ Idcirco huiusmodi actiones vocant præscriptis verbis, quia olim vnaquæque actio, præscripta verba & certa habebat à prætore. insolita verò postea solennitate verborũ sublata, quæ speciale nomen sortitæ non sunt, in generali nomine descendente ex prædicta formula remanserunt.

¶ De stipulationibus.

¶ VERBIS CONTRAHITVR obligatio, cùm solennitas verborum intercedit, ad contrahendam obligationem: hic

Universidad de Deusto
Biblioteca

contractus vocatur stipulatio, Est autē stipulatio, verborū †cōceptio, qua is, qui interrogatur, spondet se daturū facturúmve id, quod interrogatur. Dicta est stipulatio, quasi à stipite, cō quòd antiqui firmum & ratum tenebant id, quod stipulabatur. In hoc contractu talia verba olim fuerunt reperta, dabis? dabo. facies? faciā. promittis? promitto. fideiubes? fideiubeo. Quæ si non dicerentur, nō cōmittebatur stipulatio. Hodie verò solennitate verborum, tam in hoc contractu quàm etiam in omnibus iudiciis sublata, quibuscunq; verbis conuenienter ad interrogationē respondeatur, connectitur stipulatio, Verba † autem ex vtraque parte intercedere oportet: alioquin non erit stipulatio. Vnde constat mutū, surdum, absentem, stipulari non posse: quoniam eum qui stipulatur, verba promittentis exaudire oportet. Pupillus [a] verò si stipulatur, vel aliquo modo pacisci tur, qui secum contrahit, obligatur, ipse verò ei non tenebitur. Loquimur autem de eo pupillo, qui eius ætatis est, vt intelligat id quod agit, alioquin non pacisci tur. hoc autem iudicio, is qui promittit, si quidem certum est, quod promittit, ad id præstandum certi condictione tenetur. Sin verò incertum est, ex stipulatu agetur. Certum autem dicimus quod constat ponde re, numero vel mensura.

¶ PRO HIS AVTEM à quibus stipulamur, solent alii intercedere, qui fideiussores, vel mandatores dicuntur. Cùm verò vnius rei plures fideiussores vel mandatores sunt, vnusquisque † pro sua tantum parte tenetur, nisi nominatim sit expressum, vt vnusquisque in solidum teneatur, quòd si hoc expressum est, in præsentes qui soluendo sunt, in solidum competit actio. Onera enim præsentiæ vel absentiæ, præsentes & locupletes insimul sustinere debent. Ad inquirendū verò qui sunt locupletes, nécne, agenti stipulatori ante iudices omnes præsentes se exhibere debent. Nulli tamen creditori licētia permittatur intercessores conuenire, nisi cùm principali reo debitum minimè possit consequi. Quòd si reus † absens sit, tunc creditorem præfinire intercessoribus competens tempus oportet, intra quod debitorem principalem exhibeant: quòd si tempus elapsum fuerit, & debitor sit minimè exhibitus, intercessores creditori satisfaciant: & creditor eis suas actiōes, quas aduersus debitorē habebat, edat. Quòd si tam reus, quàm intercessores absint, prius in rem principalem debitoris his deficientibus, in res intercessorum creditor mittatur, hoc obseruando, vt nec etiam hypotheca riæ actioni locus fiat, quousque personales actiones effectum habere possint. Hæc quoq; locum habeant, non solùm si intercessores sunt fideiussores vel mandatores, sed sint pecuniæ [b] constitutores. Mulier autem pro alio intercedere non potest, quia succurritur ei senatusconsulto velleiano, nisi primam intercessionem post biennium sequenti intercessione firmet.

† l.v.§.j.D de uerbor. oblig.

† l.j.in prin.D.eo.

a ¶ Idcireo pupillus non obligatur, cum è conuerso is qui cū eo cōtrahit obligatur ei, quia meliorem conditionem suam cuiq; facere licet, deteriorem verò minimè.

¶ De fideiussoribus & mandatoribus.

† ex epistola diui Hadriani. §. fideiussores. insti. de fideiuss.

† §. si quis igitur in authen. de fideiuss. auth. præsente. C. eo.

b ¶ I. debitores ex alia causa, & postea alius volente creditore debitum i se transfert, & se facit debitorem.

¶ SCRIPTVRA CONTRAHITVR obligatio cum scriptura intercedit, ad contrahendam obligationem, veluti chirographo emisso. Qui autem se alicui per scripturam obligat, quasi aliquid acceperit, si quidem ei posteá non numeretur, † intra biennium contra agentem ex scriptura, exceptione non numeratæ pecuniæ vti potest. Biennio autem elapso, nisi intra prædictum tempus contestatus fuerit eam, ac si accepisset, conuenietur.

¶ De obligatio scriptura.

† l.in contractibus C. de non nu.pecu.

¶ CONSENSV A CONTRACTVS fit, cùm solus consensus ad contrahendam obligationem sufficit. huius species sunt hæ, emptio, venditio, locatio, conductio, societas, mandatum. Est & præter hæc mandatum donatio, de qua superiùs dictum est.

¶ De contractu ex consensu.

A ¶ Idest, cum neq; res, nec verba, nec scriptura exiguntur.

¶ IN EMPTIONE, ET VENDITIONE contrahenda, pretium oportet constitui. Pretium autem constat in pecunia numerata. Alioquin si res pro re datur, non est pretium, † sed alius generis contractus. Sed si pretium constitutum sit, & postea res alia in solutum detur, constat ritè contrahi emptionem & venditionem. Emptio tam † purè quā etiam sub conditione potest contrahi. Sed & ita venditionem † posse contrahi admissum est. vt tanti res sit empta, quanti Titius æstimauerit. Quòd si Titius æstimauerit pretium, tanti erit emptio. Sin verò Titius minimè arbitratus fuerit, arbitrio boni viri contracta emptio intelligitur. Liberi autē hominis, licet nulli alii contractus esse non possint, tamen emptio & venditio contrahi potest, non solùm inter ignorantes, sed etiam inter scientes, scilicet cùm pater propter ineuitabilem necessitatem famis filium vendit. quod tamen filius si emptori aut id quod pro se datum est, exoluerit, aut mancipium tanti operis vel etiam ei ex operis suis satis fecerit in propria se libertate [B] tuebitur. Res autem diuini iuris & quæ ad publicum vsum populi destinatæ sunt, licet, nisi ex certis causis, [C] nullius fieri possint, attamen si sciens venditor ignoranti [c] emptori vendiderit, ex empto nihilominus, ꝙ si constitissет emptio, tenebitur, quod si sciens emit, si quidem pretium solutum est, non poterit repetere, nec ex empto agere. Donare enim voluisse intelligitur. Quod si non est solutum, non potest à venditore peti. Sin verò vterque ignorauerit, non consistit venditio. Contracta autem emptione, [d] & venditione, vēditor quidem ad rem tradendam, vel ad id, quod interest [e] emptori præstandum empti actione cōstringitur. emptor vēditi iudicio ad pretiū venditori cogetur. & ad vsuras ex mora præstandas. Non solum autem rem tradere venditorem oportet, verum etiam de euictione [f] cauere. Quod si rem alienam vel alteri obligatam D tradiderit venditor, & postea euicta fuerit, vel vitiosa, aut morbosa apparеat. E & si non cauit venditor de euictione, ex empto tamen ad id, quod interest, aut redhibitoria, vel quanto minoris ignoranti

¶ De emptione & vēditione.

† emptio.

† §.pen.Insti.de empt.

† l.fi.C.eo.

B ¶ Quia ex huius facto, seruus effectus nō est.

C ¶ Veluti redēptionis causa captiuorū.

c ¶ Quamuis emptio propter rem quę deuenit in cōuētione ipso iure nō valeat, attamē lex pro fauore iustę ignorātiæ emptoris atque odio scientiæ venditoris, actione ex empto venditorem facit.

d ¶ Id est, quæ fideliter contracta esse de quibus pacisci licet.

e ¶ id est, ad eam veritatem possidendam, quā secutus esset emptor si ei tradita secūdum pactum fuisset.

f ¶ Vt si euincatur ab aliquo, qui oſtēdat suā esse. vel sibi pignorata hic venditor emendet, quanto minoris, semisset, si ita morbosam vel vitiosam eam scilicet hic intra annum.

D ¶ Vel aliena. vel alteri obligata, esse oſtēdatur.

E ¶ Aut fur vel fugax oſtendatur.

empt

emptori tenebitur. Periculum [a] verò rei emptæ ante traditionem, si sine culpa venditoris aut ante moram interueniat, ad emptorē pertinet, si res vendita sit certa † descriptione monstrata, veluti hominem Stichum. Aut si quis incerta descriptione vsus, veluti hominem, aut decem modios tritici, vel vini vendiderit, nec quem hominem, vel quod vinum aut triticum adiecerit, & antequàm tradatur homo mortuus sit, vel vinum acidum, vel mucidum, uel triticum quoquomodo corruptū sit, de quo ipse sentiebat, ad eum periculū pertinebit. Illud etiam considerandum, quòd si quis rem minùs dimidio † iusti pretij vendiderit emptorem vel ad rem reddendam, vel ad iustum pretium exoluendum, conuenire poterit.

a ¶ Id est, si res perit ex toto vel deteriorатur ex parte.

† l. necessario. D. de petic. & commo. rei ven.

† l.ij.C.de rescin. venditio.

¶ LOCATIO, ET CONDVCTIO proxima est emptioni & venditioni eisdemq; etiam regulis iuris † consistit. Nam sicut emptio & venditio sine pretio constitui non potest, ita locatio & conductio, nisi merces interueniat, non contrahitur, & sicut pretium in pecunia numerata constat, ita & merces sine pecunia consistere non potest. Item sicut natura emptionis & venditionis contigua est, ita locationis & conductionis. Differunt tamen quia in venditione de dominio tradendo agitur. In locatione verò non de dominio rei, sed de vsu agitur. In hoc autem contractu, maxime bona fides exigitur, & ideo si quid conductor deliquit, siue plus debito percepit hoc totum locatori, locati actione, ad vsum rei tradendum, vel ad hoc, quod interest eis præstandum, tenetur & conductor si quidem colonus sit, & per continuum biennium, debitam pensionem locatori non soluerit non solùm locati, & Seruiana [b] tenetur, sed etiam ius locationis [c] amittit, nisi communis sterilitas [d] regionis, & improuisa acciderit.

¶ De locatione & cōductione.

† l.ij.D.eo.

b ¶ Qua tenemur domino fundi pro mercedibus q. pignoris iure, ea q̄ colonus intulerit & dicit in fundo licet nulla conuentio super his præcessisset.

c ¶ Ius locationis, id est, nis quod habebat re sibi locata.

d ¶ Pro hac enim causa, censum ei retinere permittitur.

¶ SOCIETAS EST PACTVM DE alicuius rei communicatione. Ex hoc autem pacto mutuæ nascuntur actiones, quæ vno nomine pro socio vocantur, quibus socius socio, si quid deliquit, si quid percepit, [e] si quid in societate impenderit, & generaliter quicquid bona fides [f] exigit, præstare cogitur. Custodiam verò talem pro ea exhibebit, qualem suis rebus adhibet. De se enim queri debet, qui sibi parum idoneum socium elegit, hoc ita est, nisi se diligentem esse promisit: tunc enim diligentiam præstabit. Societas autem & vnius rei, & totorū bonorum [g] contrahi potest. Item si vnus rem, alius operam suam confert constat societatem contrahi posse. Partes autem in societate si quidem expressæ sint, hæ seruentur. Sin verò minimè expressæ sunt, æquales erunt. Sed ita pacisci admissum est, vt vnus [h] ex sociis maiorem partem lucri, damni minorem sentiat. Finitur autem societas, morte socij, capitis diminutione maxima & media, interitu etiā rei cōtraria volūtate [i]. Inuitus enim in societate, vel in communiōe nemo stare cogitur.

¶ De societate.

d ¶ Si quid percepit, ad restituendum tenetur, si quid impendit, potest recuperare.

e ¶ Quicquid bona fides exigit, id est, quic quid ex natura pacti alterum alteri præstari æquum est, hoc totum, licet nominatim non sit expressum præstari conuenit.

f ¶ Rerum furtiuarum & generaliter omnium inhonestarum societas contrahi nō potest.

g ¶ Vt vnus totum damnum, alter totum lucrum habeat, non dicēdo damno non valet pactum. Damnum proprie dicitur, vbi de nostro aliquid dimittimus, non vbi nō lucramur.

h ¶ Licet contrario consensu vtriusq; vel alterius tantùm societas soluatur, tamen actio pro socio, etiam finita societate, durat.

i ¶ MANDATVM EST PACtum, de negotio gerendo gratuitò. Contrahitur verò mandatum quinque modis, vel gratia mandantis tantùm, vel gratia mandantis & eius cui mandatur, id est mandatarij [k], vel gratia vtriusque & aliena, vel mandantis tantùm, & aliena: vel mandatarij tan- & aliena. Quòd † si gratia mandatarij tantū tùm interueniat mandatum non est, sed consilium: & ideo non est obligatorium. Mandatum non suscipere † cuilibet liberum est. Susceptum autem consummari debet, vel quam primùm renuntiari, vt salua sit vtilitas mandati. Postquàm enim susceptum est, is, qui suscepit, id est procurator non solùm de gestis, sed etiam de gerendis, tenetur. & si qd dolo. vel culpa eius commissum est, siue quid ex mandato percepit iudicio mandati directò, [l] præstare debet. Si quid vero ex suo, in negotio gerendo iustè expendit contrario iudicio mandati consequetur. Legem A in mandato dictam transgredi non debet. Mandatum tam morte, quàm duabus capitis deminutionib. item prohibitione domini (nisi vel in rem [m] suam factus sit procurator, vel se administrationi miscuerit) finiri constat.

¶ De mandato.

k ¶ Procurator est, q rem alienā domini mādato administrat.

† l.ij.D.eo.

† §.mādatum.insti.eo.

l ¶ Directum iudicium quod competit mandanti contra mandatarium. Contrarium qđ mandatario aduersus mandantem.

A ¶ Veluti si præceptū est vt emat equum xx. si potest minùs, vltrà dare non debet.

m ¶ Vel si Titius qđ Sæius debebat, vel donauit actiones vt vel aduersus Seium agerē mihi mandauit, tunc enim in rem meam p curator sum, quia id quod a Sæio exigo nō Titio, sed mihi exigo.

¶ QVASI EX CONTRACTV obligatur quis, cùm pactum quidem non intercessit, attamen inter aliquos negotium gestum est, ex quo alterum alteri obligari æquum est, veluti cùm quis alicuius causam vel tutelā gesserit. licet enim inter pupillum & tutorem nullum pactum interceſserit, attamen pro reddenda administrationis ratione, tutelæ iudicio directo, tutor conuenietur. In qua ratione, non solùm gesta sed etiam gerenda venient. Si quid verò ex suo pupilli iure expendit, vel si cui propter pupillum obligatus est, contrario iudicio tutelæ [B] consequetur. Idē inter curatorem, & adultum est. Item is, qui absentis negotia gessit, ad reddendam rationem directo negotiorum gestorum iudicio, ei, cuius negotia gesta sunt, quasi ex contractu tenebitur. Sed is de gerendis non astringitur, nisi cùm alius vellet ea gerere, ipse se obtulit. Si quid vero de suo in gerendo expendit contrario iudicio negotiorum gestorum, is cuius negotia gesta sunt, restituere compellētur. Item is, cui indebitum iure ciuili & naturali, [n] vel naturali tantùm, per errorem solutum est, nisi ex ea causa solutum sit ei, ex qua lis inficiando, vel ex causa transactionis, [o] vel iudicati ad restituēdum id qđ accepit, indebiti condictione, quasi ex contractu obligatur. Quod enim ex meo apud aliquem est sine causa, vel iniusta causa uel turpi, si mea turpitudo non intercedat, condicere possum.

¶ De obliga. quasi ex contractu.

B ¶ Id quod expendit vel liberationē ad obligationem.

n ¶ Quod debitū est iure naturali, indebitum verò iure ciuili repeti non potest nisi fauore soluentis iure ciuili sit indebitū veluti cum mulier pro alio intercedit, non solū contra creditorem petentem auxilio senatusc. Velleiani pōt se tueri, sed etiam ex ea causa solutum, licet iure naturali sit debitū, quia eius fauore senatusconsultum factum est, pōt it repetere. Si verò non fauore soluētis, sed alia causa sit indebitum iure ciuili tātum non potest repeti, velut cum filiofamilias mutua pecunia contra decretum amplissimi ordinis data sit, licet eā creditor petere non possit attamen ei soluta repeti non pōt. Quod ex causa transactionis iudicati, vel ex qua lis inficiando crescit, soluitur, & si indebitum sit repeti non potest.

o ¶ Transactio est pactum de re dubia ob aliquid datum, vel promissum.

¶ ITEM SI IN COMMVNIONEM aliquam incidimus sine nostro pacto, ad personales præstationes præstandas, quasi ex contractu obligamur.

¶ De communi diuidendo.

¶ TOLLITVR AVTEM OMNIS obligatio, solutione eius, quod debetur nō solum debitore soluente, sed etiam quolibet

¶ Obligatio quot modis tollatur.

Universidad de Deusto

pro eo, ipso etiam debitore ignorante, & inuito. Item si quis aliud pro alio soluerit volenti creditori, constat obligationem perimi. Quòd si creditor id quod ei debetur, noluerit recipere, oblatione [a] & depositione, cum consignatione habita in ædem publicam, vel sacram, inuito creditore, obligatio tollitur, nec amplius esse debitorẽ vel eius hæredes, quocunque modo res deposita & consignata amissa sit, poterit mouere actionẽ, nisi in deponẽdo, dolo aut culpa debitor versatus sit.

a ¶ Oblatum, id est, prius offeret creditori debitor, quod si nec tunc accipiet, deponit id quod debet in ædẽ publicam uel ecclesiam, & si quidem pecunia est, consignabit & liberabitur.

¶ De acceptilationibus.

¶ ITEM ACCEPTILATIONE tollitur obligatio, quæ verbis contracta fuit. Est autem acceptilatio, verborum cõceptio, qua is cui promissum est, per stipulationem, debitore interrogante, vtrùm † quod ei per stipulationem promissum est, habeat acceptum, & se recepisse profitetur. Omnes autem † obligationes acceptilatione possunt tolli, si in stipulationem ductę, nouantur. Item hæ obligationes quæ solo cõsensu contractæ sunt, contrario consensu dissoluuntur.

† §. j. insti. quib. modis tol. obli.

† l. ij. D. de acceptila.

Consentaneum est rationi, eodem modo [b] dissolui obligationem, quomodo connexa est. Cæteræ [c] autem obligationes, licet pacto, ipso iure communi tollantur: attamẽ per exceptionem pacti conuenti eliduntur. Item si quis creditori vel debitori suo, hæres extiterit, pro ea parte qua hæres est, sublata est actio confusione.

b ¶ Veluti si re connexa est, re soluitur. si verbis, verbis. si cõsensu, consensu. si literis, literis.

c ¶ Quę solo consensu contractæ nõ sunt.

¶ De compensatiõe.

¶ ITEM COMPENSATIONE tolli obligationem constat. Est autem compensatio, † debiti & crediti inuicem contributio. Id verò debitum compensari potest, de quo nulla quæstio est, siue naturali iure & ciuili debeatur, siue tantum naturali. Contrà in rem tantum actionem, nulla admittitur compensatio, ne inuitus quis rem suam cogatur vendere.

† l. j. D. eo.

¶ De actionibus quæ ex maleficio nascuntur.

¶ De furtis.

† l. ij. D. de furtis.

¶ EX MALEFICIO nascuntur obligationes, veluti ex furto, rapina, damno iniuria, ex iniuria contumelia.

¶ FVRTVM AVTEM EST contrectatio fraudulosa, † quæ fit, inuito domino, alienæ rei vsus possessionisue. Dictum est autem furtum, à furto, eo quòd absconsè fit & plerunque nocte, vel ab auferendo: vel à Græco sermone, quo fures appellantur φῶτες, ἀπὸ τοῦ φέειν. Furtorum genera duo sunt, manifestum, & nec manifestum. Manifestus fur est, qui cum ipsa re furtiua deprehẽditur, vel eo in loco, in quo furtum fecit, vel antequã perferret, eò quo destinauit. Nec manifestus quis sit, ex hac ipsa definitione perpenditur. furtum autem non committitur, nisi animum fraudandi quis habeat. Itaque si equum mihi commodatum ysque ad certum locum, longius duxero, si quidem putaui me id facere, non inuito domino, etiam si dominus noluerit, furtum non committitur. Item si domino volente id feci, ego vero id domino nolente putaui me facere, furtum non committi constat. Furtũ enim nisi inuito domino, non committitur. Planè si seruo alieno † persuasero, vt quasdam res domino furto surripiat, & ad me perferat: seruus autem, domino sciente & concedente faciat, non solum furti, sed etiam serui corrupti placuit hoc casu actionem dari. Liberorum etiam hominum furtum fieri posse placuit, ueluti si quis liberos nostros nobis furetur, Item rei sacrę & religiosæ furtum committitur. Non solum autem alienæ rei furtum fit, sed & propriæ ipsius: † veluti si debitor pignus à creditore furripuerit. Furti autem tenetur, non solum qui furtum fecit, sed etiam cuius ope & consilio furtum factũ est, veluti qui scalas fenestris ad furtum faciẽdum apposuit. Pœna manifesti furti, tam ex lege xij. tabularum quàm ex edicto prætoris, quadrupli † est. Nec manifesti, dupli & extra quadruplum vel duplum, rei persecutio non est, quam vindicando, vel condicendo, is cui furtum factum est, poterit petere. Hæc autem actio hæredi quidem datur. In hæredem uero non competit, nisi uel cum actore lis contestata sit, uel locupletius eius patrimonium factum est. Est enim regula iuris, pœnales actiones ex maleficiis, in hæredes non transire. Hac actione damnatus, † in famia notatur: hæres † vero non utique. Ei autem generaliter competit hæc actio, cuius interest rem saluam fore, siue sit dominus, siue non. Nec etiam aliter domino competit, quàm si eius interfit.

† §. aliquando instit. de obli. q ex deli. nas.

† l. si putator. D. eod.

† §. ex maleficiis instit. de act. l. si quis. §. fin. ff. de furt.

† l. athletas. §. fi. D. de infam.

† l. furti. §. fi quis. D. e.

¶ QVI RES ALIENAS RAPIT tenetur etiam furti. Quis enim magis, inuito domino, rem contrectat, quàm qui vi rapit? Nascitur autem ex hoc facto propria † actio, quæ appellatur vi bonorum raptorum, quæ locum habet etiam si vna res rapta fuerit. Est autem, hæc actio intra annũ quadrupli, post annum verò simpli. In quadruplo autem vel simplo rei persecutio † continetur. Ita demũ autem locum habet hæc actio, si rem mobilem putans alienã, vi quis rapuerit, hac actione non tenebitur: sed ex sacris constitutionibus †, is, cui res raptæ sunt, agere poterit. Quibus cauetur, si quis aliquam rem, alicui possidenti, proprio nomine, sine iudice abstulerit, si quidem suam, restitutione eius rei, dominio careat. Sin verò alienam, etiam æstimationem rei ei, cui abstulit cõpellatur præstare. Quod non solum in rebus mobilibus vel se mouentibus, sed etiam in inuasionibus quæ fiunt circa res soli, obseruari, sacræ constitutiones voluerunt. Liberum est † autem ei, qui rapinas passus est, & priuato iudicio vi bonorum raptorum, damnum persequi, & criminaliter iudicio vis publicæ aut priuatæ reum facere.

¶ De rapina & vi bonorum rapto.

† insti. vi bonorum rapto. in princ.

† d. §. ex maleficiis.

† l. si quis in tantam. C. vnde vi.

† per l. fi. D. de pub. iu.

¶ DAMNI INIVRIAE ACTIO constituitur per legem Aquiliam, cuius primo capite cautum est †. Si quis seruum alienum, vel ancillã, vel eam quadrupedem, quæ pecorum numero sit, iniuria occiderit tantum domino dare damnetur, quanti ea res, eo anno plurimi fuerit. Secundum † capitu. in usu non est. Tertio capite, de cætero damno cauetur, ut quanti ea res xxx. proximis diebus fuerit, & intelligendum est, plurimi emen-

¶ De damno & lege Aquilia.

† l. ij. D. ad leg. Aquil.

† l. si seruum. §. huius legis. D. eo.

† l. si quis seruo. C. de furt.

emendetur. Tria ergo in lege Aquilia considerantur, damnum esse datum, & iniuria esse datum, & domino esse datum. Iniuria idcirco datum esse requiritur, quia si iure datũ est, non tenebor, † veluti si seruum tuum latronẽ (cùm aliter periculum euadere non possum) occidero, vel adulterum in ipso adulterio cũ vxore mea deprehensum, si cum contestatione id fecero. Item si † putator, eiecto ramo ex arbore seruum tuum transeuntem occiderit, distinguendum est, vtrum prope viam publicam, vel vicinalem, aut in suo agro, vbi nulli erat mos eundi, id fecerit. Nam prope uiam publicam vel vicinalem, seu in illo loco, in quo erat ius eundi, id fecerit, & non proclamauerit, culpæ reus est. quòd si proclamauerit, vel in eo loco erat, in quo non erat ci ius eundi, & seruus se cauere non curauit, non tenebitur. Imperitia † quoque culpæ annumerarur. Itaque si medicus † seruum suum secuerit, & ob eius imperitiam, seruus mortuus est, vel si citius quã deberet dereliquit curationem, lege Aquilia tenebitur: hac actione non minus quis ex culpa, quàm ex dolo punitur. Quocunque enim modo damnum quis & culpam dederit, etiam si dolo careat, hęc actio locum habet. Ita demum quis directò hac actione agere poterit, si corpus corpore læsum sit, alioquin, nisi seruo alieno persuasero, vt ibi damnum det, vtili iudicio, non directo tenebor. Item † si seruo tuo persuasero, vt is se de ponte præcipitet, vel arenam frumento tuo immisceat, & is id fecerit, vtili iudicio tibi tenebor. Quod si seruum tuum cõpedibus vinctum, ductus misericordia soluero, & is aufugerit, neque † directo iudicio, neque vtili tenebor, sed in factum in me placuit actionem dari. Licet autem actio directo, soli domino competat: attamen vtilem etiam his, quibus iustè interest dari placuit. Cùm autem libero homini, proprio corpore damnum datum est, impensarum & sumptuum, quos in curatione fecerit, æstimationem habebit. Item operarum quibus caruit, aut † cariturus est, rationem hoc iudicio consequi poterit, deformitatis vero ratio non habebitur. Liberi enim corporis, placuit nullam fieri posse æstimationem.

† l. iij. D. eod.

† l. imperitia. D. de di. regu. iur.

† l. qua actione. §. fin. D. ad leg. Aquil.

† §. fi. insti. eod.

† d. §. fin.

¶ De iniuriis.

¶ GENERALITER INIVRIA DICITur omne quod non iure fit, specialiter aliàs iniquitas & iniustitia, vt in lege Aquilia damnum iniuria dicitur contumelia, quæ à contemnendo dicta est. Iniuria † autem fit non solùm cùm mala alicuius pugno percutitur, sed etiã cùm conuentium ei fit, vel cùm quis carmen, vel libellum † ad infamiam alicuius scripsit, ediditve, vel edi fecit, aut scribi dolo malo. Et generaliter quoties aliquid fit, quod apertè in alicuius contumeliam pertineat, si quidẽ dolo malo factum est, locum habet hæc actio. Itaque si filiæ Titij quæ Pamphilo filio Seij nupta est, iniuriam fecero, non solùm Pamphilus, sed etiam Titius & Seius iniuriarum mecum agere poterunt. Sinautem † marito iniuriam fecero, vxori iniuriarum non tenebor. Defendi enim vxores à viris, non viros ab vxoribus æquum est. Aliis autem personis, quę non sunt in nostra potestate, si iniuria fiat, nos agere nõ possumus, nisi nominatim in nostrã contumeliam facta sit. Item si libero homini, vel seruo alieno, bona fide possessis, iniuria fiat, vel etiam si seruo meo proprio, ita demũ iniuriarum mihi competit actio, si in meam contumeliam apertè respiciat. Hæc autem actio, arbtraria [a] est, & ideo permittitur iniuriam passo iureiurando iniuriam æstimare, taxatione habita à iudice secundum qualitatem facti & personarum similiter facientis & patientis: necnon etiam locus in quo facta est, id est, vtrum † in publico, aut in priuato, & locus etiam vulneris, secundùm quæ & atrox est iniuria, æstimabitur. Aliter enim est iniuria æstimanda, si senatori fiat, aliter si humili. Item aliter si in theatro, vel in senatu, aliter si in clanculo fiat, aliterque si in oculo, quàm si in pede fiat, æstimabitur. Hæc autem actio, [b] quia ex iure prætorio descendit, anno terminatur. & ideo, si quis iniuriam passus intra annum non fuerit contestatus, ampliùs non poterit agere. Item si quis iniuriam passus ad animum statim non duxerit, postea agere nõ poterit. Sed si hæc actio ex iure descendat ciuili, veluti ex lege Cornelia, quæ competit ob eas causas, quod quis se pulsatum, verberatũ, † domum suam vi introitum esse dicat, etiam post annum, si ad animum, statim vt facta fuit reuocauerit, agere poterit. Domum autem siue propriam, siue conductam, siue gratis concessam, accipere debemus. Hæc autem siue prætoria, siue ciuilis, quia personalis est, nec hæredi, nec in hæredem datur: nisi inter principales personas lis fuerit inchoata. Liberũ est autem ei, qui iniuriam passus est, & priuato iudicio iniuriarum æstimationem persequi criminaliter, [c] & publico lege Cornelia, accusare. Nunquam enim plures actiones (præsertim pœnales) de eadem pecunia concurrẽtes, altera alteram consumit.

† §. ij. insti. eod.

a ¶ In arbitrio posita, non certa quantitate terminata.

† §. pena. insti. eod.

b ¶ Idcirco iniuriarũ actio, quæ descẽdit ex iure prætorio, anno terminabatur: q a ipsius prætoris potestas anno finiebatur: quæ verò ex iure ciuili descendit, non solũ hac, sed generaliter omnes non nisi xxx. anno curriculo finiuntur. † l. lex Cornelia. D. eo.

c ¶ Criminalis accusatio ideo dicitur, q cuiuis de populo dat

¶ De actionibus quæ quasi ex maleficio nascuntur.

† l. j. D. de iis qui deiecer. vel effud. l. v. §. v. D. de oblig. & actio.

¶ SI IVDEX LITEM SVAM fecerit, propter imprudentiam quasi ex maleficio obligatus videtur: tunc autem litem suam facere videtur, cùm iniquè sententiam dicit.

Item is ex eius † cœnaculo proprio siue conducto, aliquid deiectum effusúmue est, quod alicui nociturum videtur esse, quasi ex maleficio obligatus videtur. Item si quis eò quà vulgo iter fit positum suspensúmve, aliquid habueris, quod si ceciderit iter, agentibus, nocere possit, quasi ex maleficio tenebit. † Cùm autem iudex per imperitiam litem suam fecerit, æstimatione competentis iudicis, pœnam sustinere cogitur, secundum quod ei bonum & æquum esse videbitur.

† l. fi. D. de var. & extraordi. cognit. & vid Iurisprud. med. Prate lib. j. cap. xix.

Quarta Pars, siue Liber QVARTVS.

DE ACTIONIBVS.[a]

REstat vt de actionib' tractemus. Actio autem nihil aliud est, quã ius persequendi iudicio, quod sibi debetur.

¶ ANTEQVAM DE actionibus tractetur, pauca de iudiciis proponamus. Iudicium ergo est, causæ discussio, cum certarum personarum interpositione. In iudicio autem quinque sunt consideranda, persona, iurisdictio, tempus, locus, causa. Personarum quædam sunt necessariæ, quædam vtiles tantum. Necessariæ sunt, sine quibus iudicium consistere non potest, hæ sunt Iudex, actor & reus, his enim personis deficientibus, vel aliqua earum, iudicium quidẽ non erit. Eremodicium verò certis in casibus esse poterit, veluti si contumaciter †, post trinam edictorum solicitationem, vel post vnã peremptorij edicti commonitionem valentem pro omnibus abesse dignoscitur, vel si iã ferè elapso † triennio à litis exordio, vna parte præsente, altera qualibet absente iudex sententiam dixerit. Vtiles tantùm sunt, sine quibus quidem iudicium consistere potest, adhibitæ tamen, faciliorem iudicij exitum parant, vt sunt aduocati, testes. item iudicis officiales, vt sunt apparitores, præcones,[b] executores, assessores, scribæ. In personis communiter considerandum, quæ admittantur, seu quę prohibeantur. Hoc sciendum, quòd quæcunque persona, si non specialiter prohibetur, communi iure admittitur.

¶ QVI AVTEM † PROHIBENTVR, alii prohibentur ætate, alii morbo, alii casu, alii conditione, quidam sexu, quidam religione, quidam moribus, quidam etiã ob specialem causam, quidã ob familiam, quidã munere. Item qui prohibentur, quidam prohibentur certis causis, uel certis personis interuenientibus, quidam perpetuò. Aetate perpetuò prohibentur impuberes, ne sint Iudices, testes, aduocati. item actores vel rei, sine tutoris vel curatoris auctoritate. Minor etiam octodecim annis aduocatus esse non potest, vel iudex. Aduocatus uerò est, qui causam suam vel amici ante eum cui iurisdictioni præest, exponit. Qui autem aduocatum non habent, à iudice petere possunt. Ait enim Prætor, Si Aduocatum non habent, ego dabo. Morbo prohibentur alij ob morbum corporis, alii ob morbum animi. Ob morbum corporis prohibetur, qui diutino morbo laborat, nec etiam suis pedibus superesse potest, vt si iudex. Item aduocatus, nisi in propria causa. Testis verò volens admittendus est, inuitus autem non est cogẽdus. Item actor, vel reus si vult quidem esse, suscipiat. Si manuult in ciuili causa, procuratorem ei dare concedatur. Ob morbum animi prohibentur, furiosus, mente captus, qui generaliter per se nullam legitimam personam in iudicio consistendi habent. Casu remouentur, cæcus, mutus, surdus. Cæco enim non pmittitur iudicem esse, nisi hoc ei post susceptum magistratum acciderit, neque aduocatum, nisi in propria causa, vel suorum familiarium. Reus verò vel actor quidem esse poterit, sed procuratorem ei dare non denegatur. Item testis in quibusdam iure suscipitur. Mutus verò & surdus in iudicio per se consistere non possunt. [c] Qui cõditione prohibentur, aut sunt serui, aut liberti. & serui quidem nullam consistendi personam per se habent in iudicio, nisi in crimine pduellionis.[d] Inter seruum enim & liberum, constat nullũ posse consistere iudiciũ. Liberti uero nec patronum, nec pro patrono testimonium dicere possunt, vel eum accusare, nisi in crimine maiestatis. Patronus autem contra libertum testimonium dicere non compellitur. Sexu remouentur mulieres, ne sint iudices, nec ẽt ad postulandum, nisi in causa propria vel filiorum suorum, quorum tutelam gerunt, accedant. Item in testamentis adhiberi testes minimè possunt. In iudiciis verò nisi adulterio damnatæ sint, rectè admittuntur. Religione[e] prohibẽtur, † veluti hęretici, ij nec testes, nec iudices seu aduocati contra Orthodoxos fieri possunt. pro Orthodoxo tamen aduersus hæreticum, testimonium recte hæretici admittitur. Item nec Iudæum Christiani iudicem esse posse, vel aduersus eum, testis recipiendus est. Pro Christiano & contra Iudæum testis esse potest. Christianus verò Orthodoxus, Iudæi & hæretici iudex & in eos testis esse potest. Moribus prohibentur infames, ne iudices creentur: item ne in testimonio recipiantur, nec aduocati sint, nisi in causa sua & suorum familiarium, vel quorum administrationem gerunt. Ob specialem causam prohibentur, veluti propter inimicitiã capitalẽ. Hi contra se testes esse non possunt. nec accusatores qui ante litem motam separabantur. Item si capitales inimicitias contra patrem habuit, contra filium testis esse non poterit. Iudex autem esse nõ prohibetur, sed si suspectum iudicem quis habuerit, liceat ei episcopum ciuitatis ad causam discutiendam vnà cum iudice suspecto aduocare. Ob familiam ius dicendi in me vel pro me, testimonium, præter in crimine perduellionis, non habẽt filius vel filia, nepos vel neptis, neque omnes qui potestate mihi iunguntur. Ampliùs quibuscunque imperare possumus, vt inuiti testimoniũ dicant, hi nobis iure, testes esse nõ possunt. Iudex autem & pater filio, & filius patri, etiã si in eius potestate sit, esse potest. Munere[f] prohibẽtur, milites ne priuatorũ aut aduocati, aut iudices, aut accusatores existãt. Et generaliter † nullus ad testimoniũ ducendus est, nisi quem & vitæ dignitas, & morum honestas, vel vox aliorum legitimorum

a ¶ Cum aliquis mecum contrahit, uel maleficiũ mihi facit, ius statim ex ipso contractu uel maleficio cum mihi uincit & obligat; quia uinculum iuris dicit obligatio. Ad hoc vero exequendũ & petendum in quo mihi uinctus est, proditum est aliud ius, quod dicitur actio. quo iure eũ qui debet mihi ex contractu, uel ex maleficio, vt id quod mihi debet soluat, cogo p iudicem, id est, si quis rem meam possidet.

¶ De iudicijs.

† l. contumacia. D. de re iudic.

† l. properandum. C. de iudic.

b ¶ Præcones qui vocantur executores, q quod iudex præcipit, exequuntur. Assessores quia asident iudici. Scribæ qui scribũt gesta.

¶ Quibus ex causis personæ prohibeant. † l. j. D. de postulan.

c ¶ Quia per procuratores possunt.

d ¶ Perduellionis crimen est, cùm quis contra personam Imperatoris, uel contra rẽpublicam molitur.

e ¶ Religio est diuini nominis cultus, superstitio, uana religio. † l. fi. C. de postul.

f ¶ Munus quid sit, docet iurisconsol. l. munus. j. ff. de uerb. sign. † l. j. & iij. D. de testib.

rum testium, commendat & in summa talis debet esse omnis testis, ut fidem debitam iudiciariæ religioni omni gratiæ & potentatui possit præponere. Quòd autem clericus aduersus laicum testis esse non possit, uel econtra in capitulari legis Longobardiæ cautum est. In legibus autem Romanis, non memini me inuenisse, imò contrarium in multis locis constitutum esse cognoui.

¶ De iurisdictione.

¶ IVRISDICTIO EST IVS dicendi ius. Hæc autem alia voluntaria, alia contentiosa. voluntaria est, quę, vtraq; parte volente, expeditur: ut adoptio, emancipatio, manumissio. Potest tamẽ & quis inuitus manumitti. Nulli enim ciuitatem Romanam respuere permittitur. Contentiosa est, quæ p litem & contentionem expeditur. Hæc alia mera, alia mista. Mera iurisdictio † est, vt potestas gladii. Mista est quæ in se alicuius rei habet sententię ditionem. Item iurisdictio, alia propria, alia demãdata, alia ex communi partium consensu data. Qui propriam iurisdictionem habent, iudices ordinarii dicuntur. nec interest, utrum habeat potestatem gladij, necne. Qui autem demandatam habent, dati uocantur. qui eam ex communi consensu partium habent, arbitri appellantur. Potest tamẽ idem & datus iudex arbiter esse. ueluti si ego & Titius in Seium compromiserimus, & postea a proprio ordinario, eum nobis dari iudicem petierimus. Qui autem propriam iurisdictionem habet, demandare eam potest. Qui autem solum demandatam habet, eam mandare alii non potest, nisi ei à principe sit demandata. Ait enim constitutio, Iudex † à iudice delegatus iudicis dandi non habet potestatem, cum ipse iudiciario munere fungatur nisi à principe iudex datus fuerit. Mera iurisdictio demandari non potest. Item nec causa status: nec totius patrimonij controuersia.

† l. merum imperium.

† l. v. C. de iudic.

¶ De arbitris.

¶ ARBITER AVTEM EX compromisso eligi oportet. Alioquin nisi ex compromisso[a] pœna adhibita, uel pignore dato eligatur, & post eam sententiam si quis dicat absolutoriam, exceptio ex sententia[b] parabit. Sin uero condemnatoriam actor ad exequendum non habet iudicati actionem. Sacramento uero dato, arbitrum eligi noua constitutio prohibet. Arbiter ex solo consensu electus, diem dandę sententiæ, inuitis litigatoribus, mutare non potest. Post diem uero statutum elapsum, sententia ab eo dicta nullã obtinet firmitudinem, nisi utraque pars consenserit.

¶ TEMPVS CONSIDERATVR in iudiciis, & in quo fieri debeant, & intra q̃ fiiniri. Nam dies feriarum, non esse iuridicos sacræ constitutiones præcipiunt. Hi sunt gemini menses, † quos indulgentior annus ad requiem laboris accepit. æstiuos ad segetes colligendas, autumnos fructibus decerpendis. & hæc secundum regionis qualitatem, considerari debent. Dies quoque natalis Domini, & kalẽdarum Ianuarium, dies etiam epiphaniarum Christi xl. dies, qui dominicam resurrectionem, auspicio ceremoniarum[c] anticipant. dies quoque Paschæ qui septeno præcedunt numero, uel sequuntur. necnon dies dominici qui repetito in se numero, reuoluuntur & Ascensionis & Pentecostes, & litaniarum otio emãcipant. Pari quoque reuerẽtia necesse est haberi natalitios apostolorum, necnon diem ortus Imperialis personę. In omnibus tamen prædictis diebus uoluntariæ iurisdictionis effectus non prohibetur. Item criminales causæ in prędictis duob. mensibus, exerceri non prohibeantur. Item causæ orphanorum & uiduarum prædicto etiam tẽpore agantur. Item causæ piorum locorum. Tempus intra † quod finiri debet, considerat-

† l. properandum. C. de iudic.

ur, id est triennium à litis contestatæ tempore, si causa ciuilis est. Sin autem criminalis, ultra biennium non prolongatur: & si quidem reus præsto est, actor uero absit, liceat iudici actorem commonefacere, ut uel ipse ueniat, uel procuratorem mittat legitimum. Sin autẽ actor minimè uenerit, nec procuratorem miserit, uocetur per tria edicta, per interuallum ĩ singulis, nó minus triginta dierum, & si nec tunc venerit, habeat inducias unius anni adhuc. Quo elapso, præsente reo, litem audire iudici liceat, & consentaneum calculum proferat. Quod si intra prædictum annum venerit, & litem agere uoluerit, non tamen antea suscipiatur quam impensas reo præstet, iterum ad iudiciũ accedat. Alioquin si impensas reo soluere noluerit, & annus transierit, careat actionibus. Illa enim regula, qua cautum est, ne quis † inuitus agere uel accusare compellatur, tunc locum habet, cum actor ad uersarium suum, teneri in iudicio non fecit. Hæc autem locum habent, non si lis contestata fuerit, sed etiam si sola admonitio & precũ intimatio iudici facta est. Quod si reus quidem † abfuerit, uel etiam, reo absente, non instet, liceat iudici si quidẽ ex contumacia reus abest, peremptorio edicto, eum citare, uel uoce præconia uocare, & litem (secundum iuris ordinem) finire. Sin uerò reus non ex contumacia abest, & triennium iam transierit, ita ut sex menses tantum supersint, inde eum trib. edictis uocare per prædicta interualla oportet. Quòd si nec tunc ueniat, causas audiat, & secundum quod iustum inueniet, sententiam proferat. Curare autem semper debet Iudex in definitiua sententia quatenus uictum uictori in omnes legitimas expensas, † quas victor iurauerit se in totali re fecisse, cõdemnet. Sin autem undique uariæ lites sint, & propter hoc alterum alteri minimè in expensis condemnare maluerit: & hoc in sua habeat potestate. Has tamen impensas uictor absentis petere potest. Sin autem utraque pars te præsente, uel altera iudex causam finire minimè voluerit, totam litem ex litis facultatibus sine omni inquisitione emendare cogatur.

† l. unica. C. ut nemo inuitus ag.

† d. l. properandum.

† d. l. properandum.

¶ LOCVS CONSIDERATVR IN iudiciis, ubi quis agere uel conueniri debeat. Vbi enim quis domicilium habet, aut ubi cõtraxerit, uel deliquit, aut ubi res sitæ sunt, si in rem

¶ De loco ubi quis agere uel conueniri debeat.

a ¶ Ex cõpromisso, ut insimul inter se partes pœnam promittãt si se libertum dicit.

b ¶ Sententia ab eo dicta qui eã iure prohibẽt dicere, nullius est momenti. Omnis definitiua sententia aut est cõdemnatoria aut absolutoria. Omnis absolutoria exceptionẽ parat. condemnatoria uero omnis actionem, ut ea quæ data est non ab ordinario iudice, uel non ab ordinario dato.

¶ De temporibus iudiciorum.

† l. oẽs dies. C. de feriis.

c ¶ Ceremoniæ sunt veluti eleemosynæ ieiunia, imò est cultus Dei per actus exteriores.

Universidad de Deusto
Biblioteca

si in rem agit, apud eius loci iudicem cõueniri debet. Actor enim [a] rei forum, † non reus actoris sequetur. Item Romę omnes conueniri possunt, quocunque loco sit contractum. hoc tamen ex priuilegio legatis † causa reipu. remittitur. Item apud quem iudicem quis agat, apud eum respondere cogitur. Clericus autem in ecclesiastico negotio, nec agere, nec conueniri apud præsidem prouinciæ debet: sed apud proprium Episcopum debet definiri. Sin autem is qui conuenitur, est laicus, volens quidem ante antistitem litigare, admittendus, inuitus uerò non est cogendus. Quòd si in causa criminali (quæ ad ecclesiasticum negotium non pertinet) clericus † accusetur, licet i hoc casu Episcopum cognoscere, ut tamen si dignum capitali supplicio clericum inuenerit, omni clericatus honore denudatum ad puniendum iudici tradat. Sin uerò clericus ante Præsidem accusetur, non liceat Præsidi ante clericũ punire, quàm a proprio Episcopo à clericatus honore fuerit denudatus. Quòd si ipse viderit acta non iustè constitisse, liceat ei gradus denudationem sub legitima cautela mittere, quousq; superea re principi suggeratur, iustè finem causæ impositurò. Sin uerò inter clericum uel quemuis alium, & proprium Episcopum causa emerserit qualiscunque, primum metropolitanus adeundus est, q secundum canones & leges negotium discernat. Et si quis iudicatis acquiescere noluerit, ad Patriarcham illius regionis referatur, & ille secundum canones & leges fidem eis præbeat, & nulla pars ualeat contradicere eius sententiæ. Item obseruandum, & si inter duos Episcopos eiusdem concilij, de quacunq; causa lis interueniat, adhibere etiam debet in iudicando Episcopum metropolitanũ, & quosdam de Episcopis eiusdem concilii. Sin autẽ contra metropolitanum quisquam adire noluerit, regionis illius Patriarcha negotium discernat.

a ¶ Actor in ciuili cã accusator in crimina libus.
† l.ij. C. de iurisdict. † l.ij. §. legatis. D. de iudic.

† c. si diligenti. de foro. compet.

¶ De Causis.

¶ CAVSA AVTEM EST ante eum q iurisdictioni præest, agentis uel rei controuersia. Hæc alia ciuilis, alia criminalis. Ciuilis causa est, quæ per actionem, vel iudicis officium [b] exercetur. Criminalis uerò est, quæ per accusationem, & solennem inscriptionẽ proponitur. Et primitus quidem de ciuili causa uideamus. In hac autem quædam considerare oportet, quæ eam præcedunt, quædam quæ insunt, quædam quæ sequũtur. † Causam præcedit actionis ẽditio, in ius uocatio, libelli conuentio, & hoc ordine certo. Si enim q̃s cõtra aliquem actionẽ putat se habere, prius eum adire debet, & actionem suam atque rationes edere, ut secum † aduersarius deliberet, utrum soluere quod ab eo petitur malit, an reluctandũ existimet. Qui soluere uoluerit, non est in iudicium uocandus, alioquin in iuriarum actor tenebitur. Quod si reluctandũ putat, tunc actor iudicem adeat, & causam suam iudici exponat, & eam gestis inscribi faciat. Iudex uerò libello conuentionis facto, per apparitorem reum in ius uocet. Libellus autem conuentionis in hunc modum fieri debet: Metellus iudex Iugurthæ. Notum sit ibi Atherbalem questum mihi de te fuisse, quod uitæ eius fueris insidiatus, cuius rei gratia te moneo, vt ad placitum venias, eiq̃ iustitiã facias, libellumq; eius accusationis suscipias. quo subsequuto, habet reus spatium xx. dierum, in quo liceat ei, uel recusare, uel si eum suspectum habet, Episcopum loci, uel alium iudicem cum eo, ad causam discutiendam aduocare: uel id quod debet reus, intra prædictos xx. dies confiteri. & si quidem iudicem recusandum putauerit, libellum non accipiat, sed ante iudicem repręsentatus, fori præscriptione utatur. Nemo enim neque in criminali causa, neque in tributorum exactione, neque in populari seditione, à Præside prouinciæ [c] uocatus, fori præscriptione utatur.

† l. si diligenti. de foro. compet.

b ¶ Veluti restitutio in integrum.

† Iudiciorum ordo.

† l. j. D. de eden.

c ¶ Prouincia est regio certis finib. vnius iudicis officio destinata. Idẽ ius Præses habet in prouincia, q Prætor iu urbe.

¶ De in ius uocando.

¶ OMNIS ENIM A IVDICE uocatus ante iudicem sui copiam faciat, vt hoc ipsum sciatur, utrum eius iurisdictioni subiaceat. Si autem libellum conuentionis acceperit, tunc personales præstet fideiussiones, & sportulas executorum det, & subscribat contradictionis libello [d] tẽpus & diem, quo eum excepit, & usque ad prædictum spatium nullam molestiam patiatur. Sin autem prædictũ tempus elapsum sit, tunc ad respondendũ actori, si se non excusauit, teneatur. In ius autẽ uocare patronum prohibetur libertus, præterquam si veniam edicti impetrauerit. quod si aduersus hoc facere ausus fuerit, quingentorũ aureorum pœna mulctabitur. Cum autem vtraque pars ante iudicem sui copiam fecerit, tunc si quas præscriptiones personales, inter se litigatores opponere uolunt, audiantur ante litis contestationem: alioquin postea opponere non licebit, satisdationesque; exponant, reus quidem iudicatum solui, actor uerò litem usque ad definitiuam sententiam executurum. Sin autem per procuratorem litigaturi, tunc si de mandato dubitatur, nisi sit pater uel maritus procurator actoris, etiam rem ratam dominum habiturum satisdatione confirmet: procurator uerò rei iudicatum solui satisdet.

d ¶ Id'est, dẽt alium libellum facere, & in eo contradictionem suam, & in ultimo diẽ ponere, quo per executorem cõuentus ẽ. Libellus uero contradictiõis hoc fine claditur: Met. Iug. relatione uestrarum literarũ didisci, Atherb. de me apud tribunal, uestrum questum fuisse q̃ uitæ eius fuerim insidiatus: huius rei gratia te moneo, vt ad placitum venias, eiq̃ iustitiã facias, libellumq; eius accusationis suscipias. quo subsequuto, habet reus spatium xx. dierum, in quo liceat ei, uel recusare, uel si eum suspectum habet, Episcopum loci, uel alium iudicem cum eo, ad causam discutiendam aduocare: uel id quod debet reus, intra prædictos xx. dies confiteri. & si quidem iudicem recusandum putauerit, libellum non accipiat, sed ante iudicem repręsentatus, fori præscriptione utatur. Nemo enim neque in criminali causa, neque in tributorum exactione, neque in populari seditione, à Præside prouinciæ [c] uocatus, fori præscriptione utatur. Nemo enim neque in criminali causa, neque in tributorum exactione, neque in populari seditione, à Præside prouinciæ [c] uocatus, fori præscriptione utatur.

¶ De Actoris, Aduoca- rando i, & n.

† l. rem nouat. patroni. C. de iudi

¶ De Sacramentum dando pro suspicione.

¶ HIS QVOQVE subsecutis actor iuret, quod se putans habere iustam causam, uenit ad litigandum. Reus uerò putans se uti bona instantia ad reluctandum. Addant etiam, quia nec delationis aut calumniæ, nec uexandi aduersarii causa, probationes in tota causa ab aduersario suo exigant. Aduocati † etiam utriusque partis præbeant iusiurandum, nihil se, nisi quod iustum & utile litigatoribus putauerint esse in tota causa, allegaturos, neque etiam dolo malo prętermissuros.

¶ QVOD SI ETIAM SVSPICIO emerserit, quod aliquis litigatorum aliquid dederit, uel promiserit iudici pro hac causa, iurare debet, quòd nihil dederit uel promiserit. Quòd si aliquis eorum hoc iusiurandum subire noluerit, si quidem actor est, actione cadat: si autem reus, pro condemnato habeat. Planè si confessus fuerit aliquis se dedisse, uel promisisse, & cui, & hoc probauerit, ipse quidem a pena immunis erit. Conuictus uero si quidem ciuilis causa fuerit, magistratu expoliatus, promissum in duplum datum in triplo præstabit. Sinautẽ criminalis sit causa prius bonorum publicatione in exilium mittatur. Quod si litigator iudicem accepisse conuincere non potest, Iudex iureiurando se expurget. Litigator uero fisco æstimationem præstet, & lis legitimo modo finiatur, & hoc si ciuilis causa fuerit. Sin autem criminalis sit, bona eius fisco publicabuntur. Causa uero legitimum finem accipiat apud competentem Iudicem. Quod si Iudex iusiurandum dare minime uoluerit, eadem pęna teneatur, qua supra litigatorem teneri diximus. Hæc autem omnia, nõ solum in omnibus ordinariis iudiciis sed inter arbitros locum habere volumus. Oportet etiã iudices ab ipso principio litis, usque ad finem (maxime in definitiua sententia) habere ante se proposita sacrosancta euangelia, attendentes quod sicut iudicant homines, sic iudicabuntur à Deo. Principium uero litis, est litis contestatio.

¶ De litis contestatione.

† Dcct. in l. cum mota. C. de transact.

¶ De quæstione facti, vel iuris seu nominis.
† Fabius li. iij. ca. xiij et lib. vij. c. iij. iiii. & v.

¶ De probationib.
† l. ii. D. de probat.

a ¶ Veluti cum generaliter sit prohibitum, homicidium, qui dicit se iure occidisse, probare debet.

† l. qui accusare. C. de eden.

† l. fi. C. de rei vindic.

¶ LIS AVTEM contestata tunc uidetur, cum utraq; parte præsente, unus proponit, alius contradicit. Hac autem contestatione, actiones quæ temporales erant, uel quæ in hęredẽ transire non poterant, seu quæ iam fori p̃ scriptione excluse erant, & in hæredem perpetuæ efficiuntur, nec ulla nisi tricennali præscriptione, post litis contestationem habitã, excluduntur. Hoc idem facit precũ porrectio episcopalis admonitio, & quędã alia. Litem autẽ cõtestãdo, res in cõtrouersia deducitur.

¶ CONTROVERSIA † uero triplex est aut enim erit facti, aut nominis, aut iuris. Facti controuersia est, cum de facto quæritur. vt fecisti hęcne nõ feci. Hęc à rhetoribus coniecturalis appellatur. Iuris quæstio est, cum de facto quidem constat, de iure uero dubitatur. Hęc & generalem & translatiuam includit. Nominis est quæstio, cum de facto & iure facti constat, de nomine eius facti dubitatur, ut si auferatur res sacra de ecclesia, & unus dicat furtum esse, alius uero sacrilegium appellet, hæc in se diffinitiuam includit uicissim.

¶ CVM VERO quęstio facti est, qui dicit factũ esse aliquid, probare debet. Ei enim incumbit † probatio qui dicit, non qui negat. Factum enim negantis naturali iure, nulla ẽ probatio. Si uero iuris sit quęstio, qui negat ius, probare debet, nisi generalis prohibitio [a] sibi obsit. Si uero nominis est quæstio, qui aliquod emolumentum consequi uult ex nomine, probare debet. Item considerandum generaliter, quod qui agit uel accusat, probare debet. Ait enim cõstitutio, † qui accusare uolũt, probatiões habere debẽt: & post pauca: Actore enim nõ probante, qui conuenitur, & si nihil præstiterit, obtineat. Itẽ alia cõstitutio. † Res alienas possidens, licet nullam iustã causam possidendi habeat, tamen nõ nisi implẽti intentionẽ suam, restituere cogitur. Non solum autem qui ab initio agit, probare debet, sed etiam reus, si excipiat, † probare debet. Reus enim in exceptione, actor est. Probant uero quæstiones, si quidem facti sunt, testibus, instrumentis, consentiente fama, pręsumptionibus, indiciis.

† Lin exceptionibus. † D. de probat.

¶ De testibus.

† l. ubi numerus. D. de testibus.
† l. iusiurandi. C. eod.

¶ IN TESTIVM probatione considerãdum q̃ ubi numerus testium specialiter nõ exigitur, duo † sufficiunt. Vox † aũt unius solius testis, nullo modo ad probationẽ est idonea, ad præsumptionẽ [b] faciendã potest admitti. Et hic considerandũ, ut nullus sit testis, iudex uel actor. Nullus enim duas personas in iudicio necessarias in eodẽ iudicio habere potest. Item omnis testis iuratus testimoniũ † dicat, & antequam ad dicendũ testimoniũ accedat, separetur. † & utrum uerisimile & concordãs testimonium alterius, testis dicat, discutiatur. Quòd si plures testes sint, & discordant, honestioribus † credendũ est. à reliquis si uiles sint personę, per tormenta ueritas exigenda est.

b ¶ Præsumptio est fides habita de aliqua re per aliquam extrinsecam causam sufficiẽtem.
† d. l. iusiurandi.
† generali consuetudine per l. nullum. C.

† l. ob carmen. D. eod.

¶ INSTRVMENTIS [c] quæstio probatur, cum scriptum aliquod ad probandum factum quod in quæstione est, indicitur. hoc autem tale esse debet, ut tabularii publici cõscriptione, & testium [d] subscriptione roboretur. Quod si tabularii conscriptionẽ non habent, testium sacramẽto firmetur. Sin uero & testes & tabularius mortuus sit, dubitatio autem emergat, utrũ tabularius scripserit, tribus publicis instrumentis, & de quibus dubium non sit, dato sacramento comparantis, cõparatio fiat literarum. Cum autem quæstio iuris est, p̃ ius scriptum, uel per æquitatem, uel per simile probari debet. Sin uero ęquitas iuri scripto contraria uideatur, secundum ipsam iudicandum est. Ait enim constitutio: † placuit in omnibus rebus præcipuã esse iustitiæ, æquitatisque, quam iuris stricti rationem. huic enim aduersari uidetur constitutio † posita in primo libro Codicis. titu. de legibus & constitutionibus, inter ius & æquitatem interpositã, interpretationem nobis solis oportet & licet inspicere. Cum autem nominis est quęstio, per definitionem, uel perscriptam legem probari oportet. Viso autem quid sit iudicium & eius causa, cętera quæ sequuntur, ad tractandum de actione redeamus.

¶ De fide instrumentorum.
c ¶ Instrumenta dicũtur scripta p excellentiã, eo q̃ nos instruunt veritatem.
d ¶ Testes in inferiori parte subscribuntur interfuisse negotio, quod est in quęstione.

† l. placuit. C. de iudic.

† l. j.

¶ IN ACTIONE oportet inspicere ex qua causa nascatur, ex quo iure proficiscatur cui competat, aduersus quem, & quid in eam veniat, & iudicis officium in ea.

¶ De actionibus. quę ex obligatione nascuntur, dicuntur in personã: quæ ex rei detentione, in rem vocant.
e ¶ In personã idcirco dicuntur actiones quę ex obligatiõe nascuntur, quia quocunque modo res in quã obligatur quis alienet persona tñ eius qui debet, obligata permanet, quousque mihi satisfaciat. At vero si in rem actione mihi aliquis tenetur, forte qa rẽ meã possidet: quocunque mõ sine dolo suo definat possidere amplius nõ mihi tenebitur, sed aduersus eũ qui cępit possidere, actione intẽdã in rem.
A ¶ Quę competunt in personam, s. re, uerbis, literis, consensu.

¶ NASCITVR AVTEM omnis actio ex obligatione, vel rei detentione. Ex obligatione, nascuntur omnes personales [e] actiones. Obligatio autem quibus modis [f] contrahitur, superiùs dictum est. Ex rei detentione nascuntur actiones, cùm persona quidem nullo modo obligata est, sed in rẽ quã possidet, aliquod mihi ius dico habere, & hæ actiones vocãtur in rem. Harum aliæ sunt ciuiles, aliæ prætoriæ. Ciuiles alias de vniuersitate, alias de re speciali. De vniuersitate ciuiles actiones proditæ aliæ ad petẽdum, aliæ ad diuidẽdum. Ad petendũ prodita est, petitio hæreditatis, quæ competit hæredi ad petẽdam hæreditatem.

Universidad de Deusto
Biblioteca

† l.j. D. famil. erciſc.

† l. in rem actio. D. de rei vindi.

† l.j. commun. diuidun.

† l. ij. l. iij. § fin. D. fini. regun.

† l. iij. D. de pub. in rē act.

† §. item Seruiana. Inſti. de actionib.

¶ Ex quo iure proficiſcatur actio.

a ¶ Ex iure prætorio uel ciuili cui cōpetit actio.

A ¶ Ex maleficio, ut furto, rapina.

¶ Aduerſus quem cō petat.

b ¶ Id eſt, ex ea cauſa ut ex tumultu, incendio, ruina, nauf. agio.

c ¶ Conuenitur ſi dolo deſijt poſsidere, ac ſi poſsideret.

¶ Quid in actionem uenit.

d ¶ Actiones ex contractu ſunt commodati, depoſiti, pignoratitia, mandati. quaſi ex contractu ſunt tutelæ negotiorum geſtorū.

† notatur in rubri. C. de oblig. & actio.

† l. ſi mandatum. C. de nego. geſt.

diratem. Ad diuidendū † prodita eſt actio familiæ erciſcundæ: quæ hæredi competit ad diuidendum. In rem † ſpecialem ad petendum prodita eſt vindicatio, quę domino competit ad rem ſuā petēdam. Ad diuidendū † ſpecialis eſt cōmuni diuidūdo, quę eis cōpetit, qui ĩ aliquam cōmunem habent. Item in rem ciuilem eſt finium † regundorū, quæ datur eis, qui cōfines agros poſsidēt, ad fines diſtinguēdos. Iure prætorio proditæ ſunt actiones in rem, veluti de ſeruitutibus prædiorū urbanorū, & ruſticorū. Item Publiciana, † quæ datur bonæ fidei poſſeſſori. Itē Seruiana & quaſi Seruiana, quæ etiam hypothecaria uocatur. Per Seruianam autē experitur † quis de reb. coloni, quæ domino fundi pro penſionibus obligarę tacito iure uidentur. Quaſi Seruiana, qua creditor de re ſibi pignorata experit, quæ hypothecaria uocatur. Inter pignus uero & hypothecā nihil aliud intereſt, niſi quia pignus ſine traditione fieri. In hypotheca uerò poteſt.

¶ EX QVO IVRE proficiſcit actio? [a] ſi quidem ex contractu eſt, ei qui contraxit, uel hæredi eius. Sin uerò ex maleficio, A ei qui maleficium paſſus eſt, uel hęredi eius, præter actionem iniuriarum, quæ nec hęredi, nec in hæredem datur: & ſi quæ ſunt ei ſimiles. Quòd ſi in rem ſit actio, ei competit qui ius in ea re, quæ petitur, habere dignoſcitur, & hęredi eius, niſi in perſona ius cohæreat, ut uſusfructus, uſus, habitatio.

¶ ADVERSVS QVEM competit? ſiquidem ex contractu eſt: aduerſus eum qui cōtraxit, uel eius hæredem, niſi ſit depoſiti, de quo lis creſcat [b] in inficiando. Si verò ex maleficio, aduerſus eum, qui maleficiū fecit, uel eius hæredem poſt litis conteſtationem. Sin uerò in rem ſit, aduerſus eum competit, q poſſidet, uel qui dolo fecit, quominus poſſideret. Dolus enim ſemper pro poſſeſſione [c] habetur, & eius hæredem.

¶ QVID IN ACTIONEM venit? ſiquidem in perſonam eſt ex contractu, [d] uel quaſi contractu videndum eſt, utrùm contractus talis, uel quaſi cōtractus ſit, vnde mutuæ naſcātur obligationes, vt ſunt commodatum depoſitum, pignus, mandatum, tutelæ, negotiorum geſtorum. Ex his enim omnibus prædictis, duplices † naſcuntur actiones, vna directa, altera contraria. Directa actio † eſt, quæ datur domino rei, uel uti commodanti, deponenti, debitori, mandanti, pupillo, ei cuius negotia geſta ſunt. Contraria eſt, quæ datur his, qui rem geſſerunt, cōmodatario, depoſitario, creditori, mandatario, tutori, curatori, negotiorum geſtori. Et in directis quidem actionibus venit res, quæ in conuentione poſita eſt, ut præſtetur, ſeu reſtituatur. Item dolus & lata culpa ſolummodò in quibuſdam, uel uti in depoſito & etiā in pro ſocio. vtrunque in quibuſdam, dolus & omnis culpa, & diligētia, ut in pignoratitia, mandari, tutelæ, negotiorum geſtorum. In aliis exactiſsima diligentia, ut ĩ commodato. In contrario iudicio uenit hoc, quod impenſum eſt. In uenditi, iudicio conuenit pretium. In empti verò res uendita, & ſi quid in ea deliquit dolo, vel culpa, veniunt etiam acceſsiones. Item in locati actione venit merces & delictum, & cuſtodia diligens, uenit ipſa res quę locata eſt. In conducti iudicio uenit, ſi quid impendit, ſi quid deliquit. Et notandum q omnes prædictæ actiones, [e] ad intereſſe ſpectant, ut ſi quidem hoc quod in natura, actionis eſt, præſtet reus cum ſuis acceſsionibus, abſoluatur. Sin autē, ad intereſſe reus condemnetur. Et notandum quod omnes prædictæ actiones, bone fidei ſunt. Item bonæ fidei eſt, ex ſtipulatu [f] quæ B competit mulieri ad acquirendam dotem. Item præſcriptis uerbis, quæ competit de eſtimato, & ea quæ ex permutatione. § & hoc ſciendum generaliter, quòd in omnibus bonę fidei iudiciis, non ſolum res, quæ eſt in conuentione venit, ſed omnes perſonales præſtationes. Itē omnes acceſsiones. Item quicquid alterum alteri, ex bono & æquo præſtare conuenit. Item ſi pecunia eſt, vſuram [h] ex mora præſtari conuenit. In aliis autem ex contractu, uelut in condictione certi, quę deſcendit ex mutuo & in ſtipulatu, præter in ſupradicto caſu, & indebiti condictione, & in præſcriptis uerbis actione ex aliis cauſis præter ſupradictas competē te, quia ſtricti iuris ſunt, res ipſę tantum, quę in conuentione poſitę ſunt vocauit, uel per errorem ſolurę. Poſt litis autem conteſtationem etiam acceſsiones ueniunt. In his autē acceſsionibus, quæ naſcuntur ex maleficio, vel quaſi maleficio, in quibuſdam uenit ſimplum, in quibuſdam duplum, in aliis triplum, in aliis quadruplum. Simplum uenit uelut in actione legis aquiliæ. Item de dolo, & poſt annum vi bonorum raptorum. Duplum in actione furti nec manifeſti, ſerui corrupti, & in actione depoſiti, ex incendio, ruina, naufragio ſi inficiatur. Triplum, uelut ſi quis maiorem ſummam in libello conuentionis inſeruit, vt viatores maiores ſportulas à reo exigerent. Quadruplum conſequitur, actione furti, vi bonorum raptorum. Item de calūnia, & in aliis multis caſibus ultra quadruplum, nulla actio prodita eſt. Per actionem uerò in rem conſequitur quis ipſas res in quas intēdit, & in aliis quidē uenit res ipſa, quę petitur, in quibuſdam ius tantū in re in quibuſdā ſola poſſeſsio. Res ipſa venit in actione iure ſpeciali, quę vindicatio appellatur, ueniūt etiam partus, & fœtus, & fructus, & acceſsiones, & hoc uarie ſecundū qualitatē poſſeſſorum. Si enim bonæ [i] fidei ſunt poſſeſſores, de cōſumptis nō tenentur: malę fidei poſſeſſor omnium rationem reddet. In petitionē autē hereditatis, q̄ competit heredi, ſolummodo cōtra eum qui poſsidet pro herede C uel pro poſſeſſore, veniunt non ſolū res, quę fuerè defuncti, ſed & commodatæ & depoſitæ, & quęcunq; defunctus poſſedit quoquo iuſto modo tpe mortis quę non tantum perſonales fuerè, vt vſusfructuariæ. Item in familiæ [k] erciſcundæ, & communi diuidundo res ipſę veniunt nō ad hoc, ut reſtituantur, ſicut in ſupradictis, ſed ut diuidantur.

e ¶ Omnes p̄ſonales actiones, ita ſunt p̄dictę, ut id quod in contuetione eſt, in primis per eas petamus: ut ſi equū ab aliquo emi, & mihi uēditor tradat, agam ex empti actione, peteˢ eū equum, ut mihi ſecundū conuentionem tradat. Quod ſi tradere noluerit, iudex eum cōdēnare debet, ita ut uel equum mihi tradat: uel intereſſe mihi præſtet, quātum mihi præſtet, quātum mihi potero oſtēdere meam utilitatem futuram ex traditione equi. ueluti ſi eo die quo mihi tradere debuit, eum precio c. ſolidorum uenditum habui, cùm tantum eum non niſi xl. ſciuiſſem, c. mihi præſtabit.

f ¶ Idcirco huiuſmodi actiones bonæ fidei dicūtur, quia cum generaliter in omnibus actionibus quæ naſcūtur ex contractu uel quaſi contractu, bona fides exigatur, in his tum maximè exigitur & ideo nō ſolū, id qđ in conuentione poſitū eſt, uel eius intereſſe p has ſicut per eas, quæ ſtricti iuris ſunt, petitur & fœtus & acceſsiones, & generaliter quicq̄d ex bono & æquo alterū alteri præſtare oportet.

B ¶ Siue intercedit ſtipulatio, ſiue non: lure enim tacito, ſemp̄ interceſsiſſe intelligitur.

g ¶ Permutatio differt à mutuo, quia in mutuo eadē qualitas & quantitas reſtituenda eſt In permutatiōe vero & eadē & diuerſa præſtari poſſunt. Itē mutuum cōſtat in his rebus: quę conſiſtunt pondere, numero, mēſura. Permutatio verò omnium rerum corporalium fieri poteſt.

h ¶ In omnibus bonę fidei iudicijs uſurę ex mora ueniūt. Mora autem facit qui poſtquam debuit ſoluere interpellatus cùm nullam iuſtam cauſſam habeat, noluit.

i ¶ Quicquid aliquis ſperat ex bono & æquo ſe p̄ſecuturum ab eo cum quo ꝓxit, uel quaſi contraxit bona fides dicitur.

C ¶ Qui poſsidet, qui putat ſe hęredem cùm non ſit.

k ¶ Nota has dictas actiones miſtas in rē & in perſonā.

† §. ſi inſt. de offi. iudi. l. viij. D. ſi. reg.

a ¶ Per quā poſsidēs negat cē Titio ius, ve lutu alius ædificandi.

b ¶ Actio, quæ dicit condictio furtiua cōpetit domino ad rem ſibi furatā tantū perſequēdam. & diſtat ab actione furti: quia per eam pœnam tantū cōſequimur, per condictionem furtiuā rem tantū furatā. Actione quę dicit damni iniuriæ conſequitur quis & æſtimationem damni, id eſt rem & quāti eo anno uel xxx. proximis dieb. plurimi fuerunt. quod eſt pœna.

¶ De officio iudicis.

† §. præterea inſti. de actionib.

¶ De actione in nos ex contractu filiorum uel ſeruorum.

† l. j. D. quod iuſſu.

uidantur. veniunt etiā perſonales præſtationes, non vnde per finium regundorū iudicantur. In finiū uerò regundorū veniunt res, non ad hoc vt reſtituātur uel diuidātur, ſed vt eorum termini erigantur. † Ius in re conſequitur quis actione in rem propoſita, de vſufructu & vſu & habitatione. Item ius in re conſequitur quis, de ſeruitutibus urbanorum prædiorum & ruſticorum, quæ dantur tam ex parte petentis, quam poſſidentis, [a] cum in nullo alio iuris articulo, poſſidenti actio ſit prodita. Poſſeſsionem conſequitur quis Seruiana & quaſi Seruiana. Per actionem veró ad exhibendum neq; rem conſequimur, neq; ius in re, ſed tantum ut oſtendatur nobis, ut poſteà vindicare, uel alio modo petere poſsimus: qua quidem actione poteſt agere is, cuius intereſt, vt exhibeatur ex aliqua probabili cauſa. Item ſciendum quod quædā actiones ſunt rei perſecutoriæ tantum, quædam pœnę tantum, quædam rei & pœnæ, quę miſtæ vocātur. Rei perſecutoriæ ſunt omnes actiones in rem. itē in perſonā, omnes ex contractu uel quaſi contractu præter actionem depoſiti, quæ competit eo nomine cuius depoſitū eſt. Tumultus, incendii, ruinæ, naufragii cauſa cōtra inficiantem. Ex maleficio uero quędam pœnæ tantū ſunt perſecutoriæ, quædam miſtæ. Pœnam tantum conſequitur quis actione [b] furti, iniuriarum, quod metus cauſa, intra annū. Itē de eo quod ſuſpenſum poſitum ve eſt quod vulgo iter facientibus nocere poſsit. Pœnam uerò & rem conſequitur actione vi bonorum raptorum, dā ni iniuriæ, & aliis multis. Rem tantum conſequitur ueluti condictione furtiua.

¶ OFFICIVM IVDICIS, eſt id, quod venit † in vnaquaq; actione exequi. Item cōpenſationes admittere, præter quam in actionibus in rem, cum de ipſa re eſt controuerſia. Item in bonæ fidei iudiciis, ſi pecunia eſt ex mora, in uſuras condemnare. Nonnunquam ipſum petentem ad tāxationem rei quæ petitur cum iureiurando admittere. Et generaliter quicquid alterum alteri ex bono & æquo debere uiderit, in id debet eum condemnare.

¶ ITEM SCIENDVM de actionibus, q̄ non ſolum conuenimur quandoq; ex noſtro cōtractu, uel eius cui ſucceſsimus, ſed ex alieno, ueluti ex cōtractu eorum, quos habemus in poteſtate, † id eſt, filiorū uel ſeruorū, ita demū quis ob eorū cōtractū in nos agere poterit, ſi uel iuſſu noſtro contractū eſt, aut in rem noſtrā uerſum eſt, aut ſi eos tabernæ, uel alicui negotiationi præpoſuerimus, aut ſi eos nauis exercitores fecerimus, aut peculiū aliquod habere dignoſcūtur actione quod iuſſu agitur, cum noſtro iuſſū aliquis negotiū cum his, quos in poteſtate hominis geſtum eſt. & hac actione actor ſolidum cōſequetur. De in rem verſo actione agitur, cum quod geſtū eſt cum prędictis perſonis, in rem noſtram uerſum eſt: veluti ſi ſeruo meo Titius mutuo x. dederit, & ſeruus omnes, uel partem eorum in vtilitatē meam uertit, & hoc iudicio, id ſolū quod actor in rem noſtrā verſum eſſe proba-

bit, conſequetur. Inſtitoria agit qui cum ſeruo, uel filio cōtraxit, quem tabernæ uel alicui negotiationi præpoſueramus, eius rei gratia cui præpoſitus fuerat. Exercitoria agit qui al; quod negotium geſsit cum eo, quem naui præpoſueramus eius rei gratia cui præerat. De peculio agit omnis, qui cōtraxit cū his, quos in poteſtate habem[b], cū ipſi aliquod peculiū habere dignoſcuntur. Peculiū autē eſt patrimoniū perſonæ in poteſtate conſtitutę. Ita demū quis de peculio aget, ſi contra decretum amplisſimi [c] ordinis, mutuo pecunia data ſit. Tunc enim creditor ad petendū nullā actionē habebit, hac autē actione tantū quis conſequetur, quantum in peculio eſt, deducto hoc quod patri, dominove debetur, quòd ſi nihil ſit in peculio, hac actione nihil conſequetur. Eſt & alia actio, quę datur in nos ex contractu filii uel ſerui, quę tributoria appellatur. Hęc autem actio tūc locum habet, cum ſeruus uel filius negotiatur ĩ merce peculiari, & eius rei cauſa, cum eo aliquod negotium geſtum eſt. Hac autē actione † pater, uel dominus nō deducet id, quod ſibi debetur, ſed cum omnibus creditoribus ęquam condictionem habebit.

¶ EX MALEFICIO autē filiorum familias in parentes nulla datur actio, ſed ipſi ſuo nomine conueniuntur. Ex ſeruorum verò dātur actiones in dominos, quę noxales appellātur. Eſt autem noxa, † ipſum animal quod nocuit: noxia uero ipſum maleficium uocatur: tamē qūq; & ipſum maleficiū noxa dicit. hoc autem iudicio ita dominus damnatur, ut uel ipſum maleficiū, ueluti furtū rapinam, damnū iniuriam ita emendet, ac ſi liber homo feciſſet uel ſeruum ipſum noxę dedat. Illud i intelligendum eſt, ſi animal alicuius, uelut equus, aſinus, mulus, canis pauperiem faciat.

¶ EST AVTEM PAVPERIES damnū ſine iniuria faciētis datū. † Nec enim poteſt dici iniuriā feciſſe, qui ſenſu caret. Ita autem actio de pauperie locū habet, ſi contra naturā aliquo ſeruo re aut feritate, damnum datū ſit. Hęc autē [d] toties tenenda ſunt, quoties nec ſeruus domini iuſſu, uel uoluntate dā nū dederit, aut animal alicuius inſtigatu † pauperiem fecerit. tunc enim & directo dominus ſuo nomine tenebitur, & is, cuius inſtigatu dānum datum eſt, in ſolidum emēdare cogitur.

¶ SVPEREST vt videamus de interdictis. Sunt autem Interdicta, † formulæ & conceptiones verborum, quibus prætor aliquid fieri iubebat, uel prohibebat. Interdictorum† autem, alia ſunt exhibitoria, alia prohibitoria alia reſtitutoria. Exhibitoria ſunt, ueluti de libero homine exhibendo, uel de liberis exhibendis. Prohibitoria ſunt, ueluti interdictum per quod prętor prohibet fieri uim ſine uitio poſsidenti. Item ne quid fiat in loco ſacro uel religioſo, quo ius loci lędatur. Item ne quid fiat in flumine publico, vel eius ripa, quò peius nauigetur. Reſtitutorium eſt, ueluti interdictum unde ui, quod competit ei, qui vi de poſſeſsione eiectus eſt, cùm [e] nec ui, nec clam, nec precario, ab aduer

c ¶ Amplisimi ordinis decretum, id eſt ſenatuſcōſultum Macedonianum: quod inhibet repetitionē ei[a] pecuniæ quæ data eſt filiofamiliās, niſi data ſit filiorū cā, uel militiæ, uel ſimili ratione. alia idcirco ab his mutuæ pecuniæ repetitio inhibet, quia in hoc toties coacti à creditoribus vitæ parentum in fidiabantur.

† l. peculium autem. D. de pecul.

¶ De noxalibus actionibus.

† §. i. inſt. de noxal. ac. l. i. D. ſi quad. paup.

† Idem & rectius.

¶ De pauperie.

† inſti. ſ. quadr. paup. in prin.

d ¶ Quæ dicta ſunt de ſeruo & bruto animali.

† d. l. i. §. ſed & ſi inſtigatu.

¶ De interdictis.

† inſtr. eo. in prin.

† l. i. i. D. eo.

e ¶ Vi poſsidet, q aliū vi expulit clam poſsidet, qui ſciēs rem alienā, inſciēte dño timēs cōtrouerſiā futuram, latenter poſsidet. Precario qui precibus impetrauit poſſeſsionē, ueluti colonus. hi, omnes interdicto vnde vi agere non poſſunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

† §. sequens. Instit. de actionibus.

ab aduersario possidebat. Item interdictorũ, alia sunt † comparata, gratia adipiscendæ possessionis, alia retinendæ, alia recuperandæ. Causa adipiscẽdæ possessionis sunt comparata interdicta: veluti, Quorũ bonorum, quod competit eis, qui iure prætorio hæredes existunt ad petendam hęreditatem. Item, Quorum legatorũ, quod competit legatariis ad legatorum possessionẽ adipiscẽdam. Item Carbonianum edictum, [a] quod causa adipiscẽdæ possessionis introductũ est, quod competit puero ad hęreditarias res possidendas, quousque discernatur, an filius defuncti sit, qui toties locum habet, quoties dubitatur de partu. Retinendę possessionis causa, cõparata sunt interdicta, [b] Vti possidetis, & Vtrubi, quę tũc dantur, cum vterque se possidere cõtẽdunt. per quod inquiritur, quis maiore parte eius anni, nec clam, nec vi, aut precario ab aduersario possederit. Restituendæ possessionis causa comparatum est interdictum, Vnde vi, quod ei competit, qui de possessione vi expulsus est, intra annum vtilem, vtilis annus est, intra quem copia experiendi fuit. In hoc interdicto nihil aliud quæritur nisi si possessor qui ui expulsus est, ab eo qui expulit, nec ui, nec clam, nec precario possidebat. Et notandum, quòd tam interdicta quã etiam omnes actiones prætoriæ, si in rẽ sunt, perpetuę sunt: si in personam, anno † terminantur. Omnes verò actiones vel interdicta, ita demũ locũ habent, nisi vel ipso iure sublatæ sint, vel præscriptione remoueantur, vel exceptione elidantur. Quomodo autem ipso iure tollantur vel præscriptione remoueantur, superius dictum est. Nunc verò uidendum, quomodo exceptione inefficaces ostendantur.

a ¶ Carboniano iter dicto cautum est, ut si pupillo patri uolenti succedere, generis controuersia moueat, ueluti si dicatur non esse filius defuncti, ut hæc quæstio usq; ad pubertatis annos differat, & interim pupillus possessionẽ rerũ hęreditariarũ hęat, & unde ei alimenta præbeantur.

b ¶ Differunt tñ hæc duo interdicta: quia uti possidetis, locum hẽt in reb. immobilib. utrubi verò in mobilib.

† l. in honorariis. D. de obli. & act. & Instit. de perpe. & temp. actio.

¶ EST AVTEM EXCEPTIO, [c] CONtra actionem, ipso iure tenentem, gratia eius, cum quo agit, ex æquitate inducta defensio, ueluti hæ † Doli mali, Quod metus causa, Pacti conuenti, Iurisiurandi, Rei iudicatæ, Non numeratæ dotis, Non numeratæ pecuniæ. hę autem exceptiones tũc locum habẽt, cum is qui cõuenitur iure quidem stricto tenetur actione, sed ei contra ius strictum, aliqua prædictarum causarum interueniente ex æquitate succurritur. Si enim non tenet actio, nullo modo locũ habet exceptio. tenet verò actio donec certus modus eius soluẽdæ interuenit. Itaque si alicui nouem per stipulationem promisero: posteaque ne à me petat, cum eo conuenero, uel mihi, eo decrẽte, iusiurandũ, non me sibi eadem debere iurauero: vel si iudicatum erit me sibi decem non debere, uel si dolo id fecit, ut ego promitterem, uel metu ad promittendum me coegit, uel si ideo promisi, quod mihi eum numeraturũ putaui, licet stricto iure eius contra me ex stipulatu actio teneat. Hęc enim †, non nisi solutione uel acceptilatione tolli potest: tamen petentem exceptione pacti conuenti, uel iurisiurandi, aut iudicati, aut doli, aut metus, uel non numeratæ pecuniæ, sum mouebo.

c ¶ Modi soluendæ actionis superius dicti sunt.
† à titulo de exceptionib. ad titulum de obligationib. & action.

† Instit. quib. mod. tol. oblig.

¶ De publ. iudi.

¶ CRIMINALIS CAVSA EST, cum crimen aliquo d intentaẽ: vnde non pecuniariũ cõmodum, sed vindicta personę speratur, hæc uerò non per actionem exercetur, sed per accusationẽ, & solennem † inscriptionem. Is enim qui aliquem accusare uult, constare debet libellũ accusationis, in quo & crimen cõtineat, † & locum, & tempus, & diem, & nomen accusati, & quo cõsule factum esse ostẽdat, & ad iudicem deferre. In publico autem crimine, cuilibet ex † populo accusandi potestas datur: vnde & publica dicũtur, quasi populica, dum aliqua speciali ratione nõ prohibeatur, Prohibentur † autem serui, liberti, contra patronos (nisi in crimine maiestatis) parentes, liberi, mulier, miles, nisi in sua causa suorumque. Itẽ publico crimine accusatus prohibetur alium accusare, donec se † expurget. Item impuberes, & qui sensu carent. Item de adulterio accusatio contra mulierem, marito primitus, & posteà propinquis defertur. Item de homicidio prius hæredibus interfecti, posteà cuilibet accusatio defertur.

† Insti. de publ. iudi. in princ.

† l. libellorum. D. de accusationib.

† Insti. de publ. iudi. in princip.

† l. qui accusare. & l. seqẽ. D. de accus.

† l. neganda. C. qui accusa. non poss.

¶ ITEM IN PVBLICO Iudicio tria genera pœnarum considerandà † sunt. Summum genus est, suspensio, crematio, decollatio, bestiarum subiectio. Medium genus, pœnæ, metallum, ludus, deportatio. Minimum, relegatio, exiliũ, publica uincula. Omnes autem pœnæ tam publicorum iudiciorũ, quàm & priuatorum molliendæ sunt, non † exacerbandæ: beneficia uerò exaggeranda sunt, & ideo pœnę ad exemplum trahendę non sunt. Sunt autẽ publica iudicia hæc, lex Iulia, quæ adulteros punit capite. Item de stupro, quæ tutorem qui pupillæ † virginitatem corrupe rit, in exilium damnat, & res eius, fisco deputat. Eadem lege punitur capite, ea quæ seruo proprio † occultè se miscuerit, seruus etiam viuus igni traditur, & huius criminis accusatio etiam seruis concedit. Item capite punitur ex sententia eiusdem legis, masculorum concubitores. † Lex Cornelia † testamentaria quæ punit eum, qui testamẽtum, quive aliud instrumentum dolo malo conscripserit, recitauerit, subiecerit, amouerit, deleuerit, commutauerit, quive sigillum adulterinum fecerit, impresserit, quive falsam monetam, uel adulterinam fecerit, qui falsum testimonium dixerit: qui ob falsum testimonium perhibendum, uel uerum non perhibendum aliquid acceperit, dederit ve, quive iudicem vt sententiam ferat, vel non ferat corruperit, corrumpive curauerit, qui ob sententiam dicendam, vel non dicẽdam acceperit, honestiores personas quidem deportatione & publicatione bonorum, humiliores, aut in metallum, aut fortè suspensione. Serui autem post commissum, manumissi capite puniuntur. Item lex Cornelia de sicariis, [d] & ueneficiis, [e] quę pœnam infligit his, qui hominẽ occiderint, uel eius rei faciendæ causa furtiuè, cum telo fuerint, & qui venenum hominis necandi causa habuerint, uendiderint, parauerint, qui falsum testimonium dixerint, ob quod quis mortuus fuerit, mortisve causas parauerint.

† l. in. D. de ficc.
† l. i. D. de parricid.

† l. unica. C. de iis, qui par.

† auth. ut iudic. sine quoquo suffr.

† §. item lex Iulia. inst. de pub. iudic.

† l. i. D. ad le. Iul. pec.

† l. i. & toto tit. D. ad le. Iul. maie.

† l. i. D. ad leg. Iul. de ambi.

† l. i. C. de seditiosis.

† l. iii. & ix. D. de pecula.

† l. j. C. de accus.

† l. pen. D. de pœn.

† §. item lex Iulia. Insti. de publ. iudi.

† l. unica. C. de mulier. q seruis prop.

† l. cum uir. C. de adul.
† l. j. ij. viij. ix. D. de fal.

¶ De Pœnis.
† l. aut damnum. D. de pœn.

d ¶ Sica, est ferreus culter: ponitur tamen pro quolibet gladio.

e ¶ Item eadem puniuntur magi, aruspices, augures, qui nocturna dæmonum sacrificia celebrãt: & qui incantationes dæmones inuocant, consuluntve tẽpestates que emittunt, qq; hoies immolant: hi aũt bestiis subiiciant, aut iniui urantur, aut capite puniantur.

si quid

si quidem honestiores sint personæ, capite puniuntur, aut in insulas deportantur. † Humiliores verò aut furcis † suspenduntur, aut bestiis subiiciuntur. Item lex Pompeia † de parricidiis quæ punit eos, qui patrẽ matremve aut aliquem ascẽdentem, filium, filiamve, aut aliquem de descendentibus fratrem soro remve, vel aliũ propinquum occiderint. Hi enim † immisi culleo, cum gallo gallinaceo, item simia aut vipera, in vicinum mare, aut amnẽ (prout qualitas regionis tulerit) proiiciantur. Item lex Fabia de plagiariis. Plagiũ est liberi hominis furtum, quæ capite punit eos, qui liberos alienos furantur. Item lex Iulia repetundarum, quæ iubet ut iudices post depositam administrationem per † quinquaginta dies in eadem prouincia morentur. & si inuenti fuerint furtis aut sceleribus se commaculasse, omni honore exuti, inter infames habeantur. Item † lex Iulia de ui publica seu priuata, qua honestiores, tertia parte bonorum amissa, relegãtur. Humiles in metallum damnantur. Item lex Iulia peculatus, † qua capite punitur, qui publicam pecuniam furatus, in suos vsus cõuertit. Est autẽ peculatus, furtũ publicæ pecuniæ. Item lex † Iulia maiestatis, quæ pœnam infligit his, qui arma contra Imperatorẽ vel rempublicam mouerint, cuiusve ope vel consilio mota sunt, exercitusve in insidias deductus est, quiue sine iussu Imperatoris bellum mouerit, exercitumve conduxerit, solicitauerit, cõparauerit. huius quidem pœna, humiliores bestiis subiiciuntur, aut viui vtuntur. Honestiores verò capite puniuntur, ac post mortem memoria eorum damnatur. Itẽ lex Iulia de ambitu, † qua in insulam deportatur, qui turbam suffragiorum [a] causa conduxerit, vt aut consulatum, vel aliquam dignitatẽ adipisceretur, aliquid alicui dederit uel promiserit. Item publicum crimen est, raptus, quo crimine puniuntur capitali sententia, qui virginem, † seu viduam, vel quamlibet mulierem, per raptum sibi vel alii in matrimonio, uel contubernio sociare uoluerint, quive etiam ad huius factum, assensum & cõsilium opemve præbuerint. Eadem puniuntur qui uirgines uel uiduas sacras, causa iungendi in matrimonio non † dicam rapere, sed tantum fuerint ausi attentare. Item publico crimine, si vilior persona est, fustibus cẽditur, si quis latronem, † vel in publico crimine reum in domo sua occultauerit, aut Iudici tradere neglexerit. si verò honestior sit persona, iudicis arbitrio damnum patietur. Item æstimatione iudicis puniuntur, qui seditionem † audent commouere. Item fustibus cẽditur, qui iniuriam publico iudicio fecisse cõuincitur. Item † qui sacrilegium faciunt, uel deportantur ad tempus honestiores, uel humiles in metallum damnantur. Item qui terminos † effodiunt vel exarant, uel alio in alicuius fraudem commutant, si quidem serui fuerint, in metallum damnantur. si verò humiliores personæ, in opus publicum. honestiores in insulam, amissa tertia parte bonorum, relegantur, & damnum soluere cogunt. In omnibus autem publicis criminibus, non solum is tenetur, qui facit, sed etiam qui faciẽdum mandat, † cuiusve etiam consilio facta sunt. Item publico crimine damnatur qui se periurasse conuincitur, qui ultimo supplicio ferietur.

a ¶ Suffragia, dicuntur uoces acclamantiũ in turba.

† l. unica. C. de rap. virg.

† l. si quis non dicam rapere. C. de epis. & cleric.

† l. i. C. de iis, qui latro.

† l. non ideo minus. C. de accus.

¶ BONA AVTEM capite damnatorũ, non ut olim ad lucrum præsidis pertinere debent, sed ab intestato † venientibus restitui oportet. Et hæc nos summatim de publicis iudiciis, dixisse sufficiat. Alioquin in libris Digestorum seu Pandectarum, diligentior disciplina paratur.

¶ De bonis damnatorum.
† auth. bona damnatorum. C. de bo. proscri. & §. oportet. in auth. ẽ manda. princ. coll. iii.

¶ NVNC DE SENTENTIIS & prouocationibus consideremus. Omnis sententia definitiua, & certam rem uel quantitatem continere, & in scriptis [b] proferri debet. Alioquin nullas uires habebit, nec ab ea prouocandum est. Iure verò sententia data, executioni mandanda est, nisi ab ea prouocetur. Prouocatione uerò sententia suspensa, executio differenda est. Prouocare autem potest quis, non solum in ciuili causa, sed etiã in criminali. Item contra omnẽ sententiã appellari potest, nisi is qui sentẽtiam dedit, sit præfectus † prætorio: [c] tunc enim nõ prouocatio, sed retractatio locum habet. Item omnis prouocatio intra x. dies à die latæ sententiæ fieri debet, posteà non admittitur. Quod autẽ contra omnium iudicum sententias possit appellari, Iustiniani imperatoris nouella constitutio ostendit, titulo de appellationibus, & intra quæ tempora &c. Omnes iudices porrectas appellationes suscipiant, nisi sit † præfectus prætorio. Quòd autem intra decem dies quis possit appellare, eius noua constitutio præcipit, dicens, Omnis prouocatio siue per se, siue per alium quis velit prouocare, intra decem dies porrigatur, quos numerari constitutio † præcipit ex ea die qua definitiua sententia recitata est.

b ¶ Excepta episcopali sententia: q & fine scriptis proferri potest. nisi partes ut in scriptis proferatur de siderauerint. hinc dat executioni, quãdo iudex facit eam impleri. l. à proconsulibus. C. de appell.

¶ De sententiis, & prouocationibus.

c ¶ Præfecti prætorio tantum tres erant, unus in urbe, duo extrà.

† in fin. princip.

† in auth. de appel. & intra quæ tẽp. in uers. & sancimus.

¶ QVI AVTEM ex contumacia absunt, condemnati prouocare non possunt. Item q in aliquo negotio bis uictus appellauit, tertiò appellare non poterit. Ait enim prædicti Imperatoris noua constitutio, † Prouocationes damnato non denegentur, nisi fortè terappellare quis maluerit. Nam & tertia prouocatio interdicta est. Sed nec contumaces appellare possunt.

¶ Qui prouocare nõ possunt.

† l. unica. C. ne lice in una eademq; causa.

¶ LEGITIMA AVTEM prouocatione, iudices intra statutos x. dies, eam recipere non recusent. & xxx. dies postquàm prouocatio subsecuta est, literas dimissorias, quæ vulgo apostoli nominantur, & etiam acta negotii apud se confecta, † dare nõ differant. Qui si non fecerint, calculus quidem temporis transactione minimè confirmabitur. Ipse verò Iudex & qui ministerium ei præbent, omne damnum quod ex hac causa reus passus est reddere cogatur, & denas libras † auri, priuatis largitionibus Imperatori pœnæ nomine exoluat. hoc etiam obseruandum in omnibus † prouocationibus, vt

¶ Intra quod tempus omnis prouocatio fieri debeat.

† l. Iudicibus. C. de ap.

† l. quoniam iudices. C. eo.

† l. eos qui. C. eo.

appel-

Universidad de Deusto
Biblioteca

appellationes factæ intra statutum tempus, si quidem vtraque pars præsens fuerit, iudex qui de appellatione cognoscit, sine dilatione, quæ acta sunt perscrutetur, & legitimum calculum proferat. Quód si solus appellator intrauerit vsque ad vltimum fatalem diem, id est vsque ad finem biennij, lis differatur: quo elapso iudex legitimam sententiã dicat. Quòd si solus victor intrauerit, nõ solum vltimũ fatalem diem, sed & tres menses, † idem tempus reparationis expectet. Quòd si etiã tunc nõ venerit, nullatenus biennalis præscriptio opponatur, sed acta considerentur, & secundum quod rectum Iudex inuenerit, sententiam ferat. & generaliter semel appellatione introducta ab vna parte vel ab vtraque, non biennalis temporis transactio, sed rei veritas priorem calculum confirmet, siue vna parte præsente, altera absente, siue utraque præsente. Ex hoc sciendum quòd si is qui appellat, absens fuerit siue vincat, siue vincatur, impensas † soluere cogitur. Si autem & calumniator esse conuincetur, in quadruplũ eas exoluet, & perpetuæ infamiæ subiacebit.

† L. ii. C. de temp. appel.

† L. ii. C. de appell.

¶ De calumniatoribus.

¶ EST AVTEM CALVMNIATOR, QVI sciens litem ad se non pertinere, aduersarij vexandi gratia, litem mouit. Ad quos autem iudices appellare liceat, dicere necessarium non duximus, eo quòd ij, quos lex nominat, apud nos non habentur. Hoc tamen sciendum, quòd si datus iudex sententiam dederit, ad eum, qui dederit, esse † appellandum. Ab arbitro autem, tantum communium partium consensu † electo, prouocandum nõ esse tam diui principes, quã etiam Iurisconsulti voluere.

† L. j. C. q. pro sua iu. † L. j. C. de arbit.

FINIS.

ἀρετὴ περὶ πράγματα πρακτικὴ.

CAII INSTITVTIONVM

quorum prior de personis, posterior de rebus.

TITVLI LIBRI PRIORIS.

De statu hominum.
De numero seruorum Testamento manumittendorum.
De iure personarum.
De matrimonijs.
De adoptionibus.
Quibus modis filij exeant a potestate patris.
De tutelis.
De curatione. †

† curatoribus.

De statu hominum. TITV. I.

OMNES HOMINES aut liberi sunt, aut serui: sed ex ipsis q liberi sunt, alij sunt ingenui, alij libertini. Ingenui, qui ingenui nati sunt. Libertini, qui iusta seruitute manumissi, liberi fiunt. Ingenuorum omnium vnus status est. Libertorum verò ideo non vnus est, quia tria sunt genera libertorum: † quia liberti aut ciues Romani sunt, aut Latini, aut Dedititij. tamen qui ciues Romani sint, qui Latini, breuiter explanandum est. ¶ Ciues Romani sunt, qui iis tribus modis, id est, testamento, aut in ecclesia, † aut ante Consulem fuerint manumissi. Latini sunt, qui aut per epistolam, aut inter amicos, aut cõ

† libertatũ

† Censu. sic Vlpianus i epito. ti. j.

uiuij adhibitione manumittuntur. Dedititij † verò sunt, qui post admissa crimina suppliciis subditi, & publicè pro criminibus cæsi sunt, aut in quorũ facie uel corpore quæcũque iudicia, aut igne, aut ferro impressa sunt: & ita impressa sunt, ut deleri non possint. ij, si manumissi fuerint, Dedititij appellantur. Sed inter hæc tria genera libertorum † ideo ciues Romani meliorem statum habent, quia & testamenta facere, & ex testamẽto quibuscunque personis succedere possunt. Nam & Latini, & Dedititij, nec testamenta condere, nec sibi ex testamento aliorum aliquid dimissum possunt vllatenus vindicare. tamẽ Latini certis rebus priuilegia ciuium Romanorũ Libertorum consequi possunt. Dedititij verò nulla ratione possunt ad ciuium Romanorum Libertorum † beneficium peruenire. Nam Latini patronorum beneficio, id est, si iterum ab ipsis aut testamento, aut in Ecclesia, † aut ante Consulem manumittantur, ciuium Romanorum priuilegia consequuntur. Non tamen omnes domini seruos suos manumittere possunt. Nam si aliquis multa debita habeat, cuius substantia à creditoribus teneatur obnoxia, si in fraudem creditoris sui seruos suos manumittere voluerit, collata manumisio non valet. Aut si Libertus ciuis Romanus filios liberos non habuerit, & in fraudem patroni sui seruos suos manumittat, similiter data manumisio non valebit. Prætereà minor † quicunque uiginti annorum dominus, seruo suo libertatem dare non potest, nisi fortè tãtum minor manumissor, cui pater suus & mater à patrono donati sunt, eosdem manumittat, aut certè pædagogum, aut conlactaneum manumittat. Nam quamuis dominus, id est, quatuordecim annos egressus testamentum facere possit, & hæredem instituere, & legata relinquere: libertatem tamen seruis non potest in hac ętate cõferre. †

† Vlpia. titu. j.

† libertatẽ

† ordinis beneficio

† Censu

† Vlpian. epito. tit. j.

† Vetante lege AElia Sentia.

De numero seruorum Testamento manumittendorum. TITV. II.

CONstitutum est, † quantum seruorum numerum testamento, de quãta familia liceat manumitti, hoc ordine. Vt si quis duos seruos habet, ambos manumittere possit. Qui uerò tres, duos testamẽto manumittat. Qui quatuor, similiter duos. Qui sex, tres. Qui octo, quatuor. Qui decẽ, quinque. Qui undecim, duodecim, tredecim, quatuordecim, decem & quinque, decem & sex, decẽ & septẽ, similiter quinque. Qui decẽ & octo, sex. Et ab hoc numero vsque ad triginta, tertiã partem manumittere liceat. Qui amplius quàm triginta habuerit, vsq; ad centũ, quartam partẽ de numero seruorum, manumittere potest. Qui uerò plures quàm centum habuerit, quintam partẽ manumittere potest. Sed & hoc statutũ est, ut de qualibet grandi familia, nulli amplius, q̃ centum testamento manumittere liceat. Nam qui uoluerit aut in Ecclesia, † aut ante Consulem, aut inter amicos, aut per epistolam manumittere, potest iis manumissionibus omnem familiam iugo seruitutis absoluere. Nam si aliquis testamento plures manumittere uoluerit, quàm continet numerus suprascriptus, ordo seruandus est. Vt illis tantùm libertas ualeat, q̃ prius manumissi sunt, usque ad illum numerum, quẽ explanatio continet superius comprehensa. Qui uerò postea supra constitutum numerũ manumissi leguntur, integrè in seruitute eos decretum est permanere.

† Lege Furia Caninia epito. Vlpia. ti. j.

† Censu

Quod

Quod si non nominatim serui, vel ancillæ in testamento manumittantur, sed confusè omnes seruos suos, & ancillas is qui testamẽtum facit, liberos facere voluerit, nulli penitus firma esse iubetur hoc ordine data libertas, sed omnes in seruili conditione, qui hoc ordine manumissi sunt, permanebũt. Nam & si ita in testamento seruorũ manumissio adscripta fuerit, i. in circulo, vt qui prior, qui posterior nominatus sit possit agnosci, nulli ex iis libertatem valere manifestum est: si agnosci non potest qui prior, qui posterior manumissus fuerit. Nam si aliquis in ægritudine constitutus, in fraudem huius legis facere voluerit testamentum, sed epistolis, aut quibuscunque aliis rebus seruis suis pluribus quam per testamentũ licet, conferre voluerit libertates, & sub tempore mortis hoc fecerit, ii qui prius manumissi fuerunt, vsque ad numerum superius constitutum †, liberi erunt. Qui verò post statutũ numerum manumissi fuerint, serui sine dubio permanebunt. Nam si in coloniis quoscunque diuerso tempore manumisit, inter eos qui per testamentum manumissi sunt nullatenus computentur.

† comprehensum.

De Iure personarum. TITVL. III.

ALique personæ sui iuris sunt, aliquæ alieno iuri subiectæ sunt. Itaque cum ostenditur quæ personæ alieno iuri subiectæ sint, tunc euidenter agnoscitur, quæ sui iuris sint. In potestate itaque dominorum sunt serui, quam potestatem omnes gentes habere certum est. sed si distringẽdi in seruos dominis pro sua potestate permittitur, occidendi † tantum seruos suos domini licentiam nõ habebunt, nisi forte seruus dum pro culpæ modo cęditur, casu forsitan moriatur. Nam si seruus dignum morte crimen admiserit, iis iudicibus, quibus publici officii potestas commissa est, tradendus est, ut pro suo crimine publicè puniatur. In potestate etiam patrum sunt filii ex legitimo matrimonio procreati.

† tamen.

De Matrimonijs. TITVL. IIII.

LEgitimæ sunt nuptię, si Romanus Romanam nuptiis interuenientibus, vel cõsensu ducat uxorẽ. Sed non omnes psonas vxores ducere licet: quia nec patri filiam, nec filio matrem, nec auo neptẽ, nec nepoti auiam. Quod non solum de personis, quæ nobis propinquitate cõiunctę sunt, sed etiam de adoptiuis, hoc est adfiliatis, iussum est obseruari. Nam si per emãcipationem adoptio dissoluatur, nuptias tamẽ inter has personas semper constat illicitas. Inter fratrẽ quoque & sororem siue eodẽ patre ac matre nati fuerint, siue diuersis matribus aut patribus matrimonia esse non possunt. Inter adoptiuos etiã fratres illicita sunt coniugia, nisi fortè adoptio emãcipatione fuerit dissoluta. Nam si emancipatio interuenerit, nuptiæ inter huiusmodi fratres licite contrahuntur. Fratris quoque & sororis filiam vxorem ducere non licet. Sororem quoque patris ac matris vxores accipere non licet. Genero quoque socrum suã, nec socero nurum vxorem accipere licet. neque vitrico priuignam, neq; priuigno nouercam. Fratres etiã amitinos vel consobrinos matrimonio iungi nulla ratione permittitur. Sed nec vni viro duas sorores vxores habere, nec mulieri duobus fratribus iungi permittitur: quia si quis incestas vel nefarias, id est, quæ sunt superius comprehensæ, nuptias inierit, nec vxorem habere videt, nec filios. Nam ii, qui ex huiusmodi conceptione nati fuerint, licet videantur habere, patrem vero nullatenus habere cẽsentur, et tanquam si de adulterio concepti, fuerint computantur, qui Spurii appellantur. hoc est sine patre filij. Regula iuris hoc continet, vt qui legitime concipiuntur, tempore conceptionis statum sumant. Qui verò non de legitimo matrimonio concipiuntur, statum sumant eo tempore quo nascũtur. Ac proinde legitima coniunctione conceptus, etiã si mater eius statum mutet, id est, si ancilla fiat, ille qui legitime conceptus est, ingenuus nascitur. Nam qui nõ legitimo matrimonio concipitur, si mater eius ex ancilla dum prægnans est, libera facta fuerit, liber nascetur. Si vero ex ingenua ancilla prægnans facta fuerit, seruus nascetur: quia non legitime, sed vulgo conceptus est.

Spurij.

De Adoptionibus. TITVL. V.

ADoptio naturę similima adeo est, ut aliqs filiũ habere possit, quem non generauit. Et ipsa adoptio duobus modis fit. Vna quæ arrogatio dicit, alia quæ adoptio. Arrogatio est, quando quis patrem non habens adoptat, & ipse se in potestatem adoptiui patris dat. Et ideo arrogatio dicitur: quia & ille qui adoptat, interrogatur, vtrum illum quem adoptat, filium habere velit. & ille qui adoptatur, interrogatur, v trũ id fieri velit. Illa verò alia adoptio est, vbi quis patrẽ habẽs, ab alio patre adoptatur. Et ita ille qui adoptatur, ď certi patris potestate discedit, & in adoptiui patris incipit esse potestate. Nam & fœminæ adoptari possunt vt loco filiarum adoptiuis patribus habeantur. fœminæ vero adoptare nõ possunt: quia nec filios ex se natos in potestate habent. Spadones autem qui generare nõ possunt adoptare possunt. Et licet filios generare non possint, quos adoptauerunt, filios habere tamen possunt. Si quis verò filios habens se dederit adoptandum, non solum ipse in patris adoptiui potestatem redigitur, sed & filii eius. si tamen auum pater num non habuerint, in adoptiui patris transeunt potestatem, tanquam nepotes.

Arrogatio.

Adoptio.

Quibus modis filij exeunte potestate patris. TIT. VI.

FIlii, qui in potestate patris sunt, mortuo patre sui iuris fiunt. Sed si hic filius, qui morte patris sui iuris effectus est, filios habeat, qui in eius post patris sui obitum erũt filii potestate. Nam si pater moriatur, & auus paternus viuat, nepos ex filio sui iuris esse non potest: quia in aui remanet potestate, qui auo mortuo sui iuris efficiuntur. Item si moriatur pater, & relinquat filium emancipatum, & ex eodem filio emancipato nepotes, tunc nepotes liberi & sui iuris erunt, & in patris emancipati potestatem nõ veniunt. Item de potestate patris exeunt filii, si pater eorum in exilium missus fuerit: quia non potest filium ciuem Romanum in potestate habere homo peregrinæ conditionis effectus. Itẽ filius si viuo patre in exilium missus fuerit, in potestate patris ciuis Romanus esse non potest: quia similiter peregrinæ cõditionis factus esse agnoscitur. Item si ab hostibus pater captus sit, in potestate quandiu apud hostes fuerit, filios non habebit † Sed si de captiuitate euaserit, iure postliminii omnẽ sicuti in aliis rebus, ita & filios recipit in potestatem. Si verò pater, qui ab hostibus captus est, in captiuitate moriatur, ab eo tẽpore, quo ab hostibus captus est, filii sui iuris effecti intelliguntur. Item per emancipationẽ filii sui iuris efficiuntur. Sed filius masculus tribus emancipationibus de potestate patris exit, & sui iuris efficitur. Emancipatio autem, hoc est manus tra

† Quod

Emancipatio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ditio, quædam similitudo venditionis est: quia & in emancipationibus præter illum, hoc est certũ patrem, alius pater adhibetur, qui fiduciarius nominatur. Ergo iste naturalis pater filium suũ fiduciario patri emãcipat, hoc est manu tradit, quo fiduciario patre naturalis pater unum aut duos nummos, quasi in similitudinem pretii accipit, & iterum eum acceptis nummis fiduciario patri tradit. Hoc secundo & tertio fit, cum fiduciario patri mancipat ac tradit. Et sic de patris potestate exit. Quæ tamen emancipatio solebat ante Præsidem fieri, modo ante Curiam facienda est, ubi quinque testes ciues Romani in præsentia erunt, & pro illo qui Libripens appellatur, id est, stateram tenens, & qui Antestatus † appellatur alii duo, ut septẽ testium numerus impleatur. Tamen cum tertiò mancipatus fuerit filius à patre naturali fiduciario patri, hoc agere debet naturalis pater, ut ei à fiduciario patre mancipetur, & à naturali patre manumittatur: ut si filius ille mortuus fuerit, ei in hæreditate naturalis pater, non fiduciarius succedat. Fœminæ, uel nepotes masculi ex filio, vna emancipatione de patris vel aui exeunt potestate, & sui iuris efficiuntur. Et ij ipsi quã libet una emancipatione de patris uel aui potestate exeunt, nisi à patre remancipati fuerint, & à naturali patre manumissi, succedere eis naturalis pater nõ potest, nisi fiduciarius à quo manumissi sunt. Nam si remancipatum sibi naturalis pater vel auus manumiserit, ipse eis in hereditate succedit. Quod si habeat quis filium, & ex eo nepotes, & voluerit filium emancipare, & nepotes in sua potestate retinere, in arbitrio eius est, vt si voluerit nepotes emancipare, & filium in sua potestate retinere, hoc ei pro iuris ordine licere manifestum est. Quod non solùm de nepotibus, sed & de pronepotibus similiter facere potuit.

† *Antestari Budæo teste, est capere in testem.*

De Tutelis. *TITVL. VII.*

TVtores aut legitimi sunt, aut testamentarii. Legitimi sunt, qui pupillo per uirilem sexum propinquitate coniunguntur, & qui proximior fuerit de agnatis, ad ipsum legitima tutela pertinet: quia is qui proximus fuerit ad hæreditatem, ipse proximus est ad tutelam. Testamentarii sunt, quos patres aut aui paterni in testamento suo tutores filiis, aut nepotibus dederint. Quod si nec testamentarius tutor fuerit nec legitimus, tunc inquisitione Iudicis, pupillis tutores dantur.

De Curationibus. *TITVL. VIII.*

PEractis pupillaribus annis, quibus tutores absoluuntur, ad curatores ratio minorum incipi pertinere. Sub curatore sunt minores ætate, maiores euersores, infami. Ij qui minores sunt, usque ad uiginti & quinque annos completos sub curatore sunt. Qui uerò euersores †, aut insani sunt, omni tempore uita suæ sub curatore esse iubentur: quia substantiam suam ratio nabiliter gubernare non possunt.

† *id est prædigi.*

INSTITVTIONVM CAII LIBRI PRIORIS, DE PERSONIS, FINIS.

Caii Institutionum Liber posterior, de rebus.

TITVLI LIBRI POSTERIORIS.

De rerum diuisione.
De testamentis.
De exheredatione liberorum.
De Substitutionibus, & secundis tabulis.
De Legatis.
De lege Falcidia.
De Fideicommissis.
De † Intestatorum hereditibus. † hæreditatibus.
De obligationibus.
Quibus modus obligatio tollitur.
De Obligationibus ex delicto.

Caius superiore Commentario de iure personarum disputauit, hoc Commentario de Rebus, tractat.

De Rerum diuisione. *TITVLVS I.*

Mnes itaque res aut nostri iuris sunt, aut diuini, aut publici. Nostri iuris sunt, quæ in proprietate nostra esse noscuntur. Diuini iuris sunt ecclesię, id est, templa Dei, ac patrimonia, ac substantia, quæ ad ecclesiastica iura pertinent. Publici iuris sunt, muri, forum, portæ, theatra, circus arena, quæ antiquitus sancta appellata fuerunt, pro eo quod exinde tolli aliquid, aut contingi non liceret. sed hoc omnia in nullius bonis esse uidẽtur: ideo publici iuris esse dicuntur. Sed & res hæreditariæ antè quàm aliquis hæres existat, id est, quandiu dubitatur, utrum scriptus, aut legitimus hæres succedere debeat, in nullius bonis esse uidentur. Præterea quædam res corpõrales sunt, quædam incorporales. Corporales sunt, quæ manu tangi possunt, uelut ager, mancipium, uestis, aurum, argentum, & iis similia. Incorporales sunt, quæ tangi non possunt: qualia sunt ea quæ non in corpore, sed in iure consistunt, sicut est hæreditas, & obligationes de diuersis contractibus scriptæ Et licet hæreditas, vel emptio, aut diuersi contractus res corporales in se habeant: ius tamen ipsius hæreditatis vel emptionis, aliorumque contractuum incorporale est. Incorporalia etiam sunt iura prædiorum vrbanorum vel rusticorum, Prædiorum vrbanorum iura sunt, stillicidia, fenestræ, cloacæ, altius erigendæ domus, aut non erigendę †, & luminum, ut si ita quis fabricet, vt vicine domui lumen non tollat. Prædiorum verò rusticorum iura sunt, via vel iter, per quod pecus aut animalia debent ambulare, vel ad aquã duci & aquæductus, quæ similiter incorporalia sunt. Hęc iura tamen rusticorum prædiorum, seruitutes appellantur. Item regulariter constitutum est, ut superposita inferioribus cedẽt: vt si quis in solo nostro sine nostro permissu domũ ædificauerit, ad eum, cuius terra est, domus ędificata pertineat. Vel si aliquis in agro nostro arbores, aut vineas, vel plantas quascunq; posuerit: similiter superficii † solo cedat. Vel si in campo seminauerit, omnia hæc, quæ in terram alienã iactantur, domino terræ acquiruntur. Quod † de chartis & pergamenis, si in alienis scribat, licet aureis: vel argẽteis literis, similiter eius est scriptura, cuius charta, aut pergamena fuerit. Quod & de tabellis, hoc est, si aliquis in tabella mea picturam fecerit, obseruetur; quia statutũ est, vt tabellæ pictura cedat. Quòd si quis ex vuis meis vinum, aut spicis frumentum, aut ex oliuis oleum

Iura prædiorum.
† aut.
Seruitutes.
† *superficies.*
† *quod ad chartas, et membranas attinet.*

vis oleum fecerit, eius vinum, triticũ, vel oleum est, cuius spicæ, aut vuæ, aut oliuæ fuerint. Si quis etiam ex tabulis alienis nauem aut armarium, aut quodcũque ad vsum pertinẽs, fecerit, simili ratione eius erũt quæ facta fuerint, de cuius ligno facta probãtur. Similiter etiam, si ex lana vel lino vestimenta fecerit, eius erunt vestimenta, cuius lana vel linum fuisse probabitur. Similiter etiam si iis omnibus superius comprehensis, quicunque in terra aliena aliquid posuerit, aut ædificauerit, aut horum quæ dicta sunt, aliquid fecerit, illis q aliena præsumpserunt, hoc cõpetit, ut expẽsas uel impẽdia, quæ in iis fecerint, à dominis, qui tẽ factam vindicant, recipere possint. Acquiritᷣ autem nobis nõ solũ per nosmetipsos, sed & per eos qui in potestate nostra sunt, sicut filii vel serui. † ita, ut quic quid iis à qualibet persona donatum uel uenditũ fuerit, aut hæredes fueri nt instituti †, idẽ parentibus & dominis sine aliqua dubitatione adquiritur, præter eos filios, quibus per leges castrense peculiũ habere permissum est. Ii uero serui, qui in vsufructu nostro, & in proprietate alterius sunt, hoc tãtum vsufructuario acquirẽ possunt, quod opere aut manibus suis fecerint, aut de meredibus operis sui acceperint. nam si eis aut hæreditas, aut legatũ relinquatur, aut donatione aliquid conferatur, hoc ꝓprietatis domino, nõ vsufructuario acquiritur.

† quia.
† id.

De Testamentis. *Titul. II.*

PEr vniuersitatem, hoc est, omnia simul bona acquirimus hereditate, emptione, adoptione, q̃ aliquem adoptauerimus, si sine patre est, cum omnibus bonis suis ad nos transit. Id quoque constitutum est, vt non omnibus liceat facere testamentum. Sicut ii sunt, qui sui iuris nõ sunt, † & alieno iuri subiecti sũt, hoc est, filii tam ex nobis nati, quã adoptiui. Itẽ testamenta facere nõ possunt impuberes, id est, minores XIIII. annorum, aut puellæ XII. Item & ii qui furiosi id est, mente insani fuerint, non possunt facere testamenta. Sed ii qui insani sunt, si interualla ipsius insanię habent: per interualla, quibus sani sunt, possunt facere testamenta.

† sed.

De exhæredatione liberorum. *Titul. III.*

IS qui filium suum in potestate habet, curam agere debet, ut testamentum faciens, masculum filiũ aut nominatim hęredem instituat, aut nominatim exhæredet. Nam si masculum filium in testamento præterierit, non ualet testamentum: si uero filiam præterierit, non rumpit testamantum filia prætermissa, sed inter fratres suos, legitimo stante testamento, suã sicut alii fratres consequitur portionem. Si uero testamento extranei hętedes scripti fuerint, stante testamento filia medietatem hæreditatis acquirit. Nam si facto testamento, in quo filius masculus prætermissus est, euenerit, ut, viuente adhuc patre, filius, qui prętermissus est, moriat, sic quoque quamlibet filius ille mortuus fuerit, testamẽtum quod factum est, non valebit. Posthumorũ autẽ duo genera sunt. quia Posthumi appellantur ii, qui post patris mortem de vxore nati fuerint & illi qui post testamentũ factum nascuntur. Et ideo nisi is qui testamẽtum facit, in ipso testamento cõprehenderit, Quicunque filius aut filia mihi natus, natàve fuerit, hæres mihi fit: aut certè dicat, exhęres sit. valere eius nõ potest testamentũ: quia sicut superius iã dictũ est, legitime concepti pro natis habeantur, nisi quòd melior conditio est posthumę, quàm natæ: quia natam si prętermissa fuerit, non rumpit testamentum: posthuma uerò, sicut masculus, testamentum rumpit. Si quis post factum testamentũ adoptauerit apud populum illum, qui sui iuris est, hoc est, qui patrem non habet, aut apud Prætorem illum adoptauerit, qui in potestate patris est, quasi ei filius natus sit, ita eius rũ pitur testamentum. Posteriore quoque testamento, quod iure factum est, id quod iure factum ante fuerat, rumpitur. Quod si facto posteriore testamento, hæres scriptus, aut ante aditionem hęreditatis moriat, aut viuo testatore, defecerit, aut conditio posibilis, sub qua hæres instituitus est, impleta non fuerit, is qui testamentum fecit intestatus mori uidetur, quia testamentum quod prius fecerat, testamẽto posteriore rescissum est, & quod posterius factũ est, iis rebus, quas diximus, infirmatur. Alio quoque modo testamenta iure facta infirmantur, ueluti si aliquis post factum testamentum capite minuatur, id est, ab hostibus capiatur, aut pro crimine in exilium deportetur. Similiter & is qui adoptatus fuerit, testamentũ quod ante, quà adoptaretur fecerat, non ualebit. Hæredes autem sui Hæredũ genera. sunt, aut non sui, aut necessarij sunt, aut extranei. Sui hęredes appellanᷣ, filii ac nepotes ex filiis masculis, quos ī potestate auus uel pater habet. Necessarii sunt hæredes serui, qui cum libertate hæredes instituunᷣ. Necessarii ideo, quia uelint, nolint, necesse est eis hæredes esse. Nam qui creditoribus tenentur obnoxii & putant se non tantum in substantia, quantum in debitis relinquere, ipsi seruos suos manumittunt, & hæredes necessarios faciunt, ut quò magis hęres quãdo minus infamiam incurrat: cum res eius, id est, hęreditas domini pro debitis venditur, & creditoribus datur. Extranei sunt, qui nullo propinquitatis gradu testatori iunguntur, sed eos quicunque pro arbitrio suo scribit hęredes.

De substitutionibus, & de secundis tabulis. *Titul. IIII.*

SVbstitutio est, quę post institutionem à testatore fieri solet, id est, secundi hęredi appellatio. Et duę sunt, quarum una vulgaris dicitᷣ, alia pupillaris. Vulgaris dicitur illa. Hęres mihi esto hoc, siue filio, siue extraneo: Quòd si hr̃ditatẽ meã adire nolueris, illum substituo ad quẽ hęreditas mea dẽat ꝑtinere. Pupillaris substitutio filiis tarũ nõ ipuberibus fieri põt, q̃ ita fit: ille filius meus, si ītra, pupillarẽ ętatẽ decesserit, illum ei substituo. Sed pupillaris substitutio ita secreta esse debet, vt ad notitiam substituti peruenire nõ possit: ne uitæ pupilli aliquas substitutus insidias moliat. Nã in extrema pagina testi fieri dẽt, ut pars illa in qua substitutio pupillaris scripta est, quãdiu pupillus annos pubertatis egrediat, obsignata permaneat, & prior pars testamenti, qua hęres scriptus est, referetur. Hoc etiam & de donis fieri potest. † nam si extraneus hęres scriptus sit, ei aliquem substituere non possumus, ut si hęres exiterit, & intra aliquod tempus, mortuus fuerit, alius ei hæres sit. Potest tamen per fideicommissum obligari, ut alii, rogatus à testatore, hęreditatem aut integram, aut pro parte restituat.

Vulgaris substitutio.
Pupillaris.
† hic locus in oĩbus exẽplaribus non caret suspitione nisi legas sed.

De Legatis. *Titul. V.*

LEgatorum genera sunt quatuor, uindicationis, dãnationis, sinendi modo, & prœceptionis. Vindicationis legatum est, si testator sic loquutus fuerit, illũ seruũ tibi do, lego. uel, Illã rẽ tibi ꝑsume, habe vĩdica. Quod post mortẽ testatoris statim legatarius,

Legatorum genera.

Universidad de Deusto
Biblioteca

non expectato hærede, sibi præsumat. Quam si præsumpserit, nec pro præsumpto legato ab hærede potest calumniam sustinere, nec si aliena res fuerit, quæ legata est, legatarius hoc poterit ab hærede repetere. Si p vindicationē vna res multis legata sit, & singuli hāc ipsam tm præsumere velint, æquales singuli de re legata capiūt portiones. Per damnationem isto ordine legatur, vt testator in testamento scribat, Tu hæres meus illi hoc da. aut Illud illi ab hērde meo dari iubeo. In quo genere legati, etiā alienæ res per legatū relinqui possunt. Et si necesse est hęredi aut redimere eam rem, quæ iuris alieni est, & legatario tradere: aut si is cuius est res, vendere noluerit, quātū res illa valebit legatario in pretio compēsare. Sed si testator rem alienam quasi suam credens, per hoc genus legatum reliquerit, legatarius hoc ab hærede petere non potest, & inutile est legatū. Nam si sciēs alienā esse, per legatum dederit, necesse est ab hærede aut ipsam rem, aut æstimationem rei in pretium legatario dari. Cęterùm inter damnationis legatum, & vindicationis hoc interest, quòd per vindicationē res aliena relinqui nó potest: per damnationem eo pacto, quo superius comprehensum est, potest. Illæ etiam res, quæ in rerum natura non sunt, per damnationem in legato relinqui possunt, velut si ita testator in testamento scribat, fructus qui ex illo agro nati fuerint, aut id quod ex illa an cilla natum fuerit. quod in legato vindicationis fieri non potest: quia non potest hæc legatarius, testatore mortuo, cōtinuo vindicare. Et inter legatum vindicationis, & damnationis ista similitudo est, quod legatum vindicationis, siue & damnationis, si coniunctim, id est, duobus aut pluribus una res in legato relicta fuerit omnibus, in vtroq; legato simul ab omnibus præsumatur. Inter legatum vindicationis, & dānationis ista distātia est, ut si disiunctim, id est, singulis quæcunque res per legatum damnationis relicta fuerit, singulis † integra debeatur. id est, ut vnus rem ipsam accipiat, alii æstimationem rei ipsius in pretio ab hærede percipiant. Sinendi modo hæc legati verba sūt, Ille hęres meus rem illā illū pmitte psumere, & sibi eā habere. Nā & propriā rē testator & hæredes sui, & alienam per sinēdi modum legatū relinquere potest. In quo legato non quidem hæres legatario, rem quæ relicta est, iubetur tradere, sed vindicanti legatario non permittitur prohibere. Præceptionis uero legatū non nisi vni ex hæredibus dari potest, ut aliquid ei ex hæreditate præcipuum relinquatur. & si aut coniunctim, id est, multis, aut disiunctim singulis relinquatur, omnibus aut vna res tātum quæ nominata est, debetur, non vni res, & alii æstimatio, sicut in legato damnationis est constitutum.

† in integrum.

De Lege Falcidia. *Titul.* *V.*

LEge Falcidia constitutum est, quinque hæres fuerit institutus, quartam partem totius hæreditatis habeat. Quod si testator hęreditatem suam legatis exinanierit, hoc statutum est, ut Falcidiam sibi de imminutione legatorum hæres retineat, cōstante nihilominus testamento.

De fideicommissis. *Titul.* *VI.*

POtest aliquis recto iure hæredem instituere, & rogare, eum, ut hæreditatē suam, aut omnē, aut ex parte alii per fideicommissum reddat. Nam si hęredem directo iure nō instituerit, fideicommissarius non potest † ad alium acceptam hæreditatem transmittere. Sed in hac quoque re hoc obseruandum est, quod de Falcidia suprà iam dictum est, ut hæres institutus etiam si omnem hæreditatem alii restituere iussus, sit, ita hæreditatem alii restituat, ut quartam sibi ex ipsa hæreditate retineat. Et singulæ quęcūque res per fideicommissum relinqui possunt, hoc ē, aut fundus, aut domus, aut mancipium, aut argētum, ab ipso fideicommissario alteri fideicommissum relinqui potest. Et à legatario, licet legatum relinqui nó possit, fideicommissum potest. Et non solum proprię res à testatore per fideicommissum relinqui possunt; sed etiam ipsius hæredis, aut legatarii, aut cuiuslibet extranei, ne legatarius, cui per testamentum parum relictū est, si plus alii per fideicōmissum, quam id quod consequitur, reddere iubeatur. Cum autem aliena res per fideicōmissum relinquitur, necesse est hæredi tenere vel legatario, rem illam, quæ per fideicōmissum est relicta, aut redimere, uel reddere, aut fideicōmissario dare, aut pretium eiusdem rei, quanti æstimata fuerit, fideicommissario numerare: sicut in damnationis legato fieri diximus. Libertates etiam seruis per fideicommissum dari possunt, ut hęres uel legatarius ea mancipia manumittant, quæ testator ab iis, ut manumitterent, sperauit. Nec interest, utrum hoc testator de suis seruis, an de ipsius hęredis & † legatarii, aut de alienis fieri iubeat. Quod si de alienis fecerit, similiter cogitur hęres emere ipsum seruum, & manumittere. Quod si illum dominus suus noluerit vēdere, perit per fideicommissum data libertas: quia in hac re hæres æstimationē in pretio dare nō cogitur. sed cum p fideicommissum libertas datur, is qui manumissus fuerit, nō testatoris, sed hęredis libertus est. Præterea inter fideicommissa & legata sunt quędam distantiæ. Fideicommissum ad eum cui aliquid commissum est, hærede mortuo, peruenire, si talis fuerit conditio testamenti. Nam legatum ita relinqui non potest. Item legatum per codicillos relictum non valet, nisi codicilli testamento fuerint confirmati. Per fideicommissum uerò, etiā si testamento codicilli nō fuerint confirmati, nihilominus debetur. Item per legatarium legatum alteri relinqui non potest, sed fideicōmissum potest. Item per legatum seruo alieno directa libertas dari non potest, per fideicommissum pōt. Item per codicillos nemo hæres instituitur potest, quamuis testamento confirmati sint: sed is, qui in testamento hæres fuerit institutus, potest per codicillos rogare, vt hæreditatē, quæ ei data est, alii eā totā, vel p parte restituat. Quod validum est, etiam si codicilli testamento non fuerint cōfirmati. Item quamuis non possimus post mortem eius, quem hęredem instituimus, alium ei substituere, tamen per fideicōmissum rogare eum possumus, ut cum morietur, alii eam hęreditatem vel totam, uel pro parte restituat. Et quia (sicut superius dictum est) etiam post mortē hæredis fideicommissum ei, cui relictum est, dari potest, quod hoc ordine fit vt testator scribat, Illū hæredem instituo, & volo, ut cū mortuus fuero, ad illū hęreditas mea pueniat. † Præterea & ī hoc alia fideicōmissorum & legatorum conditio est: qa fideicōmissa, si tardius quā scriptum est, soluta fuerint, vsurę & fructus debentur. Legatorum uero vsurę non debentur, sed ex mora solutionis, si per damnationem relicta fuerint, duplicantur.

† tab alio.

† vel

Legatorum & fideicōmissorū distātia.

† pertineat.

De

† hęredibus. Sui hęredes.

De Intestatorum hæredibus. † *TITVL.* *VIII.*

INtestatorum hæreditates primum ad suos hæredes pertinent. Sui autē hæredes appellantur, filius filia, nepos vel neptis, pronepos pronepotis ex nepote: quia omnes per virilem sexum descendentes, sui vocantur. Naturales sunt hæ personæ, hoc est adoptiuæ. Adoptiuorum. n. comparatione legitimi naturales appellātur. Sed ita nepos vel neptis ex filio auo suo hæredes sunt, si pr eorum de potestate patris, aut morte, aut emancipatione discesserit. Nam si eo tempore, quo aliquis moritur, filium in potestate habeat constitutum, & ex eo nepotes, illi, viuo patre suo, & in potestate aui constituto, sui hæredes auo esse non possunt. Similiter & posthumi, quasi viuo patre nati fuissent, in potestate eius futuri erāt, sui hæredes sūt. Si qñ aliquis moriatur, & reliquerit filiū, aut filiā, aut ex alio filio mortuo nepotes, neptes, siue filii nepotes ex filio, defuncto patre vel auo, hac ratione succedunt, vt filius ac filia sua partes accipiant, & nepotes ex filio portionem, quam pater eorū erat habiturus, accipiant. Quia regulariter cōstitutū est, vt inter suos proximos longiore gradu positos nō excludat, & nō in capita, sed in stirpes diuidatur hæreditas. Ite si quis moriens filium nō relinquat, sed ex duobus masculis filiis dimittat nepotes, hoc est ex vno filio vnum vel duos nepotes, & ex altero tres aut quatuor similiter, sicut superius dictū est, in stirpes, nō in capita hæreditas diuidatur, hoc modo vt illi duo nepotes ex uno filio medietatem percipiant, & illi quatuor ex alio filio aliam medietatem. hoc est, vt tales accipiant portiones, quales patres eorū si vixissent, habituri erant. Si defuerint hæredes sui tunc hæreditas defuncti pertinet ad agnatos, Agnati enim sunt per uirilem sexū defuncto propinquitate coniuncti, id est cōsanguinei fratres, hoc est, de vno patre nati. Nec disputari pōt, si de diuersis matribus nascantur, qui vno patre geniti sunt. Item patruus, id est frater patris, fratris sui filio agnatus est: ipso modo sunt fratres patrueles, hoc est qui de singulis germanis nati sunt. Hoc ordine agnascitur qui sint agnati, sicut supra diximus, per virile sexum propinquitate cōiunctum. Non tamē omnibus simul agnatis lex † hæreditatem propinqui intestati dat, sed iis qui defuncto mortis suę tēpore, pximiores inueniuntur. In fęminis verò alia conditio est, quia inter fœminas sola tantum soror consanguinea habetur agnata, vt germano suo defuncto ab intestato ei agnationis iure succedat. Reliquæ fœminæ, hoc est, amitę, id est, patris soror, vel fratris filia, nec in capiendis hæreditatibus propinquorum legitimæ sunt, ne masculis propinquis agnationis iure succedunt. Ipsarum verò hæreditates ad masculos propinquos agnationis conditione perueniunt. Regulariter constitutū est, vt inter agnatos proximior posteriorem excludat: & inter eos non in stirpes, sed in capita ab intestato diuidatur hæreditas. Nam inter suos, (sicut superius diximus,) alia rō est, vt proximior posteriorem non excludat, & semper hæreditas in stirpes, nō in capita diuidatur, Nam si quis moriēs dimittat germanum, & ex altero germano filios, germanus frater, qa gradu proximior est, solus succedet, fratris filii nō succedēt. Itē si moriat quis, & de duobus germanis fratribus dimittat filios duntaxat masculos, & ex vno fratre dimiserit duos, & ex alio quatuor, similiter masculos, oēs qdē fratrū filii patruo suo intestato succedūt, sed nō in stirpes, sed in capita: ita ut illi duo ex vno patre duas

Agnati

† Legē xij. Tab. deligit.

accipiant portiones, & illi quatuor ex alio accipiant quatuor portiones. Nā si sorores habuerint, in patrui hæreditatem non veniūt, sicut nec sororis filii in auūculi hæreditate succedunt. Nam & hoc regulare est, vt cognati tunc intestatorum propinquorum hæreditates capiant, quando aut sui, aut agnati defuerint.

De Obligationibus. *Titul.* *IX.*

OBligatio in duas species diuiditur. Nam omnes obligationes aut ex contractu nascūtur, aut ex culpa. Eorū, quæ ex contractu nascuntur, quatuor genera sunt, quæ singulæ hoc ordine distinguuntur. Aut. n. re contrahitur obligatio, aut verbis, aut literis, aut consensu. Re cōtrahitur, quoties aliqua cuicunque mutuo dantur, quæ in his rebus contingunt, quę pondere, numero, & mensura continentur. hoc est, si pecunia numeretur, vel frumentum dęt, vinū, aut oleū, aut ęs, ferrū, argentū uel aurū. Quæ oīa numerando, aut pendendo, aut metiendo ad hoc damus, ut eorū fiant qui ea accipiunt, & ad nos ī tuto tēpore, non ipsæ res, sed aliæ eiusdem naturæ, quales datæ sunt atque ipsius ponderis, numeratę uel mensuratę reddantur. Propter quod mutuum appellatū est, quasi a me tibi ita datum sit, vt ex meo tuum fieret. Mutuū. verbis contrahitur obligatio ex interrogatione dantis, & responsione accipientis. ita, vt si ille qui dat, interroget, Hoc mihi dabis? Qui accipiet, respondeat, Dabo. Aut in obligatione debitoris si aliquis fideiussor accedat, ille qui personā fideiussori tradit, interrogetur. Istum fide tua esse iubes? Et ille respondeat, Fide mea esse iubeo? In hac conditione non solum ille qui debitor est, sed & is qui fideiussor existit, obligatur. Et non solū fideiussor ipse dum viuit, sed & hæredes ipsius, si ille defecerit, tenentē obnoxii. Creditor autem, qui pecuniam dedit in potestate habet ad reddendā pecuniam, quē velit tenere, vtrū ipsum debitorē, an fideiussorē absolui. Sed si † debitorē tenere elegerit, † fideiussorē absoluit quia vno electo, quē ideneum creditor iudicauit alterum liberat. Sunt & aliæ obligationes, quæ nulla præcedente interrogatione contrahi possunt. id est, vt si mulier siue sponso, siue iā marito vxori futura dotē dicat. quod tā de mobilibus rebus, quàm de fundis fieri pōt. Et nō solū in hac obligatione ipsa mulier obligabit, sed & parer eius, & debitor ipsius mulieris, si pecuniā, quam ille debebat † marito creditoris, ipse debitor in dotē dixerit. Hæ tm tres personę nulla interrogatione precedēte, possunt † condictione dotis legitimè obligari. Alię verò personę, si pro muliere dotem marito promiserint, communi iure obligari debent. id est, vt interrogatę respondeant, & stipulationem prę mittant. Item & alio casu, vno loquēte, & sine interrogatione alio promittente, contrahitur obligatio. id est, si libertus patrono aut donum, aut munus, aut operas se daturū esse iurauerit. Exponendum hic quid sit donum, munus, vel operę, in qua re supradicti liberti non tā uerborum solennitate, quàm iurisiurandi religione renētur. Sed nulla altera persona hoc ordine obligari potest. Pręterea inutilis est promissio, etiam si stipulatione interueniente, facta sit, si id aliquis daturum se promiserit, quod sui iuris non est. hoc est, si aut ingenuum hominem quasi seruum se daturum promittat. Aut si mortuum aliquis, quem viuum credebat, promiserit. Aut locum sacrum, aut sanctū, aut religiosum daturum se cuicunque promiserit. Pręterea inutilis est promissio, si quis rem sub tali conditione pro-

† Fideiussorē. † Debitorem.

† spōso.

† Dictio nē dotis legitimè obtinere.

Universidad de Deusto
Biblioteca

mittat, quæ impleri ob rei difficultatē nō posſit. Præterea & inutilis eſt interrogatio & promiſſio, ſi ita aliquis interroget debitorem, Poſt mortem meam, vel tuam, illud dare ſpondes? Quod propterea inutile viſum eſt: quia a perſona hæredis obligatio incipere nō pōt. Et ideo nec hæredi creditoris ſub hac ſponſione obligatur debitor, nec debitoris hæredes creditori tenentur obnoxii. Itē inutilis eſt obligatio, ſi dicat creditor, Pridie quàm moriar, hæc dare ſpondes? Vel interroget debitorē, Pridie quàm moriaris? Similiter & hæc ſtipulatio inutilis iudicatur, quia nō pōt ſciri, qñ ſi Pridie, quàm aliquis moriat, niſi poſtquam mortuus fuerit. Item ſi purè interroget creditor, & debitor ſub conditione promittat. Vel ſi creditor decem ſolidos debitorem interroget, & debitor quinque, promittat, hoc ordine integrum debitū vacillare cognoſcitur. Si quis nobis pecuniam debeat, poſſumus debitorem noſtrum compellere, vt pecuniam quam nobis redditurus erat, alteri ſe caueat redditurū. Neque poteſt ei, cui pro noſtro debito cauet, de cauto & nō numerato, ſicut fieri ſolet, aliquid diſputationis afferre, cū id qđ a nobis accepit, alteri cauerit redditurū. Nec pōt ei, niſi literis obligatio fiat, aut a re in perſonam, aut a perſona in perſonam dari. A re in perſonā, velut ſi id quod ex emptione, aut ex cōductione, aut ſocietate debes, alii reddas. A perſona in perſonam, velut ſi id quod mihi alter debet, alteri perſonæ delegem, vt mihi reddere debeat. Conſenſu fiunt obligationes, ex emptionibus & uenditionibus, locationibus, conductionibus, ſocietatibus & mādatis. Quia in eiuſmodi rebus cōſenſus magis, quàm ſcriptura aliqua aut ſolennitas quæritur. In quibus rebus etiam in

Emptio ter abſentes obligatio cōtrahi poteſt, quod in aliis rebus fieri non poteſt. Emptio igitur & venditio con-

Locatio trahitur, cum de pretio inter emptorem & venditorem fuerit definitum, etiam ſi pretium non fuerit numeratum, & nec pars pretii aut arrha data fuerit. Locatio & conductio ſimili ratione conſiſtunt. Et conſenſu & verbo definitio inter cōſentientes firma per-

Societates. maneat. Societatem inire poſſumus aut omnium bonorum, aut vnius alicuius negotiationis. Et poteſt ita coiri ſocietas, ſi tamen hoc inter ſocios conuenit, vt vnus pecuniam det, & alter operam ſuam pro pecunia ponat. Et huius rei definitio etiam uerbo inita valet, ita ut quicquid ſocietatis tempore quolibet modo fuerit acquiſitum, ſociis cōe ſit. Permanet autem inita ſocietas, quandiu in ipſo conſenſu ſocii perſeuerant: qui a ſicut conſenſu contrahitur, ſic etiā diſſenſu diſſoluitur. Diſſoluitur ergo ſocietas aut morte huius ſocii, aut contraria voluntate, aut capitis deminutione, id eſt, ſi vnus ex ſociis (ſicut frequēter ſuprà diximus) capite fuerit deminutus. Similiter & mandari verbo poteſt. Et cùm verbis mādatum fuerit, obligatio cōtrahitur. Poſſumus enim aut noſtra negotia, aut aliena cuicunque agenda mandare, dummodo honeſtum aliquid agi † mandemus. Nam ſi contra mores bonos aliquid mandare voluerimus, hoc eſt, ſi cuicūque mandemus, vt alicui furtū faciat, aut homicidiū, aut adulterium admittat, in iis rebus mandati obligatio contrahitur. Soluitur autē mandatum aut morte eius cui mandatum eſt, aut contraria illius voluntate qui mandauit. Sed is cui mandatur, mandati formam egredi non debet. Aut ſi egreſſus fuerit, & mandatori teneatur obnoxius, & quod extra mandatum egit, mandatori non nocet.

† Volumus.

Quibus modis obligatio tollatur. *Tit.* *x.*

TOllitur obligatio ſolutione debiti. Præterea aliquoties tollitur obligatio, etiam ſi aliud quàm cautū fuerat a debitore creditori reddatur. Nā ſi quicunque pro pecunia quam creditori † cauit, acquieſcente creditore, aurum, aut argentū, aut mancipia, uel alias quaslibet ſpecies, habita æſtimatione, cōſentienti reddiderit, obligatio euidenter tollitur.

† dedit.

De obligationibus ex delicto. *Titu.* *xi.*

QVia de obligationibus, quæ ex cōtractu naſcūtur, diximus, ſupereſt, vt de iis obligationibus quæ ex delicto naſcuntur, diſputemus. Ex delicto naſcunt obligationes, ſi quis furtum fecerit, vel bona aliena rapuerit, vel dānū alteri dederit, aut iniuriam fecerit. Quarū omniū rerū vno genere ex delicto naſcitur obligatio. Furtorum autem ſunt genera quatuor manifeſti, nec manifeſti, concepti, & oblati. Manifeſtum furtum dicitur, ſi quando fur cuiuſcunque rem tollit, & in ipſo furto deprehenditur. Nec manifeſtum furtum appellatur, quod quamuis dū fieret inuentum non eſt, tamen furtum † fuiſſe probat. Conceptum furtum dicitur, cùm apud aliquem alterum res furata inueniatur. Oblatum furtum dicitur, cùm res furtiua alicui ita a fure datur, vt apud ipſum furem inueniri non poſſit. Præterea, qui rem alienam inuito, aut neſciebat domino, contingit, vel tollere, aut de loco mouere † præſumpſit, furtum facit. Et ſi quis rem vtendam acceperit, aut commodatam apud ſe habuerit, & aliter ea vſus fuerit quàm accepit, furti actione tenetur. Præterea ſi quis iumentum alterius ad hoc accepit, vt eum quinque milibus duceret, ſi id decem milibus, aut longius quàm ab illo q dedit fuerit conſtitutum duxerit, furti reus erit. Et multa præterea his ſimilia ſunt, ſecundum quæ & ille furti tenet, ſi, vt fieret, opem aut conſiliū, aut ſtudium commodauerit. Vel ſi quis pecuniam, quam in manu aliquis tenebat, excuſſerit, vt alii eā rapere poſſent.

Furtorū gña iiij.

† eſſe factū pro batur.

† Idem apud Laertiū potuit Solutio.

INSTITVTIONVM CAII LIBRI POSTERIORIS DE REBVS FINIS.

τέλος τῶν αὐτοῦ κριτικῶν.

Tabula materiarum Institutionum Imperia.

TABVLA FACILIS ET ampla, comprehendens omnes materias ſingulares ex Textu, Gloſsis, Poſtillis, & vita Iuſtiniani, extractis: in quibus prior numerus columnas, ſecundus vero lineas indicat.

ABESSE DESINit, qui domum redire potuit, finito negotio. co. 406. lin. 34
Abſens an amittat poſſeſſionē. 142.23
Abſens capitaliter dānatus non fit ſeruus, ſed præſens ſic. 58.54
Abſens eſt degens extra prouinciā. 139.41
Abſens quando dicitur quis in ſtipulationibus. 322.50
Abolitio, id eſt, accuſationis peremptio. 142.59
Abraſio. 120.69
Abrogatio alicuius iuris cum fit, cēſetur perpetua. 285.7
ad Abſoluendum faciliores ſumus, q̄ cōdemnandum. 479.17. in poſt.
Abſtinere a malo non ſufficit niſi &c. 11.37.
¶ Acceptilatio, i. imaginaria ſolutio, vel p̄ momentū duratura. 363.73
Acceptilatio nō tollit obligationes iuriſgentium. 364.3
Acceptilatio rōne rei inutilis, habet vim pacti; ſecus ſi ratione conceptionis ineptæ. 364.24
in Acceſsione non debet plus eſſe, quàm principali. 331. in tex.
Accidentalis cauſa, an & qñ naturali præponderet. 85. in poſtil.
Accidentis impedimētum, debilius quàm naturæ. 55.18
Accipere iniuriam, id eſt dare, vel facere. 585.80
Accuſare an poſsit fœmina. 100.83
Accuſatur qui ēt poſt mortē. 493.1
Accurſij lapſus. in vita Iuſtiniani. 4
Accurſius neſciebat legere Græcè. 340.23
¶ Actio ad dandum, & tradendum, differunt. 420.30
Actio ciuilis & prætoria. 402.35
Actio communi diuidundo. 434.40
Actio competens actori qui reo deferente qualis eſt. 414.2
Actio confeſsoria. 399 55
Actio de in rem verſo. 413.30
Actio de peculio. 415.25
Actio de tigno iniuncto. 119.63
Actio eſt tam de iure ciuili, quàm prætorio. 395.15
Actio & cauſa differunt. 194.70
Actio exercitoria. 413.40
Actio ex maleficio & quaſi maleficio differunt. 393.82
Actio ex ſtipulatu pro dote competit marito & vxori. 435.43
Actio familiæ erciſcundæ, quare eſt miſta. 427.34
Actio finium regundorum. 434.42
Actio hypothecaria. 302.85
Actio hypothecaria & tutelæ quando naſcuntur. 302.87
Actio in factum de calumniatorib. 431.58
Actio in factum eſt prætoria, condictio ex lege ciuilis. 403.60
Actio iniuriarū an ſit annalis in omnibus caſibus. 389.27
Actio iniuriarum quomodo tollit. 390.74
Actio in rem, cōdictio furtiua, actio furti differunt. 375.4
Actio inſtitoria. 413.40
Actio legis Aquiliæ, & iniuriarum, differunt. 380.62
Actio multis modis ſumit. 394.58
Actio nulla hodie datur in triplum. 430.66
Actio pignoratitia. 434.29
Actio præſcriptis verbis in trib. generibus negotiorum l habet locū. 483.17
Actio pro tutelę directa, & contraria, eſt ex quaſi contractu. 357.56
Actio publiciana ā competat habētiv tile dominium. 403.52
Actio qñq; id eſt accuſatio. 390.62
Actio quæ naſcitur ex permutatione. 434.56
Actio quod iuſſu. 413.34
Actio realis poteſt in ſtipulationem deduci. 364.73
Actio ſtrictè pro perſonali ſtat. 491.3
Actio tributoria. 4 3.42
Actio tutelæ, & actio de rationibus diſtrahendis differunt. 79.72
Actio vi bonorum raptorū eſt duplex. 377.80
Actionis duplex diuiſio. 482.48
Actionis in factum quatuor ſunt genera. 482.86
Actiones adiectiuæ. 453.67
Actiones ex quinque partibus iuris ciuilis deſcendentes, ciuiles, & perpetuæ ſunt. 465.60
Actiones ex contractu deſcendentes quæ non dantur in hæredes. 467.61. in poſt.
Actiones ex maleficio, in duobus caſibus tranſeunt in hæredes. 467.3
Actiones miſtæ, dicuntur duobus modis. 422.12
Actiones octo ſunt quę infamant. 485.73
Actiones pœnales ptoriæ ſunt multæ. 417.24
Actiones plures ſi competāt alicui, an vna intentata tollantur alię. 458.66.
Actiones reales quāto tempore durant. 465.66
Actiōes ſtricti iuris, quare ſic dictę. 433.55
Actionum adiectiones q̄dam ſunt, quæ actiones putantur. 453.66
Actionum diuiſiones duodecim. 435.18
Actionum quędam ſunt ſimplices, quædam duplices. 482.49
Actis interuenientibus, id eſt, corā iudice. 56.16
Actor & reus in eodem negotio eſſe quis non poteſt. 82.12
Actor reus, iudex & res, hæc quatuor conſiderantur in contractib. ciuilibus. 419.37
Actus & via differunt. 131.1
Actus morientium nō poſſunt eſſe in ſuſpenſo. 228.2
¶ Adam non poſſet ducere vxorē, ſi viueret. 43.40
Addendi iure ſaluo, poni debet in libello. 444.17
Addico, i. adiudico. 293.55. in poſti.
Adire hæreditatē, repudiare, immiſcere, & abſtinere differunt. 207.19
Adeunti hęreditatem multa ſunt neceſſaria. 208.57. in poſtil.
Adiectio inutilis an vitiet. in verbo inutilis. 67.45
Adiectiuę actiones. 453.68
Adiectus cui ſoluitur, diuerſa actione tenetur. 318.57
Adhibere teſtem, id eſt, rogare, vt interſit, & ſit attentus 167.12
Adminiſtrare an debeat prælatus ac cuſatus ſuſpectus. 102.65
Adminiſtratio tranſit in filium, vel potius continuatur mortuo patre. 206.50. & in poſtil.
extra Adminiſtrationem poſitus retinet dignitatem. 5.65
Admonendi ſumus, id eſt, admonemus. 256.3
Adoptatus im propriè dicitur conſanguineus. 255. in text.
Adoptans auus quartam relinquit adoptato. 256.38
Adoptio ex tribus maribus. 50. iuncto ibi tex.
Adoptio quid. 51.7
Adoptione non fit matertera. 45.5
Aduentitia & profectitia differunt, quia hæc iuſſum patris requirunt, illa abnuunt. 263.82
Aduentitiorum proprietas filii eſt. 361. 1
Aduentitiorum vſum fructum quādoque pater non habet. 156.87
Aduocati dicuntur militare. 2 69
Aduocati & procuratoris officium ſpontaneum. 203.9
Aduocati malè taxantur. 173.66
Aduocati partium an debeant iurare. 466.10
Aduocati qualitas. 6 4
Aduocatus non poteſt eſſe infamis, ſed procurator. 472.86
Aduocatus lucrum habet, procurator onus. 473.1
Adulterii accuſatio nō omnibus datur. 473.55
Adultus non habens curatorem poteſt alienare, quæ ſeruando ſeruari non poſſunt. 154.2
¶ Affectio.) Aeſtimari debet res nō ex affectiōe, ſed cōi valore. 234.43
Affectio operi nomē imponit. 8.58
Affectus punitur licet non ſequatur effectus, an & quando locum habeat hæc regula. 372.58
Affinitas an contrahatur ex coitu illicito. 278.33
Affinitas an ſoluatur ſoluto matrimonio 47.1
Affinitas nòn contrahitur per ſola ſponſalia, ſed publica honeſtas. 47. 78. in poſtil.
Affirmat tacens, niſi erubeſcentia tacuit. 62.81
Aphrica habet ſeptem prouincias. 83.83.
¶ Agapetus. i. Pontif. Maxi. in Iuſtiniani vita. 5
Agapetus Iuſti. ab hæreſi reuocat. ibi.
Agapetus Pontif. Maxi. Iuſtinianū ad veram fidem reduxit. ibid.
Agit quis aliquid quandoque nō ut ipſe, ſed vt alius. 203.35
Agnaſci eſt poſteà naſci, vel incipere eſſe agnatum ad effectum ſuccedendi. 177.73
Agnatio a patre eſt, cognatio a matre. 268.9. in tex.
Agnatio contrahit adoptione. 259. in tex.
Agnatio fit non ſolum iure naturali, ſed etiam ciuili. 259.72
Agnatio, id eſt natiuitas. 176.74
Agnatio iuris ciuilis, cognatio naturalis nomen eſt. 70.35
Agnatio ut fiat, quid requiritur. 69. in poſt.
Agnationis & cognationis differentia ſublata eſt. 281.53
Agnationis ius tolli poteſt, non cōſanguinitatis. 70.65
Agnati præterūtur cognatis in duobus. 69.74
Agnati qui. 259. in tex.
Agnatorum prærogatiua facilè peditur. 70.3
Ago eſt verbum generaliſsimum. 161.60
¶ Alapa.) Pater cum Alapis cogitur quandoque emancipare filium. 59.81
Allegationes falſæ non releuant. 99 in tex.
Allegationes repetendæ ſunt in ſententia. 279.61
Alere non tenetur tutor pupillum de ſuo. 103.6
Alimenta.) Pupillorum reditus omnes non debent expendi in eorum alimentis. 102.80
Alimentarius an poſſit tranſigere, & mulier paciſci ſuper alimentis. 80.43
Alienans in fraudem poteſt incarcerari. 480.62
Alienans quandoque repetit quod alienauit. 152.44
Aliena res uendi poteſt non obligari. 316.12
Alienare aliena multi poſſunt. 152. 80
Alienare & amittere differunt. 153. 78.
Alienare quando poteſt adultus, & quæ. 154.1
Alienare res ſuas multi non poſſunt 152.80
Alienare ſtrictè, eſt dānum mutare, largè ius aliis conſtituere. 151.74
Alienari an & quando poteſt prædium dotale. 151.70
Alienata res in fraudem quādoque retineri poteſt. 403.87
Alienum agrum an & quādo ingredi liceat inuito domino. 110.56
Altior eſt qui proximior eſt domino. 290.31
Alueus duo ſignificat. 111.23
Alumnus quis. 33.78
¶ Amalaſiunta regina Græcè Latinèque docta. in vita Iuſt. 8
Ambulatoria eſt hominis voluntas vſque ad mortem. 146.75
Amingus Francus in vita Iuſti. 2
Amittere & alienare differunt. 353. 78. in poſtil.
Amittere quandoque impropriè dicitur. 115.20
Amiſiſſe dicor quod conſequi potui. 382.84
Amita eſt ſoror patris, matertera matris. 269.43. in tex.
Amitini. 270.11. in tex.
Ammonius monachus a fide hiſtorica alienus. in Iuſt. vita. 1
Amor calefacit. 457.58
Amotis ſuis hęredibus, id eſt, ceſſantibus. 280.82
¶ Anguſtum ius prætor ex bono & æquo dilatauit. 287. in tex.
Anguſtiæ iuris ſunt tollendę 263. in tex.
Anima non in noſtra, ſed Dei potestate eſt. 482.85
Animæ hominum quibuslibet rebus ſunt præferendæ. 107.80

Universidad de Salamanca Biblioteca

Tabula materiarum Institutionum Imperia.

Animal quandoque fœminam tantum complectitur. fallit in lepore. 113.33.in postil.
Animalium quædam mansueta quædam fera prorsus, quædam mista. 111.86
Annus completus quando requiratur, vel sufficiat ceptus, ve. tempus requisitum de momento ad momentum. 96.in posti.
Annus vltiis. 406.44
Anno hoc promittens vel mense, non tenetur ante finem eorum. 328.42
Annũ aliquid promittere, & quolibet anno differunt: quia hoc in fine illud in capite anni solui debet. 328.51.in postil.
Anthemius hæreticus a Iustiniano petitur.in vita Iusti. 5
Anterior hominis pars est nobilior 103.40
Antecessor Iustiniano dicitur præsidens, seu præses. 5 in post.ad text.
Antecessoribus per §, ab antecedeo, legi debet.in § cũq; in proœ.Iustit. & non antecessoribus q nemo hactenus animaduertit, ac ne ipse qui dem Erasmus vir alioquin doctissimus.ibid.in postil.
Anti quitas non debet ignorari. 156 57
Antiquum ius allegatur, ex eo quoque arguitur. 179.43
Antonina Belisa vxor Silueriũ pontificatu priuat. in vita Iusti. 6
Antonia Iustiniani vxor in eius vita. 1
¶ Apocrisa ius. 87.23
Apostatatus crimen transit ad hæredes. 251.72
Apprehensio.) Sine apprehensione sæpe transfertur possessio. 28.62
Appobare laudem an possit quis antequam proferatur. 246.in post.
¶ A quæ haustus id est, ius hauriendi aquam. 131.82
¶ Arator.in vita Iusti. 8
Arbiter faciens itẽ suam punitur. 391.77
Arbitrium boni viri quando requiratur. 339.2
Argumentum a contrario sensu, vaㄥer in iure. 160.6
Argumentum ab authoritate valet. 185 1
Argumentum quasi argutè inuentum dicitur. 162.33
Argumentum sumitur ex iure antiquo. 179.43
Arma legum auxilio egent. 2.52
Arma reorum sunt exceptiones, vt actiones actorum. 395.42
Arrogatio a rogando dicta. 51.44
Arrogato quæ personæ succedunt. 293.2
Arrogatus nõ debet habere plus iuris, quàm naturalis & legitimus 53. 47
Articulus vbi est dubius de iure ciuili & clarus de iure canonico sequimur ius can.o. 34.19.in postil.
¶ As tria significat. 185 52
Assis partes quæ & quot. 185.30
Adscriptitius est domesticus. 165. 30
Adscriptitius est liber. 33.1
Adscriptitii, coloni, censiti, parũ distant a seruis. 419.2
Assectari. 386.62
¶ At, est dictio aduersatiua. 305.13
Atrociorem iniuriam reddit iudicis conspectus. 189.46.in postil.
Atrox dicitur sententia licet iusta. 71.71
Atrox iniuria cognoscitur quatuor modis. 389.59
¶ Auaritia Aulicorum principi est perniciosa in vita Iust. 8
Auarus largus, & prodigus differũt. 173. 2
Augustus ab augendo dicitur. 1.76
Auia succedit matri mater. 263.50
Aureus, i. solidus. 79.in post. & 392. 75
Aureus vnus valet mille sextertia. 282.78.in tex.
Auri libra constat aureis septuginta duobus. 70.in postil.
Authentico creditur, non exemplis tantum. 166.76
Authorare an quis possit ad rẽ proprium, & sibi soluere rem debitam 82.4.& in postil.
Authorem alteri fieri est probare quod per eum fit. 81.53
Azo fuit præceptor Accursij. 1 .70

B Anniti qui. 58.59
Barbari sunt qui extra Romanũ Imperium sunt. 3 79
Barones habent maiestatẽ. 2. in po.
Baronis constitutio est ius prætoriũ 287.61
Bastardis relinqui potest pro alimẽtis & dote. 166.55.in postil.
¶ Belisarius.in vita Iusti. 1
Belisarius fit mẽdicus. in vita Iusti. 3
Belisarius Iustinianum in regnum restituit.in vita Iusti. 4
Belisarius missionem impetrat.in vita Iustin. 4
Belisarius patricius Persas vincit. in vita Iusti. 1
Belisarius regnũ Italiæ a Gothis obtum tenuit.in vita Iusti. 4
Belisarius triumphat aureo curru.in Iusti vita. 1
Belisarii ad Totilam epistola. in vita Iustinia. 4
Belisarii ad Theudebertum epistola. in vita Iustin. 3
Belisarii laus.in vita Iusti. 4
Belisarii religio & pietas.in vi. Iust. 4
Belisarii triumphus.in vita Iusti. 1
Belisario oculi eximuntur.in vita Iustin. 3
Belisarium a Francis occisum, solus scribit Annonius.in vita Iusti. 4
Belisarium virtus extulit, inuidia excæcauit.in vita Iusti. 3
Bellum a iure est. 15.69
Benedictus Abbas. In vita Iusti. 8
Beneficio quod hẽo propter te, nõ debeo vti contra te: vbi tu participas de eo. 91.70 in postil.
Beneficium collatum potest reuocari propter prouocationem ad irã. 53.35
Beneficium confertur in inuitum. 158.24.& 362.77
ducens vxorem post impetrationẽ vacaturi Beneficii, mortua vxore non obtinebit. 57.31
¶ Blondus historicus.in vita Iusti. 2
¶ Boetius philosophus & senator, necatur.in vita Iusti. 3
Bona fides de iure canonico requiritur, continua ad perficiendam præscriptionem. secus de iure ciuili. 156 31
Bona fides est duplex. 433 26
Bona fides in principio multum operatur. 120 65
Bona fides in quibusdam contractibus requiritur duobus temporib. in aliis sufficit eam habere in initio 123.45.in postil.
Bona fides in tradente sufficit: in pscribente requiritur etiam iustus titulus. 141.64
Bona fides quando præsumitur. 133 63
Bona fides quibus temporibus requiritur. 138.66
Bona fides requiritur in emptore, & venditore in titulo singulari: secus in vniuersali. 144.66
Bonæ fidei possessor & vsufructuarius, differunt. 324.70
Bonæ fidei actiones, quare sic dictæ. 433.37
Bonæ fidei actiones sunt xvij. 433. 40
Bonæ fidei possessor, an teneatur de naturalibus fructibus consumptis. 118.1
Bonæ fidei possessor quos fructus facit suos. 123.70
in Bonis meis & ex bonis differunt. 178.85
Boni mores plusquam diuitiæ operantur. 7.56
Bonorum possessio contra tab. qua re dicitur ex testamento. 237.35
Bonorum possessio duplex, decretalis & edictalis. 292.10
Bonorum possessio, & querela inofficiosi differunt. 283.55
Bonorum possessio quid. 80.79
Bonorum possessio vñ cognati qua re sic dicta. 260.72
Bonorum possessores habẽt vtiles actiones tantum. 287.62
Bonorum possessor non est hæres, sed loco hæredis. 287.in tex.
Bonorum possessor non rerum, sed iuris dicitur. 476.44
Bonum.) ex bono & æquo. 347.2
Bonus animus esse non potest cum fraude. 32.77
Bonifacius secundus ponti. Maxi.in vita Iust. 6
Bones & equi sunt mãsueti. 457.71
¶ Bretitate gaudẽt moderni. 443 9
Brigida sancta in vita Iust. 8
¶ Bucellinus Francus.in vita Iust. 3

C Alamitas dicitur quasi quadamitas. 25.63
Calata comitia. 161.28.in post.
Calendæ. 162.58
Calidior est fœmina, & promptior in venerem quàm vir. 42.47
Calphurnia mulier inuerecunda.101. 13.in postil.
Calumniana actio. 62.14
Calumniæ sacramentum, id est, periurium. 3.11
Calumniator est, qui falsa crimina scienter intendit. 3.32
Calumniator pro omni delinquente capitur. 3.36
Calumniator punitur ad similitudinem rei capitis. 3.4
Canes aliqui non mordent: & an canis sit animal mansuetum. 457.73
Canonicum ius præualet ciuili. 41. 82
Canonicum ius quandoque sequitur omisso iure ciuili. 34.14.in postil.
Capacitas hæredum quibus tempore ius inspiciendus est. 206
Captare est blanditiis venari & alice re. 349.39.in postil
Captare hæreditatem, & captata hæreditas. 349.55.in postil
Captatoria voluntas non potest esse neque ex testamento, neque ab intestato. 244.83
Captatoriæ institutiones. 349.59.in postil.
Captiositas reprobatur. 240 in tex.
Captus ab hostibus potest vsucapere. 406 9
Caput & finem habet sola iuris scientia. 6.74
Caput minui, id est, statum. 71.72
Capite minui dicitur is, cuius status mutatur. 72.53
Carboniana possessio non tribuit ius 291.20
Cassato principali cassatur accessorium. 182.16
Cassiodorus. in vita Iust. 8
Castaldus seruus, id est actor. 388.86
Caste viuere & honeste differunt. 11.32
Castitas maior requiritur in fœmina, quàm in viro 132.10.& 25. in po.
Castratus, i. caste natus qui nunquã potuit generare. 55.10
Casus est inopinatæ rei euentus, &c. 125.56
Casus fortuiti qui sunt. 301. 33.& 302.76
Casus, i. fortuna inopinata. 306.68
Cauere est cautionem promittere sine fideiussore. 52.74
Cauet idoneè datis fideiussoribus, vel pignoribus, vel fide. 294.3
Causa in eadem manere. 182.79
Causa, id est differentia. 199 48
Causa propria quæ est. 166. 20. in postil.
Causa quare debetur, debet inseri in schedula. 333.62
Causatiuè necessitas. 177.79
Cautio a statuto inducta, an sit ciuilis an prætoria. 315 3
Cautio de rato est communis. 314. 77.
Cautio & satisdatio differũt. 135.35
Cautio omissa quandoque habetur pro facta. 52.87
Cautio petitur a tutore, quandoque principaliter, quandoque incidenter. 314 53
Cautio rem pupilli saluam fore, est communis. 313.46
Cautio rem ratam haberi, est cõmunis. 313.52
Cautionis fragilitati, non debet quis se committere. 103 59
¶ Cæcus quam solennitatem seruare debeat in testamento faciendo. 163.82
Cœptus dies quando habetur pro completo. 33.48.& 51
Cedens bonis, in postea quæsitis nõ conuenitur, nisi quantum facere potest. 313.53.in po.
Cedere duo significat. 221.71
iuri Cedendi non potest quis renuntiare. 134 14 in postil.
qualiter Cedit actionem creditor fideiussori. 363.5
Cedere quid. 121.in post.ad tex. & 136.6
non Cedit solo, domus non affixa. 119.50
planta Cedit solo, radices si tamen egit. 119.53
Cœnum, id est aer. 12.86
Censere quid. 13.in postil.ad tex.

Censitus

Tabula materiarum.

Censitus est liber. 23.2
Cessante causa finali, nõ impulsiua, cessat effectus. 168.44
Cessante clerico ab ecclesia per contumaciam cessat præbẽda. 168.35
Cessio bonorũ in duobus prodest. 447.34
Cessio bonorum quare fit. 350.15
Cessione bonorum facta nõn semp conuenitur qui cessit: etiam si ad pinguiorem fortunam peruenit. 447.49
Cessionis dies spectantur in legatis. 183.74
¶ Charitas quos non prouocat ad beneficia sperni incitantur. 238. 10.in postil.
Chrisma quæritur a vicinis episcopis mortuo præla o. 59.72.in postil.
Cicatricũ nulla fit æstimatio: quia liberũ corpus non æstimatur. 393. 8.in postil.
Citatio quæ fieri debet domi solitæ habitationis, non valet facta in hospitio. 292.70
Ciuem Romanum fieri quid. 285.2
Ciuitas non est deformanda ruinis. 410.72
¶ Clam possidere quid. 479.87
Clausula generalis subsequens, non refertur nisi ad minores casus, vel æquales. 341.57.in postil.
Clericus censetur vsufructuarius beneficii. 135.24.in postil.
Clericus episcopus, & monachus pt esse tutor; sed non cogitur. 96.70
Clodomirus Aurelio rex Clodouei regis filius.in vita Iusti. 2
Clodoueus rex.in vita Iusti. 9
Cluniacense beneficium, quandoq; continet in dispensa. vide in verbo dispensa. 92.32. in postil.
¶ Coadiutoris, adiũcti siue cõtutoris authoritas quãdo finit. 84 43.
Codex Iustinia.in eius vita. 5
Codices duos fecit Iustinianus in eius vita. ibidem.
Codicilli minorem vim habẽt quã testamenta. 247.5
Codicilli quatuor mõis fiũt. 246.25
Codicilli sine scriptura fieri possũt. 245.66
Codicillis q̃q; testes adsint. 243. 4
Cogere est accipere. 294.49
Cognati & agnati hodie pariter succedunt vsque ad decimũ gradum. 268.52
Cognatio & agnatio se habẽt vt genus & species. 69.20.& 259.19.
Cognatio nulla est inter seruos quo ad ius succedendi, sed quo ad ius matrimonij. 47.80
Cognatio spiritualis non ascendit, sed descendit. 274.57.
Cognatio spiritualis quæ impediat matrimonium & quæ non. 263.p totum.
Cognatio transuersalis quare nõ incipit à primo gradu. 269.1
Cognatio triplex est ciuilis, naturalis & ciuilis naturalis simul. 70.50.
Collatio sola sine administratione ĩ quibusdã dignitatibus tribuit ius in aliis non. 59.62
Collegium constat ex tribus hominibus. 125.6. in postil.
Collyrium est vnguentum ad oculos. 115.82
Coloni adscriptitij & similes quo iure petuntur. 419.1
Colonus est domesticus. 165. 30
Colonus & inquilinus nec naturaliter nec ciuiliter possident. 480.75
Colonus & partiarius differũt. 124. 75.in postil.
Colonus & vsufructuarius differunt. 124.63
Colonus in villa dicitur inquilinus in ciuitate. 410.42.& 480. 79
Colonus partiarius non est conductor. 343.75
Colonus simplex nõ soluẽs per biẽnium repelli potest. 346.62
Comœdus. 392.87
Commercium comprehẽdit omnes contractus. 316.62
Commerciũ dicitur esse ꝺ re aliqua qñ est ĩ dominio alicuius, & potest subiicit alteri. 212.78.in postil.
Comitia. 162.60
Committere edictum quid. 178.74. & 287.54.in postil.
Committere edictum solus prætoritus potest. ibid.in postil.
Cõmittitur stipulatio. 178. ĩ postil.
Commodatarius de quibus tenetur 301.74.
Cõmodatarius nõ possidet. 401. 28
Commodatarius tenet ad exactissimam diligentiam. 302.4
Commodatum quid. 302.1
Commodum.) Fieri nõ põt quod sine commodo fit. 490.40
Cõpediti sunt serui vilissimi, & differũt à mediastinis & castaldis 388.87
Compellitur quandoq; quis (ut tutor) captis pignoribus. 78.28
Compensatio in multis casibus cessat. 437.55
Cõpẽsatio in gbus rebus fit. 420.13
Compensatio non fit ipso iure, sed debet opponi. 437.30
Compensationes quando dicantur iure aperto. 437.15
Componere. 4.35
Compositum pro simplici quando que, ponitur. 219.60
Compromissum factum in prælatũ an transeat in successorem. 158.68
Communi diuidundo actio. 424.39
Communi fundo per vnum ex sociis nec seruitus, nec libertas acquiri potest. 132.55
inter Cõtrahẽtes sermo de moneta habitus, intelligitur secũdum communem cursum monetæ regiõis. 79 53.in postil.
Cõceptus nepos post mortem aui, non agnatcitur ei. 254.16
Concesso vno cõcedit id, sine quo esse non potest. 27.in text.
Conceditur per obliquum quod non directo, 20.65
Concludendi modus in petendo in debite solutum. 299.83
Concubinas quidam retinẽt experturi an sint fœcundæ, ut eas postea ducant. 248.75
Concubinæ expulsæ, quam quis cæperat animo ducendi eam, quarta bonorum debetur. 238.63
Concubinæ filius, uel ĩcestuosus, nõ est in potestate. 41.16
Condemnare difficilius debemus, q̃ absoluere. 479.in post.
Cõdẽnatio in arbitrarijs potest fieri tripliciter. 439.45
Condicere prisca lingua est denũtia re. 421.in text.
Condictitia actio, id est cõdictio indebiti. 299.87
Condictitia lex. 430.86
Condictio certi generalis. 299.50
Condictio certi specialis. 299 48
Condictio, & rei vẽdicatio differũt. 420.in tex.
Cõdictio ex l. est sæpe mista. 426.83
Condictio furtiua intẽtat agẽdo in psonã, si res cõsumpta sit. 376.76
Condictio ĩdebiti ad qd dat. 299.83
Condictio furtiua ad possessionẽ uel proprietatem pertinet. 372.80
Conditio sine causa quando cõpetit. 123.77.in postil.
Conditio impossibilis dicitur tribus modis. 186.33
Conditio retrotrahitur. 170.21
Conditio triplex, potestatiua, mista, casualis. 188.63
Confestim, siue statim, id est, intra decem dies. 305.50
Confinium inter agros, vicinium inter domos dicitur. 427.61
Cõfirmans ex necessitate non dat. 66.3.in postil.
Confirmare electionẽ fiẽdã an possit episcopus. 246.48.in post.
Cõfirmatio aliquãdo præcedit suũ confirmabile. 246.40.in postil.
Confitens delictum, sibi præiudicat quo ad pœnam temporalem, non corporalem. 359.40. in postil.
Confessoria actio. 397.61
Confessoria, pponitur verbis affirmatiuis. 400.56
Confundi & misceri differunt: quia materiæ confunduntur, species miscentur. 118.22
Congregatio constat ex duobus hominibus. 125.10.in post.
Coniecturam sumimus de præteritis ad futura. 6.32
Coniunges an possint se separare. 278.74
Coniuratio, cõuenticula, societas in honesta, idem. 347.75.in postil.
Cõsanguinitas est iter fratres. 268. 3
Consanguinitatis ius est species agnationis. 268. 19.in tex.
Cõsanguinitatis ius tolli nõ potest, sed agnationis. 70. 65.& 72.77
Consanguinei quasi ex eodem sanguine nati. 259.23
Consanguineus quandoque, i. cognatus, quandoq; frater. 265.87
Cõsensus in statuto requisitus an pcedere debeat. 183.65 in post.
Consentiens semel pœnitere nõ potest. 108.60
Cõsensui æquparat patiẽtia. 62.79.
Cõscientia.) Iudex nõ dẽt iudicare secundũ conscientiã. 444.58.& 83.8
Conscius mortis alicuius, quandoque plus punitur, quàm si ipse occidisset. 494. 86. cum text.
Consequens, i. conueniens. 149.87
Consideratur nõ quod ẽ, sed quod esse potest. 197.15
Consilium. 33.54
de Consilio an & quãdo quis tenetur. 32.87
Consilium & mandatum, differunt. 352.86.iuncto tex.
Consilium nõ facit quẽ teneri, nisi in certis casibus. 352.70
Cõsiliũ patris & sic maris, firmũma tris verò & sic fœminæ, debile. 882.
Cõsiliũ sumit multipliciter. 373.73
Cõsobrinus qs & vnde. 65.6. in tex.
Cõsonantia est quæ nihil hẽt cõtrarium: aut superfluum. 33.58
Consors ĩpropriè, i. socius. 357.82
Cõspirates in barones & duces qua pœna tenentur. 2.in postil.
Constitutio est Codicis, lex Digestorum. 171.1.
Constitutio est statutum. 136.5
Constitutio, id est, placitum principis. 18.in tex.
Cõstitutio legem & vtrũq; consuetudo vincit. 187.16 & 487.16
Cõstitutio psonalis ĩ corpore iuris clausa, est generalis, alias nõ. 19. 33
Consuetudo duplex. 487.21.
Cõsuetudo generalis & spaci. 20. 83
Consuetudo imitatur legẽ, & interpretatur. & corrigit. 20.79
Consuetudo iduciur ex cursu decẽ annorum. 20.53
Cõsuetudo lõga, seu robusta. 20.56
Cõsuetudo quot actus regrit. 20.73
Cõsuetudinẽ error impedit. 20.79
Consuetum negotiũ: insolitum. & desertum differũt. 356.75. in post.
Cõsules designati qui. 224.70
Cõtextu vno, i. nullo actu interposito, nisi necessario, naturæ. 163.1
Continuatio fit ad præcedentia, iõ principia non continuãtur, quia nihil habent ante se. 1.12
Continuatio inter diuersa fieri dẽt & ideo dominium bonorũ patris, non cõtinuatur in filium: sed quasi continuatur: quia pater & filius vnum sunt. 251.15
Cõtractus & vltimę volũtates cõueniũt idẽtitate rõis. 36.50. in postil.
in Contractibus cõsyderatur actor reus. iudex & res. 419.37
Contractus innominatus fit inter ueru rei. 333.71
Contractus in scriptis qs fieri dicatur. 337.10
Contractus nominati qui sunt, & q innominati. 339.51.& 63
Contractus: obligatio, & actio differunt. 298.35
Contractus ꝑpriè est ultro citroq, obligatorius, impropriè quando non nascitur hinc inde obligatio, vt in mutuo. 298.5
Cõtractus quãdoq; claudicat. 80.58
in Cõtractibus, reperita cẽsentur. q̃ in præfationib. dicta sunt. 319. 85
de Contractu ad vltimas volũtates valet argumentũ. 35.51.& 36.57
Contractui magis accedit donatio causa mortis, licet sit vltima voluntas. 171.71.
Cõtrariorũ eadem est disciplina in directo cõtrariis, quo ad cognitionem. 37.26 & 359.82.& 349.3
Contrectatio generaliter dicitur ẽt si non sit amotio. 363.63
Contubernii fit inter seruos. 40.4
Contumacia filij an faciat ꝙ actor mittat ĩ peculiũ ꝓfectitiũ. 456.71
Cõtumax ĩ turãdo cõdẽnat. 243.25
Cõualescere nequit per vitã, ꝙ per mortẽ vtile nõ fit. 227.50.in post.
Conuersatio bona requiritur in tutore. 78.8
Conuẽtionalis pœna & legalis differunt. 413.51.in post.& 428.77.
Conuitium quid. 386.13
Cornelia lex & postliminium differunt. 174 10
Corneliæ legis fictio. 174.15
Correctus locus i vita diuæ Annæ. in vita Iusti. 7
Correctum ius citat ad declarationem noui nõ decisionem. 162.54
Corriuales sunt qui ducunt aquam per eundem riuum. 478.89

corpo-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Tabula materiarum.

Corporalis rel dominium facilius transfertur quàm incorporalis. 491.57
Corpore luat qui non habet in ære. 426.18
Corpus duplex diuiduum & indiuiduum. 490.45
Corpus triplex est. 220.84
¶ Creditor. 408.32
Creditor dr in omni causa. 302.79
Creditor proprie sumitur & impropriè. 306.78
Creditor qualiter cedit actionē fideiussori. 363.5
Creditor quando potest vendere pignora. 153.10
Creditor uel debitor, nō pōt hodie eē tutor, uł curator. 81.81.&93.66
Creditore inuito quandoque soluitur alij. 362.80
Creditur magis viuæ vocī quā mortuæ. 323.60
Crimē duplex cōe & militare. 170.1
in Crimine ordinario punit qs simplitudine pœnę, in extraordinario motu iudicis. 340.in postil.
in Criminibus proceditur de similibus ad similia. 416.16.in postil.
Criminale iudicium quando dicitur 390 49
Crimina post mortem possūt ingri, si agitur propter bona, vel contra personam & bona: secus si contra personā trīn: quia crimina mortę extinguuntur. 252.23.& 31.
¶ Cucurbita citò crescit. 113.71.
Culpa cum culpa, & dolus cū dolo compensātur. 350.74
Culpa est in eo qui malorum opera vtitur. 393.60
Culpa lata. 302.70
Culpa lata semp dolo æquiparatur, nisi in tribus casibus. 102.20
Culpa leuis. 302.71
Culpa leuissima. 302.72
Cum, id est, quamuis. 136.84
Cura quando finitur. 84.27
Curator furiosi, ēt cum inquisitione datus satisfdat. 88.17
Curator adultam ducere vxorē nō potest, nec eius liberi. 48.30
Curator non potest esse mutus & surdus. 66.76
Curator quandoque pro adiuncto, coadiutore siue actore sumitur. 86.87
Curatores testamentarii non tenentur satisfiare. 87.83
Curatoris pupilli authoritas nō sufficit ad adeundam hæreditatem. 81.13
Curia ciuitatis quid. 239.54
Custos scripturæ alienæ est falsarius, si eam aliis ostentet, aut copiam det. 495.35

D Amnare quandoque, id est, obligare. 132.30.in postil.
Dam ni dans causam, damnum fecisse videtur. 384.79
Damnosa non debet cui videri res, dum volens fecit. 234.45. in po.
Damnum datur quadrupliciter. 385. 15
Damnū est diminutio patrimonii, seu ademptio. 457.85
Damnum. i. destructio alicuius rei, seu diminutio patrimonii. 379.75
Dare non videtur, qui ex necessitate confirmat. 66.6.in postil.
Dare propriè est accipientis facere dominiū trāsferre, impropriè est tradere, item concedere. 154.9. & 301.50 & 420.33
Dari mihi res mea non potest. 419. 21.in textu.
Dat quis quod non habet. 27.5
Debere verbum multis modis sumitur. 395.89
Debitor speciei liberatur ea perempta, non qualitatis, quia perire non potest. 219.74.in postil.
Debitor, uel creditor hodie nō pōt eē tutor uel curator. 81.81.& 93.66
Debitorē fugitiuū capere licet. 395.49
Debitum naturaliter non repetitur solutum. 224.87
vxor quo ad Debitū carnis est in potestate mariti, quo ad cætera patris de iure Romano. 263.70
Decernere est sedendo, p tribunali sententiā diffinitiuam ferre. 19.3
Decisio, i. sententia uel lex. 42.70
Decretorum locus correctus. 5.83. in post. & in vita Iusti. 7
Decurriones, seu consiliarii successerunt loco senatorū: statuere tamen non possunt in reseruatis principi. 18.45.in postil.
Dedicare quis potest. 107.70
Dedicatio bonorū an valeat monasteriij ingressū vitiato. 120.60. in post.
Dedititii qui. 83 77
Deducere, id est detrahere, separare. 216.30
Deducto vsufructu, quid. 133.82
Defendere offensum tenemur de iure canonico secus de iure ciuili. 11. 36.in post. Cic. de offi. Qui alium non defendit, si potest, tam est in vitio, quàm si patriam aut parētes deserat.
Defendit quilibet etiam sine mandato. 463.79
Defensio an sit de iure naturali, vel gentium. 15.80
Defensor & procurator differunt: quia ille sine mandato, hic cū māda to intelligitur. 460.9
Defensor in re aliena, nemo est idoneus. sine satisdatione. 459. in tex.
Defiorator virginis nō tenet de fornicationibus cum alijs viris postea per eam perpetratis. 429.53.in po.
Defuncti dispositio, lex esse videtur. 32.73.
Defuncti & hæredis dominium nō est idem. 181.9
Defuncti vicem gerit, hæreditas iacens. 184.18
Defuncti voluntas quandoque non seruatur. 240.68
Deliberandi tempus. 207.31
Delictū nō p̄sumit in dubio. 157.56
obligatio ex Delicto, solutiōe facta damnum passo, non tollitur quo ad fiscum. 362.32.in postil.
Deponēti ex necessitate grauius est fidem fallere, quam uolūtarie. 434. 10
Deportare possūt quatuor iudices. 57.65
Deportatus æquiparat excommunicato. 72.15
Deportatus est mortuus ciuiliter. 58.50
Deportatus & relegatus differunt. 58.51
Depositarius de dolo tantū & lata culpa tenetur. 437.70.& 350.72
Depositarius de qbus tenet. 302.56
Depositi actio datur in duplū in quatuor casibus, non tamē in hæredē. 457.56
Depositi declaratio. 302.50
Depretiatus, id est, despriſatus. 383 10.in text.
Derogatoria clausula, posita in testamēto potest reuocari in codicilis. 247.75.in post.
Descendentes succedunt per stirpes collatores per capita. 258.56
Desertū negotium, consuetū, & insolitum, differant. 356.75.in post.
Desertum testamentū est destitutū. 251.in text.
Designati consules qui. 224.72
Desinere. 406.35
Desinit ab esse qui domum redire potuit finito negotio. ibidem.
Destitutum testamentum est decertum. 251.in text.
Destruunt facile, quæ facile fiunt. 183.30
Desuetudine tollit lex contraria cō suetudine, & econtra. 7.77
Deteriorata res restitui non dicitur. 301.55
Deum uenerari interest ciuislibet. 422.32
¶ Diem cedere, & uenire differunt. 307.40
Dies cœpta quādo habet pro completa. 33 48.& 51.
Dies debet inseri in instrumento. 98.35
in Diem & ex Die, idem sunt. 305. 46
in Diem & ad Diem differunt. 305. 44
Differentia locorum discrimen inducere non debet. 139.49
Difficilis, id est impossibilis, & econtra. 110.67
Diffinitio bona conuertitur cum suo deffinito. 296.50
Digesta. in vita Iustinia. 4
Digesta vnde. 7.33
Digitus summus. 498.38
Digniores altiori loco sedere debēt. 290.29
Digniora præferenda sunt. 21.86
in quibusdam Dignitatibus sola collatio sine administratione tribuit ius, in aliis requiritur administratio. 59.61
Dignitatem retinet, positus extra ad ministrationem. 5.65
Dignitates duodecim liberant a patria potestate. 59.52
Dignitatum ordines. 45 5
Diligentia prodest 157.44
Diligere plus nepotem ex uirili sexu quam fœmineo est contra naturam. 286.75
Diminutione capitis an deminutio sit legendum. 70.40
Dionysius abbas. in uita Iusti. 6
Directo prohibitum fieri, prohibetur & per obliquum. 182.10
Disiunctim, id est, diuisim. 312.33
Dispensā.) in generali Dispēsatione ad obtinendum quoduis beneficiū regulare non continentur beneficia Cluniacen. ordinis, nisi cōtinea tur in dispensā. 92.32.in post.
Dispensans cum inhabili videtur eū scienter promouere. 67.6.in post.
Disputatio uerbosa improbatur. 448.in tex.
Distinctione vtendum est, quamuis Imperator quandoque nō utatur. 188.65
Distinguere non debemus, si lex nō distinguit. 434.18
Distrahere quid. 300.26
Distractus. 358.68
Distributio, id est assignatio. 186.53
Distributiua virtus recipit incremētum. 27.9. in post.
Diu decennium continet. 734.79
Diuersa nomina, diuersa significare debent. 247.52
Diui principes fuerunt Valentinianus, Archadius, & Theodosian. 257.32.in tex.
Diuisio.) Quod non recipit Diuisionem in re, nec in tempore, ut hæreditas. 186.8.in post.
Diuisionis definitio. 297.66
Diuitiæ non tantum operantur, q̄ boni mores. 8.56
Diuitiæ prosunt. 157.41
Diutina possessio quæ. 144.54
¶ Docentur aliter pueri atque proiecti. 116.12
Docti excellenter, præferuntur cæteris. 96.84
Doctor præfert militi. 2.53.in post.
Doctores pecunia cōparare scholas res non debent. 203.21
Doctorū numerus certus esset dēt in quacunq; ciuitate. 96.7
Dodrans non excedit in legatis, donatione causa mortis, mortis cā capione, fideicōmissis, &c. 231.73
Doli pupillus capax pōt ut integra tus in seruitutem redigi. 83.66
Dolosi conditio quandoq; melior est q̄, non dolosi. 120.8.in post.
Dolus.) Condēnato ob Dolum paritur: si causa nō exprimat in sententia. 100.57
Dolus cum dolo, & culpa cum culpa compensatur. 100.57
Dolus & lata culpa, & leuis & leuissima differunt. 302.68
de Dolo non agitur pro re minori duobus aureis. 112.40
Dolus q̄nque dat causam cōtractui, q̄nque incidit in cōtractū. 467 50
Dominus est caput serui. 310.87
Dominus his causis fœudū reuocare potest, quibus donator donationem. 149.18
Dominus vincit à ñ domino. 346.1
Dominicę potestatis effectus multiplex. 37.79
Dominij trāslationem an impediat error. 359.5
Domino īuito res detrahitur ī eius odium & fauore religionis, libertatis vltimæ voluntatis. 39.46.
Dominiū ē causa possessionis, &c. 160.50.
Dominium est quędam plenitudo, quæ non cadit plures insolidum. 206.8.in postil.
Dominium & pignus, nequeūt cōcurrere. 126.81.in post.
Dominium hæredis & defuncti, nō est idem: sed fingitur idem. 181.10
Dominium, id est rationē dominij. 403.62
Dominium in quibusdam rebus habere non possumus. 351.54
Dominium multis modis q̄ritur. 117.63
Dominium quandoq; id est æstimatio dominij. 379.11
Dominiū rei corporalis facilius trāfertur, q̄ incorporalis. 491.56
à Domo nostra (inqt Imperator) id est priuata substantia. 145.65

Domus

Institutionum Imperialium.

Domus sua dicitur, siue propria, seu conducta, aut gratis data. 389. 25. in tex.
Domus vicinæ dicuntur, Agri vero contermini. 490.81
Domestici qui sunt. 205. 80.
Domesticum furtum non patitur actionem. 205.85
Donaria, id est dona. 107.76
Donatio an fieri possit sine stipulatione. 148.25
Donatio à quo iure descēdit. 146. 40
Donatio causa mortis, & legatū differunt. 147.10
Donatio causa mortis, licet sit ultima voluntas, tamen magis accedit cō tractui. 171.70
Donatio causa mortis, non est, nisi ex primatur mors. 146.48
Donatio est doni datio. 148.50
Donatio facta per Constantinum an fuerit valida. 2.9.in post.
Donatio inter viuos certis ex causis reuocatur. 149.5
Donatio nudo pacto fieri pt. 147.37
Donatio pro bene meritis non est in sinuanda. 148.85
Donatio propter nuptias, & dos debent æquiparari. 150.15
Donatio reuocat ob solū obsequiū à liberto non præstitum. 149.11
Donationes multæ non egēt insinuatione. 138.77.iunctotex.
Donationum species multę. 146. 76
Donator an teneat de euictiōe. 248 57
Dono Titio fundum præsenti & recipienti an hæc uerba á testatore prolata habeant, uim legati, uel donationis. 209.77.in posti.
Dotis (actio ex stipulatu pro dote cō petit viro & vxori. 435.48
Dos datur ad leuanda matrimonii onera. 150.20
Dos & donatio propter nuptias æquiparari debent. 150.15
Dos non potest esse sine matrimonio. 49.35.
Dos (Vide in uerbo, mulieris hęres.
Dotē non pōt alienare maritus etiā vxore cōsentiēte, nisi post biēniū iterū cōsentiat, 150.39. iūcta post.
Dotem petens mulier an præferatur cæteris creditoribus. 435.70
Dotis legatum à marito uxori factū valet. 242.1
Dotis dominium uxoris ne sit an mariti. 152.2.& 206.32.
Dotis instrumenta. 216.57
Dotale prædium certis casibus alienari nō potest de iure ciuili, etiā uxore volente: secus de iure canonico nisi uxor prius iurasset se nolle cō sentire alienationi. 151.70
¶ Dubium.) An præsumatur qs scire in dubio: vide in uerbo scire.
in Dubio nō p̄sumit delictū. 157. 55
in Dubio nō præsumitur error. 192 22.in posti.
Dubius si est articulus de iure ciuili, & clarus de iure canonico, sequimur ius canonicum. 34.20.in post.
Duces & Barones habent maiestatē, & conspirantes in eos tenent crimine maiestatis. 2.in postil.
Duæ rationes uincunt vnam. 247.33
Duo nō sunt multi sed plures sed Nico. de Neap. tenet contra. 24.60.
Duellū iure ciuili permissum. 251.80
Dupondium. 185.56
Eadē lex vnū permittit & prohibet diuersa ratione. 31.7.in postil.
¶ Ebrius & luxuriosa mulier æquiparantur. 295.60.in postil.
¶ Ecclesia dat immunitatem fugienti ad eam, si non deliquit in ea, nec est publicus latro. 39.6
Ecclesiæ nomine cōtinetur cathedralis: & eius expressio vitiat. 15.37
Economus. 87.14
¶ Edictū p̄mittere, qd in 178.75.ī po.
Edictū. i. præceptū. generale. 145. 30
Aedificare licet vsq; ad cęlū. 132. 54
Aedificari potest quadrupliciter. 120 54.in postil.
Aediles curules a cura dicti sūt. 19.77
Aedilium officium. 19.78
Educatio liberorum inspecto naturæ instinctu est de iure naturali, sed redacta ad necessitatem (ut quia pater cogitur alere liberos) est de iure ciuili. 13..61.in postil.
¶ Ei, & in eum, differunt. 18. 85
¶ Electio debet fieri de meliore. 452 55.in postil.
Elector actionis non potest uariare. 452.70
Eligens malum, cum possit eligere bonum stultus est. 452.56
Electrum quid. 127. 72.
Elemētorū qualitates quatuor. 7.67
Elemosyna non debet fieri de furto quæsitis. 370.79.in postil.
¶ Emancipare filium pater cogitur quatuor modis. 63.58.
Emancipatio olim fiebat imaginaria venditione. 61.47
Emācipatio per æs & libram. 161.48. in postil.
Emancipatis datur querela. 179. 56
Emancipatus præteritus vnum habet remediū, suus hæres duo. 179.51
Emendare, id est supplere vel corrigere. 186.72
Emendatio libelli an fieri possit vsque ad sentētiam diffinitiuam. 443.82
Emo quandoque. i. permuto. 339.50 in postil. ad tex.
Emptio an possit in alterius ꝑhentū arbitrium conferri. 142.74
Emptio q̄nq; est venditio, & licet simpliciter dicatur unum tñ intelligitur de utroque 295.25.in postil.
Emptio tribus modis perficit. 336.50
Emptio voluntatis, solutio necessitatis est. 154.79
Emptor familiæ, id est hæreditatis. 161.83..iu postil.
pœnalis dispositio in Emente habet locum in uendente. quia sunt in correlatiua. 295. 29
Emphyteuta priuati non soluta pēsione per triennium, ecclesiæ vero per biennium potest repelli. 346. 58
Emphyteutica res si pereat cuius erit damnum. 346.47
Emphyteusis cum solennitate, & sine solennitate, differunt. 345. 70
Emphyteusis datur ad uaria tempora. 345.64
Emphyteusis duo tacita pacta continet. 346.53
Emphyteusis unde dicitur. 345. 75
Emphyteusis & locatio, differunt in septem. 346.4
Emphyteusis & uenditio, differunt in tribus. 347.26.
Emphyteusis, id est melioratio: quia olim tantū sterilia dabantur, nunc etiam fertilia. 345.73
¶ Endiadis figura. 204.39.in post.
¶ Episcopus an possit confirmare electionem fiendā. 246.46.in post.
Epistola inter absentes mittit. 81.62 Tullius. in 2. epistō.
¶ Equi & boues sūt māsueti. 457.75.
Aequitas si est eadem, idem ius statuitur. 446.28
Aequitate fit aliquid non tamen ratione. 158.42.
Equum currere faciens, debet dicere garda garda. 381. 25, in postil.
¶ Eripere, est quasi de manu auferre. 377.75.
Error an impediat translationem dominii. 159.3
Error communis facit ius. 164.54
Error duplex. 443.78
Error in dubio non præsumitur. 192 2..postil.
Error nominis appellatiui an uitiet. 226.33
Error nominis & cognominis &c. nō non uitiat, si constet de corpore. 226.7. in text.
Errorem suum corrigere quis permittitur. 444.86.
Error prodest. 164.53,
Erubescētia racens nō affirmat 62.82
Esculentum iure ueteri recipi poterat nouo, non, nisi cum deest salarium. 497.22.
Esse quandoque sumitur pro fuisse. 37.54
Aestimario rei cuius est periculū. 434. 48.
Aestimatiōe communi, non affectione singulorum quanti plurimi res fuerit, æstimatur. 379.87.
Aestimatores patrimonii pupillorū. 90.70
Examen tria significat uniuersitatē apū aprobationē, iudicium 111.58.
Exceptio diuisionis. fallit in quinque casibus. 330.70.
Exceptio epistole Hadriani est anomala. 330.95.
Exceptio hæc dico inquantum facere possūm me conueniendum, est temporalis. 471.1
Exceptio nō numeratæ pecunię, etiā post biēniū potest opponi. 334.45
Exceptio nō numeratæ pecuniæ potest proponi, siue agat actor, siue non. 334.8
Exceptio peremptoria non opponitur post sententia m nisi in septem casibus. 471.65
Exceptio reo competens gratia pſonæ, fideiussori non cōpetit, sed bene si rei cohæret. 474. 33
Exceptiones turpes non opponuntur in parentes & patronos. 469.30
Exceptiones plures habens, & an quā do eis uti debeat. 97.5.
Excusari large, id est prohiberi. 96. 48.& 103.75
Excusari quem à tutella quandoq; est eū non admitti etiam uelit. 94. 73
Exemplis non creditur sine authentico. 166,79
Exemplis non iudicat, sed ex consuetudine quæ probat exēplis. 20.60
Exemplo quod pessimum est tollendum. 150.84. 150.84
Exercitor est is. ad quem nauis quæstus pertinet. 449. in tex.
Exercitoria actio. 44.045. in tex.
Exhæredari potest filius propter prouocationem ad iram. 54.24.
Exhæredatio inter cæteros, qualiter fit 175.80
Exhæredatus, an habeatur præteritus. 189.84
Exhibere tenetur, qui dolo desiit possidere. 154.50
Expensas repeto per actionem, exceptionē & p officiū iudicis. 121.10
Expuisiua uis & compulsiua differūt. 140.56
Exteriora indicāt animi secreta. 112.6
Extinctum. 117.12
Extraneus manumissor quis. 289. 84
Extraneus qnq; plus punitur quam si occidisset ut si est cōscius mortis alicuius: cum filio eius 404.86
Extraneus quis. 197.85

F Aber est magister de lignamine, & murorum. 120.86
Fabula quid. 6.51
Facliores sumus ad absoluendū quā ad cōdēnandum. 479.17.in postil.
Facilitas in consulta damni restitutionem indulget: non euentus damni. 207.44.in postil.
Factio nota perfectionem. 115.63
Facere id est detegere. 115.79
Facti proprii ignorantia non est probabilis. 354.78
Factionem testamenti multi non habent. 224.43
Facto proprio cōtraueniens, auditur quando est contra legem. 152. 43
Actionis in Factum genera sunt quatuor. 434. 69.
Factum alienum quandoque licite p mittitur. 317.30
Factum pro mora: seu culpa: quando que ponitur. 219.63.
Factum quandoque cōtinetur appellatione rei. 219.61
Factū suum scire quisq; debet. 220.5
Facultates paruæ hæredem suspectū creditoribus reddunt non tutorē nisi dolose uersetur. 103.68
Facultates quę dicant magnæ. 78.85
Facundus. in uita Iusti. 8
Falcidia cessat ī undecim casib. 224.64
Falcidia & Trebell. differunt 230.73
Falcidia in proprie continet Trebellianicam. 234.81. in postil.
Falcidia unde dicitur. 231.43
Falsa demonstratio seu causa non vitiat legatum. 226. in text.
Falsarius est habens custodia scripturæ alienæ, & eā ostendens seu eius copiam faciens aliis. 495.36
Falsarius est mutās sigillum. 495.
Falsæ allegationes non releuant tuto rem. 99. in text.
Falsitas scribētis solēnitas uel error, p batur per testes. 331.43. in post.
Falsum est īmutatio ueritatis. 99. 24.
Falsum quod est, nihil est. 34.30
Fama quandoque dānatur post mortem. 31.32
Famę periculum æquiparatur periculo uitæ. 102.24
Famosum crimen est pati muliebria. 163.78.
Familia. i. agnati trāsuersales. 288.78
Familia, id est agnatio: & multa significat. 69.47
Familia quandoque, id est hæreditas. 427.33.& 162.71.

Familiæ

Universidad de Deusto

Tabula materiarum.

Familia qñq; id ẽ hẽditas. 427. 33. & 162.72
Familiæ emptor, id est ille, qui cõstituebatur hæres. 163.70
Fauia lex, an dici debeat: siue Flauia, seu Phania, an Fabia. 496. in postil. in tex.
Fauore religionis, libertatis, & vltimę voluntatis res detrahitur domino inuito, & in eius odium. 39.46
Fauori proprio renuntiari nõ potest quãdo interest. reipublicæ. 132. 48
Fauori suo renuntiare licet. 135.3 in postil.
Fauorabilia sunt statuta ex parte masculorum. 260.25
¶ Felix quartus. Pontif. Maxi. in vita Iustin. 6
Fœminina an & quando nubere possit ante xij. annnm. 42.44
Fœmina cũ seruo adulterans grauius punitur, quam uir cum ancilla. 181 84. in postil.
Fœmina & mas simili funguñ officio in sobolis procreatione. 179.96
Fœmina habet sanguinem calidiorem ad uenerem quam vir. 42.47
Fœmina non peccauit, si non plures liberos peperit, sed vir magis 264.60 in tex.
Puerperium, & periculũ. & mors ex p tu sæpè consideratur in fœmina. 264.32, in tex.
Fœminæ facilius concedit, sine patris cõsensu nubere q̃ masculo. 42.66.
Fœminæ incontinentia magis punitur quam viri. 181.84. in post.
Fœminæ non habent liberos in potestate. 57.3
Fœminæ olim laudabantur, quæ strenuam operam dabant liberis pro creandis. 264.40. in post.
Fœmininum quandoq; cõcipit masculinum. 380.17. in postil.
Feudum his causis reuocatur, quibus donatio. 149.5
¶ Fictio iur. & ueritas, differũt. 60.58
Fideicõmissa quæ & undè dicta. 235 32. in tex. & 234.43. in postil.
Fideicommissarius ante restitutionẽ hæreditatis non est dñs. 240.84
Fideicommissarius singularis & vniuersalis, differunt. 166.5
Fideiussor an possit obligari in plus, quam debitor principalis. 131. 10
Fideiussor an semper relinquat hæredem obligatum. 330.10
Fideiussor est nomen generale. & dicitur à fide. 474.26
Fideiussor in multis casibus non agit. 131.87
Fideiussor in quatuor casibus agit, an tequam soluerit. 131.81
Fideiussor iudicio sisti quandiu tenetur. 461.71
Fideiussor qualiter cedit actionem creditori. 363. 5
Fideiussor soluendo liberat debitorẽ. 362. in tex. & 363.3
Fiducia contracta emancipare quid. col. 262. 37.
Fiducia contracta manumittere, id est saluo iure succedendi. 290. 4
Fiduciaria venditio. 161.44. in post,
Fiduciarius tutor legitimus est. 75.80
Fieri aliquid facilius impeditur, quam factum tollatur. 161.53
Fieri non potest quod sine commodo fit. 499.40
Filij cõtumacia an faciat cp actor mittat in peculiũ profectitiũ. 456. 70
Filij sunt dominij rerum patris, quo ad spem. 152. 5
Filij uox patris vox est. 311.48
Filio condemnato qualiter fiat executio. 452.83. in postil.
Filiofa. olim quinque actiones competebãt, ratione proprietatis, quas tamen nõ exercebat, 360.76
Filiũ l3 modicè sine cã uerberare 38.65
Filius nõ adit hæreditatem sine uoluntate patris. 81 56
Filius capti ab hostibus est sui iuris in ueritate, non iuris fictione. 60.56.
Filius comprehendit posthumum & posthumam. 68.22
Filius emancipatus conuenit insolidũ pro omnibus obligationibus cõtra ctis in patria ptãte. 72. 18. in postil.
Filius est pars uiscerũ patris. 319.26 in postil. & 205.82. in postil.
Filius, & pater censẽtur esse una persona. 319.45. in postil.
Filius & seruus non in omnibus conueniunt. 452. 80
Filiusfamil. in quibus casibus potest obligari & conueniri. 319. 42
Filiusfa. non põt hẽre tutores, uel curatores: sed dat curator cũ agit de eius cõmodo, uel incommodo. 64.62.
Filiusfa. non gaudet priuilegio senatusconsul. Maced. in xi. casibus. 153. 3
Filiusfa. obligatur. 320.30
Filiusfa. potest conueniri cum authoritate patris. qui pater compellitur officio iudicis. 320.45
Filiusfa. potest testari ad pias causas cũ patris consensu. 166.30
Filiusfa. patre absente agere põt. 361.9
Filium se probans, uidetur probare se legitimum. 56.27
Filiusfamil. quare capite minuitur per emancipationem. 72.47
Filius quis & vnde, & an contineat nepotem 86.50
Filiusfa. scholaris non gaudet senatusconsul. Macedoniano. 453.10
Filiusfa. testari non potest, sed donare causa mortis potest. 171 .68
Filius habetur pro patre, in his. quæ sunt publici iuris. quæ præsumant duplicem personam, ut in magistratibus. 66.70. in postil.
Fil us impubes etiam cum authoritate patris non põt obligari. 321. 60 plus esse qs non põt, quã Filius. 5 1.82
Filius olim a patre pro noxa dabatur & licite occidebatur. 456.29
Filium pater in septem casibus potest exhæredare. 204.13
Filius uidetur possidere patre viuente col. 206. 4
Filius uiuo patre dicitur dominus interpretatiue, non uere. ibid.
Finalis causa colligitur ex qualitate præfationis. 199.8
Finium regundorum actio. 434 42
Firmum ad eo nihil est, quin rumpatur. 196.81
Fisci rem supprimens duplum reddit. 125.71
Fisco quæsitum ius non tolli partis cõsensu. 366.75. in post.
Fisco tria requiruntur, ut uendicat rẽ alienam. 145.44
obligatio ex delicto, solutione, facta damnum passo non tollitur quo ad Fiscum. 366.74. in postil.
Fiscus uendit rem, ut suam uel ut alienam. 145.87
¶ Florẽtia solo æquata. ĩ Iustin. uita. 2
Flumina iudicibus æquiparantur: qa dant & auferunt dominia. 115.3
Flumina quædam publica quædam priuata. 105.78
¶ Forma quando dat esse rei. 23.60
Formalis ususfructus non tranfit in formalem sed causalem. 135.78
Formi dolosus, id est, dolosus, uel timidus. 194.50
Fornicatio.) An deflorator virginis teneatur de fornicationibus postea per eam cum alijs perpetratis 429.57. in post.
Fortuitus casus non est cõsiderãdus in alterius detrimentũ. 264. in tex.
Fortunæ humanæ uices ĩ uita Iusti. 1
Fortunam quandoque iudicem seq debemus. 223. in tex.
Forum & forus. 316.48
Forũ pœnitẽtiale.) Remissio iuriarũ ĩ foro pœnitẽtiali facta an tollat actiões ex maleficio. 469.80. ĩ post.
Fragilitati cautionis non debet quis se committere, 103.58
Frãci a Narsete supati ĩ uita. Iusti. 2
Franci apud Canetum à Narsete cesi. in vita Iusti. 2
Frãcus dictus est Iustinianus nõ à Frãcis Gallię, sed Alemanię. Blõdus ℨ li, 7. de inclinatione Romani imperij. Et procopius de bello Gothico; q Iustiniani cõtẽporaneus fuit, & Bellisarij eius patricij medicus, 1 in tex. & col. 2. in uita Iusti.
Franci Galiam occuparunt ante tẽpora Glodonei. in uita Iusti. col. 2.
Franci Gothos simul Græcos q̃ fundunt. in vita. Iusti. col. 2.
Franci non habent liberos in potestate. 41.2
Frater consanguineus. i. ex eodẽ. patregenitus. idẽ & sorore ꝑ fangui nea. 263.70. in tex & 264. in tex.
Frater fratrem, tribus casibus exhæredare potest. 24.19
Fratres ex eodẽ patre dicuntur consanguinei. 252.24. in post.
Fratres patrueles sunt, duorũ fratrũ filij. 259. in tex. & 270
Fratris filii succedunt cum patruo in stirpes. 261.40
Fraude alienans potest incarcerari. columna. 48.63
Fraudẽ faciẽs legi punitur. 39. in tex. non potest esse bonus a micus cũ Fraude. 32. 77
Fructus industriales & naturales differunt. 123. 66. & in post.
Frumẽtum portans extra ꝓuinciã, nõ incidit pœnã statuti, si quis portauerit. &c. 36.30. in post.
Fruſtra præcibus impetratur, quod datur a iure. 61.55
¶ Fugiens ad ecclesiã iuuat, si nõ deliquit in ea, nec est publicus latro. 39.9.
Fullo. 344.9. & 355.69
Funus) antiqui nõ habẽtes seruos solebãt aliquos emere, q̃ funꝰ testiõris pileati antecederent. 234.6
Fumus & aer corporalia sũt. 130.30
Furari a me no potest res imobilis, incorporalis, & mea. 368.75
Furem, & latronẽ qñ licet occidere 365.5
Furis pœna qualis erat de iure diuino. 370.53. in post.
Fur furti quandoque agit. 3 4.65
Fur, latro insidiator. differũt. 380.70
Fur semper est in mora, & interitu, rei non liberatur. 420.45
Furti actio & vi bonorum raptorũ differunt. 379.64. in post.
Furti actio pro modico datur, non doli. 112.30
Furti actione non tenentur seruus, filius, vxor. 205.82
Furti agit cuius interest etiam modice. 174.60
Furti concepti oblati, phibiti & exhibiti actiones exoluerũt. 370. ĩ tex,
Furti non manifesti, actio ciuilis est, sed manifesti prætoria. 455. 3. & 7
Furto quæsita non debent elemosynari. 170.71. in postil.
Furtum commitatur sine affectu. 141.66
Furtum & rapina non numerant in ter casus fortuitos. 403.45
Furtũ facit de alieno largiens. 371.42
Furtũ hereditatifieri non põt. 311.4
Furtum magnum æquipollet pluribus. 93.75. in postil.
Furtum manifestum duo faciunt locus & clamor. 369.43. in post.
Furtum non fit, nisi cõtestando, aut amouendo. 376.42
Furtum non fit uolenti. 372.31
Furtum non præsumitur committere socius. 268.62 in post.
Furtum prohibitum est iure naturali, & ino. 369.8. in postil.
Furtum propter unicum nõ est quis suspendendus. 377.84
Furtum sui cõmittit quis, vt seruus fugitiuus. 140.56
Furtiuares, & condictio furti quãdo que separantur. 373.2
Furenti beneficium non tollitur, sed datur coadiutor. 94.70
Furiosis ex his causis acquiri potest, quibus ex causis nobis ignorantibus acquiritur. 251. in tex. in prin.
Furor nõ excusata tutela, sed interi datur curator. 49.70
Futuras operas æstimare difficile ẽ. 393.1

G Abella quid. 39.60. in postil.
Garda, garda dicere debet equũ currere faciens. 381.22. in post.
¶ Gemmę, & margaritę & lapilli differunt. 112.83
Generale auxilium habens, non dẽt petere speciale. 46.70
Generale verbum, post multa spãlia poni solet. 384.1
Generale, verbum, sæpe restringitur ad id quod rei aptius est. 199.65
Generalia verba restringuntur per legem specialem. 29.56
Generalis rõ ꝓualet speciali. 140.72
Generaliter loquens lex recipit de habilitate restrictionem. 459 45
Gens comprehendit mares & fœminas. 16.20. in post. ad text. 8
Genouefa in uita Iusti.
Genus & species differunt a pud legistas & logicos. 18.30. & 11.72
Genus, i maneries & diuersitas. 356. 54.
Gerere pro hẽde qd. 208.33. in post.
Germanus antistes. Parisien. in vita Iustin. 8
Germanus dr quasi ex eodẽ germine natus, & sic ex eodẽ patre: vterinus ex eadẽ matre. 261.19. & 22
Germanus Iustiniani frater patruelis in vita Iustin. 4
Gerundium importat necessitatem. 180 50. in post.
Gilimer rex catenis aureis uinctus in triumphũ agitur in vita. Iust. 1
Gilimer rex Iustinianum adorare iussus ridet. in vita Iust. 1
¶ Gradus cognationis aliter computantur de iure cano. quàm de iure ciui. 270.30. & 271.5
Gradus quid & vnde. 189.64.
Graduarus nominatus vxorem postea ducens, an ea mortua priori bus nominationibus vti queat. 57.31. in post. & 206. 80. ĩ post.
Grassari quid. 103.42
Gratianus a calumnia defensus. in vi ta Iusti. 7
Gratianus qbusdã videtur lapsus. in ca. fexta. xvj. di st. in vita Iust. 7
Grauari non debet quis plus quàm honoratur. 244.47. in post.
Grauatus in vno, releuatur in alio. 165.1
Grex constat ex decem ouibus, vel quinque porcis. 125.3. & 220.75
Grossa scriptura mũdũ dicitur, seu scriptura mũda. 337.33. & 338.27
Grosso modo accipienda sunt pleraque verba. 399.67
¶ Guntarith vincitur à Belisario. in vita Iusti. 2

H Abere. ℨ Quj nihil habet quod reddat, periculo eius nihil est. 375.23. in post.
¶ Her teutonicæ. i. domin⁹. 208.81
Hericsco. i. diuido. 427.34
Hæres. ℨ A postatatus crimen transit ad hęredes. 251,76
in Hæredẽ, delicta quędã transeunt etiã lite non contestata: vt lęsę maiestatis. Quædã verò non transeũt nisi lite contestata. 251.72
Hæres & legatarius esse quare quis non potest. 219.64
Hæres, id est, dominus. 144.76
Hæres impropriè dicitur filius uiuo patre. 205.48
ad Hæredes trãsit peculatus crimẽ 251.76. itẽ repetundarũ. ibidem.
pro Hærede gerere. 208.33. in post.
pro Hærede possidere dicitur qui putat se hæredem. 477. in tex.
Hæres quotæ partis est successor iuris. 164.77
Hæredis & defuncti dominium nõ est idem. 181.12
Hæredis & defuncti eadem est persona. 144.70
Hæredem instituere, quid. 184. 18
Hęredes initui possũt omnes homines mundi. 184.60
Hæreditas sæpe est onerosa. 81.20
Hæreditas iacẽs defuncti vicem obtinet. 184.38
Hæreditas per seruum adiri nõ potest, nisi tria concurrant. 159.5
Hæredes quandoque, id est successio. 287.55
Hæreditas quãdoq; pditur per minimã capitis diminutionẽ. 266.22
Hæreditas quid. 80.75
Hæreditas transmittitur per infantem non per furiosum. 321.51
Hæreditatis petitio duplex est. 476 48.
Hæreditati furtum fieri non potest 311.4
Hæreditatem adeunti multa sunt necessaria. 208.53
Hæreditatem nuda volũtate posse adiri quomodo intelligitur. 208. in postil.
Hæredũ capacitas quibus temporibus inspicienda est. 206.83
Hermaphroditus an possit esse testis in testamento. 163.63
Homo est dignissima creaturarũ. 21.80.
Hominis dignitas magna ẽ. 124.83
Hominis dignitas tãta est, vt nõ accedat aliis. 220.45
Hominum voluntates sunt variæ. 239.22
Honestè viuere, & castè differunt. 11.32.
Honor an sit causa oneris. vide in verbo onus.
Honor sanguini debetur. 291.57
Honor qñq; sũpt uosus est. 167.84
Honoratui quis eatenus quatenus oneratur. 242.26
Honoratus in vno in alio grauetur. 265.1
Hostes qui sunt. 60.54
Hostium bona, an fiant capientiũ, & quando. 405.87.
Humanitus contingere, id est mori. 146.64
Humilis persona. 389.68
Humilis persona, & honesta differunt. 493.63
Hippocentaurũ posse reperiri contra Tribonianũ. 315.30. in post.

I Actare quem pecuniam suã nõ est verisimile. 356.75
Iactura aliena, nemo debet locupletari. 358.85
Idoneè cauere, quid. 294.5
Idonei testes, id est, omni exceptione maiores. 322.88
Idoneus.) Paupertas reddit homines idoneum. 85.83
Igitur inceptiuè & illatiuè sumitur 203.50
Ignorantia, facti proprii, non est ꝓ babilis, alieni, sic. 354.77
Ignorãtia iuris est lata culpa. 10.55
Ignorantia iusta in facto alieno nõ nocet. 354. in tex.
Illiteratus non potest obtinere beneficium. 95.4. in postil.
Illustres qui. 390.52
Illustris persona in causa criminali potest agere, & defendere ꝓ pcuratorem. 390. in postil.
Immobilis res ĩcorporalis, & mea, non potest à me furari. 398.75
Immunitatem dat ecclesia fugiẽti ad eã nõ delinquenti in ea. 39.9
Impedit facilius aliqd fieri, quã factũ tollat, si est eadẽ rõ. 101.53
Impensæ in alienis negotiis, factæ, qualiter recuperantur. 120.57
Impensæ necessarię utiles, & uoluptarię. 122.1.447.8
Impensę voluntarię an possint abradi. 446.45
Imperare potest solus Christianus 1 35
Imperare, id est iurisdictionẽ exercere. 1.33
Imperator nõ põt minuere imperiũ donãdo aut vẽdẽdo. 2. 35. in po.
Imperatori mortuo succedit ecclesia ĩ administratiõe. 55.45. ĩ post.
Imperatoria maiestas, id est imperator qui est in maiestate. 2. 57
Imperitia culpę annumeratur. 381 in tex.
Imperfectũ quandoque rumpit, ꝙ perfectum est. 190.2
Imperfectũ abusiuè dr aliquid esse 302.34. in tex. & linea. 68. in glo. nihil.
Impossibilis conditio est cui natura impedimento est, quominus existat. 321. in text.
Impossibilium nulla est obligatio. 321.38. in postil.
Impubes non põt obligari, etiam cum patris authoritate. 321.69
Impubes proximus pubertati põt esse ingratus. 195. 36
Impulsiua causa in dubio præsumitur. 169.44
In bonis, & ex bonis differũt. 36.46
In, quid importet. 129.78
Inanimata res qñq; dicitur facere iniuriã, sed improprie. 457. 87
Inanis est actio, quam inopia debitoris excludit. 375.30. ĩ po.
Incapacitas medio tempore non nocet. 206.71
Inceptum cẽsetur factum. 113.58
Incertis personis an & quando legatur. 160. & 261. in text.
Incertum tempus præualet certo ĩ heredis institutione. 187.76
Incestuosi haberi adulterini, & nefarij, de iure ciuili non sunt alendi, sed de iure canonico, hc 266.60 in gl. & posti. nec sunt in potestate. 41
Incõstantia qñq; reprobatur, qñ que non. 10.79. in gl. & post.
Incontinenti dicitur fieri, qđ eodẽ die fit. 471.66. in postil.
Incõtinenti quę fiunt, inesse uidẽtur. 81.60
Incorporalem rem furari non possum. 368.77.
Incorporalia nõ traduntur, nec vsu capiuntur, nec uẽdicantur per se. 129. 73.
Incuriosum nihil prętermittẽdum est. 293. in tex.
Iudex digitus. 498.21
Indebite accipiens in certis casibus restituere non tenetur 300.30.
Indicere bellum quilibet potest. 15.71. in postil.
Indicere operas quid. 496.82.
Indulgere & restituere. 58.47
Industria personę quum non queritur, potest quis seruire per substitutum. 134.20
Industria personę electa facit, vt cõ premissum factũ in prælatum nõ transeat ad successorem. 158.70
Industriam personę eligit societas. 350.2. in postil.
Inesse uidentur, quę incontinenti fiunt. 81.61
Inesse vñr quę ĩ operę sũt. 115.60
Ineſtimabilis est patria ptãs. 54.70
Infamare. Culpa leuis an infamet. 102.51
Infamis est habẽs duas vxores, spõsas vel cõcubinas, vel vxorem, & concubinam. 46.74
Infamis potest esse procurator, nõ aduocatus. 472.83
Infans vsque ad septẽ ann. 321.20
Incremẽtũ recipit distrubutiua virtus. 27.10. in po.
Infamis proximus, id est, vlq; ad decem annos. 321.24
Infans quandoque stipulat furiosus nunquam. 321.40
Inferiores seu minores dicuntur in fratrinepotem, vitra enim nõ sũt vocabula specialia. 270.80
Inficiatione quãdo causa crescit. 3. 95.23. in po.
Infirmitas uuius, seu imbecillitas non debet in alterius lęsionem cõuerti. 381.81
Ingenuus ex supplicio non fit seruus nisi sequatur mors, vel pœna capiliter condemnetur secus si ab sens, 58.71
Ingenuus fit per sententiam, & natalium restitutionem. 25.30
Ingenuus ob pœnam nõ fit seruus. 71.73.
Ingratitudo reuocat in seruitutem 23.85.
Ingratitudinis cãę sunt. 16. 23. 46
Ingratus libertus qua actione in seruitutem reuocatur. 71.77
Ingratus potest esse impubes, proximus pubertati. 165.55
Inhabilẽ scienter promouens vr cum eo dispensare. 67. in postil.
Inimicus iudex esse nõ põt. 95.84
Inimicitia capitalis dupl r. 95.3
Inim. tribus casibus excusat a tute. 95.70
Inimicitię ratione aliquid fit, quod alias non fieret. 93.72
Iniqtas & iniustitia differũt. 385.77
Iniquitas iuris emendanda est. 281. 74. in tex.
Iniuria, id est, non iure. 379.83
Iniuria est crimẽ priuatum. 379.83
Iniuria est crimen priuatũ. 390.16 in postil.
Iniuria genus continet multas species. 385.50. in postil.
Iniuriam passus nõ potest agere ex forma statuti. 187. tes
Iniuriam facere quãdoq; dicit. 67 inanimata, & improprie. 456. 8
Iniuria qualiter fit. 363.45
Iniuria quid. 385.60. in postil.
Iniuria sine cõpetenti emendatione relinqui nõ põt. 257.55. in tex.
Iniuriæ actio & egis Aquilię quandoque idem sunt. 379.74
Iniuriarũ actio in quas hẽt similes conuenientes. 467.12
Iniuriarũ actio non ad debitũ, sed ad uindictam competit. 395.87
Iniuriarum actio non datur hęredi 467.10
Iniuriarũ actio quęrit, ẽt si qs non dicat reuoco ad animum. 391.3
Iniuriarũ actio quo tollit. 390.74
Iniuriarũ remissio in foro pœnitẽtiali, an tollat actionem ex maleficio. 469.80. in post.
Innouatio quid. 181.12
Innumerabilis, id est, in habilis ad numerandum. 129.81
Inops separatur deuenire ad pinguiorem fortunam 233.9
Inquietatiua vis, quæ parit interdictũ, ꝙ vi aut clã, qualr fit. 479.75
Inquilinus, & colonus nec naturaliter nec ciuiliter possident. 481.7
Insidiator, fur, & latro diffe. 380.70
Insinuare. i. demonstrare. 462.74
Insinuatio, est scriptura facta in pśentia notariorum. 143.74
Insolidũ negotiũ, cõsuetũ, & desideriũ differunt. 356. 73. in postil.
Institor quis. 449.32. in text.
Institoria actio. 449. in text.
Institoria & exercitoria differunt. 448.85
Institoria tributoria actio differũt 440.70. in post.
Instituere hæredem quid. 181.2
Institui possunt omnes homines

Universidad de Deusto
Biblioteca

mundi. 184.63
Institutioues factæ sunt ante Codicem. 4.76
Institutio hæredis difficilius reuocatur,quam legatum. 183.30
Institutiones vnde dicuntur. 6.49
Institutum.i.ordinamẽtum.21.18
Institutionum locus declaratus. in vita Iusti. 1
Instrumenta dotis. 219.57
Instrumenta duo si sint eiusdẽ diei & diuersi loci.cui stabitur. 322.70
Instrumenta fieri debent a iure periti. 325.2
Instrumenta vulgo dicuntur rogationes. 337.70
Instrumento dies debetinseri. 323. 2
Instrumentum alienũ habens, & eius copiã alijs faciens, & falsarius 495.37
Instrumenti editio tripliciter petit fieri. 323.5
Instrumẽtum fundi & patrisfamilias differunt. 220.63
Instrumentum gerit vicem duorũ ideo non contradicitur directe,nisi tribus testibus. 322.47
Instrumentum quid. 200.70
Insula tria significat. 114.62
Integri iuris dicitur agnatus,qui nõ est emancipatus, vel alias capite diminutus. 267.80
Intentio,id est libellus, in qui oponitur intentio. 440.68
Interdicere quid. 473.in tex.
Interdicta dicuntur quæ inter duos dicuntur. 477.in tex.
Interdicta & actiones olim differebant. 475.2
Interdicta quorum bonorũ, & petitio hæreditatis, pro vna sola re possunt competere. 477.62
Interdicta sunt simplicia. 478.80
Interdicta vnde 475.7
Interdictio aquę ignis.71.36.in po
Interdictis quandoque litigatur super proprietate. 47.45
Interdicti Saluiani & actionis Seruianæ,differentia. 478.4
Interesse conuentum, cõe.& singulare quid. 143.20.in posti.
Interesse petit certi ꝑdictiõe. 199. 55.
Inteteſſe rei & actoris.diffe.441.87
Interesse qualiter probat. 308.76
Interest reipub.secũdario, quod interest priuati principaliter. 39.43
Interesse quãtitas ſpectat ad iudicẽ 299.60
Interesse significat prodesse & pti neri. 39.58
Interlocutoria noctu, nõ diffiniti. ua ferri potest. 305.73
Interlocutoria sñia & præceptum iudicis,idem. 154.66
Interlocutoria principis, non hẽt vim legis,nisi hoc exprimat à prĩcipio. 19.10
Interlocutoria verba sunt,decerno præcipio,& huiusmodi. 154.65
Interpretatio i.facilius sñia. 10.77
Interpretatio fit ſm mentẽ ꝫhentium,qñ constat de ea. 324.20
Intestato venientes facilius admittuntur. 200.22
Intestatus dicitur quis multis modis.248.in tex.
Intestatus & Intestabilis 69.70
Intestatus impropriedic it,qui te
stamentũ facere nequit 248.73
Intestatus partim & testatus, an qs possit decedere. 185.76
Inuaduntur immobilia, occupant mobilia. 378.73.in postil.
Inuasor primo percutiatur.481.84
Inualidum non validatur tractu tẽporis. 172.26
Inuentarij faciendi tempus.207.76
Inuentarium non facientes in quo grauantur. 208.2
Inuentor alicuius ordinationis laudandus est. 268.79
Inuẽtoris qñ fiũt res iuẽte.112. 78
Inuestituræ forma. 303 81
Inuito nõ deferť iurm. 243.15
Inuito quæritur ipſo iure,ſed non incommutabiliter. 158.30
Inutilis adiectio an vitiet,vel habea tur pro non adiecta. 67.47
Ioan. Fab. historiæ nescius in vita Iustinia. 2
Ioa.ij.ponti.maxi.ſcripſit epiſtolã, inter claras. C. de.ſum.trin.priuſquam Iustinianus in hæresim laberetur.in uita Iustinia. 6
Ioannes pfectus Mauros oprimit in Iusti.uita. 1
Ioan.tritemius.in vita Iusti. 2
Ioco,prolata verba non sortiunť effectum. 169.17
Irrogare quid. 19.47
Item aduerbium.similitudi. 230.4
Item est dictio repetitiua. 113.15. in post.
Iter ſumitur multipliciter. 130.84
Iter ſtipulari, & ire ſtipulari, differunt.311.74.
Iterum ꝓ prie,id est,bis impropriе
Iudex arbi tratur quando dicat plures. 4.10.inpoſt.
rum vel multum 257.66
Iudex bonus arbitratur tempora in contractibus. 307.65.& 223.72
Iudex committit iniquitatẽ & iniustitiam: diuersimode. 385.77
Iudex errans in lege facili durius punitur quam in difficili. 392.1
Iudex habet authoritatẽ augendi minuendi,taxandi,& prorsus tollendi. 388.38
Iudex non debet iudicare ſecũdum conſcientiam. 444.59
Iudex nõ tenetur ſedere in actu volũtarię iurisdictionis.28.17.in po.
Iudex põt dicere ius inquolibet in loco ſuæ iurisdictionis non turpi. 61.68.
Iudex põt interrogare teſtẽ alterius idiomatis ꝓ interpretem. 304.56
Iudex eſſe potest princeps in cã ſua vide in uerbo princeps.
Iudex qñq; cõpellit partes ad concordiã qñq; litẽ ſorte dirimit, uel taxilis.223.60.in glo. & poſt.
Coram eodem Iudice, id est,in eodem iudicio. 443.83.& 444.15
Iudicem recuſanti ſufficit allegare ſuſpicionem iure ciuili non cano. 239.18
Iudices æquiparãť fluminib.115. 2
Iudicis conſpectus reddit iniuriam atrociorem. 389.44.in poſtil.
Iudicis non omnis uox eſt ſñia. nõ principis voluntas lex. 18.75
Iudicis officiũ an ſit actio. 395.39
Iudicis officium triplex. 439.60
Iudicis officium mercenariũ quod eſt. 312.70
Iudicis officium exuberantis inçõ
tractib. bonę fidei quam ſtricti iuris. 433.77
Iudicis officium nullã præſupponit obligationem. 398.27.
Iudicis ſententia præſumit ſolẽniter lata. 332.12.in poſt.
Iudicare in ultima voluntate aliqd relinquere. 172.73.in poſtil.
Iudicare an iudex debeat ſecundũ conſcientiam. 81.8
Iudicatum ſolui ſatiſdatio qd. 460 in tex.
Iudicatũ ſolui tres habet clauſulas 484.2
Iudicia omnia abſolutoria ſũt quo modo intelligitur. 468.in text.
Indicia publica à ciuilibus differũt. 491.84.
Iudicia publica & ciuilia in aliqbus conueniunt. 492.12
Iudicia quomodo dicuntur abſolutoria. 491.50
Iudicio in eodem,id eſt corã eodẽ iudice. 44384.&444.20
Iudicium,id eſt actio. 332.6
Iudicium an poſſit eſſe inter tutorem & pupillum. 81.69
Iudicium criminale. quando dicit 390 50.
Iudicium dicitur idem ob ꝓſonarũ identitatem. 444.45
Iudiciũ qndecim ſignifiĉat.172.60
Iudicium vnum quandoque tolliť per aliud. 309.7
Iudicum præcepta fiunt intra decẽ dies. 305.29
Iulia lex de ambitu in quatuor caſibus habet locum. 496.70
Iulia lex de annona. 497.330
Iulia lex,de reſiduis. 497.32
Iulia lex repetundarum. 497.302
Iulij pontifices Ro.duo tantũ fuere in vita Iusti. 7
Iulius.i.pontifex maxi ſedit tẽpore Cõſtantini magni. in vita Iusti. 7
Iuramentũ calumniæ præſtat tam actor,quam reus. 484. 2
Iuramentum calumniæ quinq; ꝓtinet capitula. 484.20
Iuramentũ contra bonos mores. non ſeruandum.153.50.in poſtil
Iuramentũ contra legem canonicã non valet ſed contra legẽ ciuilem ſic. 353.80 in po.
Iuramentũ contra leges non ſeruãdum. 470.5
Iurm de nõ cõtraueniendo. 30..2
Iurm ſpecies ꝓbationis. 334.54
Iuramentũ in item præſtatur in actionibus realibus. 423.42
Iurm inuito non defertur.243.15
Iuramẽtũ interpoſitũ tollit beneficium reſtitutionis. 207.62. in po.
Iurm rei qñq; exceptionẽ quando que actionem parit. 414.18
Iuramẽtum ſine voluntate aduerſa non prodeſt. 411.77
Iuramentum triplex. 414.37
Iura omnia poſtliminij iure recuperantur. 60.70
Iuræ contumaciter noiens cõdãnetur. 243.26
Iurare formiter. 414.70
Iurabatur olim omni caſu.& omni articulo.hodie ſemel tm.243.6
Iuro rem meã eſſe, & iuro tuã non eſſe differunt. 470.13
Iuratoria cautio. 462.in text.
Iuratur in litẽ offõ iudicis. 423.55
Iure aperto compenſationes quã
ſto dicuntur. 336.83
Iureconſultorũ ſententiæ olim erant neceſſariæ, 20.4
Iureconſultus.Defectus non est in iure conſulto. 162.48
Iure non factum, id eſt ſine ſolennitate. 199.55
Iuris iniquitas emẽdãda eſt.281.75 in tex.
Iuriſdictio. Qđlibet loco ſuę iuriſdictiõis pt dicere ius iudex.61.68
Iuris ſola ſcientia habet caput, & finem.6.74
Iuris ſucceſſor eſt quotæ partis hæres. 166.3
Ius aliquid ponitur id definitione actionis, 395.18
Ius antiquũ allegatur. ex eoq; argumentatur. 179.45
Ius canonicum in concernentibus peccatum prævalet ciuili,ẽt in teris imperij. 270.56
Iusciuili.i.lex x ij.tab. 70.37
Iusciuile large quid. 17.58
Ius ciuile magno artificio fingit ꝙ non eſt. 205.85
Ius ciuile ſumiť ſex modis. 14. 47
Ius gentiũ quare dr̃ nale. 103.37
Ius idem eſt in toto quo ad totum quod in partẽ quo ad partẽ,qñ ea dẽ rõ in parte,quę in toto.241.46
Ius idem ſtatuti dẽt vbi eſt eadẽ rõ. 584.vel eadẽ æquitas. 449. 30.
Ius integrum. 267.80
Ius naturale immutabile. 21.43
Ius patronatus conſiſtit in multis. 283.74
Ius patronatus multipliciter ꝓditur 283.81.
Iuris plus quis aliqñ confert in alii, quam habeat. 152.35.in po.
Ius publicum in quo cõſiſtit.11.77
Ius quãdoque dicitur iniquũ. 263 32.& 282.23
Ius quãdoq; dominium ſignificat & multa alia. 317.67
Ius trium liberorum. 263.55
Ius verus correctum citať ad declarationẽ noui nõ deciſionẽ. 262.54
Ius vtendi.i.ſeruitus. 133.50
Iuſtitia & ius & iuriſprudentia quo modo differunt. 10.59
Iuſtinianꝰ analphabetus ĩ eius vita 5
Inſtinianus auarus in vita Iusti. 7
Iuſtinianus auarus.in eius vita. 5
Iuſtinianus bella prius quã iura tractauit in eius vita. 4
Iuſtinianus cepit regnare Anno domini 525.in eius vita. 1
Iuſtinianus extremis tẽporibus mẽtis inops fuit.in eius vita. 6
Iuſtinianus hæreticus.in eius vita 5
Iuſtinianus imperauit annos. 49. in eius vita. 5
Iuſtiniano imperante ſederunt põti.maxi.7.in eius uita.
Iuſtinianus inter duos non fuit relatus.in eius vita, 6
Iuſtinianum inter diuos relatũ ſcribit Ioan.Fab.in eius vita. 5
Iuſtinianus inter porcos genitus.in eius vita. 5
Iuſtinianus leges digerit,ĩ eius vita.4
Iuſtinianus maiores habuit ſuarios. in eius vita. 1
Iuſtinian us mente captus moritur in eius vita. 1
Iuſtinianus meretricem duxit vxorẽ

rem.in eius vita. 1
Iuſtinianus minor ꝙ & Iuſtinus tertius à Volaterrano dicitur,fuit filius Conſtantini quarti. 68.53
Iuſtinianus mortuo Agapeto ĥęreſim Eutych ianam iterum labitur,in eius vita. 5
Iuſtinianus mortuo Ioa.2. pontif.ĩ hęreſim Eutychianam labitur in eius vita. 6
Iuſtinianus nec bellum geſſit vllũ, nec legem nouit.in eius vita. 5
Iuſtinianus nõ naturalis Iuſtini,ſed adop.filius fuit.in eius vita. 1
Iuſtinianus obſcuris parentibus natus in eius vita. 1
Iuſtiniani pr̃ fuit Iuſtinus ꝙ verum eſt adoptioue,non nä. 149.82
Iuſtinianus prior quo authore iura condita ſunt, fuit Iuſtini. primi ex ſorore nepos, ſed adoptione filius.in vita Iuſti.in prin.
Iuſtinianus quare dictus Francus. in eius vita. 2
Iuſtiniani in Theodatũ odij cã. ibi,
Iuſtiniani vxores duæ. ibidem.
Iuſtinia. ſcripſit de ĩcarnatiõe Christi. in eius vita. 4
Iuſtinianus ſcripſit.l.iiij. C. de ſumma tri. antequã eſſet hæreticus. in eius vita. 6
Iuſtinianus vixit annos 80. in eius vita. 5
Iuſtiniano vnica fuit filia.ĩ ęiꝰ vita.1
Iuſtinus ex armẽtario gregarius, ac demum Imperator factus. in eiꝰ vita. 1
Iuſtinus pater Iuſtiniani, ſubaudi adoptione. 173.86
Iuſtinus Iuſtiniani fuit auũculus. in eius vita. 1
Iuſſum,mandatum, & rogatio differunt. 351.30.in poſtil.
¶Lex Cornelia vnde dicit. 389.19
Iuſſus & mandatum differunt : ille importat neceſſitatem,hoc voluntatem. 78.79
Iuſſus ex ſtatuto requiſitus,an pcedere debeat. 163.60.in poſti.
Iuſtũ,id eſt verũ,vel de iure. 26.81
Iuſtus,id eſt perfectus. 123.60
Iuuare alios tenemur:quod verũ in his, qñ nobis non nocent, & alijs pro ſunt. 11.34.in poſtil.

LAbor omnia vincit. 8.50
Labiorum motu an intelligi loquens poſſit. 304.80.in poſti.
Lapilli.gemmæ,& margaritæ,differunt. 11. 83
Lapillis,id eſt miliarium:quia lapide ſignantur miliaria. 98.12
Lapis quaſi lędens pedẽ dr̃. 162.32
Largus, prodigus, & auarus, differunt. 173.18
Latini liberti qui. 28.81
Latro,ĩſidiator, & fur differ. 380.7
Laudũ approbare an poſſitquis antẽ proferatur.246.60.in poſtil.
¶Legalia verba ſignificãt habilitatem & potentiam. 356.62
Legalis pęna & conuentionalis, differunt. 423.51.in poſtil.
Legata & fideicõ.differunt.211.62
Legata etiam nuda voluntate præſumpta reuocantur, vt ſi legatarius fiat inimicus. 230.32
Legata facilius reuocantur, quam hęredis inſtitutio,quia facilius inſtituuntur. 183.24
Legata precedere poſſunt teſtamẽtũ ordine litere non intellectus. 228.37.in poſtil.
Legata pura,& conditionalia, quãdo cedunt. 221.55
Legata tribus temporibus cedere ſunt. 221.52
Legatariorum quidam ſunt cõũcti in re tantum, quidam verbis tm. Alij re & verbis, alij prorſus diſiuncti.
Legatarius conditionalis legati ſpẽ non tranſmittit. 307.49
Legatarius & fideicommiſſarius olim differebant. 165.86
Legatarius & hæres, qu are quis eſſe non poteſt. 222.21
Legari poteſt à legatario. 244.36
Legatæ rei periculum ad quem ꝓtinet. 233.33
Legati electio an ſit hæredis vel legatarij. 223.2
Legatum alicui vt ſeruũ manumittat,non defalcatur. 234.20
Legatum cedere,id eſt,trãſmittiad hæredes. 221.67
Legatum in genere & ſpecie,differunt. 210.79
Legatum in quinque caſibus deficit,& legatario accreſcit. 216.60
Legatum in tribus caſibus deficit, nec legatario accreſcit. 215.78
Legatum libertatis eſt pium : & iõ non defalcatur.234.30.in poſti.
Legatum peruenies ad eam cãm, à qua incipere non poteſt, an extinguatur. 219.20
Legatum rei cuius non eſt cõmercium,an valeat. 212.73
Legatũ reſpicit diẽ ceſſiõis.221.60
Legatum ſi euincatur.an hęres defuncti teneatur. 213.16
Leonina ſocietas eſt, ex qua qs dãnum capit & nõ lucrum.348.82
Leuiora prius diſcẽda ſũt.10.ĩ tex.
¶Lex dicitur generalis quatuor modis. 19.25
Lex duo decim tabularum vnde ortum habuit. 21.35
Lex eſt Digeſtorum,cõſtitutio Codicis. 171.1.&6
Lex eſt ſanctio ſancta. 17.79
Lex generalis reſtringitur p alias, & limitatur. 485.30
Lex,id eſt pactum. 347.1
Lex imponit reb.nõ verbis. 334.1
Lex Iulia de vi priuata, & publica, qualiter punit. 481.81
Lex Iulia de ambitu, in quatuor casibus habet locum. 497.70
Lex loquens generaliter recipit reſtrictionem. 459.45
Lex quãdoque ſumitur pro plebiſcito. 379.56.in poſt.
Lex ſemper loquitur, & eſt in viridi obſeruantia. 285.10
Lex tribus modis capitur. 17.77
Lex vbi cõſiderat quid poteſt euenire,non debemus attendere qd actu euenerit. 392.40.in poſt.
Legem conſtitutio, & vtrũque vincit conſuetudo. 487.20
Leges quot habeãt ſingula iuris volumina. 4.57.in poſtil.
Leges ſunt in toto iure 127. 70. 4. 63 in poſtil.
Legis mẽs ſi viget, habet locum legis diſpoſitio, licet eius verba deficiant. 265.43.in poſt.
Legis voluntas pro rõne eſt.30.34
Legis lator non curat, quæ nõ poſſunt euenire. 6.62
Legitimatio per inſtrumentum, & per matrimonium differũt.249. 84.in poſtil.
Legitimæ ꝓſonæ,id eſt deſcenden tes p virilem ſexum. 261. in tex.
Legitimi hr̃des, id eſt agnati. 263. 13.& 71.in poſtil.
Legitimi, id eſt agnati : & qui loco agnatorum ſunt. 288.63
Legitimum quid. 265.81
¶Libelli conceptio qualis eſſe debet. 18.4.in poſtil.
Libellus an ſit dandus. 430.33
Libellus cõtinere debet, ſaluo iure addendi. 444.22.in poſt.& ſaluo iure ſuperflui. 443.50
Libelli emendatio an fieri põt vſq; ad ſentẽtiã diffinitiuam. 443.79
Libellus in actione vi bonorum raptorum. 424.76
Libellus ĩ actione Caluiſiana. 407. 86
Libellus in actione cõmodati.422. 54
Libellus in actione communi diuidundo. 427.1
Libellus ĩ actione depoſiti. 422. 61
Libellus ĩ actiõe ex empto. 423.16
Libellus in actione ex lege cõdictia. 429.87
Libellus ĩ actiõe ex locato.423.31
Libellus ĩ actione ex ſtipulatu. 422. 43
Libellus in actione in factum deſcẽdẽs ex edicto de calũnia. 431.25
Libellus in actione familiæ erciſcũdæ. 426.77
Libellus in actione Fauiana.407.82
Libellus in actione finium regũdorum. 427.8
Libellus in actione furti manifeſti. 424.67
Libellus legis Aquiliæ. 424.85
Libellus in actione mãdati.422.76
Libellus ĩ actiõe negatoria. 400.24
Libellus ĩ actione ꝓ ſocio. 422. 85
Libellus ĩ actiõe Publiciana. 403. 1
Libellus in actione qđ metus cauſa. 432.56
Libellus in actione ſerui corrupti. 429.18
Libellus in cauſa criminali,quid cõtinere debet. 492.18
Libellus in cauſa dandus eſt. 487. 1
Libellus in cõdictione certi generalis. 419.82
Libellus in ꝺõe certi ſpãlis. 420.3
Libellus ĩ ſeruitute pſonali. 399.32
Libellus in ſeruitute reali. 399.47
Libellus in ſeruitute vrbanorum pdiorum. 399.79
¶Liber fit quis à ſeipſo. 182.83
Liber fit ſeruus per uẽditionẽ quatuor modis, 23.87
Liber homo bona fide poſſeſſus non quærit hęreditatem,niſi ſex concurrant. 159.40
Liber homo quãdoque bona, quã doq; mala fide poſſidet. 361.37
Libernaſci põt ex duob.ſeruis.25.35
Liber pro filio in ſingulari quando que dicitur. 279.in tex.
Liber qs iudicatur in dubio. 23. 10
¶Libera perſona alij non quærit. 369.74
Liberatio tribꝰ modis legat. 218.60
Liberi dr̃ oẽs deſcẽdẽter. 288. 61
Liberi & liberti poſſunt agere ĩ parentes & patronos, quãdo eſt in iuria atrox. 389.70
Liberi proprie dicuntur, vſque ad trinepotem. 250.58
Liberi verbum, quandoque ponit ſtricte pro filijs tantum: 265.77
Liberos procreare laudabile erat apud veteres. 264.40.in poſti.
Liberorum, nomẽ generale eſt ad omnes inferiores. 61.42
Liberorum quidam naturales. qda legitimi,qdã utrunque.& quidã neutrũ,ut inceſtuoſi : & qdã priꝰ ñ fuerũt legitimi,nũc sũt. 50. 68
Liberorũ ſucceſſio triſtis. 264.45 in poſtil.& tex.
Libertas,id eſt laxitas. 110.45
Libertus cõmodo pecuniæ præter tur. 294.40
Libertas ex ſeruitute,quãdoque reuiuiſcit. 183.40
Libertas fauorabilis eſt. 228.78
Libertas in fraudem data, an queat reuocari. 32.50. in poſti.
Libertatis fauor in quibus cõſiſtit. 150.80
Libertus debet aſſurgere & ſeruire patrono. 29.5
Libertus ĩgratus qua actione in ſeruitutem reuocatur. 71.77
Liberti debent obſequiales operas patronis. 29.4.& 292.77
Liberũ corpus nõ æſtimat. 372.77
¶Libra.) Emancipatio per æs & libram. 161.48. in poſtil.
Libera adæquata,id eſt,hr̃ditas æſtimata. 162.74
Libra auri pſtat aureis ſeptuaginta duobus. 79,20.in glo. & poſtil.
Libripẽs.i.eſtimator familię.162.67
Librũ qbus fides eſt adhibenda.6.53
¶Licentiatus an gaudeat priuilegio doctorum. 93.3
Linum eſt chorda de lino q̃ apponitur teſtamentis:vt in literis Papæ. 194.67
Litẽ ſuã facere dicit iudex,qñ damnũ alterius in ſe transfert.391.50
Literarum obligatio tollitur per ꝓtrariam ſcripturam. 334.33
Literatus pfertur illiterato. 94.87
Litis cõteſtatione non interrumpit vſuſcapio rerũ mobiliũ. 489.61
Litis ęſtimatio. 454.&461.in tex.
¶Locare operas in perpetuũ põteſt liber homo. 134.12
Locupletari nemo debet aliena iactura. 358.83
Locupletior dicitur pupillus, ſi nõ eſt factus pauperior. 154.84
Locus dicitur plenus, ſemiplenus, & vaduus. 142.12
Lõgiſſimus gradꝰ.i.decimus.260.4
Loquacitas.)in Multiloquio nõ deeſt peccatum. 448.10
¶Lucubratio quid. 210.4
Lucrũ ſentiẽs ſentiat onus. 375.76
Luere legatum tribus caſibus tenetur hæres. 213.56
Luat in corpore,q nõ habet in ære. 426.18.& 486.
Luo quatuor ſignificat. 213.66
pro lupo exiſtente in vtero matris, nil debetur. 220.35.in poſt.

MAcedonianũ in vndecim caſibus ceſſat. 453.3
Maculatus,id eſt accuſatus. 181.74
Magiſter nauis eſt, cui totius nauis anchora committitur, & differt ab exercitore. 449.10
Magiſter qualis eligi debet. 6.19
Magiſtris ſalaria ſunt perſoluenda. 97.77
Magni plerunq; viri inutiles habuere filios.in Iusti.vita. 1

Universidad de Deusto

Tabula materiarum.

Magni plerunque viri miserabilem exitum habere solent. ibid.
Maior,id est magna. 38.84
ad perditionem Maioris, sequitur perditio Minoris.71.42.in posti.
Maior ad tempus non ad personā refertur. 54.3
Maiori parti statur in re diuidua,vel in re cōmuni pluribus, vt vniuersis:secus in re indiuidua, vel communi pluribus vt singulis. 88.86
Maiestatem habent Barones & Duces. 2.40.in postil.
Maiestatis læsæ crimen grauissimum. 182.2
Maleficia distinguit voluntas.371.47
Malæ fidei possessor an & qualiter teneatur de fructibus. 123.83
Malorum non est societas. 347.70 in postil.
Malorum opera vtens in culpa est, 394.15.in tex.
Malū .)Non sufficit abstinere à malo,&c. 11.37
Mādatarius ad quatuor tenet.355.1
Mandatum.¿Sine mandator defendi quilibet potest. 463.79
Mandati definitio. 351.37
Mandatum contra bonos mores non obligat.352.in tex.
Mandatum & iussus differunt,illud voluntatem importat hic nō, sed necessitatem. 79.14
Mandatum facilius reuocatur, quā alij contractus. 354.42
Mandatum,iussum, & rogatio differunt. 351.30
Mandatum multis modis contrahitur. 351.38
Mādatum q̄diu dr integrū. 354.45
Mandatum speciale in multis casibus requiritur. 459.73
Mandare in eadem causa. 182.79
Manifesta peccata plus puniuntur. quam secreta. 425.40
Manifestum furtum quid facit. vide in verbo, furtum manifestum.
Mansueta animalia sunt, quæ gregatim incedunt. 457.74
Māsuetū animal,an sit canis.457.75
Manumissus,id est, emancipatus ꝓ prie. 61.79
Manumittere quandoque est emācipare. 290.5.& 7
Maritus lucratur fructus rerum dotalium. 53.52
Maritꝰ vxori tutor esse ñ ꝑt. 98.78
Vxor non est in potestate mariti, nisi quo ad debitū caruis. 263.70
Mas & fœmina simili fungunt officio &̄ isobolis ꝓcreatione.179.36
Masculus. ¿ Statuta ex pte masculorū fauorabilia sunt ex parte fœminarum odiosa. 260.30
Facilius fœminæ ꝓcedit sine patris ꝓsensu nubere quam mari. 42.66
Masculis hr̄ditas deferri cōmodius olim videbatur. 259.in text.
Masculorum ꝓgenies. id est agnati.263.20
Masculorum prognatos vetustas plus diligebat. 257.36.in tex.
Masculinū cōcipit fœmin. 68.20
Materfamilias. 386.54
Mater illustris non succedit libertis vulgò quæsitis,aliàs secus.365.42
Mater negligēs petere tutores liberis repellitur ab eorum successione. 265.31
Mater vehēda in naui non dēt mercedem ꝓ partu in vtero. 220.28.
in postil.
Matrem sequit̄ partus, quo ad statum, patrē verò, quo ad originē. 25.in postil.tex.
Matertera vel auunculus nō fit adoptione. 45.6.&7
Matris cōditio ,pdest partui tribus temporibus,patris vero tempore conceptionis tantum. 20.80
Matris cōsilium & sic fœminę debile:patris vero,& sic matris, firmū. 88.2.in postil.
Matris præteritio habetur pro exhęredatione. 255.65
Matricularius ecclesiæ nō pōt esse debitor eius vel creditor.81.70.in postil.
Matrimonium sine matrimonio dos esse nequit. 49.35
Matrimoniū à matre dictū, & idē sunt nuptiæ, matrimoniū & coniugium inter liberos,quod contubernium inter seruos. 40.1
Matrimoniū à triplici iure ē. 13.30
Matrimonium semel contractū an possit per Papam dissolui.278.62
Matrimoniū ꝺhere ęque honestū est,ac monasteriū ingredi. 42.78
Mr̄imoniū xiiij.modis ꝑedit.48.3
Matrimonium quandoque. i. effectus matrimonij. 10.24
Matrimoniū quoto gradu ꝓmittitur, & quoto prohibetur. 278.15
Mr̄imoniū sequēs legitimat filios prius natos.249.in tex.ibi, necnō.
Matrimoniū sine scriptura & dote potest valere. 249.68
Matrimonium tenet sine cōsensū curatoris æque ac ingressum monasterij. 42.73.in postil.
Matthęi palmeri in vita Iustinia.2
Maurus abbas in vita.Iusti. 6
Maximeverbū q̄q;abūdat.320.35
¶ Meā rē furari nō possum.368.80
Mea res magis mea fieri nō potest. 419.& 420.in tex.
Medicus tenet̄ de culpa ante factū, non prouidēdo in facto malè secando. 381.43.in text.
Meum dicitur iurisdictione, vel ꝓprietate. 105.45
Meum est id,in quo habeo nudam ꝓprietatē, & alius vsumfr. 119.38
Meū est qđ ex meo nascit. 116.25
Meum quod est, amplius meū fieri non potest. 312.51.&420.36
Media sentētia est quæ neutri in toto discordat vel concordat, sed distinguit. 115.87
Media via eligenda est, quando nō est maior prēsumptio ,ꝓ vna parte,quam pro alia. 35.30
Media via eligitur in ædificante qui primo fuit in bona fide, deinde in mala. 120.66
Medio tempore non nocet incapacitas. 206.71
Mediū quando seruandū est. 116.1
Medicus tenetur de culpa tribus cē poribus. 181.67
Meliora eligenda sunt. 452.40
Melius videtur esse quod ꝙs eligit, licet sit deterius. 244.45
Membrana vnde. 122.40
Memoria hominis dānari potest post mortem,non ipse. 252.5
Memoria hominis post mortē dānatur sic, pronuncio Luciū fecisse ꝺ rempub. & ideo bona eius in fiscum inferri. 252.9
Memoria ,prouidētia, & scientia differunt 3.58
Mendacium ponitur. 243.77
Mendacium seu periuriū facit quē puniri. 184.60
Menna fit præsul Cōstantinopolitanus.in vita Iusti. 3
Mētis ꝺceptus uerbis non signis debet deprehendi. 304.70.in postil.
Mentiri an ꝑmittat prætor.403.70
Merces quandoq; certa quandoq; incerta quandoque nulla. 344.38
Metallum.) Damnari in metallū,& in opus metalli. & in ministeriū, differunt. 58.80
Mens legis quandoq; attendit non verba. 295.43
¶ Miles cognoscit ꝑ sex signa, sine quibus non gaudet priuilegio militum. 167.46
Miles extra expeditionem nō gaudet priuilegio. 179.73
Miles habet priuilegium cū est in militia. 168.27
Miles ꝑflictu testat̄ sine teste.169.7
Miles insolēs nihil victoriæ parit in vita Iusti. 1
Miles potest esse intestatus ꝑtim. 135.86
Miles ,ꝑprie dr̄.q est militia.96.56
Miles quæ priuilegia perdit reddiēs à militia. 169.82
Miles vnde dicitur. 167.37
Miles vt sit quis, sex requirūtur.96. 58.& 59.50
Milia librorum duo leges olim ꝓtinebant,in uita Iusti. 4
Militare capitur dupliciter. 59.45
Militaris disciplina sub Belisario maxima.in vita Iusti. 3
Milites à bello missi quotannos excusationis habent. 93.30
Militis armamagis, quam iura scire oportet. 2.37
Minor an possit esse executor testamenti,procurator, iudex,aduocatus.76.64
Minor vigintiqnq; annis, & maior septuagita excusat̄ à tutela.69. 13
Minor id est,medius. 28.75
Minor quādo potest esse in iudicio sine authoritate curatoris. 81.38
Minor uolēs de aliquo restitui, satis habet, ꝙ dicat se minorem id fecisse, licet non exprimat per ignorantiam , quod alias in maiore requiritur. 155.58
Minor vigintiquinq; annis se vēdi permittens,non restituitur.24.35
Minores se faciētes ī articulo mortis vituperantur a Io.Fab. 28.83
Minoris perditio sequitur ad perditionem maioris. 71.33.in post.
Minus valēs rumpit quod plus valet. 198.3
Miscери & confundi differrunt. vide in verbo confundi.
Missilia vnde. 128.77
Missio a militia.i. remissio quando scilicet remittitur sacramentū militaꝛ. 165.15
Missio tripex,honesta, causaria.& ignominiosa. 169.84
Missus a militia.i. veteranus. 172.9. in textu.
Mista actio dr̄ duob.modis.42.15
¶ Mobile & mouēs idē sūt. 315.55
Mobilia occupātur,immobilia inuaduntur.378.73.in postil.
Mobilia citius transferūtur, quam immobilia. 479.69
Mobilium rerum utilis est possessio.139.63
Moderni gaudent breuitate.448.9
Modo.i.aliquando. 28.74
Modo.i.quandoque. 473.72
per Modum & tempus i. moderatum tempus. 135.86
Monachus est liber. 23.25
Monachus & seruus æquiparātur. 156.17.in postil.
Monachus in quibusdam censetur mortuus. 23.32
Monachus potest esse testis in causa monasterij. 265.71
Monachus potest esse tutor. videī verbo clericus.
Monachus pōt ferre testimonium modo iuret de licentia superioris. 23.30.in postil.
Monachus trāsiēs de uno monasterio ad aliud,acquirit sēdo 156.38
Monasterij ingressus nō irritat testamentum. 197.68.in post.
Monasterij ingressu uitiato an ualeat dedicatio bonorum. 220. 60. in postil.
Monasterij ingressus sicut tenet sine consensu patris , & ita & matrimonium.42.73.in postil.
Moneta.) Inter ꝺhentes sermo de moneta habitus. intelligitur secūdum communem cursum monetæ regionis. 79.23.in post.
Monumenti impensa an deducat ex legato. 234.5
Monumentum quid. 105.63
Mores quid. 13.40.in postil.tex
Mori.i. tēdere ad mortē,vel labore ī extremis, uel facere aliqd metu mortis qđ ēt sani faciunt.35.40
Mors omnia soluit. 83.62
post Mortē ēt qs accusatur. 493.1
post Mortem quando possunt inquiri crimina. 252.24
post Mortem damnatur q̄nque fama. 31.62
Memoria hominis damnatur post mortem,non ipse. 252.5
Memoria qualiter damnatur post mortem. 252.6
Mors quando timenda, & quando appetenda. 146.62.in posti.
Mors vbique timenda. ibidem.
per Mortē quod utile nō fit , ꝙ uitā nō cōualescit.227.40.in postil.
Morte crimina extingūtur.252.30
Mortis articulo se minores facientes taxantur. 28.84
Mortis dies incertus. 146.62
Mortis tumultus homines angustiat.222.27
Mortuus fingit uiuere ꝑ gloriā, & viuus mori per uituperiū. 92. 56
Mortuus q̄ dānat nisi a Deo. 252.5
¶ Mugueti Aurelianenses puellas affectantes & appellātes. 386.25. in postil.
Muliebria pati est famosum crimē 163.78
Muliebre ingeniū.in uita Iuctin. 6
Mulieris hr̄s in petitione dotis nō petit priuilegio mulieris. 435.81
Mulier luxuriosa & ebrius æquiparantur. 295.66
Mulier principatus appetens.in vita Iustiniani. 6
Mulier pro parentibus agit.472.72
Mulier ubiq; testis esse potest ꝑter quam in testamento. 163.66
Mulierum in potestatibus intemperies.in uita Iust. 6
Mulsum est nectar. 115.81

Mutu

Institutionum Imperialium.

Multi & plures differunt. 24.57
Multum & modicum dicitur scđm materiam subiectam , vel arbitrio iudicis. 334.70.in postil.
Multum quinquennium cōprehendit. 334.79
Mundus Iustiniani dux Solonem capit.in vita Iusti. 1
Mundū dicit glosl.scriptura. 337.33
Mundum seu scriptura munda,Gallicè la grosse. ibidem.
Munus.) An appellari possit ab iniūctione numerum. 97.61
Munus quoddā ciuile,aliud patrimoniale,aliud honorariū, aliud mixtū ī.honorarium & onerarium.91.87
Munus quoddā publicum authoritate & vtilitate priuatum, quoddā contrā. 92.6
Muri ciuitatis sunt sancti.108. in tex.
Mutari nō possunt, q̄ sunt de necessitate naturæ secus si de præsumptione. 21.62.in post.
Multum aut modicum dicitur arbitrio iudicis 334.71
Mutuum deficit tripliciter. 301.61
Mutuum dicit quasi de meo tuū,ex integro ,& corrupto. 299.38
Mutuum & commodatum differūt 301.29
Mutuum est triplex,naturale, ciuile, naturale & ciuile simul. 301.58
Mutuum & indebitum sunt similia in quibusdam. 300.57
Mutuum & indebitum ꝛreconciliantur iisdem modis. 300.59
in Mutuo , ꝑsuetudo, & alia tria sunt consyderanda. 299.12
Mutuum recōciliatur tribus modis. 154.37.& 301.64
Mutuo quatuor sūt necessaria.299.1
Narses eunuchus. in vita Iustiniani. 4
Narses plura votis, quā armis est cōsecutus.in vita Iusti. ibidem.
Narsetis laus.in vita Iusti. ibidem.
Narses Iusti i niani patricius.in vita Iustiniani. 2
Natale sanctorum quare dicitur.26.1
Natales sunt scriptura præconizata, vel prima natiuitatis quæ est de iure naturali. 25.86
tu dic Natales sumi pro conditione, seu statu, in quo quis nascitur & aliter etiam sumitur hoc verbum.vt notaui in postil. 26.5
Natalium restitutio facit ingenuum 25.30
Natorum appellatione continentur nondum nati. 68.30
Natura.) contra stimulos naturæ facit q se excusat à tutela filij. 91.77
Natura duplex. 308.13
Natura est Deus . itē est virtus insita cuilibet rei. 12.68. & ibi post.
In rerum natura.id est, apud aliquos homines. 315.57
Natura.id est,bonitas. 439.45
Natura magis quam verba inspicienda est. 400.58
Mutari non possunt,quæ sunt de necessitate naturæ. 21.62.in postil.
Natura rerum,id est,Deus. 124.85
Naturæ impedimentū fortius quam accidentis. 55.19
Naturale.) Nihil tam naturale quam voluntatem domini volentis rem trāsferre,ratā haberi 126.16.in tex.
Naturale quandoque est,natiuale.52 3.& 70 46
Naturales liberi , an teneantur alere patrem.
Naturales liberi tantum, an & quando succedant. 50.25
Naturalia iura ciuilis ratio perimere non potest. 255.in text.
Naturalibus tantum liberis datur tutor in his quæ ipsis relinquūtur:& tunc nō ꝓnæ, sed rebꝰ dat.65.61
Naturalis contractus, id est iure gentium. 346.38
Naturalis rō.id est ius gentiū.115.78
Nauis magister. in verbo , magister nauis.
¶ Necessarium quandoque , id est, vtile. 402.76
Necessarium officium. 203.19
Necessarius hęres. 31.29
Necessarius vt sit quis tria requirūtur. 204.63
Necessitudo.i.cognatio. 263.12
Necessarius.i.cognatus. ibidem
Negationes duæ ęq̄pollent affirmationi. 389.89
Negationes duæ faciunt affirmatiuam quandoque non. 5.67
Negligentia qualiter ,quis teneatur 219.66.in postil.
Negotia sunt plura quam vocabula 270.82
Negotiorum dominus nō semper insolidum tenetur. 336.79
Negotium nestor certis casibꝰ non repetit quod impendit. 356.63
Negotiorū gestor de quo tenetur. 257.1
Negotium consuetum,insolitū, de tertum differunt. 356.73.in po.
Negotium facere,est aliquem vexare. 431.in tex.
¶ Nihilominus. i. non ideo minus, habet affirmatiuam. 171.75
Nihilomagis,i.non ideo magis , & per in se negatiuam. ibid.
¶ Noctu interlocutoria ferri post. non definitiua. 305.76
Nocet sibi quis plerunque cum alteri nocere puta. 30.59
Nomē.) ñ ē dispūtādū de noīe.226
Nomen pronomen, cognomen,agnomen differunt. 226.62
Nomen sibi mutare potest liber homo. 226.77
Nomina appellatiua sequentia stāt demonstratiue , non dispositiue. 312.22.in postil.
Nomina debent esse consequētia & cōsonātia rebus.149.87.& 252.87
Nomina significādorū hominū gratia reperta sunt.q si alio modo intelligant,nihil interest.226. in tex.
Nominati contractus qui sunt, & q innominati. 340.55
Nominatus graduatus. vide in dictione,Graduatus.
Nominis & cognominis error &c. non viriat,si constet de corpore. 226.11.in tex.
Nostra facimus oīa , quibus authoritatem impartimur. 18.4
Notio. 282.70
Notoriū qđ & quotruplex.4.2.ī po.
Noua lex corrigens in vno casu,nō trahitur ad alium similem rōnem habentem. 35.55
Nouus.i.insolitus. 356.73. in po.
Nouus.i.singularis. 42.5.in postil.
Nouatio est prioris obligationis in aliā trāsmissio.365.36.ī po.& tex.
Nouatio triplici iure fit. 366.54
Nouella.in vita Iusti. 4
Nouerca vnde. 47.5
Nouelissime quid. 143.76
Noxa & noxia.differunt.454.in tex. & 48
¶ Nubere an fœmina possit añ xij. annum. 42.43
Nupserit,si vidualiter vixerit,hæc verba qđ importent.137.1.in po
Nuptialia instrumenta seu dotalia. quæ sint. 249.67,
Nuptias prohibitas contrahentiū diuersæ sunt pœne. 49.59
Nuptiæ a nubendo dicuntur.39.86
Nulla voluntate hr̄ditatē posse adiri quo intelligitur.208. 30.in posti.
Nudo ex pacto oritur actio multis, modis. 41.82
Nullius in bonis res dicitur septem modis. 110.19
ꝓ Nūmo vinco dat quælibet actio. fallit in omnibus casibus. 112.50
Nurus appellatione q̄ ptineat.46.57
Nurus & nouerca qū fiunt. 47.59
Nutus capitis non sufficit in stipulatione. 304.68.in postil.

OBligare se quis non pōt ad petum carcerem. 143.32
Obligatio an possit continere impatritatem. 298.58
Obligatio ciuilis. 197.17.in tex.
Obligatio ciuilis & prætoria. 297 in tex.
Obligatio ciuilis quibusdam personis non adhæret. 297.8
Obłio ciuilis tm̄ solutione tollit.362 56
Obligatio ciuilis tollitur per accepti lationem & sententiam. 297.12
Obligatio effectualis habet radicem naturalem & ciuilem. 296.81
Obligatio ex dicto , solutione facta damnum passo quo nō tollit quo ad fiscum. 392.30.in postil.
Obligatio eadem potest esse vna & plures. 310.24
Obligatio fit tantum per verba futuri temporis. 333.82
Obligatio naturalis inter patrem & filium potest consistere. 320.17
Obligatio naturalis quandoque tollitur. 367.44
Obligatio naturalis tollitur per pactum & iuramentum , sed ciuilis p sententiam. ibidem.
Obligatio quid. 296. in tex.
Obligatio tollitur xij. modis. 397.5
Obligationis.i.obligatio. 130.9
Obligationem species tres. 296.40
Obliq; ꝓcedit ꝙ nō directo. 20.66
Obsequiales operæ quæ. 292.74
Obsequio solo non præstito reuocari potest donatio. 149.13
¶ Occidere quando licet furem & latronem. 380.69
Occupantur mobilia,inuadūtur immobilia. 378.73.in postil.
¶ Odja alicuius rei quandoque detrahitur ei. 39.46
Odiosa sunt statuta ex parte fœminarum. 260.23
¶ Offendens se vel lædens an sit excōmunicatus. 11.67.in posti.
Officia iuris sunt diuersa.quia quod dam punit,&c. 11.3
Officiales communis qd sunt in officio sunt immunes a gabellis. 93. 50.in postil.
Officium iudicis an sit actio.395.32
Officium iudicis est triplex. 439.60
Officium iudicis mercenarium est, qñ aliquid expedit pp quod principaliter non agitur. 312.67
Officiū iudicis nullam ꝓsupponit obligationem. 399 27
Officium suū nemini debet esse dānosum. 454.5
Omnimō qd ꝺportet.432.10.ī po.
Omnis , est distributiuum vniuersalium,totus,particularium. 247.25
Omnis,id est totus.15.6c.in postil
¶ Oneret quis eatenus quatenus honoratur. 242.17
Onus cū cōmodo pōt causare honorē.sed honor sine cōmodo,nō debet esse causa oneris. 157.82
Onus sentiens debet sentire cōmodum siue lucrū. 136.75.& 262.50
¶ Operas futuras æstimare, difficile est. 393.1
Operas obsequiales patronis debentur liberti. 292.75
Operæ liberto impositæ,non transeunt ad hr̄dē extraneum. 467.72
Opinio ē cū dubitatiōe.rñsio.19.86
Opinio an præfertur veritati. 164. 22.& 191.75
Oportet id est oportunum est. 2.73
ad Opponendum terminis datus cē setur datur ad oppositа, seu exceptа probandum. 92.5
Opus laudat magistrum. 6.38
¶ Oraculum,id est princeps. 55.71
Orcinus quis,& vnde. 2445.11
Ordinaria,id est solennis. 482.74
Ordinarij serui & vicarij ,220. 33.& 56
Ordinem literæ sæpe præcedit ordo intellectus. 220.40.in posti
Ordinis prærogatiua.uide in verbo prærogatiua.
de Ordine , seu de capite in caput, quid. 262.1.in gl.& postil
Ordo librorum iuris.in vita Iustiniani. 4.& 2.40
Ordo librorum iuris a Iustiniano cōpositorum. 4.in postil.
Ordo peruerti non debet. 190.60
Ordo quandoque , id est solennitas .482,74
Ordo scripturæ nō curatur. 324.62
Ordo seu caput genꝭ est, gradus species vt vñ liberi,&c. est,ordo , sed vñ liberi,primo filij,scđo nepotes. &c.sunt gradus. 261.in post.
Origo iuris ciuilis. 21.15
¶ Qua quare sub galinis , & columbis dimittuntur. 498.16
PActio,id est . pactionalis stipulatio. 132.60
Pactum de non petendo hēt tres effectus. 469,63
Pactum legis commissoriæ qd. 127 40.in posti.
Pactum nunquid. 298.70.in postil.
Pactum vestīr multis modis. 198.69
Paganus unde. 168.57.& in post.
Pandectæ unde. 7.44
Pandectæ.in vita.Iusti. 4
Parentes pro filijs,domini ꝓ seruis, an teneantur. 413.20
Parente stricte sunt superiores in linea masculina. 57.2
Parenti an potius sit parendū . quā patrię. 14.66.in post.
Parricidium quas personas concernit. 494.74
in Parte quo ad partem non est idē ius,ꝙ in toto ad totum. 185.78
Partes suas interponere dicitur index cum se & officiales suos & milites interponit. 89.51
Partiarius & colonus differunt. 124 67.& 124.75.in post.

Universidad de Deusto

Tabula materiarum

Particula.i.medietas. 346.47
Partus ē pars viscerū matris.220.26
pro partu in vtero matris vehēdæ, nō debetur merces,220.25.in po.
Partus matrem sequit quo ad statum,quo ad originem vero patrē. 25.in postil.
Partus nō sequitur vētrē. 25.60
Partus suppositi, & adulterij accusatio non oibus conceditur. 492.72
Parū esset iura cōcedere,nisi &c. 3.1
Parum uel multum quando dicatur relinquitur arbitrio iudicis.vide in verbo,multum.
Pater cogitur emancipare filiū quātuor modis. 63.57
Pater cogitur præstare authoritatē filio conuento captis pignoribus. 320.47
cui Pater est populus, non habet ille patrem. 49.10
Pater diuersis tēporibus diuersa habuit iura in bonis filij. 157.70
Pater & filius censetur esse vna persona. 319.30.&in postil, 205.85
Pater facit testū filio impuberi, & sepulturam eligit. 193.69.in post.
Pater filium quatuordecim calibus exhæreda re potest. 205.1
Pater habet contra tabulas filij emācipati. 288.113
Honor patri in omni dispositione seruandus est. 156.in tex & in po.
Pater.i.senator. 59.35.in post.
Pater olim dabat filium pro noxa, & licite occidebatur. 459.29
Pater p filij corpus magis pene periclitatur quam ipse filius.456.i te.
Pater potest esse seruus filij. 33.64
Pater præfertur filiis in dispositiōe absoluta. 289.65
Pater profectitia adimere pōt,non aduentitia, 158.2
Pater quandoque cogitur umācipare filium cum alapis. 59.80
Pater quibus casibus succedit filio quibus non. 61.83
Pater quo iure venit ad bona filij emancipati. 287.80
Patientia æquparat consensūi. 62,79
Patrē partus sequit quo ad originē familiā:& honores.25.i po. & tex.
Patris cōdō qñ pdest.partui. 23.80
Patris consilium & sic maris firmū matris vero & sic fœminæ, debile vide in uerbo , matris consilium. 40.65
Patria potestas cōsistit in vij. ibid.
Patria prās est inæstimabilis. 54.70
Patriæ an potius sit parendū quam, parenti. 14.in postil.
Patritii qui sunt. 18.49
Patritius quis. 59.58
in Patrimonio nostro q̄dā res sunt quædam extra,quędam neutrum. 104.63
Patronus qualiter succedit liberto. 61.79
Patronus est frater patris,auunculus matris, 269.in tex.
Patruus patris est mihi patruus magnus , idem de magno auunculo. 269.80
¶ Pauli diaconi lapsus in vita.Iust.7
Paupertas an excludat a tutela. 94.63
Pauperies est damnum sine iniuria facientis datum. 457.in tex.
Paupertas prodest.31. 36. & 28,27. dic.
Paupertas non prodest, sed fauetur pauperi magis q̄ diuiti , cū agit de donatione,vel remissione pecūię.
Paupertas reddit hominem minus idoneum. 85.83
Paupertatē detegere durū ē.386.40
¶ Peccata remittuntur peregrinātibus. 249.60
Peccata secreta minus puniunt,quā manifesta. 425,38
Peccatum nō deest in multiloquio. 448.11
Pechę secret est a demy pardonne. 425 57.in postil.
Peculatꝰactio ē gnquēnalis.496 30
Peculij actio . & de in rē verso differunt,uide in verbo actio peculii.
Peculium castrense & quasi castrense. 156.61
Peculium est multiplex. 157.47
Peculium est quasi patrimonium filij,vel serui. 413.4
Pecunia consumitur si expendatur vel cum alia misceatur. 154.30
Pecunia datur in sacco nō numerata,ut tandundem reddatur non est mutuum, 299.20
Pecuniam large sumitur ꝓ his quæ cōsistunt in numero, pondere & & mensura. 299.12
Pecunia mea cum alia mista extīgui tur. 139.79
Pedagogus. 33.75
Pelagius.j ponti.maxi.in vita Iust.6
Pelagius.in uita Iusti. 5
¶ Pęna arbitraria ad mortem extēditur. 390.38
Pęna capitis.i.status. 95.70
Pœna contientionalis & legalis differunt.422.52.& in post. 428.76
Pęna ex pacto peti nō pōt. 326.20
in Pœnalibus an sit extensio de similibus ad similia. 426.45
Pœna maior maiori delicto debet. 495.78
Pęna malos terrere debet.494.i tex.
Pęna minor iniuncta a lege an tollatur per maiorem inductam ab alia lege.377. 67.in post.
Pęna prætoria & conuentiouaiis differunt. 326.8
Pœnalis actio dicitur tribus modis. 423.71
Pœnarum genera septem. 3.20
Pœnæ diuersificantur ex personarū diuersitate. 495.20
Pœnæ in criminalibus sunt ordinariæ & extraordinariæ. 498.7
Pœnæ sunt restringendæ. 467.40
Pene seu quasi id est,non. 284.75
¶ Pœnittere non potest q semel cōsensit. 109.60
Pensione non soluta per biennium repellitur emphyteuta ecclesię priuati vern per triennium. 346.57
Perduellionis crimen. 251.81
Peregrinus.i.peregrinans,vel deportatus. 188.81
Periculo eius nihil est qui nihil het quod reddat.375.23.in post.
Periculum rei æstimatæ cui us est. 434.48
Periculum ubi est,ibi debet esse cōmodum. 375.75
Perinde importat,similitudinē, sed non omnimodam. 57.86
Periurius in alio seculo puniet. 483 77.
Periurium facit quem puniri. 484 61
Permutatio duas parit actiōes. 340 57
Quando nascitur actio ex permutatione. 432.25
Permittuntur quædā in vltima voluntate quę non inter uiuos.31.13 in post.
Perperā positum.i.contra ius. 6. 38
Perpetuo. 465.20.in tex .& postil.
Perpetuo multis modis capit. 345. 58.in post,& tex.
Perpetuo,i.donec viuat.qs.306. 51
Perpetuum multipliciter dicitur. 7.81
Perferre,id est renuntiare seu denūtiare. 372.23
Persecutio continet actionē & petitionem. 364.67
Personæ alienarum rerum gubernationem habentes. 243.22
Personæ quædam nec sui iuris sunt, nec alieni. 36.87
Pertinet.)Nec ad rem pertinet,idest nō obstat his quæ diximus.111.82
Pessimum quod est exemplo,tollēdum est. 140.84
Petitio hæreditatis est realis & personalis. 488.71
Peto quod habeo in quatuor casibꝰ 214.44
Philosophorum authoritates quandoque redarguuntur. 340.17
Pictura ornat materiam. 123.30
Pietas quid. 201.28.in post.
Pietatis causa maior est qua indebiti.359.75.in post.
Pietatis intuitu cum quid datur , cui censetur dari. 360.25
Pignora quando potest vendere creditor.153.11.in post.
Pignoratitia actio. 434.30
Pignori potius incumbendum quā in personam agendum. 374.in tex.
Pignus & dominium nequeunt cōcurrere.126.74.in postil.
Pignus & hypotheca differunt.410. in text.
Placitū principis est constitutio.18. in textu.
Plena cautio , & plenior q̄ sit 329.41
Plena proprietas constat ex nuda ꝓprietate & vsufructu. 216.61
Plena pubertas quando dicit.54.16
Pluralis locutio pro singulari, & contra ponitur. 22.81
Pluralis oratio quandoque trahitur ad singularem. 377.70
Plures & multi differūt. Vide in verbo multi.
Plures quando loco vnius computātur. 62.45
Plures rationes . prævalent vni , nisi vna sit melior pluribus. 52.6
Segnius expediunt commissa negotia plures. 88.77
Plus esse quis non potest quam filius. 51.82
Plus petunt quatuor modis. 441.56
Plus valet qđ est in opinione, quam quod est in re. 164.23
Pondus. 185.56.& 187.27
Populi quidam legibus, quidam moribus,quidā neutro tenent. 314.41
Populus constat decem hominibus. 125.5.in post.
Populus potest facere legē municipalem,id est,particularem. 19.2.in postillis.
Portatis frumētum extra ꝓinciam non incidit in pœnā statuti, Si quis portauerit,&c.36. 30.in post.
Possidentis conditio quandoq; est deterior quam petentis. 123.70
Possessio.i.præscriptio. 153.80
Possidere cōmodius est , quam petere 479,in text.
Possidere pro hærede,& pro possessore quis dicitur.477.in tex.
Possessio diutina quæ. 214.54
Possessio hæredis .& defuncti an sit eadem. 181.1
Possessio.i.præscriptio. 158.80
Possessio non est propriè de mobilibus. 479.58
Possessio potest peti sine interdictis. 475.48
Quis dicitur in possessione piscandi, vel molēdinum habendi,vel huiusmodi. 206.4.& 14
Possessio sæpe transfertur , licet res non apprehendatur. 128.6
Possessio sola dominium non quærit. 160.35
Possessio vna cū alia ptinuat. 251.5
Possessio vnde dicitur. 479.60
Possessionem possessus non quętit. 159.29
Possessionis causa quando mutatur. 144,9.in glos.& in post.
Possessor clādestin naturaliter.possidet,deiectus ciuiliter. 480.5
Possessor malæ fidei quo iure tenetur restituere fructus. 488.1
Pro possessore possidere quis dicit. 477.in tex.
Possessori an cōpetat actio. 401.20
Possessorium maximas lites generat 478.87
Positio.i.species. 11.69
Positiuus quandoque ponitur ꝓ superlatiuo. 347.22
Possum.i.debeo. 463.72
Posteriores leges per priores intelliguntur. 462.40
Posthumi loco existēs differt a vero 177.84
Posthumorum loco qui sunt.177, textu.
Posthumus quando non habetur pro iam nato. 65.50
Posthumi hodie exhæredari non possunt. 176.75.in postil.
Posthumi quidam naturales , quidā ciuiles.176.61.in glos.& post.
Postliminium & lex Cornelia differunt. 174.5.& 14
Postliminium quid.60.22.& in text. & postil.
Postulare.i.accusare. 181.83
Postulare quid. 35.17
Potest verbum quandoque intelligi tur cum effectu. 300.26
Potestas.)Franci non habent liberos in potestate. 41.2
Potestas multis modis capitur.37. 20.
Natus ex concubina , & incestuosus non est in potestate. 41.17
Potestas tutoris.alia est quam patris vel domini. 64.56
Verbum in potestate latè patet.165. 10.in post.
Potestate alium ptingere tribus modis quis dicitur. 165.50
Potestatis dominicæ effectus multiplex. 37.79
Potius aduerbium. 114.70
Præ,in compositione quandoque abundat. 219.60
Præbenda.) Duo prouisi de eadem præbenda per Papam,simul admittuntur. 185.60
Precaria possessio. 480.20
Preces .)Frustra precibus impetratur,&c. 61.55
Precioſius quando cedit viliori. 115. 6 & 116.80
Prædia stipendiaria. 126.61
Prędia tributoria. 126.64
Præfationis ex qualitate colligit causa similis ipsius dispositionis. 199.8
in Præfationibus quę dicta sunt repetita censentur in ptractib . 319.85
Præfectus & prætor differunt:hic ciuilia,ille criminalia cognoscit negotia 78.63.Item hic Romę tantū,ille ad centum miliaria ius dicit. 66
Præiudicare. vide in verbo cōfitens delictum.
Præiudicialis actio dicitur quod præiudicet aliis actionibus. 417.80
Præiudicialis actio quare dicitur.ibidem.in postil.
Præiudicium. 219.60
Prælato mortuo quęritur christina a vicinis episcopis. 58.76.in post.
Prælatus accusatus suspectus an debeat administrare. 101.65
Prælatus alienās rem ecclesię,eadem prælatura durante,eā repetere potest.152.45
Præponi propriè dicitur aliquid quā do aliud sequitur, impropriè si nihil sequitur.263.151.in postil.
Prerogatiua ordinis.) Dispositio absoluta debet intelligi secundum ordinis prerogatiuam:vt si legetur aliquid Titio & filijs præfert pater quoad vnum. 259.54
Prescribit hīs cum mala fide.144.70
Præscriptio est lōgæ possessionis effectus. 158.80
Præscriptio est odiosa, 139.26
in Præscriptione quærit de momento ad momentum. 139.20
Præscriptis verbis agitur tripliciter. 344.78
Præscriptione an quęratur dominiū sicut vsucapione. 139.51
Præsens. 463.69
Præsens capitaliter damnatus sit seruus,non absens. 58.73
Præsens,id est degens in eadem prouincia. 139.40
Præsidijs nomen generale. 99.83
Præsbyteri salariū promissa celebrata qualiter petitur. 355.60.in post.
Præsumitur qs bonus vel malus pluribus actibus, nō vnico. 6.37.i po.
Præsumptio ex variis sumitur. ibid.
Præterire liberos ī testamēto est eos nec instituere nec exhæredare.255 40.in tex.
Præteriti liberi habent duo remedia testamenti impugnandi. 287.81
Præteriti tēporis verba, quādoq; nō sunt abnegatiua presentis. 119.14
Præteriti temporis verba sunt abnegatiua præsentis. 46.11.in postil.
Præteritio an habeatur pro exhæredatione. 179.84
Præteritū perfectū subiunctiui, quādo non pōt verificari in præterito trahitur ad futurū.209.50.in postil.
Præteritus committit edictum instituto hæredi. 255.42
Prætexta quid. 386.58
Prętor an permittat mētiri. 403,74
Prætor ex bono & æquo ius angustum dilatauit. 287.in text.
Prætor plus punit quàm lex duodecim tabul. 370 81
Prætores hodie sunt presides ꝓinciarum. 19.69
Prætoriæ pœnales sunt annales.466 20
Prętoriæ rei persecutoriæ sunt ppetuæ. 466 16
Prætorio iure non fit hæres nec desinit. 288.1
Patria potestas.) Dignitates quodeci liberant à patria potestate. 59.52
Primo testamento præfert secundū secus in sententia.197 69.in postil.
Princeps faciendo gratiam alicui nō tollit ius pęnę quæsitæ paeti,sic cō sensus partis ipsius non tollit ius q̄ situm fisco. 366.80.in postil.
Princeps legibus viuere vult. 200.in textu & in glos.
Princeps potest esse iudex in causa propria.191.35. in post.
Princeps stricte loquendo idem est quod Imperator. 283
Principi equiparant senatores.57.73
Principis interest subditos habere locupletes. 39.35
Principis non omnis voluntas est lex. 18.75
Principis simplex scriptura an legē faciat. 19.54
Principiū bonum , melius medium sequitur & optimus finis. 1.40
Principum beneficia sunt extendēda. 55.47
Principum institutores ab auaritiæ vitio alieni esse debent.in vita Iustiniani. 8
Principale si non tenet, nec accessorium hæc regula quandoque fallit. 374.20.in postil.
Principali cassato cassatur quodinde sequitur. 182.16
Priscianus.in vita Iusti. 8
Priuata scriptura. vide in verbo. scriptura priuata.
Priuati scriptura facit fidem contra eum. 333.56
Priuata crimina & extraordinaria quæ sunt. 3.5.in post.
Priuatæ voci præfertur publica.82. 75.in postil.
Priuati quod interest principaliter, interest secundario reipu. 39.42
Priuata scriptura facit fidem,si habet subscriptionē trium testiū. 333.57
Priuatorum pactio ius publicū non tollit.362.42.in postil.
Priuatus quandoque stipulatur pro alio.294.8.in postil.
Priuignus quis. 47.54
Priuilegio militum non gaudet miles sine sex signis. 167.46
Priuilegio non gaudet miles extra expeditionem. 179.73
Priuilegium litis ordinationē respiciens vni concessum trāsit ad aduersarium, secus si decisionem.154.70
Probatio per iuramentum non est legitima. 432.40
Procōsulis legatus duo habet speciolia. 99.85
Procopius historicus.in vita Iusti.2.
Procreatio sobolis simile maris & fęminæ officium requirit. 179.36
Procurator. 87.6
Procurator non admittit vbi pr imponi pęna corporalis, neque agendo neque defendendo, nisi sit psona illustris. 390.30.in post.
Procurator ad negotia & lites differunt quia hic xxv.ille xxvij. annum attingere debet. 34.1
Procurator agēs præsente,domino, & confirmante non potest repelli defectu mandati. 462.77
Procurator esse potest infamis,non aduocatus. 472.83
Procurator fisci quis. 902.89
Procurator non admittitur vbi agitur de pęna corporis , neque agendo neque defendendo. 390.30
Procurator onus , aduocatus lucrū habet. 473.13
Procurator rei , siue interueniat ante litis contestationem , siue post debet satisdare. 464.41
Procuratores satisdant non partes, 463.64.
Procuratoris & aduocati officium spontaneum. 203.9
Procuratoris inuentio 459.in tex.
Procuratoris officium quibusdā in ter dicitur. 459.83
Prodere & proditus quid. 109.61
Prodigus,largus,& auarus differunt. 273.17
Prodigus quomodo declarat qs ibi.
Prodita actio.i.data. 442.85
Proclus quæstor Iusti. vir probus in vita iusti. 5
Progenatus & abnepos idem.249.19
Prohibitum directo prohibetur per obliquum. 182.10
Promissor an statim ꝓueniri possit. 323.70
Promittitur licitè quandoq; factum alienum, quandoque non. 379.4
Promitto decem aureos annuos.& singulis annis , differunt.306 20.& 328.49
Promissum hoc anno quando solui debet. 328.50
Promulgare quid. 4.38.& in postil.
Propensus.i.magnus. 101.10
Propior sobrinus ē filius patrui magni vel amitæ magnæ, idem de propiore sobrina. 270.6
Propriè & impropriè poni pōt verbum semel positum. 234.60
Propulsare violentiam , an & qualiter licet. 15.72
Propulsio iniurię simplex est de iure naturali,sed cū moderamine est de iure gentium. 15.81
Propulsio iniurię tria requirit.15.75
Protestatio an & quando requirit in hærede faciente actū hęredis,quod scilicet non facit vt hæres. 208.23
Protestari non tenetur hęres quādo facit actum pium. quod nō facit vt hæres. 208.44.in postil.
Protutelæ actio. 134.25.357.58
Prouocatio ad irā facit vt beneficiū possit à ꝓuocato reuocari. 53.24
Prouocās patrem ad iram potest ex hæredari. 53.22
Proximitas,id est cognatio. 268.15
Proximus pubertati. 321.25
Proximus pubertati dicitur quis a decimo anno & dimidio. 376.47
Proximus quandoque infra respicit quandoque suprà. 321.27
Prudentes quandoque contra bene uolentiam . i . æquitatem faciunt. 223 56.& in textu.
¶ Pubes quo ad testamēta & tutelas dicit maior xiiij. annis, quo ad matrimonium autem cum primum coire potest. 42.2
Puberem fieri.i. venire in suam tutelam. 192.85.in tex.& in glo.
Pubertas plena dicitur in xiiij.xv. xvij.& xviij.annis. 54.16
Publica vox prefert priuatæ. 182.65 in postil.
Publica iudicia dicūtur, quasi populica. 492.58
Publica iudicia differunt à ciuilibus 491.84
Publica vtilitas quandoq; facit ne audiat volens reddere alienū. 119.73
Publiciana vt detur,quinque sunt necessaria. 404.11
Publicum dicitur quasi populicum 104.80
Publicū & ꝓmune differunt 106.54
Publicè.i.publica authoritate. 20.1
Pudicitię fauor maximꝰ. 456.in tex.
Pueri aliter docendi atque prouecti. 116.10
Pulsari & verberari differunt,hoc cū dolore illud sine dolore. 389.46.& 48
Punctus in soluta oratiōe habet vim copulæ, 10.47.in postil.
Punitur quis extra ora & ꝓcrastinatione. 425.78
Punit quis in qno peccauit. 173.66
Pupillam tutor vxorem ducere non potest. 48.30
Pupilli an soluere possint. 155.37
Pupilli reditus omnes nō debent in eius alimentis expendi. 102.80
Pupillis bona committuntur nō vt sint rata quæ per eos fiunt quia restituuntur. 85.22
Pupillus an sine tutoris authoritate possit esse ī iudicio ciuili vel criminali. 81.36
Pupillus conueniens tutorem præfertur cæteris creditoribus: secus si iudicem. 90.46
Pupillus doli capax tenetur depositi 80.55
Pupillus etiam actor cogitur accipere curatorem in litem. 85.31
Pupillus ex contractu obligatur quādo factus est locupletior. 80.60
Pupillus factus locupletior tenetur ex mutuo. 300.40
Pupillus in duobus casibus obligat siue tutoris authoritate. 80.50
Pupillus in quatuor casibus potest esse in iudicio sine authoritate tutoris. 81.39
Pupillus in tribus locis potest tutorem petere. 78.70
Pupillus pōt habere curatorē. 81.8
Pupillus qualiter ex mutuo tenetur. 300.40
Pupillus quis. 82.87
Pupillare testamētum pars est patrini testamenti. 195.in tex.
Potest quis esse testis de eo quod vidit in pupillari ætate. 163.66
Purpura tripliciter apponitur vestimento. 116.73
Purus locus est nō sacer,sanctus,nec religiosus. 108.44
Putator. 381.56

Qualitas.i.bonitas. 259.35
Quantitas non pōt perire.219. 74.in postil.
Quanti plurimi res æstimatur nō ex affectione singulorum,sed ex communi æstimatione 379.87
Quarta est multiplex. 238.54
Quarta relinquitur multis modis. 204.1.in postil.
Quasi stat similitudinarię, non affirmatiuè. 404.4
Quamuis quandoq; ponit correctiuè,quandoque aduersatiuè. 94.81
Querela datur emancipatis. 171.78
Querela inofficiosi quandoque cōtinet contra tabu. 283.60
Queri potest id est,querimonia proponi. 334.26

Institutionum Imperialium

Universidad de Deusto
Protected

Tabula materiarum.

Quæstor,& exquæstor dicit' triplici ter. 5.55
Quæstus.) Bona ex quæstu sunt quæ veniunt ex emptio. venditio. loca. condu. 348.31.in po.
Quæstus id est,prouentus, lucrum. 449.10
Qui vadit plane vadit sane. 11.1
Quirinus vnde. 15.30
Quis & quæ substãtia notat. 326.43
Quodammodo notat impro prietatem. 193.48. in post.
Quod differtur non aufertur. ar. pro & contra. 245.2
Quondam dictio, qualiter sumitur. 31.59
Quotidiæ quæ versantur,magis attẽdi debent. 8.25.in posti.

Rapina & furtũ non numerant inter casus fortuitos. 403.45
Raptor & fur differunt. 377.78
Raptor in minus tenetur quam fur manifestus. 377.50
Raptor qua actione tenetur. 377.60
Raro.) Etiam ad raro contingentia adaptatur ius. 114.69
Rara pars,hæreditatis, vel quartæ. i. utilis potio. 204.in text.
Ratio eadem per omnia vbi est ibidem ius statui debet: secus si non p omnia. 58.4.& 35.63
Ratione non fit quẽque quod æquitate. 158.42
Rationes plures prævalent vni, nisi vna sit melior pluribus. 52.2
Realis actio directa hęret ossibus. 222.78
Rebus nõ verbis lex imponit. 334.2
Recedendum non est a significatione verborum,nisi testatorẽ aliud sẽsisse certum sit. 56.53
Recte iustitiam denotat. rite solẽnitatem. 178.50.in postil.
Recusanti iudicẽ sufficit allegare suspicionem sine alia cã de iure ciuili: ied de iure canonico debet causa inferi,& probari coram arbitris communiter eligendis. 239.30
Reddere volens alienum quandoq; non auditur. 119.72
Redimẽs aliquẽ ab hostibus, etiam infidelibus, potest eũ retinere pro pignore. 254.80
Regino monachus in vita Iusti. 2
Relatiuũ quis, quandoque stat declaratiue. 396.67
Relegare qui possunt. 57.80
Relegatus & deportatus differunt. 53.50
Religio pietas. est in Deum. 14.68
Religionem ingressus finitur viuere per gloriam. 92.57.in po.
Religiosum locum quota corporis pars facit. 108.32
Religiosus fit quis per leges. 3.37
Religiosus locus non fit sine authoritate episcopi, 108.17
Relinquere spectat ad vltimam voluntatem,& morientis tñ. 35.46
Relin quo verbum,an importet institutionem,legatum vel fideicõmissum. 569.30
Reliqua non comprehendit remissio redditionis rationũ, nec latam culpam,nec dolum. 222.63
Reliqua reddere. 222.in tex.& 68.in glo.
Remissio iniuriarum in foro pœnitentiæ an tollat actionem ex male ficio. 469.in postil.
Renuntiare iuri suo quandoq; quis nõ potest. 152.44
Repetere alienatum quandoque licet. 152.44
Repetita creduntur ꝯstibus quæ in præfationibus dicta sunt. 319.75
Repetita dicuntur quę in' præfatiõibus dicta, sunt nisi repetitio inducat vitium 184.26
Repetitio non competit turpiter dãti 49.47
Repudiare hæreditatem. 207.33
Repugnantia an admittatur. 230.35
Res generaliter qñq; stat. 396.74
Res,id est species. 214.62
Res,id est imperium. 11.71
Res incorporales quasi possidẽtur 475.56
Rei appellatione quandoque continetur factum. 297.35
Rei vendicatio furti & cõdictio differunt. 420,54
Rei vendicatio quæ datur legatariis non est ex quasi contractu. 358.53
Rerum diuisiones quot. 229.59
Rescisum fit testamentum per querelam contra tabulas. 249.2
Resignare testamentum.i. figilla aperire & remouere. 170.61
Recipere. nepos mẽtis fieri. 193. 33
Restituere non tenetur indebite accipiens in certis casibus. 300.30
Restituere quandoq;.i. dare. 476.59
Restituere verbũ large sumit. 435.53
Restitui res deteriorata non dicitur. 301.55
Resti uo verbũ generale est differt. ab indulgendo. 58.40.& 47
Restitutionem non indulget euẽtus damni sed inconsulta facilitas. 207. 45.in postil.
Restitutionis beneficiũ tollit iurm interpositum. 207.62.in postil.
Restringitur uerbum generale ad id quo rei aptius est. 196.69
Retinere quinternos põt scriptor, nisi ei satisfiat. 122.40.in postil.
Retineri põt res alienata in fraudem soluendo creditori. 109.2
Retro principes.i. antecessores ex eadem patria. 148.71
Reus promittendi, 309.60
Reus promittendi est reus debendi. 309.22.in postil.
Reus stipulandi. 309.58
Reus stipulandi est reus credendi. 309.12.in postil.
Rei debendi insolidum nõ possunt conueniri nisi alter sit absens, aut sit inops. 309
Reorum debendi & credendi cõstitutio an per interuallum impediatur. 309.65
Reo si denuntietur vt soluat anteq̃ conueniatur,hoc de vrbanitate est non necessitate. 421.47
¶ Rite solennitatem denotat, recte iustitiam. 178.50.in postil.
Rixa stat ex duobus. 125. o. in po.
¶ Rogatio iussum,& mandatũ differunt. 351.30.in postil.
Roma caput mundi. 464.60
Roma est communis patria. 96.74
Roma incẽditur a Totilla. in vita Iustiniani. 2
Roma rerum domina. in Iust. viea. 3
Roma sine habitatore relicta. in vita Iustiniani.
Roma, vrbs, ciuitas, & patria differunt. 61.80
Romam Belisarius mira celeritate instaurat. in uita Iusti.
Romam ciuem fieri quid. 285.2
Romanus ciuis id est, liber homo. 162.70.& 41.79
Romanum ius qualiter intelligitur. 15.20.& 63
¶ Rubrica potest allegari, si cõtinet orationem perfectã: ut qd' quisq; iuris in alium,&c. 1.2. in post.
Rubrica quandoq; est generalior ni gro. 8.84
Ruinis non est deformanda ciuitas. 410.68
Rumpitur quicquid est, quãtumuis firmum. 196.80
Rumpitur quod plus valet per id q minus. 198.3
Rumpitur testũ per duo. 248.80
Rupti appellatione cõtinet oẽ q de terioratum est. 383.50.in postil.
Ruptũ dr quoquo modo corruptũ seu detetioratum ibidem. in text.
Rusticas sancta omnia palam habet 410.44
Rusticana Boetij vxor Romę inter medicantes inuenta. in vita. Iusti. 3
Rusticus.) Quędam scimus per rusticos 113.81

Sacer locus desinit esse dupliciter 107.87
Sacer locus quis dicitur. 107.74
Sacræ rei venditio valet inter ignorantes. 316.9
Sacræ res tribus casibus possunt alienari. 107.80
Salaria magistrorum sunt soluenda. 67.76
Salariũ aduocati. & pcuratoris & ps byteri promissis celebrandis. quali ter petitur. 355.60.in postil.
Salariũ interueniens in mandato, an ti possit,& qua actione. 355.20
Salua rerũ substãtia. qd. 133.39.& 46
Sanctiones quid significent. 108.74
Sanctus Paulus. in vita Iusti, 2
Sanctissima res est iuris ciuilis sapiẽtia nec prætionumario æstimanda 14.54
Sanguini debetur honor. 190.57
Sapiens est melioris cõditionis quã Stultus. 64.87
Sarcinator. 355.61.& 344.12
Satisdare est promissionem p fideiussores facere. 461.51
Satisdare nõ tenentur curatores testamentarij. 87.83
Satisdatio a quibus tutoribus danda est. 88.35
Satisdatio de legato soluẽdo potest remitti a testõre, sed nõ de vtendo fruẽdo arbitrio boni viri. 134.79
Satisdatio duplex ab actore exigitur 461.57
Satisdatio iudicio sisti an possit sub pœna fieri. 461.57
Satisdatio iudicatum solui quid. 460 in textu.
¶ Scandalum timẽdum est. 111.36
Scientia certa papæ facit, vt duo p uisi de eadem præbenda simul admittantur. 167.70
Scimus tantum ea quæ sunt, quę nõ sunt nesimus. 162.1
Scimus vera, non falsa. ibidem.
Scire an præsumatur quis in dubio aliquid vel ignorare. 79.73
Scire est veritatem visu præceptam mente tenere. 182.1
Scire factum suũ quisq; dẽt. 226. 15
Scire iura oẽs tenentur exceptis fęmina pupillo & milite. 102.54
Scit nemo, pene nõ sit. 425.50
in postil.
Scholarem licet modice sine cã verberare. 38.64
Scholaris absens a studio per quinquẽnium perdit priuilegium. 199. 84.in posti.
Scholaris moriens, vel discẽdẽs, an possit substituere. 347.63
Scholaris non gaudet senatusconsulto Macedoniano. 453.10
Scribẽtis falcitas, solẽnitas. vel error pbatur p testes. 332. 43. in postil.
Scripto & sedendo deferẽda est sententia. 487.9
Scriptor mercenarius põt retinere quinternos, si ei non satisfiat. 122. 40.in postil.
Scriptura nõ est necessaria ad substãtiã legis. sed ad probationẽ. 17.63
Scriptura præconziata facit fidem apud omnes. 25.89
Scriptura priuata pro scribente nõ valet, sed contra eum, valet si est cum causa. 322.75
Scriptura priuati facit fidem contra scribentem. 333.55
Scriptura priuata facit Semiplenam probationem. 333.54
Scripturę an semper standũ sit. 322. 57.in post.
Scripturæ ordo an seruandus sit, p, & contra. 333.42
Scripturæ ordinem seq̃ ĩciuile est. 333.32
Scripturæ publicæ, vel priuatę an & quando stetur. 332.42
¶ Secreta animi inducant exteriora 106.83
Secreta peccata minus puniuntur, quam manifesta. 425.38
Secundum imaginem.i. imaginarie & intellectualiter. 306.76
Secundum sumitur multipliciter, 297.43
Sedere nõ tenet iudex in actu volũtariæ iurisd ctionis. 28. 16. in post. semel quod est semper erit, qd' verum est in immutabilibus vel natura, vel iure. 236.35
Semestre quid. 92.82
Seminauit si quis semine meo infundo alieno agam contra dominum fundi. 122.4
Semper, id est sine intermissione tẽporis. 471.64
Semper erit quod semel est. qd' verum est in immutabilibus uel natura vel iure. 237.1
Senatores æquparant principi. 57.37
Senator potest restituere ad statum vt princeps. 58,29
Senatusconsultum Trebellianũ tm de. 273.11
Sententia an sit statim executioni mandanda,& in gbus casibus differtur eius executio. 488.17
Sententia non potest ferri in rebus in certis. 110.in posti.
Sententia dicitur atrox, licet iusta. 71,79
Sententiã die ptæfixa debet ferri ẽt altera partium absente. 305.70
Sententia de iure ciuili. 470.73
Sententia est firma & indubitata re sponsio. 19.84
Sententia & fm decretum transfertur dominium. 481.23
Sententia in scripti. ferẽda est. 349. 30.
Sententia iudicis præsumitur solenniter lata. 332.25.in postil.

Senten-

Institutionum Imperialium.

Sententia non potest esse semp certa. 439.80
Sententia prima prefertur secundę secus in testamento. 197.80
Sententia scripto,& sedẽdo, ferẽda est. 468.5
Sententia si geminetur, ex qua agitur. 298.65
Sententia super actione famosa, an semper infamet. 466.78
¶ Separationem bonorũ impetrare quis potest. 205.17
Sermonem ꝑceptum quis retinere potest. q.d. nullus. 468.46
Serui libertatem consequuntur nouem modis. 29.66
Serui non habent cognationẽ quo ad ius succedẽdi, sed bene quo ad ius matrimonij. 47.80
Seruire per substitutum potest qs, cum non requiritur industria personæ, 134.20
Seruit nemini suares. 123.10
Seruitus est de iure gentiũ origine, & de iure ciuili formatione. 23.58
Seruitutes personales possũt aliena ri non prædiales. 136.22.in post.
Seruitutes sunt ĩ bonis nris. 104.65
Seruitutis ratione aliqua fiunt, quæ alias non fierent. 96.45
Seruitutum genera sunt tria. 130.70
Seruo inuito dominus non q̃rit hæreditatem delatam. 183.60
Serno legatũ relinqui põt. 158.40
Seruo quandoq; datur tutor. 64.65
Seruorum status diuersus tendit eodem. 24.50.& ibi in postil.
Seruorum tria genera sunt, castaldi, mediastini, cõpediri. 388.85.& 87
Seruus an possit habere aliquid suũ 158.45.
Seruꝰ ciuiliter negt obligari. 329.80
Seruus fugitiuus an vsucapiatur triginta annis. 140.32
Seruus hrs institutus non acquirit dño, nisi duo concurrant. 228.24
Seruus manumissus, an teneatur de gestis in seruitute. 455.33
Seruus in certis casibus põt esse in iudicio. 459.40 in postil.
Seruus nõ potest obligari fideiubẽdo. 366.5
Seruũ occidere qñque licet. 38.56
Seruus ordinarius. 151.66
Seruus priuatus à seruando dicitur: seruus publicus, id est tabellio a seruiendo. 23.78
Seruus pro nullo reputatur. 413.2
Seruus purè institutus a seipso liber tatem recipit. 240.70
Seruus sine dominio esse. pt. 23.64
Seruus vicarius. 151.66
¶ Sigillum mutans falsarius est. 495. 50.in postil.
Signatorius annullus. 163.30
à Significatione verborum non est recedendum. nisi certum sit testatorem aliud sensisse. 86.33
Signis non deprehendit cõceptus mentis. 304.63.in postil.
Siluerius iter martyres relatus. in vita Iustiniani. 6
Siluerius j. pontif. maxi. ibid.
Siluerius pontif. maxi. ibid.
Similiũ eadẽ est disciplina. 448.17.
Simul quædam bene fiunt, quæ nõ valent si fiant separatim. 86.51
Simplicitas legibus amica. 260.34
Simplicitas magis. quàm difficultas legibus amica. quod verum de simplicitate contracta fraudi, non fa-
sequentiam. 318.35
Speciei interitu liberatur, qui in specie tenetur. 219.72
Species id est casus. 281.55
Species solæ commodãtur. 437.61
Specificans vt dominus fiat rei specificatæ, tria requiruntur. 115.66
Sperari de proximo, & esse, paria sunt. 93.2.in postil.
Speratꝫ inops deuenire ad pinguiorem fortunam. 233.18
Sponsalia inter absentes & pśentes fieri possunt. 322.50
Sponsalitia largitas est cum spõsus ſponsæ per verba de futuro, vel ecõtra purè donat, nõ respectu dotis. 150.47
Spontaneum officium. 203.9
Sporaden Græcè, id est vulgo, passim, sparsim. 49.21
Sportulæ. 430.14.in tex.
Spurij nihil relinqui potest. 236.80
Spurius quis. 49.in postil.
¶ Stabile nihil inter homines. 10.1
Stadiũ ẽ octauæ pars militarij. 107.6
Statim dictio, importat summariã cognitionem. 464.77
Statim. i. ĩprimis: vel, coipso. 171.66
Statim soluere, non est illico soluere sed cũ spatio quo solui põt. 331.88
ad Statuas princ pium fugiẽdi mos vnde manauit 39.in post. ad tex.
Statuliber est seruus. 22.1
Statum non habet seruus. 72.61
Status hominis cõsistit in libertate, ciuitate, familia. 71.36
Statuta debent strictè intelligi. 4.50
Statuta & snia licet sint stricti iuris, tamen re ipsiunt interpretationẽ extensiuam, quando alias nõ possunt sortiri effectum. 137.5
Statuta quædam fauorabilia, quędã odiosa. 360.25
Statutũ derogat vltimæ voluntati, 182.75.in postil.
Statutum in vltima voluntate, non extenditur ad dispositionem inter viuos. 35.32.in postil.
Sterilia tantum olim dabant in emphyteusim. 345.77
Stillicidium. 131.55
Stipulamur alteri trib' modis. 325. 66.
Stipulãdo alteri qñque sibi actionẽ quærimus quandoq; nõ. 325.77
Stipulari impropriè dicitur promittens. 303.63
Stipulari ire, & stipulari iter, differunt. 311.75
Stipulari ꝑ alio multi põt. 160.20
Stipulatio alteri facta, tribus modis formatur. 325.66
Stipulatio an possit fieri sine verbis 304.70.& an sub additione. 305.37
Stipulatio an vitietur ob turpitudinem. 327.83
Stipulatio debet fieri verbis aptis. 304.74
Stipulatio nõ semper vitiatur ex re sponsionis diuersitate. 319.51
Stipulatio pura non suspendit, sed bene alij actus. 316.73
Stipulatio quid. 303.63
Stipulatio tãtum fit per uerba futuri temporis. 333.71
Stipulationem ꝑmitti. 178. 76. in po
Stipulationes iudiciales. 313.33
Stipulationes prætoriæ. 313.36
Stipulationes prętorię & iudiciales differunt multipliciter. 313.6
Stipulatio rei suæ an ualeat. 316.67
Stipulatur alter alteri 16. modis. 317. 68
Stipulatur quandoq; infans, furiosus nunquam. 311.56
Stipulatur quandoque priuatus ꝑ alio: qd' fit fauore libertatis. 293.10 in postil.
Stipulor, id est interrogo. 366.52
Stipulum quid. 303.41
Stupri pœna ẽ qnquennallis. 493.70
¶ Suasio capitur in bonam partẽ & malam. 6.32
Substitutio breuiloqua. 193.31
Snbstitutio compendiosa. 193.34
Substitutio est verbũ generale, & refertur ad directam & fideicõmissariam institutionem. 196.65
Substitutio exemplaris. 193.78
Substitutio filij, est eius testamentũ 195.35.in post.
Substitutio pupillaris. 193.74
Substitutio pupillaris hẽt quatuor necessaria. 192.65
Substitutio reciproca. 193.83
Substitutio vulgaris. 194.44
Subtilitatem iuris quærens damnat 243.38. in gl. & in tex.
¶ Succeſſio liberorum tristis ẽ. 263 45. in tex.
Successio libertinorum & ingenuorum, differt tripliciter. 284.67
Successionis ordo triplex ẽ. 281.16
Successor anomalus est. qui nõ succedit ex testamento, nec ab intestato. 294.64.
Successorem an comitetur vitium authoris. 120.75
Successorium edictum 261.80
¶ Summa, id ẽ prima. maxima, breuis. 22.71
Summa. i. prima vel breuis. 397.1
in Summa. i breuiter. 117.50
Summus. i. primus. 10.60.in post.
Suos inter hæredes numerant dati curiæ, & emancipati. 267. in tex. & 280.82
Superflui iure saluo, in libello scribi debet. 443.71
Superiores seu maiores dicunt supra tritauum: nam vitra non sunt vocabula specialia. 270.80
Superuiuere, id est qualescere a morbo, 146.74
de Suspecto accusans. se dẽt inscribere, qñ agit criminaliter. 99.87
Suspecti esse possunt oẽs tutores, distribuendo genera singulorum, non singula generum, id est singula in generibus posita. 100.43
Suus hęres pręteritus habet duo remedia, emancipatus vnũ. 179.50
Sui hrdes immiscent & abstinẽt, ex tranei adeũt & repudiant. 207.56
Suitas etiã est de iure ptorio. 256.7
Suus relatiuum, nõ semper importat dominium. 389.52.in post.
¶ Symmachꝰ Theodorici iussu necatur. in vita Iusti.
Synodus quinta tẽpore Vigilij, nõ Iulij, in uita Iusti. 7

Tabellio male instrumentãs, facit litem suam. 291.20 in post.
Tabellio seruus est reipub. non tñ est purus seruus. 52.76
Tabelliones nõ sunt iurisperiti. 325 6.in postil.
Tacens affirmat, nisi erubescentia tacuit. 62.80
Tacere nocet qñq;. 348.45 in post.
Talio est similitudo supplicij, vt mẽbrum pro membro. 272.84

Taxil

Universidad de Deusto
Biblioteca

Tabula materiarum.

Taxilis quandoque lis dirimitur. 223.60
¶ Temerè.i.inimis cito. 153.5
Tẽpore belli rigor iuris ſeruari nõ dẽt: vnde dicebat Marius, nõ po tui exaudire leges ꝓpter ſtrepitũ armorum. 2.79
Tempore belli nõ ſeruantur leges de facto: de iure tamen ſeruari de bent. ibidem.
Temporis tractus non validat inua lidum. 172.26
Tempus incertũ prævalet certo in hæredis inſtitutione. 185.76
Tẽpus inducit obliuionem. 142.34
Tempus longum. 139.32
Tempus non eſt modus tollendæ obligationis. 136.2
Tempus ꝓ tempore ponit. 209.44
Tempus quid, & eius diuiſio. 118. 47. & 49.
Tenetur.) An & quãdo quis ꝓ alio teneatur. 90.17
Tertia pars dicitur parum reſpectu totius. 257.59
¶ Teſtamenta maiorẽ vim habẽt, quam codicilli. 247.48
Teſtamẽta nõ iure facta q̃. 199.55
Teſtamẽtarij reſtes debẽt audire & videre teſtantẽ, nec ſufficit corti na in medio. 169.45. in poſtil.
Teſtamenti ethymologiã ridẽt Gel lius & Valla. 161.15
Teſtamenti factio actiuè & paſſiuè capitur. 163.48
Teſtamenti factionẽ habet, qui p̃t capere ex teſtõ. 207.9. in tex.
Teſtamenti per cęcum faciendi ſo lennitas. 173.84
Teſtamenti perfectio quadruplex. 162.50
Teſtamentum accuſans perdit le gatum. 147.9
Teſtamentũ damnati crimine capi tali, valet ſi pendente appellatione, vel ſupplicatione pro gratia moriatur. 170.13
Teſtamentũ dicitur quaſi teſtatio mentis. 161.7. in tex.
Teſtamẽtũ eſt nullum ſine hæredis inſtitutione. 162.46. & 228.64
Teſtamẽtũ eſt irreuocabile ſi in eo ponatur clauſula quòd valeat iu re contractus. 30.54
Teſtamentũ ex libero nõ ex alieno arbitrio ꝓcedere debet. 171.69
Teſtamentum facere multi ꝓhibẽ tur à iure. 174.22
Teſtamentũ incidere plus eſt quãdi cere velle ipſũ nõ valere. 220.32
Teſtamẽtũ inofficioſum quãdoq; continet exhæredationẽ, & præ teritionem. 283.55
Teſtamentum irritum. 199.66
Teſtamentum multis modis fit ĩua lidum. 195.68
Teſtamẽtũ nuncupatiuum. 164.49
Teſtamentum olim ĩnteo inuolue batur. 163.40
Teſtamentũ non operanť verba ꝓ lata in dubio, ſed in ꝓtractibus p̃ ſumuntur obligatoria. 169.22
Teſtamentum per duo rumpitur. 248.79
Teſtamẽtũ per ĩgreſſum monaſte rij nõ irritatur. 177.68. in poſtil.
Teſtamentũ per querelam & contratabu. fit reſciſſum. 249.2
Teſtamentum principale ſi nõ eſt, nec pupillare. 192.70
Teſtamentum quid. 162.41
Teſtamẽtũ q̃ feci nolo valere: hæc verba. nil operant, niſi teſtator d̃ claret voluntatẽ ſuã in actis corã teſtibus. 200.1. in gl. & poſtil.
Teſtamentum rumpit multis mo dis. 195.69
Teſtamentũ ſm̃ præfertur primo, & ſentẽtia prima ſecũdę. 197.80
Teſtari quidam nolunt, aliqui non poſſunt. 248.73
Teſtatoris voluntas lex eſt. 184.65
Teſtatur quis quandoque de rebus alienis. 195.79
Teſtes duo per indirectum ꝓbantes contra inſtrumentum, faciũt ipſum vacillare. 323.59
Teſtes eſſe poſſũt homines vniuer ſitatis, in negotiis, ex quibus non reſultat cõmodũ particulare, ſed commune. 165.79. in poſtil.
Teſtes & inſtrumenta differunt, ga nõ ſic inſtructi ſunt in iure vt in ſtrumenta. 325 1
Teſtes idonei, id eſt omni exceptio ne maiores. 322.87
Teſtes omni exceptione maiores ſunt, quibus nulla oppoi p̃t exce ptio. ibidem.
Teſtes rogari debent. 167.8
Teſtes teſtamentarij debent audire & videre teſtantẽ. 169.46
Teſtis alterius idiomatis põt inter rogari per interpretem. 304.57
Teſtis eſſe poteſt clericus in cã ſuæ eccleſiæ, & monachus in cã ſui monaſterij. 165.72. in poſtil. & 166.4. in poſtilis.
Teſtis eſſe poteſt quis de eo, q̃d vi dit in pupillari ætate. 165.66
in Teſtis dicto deponentis de filio alicuius iã mortui, ſubaudit quõ dam. 142.77. in poſtil.
Teſtis in teſtamento an poſſit eſſe hermaphroditus. 163.63
Teſtis non repellit à teſtimonio q̃ cũ, q̃ ipſũ ſtudioſè pcuſſit & accuſauit, vt ipſũ excluderet. 95.83
Teſtis ꝓductionis & diſpoſitionis tempus inſpicitur. 165.45
Teſtium numerus quis eſſe dẽt in teſtamentis. 166.84
¶ Thearum quid & unde. 27.80
Theias occiditur à Narſete. in uita Iuſtiniani. 4
Theodatus Gothorum rex in vita Iuſtiniani. 2
Theodoricus rex Clodouei filius. in vita Iuſtiniani. 2
Theodora Iuſtiniani vxor ĩ eiusvi ta. 2
Theodora Auguſta, Iuſtiniani vx or malè de fide ſentiens. in vita Iuſtiniani. 3
Theologia cõſinetur ĩ iure. 10.56
Theotocos dicta Chriſti mater. in vita Iuſtiniani. 7
Thedoci mater Anna dicta. in vita Inſtiniani. ibide m
Theudebertus fœdifragus. ĩ vita Iuſtiniani. 2
Theudebertus Francorum rex Iuſtiniano cõfœderatus ĩ vita Iuſtiniani. ibidem.
Theudebertus Metenſiũ & Galiæ Narboneñ. rex Clodouei nepos in Iuſtiniani vita 2
Theſaurus ã ſit ĩuentoris, & cuius. 125.49 in glo. & poſtil.
Theſaurus coditus ĩ muro domus vẽditæ, nõ fit ẽptoris. 125.62
Theſaurus quid. 125.26
¶ Titulo ſingulari ſuccedit legatarius. 52.80
Titulus, id eſt nomen. 260.85
¶ Totilas à Narſete vincitur, in vita Iuſtiniani. 4
Totilas flagellum Dei dictus. in vita iuſtiniani. 3
Totilas Italiam diripit. ibidem.
Totum & pars non cenſentur eiuſ dem iuris. 185.79
Totus eſt diſtributiuum particularium, omnis vniuerſanum. 237. 28. in poſtillis.
Totus, id eſt, omnis. 349.58
Tradens equum venditum p frenũ transfert dominium. 128.60
Traditio.) Cõſuetudo Dacię in dan do fundo eccleſiæ ſine traditione. 128.44
ſine Traditione dominiũ quãdoq; transfertur. 125.5
Traditio rei an valeat ſine ſcriptura 338.5
Tradere & dare differunt. 420.30
Tranſigere.) Mulier an poſſit paciſ ci & alimentarius tranſigere ſup alimentis. 80.43.
Tranſitus)in trãſitu, id eſt ſine cauſæ cognitione. 27.72
Tranſlationem dominij an impediat error. 359.3
Trãſuerſaliũ ordo diuiditur in tres partes ſuprà, ꝫ. & ex latere 45.55
Trebatius iureconſul. Auguſto fuit contemporaneus. 246. in tex.
Trebellianũ ſenatuſcon. vnde. 237. 11. in tex. & in poſtillis.
Triboniani mores & ingenium. in vita Iuſtinia. 5
Tribonianus acciſas magis quã cẽpendioſas fecit pandectas. ibidẽ.
Tribonianus iuris architectus non Iuſtinianus. ibidem.
Tribonianus leges fixit pretio atq; refixit. ibidem.
Tribonianus ſtudio pecuniæ ſelici ter ſemper incubuit. ibidem.
Tribonianus vir ĩprobus & a Chri ſti fide alienus. ibidem.
Triboniani hallucinatio. 254.54. in poſtill.
Tribonianus in ꝓſarcinandis Inſtitutionibus videt lapſus. 254.54
Tripondium. 185.28
¶ Tunc, id eſt extunc. 61.73
Turba conſtat decem hominibus. 125.6. in poſtil.
Turpiter danti non competit repetitio. 48.47
à Tutela doctor legum an excuſet. 96.81
Tutela & hæreditas ciuili iure tribus modis deferuntur. 70.53
Tutela leuis, breui finiẽda, affectata vel honoraria nõ excuſat. 93.80
Tutela multis modis finitur. 82.28
Tutela pupilli ẽ de iure ciuili: tutela verò ꝓpriè perſonę, id eſt defenſio ſui, cũ moderamine ĩculpatę tutelæ, eſt de iure gẽtiũ l. vt vim. ff. de iuſti. & iure. Sed tutelaſui ſine hoc moderamine, ſed ꝓſiſtẽs in meris terminis naturalib⁹ (qua li vtuntur bruta) eſt de iure naturali ſecundũ Tullium in j. de offic. in gl. & poſtil. 64.77
Tutela triplex. 65.54
Tutelam in ſuam venire, id eſt, fieri puberem. 192,86. in tex. & in gl.
à Tutela excuſãt philoſophi. 96.85
à Tutela ſcientię triuiales excuſant 96.73. Et quid de quadriuialibus? 96.80
Tutelę actio & de rationibus diſtrahendis, differunt. 79.70
Tut. datio an poſſit delegari. 78.78
Tutor ad quid datur pupillo. 67.76
Tutor an teneatur cauere de rato. 463.60
Tutor ꝓfirmatus eſt datiuus. 65.84.
Tutor datus à matre tenetur ſatisdare. 87.83
Tutores plures & magiſtratus, quo ordine conueniri poſſunt. 90.1

VAcantia bona. 143.51
Valere nolo teſtamentũ, hæc verba q̃d importãt. 200.1. in po. ſi non Valet quod ago vt ago, &c. 56.50
Valet tractu tẽporis aliquando q̃d ab initio non valuit. 170.71
Vãdali annos centũ quinq; Aphri cam occuparunt. in vita Iuſti. 2
Vandali fundũtur à Beliſario. ibid.
¶ Vel, capitur pro id eſt, quãdo po nitur inter duo idẽ importantia. 76.14. in poſtil.
Vendere pluris ęquo volens, pinde eſt ac ſi non vendat. 244.81
Vendere quis compellitur. 39.17
Vẽdere rem ſuã cogitur qs. 151.6
Vendicare eſt dominium petere, ſi res extet. 376.73
Vendicare poteſt vẽditor rẽ, ſi emptor non ſoluat, niſi fidẽ empto ris ſit ſecutus. 137.3. & 21
Vendicat quandoque nõ dominus à domino. 122.83
Vẽditio fit in ſcriptis, & ſine ſcriptis. 337.50
Venditione facta non ptinet ad emptorem periculum rei vẽditæ, niſi motum concurrant. 341.16
Venditor an & quando teneat præciſe ad rem tradendam, vel ad in tereſſe. 339.40
Vẽditor an vltra arrarũ dupliciũ pdõnẽ teneat ad itereſſe. 338.36
Venditor põt vendicare rem, ſi emptor non ſoluat. 127.20
Venditor an pręciſe teneat rem tradere, an liberetur dando ad intereſſe. 148.44
Venditor tenet ſatisdare ope exceptionis, non iure actionis. 98.81
Venerabilia loca multa sũt. 425.74
Venus.) Eſt ĩ canicie ridiculoſa Venus, 165.70
Verberare eſt alio mõ percutere, q̃ pugnis. 386.9. in poſtil.
Verberare licet ſine cã (ſed modicè) ſeruum, vxorem, ſcholarẽ & filium. 38.64
Verberari & pulſari, differunt. 389. 47. & 49
Verboſa diſputatio improbat. 448 15. in tex.
Verboſitas reprobatur. ibid.
Verbum ſemel poſitum, põt poni propriè & impropriè. 234.61
veritas et iuris fictio differũt. 60.58
Veritas magis oculata fide, quàm per aures nobis infigitur. 272.7 in textu.
Veritas prefertur opinioni. 164.23 Ibi arguitur contra infra.
Verna ẽ ſeruus ex ancilla domi natus, non emptus. 226.79
Verum & falſum, id eſt, iuſtũ & iniuſtum. 34.42
Veſtes cum defuncto ſepeliri probroſum eſt. 229.76

Veſtimenta quædam perpetuo durant. 134.75
Veteranus eſt miſſus a milit. a. 172 in tex.
Veteſtas, id eſt, media iuriſprudentia: 179.23
à Veteſtitore inchoãdũ eſt. 120.32
Via recta & ſimplici incedẽdũ eſt. 8 163.72. in tex.
Viatores, i. executores litiũ 430.10. in tex.
Vi bonorũ raptorum cõcernit res mobiles: vñ vi, ĩmobiles. 471.56
Vicinium inter domos cõſiniũ in ter agros dicitur. 427.61
Vicinus dr̃, cuius vox eſt oſtio clamanti audiri poteſt. 322.54 in poſtil.
Vitioſæ res quæ ſunt. 134.78
Vitium rei & ꝑſonæ differũt. 140 79. in poſtil.
Vigilantibus ius ciuile ſcriptum eſt. 1.85.
Vigilij mors in vita. Inſtit. 7
Vigilij tempore quinta ſynodus celebrata fuit non Iulij, ut falso legit in ca. ſexta. & ca. ſeq. xvj. diſtin. vita Iuſti. 8
Vigilius j. Pontif. Ro. Iuſtin. contemporaneus. in vita Iuſt. 7
Vigilius iterum per vrbẽ diſtractus. in vita Iuſt. 6
Vigilius Narſetis interuento uinculis ſoluit. ibid.
Vigilius Pontifex a tortore ꝑ urbẽ Conſtantinopolitanã vinctus trahitur. in uita Iuſti. ibid.
Vigilus Pontif. iuſſu Theodorę cædit ur. in vita Iuſti. 6
Vigilius Ponti Maxi. ibidem
Vigilius Pontif. Maxi, malis ꝓmiſſis ſtare recuſat. ibid.
Vigilius Silueri delator in eius locũ ſufficitur. ibidem
Viri illuſtres tẽpore Iuſtiniani plures. in eius vita. in fine.
Villa duo ſignificat 105. 57
Vincere aliũ virtute contendere qs poteſt, nõ ad gloriam humanam. 243.12. in poſt. & in tex.
Vinco te, ſi uinco uincentem te ; fallit quandoque 264.25
Vinculum iuris, i. actio. 235.86
Vindicta liber fieri, i. cauſa cognita coram iudice. 27.45
Vindicta quid. 27.55
Violentia quandoque perſonis, qñ que rebus infertur. 482
Violentiam paſſus quod remediũ habet 476.84
Violentiarum genera ſunt quinq; 140.43. in poſtil.
Virginis deflorator nõ tenetur de fornicationibus cũ alijs viris p eã poſtea perpetratis. 426.55 in poſtil.
Vir continens minus punit, quam fœmina. 182.5. in poſtil.
Virilis portio, id eſt, rata pars, ut ꝓ rata parte hæreditas diuiditur. i. pro uirili portione. 204.10. in tex. ex Virili ſexu plus diligere nepotẽ quam fœminino, contra naturam. eſt. 157.55. in poſtil.
Virtute aliũ vincere contendere qs poteſt, non ad gloriam humanam 243.10. in tux. & in poſt.
Vis inquietatiua. quæ parit interdictum quod viaut clam. qualiterfit 429,76.
Vis maior quæ dicatur, 301.37 in poſt.
Vis quandoque, id eſt, ius gentium: quandoq; id eſt ius ciuile. 23.46
Vitæ periculum & famæ, æquiparantur. 102.36
vitigis Gotthorũ rex. in vita Iuſt. 2
Vitigis, rex a Beliſario in triumphũ ductus. ibidem
Vituperiũ. vide in verb. Mortuus.
Vltima mora nocet. 426.2
in Vltima voluntate quædã pmittuntur quæ non inter uiuos. 31.12 in poſti.
Vltimæ uoluntati derogat ſtatutũ. 12.72. i n poſt.
Vltro citroque. eſt hincinde. 356. 12. in tex. & 356.60
Vnciæ octo faciunt marcam. 428. 45. in poſt.
Vnde vi. cõcernit res immobiles. vi bono. raptorũ, mobilis. 481.36
Vnico actu non præſumitur qs bonus uel malus. 636. in poſt.
Vniuerſitatis quædam ſunt dñio quædã fructu quędã uſu. 107.20
Voci viuæ magis creditur quã mortuæ. 313.80
quam Volens, fecit, nõ debet cui videri res dãnoſa. 232.44. in poſtil.
Volumen. in vita. Iuſti. 4
Voluntariæ iuriſdictions actus nõ cogit iudicẽ ſedere. 18.20 in poſt.
Voluntas captatoria non poteſt eſe neque teſtõ, neque ab inteſtato 255,2
Voluntas coacta eſt uoluntas. 40.65
Voluntas pro ratione eſt. 40.65
Voluntas quandoque validior ſcriptura. 210.51
Voluntatis mutatio cum tẽporis lapſu. quid operatur. 200.2
Voluntatis noſtrę cauſam non ſem per dicere tenetur. 239.20
Voluntatibus fauẽdum, eſt nõ verbis. 210.27. in tex.
Vox filij uox patris, uox ſerui. uox dominij intelligitur. 311.40 319. in tex.
Vox mea. uox ſerui eſt. quia eadem uox in ſeruo & domino. 3 19.29
Vrbanæ ſeruitutes ſunt nob iliores quam ruſticę. 121.67
Vrbanitas nos aliqua facere cogit. 158.50.
Vrbs. & Roma quandoq; idẽ ſunt. 90.63
Vrbs, Roma ciuitas & patria, differunt. 91.81
vſque verbum. proprie excludit. 328.58
Vſuarius temporis ligna vendere poteſt. 136.72
Vſuſcapio eſt fauorabilis. 139.6
Vſuſcapio eſt rerum mobiliũ prę ſcriptio immobiliũ. 127.83
Vſuſcapio & præſcriptio, differũt. 539.5
in Vſuſcapione ſufficit attigiſſe vltimum diem. 139.9
Vſuſcapio pro hęrede quando habet locum. 241.56
Vſuſcapio rerum mobilium nõ in terrũ pit litis per conteſt. 489.61
Vſucapio quare inducta. 138.79
Vſufructuarius & boneſidei poſſeſſor differunt. 124.65
Vſufructuarius & Vſuarius differũt 158.84
Vſufructuarius ſeruus quærit nobis bis ex re & operis vſuarius uero ex re tantum. 361.45
Vſufructuarius ñ facit fructus ſuos antequã ſint in eius granario: ſecus in bonæ fidei poſſeſſore. 124.62
Vſufructuarius quantitatis & veſti menti differunt. 134.77
Vſufructu deductio. id eſt, eſtima. tione vſusfructus. 216.8
Vſusfructus an ſit pars dñij. 210.65
Vſusfructus cauſalis. 136.6
Vſusfructus eſt diuiduus. 136.63
Vſusfructus eſt pars dñii integralis non prędicatiua. 210.76
Vſusfructus formalis. 135.4
Vſusfructus in multis habet uicem dominij. 216.72
Vterinus quis. 261.21
Vti expedit reipubli. ne re ſua quis male utatur. 39. in tex.
Vti poſſidetis, & utrubi, differunt. 478.73
Vtile per inutile non uitiat, 318.35
Vtiles dies incipiunt currere a tempore ſcientiæ. 292.3
Vtiles dies ſunt quibus dat copia iudicis. actoris. & rei. 291.82
Vtrubi unde dicitur. 479.50
Vulgo quæſitus an ſuccedat iure noto. 267.47
Vulgo quæſitus eſt qui nõ hẽt certum patrem. 266.34
Vulgo quæſitus non habet agnatos 268.10. in tex.
Vulgo quæſitus quis. 73.45
Vult. id eſt uellet. 147 54
Vxor an ſit domina dotis. 206.2
bona quæ habet uxor. in dubio prę ſumitur habere ex bonis mariti, ut tollatur coniectura turpis, ſcilicet adulterii. 1.7.30
Vxor de iure Romano eſt poteſta te patris, non maritr, niſi quo ad debitum carnis. 263.70
Vxor eſt domina. &c. 252.1
Vxor præſumitur eadẽ perſona cũ viro. 152.20
Vxor tenet operari marito 263.77
Vxorem licet modice ſine cã verberare. 38.65
Vxores duas, uel ſponſas vel cõcunas uel uxorem & concubinã habens, eſt infamis. 47.73
Vxores eſſe non poſſunt multe fœminæ. 225.83
Vxores experiendas prius, quã ducendas docet Accurſius. 248.76
Vxoris affectus maximus. 98.0
Vxori conſenſus, in alienatione dotis per maritũ. non ualet. 150.30

XErolophum quid. 494. in po. & in tex.

FINIS.

Regestum.

abcdefghiKlmnopqrst. Omnes ſunt quaterni.

demptis ſunt ternionibus.

LVGDVNI.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca